

**ORBIS SACER ET
PROFANUS
ILLUSTRATUS.
PARS PRIMA [-
SECUNDA]...**

Francesco Orlandi

O R B I S
S A C E R
E T
PROFANUS.
Pars II. Vol. III.

PVBLICAE
BIBLIOTHECAE . MAGLIABECHIAE

TOTO . ORBE . CELEBERRIMAE
 CVI . FLORENTINI . TYPOGRAPHI
 OMNIVM . LIBRORVM . QVOS . IMPRESSERE
 EXEMPLAR . ADIICERE . DEBENT
 IVBENTE

IOANNE GASTONE
MAGNO . DVCE . ETRVRIAE

BERNARDVS . PAPERINIVS
 TYPOGRAPHVS . FLORENTINVS
 OPTIMO . CONSILIO . BONO . PVBLICO
 PLAVDENS

HOC . OPVS . LICET . EXCVSVM
 ANTE . REGIVM . DECRETVM
 DATVM VIII. KAL. IAN. A. CIO. IO. CC. XXXVI.

SPONTE . ANIMOQVE . LVBENS

D . D

ANNO . CIO. IO. CC. XXXVIII.

ORBIS SACER

ET

PROFANUS

ILLUSTRATUS

EMINENTISSIMO ET REVERENDISSIMO PRINCIPI

JOSEPHO SPINELLIO

S. R. E. CARDINALI

TIT. S. PUDENTIANÆ

ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO

DICATUS.

FLORENTIÆ ANNO MDCCXXXVII.

TYPIS BERNARDI PAPERINII. SUB SIGNO PALLADIS ET HERCULIS.

CUM APPROBATIONE.

ORBIS SACER

E T

PROFANUS

Pars Secunda

EUROPAM COMPLECTENS.

VOLUMEN TERTIUM

IN QUO

DE REGNO NEAPOLITANO

DEQUE SINGULIS EJUS PROVINCIIS AGITUR.

OPUS ECCLESIASTICÆ ET PROFANÆ HISTORIÆ

NEC NON

GEOGRAPHIÆ STUDIO SIS APPRIME UTILE

AUCTORE

P. FRANCISCO ORLENDIO

ORDINIS PRÆDICATORUM MAGISTRO

ET IN UNIVERSITATE PISANA THEOLOGICORUM DOGMATUM
PUBLICO PROFESSORE.

OPUS POSTUMUM.

FLORENTIÆ. ANNO MDCCXXXVII.

Typis BERNARDI PAPERINII. Ad Insigne PALLADIS, & HERCULIS.

SUPERIORUM PERMISSU.

^{MO} EMINENTISS. ET ^{MO} REVERENDISS. PRINCIPI

JOSEPHO SPINELLIO

S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO
ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO.

BERNARDUS PAPERINIUS
TYPOGRAPHUS FLORENTINUS.

I, quod vulgò de homine dictitant, eum esse parvum, atque exiguum mundum, quòd, quæ in magno hoc mundo latissimè atque amplissimè diffusa, atque dispersa conspiciuntur, ea ferè omnia in homi-

DEDICATIO

mine, veluti in brevi quodam compendio, perfectè repræsententur; id pari jure liceat mihi de Urbe Italiæ nobilissimâ, NEAPOLI, totoque Regno Neapolitano usurpare, Regnum Neapolitanum, atque adeo urbem Neapolim, parvum quemdam esse Orbem terrarum, quòd, quæ per universum terrarum Orbem longè latèque dispersguntur, ea ferè omnia Neapoli, atque in Regno Neapolitano quodammodo includantur, atque coarctentur, non multum a, vero aberraverim. Quid enim, sive politica, sive sacra instituta spectes, deest unquam Neapoli, quid toti Regno Neapolitano, quominus magnum illum terrarum Orbem, qua sacrum, qua profanum, exprimat, atque complectatur? quum, quæ præclara ubique gentium instituta in primis laudantur, isthic maxime vigeant, atque efflorescant, & opido-

DEDICATIO

pidorum atque populorum frequentiâ reliquum Orbem, sacrorum verò studio, Episcopatumque multitudine, Orbem sacrum universum, Neapolitanum Regnum referre videatur. Sed, quum hæ istæ laudes toti Neapolitano Regno debeantur; tamen eas sibi universas præcipuè vindicat Regni caput, ac sedes, Urbs Neapolis, unde universa illa ornamenta in totum Regnum uberrimè effluxerunt: quam sanè nemo unquam urbem visit, quin post longas variasque peregrinationes sese in eâ urbe terrarum Orbem comprehensum quodammodo spectare fateretur. Hinc facilè quis colligat, PRINCEPS EMINENTISSIME, ut aliæ causæ minimè adessent, quæ adsunt plurimæ, Tibi, qui sacram Urbis Neapolis præfecturam tenes, vel eo tantum nomine, quòd Ecclesiam Neapolitanam administras, inscribendum fuisse Or-

bem

DEDICATIO

bem Sacrum, & Profanum, quem a FRANCISCO ORLENDIO, eximio Prædicatoriæ Familiæ Theologo, & Theologiæ in Pisanâ Academia Professore, dum viveret, celeberrimo, illustratum, ipse Auctor Tibi, si viveret, inscripisset. Incomparabile hoc opus quum jamdudum typis meis vulgandum suscepissem, ipso statim argumento sum admonitus, nemini cuiquam alteri meliùs atque aptiùs, quàm NEAPOLITANO ARCHIEPISCOPO, eâ de causâ, quam dixi, inscribi illud potuisse. Verùm & aliæ sunt causæ, eæque gravissimæ, quæ ad TE præcipuè spectant, CARDINALIS AMPLISSIME, quæque, ut hunc Tibi Orbem Sacrum, & Profanum dedicarem, impulerunt. Neque ego generis Tui Majorumque Tuorum laudes attingam, quæ cum Neapolitani ipsius Regni laudibus conjunctæ maximè sunt, atque

DEDICATIO

que copulatæ : quandoquidem apud omnes constat, SPINELLIAM FAMILIAM Tuam jam inde a vetustissimâ memoriâ primario Nobilitatis gradu inter plerasque alias Neapolitanas Clarissimas Familias excelluisse, eamque nobilitatem Majores Tuos rebus præclare gestis, virtuteque atque doctrinâ comparasse, indeque a FRIDERICI II. Imperatoris temporibus opes peramplas, & pleraque etiam oppida dominii jure possedisse. Avitis his laudibus quum SPINELLIA semper FAMILIA mirum in modum usque ad nostra hæc tempora succreverit, eoque nunc dignitatis atque splendoris pervenerit, ut cum primariis, totiusque Italiæ clarissimis Familiis contendere de nobilitate possit, nulli certè cuiquam alteri Italiæ nobilitatis Familiæ cedat, Tu, CARDINALIS AMPLISSIME, generis Tui nobilitate, atque opibus amplif-

* 2

simis,

DEDICATIO

simis, non ad luxum, neque ad arrogantiam, sed ad virtutis atque doctrinæ incrementum usus es; ut, quam a maioribus acceperas, generis nobilitatem rectè agendo, summâque rerum omnium eruditione adipiscendâ in dies augeres. Atque hæc egregia virtutis indoles jam inde a pueritiâ Romæ eluxit, cum sub gravissimâ JOSEPHI RENATI IMPERIALIS, Cardinalis, Avunculi Tui, summi atque immortalis Viri, disciplinâ prima Pietatis atque Doctrinæ rudimenta poneres. Unde brevi factum est, ut in Christianarum omnium virtutum studio, neque in humaniorum modò litterarum, verum etiam sacrarum rerum Sacrorumque Canonum scientiâ, in omni denique doctrinâ perfectus atque consummatus evaderes, rerumque ipsarum usu summam Tibi Prudentiam adjungeres. Quare gravissima Tibi, & difficillima

mu-

DEDICATIO

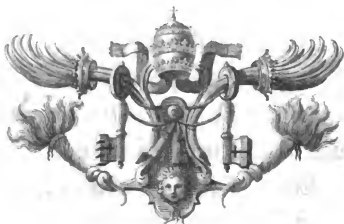
munera sunt demandata, ut Sedis Apostolicæ Internuncium Bruxellis per decennium ageres, ac deinde a Secretis per quadriennium esses Sacræ Episcoporum, & Regularium Congregationi. Quæ quidem amplissima munera ita administraſti, ut vel in difficillimis negotiis summæ perfectæque prudentiæ, ubique autem scientiæ, probitatis, religionis, pietatis, liberalitatis, constantiæ, virtutumque omnium præclarissima atque luculentissima semper dederis documenta. Itaque jam dudum dignissimus eras, cui summi isti honores, quos nunc ad publicum bonum obtines, Archiepiscopatus Neapolitanus, ac deinde Cardinalatus, a SUMMO PONTIFICE, justissimo Virtutum Tuarum æſtimatore, conferrentur. Erat igitur in cauſâ, cur Orbem hunc Sacrum, & Profanum, cujus selectissima Pars, ac veluti Orbis

in

DEDICATIO.

in Orbe, Regnum est Neapolitanum,
Tibi .& Archiepiscopo Neapolitano ,
& de Christianâ Republicâ optimè
merito Cardinali consecrarem, splend-
didoque per se se operi majorem
quendam a Nomine Tuo splendorem
arcefferem. Excipe, DOMINE, eâ qua
soles , humanitate argumentum hoc
meâ erga TE observantiæ, industriam-
que qualemcumque meam in bonis
libris edendis, favore Tuo prosequere.

FLORENTIÆ, e meo Typographio Prid. Id. Sextil.
An. CIO. IO. CC. XXXVII.

LE-

L E C T O R I

H U M A N I S S I M O

BERNARDUS PAPERINIUS

TYPOGRAPHUS FLORENTINUS.

*Q*uod contra vota litteratorum hominum, & contra spem meam ac promissa, in hoc tempus dilata fuerit editio hujus Partis II. Voluminis III. Orbis Sacri, & Profani, in quo NEAPOLITANUM REGNUM, omnigena eruditione ex Historia, Geographiæ atque Antiquitatis penu illustratur; illud in causa fuit, Humanissime Lector, nimis propera mors præstantissimi Auctoris Adm. Reverendi Patri Fr. FRANCISCI ORLENDII, Ordinis Prædicatorum Magistri, & in Pisana Universitate Theologicorum Dogmatum Professoris; quæ eo quidem tempore contigit, quo hoc ipsum Volumen, jam dimidia ex parte confectum, ad finem properabat, excudebaturque in meo Typographio, ejusdem Auctoris impensis, non secus ac tria jam edita Volumina.

Igitur coactus meis sumptibus absolvere hoc ipsum tertium Volumen Partis secundæ, feci id quam libentissime; idque faciam etiam in edendis reliquis quæ supersunt Voluminibus, quæ omnibus numeris absoluta reliquit ejus Auctor celeberrimus; nam eorum autographa omnia jam penes me sunt.

Interim illud moneo, Volumen IV. Partis II. jam fere ad umbilicum perductum, transactis duobus mensibus, hoc anno in lucem proditurum. In eo Insulæ Italiæ adjacentes, nimirum Sicilia, eique minores Insulæ adhaerentes Sardinia & Corsica describuntur, & omnia quæ ad Geographiam, & Historiam tum Sacram, tum Profanam pertinent, illustrantur.

Jam etiam prelo commissum est Volumen V. ejusdem Partis II. in quo de universo HISPANIARUM REGNO luculentissime agitur; quod etiam deinceps actutum in lucem proferam.

Haud

Haud opus est ut pluribus morer in laudando hoc perinfigui atque ærumnosissimo Opere; quum jam in publica luce verſentur & ipſa Volumina, doct̃orumque Virorum laudes ac præclara teſtimonia, quæ de ampliffima eruditione & doctrina Parentis horum Voluminum eruditiffimi jam edita ſint. In omnibus æqualis ſemper Auſtor, ſedulus, diligens, ſolers, perſpicaciffimus atque oculatiſſimus antiquitatum tum Eccleſiaſticarum tum Secularium investigator. In his Diaceſeon omnium, omniumque Provinciarum & Metropoleon totius CRISTIANI ORBIS tum Eccleſiaſticarum, tum Civilium diſtributio, ad normam veteris Notitiæ Imperii Romani explicatur. Omnia quæ in his memoratu digna ſunt, inedita, vel antea non obſervata in lucem proferuntur: perperam quoque illuſtrata emendantur facili & eleganti ubique ſtilo. Ad hæc Eccleſiarum omnium, Urbiumque antiquitates, origines, progreſſus, ritus, conſuetudines, officia, munera, privilegia, gradus, dignitates, jura, leges, & præſtantiora monumenta declarantur: quo labore quantum utilitatis conſequi poſſint tum Geographiæ, tum Eccleſiaſtica & Profanæ Hiſtoriæ cultores, ex ipſis jam editis Voluminibus, ceteriſque mox mea cura & ſumtibus edendis, facile intelligent, & ut arbitror, jam intellexerunt.

Igitur, quod magnopere cupio, ſciant Socii, qui nomen ſuum huic Operi dedere, remotis ſuperatiſque omnibus difficultatibus, me in poſterum curaturum, ut ſtato tempore, quæ ſuperſunt Volumina, quantocius in lucem prodeant nitide impreſſa, & accurate caſtigata. Huic igitur meo labori faveant litterati homines; & quod maxime cupio, curam meam bonamque mentem adverſus malevolos tueantur. Vale optime Leſtor.

PRÆ-

P R Æ F A T I O.

Uod reliquum Italiæ superest, nimirum quidquid a veteris Latii finibus ad Fretum usque Siculum longe lateque protenditur, hodieque Regni Neapolitani nomine indigitari solet, nunc vestigandum aggredior. Peramplum hoc nobilissimæ Regionis spatium plures ac præclaras complectitur Provincias, nempe Aprutium, Marfos, Campaniam Felicem, Samnium, Lucaniam, Apuliam, Calabriam, Bruttiam, earumque Metropoles, Civitates, & Oppida, quibus juxta methodum a me in Secundo istius Operis Tomo constitutam, Tertia & postrema Italiæ Pars coalescit.

Si politiam spectemus, omnes eæ Provinciæ, Romanorum Imperio florente, a Vicario

✠

Ur-

P R Æ F A T I O .

Urbis regebantur : qua de re actum supra Par. I. Lib. I. præsertim Cap. VIII. & aperte declarat Notitia Occidentalis Imperii, cujus hic verba exhibentur.

*Sub dispositione Viri Spectabilis Vicarii Urbis Romæ
Provinciæ infra scriptæ.*

C O N S U L A R E S .

Campaniæ, Tusciæ, & Umbriæ, Piceni Suburbicarii, Sicilia.

C O R R E C T O R E S .

Apuliæ, & Calabriæ, Brutiorum, & Lucaniæ.

P R Æ S I D E S .

Samnii, Sardinia, Corsica, Valeria.

Eæ erant decem Provinciæ, seu Regiones Italiæ ultra centesimum lapidem ab Urbe distitæ, Vicario Urbis subiectæ, quas inter Campania Felix, Samnium, Lucania, Apulia, Calabria, & Brutiorum; quæ nunc omnes Regno Neapolitano comprehenduntur.

Si vero Ecclesiasticum regimen inspiciamus, nemo inficias ire poterit, harum omnium Provinciarum prioribus Christiani nominis seculis, imo plurium illarum ante seculum saltem decimum, unum Romanum Pontificem fuisse Metropolitanam. Hic enim ad memoriam sunt revocanda, quæ supra Par. I. Lib. I. Cap. V. § II. & III. & Lib. IV. Cap. VI. § IX. & seqq. diximus, nempe

41

P R Æ F A T I O.

pe quatuor primis Ecclesiæ seculis, duas dumtaxat in Italia univërsa agnitas fuisse Metropoles Ecclesiasticas, Romam scilicet, cui decem Provinciæ in laudata Imperii Occidentalis Notitia recensitæ, & Mediolanum, cui reliquæ septem Provinciæ Italiæ propriæ dictæ parebant. Sed iis septem, quæ ad institutum nostrum non attinent, prætermisiss; eas tantum intueamur oportet, quas postrema hæc Italiæ Pars continet.

Ab initio seculi quinti usque ad octavum, nulli in Campania Felice, Samnio, Apulia, Lucania, Calabria, & Brutiis occurrunt proprii Metropolitæ; sed in iis omnibus solus Pontifex Romanus id juris explicuit. Si enim eæ Provinciæ tunc temporis proprios habuissent Metropolitæ, certe illorum nomina in subscriptionibus Conciliorum obvia essent ante quosvis Episcopos; sicuti Antistites Metropolcon Mediolani, Ravennæ, & Aquilejæ, semper ante alios subscripti reperiuntur, aut saltem ante Episcopos suæ cujusque Provinciæ. Ast Campaniæ, Samnii, Lucaniæ, Apuliæ, Calabriæ, & Brutiorum nulli Præsules; non Beneventanus, non Capuanus, non Neapolitanus, aut quispiam ex illis, qui hodie Metropolitica dignitate fruuntur, inter Metropolitæ Mediolani, Aquilejæ, Ravennæ, nec proxime post eos, nec primi saltem suæ cujusque Provinciæ in Conciliis Italiæ subscripserunt; ac proinde nec eos per illa tempora Metropolitæ fuisse fatendum est. Quod quidem elucescit quammaxime ex Conciliis Romæ sub Symmacho Papa celebratis, ad quæ ex univërsa Italia Episcopi convenerunt:

P R Æ F A T I O.

in iis porro Mediolani, & Ravennæ Antistites ante ceteros subscripti leguntur; reliquorum autem nemo. Epistolæ item Synodicæ Concilii Occidentalis sub Agathone Summo Pontifice, octoginta circiter annis post Divi Gregorii Magni obitum indicti, Barbatus Beneventi, Decorosus Capuæ, & Agnellus Neapolis, quorum Ecclesiæ etiam ea tempestate præcipuè censebantur ejusmodi Provinciarum, ultimi inter Campaniæ Episcopos subscripti occurrunt.

Non diffiteor sane, argumentum ex veterum Conciliorum subscriptionibus desumptum, interdum fallax deprehendi, quod & alibi indicavi, & Viri eruditi noverunt; cujus quoque rei specimen exhibet laudata Epistola Synodica Agathonis Papæ: ei quippe Julianus Consentinæ, quæ Urbs est Brutiorum, & nonnisi posteriore ævo Metropolis effecta, primus ex Provincia Brutiorum subscribit; quum tamen eo tempore Consentia esset Suffraganea Rhegii sub Græcis, quibus Rhegium Calabriæ, non jure, sed vi a Patriarchatu Romano avulsam in Metropolim Brutiorum, & Calabriæ fuerat erectum, & Constantinopolitano adjectum, ut videre est in Notitia Græca Manuscripta Regiæ Bibliothecæ, Leonis Imperatoris tempore, facta. Verum quum nulla præter Rhegium ibi designetur Metropolis in Campaniæ, Lucaniæ, Apuliæ, Calabriæ, & Brutiorum Provinciis, inter abstractas a Romano Patriarchatu, nullam, etiam apud eas tunc fuisse, pro certo habendum esse docet Vir Clariss. Carolus a Sancto Paulo in Geograph. Sacr. Italiæ,

pag. 38.

P R Æ F A T I O.

pag. 38. Edition. Amstelædami ann. 1704. Nam si aliæ tum extitissent Metropoles, illas abs dubio Sedi Constantinopolitanæ subjecissent Græci Imperatores, sicuti sequutis temporibus subjecerunt Hydruntum, & Sanctam Severinam, posteaquam ad honorem Metropoleon fuerunt evectæ ab ejusdem Regiæ Urbis Patriarchis; cum parum in eas sibi usurpassent auctoritatem, ac in Rhesium, hisque Provinciis imperarent. Ita hunc nodum se dissolvissè putavit eximius ille Scriptor.

In eandem sententiam concessissè videtur Eruditiss. Petrus de Marca, & ipse Notitiæ Leonis Imperatoris sequutus, quam *veterem* vocat *Notitiæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ*; atque his verbis mentis suæ sensum aperit: (1) *Urbem Rhesium, quæ in Brutia sita est, Metropoleos dignitate ornatam fuisse discimus ex Notitia veteris Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ inter Metropoles avulsas a Romana Diœcesi Syracusas recenset, atque Rhesium ex Italiæ Provinciis. Non est tamen dissimulandum in eadem diatyposi, seu laterculo Provinciarum Metropolitanam Rhesium collocatum esse in ordine trigesimo secundo Metropolitanarum, qui a Sede Constantinopolitana pendent, inscriptumque Calabriae Metropolitanam; cum tamen, ut dixi, Rhesium Civitas sita sit in Provincia Brutia. Unde nolim aliquis colligat mendum irrepsisse in textum, sed innovationem factam fuisse in Provinciarum Italiæ inferioris appellatione, & tributione. Perseverabat adhuc Agathonis Papæ temporibus Provinciarum Calabriae, & Brutia antiqua distinctio. Etenim*
sub-

(1) Petrus de Marca l. 1. Concordan. Sacr. & Imp. cap. 7. §. 4.

P R Æ F A T I O.

(1) In Synod.
Epist. Conc. Ro-
man. sub Agath.
Act. 4. Sexta Syn-
odi relata.

subscriptionibus Epistolæ Synodicæ Concilii Romani (1) *reconsentur inter Episcopos Provinciæ Calabriae Locrensis, Tarentinus, Thurinus, Taurianus, Tropejanus, Vibonensis, & Hydruntinus in contextu Græco melius quam in contextu Latino, ubi Provinciæ Brutiorum adscribitur. Inter Episcopos vero Provinciæ Brutiorum adnumerantur Consentinus, Crotonensis, Scyllaciensis, & Tempsanus. Sed quadraginta sex posthæc annis pars illa Italiæ, quæ ab Imperatoribus Constantinopolitanis retenta est, Calabriae nomen est indepta. Post pauca idem Petrus de Marca subdit: Hinc factum ut in diatyposi Græca Rhegium dicatur Metropolis Calabriae, quamvis pertineat ad Provinciam Brutiae, non autem ad Calabriam specialiter dictam. Duodecim autem Episcopatus huic Metropoli adscripti, partim siti sunt in Brutia, ut Consentia, Crotona, Scyllacii, qui Provinciæ Brutiae accensentur in Synodica Concilii Romani sub Agathone, partim siti sunt in Calabria, ut Locrensis, Vibonensis, Taurianus, & Tropejanus, qui inter Episcopos Calabriae describuntur in dicta Epistola. Hactenus laudatus Archiepiscopus Parisiensis; qui inde videtur adstruere, Rhegium Metropolim jam diu ante seculum quintum a Græcis Metropolim factam, atque Patriarchatui Constantinopolitano attributam, uti ex iis quæ initio §. 4. dixerat, colligitur.*

(2) Petrus de
Marca lib. 1. Sac.
& Imper. cap. 1.
§. 4.

At enim Vir Clarissimus hac in re minime sibi constat: siquidem antea, eodem Lib. I. Concord. Sacerd. & Imper. Cap. I. §. 4. scripserat: (2) *Lugendum illud Schisma, & omnibus seculis deplorandum, quod florentissimas Orientis Ecclesias a Capite suo*

P R Æ F A T I O.

suo avulsi, non in aliam causam coniciendum est, quam in contentionem, quæ ob Diœceses malo more usurpata exarsit. Quod deinde sic declarat: Leo Isaurus per omnes Imperii Constantinopolitani Provincias usum Imaginum in Templis edicto abrogavit, & confringi jussit. Gregorius II. & III. coactis Romæ Conciliis tantum nefas damnarunt, & contumaces anathemate defixerunt. Hinc qui Ravennæ & in ceteris Italiæ Provinciis excubabat exercitus, conjunctis populorum studiis in rebellionem adeo præfracte erupit, ut de novo Imperatore constituendo cogitaret, ⁽¹⁾ nisi Gregorius Pontifex summa auctoritate intercessisset, in eo sistendum ratus, ut communione Ecclesiæ, non Imperii dignitate, Leoni esset interdictum. Quoniam tamen a Pontifice, non sane nominatim, sed per consequentiam quamdam, abstinens erat Ecclesiæ communione, atque inde rebellionis occasio erat profecta, dolorem suum ita ultus est, ut supra patrimoniorum, & latifundiorum capionem, quæ in Sicilia & Calabria sita erant, earum omnium Provinciarum, quæ a Sicilia usque ad Thraciam, per Illyricum, Epirum, Achaiam, & Macedoniam porrigebantur, administrationem ab Ecclesia Romana avelleret, & Constantinopolitanæ tribuerit. Hæc Petrus de Marca: ex quibus liquido constat, seculo tantum octavo, Gregorio II. Divi Petri Cathedralam moderante, Calabriam, Brutiamque Leonis Isauri tyrannide a Patriarchatu Romano divulsas, Constantinopolitano fuisse adscriptas; adeoque ante id tempus nec Rhegium, nec Consentia, nec ulla alia Brutiorum, aut Calabriae Civitas a Græcorum Patriarcha Metropolis fuerat constituta.

Ne-

(1) Anastasius
in Vita Grego-
rii II.

P R Æ F A T I O .

Neque abnuere id poterit laudatus Archiepiscopus Parisiensis; nam priore loco supra adducto refert Epistolam Synodicam Agathonis Papæ, in Concilio Romano editam; huic Epistolæ subscripsit Joannes Rhegiensis Episcopus, quem Agatho Pontifex cum aliis sui, suæque Apostolicæ Sedis Legatum in Orientem misit ad Imperatorem, & ad Synodum Constantinopoli celebrandam. (1) Seculo igitur septimo Rhegium Calabriæ non erat Metropolis a Græcis erecta, & Patriarchæ Constantinopolitano obnoxia: non enim Romanus Pontifex Joannem ejusdem Urbis Antistitem Legatum suum in Orientem ad Imperatorem & Græcorum Synodum direxisset, si Rhegium tum Metropolis extitisset ejusdem gentis. Imo vero, fatente ipso Petro de Marca, quum Romano Concilio tunc indicto interfuissent, una cum aliis Italiæ Episcopis, ex Calabria quidem Locrensis, Tarentinus, Thurinus, Taurianus, Vibonensis, & Hydruntinus; ex Brutia autem Consentinus, Crotonensis, Scyllaciensis, & Templanus; evidens est, Calabriam & Brutiam eo tempore nec dum a Romano Patriarchatu fuisse abscissam a Græcis; sed utramque, una cum Campania, Samnio, Apulia, & Lucania, adhuc ad Provinciam Romanam pertinuisse, cui unus Metropoli Romanus Pontifex præerat.

Iisdem rationibus explosa manet opinio doctissimi Abbatis Fulienfis Caroli a S. Paulo, in sua Geograph. Sacr. asserentis: (2) *Rhegium Brutorum Metropolim fuisse factum ante Iconomachorum tempora, cum id a Patriarchatu Romano avulserint,*
Me-

(1) Baronius
ad ann. 780.

(2) Carolus a
S. Paulo Geogr.
Sacr. Ital. lib. 1.
pag. 37.

P R Æ F A T I O.

*Metropolisque nomine subiecerint Constantinopolitano, ut videre est in Notitia Græca manuscripta Regiæ Bibliothecæ, Leonis Iconomachi tempore facta. Imo potius colligere debuisset, ante Iconomachorum tempora, Rhegium non fuisse Metropolim, sed posteaquam Brutia & Calabria e Patriarchatu Romano fuerunt avulsæ, & Constantinopolitano adjectæ. Quod utique per summum nefas factum a Leone Isauro Iconoclasta, ejusdemque factionis Episcopis antea indicavimus; & insuper suadent querelæ Adriani I. Summi Pontificis, Carolo Magno exhibitæ adversus Græcos illos tot monitionibus rebelles, & alienæ Diæceseos pervasores pertinacissimos, quos inter hæreticos recensendos fore minatur, nisi quantocyus Provincias ablatas Ecclesiæ Romanæ restituant. Adriani verba refert Petrus de Marca Lib. I. Concord. Sacerd. & Imper. Cap. I. §. V. Hic satis erit ea proferre, quæ scribit in Apologetico ad Carolum Magnum pro Sacris imaginibus, sub finem, ubi ait: *Dudum quippe quando eos pro Sacris Imaginibus erectione adhortati sumus, simili modo & de Diæcestam Archiepiscoporum, quam & Episcoporum Sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ commonentes quæsumus restituere, quæ tunc cum patrimoniis nostris abstulerunt, quando Sacras Imagines deposuerunt, &c.* Ante Iconomachorum tempora Diæcesis Patriarchatus Romani, ejusque Provinciæ, quas inter Calabria & Brutia censebantur, nihil ad Græcorum Patriarchatum spectabant; a Græcorum igitur Patriarcha Rhegium tunc Metropolis constitui non potuit. Sed neque a Romano Pontifice*

✠ ✠ ✠

per

P R Æ F A T I O.

per idem tempus ad Metropoleos dignitatem Rhegium fuisse evectum nemo hactenus probabili aliqua ratione demonstravit: quin potius ex adverso ad seculum usque octavum has Regiones intra Romanæ Provinciæ limites fuisse coarctatas, paulo post perspicuum fiet.

Quam vero laudatus Abbas Fulienſis nominat veterem *Notitiam Græcam* tempore *Leonis Iconomachi factam*, etiamsi id ipsi concedere velimus, illud tantum inde consequeretur, eodem tempore a Græcis Rhegium ad Metropoleos fastigium fuisse advectum, quo eadem Regiones e Romana Provincia fuerunt distractæ. Nam Patriarcha Constantinopolitanus, ut arctius suæ Sedi devinceret Calabriam & Brutiam, Rhegium tunc Urbem primariam Brutiorum, & loci opportunitate conspicuam Metropolitico honore decoravit. Consulto dixi, etiamsi id concedere velimus, *Notitiam* illam Græcam tempore Leonis Iconomachi factam; quoniam gratis hoc asseritur, & Viri eruditi, quos inter Holstenius, & Emanuel a Schellstrate aliique Leoni Philosopho, qui labente seculo nono, & decimo ineunte Orientis Imperium moderabatur, adscribendam existimant. Eadem prorsus occurrunt verba cum in *Notitia antiqua Regiæ Bibliothecæ* apud Carolum a S. Paulo; tum in altera *Bibliothecæ Vaticanæ* apud Schellstratem, Appendice XVI. quæ hic damus: *Sunt vero a Romana Diœcesi avulsi, qui nunc throno Constantinopolitano subjacent, Metropolitæ, & eis subiecti Episcopi Thessaloniciæ, Syracusæ, Corinthi, Rhegii, Nicopolis, Athenarum, Patrarum, Novarum Patrarum.*

P R Æ F A T I O.

rum. Iſi Synodo & Eccleſiæ Conſtanti-
nopolitane, veteris Romæ Papa a Gentilibus detento, ſunt ad-
juncti. Ab Orientali Diœceſi ſejunctus pariter fuit
Seleuciæ Iſaurienſis Præſul, ideinque cum viginti
quatuor ſibi ſubjectis Episcopis Conſtanti-
nopolitano Patriarchæ ſubditur. Græcorum ſane Shiſmatico-
rum hæc ſunt deliria, de Romano Pontifice a
Gentilibus detento, a nobis alibi depulſa; ſed
quæ ab ipsis poſt ſchiſma ſunt excogitata. Ab
hac Notitia non differt Diatypoſis illa, quam lau-
dat Petrus de Marca, & merito in nota ad mar-
ginem ejusdem loci, *Diatypoſis Leonis Philoſophi*
appellatur; in qua *Rhegium* Metropolis Calabria
dicitur, eique ſeptem Urbes ſubiiciuntur, nem-
pe *Locri*, *Scyllacis*, *Croton*, *Conſentia*, *Tropæa*,
Tauriana, & *Sæpinum*. Quum itaque hujusmodi
Notitia ſeculo octavo recentior ſit, ex illa colli-
gi nequit, ante Leonis Iſauri tempora Rhegium
Calabriae & Brutiorum Metropolim fuiſſe effe-
ctam. Quinimo Abbas Fulienſis putat, (1) Noti-
tiam illam Leonis Philoſophi, Imperatoris nomi-
ne vulgatam, revera per Leonem eo modo edi-
tam non eſſe, quo apud Leunclavium legitur:
idque ſatis ex hoc patere, quod plures civitates
nonniſi poſt illum Imperatorem Metropoles fa-
cta fuerint, ut ſola lectione dignoſcitur, quæ ta-
men apud eam antiquis adnumerantur, licet nul-
latenus hoc cum nomine legantur in alia manu-
ſcripta Bibliothecæ Regiæ longe antiquiori. Ad-
dit infra, in Notitia altera antiqua Bibliothecæ
Regiæ temporibus Photii Patriarchæ Conſtanti-
nopolitani facta, ſcriptum eſſe, Rhegitanam Me-

(1) Carolus a
Sando Paulo pa-
gin. 38.

P R Æ F A T I O.

tropolim jam tunc avulsam fuisse a Patriarchatu Romano. Is enim vixit, seditque Constantinopoli, dum in ea celebrata est Synodus octava generalis, anno octingentesimo sexagesimo nono.

Quare primus ex veteri Provincia Romana creatus Metropolitae, fuit Rheginus; quam tamen dignitatem nec ante octavum seculum, nec legitima Romani Pontificis auctoritate, sed vi Imperatoris Iconoclastae, & Catholicæ Fidei hostis: tametsi postmodum pulsus ex Calabria & Brutia Græcis, ubi ex Provinciæ Patriarchatui Romano redditæ fuerunt, Rheginus Antistes Metropolitæ decus, quod contra jus a Græcis nactus erat, consensu Apostolicæ Sedis legitime deinceps retinuerit. Præter Rhegium nulla altera Campaniæ, Samnii, Lucaniæ, & Apuliæ civitas ante seculum decimum Metropoleos jure donata fuit. Contendit quidem Petrus de Marca, Lib. I. Concord. Sacerd. & Imper. Cap. VII. §. IV. & antea Cap. III. §. XII. *Capuam* jam pridem Constantini Magni ævo totius Campaniæ Metropolim extitisse: idcirco probare nititur Provinciæ Romanam ultra Sinuessam non excurrisse: Campaniam vero, cujus Metropolim facit Capuam, a Sinessa incœpisse, indeque ad Salarim Lucaniæ fluvium pervenisse. Verum ipsi merito contradicunt Carolus a S. Paulo, Lib. II. Geograph. Sacr. Italiæ, pag. 38. Auctor Libri de Metropolitanarum Urbium Historia; Christianus Lupus Par. IV. ad Can. 18. & 19. Dictatus Gregorii VII. & Par. V. Dissertazione de Romana

Epi-

P R Æ F A T I O.

Episcoporum Consecratione; Emanuel a Schellstrate de Antiq. Eccles. Dissert. IV. Cap. V. & Dissert. VI. Cap. IV. Art. II. aliique Viri eruditi: qua de re & ego pertractavi Par. I. Lib. I. Cap. V. §. III. Lib. IV. Cap. V. §. VI. & IX. & Lib. VI. Cap. IV. §. VII. Hic vero ea, quæ illis locis prætermissa sunt, adiiciam argumenta, quibus nostra assertio firmatur.

Cumprimis enim constat, Romanos Pontifices, etiam post Constantini Magni obitum, imo & sequentibus seculis quinto, & sexto, Jus suum Metropoliticum in Campaniam, Samnium, Apuliam, Lucaniam, Brurios, & Calabriam exercuisse. De Apuliæ, & Calabriæ Episcopis exploratus est Sancti Cælestini I. locus in epistola ad ipsos data; ex qua liquet, earundem Provinciarum Antistitum ordinationes ab ipso, tamquam illarum Metropolita factas: (1) *Andivimus*, inquit, *quasdam propriis destitutas rectoribus civitates Episcopos sibi petere velle de laicis, tantumque fastigium tam vile credere, ut hoc his, qui non Deo, sed seculo militaverunt, æstiment nos posse conferre, non solum male de suis Clericis, in quorum contemptum hoc faciunt, judicantes, sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere, sentientes*. Postularunt nimirum a Cælestino quædam Calabriæ & Apuliæ civitates, ut ipsis Episcopos ex Laicorum cætu ordinaret; quia optime noverant, hujusmodi ordinationes ad ipsum velut Metropolitam pertinere. Non enim mos idem erat ejus ætatis, qui post multa secula invaluit, ut Romanus Pontifex jure Primatis Italiæ Episco-

(1) Cælestinus I. in epist. ad universos Episcopos per Apuliam & Calabriam constitutos.

P R Æ F A T I O.

pos ordinaret illarum Provinciarum, quibus proprii Metropolitæ præerant; sed id muneris iisdem Metropolitæ intactum relinquebat; ipse vero solos Metropolitæ ordinabat. Quocirca dum Apuliæ & Calabriæ Episcopos Cælestinus ordinavit, non jure Primatis Italiæ, sed illarum Regionum Metropolitæ id egit. Ut quid enim in iis Apuliæ & Calabriæ Regionibus necesse erat cum Petro de Marca proprios Metropolitæ confingere, cum nulli seculo quinto, quo sedet Cælestinus, essent instituti? Ad Canonem quidem quintum Nicæni Concilii confugit doctissimus Archipræsul Parisiensis, atque ad Innocentii I. & Leonis Magni decreta, ⁽¹⁾ quibus sancitum fuit, cuique Provinciæ suum præesse oportere Metropolitam: siquidem Nicæni Patres, & laudati Pontifices optime noverant, Provincias illas civiles in unam Ecclesiasticam coalescere, cui Romanus Pontifex peculiari Metropolitæ titulo præerat. Quod insuper magis enitescit ex iis, quæ antea de Rhegio adnotavimus, nempe Urbem hanc ante seculum octavum, & ante Leonis Isauri tempora Metropolim nequaquam exitisse. Imo ipse Petrus de Marca infra fatetur, *in Calabria antiqua, & in Apulia duas Metropoles excitas a Græcis post tempora Leonis Isauri, Hydruntinam scilicet, & Sanctæ Severinæ.*

Ex ipso itidem Leone Magno, cujus decretis opinionem suam firmare se posse existimavit, illius placita convelluntur. Etenim inter Provincias, quas paulo post Nicænam Synodum proprios Metropolitæ obtinuisse contendit, Siciliam

re-

(1) Innocent. I. in Decr. cap. 6. & 10. Leo I. in Decr. cap. 31. & in epist. 88. c. 4.

P R Æ F A T I O.

reponit, eique Syracusanum Antistitem præpositum. At Sanctus Leo in epistola ad universos Episcopos per Siciliam constitutos aperte significat, omnes ejusdem Insulæ Antistites ad Romanam Provinciam tunc spectasse, sibi que tamquam Metropolitæ subjectos esse; jubet nimirum, ut tres Siciliæ Episcopi singulis annis Romam ad Concilium Provinciale proficiscantur: (1) *Quare, inquit, illud primitus pro custodia concordissimæ unitatis exigimus, ut quia saluberrime a Sanctis Patribus constitutum est, binos in annis singulis Episcoporum debere esse conventus, terni semper ex vobis ad diem tertium Calendarum Octobrium Romam fraterno Concilio sociandi occurrant, & indissimulanter a vobis hæc consuetudo observetur. Quæ verba expendens Emanuel a Schellstrate, hæc recte animadvertit: (2) Singulis annis Romæ Concilium haberi consuevisse, testatur Leo primus, qui ad illud accedere voluit tres Siciliæ Episcopos. Deducit vero hanc consuetudinem ex quinto Canone Nicæno, quo statuitur, annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, unum ante quadragesimam Paschæ, aliud circa tempus Autumni: quod omnino tempus Leo primus mense Octobris expressit. Cum itaque Leo primus ex eo colligat consuetudinem Romani Concilii bis in anno celebrandi, ad quorum ultimum mensis Octobris vocat Episcopos Siculos, constat de frequentia Conciliorum Italiæ sub Romano Episcopo, & apparet hæc omnia tantum Provincialia fuisse, quod quintus Canon Nicænus non de Patriarchicis, sed Provincialibus dumtaxat statuerit Metropolitanorum Conciliis, ut ipsius Canonis con-*

(1) S. Leo epistol. 4. ad universos Episcopos per Siciliam constitutos. cap. 7.

(2) Schellstrate. Antiqu. Ecclesiæ. Tom. II. Dissert. 6. cap. 4. art. 1. §. 2.

P R Æ F A T I O.

textus clarissime demonstrat. Habebat autem Romanus Episcopus præter Diœceses juris Patriarchici vicinam Romæ particularem Provinciam, in qua Metropolitano jure gaudebat, uti præclare animadvertit Jacobus Sirmondus Par. II. de Suburbicariis cap. 5. qui addit, ex vetere Notitia Provinciarum Ecclesiæ, Provinciam Romanam constitisse ex Episcopis supra sexaginta, quibus Episcopus Romanus ut Metropoli præerat, ordinando jus dicendo, & convocando ad Concilium. Hos inter Episcopos ipsi subiectos fuisse Siculos, laudata Leonis verba declarant. Syracusanus proinde Antistes tunc temporis nec dum ad Metropolitæ fastigium fuerat evectus.

Quod de Sicilia diximus, pari modo de Campania, Samnio, Apulia, Lucania, Brutia, & Calabria est affirmandum. Si enim Syracusæ, de quibus longe gravior apud Eruditos est difficultas, nondum Sancti Leonis ætate Metropolis erat Ecclesiastica, minus sane Capua, Beneventum, & Rhegium, quarum Urbium Metropolitica jura non adeo antiqua censentur. Et vero si Metropolitaram munia spectemus, utique perspicuum fiet, per sex, & amplius prima secula unum Romanum Pontificem in iisdem Provinciis, ea aut per se ipsum, aut per Vicarios obiisse. Ejusmodi munia sunt, ut apud omnes certum est, Episcoporum electionibus præsidere electos per se, vel per alios consecrare, eosdem Episcopos delinquentes deponere, sive aliis pœnis Canonicis subiicere; Concilia ex Provincia convocare, iisque præesse; Patriarchæ mandata recipere

re

re ac de iis postea suffraganeos certiores facere. Nemo autem sex saltem primis seculis in præfatis Provinciis ea munia exercuit, præter Romanum Pontificem per se vel per Vicarios. Rem ita se habuisse, ut inductione probetur, longum esset sex illa secula percurrere, & jam nonnulla protulimus exempla; hic autem satis erit ea, quæ tempore S. Gregorii Magni, qui ineunte seculo septimo e vivis decessit, gesta sunt, paucis indicare. Is porro Lib. V. Indict. 14. epist. 23. Anthemio Subdiacono præcepit, ut Amalphitanum Episcopum in Campania, quem in Ecclesia sua non residere noverat, si ita esse reperiret, in Monasterio recluderet. Eidem Anthemio mandavit, Lib. VIII. Indict. 3. epist. 18. ut Amandum electum Surrenti Episcopum in eadem Provincia, Romam mitteret ibi consecrandum. Felici Episcopo Acropolitano in Lucania, Lib. II. Indict. 10. epist. 29. iussit, ut Buxentiam & Blandanam Ecclesias Episcopales ejusdem Provinciæ visitaret. Joanni Episcopo Scyllatiensi, Lib. II. Indict. 10. epist. 27. commisit, ut Crotonensi, Taurianensi, & Thurienti Ecclesiis in Bruttia idem visitationis officium impenderet, ac in eis Episcopos eligi curaret. Joanni Callipolitano Lib. II. Indict. 11. epist. 45. imperavit, ut Andream Episcopum Tarentinum deponeret, si hunc concubinam habere cognosceret. Petro Episcopo Hydruntino in Calabria in mandatis dedit, ut per Brundusinam, & Callipolitana Ecclesias in eadem Provincia visitationis munus impleret, eisque Episcopos faceret eligere; ut vide-

P R Æ F A T I O .

dere est Lib. V. Indiçt. 14. epist. 21. Tandem Felici Sipontino in Apulia, Lib. I. Indiçt. 9. epist. 51. præcepit, ut Canusinam Ecclesiam in eadem Provincia visitaret, eique duos Parochiales Presbyteros præficeret. Hæc sane omnia & singula vera ordinaria Metropolitanorum munia S. Gregorius Magnus in Campania, Lucania, Apulia, Brutia, & Calabria obivit; ac proinde dubitare nemo debet, quin unus Romanus Pontifex per id temporis Metropolitanus fuerit harum Provinciarum, neque ullus alius earumdem Regionum Antistes Archiepiscopalem obtinuerit auctoritatem. Id sane, ut observat Abbas Fulien-

(1) Carolus a S. Paulo loc. cit. pag. 37.

(2) S. Gregorius epist. 3. ad Virgil. Arelat. Tom. I. Concil. Gall.

(3) Idem l. 1. Ind. 10. ep. 37.

sis (1) tanto verisimilius est, quod semper pro Ecclesiarum Privilegiis Gregorius Magnus acriter pugnaverit, ac diligenter curaverit, ne jura Metropolitanorum læderentur, ut ipsemet testatur in suis epistolis; ac primum Virgilio Arelatensi cum Vicarium Apostolicæ Sedis in Galliis instituens, his verbis: (2) *Itaque fraternitati vestræ vices nostras in Ecclesiis, quæ sub Regno sunt præcellentissimi filii nostri Childeberti, juxta antiquum morem Deo auctore committimus: singulis siquidem Metropolitanis, secundum priscam consuetudinem, proprio honore servato. Itemque alio loco: (3) Absit a me, inquit, ut statuta majorum confacerdotibus meis, in qualibet Ecclesia infringam; quia mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo.*

Jus itidem Metropoliticum in cogendis Provinciæ Synodis, atque ad eas Romæ celebrandas asciscendis e Campania, Samnio, Lucania,

nia, Apulia, Calabria, Brutia, & Sicilia Episcopis, quo per eadem secula Romani Pontifices functi sunt, testatur laudata superius S. Leonis Magni Epistola; testantur tot Synodi Romæ indictæ a Cælestino I. Leone Magno, Hilario, Symmacho, & ab ipso Gregorio Magno, quibus eandem Provinciarum Antistites subscripti leguntur. Nec quispiam inde coniiciat, hoc ex capite jus Metropoliticum jam a seculo quarto Capuano adstruendum fore; propterea quod Liberius Papa in epistola quadam apud Hilarium in lib. de Synodis, ad Vincentium Capuanum, Episcopum scripserit: *Dignaberis convenire Episcopos cunctos Campaniæ, & hæc illis insinuare; & ex eorum numero una cum epistola vestra de unanimitate nostra & pace ad clementissimum Imperatorem nostrum scribere; quo possim & ego de tristitia magna liberari.* Verum Liberius id muneris demandavit Vincentio tamquam sui Vicario; jampridem enim illum Apostolicæ Sedis Legatum direxerat ad Constantium Imperatorem, & ad Concilium Ariminense, sicuti ejusdem Liberii Litteræ fidem faciunt apud Baronium, ad annum 353. num. 16. & ad annum 359. num. 2. Nihil igitur inde colligi potest ad Capuanam Metropolim adstruendam, quæ ante medium seculi decimi nec dum fuerat ea dignitate aucta: quod infra proprio loco me demonstraturum polliceor. Id ipsum de Benevento, ceterisque Regni Neapolitani Metropolitibus agam.

— 255 —

SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSOR.

HArum serie, nostrique auctoritate Officii licentiam concedimus Reverend. admodum Patri Magistro Fr. Francisco Orlandio Provinciæ nostræ, utriusque Lombardiæ, necnon in Universitate Pisana Theologicorum Dogmatum publico Professori, ut typis mandare valeat Volumen Quartum. Operis ab eodem compositi, cui titulus, *Orbis Sacer & Profanus*, postquam recognitum, & approbatum fuerit a RR. PP. Magistris, Fr. Jacobo Sponditorio, & Fr. Ambrosio Anfano Tantucci, & servatis aliis de jure servandis. In quorum fidem, &c.

FR. THOMAS RIPOLL

Magister Ordinis.

Loco ✠ Sigilli .

Reg. fol. 37.

FR. DOMINICUS PONSI

Magister Ex-Provincialis & Socius.

*Ego Fr. Jacobus Spenditorius Sacr. Theol. Magister Ordinis
Prædicatorum vidi de mandato, &c.*

*Ego Fr. Ambrosius Ansanus Tantucci Sacr. Theol. Magister
Ordinis Prædicatorum vidi de mandato, &c.*

Imprimatur.

Horatius de Mazzeis Vicarius Generalis.

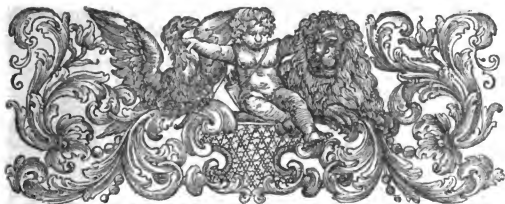
Imprimatur.

Fr. Antonius Ambrogi Min. Conv. Inquisitor Generalis
S. Officii Florentiæ.

Imprimatur.

Philippus Bonarota Senat. & R. S. C. Audit.

O R-

ORBIS SACER

E T

PROFANUS.

PARS SECUNDA

EUROPAM COMPLECTENS

VOLUMEN TERTIUM:

IN QUO

DE POSTREMA ITALIÆ REGIONUM
DISTRIBUTIONE.

LIBER QUARTUS

REGNI NEAPOLITANI

SINGULÆ PROVINCIÆ, METROPOLES, URBES,
AC RES PRÆCIPUÆ DESCRIBUNTUR.

CAPUT PRIMUM.

Synopsis.

I. <i>Eritia Pars Italiae Regnum Neapolitanum continet. Ejus Provinciae numerantur.</i> II. <i>Normanni primi auctores Regni Neapolitani. De primo illorum Pars II. Vol. III.</i>	<i>adventu in has regiones Baronii aliorumque sententia. Ea exploditur.</i> III. <i>Legitimum tempus adventus Normannorum in has Terras definitur.</i>

A

IV. Emen-

1474 Orbis Sacer & Profanus

IV. Emendatur Leonis Ostensis locus, unde Baronio, & aliis errandi occasio data.

V. VI. VII. Quadraginta Normanorum Salernum a Saracenis liberantium fabella depulsa.

VIII. Bella a Normannis contra Græcos gesta. Aversam condunt.

IX. Apuliam occupant. A Græcis asciti Saracenos Sicilia pellunt.

X. Bellum contra ipsos infeliciter

gestum. Leo Nonus ab eis captus, sed honorifice exceptus.

XI. A Nicolao Secundo in communionem recepti. Ab ipso Apuliam, & Calabriam in feudum obtinent.

XII. XIII. & XIV. Roberti Guiscardi gesta, genus, Principatus.

XV. Successio Chronologica Regum Neapolis & Sicilia: usque ad finem Capituli.

I. Ertia, quæ & postrema Italiæ Pars, tametsi duabus aliis antea recensitis simul acceptis amplitudine par non

sit, unamquamque tamen illarum, seorsum sumptam longe superat, ac pæne unam integram, dimidiamque alteram exæquat. Ea vero tota posterioribus seculis & hac nostra ætate Regnum Neapolitanum appellatur, ab Urbe scilicet Neapoli, omnium ejusdem Regni Civitatum, principe, olim Regum suorum, hodie Præregum, inclita sede. Quidquid a Fundis oppido, & Liris fluvii fontibus, Apennino Monte, Truento amne, ac utroque Mari, Infero, Superoque clauditur, ad hanc Italiæ Partem spectat. Ejus quippe limites sunt, a Septemtrione Hadriaticus Sinus; ab Occidente Ditio Pontificia seu Ecclesiastica: a Meridie Mare Tyrrhenum, ab Ortu Hadriatici Sinus Ostia, & Mare Jonium. Aliis quoque nominibus quondam, nuncupabatur, nempe Apulia, Sicilia citra Pharum, ad discrimen nimirum Sicilia ultra Pharum, quæ est ipsamet Sicilia Insula. Hæc porro diversa vocabula sortita est a variis Principibus ipsi imperantibus, quorum alii Apuliæ, alii Neapolitano Regno dominabantur; nonnulli vero illorum utrumque Regnum,

Neapolitanum videlicet, Siculumque possidentes olim utriusque Siciliae Reges vocari voluerunt.

Præter Latii portionem haud modicam, octo Italiæ Regiones opulentissimas atque amœnissimas complectitur, quarum hæc sunt nomina: Campania Felix, vulgo *Terra di Lavoro*, Lucania, quæ & *Basilicata*, Samnium, postea Ducatus Beneventanus, cujus nunc segmenta *pari Aprutii citerioris, Comitatus Molisani*, nec non portiones quædam *Capitanatæ Provincie, Principatus ulterioris, & Terræ Laboris*, teste Briëtio: Apulia Peucetia, hodie *Terra di Bari*, Apulia Daunia, nunc *Puglia Piana*, Salentina, vulgo *Terra d'Otranto*, Brutia, seu *Inferior Calabria*, & Magna Græcia, sive *Superior Calabria*. A prisca populis illas incolentibus antiqua vocabula ex Regionibus nasci sunt, quibus postea a recentibus nova hæc atque vulgaria nomina fuerunt imposita. Veteres earundem incolæ Romani, florente ipsorum Republica, variis crebrisque bellis debellantes, tandem has Provincias suo adjeceerunt Imperio. Eo autem in Occidente ad exitium declinante, in multorum prædam omnes cesserunt, Gothi, Longobardi, Græcisque Regionibus has invadentibus. Dein Saraceni in Italiam irrumpentes magnam illarum partem occupavere: donec Græci in Bar-

Barbaros arma vertentes, Apuliam, aliasque ejusdem Regni Provincias, Urbes plurimas, atque in iis Neapolim suo subegerunt Imperio. Gothi a Narfete, Longobardi a Carolo Magno debellati tota Italia excedere sunt compulsi. Saraceni haud diu Neapolitani Regni partem tenere, Romanorum Pontificum opera, auxiliariis Christianorum Principum copiis inde exacti. Adversus Græcos diro schismate a Romana, & Catholica Ecclesia divulsos diutius decertandum fuit; quos Sanctus Henricus Imperator valido exercitu Apulia, ac demum Normanni Calabria, & reliquis ejusdem Regni locis excedere coegerunt: qua occasione ii Principatum suum in hac Italiae parte conderunt.

II. Quare Neapolitanum Regnum Normannis e Gallia huc adventantibus sua debet primordia. Verum de primo Normannorum in Campaniam Felicem adventu, eorumque rebus illic præclare gestis, recentes magnæ etiam existimationis Scriptores perperam disseruere. Doctissimi Viri Cardinalis Baronius in suis Annalibus Ecclesiasticis, Dionysius Petavius in Rationario Temporum, Philippus Briëtius, alique non pauci hos imitati, primum illum Normannorum in has Italiae Provincias appulsum, anno 1002. alligant; atque ita historiam a præcedentibus auctoribus haud paucis fabulosis narrationibus obscuratam, majoribus tenebris obvoluerunt. Ab iis ergo hac in re eruditissimus Pagii recedens, in Tom. IV. *Critica Historico-Chronologica in Annales Baronii*, Normannorum adventum, rerumque ab illis gestarum tempora propriis, quibus evenerunt, annis assignans, historiam hanc suæ resti-

tuit integritati, quæque ab aliquibus commentitia fuerant vulgata, detegit atque confutat. Pagii itaque vestigiis & ego insistent, primordia Neapolitani Regni tum deinde incrementa adornare nunc aggredior.

Sed prius vulgatam hæcenus a Baronio, Petavio, Briëtio, & aliis historiam referre lubet. (1) Cum Saraceni, inquit, hunc terrarum tractum, una cum Sicilia Insula occupassent, seculo undecimo ineunte, Normannorum armis devicti ac pulsi fuerunt. Porro adventus Normannorum in Apuliam & Campaniam Felicem hanc originem tradunt Leo Ostiensis, lib. 2. Chron. Casinen. cap. 31. & 38. Pandulphus Collenutius lib. 3. pag. 96. & præfati Auctores, sub annum Christi Domini 1002. Normanni quadraginta ex Jerusalemorum sacra peregrinatione redeunt, egregio corporis habitu, belloque strenui Salernum appulerunt, quo tempore urbs illa a Saracenis obsidione cingebatur, eratque in ea Gaimarus Princeps, quem laudatus Pandulphus Collenutius Normannicæ fuisse stirpis commemorat. Ergo illi quadraginta a Principe arma equosque impetrant; irruptionem in hostes faciunt, ac plurimis illorum interfectis, reliquis vero in fugam actis, mirabilem victoriam obtinent, urbemque liberant obsidione. Tanto tamque insigni obstricto beneficio Gaimarius, magnis oblati muneribus, & majoribus ostensis, detinere apud se Equites illos studet; sed frustra, cum omnia Normanni recusarent, quod solo Dei amore ei se opem attulisse affirmarent, nec diutius a patrio solo abesse ipsis concessum. Quamobrem Princeps Legatos suos cum eis profecti iubet, qui alios ejusdem Gentis egre-

A 2

(1) Baronius, & Briëtius ad ann. 1002. Pandulphus Collenut. lib. 3. Petavius Ration. Temp. Par. I. lib. 8. cap. 17.

1476 Orbis Sacer & Profanus

gios viros ad fertilem frugum rerumque omnium Provinciam adeundam excitarent. Nec Legatorum preces apud Normanniæ Principem inanes fuere; statim namque in Italiam directæ strenuæ Normannorum Equitum, ac militum copiæ: præceteris autem illius gentis, qui se se Gaimarii Legatis adjunxerunt, fuit Gisfelbertus summo inter Normannos loco natus, quem quatuor ejus fratres, Rainulphus, Asclittinus, Osmundus, & Rodulphus, alique nobiles sequuti sunt. Ubi vero in Italiam pervenerunt, Pandulphum Capuæ Principem adeuntes, ab ipso perhumaniter suscepti, tum ejus, tum aliorum Principum stipendiis ducti, contra Græcos, Saracenosque utilem & gloriosam navarunt operam. Interea tamen res suas minime neglexerunt; quandoquidem aliquot Apuliæ oppidis potiti, suæ Nationis Duces sibi præfecere, quorum

primus *Turfillus* cognomento *Scitellus* a Willelmo Gemmeticensi Monacho, lib. 7. cap. 3. appellatur. Ast Pandulphus Colletutius, lib. 3. pag. 94. eum *Triflanum* nominat.

Hanc Normannorum, eorumque adventus in Campaniam historiam Pagius diligenter emendare studuit, utpote Chronologiæ temporum minime consentaneam. Cum primis docet (1) Normannorum adventum in has Italiæ Regiones, non anno 1002. ut hactenus plerisque creditum est, sed anno 1016. contigisse. Id colligit ex Poëmate Guillelmi Apuli, de Rebus in Italia a Normannis gestis, cum aliis Historicis, qui eodem seculo vixerunt, collato. Is autem lib. 1. asserit, Urbani Secundi Papæ jussu Opus suum in lucem emisisse, & ipso libri primi initio causam, cur Normanni expeditionem illam susceperint, his carminibus aperit: (2)

*Horum nonnulli Gargani culmina Montis
Conscendere: tibi Michaël Archangele voti
Debita solventes. Ibi quemdam conspicientes
More virum Græco vestitum nomine Melam:
Exultis ignotam vestem capitisque ligato
Insolitos Mithræ mirantur adesse rotatus:
Hunc dum conspiciunt, quis, & unde sit ipse requirunt:
Se Longobardum natu, civemque fuisse
Ingenuum Bari patrii, respondit, at esse
Finibus extorrem Græca feritate coactum.
Exilio ejus, dum Galli compaterentur,
Quam facile reditum, si vos velletis, haberem,
Nos aliquot vestra de Gente juvenibus, inquit!
Testabatur enim cito Græcos esse fugandos
Auxiliis horum, facili comitante labore.
Illi donandum patriæ munimine Gentis
Hunc celeri spondent, ubi forte redire licebit.
Ad fines igitur postquam rediere paternos,
Ceperunt animos mox sollicitare suorum
Italiam secum peterent: narratur & illis
& Appula fertilitas, ignaviaque infusa genti.*

Ita Guillelmus Apulus de primo Normannorum in has Regiones adventu.

III. Et

(1) Pagius Tom. IV. ann. 1016. n. 6. 7. & 8.

(2) Guillel. Apul. l. 1. Poëmat. de Reb. Norman.

III. Et hæc quidem vera fuit origo & causa adventus prædictæ Gentis in Apuliam Campaniamque Felicem, occursum nimirum quorundam Peregrinorum Normannæ Nationis, colloquiumque in itinere habitum cum Melo, genere Longobardo, patria vero Barenſi, atque inter suos primario, & magnæ auctoritatis viro. A quo illi quum & exilii ejusdem infortunium, & Græcos hostes didicissent; rogati præterea ut ex Galliis auxilia suorum militum illuc mittenda procurarent, (Normannia siquidem tunc temporis Galliarum Provincia erat, jam pridem a Normannis nomen adepta, unde & ipsi Normanni appellabantur etiam Galli) se continuo procuraturos sponponderunt. Itaque in patriam reversi suos statim ad illam expeditionem animarunt, ac turmatim Romam sine armis properantes, de inferendo Græcis in Apulia bello agere cœperunt. Ea autem tempestate quum Divi Petri Cathedralam teneret Benedictus Octavus, agnita Normannorum adventus causa Meli consilia promovere non destitit, Normannis quoque addere animos, eosdemque ad bellum illud tam justum vehementius excitare. Nec mora: quum enim ii a Melo accepissent arma, in Apuliam profecti sunt anno 1016. Hujus anni epocham idem Pagius hîc rationum & auctoritatum momentis confirmat. Normanni Duces ac milites hortatu suorum & Meli precibus, anno 1017. in Apuliam adventantes, idque mense Maii, ut laudatus Guillelmus Apulus, alique asserunt, & nos infra ostendemus, primum cum Græcis praelium commiserunt. Quare quum Normanni se prompte subsidio venturos Melo promiserint, suos mox ad illam expeditionem sollicitaverint, periculum vero esset in mora, manifestum

inde sit illorum ad Garganum montem accessum, anno 1016. contigisse; eo magis, quod Benedictus Octavus, cujus Pontificatus initium in annum 1012. convenit, tunc Romanæ Ecclesiæ præfesset, uti referunt Glaber, lib. 3. cap. 1. Ordericus, lib. 3. pag. 472. Gemmeticensis, lib. 7. cap. 30. Fragmentum Historiæ Aquitanicæ, Tom. IV. Duchesnii, & Leo Ostiensis lib. 2. cap. 38. Henricus quoque Secundus, teste eodem Glabro, tunc Imperium administrabat. Sanctus quippe Henricus anno dumtaxat 1014. Imperii coronam est consequutus, quem sane constat adversus Græcos egregie decertasse, eosdemque Apulia ejecisse: quocirca Normannorum in Apuliam adventus a recentibus Chronologis ante annum 1014. hætenus male collocatus est. Verum quidem est plerisque ex nuper laudatis auctoribus Normannorum in Italiam appulsum referre ad Pontificatum Benedicti Noni, & ad Henrici Tertiî Imperium: sed illi nominum similitudine decepti sunt, refellendique ex Guillelmo Apulo, & ex iis, quæ jam naravimus. His illud accedit, Salernum scilicet, anno 1016. a Saracenis obfessum; quod tradit Lupus Protospata ad eundem annum scribens: *Civitas Salernum obfessa est a Saracenis per mare, & per terram, & nihil profecerunt*. Idipsum confirmat Anonymus Barenſis apud Peregrinum & Pagium: *Anno MXVI. Indiſt. xiv. obsederunt Saraceni Salerno per Mare, & Terra*. Leo autem Ostiensis, lib. 2. cap. 38. asserit, Salernum a Saracenis obfessum, quando primum Normanni in Italiam venerunt. Hic igitur primus est annus appulsi Normannorum in Italiam: quia tamen Leonis locus corruptus, aut fortassis ipse memoria lapsus est, inde Baronio & aliis occasionem dedit, ejus-

1478 Orbis Sacer & Profanus

eiusdem Gentis adventum ad annum 1002. retrahere. Tandem laudatus Pagius recte observat, eamdem adventus Normannorum in Apuliam temporis epocham eadem affixam fuisse in Chronico Casauriensis, sive Piscariensis Monasterii a Joanne Berardo præfati Monasterii Monacho, summam Chronologico ordine collecto ex chartis hujusce Cœnobii. Magnam ejus partem adhibet Dacherius Tom. V. *Spicilegii*, ubi ad annum 1016. ait: anno ab Incarnatione Domini millesimo sexto decimo, Normanni Melo Duce cœperunt expugnare Apuliam. Hæc igitur difficultas (concludit Pagius) negotium amplius facessere nequaquam debet.

IV. Inspiciendum modo est, undenam Baronius, & alii occasionem habuerint, retrovertendi tempus adventus Normannorum in Italiam. Sed jam illam indicavimus antea: fons nimirum vulgaris erroris fuit ipse Leo Ostiensis, dum in suo Chronico ita scripsit: ⁽¹⁾ *Hujus anno VII. (nempe Athenulphi Abbatis Casinensis) cœperunt Normanni, Melo Duce, incurfare Apuliam.* Et paulo post subdit: *Ante annos ferme sexdecim, Normanni XL. numero, peregrino habitu, quippe a Hierosolymis orationis causa perrexerant redeuntes, Salernum applicuerunt, &c. quam cum a Saracenis obsessam reperissent, &c. mirabili victoria Deo largiente potiti sunt.* Addit idem Leo, *Vaimarium* Salerni Principem tunc Legatos in Normanniam direxisse, & a Roberto Normannie Duce, seu Comite, auxilium postulasse. Athenulphus autem juxta ipsum Leonem Ostiensem, anno 1011. Casinensi Monasterio Abbas præfectus fuit: & annus ejus septimus cum anno Christi 1018. concurret. Quod si annos sexdecim au-

te annum 1018. Normanni in Apuliam venerunt, id anno 1002. accidisse oportuit. Ita Cardinalis Baronius, alique ipsum sequuti. Verum Pagius laudatus optime admonet, locum illum Leonis Ostiensis esse corruptum, ac vice illorum verborum, *ante annos ferme sexdecim*, hæc alia esse subroganda, *ante menses ferme sexdecim.* Quæ quidem emendatio ex ipso Leone evidens est; nam ipse disertè affirmat, Benedictum Octavum, de quo solo potest loqui, tunc Ecclesiæ Romanæ præfuisse, quod & alii affirmant: postmodum autem cap. 40. asserit, Sanctum Henricum tunc Imperatorem fuisse, qui, ut diximus, anno 1014. Coronam Imperii Romæ accepit. Communis itaque, & hæcenus vulgata hæc opinio amplius sustineri non potest; sed illi sexdecim anni, in totidem menses necessario sunt permutandi, uti Guillelmus Apulas, qui ex professo de hac Normannorum expeditione scripsit, manifeste indicat. Quum enim anno 1017. quo Athenulphus Abbas septimum regiminis sui annum inchoaverat, Normanni *mensè Maio* cum Græcis pugnaverint, intra menses sexdecim ex Apulia in Normanniam, & ex Normannia in Apuliam facile redire potuerunt, nec longiore ad utramque expeditionem tempore indiguerunt.

V. Quid autem de auctoribus supra memoratis historiam hanc aliter textentibus sentiendum sit, idem Pagius declarat. Nempe Leo Ostiensis, Galber, Willelmus Gemmeticensis, & Ordericus de hac historia haud satis fuerunt edocti. Normanni siquidem in Apulia primum visi, non ex Hierosolymis, sed ex Monte Gargano venerunt. Quamquam ut verum fatear, hoc argumento non multum moveor; cum fieri potuerit, Nor-

(1) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 38.

Normannos illos primum Jerosolymas voti causa petiisse; dein e sacris Palaestina locis revertentes in Apuliam navi devectos Garganum Montem adiisse, Sancti Michaelis Archangeli Templum veneraturos, alterius forsitan voti Sacramentum impleturos. Inde Leonem Ostiensem, ac reliquos Scriptores recensitos, prioris tantum peregrinationis ratione habita, scripsisse Normannos Jerosolymis redeuntes, in Apuliam primum adventasse. Qua in re nihil contra Historiae leges peccarunt. Guillelmus autem posteriorem dumtaxat eorum peregrinationem ad Garganum Montem inspexit, quod hæc sola viam ipsi sterneret, ad enarrandum occursum Meli Ducis, colloquiumque cum iisdem Normannis, ex quo, velut ex prima origine, texenda totius Historiae tela pendeat. Eo igitur argumento prætermisso, alia gravioris ponderis expendamus. Leo Ostiensis, ejusque opinionis consortes referunt, quadraginta illos Normannos anno 1002. Salernum profectos, urbem illam Saracenorum obsidione liberasse. At Saraceni quatuordecim post annos Salernum obsederunt, uti antea vidimus: nec ullus Auctor reperitur, qui intra istud annorum spatium scripserit, Salernum bis a Saracenis obsidione cinctum. Quod si quispiam hac in parte Leonis Ostiensis Epocha explosa, Normannorum tam mirabilem victoriam affigat anno 1016. quo reipsa a Saracenis Salernum fuit obsessum; jam fateatur oportet, Leonis Ostiensis narrationem non omnino esse accuratam. Nec idcirco tamen alterum nodum solvet, quem inextricabilem censeo: si enim quadraginta illi Normanni egregium adeo suæ virtutis specimen edidere, ut integrum Saracenorum exercitum profligarint, & Salerno urbe excedere coegerint;

cur Guillelmus Apulienfis Normannorum gesta in Italia suis carminibus exornans, illud silentio obvolvitur, quod erat insigne ejusdem Gentis decus, & origo totius Historiæ? Cur de Salerni obsidione a Saracenis facta, de Normannorum victoria de Barbaris illis reportata, de muneribus a Salernitano Principe iisdem Normannis oblatis, ceterisque a Leone Ostiensi, Glabero, Gemmeticensi, & Orderico traditis nihil prorsus commemorat? Sed neque Lupus Protospata, neque Anonymus Barenfis, quorum verba supra exhibui, dum Salerni obsidionem referunt, de tam celebri Normannorum victoria quidpiam differunt. Quare fabulosum, existimat Pagius, Normannos tam parvo numero in Saracenos obsidentes irruisse, indeque congressum istum Saracenorum, & Normannorum ab Orderico longe aliter referri affirmat. Eam fabulam inde natam observat, quod Normanni eodem anno 1016. quo Saraceni Salernum obsidione cinxerunt, in Italiam venerint; nam ex eorum adventu in Apuliam rumor per vulgus postmodum sparsus est, Normannorum opera Salernum obsidione Barbarorum liberatum. Non minus errat Leo Ostiensis in eo quod tradit, Robertum eo tempore Ducem Normanniæ fuisse: is quippe tantum ann. 1026. seu 27. Normannorum Dux creatus fuit, ut ibid. num. 4. Pagius adnotavit. Qui itidem antea ad ann. 1016. num. 9. merito asserit, Glabrum hanc Normannorum Historiam, alio modo referre, ac alii narrare: sed cum is in Gallis vixerit, standum esse Guillelmo Apulienfi, qui rem ab oculatis testibus discere potuit, sibi que consentientes habet Lupum Protospatam, & Anonymum Barensem. Præterea idem Guillelmus Apulia oriundus erat, eodem seculo XI. vivebat,

bat, & jussu Urbani II. opus suum in lucem emisit; ac proinde cum Regionis incolatu, tum temporis propinquitate ea facilius novit, quæ contingerant, quam Leo Ostiensis, qui seculo XII. floruit; aut Galber, & alii in longinquis Provinciis degentes discere potuerint.

VI. Quæ hæcenus diximus in apertum ponunt tot commenta, quibus vulgata Normannorum gesta in Apulia, & Campania Felice a plebriq; edita, sunt involuta. Cumprimis epocha adventus illius Gentis in Italiam minime congruit, cum apud auctores jam recensitos quatuordecim annos debitum tempus antevertat. Salernitanæ obsidionis pariter annus pari errore anteponitur: ejusdem vero solutio quadraginta Normannorum bellica fortitudine peracta nullis legitimis constat documentis, eaque ex probatis auctoris fabulosa evincitur. Normannos a Roberto ipsorum Duce, postulante per Legatos Vaimario Salerni Principe, in Apuliam adversus Saracenos fuisse missos, merum commentum est; neque enim Robertus Dux Normanniæ erat, eo tempore, quo Normanni primum in Apulia bellum gesserunt, sed decem fere post annis; neque ii adversus Saracenos, sed adversus Græcos tunc Apuliam occupantes, decertarunt, ut paulo post ostendemus. Nec leve etiam est argumentum commentitiæ narrationis discordia, quæ inter illius auctores versatur. Dionysius Petavius Rationar. Tempor. Par. I. lib. 8. cap. 17. rem ita narrat: quo tempore Gainarii, seu Vaimarii Salerni Principis legati in Normanniam pervenerunt Equites, ac Milites postulaturi, forte accidisse, ut Gifelbertus, & Willhelmus Repostellus summo inter Normannos loco nati a se invicem dissiderent, & Gi-

selbertus coram ipso Duce Normanniæ Roberto in venatu Repostellum occideret. Qui Roberti ac propinquorum Repostelli iram veritus, cum quatuor fratribus suis Rainulfo, Asclittino, Osmundo, ac Rodulpho, aliisque nobilibus Salernitanos Legatos in Apuliam secutus est. At Chronologia temporum huic Historiæ adversatur: Normanni quippe, ut diximus, primum in Apuliam contenderunt, anno 1016. sequenti vero bellum adversus Græcos adorti sunt: Robertus autem anno dumtaxat 1027. Richardo III. in Principatum Normanniæ successit, sicuti Pagius ad ann. 1026. num. 4. demonstrat. Non igitur Chronologiæ temporum conformis est ea narratio. Nec item in Auctore præfati homicidii alii conveniunt; quandoquidem Guillelmus Gemmeticensis lib. 7. cap. 3. illum, qui eadem fecit, non Gifelbertum, sed Osmundum Drengorum nominat.

VII. At Pandulphus Collenu-tius lib. 3. pag. 94. paulo secus ac Guillelmus Gemmeticensis Monachus eandem Historiam contexuit, eaque nunc multorum animos occupasse videtur: nempe Tancredus quidam in Normannia fuit, qui *ab Alra-villa* cognomen accepit; isque duabus ex uxoribus filios susceperat duodecim, Sarnum, Gotfredum, Drogonem, Tancredum, Guillelmum *Ferrabrabium*, Humfredum, Robertum Wiscardum, Rogerium, Richardum, Gotfredum alterum, Frumentum, Molugelum. Cum autem domesticæ facultates alendis tot liberis minus sufficerent, sex illorum natu majores in Italiam misit, una cum Salernitani Principis legatis; quæ Moreri, ac plurium Auctorum, quos ipse in litera *Sær. Steile* citat, opinio vulgaris est. Laudatus autem Pandulphus primum in Apulia Norman-

no-

Pars II. Lib. IV. Cap. I. 1481

norum Duce[m] Guillelmum *Ferrabracium* electum a suis tradit: at Guillelmus Gemmeticensis aliter sentit, scilicet primum Duce[m] fuisse affirmat Turstinum cognomento Scitellum, quem ipse Pandulphus Tristinum vocat. Ceterum Ademarus in Chronico ad ann. 1018. ab aliis recedens scripsit, Normannos in Italiam venientes *Rodulpho Duce* Romam profectos, & inde *convivente Papa Benedicto* Apuliam aggressos esse. Nullus vero istorum, videlicet

nec Ademarus, nec Guillelmus Gemmeticensis, nec Pandulphus Colletutius, nedum cum aliis in designando primo in Apulia Normannorum Duce consentanei sunt; sed nec ullus illorum *Meli* aliquam mentionem facit; ut proinde etiam ex hoc capite appareat, illos deceptos esse. Nam Melum Normannis, posteaquam Roma transiere, arma subministrasse, Guillelmus Apulien[sis] lib. 1. pag. 2. diferte prodit: (1)

*Emptis Normannos Campanis partibus armis,
Invadenda furens loca duxit ad Appula Melus.
Hunc habuere Duce[m] sibi gens Normannica primum,
Partibus Italiae, Gallos tremis Appulus omnis.*

Hinc Pagius ad ann. 1022. num. 3. colligit, nonnisi post Meli obitum *Rodulphum* Normannorum in Apulia Duce[m] extitisse. Galberum vero falsa scripsisse, dum lib. 3. cap. 1. relatis Normannorum praeliis adversus Græcos, & expeditione Henrici Imperatoris contra eosdem Græcos, anno 1022. suscepta, Troadis expugnatione, & Beneventanæ regionis deditione, tradit Normannos in suam patriam reversos esse. Permanserunt enim Normanni in Italia, ac tandem multis praeliis strenue gestis Græcos inde expellentes, nedum Apuliam, & Campaniam Felicem; verum etiam utramque Siciliam cis, & trans Pharium positam in suam potestatem redegerunt.

VIII. Missis itaque aliis Historicorum, qui incertis rumoribus decepti fuere, commentitiis narrationibus, vera Normannorum in his Italiae Regionibus gesta prosequemur. Normannæ in Galliis principatu potente Richardo istius nominis secundo, ejus hortatu, atque impulsu, quo afflictæ Italiae opem

Pars II. Vol. III.

ferrent, plurimi tum nobiles Equites, tum alii ejusdem Provinciae Viri strenui Romam appulsi, Benedicto VIII. Summo Pontifice tunc regnante, Christi autem anno 1016. Campaniam versus iter sunt prosequuti. Eo cum pervenissent, a Melo Viro prænobili, qui jam pridem Peregrinos ejusdem Gentis ad promovendam hanc expeditionem sollicitaverat, ingenti gaudio excepti, armisque instructi, eodem Duce sequenti anno 1017. mense Maio primum adversus Græcos bellum in Apulia sunt aggressi. Id multis probat Pagius ad ann. 1018. num. 1. Siquidem Leo Ostiensis lib. 2. cap. 38. testatur, Normannos in Apuliam profectos anno *septimo Atenulphi* Abbat[is] Casinensis; is porro Abbas renuntiatus fuerat anno 1011. cum igitur annus ejus septimus inchoatus fuisset Christi anno 1017. decurrente, profecto illa Normannorum prima expeditio ad hunc annum est revocanda. (1) Quod quidem expresse affirmat Lupus Protospata ad an. MXVII. *Descendit Tarnichi* (seu Troniki)

B

Ca-

(1) Guillelmus Apulien[sis] lib. 1. p. 1.

(1) Lupus Protospata ann. 1017. & seqq.

1482 Orbis Sacer & Profanus

Catapanus (ideſt Capitaneus; eo enim nomine, qui Apuliam Præfecti a Græcorum Imperatoribus miſſi fuerant, nuncupabantur) *menſe Maii, & fecit prælium cum Melo, & Normannis Leo Patianus Excubitus* (ideſt Excubitor). *Iterum menſe Julii XXII. die prælium fecit prædiſtus Turnichius Catapanus, & vicit Melum, & Normannos, & mortuus eſt Patianus ibi.* Pergit mox enarrare, quæ ſequenti ann. 1018. evenere: *Anno MXVIII. Indiſtione prima, deſcendit Baſilius Catapanus, qui & Bugianus.* *Anno MXIX. fecit prælium ſupradiſtus Bugianus menſe Octobris cum Francis, & vicit, & Melus fugit cum aliquibus Francis ad Henricum Imp.* In MS. Codice Ducis Andriæ additur, *factum eſt ad Civitatem Cannenſem.* Quæ item confirmat Anonymus Barrenſis, turpi licet ſermonis barbarie: *MXVII. Indiſt. XV. deſcendit Androniki* (iſ eſt quem Lupus Turnicki vocat) *Cat. & fecit prælium cum Mel. & vicit Mel.* *MXVIII. Indiſt. I. deſcendit Baſilius Catp.* (ideſt Catapanus) *MXIX. Indiſt. II. fecit prælium*

Bugiano Catp. cum Francis in Canno, & vicit. Mel fugit, & ivit ad Henrico Imp. Ex quibus omnibus conſtat, primam Normannorum militarem expeditionem in Apuliam anno 1017. contigiſſe, tametſi tunc, uti & duobus annis ſequentibus infelicem exitum habuerit. Nec reſert Galberem aliter rem narrare, nec annos exprimere: nam Leo Oſtienſis Lupo Protoſpatæ, & Anonymo Barrenſi, quodque majoris eſt momenti, etiam Guillelmus Apulienſis in ſuo Poëmata de Rebus a Normanis in Italia geſtis, juſſu Urbani II. Summi Pontificis edito, ſuffragantur. Iis ſane fides denegari non poteſt, cum in Apulia eodem ſeculo vixerint, reſque geſtas vel ipſimet viderint, vel a teſtibus oculatis acceperint. Poſtquam enim Guillelmus iſte ea quæ antea diximus, quæque anno 1016. acciderant, retulit, reditumque Normannorum peregrinantium ex Apulia in patriam deſcripſit, eodem lib. 1. perſequitur quæ deinceps acta ſunt: (1)

*Ad fines igitur poſtquam redire paternos,
Ceperunt animos mox ſollicitare ſuorum,
Italiam ſecum peterent: narratur & illis
Appula fertilitas, ignaviaque inſita genti.
Sola quibus peragi poſſit via ferre monentur,
Duſtor ibi prudens promittitur inveniendus.*

Paulo poſt ait:

*Poſtquam Gens Romam Normannica tranſit inermis,
Feſſa labore via Campanis ſubſtitit oris.
Fama volas Latæ Normannos applicuiſſe.
Melus ut Italiam Gallos cognoviſſe adire,
Ocyus acceſſit, dedit arma carentibus armis:
Armatoſ ſiccom comites properare coëgit.*

Paucis dein interpoſitis addit.

*Turnicii tandem rumor pervenit ad aures,
Qui Catapan fuerat Græcorum miſſus ab Urbe,
Cui Conſtantineſ nomen dedit editor Urbis,
Et Conſtantineſ, pariterque Baſilius illi*

Tunc

(1) Guillelmus Apulienſis loc. cit.

Pars II. Lib. IV. Cap. I. 1483

*Tunc dominabantur. Gallos venisse feroces
Conductu Meli, qui factus utrique rebellis
Appula Normannos loca depopulanda monebat.
His ita Turnicio fama referente relatis,
Ægmina Græcorum propere direxit in hostes.*

Tum postea narrat, mense Maio Turnicio per Legatum suum pari fortuna cum Normannis pugnasse, sed deinde eum victum recessisse, Legatumque illius in proelio interemptum. Sequenti autem anno *Bogianum*, seu *Bugianum* cum Captapani dignitate missum, & *circler* *Octobris Kalendas* rursus pugnatum esse *Cannis*, ac Melum cum nequiret obistere, adiisse Henricum Imperatorem, ab eoque auxilium contra Græcos petiisse. Hæc vero omnia iis sunt conformia, quæ Lupus Protospata, & Anonymus Barenensis commemorant. Quod autem ii Auctores Normannos Francos, & Gallos appellant, inde evenit, quod Normannia intra Galliarum Provincias numeratur; unde & Historici Angli in Actis publicis eosdem Normannos pari modo Gallos nuncupare consueverunt.

Minus prosperum habuit exitum primum istud in Apulia Normannicum bellum, quoniam parvæ Normannorum copię, ingentes Græcorum vires æquare, minus vero superare non poterant. Quamobrem Melus Apuliæ Dux opportunum censuit, adire Sanctum Henricum Imperatorem, ut ab illo potentiora impetraret auxilia. Nec spes eum fefellerit, statim ab optimo, ac beatissimo Cæsare pii operis obeundi sponcione data; cujus nihilominus fructu ipse Melus frui nequaquam potuit, paulo post nimirum ann. 1020. in Germania e vivis ereptus. Huic quippe ejus obitum alligarunt anno, Lupus Protospata, & Anonymus Barenensis: de quo etiam Guillelmus Apulienensis lib. 1. sui Poëmatis ita loquitur: (1)

*Et pavidum victum patria tellure morari,
Samnites adit superatus, ibique moratur.
Post Alemannorum petit suffragia Regis
Henrici, solito placidus qui more precantem
Suscipit, auxilli promittens dona propinquus.
At Melus regredi præventus morte nequius,
Henricus sepelit Rex hunc, ut regius est mori:
Funeris exequias comitatus ad usque sepulchrum.*

Post Meli Ducis mortem S. Henricus Imperator, quod illi adhuc viventi sponderat, implevit. Anno siquidem reparatæ salutis 1022. Indictione V. in Apuliam venit ad tuendos Imperii fines adversus Græcos; quos ex Italia expulit, capta, quam nuper in Apulia condiderant, Troia civitate, fugatisque, aut in-

ditionem acceptis eorundem fautoribus. (2) Perperam vero Pandolphus Collenutius istud Henrici Augusti bellum, in ann. 1016. retraxit: nam Leo Ostienensis lib. 2. cap. 40. & seqq. Glaber lib. 3. cap. 1. Herman. Uspergens. & alii, quos Baronius, & Pagius ad ann. 1022. sequuntur, recte in hunc annum reiciunt.

B 2

(1) Guillelmus Apulien. loc. cit.

(2) Collenutius lib. 3. pag. 96.

ciunt. Idem aperte testatur Lupus Protoſpata, ad ann. MXXII. (1): *Venit Henricus Imperator Beneventum, menſe Martii, & obſedit Troiam in Capitanata*. Præſtat quoque eandem Henrici expeditionem ex Hepidanno in Brevibus Annalibus ſuſius exponere: (2) *Henricus Imperat. in gravi manu Apuliam ingreſſus, a Beneventanis gratulantibus honorifice, ac magnifice ſuſcipitur, Troiam, Capuanam, Salernum, Neapolim, Urbes Imperii ſui ad Græcos deficientes ad deditionem coëgit: quarum Troia viribus fortiſſimis, omnique bellico apparatu muniſſima, longior mora uoſque viſtoria exitit. Tamen licet afflicta aſſiſſerit, & in ſui deſenſionem multos laucianeris, plurimos interfecerit, tertio menſe poſtquam obſeſſa eſt, & Imperatori manus dedit, ſuique incolitatem, & gratiam victoris dato fidei Sacramento promeruit, rebusque compoſitis revertitur, Capuanum Principem in cuſtodia ſecum abducens. Quæ quidem Hepidannus cum anno 1023. copulavit; ſed in ejus Opere aliquando numeri corrupti ſunt, & aliquando ipſe in annorum notatione parum eſt accuratus. Addit Pagius: quia, vero Henricus propria bona Melijam demortui recuperare non potuit, ejus Nepotibus Comitatus honorem conceſſit, aliquot Normannorum ad deſenſionem Regionis reliquit. Ii in Apulia ſuperſtites Normanni Ducem e Gente ſua, Ranulphum nomine, ſibi præfecerunt, teſte Guillelmo Apulienſi: qui etiam narrat, ab iſdem ſub hoc Ranulpho conditam fuiſſe *Averſam*, quæ Civitas Neapolim inter, & Capuam poſita eſt.*

IX. Prima hæc fuit Normanniſci in Italia Principatus Sedes, ſed ſola, ad annum uſque 1041. hoc ſiquidem anno, reſert Leo Ofienſis

lib. 2. cap. 68. Normannos Arduino quodam genere Lombardo Duce poſitos eſſe Apulia, eamque inter ſe diviſiſſe, duodecim Comitatibus erectis: (3) *Anno, inquit, Dominice Nativitatis MXLI. (quo videlicet anno ipſa die Feſtivitatis B. Benedicſi Paſchalis Sabbati dies occurrit) Arduino Duce Melphiam primitus (quæ caput, & janua totius videtur Apulia) ſine ulla controverſia capiunt*. Ducibus Græcorum exercitus Princeps tunc Apuliz præerat, quo facile a Normannis ſuperato, ii tota Regione potiſi, duodecim Comites inſtituerunt, ſingulis ſingulas Apuliz partes attribuentes. Horum Comitum geſta Guillelmus Apulienſis lib. 1. ſuſe deſcripſit. Ante annum præſatum Normanni una tantum *Averſa* Urbe ab ipſis ædificata potiebantur, ut tradit uterque Auſtor. Sed antequam Normanni Apuliam occupaffent, eos ſe ſe Capuano Principi adjunxiſſe, & nunc hoc, vel illo Principe contempto, plus tribuenti ſemper adhæſiſſe, idem Guillelmus, aliiſque produnt. Quin etiam Lupus Protoſpata in Chronico, Anonymus Bareniſis ad ann. 1038. & Leo Ofienſis lib. 2. cap. 68. teſtantur, eodem Normannos ab Imperatore Conſtantinopolitano adverſus Saracenos Siciliam Inſulam tunc invadentes aſciſtos, in ejus exercitu ſtipendia feciſſe, utilemque, ac glorioſam contra Barbaros illos navalli operam. Cumque jam Siciliæ pars maxima eorum virtute fuiſſet recuperata, & Syracuſarum civitas tunc Regni caput ſubacta, paulo poſt in ſua redeuntibus Græcis, atque Normannis, Saraceni mox cuncta, quæ amiſerant, recuperarunt. At enim Malaterra, Sumontius in Hiſtoria Regni Neapolitani, aliiſque narrat, Græcos Nor-

man-

(1) Lupus Protoſpata ann. 1011.

(2) Hepidannus in Annal. ann. 1023.

(3) Leo Ofienſis lib. 2. cap. 68.

mannorum gloriæ invidentes male eos habuisse. Quæ forsitan causa fuit, ut ipsi triennio post, Arduino Duce, ut diximus, Apuliæ dominatu Græcos spoliarent.

X. Subacta a Normannis Apulia, eorum vires paulatim auctæ sunt, ac latius in proximas Provincias effusa, non tamen citra ingens bellum. Cum enim Normanni cædibus, rapinis, ac omni sævitia genere Apuliæ populos vexarent: Leo IX. Summus Pontifex illorum miseratione commotus, Christianorum Principum armis adiutus Normannorum impetus, ac feritatem reprimere statuit. Alemanni, & Itali, Græci pariter a Constantino Monomacho Orientis Imperatore, Argiuro Duce in Apuliam missi, prælio adversus Normannos commisso, ab iis ingenti clade affecti, Apulia excedere compulsi sunt. Ipse Leo Sanctissimus Pontifex Beneventum sese clam cum suis domesticis recipere compulsus est. ⁽¹⁾ Rem narrat Wibertus in Vita Sancti Leonis IX. lib. 2. cap. 4. *Piissimus, inquit, Pastor sollicitus pro ovibus sibi a Deo creditis, ac clementi condolens affectu inaudita afflictioni Apulie gentis; collecto aliquanto comitatu, rursus movit iter versus Beneventum, nisus omnimodis Normannorum sevisimum mitigare impetum. Non est nostrum lacrymosis expendere verbis quid sibi in hoc itinere contigerit: dum ipse brevi scripto Imperatori Constantinopolitano cuncta intimaverit. At enim inter alia. Illa sollicitudine, qua omnibus Ecclesiis debet involigare, videns indisciplinatum, & alienam gentem Normannorum, crudeli, & inaudita rabie & plusquam pagana impietate adversus Ecclesias Dei insurgere, passim Christianos trucidare, & nonnullos novis, atque horribilibus tormentis usque ad dese-*

*tionem animæ affligere: nec infanti, nec femine fragilitati aliquo humanitatis respectu parcere, nec inter Sanctum & profanum aliquam distantiam habere; Sanctorum Basilicas spoliare, incendere, & ad solum usque diruere; sapissime perversitatem ejus redargui, commonui, obsecrari, prædicari, opportune importuneque insili, terrorem divina & humane vindictæ denuntiari, &c. Integram quoque Leonis Epistolam recitat Baronius ad ann. 1054. num. 2. & seqq. Mox & eorundem Normannorum victorias, & præstata deinde contra spem omnia Sanctissimo Pontifici ab iisdem obsequia, cum ille rediret Beneventum, idem Wibertus commemorat. De hac Pontificii exercitus clade a Normannis patrata, Marianus Scotus ad annum 1053. ita scribit: *Leo Papa exercitum ducent per Apuliam contra Normannos, infinita utrobique cæde peracta, sine victoria rediit*, anno scilicet sequenti, ut Pagius adnotavit. Eodem anno 1053. ejusmodi prælium contigisse testantur, Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Chronographus Hildenscheimensis, & Lupus Protospata in suis Chronicis. Hinc recte Baronius ad eundem annum, num. 8. emendat Leonem Ostiensem, quod lib. 2. cap. 88. prælium istud xiv. Kalend. Julii, seu die 18. mensis Junii, ann. 1053. Pontificios inter, & Normannos habitum, in annum sequentem differat, contra commonuam, receptamque ab omnibus, quos laudavimus, Historicis Chronologia Epocham.*

Diversam ab hætenus exposita prælii hujus narrationem Guillelmus in lib. 2. sui Poëmatas exornavit, quæque Normannis tam barbara obiciebantur facinora, in Græcos potius rejicere videtur, sive ut Normannicam Gentem, cujus gesta ce-

(1) Wibertus in Vita Leonis IX. lib. 2. cap. 4.

lebrabat, ea crudelitatis infamia liberaret; siue re ipsa Græcorum opera tot admissa fuerint crimina, perperam ab ipsis Normannis imposita. Guillelmi carmina Pagius recitat, ad ann. 1053. num. 9. narrationis summa hæc est: Constantinum Monomachum tunc Orientis Imperatorem, mandasse Argiuro Apuliæ Præfecto, ut Normannos, sponione munera, atque honorum, ad suas partes tran-

sire, Apuliam deferere, atque in Orientem, magna stipendia in suo exercitu recepturos, adnavigare suaderet. Argiouro vero Cæsaris iussa implentem, cum res e sententia minime succederet, Græca fide, ac fraude, Leonem IX. Pontificem, Maximum adversus Normannos sollicitasse. Guillelmus laudatus inter alia, hæc tradit: (1)

*Vir Leo mirificus hac tempestate regebat
Romanam Sedem, tanti gens Appula Papæ
Audit ut adventum varios deferre querelas
Capit, & accusat diverso crimine Gallos.
Veris commiscens fallacia nuncia mittit
Argiouro Papæ, precibusque frequentibus illum
Obsecras, Italiam quod libertate carentem
Liberet, ac populum discedere cogat iniquum;
Cujus pressa iugo pessumdat Appula tellus.*

Pergit deinde Guillelmus narrare, prælium inter Italos, a quibus Teutonici stabant, & Normannos commissum; additque de Italis, & Teutonicis nec unum superfuisset, omnes vero Apuliæ civitates Hunfredo Comiti aut se dedidisse, aut vestigia solvisse. Ab Hunfredo Robertum, Guiscardum in Calabriam missum, Provinciam illam sequentibus annis totam suæ ditioni subiecisse. Qui eamdem Historiam contexuere, Hermannus Contractus in Chron. ad ann. 1053. Leo Ostiensis nonnulla minime prætermittenda a Normannis erga Leonem Pontificem acta referunt. Hermannus quidem post narratam pugnam ait: (2) *Ipseque Dominus Papa in quodam loco ab eis (scilicet Normannis) obsessus, cum expugnata jam jamque munitione, necessitate coactus, communionem eis prius interdixit, reddidisset, acceptus ab eis, Beneventum cum honore tamen reductus est.*

Leo Ostiensis pariter ordinem exitumque pugne, ac Leonis Papæ reditum in Beneventanum urbem, Normannis illum comitantibus ita exponit: (3) *Apuliam cum Northmannis Leo Papa dimicaturus ingreditur anno Domini millesimo quinquagesimo tertio. Atque ex parte ipsius quidam Apostolici Rudolphus in Beneventanum Principem jam electus, & Guarnierius Suevus signa sustollunt. Northmanni vero tres de suis statuunt turmas, quarum unam Comes Hunfridus, aliam Richardus item Comes, tertiam Robertus agebat Guiscardus. Initio autem certamine in planitie maxima, quæ civitati adjacet, paulatim se subducentibus fugientibusque nostratibus, & solis, qui cum Papa venerant, amicis, propinquisque remanentibus, cum diu ab his acriter pugnatum esset, omnibus tandem in ipsa pugna trucidatis, Northmanni Dei judicio evasere viatores. Dehinc Hunfridus Pontificem adiit,*

(1) Guillelm. Apulienf. lib. 2.

(2) Hermannus Contractus in Chron. ann. 1053.

(3) Leo Ostiens. lib. 2. cap. 88.

adiit, & in sua illum fide suscipiens, cum suis omnibus Beneventum perduxit, spondens, quodcumque Romam ire disponderet, ipse illum Capuam usque deduceret. Intravit autem idem Papa Beneventum mense Junio, vigilia S. Joannis Baptiste, mansitque ibi usque ad mensis Martii duodecimam diem. Infelicem sane exitum, istud Leonis IX. adversus Normannos susceptum bellum habuit; nec dubium quin Gens illa anathematis vinculo fuerit obstricta; unde postea Leonis successores Normannos veluti Romanæ Ecclesiæ hostes rursus bello aggredi meditabantur. Quæ consilia præ aliis Stephanus IX. Summus Pontifex agitabat, ut qui spiritali fulmine nequaquam terrebantur, temporali saltem deterriti resipiscerent, atque Italia excederent: ut narrat Leo Ostiensis lib. 2. cap. 99. & 100. (1) Verum, inquit Baronius, ista secundum hominem Stephanus cogitans, zelum habens, ut Sanctus Leo; sed haud erant secundum divinum consilium, qui (ut exitus declaravit) Northmannos illic voluit sedes figere pro Ecclesiæ Romanæ subsidio adversus Schismaticos Principes.

XI. Eventus id paulo post detexit: Nicolao quippe II. post Stephani obitum ad Divi Petri Cathedrali eveſto, Normannos in communionem Catholicam, ann. 1059. fuisse receptos tradit Leo Ostiensis lib. 3. cap. 12. ac fusius narrat Baronius ex veteri Historia Romanorum Pontificum, quam Nicolaus Aragonius Cardinalis in lucem prodidit, in qua hæc leguntur: (1) Northmanni ad præsentiam ejusdem Præsulis (scilicet Nicolai II.) Nuntios transmiserunt, rogantes ut in Apuliam de-

scenderet, & satisfactione suscepta, eos Ecclesiæ reconciliare paternæ charitate deberet. Quibus verbis auditis, post deliberationem Concilii Pontifex ab Urbe Roma exiit, & in partes Apulie venit. Accedentes igitur Northmannos ad præsentiam, & restituitis omnibus terris Beati Petri, quas abſulerant, in libera potestate Summi Pontificis, a vinculo excommunicationis absoluit, & in gratiam Sedis Apostolicæ paternæ recepit. Quia vero potentia, & vires eorum tunc temporis in Urbe Romana Magnates ceteros superabant, & in causis Ecclesiæ contra illos, qui Apostolicæ Sedis jura violenter occupaverant, Romano Pontifici magnum solatium, & opportunum auxilium manu valida poterant exhibere: omnino fidelitate ab eis suscepta, præter Beneventum, totam Apuliam, & Calabriam eis concessit. (2) Addit Leo Ostiensis lib. 3. cap. 15. Accepta prius ab eis cum sacramento Romanæ Ecclesiæ fidelitate; censuræ quottannis per juga bovum singula denariis duodecim. Antea autem dixerat: Riccardo Capuanum Principatum, & Roberto (scilicet Guiscardo) Apulie, atque Calabriæ, atque Siciliæ Ducatum confirmavit: quia nimirum Guiscardus de Sicilia sibi subiicienda, consilium inierat, quam postea obtinuit; ut suo loco videbimus. In Synodo Melphitæ a Nicolao Papa tunc celebrata, Robertum Ducatum Calabriæ, & Apulie Ducis honore, ac jure donatum plerique censent. At Guillelmus Apulienſis in lib. 2. sui Poëmatis, qui cum Urbano II. Ecclesiam Romanam regente floruerit, testis oculatus fuit, post illud Melphitanum Concilium a Nicolao id actum narrat hisce carminibus: (4)

*Finita Synodo, multorum Papa rogatu
Robertum donat Nicolaus honore Ducali.*

Hic

(1) Baronius Tom. XI. ad ann. 1058. num. 2.
(2) Apud Baronium ann. 1059. num. 69.

(3) Leo Ostiensis lib. 3. cap. 15.
(4) Guillelmus Apulienſis lib. 2.

1488 Orbis Sacer & Profanus

*Hic Comitum solus concessio jure Ducatus
Est Papæ factus jurando jure fidelis.
Unde sibi Calaber concessus, & Appulus omnis
Est locus, & Latio patriæ dominatio gentis.*

Ex iis constat, has Italiæ Provincias ad Neapolitanum Regnum spectantes Feudi titulo a Nicolao II. Summo Pontifice Roberto Guiscardo fuisse tributas, servato supremi Domini jure penes Apostolicam Sedem. Supremum istud Dominium idem Robertus professus est, duplici dato juramento, quorum primo se quotannis tributum Summo Pontifici soluturum; altero autem Fidelitatem se perpetuo præstiturum spondit. Utrumque ex Codice Vaticano, qui Liber Censuum inscribitur, Cardinalis Baronius exhibet, ad ann. 1059. num. 70. & seq. Quemadmodum vero Nicolaus Pontifex Roberto Guiscardo Apuliæ, Calabriæ, atque Sicilia Ducatum, ita ejus fratri Richardo Capuanum Principatum confirmavit, ut ex dictis liquet.

Causam, cur laudatus Summus Pontifex hæc omnia Normannis concesserit, jam paulo ante ex Vita ejusdem Nicolai Papæ a Cardinali Aragonio concinnata indicavimus: nempe cum illa tempestate potentia, viribusque in Urbe Roma reliquos Magnates longe superarent, in causis Ecclesiæ contra illos, qui Apostolicæ Sedis jura violenter occupaverant, Romano Pontifici magnum solatium, & opportunum auxilium manu valida poterant præbere, ideoque eos fideles Ecclesiæ Romanæ redditos tot beneficiis sibi conciliavit. Neque hac sua fiducia ipse frustratus est, neque promissis illi defuerunt. Si quidem Nicolaus Papa Romam reversus est cum exercitu ad ipsius monita a Normannis collecto, cujus opera Prænestini, Tusculani, & Nomen-

tani Summo Pontifici, & Ecclesiæ Romanæ perduelles castigati, & Papæ Domino suo subditi, tyranni castigati, exterminati prædones, qui ditione tota Pontificia grassabantur; Gerardi Galerix Comititis destructa præsidia, castellaque complura; libertas, pax, securitas Urbi, totique ditioni Ecclesiasticæ restituta est; ut Baronius passim narrat ex iisdem Romanorum Pontificum Actis sæpius laudatis a Nicolao Cardinali Aragonio collectis.

XII. Nunc reliqua Roberti Guiscardi gesta prosequamur necesse est. Ducto in Calabriam exercitu, *Carriatum* obsedit, mox certis conditionibus deditione a civibus facta, obtinuit: primaque fuit civitas Calabriæ, quæ ejus Dominio accessit, teste Guillelmo Apulienſi. *Squillacium*, ultimam Calabriæ Urbem, quæ Græcorum partes defenderat, Rogerii fratris opera subegit; indeque postmodum in Siciliam Insulam viam sibi aperuit: ⁽¹⁾ *Reversus in Apulliam*, *Troiam etiam cepit; sicque sensim per intervallo temporum, Regionem totam, Normannoſque omnes illarum partium, præter Richardum* (cui Nicolaus II. Capuæ Principatum confirmaverat) *suo Imperio subdidit*; inquit Leo Ostienſis: qui etiam paulo post subdit: *Post hæc ad Saracenos expugnandos, Siciliamque capiendam ingens Roberti animus vertitur: ad quam fortè cum exercitu transiens, Messanam primo, quæ in portu sua est, occupat.* In Apuliam rediens, Tarentumque obsidione cingens, in deditionem accepit. *Rursus ad Siciliæ, Panormique expugnationem cum navali profectus*

(1) Leo Ostienſis lib. 3. cap. 25.

Etus exercitu intra quinque mensium spatium Catinam primo, (idest Catanam) inde Panormum, deinde Mazaram (idest Mazaram) capit. Sicque Rogerium fratrem omni præficiens Insule, Panormi, ac Demene, & Messane sibi medietate servata, acceptis Saracenorum obsidibus, thesauro ingenti ditatus, Calabriam rediit. Hæc Leo Ostiensis de Roberti Guiscardi victoriis, variis annis nimirum ab anno circiter 1060. usque ad ann. 1071. reportatis, uno tenore enarrat. Intra istud annorum spatium, nempe anno 1068. Barium Apuliæ Urbem tunc munitissimam obsedit terra marique, quam Græci per tres annos fortiter propugnarunt; sed tandem Guiscardo cessit ann. 1071. die 15. Aprilis, uti referunt ad hunc annum Lupus Protospata, Anonymus Barenfis, & Guillelmus Apulienfis lib. 3. qui & triennium obsidionis exprimit: (1)

Tertius obfessa jam venerat annus ab urbe;

Multiplici tandem superatur fessa labore.

Mitto quæ deinceps sequentibus annis in Illyrico adversus Græcos idem Robertus bella gessit, Dyrrachio, aliisque civitatibus expugnatis, Alexio Commeno Orientis Imperatore acie victo, aliisque ibidem præclare actis, utpote quæ ad institutum nostrum minime pertineant.

XIII. Plurimum tamen dedecoris intulit gloriæ suæ, quum immemor tot beneficiorum, quibus ab Apostolica Sede fuerat cumulatus, ejusdem loca invasit, ac Beneventum obsidione cinxit. Hujus rei causa a Gregorio VII. in Romana Synodo anathemate percussus fuit. Verum Guiscardus postea resipiscens, impetrata a Gregorio venia, ac quæ abstulerat Romanæ Ecclesiæ reddi-

Pars II. Vol. III.

(1) Guillelmus Apulien. lib. 3.

tis, ab anathematis vinculo solutus, in Catholicam communionem receptus est. Quæ de re plura dixerunt, Leo Ostiensis lib. 3. cap. 44. & seqq. Guillelmus Apulienfis lib. 4. Anna Comnena lib. 1. pag. 32. Centius Camerarius in Actis Gregorii VII. apud Bollandum, ad diem 25. Maii, Baronius, ann. 1074. a num. 41. ad 44. & ann. 1080. num. 35. & seqq. Pagius ibid. & in Vita Gregorii VII. In gratiam itaque Sanctæ Sedis receptus idem Robertus, præstito prius fidelitatis juramento, investituram Calabriæ, & Apuliæ a Gregorio Papa obtinuit; sicuti narrat Baronius, & Pagius jam laudati: ac diserte testatur Centius Camerarius his verbis: (1) *Interea Venerabilis Pontifex, receptis Nuntii Roberti Guiscard, egregii Normannorum Ducis, versus Apuliam post octavas Pentecostes iter arripuit, & cum ipso apud Aquinum colloquium habuit. Congrua itaque ab eo satisfactione suscepta, prius a vinculo excommunicationis cum absolveret, & consequenter fidelitatem, & homagium, ejus recepit, postmodum vero jam assumptum in speciem B. Petri militem, de totius Apuliæ, & Calabria Ducatu per Vexillum Sedis Apostolicæ investivit. Sedulam deinceps Guiscardus navavit operam, ut Apostolicæ Sedis jura, ac Summorum Pontificum incolumitatem ab invasoribus tutaretur: cumque Gregorius VII. a Romanis perduellibus, a Schismaticis, ab ipso Henrico IV. eorum, fautore in Arce Sancti Angeli Romæ obsessus, in summo vitæ, ac supremæ dignitatis discrimine positus esset; Robertus continuo Normannorum exercitu coacto Romam petiit, Henricum, Schismaticosque fugavit, Gregorium Arce ereptum throno restituit, eique Romam rebellem subjecit. Quæ quidem fusius narrat,*

C

Cent-

(1) Centius Camerarius apud Bolland. die 25. Maii.

1490 Orbis Sacer & Profanus

Centius Camerarius in Actis Gregorii VII. Hugo Flaviniacensis in Chronico Viridunensi, pag. 229. Guillelmus Apulienſis, Leo Oſtienſis lib. 3. cap. 48. ac ſeq. alique plures.

XIV. Prima igitur Regni Neapolitani fundamenta jecit Robertus Guiſcardus, natione Normannus, quem nonnulli e clariffimo Normaniz Ducum ſanguine oriundum volunt: alii, quos inter Pandulphus Collenutius lib. 3. pag. 94. Tancredi ab Alta-Villa nobilis Normanni filium cenſent: ⁽¹⁾ demum Otho Friſingenſis lib. 1. de Geſtis Friderici, cap. 3. humili loco natum prodiit: *Robertus iſſe, inquit, ex mediocri ſtirpe in Normannia ex eorum ordine, quos Vavaſſores vulgo illi dicere ſolent, in plaga, quam Conſtantiam indigenæ vocant, editus.* Pagius hæc verba recitans, ann. 1078. num. 8. ſubdit: huic Othoni Friſingenſis narrationi varios Auctores conſentire. Sed de Roberti Guiſcardi genere utcumque reſe habuerit; illud certum eſt, eum fuiſſe Ducem ſtrenuum, magni animi, ac bellica virtute ſummopere præditum: armis, ac fortitudine cunctos ſuæ ætatis Duces ſuperaffe. Adverſus Græcos in Apulia, Calabria, & Illyrico haud ſemel feliciter decertaſſe: Saracenos tota Sicilia expulſiſſe: rebelles, Schiſmaticosque jura Apoſtolice Sedis invadentes, Romanque, & alia Pontificiæ ditionis loca occupantes, debellaſſe: Helenam filiam Conſtantino Michaëlis Imperatoris Græcorum filio deſ-

pondiſſe: ac tandem propria virtute florentiſſimum in Italia Regnum, primum omnium excitaſſe. Quamquam autem Robertus initio Ducis tantum Apuliz, & Calabriæ a Nicolao II. donatus fuerit: regium, tamen nomen, ac nomini parem dignitatem a Gregorio VII. poſtmodum obtinuit, quo tempore Pontifex in Campaniam Felicem profeſtus, inter Salernum, ac Beneventum cum Guiſcardo colloquium habens, ſœdus inter utrumque initum fuit. Id præ ceteris prodiit Anna Comæna, Alexii Comneni Orientis Imperatoris filia, & Heroïna erudiſſima, lib. 1. Alexiadis in hæc verba: ⁽²⁾ *Audito igitur Ducem Robertum Salerni eſſe, Roma ipſe (ſcilicet Gregorius) diſcedens, Beneventum eſt profeſtus: unde convento Duce per Legatos obtinuit ab eo, ut ambo in colloquium venirent. Ad hoc cum Papa quidem Benevento cum propriis copiis, Dux Salerno cum ſua & ipſe militari manu ſibi progreſſi eſſent obviam, ubi ambo exercitus in conſpectu mutuo fuerunt, ipſi Principes, juiſſis ſtare armatis ſoli congreſſi ſœdus pepigerunt, fide etiam, quam viciffim dederunt, acceperuntque, jure jurando utrinque firmata. Patrum hæc fere ſententia fuit: ut Pontifex quidem Regis nomen ac dignitatem Duci tribueret, eidemque auxiliares copias ſubmitteret ubi opus eſſet adverſus Romanos Orientales: Dux vero Pontifici ad eſſet in omnibus, quando is, & ubi vellet. Quæ itidem confirmat Guillelmus Apulienſis lib. 4. ſui Poëmatis, ita canens: ⁽³⁾*

*Dux Papæ jurat, fuerit dum vita ſuperſtes
Obſervaturum fidei ſe jura perennis
Eccleſiæ Sanctæ, totus cui ſubjacet Orbis:
Romanæ Regni ſibi promiſſiſſe coronam
Papa ferebatur.*

Scio

(1) Otho Friſingen. lib. 1. c. 3. de Geſtis Friderici.
(2) Anna Comæna lib. 1. Alexiadis pag. 92.

(3) Guillelmus Apul. lib. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. I. 1491

Scio equidem hæc referri ad Romanorum Imperium, quod Gregorius se ab Henrico IV. tunc Schismatis fautore, in Robertum translatum iri sponponderat; uti sequentia ejusdem Guillelmi carmina ostendunt.

..... quia Rex Henricus ab illo
Damnatus fuerat, propter commissa nefandis
Accumulata modis.

Quod itidem affirmat Richardus Cluniacensis Monachus, in Historia suorum temporum, apud Ptolemæum Lucensem in Chronico, qui ad anno 1084. de Roberto scribit: *Ipsum Gregorius intendebat Imperatorem facere, vel filium suum Boamundum, ut idem Richardus dicit.* Verum licet istud Gregorii Papæ desiderium effectu caruerit, Regium tamen no-

men, ac dignitatem deinceps Roberto mansisse, inde conicio, quod ipse Robertus Guiscardus in serie Regum Neapolitanorum primus recensetur.

XV. Successionem Chronologicam Regum Neapolis, & Siciliæ hic exhibemus, servato ordine Familiarum, quæ iisdem Regnis imperarunt.

Novem Normannicæ Gentis Reges Neapolis, & Siciliæ.

1. Robertus Guiscardus, ann. 1085.
2. Rogerius I. & Boëmundus filii Roberti Guiscardi, ann. 1111.
3. Robertus, vulgo, *il Gobbo* regnavit ann. 17.
4. Rogerius II. regnavit ann. 27.
5. Rogerius III. regnavit ann. 26.
6. Guillelmus I. vulgo, *il Malvoagio*, regnavit ann. 14.
7. Guillelmus II. vulgo, *il Buono*, regnavit ann. 23.
8. Tancredus, vulgo, *il Bastardo*, regnavit ann. 4.
9. Guillelmus III. regnavit ann. 2.

Constantia Rogerii III. Siciliæ Regis filia, & Guillelmi II. amita cum ann. 1185. nupsisset Henrico VI. Germaniæ Regi, Friderici Impera-

toris filio, Regnum Neapolis, & Siciliæ transtulit ad Svevos Germaniæ Principes, ann. 1194.

XVI. *Quatuor Reges Neapolis, & Siciliæ ex Cæsarea Suevorum Stirpe.*

10. Henricus VI. Imperator, obiit Regni ann. 4.
11. Fridericus II. Imper. regnavit ann. 52.
12. Conradus regnavit ann. 5.
13. Manfredus Nothus regnavit ann. circit. 12.

Quoniam ⁽¹⁾ vero Manfredus ob contumaciam, ac rebellionem ab Apostolica Sede anathemate confossus

fuerat, ac Regni jure privatus; Urbanus IV. primum, dein Clemens IV. Romani Pontifices Carolum Ducem

C 2

An-

(1) Spondanus ann. 1263. num. 3. ann. 1265. num. 4. & seqq. ann. 1266. num. 4.

1492 Orbis Sacer & Profanus

Andegavensem, & Provinciæ Comitum, S. Ludovici Galliarum Regis fratrem, Neapolim, ac Siciliæ Regem elegerunt. Porro Carolus du-
cto in Italian exercitu, in Campis

Beneventanis commissio prælio, Manfredi copias contrivit, ipsumque Manfredum interfecit. Qua victoria obtenta Neapolis, & Siciliæ Regna obtinuit.

XVII. *Quatuor Reges Neapolis ex Prima Stirpe Regia Ducum Andegavensium.*

14. Carolus I. regnavit ab obtento Regno ann. 19.
15. Carolus II. regnavit ab obitu Patris ann. 24.
16. Robertus regnavit ann. 34.
17. Joanna I. Roberti neptis regnavit ann. 39.

Joanna (1) liberis orbatâ Ludovicum Ducem Andegavensem, fratrem Caroli Sapientis Francorum Regis, in filium, hæredemque adoptavit tam Regni, quam ceterarum omnium ditionum, quas in Galliis, & Italia

possidebat, ann. 1382. Sicilia tamen jam ab ann. 1282. ab Aragonensibus fuerat occupata; ac proinde ab eo anno Reges stirpis Andegavensis, soli Regno Neapolitano imperabant.

18. Carolus III. regnavit ann. 4.
19. Ladislavus, regnavit ann. 28.
20. Joanna II. regnavit ann. 20.

Sine (1) liberis decedens Joanna II. Renatum Andegavensem, fratrem Ludovici adoptivi Joannæ I. Regi-

næ heredem dixit. Nunc igitur series Regum a Ludovico præfato, retro est repetenda.

21. Ludovicus I. heres Regni a Joanna ejus nominis prima constitutus, dum anno 1382. Siciliam ingenti classe invadere tentat, discedere cogitur; ac tandem ann. 1384. obiit.
22. Ludovicus II. a Ladislao Regno exutus.
23. Ludovicus III. præcedentis filius a Joanna II. heres Regni constitutus obiit ann. 1434. ante ejusdem Joannæ mortem. Ab eo coepit secunda stirps Regum Andegavensium.
24. Renatus post obitum Ludovici fratris a Joanna II. heres testamento relictus, regnavit ab ann. 1435. usque ad ann. 1480.
25. Carolus III. regnavit ann. 2.

Sub ipsis fere primordiis Regni utriusque Siciliæ Apostolicæ Sedis auctoritate ad primam stirpem Andegavensium Ducum delati; Jacobus Aragoniæ Rex ejusdem Regni jura ad se pertinere contendit. Ejus quip-

pe Filius Petrus natu maior, postea & ipse Rex Aragoniæ ejus nominis tertius, Constantiæ Manfredi Suevorum Regum ultimi filii nupserat, ann. 1262. spe allectus Regni Siciliæ obtinendi, quod Manfredum sciret

(1) Spondanus ad ann. 1380. num. 2.

(2) Spondanus ad ann. 1435. num. 3. ann. 1382.

num. 6. ann. 1384. num. 3. ann. 1434. num. 16.

ret Masculina prole orbatum. Cum igitur post Manfredi obitum Regnum illud ad Duces Andegaveses translatus Jacobus vidisset, de Sicilia subigenda cœpit agitare consilia. Opportuna se se obtulit occasio, cum Siculi clam in omnes Gallos illic degentes conjuratione facta, ipsa Paschatis die, seu ut aliis placet, sequenti, tota Insula, uno, eodemque tempore, dum sacrarum campanarum sonitu ad vespertinos hymnos populi ubique de more convocarentur, omnes ubique ad unum Gallos interemerunt: hinc *Sicule Vespere*, famosissimum adagium apud cunctas gentes pervulgatum. Causam tantæ cædis, varii variam asserunt, ut videre est apud Spondanum, & Odoricum Raynaldum; neque illam vestigare ad institutum nostrum attinet. Ubi cædes Franco-

rum innotuit Petro Aragoniæ Regi, instructa classe, mense Augusti Pa-normum appulit, ibique a populis Rex Siciliæ acclamatus, & coronatus est. Inde a Summis Pontificibus anathemata in Aragonium vibrata; dein inter Gallos, Hispanosque diuturna bella fuerunt sæpius excitata: Neque tamen Hispani, Galli, Suevi, & Normanni legitima, ac pacifica possessione hisce Regnis potiti sunt, nisi postquam accessisset consensus Apostolicæ Sedis, a qua utriusque Siciliæ Reges, præstito fidelitatis jramento, Investituram, ut vocant, accipiunt; ac singulis annis, ipsa Divi Petri Apostolorum Principis die, solemnî pompa Summo Pontifici Asturconem, seu Tolutarem Equum, vulgo *la Chinea*, & septem aureorum millia, tributî loco persolvunt.

XVIII. *Reges Neapolis, & Siciliæ ex regio Sanguine Aragoniæ, & Castellæ Regum Hispaniarum.*

26. Petrus I. Aragon. obiit ann. 1285.
27. Jacobus I. Petri filius, obiit ann. 1326.
28. Fridericus, obiit ann. 1337.
29. Petrus II. a Patre Friderico adhuc vivente coronatus, obiit anno 1342.
30. Ludovicus, obiit ann. 1355.
31. Fridericus Simplex fratri sine liberis defuncto successit. Sola Maria filia relicta, obiit ann. 1368.
32. Maria Friderici Simplicis filia Martino Aragonio nupta, obiit ann. 1402.
33. Martinus post Mariæ mortem regnavit usque ad ann. 1409.
34. Martinus II. præcedentis Pater Rex Aragoniæ, filio successit. Regina Aragoniæ, Siciliæ, & Sardinia conjunxit, obiit ann. 1410. sine liberis.
35. Ferdinandus Justus Castellæ Infans, filius Joannis I. Castellæ Regis Aragoniæ, & Siciliæ Rex a Judicibus Compromissariis renuntiatus, quatuor annos regnavit, obiitque ann. 1416.
36. Alphonus V. Ferdinando Patri successit. Is, aliique præcedentes Aragonii Reges uni Siciliæ Insulæ, non autem Neapoli imperarunt. Joanna II. Neapolis Regina ann. 1420. Alphonsum adoptavit, atque hæredem constituit: sed postea adoptione, & hæ-

1494 Orbis Sacer & Profanus

- & hæreditate spoliavit. Post Joannæ mortem Regnum Neapolitanum armis sibi subegit, obiit ann. 1458.
37. Ferdinandus I. Alphonſii filius nothus Regni Neapolitani a Patre heres institutus, obiit ann. 1494.
 38. Alphonſus II. Ferdinandi filius a Carolo VIII. Francorum Rege bello petitus, in Siciliam aufugit ann. 1495. Post paucos menses Carolus relicto Regno Neapolitano, in Galliam reversus, Alphonſus Neapolim revocatus, ibidem eodem obiit ann. 1496.
 39. Fridericus Alphonſo nepoti ſucceſſit: ſed quinto poſt anno ſcilicet 1501. a Ludovico XII. Galliarum, & Ferdinando Hiſpaniarum Regibus Regno pulſus, obiit exul in Galliis ann. 1504. diviſa inter utrumque Regem, Gallum ſcilicet, & Hiſpanum Neapolitana ditio: donec integrum Regnum arte, ac virtute Magni Conſalvi Ducis, ann. 1503. uni Ferdinando ceſſit.
 40. Ferdinandus II. poſt adeptum Regnum, obiit ann. 1516.
 41. Carolus V. Auſtriacus, Imper. & Rex Hiſpaniarum regnavit ab ann. 1516. uſque ad ann. 1555. quo Philippo Filio Regnum conceſſit.
 42. Philippus II. a ſuſcepto Regno, uſque ad ann. 1598. imperavit.
 43. Philippus III. Patri ſucceſſit, obiitque ann. 1621.
 44. Philippus IV. poſt Patris obitum regnavit uſque ad ann. 1666.
 45. Carolus II. Patre vita ſuncto Regno conſecutus, illud adminiſtravit uſque ad ann. 1700. quo obiit, nulla prole relicta. Hæredem omnium Regnorum teſtamento reliquit Philippum Ducem Andegavenſem, Pronepotem ex Sorore Ludovico XIV. Galliarum Regi nupta.
 46. Philippus V. Regnum Neapolitanum obtinuit ann. 1701. quo ſe abdicavit ann. 1713. die 11. Aprilis, eo in Carolum Auſtriacum Imperatorem, hujus nominis VI. translato, poſt Pacis ſœdus eodem anno Ultrajeſti initum.
 47. Carolus VI. Auſtriacus Imperator, Neapolis, & Siciliæ Rex Viſtor, Auguſtus, feliciter regnat.

Hæc de Regni Neapolitani initio, & progreſſu, ejusdemque Ducibus, ac Regibus generatim attigiſſe fatis. Nunc ſingulas ejusdem Provincias, earumque Metropoles, ac iis ſubjectas civitates Episcopali Sede ornatas ſeorum expoſiturus, illud in antecellum obſervandum reor, longe plures eſſe in hoc Regno Metropoles Eccleſiaſticas, ac ſint civiles ejusdem Provinciæ. Metropoles enim Eccleſiaſticæ XX. enumerantur; civiles vero Provinciæ, Latii parte comprehenſa, IX. præcipuæ ſuperius deſcriptæ continentur: quam-

quam nonnulli in XII. etiam illas diſtribuant. Urbes Episcopali dignitate inſignes CXXV. cenſentur. Eam vero tot Provinciarum, Metropoleon, ac civitatum multitudinem eo ordine partiendam duxi, ut in quinque claſſes illas dividam. Harum prima Urbes Latii Novi, ſeu Ulterioris, & Marſorum, quarum Episcopi ab uno Romano Pontifice ſacra jura accipiunt, continet: ſecunda Campaniam Felicem, Aprutium utrumque, Hirpinorumque regionem complectitur: Tertia Lucaniam, ſeu Baſilicatam, Apuliamque duplicem, ſci-

scilicet Dauniam, & Peucetiam comprehendit: quarta vetus Samnium, nunc Beneventanæ Metropoli obno-

xium ambit: Postrema Salentino, Brutiorum, & Calabria Provincias amplectitur.

C A P U T II.

Synopsis.

I. *Atium vetus & novum. Quo tempore Romani Latium novo potiti sunt.*

II. *Fundi ejusque origo. A Romanis in pretio habita. Nunc Regno Neapolitano adscripta.*

III. *Fundane Ecclesiæ antiquitas. Sedes ejus Episcopalis.*

IV. *Caleta situs & vetustas. Formis & Minturnæ quondam celebres, nunc excise. Harum Sedes Episcopatus Caietanæ translatæ: usque ad num. X.*

X. *Sora vetus novi Latii civitas. A Romanis bello subacta & Colonia deducta.*

XI. *Soranæ Ecclesiæ primordia, Se-*

des Episcopatus, locaque præcipua.

XII. *Aquinum ingens olim civitas, & Romanorum colonia. Nunc fere excidit.*

XIII. *Aquinatum Familiæ splendor & antiquitas. Comitatus Aquinas ejusque amplitudo. Comitum Aquinatum series.*

XIV. *Apriscis temporibus Aquinum Sedes proprii Episcopi fuit. A Barbaris excidium pertulit. Hodie licet desolata proprium habet Episcopum.*

XV. *Pons Corvus a Benedicto XIII. Episcopali Sede ornatur, & Aquino unitur.*

I. *B ea Latii parte, & Marforum Regione consulto exordimur quod istæ Provinciæ Regno Neapolitano nunc adscriptæ priores ceteris occurrant. Duplex quondam Latium, Vetus nimirum, quod & Citerius dictum, & Novum, quod & Ulterius appellatum, ab antiquis Romanis fuisse discretum, omnes prope memoriæ prodidere. Vetus a Tiberi Circæos usque antiqui Scriptores prodixerunt, his finibus circumseptum; ab Occasu fere Tiberi, & Etruscis; a Septemtrione Aniense fluvio, & Sabinis, Usente autem, amne; cum Volscis ab Oriente, Tyrreno demum pelago a Meridie. Vetus hoc Latium Albani, Rutuli, Volsci, & Æqui Populi infederunt.*

Novum ab Usente fluvio usque ad Lirim amnem porrigebatur. Istud Ofcos, Aufones, Volscos item ex parte, & Hernicos olim incolas habuit. Latium Novum jam ab Augusti Imperatoris temporibus fuisse appellatum, Strabo ejusdem ævi Scriptor affirmat (1): *Hoc quidem tempore, inquit, Maritima ipsa ora ab Ostia usque ad Sinuessam vocatur Latium, antea vero usque ad Circæos porrigebatur. Ac Mediterranea quidem loca prius non admodum magna, post autem usque ad Campaniam, & Sannites, & Pelignos, & alios Apennini incolas est producta. Et eodem in libro: In Mediterraneo Latium sunt campi Pomptini: his agrum continentem antea Aufones tenuerunt, iidem qui etiam Campaniam coluerunt. Post hos Ofci: & hi etiam Campaniæ partem habuerunt.*

(1) Strabo lib. 5.

1496 Orbis Sacer & Profanus

runt. Nunc vero omnia Latinorum sunt usque ad Sinuessam. Plinius quoque lib. 3. cap. 5. ita scribit: (1) *Ultra Circeiis Volsci, Osci, Ausones. Unde nomen modo Latii processit usque ad Lirim amnem. A Circeiis Palus est Pontina, deinde flumen Ufenti, supra quod Tarracina oppidum lingua Volscorum Anxur dictum, Caieta portus, oppidum Formiæ. Ultra fuit Oppidum Pira, Colonia Minturnæ Liri amne divisa, Glancio appellato. Oppidum Sinuessa extremam in adjecto Latio, quam quidam Synopem dixerunt vocatam. Hinc felix illa Campania est. Quo tempore, quibusve Regibus, aut Consulibus Vetus Latium a Romanis subactum sit; quæque præcipuæ fuerint illius civitates, itemque Novi Latii Urbes nunc Ditioni Pontificæ attributæ, jam supra propriis locis diximus.*

Difficilius est indigitare tempora, quibus Romani Novo Latio potiti sunt. Carolus Sigonius de Antiq. Jure Italiæ, lib. 1. cap. 8. existimat, Novi Latii Populos inter Tarentinum, & Punicum bellum a Romanis subactos, ac deletos, atque in hanc Regionem Latinorum Gentem esse immisissam, indeque Latium Novum nuncupatum. Verum ante id tempus veteres istius Provinciæ incolas Romanis fuisse subiectos reperio. Tarentinum quippe bellum anno Urbis conditæ 472. exordium habuit: at Sora tunc Novi Latii Urbs præcipua, ann. Romæ conditæ 440. a Consulibus C. Sulpitio, & M. Pætelio capta fuit. Dein ann. 451. a Romanis deducta est Colonia. Quinimo & ante id tempus anno scilicet Urbis conditæ 424. Privernates, & Fundanos Romanæ Reipublicæ fuisse obnoxios, prodit Livius Decad. 1. lib. 8. Nisi forsan Sigonius id tantum velit, ejusdem Regionis veteres ac-

colas sæpius cum Samnitibus, ac vicinis Populis fœdere junctis, atque a Romanis rebellantes, tandem post Tarentinum, & ante Punicum bellum omnino deletos, ac tum Latinis ipsorum Agrum, Urbes, & oppida concessa: quod minime abnuerim. Præ ceteris Romanæ Reipublicæ additis Provinciis utrumque Latium id obtinuit, ut proprio Jure donatum esset; indeque *Jus Latii* dictum est: de quo plura disserit Sigonius laudatus, ibid. a cap. 3. ad 8. Latii Novi Urbes in Regno Neapolitano positæ sunt, *Fundi, Caieta, Sora, Aquinum*, omnes ex Episcopali Sede ornatæ: Formiæ vero, Minturnæ, & Sinuessa celebres quondam ejusdem Provinciæ civitates, nunc penitus excisæ jacent.

II. Fundi prima est hujus Latii Novi civitas, quæ e Ditione Ecclesiastica Neapolim proficiscentibus occurrit; inter Tarracinam, & Formias excisas 10. mill. pass. distita. Ad ejus dexteram Lacus ab ipsa urbe *Fundanus* dictus est obviis: utriusque meminerunt Strabo, & Plinius lib. 3. cap. 5. Hanc urbem Strabo, & Pomponius Mela in Latium littorale reiciunt, quod non amplius, quam quinque milliariis a mari distet: Plinius vero, & Ptolemæus in Latio Mediterraneo positam esse affirmant. Fundorum originem antiquissimam esse, sed adhuc ignotam, Ughellus asserit: ceterum Joannes Camers de Origin. Urbium Italiæ, Leo Volfangus, Simon Leontius Episcopus Syracusanus de Oris, & Magnis Urbibus Regni Neapolitani, alique istius civitatis exordium in Herculem Lybicum refundunt, quem volunt, ex Hispania in Italiam adventantem, occiso latrone Caco, suos Boves in Fundo Latii latitantes cum reperisset, ibi in facti hujus perpetuum

(1) Plinius lib. 3. cap. 9.

tuum monumentum Fundanani Her-
culeam civitatem excitasse. Ejus ve-
tustati fidem adstruunt, Cicero in
Epist. ad Atticum; Livius Decad. 1.
lib. 8. Suetonius in Tiberio, Tacitus
lib. 3. Histor. Silius Italicus, &
alii supra citati. Fundana Vina satis
generosa Ciceroni memorantur. De
his etiam Martialis cecinit: (1)

*Hæc Fundana tulit felix Autumnus
opima:
Expressit mustum Consul, & ipse
bibit.*

In Agro Fundano præ aliis frugibus,
ac pomis, quæ abunde nascuntur,
Malorum Cytriorum ingens copia.
Cum Romana potentia adhuc vagi-
ret in cunis, Fundos celebrem fuisse
civitatem, ac proprio Senatu il-
lustrem, constat ex Livio Decad. 1.
lib. 8. Illibatam foederum fidem Ro-
manæ Reipublicæ semper præstitit:
Viam Appiam a latronum insidiis,
hostiumque incurfionibus tutam red-
didit. Cum autem Vitruvius Funda-
nus civis, Privernatum rebellionem
facem præbisset, idcirco Romani
adversus Fundanos prævalidum in-
struxissent exercitum, Plautio Con-
sule Duce, Fundanus Senatus coram
armato Consule ita se rebellionis
scelere exolvit, ut assereret, unius
perfuæ civis, & illius maxime tem-
erarii crimen in Fundanum popu-
lum jam olim Romanis semper ad-
dictum, & obsequentem, ejusque
sceleris purum minime refundendum
esse. Qua oratione placatus Consul,
pertinaciam belli jam jam gliscientis
deposuit; reque ad Patres delata,
eorundem fides, ac foedus cum Ro-
mano Populo renovatum est. De his
plura Livius lib. 8. Decad. 1. ubi
cum ea enarraffet, quæ de bello a
Vitruvio Vacco, *Viro non domi so-
lum, sed etiam Romæ clari*, atque
a Privernatibus contra Romanos in-

Pars II. Vol. III.

(1) Martialis Epigram. lib. 13. 107.

dicto in Urbem delata fuerant; ad
quos debellandos idcirco L. Papi-
rius Consul a Senatu directus cum
exercitu jam in Agrum Privernatem
advenerat, statim subdit: (1) *A Pri-
verno Plautius alter Consul perorantis
passim agris, prædaque abacta, in
agrum Fundanum exercitum inducit.
Ingressi fines Senatus Fundanorum
occurrit, negant se pro Vitruvio se-
ctamque ejus secuti precatum venisse,
sed pro Fundano Populo, quem extra
culpam belli ipsum Vitruvium indicaf-
se, quum receptaculum fuge Privernum
habuerit, non patriam Fundos.
Priverni igitur hostes Populi Romani
querendos persequendosque esse, qui si-
mul a Fundanis, & Romanis, utrius-
que patrie immemores defecerunt. Fun-
danis pacem esse, & animos Romanos,
& gratam memoriam acceptæ civita-
tis, orare se Consulem, ut bellum ab
innoxio populo abstineat, egros, ur-
bem, corpora ipsorum, conjugumque,
ac liberorum suorum in potestate Po-
puli Romani esse, futuræque. Collau-
datis Fundanis, Cos. literisque Romanis
missis, in officio Fundanos esse, ad Pri-
vernum flexis iter.*

In pretio a Romanis semper
habita est hæc civitas, eamque ab
iis Jure Municipii fuisse donatam te-
statum Festus apud Sigonium de An-
tiq. Jure Italiæ lib. 2. cap. 7. idem-
que Festus addit: *Fundanis, & For-
mianis post aliquot annos Cives Roma-
nos effectos.* Idque ann. U. C. 416.
quo Latini penitus devicti a L. Fu-
rio Camillo, & C. Manio Cos. tunc
vero Fundanis, & Formianis, quod
per fines eorum tuta pacataque sem-
per fuisset Via, Croitas sine suffragio
data, inquit Livius. Postmodum eos-
dem in Tribum Æmiliam coopatos,
ann. scilicet Romæ condite 565.
M. Valerio, & Caio Livio Cos. ex
Tito Livio narrat Sigonius laudatus.

D

Li-

(1) Livius Decad. 1. lib. 8.

1498 Orbis Sacer & Profanus

Livii verba hic exhibemus: *De Fundanis, Formianisque Municipibus*. C. Valerius Tappus Tribunus Plebis promulgavit, ut iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant Civitatem) esset. Huic rogationi quatuor Tribuni Plebis, quia non ex auctoritate Senatus ferretur, cum intercederent, edocli Populi esse, non Senatus ius, suffragiumque, quibus vellet, impertiri, desisterunt incipso. Rogatio perlata est, ut in Emilia Tribu ferrent, atque in hac Tribu tunc primum ex Valerii Plebisficio a Censoribus Quintilio Flaminio, & M. Claudio Marcello censi sunt. Sub Augusto tandem Fundos deductam Coloniam Auctor est Frontinus: (1) *Fundi*, inquit, *Oppidum muro ductum, Alger ejus jussu Augusti veteranis est assignatus cum cultura*. Quin etiam Pompeius Festus hanc Urbem inter Præfecturas commemorat. Nonnullis creditum est, Tiberium Cæsarem, Fundis fuisse natum; quod tamen falsum est, sed Maternum tantum e Fundis genus traxit. Quod aperte Suetonius narrat: (2) *Tiberium*, ait, *quidam Fundis natum existimaverunt secuti levem conjecturam, quod materna ejus Avia Fundana fuerit, & quod mox simulacrum Felicitatis ex Senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed ut plures, certioresque tradunt, natus est Romæ in Palatio*. Idem Suetonius de Caligula hæc scripsit: (3) *Liviam Augustam proaviam, Ulyssæam, solatium identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad Senatum epistola arguere ausus est, quasi materno Avio Decurione Fundano ortam: cum publicis monumentis certum sit Ausidium Lingonem Romæ honoribus fuisse*.

Romani Imperii vices experta fuit hæc civitas; eo siquidem decli-

nante, & ipsa diversis Dominis, ac Tyrannis præda cecit, donec Neapolitanorum Regum ditioni accederet. Ab iis primum Caietanæ clarissimæ Genti (cujus vetus origo e Pisif orta) in Feudum attributa est, quæ diutius illam possedit. Dein vero Ferdinandus Aragoniæ, ac Neapolis Rex Prospero Columnæ, generis splendore, ac rebus militia præclare gestis, Duci inclyto dono dedit: sub cujus dominio extremum pæne excidium hæc civitas passa est. (4) Anno siquidem 1534. Hariadenus Ænobarbus insignis Pirata, & Solymani Turcarum Imperatoris Maritimæ Classi Præfectum, Constantinopoli centum fere trirēibus solvens, atque in Tyrrhenum Mare deflebens, trajecto Messanæ freto, expiatis aliquot oppidis, Capreas, Procidamque Insulas pervenit, ac deinde eodem cursu maritimam Caietæ oram tenuit, mox silenti agmine noctu in Fundos ita invasit, ut cives pæne omnes nihil hujusmodi suspicantes in captivitatem abduxerit. Parum absuit, quin Julia Gonzaga Prosperi Columnæ conjux, Princeps incomparabilis pulchritudinis caperetur, Solymano ditissima præda futura: nisi celeri fuga, consensu equo clam, subducta a suis Barbarum Piratam evasisset. Hariadenus ergo eo fraudatus voto, incendiis, credibus, rapinis, captivitatibus urbem hanc deformavit; omnia illic fursum, deorsum vertit, divinaque profanis adeo permiscuit, ut effossis sepulchris, etiam de requie sepulture detubaverit vita fundos. Eo ex tempore, ac deinceps hæc civitas pæne desolata mansit, atque ob aëris inclementiam infrequens populo, usque ad annum 1640. Cum enim anno præfato Dux Medina las Torres solum Fundanum sum-

(1) Frontinus de Coloniais.

(2) Suetonius lib. 3. in Tiberio cap. 5.

(3) Idem lib. 4. in Caligula cap. 23.

(4) Jovius lib. 23. Surjus in Commentar. Maurocen. Hist. Venet. lib. 4. Leander in Descript. Italici.

summis sumptibus expurgandum curasset, in cuius utile Dominium transierat, ex conjugio Annæ Carassæ Hostilianæ Principis, exinde eadem civitas, & instaurata Aedibus, & habitatoribus plena est, quos potissimum ex profugis finium Ecclesiasticæ Ditionis colligit.

III. Civilem Fundanæ civitatis veterem originem, & gloriam longe superat Ecclesiæ ejus antiquitas & splendor. Fundis namque jacta fuisse prima Evangelii semina ipsis Apostolorum Petri, & Pauli temporibus verisimile est, cum Epaphroditus, unus ex septuaginta duobus Christi Discipulis, cujus meminit D. Paulus in epistola ad Philipenses, ab Apostolorum Principe ordinatus Tarracinae Episcopus, atque illuc directus, Tarracinensibus, & Privernatibus, vicinisque Populis Christi Fidem prædicans, etiam Fundanis adeo proximis hoc idem impertivisse beneficium credere par est. Et sane Martyrum sanguis sub ipsis Ecclesiæ primordiis Fundis a Fidelibus effusus, argumento esse potest, illic jam sub ipsis Christianæ Religionis incunabulis Evangelii lucem affulxisse. Sævicentibus nimirum Gentilium Imperatorum persecutionibus quamplures Martyres ex Fundana Ecclesia prodiisse nos docent Acta Sancti Paterni Ægyptii hac in Urbe Martyrio coronati. Is enim cum Alexandria Romam profectus esset sacra Apostolorum limina veneraturus; indeque Fundos divertens, illic pietate urgente insulpulta Martyrum corpora religioso cultu tumularet, ejus rei, & quod ipse Christianus esset apud Judicem expostulatus, in carcerem conjectus, ac varie excruciat, in vinculis pro Christi nomine expiravit. Celebris ejus memoria habetur, cum in Fundana Ecclesia, tum in Martyrologio

Romano, die 21. Augusti his verbis relata: (1) *Fundis in Latio Sancti Paterni Martyris, qui ab Alexandria Romam veniens ad Apostolorum memorias: & inde in agrum Fundanum secedens, cum Martyrum Corpora sepeliret, a Tribuno comprehensus, in vinculis expiravit.* Ex quibus verbis constat, bacchante Gentilium sevitia in Christi Fideles, Fundis nedum Paternum genere Ægyptium, sed & alios plures ejus Urbis accolæ jam Christianam Religionem amplexos, Martyrio fuisse sublato. Nec leve itidem argumentum est secundo rei Christianæ seculo jam Fundis Evangelii semina altas radices egisse, quod inde exortus fuerit Sanctus Soter Papa, & Martyr, quem natum esse Fundis in Campania ex patre Concordio, Liber de Vitis Romanorum Pontificum tradit: hinc enim facile colligi potest, in primis civitatibus fuisse Fundos, quæ lucem Evangelii antiquitus hauserunt, dum seculo secundo, quo Soter floruit, ex ejus civibus jam iste repertus est, qui ad Apostolicæ Sedis fastigium eveheretur, eandemque profuso sanguine honestaret. Extinctis Tyrannis Christiani nominis hostibus, cum deinceps tota civitas Fundana veræ Fidei præcepta suscepisset, cœpit Viris sanctitate conspicuis clarescere: atque in iis maxime enituit S. Andreas Fundanus Antistes, qui Apollinis Templo ethnica superstitione expurgato, illud Divo Andræ Apostolo dedicavit. Disertam ejus mentionem facit Sanctus Gregorius Magnus lib. 3. Dialog. cap. 7. Baronius ad ann. 385. num. 16. & seq. suspicatur, hunc Andream Fundanum Episcopum esse eundem, cujus epitaphium carminibus exornatum extat in Ecclesia Cajetana, ab ipso Cardinali eruditissimo ibidem descriptum.

D 2

Non

(1) Martyrol. Rom. die 21. August.

1500 Orbis Sacer & Profanus

Non enim Cajetanus Præful is esse tunc potnit, cum eo seculo sexto Caieta nec dum Episcopatus dignitate fulgeret. Hujus porro Andreæ Fundani Antifistis meminerunt, nedum Baronius laudatus, verum etiam Paulus Regius de Sanctis Neapolitanis, Ferrarius ad diem 6. mensis Novembris, Ughellus Tom. I. in Fundanis Episcop. & alii. Huic itidem civitati haud vulgare decus attulerunt Sanctus Honoratus Abbas Fundani Monasterii, & ducentorum Monachorum Pastor egregius, Libertinus ejusdem Monasterii Præpositus, & Felix Monachus, quorum gesta S. Gregorius Magnus descriptit lib. 1. Dialogor. cap. 1. 2. & 3.

Perantiquam esse Fundanam Sedem Episcopalem ex eo conicio, quod Cathedralis ejus Basilicam Divæ Mariæ Virgini sacram, jam collabentem Sanctus Paulinus Nolanus Antistes in augustiorem formam restituit, ornavit, muneribus auxit, sacrisque Reliquiis appositis dedicandam curavit: qua de re ipsemet scripsit ad Severum in epistola nona ad eum directâ. Sed hoc magis declarat Lucentius in sua Italia, de Fundanis Episcopis agens, dum refert, primum ejusdem Civitatis Episcopum, cujus ignoratur nomen, a B. Antero Papa, e Sardis Romam properante fuisse ordinatum. Porro Anterus Summum Pontificatum iniit anno Christi 235. Ceterorum Antifistum, qui huic successerunt, nomina interdicere, usque ad Vitalem Fundanum Episcopum, quem in Conciliis Romanis, annis, 487. 499. 501. & 504. celebratis, subscriptum legimus apud Labbeum, & Harduinum. Vetus Cathedralis Ecclesia, ut diximus, Divæ Virgini Deiparæ dicata fuit: quæ vero hodie cernitur B. Petro Apostolorum Principi esse sacra. Divinis in illa muneribus

funguntur duodecim Canonici, quos inter sunt Primicerius, Thesaurarius, & Decanus: utraque adest Præbenda, scilicet Pœnitentiaria, & Theologalis. In hac Basilica quiescunt Corpora SS. Paterni Martyris, Mauri pariter Martyris, Libertini Abbat, alizque insignes Reliquiæ. Altera quoque insignis Collegiata Ecclesia in Urbe assurgit, quæ vulgo dicitur, *Santa Maria della Piazza*, cui octo Canonici inferviant, quorum prior Archipresbyter est. In Cathedrali Ecclesia Parochialia munia exequitur Decanus: in Collegiata autem Sanctæ Mariæ ejusdem Archipresbyter. Tria intra Civitatis mœnia visuntur Religiosorum Cœnobîa. Haud procul a Fundis occurrit Abbatia Sancti Magni quondam celebris, quam nunc Olivetanæ Congregationis Monachi possident. Diccelsis quinque præcipuas Terras complectitur: hæ vero sunt, *Paffina, Lenola, Monticello, Campo di Melo, Vallecorsa*: cetera loca & exigua, & parvi sunt nominis.

IV. Caieta nobilis, ac pervetus Latii Novi Civitas in Pœninsula sita est, ejusque pars declivium collis tenet, in littore Tyrrheni Maris. Portu amplo, & commodo gaudet, quem hinc inde binæ Arces satis validæ muniunt; adeout hæc civitas, cum natura loci, tum munimentis arte constructis pene sit inexpugnabilis, ac Neapolis totius Regni Metropolis veluti propugnaculum. Veteri Formiano sinu prope cingitur, a Tarracina stadiis centum, quæ nunc viginti milliaria computantur, distans, a Neapoli vero fere 60. mil. pass. Romam versus. Ejus exordium in annum quartum a Trojæ excidio plerique Scriptorum reiciunt, ejusdemque conditorem Æneam esse volunt; tamen Poëtæ more suo fabulis historiam infarciunt. Æneas, inquit,

quiunt, ab inferis reversus, cum Caietam mulierem Troianam, quam aliqui ipsius Æneæ, alii Afcanii filii, quidam Creufæ nutricem faciunt, facto ceciffisse reperiffet, eam non longe a Baiano Sinu sepelivit, ibique & urbem condidit, quam una cum adiacenti Portu Caietam dixit. Quo aludens Virgilius lib. 7. cecinit: (1)

*Tu quoque littoribus nostris Æneia
nutrix*

*Æternam moriens famam Caietæ
dedisti.*

Strabo tamen lib. 5. Caietam a Sinu curvitate appellatam existimat, Laconum idiomate, qui curva omnia ita solent nominare, uti Blondus, Leander Albertus, aliique observant. Nihilominus idem Strabo consentit, Caietam quondam a nutrice Æneæ fuisse dictam. Istius Urbis etiam meminere Silius Italicus lib. 8. Ptolemæus, & alii plures. Celeberrimus, tutissimisque semper extitit Caietanus Portus, atque a Romanis Imperatoribus magno in pretio habitus; præ ceteris Antoninus Pius magnis additis munimentis instauravit, teste Ælio Spartiano in ejus Vita. Quamquam autem Caietæ nomen vigente Romanorum Imperio ob illius Portum celebre fuerit, haud prius tamen Civitatis honorem obtinuit, quam illa ex Formiarum, Minturnarumque postea ex Cæsarum ruinis excreverit. Harum urbium vetustas, atque nobilitas quidpiam de illis hoc loco differere nos admonet.

V. Formiæ pervetus fuit Latii Novi civitas maritima, juxta Caietam, a qua circiter 5. mil. pass. distabat, inter Fundos, & Minturnas. Læstrigonum quondam Sedem extitisse a Laconibus conditam, auctor est Plinius lib. 3. de qua Strabo lib. 5. ita scripsit: *Subinde Formiæ, quas*

condidere Lacones, quas prius Hormias a stationibus, idest, Hormi bonitate, appellabant. Idipsum & Festo placuit, Servio autem visum est, dictas Formias ab impetu Læstrigonum, qui Anthropophagi fuisse perhibentur. Nonnulli, quos inter Blondus, a *bono Portu, quem Lacones Evormon dicunt*, Hormias nuncupatas censent. Ut ut sit, illud certum, prius *Hormias*, dein aspiratione in *E. commutata*, *Formias* dictas. Coloniam illuc a Romanis sub Triumviratu Octaviani Augusti, Antonii, & Lepidi deductam, refert Frontinus in libro de Colonis. Municipium fuisse Romanorum, ejusque accolæ Romana civitate donatos, sine suffragio tamen, ac tandem eisdem concessum, ut in Tribu Æmilia illud ferrent, jam supra ex Livio in Fundanis ostendimus. Amœnissimo situ eam Urbem olim potitam esse, & ipse Formianus Sinus, ab illa appellatus, nunc Caietanus dictus, & ager ei adjacens declarant. Fertilissimum quippe est Formianum solum, malis limoniis, citreis, aureis, omnisque generis fructibus affluens. Inde contigit, Romanos loci amœnitate allectos, in deliciis eum habuisse, illic voluptatis gratia Villas splendidissimas ædificantes. Ælius enim Spartianus, & Julius Capitolinus narrant, Faustinae Antonini Imperatoris uxorem Formianam Villam habuisse, ubi laxatis verecundiarum frenis, in sempternum conjugis dedecus pudicitiam prostituebat. Celebre ibidem extitit *Formianum*, Cicerois, quod nomen a loco ejusdem Villæ deliciosissimæ fuit inditum, cujus ipse meminit in lib. 2. de Oratore; ubi etiam Triumviratu in eum desæviente, quæsitus ad necem, haud procul interfectus fuit. Formiani hujus locus adhuc vulgo *Ciceron* nominatur. Ceteri, qui de Formiani lit-

toris

(1) Virgilius Æneid. lib. 7.

1502 Orbis Sacer & Profanus

toris amœnitate, ac deliciis disserunt, summis laudibus illud extollunt: atque in iis Martialis lib. 10. singulare edidit Epigramma, de *litore Formiano* inscriptum, quod in expurgatis ad Gymnasiorum usum, ordine est XXVIII. cujus hic damus carmina: (1)

*O temperate dulce Formiæ litus,
Vos, cum severi fugis Oppidum Martis,
Et inquietas fessis exiit curas
Apollinaris omnibus locis præfert:
Non ille sanctæ dulces Tibur uxoris,
Nec Tusculanos, Algidosæ sceçsus,
Præneste nec sic, Antiamos miratus,
Non blanda Circe, Dardaniosæ Caleta
Desiderantur, nec Marica, nec Liris,
Nec in Lucrina lota Salmacis vena:
Hic summa leni stringitur Thetis vento:
Nec languet æquor: viva sed quies Ponti
Pisces Phæleon adjuvante fert aura.
Sicut puellæ non amanti æstatem
Multa salubre purpura venis frigus.
Nec seta longo queris in mari prædam.
Sed a cubiculo, lectuloque jactatam,
Spectatus alte lineam trahit piscis.
Si quando Nereus sensit Eoli regnum,
Ridens procillas tuta de suo mensa.
Piscina, rumbum pascit, & lupos vernas;
Natat ad Magistrum delicata muræna.
Nomenclator mugilem citat notum,
Et adesse jussi prodeunt senes nulli.
Frui sed istis quando, Roma, permittis?
Quot Formianos imputat dies annus
Negotiosis rebus urbis herenti?
O viniteres, villicique felices!
Dominis parantur ista, serviunt vobis.*

Formiani colles, eisque proximus vini copia, delicias regionis cumulant. Quæ sane eorumdem collium seu Cajetanum Sinum tangeas, ut vana Horatius ad Mæcenatem suum ait Blondus, generosi, ac delicati scribens, ita extollit:

*Cæcubum, & præto domitam Caleno
Tu bibes uvam, mea nec Falerna
Temperans vitæ, neque Formiani
Pocula colles.*

Floruit Formiarum civitas usque ad pridem Episcopatus Sede, post Minturnarum excidium; sed & ipsa post-

(1) Martialis lib. 10. Epigram. 18.

modum a Saracenis funditus everſa fuit, ann. 840. cujus Episcopalis Sedes Caietam demigravit; qua de re infra. Nonnulli exiſtimant, Formias ibi quondam ædificatas, ubi hodie exurgit Pagus elegans, & amœnus, vulgo *Mola* dictus. In hac præ aliis opinione verſatur Leander Albertus in *Latio Littorali*, pag. mihi 124. col. 2. ubi varias recitat veterum Romanorum Inſcriptiones tabulis marmoreis illic repertis inſculptas, quas etiam ſe legiſſe teſtatur. Verum aliis viſum eſt, Molam, quæ a Caieta 4. mil. paſſ. diſtat, Neapolim verſus, non ipſam eſſe Urbem Formiarum, ſed *Molam Formianam* apud Formias a Cicerone memoratam: ita tamen ut non longe ab hoc loco Formiæ extarent. Idcirco facile fuit ex proximis exciſæ civitatis ruinis, effoſſas illas lapideas Inſcriptiones Molam poſtea transferre. Aut certe prope urbem ipſam Molam Formianam olim conditam credere par eſt. Hic terræ tractus omnium fere eſt totius orbis amœniſſimus, ſi Blondo credimus illum ita deſcribenti: ⁽¹⁾ „ A Terracina, inquit, petitur Turris S. Anaſtaſii; deinde oppidum Spelunca appellatum, ubi dicit Strabo, Speluncas patere ingentes, quæ habitationes magnas ſpetioſasque exciperent. Poſt Speluncas in littore, eſt Caieta, a qua nunc urbe ad Traiectum, ſive Lirim fluvium, nunc Gaurianum (ideſt *Gorillanum*) appellatum milliaribus decem, terra eſt omnium, non ſolum Italiæ, ſed Orbis totius amœniſſima, quam fontibus ibi ſcatentibus aquæ paſſim lucidiſſimæ interfluunt, irrigantque loca: præcipuoſque fons, decimo poſt primam ſcaturiginem paſſu, Molam verſat plurimas, Vico celebri pul-

„ cherrimoque circumdatas: per quæ „ loca Scipionem, Leliumque con- „ cas, & umbilicos legiſſe, Cicero „ indicat in ſecundo de Oratore: ⁽²⁾ *Sæpe, inquit Cicero, ex ſocera meo audivi, cum is diceret, ſoceram ſuum Lelium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter repuerſcere eſſe ſolitos, cum rus ex Urbe, tanquam e vinculis evolaviſſent. Non audeo dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scævola, conchas eos, ut umbilicos ad Caietam, & ad Laurentum legere conſueviſſe, & ad omnem animum remiſſionem, ludumque deſcendere.* Addit Blondus in hoc terræ tractu, qui decem paſſuum millia occupat, Viam fuiſſe ſilicibus Romano veteri modo ſtratam, inter arduos celſosque montes, ſed vite, olea, arborumque conſitionibus amœniſſimos, & ſecundum litus, marisque undas. *Herculaneam* illam dixerunt, omnium, quas Romanum ubique habuit Imperium, amœniſſimam Viam: de qua idem Cicero in Oratione ſecunda de Lege Agraria contra Rullum ſic habet: *Accedent ſaliſſæ ad Minturnas: adjugetur etiam illa Via vendibilis Herculanea, multarum deliciarum, & pecunie.* Editiones veteres, Blondus & alii *Herculaneam* appellant.

VI. Minturnæ pervetus civitas fuit, inter Formias, & Sinveſſam, 9. mil. paſſ. utrinque diſtans, ad Liris amnis ripam ædificata, in Latii Novi, & Campaniæ conſinio. Hinc nonnulli Campaniæ, plerique autem Latio Novo attribuant. Jam a multis ſeculis exciſa jacet; ejus tamen magnificentiæ ingentes adhuc teſtificantur ruinae, quatuor fere mil. paſſ. a Mari, & fluminis ofſio diſtæ. Locum ubi quondam exiſtit, nunc vulgo dicitur, *la Scoffa del Garigliano*, apud Traiectum oppidum ſupra mil. paſſ.

(1) Blondus in Italia Illuſtr. lib. 1. Reg. 3.

(2) Cicero lib. 2. de Oratore.

pass. ex ruinis ejusdem Urbis extructum. Illic adhuc prostant, Theatrum pæne integrum, Aquæductus forma, e radice collis, cui Trajectum infidet per latam, longamque planitiem deductis aquis, & plura alia veteris ejusdem magnificentiæ vestigia. Minturnas præter Ciceronem antea laudatum, commemorant; Livius lib. 9. Strabo, Plinius, Ptolemæus, & antiqui omnes Scriptores. Coloniam fuisse Romanorum demonstrant hæc Plinii verba: ⁽¹⁾ *Colonia Minturna, Liri amne diuisa*. A C. Cæsare deductam affirmat Frontinus in lib. de coloniis: ⁽²⁾ *Minturna muro ducta Colonia, deducta a C. Cæsare, iter Populo non debetur*. Verum a C. Cæsare non primum deducta fuit; sed cum Syllanis temporibus intercidisset, rursus fuit instaurata. Nam Livius lib. 9. diserte tradit, Papirio Curfore quinto, & C. Junio Bubulco Coss. ann. ab Urbe condita 441. decreto Senatus fuisse deductam: ⁽³⁾ *Minturna*, inquit, & *Cassinum ut deducerentur Coloniae, Senatus consultum factum est; triumvires creavere, ac misere Colonorum quatuor millia*. ⁽⁴⁾ Una fuit ex XII. coloniis, quæ secundo Bello Punico fervescere in Italia, negaverunt Consulibus esse, unde milites, pecuniamque darent, eodem Livio auctore. Egregium C. Marrii, Ducis eximii, & Viri Consularis facinus apud Minturnas refert Valerius Maximus, lib. 1. cap. 6. Quo enim tempore ille hostis a Senatu judicatus, in domum Fanniae Minturnis custodiæ causa deductus est; animadvertit Afellum, cum ei pabulum obiceretur, neglecto eo, ad aquam procurrentem, quo spectaculo, deorum providentia quod sequeretur, oblatum ratus: alioqui

etiam interpretandarum religionum, peritissimus, a multitudine, quæ ad opem illi ferendam confluerat, impetravit, ut ad mare perduceretur: ac protinus naviculam conscendit, eaque in Africam provectus, arma, Syllæ victicia effugit. Ita Valerius Maximus. Rem tamen paulo secus narrat Florus in Livianæ Epitomæ lib. 77. his verbis: ⁽⁵⁾ *C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater quum in paludibus Minturnensium lateret, extractus est ab oppidanis, & quum ad occidendum eum missus servus notione Gallus, majestatem tanti viri perterritus recessisset, impostus publice in navim deductus est in Africam*. De quo etiam Juvenalis cecinit:

*Exilium, & carcer, Minturnarumque Paludes,
Et mendicatus viستا Carthagine panis.*

Episcopatus Sede jam ante seculum sextum Minturnarum civitas ornata fuerat: nam Cælius Rusticus Minturnensis Episcopus interfuit Concilii Romæ celebrato, ann. 499. Corrigendus hoc loco insignis Blondi lapsus, cum lib. 8. XIII. Regione scripsit, Minturnis Generale Concilium Marcellini Papæ temporibus fuisse habitum: ⁽⁶⁾ *Una Colonia*, inquit, *ad ostium Liris fluvii, quæ tunc Minturna appellata fuit, Marcellini Papæ temporibus Generali Concilio Ecclesiæ decorata*. Non enim Minturnis, sed Sinveffæ, urbe haud procul a Minturnis posita Concilium illud indictum ferunt, qui de illo scripserunt. Quo tempore Minturnarum excidium contigerit, incertum habeo. Arbitror tamen vel a Gothis, vel a Longobardis illatum, ante Divi Gregorii Magni ætatem. Siquidem eo in

(1) Plinius lib. 3. cap. 9.

(2) Frontinus lib. de coloniis.

(3) Livius Dec. 1. lib. 9.

(4) Idem lib. 7. de Sec. Bel. Punico.

(5) Epit. Livii lib. 77.

(6) Blondus Ital. Illustr. lib. 8.

Petri Cathedra sedente desolatam fuisse hanc Urbem, & proprio Pastore jam destitutam, ipsemet testatur in suo Registro, lib. 1. Epist. 8. Bacandæ Episcopo Formiensi inscripta, qua desolata jam tunc Minturnensis Ecclesiæ Sedem, ejusque redditus, perpetuo cum Formiensi conjunxit: ⁽¹⁾ *Quoniam*, inquit, *Ecclesiam Minturnensem* (idest Minturnensem) *funditus tam Cleri, quam plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ, in qua Corpus Beati Erasmi Martyris requiescit, cui Fraternitas tua præfides, adjungi debeat, piam esse ac justissimam providentes, necessarium duximus, consulentes tam desolationi loci illius, quam Ecclesiæ tuæ paupertati, redditus supradictæ Ecclesiæ Minturnensis (Minturnensis) vel quidquid ei antiquo, modernoque jure, vel privilegio potuit, potestque qualibet ratione competere, ad tuæ Ecclesiæ jus potestatemque hac præcepti nostri auctoritate, migrare, ut a præsentis tempore sicut de propria Ecclesiâ debeat cogitare, eique competentia tua provisione disponere. Quibus ex Divi Gregorii literis discimus, jam tum Minturnas desolatas, Clero, & Episcopo caruisse; eam idcirco Ecclesiâ, ejusdemque bona, ac redditus, privilegiaque cuncta Formiensi Ecclesiæ attributa; sicque deinceps Minturnensem, ac Formiensem in unam coaluisse.*

VII. Quamdiu autem Formiæ steterunt, Caieta Episcopatus Sede nondum fuerat illustrata. Sed quemadmodum Formiæ Minturnarum desolatione creverunt; sic & Caieta, Formiarum excidio aucta, illius etiam Episcopatus Sedem obtinere meruit. Inspiciendum ergo nunc est, quomodo tempore ejusmodi translatio contigerit. Ughellus in Appendice Tom.

Pars II. Vol. III.

(1) S. Gregorius lib. 1. Epist. 8.

VII. Italiæ Sacræ, pag. 1290. ⁽²⁾ inter Caietanos Episcopos primo loco recenset Campulum, quem vixisse affirmat temporibus *Adriani II. Pontificis, circa annum salutis 790. cujus meminit idem Adrianus in epistola ad Carolum Magnum signata*, num. 86. fol. 803. Satiùs fuisset Ughello hanc Appendicem prætermittere multâ, continentem ab Historiæ veritate, & Chronologia temporum, & ab iis, quæ ipsemet in Caietanis Episcopis narrat, prorsus dissentanea. Cumprimis vice Adriani I. ponitur II. nam eo, quem notat, anno 790. Romæ sedebat Pontifex Adrianus I. jamque annum 19. sui Pontificatus attigerat, ut videre est apud Pagium. Adrianus autem ejusdem nominis II. factus est Pontifex ann. 867. ut ibidem num. 27. Pagius tradit; cujus proinde ætatem multis antea annis Carolus Magnus præcesserat: qua ergo ratione fieri poterat Adrianum II. scripsisse literas ad Carolum Magnum Imperatorem, in quibus Campi mentio fieret? Deinde Ughellus non animadvertit, hunc eundem Campulum, seu Campolum, quem postrema Editio Veneta e Caietanis Comitibus fuisse tradit, eundem esse, quem Tom. I. in Cajetan. Episc. num. 7. ponit, ejusque meminisse dicit Adrianum I. in epist. 86. & 90. ad Carolum Regem Francorum. Error sane peior priore, cum Campulum hunc statim subiiciat Bono Episcopo, quem vixisse vult ann. 880. Quod si ita est, Campulus iste longe post utrumque Adrianum, & Carolum Francorum Regem immo etiam aliquot annis post obitum Joannis VIII. qui incidit in ann. 882. vixit. Fatetur itidem Ughellus, post Formias excisas a Saracenis, & Formiani populi confugio Caietam auctam, & Formianæ Sedis translatione, Episcopatus honore primum ex-

E

orna-

(2) Ughellus Tom. VII. in Append. pag. 1290.

1506 Orbis Sacer & Profanus

ornatam: ⁽¹⁾ Iterum, inquit, cum
 „ Formiæ ipse ann. 840. excidio a
 „ Saracenis deformata conciderent,
 „ vicinam Caietam agnovere perfu-
 „ gium. In illam enim Minturnia-
 „ ni, Formianique adversæ fortunæ
 „ domiti malis cum ceteris ornamen-
 „ tis, ac opibus Episcopalem digni-
 „ tatem, Corpusque S. Erasmi in-
 „ victissimi Martyris intulerunt. Ita-
 „ que ex ruina harum antiquissimá-
 „ rum Civitatum Caieta crevit, au-
 „ ctæque nova dignitate est „. At
 Saraceni nonnisi paulo ante ann. 840.
 in Latium Novum, Campaniamque
 Felicem irruerunt, ac deinceps For-
 mias, Beneventum, & alias Urbes
 occuparunt, sicuti Baronius in To-
 mo X. & Pagius Tom. II. Annalium
 referunt. Quare post Adriani I. &
 Caroli Magni obitum Formiana Sedes
 Caietam translata fuit. Certe,
 idemque Ughellus Tom. I. in Caiet.
 Episcop. num. 1. reponit Leonem,
 Episcopum Minturnensem, & For-
 miensem ann. 840. eumque harum
 duarum Ecclesiarum postremum fuisse
 Episcopum reperiri affirmat in an-
 tiqua Scriptura Archivi ejusdem Ec-
 clesiæ. Non ergo Campulus, sive
 Campulus in Caietana Sede præce-
 dere poterat.

VIII. Hinc exploditur Blondi
 sententia, quæ pariter Chronologiæ
 temporum adversatur. Sic enim ha-
 bet in lib. 2. Italix Illustr. Reg. 3. ⁽¹⁾
*Saraceni ad annum salutis octingente-
 simum quinquagesimum sextum Formias
 destruxerunt: Et tunc Erasmi Marty-
 ris Reliquiis Caietam translatis, da-
 tus est Caietane Ecclesiæ a Gregorio
 Quarto primus Episcopus.* Blondo as-
 sentitur etiam Leander Albertus in
 Latio Littorali, pag. mihi 124. col. 2.
 Siquidem Gregorii IV. Pontificatus
 epocha hanc sententiam omnino ever-
 tit. Nam Gregorius IV. Pontifica-

tum iniiit ann. 827. excessit autem e
 vivis ann. 844. die 25. Januarii, ut
 produnt Sigonius lib. 5. de Regno
 Italix, Onuphrius in Chronico, &
 Pagius. Si igitur Formiæ excisæ fu-
 isent ann. 856. & post illarum dum-
 taxat excidium Caietæ datus est pri-
 mus Episcopus, profecto a Grego-
 rio IV. dari non potuit, cum ille
 jam duodecim circiter annis antea
 elapsus e vita decessisset. Propius a
 vero abeunt, qui Formiarum exci-
 dium alligant ann. 840. quo Pe-
 tri Cathedram moderabatur Grego-
 rius IV. idque optime congruit
 omnibus præ Scriptoribus, qui ab
 hoc Pontifice Sedem Episcopatus
 Minturnensis, & Formienfis Caietam
 translata commemorant. Congruit
 itidem ætati Leonis Episcopi, quem
 Ughellus Tom. I. in Caietanis Epi-
 scop. primo loco enumerat, eum-
 demque affirmat fuisse postremum
 Antistitem Minturnensem, ac For-
 miensem, idque testatur antiqua Scri-
 ptura in Archivo ejusdem Ecclesiæ
 asservata. Nihilominus tamen Lu-
 centius, qui nonnulla Ughelli errata
 emendavit, præsertim ex num. 3.
 in Joanne Episcopo, existimat, jam
 ante Formianum totale excidium,
 Formienfes Episcopos Caietam trans-
 tulisse suam Sedem, cum Saraceni
 Italix partes devastantes, Latium
 præcipue, & Campaniam Felicem,
 Formiis debaccharentur. Siquidem
 sub Gregorii IV. Pontificatu in Cam-
 paniam Felicem, eique proximas Pro-
 vincias Saraceni irruentes, varias ur-
 bes occuparunt, atque in iis Bene-
 ventum, tunc primariam ejusmodi
 Regionum civitatem, ejusque Ducatum
 ann. 842. & sequentibus devasta-
 vere, ut narrat Pagius Tom. III.
 ad ann. præfatum num. 5. & ad ann.
 843. num. 7. Quare circa hæc tem-
 pora Formiæ barbaræ illius Gentis
 præ-

(1) Ughellus Tom. I. in Caiet. Episc. pag. 579.

(1) Blondus lib. 2. Ital. Illustr. Reg. 3.

præda fuerunt, tuncque ejusdem Urbis Sedes Episcopalis Caietanæ translata, una cum Sancti Erasmi Martyris Corpore.

IX. Itaque Caieta circa annum 840. & civitatis, & Episcopatus decore cœpit exornari. Ejus Divus Tutelarior est Sanctus Erasmus Martyr egregius, eundemque esse arbitror, quem Baronius ad ann. 303. n. 119. Campaniæ Episcopum dicit, sub Dialectiano Martyrio insignitum: (1) *Pas- si enim tunc leguntur, inquit, in Campania S. Erasmus Episcopus, qui omni propemodum genere cruciamentorum superior existens virtute constans, aliis ad idem subeundum certamen viam aperuit, ac facilem reddidit, Martyrio coronatus quarto Nonas Junii, quo pariter inter Martyres in publicis Tabulis relatus habetur.* Formiarum vero fuisse Episcopum ea insinuare videntur, quæ idem doctissimus Cardinalis ex Divo Gregorio Magno alibi tradit, nempe ad ann. 590. num. 34. in hæc verba: (2) *Cum enim sciret (S. Gregorius) complures Italiæ Ecclesias post tot bella tempore Gothorum illata, & per Longobardos iterata penitus desolatæ, earundem propensiorum curam gessit: quomobrem Minturnensem Ecclesiam non Clero tantum, sed & populo desolatam, Formianæ illi proximæ inherenti conjunxit, in qua tunc fuisse venerandum Corpus Sancti Erasmi Martyris tradit. Verum & Formiana postea pariter desolata, in proximum locum ad Mare positum natura loci munitum, Caietanam dictam, tam Sedes, quam Martyris pignora sunt translata.* Hujus Beati Martyris vitam Gelasius II. Papa, cum Montis Cassini Monachus esset prolixè descripsit, Abbas vero ejusdem Ordinis Constantinus Caietanus eam no-

tis illustravit. Ejusdem Sacrum Corpus ex veteri Sepulchro prope Amphitheatrum erutum, ubi Probus Episcopus Formianus illud collocaverat, nobile Sanctæ Mariæ nunc Templum, inquit Ughellus, olim temporibus Quarti Gregorii, ac Joannis Magni Patritii Caietani, Ecclesiæ Cathedralis exceptit. Addit idem Ughellus, a Bono Episcopo Caietano postmodum ann. 880. ipsius Sancti Erasmi Martyris Corpus, illibatum & integrum temporibus Joannis Papæ VIII. fuisse repertum: quod & vetus Inscriptio Sepulchro ejus marmoreo insculpta testatur. Cathedrale Templum splendidissimum est, ac permagnificum, Deiparæ Virgini in cœlum Assumptæ, & Divo Erasmo Martyri dicatum: in quo & alia Sanctorum Sacra Lipsana sunt recondita, nimirum Sanctæ Albine Virginis & Martyris, Martiani Episcopi & Martyris, Discipuli Divi Petri, Innocentii, Casti, & Secundi, Theodori, & Exuperiæ Virginis & Martyris; quorum Natalitia Caietani quotannis solemni ritu colunt. Hujus sumptuosi Templi subcellia numerosus Clerus ad divinum cultum implet: ac præ ceteris quatuor dignitate fulgentes, quorum primus Archiepiscopus, ac septemdecim Canonici. In eadem Cathedrali Ecclesia Animarum curam administrat Canonicus a Capitulo deputatus: adfunt in Urbe plures aliæ Parœciæ, sex Virorum, & duo Monialium Cœnobîa, Xenodochium, & Mons Pietatis. Seminarium adhuc desideratur. Diœcesis est satis ampla, in qua præ aliis exurgit nobile Oppidum Itrum, seu *Tiri*, olim Atrium apud Dionysium Halycarnas. inter Fundos 7. & Formias 3. mil. pass. crescens ex ruinis Mamurrharum, quas Horatius

E 2

lib. 1.

(1) Baronius ann. 303. num. 119.

(2) Idem ann. 590. num. 34.

1508 Orbis Sacer & Profanus

lib. 1. Satyra 5. perennavit ad posteriores hinc carminibus: (1)

In Mamurrarum lassè deinde urbe manemus,

Murena præbente domum, Capitone culinam.

Caietana Diocesis, & civitas quoad spiritalem jurisdictionem uni immediate subest Romano Pontifici; sicuti etiam Fundana Ecclesia: quo ad temporale vero Dominium, Carolo VI. Imperatori.

X. Sora pervetus urbs Latii Novi ad Lirim amnem sita est, ab Arpino Ciceronis patria 4. ab Urbe Roma 53. mil. pass. in Cæciam distans, Atinam versus. Inter Volscorum civitates illam recenset Livius, Dec. 1. lib. 10. initio, quod ii Populi olim incoluissent. Perperam Ughellus asserit, eam a Strabone in Campania Felice collocari, cum is diserte in Latio Novo, quod Circæis, & Liriæ definitum vult, illam reponat. Idipsum faciunt Plinius, Ptolemæus, & alii. Neque ad Samnites olim pertinuit, velut in ipsorum Regione constituta, sed quia ab illis, teste Livio, erepta fuit Volscis, & suis Colonis adscripta. Prima apud Livium Soræ mentio obvia est, ann. Urbis Condite 409. quo M. Fabius Dorso, & Servius Sulpitius Camerinus Consulatum inierant. Ii contra Volscos deductis copiis, hanc urbem eis eripuerunt: (2) *Consules, inquit Livius, Dictatoris exercitu ad bellum Volscum usi, Soram ex hostibus (incautos adorti) ceperunt.* Proximo anno prima belli Samnitici fax accensa, quæ diuturna, ac periculosa bella incendens, Soram ad Samnites transfudit, cum illa paulo post a Romanis defecisset, auctore eodem Livio: (3) *Sora ad Samnites defecerat,*

interfectis Colonis Romanorum. Qui & infra tradit hanc urbem a Samnitibus aliquamdiu possessam fuisse: *Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites.* Romani ergo ulturi iniuriam colonis suis illatam, de recuperanda Urbe consilia agitarunt: verum difficilis ad eam aditus, & munimenta Urbis ab iis implendis deterrebant. Utroque tamen impedimento Romanos solvit Sorani civis perfidia, illis noctu, & clam in Arcem introductis, anno ab Urbe condita 440. Rem gestam Livius ita refert: (4) *Ad Soram inde reditum, novique Cossi. M. Petilius, C. Sulpitius exercitum ab Dictatore Fabio accipiunt, magna parte veterum militum dimissa, novisque cohortibus in supplementum adductis. Ceterum quum propter difficilem Urbis situm, nec oppugnandi satis certa ratio iniretur, & aut tempore longinqua, aut præceps periculo victoria esset, Soranus transfuga clam ex oppido profectus, quum ad vigiles Romanos penetrasset, duci se extemplo ad Consules jubet, deductusque, traditurum Urbem promittit. Visus inde, quum quonam modo id præstiturus esset percunctantes doceret, haud vana asserre, perpulsi prope adjuncta menibus Romana castra, ut sex millia ab oppido removerentur, fore ut minus intentæ in custodiam Urbis diurnæ stationes, ac nocturnæ vigiliæ essent. Ipse insequenti nocte, sub oppido siluestribus locis cohortibus insidere iussit, decem milites deletos secum per ardua, ac prope invia in Arcem ducit, pluribus quam pro numero virorum missilibus telis eo collatis. Ad hæc saxa erant & temere jacenta, ut sit, in aspretis, & de industria etiam, quo locus tutior esset, ab oppidanis congesta, ubi quum con-*

(1) Horatius lib. 1. Serm. Satyr. 5.

(2) Livius Dec. 1. lib. 7.

(3) Idem lib. 9. & 10.

(4) Idem lib. 9.

constituit Romanos, semitamque angustam & arduam erectam ex opido Arcem ostendisset, hoc quidem, ascensu, inquit, vel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint, vos & decem numero, & (quod plus est) Romani, Romanorumque fortissimi, viri estis, & locus pro vobis, & nox erit, quæ omnia ex incerto maiora territis ostentant, ego jam terrore omnia implebo, vos autem arcem intenti tenete. Decurrit inde, quanto maxime poterat cum tumultu ad arma, & pro vestram fidem civis, clamitanti, Arx ab hostibus capta est, defendite, ite. Hæc incedens principum foribus, hæc obvoit, hæc excurrentibus in publicum pavidis increpat, acceptum ab uno pavorem plures per urbem ferunt. Trepidum Magistratus missi ad Arcem exploratoribus, quum tela, & armatos tenere Arcem multiplicato numero audirent, avertunt animos a spe recuperandæ Arcis, fuga cuncta complentur, portæque a semisomnis, ac maxima parte inermibus, refringuntur, quarum per unum præsidium Romanum clamore excitatum irrumpit, & concursantes per viam pavidos cædit. Jam Sora capta erat, quum Consul prima luce adveniret, & quos reliquos fortuna ex nocturna cæde ac fuga fecerat, in deditionem accipiunt; ex his CCXXV. (qui omnium consensu destinabantur, & infanda Colonorum cædis, & defectionis auctores) victos Romanæ deducunt, ceteram multitudinem incolumem præsidio imposito Soræ relinquunt; omnes qui Romanam deducti erant virgines in foro cæsi, ac securi percussi famulo gaudio plebis, cuius maxime intererat, tutam ubique, quæ passim in Colonias mitteretur, multitudinem esse.

Undecimo post receptam Soram anno, Urbis vero Conditiæ 451. Lucio Genucio, Servioque Cornelio Consulibus, cum ab externis ferme bellis otium fuisset, Sora deducta est Colonia, & eo quatuor millia hominum missa, ut tradit Livius initio lib. 10. Una fuit ex viginti & octo coloniis, quas postea Octavius Augustus auxit & colonis, & prærogativis, de quibus Suetonius in ejus Vita hæc scripsit: (1) Italiam duo detriginta Coloniarum numero deductarum ab se frequentavit, operibusque ac vestigialibus publicis plurimarum instruxit: etiam jure ac dignatione Urbis quodam modo pro parte aliqua adequavit: excogitato, genere suffragiorum, quæ de Magistratibus urbis decuriones Colonici, in sua quisque Colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romanam mitterent. Has quidem Colonias Suetonius sigillatim minime nominat; id tamen præstant, Paternulus lib. 1. & Frontinus in Libro de coloniis, ubi ait: (2) Soramuro ducta Colonia: deducta iussu Cesaris Augusti: iter populo debetur, pedum 15. ager ejus limitibus Augustis veteranis est assignatus. Nostra adhuc ætate vetus Inscriptio Soræ existens idipsum testatur. Nec Colonia tantum, sed etiam Municipium eorumdem Romanorum extitit, ubi Proconsul Iuri dicundo Tribunal erectum habuit. Haud infrequens propterea apud Scriptores mentio, hujus civitatis occurrit; nam præter illos, quos antea attulimus, Soræ meminere Silius Italicus lib. 8. & Juvenalis Satyra 3.

Si potes avelli Circensibus, optima Soræ.

Decidente Romani Imperii potentia, easdem vices subiit, quas reliquæ, tum Latii Novi, tum ei proximæ Campaniæ.

(1) Suetonius lib. 2. in Augusto cap. 46.

(2) Frontinus de coloniis.

mus item Professa Societatis Jesu, & unicum Xenodochium. Duæ in Diocesi Sorana exurgunt Abbatæ, altera jam indicata Divi Dominici Abbatis; altera quæ *Casa Mari* dicitur: utraque Abbatem Commendatarium habet, nihilominus prioris Monasterii curam retinent Monachi Cistercienses: posterioris vero ejusdem pariter Ordinis Monachi, sed severioris Observantiæ, vulgo dicti *della Trappa*, illuc a Clemente XI. Summo Pontifice paucis abhinc annis asciti. Ipsa Diocesis perampla est, ultra 30. Loca contingens, quorum præcipua sunt *Terra Insula*, in qua cernitur Collegiata Ecclesia juris Familiæ Boncompagnæ, ubi Dux residet: *Arpinum* populosissimum Oppidum, Ciceronis natale solum, duabus Collegiatis Ecclesiis, totidem septis Monialium, & tribus Viropidum, illustre: *Avitum* nobile Oppidum, utilis Domini clarissimæ Gentis Galliæ Novocomensis. Quamquam Sorana Sedes Episcopalis peranti qua credatur, perierunt tamen primorum Antistitum nomina, & memoria. Ughellus primo loco enumerat Amasium Episcopum, cujus mentio habetur in Vita S. Restitutæ, eodemque tempore, quo illa Martyrium pertulit Ecclesiam hanc rexisse oportuit. Interrupta deinde est Episcoporum series, usque ad Joannem, ad quem scripsit Gelasius Pa-

pa, in cap. *certum*, de Consecrat. dist. 1. Huic successit Sebastianus, qui interfuit Synodo Romanæ sub Symmacho, ann. 501. A primæva autem sui institutione, ad hanc usque ætatem Soranus Episcopus uni tantum Romano Pontifici immediate subest.

XII. Aquinum vetustam, & quondam celebrem civitatem, non omnes eadem in Regione collocant: Plinius primæ Regioni attribuit; Ptolemæus Latio Novo, Leander Albertus Aprutio, alii Samnio, nonnulli Campaniæ: certum tamen est, eam inter Volschorum Urbes ab antiquis recenferi. Ingens olim fuit civitas, ad Melphim flumen sita, sicuti eam describit Strabo lib. 5. ⁽¹⁾ *Aquinum Urbis est Magna, quam magnus præterfluit annis Melphis*. Hodie diruta jacet, parte tantum moenium extante, veterem ejus magnitudinem indicantium. Pagi potius, quam Urbis speciem præferet, vix quinquaginta quinque circiter focularia enumerans; cum præcis temporibus, ac vigente Romanorum potentia, & murorum, ædiumque amplitudine, & maxima populi frequentia fuerit celebratissima. Ejus meminere, Cicero 2. Philipp. Livius lib. 26. Strabo, Plinius, Ptolemæus, Antoninus in suo Itinerario, Tacitus, & Silius Italicus: ⁽²⁾

... atque viris ingens excurrit Aquinum.

Et alibi:

..... mox & vicinus Aquinas
Et quæ fumantem sexere Giganta Fregellæ
Agmine carpuntur volucris.

Coloniam fuisse Romanorum Frontinus affirmat: *Aquinum*, inquit, *mu- ro ducta Colonia*. *Lege triumvirali deducta: iter populo debetur pedes 80.*

Ager ejus militibus est assignatus. Municipium item Romanorum frequenter Cicero appellat. Egregios cum armis, tum Literis Viros genuit: in-

(1) Strabo lib. 5.

(2) Silius lib. 2. & lib. 11.

1512 Orbis Sacer & Profanus

inde enim prodierunt, Pescennius Niger Romanorum Imperator, Juvenalis Satyrus, Victorinus Geometra Christianus: sed qui potest esse instar multorum (inquit Ughellus) Sanctus Thomas Aquinas eam Urbem mirum in modum illustravit, Dominicanæ Religionis gloria, Theologorum Princeps, decusque universæ Ecclesiæ, itaut si neminem præterea protulisset Aquinum, unde ei splendor posset accedere, satis gloriæ habitura erat hæc civitas ex uno isto immortalis nominis Doctore. Vetus-
tissimæ æque ac clarissimæ hujus Familiæ splendor, sicuti & Aquini, quamvis Urbis nunc dirutæ vetus amplitudo, ac decus efflagitant, ut Genealogiam Comitum Aquinatum, paucis lineis exprimamus.

XIII. Ex antiquissima, & inter Romanos nobilissima Gente Anicia Aquinatum Familiæ primam originem, non desunt gravissimi auctores qui deducunt. Illud tamen omnium consensu receptum est, eam inter principes Regni Neapolitani Familias a vetustis temporibus, ac deinceps semper fuisse enumeratam. Quod autem ad Comitum Aquinatum primordia attinet, hæc proferri solent. (1) Post Clephis Longobardorum Regis in Italia necem, quæ contigit Christi ann. 573. ejus Gentis Duces Regium nomen pertæsi, omnem sui ditionem in triginta Ducatus, ut vocant, quot erant Duces, inter se partiti sunt: quo regimine Aristocratico totam pæne Italiam sibi obnoxiam decem annorum spatio rexerunt, donec rursus ad Regiam Dignitatem bellis attriti confugerunt, Regni Sceptrum Flavio Antario Clephis filio deferentes. Permanere nihilominus quatuor, ex triginta, Ducatus, quos inter Bene-

ventanus omnium præcipuus censebatur. Inde Capuani, & Salernitani Principatus sunt profecti, e Beneventano scilicet propagati, quibus ann. 899. junctus fuit Beneventi Ducatus, sub Athenulpho, & Landulpho ejus filio. Ex Athenulpho prodierunt Comites Aquinates, quoniam ob novam divisionem Capuani Principatus, distractus est Aquinas Comitatus, unde hæc Familia nomen accepit. Comitatus iste complectebatur eam Latii Novi partem, quæ inter Vulturum, & Lirin, seu Gariglianum amnes clauditur. Quo tempore Otho III. Romæ a Gregorio V. Summo Pontifice Imperii coronam obtinuit, anno scilicet 996. Athenulphus Comes, *Sunnucula* cognominatus, Aquino præerat: is Arcem Siccam, vulgo *Rocca Secca* nuncupatam ditionis Montis Casini subegit, dissecitque. Alter pariter Athenulphus Aquini Comes, ann. 1038. electus Caietæ Dux, armis domuit Minturnenses, tuitus est Montem Casinum adversus Capuæ, & Normanorum Principes, & Caietæ Ducatum a Gaimarii Principis Salernitani conatibus vindicavit. Olphanus Salerni Archiepiscopus egregie istius Ducis Sepulchro Epitaphium inferibi curavit, cujus hoc initium:

*Dormit, Aquine, tuus Comes hic,
Caieta, tuus Dux;
Magnus Athenulphus, Capua quem
genuit.*

Athenulphus successores habuit, Landulphum, Pandulphum, & Landonem Aquini Comites, juxta Longobardorum leges. (2) Landulphus iste Monasterium Montis Casini a Rogerii Siciliæ Regis, & Apuliæ Ducis, illud invadere molientis, insidiis, egregie defendit. Ex Landulpho nati sunt, Pandulphus, & Rynaldus Aquini

(1) Paulus Diacon. lib. 2. cap. 31. Baronius anno 573. Putsanus lib. 2.

(2) Baronius anno. 1136. num. 9.

ni Comites, quorum ætate Principatus Capuanus, Beneventanus, & Salernitanus Normannorum prædæ cefferunt; & tunc Aquini Comites, uti & reliqui illarum Regionum Principes coacti sunt Rogerio Siciliæ Regi se subiicere. Pandulphi, & Rynaldi nepotes fuerunt, Landulphus, & Lando. Ex Landulpho natu majore procreatus est Thomas I. Comes Aquini, & Acerræ, qui circa ann. 1221. ac deinceps Friderici II. Imperatoris Supremus Copiarum Dux totum Regnum Neapolitanum ei subiecit. In Palæstinam ab eodem Imperatore cum exercitu missus illic multa præclara gessit. In Italiam reversus a Friderico Prorex Neapolis creatus, collectis copiis, Bertholdum Spoletanum Ducem, qui plura in Aprutio loca occupaverat, inde expulit. Orator ad Gregorium IX. directus fuit, pro componenda inter Pontificem ipsum, & Imperatorem pace. Ex Constantia Friderici II. filia unicum suscepit filium Landulphum; ex hoc prodiit Thomas II. cui successit Athenulphus III. uterque celebris, alter capta Luceria, & Corradino devicto, alter in bellis a Carolo II. Andegavensi Rege Neapolitano gessit. Thomas II. Christophorum genuit, cui Asculanum Comitatum dono dedit ann. 1299. Hic excepit Christophorum II. is vero Christophorum III. omnes Asculani Comites. Hujus postremi soror, primum Conrado Antiochiæ Principi, filio notho Friderici II. Imperatoris; dein eo vita functo, nupsit Raymundo Comiti Soletano, proxime affini Carolo I. Andegavensi Regi Neapolitano. Alter filius Christophori I. Comitis Asculani, Berardus nomine Laureti Comes renuntiatus est, circa ann. 1326. unus ex Roberti Regis Neapolitani Ducibus in bello Etrusco. Filium habuit Thomam II.

Pars II. Vol. III.

Laureti Comitem, ex quo Franciscus; ex Francisco Jacobus, ex isto Franciscus alter prognati sunt, Laureti, & Patriani Comites.

Franciscus V. Laureti, & Patriani Comes, post Joannæ II. Neapolis Reginæ obitum, unus ex Regni Reſtoribus factus, ann. 1435. Alphonſi Aragoniæ Regis partes sequutus Capuam obtinuit, Caietam obsedit, ac tandem post varias bellivices, Alphonſo Regi fortuna blandiente, ab eo primos Regni honores adeptus est. Hujus filius Berardus Gaspar, VI. Laureti Comes, ab Alphonſo Rege Marchio Piſcarie creatus est; ex quo, & Beatrice Caietana Aragonia, Honorati Comitis Fundani sorore, ejus coniuge natus est Franciscus Antonius, Marchio Piſcarie, Comes Laureti, & Satriani, quadraginta & amplius aliorum Caſtrorum Dominus: quo sine liberis e vivis decedente, ditio hujus Stirpis Aquinatum Comitum tranſiit in Innicum Avalos, ejus Sororis coniugem, in cujus poſteris adhuc perfeverat.

Rynaldus, seu Raynaldus frater Pandulphi, Aquini Comes plures liberos genuit; horum natu maximus Landulphus Comes, S. Thomæ Aquinatis parens extitit. Athenulphus, quartus ex Raynaldi præfati filius fuit; ex quo procreatus est Thomas I. Bellicastri Comes; huic successit Thomas II. qui & Thomam III. ſucceſſorem habuit, in quo ex hac Aquinatum Comitum Stirpe deſiere Bellicastri Comites. Aymundus Raynaldi ſupramemorati tertius filius, ſub Manfredo Rege Siciliæ Prorex præfuit. Is genuit Thomam Aquini Comitem; ſed cum is bellum adverſus Verulanos, repugnante Carolo I. Neapolis Rege, moviſſet, Aquini Comitatu, quem ejus Maiores ad eam uſque diem poſſederant

F

ſe-

1514 Orbis Sacer & Profanus

secundum Longobardorum Leges, spoliatus est. Athenulphus illius filius hanc jacturam aliquatenus reparare studuit; cum enim in exercitu Caroli Regis strenuam navasset operam, primus ex sua Gente Castillionii Comes inauguratus est, aliisque in Regno Neapolitano tum militiæ summis muneribus, tum Præfecturis a Carolo, & Roberto Regibus exornatus. Ex Athenulpho, & Stephania ejus Coniuge, Regio Normanorum, qui utraque Sicilia potiti sunt, sanguine oriunda, natus est Thomas, secundus Castillionii Comes, seu Dominus, egregius belli Dux, cui adversus Turcarum, Siculorumque incursiones, tuendæ Hydruntinæ Provinciæ cura a Rege demandata fuit, quam ille gnaviter obivit, cui undecim Principes, ac Domini Castillionii successerunt, quos inter enituerunt, Jacobus, & Raynaldus, qui Umbraticum, & alia Castra suæ Ditioni adiecerunt. Jacobus IV. interfuit Comitiis, seu Parlamento, ut vocant Alphonſi Regis, ann. 1449. Ludovicus V. Castillionii Dominus a Ferdinando Rege Neapolitano cooptatus fuit Ordini Equeſtri, vulgo *dell' Armellino*, tunc recens instituto, cui pariter tunc præcipui Italiæ Principes adscripti fuerunt, atque in iis Alphonſus Calabriæ, Hercules Ferrariæ, & Galeatius Mediolani, Duces. Plures ex Henrichetta Ruffa uxore liberos suscepit; quos inter Cæsar Castillionii Dominus sub Carolo V. Imperatore in bello adversus Algerii, & alios Africæ Mahumetanos egregie pugnavit. Julius alter ejusdem Ludovici filius, initis cum Eleonora Januariæ nuptiis, suæ Ditioni adjunxit Martorani Comitatum. Cæsar I. Maiorum natu feriem continuavit, stirpemque fundavit Principum Petræ Helenæ: tres ejusdem stirpis Principes prodierunt

ad Cæsarem usque: quos Ferdinandus II. Imperator Principes S. R. I. creavit, anno 1626. suffragiis in Comitiis Imperii ferendi jure ipsi concessit. Cæsar II. primus fuit Coniux Joannæ Castillionii Principis: ex Ludovico Cæsaris I. fratre exorti sunt Principes S. Manghi; sed iis in altero Ludovico sine prole defuncto, extinctis, Principatus S. Manghi accessit Castillionii Principatui; quemadmodum etiam alter Principatus Feroleti, post obitum Joannis ejusdem Principis. Ut autem redeamus ad seriem Principum Castillionensium: Carolus auxit ditionis suæ limites, Neocastri, insignis Calabriæ Urbis Ducatu obtento. Hujus filii fuerunt Cæsar, & Joannes, de quibus paulo ante; itemque Jacobus Cracoli Princeps sine liberis vita functus. Cæsar Princeps binas tantum filias ex Catharina Aragonia uxore suscepit, Corneliam, quam duxit uxorem Philippus Caietanus Princeps Caſertæ, & Joannam, quæ nupsit Ludovico, Ludovici IX. Principis Castillionii filio; in quem, velut rivuli in suum fontem, omnes Aquinatis Familiæ Principatus confluerent. Ludovicus iste junior carissimus fuit Joanni Austriaco; obiit ann. 1697. duobus filiis post se relictis, Thoma, & Carolo: posterior iste inter domesticos Romani Pontificis Præfules cooptatus, Romæ in ipſo ætatis flore decessit. Thomas VI. Castillionii, Feroleti, Sancti Manghi Princeps, Neocastri Dux, Comes Martorani, &c. ann. 1688. uxorem duxit Fulviam, Alexandri II. Mirandulæ Ducis, & Annæ Beatricis Aſtenſis, filiz Alphonſi Mutinæ Ducis, & Elifabethæ Sabaudicæ Principis, filiam, ex qua anno ſequenti natus est ei Alexander XI. Martorani Comes, nunc Cæſentiz Dux, ob matrimonium cum Cosma Caracciola, ejus Ducatus herede-

re-

rede, anno autem 1692. ex eadem Fulvia suscepit Raynaldum. II adhuc superflites sunt, nobilissimæ, ac vetustissimæ hujus Familiæ, olim Regum Neapolis, Siciliæ, & Galliarum sanguini junctæ, inclytæ propagines. Ceterum Aquinum quondam potens, & magna, nunc modica civitas, unde Aquinatum Genti augmentum nomen inditum; hac tempestate utilis Domini est Ducis Soræ, Familiæ Boncompagnæ, titulo Comitatus.

XIV. A Barbaris hæc Civitas crudele excidium passa fuit, idcirco diuturniore mora Episcopo orbatam luxisse, S. Gregorius in libr. Dialogorum conqueritur. Inde contigit priscorum ejus Antistitem, uti & alia Ecclesiæ istius, alioqui vetustissimæ, monumenta periisse. Primus in serie Aquinatum Episcoporum, quorum extat memoria occurrit Constantinus, eo nomine subcriptus Synodo Romæ celebratæ, anno 465. Ughellus num. 2. hujus Successorem nominat Assuerium, sed minus apte, cum in Conciliis sub Symmacho habitis, anno 501. 502. 503. *Asserius* semper appellatus sit; nec Assuerium reperio in Synodo Romæ indicta ann. 499. ut Ughellus scripsit. Aquinas Episcopus nullum alium agnovit Metropolitam, sed uni Romano Pontifici immediate paruit. Quo jure vetustissimo suffulti hodierni Aquini Antistites, Capuano Metropolitæ subiaci semper detrectarunt. Eximia Sanctitatis laude effulsit Sanctus Constantinus Episcopus Aquinas, quem Baronius ⁽¹⁾ asserit, vivente adhuc Divo Benedicto jam sedere coepisse: porro Benedictus mortalitatem exiit anno 544. septimo Kalendas Aprilis, seu die 26. mensis Martii, quamvis Festum ejus die 21. ejusdem mensis in Martyrologiis celebretur, &

Officio Ecclesiastico cohonestetur, ut probat Pagius ad eundem annum. num. 12. Quare Sanctus *Constantinus* hoc ipso ann. 544. jam erat Aquini Antistes. Joanne Tertio Summo Pontifice regimini universalis Ecclesiæ præfecto eum ad Deum migrasse Divus Gregorius Magnus testatur, Dialog. lib. 3. cap. 8. sed quo anno minime exprimit. Prophetiæ Spiritu eundem claruisse indicat his verbis: *Vir quoque venerabilis vita Constantinus Aquinæ civitatis Episcopus* (1) *fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Joannis Papæ defunctus est. Hunc Prophetiæ habuisse spiritum, multi testantur. Cujus inter multa hoc serunt religiosi veracesque Viri, qui præfates fuerunt, quod in die obitus sui, cum a circumstantibus civibus, utpote discissurus, Pater tam amabilis amarissime plangeretur; cum flendo requisierunt dicentes: quem post te Patrem habebimus? Quibus ipse Pater per Prophetiæ spiritum respondit, dicens: Post Constantium mulionem, post mulionem fullonem. O tu Aquina, & hos habes. Quibus Prophetiæ verbis editis, vitæ spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto ejus Ecclesiæ Pastoralem suscepit curam Andreas Diaconus illius; qui quondam in stabulis itinerram cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto ad Episcopatus ordinem Joannes accersitus est, qui in eadem civitate fulso fuerat. Quo adhuc superflite, ita cuncti habitatores civitatis illius, & barbarorum gladiis, & pestilentie immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis Episcopus fieret, inveniri potuisset. Sic itaque completa est viri Dei sententia, quatenus post discessum duorum se sequentium, ejus Ecclesiæ Pastorem minime haberet. Sancti Constantii vitam scripsit Petrus*

F 2

Dia-

(1) Baronius ad ann. 572. num. 3.

(2) S. Gregor. lib. 3. Dialog. cap. 8.

1516 Orbis Sacer & Profanus

Diaconus Bibliothecarius Casinenſis, ut ipſemet Petrus teſtatur in lib. de Viris Illuſtr. Montis Caſini, quam temporum ingluviſ devoravit. Ejusdem Sancti Antiftitis memoria recolitur in Martyrolog. Rom. die 1. Septembris.

Ex laudatis Divi Gregorii verbis conſtat, Aquini deſolationem, & excidium ſua ætate contigiffe, cum adhuc federet præſatus Jovinus Aquini Epifcopus, quo tamen anno incertum. Barbaros autem illos, de quibus Gregorius loquitur, fuiſſe Longobardos, qui eodem ſeculo ſexto, aliquot ante B. Conſtantii obitum annis Italiam inſaſerant, Baronius ad ann. 572. obſervat: ab iis quippe Aquinum civitas pæne deleta fuit, tum etiam paulo poſt peſſilentia ſe-
viente, ita habitatoribus ſpoliata, ut omnibus prope extinctis, etiam plurium annorum ſpatio Paſtore caruerit. Quæ nunc extat inter veterum moenium maxima rudera antiquum dumtaxat nomen ſervans, non civitatis, ſed Pagi ſpeciem reſert. Ejus Divus Tutelaris eſt idemmet Sanctus Conſtantius Aquinas Epifcopus. Antiquum Cathedralè Templum omnino dirutum jacet. Pontificatus functiones ab Epifcopo exercentur in Eccleſia S. Petri Aquini, ubi unicuſ eſt Dignitate fulgens Archipreſbyter, is vero cum ſex Canonicis, tribus Beneficiatis, & paucis Clericis eidem inferuit. Præcipuum Dioceſis oppidum eſt Pons Corvus Pontificiæ Ditionis, ubi In-

ſignis Eccleſia Collegiata, & Seminarium Clericorum. In hoc eodem oppido Epifcopus reſidere ſolet, atque Pontificalia obire munia.

XV. *Pons Corvus*, vulgo *Ponte Corvo*, ubi Epifcopum Aquinatem reſidere ſolitum diximus, fuiſſe antiquam *Fregellam*, prius Opicorum, dein Volſcorum, tandem Latii clariffimam Urbem & Coloniam, Carolus Sigonius, Philippus Ferrarius, alique exiſtimant. Sita erat prope Lirim fluvium, inter Formias, & Sinveſſam. Ejus meminere Livius decad. 1. lib. 8. Stephanus, ac ceteri veterum. Populi *Fregellani* Plinio, lib. 3. cap. 5. & *Fregellana vitis* memorantur Columellæ, lib. 3. cap. 2. Quum autem hæc civitas a Romanis deſeciſſet, a L. Opimio Prætorè fuiſſe ſubactam, mox & exciſam, reſert L. Florus in Liviana Epitoma, lib. 60. *L. Opimius Prætor Fregellanos qui deſecerant in deditionem accepit, Fregellas diruit.* Hinc illud Siliii Italici lib. 5.

... hunc triſtes luxere Fregellæ.

Et lib. 8.

Obſeſſæ campo ſquallente Fregellæ. Ex ejus ruinis emerſit poſtmodum Pons Corvus, nobile Latii oppidum, quod tandem nuper Benedictus XIII. Pont. Max. civitatis jure, & Epifcopatus Cathedra donatum, Aquino univit anno 1725. ita tamen ut idem & Aquini, & Pontis Corvi Epifcopus appelletur.

CAPUT III.

Synopsis.

- I. *Arforum regio. De illorum origine, quid auctores sentiant. Inesse illis vim, necandi serpentes antiquis creditum est.*
- II. *Incantationes Serpentum veracne sint ac licite? Quid de his Sancti Augustinus, & Thomas senserint.*
- III. *Clariora Marforum oppida recensentur.*
- IV. *Num Valeria Provincia sit eadem, ac Marforum regio?*
- V. *Valeria Via unde dicta, & quoniam eius limites?*
- VI. *Valeria, seu Varia Urbs Latii fuit. Cur a quibusdam Marfis attributa sit. Marforum proprii fines assignati.*
- VII. *Varia Marforum bella adversus Romanos: usque ad num. X.*
- X. *Perantiqua Marforum Ecclesie primordia. Non omnino constat, an S. Mareus Galileus Marfis predicaverit.*
- XI. *S. Rufinus primus Marforum Episcopus. Plures ad Christum conversi. Reliqua ejusdem gesta. Ipsius Sociorumque Martyrium: usque ad num. XIV.*
- XIV. *Series Marforum Antistitum, & varia ipsorum fides.*
- XV. *Diocesis Marforum ampla.*

I. *Arforum Regionem, seu Provinciam Latio Novo adnectimus, quod Ughellus, & quidam alii recentes eam Latii Mediterranei, sive Campanie Romanæ postremam partem faciunt; nonnulli vero Aprutium ulterius appellant. Et quidem æque ac Latium Novum, & Aprutium Ecclesiasticæ Ditioni est contermina. At veteres omnes Scriptores extra Latium, & Aprutii Provincias Marfos fuisse commemorant, Livius, Strabo, Appianus, Plinius, ceterique. Carolus Sigonius lib. 1. de Antiq. Jure Italiæ cap. 19. hos limites huic Provinciæ assignat: (1) Marfis supra se videntur habuisse Vestinos a Septentrione, ab Occasu Sabinos, ab Oriente Pelignos, a Meridie Lacum Fucinum, & Equos populos attigisse. Quare, ut idem au-*

tor animadvertit, Vestini, Marrucini, Marfi, & Peligni inter se proximi erant, medique inter Picentes, Frentanos, Sabinos, Latinos, & Samnites confederunt. Sed nos de Marfis dumtaxat agimus, de reliquis infra propriis locis acturi.

Originem Marforum non eadem omnes Scriptores produunt. Varias de hac re opiniones recitant, Blondus in Italia Illustrata lib. 2. in Region. III. quæ ipsi est Latium, inter cujus Populos etiam Marfos recenset, cap. 9. Leander Albertus, in Latio Mediterraneo, de Marfis pertractans. Plinius lib. 7. cap. 2. a Marfo, Circes, & Ulyssis filio exortos existimat. Silius, vero Italicus lib. 8. asserit, a Marfya Tibicine Phrygio, qui illuc aliquando habitasse fertur, nomen accepisse: (2)

Sed populi nomen posuit metuentior hospes,

Cum

(1) Sigonius lib. 1. de Antiq. Jur. Ital. cap. 19.

(2) Silius lib. 8.

1518 Orbis Sacer & Profanus

*Cum fugeret Phrygios trans æquora
Marsia Crenos,
Mydoniam Phæbi superatus pectine
lotos.*

Alludit Silius, Poëtarum more, ad Marsyæ facinus: is quippe cum esset insignis tibicen, ex Celeni oppido Phrygiæ, quem Ovidius Satyrum fuisse tradit; tibiis a Minerva inventis, ausus est Apollinem ad certamen provocare, a quo victus, & exco-riatus est, ejusque temeritatem, temeritatisque poenam Ovidius descripsit lib. 6. Faistor. Qui etiam lib. 6. Metamorph. comminiscitur, Marsyam Phrygiæ fluvium ab ejusdem tibicinis nomine dictum, quod Nympharum lacrymis Marsyam des-
scentium crevisset. Alii autem refe-
runt, Marsyam Lydorum Ducem huc
appulsum Regioni nomen fecisse.
Lan-
dinus in Commentar. ad lib. 7.
Æneid. Virgilii exponens illud car-
men:

*Quin & Marubia venit de gente
Sacerdos:*

Contendit, hanc Gentem originem
traxisse a Pŷyllis, Libyæ interioris
populis, Garamantibus, seu Nassa-
monis proximi, a Pŷyllo Rege sic
appellatis; qui patriis laribus pulsi,
pars hanc Italiæ Regionem, pars ve-
ro Cyprum tenuit. (1) Horum cor-
pori virus ingenitum erat serpenti-
bus omnibus exitiale: unde & recens
natos infantulos sævissimis obiciebant
serpentibus, eoque argumento coniu-
gum suarum pudicitiam explorabant,
partum adulterio conceptum judi-
cantes, cujus solo odore serpentes
non fugarentur. (2) Auctor quoque
est Plutarchus, Catonem per deserta
Libyæ iter facientem, Pŷyllos se-
cum duxisse, qui moribus serpen-
tum mederentur, partim ore exugen-
tes venenum, partim serpentes can-

tibus sopientes: ut videre est etiam
apud Lucanum lib. 9. Ii porro Pro-
vinciam hanc occupantes, posteris a
se propagatis eamdem vim indide-
runt, qua propterea Marfos adver-
sus Serpentes præditos plerique tes-
tantur. Tametsi id alii in Angitiam
reiciunt; idcirco hos populos Angi-
tios itidem fuisse nominatos volunt
ab Angitia Medæ, ac Circis sorore,
quod ab illa edocti essent, in-
cantationibus serpentes constringe-
re, quin & eosdem citra vitæ suæ
discrimen necare. Solinus quippe
fultus etiam auctoritate C. Cælii
scribit, Oetam, seu Æetam tres fi-
lias habuisse, nempe Angitiam, Me-
deam, & Circem, omnes veneficiorum
peritissimas; harum postrema Circæos
Montes incoluit, illic veneficiis, &
incantationibus vacans: Medæa Ja-
sonem sequuta per Italiam transiens,
Marfos instruxit, cantu, carminibus-
que serpentes ad se evocare, ac ob-
sequentes habere; Angitia autem e-
jusdem soror cum circa Fucinum La-
cum fixa statione constitisset, idipsum
erga Marfos, quod Medæa, præsti-
tit; quos insuper edocuit herbarum
vim, utiliaque contra morbos reme-
dia. Hinc ea apud loci accolæ existi-
matione fuit, ut ab iis post mortem
inter numina censeretur, eamque
Jason Medæa coniux Butroti huma-
vit, Marforumque imperium ejusdem
filius accepit. Meminit illius Virgi-
lius Æneid. lib. 7. (3)

*. . . & Marsis quæsitæ in monti-
bus herbæ:*

*Te nemus Angitia, vitrea te Fuci-
nus unda.*

Quamquam Servius hæc carmina in-
terpretatus affirmat Medæam, quan-
do relictis Colchis Jasonem sequuta
est, ad Italiam pervenisse, & popu-
los quosdam circa Fucinum ingentem

La-

(1) Plinius lib. 7. cap. 1.
(2) Plutarchus in Catone.

(3) Virgilius lib. 7. Æneid.

Pars II. Lib. IV. Cap. III. 1519

Lacum habitantes, propter paludis magnitudinem, docuisse remedia contra Serpentes; atque ab iis populis *Medeam Angitiam* nuncupatam, eo quod Serpentes suis carminibus angeret. ⁽¹⁾ Plinii testimonio hoc ipsum Blondus illustrat, referentis, *simile etiam in Italia Marforum genus durare, quos a Circe filio ortos tradunt: & inde inesse vim naturalem eis eam: & tamen omnibus hominibus contra Serpentes inest venenum. Ferunt istas salivas, ut ferventis aqua contactum, fugere; quod si in fauces penetraverint, etiam mori; idque maxime hu-*

mani jejuni oris. Hoc ipsum de Marforum peritia in constringendis cantu Serpentibus confirmat idem Blondus, atque ex eo Leander auctoritate Julii Capitolini in Vita Helio- gabali Imperatoris ⁽²⁾, ubi narrat, serpentes cum per Mariscæ gentis incantationem collegisse, eosque subito ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres convenire, effudisse, multosque afflictos morfu, aut fuga alissos. Iis Silius Italicus consentaneus est de adhibitis adversus serpentum venena a Marfis incantationibus, herbarumque remediis ita canens: ⁽³⁾

*Et bellare manu, & chelydri cantare, soporem
Vipereumque herbis hebetare, & carmine dentem,
& Ecce prolem Angitiam mala gramina primam
Non fravisse ferunt, tactuque domare venena:
Et Lunam excussisse polo, stridoribus amnes
Frenantem, ac silvis Montes nudasse vocatis.*

II. Num hæc quæ de Marfis, eorumque adversus serpentum virus incantationibus, nedium Poëtæ fabulantur, verum etiam Solinus, Plinius, Julius Capitolinus, & de Pſyllis Libyæ populis Plutarchus, aliique veterum ad posteros transmiserunt, reipsa evenerint, non est hujus loci disquirere. Quæ tamen de Medæa, Circe, & hujusmodi veneficis mulieribus illi referunt, fabulosas narrationibus sunt referta: & flagitiosas, atque facinorosas fuisse Medæas, Circes, Phœdrasque, recte admonet D. Augustinus contra Secundinum Manichæum, cap. 26. ⁽⁴⁾ Qui etiam Confession. lib. 3. cap. 6. dixit: *Volentem autem Medeam etſi cantabam, non asſerebam, etſi cantari audiebam, non credebam.* Et Soliloquior. lib. 2. cap. 15. ait: *Non enim cum dicitur, junctis alitibus an-*

guibus Medeam volasse, ulla ex parte res ista verum imitatur, quippe quæ nulla sit, nec imitari aliquid possit ea res, quæ omnino non fit. Alibi tamen ipse Augustinus fatetur, verum quidem esse quod de Marfis incantatoribus antiqui prodiderunt; exponens quippe ea verba Psalmi 57. ⁽⁵⁾ *Sicut aspidis surda, & obturantis aures suas: quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter; ita loquitur: Non enim frustra hoc dixi, nisi quia fieri potest, ut verum sit etiam illud quod audivimus de Aspide. Aspis cum caperit pati incantatorem Marſum, qui can, quibusdam carminibus propriis evocat, sicut sunt multa etiam magica, audite quid facit.* Mox ne quis putet, hæc nativa virtute, & citra scelus a Marfis, aliisque Magis incantatoribus fieri, propterea quod David exemplum

(1) Plinius apud Blondum, ex ejus lib. 28. cap. 4.

(2) Julius Capitolinus in Helio- g.

(3) Silius lib. 8.

(4) S. Auguſt. cont. Secund. Manich. cap. 26. Confess. lib. 3. cap. 6. Soliloq. lib. 2. cap. 15.

(5) Idem in Psalm. 57. vers. 6.

plum venefici incantantis sapienter exhibeat, hanc pravam & falsam interpretationem evertit, subdicens: *Non undecumque datur similitudo, ab Scripturis laudatur ipsa res, sed tantum inde similitudo trahitur.* ⁽¹⁾ *Non enim laudavit iniquum judicem, qui nolens audire illam viduam, & nec Deum timebat, nec homines reverebatur: & tamen inde similitudinem Dominus traxit:* ⁽²⁾ *nec illum laudavit pigrum, qui tres panes, non propter amicitiam dedit petenti, sed tadio victus, & tamen inde similitudinem dedit.* Et de rebus ergo non laudandis trahuntur secundum quemdam modum nonnullæ similitudines. . . . Attende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. Ita ergo & hic data est quedam similitudo de Marfo, qui incantat ut educat aspidem de tenebrosa caverna; utique in lucem vult educere: illa autem amando tenebras suas, quibus se involutans occultat, dicitur quod cum exire nolueris, recusans tamen audire illas voces, quibus se cogi sentit, allidit unam aurem terræ, & de cauda obturat alteram, atque ita voces illas quantum potest evitant, non exit ad incantantem. Huic similes dixit Spiritus Dei quosdam non audientes Verbum Dei, & non solum non facientes, sed omnino ne faciant audire nolentes. Esto igitur fabulosa non sint, quæ de Marfis serpentum incantatoribus Ethnici Scriptores tradiderunt, & verisimilia admittunt Sancti, Hieronymus, Basilus, & Augustinus: Arnobius item, Theodoretus, Alcymus, Beda, & Euthymius, in Psalm. 75. ea tamen naturali hominum virtute fieri posse falsum est; neque vim ullam ad hæc patranda hominibus a natura esse inditam, aut a parentibus, & magistris, in prolem, & Discipu-

los transfusam. Sunt quidem plura remedia, quæ natura contra Serpentum morsus, ac venena gignit, veluti sunt herbæ, earumque succus, ac radices, quarundam plantarum, frondes, cortices, & fructus, fontium mineralium aquæ, lapides; & si Plinio credimus, etiam jejuni oris humani salivæ. At vero serpentes carminum cantu, verbis, aut quibusvis incantationum generibus, cavernis, ac foveis educere, ad se obsequentes evocare, innoxia manu etiam noxios comprehendere, ac citra damnum attrahere, quin & domesticos efficere; non nisi virtute humanas vires superante præstari potest. Hæc autem virtus aut divinam esse oportet, qualem Deus Moyfi, Divo Paulo, aliisque Apostolis imperiit; aut Dæmonum opera expressis, tacitisve pactis acquisitam; quorum ea semper fuit superba præsumptio, divina prodigia æmulari, ac fingere. Recte idcirco docet S. Thomas priori modo fas esse serpentes, aliave animantia Sacræ Scripturæ verbis constringere, ac innoxia reddere; secus autem posteriore modo: ⁽³⁾ *Etiam in incantationibus Serpentum, inquit, vel quorumcumque animalium, si respectus habeatur solum ad verba sacra, & ad virtutem divinam, non erit illicitum; sed perumque tales incantationes habent illicitas observationes, & per dæmones fortiuntur effectum, & præcipue in serpentibus, quia serpens fuit primum dæmonis instrumentum ad hominem decipiendum.* Quod & antea docuerat D. Augustinus lib. 11. de Genesi ad lit. cap. 28. nempe ob fraudem, qua primi Parentes a Serpente decepti fuerunt, Deum frequentius permittere serpentum, quam aliarum ferarum incantationem, & majorem illorum ef-

se

(1) Lucæ cap. 18. 2.

(2) Idem cap. 11. 8.

(3) S. Thomas 22. quest. 96. 2. 4. ad 2.

se cum dæmonibus familiaritatem, non natura, sed divina permissione quadam. Et sane apud Gentiles Idolorum, ac dæmonum superstitionibus deditos potissimum eas vanas serpentum incantationes, perversa malorum spirituum opera, in more fuisse positas gravissimi auctores affirmant, Arnobius præfertim. De Nigritis Africa populis id refert Aloysius Cadamustus, Indicarum Navigationum, cap. 28. de Peruanis nostrorum Europæorum annuæ literæ apud Spitillum in suis Colleftaneis; ut de innumeris aliis ileam.

III. Sed e diverticulo in viam redeuntis reliqua ad Marfos spectantia persequamur. Eorum oppida obscura fuerunt, & nulla re memorabili celebrata *Aex*, & *Alfabucelis* apud Ptolemæum, non aliis documentis nota, quam hujus antiqui Scriptoris auctoritate: apud Livium vero *Milionia*, *Plestina*, & *Fresilia*, lib. 10. decad. 1. memorantur: quoniam Dion lib. 16. Antiq. Miloniam oppidum Samnitum vocat, forsitan ob utriusque regionis vicinia, cum nonnulli Marforum, & Aprutiorum urbes inter Samnites reponant. Adiciunt multi *Albam*, quæ propter finium vicinitatem modo fuit *Æquorum*, modo Marforum, ad Lacum Fucinum: unde inter Marfos retulit Plinius Anxatinos, Antinates, Fucenses, Lucenses, & Albenfes. Plerique autem *Albam* in Marforum Regione collocant, atque ut ab aliis ejus nominis discernant, *Albam Marforum* nuncupare solent. Coloniam Romanorum, una cum Sora deducam refert Livius decad. 1. lib. 10. tametsi, ob causam a nobis antea expositam, illam in *Æquis* nominet

sitam: ⁽¹⁾ *Sora*, inquit, atque *Alba Colonie deducite: e Albam in Æquos sex millia Colonorum scripta*. In Colle Apenninum versus sita erat, tertio circiter a Lacu milliario distans. Reis, rebellibusque Populi Romani pro carcere fuit, quod natura loci esset munitissima, hinc Apennini jugis, inde Lacu circumseptis: quamobrem Quintus Cassius ex Senatus consulto in hanc Urbem compulsi Regem Perseum, cum Alexandro filio, illic asservandos, teste Livio lib. 45. Qui itidem lib. 61. scribit: ⁽²⁾ *Q. Fabius Maximus Cos. Pauli nepos, adversus Alobroges, & Bituitum Arvernorum Regem feliciter pugnavit, ex Bituiti exercitu, caesa millia hominum centum viginti, & quam ipse ad satisfaciendum Senatui Romam profectus esset, Alba custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur*. Strabo pariter dicit, Alba, quia esset natura loci, & munimento Arcis valida, sæpe Romanos præsidii loco, servandis in custodia noxiis usos esse. Hodie prorsus excisa jacet, & quæ adhuc supersunt ruinæ, præsertim moenium, veterem ejus magnificentiam aliquo modo indicant: locusque adhuc antiquum servat nomen, abest autem ab Aquila supra 20. mil. pass. in Meridiem, a Taliequitio 8. in Ortum. Totius tamen Regionis Caput olim fuit Marruvium civitas, ut illam nominat, Silius, vel Marrubium, ut Virgilius appellat; quam utique Plinius, ejusque populos Maruvios dictos in quarta Regione inter Marfos recenset. De qua Urbe, quemadmodum etiam de Alba Silius Italicus, lib. 8. ait: ⁽³⁾

*Marruvium veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus est illis caput, interiorque per udo*

Pars II. Vol. III.

(1) Livius Dec. 1. lib. 10.

(2) Livii Epit. lib. 61.

G

(3) Silius lib. 8.

Alba

1522 Orbis Sacer & Profanus

*Alba sedet campos, pomisque pendet aristas.
Cetera in obscuro fame, & sine nomine vulgi;
Sed numero Castella valent.*

Nunc Marrubium penitus excisum est, cujus adhuc in Lacu extare vestigia Leander Albertus testatur. Eæ fuerunt præcipuæ atque apud veteres recensitæ Marforum urbes: quod enim aliqui asserunt, fuisse aliquando Marfiam civitatem, quam Lacus absorberit, a qua Marfi nomen sint adepti, plane commentitium est. A Marfya quidem Tibicine Phrygio hos Populos cognomen sortitos esse, nonnulli, quos supra retulimus, existimarunt; at eorum nemo dixit, civitatem quampiam ejusdem nominis, vel ab ipso Marfya, qui utique nullam condere potuit, vel ab aliis fuisse constructam. Nullam itidem Marfya Urbis mentionem Livius, Strabo, Polybius, Plinius, Ptolemæus, Antoninus, Mela, aut alii veterum fecerunt.

IV. Adiciunt non pauci Scriptores Urbibus præfatis etiam Valeriam civitatem, quam inter Marfos reponunt, Blondus in Italia Illustr. lib. 2. Reg. 3. cap. 9. Leander Albertus in Latio Mediterr. Ughellus Tom. I. in Marfor. Episcop. Mutius Phœbonius in sua Marforum Historia, lib. 1. & Abbas Petrus Antonius Corfignanus de Viris Illustribus Marforum, pag. 35. Quinimo & Provinciam Valeriam eandem esse volunt, ac Marforum Regionem, nedum iidem auctores, verum etiam Petrus de Marca lib. 2. Concord. Sacerd. & Imper. cap. 3. §. 12. Quibus & ego aliquando adhæsi, latiore significatione sumpta Marforum Provincia: cujus initium Ughellus, & alii a Tybure desumunt, per Equicolas deinde, & Marfos proprie dictos deducunt, ac tandem definiunt

Corfinio, Principe Pelignorum Civitate. Longobardorum tempore Marforum nomen in Valeriam transiisse censet Blondus: (1) *Ad Marforum*, inquit, *Regionem est perventum: eaque in Regione interiit Valeria civitas, Bonifacii Quarti Pontificis Romani, quo hortante Phocas Imperator Pantheon Romæ in omnium Christi Martyrum Basilicam permisit consecrari, patria: a qua civitate per Longobardorum tempora Marforum nomen in Valeriam est conversum.* Ego tamen id contigisse arbitror etiam ante Longobardorum in Italiam adventum: nam Valeria Provincie sit mentio in Veteri Notitia Imperii, sub Arcadio, & Honorio Imperatoribus scripta; tametsi postea Longobardorum temporibus frequentius eo nomine appelletur a Scriptoribus, præsertim a Sancto Gregorio Magno, & Paulo Diacono. Ideo autem ampliore significatione Valeriam Provinciam pro Marforum Regione accipiunt, quod Via Valeria, unde illi nomen, per Marfos, & ultra excurreret; in qua subinde a nonnullis reponuntur eæ Urbes, Valeria, Carsæoli, Marfi ad Lacum Fucinum, Alba, Amiternum, Forconium, imo & Reate. Ceterum Marforum Regio proprie accepta, neque Valeriam Urbem, neque alias nunc enumeratas, exceptis Marruvio, & Alba, complectebatur, neque eadem erat ac Valeria Provincia, nisi forsitan ejus pars, si Vix Valeria, a qua nomen habuit, limites inspiciamus, quos nuper Vir Clariss. Apostolus Zenus Venetus, Nobilis Cretenus exacte delineavit in Vita Marci Antonii Sabellici a se descripta, quæ

(1) Blondus Ital. Illustr. lib. 1. Reg. 3. cap. 9.

Pars II. Lib. IV. Cap. III. 1523

ejusdem Sabellici Historiæ Rerum Venetarum, nuper typis cussæ præfixa est. Sic vero differit.

V. *Valeria Via*, Strabone auctore, Tibure per Marfos, ducebat usque Corfinium, Delignorum Me-

tropolim. (1) Dictam quoque esse *Viam Claudiam Valeriam* ab instauratore suo Claudio Cæsare, facile suadet inscriptio, quam Thomas Reinesius refert. (2)

T I C L A V D I V S
C A I S A R
A V G. G E R. P O N T. M A X.
T R I B. P O T. V I I I. I M P. X V I.
C O S. I I I I. P P. C E N S O R.
I A M. C L A V D I A M. V A L E R
A. C E R F E N N I A. O S T I A. A T E. . .
M V N I T. I D E M Q V E
P O N T E S. F E C I T
. X L I I I.

Ab hoc marmore arguit alio loco idem Reinesius, (3) *Valeriam Viam* non solos habuisse terminos Tibur, & Corfinium in Pelignis; sed etiam productam esse ad Ostia Aterni, *Piscariam* nunc vocant, sive illa in Vestinis sita sit, sive in Marrucinis. In *Valeria Via* primum oppidorum, *Valeriam* Strabo recenset; prima, enim iis occurrebat, qui Tibure venirent: *Sunt in ea (Valeria scilicet Via) urbes Latina Valeria, Carsoli, & Alba, & prope urbs Cuculum.* Oppido huic, puto, *Via Valeria* nomen dedit, juxta quam ipsa erat,

ad dexteram Anienis ripam; non, autem *Valeria Marfa*, quam somniavit in sua *Marforum Historia* Mutius Phœbonius (4), atque hunc secutus Abbas Petrus Antonius Corfignanus libro de *Viris Illustribus Marforum*, qui suæ opinionis auctorem facit cum Raphaëlem Volaterranum, tum monumentum quoddam vetus quod Romæ visitur, atque inter antiquas alias inscriptiones retulit Vir Clar. Abbas Joannes Vignolius, quæ habentur post insignem ejus Dissertationem de *Columna Imperatoris Antonini Pii.* Inscripção illa est. (5)

D. M.
V A L E R I A E
C R E Y S A D I
V A L E R I A
F O R T V N A T A
P A T R O N A E. S V A E
B. M E

At nemo non videt, vetus hoc monumentum ad fidam illam *Valeriam*

Marfam nihil pertinere. Nulla præterea est Volaterrani auctoritas, qui ubi

(1) Strabo lib. 5. pag. 364. Edit. Amstel. ann. 1707.
(2) Reinesius Inscrip. Cl. III. num. 80. pag. 331.
(3) Cl. VI. num. 114. pag. 454.

(4) Phœbon lib. 1. pag. 52. & pag. 35.
(5) Pag. 271.

ubi loquitur de *Valeria Marforum*, oppido ne verbum quidem de hac *Valeria Marfa*, a qua conditum illud ajunt: (1) *Valeria ergo hic Straboni ponitur, quæ a Tiburtinis initium capiens ad Marfos in Corfinium ducit: in ea Urbis Valeria patria Bonifacii VIII. jam extincta. Carseoli quod oppidum Plinius, & Ptolemaeus inter Equiculos ponunt: quæ gens ad Marfos pertinebat: simul cum Clastidio: qui sane omnes interiere: ex horumque ruinis excitata sunt nova oppida vicina, Taliacotum, Vicovarum, Celanum.* Certius igitur est, *Valeriam* Urbem a *Valeria Via* nominatam, ad quam sita erat, ipsamque Viam ab aliquo *Valerie* gentis Romano viro, sicuti ab *Appio*, *Emilioque*, nominatæ sunt *Appia*, & *Emilia* Viz.

VI. *Valeriam* hanc *Variam* dixit in *Itinerario* Antoninus, atque ait abesse Tibure octo passuum millia: eamque Viz longitudinem testatur dimensum se esse Cluverius: (2) *Variam* quoque nuncupant *Tabula Peutingeriana* a Marco Vellero editæ. *Bariam* Geographus Anonymus Ravennas a P. Placido Porcheron, Monacho Benedictino, e S. Msuri Congregatione, illustratus. (3) Suspiscatur Cluverius, ubi loco citato Strabo enumerat regionis ejus loca, non *Valeriam*, sed *Variam* legendum; & librariorum qua *Valerie Viæ* nomine, qua vocum similitudine deceptos, urbi tribuisse, quod erat solius *Viz* nomen. Dicta vero retraxit, ubi apud Anastasium in Bonifacii VIII. Vita legit: *Natione Marforum, de Civitate Valeria*. Atque id fecit, ut indicaret, *Marfos late sumptos*, certe Scriptoris ejus ævo, amplexos esse *Vicovarum*. (4) Lucas Holstenius

in notis ad Cluverium arbitrat, ab auctore Vitæ Bonifacii VIII. *Valeriam* Viam Regionemque *pro Civitate* sumptam esse. At ex hætenus dictis certum est, Holstenium falli; ut fallitur quisquis eandem fuisse putat *Valeriam Urbem*, ac *Marruvium*, seu *Marrubium*, Marforum olim Metropolim, cujus nomen præsertim legitur in quadam inscriptione a Reinesio relata cum titulo (5) *Splendidissima Civitatis Marforum*. *Marruvium* enim Orientem versus ad Fucinum Lacum perplura millia aberat Tibure; cum ab Urbe *Valeria*, ut diximus, Tibur usque, octies mille passuum iter esset. Ut observavit Cluverius, circa ea loca ubi nunc *Vicovarum* est, conspiciuntur etiam inscriptiones aliquæ antiquæ; tum muri etiam, quo oppidum cingitur, pars ingentibus saxi quadratis antiqui operis constat. Et primo ab ea urbe lapide est *Ædes Petro* dicata a Symmacho, Summo Pontifice, *milliariorum vice septimo ab Urbe Roma in fundo Paciniano*, ut scribit Anastasius (6). Hæc omnia indicant, qui situs, quod fuerit vetus nomen *Valerie*, seu *Varie*, quæ hodie *Vicovarum* est, Patria Marci Antonii Cocceii Sabellici, cujus Vitam scribere aggredior. Hætenus eruditissimus Apostolus Zenus de *Valeria Regione*, ac Urbe ejusdem nominis, ut inde Patriam Marci Sabellici, Viri Clarissimi exploraret, quam esse *Vicovarum*, eodem loco situm, ubi olim Urbs *Valeria*, seu *Varia*, quæ octies tantum mille passuum spatio Tibure aberat. Quod quidem ipsemet Sabellicus fatetur Epistolarum lib. 2. ad Foresium, in qua de Ortu suo & studiis amicorum certiore faciens, inter alia hæc scribit: (7) *Varionis*

(1) Volaterranus Comment. Urban. l. 6. col. 178.

(2) Cluverius Ital. ant. lib. 2. pag. 783.

(3) Pag. 118.

(4) Pag. 163.

(5) Cl. 6. num. 114. pag. 453.

(6) In Vita Symmachi PP.

(7) Sabellicus lib. 2. Epist. ad Foresium.

Pars II. Lib. IV. Cap. III. 1525

ronis Vicus (sic ipse *Vicovarus* primus omnium Varronis Vicum appellat, ut laudatus Zenus observat) nisi *Valerius sit potius dicendus, quia in Valeria sit Via; in Latii finibus ad Anienem, mihi Patria est.* Eum secuti Leander Albertus, Paulus Jovius, alique non pauci idem affirmant.

Itaque *Valeria* civitas Latii fuit, non vero Regionis Marforum proprie acceptæ, nec ulla alia apud Marfos Urbs ejus nominis aliquando fuit. Hæc porro *Valeria* in Latii finibus ad Anienem posita, Bonifacii IV. Summi Pontificis Patria fuit. Idcirco autem Anastasius Bibliothecarius, & alii eum secuti *Valeriam Marforum* nominant, quod illorum tempore Marforum Provincia late sumpta appellabatur illæ terræ tractus, qui per *Viam Valeriam* Tibure ad Corninium usque se se porrigebat. Indeque non pauci errandi occasionem nati sunt, opinantes *Valeriam* Urbem Straboni, & aliis memoratam, Marforum finibus fuisse comprehensam. At nos Marforum inspicimus Provinciam proprie sumptam, qualem Strabo, & alii veteres exponunt, cujus longe angustiores fuere limites. Ea vero magna parte circa Fucinum, eique adhaerentes Apennini Montes protenditur. Magnus sane est Lacus iste, ut illum appellat Strabo lib. 5. loquens de Alba Marforum, quam dicit, excelsio in Monte sitam Lacui Fucino imminere, pelagi similitudinem magnitudine habenti. Ex eo Lacu ductos fuisse fontes aquæ Martiæ, quæ potaretur Roma, Blondus in Roma instaurata ostendit; sic dictam a Martio, qui cum Aedilis esset, illam introduxit; quæ quidem aqua supra omnes alias introducta probabatur: & Plinius dicit, Juvenem, seu Ju-

vantium amnem supernatare Fucinum, atque ejusdem fluvii aquas a Martio Romam fuisse perductas. Addit alibi idem Plinius, in Fucino Lacu piscem reperiri, qui ostentis natet pennis, cum ceteri omnes ubique quaternis tantummodo natent. Meminerunt ejus Lacus, præter Plinium, & Strabonem, etiam Virgilius lib. 7. *Æneid.* Cornelius Tacitus lib. 12. *Histor.* alique plures. Circumstant hunc Lacum oppida quædam, a Blondo recensita, nempe Celanum, a quo hodie Lacus ille veteri amisso nomine, Celani Lacus dicitur; Sancti Apetitius, & Sancti Jonæ Castella; Paternum, Gaianum, Avecianum, & Mallianum oppida: sunt pariter ad Fucini, & Celanorum, Piscina, Veneris oppidum, Viticula, Castrum vetus, & Gorgianum. In Marforum vero finibus Talliequitium, seu Talliacoccium haud ignobile oppidum, quod Blondus asserit, abesse a Fucino Lacu decem millia passuum.

VII. Parva licet esset Marforum Regio, populo tamen fixa audace ac strenuo, qui sæpius cum Romanis pugnare nequaquam formidavit. Prima belli incitamenta Marfus exitere arma a Romanis adversus Vestinos, & Samnites versa, anno Urbis conditæ 429. L. Furio Camillo, & Junio Bruto Scævæ Coss. teste Livio. (1) Et si autem tunc compressi nihil aperte tentassent, postea tamen ann. 446. a Romanis cum defecissent, Q. Fabio jam tertio, & P. Decio Mure Coss. una cum Samnitibus, & Pelignis fuerunt compressi. (2) Verum ii cum tandiu servarent pacem, quamdiu servare non poterant, nec eam peterent, nisi ut ad novum bellum obeundum reparent vires: (3) triennio post novum tumultum excitantes, L. Posthumio, & T.

(1) Livius deced. s. lib. 8.

(2) Ibid. lib. 9.

(3) Ibid. circa finem.

& T. Minucio Coss. Romani per exploratores compertis hostium consiliis, ad singulas urbes circumferendo bello, unum & triginta oppida intra dies quinquaginta omnia oppugnando ceperunt, quarum pleraque diruta, atque incensa, nomenque *Æquorum* prope ad internecionem deletum. De *Æquis* triumphatum, exemploque eorum clades fuit, ut Marrucini, Marfi, Peligni, Ferentini mitterent Romam Oratores pacis petende amicitiaeque, iis populis *ſædus* potentibus datum. Diodorus tamen Pelignos armis subactos, & agro multatos narrat: aliis vero, qui amici esse videbantur, civitatem esse communicatam. Ast parum stetit ista Marforum inita cum Romanis pax, & amicitia; fractam ab iis refert Sigonius, lib. 1. de Antiq. Jur. Ital. cap. 19. anno Urbis Conditæ 451. M. Livio, & M. Æmilio Coss. idcirco M. Æmilius Paulum Dictatorem in eos cum exercitu profectum, prælio uno eos fuisse, urbesque illorum expugnasse. Sed Vir Clariss. & Annum, & Consules, & Dictatoris nomen perperam designavit. Nam anno 451. Consulatum gerebant L. Genucius, & Ser. Cornelius: sequenti vero M. Livius Denther, & C. Æmilius. Bellum vero illud adversus Marfos initum fuit, ann. 453. quo duo Dictatores creati Q. Fabius Maximus, post M. Valerius, M. Æmilius Paulus, non Dictator, sed Magister Equitum a Marco Valerio creatus fuit. Perspicuus est Livii locus dec. 1. lib. 10. ubi & eos errare asserit, qui aliter tradunt, aquivocatione nominum decepti: Eodem anno Romæ, inquit, cum *Vesuntis* petentibus amicitiam, *istum est ſædus*. Multiplex deinde exortus terror, Etruriam rebellare, (ab Arretinorum seditionibus motu orto) nuntiabatur simul Mar-

forum gentem agrum vi tueri, in quem Colonia Carsoli deducta erat, quatuor millibus hominum scriptis. Itaque propter eos tumultus, dictus M. Valerius Maximus Dictator Magistrum Equitum sibi legit M. Æmilius Paulum; id magis credo quam Q. Fabium ea etate, atque eis honoribus Valerio subiectum, ceterum ex Maximi communi cognomine ortum errorem haud abnucri. Profectus Dictator cum exercitu prælio uno *Marfos* fudit, compulsi deinde in Urbes munitas, *Ætaloniam*, *Plisiam*, *Fresiliam* intra paucos dies cepit, & parte agri multatis Marfis *ſædus* restituit. Nec de iis Marforum populis aliud præterea quidpiam compertum habemus, usque ad initium Belli Italici, seu Socialis, præter Annibalis transitum per ipsorum agrum, ejusque devastationem, cujus meminit Livius, lib. 2. & 6. decad. 3. quæ penes me est, de Secundo Bello Punico.

VIII. Longo post tempore, cum Bello Punico confecto, debellata Carthagine, Poenisque subactis, Romanæ Reipublicæ imperium, nedum universæ Italiæ, verum etiam Hispaniis, Africæ, Græciæ, ac variis etiam Asiæ Provinciis late dominaretur, in grande discrimen a Marfis, eisque junctis foedere populis Italiæ adductum est. Nempe anno Urbis Conditæ 663. Consulibus L. Martio Philippo, & Sexto Julio Cæsare Marficum bellum, quod & Sociale, & Italicum dictum est, exordium habuit. Et quidem Italicum est nominatum, quod in Italia gestum esset, munita Urbe Corfinio, cui tunc Italiæ indita appellatio, ut esset Societatis caput: Sociale, quod a Sociis Populi Romani, & perpetuis comitibus in bellis: Marficum denique, quod Marfi Duce Popedio Silone defectionis auctores extitissent.

(1) Livius decad. 1. lib. 10. Edit. Vuetz ann. 1750. pag. 89. col. 2.

Pars II. Lib. IV. Cap. III. 1527

sent. Ejus belli causam proximam Lucius Florus in Livianæ Epitomæ lib. 71. (1) Strabo, Diodorus, Appianus, & alii reiciunt in M. Livium Drusum, qui dum judicia, quorum infamia laborabant equites, transferre cupit, Socios Italicos spe Romanæ civitatis obtinendæ concitavit. Tandem cum lege sanxisset, judicia inter Equites, & Senatores fore deinceps communicanda, utrumque offendit ordinem: idcirco invisus Romanæ apud omnes, contemptusque, pactis stare non potuit: immo ab ignoto quodam occisus est domi, cultro in vulnere relicto. Neque vero de ejus nece habita quæstio est: quin ex adverso leges ejus omnes, referente L. Martio, uno Senatus Consulto sublata, aliaque perlata Lex adversus eos, qui Sociis Italicis jus civitatis spondidissent: ob eam causam Cotta, Bestia, & Mummius Achaicus damnati fuerunt exilio. His autem auditis, Marsi, Samnites, Sociique ceteri in Romanos conspirare cœperunt, & utrumque Consulem, cum Feriæ Latinæ celebrarentur, interciperere moliti sunt. Eorum coitus, conjurationes, orationesque in conciliis Principum relatæ. Itaque Romani legatos miserunt, qui rem explorarent; ut si fieri posset citra bellum aleam tumultus sopirentur. (2) Primi defectionis auctores Marsi hos Italicos Populos in societatem traxerunt, Picentes, Vestinos, Pelignos, Marrucinos, Lucanos, Samnites; ad quos se deinde applicuerunt Frentani, Hirpini, Pompeiani, Venusini, Japyges, atque omnis, ut ait Appianus, ora a Liri fluvio, usque ad Jonium Sinum. Hi vero, ut addit Diodorus, cum Corfinium Pelignorum oppidum belli caput legissent, eo cum alia, quibus magnum parari imperium posset, tum maxime forum,

& consilium, & cetera quibus ad bellum gerendum opus est, pecuniarum, & annonæ copia intulerunt. Quin etiam Senatum ex viris quingentis constituerunt, ex quibus legarent, qui patriam gubernarent, & communi omnium Sociorum salutis confulerent: atque iis rei bellicæ auctoritatem, ac jus omne permiserunt. Illi autem cum decrevissent, Consules binos quotannis, & duodecim Prætores creandos fore; Q. Popedius Silonem, & C. Papium Mutilum, alterum inter Marsos, alterum inter Samnites, auctoritate, ac rerum gestarum gloria facile Principes, Consules statuerunt. Quoniam vero universam Italiam duas in partes distribuerant, easque Consulares Provincias fecerant, Popedio partem ab Oericulis usque ad Mare Adriaticum tradiderunt; reliquam vero Italiam C. Mutilo concesserunt. Frustra a Senatu Romano missi, qui tumultus confopirent: nam Q. Servilius Proconsul, capto qui mittebatur ab Alculanis obside, eos ad saniora consilia revocare studuit; sed ab iis in eadem Urbe Asculo cæsus est, cum legato suo Fronteio, eodemque impetu omnes, qui illic aderant, Romani cives trucidati. Inde malum a Picentibus inceptum, statim a Marsis exceptum, & ad alios, ut diximus, populos celeriter traductum. Hinc in apertum erupit ea Populorum conspiratio, jam antea indicata; qui tamen Romam misere legatos, ut jus civitatis precibus obtinerent, quod armis poterant occupare: sed reiecti sunt; audiendi cum respiciissent.

IX. Itaque magnis utrimque sumptibus, & animis paratum bellum, quod periculosius, & atrocius Roma nullum antea fenserat, eo facie evertenda, nisi Sociis desuissent

Du-

(1) Livii Epitom. lib. 71.

(2) Ibid. lib. 71.

1528 Orbis Sacer & Profanus

Duces, hæc peritissimos Imperatores nacta, ex damnis suis mirabiliter emerisset. Initio quidem res male gesta a Romanis: Servilius Galba a Lucanis comprehensus, unius feminae opera, ad quam divertebatur, captivitate exemptus est. Esernia, & Alba Coloniarum ab Italicis obsessæ sunt. (1) L. Cæsar Consul cum triginta millibus peditum, Equitum, quinque millibus, a Marco Egnatio interceptus insidiis, ægre se intra Theani mœnia recepit. Bellum igitur ann. 664. Urb. Cond. male Romanis cessit, quia ab eorum hostibus prudentius illatum, quam ab his susceptum est, atque propulsatum. Quamquam etiam tum nonnulli Romanorum Ducum egregie arma tractassent: quum enim P. Rutilius Consul parum prospere contra Marfos pugnasset, atque in prælio cecidisset, C. Marius Legatus ejus, meliore quidem eventu cum hostibus conflixit: prælio Marfos fudit, Hirnio Alinio Prætoris Marrucinarum occiso. Ser. Sulpitius Pelignos devicit. Sequenti anno prudentius a Romanis dimicatum est: Consulibus enim L. Porcio Catone; & Cnæo Pompeio Strabone, ita bellum Sociale commissum, ut tamen Cæsari prorogaretur imperium. Hic vero ad Asculum cæsis octo millibus hostium, interiit ex morbo. (2) Cnæus Pompeius Picentes prælio fudit obseditque, propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaque Magistratum ornamenta insignia sumpta sunt, eidemque Pompeio Consuli triumphus decretus: qui insuper Marfos, Vestinos, & Marrucinos magnis affectu cladibus. Prospere deinceps proximis annis res actæ: Cosconius, & Luccius Samnites acie vicerunt, Mario Egnatio, nobilissimo hostium Duce interfecto, pluri-

bus etiam eorum oppidis in deditonem acceptis: Aulus Gabinius legatus adversus Lucanos feliciter dimicavit, ac plura eorumdem oppida expugnavit: Cnæus Pompeius Proconsul Vestinos, ac Pelignos subegit: Marfus a L. Murena, & Cæcilio Pinna legatis, aliquot præliis fracti pacem petere sunt coacti: Asculum a Cnæo Pompeio captum: cæsis a Manerto Emilio legato Italicis, Popedius Silo, Dux Marforum, hujus belli auctor, in prælio cecidit. L. Sylla legatus Hirpinos domuit, Samnites multis præliis debellavit, binaque eorum castra expugnavit; aliquot populos recepit, quantisque raro quisquam ante Consulatum rebus gestis, ad petitionem Consulatus Romam est profectus, inquit Florus in Epitoma. Consul autem creatus idem Sylla deo Dictator, domitis omnibus Romanæ Reipublicæ hostibus, tandem huic bello tam arduo, tam periculoso felicem finem imposuit. Quæ hætenus de Marfico, seu Sociali bello diximus, & fusius vetustissimi Romanarum Rerum Scriptores prodiderunt, paucis Florus contraxit lib. 3. cap. 18. (3) ubi cum initio dixisset, bellum istud civile potius vocandum, cum *Populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat: corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio Socii intra Italiam, quam intra Urbem cives rebellabant.* Postea subdit: *Quid hac clade tristius? Quid calamitosius? cum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia contra matrem, ac parentem suam Urbem consurgerent: cum omne robur fortissimum, fidelissimorumque Sociorum suis quisque signis haberent municipa-*

(1) Livii lib. 72. & 73.

(2) Ibid. lib. 74. & seqq.

(3) Livius Florus lib. 3. cap. 18.

lia illa prodigia? Popedius *Marfos*, & *Latinos*, *Afranius Umbros*, totus *Senatus*, & *Consules Samnium*, *Lucaniam Telefinus*; cum *Regum*, & *Gentium arbiter Populus*, ipsum se regere non posset, ut *victrix Asia*, *Europeque a Corfinio*, *Roma peteretur*. Primum fuit belli in *Albano Monte consilium*, ut *sesto die Latinarum Sex. Julius Cæsar*, & *Marcus Philippus Consules inter sacra*, & *aras immolarentur*. Postquam id nefas *proditione discussum est*, *Asculo furor omnis erupit*, in ipsa quidem *ludorum frequentia trucidatis*, qui tum *aderant ab urbe segatis*. Hoc fuit *impit bellis sacramentum*, inde jam *pafsim ab omni parte Italiae*, *duce*, & *auctore belli discursante Popedio*, *diversa per populos*, & *Urbes signa cecinerunt*. Nec *Antibalas*, nec *Pyrrhi* fuit tanta *vastatio*. Ecce *Ostriculum*, ecce *Grumentum*, ecce *Fesula*, *Carseoli referata*, *Nucerina*, & *Picentes*, *cadibus*, *ferro*, & *igne vastantur*. *Fusa Rutillii copie*, *fusa Cepionis*. Nam ipse *Julius Cæsar exercitu amisso*, cum in *Urbem cruentus referretur*, *miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit*. Sed magna *Populi Romani fortuna*, & *semper in malis maior*, totis denuo *viribus insurrexit*, *aggressique singuli populos*. *Cato disciuit Etruscos*, *Gabinus Marfos*, *Carbo Lucanos*, *Sylla Samnites*: *Strabo vero Pompeius omnia flammis ferroque populatus*, non prius *finem cadum fecit*, quam *Asculi eversione*, ut *Manibus tot exercituum Consularium*, *dirreptarumque urbium Diis litaretur*.

Sociali bello penitus extincto, *Marforum Regio tranquilla pace potita est*, usque ad *Romani Imperii Occasum*. Tum enim iisdem *obnoxia fuit infortuniis*, ac *Barbarorum tyrannidi*, quibus *Latium*, *Campania*, ac *proximæ aliæ Regiones*. *Hops II. Vol. III.*

die *Carolo VI. Imperatori*, *Neapolis Regi*, sub titulo *Ducatus* pareret; cuius maiorem, melioremque partem nobilissima *Columnensium Gens* utili *Dominio* possidet. *Marforum Historiam* fuscè descripsit *Mutius Phœbonius*; post hunc *Abbas Petrus Antonius Corsignanus*, *Episcopus inde Venusinus*, de *Regione*, & *Viris Illustribus Marforum* satis eruditam *Historiam* adornavit.

X. Vetustissimam esse *Marforum Ecclesiæ* originem minime ambigendum est, & multo antiquiorem ac *Ughellus* existimavit. Is quippe *Sanctum Rufinum Episcopum* & *Martyrem*, primum ejus fuisse *Antistitem*, eandemque sua *prædicatione fundasse* affirmat. Quod si ita esset, *Marsi seculo dumtaxat tertio Christianis præceptis* primum imbuti fuissent, cum *Baronius*, *Ughellus*, *Phœbonius*, & alii referant, *Rufinum Maximino imperante*, atque in *Christianos sæviante huic genti Evangelium* annunciasse. At longe vetustius esse *exordium Maricæ Ecclesiæ*, observat *Lucentius* in sua *Italia Sacra*: nempe hæc *Regio Christiana sacra*, suscepit vel ab ipsis *Apostolis*, præsertim ab *Apostolorum Principe*, vel ab *Apostolorum Discipulis*, præsertim a *Marco*, non quidem *Evangelista*, sed altero ejusdem nominis, natione *Galilæo*, ad quem *Divum Petrum*, cum *Neapoli*, *pedestri itinere*, ut quidam ferunt, *Romam proficisceretur*, divertisse, ex quibusdam *Atinæ Ecclesiæ monumentis Baronius* tradit, ad annum *Christi 44. n. 28.* (1) In aliquibus, ait, *Manuscriptis*, quibus *res gestæ Marci Episcopi Atinæ* narrantur, *Petrum pedestri itinere Neapoli Romam ventisse*, & *Atinam ad Marcum gentilem suum Galileum hominem divertisse scriptum habetur*. Acta hujus Sancti Præfatis *Marci* descripsit *Adenulphus Archiepiscopus*

H

Ca-

(1) Baronius Tom. I. ann. 44. num. 28.

1530 Orbis Sacer & Profanus

Capuanns, anno 1008. in quibus proditum est, Sanctum Marcum Galileum a D. Petro Apostolo ad Æquicolas Christianæ Religionis præcepta edocendos missum, Marfos Æquicolis admixtos, aut saltem conterminos Christianis Sacris primum omnium imbuisse, eundemque in Atinenſi Cathedra, cui præerat, Martyrio coronatum, die 28. Aprilis. Fateor tamen, in Actis hujus Sancti Martyris ab Adenulpho descriptis, quæ Ughellus recitat To. VI. in Atinenſi. Episc. itemque in Chronico Atinenſi, quod idem Ughellus ad calcem Tom. I. refert, atque in aliis, quæ legi, nullam me de Marſis a B. Marco Galilæo ad Christum conversis mentionem fieri reperisse: sed tantum quod prædicatione sua quinque circiter hominum millia Sacro Baptismate expiaverit; fortassis inter hos haud pauci e Marſorum Provincia, cui Atina Æquicolarum civitas proxima erat, Christo nomen dedere. An vero deinceps a Domitiani Imperio, sub quo Sanctum Marcum Atinenſem Episcopum passum esse ejusdem Acta commemorant, usque ad Maximini Principatum, apud Marſos Christiana Religio majores radices fixerit, aut aliorum Martyrum Sanguine fuerit confirmata, nullis hæcenus antiquis Monumentis probari potuit, siue illa re ipsa perierint, siue eo annorum spatio Evangelii lumen apud illas Gentes fuerit extinctum.

XI. Quare certiora Marſicæ Ecclesiæ, ejusdemque Episcopalis Sedis primordia, nonnisi aliquanto antequam medium seculi tertii in Sancto Rufino sunt obvia. Is quippe ab Ughello, ejusque Continuatore, quemadmodum & ab illis omnibus, qui non levibus conjecturis, nec vulgi fallaci traditioni; sed sinceris Ecclesiæ tabulis fidem adhibent, primus

inter Marſorum Episcopos recensetur. Ejus Vitam Ughellus ex Transaquarum monumentis eruat Tom. I. in Marſor. Episc. compendio exaravit. Rufinus iste Amasia (siue illa quæ in Cappadocia sita est, siue altera apud Germanos in Phrissia, adhuc ignoratur) oriundus, grassante Maximini Imperatoris persecutione, cum Christianus esset, immo & Amasiæ Antistes aliquamdiu latuit, donec e latebris extractus, execratus thura mutis idolis adolenda, verum Deum, Christumque verum Dei filium, & pro hominum salute cruci affixum libere confessus, ab Andrea Proconsule teterrimum in carcerem conjectus est. Minis, ac tormentis frustra ejus constantia tentata: quia & immixtæ duæ prostitutæ meretrices Nicea, & Aquilina, ut Rufini, ejusque filii Cæsarii una cum pudicitia, etiam fortitudinem Martyrum expugnarent; ex ex adverso cum illorum invicta castimonia, tum prædicatione ad Christi fidem conversæ, strenuum pro ea pertulerunt Martyrium, jussu Proconsulis Amasæ primum verberibus dilaniatæ, sed divinitus pristinae sanitati redditæ, tandem capite minutæ. Alexander, & Silon Prætoriani Proconsulis milites, & ipsi virtutem Rufini admirati, ejusdem divinis monitis instructi, ejurato Idolorum inani cultu, ab eodem Antistite salutaribus undis abluti sunt. Eorum conversione Andreas Proconsul furore percitus, terrere primum illos studuit, mox mitioribus verbis rogare, ut deserto Christo, Diis litare vellent. Verum fortissimi milites, cum prius constanti animo palam verbis Christianæ Fidei præcepta professi essent, Proconsuli etiam conditionem proposuerunt, illi demum credendum, qui Numine, quod veneraretur, exorato, alicui Paralítico languorem posset discutere. Tum
a Pro-

Pars II. Lib. IV. Cap. III. 1531

a Proconsule accepta conditione, adducitur Paralyticus: Idolorum sacrificii iussi, ut a Diis languenti impetrent medelam; sed in cassum, a mutis simulacris expectata prodigia: parem inertiam inesse Christianis Proconsul ratus, imperavit militibus stare promissis. Oh portentum divinæ gratiæ, & Jesu Christi nominis! Vix duo Christiani Milites precibus ad Deum effusis, invocato Servatoris humani generis nomine, jubent Paralytico explicare gressus, & incolumem incedere, statim ille resiliivit sanus. Quo prodigio Andreas Proconsul stupore simul, ac salubri timore repletus, Ethnica superstitione abjecta, in Christum credidit, a Rufino Sacri Baptismatis unda regenerari voluit; mox Proconsulatus munere se se abdicavit; divulgatoque Christi nomine, cum carcerem infringendum curasset, Rufinum, Cæsidium, Alexandrum, & Silonem milites e Gentiliis manibus ereptos secum adduxit.

XII. Quidquid hujus historiæ reliquum est, præsertim quod attinet ad susceptum a Sanctis Martyribus iter, Ughellus haud satis explicite narrat. Primum enim asserit, eos fugientes Maximini persecutionem Marforum Regione exceptos; ubi Rufinus Christum enuntiare aggressus sit, atque Episcopatus munera exercere. At vero infra versus finem tradit, Rufinum, Cæsidiumque cum Sociis, persecutione illa in Germaniam primum a Maximino excitata, compulso inde aufugere, in Italiam ad Fabianum Papam profectos esse, qui illos Evangelii Prædicatores destinavit ad Marfos. Hoc posterius arbitror verisimilius esse, Rufinum scilicet, ac Socios non statim ad Marfos, sed Romam perrexisse ad Fabianum, quod & consti-

tuti itineris ratio deposcebat, & demandatum Rufino a Romano Pontifice onus Episcopale apud Gentem illam postulabat. ⁽¹⁾ Id contigisse oportuit anno 236. nam ut observat Pagius, præcedenti anno coeperat favire Maximini persecutio, anno autem 236. sequenti Fabianus Pontifex electus fuit. A Fabiano igitur Rufinus Episcopus Marfis datus, statim ac ad eos accessit, *Transquils* Sedem fixit. *Transquæ* porro, oppidum est Marforum, vulgo *Transacco* dictum, ad Lacum Fucinum, ab Alba Marforum 9. mil. pass. totidemque a Talequiritio, & ab Urbe Roma 40. distans, cujus in Martyrologio Romano, & apud Blondum, ac Leandrum Albertum mentio est. Id autem nominis huic oppido fuit impositum, quod trans Lacum, veluti trans aquas situm sit. Illic Rufinus haud ignobile Oratorium construxit, in ruinis domus Claudii Imperatoris, quam ibi quondam munificentissime considerat, ut inde cum Agrippina uxore navales ludos spectaret, cum absolveretur emissarium. ⁽²⁾ Inter opera enim magna a Claudio perfecta Suetonius in ejus vita recenset *Emissarium Fucini Lacus, ab Augusto precantibus assidue Marfis antea negatum*. Naumachiam item eundem Imperatorem ibi prius commisisse idem auctor inferius narrat: *Quin & emissurus, inquit, Fucinum Lacum, Naumachiam ante commisit. Sed cum proclamantibus Naumachiaris, Ave Imperator, morituri te salutant, respondisses, Ave, vos: neque post hanc vocem, quasi venia data, quisquam dimicare vellet, diu cunctans, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosternens: ac per ambitum lacus, non sine fæda vacillatione, discurrrens, partim minando, partim abortando ad pun-*

H 2

gnam

(1) Pagius ad ann. 235. n. 3. & 236. num. 4.

(2) Suetonius lib. 5. in Claudio.

gnam compulit. Hoc spectaculo Classis Sicula, & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulae, excente buccina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerferat. Consulto hunc Suetonii locum huc transcribendum censui, nequis suspectam habeat Transaquentium monumentorum fidem, in quibus mentio est Domus Claudii Imperatoris apud Transaquas, prope Fucinum lacum, occasione primæ Ecclesiæ ibidem a Sancto Rufino in ruinis ejusdem Claudianæ Aedis excitatæ.

XIII. Cum autem Rufinus hac in Regione, verbo, & exemplo Idolatriæ bellum indixisset, ac plurimos Christianis præceptis informasset, ea de re accusatus, ac Romam perductus, cum Sociis in carcerem conjectus est; cum interim Cæsidius fuga trans montem sibi consulisset, latuissetque in Oratorio a Patre condito. Verum postea facti pœnitens, quod minus promptus ad pœnam, subeundam inventus esset, Romam ad Patrem profectus est, tantæ incertiæ effusus lacrymis veniam postulaturus. At Rufinus clementissimus parens solatus flentem, remisit illum unde transfugerat, ut ibi divinum nutum religiosus, atque ardentius præstolaretur. Interea Andreas olim Proconsul ante Præfectum Urbis Romæ stetit, causaque dicta, ut Christianæ Religionis cultor equuleo suspensus, ferreisque pectinibus dilaniatus, Martyr egregius ad Superos evolavit. Rufinus vero cum Sociis, ex divino nutu ad maiora servatus, Præfecto permittente vinculis solutus rediit ad Marfos; cumque ex iis quos Christo pepererat filios in fide confirmasset, in Umbriam iter arripuit, Assinatis eodem pietatis ardore Episcopum se præbens ac præceptorem. Eo muere adeo egregie functus fuit, ut plurimis & saluti ex-

titerit, & admirationi: verum dum boni Pastoris partes explet, rursus apud Aspasium Præfectum, quod Christianus esset, ac contra Cæsarium edita populos Christi legem doceret, accusatus, teterrimo inclusus carcere, iussus Apollini thura adolere, rem sacrilegam vehementer detestatus, cum Sociis ignis sententiam per tulit, in ardentem idcirco fornacem tum ipse, tum sodales ejus projecti. At insufflante Angelo, ignis dissipatus nativo ardore decidens, liberam illatis Dei Confessoribus viam profitendi e fornace reliquit. Quo tam insigni miraculo, cum plures permoti Christianam Religionem repente complexi essent, solus Aspasius Præfectus in Christianam rem odio pertinaciore concepto, Rufinum extra Assisii mœnia perductum, mola lapidea ad ejus collum alligata, in ingluviem Eloasii amnis proici imperavit; quod & factum: reliquos sodales, omnes ad unum sævissime trucidavit, die 11. mensis Augusti, Cæsidio excepto, cui paulo post Martyrii palma tributa fuit, uti & ceteris ejusdem Sociis. Romam siquidem missus Cæsidius, dum per Marfos pertransiens in Transaquenti Oratorio Sacrum Deo litaret, brachio primum ense ei detruncato, dein adhuc spiranti fustibus immaniter cæso, vita hæc mortalis adempta est, pridie Kalend. Septembris, immortalitati statim in cælis donato. Eadem vero die Vibius, Placidus, Euty chius, cum aliis Sociis coronam Martyrii sunt adepti. Et Cæsidius quidem seorsum a Sociis honorificentiori loculo, nullique alteri, usque ad hæc nostra tempora pervio exceptus est, tanquam cujus sanctimonia vitæ celebrior haberetur. Hæc compendio ex Actis Sancti Rufini Martyris, quæ Ughellus, Mutius Phœbonius in Histor. Marfor. & Ludovicus Jaco-

bil-

billus, de Vitis Sanctorum Umbriae fusius narrant, excerptimus. Nec duos Rufinos Episcopos, alterum Marforum, alterum Assinatium admittimus, ut nonnulli putant, sed unum eundemque fuisse credimus, qui primum Marlis, dein etiam Assinatibus praefuit, apud quos & Martyrium passus est, & ejus Sacra Lipsana quiescunt; uti Ughellus To. I. Italiae Sacrae in Marfor. Episcopis probat, quem optimus Lector consulere poterit.

XIV. Seriem Marforum Antistitum qui S. Rufino Martyri successerunt, Ughellus Tom. I. interruptam exhibet, cum nullum a dimidio circiter seculo tertio nominet, usque ad annum 964. quo Rotarim Marforum Episcopum floruisse affirmat. In Appendice tamen Tomi Septimi lacunam hanc aliquantulum implere, studuit, ibi recensitis Luminoso Episcopo, qui subscripsit Concilio Lateranensi a Martino I. Papa congregato; & Lidvertio, qui interfuit Concilio Romae habito sub Leone IV. Summo Pontifice. Alios autem ab Ughello praetermissos Catalogo inseruit ejus Continuator in nuperrima Editione Veneta, ex Collectione Conciliorum ab Harduino adornata, aliisque monumentis. Quia tamen non pauci Scriptores Ecclesiastici nominis similitudine decipiuntur, interdum Marficanos Episcopos, cum Marforum Episcopis confundunt; indeque contigit haud ita facile, & expedit Seriem Marforum Antistitum contexere. Sunt enim uti loca ipsa, ita & Sedes Episcopales inter se distinctae. Mariscum Urbs est Salerno Metropoli subjecta, ejusque Episcopus Salernitano Metropolitae obnoxius; Marforum autem Regio a Marficana prorsus distat, ejusque Antistes a prima sui institutione, ad hanc usque diem uni Romano Pontifici immediate paret.

Ex Actis Sancti Rufini Episcopi, & Martyris antea relatis exploratum est, primam hujus Episcopatus Sedem, primamque Marforum Ecclesiam Transaquis fuisse positam. Nam Divus Marcus Galilaeus tametsi apud Marfos aliquando Evangelium annuiciasse dicatur, certum tamen est, eum non in hac Provincia, sed Atinae Sedem suam fixisse. Unde Transaquenses Sanctorum Martii Reliquias, & Sacra Lipsana olim, apud eos recondita, adhuc religiose conservant; nempe spinale Os cum Capite Sancti Andreae Proconsulis, Reliquisque Sanctorum Niceae, & Aquilinae Martyrum, Capitibusque Sanctorum Silonis, & Alexandri pariter Martyrum. Tradunt quoque Sanctum Casidium decusum sibi Brachium, suis manibus in Altari ejusdem Ecclesiae condidisse, cedente petra ut asserendum reciperet. Dirutum postea est Altare illud, cum Ecclesia instaurata fuit, tametsi adhuc usque tempora tam grande miraculum minime exciderit mortalibus. Sub Ara maxima praedictae Ecclesiae postmodum repertae sunt Reliquiae Sanctorum Martyrum Ubii, Placidi, Eutychii, aliorumque S. Casidii Sodalium. Ughelli aetate praefuit huic Ecclesiae, sub Abbatis titulo, Mutius Phaeonius, insignis Rerum Maricarum Scriptor. Hanc arbitror fuisse primam Ecclesiam Cathedrali a Sancto Rufino Marforum Episcopo erectam: Nam quod Ughellus, & nuper Lucentius, aliique tradunt, antiquam Cathedrali in ipsa Civitate Valeria, tertio miliario supra Fucinum Lacum a Piscina oppido distante, primum fuisse constructam, sub invocatione Sanctae Sabinae Martyris, mox Valeria excisa, mansisse Episcopum vagum per Regionem, jam ex iis, quae supra adnotavimus ex Apostolo Zeno, exploratum

sum manet. Nulla quippe apud Marfos fuit aliquando civitas Valeria nuncupata; quare hoc nomine mutato, oportet vel Maruvium, vel Albam, vel aliam Marforum Urbem designare, quæ aliquando Episcopi Sedes extiterit; in qua Ecclesia illa Sanctæ Sabinæ sacra fuerit constructa, tamen hæc, ut diximus, non fuerit prima Cathedralis, sed primæ successerit. Hac pariter Basilica everfa, ejusdem Canonici translati fuerunt intra mœnia Piscinæ nobilis oppidi apud Fucinum Lacum, accedente Romani Pontificis indulto, quo Ecclesia Sanctæ Mariæ Gratiarum, illius oppidi præcipua pro Cathedrali Dioceseos Marficæ instituta est, donec Urbs quondam Regionis caput, & Episcopi Sedes sit instaurata. Quod quidem Lucentius tradit, sanctum esse Diplomate Gregorii XIII. Summi Pontificis Romæ edito ann. 1580. Kalend. Januarii. Novam hanc Cathedralem satis pulchram, & amplam Mathæus Colles Episcopus Marforum Sedente in Divi Petri Cathedra Clemente VIII. ampliavit, ornavitque; Ædem quoque Episcopalem construxit. Unus dumtaxat Archidiaconus decem Canonicis, qui Cathedrali inserviunt, dignitate præstat. Animarum cura uni Canonicorum est concredita. Intra ejusdem oppidi muros exurgunt duo Monasteria, alterum Virorum, alterum Sanctimonialium, itemque Clericorum Seminarium, & Xenodochium. Inter Marforum Episcopos celebrissimus extitit Sanctus Berardus, ex Comitibus Marforum, primum Cardinalis S. R. E. dein hujus Ecclesiæ renuntiatus Antistes anno 1110. cujus Vitam ex antiquissimis Transaquensis Ecclesiæ membranarum Ughellus descripsit Tom. I. col. 964.

& seqq. Extat vetus Ecclesia ejus nomini dicata, in qua & Sacrum ejusdem Corpus quiescit.

XV. Diocesis perampla est, ac septuaginta partim Terras, partim Castella, & Oppida, totidemque Parochiales Ecclesias complectitur. Horum præcipua sunt, Celanum, a quo hodie Lacus vetere Fucini nomine relicto, Celani appellatur; Avezzanum, ubi adest Cœnobium Monialium Ordinis Sancti Dominici: Transaquæ, seu Transaccum, & Piscina. Celani olim Præpositus Pontificalibus exornatus, Mitra scilicet, ac Baculo, Episcopali potiebatur auctoritate, nedum in Oppido prædicto, verum etiam in novem vicinis Castellis, donec post diuturnam litem, baculo, mitraque spoliatus Apostolicæ Sedis decreto, suo subesse Episcopo, tanquam membrum capiti, jussus est. Virorum Cœnobia in tota Diocesi 20. Monialium vero tria enumerantur. Unica adest Abbatia, hodie Consistorialis, in oppido *Scurcula* dicto, sub titulo Sanctæ Mariæ de Victoria. Nobile quondam extitit Monachorum Cœnobium amœna in planitie situm, quæ ad Maliani oppidi dexteram, a Montis radice incipiens, ad Fucinum usque Lacum excurrit: quam planitiem Blondus lib. 18. Histor. *Palentino Campos* nominat. Eo loci Carolus Dux Andegavensis, & Neapolis Rex, cum exercitum Corradini sudisset, ob insignem hanc victoriam, magnificam extruxit Basilicam, quam Sanctæ Mariæ de Victoria nomen præferre voluit, erecto insuper amplissimo Cœnobio, quod ditissimis bonis, atque redditibus donavit. Verum crebris postea terræmotibus tum Ecclesia ipsa, tum Monasterium, aliæque ædificia concussa corruerunt.

C A P U T IV.

Synopsis.

I. *Ampanie Felicis situs, limites, & partes.*

II. *Prima veteris. Campanie pars. Ejus montes. Campus Stellates. Ager Campanus.*

III. *Urbes ejusdem excisæ. Mons Casinus. Monasterii privilegia.*

IV. *Secunda Campanie pars ejusque Urbes. Liternum Scipionis domicilio, & morte clarum.*

V. *Cumarum origo, antiquitas, bella. Sybillæ oracula eorumque celebritas. Usque ad num. VIII.*

VIII. *Camana Ecclesiæ exordium, & duratio. Excisæ Urbe Neapolitanae suis unita.*

IX. *Misenum Promontorium: edificia olim circum ipsum posita. Urbs cognominis.*

X. *Crateris & Baianus Sinus. Baia nobilissima civitas quondam hic sita.*

XI. *Avernus, & Lucrinus Lacus. Loca circa utrumque edificata. Poetarum de Averno fabula.*

XII. *Heraclea vetus olim Campaniæ Civitas.*

XIII. *Stella Urbi quondam celebris, nunc diruta. Improbi Attellanorum mores.*

XIV. *Pompeii illustre oppidum Terræmotu absorbtum.*

XV. *Vesuvius Mons ignes nutrens. Præcipue ejus conflagrationes: usque ad num. XVII.*

XVII. *Tertia pars Campaniæ. Præcipua ejus loca.*

XVIII. *Campaniæ abertas & amœnitas. Incolarum mores.*

XIX. *Varia inter Campanos, & Romanos bella. Sabæti tandem Campani a Romanis: usque ad finem capitis.*

I. *Atium, Marfosque transgressis, hinc Aprutium, inde Campania Felix occurrit. A Campania Felice exor-*

diri lubet, quod & omnium Provinciarum Neapolitani Regni ea sit princeps, & nobilissima ejusdem Metropolis illic supra ceteras Urbes se se extollat. Unde vero Campaniæ Felicis nomen huic Regioni accesserit, quæque vetusta fuerint ipsius primordia, minime hic expono, his jam supra Par. I. Lib. IV. Cap. II. diligentiore examine expensis. Nunc ejus situm, partes, antiquos incolas, amœnitatem, felicitatemque, Gen-

tis indolem, ac mores, gesta que cum Romanis bella breviter describere aggrediar.

Qui Campaniæ Felicis situm ex Strabone, Polybio, Plinio, aliisque veteribus delinearunt, præsertim Capaccius, Sigonius lib. 1. de Antiq. Jure Italiæ, cap. 10. & alii recentes Scriptores, eam a Liri amne, quo Latium finitur, ad Vulturum, a Vulturno ad Sarum, inde ad Silarim ab antiquis productam affirmant. Ubi vergit ad Septemtrionem ipsi adjacent Montes, quibus Hirpini, Samnitesque excluduntur; ad Meridiem vero Mari Tyrrheno alluitur; ab Oriente Liris fluvius eandem a Latio determinat. Quare tres Cam-

1536 Orbis Sacer & Profanus

paniæ partes institutæ; una, quam Aufones, a quibus etiam ipsa Italia Aufoniæ nomen aliquando obtinuit, Arunci, Sidicini, & Capuani incolere: altera, quam Cumani, & Opici; tertia, quam Nucerini tenue-

runt. Plures ex his Populis Virgilius commemorat lib. 7. *Æneid.* maxime Aufones: de Aruncis vero, quos ipse Auruncos vocat, itemque de Sidicinis, Ofcis, & Vulturni accolis ita canit: (1)

. & quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
Aquora, quique Cales linguunt, amnisque vadose
Accola Vulturni, pariterque Saticulus asper,
Ofcorumque manus.

II. Prima Campaniæ pars ad Mare clarissimis his oppidis frequentata fuit, Sinveffa, & Vulturno: intus autem Gauro, Massico, & Falerino montibus, Stellate campo, Sueffa, Aurunca, Calibus, Cafino, Theano, Sidicino, Venafro, Calatia, Callicula, Trebula, Casilino, Silva Gallinaria, & capite quondam ipso Regionis, Capua. Sinveffa meminit Livius lib. 10. & de secundo Bello Punico, lib. 2. ubi & Romanorum Coloniam fuisse tradit, quod etiam Frontinus asserit. Celebres fuere apud antiquos Sinveffanæ Aquæ, quas idem Livius memorat: ubi Balnea calida ex illis condita, variis medendis morbis aptissima: ad quæ idcirco Claudium Imperatorem prægravatum morbo perrexisse, Cornelius Tacitus, *Annal.* lib. 13. narrat: (2) *In tanta, inquit, mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refrendisque viribus mollitie celi, & salubritate aquarum, Sinveffam pergit.* Ob has aquas calidas, vetus ea civitas a Silio Italico lib. 8. appellatur, *Sinveffa tepens*. Locus ubi præfata Balnea adhuc cernuntur, nunc Turris Balnearum, vulgo *la Torre de' Bagni*, nuncupatur: sed ipsa Sinveffarum civitas diruta jacet, vixque perpauca ejus vestigia prope Massicum promontorium, hodie Draconis

dictum apparent; maiora vero in ora maritima, ubi ingentes fuerant muri Portus Sinveffani, teste Leandro in Descript. Campaniæ Felicis. Vulturnum oppidum a fluvio cognominem vocabulum fumpit: utriusque mentionem faciunt, Livius lib. 4. & alibi passim, Strabo, Plinius lib. 3. cap. 5. Pomponius Mela lib. 2. Dionysius Halycarnas. lib. 7. Lucanus, lib. 2. Silius lib. 8. & alii. Nec quispiam putet, Vulturnum oppidum fuisse Capuam civitatem, propterea quod Livius lib. 4. scripserit, *Vulturnum Etruscorum Urbem, que nunc Capua est*: nam Vulturnum oppidum, de quo loquimur, alterum fuisse ab eo, quod postea ex Livii sententia Capuæ nomen obtinuit, ipsemet Livius significat lib. 34. dum tradit, Vulturnum deductam coloniam a Triumviris, Sempronio Longo, qui tum Consul erat, M. Servilio, & Q. Minutio Thermo: idemque lib. 35. asserit, Vulturnum ad osium fluvii cognominis situm, atque adeo maritimam fuisse Campaniæ Urbem, quemadmodum etiam affirmant Strabo, Plinius, Ptolemæus, Pomponius Mela, & alii; Capuani vero tum Livius, tum præfati auctores in Mediterraneis collocant. Hodie Vulturnum oppidum ibi fuisse dicitur, ubi nunc Castrum, quod corrupto

vo-

(1) Virgilius lib. 7. *Æneid.*

(2) Tacitus lib. 13. *Annal.*

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1537

vocabulo vulgo dicitur, *Castello al Mare di Botorni*; ut refert Leander loco citato in *Cumanis*.

Interiorem hanc Campaniæ partem primum occupant tres laudati Montes, Massicus, Gaurus, & Falernus invicem juncti. Massici Pro-

montorium in littore apud Sinuessam Plinius memoratum, nunc Mons Draconis appellatur. Massicum vinum, inter Campana vina quondam laudatissimum idem Plinius extollit: de quo Virgilius lib. 2. Georg. ait: (1)

Sed grandi fruges, & Bacchi Massicus humor.

Et lib. 7. *Æneid.*: (2)

..... *vertunt felicia Baccho*

Massica.

Concinit, & Horatius lib. 1. *Carm. ad Mæcenatem*: (3)

Est qui nec veteris pocula Massici,

Nec partem solido demere de die

Spernit.

Silius item *Italicus* lib. 7. (4)

Massicus uviferis addebat nomina glebis.

Gaurus Mons geminus est, alter Massico junctus, alter inter Cumas, Baias, & Avernum extensus, quique Mons Gauranus apud Plinium lib. 14. cap. 6. dicitur; quod cum Leander Albertus, & alii non attenderint, unum eundemque Montem putantes, quidquid veteres in laudem Gaurani vini scribere primo attribuerunt, quod secundo proprium fuit. Perspicuus est Plinii locus, de vinis generosis Italiæ sic loquentis: (5) *Cerant Massica, æque ex Monte Gaurano Futeolos, Baiasque prospectantia.* Hunc quoque Montem, ex eoque natum præcipue bonitatis vinum spectant, Cicero contra Rullum, *Statiæ* lib. 3. & Silius, dum ait: (6)

. . . *Bacchi vineta madentia Gauri.*

Falernus Mons vini nobilitate præcedentibus longe nobilior fuit: a quo etiam nomen traxit Falernus ager, qui Plinio teste, Campaniæ tractus est, qui a Ponte Campano incipiebat læva petentibus urbanam Coloniæ Syllanam. In eo vitiferi af-

furgunt Colles generosissimo vino nobiles, quod a regionis nomine etiam Falernum est appellatum; de quo sæpius apud Horatium, Martialem, ceterosque Poetas fit mentio, præcipue apud Silium lib. 7.

.... *graveide cui nectare vites,*

Nulli dant prælis nomen præferre

Falernis.

Stellatis campus, seu Stellatis ager fertilissimus fuit, ejusque Livius passim meminit, præcipue lib. 9. 10. & 22. A nonnullis Stellates, ab aliis Stellatus Ager vocatur, Silio autem Italico Stellati Campi dicuntur. Aft apud Ciceronem in *Oratione* 16. de *Lege Agraria*, contra Rullum, novissimæ editionis Basilicensis Jani Gruteri, aliorumque notis illustratæ, pag. 406. *Stellatis Campus, & Stellatis Ager* obvius est. Ea in *Oratione* Cicero totus est, ut ostendat, a Senatu Romano numquam permittendum fore, ut Campanus Ager, & Stellatis Campus a Decemviris venundetur, aut dividatur:

I

(1) Virgilius 2. Georg.

(2) *Æneid.* lib. 7.

(3) Horat. lib. 1. *Carm.*

(4) Silius lib. 7.

(5) Plinius lib. 14. cap. 6.

(6) Silius loc. cit.

1538 Orbis Sacer & Profanus

tur: ⁽¹⁾ *At enim, inquit, ager Campanus hac lege dividetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam, atque ornatissimam. Rationem infra adducit, ex maximis commodis, quæ inde Rom. Reip. obveniebant, tum pacis, tum belli temporibus: Unum ne fundum pulcherrimum Populi Rom. caput vestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum, vestigalium, horreum legionum, solatium annonæ disperdere patiemini? An oblitus estis, Italico bello, amissis ceteris vestigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? Quibusdam vero ad eandem causam magis firmandam interiectis, de Stellate Campo hæc tradit: Adjungit Stellatam Campanam agro Campano: & in eo duodena describit in singulos homines jugera. Quasi vero paullum differat ager Campanus, ac Stellatis. Et multitudo, Quirites, queritur, quæ illa omnia oppida compleantur. Nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ velint municipia, quas velint veteres colonias colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Asellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidis devincient: Puteolos vero, qui nunc in sua potestate sunt, suo jure, libertateque utantur, toto novo populo, atque adventitiiis copiis occupabunt. Tunc illud Campanæ vexillum Colonia, vehementer huic imperio timendum, Capua a decem Viris inferretur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quaeretur. Quæ sane gravissima Tullii verba demonstrant, quantum utilitatis, & commodi Ager Campanus, & Stellates Campus Romanæ Reipublicæ afferrent, telluris ubertate, ac fertilitate*

te maxima, frugum, fructuumque omnium ingenti copia; quantum ex adverso periculi, ac damni eidem Reipublicæ immineret, utriusque Agri venditione, aut divisione a Senatu permiffa. Ager iste ab antiquis Stellates dictus, hodie vulgo appellatur, *Territorio di Carinola, e Campo Mazzone*. Pulcherrima sane planities, qua nulla fere tota Italia jucundior, frugumque, ac fructuum feracior.

III. Oppida primæ hujus Campaniæ partis prius recensita, quæ adhuc extant, sunt; Sueffa, Venafrum, Theanum Sidicinum, Calatia, quæ cum Episcopali Sede sint ornatæ, de illis infra agendum erit. Capua olim Campaniæ caput jam excidit, quæ vero ejus nunc præferebat nomen, non est illa vetus; sed de illa suo loco. Quæ vero sequuntur oppida, vel penitus excisa sunt, vel in pagos versa; nimirum Aurunca, a qua Aurunci veteres Campaniæ populi nomen sumpserunt, de quibus antea. Ejus meminit Virgil. *Æneid.* lib. 10.

Aurunceque manus.

In Latio itidem Auruncos olim constitisse, indicat Livius lib. 2. Cales inter Capuam 8. & Theanum Sidicinum 4. mil. pass. distabat, quo nomine passim hoc oppidum vocat Livius, præsertim de secundo Bello Punico, lib. 2. uti etiam Ptolemæus: Calenum quoque Plinio, & Caleni populi dicuntur Plinio, lib. 3. cap. 5. uti etiam Livio mox laudato, itemque *Calenus ager*; in quo mite, ac generosum vinum nascitur; unde Horatius ad Mæcenatem lib. 1. Carm. ⁽²⁾

*Cecubum, & prælo domitam Caleno
Tu bibes uva.*

Strabo pariter lib. 5. edocet, Calenum in Campania Urbem in primis exci-

(1) Cicero Orat. 16. de Leg. Agrar. Edit. Basil. pag. 404. & seqq.

(2) Horatius lib. 1. Carm. Ode 10.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1539

eximiam adjunctam Casilino fuisse, inde autem optima vina Romam advecta. Sunt qui e Calibus Calenum dictam putant ex Livio loco citato. De hac Urbe Virgilius lib. 7. *Æneid.* ait :

Æquora quique Cales linguunt.

Credunt nonnulli esse Urbem, quæ hodie vulgo *Carinola* dicitur; sed ii duas has Urbes in unam confundunt, nam Carinola a Calibus supra 4. mil. pass. recedit. Casinum veterem civitatem, nonnulli Latio novo, seu Volturni agro in Via Latina adscribunt, ejusque Regionis ultimam faciunt; Strabo præclaram Latinorum Urbem vocat: Plinius in prima Regione collocat: nunc plerique adscribunt Campaniæ. Casinum, Livio, & Varroni dicitur. Eam a Romanis Coloniam deductam sic Livius narrat lib. 9. ⁽¹⁾ *Minturna, & Cassinum, ut deducerentur Colonia, Senatus Consultum factum est, triumviros creare, ac misere colonorum quatuor millia.* Idipsum testatur vetus inscriptio apud Merulam. Cicero pro Plancio Municipium appellat. Ad radices Montis Casini, unde nomen habuit, hæc civitas sita erat. A Gothis excisa fuit, atque ex ejus ruinis postmodum emerit oppidum, seu Urbs Sancti Germani. Sede Episcopali quondam decorata fuit; nam Severus Casinensis Episcopus interfuit Concilio Romæ habito ann. 487. Montem Casinum nobiliorem effecit Sanctus Benedictus, egregius in Occidente Monachorum parens, cum e Sublacensis Cœnobii, seu potius antri angustis, huc profectus, Monasterium condidit, quod & diuturno incolatu, & obitu suo illustravit: ex quo deinceps quamplures viri sanctitate, doctrina, sacra Purpura, Pontificiis tiaris, & infulis, ceterisque

Ecclesiasticis dignitatibus insignes prodierunt. Sub peculiari tutela Apostolicæ Sedis semper fuit celebrissimum hoc Cœnobium, quo interdum Romani Pontifices se contulerunt, ac maximis privilegiis cum ipsi, tum Imperatores, Regesque Neapolitani cumularunt. Inter cetera Monasterii Abbas ex Apostolicæ Sedis largitione, nedum Monachis præest, verum etiam oppido, seu civitati Sancti Germani, ejusque Diocesis, tanquam Præf. Ordinarius, a quovis Episcopo, immo & Metropolitæ exemptus, atque eidem Apostolicæ Sedi immediate subiectus. Verum, quidem est, a Joanne XXII. Summo Pontifice rursum fuisse excitatam Episcopalem Sedem Cassinensem, anno 1319. uti ex Bernardi Chronico Raynaldus refert: ⁽²⁾ *Anno Domini*, inquit, 1319. *elatis tempore veterem Abbatiam Montis Cassini Sancti Benedicti Abbatis, in novam Episcopalem Sedem erexit, eidem de primo Episcopo suo tempore provisorum.* Addit vero Raynaldus, dilatam fuisse decreti hujus executionem ad triennium: quippe Diploma Pontificium, quo Casinensem Monachorum Conventus designandi Episcopi jure donatus est, atque ab omni alterius, quam Romani Pontificis imperio liber renuntiatus, vi. Nonas Maii, Pontificatus Joannis anno sexto consignatum est. Diu tamen non stetit nova hæc Cathedra Episcopalis, sed uti referunt Spondanus, ⁽³⁾ & Raynaldus, Urbanus V. Summus Pontifex Casinense Monasterium de Episcopali dignitate, qua a Joanne XXII. fuerat decoratum, ad Abbatialem ut prius reduxit, ann. 1370. Post novam illam Episcopi Sedem a Joanne constitutam, & Monasterii Casinensis Ecclesiam in Cathedralem ere-

I 2

ctam

(1) Livius lib. 9.

(2) Raynaldus ad ann. 1319. num. 33.

(3) Spondanus ad ann. 1370. num. 1. Raynald. ibid. num. 16.

1540 Orbis Sacer & Profanus

Etiam vetere Casini civitate jam diu ante eversa, ea deinceps Canonicos Sancti Germani, incolaeque semper incessit ambitio recuperandae pristinae Sedis Episcopalis, qua ne vix quidem quinquaginta annorum spatium potiti fuerant. Nusquam ideo desistere a lite Monachis Calinenfibus intentanda: & quamvis saepius causa cecidissent, praesertim a Xysto V. Urbano VIII. & Innocentio XI. Constitutionibus in favorem Abbatum, Monachorumque editis, quibus iisdem incolis perpetuum de hac re silentium impositum fuerat: nihilominus ambitu suo pertinaces, anno 1725. rursus apud Benedictum XIII. litem instaurare tentarunt, occasione Concilii, quod tunc Romae celebrandum indixerat. Verum Beatissimus Pontifex aequi bonique sem-

per tenax importunos illorum ausus elisit, edita Constitutione Apostolica pridie nonas Augusti ejusdem anni, qua vetat Sancti Germani Canonicis, Clero, & Populo, ne in posterum Abbati, & Monachis Casinenfibus litem de Episcopatu illic erigendo, aut restituendo intentare praesumant, perpetuo silentio illis indicto. Inserta est ea Benedicti Summi Pontificis Apostolica Constitutio praefato Concilio Romano, in Appendice, quae ordine est VIII. cui & Praedecessorum suorum Xysti V. Urbani VIII. Innocentii XI. Constitutiones, Sacrae insuper Congregationis Decreta, & Sacrae Romanae Rotae Decisiones inseruit. Inter cetera autem praefata Constitutionis verba, haec quae sequuntur notatu digna sunt: (1)

Nunc autem considerantes, praefatum Casinense Monasterium nullius Diocesis Provinciae Nostrae Romanae, utpote diuturno Fundatoris sui, usque ad obitum incolatum consecratum, & ab ipso promulgatione Regulae, miraculorum splendore, suiisque tandem Sacri Corporis deposito decoratum, & Caput Ordinis constitutum, magno semper in honore, ac pretio apud omnes, praesertim vero apud Romanos Pontifices Praedecessores Nostros, qui non semel ad benedicendum Abbatem in proprio Monasterio personaliter accesserunt, eorumque exemplo Nos ipsi nuper dilecto Filio Sebastiano Gadaleta electo ejusdem Monasterii Abbati, fatis ritibus, in Ecclesia S. Callixti de Urbe benedictionis munus solemniter impertivimus, extitisse, atque meruisse, ut ab eis conspicui augeretur beneficiis, & privilegiis, ac sub immediata Sedis Apostolicae superioritate, & patrocinio susciperetur. Dein quibusdam interiectis, subdit: Praefertis Xysti, Urbani, ac Innocentii Praedecessorum Literas Apostolicas, & in illis contenta quaecumque, nec non praefertum Judicium querelaram, & controversiarum praedicti Concilii Romani Decretum, auctoritate Apostolica tenore praesentium amplissime approbamus, & confirmamus, ac ipsis perpetuae, & inviolabilis Apostolicae firmitatis vim, robur, atque munimen addicimus, illasque, & illud in, ad quos spectas, & pro tempore, quandocumque spectabis, plenissime suffragari, ac ab omnibus aliis respectivo perpetuis futuris temporibus inconcussae, & inviolabiliter observari debere, precipimus, decernimus, & mandamus. Praeterea aequum, iustumque arbitantes, ut antedictum Casinense Monasterium, ejusque Abbas, & Monachi nunc, & pro tempore existentes ab ulterioribus in posterum litibus, molestiis, & vexationibus penitus eximantur, eorumque statui, paci, & tranquillitati plenius, atque uberius consultum sit, Motu proprio, ex certa scientia,

(1) Constitutio Benedicti XIII. in Appendic. Conc. Rom. ann. 1725. Const. VIII.

ita, ac matura deliberatione Nostris, deque Apostolica potestatis plenitudine, Ecclesiam Abbatialem præfati Monasterii fuisse, & esse quasi Cathedralen. Diœcesis Casinensis, eique ceteras omnes tum S. Germani, tum etiam aliorum locorum Casinensis Diœcesis Ecclesias, tamquam membra capiti, subiectas fuisse, & esse; nec non antedicti Monasterii pro tempore Abbati competisse, & competere Jura quasi Episcopalia, non modo in omnibus memoratis Ecclesiis, verum etiam in universo Clero, & Populo, & locis quibuscumque prædictæ Diœcesis, juxta memoratas Xysti, Urbani, ac Innocentii Prædecessorum Constitutiones tenore præsentium statuimus, decernimus, & declaramus: & quatenus opus sit, & non altai, præfatam Abbatialem Ecclesiam de novo quasi Cathedralen constituimus, illique omnes, & singulas supradictas Ecclesias omnimode subicimus, ac ipsius Abbati pro tempore existenti quasi Episcopalem in universas Ecclesias, Clerum, & Populum, & loca quaecumque universæ Diœcesis Casinensis jurisdictionem, etiam de novo, in perpetuum concedimus, attribuimus, & assignamus, & pro concessa, attributa, & assignata ab omnibus haberi volumus, & mandamus. Ad hæc ut omnis ansa, atque fomentum quibuscumque ulterioribus dissidiis, & contentionibus præcludatur, Capitulo, & Canonicis prædictæ Collegiata Ecclesiæ, nec non reliquo Clero, Universitatibus, Hominibus, & Populo præfati Oppidi, seu Civitatis Sancti Germani, quo ad petitam, ac, ut præfertur, rejectam Episcopatus, & Cathedralis erectionem, seu restitutionem in eadem Collegiata Ecclesiâ Sancti Germani, perpetuum silentium Apostolica auctoritate tenore præsentium imponimus, & imposuimus esse volumus: illis omnibus districte præcipientes, ac inhibentes, ne de cetero memoratos Abbatem, & Monachos super hujusmodi præsentis erectione, seu restitutione vexare, inquietare, perturbare, ullave amplius molestia afficere audeant, seu præsumant, sub penis Nostris, & Romani Pontificis pro tempore existentis arbitrio infligendis; ac ita perpetuis futuris temporibus observari debere sancimus, decernimus, & mandamus.

Hactenus Benedicti Papæ Apostolica Constitutio, cujus quidem verba plane magnifica sunt, atque insignem Privilegium celeberrimo huic Monasterio concessum.

Quisquis Casinensis hujus Archimonasterii Historiam nosse cupit, ejusdemque Viros Illustres, consulere poterit Chronicon Montis Casini inscriptum, typis cum anno 1603. in quatuor Libros distributum; tres priores auctorem habent Leonem Ostiensem, quartus Petrum Diaconum. Accuratius, & auctius ejusdem Cœnobii Chronicon, Tabulæ item Geographicæ, & alia ad id pertinentia antiquitatis monumenta nuper prodierunt in lucem opera, & industria Clariss. Viri Ludovici An-

tonii Muratorii, ejusque Sodalium, qui novissimam Editionem Mediolanensem veterum Historicorum Italiæ adornarunt Tom. IV. Rerum Italianic. Chronica illa Casinensia prodierunt, eruditissimi ejusdem Muratorii Notis illustrata. Sancti Germani Civitas, veteris Cœnobii, recentisque, vestigia Casini diruti, semidirutum M. Varronis Amphitheatrum, Tabulis Geographicis delineanda curarunt. Quod attinet ad Sancti Germani oppidum, seu civitatem, hæc ejus fuit origo. Paucis post Severi Casinensis Episcopi obitum, cum Theodoricus Gothorum Rex Italiæ Regnum occupasset, Campaniam pæne universam devastasset, Casinum inter ceteras Urbes solo æquavit. Vix nunc

1542 Orbis Sacer & Profanus

nunc antiquæ Urbis rudera quædam supersunt, marmoreæ inscriptiones, & columnæ quædam deiectæ ejus excidium testantur. Sequenti seculo sexto D. Benedictus Abbas, in ipso Montis Casini vertice Cœnobium extruxit eo loci, ubi Apollinis Templum olim a Gentilibus conditum, fuisse dicitur. Diruta civitatis incolæ ea tempestate hinc inde per vicina loca dispersi degebant; sicque deinceps huc illucque errantes, tandem anno 866. qui ex iis nati fuerant, Berarii Abbatis & Martyris sedula cura in unum collecti novi oppidi fundamenta jecerunt. Berarius quippe veteres illas Casinensium civium reliquias ad radicem Montis deduxit, ubi ex ruinis excisæ civitatis, novam ædificare cœpit, cui Sancti Germani nomen inditum fuit. Parva civitas est nec satis culta, utroque dominio, temporali scilicet, ac spiritali, Abbati, & Monachis Casinensibus subjecta.

Quod ad alias Urbes excisas spectat, Callicula, nunc Pagus, vulgo *Calanello* dictus, teste Leandro, in Descript. Campaniæ Felicis, pag. mihi 146. Trebula inter Capuam, & Svesulam sita fuit, cujus Livius, & Ptolemæus meminere. Casilinum hodie pariter Pagus est, vulgo *Castelluccio* nuncupatus, ad Vulturum, amnem, a Capua 6. mil. paf. distans, Sinveffam versus.

IV. Secunda Campaniæ pars, ad Mare Linternum oppidum cum flumine habuit; Cumas, quam in Opicis collocat Dionysius lib. 1. Misenum, Baias, Sinum Lucrinum, & Avernum, Puteolos, Neapolim, Hæracleam, omnia in Sinu, qui *Crater* nominatur: intus vero Atellam, Abellam, Svesulam, Acerras, Montem Vesuvium, Nolam, Pompeios.

Ex tot oppidis, & urbibus hodie supersunt dumtaxat Neapolis, Puteoli, Acerræ, & Nola. Reliqua vel prorsus excisa jacent, vel in parva oppida, pagosque declinaverunt. Urbes nunc supelites, cum Episcoporum Sedes sint, infra seorsim erunt expendendæ. De aliis hic paucis agendum. Linternum & fluvii, & Urbis Campaniæ nomen est: fluvii meminit Livius, de Bello Maced. & Asiatic. lib. 2. penes me col. 208. dum ait: (1) *C. Acilius Tribunus plebis tulit, ut quinque colonie in oram maritimam deducerentur, duæ ad ostia fluminum Vulturii, Linternique, &c.* Urbis vero variis locis, in quibus eam semper Linternum vocat, uti etiam appellant Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. cap. 5. & alii; at Pomponius Mela lib. 2. cap. 4. & Ovidius lib. 15. Metamorph. *Linternum* nominant. Silius autem lib. 7. ipsam Urbem Linternum, Paludem vero illi proximam, *Linternam* nuncupat. Urbs fuit pervetus inter Vulturum, & Cumas, Puteolosque; a Vulturum 9. a Puteolis 7. mil. paf. distans. Ibi Linterna Palus, per quam Clanius amnis fluit; de qua Silius Italicus ait: (2)

Hinc Linterna Palus, stagnansque palustre Linternum.

Livius hanc Urbem passim commemorat in libris, quos scripsit de secundo Bello Punico, cujus itidem meminere Strabo lib. 5. Appianus Alexandrinus lib. 1. Bellor. Civil. alique supra relati. Eam Coloniam fuisse deductam idem Livius narrat lib. 4. de Bello Macedon. & Asiatic. pag. mihi 221. col. 2. (3) *Colonia Romanorum civium deducta eo anno sunt Puteolos, Vulturum, Linternum, trecenti homines in singulas; item Salernum, Buxentumque, Colonia Romanæ de-*

(1) Livius de Bello Maced. & Asiatic. lib. 2.

(2) Silius lib. 7.

(3) Livius de Bell. Maced. lib. 4.

*deducta sunt, deduxere Triumviri, T. Sempronius Longus, qui tum Cof. erat, M. Servilius, Q. Minutius Therminus, oger divifus est, qui Campanorum fuerat. Eandem hanc civitatem voluntario exilio, obitu, ac fepulchro fuo nobilitavit P. Scipio Africanus, cum invidorum livore in iudicium accitus fuiffet: (1) Duo quippe Quinti Pitilii Tribuni Plebis ei dixerunt diem, eumque accusare peculatus, & quod filium fuum fine pretio recepiſſet ab Antiocho, & ab eodem plurimum cultus eſſet. Adfuit Scipio Statuto die, & ut adverſarios reſtaret, a ſe geſta commemoravit. Sequenti quoque adfuit, ſed concione monuit, eo die ſe in Africa viſiſſe Annibalem: quare Romanos in Capitolium ad gratias invitavit; itaque a Populo Romano per omnia Deorum templa circumductus eſt, majori propemodum gloria, quam cum triumphavit. Poſtea tamen, dilato iudicio, exoſus haſce Tribunitiaſtricas ſponte Litternum exul abiit. Ea in Urbe, anno a Roma condita 571. ut plurimi cenſent, diem extremum obiit, ubi & ſepeliri voluit, tumulumque ei ab uxore excitari, ne ejus oſſibus ingrata patria frueretur. Huic ſane Roma debuit incolumitatem ſuam, & extractum ex Italia viſceribus Annibalem, cui eiicendo debellandoque par unus fuit, & quem ſi viſiſſet Annibal, ut ipſe fatebatur, ſe Alexandro Magno antepoſuiſſet: & tamen ingrati cives liberatorem Patriæ, æmulæ Carthaginiſ domitorum; Reipublicæ ſuæ columen accuſationibus perdere molientes, ſpontaneum exilium eligere compulſe. Merito quidem Livius tres ejusdem temporis eximios Duces, eorumque adverſam ſortem ita expreſſit: (2) *Trium clariffimorum ſua**

cuiusque gentis virorum non tempore magis congruente comparabilis mors videtur eſſe, quam quod nunc eorum ſatis dignum ſplendore vitæ exitum habuit. Jam primum omnes non in patrio ſolo mortui, nec ſepulti ſunt, veneno abſumpti Annibal, & Philopæmenes, exul Annibal proditus ab hoſpite, captus Philopæmenes in carcere, & in vinculis expiravit. Scipio, eſi non exul, neque damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus abſens citatus voluntarium non ſolum, ſibi ipſe, ſed etiam ſuaveri ſuo exilium indixit.

Ceterum quod ad locum, annum, diem mortis, funeris, & ſepulturæ P. Scipionis attinet, decerſaſſe inter ſe antiquos Scriptores fatetur Livius, adeo ut ex ipſorum conſpectu difficile ſibi viſum ſit affirmari, num ille Litterni, an Romæ mortuus ſit, ac tumultus: (3) *Multa alia, inquit, in Scipionis exitu maxime vitæ, dieque dicta, morte, funere, ſepulchro in diverſum trahunt, ut cui fama, quibus ſcriptis aſſentiar, non habeam, non de accuſatore convenit, alii M. Nævium, alii Petilius diem dixiſſe ſcribunt, non de tempore, quo dicta dies ſit, non de anno, quo mortuus ſit, aut elatus, alii Romæ, alii Litterni & mortuum, & ſepultum, utrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatua; nam & Litterni monumentum, monumentoque ſtatua ſuperimpoſita fuit, quam tempeſtate diſſicillam nuper vidimus ipſi, & Romæ extra Portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuaſ ſunt, duæ P. & L. Scipionum dicuntur eſſe, tertia Poëtæ Q. Ennii. Duo igitur P. Scipioni monumenta erecta, Romæ alterum, alterum Litterni, locum ejus mortis, ac ſepulturæ dubium eſſecerunt. At enim poſt Livium, pro Litterno ple-*

(1) Livius lib. 8.

(2) Ibid. lib. 9. pag. 268. col. 1.

(3) Ibid. lib. 8. pag. 258. col. 2.

rique stant, praesertim Strabo lib. 5. ubi refert, prope litus, post Sinuessam, esse Liternum oppidum, ubi extat Sepulchrum P. Scipionis, cognomento Africani. Seneca vero Epistola 86. ad Lucilium, & Villam, & Sepulchrum, & Balneum ejusdem Scipionis apud Liternum, ita eleganter descripsit: ⁽¹⁾ *In ipsa Scipionis Africani Villa jacens haec tibi seribo, adoratis Alanibus ejus & Arca, quam Sepulchrum esse tanti Viri suspicio: animum quidem ejus in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo tibi: non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyfes furiosus, ac furore feliciter usus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romae deesse, debebat, aut Romae libertas. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil institutis: equum inter omnes cives jussit: utere sine me beneficio meo, patria: causa tibi libertatis sui, ero & argumentum. Ex eo, si plusquam tibi expedit, creoi. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exilium voluntarium secessit, & civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret injuriam: neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Reipublicae imputaturus, quam Hannibalis. Vidi Villam structam lapide quadrato, murum circumdatum silvae, turrets quoque in propugnaculum Villae utrimque subreptas. Cisternam edificii ac viridibus subditam, quae sufficere in usum vel exercitui posset. Balneolum angustum tenebriosum ex consuetudine antiqua, non videbatur maioribus nostris calidum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores*

*Scipionis, ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est: abluerat corpus laboribus rusticis fessum; exercebat enim opere se se terramque (ut mos fuit praescis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pavimento tam vile sustinuit. Sic Seneca qui se apud Liternum propriis oculis vidisse testatur, Scipionis Africani Villam, Balneum, Sepulchrum, in quo tanti Ducis ossa recondita fuisse existimavit. Haud secus censuit & Valerius Maximus, lib. 5. cap. 3. de Scipione differens: ⁽²⁾ *Africanus Superior, inquit, non solum contusam, & contractam Belli Punici armis Rempublicam, sed pene jam exanguem, atque morientem, Africae dominam reddidit: cujus clarissima opera iniuriam pensando citoes, vici eum ignobilis, ac desertae paludis accolam fecerunt: ejusque voluntarii exilii acerbiter non tacitus ad inferos tulit, sepulchro suo inscribi jubendo: INGRATA. PATRIA. NE. OSSA. QUIDEM. MEA. HABES. Quid ista aut necessitate indignius, aut, querela justius, aut ultione moderatius? Cineres ei situs neguit, quam in cineres collabi passus non fuerat. Igitur hanc unam Scipionis vindictam ingrati animi Urbis Roma sensit; majorem mehercule Coriolani violentia. Ille enim metu patriam pulsavit, hic verecundia: de qua ne queri quidem tanta verae pietatis constantia nisi post fata sustinuit. In hanc quoque sententiam inclinat Plutarchus in Vita Scipionis: *Alii, ait, auctores sunt, & frequentior fama est, Linterni Africanum mortuum, ibique ex sua institutione sepultum esse, ne patria parum memor beneficiorum suum sanus celebraret.***

Quod autem nedom apud Liternum, verum etiam Romae extra Por-

(1) Seneca Epist. 86.

(2) Valerius Max. lib. 5. cap. 3.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1545

Portam Capenam Scipionis Africani sepulchrum erectum sit, argumentum esse non debet, cum Romæ diem obiisse, ibique sepultum fuisse. Fieri enim potuit, postmodum a nepotibus Literno Romam illius cineres translatos, atque in maiorum tumulis reconditos: aut, quod verius crediderim, statuam ejus dumtaxat sepulchro L. Scipionis fratris

adjectam, ut præclarissimum Cornelie Gentis decus vel ipsa ejus imagine perennaret apud posteros. Certe in eo Romæ excitato Scipionis Monumento nulla obvia fuit inscriptio, quæ illic ejus Ossa claudi indicaret: contra vero in altero apud Liternum marmori insculpta carmina aperte testantur, eo ipsius cineres tegi; sunt vero ejusmodi: (1)

*Devicto Hannibale, capta Carthagine, & auxilio
Imperio, hos cineres marmore testis habes.
Cui non Europa, non obstitit Africa quondam;
Respice res hominum quam brevis urna premat.*

Sed jam a multis seculis & invisißimi hujus Romanorum ducis sepulchrum, villa, & balneum exciderunt, Literno etiam Urbe excisa, nec alia ibi apparent ejus antiquitatis vestigia, præter immensa quædam rudera hinc inde in littore sparsa. Ubi quondam civitas fuit, nunc Turris tantum, cum Diverforio extant, ac perpaucæ Piscatorum Casæ; Loculus hodie vulgo *Patria* dicitur. Literna Palus illi proxima, per quam Clanius fluit, vulgo *Lago di Patria* nuncupatur.

V. Cumæ vetustissima civitas, a Baiis, & Miseno 3. mil. pass. a Puteolis duplo intervallo Liternum versus distans. Auctores Cumarum originem vestigantes in varia abiierunt placita. Strabo lib. 5. Cumas appellatas vult a Cuma Æolica Urbe, ex qua profectus est Hippocles, qui Megastheni Chalcidensi in hac Urbe condenda se se præbuit adiutorem: traditque ita convenisse inter duos hosce Duces, ut jus quidem colonie penes Chalcidenses, nominis autem imponendi potestas penes Cumæos esset. At Servius exponens illud Virgilii carmen lib. 3. *Æneid.*

Pars II. Vol. III.

*Huc ubi delatus Cumæam accesseris
Urbem:*

Eubœa, inquit, Insula est, cujus civitate Chalcide Coloni profecti sunt ad novas sedes quærendas, & haud longe a Baiis (qui locus a Socio Ulyssis Eatio illic sepulito nomen accepit) invenerunt vacuum litus: ubi visa muliere gravida (quod illi fecunditatis augurium interpretabantur) civitatem condiderunt, quam Cumas appellarunt, sive a Græco vocabulo, quod prægnantem sonat, ob mulierem gravidam illic in impulsu conspectam; sive quod undas maritimas designat. Propius abit hæc Servii interpretatio a Livii sententia, quæ a plerisque videtur magis recepta; sic enim ille Cumarum originem exponit: (2) *Cumani Chalcide, Euboica originem trahunt. Classe, qua advehi ab domo fuerant, multum in ora maris ejus, quod accolunt, potuerunt. Primo in Insulas Aenariam, & Pithecusas egressi, deinde in continentem ausi sedes transferre.* Eo item respexit Virgilius *Æneid.* lib. 6. in principio: (3)

Sic satur lacrymans, clasisque immittit habenas:

K

Et

(1) Apud Plutarch. in Scipione.
(2) Livius decad. 1. lib. 8.

(3) Virgilius lib. 6. *Æneid.*

1546 Orbis Sacer & Profanus

*Et tandem Euboicis Cumarum allu-
bitur oris.*

Quæ carmina Servius hunc in mo-
dum interpretatur: ⁽¹⁾ *A colonia Cu-
mas appellavit. Nam Euboea insula
est, in qua Chalcis civitas est, de
qua venerunt, qui condiderunt civi-
tatem in Campania, quam Cumas vo-
carunt.* Hanc urbem ardua in rupe,
accessuque difficillima fuisse edifica-

tam, narrat Agathias lib. 1. de Bel.
Gothor. ejus rupis radices Tyrrhe-
num mare alluisse, partem vero su-
periozem validissimis mœnibus, Tur-
ribus, ac munimentis undique valla-
tam, ut locus inexpugnabilis vide-
retur. In summo rupis, seu collis
vertice, quem medium includit ci-
vitas, exurgebat Apollinis Templum,
cujus meminit Virgilius: ⁽²⁾

*At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ
Antrum immane petiit.*

Quæ carmina Servius in suis Com-
mentariis illustrans ait: *Apud Cu-
mas in Arce Apollinis templum est.*
Porro Cumarum antiquitati omnes
præ veteres Scriptores testimonium
præbent; præ aliis Dionysius Haly-
carnassæus, lib. 5. & 7. Diodorus
Siculus lib. 12. Plutarchus in Annibale;
Livius infra referendus, Strabo,
Plinius, Solinus, Ptolemæus,
Antoninus, Pomponius Mela, Silius
Italicus lib. 8. & alii illas commem-
orantes. Quam potens quondam,
ac strenuis civibus exulta Urbs ista
fuerit, ex Livio discimus, lib. 2. ⁽³⁾
Cum enim Aricini ab Arunte Porse-
næ Etruscorum Regis filio bello ve-
xarentur, a Cumanis auxilia depo-
scantes, iis obtentis tantum spei ha-
buere, ut acie decernere non dubi-
tarent. Proelio inito primum Etru-
sci Aricinos fugarunt; sed Cumanæ
cohortes, arte adversum vim usæ de-
clinavere paululum, effuseque præ-
lato hostes conversis signis a tergo
adortæ, ita in medio prope jam vi-
ctores Etruscos cæciderunt, ut ii duce
amisso, incertæ fuga se subtra-
herent. Quo anno sex Tribuni Mi-
litum Consulari potestate præditi Ro-
mæ creati sunt, Urbis nimirum con-

ditæ anno 310. Cumas a Romanis
fuisse captas, ex Livio lib. 4. sunt
qui referunt: ⁽⁴⁾ *Eodem anno, inquit,
a Campanis Cumæ, quam Græci tum
Urbem tenebant, capiuntur.* Hunc
Livii locum Leander, & alii laudant,
ut inde probent, tunc Cumas a Ro-
manis captas. Mihi tamen hæc ver-
ba iudicare videntur, a Campanis
fuisse occupatas, Græcis antiquis ha-
bitatoribus inde pulsas. Certe eo
tempore Romani extra Latium im-
perium suum nondum protulerant,
minus vero in Campaniam, quæ adhuc
sui juris erat. Tunc dumtaxat Cam-
pani cum Romanis societatem inire
coeperunt, cum Legatis suis Romam
missis, auxilia adversus Samnites ipso-
rum Regionem invadentes poposce-
runt, teste eodem Livio, infra lib. 7.
quod centum post annos contigit,
Urbis nimirum conditæ ann. 411.
Certe Diodorus Siculus lib. 12. pag.
mihi 310. diserte tradit, tunc tem-
poris Cumas a Campanis expugnatas,
incolisque in servitutem abductis,
Urbem illam Gentis suæ coloniam
fecisse. Quare nonnisi post id tem-
pus Cumæ in potestatem Romano-
rum venerunt: unde ipse Livius post-
modum de hac Urbe, tanquam Rei-

pu-

(1) Servius ibid. in Comment.
(2) Virgilius loc. cit.

(3) Livius decad. 1. lib. 2.
(4) Ibid. lib. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1547

publicæ jam subiecta loquitur; veluti cum lib. 8. asserit: *Cumanos, Sæculanosque ejusdem juris, conditionisque, cuius Capuam, esse placuit.* Dum vero secundum Bellum Punicum ferret, Cumani quod pro Republica Romana stetissent, Municipis facti. Id prodit Livius, lib. 3. de secundo Bello Punico. Post Cannensem cladem sollicitati a Campanis, ut simul arma adversus Romanos caperent, renuerunt. Dolo ascitus ab iisdem Cumani Senatus, ut saltem Hannam sacrificii causa se conferret ad consulendum communiter, ut eosdem uterque populus socios, hostesque haberet, Cumani fraudem fraude meliore dissiparunt. Simulato quippe suorum ad destinatum conventum accessu, clam Graccho Romanorum Consuli rem totam per legatos annunciarunt: quo ille nuncio accepto, Campanos Hamæ sacrificium celebrantes, noctu inopinatos adortus, ingenti affecit clade, cum ipso Mario Albio eorum Duce. Mox Cumas cum copiis ingressus, urbem sociam ab Annibale dein valida obsidione cinctam, ac pæne oppressam, tanta virtute, ac solertia propugnavit, ut eruptione ex oppido simul duabus portis facta, stationes hostium fuderit, fugaveritque in castra, ut

eo die obfessis, quam obsidentibus similiores essent Pæni. Hac clade accepta, Annibal obsidionem solvens, inde abcessit. Quæ omnia fusi enarrant, Livius de sec. Bel. Pun. lib. 3. & Plutarchus in Annibale. Ob fidem ergo a Cumanis Romanorum Reipublicæ exhibitam, aliaque in secundo Bello Punico præclare gesta, a Senatu Romano beneficiis aucti fuere, atque inter alia Livius lib. 40. istud recenset: *(1) Cumanis petentibus, permixtum ut publice Latine loquerentur, & præconibus Latine vendendi jus esset.*

VI. Celebrata plurimum fuit apud veteres civitas ista proximo incolatu Sibyllæ, ab ea Cumana, seu Cumæa dictæ: neque enim sic appellata est a Cuma Urbe Æolica, ut aliqui censent; sed ab ista Campaniæ, ut plerique volunt. Infra Cumas ipsas, Avernum versus Crypta visitur, quæ vulgo, *Caverna della Sibilla* dicitur, marmore incisa, ibique eam inhabitasse ferunt: quam Leander, & alii plurimi se vidisse testantur. Poëtarum fabulis hæc Sibylla uberem materiam dedit: Virgilio cum primis lib. 6. Æneid. de Aenea ejusdem Antrum adeunte, atque oracula sciscitante, sic disserente: (2)

*Horrendæque procul secreta Sibyllæ
Antrum immane patit
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in Antrum,
Unde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ.
.
Talibus ex adito dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit:
Obscuris verâ involvens.*

Ovidius quoque Metamorphos. lib. 14. comminiscitur, Cumæam Sibyllam Callandream optionem fecisse postulandi, quod vellet: (3)

*. elige, ait Virgo Cumæa, quid optes
Optatis potiere tuis.*

K 2

Ro-

(1) Livius lib. 40.

(2) Virgilius Æneid. lib. 6.

(3) Ovidius Metam. lib. 14.

1548 Orbis Sacer & Profanus

Romanorum Historiæ tradunt, hanc Sibyllam, regnante Tarquinio Prisco, Romam adisse, ac vaticiniorum suorum codices eidem Regi trecentis aureis vendidisse: alii eam floruisse volunt Romuli temporibus. Carmina de Christo, extremoque iudicio vaticinia continentia, quæ Sibyllæ Erythrææ solent attribui, Divus Augustinus lib. 18. de Civit. Dei, cap. 23. potius huic Cumanæ tribuenda censet; uti etiam oracula de acerbissima Christi Passione, Morte, ac Resurrectione, apud Lactantium, lib. 4. cap. 18. & 19. ⁽¹⁾ *Hec autem Sibylla, inquit Augustinus, sive Erythræa, sive, ut quidam magis credunt, Cumæa, ita nihil habet in toto Carmine suo, cujus exigua ista particula est, quod ad Deorum falsorum, sive falsorum cultum pertineat, quinimmo ita etiam contra eos, & contra cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur, qui pertinent ad Grolatam Dei. Sub finem vero capitis asserit, nonnullos scripsisse, hanc Sibyllam, non Romuli, sed Belli Troiani tempore vixisse. Quanto olim in pretio essent Cumææ Sibyllæ oracula declarat Lactantius, Institut. Divinar. lib. 1. cap. 6. ubi memoratis variis Sibyllis, sic de Cumæa loquitur: ⁽²⁾ *Harum omnium Sibyllarum carmina & feruntur, & habentur, præterquam Cumææ, cujus libri a Romanis occultantur; nec eos ab ullo, nisi a quindecim viris, inspicere fas est. Et sunt singularum singuli libri, qui quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unus esse creduntur, suntque confusi.* Consuevisse proinde Senatui Romanum, cum ardua bella premerent, aut res aliqua magni momenti agenda esset, Sibyllinos Libros consulere, Livius passim, Cicero, Solinus, & alii Auctores commemorant. Syllæ temporibus, cum*

Capitolium conflagrasset, anno Urbis Conditiæ 671. L. Cornelio Scipione, & C. Norbano Pifone Consulibus, eo incendio Sibyllina Carmina, quæ asservabantur in Capitolio, periisse, referunt, Plutarchus in Sulla, Sallustius de Bello Catilinario, cap. 47. Solinus, cap. 8. Cornelius Tacitus lib. 3. Histor. cap. 14. & S. Augustinus, lib. 2. de Civit. Dei, cap. 24. Restaurato postmodum Capitolio, Legati in Asiam missi sunt Erythras ad Carmina Sibyllina conquirenda, ut in Capitolio reponerentur, ut ex Feneffella refert Lactantius lib. de Ira Dei, cap. 22. & lib. 1. Institut. Divin. cap. 7. Legendus etiam est Dionysius Halicarnassensis lib. 4. Me non latet, nonnullos Viros eruditos reicere ejusmodi Sibyllina Carmina, sæpe Oracula, velut conficta; quod præ aliis existimant, David Blondellus in Opere Gallico de Sibyllis, Ludovicus Vives, in notis ad lib. 13. de Civit. Dei, cap. 23. Petrus Parvus, Gallice *Petit*, Medicus Facultatis Parisiensis, & Ellices Du-Pin, *Dissert. prel. sur la Bible*. Qui certe si de Carminibus, quæ nunc sub nomine Sibyllarum circumferuntur, loquantur, eos damnare non audeo; quamquam catholicum virum minus deceant, quæ ex Ludovici Vives clamore exciderunt, dum scripsit: *Que omnia ficta esse a Christianis, eo nomine indignis, res ipsa clamat*. At res ipsa clamat, primos Christi fideles, qui ante Lactantium, hoc est, ante seculum quartum, inter Gentilium persecutiones, summa vitæ innocentia, ac morum inviolabili moderatione, ac probitate vivebant, a tam grandi facinore perpetrando abhorruisse, ut carmina ab ipsis conficta Sibyllarum nomine consecrarent: maxime cum ea fraus ab Ethni-

cis

(1) S. Augustinus de Civ. Dei lib. 18. cap. 23.

(2) Lactantius lib. 1. Institut. Divin. cap. 6.

cis ipsorum hostibus detegi, ac puniri potuisset. Divus Augustinus itemdem lib. 18. de Civit. Dei cap. 23. hæc notatu digna habet: ⁽¹⁾ *Nam, Vir Clarissimus Flaccianus, qui etiam Proconsul fuit, homo facillime facundia, multaque doctrina, cum de Christo colloqueremur, Græcum nobis Codicem protulit, carmina esse dicens Sibyllæ Erythrææ; ubi ostendit quodam loco in capitibus versusum ordinem literarum ita se habentem, ut hæc in eo verba legerentur: JESUS CHRISTUS DEI FILIUS SALVATOR.* Inferius idem Augustinus alia pariter Sibyllæ recitat de Christo vaticinia, quæ Lactantius Operi suo inseruit.

VII. Neque sibi adversatur Lactantius, ut putat Ludovicus Vives, cum ex cit. lib. 1. Infit. Divin. cap. 6. statim subdit: *Nec discerni, ac suum cuique assignari potest, nisi Erythrææ quæ & nomen suum verum carmini inseruit, & Erythræam se nominatum ibi præloquuta est, cum esset orta Babylonæ. Sed & nos confuse Sibyllam dicemus, scilicet testimoniis earum fuerit abutendum.* Nam & præcedentibus verbis plures fuisse Sibyllas fatetur, & his item confirmat; quamquam confusa esse affirmat ipsorum carmina, pene ac si unius esse videantur. Ea tamen quæ ab Augustino recitantur, Erythrææ esse nominatim asserit ipse Lactantius, eaque profert lib. 4. cap. 15. & lib. de Ira Dei, cap. 22. Quid, quod longe ante Lactantium, & Augustinum, Clemens Alexandrinus, Panzoni Discipulus, qui seculo secundo floruit, Severi Imperatoris, & Antonini filii ejus temporibus, Sibyllarum & numerum, & nomina, & oracula commemorat? Neque hæc vir ille sanctus confinxit, neque a quopiam Christianorum conficta credidit, quod illa tempora minime pa-

tiebantur; sed viros laudat ævo suo antiquiores, de Sibyllis, earumque vaticiniis differentes, ut videre est lib. 1. Stromat. & lib. 4. De iisdem mentionem fecerunt, S. Iustinus Martyr, qui sub Antonini vixit Imperio, in Paren. ad Gentes. Eusebius in Chronico, & in Histor. Ecclæs. Sozomenus lib. 2. Hist. cap. 1. alique. Sed etiam si demus auctoribus adversæ sententiæ, Carmina illa, quæ a Lactantio, & Augustino referuntur, suppositos esse Sibyllarum fœtus; num ideo generatim erit pronuntiandum, Sibyllas nunquam fuisse? Minime profecto: alioquin mendaces faciemus veteres omnes, qui de Sibyllis, earumque oraculis diserte scripserunt; quales sunt, Terentius Varro, quem Augustinus sæpe laudat, & Fabius Quintilianus, lib. 10. cap. 1. Virum Romanorum eruditissimum vocat; Cicero in libris de Divinat. Livius, & Tacitus in suis Historiis; Diodorus Siculus lib. 4. cap. 4. Pausanias in Achaic. Chrysippus lib. 1. de Divin. Solinus, cap. 7. Plutarchus in Sulla, & de Claris Mulieribus: ut innumeros alios præteream. Sæpe ideo antiqui Patres Sibyllarum oraculis usi sunt, ut adversus Gentiles Christi Divinitatem demonstrarent; quod præ aliis præstiterit, Clemens Alexandrinus, Iustinus Martyr, Eusebius, Lactantius, & Augustinus antea laudati. Illud tamen in iis, ac hujusmodi aliis vel Sibyllarum, vel antiquorum Sapientum oraculis quidpiam de Christo prænuntiantibus referendis caute observandum censemus, quod Divus Augustinus lib. 13. contra Faustum, cap. 15. assererat: ⁽²⁾ *Sibylla, vel Sibyllæ, & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii Vates, vel Theologi, vel Sapientes, vel Philosophi Gentium, de Filio Dei, aut*

(1) S. Augustinus de Civ. Dei lib. 18. cap. 23.

(2) Idem lib. 13. cont. Faustum cap. 15.

1550 Orbis Sacer & Profanus

*de Patre Deo vera prædisisse, seu dixisse perhibentur: valet quidem ali-
quid ad Paganorum vanitatem revin-
cendam, non tamen ad ipsorum aucto-
ritatem amplectendam, cum illum Deum
nos colere ostendimus, de quo nec il-
li tacere potuerunt, qui suos congen-
tiles Populos Idola, & Dæmonia co-
lenda partim docere ausi sunt, par-
tim prohibere ausi non sunt.*

VIII. Perpauca hæc de Sibyl-
lis inlinuare nos impulit interiecta
Cumanæ, inter illas celeberrimæ com-
memoratio. Ut autem ad Urbem
ipsam revertamur, ea longe nobi-
lior tunc extitit, cum Christo nomen
dedit: quod quidem contigisse
nonnulli autumant Apostolorum
temporibus, quibus finitimæ illi ci-
vitates Evangelii lumine fuerunt il-
lustratæ. Quinimmo Caracciolus cen-
set, Paulum Apostolum, cum Pu-
teolis fuit, Cumas etiam proximam,
ac celebrem civitatem Evangelii præ-
ceptis informasse. Quæ tamen opi-
niones solis coniecturis nituntur: uti
etiam illa, quam Ughellus affert, vi-
delicet secundo Ecclesiæ seculo San-
ctum Justinum Martyrem Cumas
adiisse, ut antiquum Sibyllini ora-
culi Antrum, Templum, aliaque an-
tiquitatis vestigia inviseret. Certiora
sunt fundatæ illic Christianæ Reli-
gionis argumenta, quæ seculo ter-
tio, ac deinceps occurrunt: Caio si-
quidem Romanæ Ecclesiæ, Diocle-
tiano autem Imperii habenas mode-
rantibus, Cumis jam Episcopatus Se-
des erecta erat, quam tunc tempo-
ris obtinuisse Maxentium ejus Urbis
Episcopum, in Actis Sancti Maximi
Levitæ proditum est. Adeodatus
quoque Episcopus Cumanus interfuit
Concilio Romæ habito sub Hilario
Papa, ann. 465. Cathedralis Eccle-
sia Sancto Maximo Levitæ, & Mar-
tyri, Divo Tutelari dicata erat: in

illa item quiescebant Lipsana Sanctæ
Julianæ Virginis, & Martyris, Nico-
media huc translata. Post institu-
tam Neapolitanam Metropolim, Cu-
manam Ecclesiam illi fuisse suffraga-
neam constat ex libro, qui inscribitur,
Provinciale omnium Ecclesi-
arum: & tradit Ughellus Tom. VI.
in Cumanis, ex Antonio Democha-
re, lib. 3. cap. 15. de Sacrificio Mis-
sæ. Hodie Cumæ excisæ jacent, eas-
que ob incolarum improbitatem de-
structas serunt, anno 1207. tamen
locus, ubi civitas fuit, vetus nomen
adhuc retinet. Tunc Sancti Maximi
Levitæ, & Martyris, & Divæ Julia-
næ Virginis, & Martyris Sacra Cor-
pora Neapolim translata fuere, &
in Ecclesia S. Mariæ Domine Aro-
matæ recondita (1). Ipsa vero Sedes
Episcopalis, & Ecclesia Cumana,
Neapolitanæ unita est: sed Diece-
sim ob loci propinquitatem Puteo-
lanus Antistes possidet. Diruta istius
Urbis vestigia adhuc nonnulla appa-
rent, eaque Blondus, & Leander se-
vidisse testantur: præ aliis celsum in
ipsa Urbe collem, in cujus cacumi-
ne fuit Templum Apollinis Virgilio
memoratum. Præter rupes saxo vi-
vo stupendas, pinne murorum ex-
celsæ cernuntur: ubi autem Apolli-
nis Arx fuit, Sacellum est Christia-
norum Deiparæ Virgini Sacrum, &
ipsum vetustate consumptum. Sub-
dit Blondus: *Nihilque extat in-
tegrum, nisi Caverna frontispicio deco-
rata manu facta, quam Sibylle An-
trum fuisse socius itineris noster Pros-
per Camuleius vir doctus cum ingres-
sus quibusdam conjecturis affirmavit.*

Jam supra ex Livio meminimus
Hamarum, quæ Cumis propinquæ
erant ad tria millia passuum. Erat
Lucus, & Templum in Monte, ubi
a Campanis noctu Diis sacra fiebant:
locus adhuc retinet nomen, apud
Tri-

(1) Blondus Ital. Illustr. lib. 8.

Tripergulinum Lacum, & vulgo *Hami* appellatur: de quo hæc Blondus: *Sacrificium ad Hami nocturnum erat; hujus vero olim celebris loci Mons arduus, qui a Balmis nunc Tripergulanis vix mille quingentos abest passus: ruinis ad verticem tegitur conspicendis, & quibus nulla est Tripergulis hominum habitatio, aut cultura. Ad partem vero qua Cumæ spectant, in Avernum, & Baias distat pariter ab utrisque urbibus fornix lateritio opere sublimibus columnis sustentatur, cuiusque Romano operi comparandus: Quod & Leander confirmat, nempe eo loci mirabiles Arcus lateritio opere constructos assurgere, præcellis*

columnis suffultos, quos ne ipsa quidem Romana ædificia superant.

IX. Cumis quinto lapide digressis, obvium est ad littus Misenum, Promontorium, Straboni, Dionysio Halicarnasseo, Plinio, Dioni, Antonino, Virgilio, & Tacito, Misenum dictus: Ptolemæo autem *Misenum Promontorium*. Mons est Mari imminens, antea *Aërius* appellatus; sed cum ibi Misenus Eneæ tibicen sepultus esset, ab illo deinceps novum, nonne accepit, uti narrant, Dionysius Halicarnassus lib. 1. Solinus, Pomponius Mela, & aperte significavit Virgilius *Æneid.* 6. (1)

*At pius Eneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suæque arma viro, remumque, tubamque
Monte sub Aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.*

In summo Montis fastigio præalta Turris eminebat, nocturno lumine coruscans, ut specula esset portum indicans navigantibus. Eidem Monti, qua Cumas spectat, Lacunæ adjacent, nunc Mare mortuum dictæ, quarum aquæ e Sinu Puteolano exiliunt. Circa ejusmodi Lacunas, in continentis supercillio ingentium ædificiorum ruinæ, ac fundamenta maxima cernuntur. Illic namque Portus natura loci eximius erat, in quo Octavianus Augustus Classem ingentem instituit, quæ versas in Tyrrenum Mare Imperii Romani Provincias, hinc Gallias, Hispaniasque; inde Mauritaniam, & Africam, interjectasque Insulas tutaretur. Id in Octavii Augusti Vita Suetonius narrat: (2) *Classem Misent, & alteram Ravennæ, ad tutelam superi, & inferi Maris collocavit.* Huic Classi præfectum fuisse Plinium Seniore, quan-

do apud Vesuvium Montem incendio est absumptus, Blondus, & Leander referunt, ex Plinio Juniore. Augusti morem postea Tiberium imitatum, apud Misenum, & Ravennam Classes instituisse, tradit Cornelius Tacitus lib. 4. *Annalium*; idemque sub Nerone, ac secutis Imperatoribus factum, scribit lib. 2. & 3. *Historiarum*. Quam ingentia, atque magnifica circa Misenum hoc Promontorium quondam ab antiquis Romanis condita fuerint ædificia, ex ruinis adhuc extantibus facile conici potest: de quibus hæc Blondus prodit: (3) *Misenus, inquit, ipse Mons, qui in promontorium coarctatur, etsi natura cavernosus fuit, tamen tantis excavatus est operum laboribus, tantis vel marmoreis, vel lateritio, & lapide quadrato compactis, in sublime ductis sustentatur columnis, ut ubique pensilis videatur; erantque, ut apparet,*

(1) Virgilius *Æneid.* lib. 6.
(2) Suetonius in Augusto.

(3) Blondus loc. cit.

ret, intus balnea, erant natatoria, erant ad cenam, luxuriae triclinia. Superius vero in continenti, & qua vergit in praedictum Misenum classem locum, fundamenta videntur, his qui non viderint incredibilia, ubi piscinam vulgo mirabilem dicunt; nam cum ea pulcherrime, ut constat, adis desuper destructa fundamenta fuerint, pari hæc extans subterranea sublimibus sustentata lateritiiis columnis, ducentos quinquaginta longitudine, centumque & sexaginta latitudine, passus patet; & ita est integra, ut nova videatur. Lucii Luculli domum fuisse, quæ illi erat in Baiano Sinu, loco omnium Italiae calidissimo, idem Blondus affirmat. Satius ego dicendum puto, eam fuisse primum Caii Marii ingenti pecuniæ summa, in ipso Baiano Sinu, sed apud Misenum adificatam, quam postea Lucius Lucullus plurimi emit, idque ex Plutarcho in Marii Vita concilio, hæc narrante: (1) *Populus in duas partes discessit, partim Marium, partim Syllam ad principatum eligentes; Marium ad Thermas Balanas curandicorporis gratia, quod senectute, & fluxibus (ut ipse ferebat) confectum erat, proficisci iubens. Nam ibi apud Misenum magnificas aedes, atque effeminatiores, quam talis viri dignitas, qui tot bella gessisset, pateretur, habebat. Hanc Cornelia septuaginta millibus sestertium semis emisse fertur: paulo post L. Lucullus quingentis millibus ac ducentis: ita repente sumptus aucti, & tantum ad luxum tam brevi momento accessit.*

In hoc eodem Promontorio, ad Sinum Baianum inter Puteolos, & Cunas, Misenum, celebris olim civitas fuit, cui hærebant nobilis ille Portus antea memoratus. Non minus antiquæ huius civitatis, quam ipsius Promontorii, ac Portus me-

minerunt auctores supra laudati, Dionysius Halicarnasæus, Solinus, Strabo, Plinius, Ptolemæus, Pomponius Mela, Livius, Cicero, Tacitus, & alii. Christianæ Religionis femina hac in Urbe sub ipsis forsitan Apostolorum temporibus jacta fuisse verisimile est, cum Neapoli, Puteolis, & Cumis adeo propinqua esset, atque insigni Portu instructa. Episcopus Sede jam prioribus seculis fuerat exornata. Concordius Misenas Episcopus subscripsit Concilio Romæ ann. 501. celebrato sub Symmacho. Hodie hæc civitas omnino excisa jacet.

X. Quidquid Pelagi, ac littoris a Miseni Promontorii acunine, ad Athenæum usque Promontorium, quod etiam Minervæ dicitur, a Templo olim Minervæ dicato, teste Strabone, lib. 5. excurrit, Crateris Sinus ab antiquis appellabatur, quo nomine Strabo lib. 8. & alii veteres illum vocant, duobus pæne coeuntibus Promontoriis incurvatus. Hic Sinus modo ab Italis, *Golfo di Napoli*, nominatur. Oram utrinque ad quatuor & quinquaginta passuum millia extensam tradit Leander Sinus parvus hic terræ, maritimæque oræ tractus frequentissimus fuit, Urbibus, Castris, Oppidis, Villis, Palatiis, Thermis, Theatris, aliisque ejusmodi magnificis, ac splendidis ædificiis, ita sibi invicem prope cohærentibus, ut e Mari ea prospicientibus, integra, & maxima civitas videretur. Præsertim vero pars illa Crateris Sinus, qui Baianus nuncupatur, Puteolos, ac Neapolim usque protensa, omnium admirationem intuentium rapiebat. Tam multa adhuc cernuntur, partim integra in subterraneis, partim superius semiruta, partim in ruinis collapsa veterum operum monumenta, ut Blondus, Leander,

(1) Plutarchus in Mario.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1553

der, aliique viri eruditi existiment, antea Horatius lib. 1. Epistol. in illa, quam ad Mæcenatem inscripsit, citra ullum mendacium significavit: (1)

*Nullus in orbe Sinus Baiis præluet amœnis,
Si dixit dives: lacus, & mare sentit amorem
Festinantis heri.*

Est enim hæc Regio totius Italiæ amœnissima, ac jucundissima; de qua etiam Juvenalis cecinit: (2)

*Janua Baiarum est, & gratum littus amœni
Secessus. Ego vel Prochyta præpono Suburræ.*

Cum enim de Amicis Roma Baias proficiscentibus loquatur, quos prius necesse erat Cumas transire, hanc Urbem idcirco Januam Baiarum nominat, littus vero Baiani Sinus gratum vocat, quod amœnissimum sit, atque ad secessum, otiumque aptissimum. Prochyta quoque Insulam eo in Sinu positam, Suburræ Romanæ præponit. Eo in littore aquæ calidæ sunt, cum ad voluptatem, tum ad varios morbos commodæ: & quia fertilitate, rerumque copia, ædificiis, ac littorum amœnitate præstabant, magno Romanorum, maxime Procerum multitudo illuc confluere solebat. Passim circa littus, atque in agro erecta erant ædificia, ultra quod credi possit splendida, ac magnifica, in circuitu, quem idem littus format, apte, concinne, atque continua quadam invicem propinquitate disposita, pulcherrimi theatri speciem exhibentia. Horum pars collibus cellissimis imposita, atque in apertum pelagus prominentibus bra-

chiis sustentata; alia ingentium molium laborioso opere constructa, fundamentis in profundissimum mare jactis. Extant adhuc nonnulla pæne integra, Thermæ scilicet ad ipsum Baianum Sinum intimum, qui unicus nunc locus pristinam Baiani appellationem memoriamque conservat. Sunt & aliæ pæne similes Thermæ illis proximæ, quarum conditorum nomina ignorantur. De iis Thermis Baianis, Strabo, Plinius, & plerique veterum mentionem faciunt.

Ad hunc eundem Sinum, Baiæ nobilissima civitas quondam ædificata fuit, vicino Mari adiacens; quod nomen ei impositum volunt a Baio Ulyssis socio illic sepulto, ut Strabo affirmat. Fuit autem hæc urbs temperie aëris, Romanorum frequentia, atque ædium splendore, ornamentis, & magnificentia, celeberrima; veterum idcirco laudibus commendata: de qua Martialis ad Flaccum: (3)

*Ut mille laudem, Flacce, versibus Baias
Laudabo digne: non satis tamen Baias.*

Silius item Italicus lib. 8. (4)

Primores adsunt Capuæ, docet ille serpentes

Pars II. Vol. III.

L

Un-

(1) Horatius lib. 1. Epist. 1.

(2) Juvenalis Sat. 3.

(3) Martialis ad Flaccum.

(4) Silius lib. 8.

1554 Orbis Sacer & Profanus

*Unde ferant nomen Baiae, comitemque dedisse
Dulichiae, puppis stagno sua nomina monstrat.*

Hanc Urbem terræ motibus saepe quassatam refert Leander, ac tandem ob eam rem ab incolis desertam penitus concidisse, cujus prope Mare, & in Mari ipso vestigia, ac rudera prostant. *Baia* adhuc nominatur exiguus locus inter Puteolos, & Cumas ad tria passuum millia, nulla alia re, quam Balneis memorabilis. Portum Julium apud *Baia*s, immisso in Lucrinum, & Avernum lacum Mari, ab Octaviano Augusto conditum narrat Suetonius. ⁽¹⁾

Non hic prætereundum reor novum, atque inauditum genus spectaculi, quod prope hanc Urbem *Caius Caligula* Imperator excogitavit, illudque Suetonius ita enarrat. ⁽²⁾
„ *Baiarum* medium intervallum *Puteolanas* ad *Moles* trium millium & sexcentorum fere passuum ponte conjunxit; contractis undique onerariis navibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoque aggere terreno, ac directo in *Apia* viæ formam. Per hunc pontem ultro citro commeavit, biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignisque quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaque chlamyde, Postridie quadrigario habitu, curriculoque bigi famosorum equorum, præseferens *Darium* puerum ex *Parthorum* obsequiis: comitante *Prætorianorum* agmine, & in essedis cohorte amicorum. Varias deinde, quæ apud vulgus de instituto hoc spectaculo spargebantur, causas idem Suetonius subdit: „ Scio ple-
„ rosque existimasse, talem a *Caio*
„ pontem excogitatum æmulatione
„ *Xerxis*, qui non sine admiratione
„ aliquanto angustiore *Helle* spon-

tum contabulaverit. Alios, ut
„ *Germaniam*, & *Britanniam*, quibus imminebat, alicujus immen-
„ si operis fama territaret. Sed
„ avum meum narrantem puer au-
„ diebam, causam operis ab inter-
„ rioribus aulicis proditam, quod
„ *Thrasyllus Mathematicus*, anxio
„ de successore *Tiberio*, & in ve-
„ rum nepotem proniori, affirmas-
„ set: *Non magis Caium imperaturum,*
„ *quam per Baiarum Sinum equis di-*
„ *scussurum*.

XI. *Paululum Baianum Portum* egressis, *Avernum*, *Lucrinumque* Sinus petentibus obvium est *Balneum*, olim *Ciceronianum* dictum, cui a *Ciceronis* Liberto carmen in laudem domini sui inscriptum fuisse, *Plinius* testatur. Huic *Ciceroniano Balneo* alterum haud procul succedit, in longam, tortuosamque fossam saxo excavatum, quod sine quopiam aquæ calentis usu, solo vapore sudores provocat copiosissimos: & Medicorum relatu plurimis morbis curandis ejusmodi *Balneum* est aptissimum. Fuit vero apud veteres hujuscemodi *Thermarum* usus multum frequens, quas propterea ab actu fricandi, tergendique carnes, ut inde abundantior sudor exprimeretur, *Friſſolæ* appellarunt, nunc autem vulgus corrupte *Tritoli* *Balnea* nuncupat. Verum cum *Balnea* hæcenus recensita circa *Baianum* sinum sint dispersa, a *Strabone*, aliisque veterum *Baiana* *Balnea* nuncupantur.

Ad eam porro *Baiani Sinus* partem incipit *Lucrinus*, Suetonio in *C. Octaviano Augusto*, & *Tacito* lib. 14. *Annalium Lucrinus Lacus* dictus; itemque *Horatio* lib. 2. *Ode* 15.

Jam

(1) Sueton. in *Augusto*.

(2) Suetonius in *C. Caligula*.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1555

*Jam pauca aratro jugera regiae⁽¹⁾
Moles relinquunt: undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu.*

Martialis autem Stagnum appellat, lib. 3. ⁽²⁾

Piger Lucrino naviculatur in Stagno.

A Strabone tamen lib. 5. & a Symmacho, *Lucrinus Sinus* nominatur. in maximis quandoque tempestatibus coniungi soleant. De utroque Lacu idem Martialis dixit:

Dum modo Lucrino, modo se permittit Averno.

Sed ceteris elegantius Virgilius, Georgicorum lib. 2. cecinit: ⁽³⁾

*An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus equor,
Julia qua ponto longe sonat unda refulso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Averni?*

Quæ carmina exponens Servius, ita ad rem nostram differit: ⁽⁴⁾ *In Baiano Sinu Campaniæ contra Puteolanam Civitatem Lacus sunt duo, Avernus, & Lucrinus, qui olim propter copiam piscium veligalia magna præstabant. Sed cum Maris impetus plerumque irrumpens exinde pisces excluderet, & redemptores gravia damna paterentur, supplicaverunt Senatui, & profectus C. Julius Cæsar, ductis brachiis exclusit parte Maris, quæ antea infesta esse consueverat, reliquitque breve spatium per Avernum, quæ & piscium posset copia intrare, & fluctus non essent molesti, quod opus Julium dictum est: sed Poëta ambitiose undam Juliam appellavit, frementem contra moles a Julio oppositas. Hæc Servius: in eo tamen fallitur, uti etiam falluntur Blondus, & Leander Albertus ipsum sequuti, dum a C. Julio Cæsare id factum referunt, Sue-*

tonii insuper, quem citant, locum perperam de Julio Cæsare accipientes, quod iste de Octaviano Cæsare Augusto narrat. Suetonii verba de Octavio Augusto loquentis in ejus Vita hic damus: ⁽⁵⁾ *Navibus ex integro fabricatis, ac XX. Servorum, millibus manumissi, & ad remum datis, portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum & Avernum lacum Mari, effecti. Porro Julium appellandum duxit, in honorem C. Julii Cæsaris, non quod is opus illud condidisset. Quod ad Lucrini Lacus nomen attinet, plerique ita dictum censent a lucro, quod inde proveniebat, propter multitudinem piscium, qui ibi capiebantur. Præ aliis piscibus Lucrini Lacus, in pretio sunt Ostrea, & Aurata, idcirco Martialis versibus lib. 13. Epigrammatum commendantur: ⁽⁶⁾*

*Ebria Baiano veni modo concha Lucrino:
Nobile nunc sitio luxuriosa garum.*

L 2

Et

⁽¹⁾ Horatius lib. 1. Ode 25.

⁽²⁾ Martialis lib. 3.

⁽³⁾ Virgilius Georgic. lib. 2.

⁽⁴⁾ Servius ibid. in Comment.

⁽⁵⁾ Suetonius in Octavio Augusto.

⁽⁶⁾ Martialis lib. 13. Epigram.

1556 Orbis Sacer & Profanus

Et infra: *Non omnis laudem, pretiumque Aurata meretur:
Sed cui solus eris concha Lucrina cibis.*

Hodie Lacus Lucrinus ab incolis vulgo appellatur, *Lago di Licola*, seu *Mar Morto*, inter Putecos, & Baias.

Ex Lucrino Lacu, in Avernum pronus olim erat aditus; liquidem, ut ait Strabo, lib. 5. ⁽¹⁾ *Contiguus Baiis Lucrinus adest Sinus, intra quem Avernus est.* Nunc tamen Avernus a Lucrino separatus est, quoniam breve spatium ab Octaviano Augusto relictum, quo piscium copia Mare posset intrare, postmodum superinducta arena conclusit: quæ quidem clausura, teste Blondo, diligentissime de industria conservatur, ne crescentes cedente Mari aquæ Balneis officiant, quæ Vicus, nunc

Tripergula dictus, plurima, atque, ut Medici perhibent, omnium Italia saluberrima habet. Adjacent autem ejusmodi Balnea Averno Lacui, salsum in aquis retinenti saporem. Lacus iste Avernus, mutata litera, quasi *Aornus* est nuncupatus, a Græca voce *Aornos*, idest, sine avibus, seu avibus carens: sive quod aves supervolantes gravi ejus odore enecarentur; sive quod sulphureæ exhalationes aërem usque adeo extenuarent, ut aves sustinere non posset. Quæ cum horridi lacus, eique adherentis cavernæ, tum pestilentis aëris incommoda, præ ceteris descripsit Virgilius, lib. 6. *Æneid.* ⁽²⁾

*Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatus,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam super haud ulla poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis se se habitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat:
Unde locum Grai dixerunt nomine Avernum.*

Recte, ut arbitror, hic advertit Servius, non a putridi aëris improbo odore, sed quod exhalationes sulphureæ aërem nimium extenuent, inde accidere (si tamen id verum est) ut aves aut illuc supervolare nequeant, aut supervolantes decendant, quia scilicet aër illic adeo extenuatur, ut illas sustinere nequeat: ⁽³⁾ Sane, inquit, sciendum, Lucretium, & alios Physicos dicere, aërem corporeum esse, unde aves sustinet, sed hunc cedere vaporibus sulphureis. Unde aves in illis locis desertæ aëre, quo portari solent concidunt, non odore, sed pondere. Quod potest esse verissimile, quia altius in eodem loco possunt volare:

Tollunt se celeres, liquidumque per aëra lapsæ.

Hoc sensu loquutum fuisse Plinium puto, cum in Procemio lib. 4. scripsit, locum esse in Epiro *Aornos* dictum, qui & ipse ab exhalatione avibus pestifera nomen accepit. Item, que Lucretium libro sexto dicentem: ⁽⁴⁾

Principio quod Averna vocant, non nomen id ab re

Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis.

Quia etiam apud Indos Petra præceps, & invia, Arriani, Plutarchi, & Curtii, aliorumque Historicorum monumentis celebrata, *Aornos* appellatur, quasi avibus inaccessa; non

(1) Strabo lib. 5.

(2) Virgilius lib. 6. *Æneid.*

(3) Servius ibid. in Comment.

(4) Lucretius lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1557

non autem ob gravem aëris odorem, qui illic purissimus est. Quamobrem non ita facile crediderim solo odore graveolente aves necari. Plurimis fabulis Poëtarum Avernus hic Lacus sui horrore, sulphureis exhalationibus, densisque nemorum circumstantium umbris argumenta præbuit: præcipue vero hunc locum Plutoni dicatum, & inferorum limen esse rudis vetustas credidit; unde & pro Inferorum sede a Poëtis usurpatur. Illic Stygem Paludem, Stygium canem, idest Cerberum, Inferorum custodem, Charontem qui defunctorum animas per tria Inferni flumina, Acherontem, Stygem, & Coccytum, ad aliam ripam transvehat, Virgilius, Ovidius, ac ceteri Poëtae hæxerunt. Deliramenta sane Gentilium inde nata, quod Avernus Lacus antea Silvarum densitate sic ambebat, ut exhalantes ex eo aquæ sulphureæ vapores, atque inter densarum arborum angustias arctati odorem gravissimum emitterent. Locum itidem nemorum opacitate tenebras undique spargens, horrorem, terroremque incuteret. Acheron quoque fluvius inferorum ab iisdem confectus, haud procul est a Baïis undique montibus septus, adeo nec Orientem solem possit aspicere, nec Occidentem, sed tantum Meridionalem. Iis itaque in locis, præcipue ad Avernum Lacum Ethnicæ Aras Plutoni dicaverant, ubi interdum humanas victimas immolabant, sicuti ex Homero, Strabone, & Plinio Leander in Descript. Campaniæ Felicis ostendit. Addit idem auctor, quod & antea Servius, Blondus, aliique tradiderunt, Octavianum Augustum, deiectis Silvius, quæ Lucrinum, & Avernum Lacum circumtegebant, amœna reddidisse ea loca. Et sane

mirum est cernere stupendi operis ædificia, quæ aut in circuitu Averni, aut in ejus aquis ripæ proximioribus fuerunt jacta, quorum adhuc non pauca extant vestigia. Viæ vero in circuitum strata, & aquarum dulcium formæ superioribus in collibus pæne sunt integræ. Longum esset hic vel indicare maiorum supradictis ædificiorum ruinas, quæ egressis depressa hæc Lucrini, & Averni loca, & Puteolos petituris occurrunt, tum circa Viam, quæ Attellam ducit, tum usque ad Baiani Montis supercilium ascensuris. Iis autem post tergum relictis, in loco ab incolis *Belgermanum* dicto, fuerunt olim egregia opera, quæ Tiberius Cæsar Bello Germanico feliciter peracto, unde Germanicus id appellatus, ad facti ejus famam, memoriamque extruxit, uti docent literæ pila marmorea incisæ. Minime tamen prætereundum censeo, quod de Operibus a Nerone circa Avernum, Baianumque Sinum inceptis Suetonius prodit: ⁽¹⁾ *Inchoabat Piscinam a Miseno ad Avernum Lacum contentam, porticibusque conclusam, quo quidquid totis Baïis calidarum aquarum esset, committeretur.* Ejusdem rei meminit & Tacitus. Alterum longe majoris impendii opus idem Nero illic inchoavit: *Fossam, inquit Suetonius, ab Averno Ofliam usque, ut navibus nec tamen Mari iretur, longitudinis per centum sexaginta milia, latitudinis quo contrariæ quinquere meae commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodia in Italiam deportari, etiam scelere convictos, nonnisi ad opus damnari, præceperat.* Ejusdem Fossæ Neronianæ meminerunt etiam Plinius, lib. 14. cap. 6. & Cornelius Tacitus lib. 15. Annal. Ad hanc

cam-

(1) Suetonius in Nerone.

1558 Orbis Sacer & Profanus

eamdem Fossam alluſit Statius in Carmine de Via Domitiana: (1)

Nec frangit vada, montibusque caſis

Inducit Nero ſordidas paludes.

Nullum tamen ex ejuſmodi operibus Nero abſolvit: de quo merito præſatus Suetonius ſcripſit: *Non in altare damnoſior, quam in ædificando*: ejusdemque in moliendis inſanis hiſce operibus audaciam, *impendiorum furor*em appellat. Ad hujus demum tum Averni Lacus, tum Lucrini, & Baiani Sinus decus olim ſpectabant Palatia, quæ Alexander Imperator Mammææ matri, affinibusque ſuis excitavit: eaque apud Ælium Spartianum ſic deſcripta legimus: (2) *In Baiano palatium fecit cum Stagno Mammææ matri: quod Mammæa tunc dictum hodie vocatur: fecit & alia opera in Baiano magnifica in honorem affinium ſuorum, & Stagna ſtupenda, admiſſo Mari.*

Recenſita hæc ædificia, & Balnea circa Baianum Sinum, Lucrinumque, & Avernum Lacus poſita, quorum plurima adhuc Blondi ætate perſeſcebant, hodieque magna illorum veſtigia cernuntur, poſtmodum horribili illo, maximoque incendio, quod anno 1538. Tripergulis contigit, conſumpta fuere. Rem ita narrat Leander Albertus. Anno reparatæ ſalutis 1538. die 29. Septembris Divo Michaëli Archangelo ſacra, cum præceſſiſſent jam anteaſtis diebus varii terræmotus in Tripergularum oppido terra magno hiatu repente diſſiſſa ingentes flammarum, globos evomere cœpit; mox vehementer mugire tonitrua in ipſis terræ viſceribus audita ſunt; dein igniti lapides, cinereſque tanta copia, ac vi eruperunt in ſublime, ut longe lateque ſparſi, uſque ad Sancti Se-

verini oppidum, quod Neapoli 24. mil. paſſ. diſtat, delati fuerint. Flammæ globi, ignitique lapides late diſfuſi, nedum Tripergularum ædes, ac Balnea, ſed & plurima alia ipſis adiacentia, ac circa Baianum Sinum, Lucrinumque, & Avernum Lacus diſperſa conſumpſere. Eo autem loci, ubi terra ſubterraneo igne dilacerata eſt, cineres, ſpongioſique lapides tanta copia exilierunt, ut Montem componerent, cujuſ radices quatuor paſſuum millia occupant, voragine ab imo ad ſummum in medio reliſta, cujuſ fauces quinquaginta circiter paſſus patent; deorſum vero ſenſim vorago illa coarctatur, deſinitque in modicam plateam, ex qua fons limpidx aquæ, ſed ſulphur redolentis, emanat.

XII. *Heraclea* Strabonidiſta vetuſtus fuit Campaniæ oppidum, ſupra Neapolim, prope littus poſitum, cui proximum erat Promontorium, benigni ſaniquæ aëris, ob Africanum ventum illic aſſantem. A Plinio autem, & Pomponio Mela *Herculanæum* appellatur; quod nomen Dionyſius Halicarnaſ. aſſerit, illi ab Hercule ejus conditore fuiſſe impoſitum: is quippe Italiam petens, navi in Campaniam appulſus, inter Neapolim, Pompeioſque oppidum, iſtud condidit, atque ex ſuo nomine *Heracleam*, ſeu ut Plinio, *Mela*, & aliis placet, *Herculanæum* appellavit. Locum hunc ejusdem Dionyſii ætate Romani obtinebant, quod ibiquavis anni tempeſtate Navetutum haberent Portum. Illud idem a multis eſſe creditur oppidum haud exiguum, quod etiam hoc tempore viſitur in ora Campaniæ, inter Neapolim octo, & Stabias decem mil. paſſ. & vulgo *Torre del Greco*, nominatur; ab aliis vero, *Torre di Oſta-*

(1) Statius de Via Domitiana.

(2) Spartianus in Alexandro.

Ottavo: qua de re videndus est Ambrosius Leonius, lib. 1. Nolæ.

XIII. Hactenus littorea secundæ partis Campaniæ loca præcipua inſpeximus: nunc ejusdem Urbes in Mediterraneis poſitas, ſed exciſas luſtrems oportet. Sunt autem, *Atella*, *Sveſſula*, *Mons Veſuvius*, *Pompeii*. *Atella* medio inter Neapolim, Capuamque itinere antiqua civitas fuit, apud Clanum amænifima, quondam Opicorum ædificium, & ſedes; tametsi ejus incolæ primam ab Ofciſ originem traxiſſe dicantur. Hanc Urbem, uti & *Atellanos* populos commemorant, Livius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, Silius Italicus, & alii veteres. Hæc civitas Romanorum colonia fuit, & municipium. Poſt Cannenſe prælium *Atellani*, una cum Capuanis, & aliis Campaniæ populis, a Romanis ad Annibalem deſecerunt: ſed poſtmodum a Fulvio in deditionem accepti. Id refert Livius lib. 3. & 6. Decad. 3. quæ eſt ſecundi Belli Punic, ubi ait: (1) *Capuam a Calibus reditum eſt, Atellaque, & Galatia in deditionem acceptæ, ibi quoque in eos, qui capita rei erant animadverſum eſt*. Tum inferius diſſuſe narrat Senatus Romani decreta in eos lata, quibus mulctati fuerunt: dein etiam patria pulſi, Galatiam migrare juſſi, atque in illorum Urbem Nucerinî traduſti: (2) *Nucerinî, inquit, Atellam, quia id maluerunt, Atellanis Galatiam migrare juſſi, traduſti*. Quam improbis *Atellani* eſſent moribus, nullus præter veterum eſt qui non memoret. Ex ipſorum monumentis perpauca, hæc Blondus collegit: (3) *Atella haud quaquam minora in re parva, quam Capua in magnis, præbuit Campaniæ luxuriæ documenta: ſiquidem pro ſuperbiæ, & crudelitatis origine, quam*

Cicero tribuit Capuæ, hæc Atellanorum carminum laſciviam, modulationemque, quod nomen indicat, & Macrobius affirmat, invenit. Quid vero eæ fuerint Atellani, M. Varro, Aulus Gellius, Macrobiusque, & Juvenalis Satyricus ſæpe indicant: earumque artiſ cum non expedit, nec ſit hujus temporis, & loci inquirere documentum, ſatis ſuperque fuerit obſcenam notare laſciviam pueri, & puellæ; luxuriemque ſpumantes natu maiores. Compoſitum metro, ac muſica modulatione laſcivis, & omnia diſtu ſaſtluque pudenda exprimentibus verbis carmen, motu quoque corporis, & geſtu quaquam verſum, etiam reſuſpinato, ita in choreis, & ad impudicorum menſas pronunciabant, geſti culabanturque, ut nihil præter ipſum cœundi exquisitiſſimum deſſet eſſetum. Hinc Atellani a Latinis dicebantur fabulæ, ab hac Urbe Atella ſumptæ, in quibus perſonæ inducebantur, & argumentis, dictis, & jocularibus reſpondebant Satyricis fabulis Græciſ. De iis Livius decad. 1. lib. 7. hæc tradit (4): Poſteaquam lege hæc fabularum ab uſu, ac ſoluto joco res avocabatur, & ludus in artem paulatim verterat, juventus, biſtrionibus fabellarum aſtu reſiſto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus jaſtare cepit, quæ exodia poſtea appellata, conferaque fabellis potiſſimum Atellanis ſunt, quod genus ludorum ab Ofciſ acceptum tenuit juvenus, nec ab biſtrionibus pollui paſſa eſt: eo inſtitutum manet, ut actores Atellanarum nec tribu moveantur, & ſtipendia, tanquam expertes artiſ ludicræ, faciant. Ex quo Livii loco conſtat, ab Atella prodiſſe, nedom Atellanarum fabellarum proverbium, verum etiam ex iis compoſita carmina, quæ exodia

(1) Livius Dec. 3. lib. 6.

(2) Ibid. lib. 7.

(3) Blondus Ital. Illuſtr. lib. 8.

(4) Livius Dec. lib. 7.

1560 Orbis Sacer & Profanus

dis dicebantur. Porro *exodium* carmen erat ridiculum, quod in exitu chori, seu comædiarum cantabatur a juventute in fine fabularum Atellanarum: vocabulo tracto ab *exodos*, Græco nomine, exitum significante, quod carmen illud in fine fabulæ ab exeunte juvenum choro jactabatur: unde Juvenalis cecinit: (1)

Urbicus exodio risum movet Atellanæ

Gestibus Autonoes.

Suetonius quoque vibratum a Malonia muliere pudica, & casta notam, qua Tiberii eam constuprare frustra tentantis, obscœnitatem oris hirsuto, atque olido seni exprobravit, recitans, subdit: (2) *Unde nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta, percubuit: Hircum vetulum capris naturam ligerrare.* Quin etiam eodem Tiberio vita functo extra Romam in Villa Luculliana, cum ejus cadaver moveri a Miseno cœpit, idem Suetonius narrat, conclamasse plerosque, *Atellam potius deferendum, & in Amphiteatro semiusculandum.* Quæ verba Isaacus Casaubonus notis suis illustrans, dixit: negant dignum qui Romæ sepeliatur, quam ita cupide deseruisset, & a qua tam pertinaciter abstinuisset: proiciendum igitur in aliquod Campaniæ Municipium, qua tantopere vivus delectabatur. Atellam autem nominant potius, quam aliud; alludentes ad flagitiosam ejus vitam talis enim Atellanorum vita & mores: unde sunt Atellanæ fabulæ nuncupatæ. Ita Casaubonus.

Antequam hæc civitas excidium passa esset, Episcopali Sede donata erat. Inter præfatos ejus Antistites celebris extitit Sanctus Elpidius, quem sub Arcadio, & Honorio Im-

peratoribus floruisse tradunt. *Primus* nomine, Attellanus Episcopus sedit in Concilio Romano, anno 465. Averfam Campaniæ Urbem ex Atellæ ruinis conditam fuisse, etque eodem loco, ubi illa fuit ædificatam existimat Blondus in Italia Illustrata, lib. 8. (3) *Fuisse*, inquit, *ubi nunc est nova Urbis Averfa, præter alias rationes, hoc uno constat argumento, quod Sanctæ Mariæ Ecclesia baud longe ab Averfa cognomen in Atella vetustum retinet.* In eandem sententiam ivit etiam Ughellus Tom. I. Italiæ Sacræ, in Averfan. Episcopo. ubi scripsit, Averfam in collapsæ Atellæ vestigiis fuisse constructam. Sed ambo falluntur; vetus quippe Atella distat ab Averfa ultra duo millia passuum, ubi nunc Pagus vulgo dictus *Sant' Alpino*, idest, *Sant' Elpidio*; ibique ad hanc usque diem, dirutæ civitatis integer circuitus, & munitionum ædificia cernuntur. Nec quidpiam evincit Blondi argumentum; nam vetus illa Cathedralis Beatæ Virginis dicata, extra Averfam posita, non alia esse potest, quam quæ in Pago præfato est, si tamen adhuc extat: quod si altera prope Averfam adhuc sit, oportet illam vetus Atellanæ jam excisæ nomen retinere, quia & Cathedralis, & Episcopi Sedes post Urbis excidium, Averfam translatae fuerunt. Quæ enim nunc Averfæ cernitur Cathedralis Basilica, a Roberto Guiscardo III. excitata fuit, & Divo Paulo Apostolo est Sacra, ut infra, cum ad Averfam ventum erit, dicemus. Inter Atellam, & Aceras, ad 4. mil. pass. Svesula sedet; cujus meminit Livius lib. 7. & 23. ejus itidem meminere Strabo, Plinius, & alii. Frontinus eam Romanorum Coloniam vocat. Adhuc extat, sed fere extincta, & vulgo *Pesfula*

(1) Juvenalis.

(2) Suetonius in Tiberio.

(3) Blondus loc. cit.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1561

sula appellatur, distans 20. fere mil. pass. infra Beneventum Capuam inter, & Avellam.

XIV. Pompeii pervetus fuit Campaniæ oppidum oblongum, vilisque speciosissimum frequentissimum, apud ostia Sarni fluminis, & Montis Vesuvii radices, procul a Stabiis; a Neapoli ad 18. mil. pass. uti ex Strabone, & Plinio colligi potest. Solinus existimat, id nominis huic oppido impositum ab Hercule, quod maxima pompa Boves ex Hispaniis in Italiam perduxisset. Lucas Holstenius tamen putat Pompeios ibi fuisse, ubi nunc maxima videntur rudera, loco qui *Civita* vulgo dicitur, ubi Ambrosius Nolanus Stabias fuisse credidit. Romanorum imperio jam ante secundum Bellum Punicum paruisse constat ex Livio lib. 9. ubi inter cetera asserit: (1) *Per idem tempus Classis Romana a P. Cornelio, quam Senatus Maritimæ oræ præfecerat, in Campaniam acta, cum appulsa Pompeios esset, socii navales ad populandum Nucerinum agrum profecti, facta præda exusti sunt.* Coloniam a P. Sylla fuisse deductam, testatur Cicero in Oratione Syllana. Ejus Ager amœnissimus est, frugum, fructuumque feracissimus. Pompeiana sicus ad siccandum optimæ: Pompeiana item vitis Columellæ lib. 3. cap. 2. commendatur, ex qua vinum pretiosum gigni prodit Plinius lib. 14. cap. 6. illudque perfectius effici, quo magis veterascit, atque ad decennium usque optimum conservari, senecta illud juvante potius, quam lædente. Hinc Romanis Pompeianus ager semper gratissimus fuit; adeo ut Cicero in Oratione tertia pro Lege Agraria contra Rullum, agere ferendum ostenderit, Pompeios a decem viris venundari. Celebre istud Campaniæ oppidum, Seneca jam senecæ, sub Neronis Imperio terræ motu

Pars II. Vol. III.

tu descendit, & usque adeo sævit ita concussio, ut magnam Campaniæ partem pæne vastaret. (2) Descripsit hoc pereleganter ipse Seneca Natural. Quæst. lib. 6. *Pompeios, inquit, celebrem Campaniæ Urbem, in quam ab altera parte Surrentinum, Stabianumque litus, ab altera Herculansense, conveniunt, mareque ex aperto reditum amano sinu cingunt, defecisse, terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucilli virorum optime, audivimus: Et quidem diebus bibernis, quos vacare a tali periculo maiores aulæ solebant permittere. Nonis Februarii fuit motus hic, Regule, & Virginio Consulibus, qui Campaniam nunquam securam hujus mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu, magna strage vastavit. Nam & Herculansenis oppidi pars fuit, dubiequestant etiam quæ relicta sunt. Et Nicerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine quercela est; Neapolis quoque privatim multa publice nihil amisit, leviter ingenti malo perstricta. Ville vero præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adiciunt his sexcentarum ovium gregem exanimatum, & divisas statuas: motæ post hoc mentis aliquos, atque impotens sui errasse. Eo ex tempore Pompeiorum oppidum in suis ruinis sepultum jacuit.*

XV. Ultra Pompeios assurgit Vesuvius Mons, crebris incendiis, flammarum globis, quos sæpe evomit, & Plinii morte nobilitatus. Abest a Neapoli 8. mil. pass. a Nola 6. in Meridiem. Hinc planities, inde Mari maiore parte circumdatur. Vesuvius Suetonio, & quibusdam aliis veteribus dicitur, præfestim Virgilio lib. 2. Georg. ubi dixit: (3)

*Talem dives erat Capua, & Vicina Vesuvo
Ora iugo, & vacuis Clanius non
æquis Acerris.*

M

Si-

(1) Livius lib. 9.

(2) Seneca lib. 6. Nat. Quæst. cap. 1.

(3) Virgilius Georg. lib. 2.

Silius quoque Italicus lib. 12. vocat *Vesuvia juga*. Leander Albertus in Descript. Campaniæ, & alii eum sequuti hic reprehendere solent Servium, quod in Commentariis Virgilianorum Carminum putet, Vesuvium diversum esse a Vesuvio, atque illum quidem in Liguria, hunc in Campania situm esse. Constat enim, inquit, celeberrimorum Scriptorum testimoniis, Ligusticum Montem, *Vesulum*, non Vesuvium esse appellatum, de quo profecto non sensit Virgilius, qui non Liguriæ, sed Campaniæ populos, qui Turno adversus Æneam suppetias tulerant, susceperat enumerandos: quid enim imperitius a Poëta dici potuisset, quam si Clanio flumini, Acerris, Capuæ, reliquisque Campaniæ locis repente Liguriæ montem miscuisset? Profecto si Servius ita sensit, a Virgilii mente prorsus discessit, dignusque fuit, ut hac virgula censoria vapularet ab eruditis. Ego nihilominus arbitror, vitio Scribarum, aut Typographorum quorundam, in Servii textum irreplisse ejusmodi mendum, a quo celebris ille vir omnino sit immunis. Ceterum Ascenius in Commentariis ejusdem Virgiliani Carminis expresse *Vesuvium*, *Montem Campaniæ* appellat. Quo nomine, ut diximus, Suetonius, Silius, & quidam alii veterum eundem Montem nuncuparunt. At enim a Martiali lib. 4. Epigram. Lucio Floro lib. 1. cap. 16. Tacito lib. 4. Annal. ac præne omnibus aliis Virgilio junioribus *Vesuvius* nominatur; ab Appiano autem Alexandrino, lib. 1. de Bell. Civil. *Vesubius* dicitur. Hodie *Summa*, vulgo *Summa* appellatur; forsitan ob causam a Blondo adductam, quod scilicet in conspectu Neapolitanæ Urbis positus, hinc campis, inde Mari maiore parte circumdatus, videatur esse summus. Quamquam vero

Vesuvius suis visceribus ignes nutriat, ac sæpe flammæ, bitumen, cineresque emittat; excepta tamen suprema ejus parte, quidquid infra reliquum est, sicuti & circumstanti ei planities, pratæque omnia fecundissima gaudent fertilitate. Locus sane est, vitium, agrorumque cultura ditissimus. Inde omnis generis fructus delicatissimi, magna copia prodeunt; vina præsertim optima, quæ ab incolis *lacryma Summa* nuncupantur. Hanc autem fertilitatem plerique cineribus, & bituminibus ex montis voragine erumpentibus, tribuere solent, quibus post sedata incendia, ac opportuni imbris beneficio fecundari solum creditur. Sola ejusdem montis pars suprema tota squalet: illic teterrimæ voraginis fauces flammæ, fumumque eructant, fortidus, sulphureusque halitus inde afflat; saxa ustulata, cavernarum circumundique scrobes, ex quibus intus latens sulphuris, bituminisque materies, cum nimio calore accenditur, in flammarum globos conflata magno impetu erumpit; bituminis rivi, ac præne flumina ebulliunt, ac deorsum effluunt, omniaque incendiis absumunt, vites, oliveta, arbores, domos, animantia, siqua cursui suo obversantur. Cineres interdum in hujusmodi incendiis tanta copia sparguntur per aëra, ut solem ipsum vel in meridie obnubilent, diemque in noctem vertant; quod Neapoli, Nolæ, aliisque adiacentibus locis aliquando accidit.

XVI. Scipius hunc Montem arsisse constat. Ante Augusti Imperium quinque jam exarserat: nunquam tamen vehementius, quam imperante Tito, quo tempore erumpens ex eo ignis, vicinas regiones latissime depopulatus est. Id a Suetonio summatim relatum in Tito, a Dione, & Plinio Juniore diffusius enarratur. ⁽¹⁾ *Ac-*

ti-

(1) Dio in Tito.

Pars II. Lib. IV. Cap. IV. 1563

Accidisse enim ait vehementem illam Vesuvii eruptionem primo Titii Imperii anno sub tempus Autumni: Plinius Junior coepisse ait nono Kalendas Septembris, hora septima. Quoniam vero prodigii loco ab ipsis quoque Gentilibus res habita est, operæ pretium duximus eam ex Dione in Vita Titii Imperatoris, hic referre: *Eo tempore, inquit, magnus numerus hominum inusitata magnitudine, quales gigantes finguntur, in eodem Monte, Regioneque finitima, ac proximis civitatibus interdum nothique vagari, versarique in aëre visus est. Post hæc consecuta est maxima siccitas, ac repente ita graves terremotus facti, ut ea omnis planities fervida esset, & culmina montium subsiderent. Ad hæc sonitus subterranei, tanquam tonitrua, & super terram mugitibus similes extiterunt. Deinde Mare simul fremere, omne cælum resonare; ingensque & repentinus fragor, quasi Montes simul conciderent, exaudiri. Tum exillere primum immensi lapides, & ad summos vertices pervenire: deinde magna copia ignis sumique, ita ut omnem aërem obscuraret, occultaretque Solem, non aliter quam si defecisset. Igitur nox ex die, & tenebræ ex luce factæ erant; putantibus nonnullis, gigantes seditionem inter se facere, quod multæ imagines eorum in fumo conspicerentur, quodque clangor tubarum audiretur. Alii existimabant, aut Mundum in chaos redigi, aut igne consumi: ob eamque causam properabant alii ex ædibus in vias, alii de viis in ædes confugere, atque e mari in continentem, & e consenti in Mare se recipere; alii turbari, & quæ nondum venerant, existimare tutiora rebus presentibus. Tanta vero erat copia cineris, ut terram, mareque, atque adeo ipsam aërem compleret: quæ res multa damna, ut cuique fors tu-*

lit, importavit non solum hominibus; prædiisque, ac pecoribus, sed etiam pisces, volucresque omnes perevit; duasque Urbes, Herculæum, & Pompeios, populo sedente in theatro, penitus obruit. Postremo tantus fuit cinis, ut inde pervenerit in Africam, Syriam, & Egyptum, introieritque Romam, ejusque aërem compleverit, & Solem obscuraverit. Id Romæ accidit paucis post diebus, cum omnes ignorarent id quod factum erat in Campania, nec quid esset, coniectura assequi possent. Itaque etiam ii putare cæperunt omnia sursum deorsum ferri, Solemque in terram cadere, aut terram in cælum descendere. Quamquam autem hic cinis non attulit statim gravia incommoda Populo Romano, tamen postea morbum pestilentem, & gravem immisit. Hactenus Dio in Vita Titii Imperatoris.

Aliæ deinceps post istam Vesuvii conflagrationes sæpius contigerunt; nempe anno 243. ann. 421. ann. 685. ann. 983. ann. 993. anno 1036. anno 1038. ann. 1138. anno 1139. ann. 1430. an. 1500. an. 1631. ann. 1660. ann. 1682. qua Massæ oppidum, & circumadiacentia loca in cinerem redacta fuere. Plures aliæ secutis annis ejusmodi irruptiones factæ, quas plerumque præcesserunt, & comitati sunt horribiles terræ motus. Pluries lapidibus, & incensis carbonibus pluit; interdum & cineribus sanguinei coloris. De iis, ceterisque Vesuvianis conflagrationibus multa scripsit Julius Cæsar Recupitius. Omnium tamen vehementissima illa fuit initio recensita, quæ primo Imperii Titii anno accidit, eamque nedum Dio antea relatus, verum, etiam Plinius Junior in epistola ad Tacitum, quæ lib. 6. Epistolarum legitur, itemque præfixa est Historiæ Naturali Plinii Senioris, Martialis, Silius Italicus, Eusebius in Chronico

1564 Orbis Sacer & Profanus

nico, Orosius, Papinius in Silvis, & alii memorarunt. Degebat tuæ Milieni Plinius Senior Classi Maritimæ Præfectus; is novitate rei permotus, atque ut erat rerum naturalium acutissimus vestigator, novi hujus portentæ cognoscendæ originis cupidus, dum propius, quam tutum erat, intuiturus incendium montem accedit, extinctus est. Fufius Avunculi sui interitum descripsit Plinius Junior in laudata epistola. Tamen autem circumstans Vesuvio regio, eique proxima littora, planities, & colles contermini hodieque mira gaudeant amœnitate, longe tamen pulchrior illic, amœnior, & jucundior erat terræ facies, antequam terribilissimum istud, ac sævissimum incendium illam deformasset.

*Hic est pampineis viridis Vesuvius umbris,
Præferat hic madidos nobilis uva lacus.
Hæc juga, quam Nyse colles plus Bacchus amavit,
Hoc nuper Satyri Monte dedere choros.
Hæc Veneris sedes Lacedæmone gratior illi,
Hic locus Herculeo nomine clarus erat.
Cuncta jacent flammis, & tristi mersa favilla,
Nec Superi vellent hoc licuisse sibi.*

Ostentat tum hujus sub Tito, tum ceterarum, quæ deinceps crebræ, ut diximus, subsecutæ sunt, Vesuvii conflagrationum vestigia, ipsa ejusdem Montis pars suprema. Cum enim alioqui Vesuvius Campaniæ cunctorum montium pulcherrimus sit, amœnissimis habitatus agris, cacumine tamen squalet: id enim magna ex parte planiciem habet vastam, sed fructum omnino nullum ferentem: cineres in prospectu ostentat, caver-

Quod præ aliis indicat Tacitus lib. 4. Annal. Tiberii secessum in Capreas Insulam describens, deliciarum, & oblectamenti plenam, cum aëris temperie, & natura loci, tum gratissimo obiectæ aspectui regionis intuitu: ⁽¹⁾ *Ibi enim calis temperies hieme mitis, ait, obiectu montis, quo sæva ventorum arcentur: æliis in Favonium obversa, & aperto circum pelago per-awana; prospiciatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius Mons ardescens faciem loci verteret.* Veterem illam ejusdem regionis amœnitatem, ubertatemque fructuum commendat Martialis, lib. 4. Epigram. sed postmodum deflet Vesuvii flammis consumptam: ⁽²⁾

nosque monstrat antra combustis ex petris, ut color indicat, quas ignis abroserit. Inde Strabo recte coniecit, plagam istam annis sua ætate vetustioribus jam ardere solitam, & ignis habere crateres: restinctam autem esse cessante materia; qua rursus subterraneis e locis subrogata, novas conflagrationes postmodum excitasse. Eleganter Silius Italicus lib. 12. fumantem hunc, ardentemque Vesuvii verticem describit: ⁽³⁾

*Monstrantur Vesæva juga, atque in vertice summo
Depasti fluminis scopuli, fractusque ruina
Nilons circum, atque æseribne factis certantia saxa.*

Non

(1) Tacitus lib. 4. Annal.
(2) Martialis lib. 3. Epigram.

(3) Silius lib. 12.

Non defuere ex nostris, qui crederent, Vesuvium, Aetnam, Vulcanum, similesque ignivomos Montes, esse quædam veluti inferorum fumaria, & spiramenta, quasi tartareus sit ignis inde erumpens. Nonnulli vero existimant, ejusmodi terræ fauces, ex quibus jugiter ignis exhalare solet, esse veluti quasdam inferorum portas, per quas delinquentium animæ inferrentur: quemadmodum in visu monstratæ sunt Sanctis viris, ut de anima Theodorici Gothorum Regis Ariani S. Gregorius Magnus tradit, Dialogor. lib. 4. cap. 30. Sed hæc ad vulgi imperiti opinionem accedunt, cum puri spiritus, quales sunt hominum animæ e corporibus separatæ, per loca corporea ad inferos non descendant. Ad terrorem vero, & emendationem aliorum dumtaxat Deus aliquando permisit, Sanctis viris apparere animas damnatorum per ejusmodi ignivomas terræ voragines a Dæmonibus in tartarum detrudi. Propius a vero abeunt, qui sentiunt, præfatos Montes esse imaginem quandam ignis sempiterni, quo improbi apud inferos perpetuo cruciabuntur. Apposite quidem Tertullianus in Apologetico dixit: (1) *Noverunt & Philosophi diversitatem arcani, & publici ignis: ita longe alius est, qui usui humano, altius qui judicio Dei apparet, sive de celo fulmina stringenti, sive de terra per vertices montium eructans. Non enim absumit quod exurit; sed dum erogat, reparat: adeo manent montes semper ardentes, & qui de celo tangitur salvus est, ut nullo jam igni decinerescat. Et erit testimonium ignis æterni hoc exemplum jugis judicii pœnam nutriendis: Montes uruntur, & durant: quid nocentes & Dei hostes?* Hoc ipso utuntur argumento, Minutius Felix in Octavio, & S. Pacia-

nus de Pœnit. & Conf. ab iisdem Montibus mutuantes exempla, ut iis sempiternum Inferorum ignem adumbrent. Sed de Vesuvio, ejusque eruptionibus satis.

XVII. Tertiam nunc lustrandam aggredimur Campaniæ partem. Ea vero continet, ad Mare Stabias, Surrentum, Minervæ Promontorium; intus Salernum, & Nuceriam. Exceptis Stabiis, reliquæ civitates adhuc superstites sunt, ac proinde infra, propriis locis describendæ. Stabiarum civitas licet excisa sit; quia tamen Castrum Maris ipsi successit, atque huius novæ Urbis Episcopus etiam Stabienlis appellatur, huius quoque vestigatio in propriam sedem est transferenda. Quare unum Minervæ Promontorium hic sui indaginem deposcit. Eo nomine illud appellant, Strabo lib. 5. Plinius, Ptolemæus, Pomponius Mela, & alii. Haud procul a Pompeis incipit, & Surrentum versus protenditur, sinumque efficit, quem nunc Surrentinum vocant. Ubi vero flexitur, in Mari sparsæ cernuntur parvæ quædam Insulæ desertæ, seu potius scopuli, quondam veteribus Syrenarum sedes crediti, teste Plinio. In extrema sui parte Sacellum ab Ulyssæ fuisse conditum, & Minervæ dicatum, idem Strabo affirmat, indeque huic Promontorio Minervæ nomen impositum, quod a Græcis Athenæum est dictum, quod scilicet ipsi locum Minervæ sacrum, ubi sua studia profitebantur, Athenæum nuncuparent, ut Julius Capitolinus tradit. Ab hac ipsa extrema Promontorii parte usque ad Capreas Insulam, exiguus intercedit Maris tractus. Qua vero parte Surrentum spectat, præcis temporibus Sacrum Templum, olim pluribus donis, quæ incolæ offerebant, dives, Leander com-

(1) Tertullianus in Apolog. cap. 48.

1566 Orbis Sacer & Profanus

memorat. Tutissimum Portum circa istud Promontorium olim extitisse, excipiendis navibus commodum, ex iis quæ Livius, de Bello Macedonico, & Asiatico, lib. 10. refert, facile dignosci potest: illuc nimirum Romanorum Classem Senatus jussu missam a duumviris, quæ tutaretur Maria: (1) *Nec rei navalis*, inquit, *cura omissa, duumviros in eam Consules creare jussi, per quos naves viginti deduxit navalibus sociis civium Romanorum, qui servitutem servissent, complerentur ingenui tantum ut illi præessent.* Inter Duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora, ut Promontorium iis *Ætincroe* velut cardo in medio esset, alter in dexteram usque ad *Massiliam*, levam alter usque ad *Barium* tuerentur. Hic itidem sistit Crateris Sinus, seu Surrentinus, inter duo Promontoria, clausus, nempe Misenum, Athenæumque; de quo superius actum. Hæc de tribus Campaniæ partibus.

Apud Strabonem maritima Campaniæ ora, quæ ad Meridiem vergit, in duos Sinus divisa est: a Sinveffa reliquam Maris oram versus, Sinus est juxta magnitudinis usque ad Misenum. Inde alius priore longe maior, quem Craterem appellat, a Miseni Promontorio, usque ad alterum Minervæ, duobus hisce veluti inclusus. Mox amœna planities se se expandit, quam asserit Samnitum, Oscorumque Montibus obseptam. Addit præterea, Tyrrhenos ibi plurimum prisca ætate viguisse, in duodecim tunc præcipuas civitates distributos, Capuam nimirum, Cumas, Puteolos, Herculaneum, Pompeios, Atellam, Calatiam, Casertam, Cañinum, Vulturum, Sidicinum. Pluræ alios Populos Campaniæ adscripsit Plinius, tametsi eorum nonnulli ad Latium, alii ad Apuliam per-

tineant. Inter præcipuos ejusdem Regionis amnes, Vulturum ex Venafrano labens per mediam Campaniam Vulturum oppidum, Cañinum, & Capuam alluit. At Livius prodidit, Cañinum Urbem Vulturum flumine direptam, Falernum a Campano agro divisisse. Sarnus Pompeios, & cognominem Urbem irrigat, Picentinoque a Campanis dirimit.

XVIII. Ea porro est Campaniæ ubertas, amœnitas, frugum, fructuumque copia, soli fecunditas, Collium, Silvarumque læta facies, fontium salubritas, Portuum opportunitas, cœli clementia, ærisque temperies, ut merito *Fœlæis* nomen sortita sit. Omnium idcirco veterum literis Dionysii Halicarnassei nimirum lib. 1. Histor. Romanor. Trogi, & Justin, lib. 20. Livii dec. 1. lib. 7. & aliis in locis, Strabonis lib. 5. Plutarchi in Annibale, Polybii, Eutropii, Lucii Flori, Taciti, aliorumque celebrata est: nullam magis ad voluptatem, & otium accommodatam asserunt, quam Campaniam: siquidem non modo omnium Italia, sed pæne toto Orbe terrarum pulcherrima est Campaniæ plaga: nihil mollius cœlo; nihil uberius solo; bis floribus vernat; bis terque fruges emittit. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Misenum, tepentesque fontibus Baie, & ad voluptatem, & ad sanandos morbos commodissimæ: Lucrinus, & Avernus quædam Maris ostia. Hic amicti vitibus Montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuvius, Æthæi ignis imitator. Urbes ad Mare Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, ipsaque regionis princeps Capua; quæ quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginem-

(1) Livius de Bel. Maced. lib. 10.

nemque numerata fuit. Rosam fert odoratiorem fativa : unde vulgo dictum, plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei fieri : Aromata etiam gignit varia. Est sane amœnissimus Campaniæ tractus, siquis ubertatem soli, cœli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium, olcarumque proventus, & nobilia pecudum pascua cogitaverit. Hæc littora calidis rigantur fontibus; ac præter cetera in toto Mari conchylia, & vario, ac multiplici Piscium genere nobilitantur. Nusquam generosior oleæ liquor; nusquam pretiosior vitium fructus, ex eoque expressum vinum jucundius. Hæc eadem Regio scribitur toto anno panico semel, bis farre, quin etiam si Straboni creditur, olim etiam ter: præcipue vero Ager circa Campanum extensus, & Laborius dictus, a Græcis autem Phlegreus, ceteras terras fertilitate superat. Idcirco Campania, teste Lucio Floro, *Liberi, Cereisque certamen dicitur*. Tandem Polybius quidquid laudis de ejusdem Regionis rerum omnium copia, fertilitate, & amœnitate prædicari potest, compendio describens asserit, non tantum Poetas, sed etiam Deos de iis locis esse loquutos. Pares tot naturæ bonis habet incolas, siquidem Campaniæ Gens cupidissima gloriæ, ac laudis, eximieque strenua, præ ceteris Regni mortalibus, cultu, victuque, pietate, ac sapientiæ studiis, uti & omnis humanitatis, atque elegantæ decore insignis est; maxime post susceptam Evangelii doctrinam. Exinde enim quamplurimi pietate, sanctimonia, & egregiis moribus præditi viri; bello item fortes, ac strenui, sapientia, atque optimis disciplinis exculiti quavis ætate prodire.

XIX. At enim præci illi Campaniæ populi, præsertim Capuani olim rerum domini, tanta rerum affluentia turgidi superbiæ typho, atque in deliciis effusi, molles, ac segnes effecti, rem propriam nec augere, nec tueri potuerunt. Hæc sane nota illos inurunt antiqui Scriptores, atque in iis Cicero, in Oratione de Lege Agraria contra Rullum, vocat *Campanum supercilium*; tum infra sic in illud invehitur: *(1) Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, desertione, pulchritudine: ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nati sunt: arrogantia, quæ a maioribus nostris alterum Capua Consulem postulavit: deinde ea luxuries, quæ ipsum Hannibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit. Quod item, affirmat Plutarchus in Annibale. Livius pariter decad. 1. lib. 9. scripsit, Campani ingentem superbiam, eosdemque prius lib. 7. dixerat mollitia sua, plusquam vi hostium victos: Campanos, quidem, inquit, haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus, mollitiæque suæ, quam vi hostium victos esse. Hoc nimirum luxu, hac voluptatum socordia desides facti, a Samnitibus primum, deia a Romanis fuerunt devicti.*

Et quidem Campani licet opum, rerumque omnium copia, populi multitudine affluentes, urbibus, oppidisque plurimis muniti, nihilominus tamen a Samnitibus, quod Sidicinis hostibus auxilia tulissent, bello petiti, ac gemino proelio victi, ad Romanos confugere sunt coacti. Missi idcirco ad Senatum Romanum Legati auxilia simul, ac fœdus societatis postularunt: quæ ut facilius obtinerent, omnia sua in ditionem Populi Romani dederunt: *(2) Itaque* (inquit

Le-

(1) Cicero Orat. 16. de Lege Agrar.

(2) Livius Dec. 1. lib. 7.

1568 Orbis Sacer & Profanus

Legati) *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, humanaque omnia in vestram, P. C. Populique Romani ditionem dedimus, quidquid deinde pariemur, deditur vestri passuri*. Audite a Senatu preces, receptique in ditionem, societatemque Romanorum Campani: quamobrem missis ab Senatu Oratoribus, Romani Samnites socios suos rogarunt, ut sociis novis parcerent; quod Samnites gemina victoria jani elati negarunt, & responso duriori addidere contumeliam. Itaque anno tunc Urbis Conditæ 411. missi ambo Consules M. Valerius Corvinus, A. Cornelius Cossus in Samnium: Valerius Samnites continuato tota die prælio vicit, & pertinacior quam hæcenus visa fuerat congressione, fatentibus Romanis nondum ferociores sibi oppositos hostes; Samnitibus vero asserentibus ardere sibi visos hostium oculos, quibus plus sibi terroris, quam gladiis illatum. In Samnio tamen Cornelius Cossus alter Consul ab hoste præne conclusus fuit; sed P. Decii Tribuni militum industria tumulum accessu impervium in medio hostium clam occupantis, ac fortiter tenentis, non solum liber, sed & victor effectus est. Cum autem se se iterum Samnites collegissent ex fuga, ad Sveffulam iterum victi, & multos e suis, & 170. signa militaria perdiderunt. Tum Capuanis, Sveffanisque precantibus a Senatu concessum, ut præsidium Romanorum eo in hiberna mitteretur, quo Samnitum excursions arcerentur: quod quidem hospitibus parum salutare fuit, auxiliatoribus etiam perniciosum. (1) Nam biennio post Campani clam seditione facta, Sidicinis, & Latinis coniuncti, specie in Samnites, revera in Romanos arma parant. Quare Consules soli-

to maturius Romani abdicarunt, & per interreges creati Consules duo, T. Manlius Torquatus, & Pub. Decius Mus. II ann. 414. ad Capuam castra locant, ubi Manlius filium suum contra prohibitionem pugnare ausum, tametsi victorem, capite plesti imperavit, improbatum tamen a plerisque; inde imperia dura deinceps dicta Manliana, ipse vero imperiosus. Pugnatum primum est haud procul a radicibus Vesuvii Montis, qua via ad Vesperim ferebat. Cum autem P. Decius didicisset in Somnio, hujus partis victoriam fore, cuius Dux se se devovisset, se se Diis manibus obtulit, & post edita bellicæ fortitudinis strenua facinora, in medias hostium copias pervadens, eas perturbavit, ipse nihilominus telis Latinorum obrutus cecidit. Victoriæ tamen potior causa fuit Manlius, qui recentes triarios suos, fessis Latinorum triariis sapienter obiecit. Victi igitur Latini tanta clade, ut quantam militum suorum partem desiderarent. Collegerunt se tamen ex fuga Latini, & Numitio eorum imperatore, speciem exercitus ex Latinis, & Volscis juvenibus conflati, præbentes, clam redire Capuam meditabantur: sed iterum a Manlio Torquato ad Trifanum (inter Sinveffam, Minturnasque locus est) debellati, adeo accise illorum res sunt, ut Consuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent se omnes Latini, deditionemque etiam Campani sequerentur. Latium, & Capua agro multata, Latini, & Privernas ager, Falernus item, qui populi Campaniæ fuerat, usque ad Vulturum fluvium Plebi Romanæ dividuntur. Extra poenam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumque equites, quia non desceverant. Equitibus Campanis insuper civitas data, mo-

(1) Livius lib. 9.

monimentumque ut esset, æneam tabulam in Æde Castoris Romæ fixerunt. Vectigal quoque eis Campanus Populus iussu pendere in singulos quotannis, fuere autem mille & sexcenti denarii nummi quadrage-ni quini. Ex Livio Decad. 1. lib. 7. & 8. Quo etiam referente novimus, ann. 418. Aufones, qui Cales incolebant, cum Sidicinis, a L. Papirio Crasso, & Cæso Duillio Cofs. victos: iterumque sequenti anno a Valerio Corvino Cof. debellatos, Cales captas, quam postea Urbem T. Ve-turius, & Sp. Postumius Cofs. Co-loniam deduxere.

XX. Vicinorum Samnitum ani-mi a Romanis contentione imperii averſi, Campanos rursus ad defe-ſionem concitarunt. (1) Cœpta ea-est a Palæpolitaniſ ann. U. C. 427. *Palæpoli*, teste Livio, *fuit baud pro-cul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt, duabus Urbibus populus idem habita-bat; Cumis erant oriundi*. Ab aliis Palæpolitis dicant: locus creditur ille apud Neapolim valde amœnus, vulgo, *Poggio Reale* nominatus. Hæc itaque civitas tum ſuis viribus, tum Samnitium inſida adverſus Romanos ſocietate freta, ſive peſtilentia, quæ Romanam Urbem adorta nuntiaba-tur, ſidens, multa hoſtilia adverſus Romanos agrum Campanum, Faler-numque incolentes patravit, reliquos-que Campaniæ populos deſciſcere docuit. Miſſi idcirco a Senatu Ro-mano, juſſu Populi contra Palæpo-litanos, & Samnites duo Conſules, Q. Publius, ſeu Publilius Philo ſe-cundum in Palæpolitis, L. Corneli-us Lentulus in Samnites, qui rem adeo bene geſſerunt, ut finito Ma-giſtratu, in iisdem locis pro Conſulari poteſtate retinendi viderentur. A Publio victi Palæpolitæ tandem ſe victori dedidere, prius eiectis inge-

Pars II. Vol. III.

nioſe Samnitibus, & Nolanis, a qui-bus plus damni, & incommodi, quam ab iſſis hoſtibus patiebantur. (2) Ter-tio & decimo poſt anno coniurationes circa Campaniam paſſim factæ adverſus Romanos, nec Capua ipſa crimine caruit: primarii enim ejus Urbis clam conſpiraverant; ſed de-ſectis conſiliis, C. Mænius Dictator miſſus, ut in auctores inquireret, rem ita ſopivit, ut Calobius, Obvius, Noviusque, ejus coniurationis prin-cipes, ſive metu, ſive conſcientiæ vi, ſibi manus intulerint. Delatum deinde poſtero anno bellum contra Nolanos, L. Papirio, & C. Junio Conſulibus, tamen belli ſumma C. Patilio Dictatori commiſſa: iſ vero Fra-gellana Arce capta, eique præſidio impoſito, inde Nolam profeſtus, ejus ſuburbia primo impeta ſuccendit, mox etiam illam cœpit, & milite Romano firmavit. Quamquam non deſint apud Livium, qui hanc glo-riam C. Junio Conſuli tribuant: ſal-tem uterque in partem victoriæ veniſſe crediderim; ambo ſiquidem ob-ſidioni aderant: *Qui capte decus No-læ ad Conſulem trahunt, adiiciunt Ati-nam, & Calatiam ab eodem captas. Sveſſa, & Pontis eodem anno coloniæ deductæ ſunt: Sveſſa Aurunciorum, fuerat, Volſci Pontis inſulam ſitam in conſpectu litoris ſui incoluerunt: Minturna, & Caſſinum ut deducerentur coloniæ, Senatus conſultum factum eſt: omnes ex coloniæ Romanæ po-tentia, & amplitudinis monimenta*. Poſt anno Urb. Cond. 444. Q. Fabio, C. Martio Conſulibus Claffis Roma-na, ut ſcribit Livius, a P. Cornelio maritimæ oræ Præfecto in Campa-niam aſſa, cum appuſſa Pompeios eſſet, ſocii inde navales ad depopu-landum agrum Nucerinum profeſti, proximis locis raptim vaſtatis, unde reditus tutus ad naves eſſet, dul-

N

ce-

(1) Livius lib. 8.

(2) Idem lib. 9.

cedine, ut fit, prædæ longius progressi excivere hostes: palatis per agros nemo obvius fuit, cum occisione occidi possent redeuntes tamen agmine incauto haud procul navibus affecuti agrestes exuerunt prædæ, partim etiam occiderunt: quæ superfuit cædi trepida multitudo ad naves compulsa est. Deinde autem anno U. C. 449. L. Postumio, T. Minucio Consulibus Samnites Stellatæ campum Agri Campani, ut ait Livius, ⁽¹⁾ Falernum, ut scribit Diodorus, populati sunt: anno autem 458. Samnites per Vescinos in Campaniam, Falernumque agrum transcendunt, ingentesque prædæ faciunt: at L. Volumnius Consul in Calenum agrum veniens populantes repressit. Quare de præsidio regionis depopulatæ a Samnitibus, in Senatu agitata consilia, decretumque ut duæ Colonæ circa Vescinum, & Falernum agrum deducerentur; una ad ostium Liris fluvii, quæ Minturnæ appellata, altera in saltu Vescino Falernum contingente agrum, ubi Synope dicitur Græca Urbs fuisse, Sinveffa deinde ab Colonis appellata. Hæc in Campania gesta comperio ante secundum bellum Punicum: ex quibus intelligi potest, Campaniæ populos omnes in societatem a Romanis acceptos, sed alios eorum bello, alios fœdere. Unde eosdem videmus postea Pyrrhi bello, tamquam Populi Romani socios adversum eum arma sumpsisse, ac stetisse pro Romanis.

XXI. Verum secundo Bello Punico fractis Romanorum viribus, cum Annibal post Cannensem cladem Romanis illatam in Campania subsisteret, statim spes invalit Campanorum animos rebellandi a Romanis, victorisque Pœni fortunam, sequi. Addidit spei maiora incitamenta Virius Subius, unus ex Ca-

puæ legatis ad Consulem missus: ⁽²⁾ is quippe in patriam rediens, concione habita, tempus venisse dixit, quo Campani non agrum solum, a Romanis quondam per iniuriam ademptum recuperare, sed Imperio Italiæ potiri possent, fœdus enim cum Annibale, quibus velint legibus facturos, neque controversiam fore, quin ipse confecto bello Annibal victor in Africam hinc decedat, exercitumque deportet, Italiæ Imperium Campanis relinquatur. Virio Subio hæc loquenti assensum præbere omnes, initiumque defectionis a Capuanis factum. Missa Seniorum urbisque totius decreto ad Annibalem sollemnis Legatio profœdere sanciendo: *Legati pacem cum Annibale: his conditionibus fecerunt, nequis Imperator, Magistratusque Pœnorum ullum jus in civem Campanum haberet, neve civilis Campanus inivitus militaret, munusque faceret, ut suæ leges, sui Magistratus Campani essent, ut trecentos ex Romanis captivos Pœnus daret Campanis, quos ipsi elegissent, cum quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia stipendia facerent, permutatio fieret.* His pactis utrimque receptis, firmatisque, Annibali Capuam proficiscenti tota civitas cum coniugibus, liberisque obviam ivit; ingentilætitia ab omnibus in Urbem exceptus est. Unus Decius Magius obstitit Campanorum iniquæ defectioni: ea ne fieret, neve legatio mitteretur ad Pœnum, summa ope concives dehortatus fuerat: vir nobilitate generis, rerum experientia, animique prudentia singulari conspicuus, cui ad summam auctoritatem nihil, præter sanam civium mentem, defuit. Is nec obviam egressus est, nec timore ullo concussus: postulatus autem ab Annibale, eique deditus, cum in vincula coniectus Cartha-

(1) Livius lib. 9. Diodorus lib. 20.

(2) Livius secundi Bel. Pun. lib. 3.

thaginem mitteretur; navis qua vehebatur tempestate est delata in Portum Cyrenarum, unde fugit ad Ptolemæi Statuum, indeque deportatus est a custodibus templi Alexandriam, ubi reliquum vitæ tempus traduxit. Quamquam enim a Ptolemæo Rege permissum ei esset, ut rediret seu Romam, seu Capuam mallet: Magius respondit, nec Capuam sibi tutam, & Romam eo tempore, quo inter Romanos, Campanosque bellum fit, transfugæ magis, quam hospitis fore domicilium; nusquam propterea magis æquum videri, quam in Regno ejus vivere, quem vindicem, atque auctorem habeat libertatis.

XXII. Interim Annibal Capua recepta, quum semel iterumque Neapolitanorum animos partim spe, partim metu frustra tentasset; in agrum Nolanum exercitum traduxit. Verum dum ea urbe potiri meditatur, ibi cladem accipit a Marcello, qui eum vinci posse docuit. Sed vicissim ille cepit Acerras, Casilinum obsedit, quod fame domare decrevit: quibus gestis Capuam in hiberna concessit. Verum deliciis enervata civitas, quæ Annibalem durum, & invictum receperat, mollem & vincendum Romanis dedit; adeo ut plus Annibali Campanæ voluptates, & amœnitates nocuerint, quam arma Romanorum. Exinde enim bellum Punicum paulatim tepescere, cœpit, Carthaginensium res elanguescere, Romanorum vero reviviscere tanto ardore, ut Annibal antea tot triumphis clarus, excedere Italia summo cum dedecore compulsum sit. Hoc in bello omnium pro Romanis periculosissimo, quo Respublica illa pæne concidere visa est, non tota Campania ab eorum societate desecvit: siquidem Neapolita-

ni, Cumani, & alii Populi datam fidem servarunt, & labenti pæne Reipublicæ suppetias gnauiter subministrarunt. (1) Fax defectionis a Capuanis incensa fuit, primi omnium a Romanis ad Annibalem defece- runt; ipsi Annibalem ad oppugnandam Romam concitarunt: ipsi Annibalis in Campaniam Præfectos, civesque Romanos, repente comprehensos balneis incluserunt, ubi fervore, atque æstu animæ eorum interclusæ, scœdum in modum exspirarent. Quamobrem in Capuanos iustæ Romanorum iræ sunt conversæ. Cum Annibal adhuc in Italia apud Lucanos, & Apulos bellum gereret, Capua ann. Urb. Cond. 542. ab Appio Claudio Pulchro obsessa est, deluso Annibale. (2) Capuani annona destituti commeatum ab Annibale petierant, atque impetraverant, ut sibi ob imminentem obsidionem prospicerent; sed eum perdiderunt societas sua. Hanno siquidem Pœnorum Dux, qui ab Annibale missus commeatum exercitu suo Capuam deferendum tutabatur, in castris, locoque opportuno positus, repente a Romanis militibus appetitus, ingenti cæde suorum castris exutus est. Supra sex millia Carthaginensium cæsa, supra septem millia capta, cum frumentatoribus Campanis, omniumque plaustrorum, & jumentorum apparatu, præda item ingenti, quam Hanno populabundus passim ex Sociorum Populi Romani agris traxerat. Ea clades certum Capuanis interitum attulit; obsessa enim est eorum civitas tribus exercitibus, duorum scilicet Consulium, & Prætoris Neronis, in quorum castra tantum commeatus convectum, ut nulla re in hibernis Romanus miles egeret.

XXIII. Cinctis arcta obsidione Capuanis non alia spes inerat, quam

N 2

An-

(1) Livius dec. 3. lib. 3. & dec. 4. lib. 1.

(2) Dec. 3. lib. 3.

Annibalis auxilia præstolari; ⁽¹⁾ sed hæc nulla mittebantur. Summa curæ omnis in Bostarem, Hannonemque Præfectos præsidii Punici versa est, suo non sociorum periculo sollicitos: *Hi ergo conscriptis ad Annibalem literis non libere modo, sed etiam asperere quibus non Capuam solum, traditam in manum hostium, sed se quoque, & præsidium in omnes cruciatus proditos incusabant, abiisse cum in Brutios, velut avertentem se, ne Capua in oculis ejus caperetur. At hercule Romanos ne oppugnatione quidem Urbis Romæ abstrahi a Capua obsidenda potuissè; tanto constantiorem inimicum Romanum, quam amicum Pænum esse. Si redeat Capuam, bellumque omne eo vertat, & sc, & Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rheginis, atque Tarentinis bellum gesturos transisse Alpes, ubi Romanæ legiones sint, ibi & Carthaginensium exercitus debere esse. Sic ad Cannas, sic ad Thrasimenum rem bene gestam coeundo, conferendoque cum hoste castra, fortunam tentando.* In hanc sententiam literæ conscriptæ quibusdam Numidis, qui se transfugas fingerent, traditæ. Sed ii cum ad Flaccum in castra Romanorum venissent, cujusdem mulieris Campanæ, scorti unius ex Numidis transfugis indicio detecti, literas proferre compulsi sunt. Hi supra septuaginta in Castris Romanis vagantes comprehensi, & cum transfugis novis multati virgis, manibusque præcis, Capuam redacti sunt. Tristi eorum conspectu commota plebs Capuana, tumultu facto ad curiam concursans, Senatores adventare cogit. Ii metu Plebis extrema quæque mala minantis, decernunt, Legatos ad Imperatores Romanos mittendos fore. Tum Capua se dedidit Romanis; ante quorum ingressum in Urbem Vibius Virius,

præcipuus defectionis auctor; eodemque suadente viginti septem Senatores venenum in epulis hauserunt, reliqui octoginta jussu Fulvii necati, Appio altero Consule, immo & Populo Romano renitente: Urbs auro, argentoque omni spoliata. Vicinæ quoque Urbes, Atella cumprimis, & Calatia in deditionem acceptæ; ibi quoque in eos, qui capita rei fuerant, animadversum est; septuaginta Principes Senatus interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in Carcerem coniecti, alii per sociorum Latini nominis Urbes in custodias dati, variis casibus interierunt, multitudo alia civium Campanorum venundata. Dein consultatio inita de ipsa Capua, ejusque agro: quibusdam delendam censentibus Urbem prævalidam, propinquam, inimicam, ceterum præfens utilitas vicit, nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse, Urbs servata est, ita tamen ut habitari tantum, frequentarique posset, at corpus nullum esset civitatis, non Senatus, non plebis consilium, nec ullus Magistratus proprius; Præfectus ad omnia jura reddenda ab Roma quotannis mittendus foret. Hæc ex Livii dec. 3. quæ est secundi Belli Punici lib. 6. excerpta: ubi & narrationem ita conclusit: *Confessio expressa hosti, quanta vis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus sociis, & quam nihil in Annibale auxilii esset ad receptos in fidem tuendos.* Ceterum paulo post mitius aliquanto cum Campanis actum Romæ: Senatus eis restitutus; in familias singulas nihilominus decreta facta, quibus id meritis essent, bona redderentur; reliquis omnia venderentur; alique plura ab eodem Livio recensita. Demum confecto penitus secundo Bello Punico, ac uni-

(1) Livius lib. 6.

universa Italia Romanorum armis subacta, Campaniæ jura pæne omnia a Senatu, Populoque Romano restituta: unde apud Livium dec. 4. lib. 8. sic legimus: ⁽¹⁾ *Campani, quum eos ex S. C. quod priore anno factum erat, Romæ censores cenferi coegissent, nam antea incertam fuerat, ubi cenferentur, petierunt, ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret, & siqui prius duxissent, ut habere eas, & ante eam diem nati uti iusti sibi liberi, heredesque essent, utraque res impetrata. Jam pridem siquidem ante secundum Bellum Punicum Campani civitate a Romanis donati fuerant, eisdemque ut Romanis viverent legibus concess-*

sum: quod illis C. Terentius Varro post Cannensem cladem obtestatus fuerat: (1) Adiicte ad hæc, inquit, quod fœdus æquum dedimus, quod leges nostras, quod ad extremum, id quod ante Cannensem certe cladem maximum fuit, civitatem nostram magnæ parti vestrum dedimus, communicavimusque vobiscum. Hoc idem jus postmodum pacatis rebus iisdem firmatum est. Nihil hic repeto, quod Campaniæ contigit post Imperii Roman. declinationem, quos Dominos, Principes, Regesque habuerit, cum hæc omnia jam supra ex iis, quæ de Regno Neapolitano diximus, facile innotescant.

C A P U T V.

Synopsis.

I. *Apud Originem varie designant Auctores. Diversa olim ejus nomina.*

II. *Capuani agri amenitas & ubertas. Capuanæ deliciæ Carthaginensibus noxiæ.*

III. *Hæc Urbs omnibus bonis affluens inter præcipuas Italiæ habitata. Ejus incolæ superbi, & voluptatibus dediti.*

IV. *Romanis ingrati ad Annibalem deficiunt. A Romanis subacti.*

V. *Lex Syllana de Capuana Colonia Tullio auctore abrogatur. A Julio Cæsare Capua Colonia deducta.*

VI. *A Gensericæ hæc civitas primum eversa. A Narsete reedificata, rursus a Longobardis evertitur. Nova Capua postmodum condita. Comitatus ei præficti.*

VII. *Initium, & terminus Capuanorum Comitatus.*

VIII. *Exordium Capuanæ Ecclesiæ antiquissimum. Quinam primus ejus Episcopus.*

IX. *Quisnam fuerit Rufus Capuanus Antistes?*

X. *Episcopi alique Viri Sanctitate celebres, qui Capuanam Ecclesiam illustrarunt.*

XI. *Constantini Magni tempore Capuanam Metropolim constitutam putat Sirmondus; sed refellitur. Joanni XIII. sua debet primordia; usque ad num. XIV.*

XIV. *Templa præcipua veteris Capuæ.*

XV. *Nova Capua Metropolitana Basilica, & celebriora ejus loca. Ejus Diacesis perampla.*

I. Quam-

(1) Livius decad. 4. lib. 8.

(1) Dec. 3. lib. 9.

I.

Uamquam Neapolis jam ab aliquot seculis Caput est, ac Metropolis totius nedum Campaniæ, verum etiam Regni Neapolitani; quia tamen in secunda ejusdem Regionis parte sita est, non ab illa, sed a Capua, olim omnium Campaniæ Urbium princeps, atque in prima illius parte posita, exordium deducimus. Varia antiquissimæ, ac celeberrimæ istius civitatis primordia, variæ Scriptorum opiniones assignare solent: quarum præcipuas Prima Parte istius Operis, lib. 4. cap. 2. indicavimus; neque hic repetere opus est. Latere primævam ejus originem, tum ipsa Urbis antiquitas, tum tanta opinionum diversitas nos docent. Dum enim Cato, & Sempronius scripsere: *A Vulturno amne, Silarim Etruscorum vetustissimum agrum fuisse, in quo prius Ofcam dictam, postea Capuam condiderunt*, insinuare quidem videntur, eam civitatem primum ab Ofcis conditam, atque de ipsorum nomine appellatam, postmodum vero Capuæ vocabulum ipsi inditum; unde idem Cato ait: *Ofci, qui nunc Capuani*. Nihilominus præterquam liber ille Catonis de Originibus Urbium viris eruditis supposititius creditur: Strabo censet, hanc civitatem prius Opicos, dein Aufones, quibus exatis, successisse Ofcos, quos item expulere Cumani, Cumanos vero Tusci. Quod si ita esset, Ofci non fuerunt primi ejus conditores, sed potius Opici, aut forsitan alii populi iis vetustiores, a quibus primum juxta Livium, dec. 1. lib. 4. & Eustathium, *Vulturnum* fuit appellata; cumque postmodum ab Ofcis occu-

pata ampliorem in formam redacta fuerit, e suæ Gentis nomine *Ocam*, dixerint; ut proinde instauratores ejus potius, quam primi auctores censendi sint. Quo sensu intelligendus est Virgilius *Æneid.* lib. 7. cum ait: *Oscorumque manus*, & quotquot Oscorum opus Capuam faciunt. *Æque* ignotum est, a quo Capuæ nomen eidem urbi impositum fuerit. A Capi, seu Capys Troiano, *Æneæ* socio sic nuncupatam significavit Virgilius *Æneid.* lib. 10. itemque Lucanus lib. 2. ⁽¹⁾

Ætania Dardani tenuit Campana coloni.

Silius quoque Italicus lib. 11. ⁽²⁾

Tum Capys ut primus dedit sua nomina muris.

Idipsum tradunt Dionysius Halycarnass. lib. 1. & Suetonius in Vita C. Julii Cæsaris, ubi refert, effosso Capuæ vetustissimo quodam Sepulchro, repertam in eo fuisse æneam Tabulam, cui inter alia, hæc verba incisa erant: *Capys Conditor Capuæ*. Alii putant, a Falcone ingenti volucre, cum Urbs ab Etruscis aut conderetur, aut instauraretur, prætervolante, id nominis derivatum; nam Etrusci, seu, ut quibusdam visum est, Campani (utrumque enim invenio ab auctoribus traditum) *Cappyn* Falconem olim vocabant, cumque felicissimum omen veteres putarent, si Falco ad sinistram volasset, unde a Græcis sacra avis appellabatur; Etrusci, seu, quod alii volunt, Campani ex volatu istius volucris, de Urbe sive ædificanda, sive instauranda augurium fumentes, Capuam nominarunt. At Eustathius, Liviusque potius a Capy Samnitium Duce id nominis Urbi inditum credunt; vel a Campestri agro, quod verius exi-

(1) Lucanus lib. 2.

(2) Silius lib. 11.

existimat Livius: (1) *Vulturnum*, inquit, *Etruscorum Urbem, quæ nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab Duce eorum Capi, vel (quod propius vero est) a campestri agro appellatam*. In hanc postremam sententiam concessisse videntur Diodorus, (2) Plinius, & alii plures, nimirum a campestri agro, ob summam ejus fertilitatem, veluti a capacitatem, ut aiunt, gignendi frumentum, ceterasque fruges, ingenti fecunditate, & copia, Capuam fuisse nuncupatam.

II. Et sane in meditullio pæne Italiæ posita, tanta camporum ubertate gaudet, ut viridarium Italiæ, immo totius prope Orbis a plurimis censetur: (3) *Pro hac Urbe*, inquit Florus, *his regionibus Populus Romanus Samnites invasit*. Ejus amœnitatem alleciti Romani milites de ea incolis eripienda consilia inter se iniierunt. Cur autem potius, aiebant, Campanus agrum Italiæ uberissimum, dignamque agro Urbem haberet, qui nec se, nec sua tutari possit, quam victor exercitus, qui suo sudore, ac sanguine Samnites inde depulisset? An æquum esset dedititios suos illa fertilitate, atque amœnitate perfrui, se militando fessos in pestilenti, atque arido circa Urbem solo luctari; aut in Urbe residentem, labem crescentis in diem scœnoris pati? Jamque hæc consilia initio inter milites clam inita, aperta coniuratione implere moliebantur, imperatore, quamvis invito, per vim ascito T. Quintio in Tusculano vitani quietam agente; nisi Dictator M. Valerius Corvinus, & ipse T. Quintius lacrimis, & adhortationibus multitudinem ad saniora consilia revocassent. Quæ pluribus narrat Livius decad. 1. lib. 7.

ubi & illud adnotat: (4) *Jam tum, minime salubris militari discipline Capua, instrumento omnium voluptatum delinquit militum animos avertit a memoria patriæ*. Quantum enim amœnitatis, deliciarumque Capua præbuisset Romanis, tantum, & damni & ignaviæ peperisset. Didicit Annibal experimento suo, didicere & Pœni ejus milites, (5) de quibus Plutarchus merito scripsit: *Capuam autem locum stativis Annibal delegit; Urbem amaram, & omni deliciarum genere abundantem*. Ibi miles assuetus sub dio vitam agere, frigus, famem, sitim patienti animo tolerare, cum variæ species voluptatum sibi quotidie offerrentur, brevi ex strenuo ignavus, ex forti timidus, ex solerti iners mollisque evasit. Corruptant enim, blandæ voluptates omne robur animi, indolemque virtutis, ingenium labefactant, consilium eripiunt: quo quid perniciosius humano generi afferri potest? Merito igitur Plato escam maiorum appellat voluptatem. Et in præsentibus rebus Campanæ delitiæ magis quam Alpij jûga, quam armati Romanorum exercitus, Pœnis obfuerunt. Nam una hyems segniter molliorque æstas, tantum valuit ad extinguendum vigorem animorum, ut milites principio veris in campum progressi, omnis virtutis bellicæ oblitii viderentur. His plane similia sunt verba, quibus Marcellus Consul apud Nolam adversus Pœnos pugnaturus Romanos Milites ad certamen alacriter incundum hortabatur; immo ex his illa decerpta videntur: (6) *Pœnos, dixit, marcere Campana luxuria, vino, scortis, omnibusque lustris per totam hyemem confectos, abiisse illam vim, vigoremque, dilapsa esse robora corporum animorumque, quibus Pyrenei*

(1) Livius decad. 1. lib. 4.

(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

(3) Florus lib. 1. cap. 16.

(4) Livius decad. 1. lib. 7.

(5) Plutarchus in Annibale.

(6) Livius dec. 3. lib. 3.

1576 Orbis Sacer & Profanus

naci, Alpiumque superata sint iuga, reliquias illorum virorum vix arma, membraque sustinentes pugnare, Capuam Annibali Cannas fuisse, ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi spem futuri extinctam. Tantum vel sola Capuanæ voluptates deiecerunt Annibalis, ejusque militum animos. Illa deliciarum sedes Capua invictum antea Ducem, exercitumque Carthaginensium fregit, atque inermem, & vilem effecit. Ex tanta porro rerum omnium affluentia, ac voluptatum copia, prodiisse illam Capuanorum superbiam, animi elationem, fastum, & vitia cetera, jam supra ex Livio, & Tullio adnotavimus. Quæ profecto non omnibus Campaniæ populus fuere communia, sed Capuanis propria. Virgilius quippe Campanam Urbem vocat, Tullius, Liviusque Capuæ cives, & incolas Campanos nominare consueverunt, ob camporum scilicet huic urbi adiacentium ubertatem.

III. Plurimum vero Capuæ felicitati, ac deliciis contulerat situs, ubi illa condita fuit: nempe felicissimo, amœnissimoque in agro posita erat, ad radices Tifati montis, a Vulturno amne duobus circiter passuum millibus distita. Omnium Campaniæ civitatum olim pulcherrima, ac potentissima fuit, & Panici belli tempore Romanæ Urbis æmula. Unde Florus de Campaniæ Urbibus scribens ait: (1) *Ipsa caput Urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata.* Strabo lib. 5. inde dictam existimat, quod esset duodecim Campaniæ Urbium Caput, hoc est, quod ipsa duodecima reliquis undecim præesset. Peranplam extitisse, nobilem, atque pulcherrimam nedum antiqui testan-

tur Scriptores, verum etiam quæ adhuc supersunt ejus vestigia. Magnificis ornata erat Templis, Amphitheatro, & Romæ æmula etiam Capitolium erexerat; quod postea a Tiberio Imperatore Capreas proficiscente dedicatum, Suetonius in ejus vita commemorat: (2) *Peragrata*, inquit, *Campania, cum Capuæ Capitolium, Nele templum Augusti, quam causam profectiois prætenderat, dedicasset, Capreas se contulit.* Senatu amplissimo, perinde ac Roma nobilitata fuit; nobiles, locupletisque cives habuit, opibusque maximis floruit: hinc Aufonius inter civitates præcipuas Orbis hanc reponit, velut civium cultu, ac divitiis claram: (3)

Nec Capuam pelago, cultuque, penique potentem.

Agri bonitate, ac fertilitate, vini, frumenti, frugum, fructuumque omnium copia affluens, omnibus Italiæ civitatibus antecelluit, nulli vero terrarum posthabita fuit. Idcirco Virgilius lib. 2. Georgic. eam divitem vocat:

Talem dives erat Capua.

Sidonius Apollinaris opimam appellat:

*. . . non sic Baccheus opimam
Annibal ad Capuam periiit.*

Hinc celebris ejus occurrit mentio apud Catonem, Sempronium, Tullium, Livium, Strabonem, Plinium, Ptolemæum, Appianum Alexandrinum, lib. 1. 2. & 4. de Bel. Civil. Suetonium, Tacitum lib. 4. & 14. Annal. Silium Italicum, & alios jam recensitos. Verum illa tam pulchra, tam dives, tam potens civitas, quæ ex tanta felicitate maiora honestarum virtutum argumenta haurire debuerat; inde vitiorum fomenta, quin & incrementa hausit. Unde Cicero in Oratione post reditum in Se-

na-

(1) Florus lib. 1. cap. 16.
(2) Suetonius in Tiberio.

(3) Aufonius de Urbibus.

natu dixit: ⁽¹⁾ *Capuæ domicilium superbiæ quondam fuisse*. Et in Oratione de Lege Agraria contra Rullum de hac ipsa loquens, ait: *Qui locus propter ubertatem agrorum, abundantiamque rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur. Qua in Urbe homines in veteri dignitate, fortunæque nati, copiam rerum moderate ferre non potuerunt*. Inde suæ libertatis, felicitatisque iacturam sensit, unde incrementa capere poterat; adversis quibusque facta obnoxia, quæ secundis moderate frui nofcivit. Quod eleganter significavit Silius Italicus, lib. 8. ⁽²⁾

In primis Capua heu rebus servare serenis

Inconsulta malum, & parvo peritura tumore.

IV. A Romanis quippe adversus Samnites egregie, ac fortiter defensa, ac diuturno quinquaginta & amplius annorum bello strenue gesto servata incolumis, atque in societatem suscepta; fervente Punico bello; dum sociis, ac servatoribus suis tribus jam cladibus attritis, ac pæne consumptis, & auxilia postulantis, opitulari eam oportebat, execranda apud omnes Gentes perfidia Annibalem, acerrimum illorum hostem ultro ascevit, in sinum suum recepit, fovitque, arma, commeatum, opes suppeditavit, ac seipsam ei tradidit, atque ad Romanæ Reipublicæ excidium concitavit. Verum ea ipsa Capuanorum ingratitude, & ambitus Imperii totius Italiæ eosdem libertate, honoribus, opibusque spoliavit, nec Dominos, uti prætenderant, sed mancipia Romanorum effecit. Oblecta enim ingrata Urbe, & infida a Romanis, atque in dedicationem accepta, ejus Senatores securi percussi, nobiles in vincula con-

Pars II. Vol. III.

jeâi, eives exilio, fortunis, aliisque pœnis mulctati tandem didicere, infidis hominibus superos ipsos condigna supplicia semper inpendisse. Hæc jam ex Livio præced. cap. retulimus: quæ & Cicero nequaquam dissimulare voluit, dum in laudata Oratione de Lege Agraria sic ea summam contraxit: ⁽³⁾ *Majores nostri Capuæ Magistratus, Senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reipublicæ sustulerunt, neque aliud quidquam, nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus victis sua sapissime reddiderunt?) sed consilio: quod videbant, si quod Reipublicæ vestigium illi manibus contineretur, Urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. Quæ quidem Cicero propterea in mentem Senatus Romani revocavit, quod de Capua Colonia deducenda, dividendoque in novos Colonos illuc mittendos Campaniæ agro, Romæ tunc agitabantur consilia. Id vero ne fieret, Tullius tota eloquentiæ suæ vi Patribus Conscriptis suadere nitebatur, objectis Regionis amœnitatibus, rerum omnium affluentia, Capuanorum moribus, quibus Romanorum militum animos molles, desideseque effecturos, atque a pristina virtute declinatos fore demonstrabat. Mox adiciebat: Vos hæc, nisi evertere Rempublicam cuperitis, ac vobis novam dominationem comparare, credo, quam perniciofa essent, non videretis. Quid enim cavendum est in Colonis deducendis? Si luxuries, Hannibalem ipsum Capua corripit: si superbia, nata ibi inesse ex Campanorum fastidio videtur: si presidium, non præponitur huic urbi ipsa Colonia, sed opponitur.*

V. Vicit tum quidem Ciceronis sententia, & Syllanam legem de

O

Ca-

(1) Cicero in Orat. post Redit. in Senatu, & Orat. 15. de Lege Agrar. cont. Rullum.

(2) Silius lib. 8.

(3) Cicero Orat. cit.

1578 Orbis Sacer & Profanus

Capua Colonia deducenda abrogari a Populo Romano, cum ipse tum Consul esset, impetravit. A Sylla, quippe Dictatore jampridem Capuam Coloniam deductam duobus in locis Frontinus prodiit; (1) uno quidem cum asserit: *Capuæ agrum, antequam a Cesare Capua deduceretur, lege Syllana fuisse assignatum*. Altero autem cum ait: *Calatia oppidum muro ductum, iter populo debetur pedes decem, Colonia Capuensi cum territorio suo a Sylla Felice adjudicata olim ob hosticam pugnam*. Neque aliud arbitror visum esse Plinio, cum lib. 6. scripsit: (2): *Falernus ager a ponte Campano læva petentibus Urbanam Coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit*. Existimat verisimile Sigonius, lib. 3. de Antiq. Jure Ital. cap. 4. cum alia Scyllæ Acta post mortem ejus rescinderentur, hanc quoque de deducenda Capuana Colonia fuisse labefactam; idque causam Nullo Tribuno Plebis attulisse, ut in Consulatu Ciceronis de eadem deducenda cogitaret, cujus legem a Plebe Romana, incredibilem Consul is eloquentiam admirante, esse repudiata accepimus. Ceterum a C. Julio Cesare Capuam Tullio adhuc superstiti paulo post fuisse deductam constat. Siquidem teste Suetonio in ejus vita: *In Colonia Capua deducti lege Julia coloni*. Id autem contigisse in primo Cæsaris Consulatu, ex Valei Patereuli Historia aperte cognoscitur, in qua scribit, Cæsarem in Consulatu legem tulisse, ut ager Campanus Plebi divideretur, suafore legis Pompeio, atque Civium circiter 20. millia eo esse adscripta, & jus iis restitutum post annos circiter centum quinquaginta duos, quam bello Punico a Ro-

manis Capua in Præfecturæ formam erat redacta. Quod idem est etiam apud Ciceronem, Appianum, & Dionem. Sed quid aliis testibus opus est, quando ipse Cæsar manifeste id affirmat? Is namque in lib. 1. de Bello Civili ita scribit: (3) *Capuæ primum se se confirmant, & colligunt electumque Colonorum, qui lege Julia Capuam deducti erant habere instituerunt*. Quare illud est apud Frontinum in lib. de Coloniais: (4) *Capua muro ducta Colonia. Julia Felix jussu Imperatoris Cæsaris a XX. viris est deducta. Iter Populo debetur pedes centum. Ager lege Syllana fuerat assignatus: postea Cæsar in jugeribus militibus pro merito dividi jussit*. Cæsarem imitatus Octavianus Augustus eandem Coloniam confirmavit, auxitque stipendiis: quod tradit Plinius lib. 18. cap. 11. (5) *Existat divi Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis numerari jussit a fisco suo, Coloniam deducens Capuam*.

VI. Floruit hæc civitas sub Romano Imperio ad dimidium usque, & ultra seculi quinti; donec ob Valentiniani ejus nominis tertii Imperatoris necem a Maximo patratam, Genfericus Wandalorum Rex ab Eudoxia Augusta interfecit Valentiniani uxore in Italiam ann. 455. adversus Maximum Imperii invasorem clam ascitus, Romam primum diripuit, omnique sacra, & profana suppellectili spoliavit; dein plures Campaniæ, Lucaniæ, Apuliæ, Calabriæ, & Insularum Italiæ adiacentium Urbes, quas inter Capuam, partim evertit, partim mœnibus exuit. Capuam ab Genferico subversam eodem anno quo Roma direpta fuit, nimirum quadringentesimo quinquagesimo quinto, Ughellus, & alii, quos ipse

(1) Frontinus de Coloniais.

(2) Plinius lib. 6.

(3) Cæsar lib. 1. de Bel. Civil.

(4) Frontinus de Colon.

(5) Plinius lib. 18. cap. 11.

Pars II. Lib. IV. Cap. V. 1579

ipse sequitur, prodidere: plerique tamen licet sub Genferico, ab ejusdem militibus everfam referant, annum tamen minime exprimunt; contigisse vero id oportuit intra annos 455. & postremum fere ejus vitæ, quæ anno 477. desit; toto enim fere hoc annorum spatio Genfericum nedum extra, verum etiam intra Italiam, præcipue in Campania, Calabria, Apulia, Lucania, Brutiisque, Urbes, oppida, alia depopulatum esse, alia diruisse, Victor Vitenfis lib. 1. de Persecut. Wandalica; Procopius lib. 1. de Bello Wandalico, Idacius in Chronico, alique testantur. Reparatam aliquatenus fuisse inde conicio, quod postmodum Ostrogothi eam possederint, usque ad Narsesis adventum in Italiam; Narses quippe invictus Justiniani Imperatoris Dux commissio cum Totila Ostrogothorum Rege prælio, eoque victo, atque interfecto, Romam, Italiamque universam e Barbarorum manibus eripuit. Tum Capuam instauravit, circa annum 552. Nam Procopius lib. 4. de Bell. Goth. a cap. 16. usque ad finem relatis, iis quæ anno Belli Gothici XVIII. Christi vero 552. gesta fuerant, ac Narsesis insigni victoria, Historiam suam his verbis claudit: *(1) Itaque Romani Cumas, ac reliqua omnia cepere præsidia, & annus exiti XVIII. belli hujus Gothici, cujus Historiam Procopius scripsit.* Eo igitur anno Campaniæ Urbes in Romanorum potestatem venerunt, ac subinde tunc, aut sequentibus annis a Narsese Capua fuit instaurata, antequam ipse ex Italia Constantinopolim revocaretur; quod accidit anno 567. Verum nec diu stetit, nam occupata postmodum Italia a Longobardis, cum in Campaniam invasisent, ab iisdem vetus hæc Capua, fuaditus everfa est. Id factum ple-

rique narrant sub triginta Ducibus Longobardorum, qui post Clephi Regis ejusdem Gentis necem totam Italiam, Roma, Ravenna ejusque Exarchatu exceptis, inter se partiti fuerant, singuli singulis civitatibus, aut Provinciis, Tyrannorum more dominabantur. Qua de re hæc tradit Paulus Diaconus: *(2) Post Clephi mortem Longobardi per annos decem, Regem non habentes, sub Ducibus fuerunt: unusquisque enim Ducum suam Civitatem obtinebat.* Idipsum Siebertus in Chronico, ad ann. 576. & alii referunt. Numerum eorumdem Ducum expressit Puteanus lib. 2. *Hinc triginta Duces, an Tyranni? Urbes singula specie libertatis oppressæ sunt;* Baronius ex Paulo Diacono triginta sex Duces enumerat: *Interregnum, fuit annis decem, cum interim triginta sex Militum Duces partiti sunt sibi, quas cepissent in Italia civitates.* Clephi autem mortem ipse Baronius alligavit ann. 573. Sigonius lib. 1. anno 574. Pagius vero ex Sigiberto, & aliis ann. 576. ut videre est ad ann. 573. num. 3. & ad ann. 575. num. 4. Quare in hoc decem annorum interregno a Longobardis Capua fuit e fundamentis diruta: nam Petrus Diaconus, Siebertus, Gregorius Turonensis, & alii narrant, a præfatis Longobardorum Ducibus plures Italiæ civitates fuisse subverfas, excisasque, inter quas absdubio vetus Capua fuit. Post antiquæ istius Urbis excidium adjacens ei regio proprios habuit Principes ex Longobardorum sanguine, quos tum Gastaldos, & Comites Capuæ appellabant. Ex iis Landolphus senior unus fuit, Gastaldus & Capuæ Comes, a quo novani Urbem sub nomine Scicopolis, secundo a veteri lapide ædificatam, Ughellus, alique narrant; tametsi etiam apud illius ævi Scri-

O 2

pto-

(1) Procopius lib. 4. Bel. Goth. cap. 34.

(2) Paulus Diacon. lib. 1. cap. 32.

ptores, circa medium scilicet seculi noni Scriptores vetustum nomen retineat: forsitan quia modico stetit tempore, atque in ejus locum sufflata nova civitas, ad conservandam veteris memoriam ejusdem nomine sit nuncupata. Illa siquidem a Landulpho seniore condita, ut volunt, circa annum 840. ob multa incolarum crimina, a Saracenis igne incensa, atque in cinerem redacta fuit, anno 843. sicuti ex Nitardo illius ævi Scriptore & ex Annalibus Francorum a Pithæo editis ostendit Baronius: ⁽¹⁾ quibus confentit etiam Hermannus juxta editionem Canisianam, apud Pagium, ad ann. 842. num. 5. Asciti eo anno fuerant Mauri, seu Saraceni a Siconulpho adversus Radelgisum Beneventani Ducatus invasorem. Nam ut tradit Anonymus, qui Beneventi vixit in Monasterio Sanctæ Sophiæ, post Sicardi Ducis Beneventani mortem, Radelgisus, seu Radelchis, ut illum Leo Ostiensis nominat, ejusdem Ducis Thesaurarius Præfecturam Beneventanam suscepit, & Siconulphus defuncti Sicardi frater ab eo perpetuo exilio injuste damnatus, a custodia carceris delapsus, bellum domesticum excitavit, Beneventi Principatum jure sibi debitum e manu usurpatoris erepturus. Sed dum uterque dominandi cupidine agitur, iniqua consilia in mutuam & sui, & populorum perniciem excogitavit: Radelchis quippe Saracenos Africæ, Siconulphus, sive Sigenulphus Saracenos Hispaniæ in auxilium vocantes, horum opera Latio, Campaniæ, & Apuliæ gravissima damna attulerunt. Funestam tragediam narrat Leo Ostiensis in Chron. Casin. ⁽²⁾ Cum præfatus Sicardus Princeps Beneventanorum a suis nequiter fuisset occisus, præfa-

tus Radelchis Thesaurarius ipse illi in Principem successit. Interea Capuanis, quibus tunc Landulphus Castaldeus præerat, pro multis nequitiiis suis Radelchis valde infensum habebant. Cumque illum hac de causa metuerent, inito consilio ad Siconulphum, sive Sigenulphum, Principis Siconis filium, fratrem vero germanum Sicardi, qui tunc Tarenti exulabat, se conferunt, eumque sibi Principem eligunt. Qui tum iidem Capuanis, cum magna Beneventanorum manu, quibus idem Radelchis exosus erat, comitatus, Salernum adiit: & contra dictum Radelchis se se modis omnibus instruens, belli initium dedit. Ortus est contra se invicem, dimicandi ardor, ac studium, & crebro conferebant prælia. Verum, (ut ait veritas) ⁽³⁾ omne Regnum in se divisum desolabitur, concordiaque res parvæ crescunt, discordia maxima dilabuntur: ab iis Saracenorum exercitus contra se diversis in locis accersiti, totum non modo Principatum, verum etiam Italia Regnum dissensione sua ferro, & igni per annos ferme triginta demoliti sunt. Primus itaque Radelchis in auxilium suum Saracenos evocat per Pandonem quemdam fidelem suum, qui tunc Barim regibat. Quos dum idem Pando juxta murum Urbis, & oram maris locasset improvidus: illi, ut sunt ingenio calidi, intempesta nocte Barim Urbem per loca abdita penetrant; plurimisque pereuntis, prædictum patriæ proditorum marinis fluctibus donant. Is autem Rex Calphon, quos prædictus Radelchis, quia pellere Urbe non poterat, capis familiares colere, & ad sui auxilium provocare. Cumque illis totam Siconulphi regionem devastans, Capuam quoque universam redegit in cinerem. At contra Siconulphus ex Hispania Saracenos accersens, frequen-

(1) Baronius ad ann. 843. num. 19.

(2) Leo Ostiens. in Chron. Casin. lib. 1. cap. 17.

(3) Math. cap. 12.

tibus præliis omnes fere per circuitum, præter Sipontem, a Radelchis jure urbes abstulit, Beneventumque expugnare cepit. Hactenus Leo Ostiensis. Eandem cladem a Saracenis Capuæ, aliisque Campaniæ, & Apuliæ civitatibus illatam commemorant, Nitarthus lib. 4. Annalista Bertinianus, Annales Fuldenfes, seu Pithzani; Hermannus, & Herchempertus apud Pagium, ann. 842. num. 5.

VII. Ex iis porro constat, Capuæ proprios præfuisse Comites, quorum unus fuit Landulphus senior. Is, Herchemperto referente, quatuor suscepit filios, Landonem natu maximum, Pandonem, Landonulphum, & Landulphum. Post patris obitum Lando Capuam, Pando Suram, Landonulphus Theanum rexerunt. Landulphus vero natu minimus, agente Landone fratre suo, Episcopus Capuæ electus est, antea cum in utero gestaretur, insautis præfagiis matri præmonstratus, quæ futurorum malorum fuerunt prænuntia. In id tamen Landulphus totus incubuit, ut post crematam veterem Capuam, nova conderetur: quod illi feliciter cessit: nam una cum Fratribus novo Operi manum admoventes, brevi novam Capuam, quæ hac tempestate extat, ann. 856. tum ipse, tum ceteri Fratres ædificandam curarunt, ad Casulini pontem ulterioremque Vulturni ripam, altero lapide ab antiquæ ruinis, quæ adhuc ingentes cernuntur, juxta Beatæ Mariæ Gratiarum Aedem, humanæ quidem instabilitatis certissimi testes, ex quibus potentiam, ac superbiam veteris Capuæ colligere possumus. Apparent etiamnum Portarum semirutæ partes, Amphitheatrum, ingentes fundamentorum, mœnium, Templorumque moles, columnæ, epistylia,

bases, sepulchra, magnæ, latæque Hydrothecæ subterraneæ, & alia plura antiquæ ejus gloriæ, & amplitudinis vestigia. Locus ubi vetus civitas fuit, dein magna ex parte dictus est Sanctæ Mariæ ab ea Ecclesiâ antiquissima ibi constructa, quæ etiam pars Urbis *Regio Surici* dicebatur: ex qua cognomen Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Suricorum derivatum est. In nova Capua Cathedralē Basilicam a fundamentis excitavit idem Landulphus Episcopus: qui etiam post Landonis fratris obitum Urbis imperium sibi usurpavit, pulso Landone nepote, altero item Pandone fratre suo in bello interempto ejusque filiis in fugam actis. Sextus fuit Capuæ Comes. Nova porro hæc Capua adeo crevit potentia, ut ejus Comites Beneventanum aliquando occupaverint Principatum. ⁽¹⁾ Ejus Comitum, ac Principum seriem recent ex antiquis, Herchempertus, Anonymus Casinensis, alique, ex quorum penu Antonius Caracciolus, Michaël Monachus, Camillus Pellegrinus in Histor. Princip. Longobardor. & in Apparatu ad Antiquit. Capuan. & alii plures, qui de laudibus veteris, ac novæ Capuæ scripserunt; atque in iis Julius Cæsar Capaccius in Neapol. Histor. Comites præfati Capuæ Principatum tenuerunt usque ad ann. 1062. non solum ann. 1058. ut Ughellus existimat. Antea quidem Richardus Normannus Roberti Guiscardi frater Capuanum Principatum confirmaverat, Roberto autem Guiscardo Apuliæ, Calabriæ, & Siciliæ Ducatum, quæ confirmatio facta est ann. 1059. sicut ex Leone Ostiensi, lib. 3. cap. 15. ostendit Pagius, ad eundem annum, n. 12. ⁽²⁾ *accepta prius ab eis cum Sacramento Romanæ Ecclesiæ fidelitate; censuque quo-*

(1) Baronius ad ann. 968. num. 37. Pagius ibid. & ann. 969. num. 11.

(2) Leo Ostiensis lib. 3. cap. 15.

1582 Orbis Sacer & Profanus

quotannis per iuga bouum singula denariis duodecim. At Richardus nonnisi anno 1062. Capuam obtinuit, ut observat idem Pagius, ibid. n. 10. ubi & laudati Leonis Ostiensis verba recitat sic scribentis: postquam Nicolaus II. Principatum Capuanum ei confirmavit, ad excidendam Capuanam Urbem animum capit intendere, Principatusque dignitatem toto ambire conatu. . . . Campaniam postmodum petiit: totamque intra tres menses obtinuit virtute mirabili. Inde Capuam adiens sibi portas, Turrestque tradidit postulat: Capuani jam omni spe destituti, neque jam resistere ultra valentes, Turrest tandem, ac portas, & scipso, suaque omnia Principi tradunt, anno Dominicæ Incarnat. millesimo sexagesimo secundo, cum jam decem ferme per annos viriliter Normanni resistissent. Paulo post: Ita Deo sibi per omnia pro incolarum scelerebus favente, omnes Capuani Principatus fines cum castris, & oppidis intra breve sibi intervallum temporis subdidit. Extincta postmodum Richardi aliorumque Principum Normannorum Regia stirpe, Capua eadem dominationum vices experta est, ac ceteræ Regni Neapolitani civitates, & Provinciæ, quas jam supra recensuimus.

VIII. Quamquam vetus Capua ante Christi adventum, cum adhuc Ethnicæ superstitionis erroribus involuta esset, nobilis, ac potens fuerit; longe tamen nobilior, atque præstantior evasit posteaquam Evangelii luce perfusa omnium errorum tenebris soluta fuit. Prima ejus Ecclesiæ fundamenta fuisse jacta sub ipso adventu Divi Petri in Urbem Romanam tradunt, quotquot de Capuanis rebus scribere. Duo autem sunt, quibus prima Capuanæ Ecclesiæ in-

stitutio tribui posse videtur, Priscus nimirum, & Rufus: ambos fuisse ex septuaginta duobus Christi Discipulis; ambos a Divo Petro Capuæ Episcopos ordinatos, Baronius ad ann. 44. & 46. asserit. (1) Rufum quidem unum fuisse ex Divi Petri Sociis, cum Antiochia Romam adiit, eundemque ab Apostolorum Principe Episcopum Capuanis datum, priore loco affirmat: Rufum, inquit, Capuæ factum Episcopum: idque ex Metaphraste, ad diem 29. Junii confirmat: hunc ipsum Rufum unum extitisse ex septuaginta duobus Discipulis, jam antea ad ann. 33. numer. 41. (2) ex Sancto Epiphanio, in Panar. lib. 1. dixerat. Infra vero ad ann. 46. Priscum pariter a Divo Petro Episcopum Capuæ præfectum scripsit: (3) Habuit a Petro institutum Episcopum Capua Priscum. Sed uter istorum primus Capuanæ Ecclesiæ initium dederit, adhuc mihi incompertum est. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano Par. I. Antonius Caracciolus de Sacris Monument. Neapolit. & alii, quos sequitur Ughellus Tom. VI. Ital. Sac. in Capuan. Episcop. Sanctum Priscum inter Capuæ Antistites primum recensent, quem & asserunt cum Divo Petro Antiochia Romam venisse, anno reparatæ salutis 44. Capuæ, ac finitimis populis Evangelii lucem aperuisse, exemplis, doctrina, miraculis plurimos ab Idolorum cultu, ad unius veri Dei, & Christi Domini Religionem perduxisse; ac pro illa tandem casu Prædis Provinciæ subactis casum, pugionibus confossum, apud Viam Aquariam, haud procul a Capua Martyrii palmam obtinuisse, Kalendis Septembris. Ejus mentio extat in Martyrolog. Roman. Adonis, & Ufuardi; de quo Petrus de Na-

(1) Baronius ad ann. 44. num. 17.

(2) Idem ann. 33. num. 41.

(3) Ad ann. 46. num. 1.

Natalib. lib. 8. hæc habet: (1) *Priscus Discipulus fuit unus ex antiquis Discipulis Christi, licet inter nomina septuaginta duorum Discipulorum, qui a Dorotheo Abbate conscripti sunt, non reperiatur. Hic enim ille Patrefamilias fuisse asseritur, in cujus domo Christus Pascha sibi parari fecit, & in ejus convivio cum Discipulis discubuit, & eorum pedes lavit, ut Damascus ait. Hic post Ascensionem Domini veniens Romam cum Apostolo Petro, in partibus Campaniæ Evangelium prædica- vit. Qui & apud Capuam in via Aqua- ria depositus est Kal. Septembr. ut di- citur Ado. Quod autem præfatus au- ctor asserit, hunc Priscum fuisse Pa- tremfamilias domus, in qua Chris- tus ultimam Cœnam celebravit, pau- cis arridet. In varias quippe senten- tias abierunt Sacri Interpretes, nec satis constat, quisnam fuerit ille Pa- trefamilias: qua de re egi in Libro, cui Titulum inscripsi: *Duplex Lavo- crum in Cena Domini*, Par. I. cap. VI. §. 2. & 3. Prisci Corpus eo loci se- pultum ubi Martyr occubuit, post quadringentos annos a Beata quadam Matrona divinitus admonita reper- tum, ibidem extructo ejus nomini Templo honorifice sub Altari recon- ditum est, deinde vero anno Chris- ti millesimo in Cathedralē novæ Capuæ Basilicam translatum.*

IX. Rufus Prisco cœvus, alter Capuæ Episcopus a D. Petro ordi- natus, sicuti ex Metaphrasæ Baro- nius, & alii narrant, aut prior Pri- sco præfuerit oportet, aut post il- lius Martyrium immediate sederit. Verum cum primo illo Christianæ rei seculo tres eodem appellati no- mine, ac Martyrii corona illustres fuerint, vestigandum nunc est, quis- nam illorum Capuanam vel fundā- verit, vel saltem rexit Ecclesiā tunc nascentem. Michaël Monachus

in Sanctuar. Capuan. Par. I. censet, fuisse Sanctum Rufum Patritium, & Exconsulem Ravennæ a Divo Apol- linare Episcopo insigni miraculo ad Christi fidem conversum. Hunc Ughellus in Serie Capuanorum An- tistitum tertium ordine ponit, Mi- chaëlis Monachi Catalogo inhærens. Uterque asserit, Rufum hunc S. Apol- linaris Discipulum a Divo Petro fuisse constitutum Capuæ Episcopum, ubi profectus, cum ejus Urbis cives plu- rimos Christo peperisset, a Messalia- no Præside tentus, ob Christianæ Fi- dei confessionem Martyr obiit 6. Kal. Septembr. circa reparatæ salutis an- no 80. De eo agitur in Actis S. A- pollinaris, quæ recitat Surius, item- que in Martyrologiis Romano, Bedæ, Ussuardi, Adonis, atque in iis, uti etiam in Breviario Romano Capuæ Episcopus, ibique Martyrio co- ronatus dicitur: *Rufus vero postmo- dum factus Episcopus Capuæ in Cam- pania, pro Christo Martyr occubuit*. Idipsum postea ceteri tradiderunt, præsertim Petrus de Natalibus in Catalogo lib. 9. cap. 119. Hierony- mus Rubeus Hist. Ravenn. lib. 1. & fufius laudatus Michaël Monachus. Si ita est, oportet hunc Rufum nec fuisse unum ex septuaginta duobus Christi Discipulis, nec comitem iti- neris S. Petri Antiochia Romam pro- ficiscientis, nec præcessisse Priscum, in Episcopatu, sed fuisse subsecu- tum; contra quod Baronius sentit. At enim receptam hæcenus ab omni- bus sententiam, hodie nonnulli in dubium revocare cœperunt, atque in iis eruditus Abbas Bachinius in Observationibus ad Agnelli Raven- natis Librum Pontific. Ravenn. pag. 131. §. 4. quem citat, & sequitur Ughelli Continuator Tom. VI. in Capuan. Episc. num. 3. in notis ad Rufum; existimant enim Rufum ter- tium

(1) Petrus de Natalib. lib. 8. cap. 17.

1584 Orbis Sacer & Profanus

tium Capuanum Episcopum, alterum fuisse a Rufo Patritio Ravennate; is quippe, ut docet Agnellus in Episcopis Ravenn. obiit in patria simul cum filia a D. Apollinare vitæ restituta, in eodem conditus sepulchro. Quare ipsi putant Rufum Capuæ Episcopum forte illum esse, quem Baronius inter septuaginta Christi Discipulos a S. Epiphanio numeratum observat, quemque ad ann. 44. inter Socios recenset D. Petri Romanam adeuntis, & tunc eundem jam Capuæ factum Episcopum dicit, licet Apollinaris ejusdem itineris socius a Petro nondum Ravennam Episcopum missus fuisset. Verum hunc Rufum, unum ex Septuaginta Christi Discipulis, plerique Sacri Interpretes eundem fuisse censent, quem Sanctus Marcus Evangelista, cap. 15. vers. 21. filium Simonis Cyrenæi vocat dum ait: ⁽¹⁾ *Et angariaverunt prætereuntem quemplam Simonem, Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri, & Rufi, ut tolleret Crucem Jesu*. Sed is nec Capuæ Episcopus fuisse dicitur, nec ibi Martyrio sublatus: nam L. Dexter in Chronico; ann. 100. num. 4. & ann. 112. Braulio, seu Helcas in Addition. ad Chronicon Maximi, alique apud Cornelium a Lapide, in cap. 26. Matthæi referunt, hunc Rufum primum Thebarum fuisse Episcopum, dein Tortosæ in Hispania, ibique Martyrium passum esse; cujus Festum die 12. Novembr. celebratur. Tertius Rufus ille est, cujus meminit Sanctus Paulus in Epist. ad Roman. cap. 16. scribens: ⁽²⁾ *Salutate Rufum electam in Domino, & matrem ejus, & meam*. At hunc Philippis in Macedonia fuisse Episcopum, & illic sub Traiano Imperatore una cum Zosimo Martyrem occubuisse constat ex Martyrologio Romano, ad diem

18. Decembr. Ejus, uti & Zosimi egregiam mentionem facit B. Polycarpus in Epistola ad Philippenses, quam recitat Eusebius lib. 3. Hist. Eccles. cap. 33. Quæ cum ita se se habeant, dubius hæreo, quisnam sit Rufus ille Episcopus Capuanus, & Martyr; cumque nec secundus ejusdem nominis esse poterit, nec item tertius; crederem potius veterum sententiæ insistendum, quæ hætenus obtinuit, quam & Sancti Apollinaris Acta, & Martyrologia omnia, & Romanum Breviarium, totque veteres Scriptores pari consensu amplectuntur, Rufum scilicet Ravennatem Capuæ Episcopum extitisse; quam unus Agnelli Libro recens e tenebris eruto, de quo an legitimus sit ejusdem auctoris foetus, an sincerum ille Codex, quo Bachinius usus est, vel ex hoc capite dubitari potest. Præsertim cum Hieronymus Rubens, & alii Ravennatum rerum Scriptores nihil tale proferant.

X. Ut ut tamen res se habeat, Id unum certum est, Capuanam Ecclesiam, sedente adhuc Romæ Apostolorum Principe, originem suam sortitam esse, & nemo hætenus de illius vetustissimo exordio controversiam excitavit. Eam nedum Priscus, & Rufus, verum etiam plures alii Sanctissimi Antistites eximia morum integritate, nonnulli etiam illorum Martyrii laude celebres illustrarunt; nempe S. Augustinus Capuæ Episcopus, ut refert Michaël Monachus, una cum Sancta Felicitate Matre sua in hac eadem Urbe Martyrium consummavit; quod idem Monachus, eumque secutus Ughellus, ex variis Martyrologiis Manuscriptis, aliisque veteribus Monumentis offendunt; tametsi doctissimus Cardinalis Bellarminus in suo prædecessorum Catalogo minime reposuerit. Hunc in feri-

(1) S. Marcus cap. 15. vers. 21.

(2) Epist. ad Rom. cap. 16. vers. 13.

rie Episcoporum Capuanorum praevenit Sanctus Sinotus Episcopus & Martyr, apud Ughellum secundus ordine; cujus in Ecclesia D. Prisci extat imago, musivo opere confecta. Nulla tamen in Martyrologiis, ac sacris Diptychis antiquis Capuanæ Ecclesiæ occurrit ejus mentio. Sanctos Aristum, Quartum, & Quintum inter Capuanos Episcopos enumerat Michaël Monachus, Bellarminus vero illos prætermittit. Aristi tamen memoria, velut Episcopi, & Martyris recolitur in Martyrol. Rom. die 3. Septembr. *Capuæ SS. Martyrum Aristi Episcopi, & Antonini pueri.* Horum Acta ab Ufuardo, Beda, & aliis celebrata bellorum clade excidisse affirmat Baronius in notis ad Martyrol. licet in Breviario Capuano de Antonino tantum agatur. Quo tempore Aristus federit, omnino latet. Quarti, & Quinti dies festus in Martyrol. Rom. celebratur die 10. Maii, quos Capuæ Episcopos fuisse vetus Breviarium Capuanum prodit. Verum cum Baronius in suis ad Martyrol. notis illorum Corpora Romam translata fuisse narret, nihilque de Episcopali dignitate asserat, eosdemque, ut diximus, Bellarminus inter Capuanos Episcopos minime collocet, Martyres quidem eos fuisse certum est, Episcopos autem non ausim affirmare. Illustres quoque sanctimonia fuerunt Pamphylus, de quo Martyrol. Rom. die 7. Septembr. Priscus Junior, antea Africanus, postmodum sæviente Wandalica persecutione in exilium actus, electus Capuanus Episcopus; de quo Martyrol. Roman. Kal. Septembr. Germanus, cujus Natalitia celebrantur die 30. Octobris, ut videre est in Martyrol. Rom. Victor, memoratus in Martyrol. Roman. die 17. Octobr. Rufinus, cujus mentio habetur in Martyrol. Roman. die 26.

Pars II. Vol. III.

Augusti: Decorosus, cujus meminerunt, Martyrol. Roman. die 15. Februarii, Ferrarius, Michaël Monachus, & alii. Vitellianus, quem 17. Kalend. Augusti memorant, Martyrol. Rom. & Capuanum, Ferrarius in Catal. & alii: Paulinus, de quo Martyrol. Rom. die 10. Octob. ejusque Acta Michaël Monachus descripsit; li omnes gloriosi, & Sanctissimi Antistites Capuanam Ecclesiam rexerunt, eorumque Acta, ac illustrem memoriam celebrant, Erchempertus in Chronico, vetus Breviar. Capuanum, Martyrologia, aliaque vetera monumenta, quæ Baronius in notis ad Martyr. Roman. Bellarminus, Ferrarius, Antonius Caracciolus, Michaël Monachus, Camillus Peregrinus, Julius Cæsar Capaccius, & alii collegerunt. Eandem hanc Urbem virtutum, ac sanctitatis laude etiam nobilitarunt, Joannes Casinensis Capuæ ædificati Monasterii Abbas, Paulus Monachus, quos Capuanos fuisse tradunt, Leo Ostiensis, & Paulus Diaconus; Raymundus a patria Capuanus dictus, Ordinis Prædicatorum Generalis Magister, qui Sanctæ Catharinæ Senensi a Confessionibus fuit; ejusdemque Seraphicæ Virginis admirabilem Vitam exaravit.

XI. A sui primordio Capuana Sedes uni Summo Pontifici immediate subiecta fuit, a quovis alio Metropolitano exempta; quoadusque ipsa ad Metropoliticum fastigium, evecta fuit. Quo autem tempore id factum sit, non una omnium est sententia. Eruditus P. Sirmondus in ea, quam contra Salmasium scripsit, *Adventoria*, existimat, jam inde a Constantii Imperatoris temporibus, Capuam fuisse Metropolim Ecclesiasticam: ejusque opinio nititur auctoritate Synodorum Sardicensis, & Arelatensis, nec non Divi Athanasii in Epist. ad Solitarios; ubi Campana,

P

Ca-

1586 Orbis Sacer & Profanus

Calabria, & Apulia ab Italia dividuntur tanquam Provinciæ distinctæ. Deinde profert subscriptiones Conciliorum, Sardicenis, & Arelatenis; in quorum primo ita subscriptum est: ⁽¹⁾ *Lucillus ab Italia, Vincentius a Capua, Januarius a Campania de Benevento, Stercorius ab Apulia de Canusio*. In altero autem: ⁽²⁾ *De Provincia Italiæ civitate Mediolanensi Mirocles Episcopus; ex Provincia Campaniæ de civitate Arpiensi Pardus Episcopus*. Denique adhibet verba S. Athanasii ex Epist. ad Solitarios: *Vincitium quidem a Capua; illa vero est Metropolis*. Sirmundum secutus est Vir Clariss. Petrus de Marca, de Concord. Sacerd. & Imper. lib. 1. cap. 3. §. 12. prope finem, iisdem & ipse auctoritatibus permotus.

XII. Verum hanc Sirmondi opinionem invictè confutat Cantelius in Hist. Metrop. Urb. Par. III. differt. 2. quem Pagius ad ann. 965. num. 4. & in Vita Joannis XIII. alique sequuntur. Ex præfatis enim auctoritatibus id unum elici potest, Campaniam ab Italia utroque jure, civili nimirum, & Ecclesiastico sejunctam fuisse, non vero a Romana Provincia. Fuit quidem Campania jure civili diversa a Romana Provincia, sed non more Ecclesiastico; quoniam etsi quoad civilem politiam utraque diversis Magistratibus pareret, quoad Ecclesiasticam tamen ab uno Metropolita Romano pendebat. In epistolis vero, Conciliis, subscriptionibus, uti etiam in Panegyricis, olim juris civilis plerumque, non autem Ecclesiastici ratio habita est; atque antiquis illis temporibus, juxta veteres Imperii Romani Provincias a Constantino Magno, ejusque Prædecessoribus exornatas, Urbes diversis Provinciis adscriptæ sunt, quoties aliis aliis, sive Præfets, sive Proconsul

præfuit: qua de re plura differuimus Par. I. lib. 1. istius Operis. Neque aliud Athanasio fuit consilium, dum Capuam Campaniæ Metropolim appellavit: Metropolis quippe fuit, sed civilis, non Ecclesiastica; consulto proinde Athanasius non vocavit Vincentium Metropolitanum; sed Capuam Metropolim: quæ tum prærogativa Urbis fuit, non Sedis Episcopalis. Idem Athanasius in Apologia ad Constant. Imperatorem eundem Vincentium Episcopum Campaniæ nominat, nulla Metropolis mentione facta. Ipsa Sardicenis Concilii Epistola Synodica in principio Provincias enumerat juxta civilem Imperii Notitiam a Constantino Magno editam, earumque Episcopos qui Concilio interfuerunt, exhibet: sicuti etiam Divus Athanasius in præfata Apologia 2. Ubi inter alias Provincias recenset *Pannonias, & Noricum* ex Illyrico, ex Italia vero, præter *Campaniam*, etiam *Picenum, Tusciam, Calabriam, Apuliam, & Brutios*; & tamen duæ Pannoniæ, & Noricum nullas tunc proprias Metropoles Ecclesiasticas habebant; sed vel ad Aquileiensem, ut Norisio visum est, vel quod verius censemus, ad Mediolanensem Metropolim spectabant; reliquæ autem ab uno Metropolita Romano jus petebant. Et quidem si Campania solida Constantii Imperatoris, & Athanasii tempore Provincia Ecclesiastica fuit, an non & Apulia, & Calabria, & Picenum, & Tuscia solida itidem Provinciæ fuerunt? Eadem enim omnium ratio est. Quænam vero in his Provinciis Metropoles tunc erant: an Rhegium, Hydruntum, Tarantum, Barium, Pise, Florentia, Firmum, Urbinum? At eas multis post Athanasium seculis dignitate Metropolitica ornatas in confesso est apud omnes, jamque de Pisis, Florentia, Firmo, & Urbino

su-

(1) Conc. Sardicen. in subscript.

(2) Concil. Arelaten. in subscript.

supra suis locis ostensum est: de ceteris postea propriis locis agendum. Addit Cantelius; si Capua Campaniæ erat Metropolis, an illi contributa Neapolis? At subditam Capuæ fuisse nullum extat vestigium. Si vero Neapolis Metropolis etiam erat, fuerunt in una Campania Provinciæ multæ. Et tamen vel ex unius Gregorii Magni Epistolis cuius in telligere licet, Capuam præ ceteris nihil habuisse præcipui. Festus Capuæ Episcopus a Gregorio commendatur Petro Campaniæ Subdiacono: moritur paulo post Romæ: Gregorius Gaudentium Nolanum Capuam visitatorem mittit. Basilus Festo susceptus apud Siciliæ Præfectum hærebat diutius; illum Gregorius per Romanum Defensorem ad suam Sedem intra quinque dies redire jubet, eumque Romam ad Synodum evocat. Quid hic est, ex quo elici possit, Capuanum Episcopum fuisse Metropolitanum? An non potius inde planum sit, ut ceteros Campaniæ Præfules, ita Capuanum fuisse Romano Metropolitanæ contributum? Id certe nemo negaverit, qui Gregorii Epistolas vel leviter perlegerit; longe enim alia illius est cum Mediolanensi, & Ravennate Metropolitanis agendi ratio. Iis accedit, tum ante, tum post Gregorii Magni ætatem, Capuanos Antistites Romam a Summis Pontificibus vocatos ad Romanæ Provinciæ Synodos, iisdem interfuisse, perinde ac Episcopos Piceni, Tusciæ, Apuliz, & Calabriæ, qui ad unam Romanam pertinebant, ut videre est apud Baronium, Binium, Labbeum, Harduinum, & alios conciliorum collectores. Non ita vero Mediolanensis, Aquileiensis, & Ravennas Metropolitanæ, qui tunc tantum Romam ad Synodos vocabantur, quando ex

vel Generales essent, vel Patriarchales, aut saltem Nationales ex tota Italia.

XIII. Prima igitur Capuanæ Metropolis origo Joanni XIII. Summo Pontifici merito tribuitur a Baronio, Bellarmino, Michaële Monacho, Ughello, & plerisque aliis; tametsi annum haud recte assignent. (1) Baronius enim, cui laudati Scriptores adherent, factum id existimat ann. 968. quo vult Joannem Pontificem, & Othonem Imperatorem Capuæ degisse. Id elicit Baronius ex his Leonis Ostiensis verbis: (2) *Hujus Abbatis, Aligerni videlicet anno XIX. Joannes Papa Roma pulsus exilio Capuam venit, & a memorato Principe (scilicet Pandulpho) rogatus, tunc primum in eadem civitate Archiepiscopatum constituit, consecrato fratre ipsius Principis Joanne in Archiepiscopum.* Quibus verbis Leo Ostiensis affirmat, hanc novæ hujus Metropolis institutionem peractam esse anno decimo nono Aligerni Casinensis Abbatis, quem ex eodem Leone lib. 2. cap. 1. & 5. liquet anno Redemptoris nongentesimo quadragésimo nono Abbatem fuisse creatum, a quo tempore si numeres annos decem & novem, plane hoc anno nongentesimo sexagesimo octavo opus est fatearis id contigisse. Ita Baronius. At Pagius ad ann. 965. num. 4. & 968. num. 14. (3) observat, verum quidem esse, quod Baronius ad ann. 965. num. 4. asserit, Joannem hoc anno Romam pulsum, Capuam venisse, annoque sequenti, scilicet 966. eum Romam rediisse, ut refert Reginonis Continuator ab ipso Baronio laudatus; sed Aligerus Abbas Casinensis anno 949. ad hanc Præfecturam erectus, anno 966. annum tantum XVIII. ejusdem Præ-

P 2

Ætuz

(1) Baronius Tom. X. ann. 968. num. 91.

(2) Leo Ostiensis lib. 2. cap. 3.

(3) Pagius ann. 965. num. 4. & 968. num. 14.

1588 Orbis Sacer & Profanus

curæ numerabat. Quare in Leone Ostiensis annorum numerus ex Scribarum oscitantia auctus est, & loco anno XVIII. legendum est, an. XVIII. Hermannus Contractus Joannis Papæ reditum Romam differt usque ad ann. 969. sed scribit, Joannem *per decem & amplius menses* in Campania afflictum fuisse, qui ideo circa finem anni 966. Romam reversus est: tunc vero Capua ab ipso Metropolitana dignitate exornata. Pagius censet. Quæ omnia ex eo amplius confirmat, quod Joannes Papa ann. 967. Ravennam una cum Othone Imperatore adiens, ibi Concilium celebravit, eumque idem Otho Romam remisit, quam jampridem factionibus expurgaverat, ultimo supplicio affectis iis, qui in Joannem Pontificem rebelles fuerant. Hæc tradit Reginonis Continuator a Baronio, & Pagio relatus: (1) *Otho Imperator Romæ Natalem Domini celebravit: & excepto Præfæcto Urbis, qui aufugerat, tredecim ex Majoribus Romanorum, qui auctores expulsiōis Domini Joannis Papæ fuerant, suspendio interire jussit. Inde progrediens per Spoletum, Ravennam adiit: ibique Pascha celebrans cum Domino Joanne Papa, plurimos ex Italia, & Romania Episcopos coadunavit, & habita Synodo multa ad utilitatem Sanctæ Ecclesiæ adinvenit. Et Apostolico Joanni Urbem & terram Ravennatum, aliæque complura, multis retro temporibus Romanis Pontificibus erepta reddidit, eumque inde Romam, cum magna lætitia remisit.* Ex iis porro verbis Pagius colligit, Othonem Augustum, una cum Joanne Pontifice ex Campania Romam adiisse circa finem anni 966. nam tunc Otho Romæ Natalem Domini celebravit: quo tempore Romanorum Proceres qui Joannem afflixerant, atque Ro-

ma expulerant, suspendi patibulo jussit. Initio autem anni 967. Roma decedens cum ipso Joanne Pontifice, Spoletum pertransiens, Ravennam profectus, ibi Pascha Domini peregit; mox Synodum ex totius Italiæ Episcopis celebrari procuravit: mox Ravennam, ejusque Exarchatum, aliaque loca, quæ Romanæ Ecclesiæ erepta fuerant, præfato Joanni restituit, eundemque lætitia plenum Romam redire voluit. Jam igitur sub finem ann. 966. Joannes Pontifex Capua decesserat, nec amplius eo reversus est; sed post id tempus Romæ quiete vixit: ac proinde Capuana Metropolis non ann. 968. ut Baronius, Ughellus, alique putant, sed ann. 966. a Joanne XIII. erecta est. Eo quippe anno Pontifex in Campania existens, ad preces Pandulphi Principis Capuani, Capuam Urbem Metropolitana dignitate decoravit, ejusque Episcopum Joannem nomine, laudati Pandulphi germanum fratrem, primum Archiepiscopum creavit. Hos autem illi Suffraganeos Episcopos subjecit, Atinensem, Aefernensem, Aquinatem, Cajetanum, Fundanum, Caiacensem, Carinolensem, Caluensem, Casertanum, Soranum, Suessanum, Theanensem, Venafranum. Ex iis tamen Aquinas, Fundanus, Caietanus, Soranusque ab Capuana subjectione immunes facti, unam immediate Apostolicam Sedem agnoscunt: Atinensis vero Episcopalis Sedes Innocentii Terti temporibus suppressa est. Ita quidem doctissimus Pagius de anno institutæ Metropolis Capuanæ differt. Verum licet recte animadvertat corruptum esse Leonis Ostiensis locum & epocham a Baronio aliisque male designari; non ideo tamen Pagio assentiri possum in eo quod putat, Capuam Metropolim fuisse.

(1) Reginonis Continuator apud Baronium, & Pagium ann. 967. num. 2.

fuisse erectam anno 966. cum hanc dignitatem nacta sit post annum 969. ut infra in *Beneventanis* fusius probare conabor. Quare hic recedendum decrevi a Pagii opinione, quam supra Par. I. lib. 4. cap. 2. §. 4. vix levi calamo attigi.

XIV. Antequam Capuæ novæ Cathedralē Ecclesiā, aliāque ejusdem sacra, piaque loca exponam, quidpiam asserendum arbitror de præcipuis Capuæ veteris Templis. In iis illud celebre fuit, quod Constantinus Magnus illic erexit; de quo Liber Pontificalis Anastasio Bibliothecario tributus in Silvestri Vita hæc habet: ⁽¹⁾ Eodem tempore fecit Beatiſſimus Constantinus Augustus intra Urbem Capuam Basilicam Apostolorum, quam cognominavit Constantinianam, ubi posuit dona hæc: Patenas argenteas duas pensantes singula 20. Scyphos argenteos tres, pensantes sing. libras octo: Calices & ministeriales 15. pensantes sing. libras decem. Candelabra ærea in pedibus denis, pensantia singula lib. 180. Phara canthara ex argento triginta; & donum quod obtulit possessionem in territorio Menterno. Massam Statillanā præstantem solidos trecentos & quindecim. Possessionem in territorio Caetano præstantem solidos octuaginta quinque. Possessionem Paternum in territorio Sessano præstantem solidos centum quinquaginta. Possessionem ad Centum in territorio Capuano præstantem solidos sexaginta. Possessionem in eodem territorio Sessano Guaranicā præstantem solidos quadraginta. Hanc Basilicā etsi non sacræ Edis magnificentioris splendore, antiquitate tamen, ac veneratione præerant parva Ecclesia, quam in honorem Divi Petri Apostolorum Principis, Magistri sui, a Sancto Prisco ædificatam, & pro Cathedrali ab ipso habitam ferunt. Illustriſ

quoque fuit Basilica ipsi S. Prisco dicata, de qua Michaël Monachus ita scripsit: *In Ecclesia S. Prisci Capuana Diœcesis extat pars antiquæ Basilicæ, quam Sancta Matrona in honorem Sancti Prisci construxerat: est opus rotundum, tessudinatū, Tribuna vetus appellatur. Habet illa Tribuna hemicyclum in fronte (seu dicamus absidem) in quo sexdecim ex opere tessellato sunt Sanctorum Imagines. In medio hemicyclo a dextris aspicitur Sanctus Petrus, & a sinistris S. Priscus: Post S. Petrum, S. Laurentius, S. Paulus, S. Cyprianus, Sanctus Sufius, S. Timotheus, & S. Agnes: post S. Priscum, S. Lupulus, S. Sinotus, S. Rufus, S. Marcellus, S. Augustinus, & S. Felicitas: spatium subter brachia Sanctorum Petri, & Prisci habet duas imagines, breviores tamen, cum inscriptione, Sanctus Quartus, & Quintus. Celebris item extitit Basilica Sanctæ Mariæ Gratiarum, quæ etiam nunc extare dicitur. Omnium tamen celeberrima fuit Basilica Protomartyri Stephano sacra, quam pretiosissimis ejusdem Divi, itemque S. Agathæ Reliquiis ditatam, Sanctus Germanus Capuæ Episcopus dedicavit, eamque veteris Urbis Cathedralē fuisse tradunt. Reliquias autem illas S. Germanus a Justino Imperatore dono acceperat, cum ad ipsum Apostolicæ Sedis Legatus ab Hormisda Summo Pontifice Constantinopolim missus fuit, ut Herempertus in Chronico, & Paulus Diaconus in Justino commemorant. Multis præterea Beatorum Martyrum Lipsanis, qui Capuæ pro Christi nomine passi fuerant, vetus Capuana Ecclesia, se insignitam fuisse, merito gloriari potuit. Nam præter Priscum, Rufum, & alios supramemoratos, eam sanguine suo & gloriosis meritis nobilitarunt Sancti, Mar-*

(1) Liber Pontific. in Silvestro.

1590 Orbis Sacer & Profanus

Marcellus, Castus, Æmilius, Saturninus, Cassius, quorum meminit Martyrol. Roman. pridie nonas Octobris: Priscus junior, Arcontius, & Donatus, die quinta Septembris ibidem memorantur: Rufus, & Carpophorus sub Diocletiano, & Maximino Martyrium consummarunt: Quartus, & Quintus, quorum Natalitia recoluntur Romæ in Via Lavicana ad centum aulas; Corpora vero translata fuisse Capuam, affirmat Martyrol. Romanum sexto Idus Maii. Venerabilis Beda sexto Kalend. Decembris celebrat Capuæ, Nicanorem, Cassianum, & Felicissimum. Idemque Nonis Novembris mentionem, facit Quarti Presbyteri Capuani, qui Juliani, ac Cæsarii Martyrum Corpora, Terracinam Mari delata, vehiculo imposita domum suam advexit. Antoninus Adolefcens egregius Martyr, cujus dies festus 3. Septembris colitur: Eurus, Quartus, & Pardus 4. Novembr. Apulejus, & Rogatus, cum Sociis, qui forte Romæ passi sunt, quorum Natalis dies 5. Novembris celebratur. De iis Sanctis Martyribus agunt Martyrologia, Romanum, Bedæ, vetus Capuanum, Michaël Monachus, Ferrarius, alique auctores supra laudati.

XV. Metropolitana Basilica novæ Capuæ nobilis est, ac magnifica, Sancto Stephano Prothomartyri, & B. Agathæ Virgini, & Martyri, Divis Tutelaribus dicata; quorum etiam pretiosissimis Reliquiis ditatur, nempe Brachio S. Stephani, & Mascella Divæ Agathæ: illic itidem ex vetusta Maiorum Traditione proditum est requiescere Corpus Sancti Prisci, aliorumque Sanctorum Sacra Lipsana ex veteri Capua in novam trans-

lata. Insignis quoque habetur Colonia S. Laurentii Martyris, pluraque aliorum Sanctorum sacra pignora, quæ ab Ecclesiæ Thesaurario summa veneratione asservantur. In hac Basilica divinis obsequiis incumbunt Canonici quadraginta, quorum princeps est ipse Archiepiscopus, quidum divinis assitit officiis, una cum ceteris fructus suos lucratur; proximus Archiepiscopo est Decanus, deinde sequuntur, Archidiaconus, & duo Primicerii, omnes ii dignitatibus exornati. Presbyteri Mansionarii duodecim, septem Clerici, alique singulis diebus sacris Ministeriis dant operam. Seminarium in Urbe satis commodum exurgit, in quo sumptibus Archiepiscopi octodecim pueri literis, ac piis moribus instituuntur. Insignis præterea est Collegiata Beatae Virginis Annuntiatae, cui duodecim intersunt Presbyteri, quorum Caput est Sacrista. Parochiales Ecclesiæ in Urbe sexdecim, Monasteria Virorum novem: Sanctimonialium, tria Ordinis S. Benedicti, unum Sanctæ Claræ, alterum Mulierum Penitentium, Laicorum sacra Sodalitæ 14. Hospitalia, & Mons Pietatis. Diocesis est ampla, triginta septem partim oppida, partim Pagos complectens, in quorum singulis extant Parochiales Ecclesiæ Animarumque Rectores. In iis duæ eminent Collegiatae Ecclesiæ, suis Canonicis exornatae, easdemque singuli Archiepiscopi moderantur, quorum unus est ipse Archiepiscopus in Oppido Sanctæ Mariæ Maioris, ubi nobile adest Palatium, in quod ætuo tempore Archiepiscopi se conferunt. Plura in Diocesi Coenobia, Oratoria, ac Pia Loca sparsa cernuntur.

CAPUT VI.

Synopsis.

I. Rbes Capuanae Metropoli subiecta. Atina vetus & nobilis Civitas, nunc ex-cisa.

II. Aesernia Samnii Civitas, Romanorum Colonia. Viri ejus illustres.

III. Exordium Aeserninae Ecclesiae. Celebris quondam in ejus Diocesi Abbatia Sancti Vincentii Martyris ad Vulturum amnem.

IV. Calatia Urbs Campaniae. Ughellus male eam cum Caleno confundit. A Romanis capta & Colonia deducta. Vetus Calatia eadem est ac hodiernum Calatium.

V. Calatinae Ecclesiae antiquitas. Sancti ejus Praefules. Cathedralis Basilica.

VI. Carinula a Caleno diversa. Sanctus Bernardus primus ejus Episcopus a Foro Claudii huc Sedem transtulit. Antiquiores Fori Claudii Antistites.

VII. Calvium a Calce distinctum.

S. Castus Calce, seu Caleni Episcopus Calvii Patronus.

VIII. Caserta recens Urbs Campaniae. Diocesis ejus partes.

IX. Sueffe origo latet. Differt a Sueffa Pometia. A Romanis Colonia deducta, & avicta. Antiquum ejus Ecclesiae exordium. De primis ejus Episcopis quorundam opinio relictur.

X. Theani Sidicini vetustas. Bella inter Romanos, & Sidicinos gesta. Theanensis Ecclesiae initia. Sancti Praefules qui eam rexerunt.

XI. Venafrici origo fabulis referta. Venafrani agri ubertas. Venafranum oleum commendatur. Colonia a Romanis eo deducta.

XII. De exordio Ecclesiae Venafranae Ughelli opinio emendatur. SS. Martyres illic illustres. Praecipua Urbis, & Diocesis loca. Primus Venafrici Episcopus.

I. IS quae ad Capuam primae partis Campaniae Metropolim spectant antea expositis; nunc de Civitatibus ei subiectis agamus oportet. Tredecim Urbes Joannes XIII. huic Metropoli initio addixit; sed ex iis Aquinum, Fundi, Caieta, & Sora ab Capuana subiectione immunes, unam, quod ad jus Ecclesiasticum, Romam Metropolim venerantur. Reliquae novem sunt, Atina, Aesernia, Calatia, Carinula, Calvium, Caserta, Sueffa, Theanum, Venafrum. Ex his tamen Atina a seculi XIII. exordio jure ci-

vitatis excidit, atque ad hanc usque nostram aetatem Episcopatus Sede nudata manet. Juxta Pontinas Paludes sita est, versus Itrum; edito in loco ad Apennini Montis radices, Melpha fluvio irrigata; Terracinae, Aquino, Sorae, Arpino, Venafrum, & Monti Casino finitima. Latio adeo proxima est, ut Ptolemæus in ejus Regione illam ponat, & Plinius lib. 3. cap. 5. ejus Populos, quos Atinates vocat, in Latio pariter collocet. Ceterum extra Latium est, & a quibusdam Samnio, ab aliis adscribitur Volscis. Vetusissima illam esse originis nullus inficiari potest, cum antiquorum plerique ejus meminerint;

1592 Orbis Sacer & Profanus

rint; quod si Petro Diacono Casinensi hac in re fides sit, Saturnum habet auctorem; sic enim scribit in Historia Passionis SS. Martyrum Marci, Nicandri, & Marciani: (1) *Inter omnes ferè Urbes quas Occidentis limen includit, Atinensem Civitatem antiquissimam existisse perspicuum est: hanc Rex Saturnus postquam a Jove filio pulsus est, post Civitatis Sipontinæ constitutionem, secundam in toto Occidenti condidit, atque Atinam op-*

pellavit: hæc itaque ad quantum culmen evecta, & quam potentissima, & ditissima extitit, & quales quantosque artifices habuit, nosse qui cupit, Historiam Livii, & Virgilii Æneidem relegat, ubique qualis olim viguit facundè descriptum inveniet. A Virgilio Æneidos lib. 7. potens dicitur, atque inter quinque recensetur Urbes, quæ in auxilium Turni Regis arma construxerunt adversus Æneam: (2)

*Quinque adeo magne positis incudibus Urbes
Tela novant, Atina potens, Tyburque superbum,
Ardea, Cruşumerique, & turrigere Antennæ.*

Fervente Samnium bello Atinam a C. Junio Consule, statim post expugnatam Nolam, fuisse captam, apud Livium Decad. 1. lib. 9. legimus: (3) *Qui capta, inquit, decus Nole ad Consulem trahunt, adiciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas. Idem Livius lib. sequenti meminit Atinatis agri: Inde pervagati Samnium Consules, maxime depopulato Atinatis agro. Coloniam a Romanis Atinam fuisse deductam Frontinus narrat: (4) Atina muro deducta Colonia: deduxit Nero Claudius. Atinates in Tribu Terentina suffragium inisse docet Cicero in Orat. pro Cn. Planco. Semel, iterumque hæc civitas excidium passa est: primum sub Arcadio, & Honorio; cumque illam ejus cives restaurandam curassent; rursus postea a Beneventano Duce solo æquatam, iterum cives illam excitarunt: qua de re librum scriptis laudatus Petrus Diaconus Casinensis. Hodie tamen Oppidum est populo parum frequens. Ex Ughelli sententia, cum D. Petrus Antiochia Romam pergens, Campaniam pertransisset, Atinam adiit,*

ibique reperto quodam Marco, & ipso natione Galilæo, ad Christi fidem perduxit, quem & ejusdem Urbis primum Episcopum ordinavit. Ita proditum est in veteri Chronico Atinensis Ecclesiæ, quod Ughellus ad calcem primi Tomi Italix Sacræ edidit. Ejusdem adventus Divi Petri in hanc Urbem mentionem fieri in quibusdam Manuscriptis testatur Baronius, ann. 44.: (5) In aliquibus, ait, Manuscriptis, quibus res gestæ Marci Episcopi Atinæ narrantur, Petrum pedestri itinere Nicopolim Romanam venisse, & Atinam ad Marcum gentilem suum Galileum hominem divertisse, scriptum habetur. Subdit tamen: Sed de rebus tam antiquis, & incertis quid potissimum affirmare debeamus, non satis constat. Illud præterea idem Ughellus ex antiquis monumentis istius Ecclesiæ addit, S. Marcum natione Galilæum a D. Petro Atinæ Episcopum ordinatum, Ecclesiæ hanc fundasse, eamque sanctissime rexisse ad annum usque 95. quo in Domitiani persecutione Martyr occubuit iv. Kal. Maii. Cujus Vi-
tam

(1) Petrus Diaconus in Hist. SS. Marci, Nicand. & Marciani.

(2) Virgilius lib. 7. Æneid.

(3) Livius Dec. 1. lib. 9.

(4) Frontinus de Colonia.

(5) Baronius ad ann. 44. num. 26.

tam Metro, ac soluta Oratione scripsit Adenulphus hujus nominis secundus Capuanus Archiepiscopus, eamque recitat Ughellus Tom. VI. in Atinen. Episcop. Ejusdem quoque Acta, Translationem Sacri Corporis, & Miracula literis commendarunt, Leo Atinæ Episcopus Adenulpho præfato Synchronus, & Petrus Diaconus Calinenfis. Marco successit Sanctus Fulgentius, ordinatus Atinæ Episcopus a S. Clemente Papa, cujus Corpus reconditum fuit juxta Ecclesiam Divi Petri Apostoli. Is verò Corpora Sanctorum Martyrum Nicandri, & Marciani sepelivit juxta Corpus S. Marci Episcopi Atinatis & Martyris, quod ipse tumulandum curaverat. Passi autem sunt laudati Martyres sub Maximo Præsidente Campaniæ, Domitiano imperante: quorum Acta exhibet Ughellus. Celebres item sanctitate fuerunt, Sanctus Carus ab Ethnicis Martyrii laurea coronatus, uti referunt, Chronicon Atinense, Ferrarius, Petrus Paulus Florius Urbinas, de Sanctis Atinensibus. Sanctus Prudentius, a Caio Pontifice ordinatus Atinæ Antistes, a Gentilibus pro Christo interemptus. Julianus item, & Policrates sanguine fuso pro Christiana Religione Atinensem Ecclesiam illustrarunt. Ceterum hanc Atinensium Episcoporum seriem ab Ughello adornatam reiiicit ejus Continuator, qui observat, Sanctum Marcum non nisi quarto loco reponendum: Primus enim fuit Hilaris; 2. Urbanus, 3. Lucius, 4. hic S. Marcus, cui successit S. Fulgentius. Videndus est Henschenius in Actis SS. Junii, Tom. III. col. 268. Tandem hæc civitas post iteratum excidium, licet a civibus rursus excitata, quia tamen sensum cepit amittere pristinum splendorem, ac subinde ad pauperiem redigi, adeo ut con-

Pars II. Vol. III.

grui reductus pro Episcopo deficerent, necesse fuit Episcopalem ipsi adimere dignitatem, & loco Episcopi Præpositum instituere Romano Pontifici immediatè subiectum, qui hucusque ea prerogativa, cum Episcopali quasi jurisdictione potitur. De Atina, ejusque Episcopis multa scripsit Ughelli Continuator Tom. X. col. 19. & seqq.

II. Æsernia Straboni dicta, Urbs est Samnii, intra montes, inter Venafrum 10. & Boianum 20. mil. pass. quot a Telesia: de qua Strabo, lib. 5. dixit: *Æsernia, & Alife, Samnitica sunt oppida, alterum bello Marfico deletum, alterum superstes adhuc*. Apud Livium, & Plinium Æsernia scribitur; populi verò Æsernini vocantur. Hodie vulgo *Sergus* appellatur, Æsernia ab aliis. Quamquam autem in Samnio constituta sit hæc civitas, quia tamen pertinet ad Capuam Campaniæ Metropolim, hic eam exhibere cogimur: quod & in aliis interdum civitatibus idipsum agere compellimur; ne illas a suis Metropolis sejungamus. Antequam hæc civitas in Samnitum potestatem venisset, Aborigenes populos eam incoluisse plerique volunt; iis verò a Samnitibus pulsis, diu istorum paruit imperio; donec Romani viatores Samnium debellantes, Æserniani cum reliquis civitatibus subegerunt. Ejus meminit Livius Dec. 1. lib. 10. dum refert: (1) *Samnites prædatum in agrum Æserniacum, qua parte, Vulturno adiacet flumini, descendisse. Adversus eos Ap. Claudium Prætorem cum exercitu Deciano missum*. Jam igitur Romani Æserniam obtinuerant, cujus proinde agrum Samnites prædatum descenderant. Porro hanc Urbem Romani Coloniam deduxerant initio primi belli Punici, atque adeo non anno Urbis Conditiæ 487.

Q

ut

(1) Livius Dec. 1. lib. 10.

ut existimavit Ughellus; sed anno 491. idque colligi potest ex Velleii verbis, quæ ipse citat; ait enim: ⁽¹⁾ *Ab initio primi belli Punici, Firmum, & Castrum Colonis occupata; & post annum Æfernia.* Cœptum est autem primum bellum Punicum anno Urb. Cond. 490. quo Consulatum gesserunt Ap. Claudius Caudex, & M. Fulvius Flaccus, uti narrant Polybius lib. 1. Gellius lib. 17. cap. 21. & Florus in Livian. Epit. lib. 16. Si ergo post annum Æfernia deducta est Colonia, nonnisi post ann. 490. contingere id potuit. Quod pariter indicat Liviana Epitoma lib. cit. ubi cum prius causam primi belli Punici exposuisset; postea subdit: *Colonia Æfernia deducta est.* Sed ubi Bellum Mariscum, quod & Sociale, & Italicum dictum, excitari cœptum est: ⁽²⁾ *Æfernia, & Alba Coloniarum ab Italicis obsesse* primum; dein *Æfernia Colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit;* auctore eodem Livio in Epitoma. At Bello Marisco confecto, rursus ad Romanorum Imperium rediit. Cum autem Syllæ Dictatoris temporibus plura passa fuisset damna, & Coloni defecissent; semel, iterumque instaurata fuit, novis Colonis illuc deductis; primum sub Augusto, ut Frontinus scribit: *Æfernia Colonia deducta lege Julia, iter Populo debetur pedum 10. ager ejus limitibus Augusteis est assignatus.* Deinde sub Nerone, uti constat ex eodem Frontino, & Pannino: *Æfernia oppidum muro ductum jussu Neronis deductum. Iter Populo debetur ped. 50. in centuriis, & in Augusteis terminis est assignatus.* Una fuit ex Coloniis, quæ vigente secundo Bello Punico auxilia Romanis præbuit, cui proinde grates a Senatu redditæ, auctore Livio Dec. 3. lib. 7. Disertam istius Urbis mentio-

nem fecerunt præter laudatos Scriptores, Tullius, Dion, Diodorus, Silius, Pomponius Mela, Antoninus Imperator, Appianus, Eutropius, Paulus Orosius, & alii veteres. Perperit Æfernia insignes, & illustres Viros, ex quibus Claudius Marcellus, qui primus in Urbem Romam Claudiam Marcellam, Romanæ Reipublicæ Consularem Familiam traduxit; Cyrus Morillus celebris Orator, Senecæ Præceptor, cum adhuc Æfernia Ethnica esset, eam decoraverat. Ast longe maius decus eidem, postea contulere, Sanctus Cœlestinus Quintus Pontifex Maximus, & Andreas Juris Interpres celeberrimus, & alii insignes viri, quorum meminit Vincentius Carlantes Æferninus Archipresbyter in Historia Samnii, ubi sparsim plura de Æfernia scripsit. Quo tempore Longobardi Italiæ Regnum, Capuæ, Beneventi, ac reliquis Regni Neapolitani Provincias usurparunt, quinque, partim ab ipsis, partim a Saracenis hæc civitas excidium passa est: instaurata deinde a civibus, ter terræmotu quassata est, adeo ut ann. 847. funditus eversa fuerit, uti referunt Leo Ostiensis, Chronicon Monasterii Sancti Vincentii, Carolus Sigonius, Frizia, Baronius, Bosius, & Admiratus. Quam tamen postea civium pietas, & amor patriæ, eo loci, ubi prius fuerat, rursus excitavit: quamquam hodie modica sit, ac fere unius miliarii circuitus. Cernuntur adhuc vetusti lapides, aqueductus, inscriptiones, Numismata, aliaque veteris ejus amplitudinis monumenta.

III. Exordium Æferninæ Ecclesiæ nonnulli reiciunt in Sanctum Photinum Divi Petri Alumnum, cujus prædicatione Samnitibus Evangelii lux primum effulserit; a quo & Beneventi Ecclesiæ originem suam traxit.

(1) Velleius.

(2) Livius in Epitom. lib. 71. & 73.

xit. Alii infra id tempus jacta illius fundamenta volunt, nempe a Sanctis Nicandro, & Marciano, qui sub Diocletiano Martyrium consummarunt. A priscis jam temporibus Æternia Episcopali Sede fuit exornata, & quidem ante seculum quintum, sed primi ejus Antistites ignorantur. Ughellus primo loco recenset Sanctum Benedictum, sed tempus quo Æterniæ præfuit, patria, & Aëta adhuc latent. Ejus sacrum Corpus sub Ara maxima Cathedralis Templi conditum est, festusque dies colitur quarta Mensis Maii. De illo mentionem faciunt Ferrarius in Catalogo, & Paulus Regius, qui narrat, Cathedrali Ecclesiam quasi repentino ac vehemementi terræ motu concussam contremuisse, cum Episcopus quidam Æterninus circa hujus Sancti Benedicti Corpus effodi jussisset. Cathedralis Ecclesia D. Petro Apostolorum Principi dicata est, & plurius Sanctorum Reliquiis dives: in ea divinum pensum persolvunt, Archipresbyter, & Primicerius dignitate fulgentes, duodecim Canonici, & alius promiscuus Clerus. Penes Capitulum Animarum cura adest, quam exerceat Archipresbyter, aut alius Canonicus ab Episcopo approbatus. Intra civitatis mœnia quinque Religiosorum, & duo Monialium Cœnobîa reperiuntur; tria Xenodochia, & aliquot Laicorum Confraternitates. Diœcesis ampla est, tredecim continens oppida, aliaque loca suis Parœciis distincta, quarum singulis singuli Pastores præsident, curam Animarum gerentes. In hac ipsa Diœcesi ad fontes Vulturii amnis cernitur Cœnobium, & Abbatia Sancti Vincentii Martyris, Ordinis Divi Benedicti, olim opibus, Monachorum ingenti numero, ac Sanctimoniam celebris; nunc in Commem-

dam redacta, pæne collapsa est. Octomilliaribus ab Æternia distat. Erecta ea fuit a tribus nobilissimis fratribus, patria Beneventanis, Paldone, Tatone, & Tafone, qui ann. 703. spreto Mundo, Monasticum S. Benedicti institutum in Tarfensi Cœnobio professi sunt; dein adhortante Thoma Abbate Sanctissimo Viro Monasterium præfatum, a proxima Sacra Ædícula Sancto Vincentio Martyri dicata, nuncupatum, a fundamentiis excitaverunt. Primus ejus Abbas Paldo natus maximus, post hujus felicem transitum Tato minor frater, huic autem vita functo Taso natus minimus in regimine successi sunt: omnes virtutum meritis, & Sanctimonia illustres: quorum Aëta ab Authperto Venerabili Abbate descripta, cum Catalogo Abbatum ejusdem Cœnobii recitat Ughellus Tom. VI. in Æterniens. Episc. qui etiam de insigni hac Abbatia eisdem Aëtis hæc præmisit: *(1) Floruit Abbatia hæc sanctitate, divitiis, privilegiis speciosissima a Regibus, Imperatoribus, Pontificibus, Principibusque viris liberaliter eidem elargitis, ubi aliquando quingenti Monachi a Carolo Magno Imperatore sunt recensiti. Post commendata deinde Secularibus Clericis Abbatia hæc suum decorem veterem amisit, ut vix vestigia appareant, solaque sedeant, nec habeat consolatorem, qui saltem divinum opus possit urgere.* Laudatus Ughellus ibidem ex Chronico hujus Monasterii recitat Historiam excidii a Saracenis ipsi illati anno 880. quo & Cœnobium ipsum prius directum, omnique Sacra suppellectili spoliatum, igne combusserunt, ejusque Abbatem nomine Mium, cum nongentis Fratribus decollaverunt.

IV. Calatia primæ hujus Campaniæ partis civitas, a Capua Metrop. 8. mil. pass. Alifani versus 12.

Q 2

a Nea-

(1) Ughellus Tom. VI. in Ætern. Episc.

1596 Orbis Sacer & Profanus

a Neapoli vero 24. abest; nunc vulgo *Calazzo* dicta. In Montibus Tifatensis e regione Samnitum, apud Vulturum subterfluentem fluvium, in Apia Via sita est. Cum Caleno oppido videtur eam confundere Ughellus, dum de hac Urbe putat Silium dixisse:

Tifata umbrifico generatum Monte Calenum.

Calenum quippe a Calatia fuisse diversum, præter ea quæ supra diximus, demonstrat Livius, dum Dec. 3. lib. 2. Calatinum agrum a Caleno discernit, ubi de Annibalis itinere Cassilinum versus loquens ait: *(1) Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Cassilinum pro Casino ducem accipere, fecit, averfusque ab itinere per Alifanum, Calatinumque, & Calenum, agrum in Campum Stellatam descendit.* Idem Livius Dec. 1. lib. 10. Calenum velut peculiare oppidum memorat: *(2) Voluminus ut in Calenum venit, & ipse cernit recentia cladis vestigia, & Caleni narrant tantum jam præde hostes trahere, ut vix explicare agmen possint.* Antea vero lib. 9. Calatiam proprio nomine tamquam diversam a Caleno Urbem appellaverat, de Claudio Pontio Samnitum duce ita scribens: *(3) Exercitu ducto circa Caudium, castra, quam potest oculissimè, ducit, inde ad Calatiam, ubi jam Consules Romanos castraque, esse audiebat.* Quare opinio illorum, quos Ughellus indicat, & Calatiæ originem Caleno Jovis secundi Septimo filio tribuere asserit, non ad Calatiam, sed ad Calenum oppidum dumtaxat referri potest: contra verò alteram opinionem illorum, qui in Calatiam Tifatensis filiam id reiciunt, Calatiæ urbi proprie convenire. Certe Tullius, Cæsar, Livius, Polybius,

Plinius, ceterique veterum Calenum a Calatia discernunt. Silius ipse qui in carmine, quod Ughellus recitat, Caleni meminerat; alibi Calatiam proprio nomine, tamquam a Caleno diversam expressit; nimirum lib. 1. (4)

Jamque Atella suas, jamque & Calatia abegit.

Idem lib. 8.

Nec parvis aderat Calatia muris. Quam nobilis olim extiterit hæc civitas, atque inter præcipuas Campaniæ enumerata, ex Polybio lib. 3. colligi potest: is quippe referens causas profectionis Annibalis in Campaniam, hanc inter alias addit, ut scilicet potiretur nobilioribus civitatibus, Capua, Atella, & Calatia. Pars veterum mœnium adhuc superstes, ejus amplitudini fidem adstruit: ea vero ex quadratis lapidibus, sine calce, ferreis nexibus persæpe conjungebantur, ut pæne lapides ipsi non contigui viderentur, atque invicem connexi, sed potius unicus lapis. Ejusmodi structuræ elegantiam ita paucis descripsit Antonius Sanfelicius in suo de Campania erudito Libello: *(5) Montana est, inquit, Calatia, supra quam, seorsum tamen, ingens quadrato saxo surgit opus, quod rupis faciem oculis offert, ferruminato nexu lapidibus apte inter se coherentibus.* Dum bellum Samniticum ferveret, a C. Junio Consule, una cum Atina fuisse captam, ex Livio Dec. 1. lib. 9. jam vidimus. Illam tamen aliquando a Samnitibus expugnatam, ac mœnibus exutam, postmodum ex Senatus Romani decreto a P. Cornelio, Q. Fulvio Flacco, Auloque Postumio Albino Censoribus restauratam, ac novis muris cinctam tradunt, ut adversus Samnites Romanorum Arx esset valida. (6) Post

Can.

(1) Livius Decad. 3. lib. 2.

(2) Dec. 1. lib. 10.

(3) Ibid. lib. 9.

(4) Silius lib. 1. & 8.

(5) Anton. Sanfelicius in lib. de Campania.

(6) Livius Dec. 1. lib. 9.

Cannensem pugnam Calatinos ad Annibalem defecisse, Livius Decad. 3. lib. 2. sub finem commemorat. Redacti deinceps in Romanorum potestatem Præfectum Roma missum suscipere coacti sunt. Calatiam enim inter Præfecturas ante Bellum Italicum constitutas, in quas Præfecti irent a Populo Romano creati, Festus enumerat. In hac Urbe veteranos Milites a Cæsare Colonos constitutos intelligo, Paterculi, & Ciceronis testimoniis edoctus, quorum ille ita scribit libro posteriore: ⁽¹⁾ *Ostavius primum a Calatia, mox a Casilino veteranos exivit paternos.* Hic vero lib. ult. Epistolar. ad Atticum hoc pacto: ⁽²⁾ *Ostavius veteranos, qui Casilini, & Calatie sunt, perduxit ad suam sententiam; nec mirum, quingenos denarios dat, cogitat reliquas colonias obire.* Velleio igitur, ac Tullio testibus liquet, Calatiam Romanorum Coloniam fuisse deductam. Municipium quoque olim extitisse recte observat Ughellus.

Non desunt qui putant, veterem Calatiam non ibi fuisse, ubi hodiernum Caiacium, sed paulo supra, ubi pars illa veterum murorum, de qua antea locuti sumus. Verum id unum dumtaxat inde elici posse mihi videtur, moenium antiquæ Urbis ambitum olim longe ampliorem fuisse, ac modo sit; aut fortasse illic fuisse antiquam Arcem, cujus adhuc rudera in superiori parte supersint. Nam & veteres Calatinos eam incoluisse Urbis partem, quam hodierni Caiacenses incolunt, argumento est perennis aqua subterraneo rivo influens in cisternam veterem in ipso oppidi umbilico positam. Id ipsum confirmat vetus inscriptio superiori ejusdem cisternæ loco affixa, quam Ughellus descripsit, ex qua liquet, olim ibi fuisse forum; igitur etiam oppidum

ibi extitisse oportet, cum numquam forum moenibus civitatis excludatur, in hujus semper meditullio consistat. Istud ipsum, quod nunc spectatur, forum civitatis duo vetustæ magnificentiæ adhuc decora exhibet; Putreum nimirum egregio opere subterraneo tres in partes distributum, cujus interiores parietes, & camere nedum solido muniuntur marmore; verum etiam ipsum pavimentum lato, junctimque connexo, ac spisso lapide adeo constratum, ut scaturire aqua non valeat, tsmetsi perpetuo abundet aqua, mirantibus cunctis, causam vero ignorantibus. Alterum est lapideum Priapi simulachrum, circa initium seculi proxime elapsi in ruderibus antiquissimi Templi Veneris Felicis repositum, cui, teste Georgio Braunio, nullum alterum simile, aut Romæ, aut alibi Gentium reperire est. Splendidissima sane hæc sunt Romanæ magnificentiæ argumenta, cum hæc civitas Romani juris esset, quo florente, & ipsa floruit; dein Romana potentia colabente, etiam Calatia easdem vicissitudines passa est, quas universa Campania. Hodie supremos Caroli Sexti Imperatoris fasces veneratur; ejus tamen utile dominium residet penes nobilissimam Cursiorum Gentem, inter Florentiæ primarias enumeratam. Plures viros illustres protulit, quos recenset Octavianus Melchiorius & ipse patria Calatinus, in Libro de Origine, progressu, Virisque Illustribus ejusdem civitatis.

V. Quod vero attinet ad præcipuum Calatinorum decus, illud singulare sibi vendicant, se Christianam Religionem primum hausisse, aut ab ipso Apostolorum Principe Petro, aut a S. Prisco ejus alumno: idque multum verisimile arbitror ob vicinam adeo Capuam Metropolim, quam

(1) Velleio lib. 2.

(2) Cicero lib. ult. Epist. ad Attic.

1598 Orbis Sacer & Profanus

quam Divi Prisci prædicatione prima Evangelii femina suscepisse antea diximus. Cernitur hodieque extra Calatiæ muros, licet semidirutum Templum a priscis illis Christi Fidelibus Sancto Petro dicatum. An autem per idem tempus Episcopali Sede fuerit hæc urbs insignita, nullo antiquitatis certo documento probari potest: tametsi vetustissima ejus Gentis fert traditio, Calatinos ab exordio suscepti Evangelii proprium natos fuisse Antistitem, sed vel injuria temporum, vel Gentilium sæviante persecutione antiqua hujus rei periisse monumenta. Primus Calatinorum Præfulum Arigisius in Ughelli Catalogo descriptus, cujus tempus ignoratur, Longobardorum ætatem redolet, uti nomen ipsum declarat. Ejus obitus in veteri Calendario die 14. Augusti obsignatus est, sed annus reticetur. Ceteri qui sequuntur medium octavi seculi minime anteverunt. In iis celebris vitæ, morumque sanctimonia extitit Sanctus Stephanus Calatiæ Episcopus, qui clarus miraculis ad Superos evolavit, die 29. Octobris ann. 1023. ætatis vero 88. cum Ecclesiam hanc ann. 48. sanctissime rexisset: cujus vitam ex veteri Breviario descripsit Michaël Monachus Par. II. Sanctuarii Capuani, una cum notis, quas Tom. VI. inseruit Ughellus in Calatin. Episcop. Sancti Stephani Corpus religiose asservatur in Cathedrali Ecclesia. Æque illustri sanctitate fuit Beatus Ferdinandus natiæ Hispanus, qui in Italiam profectus, cum Calatiam se recepisset, ea doctrinæ, ac morum integritate vixit, ut vita functo ejusdem Urbis Antistite, in ejus locum fuerit ordinatus Episcopus. Plurimis claris miraculis apud Albinianum Calatinæ Diocesis oppidum obdormivit in Domino quinto Kalend. Julii, ibique ho-

norificè conditum fuit. Extat Ecclesia campestris ejus nomini sacra apud Oppidum præfatum, quæ inter Calatiam, Alifanque occurrit. Ejus gesta ex veteribus monumentis Ecclesiæ Albinianensis paucis exhibet Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. Ea in Ecclesia postmodum anno 1620. Sanctissimi hujus Præfuli Corpus inventum est, die 9. Augusti a Paulo Philomarino tunc Calatiæ Episcopo, & sub Ara Maxima illic reconditum; pars nihilominus solemnè ritu translata est in Cathedralē Ecclesiam, atque subtus Altare Sancti Stephani Episcopi, collocata. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virgini, & Sancto Stephano Episcopo dicata est, plurimisque Sanctorum Reliquiis insignita; inter quas ibi religiose coluntur, præter ejusdem Stephani Corpus, & S. Ferdinandi partem, Brachium dextrum, S. Lucæ Evangelistæ; Lipsana Sanctorum Innocentium, Prothi, & Hyacinthi, atque Urbani Martyrum, aliorumque Sanctorum. In ea divinis Officiis dant operam Archidiaconus, & duo Primicerii dignitatibus decorati, 20. Canonici, plures tum Presbyteri, tum Clerici. Assurgit item in Urbe Ecclesia Collegiata Sanctissimæ Annuntiæ, tres reperiuntur Parochiales Ecclesiæ, excepta Cathedrali; unum Virorum, alterum Monialium Cœnobium; duo alia vero extra Urbis mœnia, Seminarium Clericorum, Xenodochium, & aliquot Laicorum sodalitia. Diocesis est ampla, Vulturno flumine circumdata, in quadraginta Parœciis distributa; quarum duodecim, totidem Pastores Archipresbyteri titulo insignes administrant, singuli singulas.

VI. Carinula, quæ & Calinula, & Calinenſis civitas, nonnullis antiquior visa est, ac reipsa sit. Carolus enim a S. Paulo in sua Geographia

phia Sacra Italiæ vetus Calenum esse putat: ⁽¹⁾ *Calenum*, inquit, *Straboni lib. 5. vulgo Carinola. Valerius hujus Episcopus subscripsit Concilio Romano primo sub Symmacho.* Idipsum antea dixerat Leander Albertus in Defer. Campaniæ Felicis. Sed hanc opinionem supra reiecit, cum a veteri Caleno 4. circiter mill. Pass. Carinula distet. Quare recepta nunc apud plerosque sententia est, hanc Urbem Longobardicæ esse originis. Non procul ab ora Maris Tyrreni, & a Suesia in planitie ad radices Massici Montis sita est, a Calibus 4. a Capua Metrop. 8. mil. pass. recedens: infalubris est æris, infrequens populo, modicique circuitus. Ejus meminerunt Hercenipertus in Longobardorum Historia, Leo Ostiensis in Chronico, & Petrus Diaconus, quam corrupto vocabulo Calenensem appellat. Circa finem seculi undecimi Carinula Pagus erat haud ignobilis, Comitatus titulo insignis; ineunte seculo duodecimo civitatis nomen obtinuit, quando Sanctus Bernardus e Foro-Claudii tunc exciso, Sedem Episcopalem auctoritate Paschalis II. Carinulam transtulit, anno scilicet centesimo supra millesimum: de qua translatione in Actis ejusdem S. Bernardi hæc legimus: ⁽²⁾ *Erat eo tempore Episcopalis mansio loca, quæ Forum Claudii dicebatur, videlicet strata publica euntibus Romam, & Neapolim, planum usque hodie, monstrat accessum, quæ locus a Calenenfi civitate duobus fere millibus distat: videns Sanctus Dei Bernardus populum suum longe a se remotum frequens ab eo consolationis non habere consilium, capis intra se magna cum deliberatione versare, utrum posset Episcopatum ad prædictæ civitatis claustra transferre. In honorem Sanctæ, & intemeratæ Virginis Mariæ, &*

Beati Joannis Baptistæ fabricavit Ecclesiam, & domos competentes, in quibus Episcopus cum suis Clericis habitarent, ut competitius ad divinum servitium tempore Officii Matutinalis occurrerent. Carinulam igitur S. Bernardus Episcopalem Sedem transtulit ann. 1100. sicque deinceps, qui ei successerunt Præfules, Carinulenses sunt nuncupati. Quamquam enim Anonymus Casinensis loquens de Consecratione Ecclesiæ Montis Casini anno 1071. Ab Alexandro II. celebrata, Joannem Episcopum S. Bernardi Prædecessorem, & Foro-Claudii, & Carinulæ Antistitem vocet, tamen eo loquendi modo id unum significare voluit, eum qui antea Fori-Claudii, postea Carinulæ Episcopum esse appellatum, posteriorem tempore denominationem, etiam priori tempore Episcopo tribuens. Qui autem huic Joanni, & Bernardo præcesserunt Antistites Fori-Claudii nomine in Conciliis nuncupati, nempe Donatianus, qui Romanis sub Melchiade, de quo S. Optatus lib. 1. Gaudentius sub Felice Papa, Colonus, seu Colonius sub Symmacho, interfuerunt, incertum est, an hujus Fori-Claudii Campaniæ, an alterius Ptolemæo, Plinio, & Antonino in Octava Regione memorati, sed excisi, fuerint Episcopi. Postquam ergo S. Bernardus Sedem Episcopalem transtulit, cum Gregem sibi commissum sanctissime gubernasset, feliciter obdormivit in Domino, die 12. Martii ann. 1109. sepultusque est Carinulæ in Basilica Cathedrali a se recens constructa, una cum Corpore Beati Martini Abbatis, quod ipsemet Bernardus adhuc vivens e Massico Monte solemnî pompa secum deportaverat. De S. Martino agit Ferrarius die 24. Octobris, qua die recollitur ejus memoria in Martyrol. Rom. sub

(1) Carolus a S. Paulo in Campan.

(2) Acta S. Bernardi Episc.

1600 Orbis Sacer & Profanus

sub nomine S. Marci; de quo pariter multa scripsit S. Gregorius Dialog. lib. 3. cap. 56. quem & ipse Marcium nominat; sed populi Martinum nuncupant. Cathedralis Ecclesia iisdem Sanctis Bernardo Episcopo, & Martino Abbati dicata est: in qua quatuor Dignitates, & octo Canonici Divinum opus perurgent. Animarum cura penes Capitulum est, & ab uno ex Canonicis exercetur. Adfunt in hac Urbe, Seminarium, Clericorum, unicum Religiosorum Cœnobium, & Hospitalis Domus Peregrinorum. Dioecesis parva est, atque perpauca continet loca. Carinula Episcopus Capuani Metropolitæ Suffraganeus est.

VII. Calvium, vulgo *Calvi* urbs Campaniæ, inter Suessam, & Capuam media est, utrimque octo milibus passuum distans, & quatuor dumtaxat a Theano Sidicino. Parva est civitas, obscura, ac pæne habitatoribus vacua. Cales quibusdam, credita est, præsertim Leandro, & Lucæ Holstenio in notis ad Geograph. Sacr. Caroli a S. Paulo, in Campaniâ, vers. *Calenum*, ubi ait: (1) *Potius Cales, quæ nunc Calvi. Viticani Calenensis Episcopus subscripsit Synodo Palmari sub Symmacho.* Calenum plerique Scriptores derivativo, ut aiunt, nomine nuncuparunt, Livius, Cicero, Strabo, Virgilius, Silius, Plinius, Festus, Ptolemæus, Polybius, Horatius; vetustissima quondam Aufonum civitas. Ceterum Cales non est hodiernum Calvium, sed potius istud illi successit: nam ex veteris Cales ruinis Calvium posterioribus seculis ab Atenulpho Comite Capuano, ac Beneventi Principe, circa annum Domini 879. ædificatum tradunt. Sedis Episcopalis origo, si a vetere civitate Cales, seu Caleno petatur, vetustissima est; ferunt enim

incolæ ex antiqua traditione, S. Castum Divi Petri Apostoli Alumnum, & Martyrem fuisse primum Episcopum, quem Divum Tutelarem suum colunt, ejusque Sacra Lipsana in Cathedrali Ecclesia recondita religiose custodiunt. Vitanus quoque ex Luca Holstenio supra laudatus inter vetustiores recensetur: sed hunc Ughellus To. II. inter Callienfes reponit. Joannes Calenensis Episcopus subscriptus legitur Concilio Lateranensi ann. 649. sub Martino I. celebrato. Cathedralis Ecclesia veteris est structura Sancti Casti Martyris Divi Tutelaris titulo insignita: in qua Archidiaconus, octo Canonici, & nonnulli Presbyteri divina perfolvant. Tenuissimi Populi cura Archidiacono incumbit. Caret Seminario, Xenodochio, ac fere ceteris omnibus: nec Episcopus ibi residet, sed in Terra, quæ *Pignataria* dicitur, & ipsa Calvensis Dioecesis, quæ ad octo vix loca se extendit.

VIII. Caſerta Campaniæ civitas ad Tiphates Montes, quos nunc Campuanos dicunt, qua parte meridiem spectant, loco parumper edito, infra Montis dorsum, fere ad radices sita est: a Capua Metropol. 8. Beneventum versus, inter Aversam, & Thelesiam 12. a Neapoli 14. mil. pass. distans. Non multum antiquæ esse originis probat veterum Scriptorum altum de illa silentium. Parva nunc est, neque ultra trecentos alit mortales. Utili dominio, sub Principatus titulo possidetur a nobilissima Gente Caietana, Pisis oriunda. Primus in Serie Episcoporum, Caſertæ ab Ughello Rannulfus exhibetur, tempore Paschalis II. an. 1113. a Senne Capuano Archiepiscopo confirmatus: tametsi, ut recte Ughellus observat, non primus is fuerit Caſertanus Antistes, sed alii, quorum ignorantur nomina, ei præverint: quod

(1) Lucas Holsten.

Pars II. Lib. IV. Cap. VI. 1601

quod plane demonstrat ejusdem Sen-
nis Archiepiscopi diploma, quo pro-
fitetur, se confirmare Dioecesim Ran-
nolpho, quam ipsius Prædecessores,
a suis Prædecessoribus obtinuerant.
Casertanus Episcopus extra Urbem
pulcherrimum habet Palatium in ipso
fere Dioecesis suæ meditullio, ad
Montis radices constructum, in quo
velut commodiori loco residere con-
suevit. Cathedrale Templum Divo
Michæli Archangelo civitatis Patro-
no sacrum, sane permagnificum est
ac splendidum, quadrato lapide ædi-
ficatum. Ibi divino obsequio infer-
viunt Canonici octodecim, quorum
tres dignitate eminent, Decanus scilicet,
Archidiaconus, & Primicerius;
iis postea adjuncti fuere Archi-
presbyter, & tres alii Canonici, sed
ii Ecclesiæ non famulantur, ob con-
troverfias ab herede institutoris ex-
citatas. Sunt etiam plures Presbyteri,
atque inferioris Ordinis Clerici
in Ministerium adhibiti. In Episco-
pi Aedibus prope Cathedralem Ec-
clesiam positus, extat Seminarium
Clericorum. Nulla altera hic repe-
ritur Parochialis Ecclesia intra Ur-
bem, præter Cathedralem, in qua
unus ex Canonicis curam Animarum
agit. Adest tamen Collegiata Ec-
clesia Divæ Mariæ Virginis Annuntiatæ
titulo insignita, opulenti affluens
redditibus, & Xenodochio ipsi adhæ-
rente instructa. Dioecesis quatuor in
partes secta est: harum prima Mon-
tibus, & planitiæ coalescit: tria in
Montibus sunt loca, quæ Casalìa vo-
cant, totidemque Parœciæ: in plani-
tiæ sexdecim Casalìa recensentur,
totidem Parœciæ, & septem Viro-
rum Cœnobìa, ex quibus illud in
Casali Salæ Clerici dicto est Cleri-
corum Regularium Congregationis
Somascæ, ubi & Collegium educan-
dis Adolescentibus obtinent; quo
etiam in loco adest Mons Pietatis.

Pars II. Vol. III.

In secunda Dioecesis parte eminet
nobile oppidum Metæ Leonis, vul-
go *Magdalena* dictum, cui præter no-
men nullum alterum deest civitatis de-
cus, nobilissimæ Gentis Carrafæ Du-
catus titulo illustre. Illic Collegia-
ta insignis exurgit Divo Petro Apo-
stolorum Principi Sacra, cui Archi-
presbyter curam Animarum gerens,
& duodecim Canonici deserviunt:
adsunt præterea quatuor aliæ Para-
chiales Ecclesiæ, quinque Viorum,
Cœnobìa, unicum Monialium Ordinis
Sancti Dominici recens constructum.
Celebris item est Ecclesiæ Corporis
Christi cum Xenodochio ditissi-
mi census: adest insuper & Mons
Pietatis. Tertia pars *Terralanci* nun-
cupatur, quæ maiore sui parte feudorum
lege soluta Regium Domini-
um immediate colit; portio altera
in feudum concessa est nobilissimæ
Suardæ Familiæ; alia autem portio
utile agnoscit dominium nobilis
Alemanorum Familiæ Florentinæ, Lau-
riani feudo decoratæ: hæc pars duo-
decim in Parœcias divisa est, & in
oppido Trentula exurgit unicum Mo-
nasterium, Ordinis Prædicatorum.
Quarta pars comprehendit Terram
Limatulæ, cujus utilis Dominus est
Dux ex nobilibus Familiæ Gamba-
cortæ Pisis oriundæ. Quinque habet
Parochiales Ecclesiæ, & unicam Col-
legiatam Sanctæ Mariæ Annuntiatæ.
Eæ porro quatuor partes Casertano
parent Episcopo. Iis tamen adicienda
est Terra Murroni, cujus utile
Dominium residet penes nobilem Fa-
miliam de Mauro: sed ista non tota
pertinet ad Casertanum Antistitem,
sed pars ejus Capuani Archiepiscopi
juris est: Casertanus vero tres Pa-
rochiales Ecclesiæ illic obtinet.

IX. Sueffa Campaniæ Urbs an-
tiquissima, a Liri fluvio ad 8. mil.
pass. distans, in colle inter Caietam
24. & Capuam 16. mil. pass. in Via
R Appia

Appia sita est; ad Ortum respicit Magicum Montem ad Oecalum Mare, Tyrrhenum, a quo octo circiter miliaribus abest. Agro fertilissimo potitur, frumento, vino, & oleo abundante, ob quarum rerum copiam a Plinio lib. 3. cap. 5. laudatur. Longe ante Romam fuisse conditam omnes consentiunt, tamen propria ejus latet origo. Diversa fuit a Sueffa Pometia, quæ Volscorum civitas extitit, ubi Pometinus ager Circæis, & Tarracinae finitimus, Livio commemoratur, Decad. 1. lib. 6. Hanc Urbem a Tarquinio Prisco vi captam refert idem Livius lib. 2. (1) Is, inquit, primus Volsis bellum in ducendo amplius post suam ætatem annos movit, Sueffamque Pometiam ex his vi cepit. Coloniam Romanorum factam narrat præfatus auctor, tum ad Auruncos defecisse, sed a Consulibus Op. Virginio, & Sp. Cassio paulo post captam. Verum quia Pometiæ cives a Tarquinio Prisco Romanorum Regum quinto devicti Sueffam demigrantes, benigne accepti fuerant, ab eorum nomine aliquando Sueffam Pometiam appellarunt; sic enim apud Livium Dec. 1. lib. 2. legimus: (2) *Postero die ad Sueffam Pometiam, quo confugerant hostes, Volsi nimirum, legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur, captam præde datum. Quam hic Sueffam Pometiam Livius vocat, statim postea abque ulla additione Pometiam nominat: Consul, inquit, cum magna gloria sua victorem exercitum Romam reducit, decedentem Romanæ, Mæcetanorum Volsorum legati rebus suis timentes post Pometiam captam, adveniunt. Quam prius Sueffam Pome-*

tiam, postmodum unico vocabulo Pometiam appellat, indicaturus unam, eandemque Urbem duplici nomine ab incolis tunc nuncupatam: quia, nimirum Volsi veteres Pometiæ incolæ patria pulsi, atque in Sueffanorum societatem, immo & communem incolatum suscepti, a patrio nomine hanc, in quam perhumaniter excepti fuerant, vocitarunt. Idipsum Dionysius Halicarnassensis affirmat. Quin etiam Auruncam postmodum vocatam ab Auruncis, qui a Sidicinis devicti in eam se receperant, a Livio proditum est: (3) *Quam omnia non opes magis Romana, quam beneficiis parva gratia bona pace obtinerent, inter Sidicinos, Auruncosque bellum ortum. Aurunci a T. Manlio Consule in deditionem accepti nihil deinde moverant, eo petendi auxilii ab Romanis causa justior fuit; sed priusquam Consules ab Urbe (jusserat enim Senatus defendi Auruncos) exercitum adducerent, fama assertur Auruncos oppidum deferuisse, profugosque cum coniugibus, ac liberis Sueffam communisse, quæ nunc Aurunca appellata, mania antiqua eorum, urbemque a Sidicinis deletam. Quod pariter Velleius affirmat. In Romanorum potestatem deinceps veniens, ab iis Colonia deducta est, anno Urbis Condita 441. una cum Pontia Insula, L. Papirio Curfore V. & C. Junio Bubulco Consulibus, ut scripuit Livius lib. 9. Sueffa, & Pontia eodem anno Coloniae deductæ sunt. Sueffa Auruncorum fuerat, Volsi Pontiam insulam sitam in conspectu litoris sui incoluerunt. Velleius tamen aliquantulum a Livio discrepat, refert nimirum, Sueffam Auruncam triennio post deductam Coloniam, quam Luceria: hæc autem deducta fuit anno 440. C. Sulpitio, & M. Poetelio Consulibus. Municipium inde fuit.*

(1) Livius Dec. 1. lib. 1. & 2.

(2) Idem ibid. lib. 2.

(3) Idem ibid. lib. 3.

fuisse ex Cicerone constat, vetustisque Inscriptionibus, quarum tres exhibet Ughellus Tom. VI. in Sueffan. Episcop. Belli Punici tempore plura incommoda sensit; sed rebus postmodum secundis maxime floruit, præcipue Adriani, & Antonini Imperatorum temporibus. Longe amplior quondam extitit, atque ædificiis augustior, ac hodie sit. Veteris Amphitheatri ruinæ apparent, Templaque cernuntur Herculis, & Æsculapii, quæ illius indicant vetustatem. Quin & Herculeam aliquando dictam incolæ tradunt, sive a Templo in honorem Herculis condito; sive quod ille Campaniam pertransiens honorifice a Sueffanis fuerit susceptus, & pro numine habitus; atque in hujus rei memoriam hæc Civitas pro stemmate Leonem adhibet, hæc inscriptione apposita: *Sueffæ Vetustæ Insignia*. Ceterum delabente Romanorum Imperio plurimis obtrita bellis a veteri splendore, ac amplitudine decidit, hodieque angustioribus contracta limitibus vix tria mortalium millia alit. Huic civitati aliquando dominatæ sunt Balzea, & Marzana nobilissimæ Familæ: postmodum Consalvus de Corduba belli fulmen, Hispaniæ decus, & Regni Neapolitani expuglator, feudi jure a Rege Catholico ejus Princeps fuit renuntiatus, cujus posteræ Sueffanorum Ducum titulo gaudent. Sueffam ortu suo decorarunt Clarissimi Viri, præ aliis Cajus Lucilius Satyrarum Scriptor, Tropilius Poëta Comicus, quorum meminit Eusebius in Chronico, & Augustinus Niphus insignis Philosophus, atque in omni fere scientiarum genere versatissimus.

Quo tempore Claudius Romani Imperii clavum regebat, cum Sueffæ inter Campaniæ civitates haud ignobilis esset, verisimile videtur, quod Augustinus Niphus, & Lucius

Saccus, qui de hac Patria sua præclare scripserunt, in suis Operibus tradunt, Sueffanos a Divo Petro, qui tunc per Campaniam Romanæ adiit, aut ab aliquo ejus alumno primis Christianæ Religionis præceptis fuisse institutos. Ubi vero semel Fidei semina illic jacta fuere, in uberem messem paulatim creverunt; laudatus quippe Lucius Saccus narrat Sueffanam hanc Ecclesiam sanguine suo illustrasse Sanctos Martyres, Aristonum, Crescentium, Euthychianum, Urbanum, Vitalem, Justum, Felicissimum, Felicem, Martham, & Symphorosam, quos sævissima Diocletiani persecutio pro Christi nomine interemit. De iis Martyrologium Romanum die 2. Julii mentionem facit, atque in Campania Martyrium subiisse narrat: uti etiam Baronius ad ann. 303. num. 120. Similitudo nominum Sueffæ in Campania, & Sueffionum Urbis in Galliis sefellit Lucium Saccum, induxitque in eam opinionem, ut crederet, Sanctum Sinitium patriæ Romanum, & Sancti Petri Discipulum, primum Sueffæ Episcopum extitisse. Non enim Simitius Sueffæ in Campania, sed Sueffionum in Galliis fuit Episcopus, dein Remis in Galliis, ubi & palmam Martyrii Nerone imperante obtinuit; ejusque Natalis dies Kalendis Septembris celebratur: sicuti referunt, Claudius Robertus in Catalogo Sueffionensium Præfatum ex Flodoardo lib. 1. cap. 3. Vernerus in fasciculo temporum, & Andreas de Sueffæ in suo Galefino Martyrologio, ubi Acta Sanctorum Martyrum, & Pontificum Remensium Xysti, & Sinicii breviter descripsit; cujus verba Ughellus recitat. Idem Julius Saccus inter Sueffanos Antistites reponit Sanctum Castrensem; sed is in Africa fuit Episcopus, cumque Wandolica sæviret persecutio, c

propria Sede cum pluribus aliis Episcopis expulsus, in Italiam contendens, circa ann. 440. Sueffam pervenit, aliquandiu in agro Sueffano commoratus est, ubi ex ejus nomine Pagus, & Ecclesia constructa: de quo plura scripsit Michaël Monachus, Par. I. Sanctuar. Capuan. ejusdemque Aëta retulit. Vox tamen illa *Castrensis* non videtur mihi significare nomen proprium personæ, sed loci, ubi ille Afer Episcopus erat; nam inter Episcopatus Provinciæ Byzaceniæ in Africa, in Notitia Lud. Ell. Dupin reponitur *Castrensis*, seu *Custrensis*. Primus itaque Sueffanorum Antistites qui ex antiquis Conciliorum Aëis apud Binium, Labbeum, & Harduinum occurrit, est Fortunatus Sueffæ Episcopus, qui interfuit Synodis Romæ sub Symmacho ann. 499. & 501. celebratis. Templum vetustate fatiscens prope Urbis mœnia situm, Deiparæ Virgini sacrum, antiquum fuisse Cathedralē Ecclesiā ferunt. At vero anno 1113. in ipsa Civitate nova Basilica Cathedralis constructa fuit, pulcherrimo quidem opere, viginti marmoreis columnis suffulta, totidemque fulcitur inferior Ecclesia, quam sub confessionem, seu Cryptam appellant. Ea vero eidem Beatissimæ Virgini, & Divo Petro est consecrata; plurimis Sanctorum Reliquiis ditata, inter quas præcipue emicant, portio Ligni Sanctissimæ Crucis; una Spina ex Corona Salvatoris Nostri, Dens unicus S. Marci Evangelistæ, Digtus S. Sebastiani Martyris, & Brachium Sancti Leonis IX. Summi Pontificis. In hac Basilica Divinis Officiis dant operam viginti quinque Canonici, quorum quatuor dignitate aliis præstant, nimirum Primicerii duo, Archidiaconus, & Decanus; præter alios Presbyteros, & Cleri-

cos eidem inservientes. Adfunt plura cum in Urbe, tum per Dioecesim sparsa Religiosorum Cœnobia, inter quæ nobile est illud Divi Dominici, cui aliquando præfuit S. Antoninus, postea Florentinus Archiepiscopus, Monialium tria Septa, Seminarium, Xenodochia, Mons Pietatis. Dioecesis lata est, sed populo minus frequens.

X. Theanum vetus est Campaniæ civitas in Colle ad Massici Montis radices, haud procul a Falerno, in via quæ Casinum ducit, posita, inter Sueffam, & Cales propinquiores Urbes, a Sueffa in ortum 8. a Cales 4. a Capua Metrop. in Occasum 12. mil. pass. distans. Eam veteres, ut ab altera ejusdem nominis civitate in Apulia sita discernere, Theanum Sidicinum appellant, quo illam nomine Livius Dec. 3. lib. 2: Strabo lib. 5. Plinius, & Ptolemæus lib. 3. cap. 1. alique nuncupavere; quod nimirum vel a Sidicinis Oscorum populis condita fuerit, aut saltem aucta, atque illorum Sedes facta. Quamquam non desunt qui Aufones illius auctores faciant. Id unum apud omnes liquet, Theanum Roma vetustiorē esse; & cum Romanis bella interdum gessisse: qua de re plura scripsit Livius de bello agens Romanorum cum Sidicinis. (1) Samniticum bellum a Sidicinis initium habuit, cum ii a Samnitibus appetiti, ad Campanos confugissent, Campani vero a Samnitibus oppugnati, Romanos in belli consortium traxissent. (2) Ceterum ipsi Sidicini, cum *Populi Rom. nunquam amici, nec in fide, nec in ditione essent*; permisum a Senatu, ut Samnites, si velent, in eos arma verterent: quod & ceptum. Frustra Sidicini dedere se Romanis postularunt, nam Patres conscripti *deditionem illam ut feram, utili-*

(1) Livius Dec. 3. lib. 7.

(2) Ibid. lib. 8.

ultimaque tandem necessitate expressam aspernati sunt : unde illi ad Latinos jam sua sponte in arma motos confugerunt. Sed cum Auruncos Romanorum socios bello aggressi illorum Urbem excidissent, decreto Senatus adversus Sidicinos creatus est Dictator Claudius Regillensis ; tametsi eo anno nihil actum est. Postero tamen creati Consules L. Papyrius Crassus iterum, & L. Plautius Venox Legati a Sidicinis, & Lucanis Romam missi, orantes ut in fidem reciperentur, se sub imperio Pop. Roman. fideret, atque obedientes futuros sponderunt. Exinde Sidicini, eorumque Civitas Theanum Rom. Reip. fasces venerari coeperunt. Eo autem ex tempore celebre apud Romanos fuit Theani Sidicini nomen, adeo ut Strabo Urbium in Via Latina positarum maximam esse dicat : ⁽¹⁾ *Theanum Sidicinum, quod proxime sequitur post Casinum ipso cognomine ostendit se ad Sidicinos pertinere, qui sunt Osci, Gens Campanorum superstes, ita ut possit Campania dici: ipsa quoque Urbium in Via Latina sitarum maxima.* Immo & cum ipsa Capua tunc Campaniæ Metropoli Theanum videtur comparare: *At vero, inquit, in Mediterraneis est Capua, revera id, quod nomine ejus significatur; reliqua enim, si ei compares, oppida sunt, excepto Theano Sidicino, quæ urbs est magni nominis.* Eiusdem velut splendide Urbis, & opulentæ meminit Cicero in Oratione 16. de Lege Agraria, quæ est secunda contra Rullum. Quare Cæsar Octavius Augustus post victum ad Actium, M. Antonium, Theani nobilitate, urbisque, & agri opportunitate delectatus Coloniam deduxit, uti Plinius, & Frontinus narrant : ⁽²⁾ *Theanum, quod est & Sidicinum, Colonia deducta a Cesare Augusto iter popu-*

lo debetur ped. 85. ager ejus limitibus metricis omnibus est assignatus.

Cum autem hæc civitas Capuæ Metropoli proxima sit, facile ei fuit a Sancto Prisco illic Evangelium promulgante, Christi fidem suscipere: quam postea Sanctus Paris natione Græcus eliminato penitus inani Idolorum cultu mirum in modum stabilivit, ac propagavit. Floruit Sanctus Paris sub Constantini Imperio, primusque Theanenſis Episcopus a Sancto Silvestro Papa ann. 333. ordinatus, cum Gregem sibi commissum sanctissime gubernasset, virtutibus, ac meritis plenus, clarusque miraculorum gloria, Nonis Augusti, ann. 346. ad Christum migravit. Ejus memoria in Martyrol. Roman. celebratur: de quo Baronius in notis, Paulus Regius in Vitis Sanctorum Regni Neapol. & Ferrarius in Catalogo. Theanenſes eum Protectorem suum venerantur, cujus etiam nomini Templum consecrarunt. Paridi in Episcopatum successit Sanctus Amasius, & ipse natione Græcus, vitæ sanctimonia illustris, ejusque Festum in Martyrolog. Roman. agitur 10. Kalend. Februarii; Acta vero ex Theanenſis Ecclesiæ monumentis referunt, Baronius in notis, Ferrarius in Catalogo, & Ughellus in Theanen. Episc. Amasio successit Sanctus Urbanus, Divi Paridis Discipulus, & Diaconus, Magistro suo virtutum, laude, ac morum probitate nihil inferior. Hujus quoque meminit Martyrol. Rom. octavo Idus Decembr. & Baronius in notis; Acta vero ex antiquis monumentis Theanenſ. Ecclesiæ Ferrarius in Catalogo exhibet. Post Urbani obitum fere per quinque secula desiderari Theanenſium Episcoporum nomina Ughellus observat, eo quod in Archivi incendio, quod sub Leone X. contigit,

(1) Strabo lib. 5.

(2) Frontinus de Colon.

1606 Orbis Sacer & Profanus

tingit, illorum memoria, & Ecclesiæ hujus interierint monumenta. Carolus tamen a S. Paulo in sua Geographia Sacra unum ex iis recenset, nomine Quintum, quem asserit interfuisse primo Concilio Romæ sub Symmacho indicto. Cathedralis Basilica Divo Joanni Apostolo, & Evangelistæ dicata est; illic asservantur Corpora SS. Paridis, Amasii, & Urbani Episcoporum, S. Albini, & Sanctæ Reparæ Virginum, & Martyrum; itemque S. Juliani Martyris, Brachium S. Terentiani, ex Reliquiis D. Petri Apostoli, S. Jacobi Maioris, S. Joannis Baptistæ, Lucæ Evangelistæ, Bartholomæi, & Matthæi Apostolorum, S. Ursulæ Virg. & Martyr. cum una ex costis S. Laurentii Martyris, & aliis Sanctorum Reliquiis. Ea in Basilica sacris incumbunt Ministeriis Canonici sexdecim, quos inter duo præstant ceteris dignitate. Nonnulla in civitate sunt Virorum, Cœnobia, duo autem Monialium; plures Laicorum Confraternitates, & Mons Pietatis. Diœcesis est ampla, quam Joannes XVIII. Summus Pontifex ann. 1006. distinxit, eaque Cassia, & Terras octodecim, Cassalia vero sexdecim complectitur.

XI. Venafrum civitas Campaniæ, in confinio Samnii juxta Ptolemæum, & alios, ad radices Apennini Montis supra collem sita est, inter Atinam ad Occasum 19. & Eserniam ad Ortum 10. mil. pass. a Capua 22. Aquilam versus, ad Boream. Strabo lib. 5. Plinius, & Ptolemæus inter Campaniæ Felicis Urbes illam reponunt; alii autem in Samnio, sed propriè civitas est Campaniæ, licet Samnio contermina. Livius in sua Historia nihil de Venafro scripsit, quod fortassis ante Bellum secundum Punicum, immo & ipsius Belli Punici tempore oppidum esset obscuri

nominis. Varro nihilominus, & Cato ejus meminere, quod jam ampliari cœpisset: unde Strabo lib. 5. innuere videtur sua ætate jam Urbem haud ignobilem extitisse. Ab Octaviani ætate ac deinceps frequentior illius occurrit mentio, nedum apud auctores præfatos, verum etiam Vitruvium, Appianum, Silium Italicum, aliosque plurimos. De illius origine cum antiqui Scriptores silentium altum habeant, recentes nonnulli eam permiscet fabulis, quas recensere otium non suppetit. Ridiculum plane videtur, quod aliqui tradunt, Venafrum ab Oscanorum gente conditum, nomenque ex Latino Græcoque conflatum, nempe ex Veneri, & Aphros: si enim perpendatur vox *Aphros*, nusquam Venafrum ei respondet per simplicem litteram *F* non per compositam *Pb* tum in antiquis, tum in modernis Inscriptionibus, quas Lucentius exhibet; qui etiam putat ex aliquo hujusmodi nominis viro vocabulum traxisse. Cœlo saluberrimo gaudet, pulcherrimam habet plantitiem feracemque, montes in gyrum positos, oliveta, vineta, venationes, aucupia, perennes aquarum fontes, incolarumque ingenia acutissima. Hinc Venafranum ager, & Venafrani populi apud Plinium: itemque Venafranum oleum plurimum a veteribus commendatum; de quo Martialis lib. 13. epigram. 92. ⁽¹⁾

Hoc tibi Campani sudavit bacca.

Venafri:

Unguentum, quoties sumis, &
istud olet.

Itemque Horatius lib. 2. Carmin. Ode 6. ⁽²⁾

Ille terrorum mihi præter omnes
Angulus ridet: ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro.

Quo

(1) Martialis lib. 13. Epigr. 92.

(2) Horatius lib. 2. Carm. Od. 6.

Quo pariter alludit Juvenalis Satyra quinta: (1)

Ipsę Venafrano piscem perfundis.

Laudes nimirum olei habet totus Venafranus ager, maxime planis finitimus arvis, ut auctor est Strabo lib. 5. A Romanis idcirco in pretio habita hæc civitas, eam Coloniam deduxerunt, uti Plinius, & Frontinus testantur. Frontini verba hæc sunt: (2) *Venafrum oppidum triumviri deduxerunt sine Colonis, iter Populo dabitur* (alii codices habent, *debetur*) *pedes 20. ager ejus in lacineis limitibus interciivis est assignatus; sed summa montium jure templi Deæ, nimirum Veneri, ab Augusto sunt concessa.* Augustus quippe unus erat ex Triumviris. Hoc ipsum Coloniarum decus servasse ad usque Traiani Imperatoris tempora constat ex veteri Inscriptione, quam Lucentius in sua Italia commemorat. Amplo ornata fuit Amphitheatro ad Gladiatorum ludos celebrandos, cujus hodieque cernuntur vestigia; plurimæque super sunt marmoreæ Tabulæ suis Inscriptionibus obsignatæ, quæ indicant quanta olim extiterit ejusdem civitatis præstantia, flore Romanorum fortuna. Nescio quonam auctore Ughellus didicerit, aut potius deceptus fuerit, quum scripserit, excidium Venafræ a Sylla Dictatore illatum, idque adstruere putat Strabonis auctoritate. At nihil hujusmodi in Strabone deprehendere potui, sed id unum dumtaxat, Telesiam, Venafræ proximam, una cum pluribus aliis civitatibus Samnii a Sylla fuisse excisam. Neque vero antea pro Samnitibus Venafrum contra Romanos stetit, sed a Samnitibus una cum Romano præsidio manumissa fuit, Duce Mario Egnatio, uti Appianus Alexandr. lib. 1. de Bello Civili narrat. Telesiam autem Venafræ propinquam Blondus ponit eo loco, ubi flumen,

hodie *Vandra* dictum, Vulturno conjungitur: altera enim Telesia est in Samnio longe distans, a qua denominatur Episcopus Telesinus Archiepiscopo Beneventano Suffraganeus. Urbis hujus antiquitatem, magnitudinem, solique ubertatem descripserunt Joannes de Amicis Venafranus, in lib. Consil. num. 105. Antonius Sanfelicius in Descript. Campaniæ; Vincentius Ciarlanti in Historia Samnii; Camillus Pellegrinus in Apparatu ad Capuæ Antiquitates; & alii plures, qui de Regno Neapolitano Historias exornarunt.

XII. Christianæ Fidei lucem Venafræ affulisse sub ipsis Apostolorum temporibus constanti traditione creditum esse Ughellus affirmat. Argumentum tamen, quo ad hoc probandum utitur, nempe Sanctorum Nicandri, & Marciani Martyrium, id minime evincit. Etenim ipse existimat Nicandrum, & Marcianum Martyres pro Christo occubuisse, Domitiani persecutione grassante, sub Maximo Præside, 23. die mensis Martii: sed fallitur, non enim sub Domitiano, sed sub Diocletiano Imperatore eos pro Christi nomine passos esse, observat Baronius Tom. II. Annal. ad ann. 303. num. 120. & in notis ad Martyrolog. Roman. 17. Junii, qua die in præfato Martyrolog. illorum memoria agitur. Ughelli mendum recte ejus Continuator correxit in notis. Vetustiora proinde monumenta quæ haberi possunt de prima apud Venafranum peracta Evangelii prædicatione finem circiter sæculi tertii minime anteverunt, eaque ex Sanctorum Nicandri, & Marciani Martyrio prodire. Auxit Venafræ gloriam Sancta Daria, Nicandri uxor, quæ cum Conjugem suum ad immanem pro Christo sustinenda tormenta, animo plane virili strenue hor-

(1) Juvenal. Sat. 6.

(2) Frontinus de Colon.

hortata effct, ipsa quoque post tri-
duum capitalem sententiam tulit.
Horum Martyrum Corpora quiesce-
re ferunt in veteri Ecclesia Venafrana,
ipsis dicata, quam hodie FF. Capu-
ccini obtinent: tametsi illud San-
cti Marci Atinum se possidere glo-
riatur, teste Baronio. Eosdem Bea-
tos Martyres hæc civitas Patronos,
ac Tutelares suos veneratur. Ipso-
rum vero Sacra Lipsana apud Vena-
franos extare fidem faciunt etiam mo-
numenta MSS. tum Græca, tum La-
tina, quæ Romæ asservantur in Bi-
bliothecis Vaticana, & Vallicellana
nuper recognita, ad quorum exem-
plar transcriptæ fuerunt Lectiones in
eorumdem Anniversaria Festivitate
recitandæ, decreto Sacræ Rituum
Congregationis approbatæ; ex qui-
bus præterea liquet, quod paulo an-
te diximus, eos subisse Martyrium,
non Domitiani, sed longe post, Dio-
cletiani persecutione æfluante. Ca-
thedralis Basilica veteris est operis,
extra muros civitatis hodiernæ exur-
gens, Deiparæ Assumptæ in Cælum
Virgini sacra. Divinis illic dant ope-
ram Canonici decem & octo, quo-
rum tres tantum dignitatibus emi-
nent, videlicet Archidiaconus, Pri-
micerius primus, & Primicerius se-
cundus, qui etiam Cantor appella-
tur. Sunt pariter alii novem Cano-
nici, qui Hebdomadarii vocantur,
violaceas deferentes Almutias, nam
primi rubeas gestant. Horum munus
est Hebdomadarii vicem in Choro im-
plere, Missamque Conventualem ce-
lebrare. Præter hos nonnulli alii sunt
Canonici Supranumerarii, & ii ex-
pectantes dicuntur, quibus nimirum
prima Præbenda vacatura debetur
ex Indulto Clementis Septimi. Pos-
tremi hujus generis Canonici nec in-
signia deferunt, nec vocem in Ca-
pitulo habent, quotidianis tamen di-
stributionibus fruuntur. In sex Pa-

ræcias Civitas est distributa, in qui-
bus Animæ bis mille dumtaxat enu-
merantur: quatuor intra mœnia sunt
Virorum Cœnobîa, unicum vero Mo-
nialium: Laicorum Sodalitæ septem,
quorum præcipuum est illud S. An-
tonii Patavini in Ecclesia Annuntia-
tionis B. Virginis Mariæ: quæ qui-
dem Ecclesia nobilis est, & ampla,
Ecclesiasticis functionibus obeundis
apta; idcirco ut plurimum Episcopus
in ea Pontificiis muneribus fungitur,
ob maius populi commodum, cum
Cathedralis procul distet. Unicum
adeest Xenodochium; Seminarium,
vero & Mons Pietatis desiderantur.

Primus Venafræ Episcopus, cu-
jus occurrat memoria, fuit Constan-
tinus, ille ipse qui ab Ughello in
hac ferie primo loco recensitus est.
Is autem Gelasii I. Papæ temporibus
hanc rexit Ecclesiam; siquidem
istius Pontificis literæ ad ipsum datæ
extant apud Gratianum, 17. q. 4.
c. 34. idem vero Constantinus pos-
tea interfuit Concilio Romæ habito
sub Symmacho, ann. 499. Diu de-
inceps hæc Sedes viduata Pastore lu-
xit, ob hostium incurfiones, & sæ-
vitiam impediendum Apostolici Mi-
nisterii exequutionem, ut constat ex
Gratiano dist. 71. cap. 1. & ex Epi-
stola S. Gregorii Magni scripta An-
themio Subdiacono, (1) qua ei man-
dat, ut puniat Opilonem Subdiacono-
num, & Crescentium Clericum Vena-
franæ Ecclesiæ, qui vasa Sacra, &
Ministeria Ecclesiastica Judæis vendi-
derant. Unus idemque Episcopus
Venafranus aliquando Venafranam,
Bovianam, & Aferniensem Ecclesias
rexit, ut videre est apud Ughellum
Tom. VI. in Venafran. Episc. quo-
adusque unicuique attributus est pro-
prius Præsul Capuanæ Metropolitæ Suf-
fraganeus. Diocesis Venafrana Op-
pida novem, duosque Pagos continet.

C A-

(1) S. Gregorius lib. 1. Indict. 9. epist. 66.

C A P U T VII.

Synopsis.

I. II. *Eapolis situs, & amœnitas. De ejus exordio variae auctorum opiniones.*

III. *Cum Romanis sedus contra Sannites init. Dona Romanis offert. Anniball firenue resistit.*

IV. *Inter Civitates liberas semper a Romanis habita: Num fueris ipsorum colonia.*

V. VI. *Imperatores hac Urbe delectati. Poëtarum & Literatorum domicilium fuit.*

VII. *A Gothis bis capitur. Narfes illam recuperat, pulsus tota Italia Gothis.*

VIII. *Narfes proditio & proditionis causa. Longobardos in Italiam vocat.*

IX. *Quo tempore Longobardi Campaniam occupaverint. Iis Carolo Ma-*

gno victis, Neapolis varias Dominorum vires subiit.

X. XI. *Nunc totius Regni est Caput. Ejus amplitudo, amœnitas, Aëdes, Arces. Quatuor Nobilium Sedes.*

XII. *Maxima populi multitudine frequentatur.*

XIII. *Nobilium ejus opes & splendor. Plures & varii Feudorum tituli.*

XIV. *Negociorum & Mercaturæ illic opportuna commercia.*

XV. *Totius Regni Provinciæ, quarum Neapolis est princeps. Præsides singulis præfunt.*

XVI. *Viri dignitate & doctrina illustres Neapoli orti. Sratius Papirius, & Jacobus Sannazarius nobiles Poëtae. Celebris Academia ejusque antiquitas.*

I. *Lterius Campaniæ Felicis partis præcipua, eadem quæ & totius Regni Metropolis est Neapolis, Urbs Italiæ universæ post Romam nobilissima, loci amœnitate, Cœli clementia: populi multitudine, ipsi Romæ ceterisque Italicis civitatibus antecellens. Loco amœnissimo sita est, inter Mare Tyrrhenum, quo ejus littus lambitur, colliumque deliciosorum radices, ad Septemtrionem, & Orientem magnifice constructa; Lunæ corniculatæ speciem præferens, magnum terræ spatium complectitur, hinc pelago irrigata, inde collibus leniter assurgentibus cincta. Ex ejus Portu Misenum, Minervæque pro-*

Pars II. Vol. III.

montoria, & celebres antiquitus Insulæ Capræ Ischia, & Prochyta sereno Cœlo conspiciuntur, quo aspectu nihil jucundius. Aëris mira temperies, hyeme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arcentur: æstas in Favonium obversa, ac temperata flatibus maris: cœli Solique facies aperto hinc pelago, inde clivis virentibus peramœna. Nulla regio tota Italia aëre clementior, cœlo salubrior, tellure fecundior: bis floribus annue vernat: ager nobilium fructuum feracissimus perpetuum panem Autumnum iis gignendis præbet: fontium, aquarumque salubrium ingens affluentia: tanta vero rerum omnium copia, tanta civium, ædificiorumque elegantia, ut patriæ oblivionem advenis inducere opinio sit. Haud immeri-

S

meri-

merito proinde Paradisus Italiæ, & naturæ miraculum appellari solet. Si qui igitur clarissimarum urbium conditores laude digni sunt, maximam sane ii sibi promeruerunt, qui Neapolim exædificarunt, quod ejus condendæ locum illum adlegerint, quo nec universa Italia, cœlo mollior, nec aëre salubrior, nec agro fecundior, nec rerum copia uberior, nec situ opportunior, atque jucundior.

II. Verum quinam fuerint nobilissimæ hujus Civitatis primi auctores non omnes pari consensu exponunt: varias de hac re veterum sententias refert Capaccius lib. 1. Neapolit. Histor. Dux tamen sunt præcipuæ, quarum altera Cumanis, altera vero Chalcidensibus præclarum, istud opus attribuunt. De Chalcidensibus præ ceteris affirmat Plinius, lib. 3. cap. 5. scribens: *(1) Littore autem Neapolis Chalcidensium, & ipsa Parthenopæ a tumulo Sirenis appellata.* Livius autem lib. 8. Decad. 1. a Cumanis hanc Urbem Conditam, narrat, cui Strabo lib. 5. Velleius lib. 1. & Dionysius Halicarnass. lib. 5. assentiuntur. Sed utraque sententia facile conciliari potest; quandoquidem iidem populi Chalcide Euboeæ Urbe primaria profecti in Campaniam Cumas condiderunt, atque inhabita-

runt, sicque deinceps Cumani sunt nuncupati, qui antea Chalcidenses dicebantur. Quocirca idipsum est, Neapolim a Chalcidensibus, atque a Cumanis primum ædificatam. Perspicuus est Livii locus, ambas illas sententias eundem scopum collimare demonstrans: *(2) Palæpolis, inquit, fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, duabus Urbibus populus idem habitabat: Cumis erant oriundi: Cumani Chalcide Euboica originem, trahunt. Classe, qua adveffi ab domo fuerant, multum in ora maris ejus, quod accolunt, potuere. Primo in Insula: Ænariam, & Pithecusis egressi, deinde in continentem ausi sedes transferre.* Idipsum Strabo, & alii nuper laudati affirmant. Cumani igitur, qui a veteri, unde primum digressi fuerant, patria Chalcidenses etiam dicti, hanc Urbem condiderunt, eamque initio Parthenopem appellarunt. Cur autem id nominis illi imposuerint, Plinius supra laudatus, Servius sub finem lib. 4. Georgic. ceterique ostendunt; nimirum a tumulo unius Sirenum, Parthenopæ dictæ, quæ ibi sepulta fuerat, hanc Urbem ab ipsis excitatam nuncupare placuit. Quam nominis hujus originem Silius lib. 12. eleganter exhibuit: *(3)*

*Sirenum dedit uno tuum memorabile nomen
Parthenopæ muris Archeloiæ, æquore cujus
Regnare diu cantus, cum dulces per undas,
Exitium miseris caneret non prospera nautis.*

Alludit Silius ad Sirenum cantus, Poëtarum commentis adinventus. Siren quippe monstri marini genus est, Poëtarum fabulis celebratum, superiore sui parte virginis formam referens, inferiore in piscis caudam desinens. Has vero Poëtæ tres fuisse

fabulantur, Archeloi fluminis, & Calliopes Nymphæ filias, quarum nomina fuerunt, Parthenopæ, Lygia, & Leucolia. Hæ cum littus Siculum incolerent, nautas præternavigantes suavitæ cantus in naufragium pellicebant. Ulysses autem cum illac ipsi iter

(1) Plinius lib. 3. cap. 5.

(2) Livius Dec. 1. lib. 8.

(3) Silius lib. 12.

iter esset, sociorum aures cera obturavit, seipsum vero malo navis iussit alligari: eoque modo periculum tutus evasit. Quare Sirenes cum se contemni viderent, impatientia doloris se precipitaverunt in Mare. Homerus 12. Odyss. Ovidius lib. 5. *Metamorph.* comminiscitur, has fuisse comites Proserpinæ, eamque raptam diu quæsisse, quam cum minime invenissent, in marina monstra esse converfas, sursum virginea forma, postrema corporis parte pisces, voce, cithara, & tibiis tam blande canentes, ut cantus dulcedine nautas sopirent, sopitos demergerent, demersos etiam devorarent. Circa scopulos eas latitasse ferunt, indeque Sirenium scopuli dicti: de quibus Virgilius lib. 5. *Æneid.* (1)

*Jamque adeo scopulos Sirenium ad-
veſta ſubibat*

*Difficiles quondam, multorumque
oſibus albos.*

Quæ carmina Servius hunc in modum exponit: (1) *Sirenes secundum fabulas parte virgines fuerunt, parte volucres, Arbeloi fluminis, & Calliopes Musæ filie. Harum una voce, altera tibiis, alia lyra canebat, & primo juxta Pelorum, post in Capreis Insulis habitaverunt, ubi nautas illeſtos suo cantu in naufragia deducebant. Secundum veritatem meretrices fuerunt: quæ quoniam tranſeuntes perducebant ad egeſtatem, his fiſte ſunt inferre naufragia. Haſ Ulyſſes contemnendo deduxit ad mortem. De iisdem Ovidius ait:*

*Monſtra Maris Sirenes erant, quæ
voce canora*

Quaſlibet admiſſas detinuerat rates.

Harum itaque Sirenium Parthenope natu maxima, præ dolore quod prætereuntem Ulyſſem cum ſociis in scopulos cantu pellicere non poterat, cum in Mare ſe precipitaſſet, eo de-

lata fuit, ac tumulo ſepulta, ubi poſtmodum Cumani Urbem hanc condiderunt, ex illius Sirenis nomine illam appellantes. Sed cum loci ubertate, atque amoenitate maiorem in modum frequentari civitas cœpiſſet; veriti ne Cumæ defererentur, diruendæ Parthenopis conſilium inivere. Quo factò, mox immani peſtilentia vexatì, oraculo moniti ſunt, ut novam Urbem reſtituerent. Cui quidem oraculo morem gerentes, Urbem paulo ante dirutam ſplendidius inſtaurarunt, atque ex reſponſi verbis arrepto omine, Neapolim; hoc eſt, novam urbem nuncupaverunt. Hinc Solini opinio exploditur, aſſerentis, Neapolim ab Auguſto nomen ſuum naſtam eſſe, quod ab ipſo fuerit inſtaurata: id enim falſum eſſe, evincitur auctoritate Lycophronis, qui Ptolemæi Philadelphi temporibus, multis ante Auguſtum annis clauit; is quippe hanc Urbem Neapolim vocat ejuſque cives Neapolitanos, quos ſcribit quotannis ad Sepulchrum Parthenopes faces ferre, conſueviſſe. Livius item ſub Auguſto celeberrimus Scriptor, lib. 8. Decad. 1. originem ejuſdem civitatis, verbis ſupra relatis exhibens, alibi vero res in ſecundo Bello Punico geſtas enarrans, uti etiam Plutarchus in Marcello, & in Annibale, ſemper eam Neapolim, ejuſque cives Neapolitanos tunc temporis jam appellatos ſignificant. Diu enim ante Auguſtum, immo antequam Campania Romani juris fieret, Neapolis nomen huic Urbi inditum fuerat. Conſulto ommiſi quorundam opinionem, qui Neapolim ab Hercule Ægyptio conditam volunt, quod ei pauci Scriptores ſuffragantur; altera vero hætenus expoſita magis recepta ſit. Ex iis autem qui a Cumanis ædificatam cenſent, id contigiſſe Regnante apud

S 2

Ju-

(1) Virgilius lib. 5. *Æneid.*

(1) Servius ibid.

1612 Orbis Sacer & Profanus

Judæos Salomone existimant: cui sententiæ favet Joann. Baptista Mascu-
lus Soc. Jesu in Fastis Veteris Te-
stamenti.

III. Crevit sensim novæ Urbis
amplitudo, adeo ut tractu temporis
inter præcipuas Campaniæ civitates
censeretur. Cum Romanis tunc pri-
mum inivit societatem, quando & uni-
versa Campania adversus Samnites
a Senatu auxilium petiit. Verum ubi
Palæpolis ei proxima, cum suis viri-
bus, tum Samnitium infida societa-
te adversus Romanos freta, iis bel-
lum indixit, anno Urbis Conditiæ 426.
non desunt ex antiquis auctores, qui
asserant, Neapolim quoque eo tem-
pore Samnitibus se adjunxisse. Inter
alios Dionysius Halicarnas. in ex-
cerptis quibusdam Legationibus tradi-
dit, Romanorum Legatos Neapolim
missos, ut si fieri posset Urbs a Sa-
mnitium amicitia descisceret, & Po-
puli Romani amicitiam amplecteretur;
re infecta discessisse. Nec ab-
nuvit Livius, dum Dec. 1. lib. 8. re-
fert, post Palæpolis deditionem Ro-
manis factam, foedus cum Neapoli-
tans initum, eosdemque in amicitia
rediisse: ⁽¹⁾ *Tum, inquit, fœ-*
derus Neapolitanum (eo enim deinde
summa rei Græcorum venit) similis
vero facti, ipsi in amicitiam rediisse.
Sanctum amicitiaæ fœdus Neapolita-
ni constanter observarunt, suæque
erga Romanos sinceræ fidei, ac so-
cietatis præclarum specimen exhibue-
runt quammaximè secundi Belli Pu-
nici tempore, cum res Romana tot
cladibus attrita pæne ad exitum ten-
dere videbatur. Quod quidem eo
maioribus dignum laudibus, quo vi-
cina Capua tunc potens viribus, &
opibus, ejusque exemplo plures aliæ
nedum Campaniæ, verum etiam ce-
terarum Provinciæ civitates ad

Pœnum defecissent. Neapolitani ve-
ro magna animi virtute præditi ad-
versus peræque ac prosperis rebus Ro-
manos socios adjuvare statuerunt. Le-
gati cum primis Romam missi, qui &
quadraginta pateras aureas magni
ponderis dono exhiberent; & vires
opes, & quicquid a maioribus thesauri
relictum, ad Imperii Urbisque Ro-
mæ subdium in Curia Senatui libe-
raliter, & ingenue offerrent. Lubet
Livii id narrantis verba proferre: ⁽²⁾
Quum ad Geryonem jam hieme impen-
dente constitisset bellum, Neapolitani
Legati Romam venire, ab iis quadra-
ginta pateræ aureæ magni ponderis in
Curiam illatæ, atque ita verba facta
ut dicerent, scire se Romani Populi
erarium bello exbauriri, Et quum
juxta pro urbibus agrisque sociorum,
Et pro capite, atque arce Italiæ, Ur-
bis Romana, atque Imperio geratur,
æquum censuisse Neapolitanos quod au-
ri sibi quum ad ipsorum ornatum, tum
ad subsidium fortune a Majoribus re-
lictum foret, eo juvare Populum Ro-
manum, siquam opem in se se crede-
rent, eodem studio fuisse oblaturus,
gratum sibi Patres Romanos, Populum-
que facturum, si omnes res Neapoli-
tanorum suas duxissent, dignosque ju-
dicaverint, a quibus donum animo ac
voluntate eorum, qui libenter darent,
quam re, maius ampliusque reciperent.
Legatis gratiæ actæ pro munificentia
curaque, patera, quæ ponderis mini-
mi fuit, accepta. Quod verbis Nea-
politani sponponderant, re etiam im-
plevere; Annibali siquidem post tot
victorias insolefcenti, atque Campa-
niam invadenti, fortiter resistere. ⁽³⁾
In eos propterea ira victoris versa:
Neapolim adit, & quam vi expugna-
re diffidebat, arte aggreditur; insi-
dias locis idoneis collocat, prædam
portis Urbis inolefentius ostentat, ci-
ves

(1) Livius Dec. 1. lib. 8.
(2) Idem Dec. 3. lib. 2.

(3) Idem ibidem lib. 3.

ves elicit ad persequendum incompósitos, donec in præparatas insidias pertraherentur, e quibus pauci præcipiti fuga, & natatione evaserunt. Ab Urbe tamen oppugnanda Pœnuni absteruere conspecta mœnia, haudquaquam prompta oppugnanti. Inde Capuam Annibal slectens iter, atque in eam receptus, iterum Neapolitanorum animos partim spe, partim metu frustra tentavit. Quare in agrum Nolanum exercitum traducens, cum paulo post Marcelli adventum audisset, inde excessit, & ad Mare prope Neapolim rursus descendit, cupidus maritimæ civitatis potiundæ, quo cursus navibus tutus ex Africa foret. Verum posteaquam Neapolim a Præfæto Romano, M. Junio Silano teneri accepit, civesque in Romanorum fide constantes persistere, ab incepto destitit. Sicque Neapolis deiaceps nullis Carthaginensium, aliorumque Romani nominis hostium pollicitationibus, & artibus ab inito semel amicitiz fœdere potuit divelli.

IV. Quamobrem ob singularem fidem Romanæ Reipublicæ in prosperis æque, & adversis exhibitam, Neapolis inter liberas Italiæ civitates, fœderatasque semper est habita, ac plurimis aucta privilegiis, tam Consulium, quam Imperatorum temporibus; uti testantur, Livius, Dionysius Halicarnasæ., Blondus, Sabellius, Collenucius, alique magni nominis Scriptores. Coloniam Neapolim a Romanis fuisse deductam, immo, & Municipium, Ughellus ex Panvino affirmat: quod tamen negant recentes Scriptores Neapolitani, si Coloniz, & Municipii nomina rigoroſe accipiantur: volunt enim fuisse Rempubicam liberam, quod ex Polybio se ostendere putant. Ita præ aliis asserunt Petrus Lafena in

Gymnasio Neapolitano, cap. 4. fol. 69. ubi & citat Fabium Jordanum: Freccia de Subfeudis lib. 3. cap. ult. num. 14. fol. 404. Franciscus de Petris in Histor. Neapolitan. lib. 1. cap. 5. Antonius Caracciolus de Sacr. Eccles. Neapol. Monument. cap. 6. fol. 109. & alii, quorum testimonia refert Ughelli Continuator. Immo adeo liberam fuisse Neapolim contendunt, ut ipsi Romani aliquo reatu graves, ne debitas pœnas solverent, ad Neapolim tanquam tutissimum asylum confugiebant. Honoris igitur causâ, inquirunt, solum obtinuit hæc civitas, ut esset Colonia, & municipium, quod suæ libertati nullo modo officiebat: quo sensu intelligendas esse volunt marmoreas Inscriptiones apud Panvinum, & alios, in quibus fit mentio Coloniz, Municipii, Patroni, seu Decurionum. Ipse Ughellus fatetur, Neapolim fuisse quidem Municipium, sed suis legibus, & Magistratibus vixisse, nunquam tamen Romanæ Præfecturæ jugum sensisse.

V. Hanc Urbem Romani Imperatores, virique ingenii laude ac eruditione præstantes, ob ejus nobilitatem, præclaras dotes, cœlique clementiam sæpius frequentarunt, loci præsertim amœnitate summo opere delectati. (1) Octavius Augustus Capreis insula Neapolim traiciens, quamquam infirmis intestinis morbo variante, quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectavit. Aenariam Insulam idem Augustus Neapolitanorum Reipublicæ dono dedit, eam ob causam, quam Suetonius in ejus Vita refert: (2) *Apud Insulam Capreas, inquit, veterrimæ illicis demissos jam ad terram languentesque ramos convalescisse adventu suo, adeo lætatus est, ut eas cum Republica Neapolitanorum permutasset,*

(1) Suetonius in Augusto, ante finem.

(2) Ibid. cap. 93.

1614 Orbis Sacer & Profanus

verit, *Aenaria data.* (1) Nero, teste Tacito, *Neapolim quasi Græcam, Urbem delegit, inde initium fore, ut transgressus in Achaïam insignesque, & antiquitas sacras coronas adeptus, maiore fama studia civium eliceret.* Hac in Urbe primum artem cantandi protulit, ipsemet Augustæ dignitatis oblitus in Theatro sæpius, & per plures cantavit dies: (2) Sumpto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens secreti a balneis in theatrum transiit, mediaque in Orchestra frequente populo epulatus est. (3) Reversus in Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Alii itidem Imperatores eo divertunt aliquando, urbemque non aspectu suo dumtaxat, sed & ædificiis, & privilegiis honestarunt. Neque ipsam tantum civitatem, sed etiam Sinum proximum Puteolanum, & viam, qua Neapoli Puteolos iter est, miro opere subterraneo, magnis fornicibus instructam, & lapidibus stratum construxerunt: Pontes item lapideos imposuerunt Mari, quorum adhuc vestigia conspiciuntur. Romanorum quoque Patritios quamplures in agro, & prope Sinum Neapolitanum, Balnea, Villasque magnificas, ut illic otio indulgerent splendide condidisse tradunt. Extant in Urbe ipsa veterum ædificiorum præfæta monumenta; Epitaphia, Statuæ, Cippi, Columnæ, Aræ, marmora sculpturis artificiosis ornata, magnoque in pretio habita.

VI. Quoniam vero Urbs ista, cum loci amœnitate, tum aëris tem-

peric Musis, Literisque excolendis peropportuna erat, Viros eruditos persæpe allexit, ut quietis & otii captandi causa, relictis patriis laribus, quibus nihil dulcius homini, in eam se conferrent: quod præ aliis Silius Italicus hisce carminibus fateatur: (4)

Nunc molles Urbi ritus, atque hospita Musis

Otia, & exemptum curis gravioribus ævum.

Idipsum pariter affirmat Strabo referens, studiorum gratia juvenes, immo & ætate confectos seniores plerumque ab Urbe Roma digressos, Neapolim adire consuevisse. Annæus Seneca Philosophus insignis, & Neronis Præceptor Campaniam lustrans, Neapolim aliquando divertit, quo tempore epistolas ad Lucilium scripsit 55. & 57. in quarum altera Servilii Vatiæ Villam in Cumano littore sitam, prope Baias, in altera vero Cryptam Neapolitanam descripsit, cum Baiis Neapolim repeteret, ut in ejus principio asserit. Titus Livius universæ Romanæ Historiæ fecundissimus auctor, Q. Horatius Flaccus, Statius Papinius, Claudius Claudianus celebres Poætæ; Franciscus Petrarcha, Blondus Foroliviensis, aliique innumeri, qui ingenio, scriptisque Literariam Rempublicam illustrarunt, sæpius studiorum causa in hanc Urbem secesserunt. Sed multorum instar sit P. Virgilius Maro, Poëtarum facile princeps, Neapolis incolatu usque adeo illectus, ut Georgicorum libros ibidem se composuisse fateatur, illos ita concludens: (5)

*Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam,
Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum*

Fal-

(1) Tacitus Annal. lib. 15.

(2) Suetonius in Nerone cap. 20.

(3) Ibid. cap. 25.

(4) Silius Italicus.

(5) Virgilius Georg. lib. 4. in fine.

Pars II. Lib. IV. Cap. VII. 1615

*Fulminat Euphratem bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque affeclat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oci:
Carmina qui lusi pastorum.*

Quæ carmina Servius exponens, ait: ⁽¹⁾ *Parthenope, idest Neapolis, quæ primo ex corpore unius Syrenis illic sepulta Parthenope est appellata.* Tanto deinceps amore Virgilius hanc civitatem prosequutus est, ut Athenis una cum Cæsare Augusto Romam reverti statuens, cum in itinere morbo correptus tandem Brundisii diem extremum clausisset, ante obitum. Tuccam, & Varrum Amicos suos precatus fuerit, ut ejus ossa Neapolim transferrent, ubi diu & suavissime

vixerat, ac extrema valetudine ipse sibi epitaphium fecit disticon. Hæc narrat Aelius Donatus in Vita P. Virgilii Maronis, ejus Carminibus præinserta in Editione Veneta anni 1572. quam penes me habeo. Addit idem Donatus, translata jussu Augusti Virgilii ossa, prout statuerat, Neapolim fuisse, sepultaque Via Puteolana intra lapidem secundum, suoque sepulchro id distichon, quod ipse fecerat, inscriptum est:

*Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: recinî passua, rura, duces.*

Servius item Virgilii Commentator tradit, altero lapide a Neapoli, Via Puteolana, prope fauces perfoissæ per Paulsylvum Cryptæ monumentum, ejus fuisse. Locum hodieque ostendunt accolæ.

VII. Quoad usque Romanum Imperium floruit, Neapolis summa tranquillitate potita est; ubi vero illud declinare coepit, variis incommodis fuit obnoxia, ac plurium tractu temporis dominatum subire compulsa. ⁽²⁾ Primum enim a Gothis expugnata fuit, cum ii Barbari instar torrentis in Italiam invadentes, totam pæne subegerunt. Postmodum tamen anno 537. ut Baronius narrat, seu ut Pagio placet, anno præcedenti a Belisario Gothis erepta fuit. Nam, ut Procopius refert lib. 1. de Bello Goth. ⁽³⁾ *Belisarius Romam cogitans, primum omnium Neapolim sibi obviam munitissimam in Campania*

civitatem, post duram viginti dierum obsidionem, in deditionem accepit. Paucis tamen post annis, nimirum anno salutis 543. rursum in Gothorum potestatem incidit. Cum enim hæc civitas arcta obsidione a Totila perstringeretur, auxiliumque a Justiniano Imperatore expectaret, classis ab eo missa ad Neapolitanum littus ventorum impulsibus naufragium passa est, quique e fluctibus emerferat in Gothorum devenere potestatem: his ergo perterriti Neapolitani, Totilæ Regi sese dederunt. Procopius autem id narrans, lib. 3. recte dixit: *Neapoli positus Totilas, eam captis præstitit humanitatem, quæ nec in hostem, nec in Barbarum cadat.* Nimirum paulo ante Totila ex congressu cum Divo Benedicto Abbate Casinensi mitior factus, tantam victis præstitit humanitatem, non parcendo solum, sed alendo, & commea-

(1) Servius ibid.

(2) Baronius ann. 537. n. 1. Pag. ibid. num. 2.

(3) Procopius de Bel. Goth. lib. 1. cap. 8. & seq.

1616 Orbis Sacer & Profanus

tum eisdem præbendo, ut neque quispiam propinquorum, amicorumve talia illis officia exhibere valuisset; ut ideam auctor pluribus commemorat. Haud diu tamen Gothi posthac Neapoli potiti sunt; missus enim a Justiniano Imperatore in Italiam Narses supremus, invictusque Cæsarei exercitus Dux ann. 552. ⁽¹⁾ Crotonem appulsus, Gothos ejus obfidionem deserece coëgit; indeque Ravennam petens, cum accepisset Totilam Regem Castra locasse ad Montem Appenninum, eum strenue aggressus, post longum certamen ejus exercitum fudit, contrivitque, ipsunque Totilam fugientem insecutus interemit: deinde Romam a Gothis tum occupatam oppugnavit: ac tandem reliquis Gothis, qui ex prælio evaserant, & Teia, quem sibi post Totilæ interitum Regem præfecerant, omnino deletis, Italiam universam ab immani Barbaræ ejus Gentis tyrannide, quam annis quadraginta illic exercuerant, liberavit. Quæ omnia contigerunt anno præfato, nisi fortassis Teiæ mors sequentis anni principio contigerit, quod utrumque Pagius probabile existimat. De his plura Procopius tradit, Belli Goth. lib. 4. cap. 16. & seqq. usque ad finem. Tunc vero Neapolim, cum reliquis Campaniæ civitatibus redditam fuisse Justiniani Imperio declarant hæc ejusdem Procopii verba, quibus suam Historiam claudit: *Itaque Romani Cumas, ac reliqua omnia capere præsidia, & annus exiit XVIII. Belli hujus Gothici, cujus Historiam Procopius scripsit.*

VIII. Verum ille ipse Narses, qui insigni virtute, ac fortitudinis laude Italiam Barbarorum jugo subtraxerat, postmodum iniqua prodicione rursus illam mancipavit. Male

enim acceptus a Sophia Augusta, Justinini Junioris uxore, & quia Eunuchus lanam in Palatio cum puellis nere jussus, interminatus est Augustæ telam, quam nec ipsa, nec ejus maritus retexerent. Revocatus ergo ex Italia Constantinopolim, ⁽²⁾ odio, & metu exagitatus, Neapolim Campaniæ civitatem secedit: unde legatos mox ad Longobardorum gentem dirigit, mandans ut pauperrima Pannoniæ rura defererent, & ad possidendam Italiam cunctis referant drositis venirent: simulque multimoda porcorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax est, ad eos mittit, ut eos ad veniendum citius posset illicere. Longobardi lata nuncia, quæ ipsi præceptaverat accipiunt, deque futuris commodis animo extollunt. Hæc eadem memorant, Anastasius in Vita Joannis III. Papæ, Fredegarius in Epitome, cap. 65. Sigebertus, Marianus Scotus, Hermannus Contractus, aliique Latini Scriptores. Baronius tamen Tom. VII. ad annum 567. & seq. hæc inter fabulas rejicit, atque censet, Narsetem ante Justinini Imperium ex Italia a Justiniano revocatum fuisse, quod in Coripo legisset ipso Justinini initio Narsetem Ducem celeberrimum Constantinopoli ejus inaugurationi interfuisse & Curpalatem tunc fuisse, quæ summa Palatii dignitas haberi cœpit, ex quo Justinus Justiniani nepos eam gessit. Verum Pagius ad ann. 567. num. 5. & 6. recte adnotat, Imperante Justinino tres Narsetes clariuisse, eosque Pers-Armenios. De duobus prioribus loquitur Procopius lib. 2. de Bel. Goth. cap. 13. ⁽³⁾ *Erat is, inquit, Narses Spado, & Sacrarum Largitionum Comes, &c. Justinus Dux Illyricorum, & Narses alter, qui ex Armenis Persæ subditis ad Romanos trans-*

(1) Pagius ad ann. 552. num. 8. & seq.
(2) Paulus Diaconus de Gest. Long. lib. 1. c. 5. & 6.

(3) Procopius de Bel. Goth. lib. 2. cap. 13.

Pars II. Lib. IV. Cap. VII. 1617

transfugerat olim cum Aratio fratre. Primus Italiæ Præfectus fuerat, a quo Totilas, & Gothi fuerunt debellati, & de eo loquitur Marius citatus. Secundus qui frater erat Aratii & Isacii, periit in bello Persico Imperante Justino gesto, ut tradit Procopius lib. 2. de Bello Pers. cap. 25. qui & alibi sæpius ejus mentionem facit. Tertius Narfes ille est, de quo Corippus a Baronio relatus num. 11. ubi & ejus de hoc Narfete carmina recitat. At Narfes iste, non est is, qui tantas res in Italia gessit, quique in offensionem Sophiæ Augustæ incurrit, ut ibidem Pagius demonstrat. Quem Baronius cum primo confundens, fabulosa existimavit, quæ de ipso Paulus Diaconus, aliiq; supra laudati referunt; quod minime scripsisset doctissimus Cardinalis, si alterum ab altero secrevisset. Quamquam autem auctores Græci nullam de evocatis in Italiam a Narfete Præfecto Longobardis mentionem faciant, non ob id ipsorum silentium fabulosam evincit Pauli Diaconi, aliorumque narrationem; quandoquidem iidem Græci ne quidem irruptionis Longobardorum in Italiam meminerunt, quam nemo idcirco fabulosam dixerit. Ceterum Latini Historici, apud quos res gesta sunt, ejus diserte meminerunt. Id præterea laudatus Pagius confirmat testimonio Melliti auctoris coævi, in *Brevi temporum Expositione* manuscripta, quæ extat in Bibliotheca Colbertina: is quippe de Justino Juniore differens inter alia hæc habet: *(1) Narfis Patrieius, postquam sub Justiniano Augusto Tutilane Gorborum Regem in Italia superavit, Sophiæ Augustæ Justinii conjugis minis perterritus Longobardos a Pannoniis invitavit, eoique in Italiam perducit.* Idem habet Sæp-
Pars II. Vol. III.

æus Isidorus Hispalensis Episcopus, auctor quoque contaneus in brevi suo Chronico nuper a Schellfrate ex Bibliotheca Urbino-Vaticana publicato.

IX. Narfes igitur iste Sophiæ Augustæ minis perterritus, Neapoli tunc urbe Justino Imperatori fida, consistens, in perniciem ejusdem non modo civitatis, verum etiam totius Italiæ Longobardos ascivit; quos ut magis alliceret, fructus eximii saporis, quibus hæc regio abundat, dono transmisit. Iis vero allecta Gens illa, ejusque regionis, quæ tot bonis affluebat, obtinendæ cupida, sequenti anno, scilicet quingentesimo sexagesimo octavo, Duce ac Rege Alboino, in Italiam irrupit, non eam occupatura, sed desolatura; tantumque formidinis iniecit, ut de vita potius omnes, quam de bello cogitarent; maxime cum huic præesset Longinus a Justino missus ea præfectura indignissimus, neque alio etiam tempore tolerandus. Tunc tamen, Neapolis, & aliæ civitates Campaniæ Longobardorum armis nequaquam subactæ; cum sub Alboini Regno ultra Tusciam progressi non essent, Paulo Diacono teste dum ait: *(2) Interim Alboinus invasit omnia usque ad Tusciam, præter Romam, & Ravennam, & quædam Castella, quæ erant in Maris littore constituta.* Igitur nonnisi post Alboini, immo & Clephis Regum interitum, idest, post ann. 576. Neapolis, & Campaniæ civitates a Longobardis occupatæ sunt, quod quidem infra illud decennium, quo triginta Duces sibi ea Gens constituit, contigisse arbitror, nec obscure indicat Paulus Diaconus ita loquens: *Per hos Longobardorum Duces septimo anno ab adventu Alboini & totius Gentis, spoliati*

(1) Mellitus apud Pagi ann. 587. num. 7.

(2) Paulus Diacon. de Gest. Longob. lib. 2. c. 12.

1618 Orbis Sacer & Profanus

tis Ecclesiis ⁽¹⁾ *Italia maxima parte capta, & a Longobardis subjugata est.* Nominatim vero Soram, Montem Casinum, & alia Campaniæ loca ab his Longobardorum Ducibus capta, ac devastata, ex Divo Gregorio Magno narrat Baronius ad annum 573. & seqq. Aut certe id contigisse oportet, cum iidem Longobardorum Duces, annis decem suæ Aristocratiae elapsis, rursus Regem sibi adlegerunt Autharim, aliis Autharith, seu Antarium dictum: de hoc enim Rege scribit laudatus Paulus Diaconus lib. 3. non solum Tusciam, & Campaniam eum occupasse: ⁽²⁾ *Sed usque etiam Rhegium extremam Italiæ Civitatem perambulasse: & quia ibidem inter Maris undas columna quædam esse posita dicitur, usque ad eam equo sedentem accessisse; eamque de Hastæ suæ cuspidē tetigisse, dicentem: usque huc erunt Longobardorum fines: Quæ columna usque hodie dicitur persistere: & columnam Authari appellari.* Tūlit deinceps Neapolis Longobardorum jugum usque ad Caroli Magni tempora, cuius virtute everso in Italia ipsorum Regno, paululum respirare cœpit sub leni ejus Imperio. Post Caroli Magni obitum, scisso inter ejus Filios, ac Nepotes Regno, quemadmodum Italia pæne universa, ita & præ ceteris Campania, ejusque primaria civitas Neapolis varias dominationum vices subierunt. Nam Græcorum Imperatores Neapolim aliquando suæ ditioni adjecerunt; dein Saraceni eandem occuparunt. Iis vero pulsus proprii Duces Neapolim rexerunt a seculo nono usque ad duodecimum, quorum Catalogum retexit Capaccius lib. 1. Hist. Neapol. de quibus etiam extat mentio in Chronico Casinensi, apud Sigonium, in lib. 5. de Regno Italiæ.

Nempe Ducibus a se electis Neapolis paruit usque ad Normannorum in Italiam adventum, qui Regno potiti sunt, ex quibus Principes, Regesque nati ejus dominium arripuerunt. Deinde Suevi, Germani, Galli, Arragonii, Hispani ejusdem adiere possessionem, quoad usque tandem. Carolus Sextus Austriacus, electus Romanorum Imperator semper Augustus, hac nostra ætate, una cum ipsa hac Urbe Metropoli, florentissimum hoc Regnum adeptus est, ac summa clementia, & tranquillitate moderatur.

X. Ubi vero Normanni primum, dein reliqui Reges Neapoli sedem fixere, hæc civitas non amplius unius Campaniæ Metropolis facta est, sed Princeps Urbium totius Regni, Campanis, Marlis, Picentiois, Hirpinis, Lucanis, Brutiis, Calabris, Salentinis, Peucetiis, Samnitibus, Vestinis, Ferentanis, Daunisiisque, inter 12. Lacus, 148. flumina, 1981. Oppidis decorata, feliciter dominatur. Natura, & fortuna inter se decertasse videntur, ut hanc Urbem, ejusque oram bonis omnibus, ac deliciis cumularent: cetera quippe Orbis loca alio favore sunt amplexæ, maioreque beneficiorum copia, alia aliis impertitæ, at in felicissimam hac civitatem, ejusque agrum, universam benignitatis suæ vim, ac cumulum effudisse videntur: Cumque multis in terræ locis, maiore gloria, quam alibi confederint, in hac regione sedem ipsam imperii sui, ac regiam sibi constituisse. Maris littoribus apposita est; Aërem habet placidissimum, & mollem, nec ullo ferre hyemis rigore molestum, sed perpetuo prope vere jucundum: agrum possidet peramœnum, atque feracissimum, toto anni tempore & floribus

(1) Paulus Diacon. de Gest. Longob. lib. 2. c. 12.

(2) Idem lib. 3. cap. 33.

Pars II. Lib. IV. Cap. VII. 1619

bus vernantem, & fructibus fecundum: eoque hac ætate Principes, illustresque viri non minori frequentia, quam olim veteres Romani, Neapolim concurrunt: etenim loci amœnitate, Urbisque splendore allecti universi fere Regni hujus Principes, ac Reguli majorem anni partem hac in Urbe exigunt, ædesque splendidissimas ferme omnes habent: unde Principum, Ducum, Marchionum, Comitum, Equitum, Doctorum, Baronum, ac nobilium Virorum plena confertaque adeo est, ut paucissimas Orbis terræ civitates huic exæquari incolarum nobilitate posse Viri eruditi censeant. Urbs spatium amplectitur magnum, inter Mare, amœnissimosque colles ædificata magnifice, mœnibus firmissimis cincta atque munita. (1) Verum, ut Ubertus Folieta observat, non satis hæc civitas in latitudinem patet, minusque quam pro magnitudine, & imensis opibus ampla est. Exornavit tamen plurimum, ampliavitque Petrus Toletus Caroli Quinti Imperatoris Vicarius, & Prorox, is quippe pomœrium protulit, Urbis longitudinem produxit, excipiensque intra mœnium septa collem, Urbis ambitum auxit. Urgentibus enim a tergo collibus coarctatur, quo fit, ut præter eam partem, quam Toletus addidit, quæ pulcherrima omnium est, quæque dignitatem hujus Urbis mire auxit, ac præter amplum decumanum, hæc Urbs angustioribus semitis & angiportibus utatur, neque multæ in ea sint perpetuæ viæ, sed pleraque sint anfractibus, & flexis implicata. Quin etiam præter forum mercati, quod per amplum est, nullas satis laxas areas, aut campos habet; sed hæ angustię altitudinis ædificiorum compensantur, excelsis cœnaculis sublatorum. Illudque est

in hac Urbe eximium, quod cum in ceteris urbibus tenuiorum, & plebeiiorum tecta humilia fere sint, in hac infimorum ædes altitudinem domorum nobilium æquent, omnesque fere in quintam contignationem, nonnulla etiam in sextam consurgant, quæ totidem familiis sedes præbeant, frontiumque specie, & pulchritudine nobilium domibus pares sint. Nam ostia, & fenestras affabre factas habent, antiquis & epythiliis, ac Zophoris, & coronis ornatas. Quæ res haud scio an ulli alteri Urbi contingat. Ipsi porro nobilium domibus nihil ad magnificentiam deest: nam maxima pars e lapide quadrato sunt, peristyliaque habent, atque ornatissimas, & laxas porticus, quæque unica hujus Urbis commendatio est, maxima illorum pars pensiles hortos habent scilicet arborum silvis consitos, ad secundam contignationem sublatis, in qua herilis habitatio est, cum reliqua familia in inferioribus, & superioribus locis cubet, ut ex ipsotriclinio ac cubiculis, quibus herus utitur, sit in hortos ex æquo loco transitus. Domus omnes non tegulis, sed tabulis lapideis in summo fastigio obtektæ jucunda præbent deambulacra.

XI. Ædes splendidissimas Principes pæne omnes obtinent, præ ceteris amplissimæ sunt illæ Ducis Gravinæ, quamquam nondum absolutæ; alioqui nullis totius Italiæ cessuræ; item Salernitani Principis. Divorum vero Tempia ornatissima, atque magnifica; sed de iis infra. Arces in ea validissimæ sunt, Castellum novum; hoc Alphonsus primus instauravit, operibusque maximis sepit, adeo ut firmissimis Europæ totius propugnaculis adnumerari merito possit. Castellum hinc Capuanum, quod nunc comitiis incundis, & imperii ci-

T 2

vita-

(1) Ubertus Folieta de Laudib. Urb. Neapol.

1620 Orbis Sacer & Profanus

vitatiffque negotiis attributum est. Item Castellum Ovi, modico extra Urbem spatio, in scopulo (Meagrum veteres appellabant) cinctum mari. Præter hæc, Castellum Santermense in rupe, moenibus Urbis imminente situm, a Carolo Quinto, dein ab aliis Regibus Hispano-Austriacis mirifice communitum fuit. Addita iis Carmelitarum ingens Turris: ac demum Collis, vulgo *Pizzofalcone* dictus, cum valido militum præsidio adjunctus est. Extra muros Australi parte Moles in mari, opus arte summa factum conspicitur, ad Portus commoditatem, atque tutelam, navibus ex omnibus fere Orbis partibus perpetuo pleni. Viæ civitatis etsi, ut diximus, pleræque sint anfractibus, & flexis implicatæ, præsertim vetustiores; aliæ vero deinceps a Petro Toletto, atque ab aliis Proregibus constructæ perelegantes sunt, & directæ, illa cumprius, quæ Tolentina dicitur, omnium est pulcherrima, lata, in longum miro modo protensa, atque splendidissimis ædificiis exornata. Proregis Palatium peramplum est, sed vetustum, cui ingens nobilisque Platea adiacens decus conciliat. Ædes publicæ Magistratum, Regiorumque Ministrorum, quæ *Vicarie* nomen habent, augustæ sunt, & Magnificæ. Curie quaternæ, quas Sedes appellant, Capuana, Nidenfis, Montana, Divique Gregorii; quo Principes, Duces, Marchiones, omnesque ceteri Nobilium Ordines ad consultandum de rebus publicis conveniunt. Nullus in Nobilium cœtum adscribitur, nisi in unam ex præfatis quatuor Sedibus, communibus ceterorum ejusdem Sedis Procerum suffragiis sit cooptatus, quantumvis ille & divitiis, & honoribus affluat. Nulla quippe Natio est, veteris avitæque nobilitatis a Majo-

ribus acceptæ; ac ingenuo sanguine propagatæ ad posteros, conservandæ, Neapolitana studiosior, ac jure tenacior. Hinc illam studiis omnibus colere, a quovis nævo intactam custodire, ac si opus sit, profuso etiam sanguine vindicare satagunt. Populi porro tanta illic multitudo, ut si Lutetiam Parisiorum in Galliis, & Londinum in Anglia excipiamus, nulla sit Europæ civitas Neapoli incolis frequentior. Plebs tamen insolens, atque ad ciendos tumultus proclivis, ii præsertim quos vulgo *Lazaros* nominant; sed facile nobilibus obsequuntur; quo fit, ut horum opera haud difficulter tumultus comprimantur. Iis a Rege Caput, e Nobilibus præficietur, quem *Electum Populi* vocant, cujus præcipuæ partes sunt, jura ac privilegia Gentis tueri, annonæ abundantiam procurare, plebis seditiones compescere, & id genus alia implere, quæ ad quietem, utilitatemque civium pertinere noscuntur.

XII. Quamquam autem præclara sunt, quæ de nobilissima hac civitate hætenus diximus, haud minora tamen sunt, quæ adhuc supersunt enarranda. Ea vero eleganter exponit Ubertus Folieta de Laudibus Urbis Neapolis disserens: ubi illud animadvertit, res omnes, quibus magnarum Urbium dignitas maxime illustratur, in hanc unam confluere. (1) Eas ille quatuor in primis esse statuit: primum incolarum frequentiam; deinde civium opes & sortem; tum negotia, & commercia; postremo imperii magnitudinem. Hæ quidem res tantam vim habent ad civitatis dignitatem extollendam, ut quæ civitas una ex iis dotibus prædita sit, ea in prima commendatione ponatur. In quo igitur eminentiæ fastigio Neapolim locabimus, quæ

(1) Ubertus Folieta loc. cit.

quæ omnibus iis bonis adeo præcellit, ut ceteras civitates ea ipsa laude, qua singulæ commendantur, longe superet? Et quidem de incolarum multitudine res cunctis Nationibus explorata est, & fama ubique divulgata, hac in re Neapolim tertiam in tota Europa Sedem, in Italia vero primam tenere; nam sexcenta circiter mortalium millia eam alere proditum est; idque ducta tritici, & annonæ ratione, aliisque certissimis argumentis perhibent constare. Verum non tanta est in multitudine, quanta in genere hominum commendatio. Natura quippe acutissimi sunt ingenioque præstantes, ad omnes magnas res apti, linguaque ita prompti, ut eloquentia naturæ beneficio, regionis propria esse videatur, plurimumque omnis ætatis in Urbe ac toto Regno omni doctrinarum laude, omnique literarum gloria insignes extiterint. Aptique in primis militiæ sunt, quod ingens sit & in corporibus robur, & in animis vigor, manuque strenui sunt; & animo audaces, contumeliarum vero, atque iniuriarum minime patientes, sui que ipsimet acerrimi vindices, quique pro dignitate tuenda nullum recusent discrimen. Equestris præterea rei usu peritissimi, in qua exercenda maximam operæ, & ætatis partem Nobiles infumunt.

XIII. Jam vero quæ altera erat laus, ea est Neapolitanæ Nobilitatis conditio, is fortunæ status, tantæque civium Neapolitanorum opes, quæ non fidem modo, sed admirationem pæne exuperent. Quo tempore Ubertus Folieta scripsit, seculo nimirum decimo sexto, prodidit, tunc Neapoli plus septingentos cives extitisse, Castellorum, Vicorum, Urbium etiam dominatu conspicuos, atque in iis plus centum, Principum, Ducum, Marchionum, Comitum ti-

tulis insignes, magnumque illorum numerum fuisse, quorum annua vectigalia dena aureorum millia, excederent, nonnullorum etiam ad quinquaginta millia, aut etiam eo amplius pervenirent. Post Folieta, & Mazzellæ ætatem, quemadmodum Urbs, Regnumque incolarum multitudinæ; opibusque, ita & Proceribus, ac Dynastis crevere: siquidem hodie Principatus quinquaginta, Ducatus octuaginta duo, Marchionatus centum, Comitatus quinque & sexaginta, & Baronatus mille recensentur. Ut autem ejusmodi Titulis, ac Feudis fruere, quam plures Principes, Marchiones, Comites, Barones, Equites aliarum quoque Nationum inter quatuor Curias, Sedesve Nobilium Neapolitanorum cooptari obtinuerunt. Hinc ex Germaniæ, Hispaniæ Magnatibus non pauci, ex Romanis item Principibus, Nobilibusque Mediolanensibus, Florentinis, & Genuensibus plurimi a Neapolitanis Regibus ejusmodi Feudorum Titulis decorati fuerunt. Quin & Magni Duces Etruriæ, Parmæ similiter, Mantuæ, Guastallæ, ac Mirandulæ Duces, alique Italiæ Principes, fiduciario jure, sub supremo tamen prius Hispaniarum Monarchæ, nunc vero Caroli Sexti Imperatoris Austriaci dominatu, Urbes, Castella, & Provincias possident. Ex iis omnibus Ubertus Folieta colligit, vere dici posse majorem prope esse in hac civitate fiduciarias ditiones obtinentium, ac populis dominantium, quam in multis aliis opificum, & Sellulariorum numerum. Quodque magis mireris, quisque illorum pro muneris præstantia, decus dignitatemque egregie sustinet. Paulo plus quidem quam æquum sit apud exteras Gentes, sibi assumere Neapolitani, tumidiioraque esse hominum ingenia, ac de se, & de civitate sua pau-

paulo jactantius & inflatus loqui existimantur: ceterum si quis secum reputaverit, fortunam hominibus animos, ac spiritus facere, fortasse illis ignoscat, si nimia rerum copia, affluentesque opes illorum orationem paulo longius interdum provehant.

XIV. Negotia vero (quæ tertia dos ad commendationem proponebatur) Deus immortalis, quam multa, quam magna, quam multiplicia, sive opificum copiam, & varietatem species; sive Gentis industriam, & solertiam, totamque Urbem tabernis refertam aspicias, sive in maritima & terrestria commercia, mercatorumque frequentiam intueare, sive ad jurisdictionem, & forenses causas animum convertas? Maritimorum quidem commerciorum testis est Portus onerariis, & omnis generis navigiis perpetuo refertus, nullaque est civitas tota Italia, in quam maior Mercatorum copia commigret, quæque illos cum majore quæstu, majoribusque compendiis dimittat. Amplissimæ illic Societates in vestigalibus publicis exercendis, atque in ceteris omnibus rebus, in quibus Mercatorum elaborat industria, occupatæ. Illud præterea ad eorumdem commodum plurimum confert, nullum esse in toto terrarum Orbe ad commercia opportuniorem situm, quippe qui Mare Mediterraneum medium secans, ac veluti nota discriminans, & in omnes cœli plagas vergens, commodissimos ac brevissimos in Africæ, Asiæ, Græciæ, Illyrici oras habeat tractus, atque utraque ejus littora omnibus amœnitatibus arborum confita frequentissimis, tutissi-

mis, peramplisque Portibus, ac quamvis magnarum classium capacibus sint excavata. Iis bonis & commodis accedit ubertas maxima Regionis; hæc namque fructuum copia, varietate, præstantia ceteras omnes vincit: nulla siquidem omnino re ad humanum victum & cultum, nedum necessarium, sed etiam delicatum, eget importata ex aliis Orbis partibus, ipsa vero tantam fructuum, frugumque copiam affert, quæ cum incolarum necessariis usibus assatim suffecerint, quæ superant exportata, Folietæ temporibus tricies centum aureorum millium nummum conficerent; hodie vero longe plus duplo. Ingens illic vis tritici, generosi vini, olei, saecari, serici, lanæ, amygdalorum, carniū, cumini, croci, manna quoque, & rhabbari, ac ceterarum omnium fert rerum, quæ usum necessitas & amœnitas postulat, ex hoc Regno in omnes Orbis partes exportantur.

XV. Postrema laus est imperii amplitudo, quod in omnes eas Provincias porrigitur, quæ inter utrumque Mare, Superum scilicet, Inferumque a Latio, & Piceno totam Italiæ longitudinem, usque ad Rhægium, ejusque promontorium, quo Italia terminatur, definiunt. Iis quippe omnibus, earumque Urbibus, Oppidis, Castris, locisque cunctis una Neapolis, velut Regina præest. Et si autem eas Regni Neapolitani Provincias suis antiquis nominibus jam supra exposuerimus, lubet autem easdem modernis, etiam vernaculis vocabulis hic exhibere.

Nea-

Neapolitani Regni Provinciæ.

Ager Barianus, *Terra di Bari.*
 Ager Hydruntinus, *Terra di Otranto.*
 Aprutium citerius, *Abruzzo citra.*
 Aprutium ulterius, *Abruzzo oltra.*
 Basilicata, *Basilicata.*
 Calabria citerior, *Calabria citra.*
 Calabria ulterior, *Calabria oltra.*
 Campania Felix, *Terra di Lavoro.*
 Capitaniata, *Capitaniata.*
 Comitatus Molisinus, *Contado di Molise.*
 Principatus citerior, *Principato citra.*
 Principatus ulterior, *Principato oltra.*

Singulis autem hisce Provinciis singuli Præsides a Rege constituti præfunt, qui in primariis earumdem Urbibus resident; Regni vero totius Prorox Neapoli Sedem habet, Regio plane apparatu, ac pompa palam incedens. Ipsi porro Regni Principes, Duces, Marchiones, Comites, Baronesque magnam anni partem plerumque in eadem Urbe peragunt, divite ac splendida in Aedibus supellectile, in publicis Comitibus, atque spectaculis nobili comitatu, Regulorum more utentes. Generosis equis ac proceris maxime delectantur, quos ingenti copia Regnum Neapolitanum gignit, ac nutrit. Vestimentorum item cultu, quadrigisque magnificis maxime superbiunt; atque uno verbo, parem dignitati, ac nobilitati animum exteriore etiam fastu ostentant.

XVI. Iis clarissimæ istius Urbis eximiis dotibus & illam adiiciendam censeo præstantissimam, ex illa nimirum quavis ætate prodiiisse viros, toga & armis, pace, & bello, literis, & Ecclesiasticis Præfecturis insignes. Eminuere præ aliis Bonifacius Nonus Romanus Pontifex ex Illustrissima Tomacella Stirpe oriun-

bus, qui, teste Blondo, primus non modo Urbem Romam, sed & ipsum quoque Pontificatum in dominii potestate continuit. Paulo post Neapolis alterum Romanum Pontificem Ecclesiæ dedit Joannem XXIII. ex nobilissima Gente Cossa, Virum prudentem, qui ob publicam rei Christianæ tranquillitatem, in diuturno plurium Pontificum Schismate, suadente Sigismundo Romanorum Imperatore, in Synodo Œcumenica Constantiensis Pontificatu cessit. Tum deinde seculo decimo sexto Paulum IV. e Clarissima Caraffa Familia; ac tandem seculo decimo septimo labente Innocentium XII. e nobilissima Gente Pignattella ortos, Summos Romanæ Sedi Pontifices peperit. Plures itidem Patriarchæ, Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, alique Sacrorum Antistites inde prognati sunt. Literarum vero laude inter alios excelluit Statius Papinius, Poëta celebris, qui sub Domitiano Augusto vixit, inter Heroicos Poëtas relatus, haud ignobili genere Neapoli ortus. Quidam tradunt, Maiores ejus oriundos esse Epiro, diuque versatos Sellis, non sine admiratione ingenii & probitatis. Patrem habuit

1624 Orbis Sacer & Profanus

buit Statium Papinium, qui Romæ Poësin & eloquentiam docens, inter ævi sui celebriores Rhetores habitus, a Domitiano, cujus quoque præceptor erat, lauro auroque coronatus est, atque ob insignem eruditionem, egregiasque virtutes Neapoli civitate donatus, in qua Statium Poëtam, de quo loquimur, ex Agelina uxore genuit, ut ipse lib. 5.

Silvar. 3. indicat. Reliquit Silvarum libros 5. Thebaidos 12. Achilleidos 5. Dramata quoque composuit, nunc deperdita, quemadmodum *Agave*. Paulo post Domitiani mortem Neapolim se recepit, cum Claudia uxore, ad quam de Neapoli Patria multa scribens, inter alia hæc edidit carmina: (1)

*Quid nunc magnificas species, cultumque locorum,
Templaque & innumeris spacia interscintæ columnis,
Et geminam molem nudi tectique theatri,
Et Capitolinis quinquennia proxima lustris.*

Alludit postremo versu ad ludricum quinquennale Neapoli celebratum; quod quidem antea Strabonis ætate institutum insinuat idem Strabo, & refert Suetonius in Octavio, cap. 98. Mirum est Martialem, cum adeo celebret Stellam Poëtam, non memi-

nisse Statii, qui eo amicitie nexu ipsi conjunctus erat, ut ei miserit primum Silvarum librum. Nempe ob invidiam a Martiale prætermisum volunt. Ejus tamen cum laude meminit Juvenalis Satyra septima: (2)

*Curritur ad vocem jucundam & nomen amice
Thebaidos, lætam fecit cum Statius Urbem,
Promisitque diem, tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur, sed cum fregit subfellia versu
Esurit instatque Paridi nisi vendat Agaven.*

Celeberrimus quoque Poëta fuit Jacobus Sannazarius, egregius Virgilii Maronis imitator, & ipse Neapoli oriundus. Is ad imitationem Pontani, qui *Joviani* cognomen assumpsit, *Alius Sincerus Sannazarius Parthenopæus* dici voluit. Scripsit libros 3. de Partu Virginis: Lamentationem de Morte Christi, cum Eclogis; varia item Epigrammata. Etrusco non minus carmine excelluit. Ferdinando Juniori Neapolis Regi gratus, & socius fuit. Obiit ann. 1530. ætat. 73. Laureos alios mitto omni Literarum genere illustres Viros, quos Neapolis genuit. Plurimum autem incita-

menti ad optimarum Disciplinarum studia illic excolenda, nedum perspicacissima Incolarum ingenia, quibus natura maxime viget; verum etiam nobilissima omnium Scientiarum Academia, quam a Friderico II. Imperatore fuisse institutam, Blondus, Leander, Ughellus, aliique produunt. Recentes nihilominus Scriptores Neapolitani, ac præsertim, Franciscus de Petris, lib. 1. Histor. Neapol. cap. 6. Petrus Lafena in Gymnasio Neapol. cap. ult. fol. 277. aliique contendunt, paria extitisse cum ipsius Urbis, tum Neapolitani Gymnasii incunabula, quod & Epi-

gra-

(1) Statius Papinius ad Uxorem.

(2) Juvenal. Satyra. 7.

graphie super illius famosissimo Gymnasio confirmatum ferunt; a Friderico autem non primum Academiam fuisse erectam, sed legibus tantum munitam affirmant. Postquam autem Carolus Sextus Imperator Regno Neapolitano potitus est, Academia e veteri Gymnasio in amplissimum, ac celeberrimum Cœnobium Divi Dominici, Ord. FF. Præd. trans-

lata est, atque intra maioris Claustrî inferiora septa, velut opportunior in locum concinne disposita. Ad eam ex omnibus Regni Provinciis, & Urbibus ingenui confluent Adolescentes, tum bonis artibus, tum Juris Pontificii, & Cæsarei, ac Sacris Theologiæ Studiis sedulam operam navantes.

C A P U T VIII.

Synopsis.

I. Eapolitanam Ecclesiam a S. Petro fundatam ferunt. Ara & Ecclesia ipsi dicata.

II. S. Asprenas primus Neapolis Episcopus a D. Petro ordinatus. Ejus Acta & obitus tempus.

III. S. Candida a D. Petro sanata Baptismum suscipit. Sancte obiit.

IV. D. Paulus Neapolim adiit. Fideles confirmavit iu fide.

V. Post Asprenatem S. Patroba Episcopus creatur. Alii Episcopi sanctitate illustres.

VI. Plures aliorum etiam locorum Sanctos & Martyres Neapolim illustrasse ferunt.

VII. Alii Sancti recensentur Neapoli orti. S. Severinus ab iis removendus.

VIII. S. Januarii, alique Divi Tularares civitatis Neapolitanæ.

IX. Ejusdem Januarii aliorumque SS. Corpora, & Reliquiæ in Metropolitana Ecclesia quiescunt.

X. Insignes SS. Reliquiæ in variis Ecclesiis Neapolitanis reconditæ.

XI. Templorum magnificentia, & multitudo. Basilica a Constantino Magno edificata; postea a Carolo I. illustrata. Nunc est ipsa Metropolitana.

XII. SS. Corpora ibi recondita, atque in iis S. Restitutæ. Capitulum, & Clerus hujus Basilicæ.

XIII. Sanctæ Restitutæ Acta, & Martyrium. Ejus Corpus in hanc Basilicam translatum.

XIV. XV. Præcipua Neapolis Tempia, & Monasteria.

XVI. Tempus instituti Archiepiscopatus Neapolitani investigatur. Rejectionis quorundam sententiis, vera statuitur.

XVII. Sub Græcis duo interdum fuerunt Neapolitan. Episcopi, alter Græcorum, alter incolarum.

XVIII. Huic Metropoli olim longe plures quam nunc Episcopatus subiecti erant.

XIX. XX. Diocesis Neapolitanæ præstantia, & amenitas.

I.

Sacræ Neapolis decora, Ecclesiæ nimirum illius primordia, & incrementa peculiarem indaginem exposcunt. Qua in re eam sibi nobilissima hæc civitas gloriam jure vendicat, ut sub ipso propagati primum Evangelii exordio, vix natam tunc Christianam Religionem sinu suo feliciter complexa sit, Apostolorum Principe Petro Crucis vexillum illuc inferente. Ferunt quippe Divum Petrum, cum Romam proficisceretur, Neapolim appulsum, ibi primum in Italia Altare vero Deo erexisse, illud dedicasse, atque in eo Sacrum habuisse. Quamquam autem hoc ipsum antea ab eodem Apostolo in suis Regionibus gestum alii Italiæ Populi, præsertim Pisani, Apuli, Calabres, & Siculi distitent, non est tamen mihi animus hoc loco litem hanc definire; sed sartam testam Neapolitanis, ac reliquis Populis de

origine Ecclesiarum suarum traditionem a Maioribus suis acceptam, relinquere. (1) Itaque vetustissima est, atque a prisca derivata apud Neapolitanos traditio, Apostolorum Principem statim ac Italiæ littus attingit, priusquam Romam adiret Neapoli aliquandiu substitisse, eumque illic Evangelii lucem innoxisse, plurimis incolarum sua prædicatione ad Christi fidem perductis, quos inter claruerunt, Asprenas, seu Aspernus, & Candida sanctissima Matrona, aliique sanctimonia illustres viri, quorum antiqua ejusdem Ecclesiæ monumenta meminerunt. Pervetus hodieque conspicitur Templum Divo Petro Sacrum, quod *Sancti Petri ad Aram*, appellatur, in cujus fronte hæc Epigraphæ legitur: *Siste Fidelis, & priusquam Templum ingrediaris Petrum, sacrificantem venerare: hic enim primo, mox Romæ filios per Evangelium genuit*. Idipsum alio in lapide sequens distichon confirmat:

*Quod prima in Latio Christo pia colla subegit
Parthenope, hic Petri præstitit Ara fidem.*

Templum istud fuisse Domum Asprenatis, quem Apostolus prius gravi infirmitate sanatum Sacro Baptismate tinxerat, dein Romam proficiscens, primum Neapolitanorum Episcopum ordinaverat, ejusdem Sancti Asprenatis Acta testantur. Quæ quidem Acta Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctor. Italiæ, ad diem 3. Augusti, ex Vitis SS. Protectorum Civitatis Neapolitanæ, quas Paulus Regius lib. 2. de SS. Regni Neapolitani collegit, eaque hic recensenda duximus, quod inde adventus Divi Petri Neapolim, prædicatione, ejusque Ecclesiæ vetustissima origo mirum in

modum firmentur. Sunt autem quæ sequuntur. (2)

II. *Aspren* (fortassis Asprenas, ut Baronius in Martyrologio legit) Neapolitanus adhuc Gentilis, cum æger in lecto annos 20. egisset, esseque insigni modestia & patientia præditus, ad Sancti Petri Apostoli adventum, cum Antiochia Romam contenderet, baculo, quo Apostolus sustentabatur, tacto, ad eum a Candida, quæ ipsum Apostolum hospitio exceperat, delato, illico mirabiliter sanatus est: quo miraculo ipse cum aliis permultis in Christum credens ab Apostolo baptizatus est: posteaque fidei mysteria edoctus, pri-

(1) Baronius ad ann. 44. num. 28.

(2) Ferrarius die 3. Augusti.

primus Neapolitanorum Episcopus ordinatus, propriam domum, in qua Sanctus Petrus celebraverat, Ecclesiam dedicavit, quæ nunc ex primis ejus Urbis Basilicis Sancti Petri ad Aram nominatur. Cumque fidem prædicare coepisset, multos in dies ex Gentilibus ad Christum doctrina, & miraculis, cæcis, claudis, mutis, aliisque morbis oppressis divinitus curatis, perduxit. Sanctam Candidam, cum diem suum obisset, in memoriam Ecclesiæ tumulavit. Ipse vero cum aliquot annos Ecclesiæ suæ sancte præfuisse, ac magnam Neapolitanorum partem Christo Domino miraculis, verbo, & exemplo conciliasset, multa mala ob Gentilium persecutionem passus, tandem 3. Non. Augusti, ann. a Partu Virginis 79. Cletus Pontif. Max. Domitiano Imperat. obiit in cælum. Cujus Corpus a Christianis condigne tumulatum, nunc in proprio Sacello Ecclesiæ Maioris requiescit.

Adnotat hic Ferrarius, errorem esse in anno, quo Sanctus Asprenatus obiit: anno enim 79. non Cletus Ecclesiæ præerat, sed Linus, nec Domitianus, sed Vespasianus Domitiani pater imperabat: forte errore Typographi, aut Scriptorum pro 89. scriptum est 79. Ita quidem juxta initam a Baronio annorum epocham, annus Christi 79. incidit in Lini 10. & Vespasiani 8. at vero juxta Pagium, est Cleti 3. & Vespasiani extremus. Quare si error irrepit, non in Cleti, sed potius in Domitiani nomen erit reiciendus. Ego arbitror potius typographi, aut Scriptorum errore pro 89. scriptum esse 79. & pro Anacleto, Cletum: nam juxta Pagii Chronologiam annus Christi 89. est Anacleti 7. & Domitiani 9. In Vita Sancti Asprenatis, quam Ughellus To. VI. Italix Sacræ recitat, dies tantum obitus ejus exprimitur, nulla anni

mentionem facta, uti etiam nec Pontificis, nec Imperatoris. Recolitur ejusdem Divi memoria in Martyrologio Romano, die 3. Augusti his verbis: *(1) Neapoli in Campania S. Aspren Episcopi, qui a Sancto Petro Apostolo ab infirmitate curatus, & deinde baptizatus, ejusdem Civitatis Episcopus ordinatus fuit.* In cujus Notis Baronius observat, Asprenatem fortasse legendum; atque hoc nomen Romanum esse, & quidem Familiæ Consularis: reperies enim, inquit, gessisse Consulatam Asprenatem una cum Clemente anno decimo tertio Domitiani Imperat. ut habent Tabulæ Cassiodori: quo etiam seculo hic, de quo agimus, vixisse reperitur. Meminit Asprenatis etiam Dio lib. 56. Suetonius in Augusto cap. 43. ait, ab eo tempore Asprenates dictos etiam fuisse Torquatos. De eodem nomine Seneca Controv. 24. Plinius item de Domo Asprenatum agit. Verisimile est Sanctum Asprenatem ex nobilissima hac Gente, fuisse oriundum. Addit Ferrarius, Neapoli in Ecclesia Cathedrali Basilicam Divi Petri, cujus tactu Sanctus Asprenas sanatus est, adhuc religiose asservatum monstrari.

III. Ex laudatis Divi Asprenatis Actis exploratum est, Apostolorum Principem Neapolim appulsum, a religiosa foemina Vidua, cui nomen Candida fuit cognomento Senior, ad alterius Candidæ discrimen, hospitio fuisse receptum. Hæc enim prima B. Petro Apostolo occurrit, domi suæ ipsi hospitium reverenter exhibuit, a quo ad Christum conversa, atque Fidei præceptis instituta, aquis salutaribus expiata est, a dolore capitis, quo assidue laborabat, liberata, cum ad Apostoli sermonem eo carere coepisset. Suis illa precibus a Petro obtinuit, ut Asprenatis

V. 2

vi-

(1) Martyrol. Roman. die 3. Augusti.

viginti jam annos ægrotanti, & in lecto decumbenti integram impertiretur sanitatem. Apostolorum enim Princeps baculum, quo innitebatur, Candidæ porrigens dixit: *Hunc Aspreni trades, & dices, Petrus, seu Crucifixi discipulus mandat, ut morbo illico recedente pristinam recipias sanitatem*: baculo igitur Asprenati admoto, verbisque illis prolatis, statim is e cubili sanus prodiit. Post Apostoli discessum, Candida Deo orationibus, jejuniis, piisque operibus deserviens, ætate confecta obdormivit in Domino pridie Nonas Septembris in Æde ab Apostolo, ut creditur, dedicata, in qua, ut diximus, ipse celebrasse fertur, sepulta. Narrantur hæc in Actis Sancti Asprenatis apud Paulum Regium; itemque in Actis ipsius Candidæ Senioris, quæ Baronius se legisse testatur. His consentanea sunt, quæ in Martyrologio Romano die 4. Septembris leguntur: *(1) Neapoli in Campania natalis Sanctæ Candidæ, quæ Sancto Petro ad eam Urbem venienti prima occurrit, atque ab eo baptizata, postea sancto sine quievit*. Baronius in notis ad hunc locum ait, vixisse eam Nerone imperante: quo autem obierit anno ignotum est.

IV. Prima itaque Neapolitanæ Ecclesiæ fundamenta posuit Divus Petrus; quibus paulo post manumetiam admovisse Sanctum Paulum Doctorem Gentium ferunt: eum scilicet cum Puteolos appulisset, Neapolim una cum focis adiisse, ibique Asprenatem, Candidam, aliosque ab Apostolorum Principe Sacro Baptismate expiatis in fide magis firmasse, quosdam vero etiam prædicatione sua Christianis præceptis imbuisse. Extant nec incerta hac de re etiamnum

monumenta, plurimum, quoque auctorum suffragiis comprobata. Neque id a vero abhorret, cum Puteoli Neapoli vix sexto distent lapide, ejusdemque Sinus utraque civitas littori adhæreat. Quocirca probabile est, Paulum Puteolis Romam contendentem, Neapolim, etsi brevi tempore, divertisse: idque Antonius Caracciolus, egregius Neapolitanarum rerum Scriptor, cap. 3. & 4. de Sacris Ecclesiæ Neapolitanæ Monumentis, haud levi conjectura probat, nempe Neapolitanis solemne hoc esse, gravi aliqua calamitate urgente, Beatissimos Apostolos Petrum, & Paulum veluti suos Tutelares Divos præcipua veneratione, fideque publica invocare.

V. Digressis Neapoli Apostolis, recens illic instituta Ecclesiæ sedulam curam suscepit S. Asprenas & D. Petro, ut diximus, Episcopus ejus Urbis ordinatus, quam prædicatione, & miraculis sanctissime rexit, plurimis ad Christi fidem perductis, ac tandem Domitiano Imperante ad Superos evolavit. Ejus Festum 3. Nonas Augusti Neapolitani celebrant, eundemque inter Divos suos Tutelares reponunt. Huic Epithamitum Episcopum fuisse suffectum censet Ughellus ex Joanne Diacono in Chronico: *(2)* aut Antonius Caracciolus, qui summa diligentia Ecclesiæ Neapolitanæ res adornavit, Sanctum Patrobram: unum ex 72. Christi Discipulis, cujus Divus Paulus meminit in Epist. ad Romanos cap. 16. post Asprenatis obitum Neapolitanam Ecclesiam rexisse affirmat. Et quidem Baronius in Notis ad Martyrol. Rom. die 4. Novembris ait: *(3) Patrobram Neapoli præfectum esse Episcopum, tradit Dorotheus in Synopsi: licet Hippolytus Martyr lib. de 72. Discipulis*

(1) Martyr. Rom. die 4. Septemb.

(2) Caracciolus de Sac. Ecclef. Neapolitan. Mo-

nument. cap. 3. de S. Patrobra fol. 117.

(3) Baronius in Not. ad Mart. Rom. die 4. Novemb.

lis testetur, Patrobam fuisse creatum Episcopum Puteolanum. Hujus item dissidii inter Scriptores de Neapolitano, aut Puteolano Episcopatu Sancti Patrobæ mentionem facit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ; subdit tamen, constantem famam esse, illum Puteolanum fuisse Episcopum. Verum laudatus Antonius Caracciolus, in cap. 8. de S. Patroba, fol. 121. dissidium istud ita componit, ut asserat, Sanctum Patrobam a B. Petro Apostolo primum Puteolanæ Ecclesiæ Episcopum creatum; sed illa non dimissa, Asprenate vita functo, per B. Linum (melius dixisset per B. Cletum, aut Anacleum) secundum etiam Præfulem Neapolitanæ Ecclesiæ datum. Juxta hanc Caraccioli sententiam Patrobas post Asprenatis transitum Puteolanæ simul, & Neapolitanæ præfuit Ecclesiæ: quod facile contingere potuit, ob vicinia utriusque civitatis; & temporum illorum maxima necessitate id exigente. Illustrarunt deinceps Neapolitanam Ecclesiam virtutum splendore, ac sanctissimæ vitæ exemplis beatissimi Præfules, Epithamitus, Agrippinus, Eustasius, Euphebius, Fortunatus, Maximus, Severus, Nostrianus, Victor, Stephanus, Pomponius, Laurentius, Joannes, & Athanasius. Horum gesta Paulus Regius, Antonius Caracciolus, Ferrarius, Ughellus, Franciscus de Petris, & alii referunt. Ex iis vero priores Antistites, qui ante Constantini Magni tempora floruerunt, eliminandæ ex hac Urbe, ejusque Diocesi Idolorum superstitioni egregiam operam impenderunt: reliqui autem post redditam Christianis pacem propagandæ illic Religioni, vitiis eliminandis, virtutibus incolarum animis inferendis, Gregi sibi commissio ab Arrianæ, Peliacianæ, aliarumque hærescon peste

præservando, Ecclesiæ suæ immunitati vindicandæ, ceterisque piis operibus se totos devoverunt. Ob quæ aliaque heroica eximie pietatis opera, vitæque innocenter aetæ præstantiam, plures eorum Sacris Divorum Fastis adscribi meruerunt.

VI. Constantis præterea est Neapolitanorum Scriptorum sensus, Majorum traditione ad posteros derivatus, aliarum quoque Nationum viros Sanctitate celebratissimos, & Martyrii corona illustres aliquando Neapolim divertisse. Cum primis Galesinus ex Metaphraste narrat, Sanctum Ignatium Antiochenum a Traiano Imperatore Romam missum, atque ad bestias damnatum, in itinere ex Oriente in Italiam advigantem, Neapolim pertransisse, ibique præsentia sua Christianam pietatem fovisse. Ego tamen attente considerans Sancti Ignatii Martyris vitam a Simeone Metaphraste descriptam, nullam Neapolis Campaniæ in ea mentionem fieri deprehendi: quam enim illic Neapolim Urbem nominat, non hanc Campaniæ felicitis, sed alteram Macedoniæ ejusdem nominis extitisse, perspicuum est ex his Metaphrastis verbis: *(1) Ipse autem, scilicet Ignatius, paulo post e Smyrna deduxit a militibus: & cum appulisset Troadem, & Neapolim, transit pedes per Philippos, & Macedoniam, eas, quæ sunt in via, invivens Ecclesias, & in eis docens.* Aliunde tamen conici posse arbitror, Sanctum Ignatium, cum ipse ex Epiro Adriaticum mare traiciens Puteolos navigio advectus esset, inde Neapolim perducum, hanc quoque Ecclesiam invisisse, divinisque verbis Christi Fideles ibi repertos confirmasse. Nam in eadem Vita post præcedentia verba hæc sequuntur: *Cum vero transisset Epirum, & Mare transisset Adria-*

(1) Metaphrastes apud Surium Tom. I. die 1. Februar.

1630 Orbis Sacer & Profanus

driaticum, & Tyrrhenum, appellit Puteolos. Hospitio autem exceptus simul cum militibus ab iis, qui illie erant, fidelibus, cum eos quoque valere jussisset in Domino, venit Romam. Cum autem Neapolis adeo vicina esset Puteolis, haud levis conjectura locus se offert existimandi, Ignatium Romam proficiscentem, recto itinere per hanc Urbem transiisse. Explorator est adventus in hanc Urbem SS. Martyrum Faustini Presbyteri, & Jovite Diaconi: ii siquidem jussu Adriani Imperatoris primum Brixia ipsorum patria, dein Mediolani, tum Romae postmodum Neapoli plurimis exquisitisque tormentis pro Christi fide excruciat, tandem Brixiam rursum deducti illic Martyrium feliciter consumarunt. De Neapoli quidem unus id testatur Ado Archiepiscopus Viennensis in suo Martyrologio, die 15. Februarii, cujus sane auctoritas pluris facienda est. Adonis verba hæc sunt, a me fideliter excerpta ex Appendice ad ejus Martyrolog. Edit. Antuerpiensis, ann. 1613. pag. 205. ⁽¹⁾ Quo facto iterum sub custodia Aureliani Comitis ducti sunt Neapolim, & ibi multa ac varia tormenta perpassi, plurimis miraculorum ostensis, Domino juvante, multos ad fidem converterunt. Justinum quoque Philosophum & Martyrem Neapolim aliquando invisisse tradunt. Sed & Potitum, Adolescentem, inclytum Martyrem Neapolim advectum ferunt, cum Asculum Apulie ad consummandum Martyrium traheretur, ibique multis infidelium conversis, rem Christianam adauxisse. Perperam Ughellus asserit, eum sub sævissima Neronis persecutione passum; siquidem Martyrologium Romanum die 13. Januarii, Acta MSS. quæ ibidem in Notis Baronius ad se transmissa e Sar-

dinia affirmat; alia itidem Ecclesia Tricaricensis apud Ferrarium narrant, Potitum sub Antonino Imperatore Martyrii palman fuisse adeptum. Hunc porto Antonium, non illum Pium dictum, sed alterum Antoninum Verum, qui cum Lucio Aurelio Commodo fratre imperavit, Ferrarius interpretatur. Omnia pariter Acta ejusdem S. Martyris, quæ Bollandus collegit, Tom. I. Januarii, die XIII. sub Antonino Imperatore Potitum pro Christi nomine Martyrem obiisse commemorant. Hanc autem persecutionem sub Marco Aurelio excitatam observat ipse Bollandus, in Notis margin. pag. 758. Extat Neapoli celebre Cœnobium, ac Templum Sancto Potito Martyri dicatum, in quo & ejusdem Brachium religiose asservatur. In vetustis Ecclesiarum Neapolitanarum Litaniis, & Chalendaris recitantur nomina Mariani, & Rufi Neapolitanorum Martyrum, quorum tamen Acta adhuc lucem non aspexerunt: tamen si Mariano antiquitus Ecclesia dedicata fuerit, quæ nunc diruta jacet. Præ omnibus Neapolim decoravit invictissimus Martyr Januarius, Episcopus Beneventanus, quem Neapoli ortum ex nobili Gentē Januaria ferunt. Beneventani tamen civem suum esse contendunt. Eum Neapolitani Patronum principalem venerantur, cujus præsentissimam opem in suis calamitatibus passim experiuntur.

VII. Nova deinceps huic Ecclesiarum addiderunt splendoris decora plures alii utriusque sexus sanctimonia insignes; inter quos eminet, Sanctus Agnellus Abbas, ⁽²⁾ gratia miraculorum illustris, qui obsessam Urbem sæpe visus est Crucis vexillo ab hostibus liberare, uti legimus in Martyrol. Rom. die 14. mensis Decembris

(1) In Martyr. Adonis die 15. Februar.

(2) Martyrol. Roman. die 14. Decembre.

bris, qua die ejus Festum colitur; de quo Paulus Regius, Ferrarius, & Baronius in Notis ad Martyrol. Romanum. Claruit temporibus S. Gregorii Papæ & Mauritiî Imperatoris; cum Neapolitanæ Ecclesiæ præfesset Fortunatus, de quo est frequens mentio in Registro S. Gregorii Papæ. Emicat dein quammaxime S. Thomas Aquinas, Angelicus Doctor, Ecclesiæ jubar, Ordinis FF. Prædicatorum præcellsum decus, Orbis fulgentissimum Sidus, Patriæ præcipuum ornamentum: eum Theologorum Principem Scholæ venerantur; omnes Christianæ Reipublicæ Academiæ colunt; doctissimi Viri summis præconiis prædicant. Multorum instar sit unus eruditissimus Cardinalis Baronius, paucis verbis ejus laudes ita prosequutus: (1) *Vix quisquam enarrare sufficeret, quot vir sanctissimus atque eruditissimus Theologorum præconiti celebretur; quantumque ejus illibatæ doctrinæ a Sanctis Patribus in SS. Oecumenico Tridentino Concilio confidentibus fuerit acclamatum: jureque ob eam causam a sanctissimæ memoriæ Pio Quinto Roman. Pont. inter celeberrimos Doctores Ecclesiæ fuit adnumeratus, dum hujus diei celebritatem illidem sacræ solemnibus peragi voluit, quibus Bonifacius Octavus Papa Sanctorum quatuor Doctorum Gregorii, Ambrosii, Augustini, & Hieronymi festivitatis celebrandas constituit. Exstat de his sacrum diploma datum anno Domini 1567. tertio Idus Aprilis, Pontificatus ejus anno secundo.* Postremis temporibus eximia virtutum, ac sanctitatis laude maximum gloriæ splendorem Neapoli attulit Andreas Avellinus Congregationis Clericorum Regularium Theatinorum, quem Urbanus VIII. anno 1625. Beatorum, Clemens vero XI. ann. 1712. Sanctorum Fastis solemnè Apotheosè ad-

scripserunt. Ex Muliebri sexu Neapolim præ ceteris illustrarunt Sanctissimæ Matronæ Candida Senior, & Junior, quarum beata mors eadem die quarta Septembris contigit, etiam non eodem anno. De Seniore jam antea actum. Junior post egregia virtutum opera in Domino quievit ann. 582. Pelagio II. Summo Pont. & Mauritio Imper. Ejus Vitam descripserunt, Paulus Regius lib. 2. & Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ. Nonnulli Sanctum Severinum Episcopum Neapolitani oriundum fuisse contendunt. Verum Ferrarius, & Bollandus, ad diem 8. mensis Januarii merito id negant, fuit enim Severinus Antistes Septempedanus in Piceno, & ipse natione Picensis, ut ejus Acta testantur. Severinus autem qui a Neapolitanis colitur, cui & Basilica, in qua Corpus ejus asservatur, dicata est, non Episcopus, sed Abbas fuit Noricorum, genere pariter ejus regionis; cujus Sacra Lipsana postmodum Lucullanum, dein Neapolim, translata fuisse iidem auctores commemorant.

VIII. Plures Divos Tutelares, ac Patronos Neapolitani religioso cultu prosequuntur, quorum antiquiores Ughellus recenset: Principalis est Sanctus Januarius Episcopus Beneventanus, & inclytus Martyr: huic succedit Divus Agrippinus Episcopus. Sancto Asprenati, licet primo ipsorum Antistiti, tertiam dant sedem. Additi postea Divi Antistites Euphæbius, Severus, Athanasius, Agnellus Abbas, Patricia Virgo; Sanctus Thomas Aquinas, Doctor Angelicus; Franciscus de Paula Minimorum Patrens; Andreas Avellinus Clericus Regularis Theatinus; quos omnes Ughellus enumerat. Ceterum eodem anno 1659. quo ille Tomum sextum Italiæ Sacræ edidit, quatuor alii erant Nea-

(1) Baronius in Notis ad Martyr. Rom. die 7. Martii.

1632 Orbis Sacer & Profanus

Neapolitanæ Urbis Divi Tutelares, nimirum Sanctus Dominicus Ordinis Prædicatorum auctor, anno 1640. Sancti Caietanæ, & Franciscus Xavierius anno 1657. adiecti; anno autem 1658. Beata Virgo sub Titulo Immaculatæ Conceptionis. Iis deinceps accesserunt, Divus Petrus Martyr Ordinis Prædicatorum, Sancta Tereſia Carmelitarum Excalceatorum parens, Divus Caietanus, & alii plures deinceps cooptati. Porro omnium istorum Sacras Reliquias Statuis argenteis inclusas in Thesauro Ecclesiæ Metropolitanæ custodiunt, easque singulas, singulis ipsorum Festis, omnes vero in publicis supplicationibus deferunt. Iisdem Divis Tutelaribus Ecclesiæ, & Cœnobii amplissima dedicarunt, quorum patrocinio Neapolis ad miraculum crevit, ac bonis plurimis fuit locupletata.

IX. Dives est innumeris prope Sanctorum Reliquiis, præsertim Beatissimi Januarii Corpore, quod ejus cives post adeptam Martyrii palmam in hanc Urbem adsportarunt, atque honorifico tumulo condiderunt. In splendidissimo Sacello Ecclesiæ Metropolitanæ ejus nomini sacro, summa religione in Theca argentea pretiosis lapillis decorata, ejusdem Sancti Martyris Caput, & ampulla Sanguinis asservatur; Sanguis autem iste licet concretus sit, ubi tamen solemnioribus diebus Nativitatis, & Translationis ejusdem Divi in conspectu Capitis ponitur, quotannis ita ebullire incipit, ac liqueſcere, ac si recens effusus esset. Aliis præterea istiusmodi thesauris longe ex Africa, Oriente, aliisque Regionibus expetitis ditatur. Nam præter Sanctorum Corporum fragmenta supra tria milia, quibus variis in locis clarescit, eaque illustria, & notabilis magnitudinis, in hac civitate videntur Cor-

pora infraſcripta Sanctorum: Asprenatis, Agrippini, Athanaſii, Joannis Acquaroli, Eustasii, Euphœbii, Fortunati, Laurentii, Maximi, Noſtriani, Pomponii, Stephani, Victoris, Neapolitanorum Antistitum: Evaristi, & Deusdedit Pontificum: Euthychetis, Acutii, Maximi Martyrum: Reſtitutæ, Flavix, Bibianæ, Conſtantix, Hilarix Virginum, & Martyrum: Severini, & Agoelli Abbatum, Peregrini Confessoris, Patriæ Virginis. Item fragmenta 52. Corporum Sanctorum Martyrum, Trium Innocentium, Fortunatæ Virginis, Evaristi, & 30. Martyrum fragmenta, Sergii, & Bacchi Martyrum, Soteris Martyris, Emerentianæ, Eugeniæ, Ursulæ, Julianæ Virginum & Martyrum: Firmiani, Tellurii, Alexandri, Eunonii, Paſchaſii, Sabini, Victorini, Almachii, Liberati, Fortunati, Ciriaci, Armenii, Priamiani Martyrum. Benedictæ, Metellinæ, Julix, Venantiæ: Anaſtaſix Virginis & Martyris. Corpora SS. Gaudiosi, & Quodvultdeus Africanorum Antistitum; & utriusque Candidæ, Senioris ſcilicet, & Junioris Matronarum.

X. In Ecclesia Metropolitana ſervantur memorabilia fragmenta Crucis Dominicæ; plura memoratorum Sanctorum Lipsana, Coſta S. Pauli, & Brachium Taddæi Apoſtolorum, pars Coſtæ Divi Thomæ Aquinatis, Digiti Sanctarum Apolloniæ, & Lucix Virginum & Martyrum.

In Ecclesia Sanctæ Mariæ de Sapientia viſuntur Reliquiæ ſequentes. De Cruce Domini, S. Joannis Baptiſtæ, de Capillis B. Virginis Deiparæ, Coſta S. Andræ Apoſtoli, Reliquiæ SS. Petri, Philippi, Mathiæ, Simonis, & Bartholomæi, Apoſtolorum: Mathæi, Marci, & Lucæ Evangelistarum: Stephani Protomartyris: Xyſti, Fabiani, Marcelli, Anaſtaſii,

Asii, Anacleti, Callixti, Clementis, Silvestri, Damasi, Leonis, Gregorii, Summorum Pontificum: Ignatii, Petri Alexandrini, Donati, Erasmi, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Patritii, Martini, Barbati, Polycarpi, Juliani, Bonifacii, Pantaleonis, Georgii, Evaristi, Victoriani, Cypriani, Simpliciani, Constantii, Festi, Victorini, Romani, Hippolyti, Justini, Cosmae, Vincentii, Zenonis, Proculi, Zachariae, Christophori, Nicolai Tolentinatis, Pauli primi Eremitae, Mauri Abbatis, Francisci, Thomae Aquinatis, Alberti, Theodati, Magdalene, Apolloniae, Marcellinae, Ursulae, Luciae, Dorotheae, Barbarae, Cordulae, Agathae, Margaritae, Catharinae Senensis, Birgittae, Mariae Aegyptiacae, & Veronicae.

In Ecclesia Beatae Mariae de Jesu servatur Caput Sancti Bonifacii Martyris, Dens S. Apolloniae, & pars Brachii Sanctae Honoriae Virginis & Martyris.

In Sancti Patricii Basilica, Caput ejusdem, Spina Coronae Domini, pars Ligni Sanctae Crucis, & Indulsi Salvatoris, & Linteus in quo sacrum illius Corpus fuit involutum, Columnae in qua fuit alligatus, Capilli, & Vestimenti B. Virginis portio, & insuper fragmenta prope infinita Sanctorum utriusque ordinis & sexus.

In Ecclesia Sanctae Mariae de Populo, Brachium Sancti Mauri Abbatis, S. Agathae Virginis, & Martyris, & Caput Sanctae Dorotheae Virginis & Martyris.

In Ecclesia S. Mariae Annuntiatæ præter Lignum Dominicæ Crucis, & Spinam Coronae Salvatoris, servatur Digtus S. Joannis Baptiste, quo Christum monstravit, & octo Corpora Beatorum Martyrum: Item duo SS. Innocentium, caput Sanctae Bar-

Pars II. Vol. III.

baræ Virginis & Martyris, & nonnulla alia.

In Ecclesia Sanctae Mariae Sanitatis dictæ, inter alia recondita sunt, Corpus Sancti Anteri Papæ & Martyris, fragmenta Corporum SS. Amachii, Liberati, Fortunati, Cyriaci, Artemii, Benedicti, Metellinae, Cyrillae, Venantiae, Anastasie. Caput S. Fortunati Episcopi Neapolitani, fragmenta SS. Primiani, Firmiani, Alexandri, Tellurii Martyrum, Eunomii, & Paschasii Abbatum, Dominici Confessoris, Catharinae Senensis, Ursulae, & pleraque alia.

In Ecclesia Beatae Mariae de Virginibus visitur Pes S. Laurentii Martyris, & de ejusdem Sanguine. Reliquiae S. Martini Episcopi, Sanctae Helenae, Ossa Sanctorum Matthæi, & Jacobi Majoris Apostolorum, Sancti Morici Monachi pariter asservantur, itemque urnula, in qua est Manna quod Filiis Israel pluit e caelo.

In Ecclesia Divae Mariae de Selva servantur Reliquiae S. Stephani Protomartyris, & Stephani Papæ & Martyris, Brachium S. Pontiani Episcopi & Martyris, Reliquiae Sancti Francisci de Paula.

In Templo Divi Pauli quiescit Corpus Sancti Cajetani Clericorum Regularium Theatinorum Parentis.

In Templo Sancti Martini religiosa veneratione custoditur Sudarium & Linteum, quo B. Virgo Deipara Infantem Jesum involuit, itemque ejusdem Corpus e Cruce depositum obtectum fuit. Spina Coronae Dominicæ. Reliquiae SS. Prophetarum Heliae & Heliæ; quod tamen de Heliae tantum vestimentis intelligi debet: itemque SS. Thomae Apostoli, Stephani Protomartyris, alterius Stephani Papæ, & Martyris, Xysti Papæ & Martyris, Joannis, & Pau-

X

1634 Orbis Sacer & Profanus

Pauli, Laurentii, Vincentii, Asterii, Sebastiani, Pantaleonis, Felicis, Felicitatis, Petronillæ, Ursulæ, Cæcilie, Gordiani, Quiriaci, Christophori, Sabini, & Damiani Martyrum: Silvestri Papæ, Joannis Chrysostomi, Nicolai, Martini, Francisci, Samaritanæ, cum qua Christus ad puteum locutus est: Brachium SS. Blasii, & Valerii Martyrum, & Episcoporum, & Reliquiæ unius Innocentium.

In Ecclesia Sancti Gaudentii quiescunt Corpora SS. Virginum & Martyrum Braccinofæ, Petronillæ, Veroniæ, & Severæ, quæ sub Dialectianæ passæ sunt.

In Templo Divi Ludovici extant bina fragmenta Crucis Dominicæ: ex Vestimento Deiparæ Virginis: Dens molaris Sancti Pauli: Reliquiæ SS. Joannis Baptistæ, Andræ, & Mathiæ Apostolorum: Martyrum, Donati, Mercurii, Marcelli, Basilii, Stephani: Juliani, Isidori, Paulini, Hippolyti, Martini, Cosmæ: Zachariæ quoque Pontificis, & Prophetæ Petri Cælestini Papæ, Antonii, Thomæ Aquinatis, Nicolai Tolentinatis, Mararii, Bernardi Episcopi: insuper & Sanctarum Mariæ Magdalene, Ursulæ, Margaritæ, Catharinæ, Saturninæ, Agnetis, Barbaræ, Agatæ, Aureliæ, Claræ, Monicæ, & aliarum.

In Ecclesia Sanctæ Catharinæ Senensis illustres quoque asservantur Reliquiæ, nimirum ex Ligno Sanctæ Crucis, Vestimento Domini, de Capillis, & Veste Deiparæ Virginis: Sancti Thomæ, Andræ, Bartholomæi, Philippi, Jacobi Minoris, Apostolorum: Lucæ, & Marci Evangelistarum: Christophori, unius Innocentium: Thomæ Aquinatis, Dominici, Petri Martyris: Vincentii: dimidium Capitis Sanctæ Sabinæ, Dens

Beatæ Apolloniæ: itemque Reliquiæ SS. Barbaræ, & Agnetis. Sunt præterea aliis in Ecclesiis insignes aliæ Sanctorum Reliquiæ; quarum distinctum Catalogum contexit Cæsar Eugenius Caraccioli Nobilis Neapolitanus, quem optimus Lector consulere poterit.

XI. Tot Sacris Divorum Theauris, quibus Neapolitana Civitas ditata est, respondent, ingens Templorum multitudo, splendor, magnificentia: adeo ut Caracciolus scribere non dubitaverit, paucas, & fortasse nullam in universo Christiano Orbe civitatem reperiri, quæ majori Ecclesiarum, Monasteriorum, Ædiumque sacrarum numero sit referta. Una Virgo Deipara, præcipua Neapolitanorum advocata, non uno aut altero tantum, sed viginti circiter supra centum, quæ Templis, quæ Oratoriis magna veneratione Neapolitani colitur. Sub ipsis rei Christianæ primordiis Deo optimo Maximo, Deiparæ Virgini, Sanctisque Apostolis, & Martyribus Tempia crexerunt: horum omnium vetustissimum illud est, quod ad Sancti Petri Aram vocant, quoniam in eo Apostolorum Princeps Sacrum celebraverit, de quo antea disseruimus. Reddita Ecclesiæ pace per Constantinum Magnum, uti Neapolitanorum pietas, ac religio, ita & Sacrarum Ædium numerus, splendor, & amplitudo mirum in modum excrevere. Eis exemplo suo præivit piissimus ille, & Christianissimus Imperator, constructa Neapoli insigni Basilica, quam in honorem Apostolorum, & Martyrum ab ipso fuisse erectam, tradit Ado Viennensis apud Baronium, ad annum 324. num. 115. De qua Anastasius Bibliothecarius in Vita S. Silvestri Papæ hæc scripsit: *(1) Eodem tempore fecit Basilicam beatissimum Constantinus Augustus in Urbe*
Næa-

(1) Anastasius Biblioth. in Silvestro prope finem.

*Neapolitana, cui obtulit & dona-
hæc. Patenas argenteas duas pensan.
singulas libras viginti quinque. Scy-
pbos argenteos duos pensant. singulos
libras decem. calices miniferiales 15.
pensan. singulos libras duas. Amas ar-
genteas duas pensan. sing. libras quin-
decim. fara argentea 20. pensan. sin-
gula libras octo. phara ærea 20. pen-
sant. sing. libras decem. Hæc eadem
mihi videtur esse Basilica, quam U-
ghellus, & alii vetustam vocant San-
ctæ Reſtitutæ Ecclesiam, & a Con-
stantino Magno conditam affirmant.
Eam vero Carolus I. Rex post mil-
le annos a fundamentis instauravit
magnificentissime: Carolus autem
secundus ejus filius ita adauxit, ut a
plerisque primus ac præcipuus ejus-
dem ædificator existimetur. Metro-
politana Basilicæ titulo decoratur,
Mariæ Virginis in Cælum Assumptæ
dicata, quam, quod Sedes Episcopi
sit, vulgus Græco propemodum vo-
cabulo *Episcopium* appellat. Omnium
structura, ornatu, suppellectili, titu-
lo & dignitate præstantissima est:
eamdemque postmodum Henricus Mi-
nutulus Cardinalis Archiepiscopus ma-
gnificentissimis foribus, mirificisque
molibus cumulavit; sicque ampliata,
atque ornata in antiqui Episcopii lo-
cum nomenque successit. Oliverius
deinde Carafa, Alphonsus Gesual-
dus, Deciusque ex eadem Gente Ca-
rafa Cardinalis, Octavius Aquaviva,
Franciscus Boncompagnus, Ascanius
Filomarinus Archiepiscopi Cardina-
les novis, ac splendidissimis orna-
mentis magis magisque nobilitarunt.*

XII. In Metropolitana hac Ba-
silica undecim integra Sanctorum
Corpora requiescunt, Januarii scilicet
primarii Patroni, Aspreni, seu
Asprenatis, Agrippini, Acutii, Eu-
tychetis, Maximi Levitæ, Athana-
sii, Laurentii, Reſtitutæ Virginis
& Martyris, Joannis Episcopi, &

Beati Nicolai Eremitæ; præter quam-
plurimas variorum Divorum Reli-
quias. Nobilissimum sane, pulcher-
rimum, ac venerandum illic est San-
cti Januarii Sacrarium, ubi & Ca-
put, & Sanguis ejusdem Beatissimi
Episcopi & Martyris in ampulla cry-
stallina, & Divorum plura sacra Of-
fa asservantur. In hac Basilica divi-
nis Officiis ac muneribus dant ope-
ram Canonici triginta, quos inter
aliquot Cardinales nuncupantur. Ho-
rum tres præcipui sunt, Primicerius,
Archidiaconus, & Cembaliarcha, hoc
est Sacro Thesauro, rebusque præ-
tiosis Præfectus. Reliquos Presbyte-
rorum, & Diaconorum Cardinalium
titulis olim fuisse insignitos, ex ve-
tustis monumentis, & Sepulchris Ca-
nonicorum Caracciolus commemora-
rat. Nunc singulari privilegio Sum-
mi Pontificis Innocentii XII. civis,
& antea Archiepiscopi Neapolitani,
omnes Canonici Mitra, Pastoralis Ba-
culo, & Sandalibus instar Episcopopo-
rum utuntur. Ex hoc autem Cano-
nicorum Collegio, Episcopi, & Ar-
chiepiscopi plurimi, multi etiam,
S. R. E. Cardinales; & quatuor Ro-
mani Pontifices, nempe Urbanus VI.
Bonifacius IX. Paulus IV. & Inno-
centius XII. prodierunt. Præter Ca-
nonicos, duo & viginti Hebdomada-
rii Sacerdotes, quos Capellanos nomi-
nant, alique plurimi ceterorum
graduum Clerici huic Basilicæ inter-
viunt. Vetustissimam esse in hac Ba-
silica eam variorum graduum, ac
munerum distinctionem, prodit Joan-
nes Villanus lib. 1. Histor. Neapol.
dum asserit, post redditam Christia-
no Orbi pacem, ad augendum ejus-
dem Basilicæ splendorem, Silvestro
Papa annuente, & Constantino Ma-
gno procurante, hos Sacrorum ad-
ministratos illic fuisse primum institu-
tos. Quod quidem verisimile arbi-
tratur, cum Basilica Sanctæ Reſtitutæ

1636 Orbis Sacer & Profanus

Virgini & Martyri, quam olim fuisse eo loci, ubi nunc Metropolitana hæc assurgit, Neapolitani Scriptores tradunt, a Constantino Magno erecta, dicataque fuerit. Antequam autem ejus rei testes demus, lubet prius paucis genus, Martyrium, ac sepulturæ hujus Sanctæ Virginis locum vestigare.

XIII. Restituta Virgo genere Africana fuit, eo loco qui Ponizarius dicitur, nobilibus parentibus orta, & Sacræ Scripturæ studiis optime erudita, quodque longe præstantius est, Sancto Baptismatis lavacro abluta, atque Christianis a pueritia præceptis apprime instructa. Cum autem Diocletiani persecutio ubivis gentium, in Africa præcipue deserviret, delata ad Proculum, seu Proclinum Judicem, quod esset Christiana; is post varie tentatam Virginis constantiam, nihil se proficere posse animadvertens; immo fortiozem in fidei confessione cernens, crudeli Martyrio eandem necari imperavit. Martyrii genus, & sacri Corporis sepulturam refert Martyrologium Romanum; tum in ejus honorem erectam Neapoli a Constantino Magno Basilicam; nisi quod eam Valeriano imperante Martyrii palmam obtinuisse tradit, cum tamen in ejusdem Beatæ Virginis & Martyris Actis sub Diocletiano id contigisse proditum sit: ⁽¹⁾ *Neapoli, inquit Martyrologium, in Campania Sanctæ Restitutæ Virginis & Martyris, quæ Valeriano imperante, a Proculo Judice in Africa varie tortæ, & in navicula pice & stupæ resecta, ut in Mari combureretur, impasta, immisso igne, cum in incensores flamma converteretur, ipsa in oratione spiritum Deo reddidit: cujus Corpus cum eadem navicula Dei nutu ad Ænariam Insulam prope Neapolim deventum, a Christianis magna vene-*

ratione susceptum est, & in ejus honorem Constantinus Magnus Basilicam postea Neapoli erigendam curavit. Prolixius rem exponunt Acta apud Bollandi Continuatores Tom. IV. mensis Maii ex duplici MS. eruta a Caracciolo, in quibus tamen legimus, Restitutam non sub Valeriano Imperatore, sed sub Diocletiano, & Caii Romani Pontificis temporibus Martyrii coronam fuisse adeptam. In fine ejusmodi Actorum legimus: ⁽²⁾ *Pervenisse naviculam cum Beatæ Martyris Corpusculo in partibus Campaniæ, in Insulam, quæ dicitur Ænaria, ad locum uti dicitur ad Rîpas, quæ distat a civitate Parthenope fere milliaria 30. Eo autem tempore erat quedam mulier nomine Lucina, quæ operibus bonis & religione sanctissima Deo omnipotenti sedulo serviebat. Huic itaque Angelus Domini in visu apparuit, & qualiter beatæ Martyr pro Christo passa sit & ad Cælorum gaudia migraveris, per ordinem indicavit: insuper etiam commonuit eam, ut ad præfatum locum pergeret, & Corpusculum Sanctæ Martyris inveniret, atque digna veneratione recondere. Cumque expergescit fuisset, non incredula tantæ revelationi accessit ad locum sibi demonstratum; invenitque intra naviculam Sanctæ Virginis Corpus, niveo fulgore coruscans. Gavisâ itaque tanto munere, dignis aromatis illud condire studuit: & advocans plebem Domini sanctam, cum hymnis & laudibus, & magno honore sepeliverunt eam in loco, qui dicitur Eracilius; ubi præstante Deo multa beneficia invenerunt Fideles, per virtutem & merita beatæ, & gloriose ipsius Martyris. Celebratur autem dies natalis ejus sexto decimo Kalendas Junias ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

Ex

(1) Martyrol. Rom. die 17. Maii.

(2) Apud Bolland. Tom. IV. Maii pag. 14.

Pars II. Lib. IV. Cap. VIII. 1637

Ex Insula Ænaria, quæ nunc *Iscbia* appellatur, postea Neapolim Sanctæ Restitutæ Corpus jussu Constantini Magni fuisse translatum, qui idcirco insignem illi Basilicam erexit, David Romæus in Vita ejusdem Sanctæ Virginis & Martyris una cum Vitis septem Urbis Neapolis Sanctorum Custodem & Præsidum, an. 1571. excusa, ita scribit: (1) *Constantinus cognomento Magnus, Romæ imperans, Byzantium reedificaturus, in Græciam proficiscens, Neapoli audiens res multas novas & inusitatas, quæ quotidie in Sepulchro Sanctæ Restitutæ fiebant, ut ejus Corpus sanctius religiosiusque coheretur, Neapolim transferendum curavit; & Templum illi exedificavit, quod Maiores nostri Episcopium & Archiepiscopatum nuncuparunt: (2) Eadem tradit Antonius Caracciolus in Monumentis Sacris Ecclesiæ Neapolitanæ, cap. 15. sect. 3. & seqq. qui licet affirmet, probabile esse officula aliquot B. Restitutæ in Insula Ænaria haberi, subdit tamen: *Majorem Sacrorum pignorum B. Restitutæ partem Neapoli in ejus Ecclesia nunc esse. Idque imprimis persuadet Basilica in vetustissimo Templo, quod S. Restitutæ vocabulum obtinet, a Constantino Magno religiosissime exedificata. Mox concludit. Beatæ igitur Restitutæ Sacra Lipsana Neapolitani nunc possident, sub Altari ejus Edis olim condita: ut præter Officium B. Restitutæ, oculati etiam testes affirmant. Nam cum extremis superioris seculi annis, Alphonso Gesualdo Cardinale Neapolitanam Ecclesiam moderante, primaria Sanctæ Restitutæ Ara, quæ parieti absidi contigua erat, ut ceteris adduceretur, dimota loco fuisset; repertus est sub terram alte deffossus locus marmoreus, columellæ marmoreæ superpositus, ossibus & cineribus fere plenus: in quo &**

phylæ aliquot sacri cruoris, qui ob temporis longitudinem locique situm, in pulverem rubeum jam transiverat. Omnium autem quotquot illic adfuerunt judicio existimatum est, loco illo marmoreo, tum quia sub Ara maxima Templi Restitutæ repertus est; tum etiam quia servatus ampulla cruor Martyrium indicabat, Beatæ Virginis & Martyris Restitutæ sacra pignora contineri. Quamvis autem corrosis ob vetustatem notis, lapis ille quondam literatus nihil de ea re nobis testificari non possit; adsunt tamen in antiquo Officio S. Restitutæ versiculi aliquot rhythmici, qui sacrum ejus Corpus Neapoli jacere non obscure significant. Hæc ille. Volaterranus quoque lib. 6. Geographiæ agens de Campania, inter Sacra Corpora, quæ Neapoli esse scribit, annumerat Corpus S. Restitutæ Virginis & Martyris, cui dicata Basilica. Quod ipsum affirmant, Baronius in Notis Martyrol. ad diem 17. Maii; Ughellus in Præfatione ad Episcopos Neapolitanos: Cæsar Engenius Caracciolus, in Neapoli Sacra, pag. 15. & passim alii. Ferrarius quidem de ejusmodi translatione nihil memorat; ceterum ex Paulo Regio, aliisque Scriptioribus narrat, Basilicam Neapoli a Constantino Magno Sanctæ Restitutæ fuisse erectam. Hæc porro prima exitit Urbis Neapolitanæ Cathedralis Ecclesia, quæ postmodum tractu temporis amplioribus spatiis sic aucta est, ut tamen egregium pristinum illud antiquitatis monumentum in suo statu integrum perseveret.

XIV. Præter insignem hanc Basilicam, alias quoque Ecclesias Neapoli a Constantino fuisse conditas omnes Neapolitani Scriptores commemorant. Quibus plures veteres præluxerunt; nam auctor libri de Vitis Roman. Pont. sub Damasi nomine,

(1) David Romæus in Vita S. Restitutæ.

(2) Caracciolus de Monum. Eccles. Neap. cap. 15.

1638 Orbis Sacer & Profanus

ne, & Venerabilis Beda narrant, Constantinum Neapoli Ecclesias adificasse, tametsi in cuius honorem fuerint constructæ minime declarent. Idipsum produunt S. Gregorius Magnus lib. 8. epist. 24. Anastasius Bibliothecarius; Ado Viennensis ætate sexta, Joannes Diaconus in Catalogo Episcoporum. Neapolit. in Zosimo, Carolus Sigonius lib. 3. de Imperio Occidentis, & plures alii, quos laudat Antonius Caracciolus, in libro de Sacr. Neapolit. Ecclesi. Monum. Constantini pietatem, ac munificentiam imitatus Rex Gulielmus II. e Normannorum Dynastis, re & cognomine bonus, primus fuit, teste Caracciolo, qui Neapolim Regiis magnificisque augere cœperit ædificiis. Is quippe non solum extruxit in Insula Salvatoris, & ad Capuanam Portam Regias Arces, verum etiam intra civitatis mœnia sacras Ædes, atque in iis sublime Divi Augustini Templum, a Carolo II. postmodum auctum. Qui Normannis successerunt Reges Galli iisdem exemplis egregie insistentes, Carthusianis B. Martini Episcopi, FF. Prædicatoribus Divorum Dominici, Petri Martyris, & Sanctæ Catharinæ vulgo, *del Formello* dictæ; FF. Minoribus D. Francisci, Sancti Laurentii, & Carmelitæ Fratribus Deiparæ Virginis Templum, atque Cœnobium amplissima, ac plane Regia exardificaverunt. Infiniti propemodum operis esset, si omnia enumerare vellem Templum, Cœnobium, Oratoria, quæ prope innumera sunt, a Regibus, Principibus, Virisque clarissimis, quavis ætate insigni munificentia, & splendidissimo opere condita fuerunt. Quamquam autem Caracciolus, Ughellus, Cæsar Eugenius, Celanus, aliique trecentum & viginti Sacrarum Ædium Neapolitanæ Urbis numerum recenscant: nunc tamen Templum mirum in mo-

dum illic excreverunt. Cœnobium supra centum, Sanctimonialium sacra septa supra triginta, Clericorum Seminaria sex; inter quæ Archiepiscopale maxime enitet cum sedula atque piissima Juvenum educatione; tum bonarum artium, & Sacrarum Disciplinarum accuratissima institutione. Quadraginta Parochiales Ecclesias civitas cum annexis suburbiiis complectitur: Pia Domus Mulierum 21. Xenodochia decem, Laicorum Sodalitia supra centum enumerantur.

XV. Tametsi autem plurima Neapoli existant Divorum Tempia præclaro opere, egregiaque structura ædificata; in iis tamen præcipua censetur, quæ hic subiicimus: nempe Templum Divæ Claræ, cum sacro nobilium, ac Principum Virginum Cœnobio; mirabile opus ab Agnete Regina Hispana Roberti Regis conjugæ excitatum. Sepulchra in eo multa conspiciuntur eximia, Regum, Reginarumque, & Regiorum Liberiorum, ex illustri Dyrrachiana domo, Carolique Andegavensis, Divi Ludovici IX. Regis Galliarum fratris, progenie. Deinde est insigne peramplum Divi Dominici Ordinis Prædicatorum Fanum, ubi Simulacrum Crucifixi visitur, quod D. Thomam Aquinatem his verbis affatum est: *Bene scripsisti de me Thoma*. In ejus Sacrario, quo plane nullum augustius, ac nobilius reperire est, servantur Alphonsi primi Aragoniæ, Hispaniæ, Siciliæ, Neapolisque Regis; Ferrandi item primi ejus Filii, Ferrandi secundi, Isabellæ Ducis Mediolanensis, Ferrandi Davali Marchionis Pischariæ belli fulminis, aliorumque multorum Principum, & illustrium hominum ossa. Hujus Templi dignitati ac splendori, respondet amplitudo, & nobilitas Cœnobii, quod primariis ejusdem civitatis accensetur. Sancti Martini Carthusia-

no-

norum, & FF. Beatæ Mariæ Montis Carmeli Monasteria satis ampla sunt, atque magnifica. Est & augustissimum Monachorum Congregationis Montis Oliveti Cœnobium, in quorum Templo Ferrandi primi, & alterius Alphonſi Regum effigies conspiciuntur, opere singulari, ut vivere videantur, perfectæ. Sepultus ibidem est Alexander ab Alexandris, Jureconsultus, qui multiplicis eruditionis volumen, *Genialium Dierum*, conscripsit. Mediocri in Templo D. Joannis in Carbonaria FF. Eremitarum S. Augustini, magiscentissimum Roberti Regis, & Joannæ primæ Sororis monumentum, ex marmore candido, cum eorum Imaginibus artificiose factis, supra Aram maximam cernitur. Post id, exiguo in Sacello Nicolai Caraccioli, qui Magister Equitum maximus in Regno quondam fuit, Sepulchrum item perelegans ex candido marmore, prætereaque Sacellum aliud in propinquo ornatissimum apparuit. Pervetustum est S. Pauli Clericorum Regularium Theatinorum Templum, olim Castoris, & Pollucis Fanum, postea Ethnica superstitione expurgatum, ac Gentium Doctori dedicatum; in quo Sancti Cajetani Corpus quiescit. Patria celebritate nominis atque decoris habentur Templa Divorum Laurentii, & Francisci Fratrum Minorum, Augustini Eremitarum, Euphœbii Capuccinorum, in quo tres Sancti Antistites sunt contumulati, Euphœbius, Maximus, & Fortunatus: Monachorum Ordinis S. Benedicti, ubi recondita sunt Corpora Beatorum Sosis, & Severini: Domini Salvatoris, in quo præter Sancti Agnelli Abbatis, sex aliorum Divorum, quorum latent nomina, asservantur Sacra Lipsana: Gaudiosi item Basilica, ubi Gaudiosus ipse & Quodvult

Deus Episcopi, Fortunata Virgo, ejusdemque Fratres Carponius, Evaristus, & Privianus Martyres sepulti sunt: in hac eadem Basilica asservatur ampulla vitrea Sanguinis Divi Stephani Protomartyris, quam Beatus Gaudiosus Episcopus, ex Africa Wandalicam persecutionem, sub Genferico Rege fugiens Neapolim, & multa Sanctorum Lipsana deferens secum, inter alia pretiosissimum Beatissimi Stephani cruorem attulit; qua de re Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrol. Rom. die 3. Augusti hæc tradit: *(1) Fertur S. Gaudiosus Episcopus ampullam vitream concreti Sanguinis Sancti Stephani, inde Neapolim Campaniæ Urbem fugiens, secum asportasse; quæ hætenus ibidem in Ecclesia ejusdem S. Gaudiosi religiose asservatur: ubi adhuc miraculum, perseverat, ut super Altare ampulla posita, dum sacra Missarum solemnia peraguntur, liquescere, velut recens effusus sanguis aliquando conspiciatur.* Cui subscripsit Ughellus Tom. VI. pag. 60. & 61. Insigne est Collegium PP. Societatis Jesu. Nobile, item Monasterium Sanctæ Catharinæ Virginis & Martyris, quod ex Regia fundatione FF. Ordinis Prædicatorum Provinciæ utriusque Lombardiæ concessum est: cui supra modum decus adiecit Benedictus XIII. ejusdem Ordinis singulare ornamentum: cum enim ante Pontificatum sacra Purpura indutus Beneventanæ Ecclesiæ Archipræsul præfesset, eximio amore, quo erga istud Cœnobium affectus erat, insolito antehac, miroque exemplo, inter ejusdem Alumnos ultro cooptari voluit: dignus profecto ejusdem Religiosi cœtus Protector, & Patronus semper habitus, in quem, uti in universam utriusque Lombardiæ Provinciam, in qua olim Monasticum professus est

in-

(1) Baronius in Martyr. Rom. die 3. Augusti.

1640 Orbis Sacer & Profanus

institutum, e Divi Petri Cathedra munificentia suæ beneficia effudit, cui & insignem Bibliothecam suam dono dedit. Denum celebre Neapoli extat Xenodochium Templo Divæ Annuntiatæ junctum, magnitudine & structura magni oppidi instar, in quo ad tria fere pauperum millia omnis generis, orphanæ, expositi, ægroti, senes, debiles aluntur & visitantur.

XVI. Sedem Neapolitani Episcopatus vetustissimam esse, jam superius ostensum fuit. Ejus Antistites nulli Metropolitæ, sed uni Romano Pontifici immediate paruerunt, quoad usque hæc civitas ad Metropolis Ecclesiasticæ Thronum evecta aliis etiam vicinarum Ecclesiarum Sedibus præesse cœpit. Dissidium tamen est inter auctores de primæ Metropolis istius origine. Sunt enim qui putant vel ante Gregorii Magni Pontificatum, vel ab ipsomet Gregorio Magno hanc Metropolim erectam. Ughellus Tom. VI. pag. 18. referens hanc sententiam, ejusque præcipuum fundamentum, citat ejusdem Gregorii locum, ut ipse ait, ⁽¹⁾ *apud Gratianum, cap. 1. de Relig. Domibus, ubi vocat Gregorium Neapolis Præfulem, Archiepiscopum.* Sed Vir eruditus, aut quisquis, a quo id accepit, memoria lapsus est: non enim apud Gratianum in Decreto illius Epistolæ fragmentum extat; sed locus est Decretalis Gregorii IX. lib. 3. tit. 36. cap. 1. De Religiosis Domibus concedendis: in quo fateor Gregorii Papæ nomine epistolam illam inscribi Victori Neapolitano. Hinc Vir doctus Aubertus Myræus, Eccles. Polit. lib. 1. cap. 3. asserit, Archiepiscopatum Neapolitanum a Gregorio Magno fuisse institutum. Hoc ipsum multum probabile censet Antonius Caracciolus ea innixus con-

jectura, quod paululum ante Gregorii Magni tempus, nempe post Longobardorum in Italiam irruptionem, Neapolis Duces habere cœpisset. Ducis autem dignitati socia quodammodo erat Archiepiscopi dignitas.

Verum duo hæc illius sententiæ fundamenta facile corruunt, si cum eodem Ughello advertamus, in Regesto Divi Gregorii Magni Romæ recognito, & emendate typis procuso, non haberi illam epistolam Victori inscriptam splendido illo Archiepiscopi titulo. Doctissimus Emanuel Gonzalez, lib. 3. Decretal. tit. 36. cap. 1. eandem epistolam hoc titulo tantum insignitam refert: ⁽²⁾ *Gregorius Victori Neapolis Episcopo.* In ejusdem vero tituli expositione hæc habet: *Ita etiam legitur in prima collectione, sub hoc tit. cap. 1. Sed cum inter epistolas Sancti Gregorii non reperitur hæc Decretalis, nec ejus ævo Archiepiscopos ullus Neapolitanus hujus nominis Victoris floruisse, factis constat, mendosam esse hanc inscriptionem. Antonius Augustinus in notis ad hunc textum fatetur, se hæc verba tantum legisse in hac, & in prima collectione.* Sensit hanc difficultatem Cioccarellus apud Ughellum, pag. 134. & ideo fatetur, Decretalium Compilatorem epistolam illam Gregorio I. adscribentem, errore lapsum esse. Nullus quippe Neapolitanus Antistes Victoris nomine sub Gregorii Magni Pontificatu floruit: sed Victor inter Neapolitanos Archiepiscopos recensitus vivebat ann. 1045. Quocirca ipse Cioccarellus coniecit præfatam epistolam adscribendam esse Gregorio VII. qui anno 1073. floruit, vixitque ad annum 1085. aut aptius Gregorio VI. qui vixit ann. 1045. Hæc ille. Quod quidem posterius videtur congruentius tempori, quo Victor Neapolita-

(1) Ughellus Tom. VI. pag. 18.

(2) Gonzalez lib. 3. Decret. tit. 6. cap. 1.

tanam Ecclesiam rexit. Nam Sergius II. qui in Catalogo Neapolitanorum Praefulum Victori successit, juxta Ughellum, Cioccarellum, Caracciolum, & alios, anno 1039. subscripsit Synodo tunc Beneventi a Nicolao II. Roman. Pont. indicta. Idipsum affirmat etiam Lucentius in sua Italia Sacra. Et quidem Victoris, & Gregorii VI. congruunt tempora, ut videre est apud Baronium, & Pagium ad ann. 1044. & 1046. Quod autem a Neapolitanis Ducibus argumentum deducit Caracciolum, leve admodum est, nec ullius roboris: nam & Etruria a Longobardorum Regibus, & Benevento in Campania, itemque Spoleti, Brixia, & Tridento praefecti fuerunt Duces, & tamen Etruria nonnisi a Gelasio II. Pisas in Metropolim erectam vidit, & Beneventum, uti & Capuam in Campania post medium dumtaxat seculi decimi ad eam dignitatem pervenerunt: Spoletum vero, Brixia, & Tridentum, nec Longobardorum temporibus, nec unquam deinceps Metropoliticum Thronum obtinuerunt. Aliorum opiniones, qui vel seculo octavo sub Gregorio III. vel seculo nono a Constantinopolitano Patriarcha, Leone Philosopho imperante; vel seculo decimo a Joanne IX. Summo Pontifice Neapolim Metropolim Ecclesiasticam fuisse constitutam asserunt, egregie refellit Ughellus, quem optimus Lector consulere poterit. Quamquam minime abnucrim eo temporis spatio, quo Graecorum Imperatores Calabriae, Apuliae, & Campaniae dominabantur, fortassis Archiepiscopi titulum a Constantinopolitano Patriarcha Neapolitano Antistiti tributum, quo illum nominat Leonis Philosophi Notitia a nobis ad calcem Primae Partis in Parergo descripta. Verum neque a legitima potestate

Pars II. Vol. III.

id factum fuit; neque Metropolitico jus adstruit, cum Graecorum more Archiepiscopi infra Metropoliticos essent, nec ullis Episcopis Suffraganeis praesent; sed nudo tantum titulo Episcopis praestarent, nec ullis subessent Metropolitanis. Quare Ughellus & plerique censent, a Joanne XXIII. Neapolim Metropolis honore ac jure fuisse decoratam. Sed quo anno non constat.

XVII. Quoniam vero de Graecis aliquando Neapoli imperantibus incidit mentio, minime praetereundum censeo, tunc temporis cum plures hac in Urbe Graeci degerent, binos illic interdum sedisse Episcopos, primarium scilicet qui nativos regionis incolas moderabatur, & Graecum, qui Gentis suae praerat hominibus ibi tunc degentibus. Exploratum est hac de re Petri Diaconi Casinensis, qui seculo decimo floruit, testimonium cumque Sancti Athanasii Neapolitani Antistitis gesta narraret, una & ipsius Urbis praestantiam & amplitudinem, & rem, de qua nunc agimus, eleganter apud Baronium sic exponit: *(1) Ita praepotens & amana civitas est in structura scilicet munitionibus, sic in suburbio, & Christicolarum interius degentium religione vigens, ut in Hesperia post Romanam Urbem nulli reperiat esse inferior. Eadem ita frequentissimis Ecclesiis ac praeclaris antiquae scilicet & vetustissimae structurae aedibus, nec non & Monasteriis virorum & puellarum referta retinetur, ut horum continuis praecibus nocturnis diurnisque adiuta vitrix consistat & tuta. Nam & interdum binas Praesulum gestat sedes ad instar duorum testamentorum, qui eam gubernant & regunt, ut capite reguntur artus diversi. Ita enim (explikat Baronius) quod duplex populus contineretur in ea, nempe Latinus, & Graecus.*

Y

(1) Petrus Diaconus apud Baronium ann. 371.

& Græcus, qui seorsum suas quisque sub Capite tamen uno peragerent sacros ritus. Pergit deinde Petrus de Templis, Divitibus Tutelaribus Neapolitanæ civitatis differere. *Reperiuntur plane, inquit, in ea Tempia prisco constituta edificio, quoniam non solum a Constantino piissimo Principe Augustorum Christianissimo, sed plures ante annos Christiana inibi floruit Religio. Siquidem beatissimus Petrus Apostolorum Princeps Asprem sanctissimum inibi ordinavit Episcopum. Nam & beati illius Agrippini Ecclesia hæcenus demonstratur, quintus a supradicto Aspre ordinatus est Episcopus, quique & Patronus, & defensor est istius civitatis. Beatissimumque Januarium Christi Martyrem postea Neapolite meruerunt habere tutorem, quibus antecessoribus, prædicta Urbs, Deo favente, tuta remansit, manebitque in eternum: quoniam quasi duas fortissimas bases, duoque candelabra splendens gloriatur se habere supra dictos Patres, duabus quasi alis, idest duorum Sanctorum sive precibus. In qua Laici simul cum Clericis assidue Græce, Latineque communi prece psallunt Deo, debitumque persolvunt iugiter officium, in qua etiam indigent & inquilini non circumcundo domos in peregrinorum habitu stipem publice expetunt, sed quo loco commorantur, omnia necessaria, quæ desiderantur, abundantissime percipiunt, & juxta præceptum Dominicum præfate Urbis accolæ postius Lazaros querunt, ut exhibeant largius affluentiusque quibus indigent. Idcirco a multis crebro oppugnata gentibus, & prius a Wandalis, postremo a Longobardis indefinenter oppressa per annos ferme ducentos, inviolata perstitit, & invicta ab omni hostium confusione remansit. QUONIAM CIVITAS HÆC CIVITAS MISERICORDIÆ EST ET PIETATIS HINC*

INDE VALLATA OMNI BONITATE. *Quæ ergo meruit tot talesque habere Patronos apud Deum in exorando, merito hujusmodi debuit protectione tutari, ut in bonis exuberet operibus, & a cunctis existat adversariis illæsa. Hæc Petrus Diaconus: quæ integra exhibere placuit, quod ad Urbis, Ecclesiæque Neapolitanæ decus atque commendationem plurimum conferant.*

XVIII. Cum autem cujusvis Ecclesiæ, ac Præfulis dignitati, atque auctoritati plurimum accedat ex Diocesis amplitudine, populique frequentia, inficiari nullus poterit, post Romani Pontificis, penes quem supremam inest in Ecclesiam universam potestas, amplissimam jurisdictionem, nullum alium in Italia, paucissimos vero in Europa reperiri Præfules, quibus tanta Fidelium pareat multitudo, ac sit Archipræful Neapolitanus. Utroque ex capite id præclare probat Vir Clariss. Antonius Caracciolus in lib. de Sacr. Neapol. Monumentis, in hæc verba: (1) *Antiquitus Neapolitanæ Ecclesiæ plures Episcopi attribuebantur, nunc pauciores. Nam ante quadringentos circiter annos, nempe antequam Cumæ, Misenum, & Baiæ civitates in parietinas abiissent, istarum etiam Civitatum Episcopos sibi Suffraganeos, Neapolitanum Episcopum habuisse, ex Divi Gregorii Episcopi (falsum id esse ostendimus) atque ex veteri codice Provinciali videtur colligi posse. Postea vero quam hæc excisa sunt Urbes, angusta illa, & per ampla ditio restricta aliquando fuit. Sed quantum multitudinis hominum Provincia Neapolitana ob jam dictarum civitatum clades amisit, certe non modo par, sed decuplo etiam major numerus Urbi Neapoli postea accessit civium & incolarum. Habent igitur sibi Capuæ, & Beneventum viginti*

(1) Anton. Caracciolus de Sac. Ecclef. Neap. Monum. sect. 11. cap. 1.

ginti Comprovinciales Episcopos: una nostra Neapolis utramque exuperat Provinciam; non solum magnificis edibus, & Maris terraeque deliciis, sed celebritate etiam, & frequentia populorum. Nam Metropoles illa suis civitatibus eminens positus laxè ambiunt; Neapolis autem multas, ut jam dicam, civitates, pomæto suo ipsa ambit, & claudit; ut quod de Roma dictum est a Polemo Sophista, de Neapoli nunc verè dici possit: Multæ Urbes in ista Urbe. Verum hic Caracciolus de Jure Metropolitico disserit; quo in genere consulto Capuani, & Beneventani Archiepiscopus exempla protulit, nam si de Mediolanensi Archiepiscopo sermo esset, in hac parte amplior est jurisdictio Mediolanensis.

XIX. Inferius autem de sola Diœcesi, & Urbe Neapolitana, scilicet sect. 12. cap. 1. ita loquitur: De præstantia Ecclesie Neapolitane si libet Urbis hujus inchoat excedere mœnibus, & Ecclesie Neapolitane amplitudinem, qua Diœcesis late patet, inspicere, ejus profecto præstantia, gloriaque magis ac magis elucescet. Quippe quæ quinque & quadraginta oppidis præsidet, veluti supra colles clivosque minores montes sublimis, rutilum attollens caput. Legimus Theodoretum Cyri in Syria bonum, ac doctum Episcopum, ut ditionis, cui præerat, amplitudinem, ac proinde suum fructum operæ, & relictionis gravissimum onus Leonis Magno Romano Pontifici declararet, ostingentis Parœcias se habere subiectas: quam Græcam vocem alii oppida, aut vicos, alii, ut in Concilio Ancyrano, can. 18. accipiunt, Ecclesias interpretantur. Ejusmodi videlicet Ecclesias quales hodie Parochiales appellamus. Et (quod verum & magnum decus est) certiorum ille fecit Summum Pastorem, omnes illas populorum turmas, ostingentis oppidis, sive Parœciis vix comprehensas, esse Ca-

tholicas; hoc est Romanæ Religionis addictas. At vero si res iusto judicio ponderetur, hæc ipsa certe laus Neapolitane quoque Diœcesis tribui debet. Compertum quippe est solam propemodum civitatem Neapolim, usque quæ amplissimo suo gremio sexcenta circiter Christianorum millia continet, omnes illas Cyrensis Diœcesis Parœcias si nunc extarent, explere posse, & forsitan superare. Quis vero præterea numerando recenscat Neapolitanæ Urbis, ac Diœcesis Presbyteros, Clericosque, ac Religiosorum Virorum, sacrarumque Virginum capita pene innumera, diversis ordinibus, vestibus, institutisque distincta. Tradunt Neapolitanæ Diaria Passari ad annum 1494. in Ferdinandi primi Regis Executis celebræ acclis, adfuisse e Regni Provincie accersitos quingentes mille Monachos, Presbyteros vero, Clericosque quatuor millia, Abbates circiter mille. Magnum sane numerum, & vix credibile! At vero id & credibile; & certum est, si hoc tempore ejusmodi funebrem celebritatem fieri contineret, non fore opus defatigare tabellarios, & a longinquo advocare Ecclesiasticam catum. Una Neapolis cum sua Diœcesi totidem extemplo producere posset viros Religiosos, totidemque Clericos, ac Presbyteros seculares.

Universe autem feracissima quidem hæc regio est, omne genus frugum, sed nec minus ferax est hominum, sive nobiles censere velis, sive plebeios. Et tamen quasi paucos pariat, aliatque populares, brachia hinc inde exerit hæc nostra Syren, quibus prætereuntes, & pernavigantes ad se undique allicit, & completatur. Nunquid enim turgida quedam & papillata diceret ubera amantissimos illos Colles, Pauslippum, Mergellinæ, Antinianum, Conicli, Capimontium? Dicam cum Plinio, Italiam, & imprimis Campaniam collaudante, lib. 3.

cap. 5. *Quid tota ea vitalis, ac perennis salubritatis cœli temperies? Quid fertiles illi campi, aprici colles, innoxii saltus, opaca nemora, munifica silvarum genera? Quid tot montium afflatus, tanta frugum, & vitium, olearumque fertilitas? Quid vero Pagi, Oppidaque circa Neapolim sita? Quid fertilissimus ager? Quid Neapolitana Diœcesis latissimi campi, placidissima littora? Nonne letantis quodam naturæ risu, delictisque blandis, & vicinis, & remotas gentes invitant? Ut huc veniant, hic maneant, hic quiete, ac placide consenscant? Hucufque Caracciolus: qui tamen postrema hæc verba, non omnia, sed quædam dumtaxat ex Plinio hausit, eaque Neapoli adaptavit, cum alioqui Plinius Campaniæ Regioni adscribat. Sic enim ait: (1) *Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa ac beata amenitas? ut palam sit, uno in loco gaudenti opus esse naturæ, Jam vero tota ea vitalis, ac perennis salubritatis cœli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot omnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique: & tanquam ad juvandos mortales, ipsa avidè in maria procurrens. Quæ sane generatim de universa Campaniæ regione a Plinio scripta sunt. Quamquam non incongrue Neapoli possint accommodari, cum & ipsa totius regionis princeps sit, & amœnior, & situ jucundior, & deliciis affluentior, & ceteris naturæ donis beatorum cunctis aliis ejusdem Campaniæ civitatibus.**

(1) Plinius lib. 3. cap. 5.

(2) Idem lib. 9. cap. 54.

XX. Nulla profectio est tota Italia Diœcesis Neapolitana amœnior, & jucundior, præsertim qua Mare spectat. Hinc olim Romanis in deliciis fuit, crebrisque Villis, ac balneis frequentata, quorum adhuc supersunt vestigia. Medio inter Puteolos, & Neapolim spatium locus est, fama apud veteres celebratus: namque Villa, quam Plutarchus tradit Lucium Lucullum habuisse prope Neapolim, & apud eam montem incidisse, atque ita excavasse, ut Mare introduceret; ea esse creditur, cujus ruina ingentes, teste Blondo, supereminet Balneo *Agnani* dicto. De qua Plinius, lib. 9. cap. 54. hæc tradit: (3) *Lucullus exciso etiam monte juxta Neapolim, majore impendio, quam Villam edificaverat, curipum, & maria adinavit. Qua de causa Magnus Pompeius Xersem togatum cum appellabat. Haud procul Pausilypum occurrit, a deliciis nomen obtinens, pulcherrimis, uti quondam, ita & hodie villis habitatum: cujus meminit idem Plinius præcedenti cap. (3) Pausilypum, inquit, villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in ea in Casaris piscinis a Pollione Vedio constructum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Anneus Seneca, duobus aliis equalibus ex eodem genere etiam tunc viventibus. Ejus mons incisus, atque ad mille fere passus excavatus, planum via Puteolana curribus iter præbet. Locus hodieque Pausilypi Crypta appellatur; de qua Seneca mentionem fecit epist. 57. his verbis: (4) *Cum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi temperatam esse, ne iterum navem experirer. Sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri nihilominus navigasse. Totum athletarum satum mihi illo die perpetiendum fuit: acromate nos habbe**

(3) Idem ibid. cap. 53.

(4) Seneca Epist. 57.

baphe exceperit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, pulvis auferet, in aperto quoque res gravis & molesta: quid illic, ubi in se volutatur, & cum sine ullo spiramento sit inclusus, in ipsos a quibus excitatus est recidit? In Scholiis tamen ad hunc locum. Justus Lipsius hæc habet notatu digna: (1) Obscuritas autem hic, tempore Senecæ, & densæ tenebræ, ut ostendit: non eque Strabonis, idest Tiberii, qui disertim scribit: lumen e superficie montis, plurifariam fenestellis incisus, per multam altitudi-

nem demitti. Oportuit hæc luminaria obstructa ævo aut neglectu fuisse, sitam densæ tunc tenebræ. Quod idem fuit ad tempora Alphonsi primi Aragonum Regis: qui provincia ea subdita, viam istam & fauces aperuit, complanavit, duas fenestras incidit, quæ lumen in mediam speluncam obliquum funderent: ut hodieque comparent. Idem Lipsius, præeunte etiam Blondo, asserit, incertum esse, quis extiterit magni operis auctor. Longitudine sexcentorum passuum eam speluncam Blondus metitur: Strabo multorum stadiorum longitudine: atque ut hodie dimensio est, passuum circiter mille.

CAPUT IX.

Synopsis.

I. *Lim septem, nunc quatuor tantum Urbes Episcopales Neapolî Metropoli subjecit.*

II. *Puteoli vetus civitas. Varia ejus nomina, & fabulosa origo. Cumano- rum opus creditur.*

III. IV. *Romanorum colonia deduc- ta. Præclari ædificii a Romanis aucta.*

V. VI. *Puteolanus Portus. Villa & Balnea Agri Puteolani. Celebre Balneum, & Villa Ciceronis.*

VII. *An quæ nunc extat sit vetus Puteolorum civitas? Veterum incola- rum mores.*

VIII. *Forum Vulcani. Aquæ sulphuræ & Balnea Puteolana.*

IX. *Viri illustres Puteolis orti.*

X. *Puteolana Ecclesiæ antiquitas. S. Patrobas primus ejus Episcopus.*

XI. *S. Celsus & alii Antistites san- ctimonia illustres.*

XII. *Plures Martyres hanc Eccle- siam decorarunt. In his S. Januarius Episcopus & ejus socii.*

XIII. *Basilica Cathedralis vetus & nova. Ejus Capitulum, Clerus, & Diæcesis.*

XIV. *Nolæ situs. Urbem Virgilio innotam quidam tradunt: alii id ne- gant.*

XV. *De illius conditoribus varia opinio. Probabilis creditur Chal- cidensium opus.*

XVI. XVII. *Nolani Samnitibus jun- ctæ bella in Romanos cient. A Roma- nis victi fidem eis seruant contra An- nibalem.*

XVIII. *Imperatores hanc Urbem in pretio habuerunt. Nunc parva est ci- vitas.*

XIX. *Ab*

(1) Lipsius in Scholiis.

1646 Orbis Sacer & Profanus

XIX. Ab Alarico, & ab aliis Barbaris vastata excidit. Ab Ursinis postmodum restaurata.

XX. XXI. Nolana Ecclesia exordium. Multi Martyres eam decorarunt. Principi recensentur.

XXII. S. Felicis Presbyteri Acta & tempus. Triginta Martyres Sancti Felicis Senioris socii, alique plures.

XXIII. SS. Praefules Nolani, hos inter Paulinus.

XXIV. XXV. Cathedralis Ecclesia multis SS. Reliquiis ditatur. Ejus Capitulum. Diocesis loca primaria.

XXVI. Aversa situs; res praeipuae: Sedes Episcopalis: Cathedralis Ecclesia. Usque ad num. XXVIII.

XXIX. Ischia Insula, varia ejus nomina: horum significationes. Usque ad num. XXXII.

XXXIII. Cetera ad hanc Insulam, ejusque Ecclesiam spectantia exponuntur. Usque ad num. XXXVII.

XXXVIII. Aversa origo: situs: Sedes Episcopalis Cathedralis Basilica. Usque ad num. XLII.

XLIII. Diocesis Aversana. Opinio Blondi de Laberinae terrae appellatione exploditur. Usque ad finem capituli.

I. **U**RBS Neapolitana Metropoli obnoxias explicatur, illud prius cum Antonio Caracciolo animadvertendum duxi, ante quingentos circiter annos plures, quam hodie Campaniae civitates eidem Metropoli paruisse; quarum aliquae postmodum excisae, vel Episcopatus Sede prorsus exciderunt, vel aliis adhuc statibus unitae fuerunt. Quas quidem adversantis fortunae vices multae Neapolitani Regni Urbes subierunt. Mirum proinde non sit, ea de re Scriptores in varias abiisse opiniones. Aliqui enim apud Caracciolum, & Ughellum septem Urbes Episcopali Sede ornatas illi subiiciunt, scilicet Puteolos, Nola, Cumas, Misenum, Ischiam, Acerras, & Atellam, seu Aversam. Aubertus vero Myraus ex veteri Codice Provinciali dicto, sex tantum enumerat Episcopatus Neapolitanae Provinciae, Aversanum (quem tamen asterisco notat, quod exemptus sit) Nolanum, Puteolanum, Cumanum, Acerranum, & Ischlanum; Misenas quippe jam desit. Ceterum hodie Cumanus cum ipsa Metropoli coniunctus est: Urbe

ipsa jam eversa, uti superius ostensum fuit. Miseno itidem nobili quondam civitate, ad Sinum Baianum, inter Puteolos, & Cumas, in ejusdem nominis promontorio sita, Livio, Ciceroni, Straboni, Plinio, Tacito, aliisque memorata, in ruinis jacente, nullus illic proprius Episcopus sedet. Quare quatuor tantum hodie Urbes Episcopali Cathedra insignitae Neapolitanae Metropoli subsunt, nempe *Puteoli*, *Nola*, *Aversa*, *Ischia*. Iis postremo addenda, est *Aversa* ad hanc eandem Provinciam spectans, exempta tamen, ac uni Romano Pontifici immediate parens.

II. Puteoli pervetus ac nobilis quondam Campaniae civitas, in colle & in littore Maris Tyrrheni sita, portu capaci ac tuto in Sinu cognomine, Neapoli 8. mil. circiter pass. recedens, Baiis, & Miseno proxima ad tertium lapidem. Initio Dicæarchiam fuisse appellatam, ob imperii justitiam æquitatemque; quod nimirum ea in Republica cives ad regendam servandamque patriam concordie charitatis, parique inter se administrationis jure conjuncti essent, Strabo, Plinius, Silius, Appianus, Philostratus, alique auctores sunt: quod

nomen tempore Tarquinii Regis, & Pythagoræ illic conservatum Eusebius Cæsariensis narrat. Appellata etiam fuit hæc civitas, teste Festo, Delos minor, ob Templum Apollinis in ea ad similitudinem Delii ædificatum. A Romanis dein Colonis Puteoli nomen ipsi impositum est, sive a puteorum multitudine, quod ibi balnearum putei frequentes sunt, ut quibusdam placet; sive, ut aliis visum est, a putore, quem hic passim aquæ calidæ vi sulphuris emittunt: (1) quam etiam ob causam a nonnullis Cumanus ager Phlegra nominatur, præsertim a Plinio lib. 3. cap. 5. De primis istius Urbis conditoribus variz circumferri solent auctorum opiniones. Quidam fabulis delectati, a Dicæo Neptuni, sive Herculis filio suum habuisse exordium comminiscuntur, atque ex auctoris vocabulo Dicæarchiam nuncupatam, quod tamen nomen plerique, & satius, a recta iustitiæ administratione, sanctissimoque imperio derivatum asserunt. (2) A Samiis conditam volunt Stephanus, & Eusebius eo tempore, quo Tarquinii a Bruto Roma sunt expulsi. (3) A Cumanis alii ædificatam censent, eorumque Emporium factum. Pausanias autem bis ejus me-

noit, primum in Miseniis, deinde in Archadicis, Tyrrhenorum Oppidum vocat, sed de illius conditore nihil prorsus loquitur. Has opiniones indicat Strabo, lib. 5. eandem Urbem *Puteolos* ex posteriore, *Dicæarchiam* vero ex primævo nomine appellans: (4) *Fuit antiquitus*, inquit, *navale Cumanorum Dicæarchia, extructum in supercilio litoris.* (5) *Sed sub tempus Annibalicæ expeditionis eo coloniam deduxerunt, urbique Puteolos nomen indiderunt a puteis, alii a fonte aquarum totam istam regionem sic dici censent ad Baias usque, & agrum Cumanum, quod sulphuris plena sit, & ignis & calidarum aquarum: nec desunt qui Cumanum agrum ideo Phlegram judicent appellari, & Gigantum ibi occisorum fulminibus inflicta vulnera ignem istum, aquasque ebullire.* Fabulam hanc gigantum fulminibus occisorum, quam hic Strabo indicat, plures alii commemorant apud Leandrum Albertum, in Descript. Italiz, & Joannem Franciscum Lombardum, de Balneis Puteolanis, cap. 14. qui & illic Gigantum ossa ostentari dicunt. Pomponius Lætus in Gigantum Ossibus, quæ Puteoli videntur, sequens Epigramma edidit: (6)

*Huc quicumque venis stupefactus ad ossa Gigantum,
Disce cur Etrusco sint tumultata solo.
Tempore quo domitis jam victor agebat Iberis
Alcides, captum longa per arva pecus,
Colle Dicarchæo clavaque arcuque Typhones
Expulsi, & cessit noxia turba Deo.
Hydruntum petiit pars, & pars altera Tuscos,
Interiit victus terror uterque loco.
Hinc bona posteritas immania corpora servat,
Et tales mundo testificatur avos.*

Ex

(1) Festus: & Varro lib. 4. de Ling. Lat.

(2) Eusebius apud S. Hieronym. in Chron. lib. 2. ait: Olymp. 64. ann. 4. Samii Dicæarchiam condiderunt, quam nunc Puteolos vocant.

(3) Strabo lib. 5. pag. 169. Græco-Latin. Edit.

(4) Ex his Strabonis verbis colligi videtur, Puteolos a Cumanis conditos.

(5) Pomponius Lætus apud Jo: Franc. Lombard. de Balneis Puteolan. cap. 14.

1648 Orbis Sacer & Profanus

Ex repertis, nimirum defossisque olim in agro Puteolano hominum ingentis magnitudinis ossibus, Poëta postmodum fabulæ locum fecerunt, de Gigantibus ab Alcide, seu Hercule interfectis: seu, ut ex Strabone apparet, fulminibus e coelo delapsis ira Numinum cæsis, ex quorum vulneribus ignes illi subterranei, atque ebullientes aquæ erumpant.

Cumanos, vicinam Gentem, initio Puteolis dominatos esse, antequam Romani Urbe hac potirentur, innuunt laudata Strabonis verba, cum illic Navale Cumanorum quondam institutum affirmat: itemque Plinius, ceterique Puteolos Cumanorum emporium appellantes. Quam in sententiam concedunt, quotquot Dicæarchiam a Cumanis conditam, volunt: qua de re Scipio Mazella Neapolitanus, in libro *de Puteolis & Cumis* ita scripsit: *(1) Puteolos antequam bello Italiani Annibal lace-
raret, Dicæarchiam a iusto imperio, quo ejus Respublica florebat, dictam fuisse, & a Cumanis conditam, eorumque fuisse Emporium, Strabo, Plinius, multique alii auctorum prodiderunt. Cumani Urbis suæ antiquissimæ originem e Græcia, atque Euboia insula a Chalcidensibus, Chalcidenses ab Atheniensibus repetunt: quo & Puteolanorum numismata spectare credibile est, quæ Apollinis imaginem (ut de ipsa civitate in Antiquitatibus diximus) facie adversa, Minotaurum, aversa parte exprimunt. Ceterum quum Dicæarchiæ emporium tempore belli ejus, quod Annibal cum Romanis in Italia gerebat, frequentari captum esset, Q. Fabius ex Senatus auctoritate illud communiit, & præsidium ei imposuit, mutatoque nomine, Puteoli deinceps vocari cepit, idque sive a pu-*

teorum, quibus ager ejus abundabat frequentia, sive, ut nonnullorum est opinio, a putore aquarum, & aeris, sulphureo semper vapore gravis.

III. Jam prius Puteoli, uti & aliæ Urbes Campaniæ, occasione belli Samnitici in Romanorum ditionem cesserant. Ex inde Puteolorum civitas plurimum frequentari populo cœpit, emporiumque celebre fieri. Ob id a Romanis in pretio habita fervente secundo bello Punico, ne Annibalis præda fieret, illam præsidio communire decreverunt; ea provincia Q. Fabio demandata. Id refert Livius Dec. 3. lib. 4. alias lib. 24. cujus tamen verba Blondus, Vir ceteroqui accuratissimus, lib. 8. Ital. Illustr. minus sincere descripsit; sic enim ea exhibet: *(1) Exitu ejus anni Q. Fabius ex auctoritate Senatus, Puteolos per bellum captum frequentari fecit, emporiumque communiit, atque præsidium imposuit. Oportet Blondum codice mendoso usum fuisse; aut non verba, sed sensum exprimere voluisse. Quamquam nec legitimum sensum attigerit, qualem ipsius Livii textus clare continet, uti ex ejus verbis constat: (2) Exitu, inquit, anni ejus Q. Fabius ex auctoritate Senatus Puteolos, per bellum captum frequentari emporium, communiit, præsidiumque imposuit. Ita plane omnes Codices cum veteres, tum recentes typis editi habent, quos diligenter inspexi. Non ergo tunc Puteoli bello capti; emporiumque facti; sed cum jampridem essent subacti, ac deinceps populo frequentati, emporiumque haud ignobile, postmodum secundo bello Punico excitato, prudenti Senatusconsulto præsidio communiti sunt. Opportunum sane consilium, quo Annibalis ejus potiundi studia protinus dissipata fue-*

re.

(1) Scipio Mazella de Puteolis & Cumis in princ.
(2) Apud Blondum lib. 8. Ital. Illustr.

(3) Livius Dec. 3. lib. 4. seu lib. 24.

re. Nam, ut paulo inferius idem Livius prodit, Annibal pervasato agro Cumano usque ad Miseni promontorium, Puteolos repente agmen convertit, ad opprimendum præsidium Romanum. Sex millia hominum erant, & locus munimento quoque, non modo natura tutus. Triduum ibi moratus Pænus, ab omni parte tentato præsidio, deinde ut nihil procedebat, ad populandum agrum Neapolitanum magis ira, quam potius Urbis spe, processit. Valido hoc præsidio Puteoli muniti in fide ac jure Romanorum perseverarunt semper; cumque bellum Macedonicum, Asiaticumque ageretur, Romæ inita sunt consilia de quinque coloniis in ora maritima deducendis, quarum una Puteolis conderetur. Rem C. Acilius Tribunus Plebis proposuit, teste Livio, Decad. 4. lib. 2. alias 32. (1) C. Acilius Tribunus Plebis tulit, ut quinque Colonia in ora maritimam deducerentur, due ad ostia fluminum, Vulturii, Liternique, una ad Puteolos, una ad Castrum Salerni, his Buxentum adjectum; tricena familiae in singulas Colonias jubebantur mitti, his triumviris deducendis illi, qui per triennium Magistratum haberent, creati, M. Servilius Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Gesta hæc anno Urbis Conditiæ 557. Consulibus Cn. Cornelio Cetego, & Q. Minucio Rufo: dilata tamen decreti exequutio usque ad Consulatum P. Cornelii Scipionis Africani secundum, & T. Sempronii Longi; quamquam jam adscriptos fuisse Colonos, qui mitterentur, indicare videatur Livius, infra lib. 4. dum ait: (2) Novum jus eo anno (scilicet ann. 560. quo duo præfati Consules creati fuerunt) a Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in Coloniam Romanam no-

Pars II. Vol. III.

mina dedissent, cives Romani essent, Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti Coloni nomina dederant, quom ob id se pro civibus Romanis ferrent, Senatus judicavit, non esse eos cives Romanos. Nempe ex Latinis primum adscripti fuerant Coloni, idcirco eis civium Romanorum jus negatum. Dissidii igitur tollendi causa, eodem anno 560. iisdemque Consulibus Puteolos, ceterasque Urbes quatuor Romanorum Colonias deductas, aliquanto inferius ipse Livius commemorat: Coloniae Romanorum civium deductæ eo anno sunt, Puteolos, Vulturium, Liternum, trecenti homines in singulas item Salernum, Buxentumque; deduxere Triumviri, T. Sempronius Longus, qui tum Consul erat, M. Servilius, Q. Minutius Thermus; ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Hanc ipsam Puteolanam coloniam Syllanis temporibus devastatam, postea Octavianus Augustus instauravit, auxitque: de qua Frontinus in libro de Coloniis, scripsit: (3) Puteoli Colonia Augusta. Iter Populo Romano debetur ped. 30. Ager ejus in jugeribus, veteranis, & Tribunis Legionariis est assignatus. Fama ejusdem Coloniae apud auctores ceteros celebrissima est; de qua etiam Plinius lib. 3. cap. 5. ait: Lacus Lucrinus, & Avernus: dein Puteoli Colonia, Diacarchia dicta. Id ipsum Tacitus lib. 14. Annal. Festus, Appianus Alexandrinus, lib. 5. Pomponius Mela: Antoninus Augustus in suo Itinerario, Ptolemæus, ceterique veterum affirmant.

IV. Certarunt Romanorum Imperatores, ac Proceres, ut hanc Urbem ampliarent, atque magnificis Templis, Aedibus, publicis ædificiis, aliisque ornamentis decorarent. (4) Nobiles hic Thermæ, & Pons olim

Z

360. mil.

(1) Livius Dec. 4. lib. 2. alias 32.

(2) Idem lib. 4. alias 34.

(3) Frontinus lib. de Colon.

(4) Suetonius Tranquill. lib. 4. cap. 19. & 32. Josephus Antiq. lib. 19. Xiphilinus Epit. lib. 4. in Caligula.

1650 Orbis Sacer & Profanus

360. mill. passuum ab Caio Caligulae Imperat. Baias usque protensus, cujus hodieque duodecim columnæ visuntur. Ampliorem longioremque meditatus fuerat, iactis jam in Mari fundamentis, quorum adhuc nonnulla supersunt vestigia, sed perficere non potuit. Opus sane audax, & audace Principe dignum; si absolvisset pæne artis, naturæ æmulatricis, prodigium. Adoo hac Urbe Nero delectabatur, ut eam ex suo nomine Colonia Neronianam appellari voluerit, auctore Tacito: (1) *Vetus, inquit, oppidum Puteoli jus Colonia, & cognomen a Nerone adipiscuntur.* Flaviam item a Vespasiano Augusto fuisse nominatam Festus commemorat. In ejus meditullio Templum ex lapide quadrato Jovi sacrum, Calphurnius in honorem Octavii Augusti ædificavit; in cujus fronte hæc Epigraphes inscripta erat: CALFURNIVS. L. F. *Templum Augusto, cum ornamentis.* D. S. I. Altero autem in latere hæc verba leguntur: L. COCCIVS. L. C. POSTVMI. L. *Aulus Architekti.* Illud postmodum, Christi fideles sacro ritu expiantes Divo Proculo dedicavere. Theatrum itidem apud Puteolos condiderunt miræ magnitudinis, quod hodieque pæne integrum apparet, circuli formam habens. In quo quondam mixti homines cum mulieribus, maiores cum minoribus ludos aspiciebant. Sed hoc confusissimum spectandi genus a Cæsare Augusto correctum Suetonius sic refert: (2) *Spektandi confusissimum, ac solutissimum morem corripuit ordinavitque, motus iniuria Senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos confessu frequenti nemo receperat . . . Facto igitur decreto Patrum, ut quoties quid spectandum usquam publice ederetur,*

primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus. Inter hoc Theatrum, & Puteolos est quoddam ingens ædificium subterraneum ita pulchrum, & adhuc recens, ut videatur ante paucos annos constructum fuisse, quum tamen referat potentiam illam maximam Romanorum. In varias cellulas distributum, quarum unaqueque ostium habet in alteram ducens; quæ quidem adeo plures sunt, ut si quispiam absque lumine intraverit, vix aut nunquam exire valeat. Ob hoc Puteolani indigenæ vocant ejusmodi opus Labyrinthum. Omnibus porro hisce ædificiis supereminet horti, atque agri, videturque terra solida esse. Nisi vero aliquis loci sit peritus, inveniri nequeunt; habent siquidem ingressus arctos vepribus ac sentibus obstitos.

V. Adiacet Urbi Portus, in quem Romanorum naves commodè recipiebantur, indeque in Jonium Mare, ejusque Insulas, in Græciam, Illyricum, Asiæque facile patebat cursus. A Romanis ingenti mole conditus fuit, adhibito præsertim pulvere, qui a loco Puteolanus dicitur, in conficiendo hoc opere. Pulvis iste, Vitruvio teste, cæmento Cumano admixtus in molibus ædificandis, etiam ad omnem maris impetum inexpugnabilis est. De hoc pulvere, Plinius, lib. 35. cap. 13. hæc scripsit: (3) *Quis enim satis miretur, pessimam ejus (idest terræ) partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi Maris fluctibus, mersumque protinus fieri lapidem anum inexpugnabilem undis, & fortiolem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento.* Quod pariter confirmat Seneca dicens: (4) *Puteolanus pulvis si aquam attingit, saxum fit.* Hoc itaque pulvere cæmento Cumano admixto,

(1) Tacitus lib. 14. Annal.

(2) Suetonius lib. 2. cap. 43.

(3) Plinius lib. 35. cap. 13.

(4) Seneca 3. quæst. Nat. cap. 14.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1651

mixto, ingens Puteolani Portus moles, aggregesque circa maris littus, instar murorum confecti fuere, uti etiam Strabo testatur, de Puteolis differens: ⁽¹⁾ *Urbs ea emporium est facta maximum, & habet stationes navium manu confstructas, natura arenæ eam commoditatem præstante, quæ calci proportionem respondens, validam conglutinationem atque concretionem, suscipit: itaque glaream cum cemento ex calce & arena conftrato admiscens, aggeres in Mare producit, sinuantque littoris partes maxime apertas, ita ut subduci tuto possint maxime onerarie naves.* Prope Portum, ac Puteolanum Sinum, quem Cicero Cumanum etiam vocat, in lib. 5. epist. 2. ad Atticum, plures hinc inde, ac sibi invicem proximæ erant Romanorum Villæ, deliciis refertæ, ad quas oblectandi animi causa tanta confluebat eorumdem multitudo, ut ipse Cicero parvam Romam se illic reperisse scripserit: ⁽²⁾ *Habui- mus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo.* Ubi etiam Puteolanorum Emporii mentionem fecit. Quo autem quemadmodum mari, ita & terra huc iter pateret, Romani Viam illam, quæ Puteolis Sinuessam ducit, lapidibus straverunt; Sinuessâ quippe Romam usque jam strata fuerat. Id operis absolutum fuisse Domitiano imperante Joan. Xiphilinus in Dionis Epitoma refert: ⁽³⁾ *Lisdem temporibus, inquit, ea via quæ inter Sinuessam est, & Puteolos, fuit lapidibus strata.*

VI. Ex iis patet hanc Urbem, ejusque oram plurimi apud Romanos æstimatam fuisse, nedum opportunitate loci, verum etiam ob delicias amœnitatemque Puteolani Sinus, ac regionis ei adiacentis. Sæpius idcir-

co Imperatores Urbem hanc ejusdemque oram frequentarunt, moles, Pontes, Thermas, Tempia, Statuas, amphiteatra, fidesque publicas illic excitantes, ludosque ac spectacula celebrantes, ut non immerito Tullius parvam Romam dixerit. Præ aliis Octavius Cæsar Augustus, C. Caligula, Claudius, Nero, Domitianus, Adrianus, Antoninus Puteolos in pretio habuerunt. Adriani præsertim Imperatoris Sepulcro, & Templo, quod ipsi Antoninus Pius erexit, hanc Urbem fuisse nobilitatam Aelius Spartianus in ejus Vita testatur: ⁽⁴⁾ *Post hoc, ait, Adrianus Baias petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Ubi quum nihil proficeret, accersito Antonino, in conspectu ejus apud Baias perijt, die sexto Iduum Juliarum. Invisusque omnibus, sepultus est in Villa Ciceroniana Puteolis.* Et infra. *Templum denique ei Antoninus pro Sepulchro apud Puteolos constituit, & quinquennale certamen, & flamines, & sodales, & multa alia, quæ ad honorem quasi numinis pertinerent.* De Adriani tamen sepultura aliter scripsit Xiphilinus, eum scilicet non Puteolis, sed Romæ in proprio Monumento fuisse sepultum: sic enim tradit: ⁽⁵⁾ *Sepultus est juxta flumen ad pontem Elium, ubi monumentum fecerat, propterea quod Augusti Mausoleum plenum erat, in quo nemo amplius sepultus est.* Verum potior fides Spartiano adhibenda, utpote qui antiquior Xiphilino fuerit, & Antonini temporibus proximior. Xiphilinum autem arbitror deceptum, visô Romæ Monumento, quod Adrianus adhuc vivens ad Pontem Elium sibi met excitaverat: de quo Spartianus ait: ⁽⁶⁾ *Fecit & sui nominis Pontem, & Sepulchrum juxta*

Z 2

Ti-

(1) Strabo lib. 5. pag. 169. Edit. Græc. Lat.

(2) Cicero lib. 5. ad Attic. epist. 2.

(3) Xiphilinus in Domitiano.

(4) Spartianus in Adriano.

(5) Xiphilinus in Adriano.

(6) Spartianus loc. cit.

1652 Orbis Sacer & Profanus

Tiberim. Sed ibi sepultus non fuit, cum in Campania apud Baias obisset, indeque ejus cadaver iussu Antonini Puteolos Baiis proximos deportatum. De Ciceronis Villa, ubi Adrianum fuisse tumultum Spartianus dixerat, notatu digna sunt, quæ Antonius Sanfelicius Monachus in sua Campanianarrat his verbis. „⁽¹⁾ E regione montis surgit collis, in quo truncum apparet ædificium, quod Puteolani pro certo habent Ciceronis fuisse Academiam. Huic opinioni fidem esse adhibendam, ea mihi persuasit ratio, quod locus antiqui Domini servat nomen: tum quod respondet topographiæ, a Plinio factæ, quam ascribo: Dignum memoratu villa est ab Averno Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu, & nemore, quam vocabat Academiam M. Cic. Hæc Plinius. Platonis æmulator non modo tractanda Philosophia Arpinas ille esse voluit, sed Platonici Gymnasi nomen, in suam Villam, Musarum, domicilium, traduxit. Hinc factum est, ut gloriosos Græcis Atticam Academiam jactantibus, Latini Puteolanam opponerent, & Tusculanum Lyceo Aristotelico, quibus e fontibus Moralis Philosophiæ manarunt rivus. „

Perpicuus est Plinii locus, quem Vir eruditus non indicat, lib. 31. cap. 2. ubi de Aquis Puteolanis, Ciceroniana præsertim, ac ejus Villa

hæc habet: „⁽²⁾ Nusquam tamen largius quam in Baiano Sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salisve mixtura. Vapore quoque ipso aliq̃ue profunt. Tantæque eis est vis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in solis fervere cogant, quæ in Baiano Posidiane vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris Liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in Mari ipso, quæ Licinii Crassi fuere: medioque inter fluctus exiitis aliquid valetudini salutare. Jam generatim nervis profunt pedibusque, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractisque. Inaniunt alvei: sonant ulcera: capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceroniane. Digna memoratu Villa est ab Averno Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu a nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus ejusdem nominis, in qua & monumentum sibi instauraverat, cum vero non & in toto terrarum orbe fecisset. Hujus in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullii, qui fuit e Libertis ejus, ut protinus noscatur etiam ministerium ejus ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

*Quo tua Romane vindex clarissime lingua
Silva loco melius surgere iussa viret,
Atque Academia celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetis:
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis bonori
Hoc dedit, hæc fontes cum patefecit ope.*

Ut,

(1) Sanfelicius de Campan.

(2) Plinius lib. 31. cap. 2.

*Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.*

VII. Deperiit istius Urbis dignitas & amplitudo, labente Imperii Romanorum fortuna, hodieque parvo murorum ambitu cincta dubium nonnullis iniecit, sint ne veteres Puteoli, qui nunc cernuntur in colle positi, an aliquanto remotiore loco, ubi ingentes adhuc ædificiorum ruinæ supersunt. Verum Leander Albertus, Cæsar Capaccius, Antonius Sanfelicius, ceterique Puteolanæ Historiæ Scriptores, haudquam hanc recentem, sed ipsam Urbem antiquam esse recte admonent; idque demonstrant non modo ex situ ejus præsentis, quod littori, ac portui propinqua sit; verum etiam ex reliquiis pontis, ab hujus collis radicibus olim incipientis; atque ex vetusto Templo Urbis medio a Calurnio in honorem Augusti condito, Jovique consecrato, quod deinde Christi fideles Divo Proculo dicarunt. Neptuni etiam Templi, cujus Cicero meminit Academic. quæst. 4. ruinæ, adhuc Puteolis vigent. Quæ autem nunc extra Urbis pomeria remotiores apparent ruinæ id unum dumtaxat indicant, longe amplioris laxiorisque circuitus quondam fuisse hanc civitatem, ac hodie sit; quod & ipsi Romæ, & Ravennæ, aliisque antiquissimis Urbibus contigisse omnes norunt. Quod ad Puteolanorum antiquos mores spectat, eos olim Serapidis & Honoris religionem coluisse, iisdemque ædem statuisse, lapis nobilissimus declarat, quem Capaccius refert. Ex veteri etiam gentis more manasse videtur, quod Joannes Franciscus Lombardus, in lib. de Balneis Puteolan. cap. 15. narrat, hodierno die mulieres hac in Urbe vinum nequaquam bibere, siquæ autem biberint, eas parum pudicas haberi:

quum alioqui vicinis in locis circumquaque subjectis vinum ab eo sexu minime respuatur. Inter res quoque memorabiles ejusdem civitatis Plinius lib. 35. cap. 6. recenset *Puteolanum Purpurissum*, quod vel Tyrrio tantum a veteribus commendato præstantius, & nobilius censendum sit.

VIII. Floruerunt porro Puteoli quoadusque Imperii Romani majestas stetit, qua declinante, Barbarorum sæpius in Italiam illuvione collapsi, ac solo æquati, restituti deinde sunt in eam, quæ nunc cernitur, formam a Neapolitanis Principibus, Regibusque, Arce insuper muniti. Antiquarum vero rerum monumenta, quamvis maxima parte obtrita, eam adhuc asserunt admirationem, quam quæ Romæ sunt reliqua, maximum scilicet animo, oculisque stuporem ingerendo. At admirationem omnem superare videntur, quæ statim Urbe egressis in ipso agro Puteolano occurrunt. Cumprimis in summitate Montis, qui Puteolis præeminet, planicies magna, se se porrigit, tota continuis scopulis, ac rupibus circumdata, nisi ubi ingressus patet. Ex iis autem rupibus ingens extrahitur copia Sulphuris, Aluminis, Vitrioli, quæ ex lapidibus, & terra montis generantur. Aqua ibi nascitur, quæ maximo impetu ebulliens, in altum 16. inter dum etiam 24. palmos attollitur, ac elevatur, maxime vero cum Mare æstuat, uti accolæ produnt. Ea in planitie complura sunt a natura foramina, e quibus maximus exhalat fumus; adeout, si in foraminibus lapis etiam magnus proiciatur, vi impetuque fumi erumpentis reiciatur. Ejusmodi aqua sulphurea, & fumus inde exhalans nervos emollit, vi-

visum acuit, lacrymas, vomitumque stringit, capitis, ac stomachi dolores aufert, steriles fecundat, febres cum frigore aut rigore accedentes tollit, infecta scabie membra purgat. Huius odor gravis est locusque undique fumigans terribilis; verum is fumus rheuma, frigusque capitis abigit. A Strabone locus iste vocatur *forum Vulcani*, de quo hæc scribit: ⁽¹⁾ *Recta super hanc Urbem situm est forum Vulcani, campus circumquaque inclusus superciliis ignitis, quæ possum tanquam e caminis incendium magno cum fremitu expirant: campus autem sulfure trahitilis est plenus. Locum hunc Plinius lib. 3. cap. 5. nominat Pblegræos campos; sicut etiam Silius Italicus lib. 8. Ab incolis vulgo dicitur, la Solfatara. De hoc plura Leander in Descript. Italiæ, Volaterranus lib. 6. Pontanus, Franciotus, alique differunt.*

Proxime circa Lacum Averni, ad dexteram os cernitur, seu antrum in monte a natura factum, non amplum, nec longum, sed sensim in arctum desinens, & parum deflexum: in cuius medio signum appositum est, ultra quod si animal ad unum tantum digitum processerit, saltibus aliquibus prius editis, subito in terram cadit, & moritur, nisi repente extractum, in subiectum lacum, proiciatur; tunc quippe paulatim ad se redit, & erigitur, cum trepidatione incedens. Experimento id exploraturus Carolus Octavus Galliarum Rex, teste Leandro, ⁽²⁾ iussit in Antrum istud venenosum proici Asi-num quemdam, qui ubi proiectus fuit, quamprimum expiravit. Hinc ab incolis Antrum istud vulgo appellatur *Grotta delli cani*, quod illuc canes aut casu introeuntes, aut vi projecti, moriuntur. Innuit hoc Antrum

Polystor; itemque Plinius lib. 2. Hist. Natur. cap. 93. scribens: ⁽³⁾ *In Agro Puteolano sunt quæ vocant spiracula, alii Charoneas fiores, mortiferum spiritum exhalantes. Puteolis Neapolim petentes, Crypta post se relicta, cum medium viæ perrexerint, si paululum sinistrorsum declinaverint, Lacum invenient piscibus, ferisque carentem, sed ranis, hirundinibus, & serpentibus scatentem: ad cuius oram domus sita est operta testudine, in qua ex hiatu terræ copiosus, & calidus emanat fumus. Hanc dumunculam, si quis nudus introierit, statim sentiet universum corpus in sudorem resolvi: & ob hoc Balneum Sudatorium dictum est. Sudor hic humores evacuat, corpus alleviat, languidos restaurat, sanat iliacum affectum, ulcera interiora desiccant, & podagricis quamplurimum confert. Nunc Sudatorium S. Germani nuncupatur; quia nimirum Sanctus Germanus Capuanus Antistes hoc Balneum ingressus, ibi animam Paschafii Cardinalis Diaconi invenit, expiatorii ignis ad tempus poenas sustinentem, quia in parte Laurentii contra Symmachum Pampenserat; ex quibus ejusdem Germani precibus soluta fuit, uti refert S. Gregorius Magnus, lib. 4. Dialog. cap. 40. Plura alia cum in Agro, & circa Agrum Puteolanum; tum etiam Tripergulis, loco juxta Avernum Lacum posito, atque a tribus tuguriis sic dicto, sunt Balnea, quorum aquæ variis morbis curandis sunt utilissimæ. Ea omnia sigillatim, & accurate descripsit Joannes Franciscus Lombardus, edito peculiari, ac satis erudito, de Balneis Puteolanis libro. Carminibus etiam eadem Balnea, eorumque virtutes exornarunt celebres Poætæ, Alcadinus Siculus, & Eustasius de Matera, imitati (ni fal-*

(1) Strabo lib. 5. Edit. Græco-Latin. pag. 170.

(2) Leander in Campania.

(3) Plinius lib. 2. cap. 93.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1655

fallor) Democritum, Andromachum, Nicandrum, Philonem, Q. Serenum, & alios, qui Medica metrice scripserunt; quorum meminit Galenus, de Ther. lib. 1. cap. 18. & alibi. De aquis Puteolanis mentionem facit etiam Cicero in Oratione pro Planco, & in Lege Agraria.

IX. Nonnihil hoc loco differendum est de Viris qui Puteolos illustrarunt. Andronicum Puteolanum commemorat Cicero lib. 5. epist. 15. ad Atticum. Sed & Stephanus Hierodorianum Puteolis Symposia scripsisse testatur. De Ambrosio Puteolano Medico, unus ex vetustissimis Medicis Marcellus meminit, cap. 26. Franciscum Puteolanum Beroaldi Praeceptorem laudat Beroaldus ipse in Orat. Proverb. cujus etiam extat epistola ad Jacobum antiquarium de Chirio fortunato, quem ipse recognovit, imprimique curavit: extat epistola ejusdem in Praefat. Cornelii Taciti: idem vertit Psalmos, & Ecclesiasten Salomonis, quos Hieronymo Quirino Patritio Veneto nuncupavit. Qui vero sanctitatis laude Puteolos nobilitarunt, inferius recensentur. De hac Urbe plura scripserunt ex antiquis, Josephus, Antiquit. lib. 18. Philostratus lib. 7. de Vita Apollon. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Apianus lib. 5. Seneca ad Lucillum; Tacitus lib. 19. Statius 2. Silv. prima, & alii supra laudati: ex recentioribus vero, Blondus in sua Italia Illustr. de Campania loquens: Raphael Volaterranus, lib. 6. de Comment. Urban. cap. 6. Pontanus 6. de Bel. Neap. Petrarca 2. epist. 16. Cæsar Capaccius, Joannes Franciscus Lombardus, Antonius Sanfelicius, Scipio Mazella, alique plures.

X. Cum hæc civitas, florente Romanorum Imperio, ad summum temporalis gloriæ apicem pervenisset, longe nobilior tunc esse cœpit,

atque augustior, quando Evangelii luce perfusa Christo nomen dedit. Primos ejus lucis radios experta est sub ipsis nascentis Ecclesiæ primordiis, opera Sancti Patrobæ Divi Pauli discipuli, cujus ipse meminit in cap. ult. epistol. ad Romanos: hunc quippe a Sancto Petro primum Puteolorum Episcopum fuisse ordinatum refert S. Hippolitus Martyr in lib. de 72. Christi Discipulis apud Baronium, in notis ad Martyrolog. Roman. die 4. Novembris: quamvis enim Dorotheus in Synopsi asserat, Patrobam Neapoli Episcopum præfectum fuisse; id tamen intelligendum est, ut præced. cap. diximus, quia cum jam Puteolorum Antistes esset, post Beati Asprenatis obitum simul utramque Ecclesiam, Puteolanam scilicet, ac Neapolitanam rexit. Constans quippe fama est, eum fuisse Puteolanum Episcopum: cui suffragatur Menologium Græcorum apud Ughellum, Tom. VI. in Puteolan. Episc. ubi pridie Nonas Novembris Patrobæ memoria recolitur, unus ex septuaginta Christi Discipulis dicitur, & Episcopus Puteolanorum appellatur. Chronicon Alexandrinum, pag. 507. inter septuaginta duos Christi Discipulos recenset Patrobam, eidemque vigesimum primum locum tribuit. Gallestinus in Martyrologio, Molanus in Additionibus ad Ufuardum, Paulus Regius, David Romæus, Cæsar Capaccius, Philippus Ferrarius, alique Patrobam Puteolorum Episcopum fuisse commemorant. Dorothei autem in Synopsi testimonium, eum Neapolitanum Antistitem affirmantis, vel ex Caracciolo exponendum est eo modo, quo supra diximus; vel cum Ughello reiiciendum prorsus est, cum illa Dorothei Synopsis Baronio, Bellarmino, Labbeo, aliisque viris eruditis apocrypha videatur, utpote

fa-

1656 Orbis Sacer & Profanus

fabulis plena. Quo autem tempore Patrobas a Divo Petro Puteolorum Episcopus fuerit ordinatus minime constat. Nonnullis visum est, ab Apostolo, cum adhuc in Oriente degeret, Puteolos Episcopum missum: alii verisimile putant, Patrobam tunc Puteolis Antistitem datum, cum Petrus Romam proficiscens, Puteolos primum appulit. Aliqui vero id factum existimant, posteaquam Apostolus Romam adierat, indeque Patrobam hanc in Urbem missum. Oportet tamen hoc contigisse priusquam Sanctus Paulus in Italiam adnavigasset. Jam siquidem ante Pauli adventum in eam Urbem, illic Ecclesiam, licet vix nascentem fuisse constitutam, cui non alius præesse tunc potuit, nisi Patrobas, insinuant Apostolorum Acta cap. 28. de Pauli itinere hæc referentia: (1) *Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi tri-duo: inde circum legentes devenimus Rhegium, & post diem unum, flante Austro, secundo die venimus Puteolos, ibi inventis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septem.* Ubi fratrum nomine Sacri Interpretes Christi fideles intelligunt. Jam ergo ante Pauli adventum ejus Ecclesiæ fundamenta a S. Patroba fuerant posita: quam & præsentia sua Apostolus septem dierum mora illic facta plurimum honestavit. Porro Patrobas multa passus est incommoda a Gentilibus, dum Christum annuncians plures ad illum perduceret: ac tandem laboribus multis pro Dei Ecclesia perfunctus, pridie Nonas Novembr. quievit in pace. Annus tamen beatæ ejus mortis ignoratur. Ejus Corpus Puteolis in Cathedrali asservari constans est incolarum assertio. Ughellus imponit Baronio, quod in Martyrol. ad diem 4. Novembr. dixerit, Patrobæ Corpus conservari

Romæ in Basilica S. Mariæ Maioris: at nihil hujusmodi scriptum inveni a Baronio in Notis ad Martyrol. Romanum, neque in Editione emendatissima, quæ Antuerpiæ ex Officina Plantiniana prodit, ann. 1613. qua ego utor; neque in aliis quas legi.

XI. Successionem Puteolanorum Antistitem, qui in Patrobæ locum successi sunt, implicatam reddunt Acta MSS. Ecclesiæ Puteolanæ in Vita S. Celsi Episcopi. Ferunt cum primis Celsum S. Petri Apostoli Discipulum ab eo Puteolis ejusdem Urbis Præfulem consecratum: Eundem vero Celsum quartum fuisse Episcopum. Extat enim Ecclesia in territorio Puteolano, quæ S. Petri de Quarto dicitur, quod in ea a D. Petro Celsus quartus Episcopus fuerit consecratus. Addunt, illum obiisse anno 50. reparatæ salutis. At quinam fuerunt duo alii Antistites Patrobæ successores? Quomodo mortali hac vita functus est anno 50. si tunc adhuc Patroba in vivis agebat? Immo Caracciolus cap. 8. Sac. Monument. Eccles. Neapolit. tradit, Patrobam post S. Asprenatis obitum, simul Neapolitanam, & Puteolanam rexisse Ecclesias. Porro Asprenatis obitus contigit post ann. 60. immo forte & 70. ut suo loco diximus. Unde Ferrarius, qui ex Monumentis MSS. Puteolanæ Ecclesiæ Acta S. Celsi descripsit, hæc adnotavit: (2) *Haud verisimile videtur Celsum quartum Episcopum fuisse Puteolanum, obiisseque Anno Domini 50. ut Acta MSS. que vidimus habent: Probabilius autem, est, illum secundum Episcopum extitisse, ac circa annum Salutis 80. migrasse: videtur enim pro 80. 50. scriptum fuisse.* Certus tamen annus mortis designari nequit, uti neque ordinationis ejusdem Celsi. Quod si vera est Caraccioli sententia, Patrobam sci-

(1) Act. Apost. cap. 28.

(2) Ferrarius in Catal. SS. die 5. Novembr.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1657

scilicet post Asprenatis mortem Neapolitanam una cum Puteolana rexisse Ecclesiam, oportet Celsum longe post ann. 50. ordinatum fuisse Puteolorum Antistitem. Hanc vero Urbem iste adeo religiose, atque indefesso labore gubernavit, ut profligata penitus Idololatria, pæne totam Christi jugo subiecerit. Hinc merito Puteolani eum Urbis suæ præcipuum Patronum colunt die quinta Novembris, qua die auctoritate Sancti Pii V. & Xysti V. Summorum Pontificum ejus Festum celebratur: Corpus vero in Ecclesia ab ipso condita, ubi nunc Moniales S. Francisci degunt, quiescere creditur. Celebres quoque inter Puteolanos Antistites extiterunt, Julianus a S. Leone Magno Legatus Apostolicæ Sedis missus ad Ephesinam Synodum, ut refert Baronius, ad ann. 449. num. 36. & Zosimus, seu Sosimus sanctimonia clarus, de quo mentio habetur in vetusto Martyrologio Monasterii Sancti Joannis Capuæ.

XII. Sed præ ceteris Puteolanam Ecclesiam decoravere gloriosi Martyres, Onesimus, Alphius, Philadelphus, Cyrinus, Erasmus, alique tredecim socii, qui sub Decii Imperatoris persecutione in Aquitania primum, dein Romæ pro Christiana Religione sævissimis tormentis cruciati, tandem Puteolis Martyrii triumphum consummarunt, pridie Kalendas Augusti: quorum Corpora ibidem a Christi Fidelibus tumulata sunt. Corpus tamen Sancti Erasmi a Sancto Neophyto Episcopo divinitus admonito, dum Roma in patriam rediret, repertum Leontinos delatum in Sepulchro SS. trium Fratrum reconditum est. De iis Ferrarius in Catalogo, die 31. Julii. Eadem Decii persecutione sæviente S. Arthemias Puer Puteolis nobili genere natus, nobilior fuit præcla-

Pars II. Vol. III.

ro Martyrio, quod strenue pertulit septimo Kalendas Februarii: ejus Acta suavis Stephani Puteolorum Episcopi descripsit Petrus Diaconus, quæ ex vetustissimo Codice recitat Ughellus Tom. VI. pag. 319. & seqq. iisque similia sunt ejusdem Martyris Acta ex MS. Ecclesiæ Puteolanæ eruta, a Bollando inserta Tom. II. mensis Januarii, ad diem 25. ubi etiam in Proëmio enumerat Antimasium, Sabinum, Leodocium, & Theogenem pariter Puteolis eodem die coronatos; incertum tamen an eodem tempore. Illustreni quoque passionem Puteolis sustinuisse pro Christi nomine Proculum, & Nicæam ejus matrem, in nonnullis Martyrologiis proditum est, apud Francisc. Mauroli. & Petrum Galesinum: sed in qua persecutione nequaquam docent. Eorundem meminerunt Paulus Regius Episcopus Equensis, David Romæ Præbyter Surrentinus, Philippus Ferrarius in Catalogo, die 19. Octobr. & Ughellus in Episcop. Puteolan. Recte vero Ferrarius adnotat, Proculum hunc diversum esse ab illo, qui cum S. Januario Episcopo Beneventano die 19. Septembris passus est; cum in istius Actis nulla Nicææ Matris mentio fiat. Et quoniam de Januario, & Proculo incidit sermo, postulat hic locus, ut illud ad maximum ejusdem civitatis decus addamus; haud procul Puteolis ad Forum Vulcani, Januarium Episcopum, Festum ejus Diaconum, & Desiderium Lectorem; itemque Proculum Puteolanum, & Sosium Misenatem, Diaconos, Eutychemet, & Acutium Laicos, grassante adhuc Diocletiani, & Maximiani persecutione, ob Christianæ fidei confessionem securi percussos, insignem Martyrii palmam, fuisse adeptos. Parvula illic Ædicula primum constructa fuit, postmodum vero Neapolitani ann. 1580.

A a

ma-

1658 Orbis Sacer & Profanus

maiores Ædem in tantæ rei memoriam excitant, in cuius Ara, ubi & marmoreum Januarii caput, hæc inscriptio appositæ est: *Locus Decoliationis S. Januarii, & Sociorum ejus.* Januarii Corpus, una cum Capite Neapolim translatus, in Ecclesia Metropolitana summa veneratione colitur. Proculi vero Diaconi Puteolani, uti etiam Euthychetis, & Acutii civium suorum Corpora incolæ prius deportantur in Prætorium Fadulii ad Trivium, quod Sancti Stephani Templo conjungitur, ubi Martyrio sunt coronati. Dein Templum illud a Calurnio, in honorem Augusti Jovi dictum Christiani religioso ritu expiantes, in Cathedralen Basilicam erexerunt, quam & Sancto Proculo Diacono, Puteolorum Patrono præcipuo consecravere.

XIII. Basilicam hanc vetustate pene deformatam, ac ruinam minitantem Martinus de Leone & Cardenas Episcopus nobili Architectonicæ artibus schemate a fundamentis construxit, Sanctorumque Proculi, & Januarii titulo insignivit. In ea tres Dignitatum gradus continent, Canonici duodecim, quos inter Theologus, & Pœnitentiarius, Capellani Beneficati novem, Præfectus Sacratio, Magister Musices, & minores Clerici, quotidie Divinum pensum perurgent. Seminarium Clericorum in ipso Episcopali Palatio institutum, in quo tamen desiderantur Clerici alumni. Plures olim in Urbe fuerunt Parœciæ; nunc vix duæ extant. Sex Virorum Cœnobîa partim intra, partim extra civitatis mœnia enumerantur: Monialium in Urbe duo. Nec defunt in civitate Xenodochia ad sublevandam egenorum

inopiam, pluraque alia pia Loca, & Laicorum Sodalitates. In Suburbii prope Mare vetus altera Cathedralis Ecclesia hodieque visitur, Sanctæ Mariæ Gratiarum nuncupata. Dicecesis nec ampla est, nec populo frequentata; nam intra civitatis mœnia sex tantum mortalium millia recensentur; extra vero vix quatuor millia. Paucis itidem locis jus dicit Puteolanus Antistes, licet ejus jurisdictio ad portas usque Neapolitanæ civitatis protendatur, eique Misenatis, & Cumana Diceceses, post illarum Urbium excidium sint attributæ. Verum istarum Clerus, & Capitula in Averfanam Ecclesiam se transferunt, in qua tres hodie Primicerii enumerantur; census vero earumdem Neapolitanæ Ecclesiæ cessit. Ad Ciceronis Villam vetus olim fuit Monasterium, quod Balneum Ciceronis vocabatur; ejus meminit S. Gregorius Magnus lib. 1. Dialogor. cap. 4.

XIV. Nola nobilis Campaniæ civitas a Vesuvio quinque millibus passuum, ab Abella quatuor, a Neapoli quatuordecim abest, propior Ageris, & Sarnio, eodem in agro, iisdemque sedibus jacet, quibus olim condita fuerat. Clanius annis octavo ab Urbe distat lapide: a collibus autem Gecalæ, Vesvianique hæc civitas stadiis tum sex, tum octo, tum decem, tum etiam duodecim recedit, uti in ejus descriptione asserit Ambrosius Leo, lib. 1. cap. 4. Quocirca Livius Decad. 3. lib. 3. (1) vocat *Nolam campestrem Urbem, non flumine, non mari septam*. Et supra dixerat: *Et sunt omnia campi circa Nolam*. Concinit etiam Silius Italicus de istius Urbis situ sic canens: (2)

*Campo Nola sedet crebris circumdata in orbem
Turribus: & celsò facilem tutatur adiri
Planiciem vallo.*

(1) Livius Dec. 3. lib. 3.

(2) Silius lib. 22.

Cum

Cum autem Nola Vesuvio vicina sit, a quo, ut diximus, vix quinto abest lapide, plures existimant, Virgilium in secundo Georgicorum libro huc spectasse, cum dixit: (1)

..... vicina Vesuvo

Ora jugo

Gellius namque (2) tradit, scriptum in quodam Commentario se reperisse, versus istos ita primum a Virgilio esse recitados, atque editos:

Talem dives erat Capua, & vicina Vesuvo

Nola jugo.

Postea Virgilium petiisse a Nolanis aquam, uti duceret in propinquum rus: Nolanos Beneficium petitem non fecisse: poetam offensum, nomen Urbis carum, quasi ex hominum memoria, sic ex carmine suo detraxisse, oraque pro Nola mutasse. Subdit Gellius: ea res vera an falsa sit, non laboro: quin tamen melius, suaviusque ad aures sit, ora, quam Nola,

dubium id non est. Nam vocalis in priore versu extrema, eadem in sequenti prima, canoro, simulque jucundo hiatu tractum sonat. Hæc ille. Eandem ob causam Virgilium in lib. 7. Æneid. eo in carmine: (3)

Et quos malifera despectant mania Belle:

Bellam pro Nola mutasse, ex multorum sententia refert Servius in Commentariis: (4) Multi, inquit, Nola volunt intelligi: & dicunt, iratum Virgilium nomen ejus mutasse propter sibi negatum hospitium: & ita aperte noluisse dicere, sed ostendere, per Periphrasim. Nam illic Punicæ mala nascuntur, ut nunc Bella pro Nola posuerit. Blondus item Servio assentitur. Quin etiam Sannazarius, insignis Poëta ad vulgatam hanc opinionem respexit, cum in Nola Urbem, propter Virgilium, & Jovianum suum ab ea lætos, istud salis plenum epigramma composuit:

Insuper Musis nomen, male grata petenti

Virgilio optatam Nola negavit aquam.

Noluit hæc eadem Joviano rustica vari

Hospitium parvæ contribuisset moræ.

Idcirco nimirum hoc dicta est nomine Nola,

Noluerit magnis quod placuisse viris.

At sibi pro scelere hoc canosos fessa per agros

Exhaustis populos styx violenta tuos.

Quamque quid (o nullis abolenda infamia scelis)

Imprecet? & cælum desit, & unda tibi.

Verum vulgatam ejusmodi opinionem, vel potius asseverationem eorum, qui dicunt, mutatum a Virgilio Nola nomen, ob denegatam ruri ejus sitienti aquam, deridet Jacobus Pontanus in Comment. lib. 2. Georg. pag. mihi 379. Neque enim, ait, Virgilius, qui Nolanum agrum plane sterilem nosset, minimeque triticum alere, sed milii solius, & fe-

calæ feracem, inter fertiles numerasset, Campanoque conjunxisset: quin vicinam oram nominans, campos inruit Accerranos, qui sub ipsum jacent Vesuvium, occasum versus, suntque fertilissimi. Criticam Pontani ferulam manu tractat etiam Joannes Ludovicus de la Cerda: sed nescio an ita feliciter, uti Servius, Gellius, Blondus, Sannazarius, alique plu-

A a 2

rimi

(1) Virgil. lib. 2. Georg.

(2) Gellius lib. 7. cap. 20.

(3) Virg. Æneid. 7.

(4) Servius ibid.

1660 Orbis Sacer & Profanus

rimi. Neque verum est, Nolanos campos steriles esse, atque infecundos; quin ex adverso multarum frugum feraces esse ostendit Ambrosius Leo, qui illos diserte descripsit. Vir-

gilius porro oram illam Vesevo, seu Vesuvio Monti proximam, ab Aceranis campis secrevit eo loci, cum ita carmen suum absolvit: (1)

..... vicina Vesevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non aquas Aceris.

Sed nihil refert iis tricis detineri. Ad ea quæ Urbis hujus originem pertinent, dirigendus est calamus.

XV. De primis Nolæ auctoribus non unus est omnium sensus. A Tyrii conditam fuisse Solinus scribit; alii apud Leandrum a Gepidis ædificatam ferunt: Trogus vero inter Colonias Chalcidensium illam ponit: idemque Silius affirmat: (2)

*Hinc ad Chalcidicam transfert citus
agmina Nolum.*

Justinus quoque lib. 20. Chalcidicam Nolum fuisse docet: (3) *Quid, inquit, Cerem Urbem? quid Latinos populos, qui ab Ænea conditi videntur? Jam Phalisci, Japygii, Noplani, Abellani, nonne Chalcidensium Coloni sunt?* Posteriorem hanc sententiam, tanquam veriolem amplectitur Ambrosius Leo, de Nola lib. 1. eamque fulcire studet auctoritate Strabonis, lib. 5. Campaniæ Urbes Græcas fuisse scribentis: quarum omnium vetustissimæ Cumæ Chalcidensium opus; tum & Neapolis, indeque & ceteræ, quas inter Nola haud postrema fuit: (4) *Argumento rei sunt, ait Strabo, nomina Magistratuum principio Græca, posterioribus temporibus Campana Græcis permixta.* Quamquam hic Strabo proprie de ipsa Urbe Neapoli loquitur; de qua item subdit: *Plurima tamen ibi Græcorum institutorum supersunt vestigia, ut gymnasia, epheborum cætus: curiæ (ipsi fratris vo-*

cant) & Græca nomina Romanis imposita. Nihilominus hæc eadem Græcorum instituta, & nomina, Nolæ, Cumisque olim vigeant; ut proinde laudatus Ambrosius Leo, lib. 1. cap. 3. asserere minime dubitaverit: (5) *Verumtamen sicuti monuit Strabo, prima ac antiqua Nolanorum origo Græca, & Attica fuit: deinde miscella facta Græcorum, Latinorumque hominum, Romana quoque habita est.* Antea vero quam cum Romanis tractaretur, tumque cum Urbs Nola condita est, natio Nolanorum Græca, & Chalcidica, & Attica fuisse comperitur. Nec quispiam existimet, Nolum Samnitum esse opus, quod Livius in Samnio illam collocet: id enim vel ex eo accidit, quod Samnio sit contermina, ut Leander advertit: vel quia, ut ait Strabo: (6) *Samnites cum, quondam in Latium, & ad Ardeam usque excursiones fecissent, deinde ipsam egissent, tulissentque Campaniam, ad magnam pervenerant potentiam; quippe Campani, aliqui Dominis parere adfecti, facile imperata faciebant.* Scio pariter a Velleio lib. 1. scriptum sic esse: *Quidam aiunt a Tusci Capuam, Nolumque conditam.* Immo cum Solinus cap. 8. dixisset: *Constituta Nola a Tirii:* id cum ridiculum existimet Cluverius subdit: *Forte a Tyrrhenis scripsit Solinus.* Nihilominus recepta a plerisque videtur sententia nuper exposita, Nola-

(1) Virgil. Georg. 2.

(2) Silius lib. 14.

(3) Justinus lib. 20. Hist.

(4) Strabo lib. 5.

(5) Ambros. Leo lib. 1. de Nola cap. 3.

(6) Strabo loc. cit.

lam scilicet fuisse Chalcidensium opus.

XVI. A sui primordiis usque ad Samniticum bellum Nolam fuisse liberam, sui que juris, ac potentem diserte docet Ambrosius Leo, lib. 1. cap. 6. Ea enim tempestate populus Nolanus in tantam potentiam, & dignitatem auctus est, ut cum Samnitibus non subditiis, sed confociis arma ferre, atque adversus Romanam Rempublicam bella gerere potuisset. Testis ejus rei Livius Decad. 1. lib. 8. (1) *Tum duo milia Nolanorum militum, inquit, & quatuor Samnitum, magis Nolanis cogensibus, quam voluntate Græcorum, recepta Palepolin.* Paulo ante tradiderat: *Palepolin haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est: atque Urbibus his duobus eundem populum habitasse.* Quibus ex verbis constat, Nolanos cum Samnitibus arma confociasse, immo direxisse acies, cum Nolanorum ductu, atque impulsu Samnites Palepolin Urbem invasisent. Inde a Romanis æque in Samnites, ac Nolanos conversam belli molem idem Livius libro sequenti ita refert: (2) *Dictator C. Petilius quum audivisset, arcem Fregellanam ab Samnitibus captam, omisso Boviano ad Fregellas pergit. Unde nocturna Samnitum fugam sine certamine receptis Fregellis, praesidioque valido imposto, in Campaniam reditum fecit, maxime ad Nolam armis repetendam. Eo se intra mania sub adventum Dictatoris & Samnitum omnis multitudo, & Nolani aggreſſe contulerant. Dictator Urbis situ circumspetto, quo apertius aditus ad mania esset, omnia ædificia (& frequenter ibi habitabatur) circumjecta muris incendi. Nec ita multo post si ve a Petilio Dictatore, si ve a C. Junio Consule (nam utrumque traditur)*

Nola capta est, qui captæ decus Nola ad Consulem trabunt, adiiciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas. Quibus ex verbis Ambrosius Leo colligit, tum a frequenti habitatione, quæ circa Urbem erat, tum a societate cum Samnitibus, tum ab exercitibus Palepolim, & Mirabellani missis, tum a gloria Consulis ob expugnatam Nolam, rem Nolanam ea tempestate extitisse non humilem, sed potentem, superbamque. Id magis postmodum innouit secundo Bello Punico vigente. Annibal quippe post triumphos de Romanis reportatos, nutare adhuc Pœnorum fortunam, imperiumque Italiae quod aſſeſſabat, ingenue fassus est, nisi Nolam Romanis eriperet, suamque faceret. Idcirco cum in Urbis istius conspectu aciem contra Romanos instrueret, concione ad milites habitata, eos inter alia sic adhortatus est: (3) *Hic experiri vim virtutemque volo: expugnate Nola campeſtrem Urbem, non flumine, non mari septam, hinc vos ex tam opulenta Urbe præda, spoliisque onustos vel ducam, quo volitis, vel sequar.* Quamquam autem eo tempore Marcellus Romano milite eam tutaretur, non tam subditam, quam sociam Romani nominis habuit. Quod quidem Herennius Bassus Vir illustris, atque inter Nolanos primarius his verbis significavit Annibali, eum ad defectionem tentanti: *Multos annos jam inter Romanum Nolanumque Pop. amicitiam esse, cujus neutrum ad eum diem paniteret: & sibi, si cum fortuna mutanda fides fuerit, sero jam esse mutare eam, deditur se Annibali, non fuisse accersendum Romanum praesidium, cum, iis, qui ad se tuendos venissent, & omnia sibi esse confociata, & ad ultimum fore.*

XVII. Eni-

(1) Livius Dec. 1. cap. 8.

(2) Ibid. lib. 9.

(3) Livius Dec. 3. lib. 3. alias 23.

1662 Orbis Sacer & Profanus

XVII. Enituit quammaxime Nolanorum Procerum, ac nobilium fides erga Romanos, cum plebs Annibalis pollicitationibus paululum flexa, in rem Punicam propensior, Urbem Pœnorum Duci tradere meditabatur. Sed Nolani Senatores plebis consiliis Marcello clam & opportune patefactis, adeo enorme facinus præverterunt. Quo ex tempore Romanorum fortuna reviviscere cœpit, Pœnorum ex adverso declinare. Hæc ipsa civitas primi Romanorum de Annibale triumphii palmas peperit. Annibal quippe Nolam expugnare aggressus, a Marcello nedum mœnibus excedere coactus fuit, sed etiam ingenti clade affectus, tunc primum vinci se posse docuit; rursumque Nolam repetens, cum eo Marcellus tribus diebus continuis pugnans tertio certamine Annibal victus fuit. Hæc fusius narrat Livius Dec. 3. lib. 3. alias 23. De priore apud Nolam Romanorum victoria, inter cetera scripsit: *Vix equidem ausim affirmare, quod quidam auctores sunt, duo millia, & trecenta hostium caesa, non plus uno Romanos amisisse. Sive tanta, sive minor victoria fuit, ingens eo die res, ac nescio an maxima illo bello gesta sit, non vinci enim ab Annibale vincitibus difficilior fuit, quam postea vincere.* Egregiam deinceps Nolani operam impenderunt erigendis, tuendisque Romanæ Reipublicæ rebus, ac Punico bello finem tandem imponendo. Ea quippe tempestate Nolani inter eos Colonos enituere, qui præsidio fuerunt Romanis, ut bellum illud Punicum feliciter conficerent, & Carthaginenses, eorumque Ducem Annibalem Italiam relinquere compellerent. Gratiæ idcirco Nolanis, aliisque Colonis in Senatu, & ad populum actæ,

quod illorum subsidio tum imperium Populi Romani stetit; ut ait Livius Dec. 3. lib. 7. alias 27. Hinc apparet Nolam jam tunc temporis Romanorum fuisse Coloniam. Excitato postmodum adversus Romanos bello Sociali, seu Italico, ⁽¹⁾ cum *Lucius Cæsar Cof. male adversus Samnites pugnavisset, Nola colonia*, teste Floro in Epitoma Liviana, *in potestatem Samnitum cum L. Posthumio Præ-tore venit, qui interemptus est.* Eo bello per Syllam extincto, Nola rursus recepta est: perspicuus Epitomæ Livianæ locus ex lib. 89. id tradit: *Sylla Nolam in Samnio recepit.* Quem locum Blondus exponens, recte observat, ⁽²⁾ minime mirandum, si Livius ibi Nolam in Samnitibus enumerat; nam in illo sociali bello, quod tum is scribebat, Nola vicinis Samnitibus ita obstinate confenserat, ut ex ea regione haberi potuerit: *Nola pertinacissime arma retinebat exercituque Rom. obsidebatur: velut peniteret ejus fidei, quam omnium sanctissimam bello prætulerat Punico.* Inquit Vellejus lib. 2. Plurimum damni tunc huic urbi illatum, ac mœnibus exutam, inde coniicio, quod post Syllana tempora rursus instaurata fuerit, muro circumdata, & Colonia Augusta appellata. Sic enim in libro de Coloniis legimus: ⁽³⁾ *Nola muro cincta, Colonia Augusta. Vespasianus deduxit. Iter populo debetur, pedes 130. Ager ejus limitibus fuerat assignatus.*

XVIII. Hanc Urbem Romani, præcipue Cæsares multum condecorarunt. Octavianus Augustus illic diem ultimum clausit, de quo Suetonius: ⁽⁴⁾ *Aggravata valetudine tandem Nola succubuit. Obiit in cubiculo eodem quo pater Octavius. Corpus Decuriones municipiorum & Coloniarum a Nola Bovillas usque deportarunt.*

(1) Flori Epitome lib. 93.
(2) Blondus in Campaniâ.

(3) In lib. de Colon.
(4) Suetonius in Octav. Augusto.

runt. Post ejus obitum Tiberius hæres, ⁽¹⁾ & Imperii successor Templum Nolæ ipsi dedicavit; domo, in qua obierat, in sacrum conversa, uti refert Xiphilinus in ejus Vita: ⁽²⁾ *Domus quoque*, ait, *in qua Nole mortuus est, ei fuit consecrata.* Romæ in publicis ludis magnificentiam hæc civitas pæne æmulata, duo perinde ac illa, habuit Amphitheatra satis ampla, alterum lateritium, alterum vero quadrato lapide compactum: illud erat ad Occasum æstivum, istud ad Ortum hybernium; primum antiquius, deinde istud marmoreum posterius conditum, quod *Castellum ratum* hodie nuncupatur; prius illud *Murara* nunc dicitur. Utriusque vestigia se confpexisse, cum adhuc esset Adolefcens, Ambrosius Leo, lib. 1. cap. 8. testatur. Plura itidem, eaque magnifica cum ab incolis, tum a Romanis Tempia ibidem constructa, ex quibus præcipua fuisse censentur, illud Cæsari Augusto sacrum, dein illa Victoriæ, Jovi, & Mercurio prius dicata. Horum omnium, uti & plura alia veteris Nolæ monumenta laudatus auctor eodem loco describit. Ambitum antiquæ Urbis duobus & amplius passuum millibus fuisse circumscriptum asserit; per duodecim vero portas aditum in eam patuisse; nec imparem ejusdem amplitudini incolarum numerum, quippe qui quinquaginta mortalium millia excederet. Nunc autem angustior facta, infra mille passuum circuitum coarctatur, paucos incolas alit. Plura cum de veteri, tum de nova Nola, itemque ejusdem Magistratibus, Patritiis, moribus civium, Virisque illustribus differit laudatus Ambrosius Leo, in tribus, quos de Nola scripsit libris, quos eruditus Lector consulere pote-

rit. Quantæ olim fuerint populi Nolanæ opes, quæ ædium magnificentia, testes sunt, S. Paulinus ejusdem Urbis Episcopus, in epistola ad Severum Sulpitium, & Paulus Diaconus, de Gestis Romanorum, lib. 15. Indicio nunc quoque esse possunt antiqua monumenta, quorum aliqua hodieque extant, partim in Via antiquæ Urbis, quæ Neapolim ferebat; partim ad Viam, quæ ab Abella per agrum Nolanum, sub Gecala colle ducit ad Stabias: hæc enim sunt eleganter ædificata. Multa quoque marmora passim inveniuntur in Urbe, atque circa Urbem præsentem, in quibus, incisa sunt nomina illorum, qui monumenta sibi, suisque posuerunt, tum oratione, tum scriptura eleganti.

XIX. Servavit hæc civitas veterem splendorem, atque amplitudinem, opibus, ac rerum omnium copia maxime affluens, ad annum usque humanæ Redemptionis 410. Tunc quippe Alaricus Gothorum Rex ingenti barbarorum exercitu in Italiam irrumpens, post Romam captam, ac deprædatam, in Campaniam profectus Nolam obsedit, oppugnavit, vastavit, diripuitque, quod narrat D. Augustinus, lib. de Cura pro Mortuis, cap. 16. Nolam scilicet obsessam a Barbaris, quo tempore hujusce Urbis civibus visus est Sanctus Felix Presbyter Nolanus, quibus jam tot pietatis suæ argumenta crebris miraculis præbuerit ⁽³⁾. *Non enim solis beneficiorum effectibus*, inquit, *verum etiam ipsis hominum aspectibus Confessorem apparuisse Felicem civibus, vel iniquis pie a se dilectis, cum a Barbaris Nola oppugnaretur, audivimus non incertis rumoribus, sed testibus certis.* Hinc Baronius, & Spondanus colligunt, ⁽⁴⁾ hac oc-

(1) Suetonius in Tiberio.

(2) Xiphilinus in Cæs. Augusto.

(3) S. Augustinus lib. de Cura pro Mortuis cap. 16.

(4) Baronius & Spondan. ann. 410.

1664 Orbis Sacer & Profanus

occasione cives Nolanos Sancti Felicis beneficio adjutos evasisse incolumes, nec quicquam mali passos fuisse. At tantorum virorum pace assero, hoc secundum non dixisse Augustinum, immo hanc Urbem tunc captam a Gothis, direptamque diserte lib. 1. de Civit. Dei, cap. 10. affirmasse, quod ad hæc tempora cum Sancti Felicis apparitionibus Baronius, & Spondanus referunt. Perspicua sunt Augustini verba: ⁽¹⁾ *Paulinus noster Nolensis Episcopus, ex opulentissimo divite, voluntate pauperimus, & copiosissime Sanctus, quando & ipsam Nolam Barbari vastaverunt, cum ab eis teneretur, sic in corde suo, ut ab eo postea cognovimus, precabatur: Domine, non ex crucier propter aurum & argentum: ubi enim sint omnia mea tu scis.* Hunc locum ipse Baronius, ut diximus, ad hæc tempora captæ a Gothis Nolæ refert. Igitur Barbari illi tunc Nolam devastarunt. Ita quoque hæc Augustini verba interpretatur Leonardus Coquæus in ejusdem capituli Commentariis: ⁽²⁾ *Quando Nolam Barbari vastaverunt; quod factum est, ait, cum Alaricus ab Urbe recedens Campaniam, Lucaniam, Brutiosque pervasis, & Nolam ipsam Campanie invaserunt, ceperunt, atque vastaverunt.* Pari modo Carolus Sigonius Hist. de Occident. Imperio, lib. XI. ubi de eadem Alarici in Campaniam, Apuliam, Lucaniam, & Calabriam incursione loquens, ait: ⁽³⁾ *Non nominabo singula oppida, que propterea ille subvertit, quod eorum cum annalibus memoria profus exciderit. Nolam tantum in Campania deletam, & Episcopum ejus Paulinum, cujus supra mentio facta est, captum non silebo.* Mox recitat allatum S. Augustini testimonium. Eodem pariter nuperri-

me ad hoc ipsum probandum, usus est eruditissimus Pagius, ad ann. 410. num. 21. ubi & optime animadvertit, Augustinum cum ibidem probat, viris sanctis, & bonis Christianis in amissione rerum temporalium nihil periisse, immo & ipsis etiam iniquis hanc rerum vastitatem ad profectum valuisse, eum insinuas, beneficia Nolanis a S. Felice impetrata, fuisse spiritualia, non vero temporalia, ut ex præcedentibus capitibus ejusdem libri de Civitate Dei, ubi loquitur de clade per Alaricum Italiæ illata, colligitur. Perperam ideo Chiffletius in secunda parte Paulini illustrati, cap. 28. explicat Augustinum de clade Radagaisana.

Hinc Ambrosius Leo, de Nola lib. 1. cap. 6. *Tempestas*, inquit, *Beati Paulini a Mauris Vandalisque Nola vastata est, atque bonis cunctis spoliata, per quæ tempora ditissima tot malis supererat, quarum divitiarum, magnitudinisque populi Nolani testes sunt, tum ipse Paulinus in epistola ad Severum Sulpitium, tum Paulus Diaconus de Gestis Romanorum, lib. 15.* Quamquam Vir eruditus fallitur in eo quod asserit, Nolam tunc a Mauris, Vandalisque devastatam; ea quippe devastatio a Gothis facta est sicuti Sigonius, Baronius, Pagius, alique tradunt: ut proinde etiã hac in re Ughellus sit hoc loco corrigendus. Primum igitur Nolæ vetus splendor, opulentia, & amplitudo excidere ceperunt, quando ea ab Alarico vastata fuit, atque direpta. Deinceps vero ab aliis Gothorum in Italia Regibus, tum etiam a Longobardis, & Saracenis, non minus ac ceteræ civitates Campaniæ, varia pertulit infortunia, atque Dominorum vices; quoad usque Clarissimæ Ursinorum Familiæ imperium sensit. Illam enim præ excisam in-

fluat.

(1) S. Augustinus lib. 1. de Civit. Dei cap. 10.

(2) Leonardus Coquæus ibid. in Commentar.

(3) Sigonius de Occident. Imper. lib. 11.

(4) Ambros. Leo de Nola lib. 1. cap. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1665

aurarunt, variisque ac splendidis ædificiis exornarunt, Nicolaus, Pyrrhus, Raymundus, Ursus: ceterique ex Urina nobilissima Romano-rum Gente Nolani Comites, & Reguli, quamdiu illam rexerunt. Supermus tamen ejusdem Urbis dominatus penes Neapolitanos Reges residet.

XX. At vero referre post hæc, quonam tempore Nolanus populus Evangelii lucem conspexerit, operæ pretium est. Ab ipso Apostolorum Principe Petro, aut aliquo ex ejus Alumnis Christianis præceptis eos primum fuisse institutos, Ughellus, aliique docent. Cujus rei tametsi nulla explorata extent monumenta, haud levis tamen conjecturæ est locus, quod adventu Divi Petri in Italiam ejusque, ac suorum Discipulorum prædicatione Puteoli, Neapolis, Capua, Nolæ finitimæ civitates Christianam amplexæ fuerint Religionem. Eam vero Nolani tum primo, tum sequentibus deinceps duobus seculis, cum Gentilium persecutiones in Christi cultores desævirent, profuso sæpius sanguine egregie tutati sunt. Hujus rei argumento sit vetustissimum Cœmeterium, quod acclæ corrupto vocabulo *Cemitinum*

Pagum appellant, ut ait Capaccius, uno tantum milliario Nola distans, in quo ingens Martyrum numerus tumulatus est. Ibi Tyrannorum Præsides degere solitos, eorumque sævitia tot Christi Fidelium sanguinem effusum, memoria hominum proditum est. Supplicii locum ostentant carceres obscuri, ac teterrimi locorum circuitus; columnæ, quibus innoxii fortasse fideles illigabantur, puteusque marmoreo lapide opertus, quem sanguine Martyrum adhuc esse repletum, plurimum miraculorum testimonio comprobari, plerique asserunt. Templum illic constructum, lapides, urnæ, sepulchra undique sparsa, venerandam redolent antiquitatem. Vel inter ipsos debacchantis persecutionis turbines locus iste Fidelium religione, & cultu plurimum frequentabatur, perinde ac Beatorum Martyrum Cœmeteria, quæ Romæ visuntur. Crevit deinde quammaxime ejus cultus reddita Ecclesiæ pace, auctoque in hac Urbe Fidelium numero, adeo ut Sanctus Damasus Papa Basilicam illie ædificaverit, quam Sancto Felici Nolano Presbytero dedicavit, eidem in Carmine, quod de illo scripsit hæc vota perfolvens: (1)

*Corpore, mente, animo, pariter te nomine Felix,
Sanctorum numero Christi sacratæ triumphis,
Qui ad te sollicitè venientibus omnia præstas,
Nec quemquam pateris tristem repedare viantem.
Te duce servatus, mortis quod vincula rupi,
Versibus his Damasus supplex tibi vota rependo.*

Hanc eandem postea Basilicam Sanctus Paulinus Episcopus magnificentius extruxit, ut ipsemet in Epistolis nona, & duodecima ad Severum testatur, in quibus, uti & alibi sæpius Sanctum Felicem vocat *Dominædium* suum. Miror sane, virum ce-

Pars II. Vol. III.

teroqui eruditum Ambrosium Leonem, lib. 2. de Nola cap. 11. de hac Basilica scripsisse: (1) *Tempore, autem D. Paulini, dedicatio Templi fuit Dominædio: Deus enim tum Dominædus vocabatur; quod verbum in ore jurantium ac invocantium Deum Bb usque*

(1) S. Damasus.

(1) Ambrosius Leo lib. 2. de Nola cap. 11.

1666 Orbis Sacer & Profanus

usque ad nostra tempora servatum audimus. Error absdubio crassissimus: vox quippe *Dominædus* non Deum, quempiam Gentilium sonat, sed *Dominum ædis*: quoniam vero Paulinus ædem illam Sacram Sancto Felici Patrono dicaverat, eum idcirco *Dominædum*, hoc est, *Dominum Ædis* a se extructæ nuncupavit. Perspicua sunt Divi Paulini verba in epist. 9. ad Severum, ubi de Carminibus Natalis S. Felicis differens, inter alia scripsit: (1) *Habes ergo a me libellos duos, unum versibus natalitium de mea solenni ad Dominædum meum cantilena, cui corpore ac spiritu quotidie, lingua autem quotannis pensio dulcissimum voluntarie servitutis tributum in die festo consecrationis ejus immolans Christo hostiam laudis.* Iterumque epist. 12. ad eundem Severum ait: (2) *Basilica igitur illa, quæ ad Dominædum nostrum communem Patronum in nomine Domini Christi jam dedicata celebratur, quatuor ejus Basilicis addita, reliquiis Apostolorum, & Martyrum intra apsidem trichora sub Altaria sacratis, non solo B. Felicis honore venerabilis est.* Idipsum habet in epistol. 28. ad *Vittricium*: *quam Dominus experiri voluit potentiam apud se Sancti sui Confessoris dilectissimi Felicis Dominædii nostri.*

XXI. Tamen autem plurimi Martyres Nolanam Ecclesiam sanguine suo illustraverint, quorum nomina soli Deo nota sunt, cum illo- rum monumenta, vel tempus edaxcerum, vel Gentilium furor absumperint: nonnulli tamen sunt, quorum quidem innotuere nomina, sed Acta aut prorsus perierunt, aut ad posteros confusa, ac mutila pervenire; ut proinde quo vixerint tempore, aut sub cujus Cæsaris Imperio passi fuerint, deprehendi hæcenus

nequeat. In iis maxime claruit Sanctus Felix, primus, qui occurrit ex Nolanis Episcopis, Senior dictus, ut ab altero ejusdem nominis, & Urbis Episcopo juniore fecernatur. Ejus memoria in Martyrologio Romano, die 15. Novembris celebratur; ubi hæc in ejus laudem leguntur: (3) *Nolæ in Campania Beati Felicis Episcopi & Martyris, qui a quinto decimo ætatis sue anno miraculorum gloria claruit, & sub Marciano Præfide cum aliis triginta agonem Martyrii complevit.* Nomen tantum Præfidis exprimitur, nihil de Imperatore, sub quo passus est; proinde incertum est, atque ab auctoribus varie assignatum ejus passionis tempus. Baronius in Notis nihil prorsus de hac re scripsit. Adonis Martyrologia eadem prorsus habet, quæ & Romanum: iis dumtaxat verbis de ejusdem sepultura additis: *Corpus ejus Elpidius Presbyter in Nolensi Ecclesia sepelivit.* Ferrarius in Catalogo refert, hunc Felicem Martyrem occubuisse in persecutione Diocletiani, & Maximiani Imperatorum. Nescio unde, & a quibus id hauserit; nam Ado Veniensis, & Petrus de Natalibus, lib. 10. cap. 65. quos laudat nihil amplius addunt iis, quæ ex Martyrol. Romano retulimus; nec quidpiam de Diocletiani, & Maximiani persecutione hic commemorant. Ughellus vero aliter Sancti hujus Episcopi & Martyris gesta commemorat: (4) *S. Felix Senior Nolanus ejusdemque civitatis primus Episcopus. Hic a decimo quinto sue ætatis anno miraculorum gloria claruit, suaque prædicatione quamplures ad fidem convertit. Sed illud in primis mirabile visum est, cum tentus ab Archelao Urbis Nolane Præfeto, ductus ad Apollinis templum, ut Idolis sacrificaret, solo*

(1) S. Paulinus epist. 9. ad Sever.

(2) Epist. 12. ad eundem.

(3) Martyr. Rom. die 15. Novembr.

(4) Ughellus Tom. VI. pag. 186.

felo Crucis signo templum cum Idolis deiecit, evoluitque in terra voraginem, quamobrem Archelaus ad Christi fidem traditus, ab ipso sacro fonte regeneratus est, totamque fere Nolanam Felix Evangelio imbuat, & a Fidelibus Episcopus acclamatus est circa annum salutis 254. etatis cum esset annorum 23. Sedit plus minus annis quinque, & in persecutione Valeriani Imper. sub Marciano Præsidi variis exagitatus suppliciiis, cum aliis triginta sociis capite truncatus palmam Martyrii sumpsit, die 15. Novembris anno 259. Hæc ille. At Vir Clar. Ludovicus Antonius Muratorius Tom. I. Anecdotorum, dissert. 14. ad antiquiora tempora Sancti Felicis, & quatuor ejus Successorum, Calionii, Aureliani, Maximi, & Quinti ætatem retrahendam esse colligit ex Sancti Felicis Presbyteri Maximo, & Quinto cœvi tempore: hunc quippe Felicem Presbyterum seculo secundo vixisse ex Sancti Paulini verbis in ejus Natali conicit, contra quod Ughellus existimavit. Quam Muratorii sententiam etiam nuperrimus Ughelli Continuator in postrema Editione Veneta laudat. Quod si ita sit, oportet Sanctum Felicem Seniores vel exeunte primo, vel incuntes secundo seculo Nolanam Ecclesiam rexisse. Seculo itidem secundo eidem præfuisse Felicis successores, Calonium, Aurelium, Maximum, qui & Maximianus dicitur, & Quintum sanctitate illustres.

XXII. Post Maximi obitum populus Nolanus Felicem Episcopum maxime optabat, atque poscebat: sed ille constanter Episcopatu recutato, ut Quintus paulo ante ipsum ad Sacerdotium promotus, ad id munus eligeretur, obtinuit. Inviatus fuit Evangelii defensor ac promulgator, ob id sæpius a Gentilibus ad necem quæsitus, quin etiam tormentis as-

fectus, carceri tenebroso inclusus, manibus pedibusque vinculis constrictus, & super acutis testarum fragmentis stratus: inde tamen ab Angelo creptus Sanctum Episcopum Maximum, seu Maximianum quærere jussus; cum in Silva latitantem frigore, & fame pæne mortuum inveniens, in humeros sublatum apud fidelem viduam reficiendum curandumque detulit, cum prius uxorem racemo divinitus inter spinas reperto recreasset. Verum paulo post Felix Presbyter palam prodicens, cum Idolorum cultores impietatis argueret, ac libere Dei Verbum prædicaret; illis in eum irruentibus, e manibus ipsorum elapsus intra duos muros, loco aranearum telis repente contexto, delituit: ac in ædibus piæ mulieris tribus mensibus, sive sex mensibus, ut in ejusdem Actis legitur, clam sustentatus est, ubi cum aqua in cisterna ob æstum defecisset, divinitus sibi provisum fuit. Ferunt ejus Acta apud Bollandum, Tom. I. mensis Januarii, die 14. Sanctissimum Virum, etsi a pia illa Muliere quotidie cibum acciperet, nunquam tamen eam suis oculis aspexisse. Pace autem Ecclesiæ ob Tyrannorum mortem restituta, Felix in publicum prodiiit, ac sua prædicatione multos, qui in persecutione a veritate exciderant, aut qui nunquam Christo nomen dederant, convertit. Fuit vero paupertatis amantissimus; nam cum prædis, quæ illi ampla fuerant in persecutione usurpata, postmodum posset recuperare, atque ad id Amici suaderent, hoc facere nunquam voluit, hortulo, & agello, quos suis manibus colens victum exiguum sibi parabat, contentus, nolens persecutionis merito carere. Cum itaque in summa victus, & vestitus paritate vixisset, in Evangelii prædicatione assidue versatus, tandem ad

coelestem gloriam evolavit 19. Kalend. Februarii. Ex ejus Actis hæc sunt excerpta, quæ S. Paulinus pariter Nolæ Episcopus scripsit carmine, eundem Divum celebrans decem Natalibus: ex quibus Venerabilis Beda soluta oratione ejusdem Vitam composuit. Marcellus item Presbyter res gestas S. Felicis scripsit ad Leonem Episcopum: nec non Gregorius Turonensis, lib. de Gloria Martyr. cap. 104. Quæ omnia collegit Bollandus, & Sanctorum Actis inseruit, Tom. I. mensis Januarii, ad diem 14. Quoniam vero in iisdem Actis, uti etiam in Martyrol. Rom. ⁽¹⁾ Adonis, Bedæ, & Ufuardi proditum est, Felicem, cessante persecutione, cum vite exemplo, ac doctrina multos ad fidem Christi convertisset, clarum miraculis in pace quiescere: Inde Ferrarius collegit, eum vixisse sub Diocletiano, & Maximiano, cum iis Imperio abdicatis Ecclesiæ pax reddita fuerit. Quem etiam Ughellus in Maximo sequutus est. Ceterum Muratorius, ut diximus, id explodit, & secundo Ecclesiæ seculo Maximum, Quintum, & Felicem Presbyterum, floruisse, ex Divo Paulino conjecit. Certe Sancti Felicis Acta apud Lipomanum, & Surium, fusiora quoque apud Bollandum nullam temporis, quo Felix vixit, mentionem faciunt, nullam itidem ipse Bollandus, & Baronius in suis Notis Diocletiani, aut alterius Imperatoris; ut proinde non improbabilis videatur Muratorii conjectura, Paulini insuper suffragio munita. Neque post Diocletiani, & Maximiani dumtaxat Im-

perium, sed etiam ante ipsorum ætatem Ecclesiæ pacem aliquando obtinuit, tamen tunc diuturna non fuerit, uti postmodum extitit. Sub Traiani Imperio licet exeunte primo seculo, & secundo item incunte, persecutio adversus Christianos fuisset excitata, ut Pagius ostendit, postmodum tamen epistola Plinii junioris Imperator ille edoctus, mitior effectus in eosdem inquiri vetuit. Sub Antonino Pio, qui secundo pariter seculo regnavit, vel nulla, vel modica persecutio viguit, nec diutius duravit. Itaque per id temporis Felix pacem aliquam Ecclesiæ datam videre potuit: qua concessa, Nolam exemplo, miraculis, ac prædicatione totam pæne convertit ad Christum. Vix autem credi potest, inquit Baronius, ⁽²⁾ quot Deus per Sanctum Felicem miracula sit operatus: superant enim humanum captum: adeo etenim increbuit fama virtutum ejus, ut ab extremis Orbis finibus ad sacrum ejus Sepulchrum Fideles supplices adventarent; quemadmodum Sancti, Damasus Papa, in carmine supra laudato: Augustinus in epist. 137. & in lib. de Cura agenda pro mortuis; nec non Paulinus in ejus Vita commemorant. Quamquam autem in pace quieverit, quia tamen jam pridem a persecutoribus fidei verbera, carcerem, vincula passus fuerat, atque ad mortem quaesitus, idcirco Ecclesiæ Felicem ut egregium Martyrem colit, eique eosdem honores Martyrum triumphis debitos impertitur: quos eleganti Carmine Divus Paulinus ita descripsit: ⁽³⁾

*Venit festa dies cælo, celeberrima terris
Natalem Felicis agens, qua corpore terris
Occidit, & Christo superis est natus in astris.
Cælestem natus sine sanguine Martyr honorem.*

Nam

(1) Martyr. Rom. die 14. Januari.

(2) Baronius ibid. in Notis.

(3) S. Paulinus Carm. in 3. Natali S. Felicis.

*Nam Confessor obit pœnas non sponte lucratus
Acceptante Deo fidam pro sanguine mentem,
Qui cordi tacitus scrutator, ferre paratus
Equiparat passis sat habens interna probasse.
Supplicium carnis iusta pietate remittit,
Martyrium sine cede placet, passura voluntas
Sufficit, & summa est meriti sessatio voti.*

Nobilitarunt quoque eandem Ecclesiam suam gloriolus triumphis inclyti triginta Martyres Sancti Felicis Senioris Episcopi in agone Sodales, quorum in ejus Actis, atque in omnibus Martyrologiis memoria eadem die 15. mensis Novembris celebratur. Deinde alter Felix, Julia, & Jucunda, de quibus in Martyrol. Rom. die 27. Julii hæc legimus: ⁽¹⁾ *Nolæ Sanctorum Martyrum Felicis, Julię, & Jucundę*: Agit de iisdem eadem die Venerabilis Beda, atque ut ait hic Baronius in Notis, adscripulantur vetera Manuscripta. Tempus tamen, & Acta Passionis illorum desiderantur: nec ulla eorumdem præter nudam nominis Nolæ, Romæ, aut alibi notitia haberi potuit, quamquam Ferrarius ea se quæsiisse fateatur. Plures Nolæ Sanctos Felices nuncupatos, & horum quosdam Martyres extitisse, observat Bollandus Tom. I. Januarii, ad diem 14. Januarii, in Vita S. Felicis Presb. Nolani, §. 2. pag. 937. quos inter enumerat Felicem Romanum, quem vixisse, & obiisse Nolæ affirmat: alterum Felicem *Tubnocensem*, sive ut Baronius legendum putat, *Tibirensensem* in Africa Episcopum, qui 24. Octobris Venusæ in Apulia colitur. Sed is de quo diximus, nec Episcopus fuit, nec ejus memoria hac die agitur. Romanus autem ille Felix non Martyr, sed potius Confessor a Bollando creditur. Nam alter Romanus Felix nomine Martyr Romæ, non Nolæ occubuit, Romæ pariter

sepultus. Recte tamen animadvertit, ob nominis consortium inter se confundi hos Divos, atque unius gesta aliis adscribi. Sed satis fuit in re obscura hæc tantum indicasse. Apud Nolam pariter insignem Martyrii palmam adeptæ sunt castissimæ Virgines Archelaa, Thecla, & Sufanna, quarum Acta Ferrarius recitat in Catalogo SS. Italiæ, & in Generali Catalogo; fufius vero Bollandus Tom. II. mensis Januarii, ad diem 18. pag. 191. & seqq. ex Veteri Legendario Salernitano, & ex Paulo Regio Vicensi Episcopo, Prima Parte de Sanctis Regni Neapolitani. Quæ autem Regio, & Ferrario Archelaa est, ea in Actis MSS. Ecclesiæ Salernitanæ *Archelays*, vel rectius *Archelais* dicitur. Has Virgines furentem Gentilium persecutione, Roma Nolam perexisse, ibique post varia, atque præclara virtutum, ac sanctimoniarum opera, sub Diocletiano, & Maximiano Imperatore, extra Nolam, primo ab Urbe lapide a Leontio Proconsule, post dira tormenta pro Christi nomine gladio percussas Martyrii triumphum reportasse, eadem Acta commemorant. Paulus Regius, & Ferrarius id contigisse referunt circa annum 293. Harum Sanctarum Virginum Corpora Salernum translata, in Æde S. Georgii quiescunt; earumque solemnia celebrantur die 18. Januarii, sive is Martyrii, sive Translationis dies sit.

XXIII. Iis Martyrum triumphis, quibus Nolana Ecclesia plurimum il-

(1) Martyr. Rom. die 27. Julii.

lustrata fuit, adiicienda nunc sunt haud minora decora, quæ Sancti Confessores eidem contulerunt. Hos inter celebres habentur Beatissimi ejus Antistites, Calionius, cujus nomini Ecclesia dicata est in oppido, seu Terra Marignanellæ Nolanæ Diocesis: Aurelianus, quem etiam Martyrio coronatum fuisse in vetusto lapide Nolanæ Cœmeterii proditum est: Maximus, seu Maximianus, & Quintus Sancto Felici Presbytero cœvi: Paulinus Nolæ Divus Tutelaris, decus, & gloria, Roma oriundus, ex Augustissima Aniciana Prosapia, & Consulari genere ortus, anno 344. uti Bollandiana Sanctorum Acta, Tom. IV. mensis Junii, pag. 193. & Muratorius in Anecdotis Tom. I. dissert. 9. & seqq. probant; contra quod Ughellus scripserat, eum scilicet anno Christi 353. natum. Ex magno Senatore Maior Monachus, inde maximus plane Episcopus evasit, ad Nolanam Cathedralam erectus circa annum 409. juxta Bollandum ac Muratorium jam laudatos, quos optimus Lector consulere poterit, sicuti etiam Oudinum in Supplem. & Mendosium in Bibl. Rom. col. 2. cent. 9. num. marg. 33. Doctrina, sanctissimæ vitæ moribus, & miraculorum laude adeo illustis fuit, ut inter illius ævi clarissima lumina merito connumeretur, Divis Ambrosio, Martino Turonensi, Augustino, & Severo Sulpitiocharus. Ejus Natalis dies ab Ecclesia, 22. Junii celebris habetur. Ejusdem Corpus primo Beneventum, deinde Romam, sub Ottone III. translatum fuit, ubi in Ecclesia S. Adalberti in Insula Liconica, quam hodie Sancti Bartholomæi appellant, honorifice aservatur. Floruerunt etiam sanctitatis laude, Deodatus Sancti Paulini Discipulus, & Successor, Ruffus, Laurentius,

Felix Junior, & Paulinus secundus, omnes Nolani Præsules.

XXIV. Prima istius Urbis Sacra Ædes ea videtur, quam initio Christiani nominis Fideles Divo Petro Apostolorum Principi in monumentum grati animi haud procul a mœnibus excitarunt, cujus adhuc apparent vestigia. Dein vero Basilicam Cathedralē ædificare cœperunt eo loci, ubi Sanctus Felix primus Episcopus & Martyr sepultus fuit; quam postea non semel auctam, ac vetustate fatiscentem, a fundamentis magnifice ac pie Raymundus, & Ursus Urfini Comites Nolanæ reædificaverunt: ac demum post multos annos miserabili casu collapsam Fabritius Galus Episcopus restituit, ac Beatissimæ Virgini in Cœlum Assumptæ dicavit. Dives ea est pretiosissimis Sanctorum Reliquiis; cumprimis Cruce illa admiranda, ex frustulis compacta Sacratissimæ Crucis, in qua Salvator noster pependit, quam Melania nobilissima Virgo ex dono Joannis Hierosolymorum Episcopi S. Paulino detulit, ut ipsemet testatur in litteris ad Severum Sulpitium, & in Epigrammate hac de re edito. Ex Basilica S. Felicis Presbyteri Nolanæ in Cœmeterio sita, ubi S. Paulinus cum tot Beatorum Reliquiis eam collocaverat, in Cathedralē ad Maiorem Urbis decorem hæc Crux translata est. In hoc Cathedrali Templo Sancti Felicis Senioris Episcopi, ac Divi Tutelaris, aliorum quoque ejus Successorum Beatorum Antistitum Sacra Lipsana quiescunt. In altera Basilica ad Cœmeterium Martyrum sita, quam S. Damasus Papa primum Divo Felici Presbytero erexit, dein S. Paulinus magnificentius extruxit ornavitque, præter tot Martyrum Sacra pignora illic, atque in Subterraneis ejusdem Cœmeterii cryptis

re-

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1671

recondita, ab eodem Paulino repositæ fuerunt Reliquiæ SS. Martyrum Vitalis, Agricolæ, Proculi, Euphemie, & Nazarii, quas ille dum Mediolani esset a Beatissimo Ambrosio Archiepiscopo dono acceperat. In hac ipsa Basilica religiose asservantur Sanctorum Episcoporum Corpora, Felicis, & Paulini Juniorum, & Aureliani; itemque Beatorum Martyrum Reparati Diaconi, & Faustili, Eutychie, & Acacii Civium Nolano-

rum, qui cum Divo Januario Puteolis pro Christo sanguinẽ fuderunt, quorum tamen Acta desiderantur. Ibi pariter quiescere creduntur sacra Lipsana Sanctorum Martyrum, Felicis, Julii, & Jucundæ, de quibus paulo ante mentionem fecimus. Tot sane Divorum sacris Thesauris, ac tanto Martyrum sanguine Nolana civitas decorata fuit, ut merito Paulinus laudatus post Romam huic primas deferat: (1)

*Tu quoque post Urbem titulos sortita secundos
Nam prius imperio tantum, & victoribus armis,
Nunc & Apostolicis terrarum, & prima sepulchris.*

Princeps Nolæ Basilica præcipuum Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ titulum nunc obtinet. Divinis in ea ministrant Canonici viginti; ex quibus quatuor eminent dignitate, scilicet Archidiaconus, Thesaurarius, Decanus, & Cantor. Iis Ambrosius Leo de Nola lib. 3. cap. 1. duodecim alios Sacerdotes adnumerat, quos *Numerales* vocat; sed ii secundi tantum ordinis subsellia tenent. Alii insuper inferiorum graduum Clerici divinum opus perurgent. Parochiales Ecclesiæ intra, & extra Urbem plures numerantur: Religiosorum Virorum Cœnobia quinque intra mœnia, totidem extra: Sanctimonialium quatuor, & duo Conservatoria. Cœnobium Divi Francisci, Monasterium S. Clare, & Collegium Virginum condidit Nicolaus Ursinus Pyrrhi pater, Urbis Nolanzæ restitutor egregius; Raymundus Ursinus Salerni Princeps, & Nolæ Comes extra Urbem Cœnobium S. Angeli de Parco pro Fratibus Ordinis Minorum S. Francisci, quos Observantes dicunt, extruxit. Seminarium puerorum in Urbe optime institutum est. Accessit

postea & Collegium Patrum Societ. Jesu pro Adolescentibus literarum, ac bonarum artium disciplinis instituendis. Quisquis plura de Nolæ Templis, rebusque præcipuis discere cupit, consulat Ambrosium Leonem sæpius laudatum, de iis lib. præsertim 2. & 3. fusius differentem.

XXV. Diœcesis Nolana satis ampla est, Pagos Villasque permultas continens. Crevit autem post Litterni, & Abellæ excidium, quæ Urbes cum olim Episcopales essent, iis deinde excisis, ipsarum Diœceses cum Nolana fuerunt coniunctæ. De Litterno jam supra diximus: nunc Abellæ quidpiam dandum est. Abella vetus quondam Campaniæ civitas in Hirpinorum, vel si mavis, in Principatus ulterioris confinio sita fuit, hodie oppidulum, 15. a Neapoli, & 4. mil. Pass. a Nola in Ortum, Beneventum versus distans. Ptolemæus, qui Romanorum fere per Italiam sequitur vocabulorum formationes, *Abellam* scripsit; itemque Strabo lib. 5. in Edit. Græco-Latina, quæ utor, pag. 172. in Basilicensi tamen Edit. Latina ann. 1523. *Avella* vertitur. Silius Italicus lib. 8. in duobus Car-

(1) S. Paulinus Natali 3. S. Felicis.

1672 Orbis Sacer & Profanus

minibus apud Leandrum, pag. mihi 150. col. 2. *Avella* legitur. Ceterum in Edit. Lugdunensi ann. 1551. quæ extat in celeberrima Bibliothe-

ca Sanctæ Mariæ Novellæ Florentiæ utrumque vocabulum reperitur: in primo quidem *Avella*: (1)

Pascuaque haud tarde redeuntia tundet Avella.

In altero vero *Abellam* ponit:

Surrentum, & pauper sulci Cerealis Abella.

Recentiores Strabone *Avellam* nominant, indeque in vulgatis auctorum exemplaribus *Avella* nomen frequentius. Unde *Avellanae nuces* Macrobio Sat. 3. 18. *Nux*, ait, *Avellana*, seu *Prænestina*, quæ est eadem, ex arbore est, quæ *corylus* dicitur, long. 38. 15. lat. 41. 5. Plinius utriusque istius nominis diversam formationem apte indicavit, lib. 15. cap. 2. dicens: *Nuces ante Abellinas patrio nomine vocari, nunc Avellanas dici.* Apud Virgilium lib. 7. *Æneid.* jam inde antiqui Grammatici capite suo vetus illud *Abellæ* nomen detruncarunt in hunc modum: (2) *Et quos malifera despectant mania Bellæ.* Quod carmen exponentes Ambrosius Leo lib. 1. de Nola, cap. 2. & Antonius Sanfelicius, in lib. de Campania, *Bellam* pro *Abella* a Poëta positam interpretantur, quod ille ad vitandum ex vocalium concursu hiatus, primam litteram detraxit. De istius oppidi origine Justinus lib. 20. tradit: (3) *Jam Nelandi, Abellanti, nonne Cbalcidensum coloni sunt?* Sed quondam Episcopalis fuit, hæc civitas; nam *Gottifredus Avellanensis* Episcopus obvius est in Concilio Romano, ann. 1059. Sed ea postmodum deficiente, atque in Oppidulum degenerante, una cum agro suo Nola-næ Diocesi adjecta fuit. De hujus agri fertilitate hæc Sanfelicius prodit: Ager Abellanus multis est ac-

cumulatus bonis, oleo in primis, ejus maxima laus est, quod ei vestitas tædium non affert, tum vino, pomisque omne genus suavissimis, unde Virgilius *Abellam* vocat *Maliferam*; frumento non item; ut tamen minutas fruges ferre non recuset. Habet glandiferas Silvas, copiosus est castanearum arborum, quæ suas nuces ad transmarinas mittunt provincias, quæstiuosa permutatione palmularum, & piperis. Addantur ad venationem, corporisque exercitationem Caprearum, & aprorum repleti saltus; tum gelidi passim, salubresque fontes, & quod his omnibus maius est, viget in hac temperie longæva senectus.

XXVI. *Acerræ*, pervetus civitas, in planitie Campaniæ Felicis, seu Terræ Laboris, qua Beneventum pergitur, sitæ, octo milliariibus a Neapoli, a Nola autem sex, Capuam versus, distant. Palustris foli, crassiorisque aëris gravitate, jam a prisceis seculis sunt infrequentes, infestante Clanio fluvio, qui eas præterluit, a frequenti inundatione pæne absorpsit. Hinc Virgilio Georg. lib. 2. dicitur: (4) *Et Clanius vacuit non æquus Acerris*; quoniam fluminis hujus aqua haud magna, stagnans, ac fere palustris officit regioni, eamque insalubris cæli efficit: quamobrem in dies deficit, adeo ut hodie vix mille circiter mortalium capita enumeret.

Ju-

(1) Silii lib. 8.

(2) Virgil. *Æneid.* 7.

(3) Justinus lib. 20.

(4) Virgil. 2. Georg.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1673

Jure igitur a Virgilio amnis iste *non æquus Acerris* asseritur, quibus tantum insert damni. Virgilium more suo imitatus est Silius Italicus lib. 8. dicens: (1)

. *Clanio contemptæ semper
Acerræ.*

Agri tamen bonitas invitos retinet perpaucos illos, qui supersunt, cives: nam, ut ait Antonius Sanfelicius, ager iste est tum frumentarius, tum pascuus, gramina maiori pecori suppeditans. Porro Acerræ adeo antiquæ sunt, ut earum lateat origo. De illis tamen præter Virgilium, & Silium laudatos, disertam faciunt mentionem, Livius Decad. 1. lib. 8. Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. cap. 5. & alii. Livius cumprimis refert, Acerranos anno Urbis Conditiæ 423. M. Papirio Crasso Dictatore, Romana civitate donatos: (2) *Romani fælli Acerrani*, inquit, *lege ab L. Papirio Prætoris lata, qua civitas sine Suffragio data.* Fidem societatemque Romanis præstitam inviolabili studio custodientes, incendi potius ab Annibale patriam suam passi sunt, quam ad ejus partes transire. Rem narrat, idem Livius: (3) *Pænus Acerras primum ad voluntariam deditionem conatus pellicere, posteaquam obstinatos vidit, obsidere inde, atque oppugnare, parat.* Ceterum Acerranis plus animi quam virium erat, itaque desperata tutela Urbis, ut circumvallari mania viderunt, priusquam continuarentur hostium opera, per intermissa munimenta, neglectasque custodias, silentio noctis dilapsi, per vias inviaque qua quemque aut consilium, aut terror tulit, in Urbes Campaniæ, quas satis certum erat non mutasse fidem, per fugerunt. Annibal Acerris direptis atque incensis, . . . exercitum ad Casti-

Pars II. Vol. III.

linum ducit. Rebus postea Romanorum in meliorem fortunam versis, decreto Senatus Acerras rursum ædificatas, Livius inferius tradit: (4) *Nucerinos, & Acerranos quærentes ubi habitarent non esse, Acerris ex parte incensis, Nuceria deleta, Romam Fulvius ad Senatum misit. Acerranis permissum, ut ædificarent quæ incensæ erant.* Nunc hæc civitas Comitatus titulo gaudens, sub placido Caroli VI. Imperatoris, ac Neapolis Regis dominatu quiescit.

XXVII. Quamquam autem minime constat, quonam tempore Acerrani primum Christianis præceptis fuerint instituti, creditur tamen Apostolorum temporibus id contigisse. Nulla hic propria istius Urbis vel Martyrum, vel aliorum Sanctorum civium monumenta occurrunt: sed tantum Corpora, aut Reliquiæ asseruntur Beatorum Coni, seu Cononis, & Conelli Martyrum, quorum solemnia Acerris die 3. Junii celebrantur. Nihil de iis Martyribus reperire potui, nisi hæc pauca apud Ferrarium: (5) *Conus, seu Conon, & Conellus filius Martyres Acerris in Campania hac die coluntur. Passi Aureliano Imper. ferantur, primum in equuleo suspensi, deinde lampadibus accensis lateribus eorum admotis adustum in sublimi appensis pedibus capite deorsum verso, os illis fumo ex subiecto igne obstruitur.* Demum cum in fide constantiores semper apparerent, capitis abscissione Martyrium compleverunt. Ex Monum. Eccles. propriæ, in qua passio ipsorum depicta adhuc legitur. In Bollandianis Actis nihil hac die de his Beatis Martyribus proditum est. (6) Die vero quinta ejusdem mensis Junii mentio illic habetur de SS. Cürislophoro, & Conone.

C c

Mar-

(1) Silius lib. 8.

(2) Livius Decad. 1. lib. 8.

(3) Idem Dec. 3. lib. 5. alias 23.

(4) Idem ibid. lib. 7. alias 27.

(5) Ferrarius in Catal. SS. die 3. Junii.

(6) Bolland. Tom. I. Junii, die 5. pag. 423.

1674 Orbis Sacer & Profanus

Martyribus Romanis apud Græcos : quorum prior gladio percussus vitam finivit : Conon vero in Mare dejectus Martyrio coronatus est . Sed cum nomina utriusque , & locus genusque Martyrii cum illis Acerranis minime consentiant , ii longe diversi videntur . Propius a vero abit , quod laudatus Ferrarius adnotat , Acerranos illos Martyres eosdem videri , de quibus in Martyrologio Romano die 29. mensis Maii agitur , Iconii passos , quorum Corpora , aut Reliquiæ Acerras delata fuerint , illisque Ecclesiæ dicata ; nam & ii sub Aureliano Imper. passi ibidem dicuntur : ⁽¹⁾ *Apud Iconium Isauria civitatem passio Sanctorum Cononis , & filii ejus annorum duodecim , qui sub Aureliano Imper. craticula prunis suppositis , & oleo superinfuso , suspensionis in equuleo , atque ignis pœnam , constanter passi , malleo ad extremum ligneo manibus eorum contritis , spiritum emisserunt .* Pari modo illorum Martyrium referunt , Beda , Ufuardus ; & Ado Viennensis . Horum Acta paucis descripsit Petrus de Natalibus in Catalogo , lib. 5. cap. 62. in eo tantum discrepans ab auctoribus præfatis , quod Cononem ejusque filium , non apud Iconium Isauriæ , sed apud Nicomediam pariter Isauriæ civitatem , sub Aureliano Imper. passos narrat .

XXVIII. Cathedralis Ecclesiæ veteris est structura ; nec Divo Michaëli Archangelo dicata est , quod asserit Ughellus , eumque sequutus Augustinus Albertus in libro , quem Italice inscripsit , *Idea Generale delle Cathedrali dell' Europa* ; sed Virgini Deiparæ in cœlum Assumptæ est Sacra , ut nobis produnt Literæ Processus Consistorialis . Non octodecim , ut Ughellus , & ex eo Augustinus Albertus tradunt , sed tredecim tan-

tum Canonici in ea divina obeunt munia , quos inter tres dignitate eminent ; adest & utraque Præbenda , Pœnitentiarii nimirum , & Theologi ; adfunt & alii Presbyteri , & inferiorum graduum Clerici . Inde etiam expenditur Cura Animarum totius civitatis , quam Presbyter ab Episcopo deputatus exercet . Nullum ibi Seminarium Clericorum ; nec ullum Xenodochium . Unicum dumtaxat extat FF. Carmelitarum Cœnobium . Diœcesis vix extenditur ad octo mil. pass. vixque unicum continet oppidum , seu Pagum . Quo tempore hic primum instituta sit Episcopatus Sedes , incertum est . Ab Ughello , & aliis in Serie Acerranorum Antistitum primo loco recensetur Concordius Acerrarum Episcopus , quem interfuisse asserunt Concilio Romæ habito sub Symmacho , anno 499. At Lucentius in sua Italia Sacra negat , huic Concilio ullum interfuisse Episcopum Acerrarum nomine Concordium , immo nec ullo alio nomine designatum . Adesse tamen in ea Synodo *Adeodatum Episcopum Cerriensem* , seu *Ceriensem* , quandoque *Cerviensem* ex varia librorum lectione ; & in notis marginalibus a modernis perperam emendatus , dictusque Acerranus : sed iste nequaquam Acerranus , sed Cerenis prope Urbem Romam Episcopus fuit . Ita Lucentius ; qui usus videtur Collectione veteri Conciliorum , præsertim a Severino Binio adornata , in qua Synodo I. a Symmacho Papa celebratæ anno 499. nullus occurrit Episcopus nomine Concordius ; nullus item Acerranus illic subscriptus legitur , nisi ille Adeodatus , qui in ipsa subscriptione Episcopus *Cervienfis* dicitur in nota marginali *Acerrensis* vocitatur . In novissima autem Arduini Collectione *Adeodatus Cerrensis* sub-

(1) Martyr. Rom. die 29. Maii.

scriptus est: in nota autem margin. juxta Dionysium Exiguum vocatur Episcopus *Cerenensis*; ipse autem Arduinus ibidem adnotat, *forte Acerensis*; & ipse divinando potius, quam affirmando. Neque in hoc, neque in ceteris sub Symmacho celebratis Conciliis ullus interfuisse legitur Episcopus Acerranus, sive Concordius, sine alio nomine appellatus. Primus itaque cujus ex Conciliorum Actis explorata habeatur notitia, est Bartholomæus Acerranus Episcopus, qui interfuit Concilio Lateranensi sub Alexandro III. ann. 1179. ut videre est apud Arduinum, Tom. VI. Concilior. Par. II. in fine, col. 2056. lit. E. Post hunc continuata deinceps sequitur series Acerranorum Antistitum ad hanc usque diem.

XXIX. Ischia, quæ & Iscla, inter octodecim Insulas Puteolano, & Neapolitano in Sinu sparfas celebrior, una olim ex Oenotridibus fuit. Ambitu patet 20. circiter milliaribus, & altissimis rupibus undique adeo percincta est, ut in eam ingressus una tantum ex parte permixtus sit. Ab ora Campaniæ, seu Terræ Laboris 2. dumtaxat mill. pass. totidemque a Miseno Promontorio distat. Variis olim nominibus a veteribus nuncupata fuit; scilicet *Enaria*, *Pitheculsa*, *Inarime*; quæ omnia complexus est Plinius lib. 3. ⁽¹⁾ *Enaria*, inquit, a *statione navium Enææ*, *Homero Inarime dicta*, *Græcis Pitheculsa*, non a *Simiarum* multitudine, ut aliqui existimavere, sed a *figlinis doctariorum*. Quæ tamen omnia Bochartus perabsurda censet. ⁽²⁾ Neque enim Homerus *Inarimen* dixit, (quamvis id sequantur Virgilius, Ovidius, Lucanus, Statius, Silius, alique) sed distinctis vocibus: *In Arimis*. Et ab *Enæa* non diceretur

Enaria, sed *Enearia*, aut *Eneia* potius; & a doliis *Pitbusa*. At a Simiis est *Pitheculsa*, quo nomine Strabo, Græcique hanc Insulam vocant. Quemadmodum etiam in Africa *Pitheculsa* ob eamdem rem dicuntur Diodoro: ⁽³⁾ *Regionem invasit Simiis scatentem, & tres Urbes ab illis animalibus denominatas, quas Græcæ lingue more Pithecusas interpretentur*. Pari modo *Pitheculsam* Insulam dici volunt a Cercopibus, teterimo hominum genere, quorum fraudem peruriumque exosus Jupiter, in Simias eos commutavit, ac deinceps eo transtulit. Ita Lycophron in *Cassandra*; Ovidius lib. 12. & 14. Metamorph. Phavorinus, & alii fabulantur. Quin & *Enaria*, vel *Enaria* potius nomen eodem refert Servius in lib. 8. *Æneid.* ⁽⁴⁾ quem sequitur, & sic emendat Salmasius: *Inarime nunc Enaria dicitur, &c. quia in eam ad contumeliam Simiæ missæ sunt, quas Græcorum lingua enares dicunt, ob quam causam Pithecusam etiam vocitant*. Nempe ut *Simius* dicitur, quia *Simus* est, ita *enaris*, quia *sine naribus*. Itaque ab *enaribus*, idest, Simiis *Enaria* scribendum, quomodo legere est apud Plutarchum in Mario. Hæc Bochartus, ex Salmasio ad ea Solini verba, cap. 3. pag. 97. *Enariam Inarimen ab Homero nominatam*. Ex Græco loquendi more apud Homerum a quibusdam veterum perperam intellectu, Solinus, quem *Plinius Simiam* vocare solent, errorem hausit, tum ipse, tum Plinius, quem imitatur, ex duplici voce *In Arimis* distinctæ, posita, unam *Inarimen* male componentes, atque ex vocabuli similitudine ducti, eamdem putarunt esse cum ea, quæ *Enaria* Latine vocabatur, Insul. Tyrrheni Maris. Sed hic longe vetustiorum, quam Plinius est,

Cc 2

La-

(1) Plinius lib. 3. cap. 6.

(2) Bochartus Geogr. pag. 655.

(3) Diodorus lib. 5.

(4) Servius *Æneid.* 8.

1676 Orbis Sacer & Profanus

Latinoꝝ Scriptoruꝝ error, in quem Virgilius, Ovidius, Lucanus, Statius, Silius, aliiqꝛe lapsi sunt. Nihilominus ex iis pleriqꝛe etiam vulgatiꝛ Aenariæ vocabuluꝝ usurpa-

runt. Nempe Cornelius Severus, sub Augusto clarus, in Descript. Aethnæ ex Scaligeri recensione cecinit: ⁽¹⁾

*Dicitur indicitis flagrans Aenaria quondam,
Nunc extincta superque satisque Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis jam frigidus annis.*

Stattius quoque 3. Silv. ⁽²⁾

Ænariæque lacus medicos, Statinaque renatas.

Sunt qui & Livium Inarimen scripsisse affirmant. Verum attente perlegi, & Enariam apud eum scriptam inveni, tametsi Enariam, & Pitheculas, velut distinctas Insulas perperam ponat, cum sint dumtaxat unius Insulæ distincta nomina: nisi forsitan altero vocabulo Prochyta Insulam Enariæ vicinissimam indicare voluerit. Livii verba de Cumarum origine differentis hæc sunt: ⁽³⁾ *Cumani Cbalride Euboica originem trahunt. Classe, qua advecti ab domo fuerant, mulctum in ora maris ejus, quod accolum, potuere. Primo in Insulas Enariam, & Pitheculas egressi, deinde in continentem ausi Sedes transferre.* Sic in Veneta Editione ann. 1520. pag. 75. col. 1. Idipsum in altera Veneta ann. 1572. in Ædibus Manutianis cusa pag. 94. itemque in recentiori apud Lugdunum Batavorum ann. 1634. pag. 557.

XXX. Quamobrem Isaacus Vossius alteram istius vocis, Aenaria, significationem rimatus, ridiculum esse ait Salmasium, cum Enariam dici jubet, ac dictam scribit ab enariibus, idest, Simiis, quia sunt sine naribus. Locum Servii quem affert ex Strabone emendandum vel puer videat. Mox subdit. Ab ærifodiis dicta est hæc Insula, ut enim ab ære

fit ærarius, sic ab abeno facta est Abenaria, vel Enaria; prodigiosæ siquidem fertilitatis est hæc insula, non iis tantum, quæ summa tellure nascuntur, sed & metallis adeo abundat, ut tota auro, argento, ære, ferro, sale, aliisque fossilibus videatur subterni, ut mirum prorsus sit, tantam varietatem in tam brevi spatio naturam inclusisse. Verum postquam auri illic detectæ sunt venæ, verisimile est desuisse incolas æra scrutari, quorum tamen copiam aquæ e visceribus Insulæ prodeuntes ipso odore ac gustu testantur. Sed nescio an hic Vossius feliciter scopum collineaverit; nam vox illa Abenaria ab ipso excogitata, ex qua Aenariam derivatam putat, seu, ut verius dicam extorquet, nec ullum ex antiquis patronum habet, nec suis caret difficultatibus. Certe eandem hanc Insulam a Strabone Pitheculiam appellatam passim constat, nempe lib. 1. Edit. Græco-Latinæ pag. 41. lib. 2. pag. 73. & 84. lib. 5. 171. lib. 6. 178. ac tandem lib. 13. pag. 431. atque id nominis a Simiis derivatum postremo loco indicat, ut infra constabit. Neque enim Strabonem, qui libros suos de Geographia, Græco sermone scripsit, ejusdem sermonis minus peritum quispiam

(1) Cornel. Severus in Descript. Aethnæ.
(2) Statius 3. Silv.

(3) Livius Dec. 1. lib. 3.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1677

piam asserere ausus fuerit. Eadem voce & Livium usum jam vidimus, eoque recentiorem Plinium, tametsi in assignanda propria ejus significa-

tione fallacem. Latinorum ceteri, maxime veteres *Inarimen* usurpant, Virgilio Duce, cujus hæc sunt carmina:

*Tum sonitu Prochyta alta tremis, durumque cubile
Inarime, Jovis imperiis imposita Typhæo.*

Carpunt hic Virgilium Aldus Manutius, Franciscus Robortellus, Hartung. Decuria 4. cap. 1. & alii viri eruditi hos sequuti, plenam rixarum controversiam adversum Latinorum Poëtarum Principem moventes, quod Homerum Græcorum Vatum cory-

phæum hic imitatus, contra hujus fidem, Græcique idiomatis naturam, ex duabus unam composuerit *Inarime* vocem. Locus Homeri, quem Virgilius pæne ad litteram excerpfit, is est 2. Iliad. (1)

*Resonabat terra sicut Jovi fulmine gaudenti
Irato, quando circa Typhæum terram verberat
In Arimis, ubi dicunt Typhæi esse cubilia.*

Cur enim, inquit auctores illi, Virgilius conjunxit divisas ab Homero voces, & ubi is in *Arimis* scripsit, ille *Inarime* composuit?

XXXI. Fateor apud Homerum duas, non unam esse vocem, nec usquam apud Græcos unicam vocem *Inarimen* legi, sed semper binas, *In Arimis*, uti constat apud Strabonem, Stephanum, Isacium in Lycophrone: quod & Jacobus Pontanus in Commentariis ad hunc Virgilii locum observat. Ceterum, ut idem admonet, Latini pæne omnes una dictione efferunt, quod Homerus, & Græci duabus. Quinimo Joannes Ludovicus de la Cerda animadvertit, ne dum Plinium lib. 3. cap. 6. Homero adscribere eam vocem *Inarimen*; verum etiam Cluverium in Claudianum adnotasse, Ma-

ximum, qui Græcus, & Homeri acerrimus explorator extitit, scripsisse & agnovisse *Inarimen* unica voce. Sed esto Homerus divisim binas voces scripserit, cur non potuit Virgilius conjungere? Quod jus Poëticum, si id non est? Ita Ludovicus de la Cerda post Turnebium, (2) Erythræum, Scaligerum, & Modicum, Virgilii vindicias adornavit. Impulit Virgilium, ceterosque Latinos, præsertim, Poëtas, ut *Inarimes* nomen huic Insulæ tribuerent, fabula illa Typhæi, seu Cercopum, quos commenti sunt a Jove irato fulmine ictos, atque in Simias conversos, deinde in Insulam immisos, postquam ii bellum ipsi Jovi tentarunt inferre. De iis Ovidius Metamorph. lib. 14. ait: (3)

*Inarimen Prochytaque legit viridique locatas
Colle Pithecusas habitantum nomine distas:
Quippe Deum genitor fraudem & periuria quondam
Cercopum exosus gentisque admissa dolosa,*

In

(1) Homerus 2. Iliad.

(2) Plura de his Turnebius lib. 20. cap. 28.

(3) Ovidius lib. 14. Metamorph.

1678 Orbis Sacer & Profanus

*In deformē viros animal mutavit, ut idem
Diffimiles homini possent, Similesque videri.*

Sub hanc itaque Insulam Cercopes a Jove detrufos esse Ovidius fabulatur, eosdemque in Simias converfos, unde & nomen Insulæ factum. Virgilius vero antea laudatus Typhœa gigantem huc a Jove detrufum finxit: itemque Lucanus: (1)

Conditur Inarimes æterna mole Typhæus.

Et ante hos Homerus carminibus Arimīs relegatum dixerat. Et alibi: (2)

Ex Arimis, ubi stratum dicunt esse Typhæa.

Rursumque:

*Immensum pater centimanumque Typhonem
Vis Deūm Iuppiter, apud Arimos excruciat.*

Quæ Homeri carmina expendens Strabo, fatetur varias esse de hac Arimorum terra, atque istius fabulæ loco auctorum sententias: (3) *Quidam, inquit, hanc fabulam in Cilicia fingunt; quidam Pithecusis, ii præsertim qui Simias dicunt, Arimos ab Etruscis vocitari. Scæpius verisimilius eos dicere arbitratur, qui Arimos in Exusta Mysie ponunt. At Pindarus cum iis quæ sunt in Cilicia Pithecusis conjungit, quæ sunt ante Cumanum agrum, ac etiam Sicula. Nam sub Æthna Siciliæ Typhonem esse dicunt.* Hæc quidem juxta Latinam Editionem Basileensem ann. 1523. ex versione, ut putatur, Guarini Veronensis, & Gregorii Tifernatis, denuo a Conrado Heresbachio recognitam.

XXXII. At enim juxta accuratorem Græcam Operum Strabonis

Editionem ab Isaaco Casaubono adornatam, eique adiunctam Guilielmi Xylandri Latinam Versionem castigatissimam, explicatius ad rem nostram ea opinionum diversitas exprimitur. Homeri quippe hoc versu præmisso: (4)

*Pone Arimos, ubi habere cubile
Typhæa dicunt.*

Paulo post subiicit: *Fabulam hanc alii in Ciliciam, quidam in Syriam reiciunt. Sunt qui Pithecusis adscribant, & Pithecos (hoc est Simias) Etrusca lingua animos dici tradant. Scæpius maxime eos probat, qui Arimos in Æthysia combusta (id enim est Catacecaumene) ponunt. Pindarus cum Ciliciis miscet ea quæ Pithecusarum sunt, ante Cumas fixarum, & quæ in Sicilia. At enim Typhonem Æthnæ subiectum.*

*Quem quondam Cilicum
Nobile protulit antrum: modo
Litora supra Cumas Ælare quæ profligant,
Et Trinacria premis ejus
Hirsutum insula peñtus.*

Et

(1) Lucanus lib. 4.
(2) Homerus.

(3) Strabo lib. 13.
(4) In Græco-Latin. Edit. pag. 431.

Pars II. Lib. IV. Cap. IX. 1679

Et alibi :

Huic Æthna immane vinculum superincumbit .

Et rursus :

*Qualis immensum Jupiter Typhonem
Quinquaginta moventem capita prostravit
In Arimis quondam .*

Alias mox recenset de Arimorum. Sede opiniones, quæ ad institutum nostrum cum nihil conferant, præmittuntur. Virgilius itaque, ipsumque imitati Lucanus, Statius, Silius, Claudianus, & alii tertiam sequuti opinionem, illam de Typhone a Jove prostrato Fabulam, in Cumani Sinus Insulam Pitheculam reiciunt, sub quam Gigantem illum a Jove detrusum fingunt. Ovidius vero ibidem Cercopes damnatos, Typhonem vero Æthnæ subiectum. Pindarus tamen duplicem facit supplicii Typhonis locum, alterum in hac Insula Cumani Sinus, alterum in Sicilia sub Æthna. Quia vero, ut auctor est Strabo, quidam Simias, Græco sermone *Pithecos* dictas, Etrusca lingua *Arimos* appellari tradunt, Virgilius ceterique ab antiquis Etruscis vocem *Arimen* mutuati, ipsi præpositione *In* addentes, *Inarimen* in Latino- rum usum transtulerunt, ut Insulam hanc a Simiis, Græcorum vocabulo *Pitheculam* nuncupatam, ipsi altero vocabulo ab Etruscis accepto, eandemque rem significante, designarent. Ovidius vero de Cercopibus suis fabulam versibus confingens, utroque nomine, tum Græco *Pitheculæ*, tum altero ex Etrusco in Latinum translato, scilicet *Inarimen*, eandem hanc Insulam indigitavit, pariterque e Simiarum duplici nomine ita vocitatum significans.

XXXIII. Quinam fuerint istius Insulæ primi habitatores, quænam ejus natura, quibusque illa casibus, atque incendiis obnoxia, idem Strabo lib. 5. declarat. Ac primo quidem ostendit, Prochyta, parvam insulam, ab Ischia vix mil. pass. distantem, Pitheculæ fuisse partem, sed nunc ab illa avulsam: (1) *Ante Misenum*, inquit, *Sita est Prochyta, pars a Pitheculis avulsa*. Quinimo antea lib. 5. dixerat, Prochyta, Pitheculamque, uti & Insulas alias antiquitus fuisse continentem; sed aut Maris inundatione, aut terræ motibus distractas, atque in Insulas versas: (2) *Sunt, ait, qui Lesbum ab Ida abruptam credunt, ut Prochyta, & Pitheculam a Miseni, Capreas ab Athenæo, a Regio Siciliam*. De primis vero habitatoribus eodem lib. 5. ita loquitur: (3) *Pitheculas Eretrienes habitaverunt, & cum ob agri fertilitatem, ac metalla auri rebus uterentur prosperis, insulam deseruerunt initio ob seditionem coortam, post etiam terræ motibus exturbati, ignique, & Maris atque calidarum aquarum eruptione*. Livius Cumanos Chalcidenses primos Pithecularum incolas facit, Dec. 1. lib. 8. Hic vero Strabo Eretrienes: quos partim bello civili, partim terræ motibus, ignis, Maris, calidarumque aquarum irruptionibus inde aufugere coactos memorat. De ejusmodi porro eruptione

ni-

(1) Strabo lib. 5. pag. 171.

(2) Idem lib. 1. pag. 41.

(3) Idem ibid. lib. 5.

1680 Orbis Sacer & Profanus

nibus adjungit : *Tales enim solum Insula habet eruptiones, propter quas etiam missi a Tyranno Syracusanorum Hierone, una cum muro a se extructo, insulam dereliquerunt: supervenere bis Neapolitani, & eam obtinuerunt.*

XXXIV. Ignis eruptionesque illas occasionem præbuisse Poëtis fingendi illam de Typhone fabulam, cujus antea meminimus, præfatus auctor eleganter hunc in modum demonstrat. Atque hinc fabula est de Typhone, cum sub hac jacere insula, obversaque corporis flammæ expirare & aquas, quandoque etiam insulas minutas fervidas,

habentes aquam. Probabiliora sunt quæ Pindarus dixit, ex iis quæ apparent ratiocinari orsus: apparet autem totum maris traiectioni, qui a Cumis ad Siciliam usque pertingit, ignitum esse, & in profundo habere cavernas quasdam, & inter sese, & continenti terminas, quamobrem & eam, Aetna, quam omnes memorant, ostendit sui naturam, & Liparæorum Insulæ, & loca Puteolis, Neapoli, Baiisque propinqua, & Pithecusæ. Quibus consideratis Pindarus, toti isti regioni subiectum ait Typhonem:

*Cujus pectora nunc præmuntur hirta
Litorum tumulis, Mare quæ profligant,
Cumarum super Urbem:
Ipsusque solo Trinacria.*

Atque Timæus etiam de Pitheculis tradit, veteres multa fidem excedentia perhibuisse. Paulo autem ante suam ætatem media in Insula collem, cui nomen Epomeo, terræ motu concussum ignes evo-
muisse, & quod inter ipsum ac Mare in medio erat, rursus ad Mare perpulisse: ac terram in cineres versam, rursus vehementi turbine (quales Typhones Græci dicerent) ad Insulam appulisse, tribusque inde in altum Mare recessisse stadiis, pauloque post rursus ad terram dedisse impetum, marisque flexu inundasse Insulam, ignemque in ea hoc pacto extinctum: fragore autem percussos eos, qui continentem habitabant, ex ora maris in Campaniam profugisse. Thermæ ejus Insulæ creduntur calculo laborantibus remedium esse. Hastenus Strabo.

XXXV. Post Strabonis ætatem hæc eadem Insula magnis conflagra-

tionibus, igniumque eruptionibus exarsit. Celebris præ ceteris illa fuit, quæ incunte seculo decimo quarto contigit. Anno siquidem 1301. regnante Neapoli Carolo II. in Ischia Insula exiit e terræ venis ignis sulphureus, qui magnam ipsius partem combussit. Ex quo igne multi homines, & quamplurima perierunt animalia, duobus enim mensibus fere duravit incendium. Incolarum plurimi derelicta Insula, ad Prochyten, Capreas, Baias, Puteolos, & Neapolim confugerunt. Hujus ignis vestigia usque in hodiernum diem remanent: nec in eodem loco herba, vel quidpiam virens nascitur, per duos fere milliaria longitudine, & per medium in latitudine; vulgo dicuntur, *le Cremate*. Ita Joann. Franciscus Lombardus, in lib. de Balneis Puteolanis, cap. 77. Pontanus quoque lib. 6. de Bell. Neap. meminit hujus incendii: ⁽¹⁾ *Annis circiter 163. ruptis repente terræ visceribus, ex anthre-*

(1) Pontanus lib. 6. de Bell. Neapol.

anbelato incendio, non modica sui parte Aenaria conflagraverat. Quæ erupit, & viculum igne absumptum post voragine absorpsit, & qua Cumanum prospectat litus, provolutis ingentis magnitudinis in sublimi saxis, fumo, flammis, pulvereque immixtis, postque per agros sparsim impetu suo jactatis maxime uberem, atque amaram Insulam regionem vastavit. Qua tempestate quadam etiam saxa scopulorum instar, in litus provoluta cum essent, ea Barthol. Perdix Genuens. fornacibus post excocta in alumen dissolvit, fodisque, revocata ea arte, e Roccho Syriæ ab se allata, ubi ipse plures annos negociatus esset, quæ multis antea seculis in Italia jacuerat. Hæc Pontanus. Meminit quoque hujus incendii Bartholomæus Marantus in epistola de Aqua ferrea.

XXXVI. Hæc Insula tot nominibus quondam appellata, nunc *Ischia*, ab oppido conxendicis imaginem præferente, vel ut placet Volaterrano, a Græca voce, quæ fortitudinem significet, nuncupatur. Oppidum illud ita describit Pontanus: (1) *Ischia oppidum edito in monte situm, mari olim undique cingebatur; nunc mole jacta, satis longo tractu Insula conjungitur: mons ipse brevi admodum a Prochyta freto dirimitur. Inde circum adesis rupibus ab meridie occasque mari sinuatur, stationemque efficit, qua parte post ipsam molem Insula procurvato in sinum mari abluitur. Statio ipsa ab euris, notisque male omnino tuta fluctibus. Ad ipsum autem oppidum accessus est peracclivis, maximaque e parte saxo cæso, atque excavata rupe manufactus. Munitiones igitur ita erectæ sunt, uti tormentis æneis & offensitari navium statio, & oppidi porta, finitimæque illi quasi ædes possint.* Huc Ferdinandus a Carolo VIII. pulsus se recepit, natura, & muni-

Pars II. Vol. III.

tione loci securus. Difficillimus quippe ad oppidum istud est aditus; nam, ut Capaccius ait, septem fere stadia scopulum ex viva silice ambiunt: ascensus per cuniculum, munitissimo vallo & arduo, ferreis portis, militumque valido præsidio custoditur. Illud Alphonsus primus Rex Aragonum fossa, muro, tormentis æneis, omnique munitionum genere firmius effecit. Arcis Præfectus Vasthi Marchio necis, & vitæ in cives habet potestatem; nobilissimaque Gens ejus Davola Marchionatus titulo utile dominium Insulæ ab Hispaniarum, & Neapolis Regibus obtinuit. Omnes cives a sisco sunt exempti. Vicos habet Panzam, Fontanam, Testaceum, Baronum, Campagnanum, Casanzolam, Laccum, Foreum, qui major ad octo millia mortalium continet, munitiorque multis turribus in Occidentali plaga, situ, fructuum, vinorumque copia, & aprico cælo, ceteris Insulæ locis præstat. Quam aliqui laudem adscribunt Montano, & Scopulis Divi Andræ vocabulo insignitis. Insula pæne omni, ea parte excepta, quæ vulgo, *le Cremate*, appellatur, pomaria, nemora, herbis, ac floribus venusta prata cernuntur; carduorum ingens copia, qui cineres gignunt; caryophyllorum silvæ, phasianorum, aliorumque avium aucupia, quadrupedum venationes satis jucundæ. Ejus ager vina profert optima; Græcum præcipuum commendatur, sed & Latinum minime contemnendum. Inde utriusque generis vina Romam navibus advehuntur. Auri, aliorumque metallorum fodinis Insulam esse sætam, ex Strabone, Plinio, aliisque auctoribus antea laudatis discimus. Illic nigra arena, quæ magnetem trahit: ferri item venæ in altissimis montibus, qui in Insulam aditum prohibent. Un-

D d

de-

(1) Pontanus lib. a.

decim tota Insula frigidae aquae fontes, trigintaquinque vero calidae, & medicæ aquæ scaturiunt, variis morbis curandis aptissimæ: immo & Lacus inde erumpit. Ligna quoque pauperibus laribus idonea mittit. Cetera ejusdem Insulæ spectabilia, ac scitu digna Capaccius exacte recenset. Pluribus quondam C. Nepos Gallus hanc ipsam Insulam descripsit, cujus & accuratam delineationem habemus in Tabulis Joannis Antonii Magini. Ejus incolæ, vel quod ignis e sulphureis venis exhalans nimium sanguinem excitet; vel quod Insulanorum mores sectentur, proclives sunt ad iniurias: & licet ut plurimum egestate laborent, nobiles tamen illic plures Familiæ numerantur.

XXXVII. Christi fidem Isclan- nis illuxisse primo Ecclesiæ seculo, cum Neapoli, Puteolisque affluis, ipsa locorum propinquitas suadet. Veruntamen ante seculum tertium tantæ antiquitatis vestigium nullum apparet. Primum dumtaxat innotuit, quum Sanctæ Restitutæ Virginis, & Martyris sacrum Corpus in hanc Insulam statim post ejus Martyrium delatum fuit: quod David Romæus, illumque sequuti Paulus Regius, Ferrarius, alique contigisse volunt sub Valeriano Imperatore: at Bollandi Continuatores, Tom. IV. mensis Maii ex Duplici Codice MS. apud Caracciolum id referunt ad Diocletiani Imperatoris, & Cæli Pontificis Romani tempora. ⁽¹⁾ Ex omnibus vero Actis, sive apud Caracciolum, sive apud Davidem Romæum, & Paulum Regium constat, Corpus Sanctæ Restitutæ divino nutu ad hanc Insulam navigio delatum, in locum, qui dicitur *ad-Ripai*, ibidemque a

Lucina Matrona sepultum, in *loco qui dicitur Eraclius*, sive *Eradus*: ubi deinde in littore Insulæ Templum Sanctæ Restitutæ, quod etiamnum extat, fuit constructum. Corpus tamen gloriose hujus Virginis & Martyris, cum plurimis miraculis cōruscaret, jussu Constantini Magni Neapolim in Templum, quod ipsi erigendum curaverat, postea fuit translatum: tametsi Ischiæ cives ad hanc usque diem contendant, se illud possidere. Qua de re Ferdinandus Ughellus hæc tradit: ⁽²⁾ *Duo Sanctorum Corpora habere se affirmant S. Restitutæ, & Olive, vel Olivæ. Sed de Restitutæ Corpore erudite scribit Antonius Caracciolum in Monumentis Sacris Ecclesiæ Neapolitanæ, ⁽³⁾ sine Corpore ejus Neapoli nunc, an vero in hac Ænaria Insula; concludit B. Restitutæ Corpus primo in Ænariam, divino nutu delatum, & a Lucina honorifice conditum; postea ex ea Insula Neapolim translatus fuisse, sub Alstari ejus Ædis olim reconditum. Fatetur nihilominus idem Caracciolum probabile esse, officula aliquot B. Restitutæ ibi haberi. Cathedralis Basilica in Insulæ oppido, quod Ischiam civitatem vocant, ædificata decentis, ac veteris structuræ est, & pro loci conditione debitus ei non deest ornatus. Deiparæ Virgini in cælum Assumptæ dicata est, cui inserviunt tredecim Canonici, ex quibus tres dignitate fulgent, nempe Primicerius, Archidiaconus, & Archipresbyter; plures itidem ibi Clerici beneficiati. Tres in ipsa civitate extant Parochiales Ecclesiæ, quarum prima in Cathedrali per Archipresbyterum administratur, duæ aliæ in Ecclesiis S. Mariæ de Libera, & S. Blasii; unicum Monialium Cœnobiū Divæ Clæ-*

(1) Bolland. Tom. IV. mens. Maii die 17. pag. 19. & seqq.

(2) Ughellus Tom. VI. pag. 272.

(3) Caracciolum in Monum. Sacr. Eccles. Neapol. cap. 15. sect. 5.

Claræ: in Suburbio una reperitur Paræcia, titulo Sancti Spiritus gaudens. A Scopuli radicibus stadii fere longitudo pons ad Suburbium spectat, *Celsa* dictum, in quo visitur Cœnobium FF. Sancti Augustini *D. Mariæ Scalæ* nuncupatum. Aedes Beatæ Mariæ Gratiarum a Franciscanis, quæ vero S. Dominici appellatur, a FF. Prædicatoribus, una cum suis Cœnobiis obtinentur. Episcopatus Sede Ischia civitas donata fuit seculo undecimo, aut saltem duodecimo. Primus Ischianorum Antistitem in Ughelli Catalogo occurrit Petrus nomine, qui in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. ann. 1179. celebrato, post Sergium Neapolitanum suum Metropolitanam subscripsit. Ejus Diocesis fines insulæ non excedit, vixque quindecim hominum millia continet. Idem Episcopus temporalique fruatur jurisdictione civili, sed in nonnullas tantum Laicorum Familias.

XXXVIII. Hactenus eas Campaniæ Urbes inseximus, quarum Episcopi Neapolitano subsunt Metropolitanæ, velut eis Suffraganei. Nunc nobis exponenda supereft Aversa, cuius Antistes ab hujus Metropolitanæ jure solutus, uni Romano Pontifici immediate paret. Amœna in planitie sedet hæc civitas, Neapolim inter Capuamque, octo circiter mill. pass. inde recedens. In collapsæ Atellæ, Urbis Campaniæ Felicis per vetustæ Aversam fuisse ædificatam, Ughellus tradit. Sed non ipse hujus opinionis primus est auctor; ea siquidem jam antea actis temporibus aliorum invaserat animos, Blondi præsertim in descriptione Campaniæ ita scribentis: (1) *Atellam Urbem, cujus sæpe meminit Livius, & quam Cicero supra de Lege Agraria cum Theano opprimi ægre ferendum ostendit,*

fuisse ubi nunc est nova Urbs Adversa, præter alias rationes, hoc uno constat argumento, quod Sancta Mariæ Ecclesiæ haud longe ab Adversa cognomen in Atella vetustum retinet. Blondo suffragatur Leander. Verum hanc opinionem jam supra explosimus de Atella agentes, quam ab Aversa 2. mil. pass. distare ostendimus, ibique sitam fuisse, ubi nunc extat Pagus vulgo dictus, *Santo Arpino*, docet Antonius Sanfelicius in sua Campania. Usque nunc eo loci dirutæ civitatis, ejusque moenium circuitus, & munitionum ædificia cernuntur.

De Aversæ primæva origine haud minus hallucinantur præfati auctores: qua de re Blondus ita scripsit: *Robertus Guiscardus vir gloria & laude dignissimus, magnam & præstantem eam Italiæ partem, quæ Regnum Siciliae, aut Neapolitanum est appellata, a Sarracenis, Græcisque lacertatam, ad Regni ipsius formam primus redegit: qui Neapolim, Capuamque, una eademque premens obsidione, castra apud Atellam habuit communita: in quibus quum aliquot perseverasset annis, civitatem condidit, ab ipsoque adversandæ præclaris, & potentibus Urbibus affectu Adversæ illi nomen, in rei gestæ memoriam dedit.* Idipsum & Leander, & Ughellus affirmant: Pandulphus autem Collettus lib. 3. Regni Neap. Urbis hujus conditorem vocat Rainum, seu Raimum, (forte Raymundum dicendum) Tristanni Normannorum Ducis successorem. Is quippe quum Capuæ hinc, inde Neapolim imperio immineret, Castra munivisse, novæque Urbis initia posuisse traditur, Adversamque ab re, ut adversus illa Oppida excitatam appellasse. Hodie Aversa, vel Anversa dicitur. Ceterum supposititiam esse hanc Urbis hujus originem facile deprehendemus, habi-

D d 2

ta

(1) Blondus in Descript. Campaniæ.

1684 Orbis Sacer & Profanus

ta prius temporum Roberti Guiscardi adventum in Italiam præcedentium ratione, & ipsius Averſæ vetustiore primordio. Cumprimis doctissimus, Pagius, ad ann. 1022. n. 2. ex Guillelmo Apulo illius ætatis Scriptore refert, Normannos post Meli primi ipsorum Ducis obitum, quem supra dixerat contigisse anno 1020. aliquot annis elapsis Urbem Averſam condidisse: decurso dein multo tempore Hardoinum Longobardorum Ducem Averſam venisse, ac pluribus seculum adductis Apuliæ omni timorem incussisse: Hardoini porro adventum in ann. 1041. competere. Jam vero undecim antea annis Normanni Averſam obtinuerant: siquidem vetustissima Monumenta in Archivo Averſanæ Ecclesiæ asservata produunt, Raynulpum, seu Rannulphum Normannorum militum Ductorem opem tulisse Sergio Neapolis Duci adversus Capuæ Principem; hinc Sergii forem eidem Raynulpho uxorem traditam, & dotis loco Averſam oppidum, sub Comitatus titulo, anno 1030. quo tempore Averſa primum excepit Normannam gentem. Comitatum Averſæ Raynulpho confirmavit Conradus Imperator anno 1038. sicuti ex Leone Ostiensis narrat Baronius; ac tunc hæc civitas muris circumcincta fuit. Raynulpum successorem excepisse Asclettinum fratrem ann. 1046. refert Ughelli Continuator: at Baronius tradit, Raynulpum ann. 1047. adhuc fuisse superstitem, nam Leo Ostiensis lib. 2. c. 81. loquens de Henrico II. Imperatore Conradi filio, eo anno Capuæ degenti ait: ⁽¹⁾ *Drogoni Apuliæ, & Raynulpho Averſæ Comitibus ad se convententibus, & equos illi plurimos, magnamque pecuniam summam offerentibus, omnem quam tunc tenebant ditionem Imperiali auctoritate firmavit.* Asclettino brevis

fuit vita: cui subrogatus Riccardus infans filius, tertius Averſæ Comes, eunIQUE ad justam pervenisset ætatem, Urbem suscepit gubernandam; tum deinde & Capuam occupavit, Princeps Capuæ acclamatus, anno 1058. quem ipsi Principatum postea confirmavit Nicolaus II. Romanus Pontifex, teste Leone Ostiensis, lib. 3. cap. 15. apud Baronium, & Pagium ad ann. 1059. Perperam Ughelli Continuator asserit, Robertum Guiscardum circa ann. 1060. ex Normannia in Italiam venisse; diu enim antea in Italia degebat, missus ab Hunfredo fratre Apuliæ Comite in Calabriam contra Græcos, ut videre est apud Pagium, ad ann. 1053. n. 10. Postea vero hunc eundem Robertum Guiscardum a Nicolao II. creatum fuisse Apuliæ, Calabriæ, & Siciliæ Ducem, ex Leone Ostiensis tradunt Baronius, & Pagius ad an. 1059. Jam igitur multis ante Roberti Guiscardi Principatum annis Averſa Urbs erat, ac Sedes descendentium Raynulphei Comitum. Conditam vero fuisse a Normannis post annum 1020. sed tamen ante ann. 1030. tum paulo post mœnibus cinctam Pagius docet ad ann. 1022. Guillelmi Apuli auctoritate fretus. Alexander Abbas lib. 3. apud eundem Pagium ann. 1135. num. 15. scribit: *Erat autem in eadem Terra Laboris civitas Averſa, quam Normanni, cum Apuliam aggredierentur, primitus condiderunt.*

XXXIX. Urbis istius situm eleganter descripsit Paulus Jovius, veteris tamen Atellæ nomine illam vocans: ⁽²⁾ *Atella quidem, ait, in æqua planicie posita est: sed cum mille ferme passus ab oppido recesseris, perpetui montes in altitudinem sex stadiorum molliter assergunt, non omnino ardui, verum agricolarum industria impediti atque difficiles, quum passim*
in

(1) Leo Ostiens. lib. 2. Chron. cap. 81.

(2) Jovius lib. 4. Hist. pag. 131.

in ipso ascensu æquiora loca per gradus aratri proficiantur: cetera verò quum frequentibus vinetis, tum frugiferis arboribus pulcherrimo arvis atque naturæ ordine ita vestiantur, ut ab tribus ferme lateribus oppidum in

Orbem cingant, & in medio relicto camporum spatio, ingentis theatri speciem spectantium oculis representent. Paucis etiam Joannes Baptista Mantuanus, sed eruditis carminibus eam delineavit:

*Appula Campano tellus ubi jungitur agro
Est locus, Atellæ retinens cognomina prisce,
Sive Stella vetus, nam fors mutata locorum
Prisca Jovis, dedit & prisca nova nomina terris.
Urbs in Colle sedet, validis circumdata muris
Cive frequens, Pecorum locuples, gleba ubere dives*

XL. Excidium hæc civitas passæ est ann. 1135. a Rogerio Siciliæ Rege igni tradita, uti diffuse narant Baronius, & Pagius ad eundem annum. Verumtamen paulo post, intra ejusdem anni spatium illam reedificari curavit, eam ob causam, quam assert Alexander Abbas apud Pagium: (1) *Deinde, inquit, prævidens magis Aversa restitutione rebellis Neapolis posse restringi superbiam, perrexerat illuc: atque eodem, quo prius fuerat, jussit restaurari situ; atque ad eam inhabitandam, cunctos, qui prius illam inhabitaverant, redire permisse.* Idipsum de reedificatione hujus civitatis refert Falco in Chronico, pag. 297. Posteaquam Aversa a Rogerio Rege instaurata fuit, nullum aliud deinceps sui excidium sensit: quod enim Pandolphus Collenutius, lib. 5. eumque sequutus Leander Albertus produnt, a Carolo I. Neapolis Rege hanc Urbem ob Rebusæ Gentis rebellionem a fundamentis fuisse dirutam, falsum est. Quandoquidem si eam Carolus Rex evertisset, non extarent adhuc antiquissima, & nobiliora Aversæ ædificia, quæ ante Carolum prostabant, **Arx** scilicet, Basilica Cathedralis, **Templa**, Cænobia, pluraque alia factis magnifica, quæ adhuc cernuntur.

Sæviit dumtaxat Carolus in Rebusam Gentem, eique adhærentes privatas personas coniurationis socias, earumque domos, & bona diripuit, atque subvertit; Urbem vero intactam reliquit. Quin potius ex adverso Carolinæ pietatis erga Aversanos cives argumento esse potest magnificum Cænobium, quod Rex ille in hac Urbe excitavit, ac Monachis Cœlestinis possidendum tradidit.

XLI. Episcopatus Sedem Atella huc translata Aversa obtinuit a Leone IX. Summo Pontifice, circa ann. 1050. non quidem sub Roberto Guiscardo, ut Ughellus tradit, cum is nondum regnaret, sed sub Riccardo Comite Aversano, ut antea ex Baronio, & Pagio adnotavimus. Extant Romanorum Pontificum plures Epistolæ Decretales ad Aversanos Episcopos directæ; nempe Gregorii VII. in cap. *Si consuetudinem*, dist. 8. ad Guimundum, Episcopum: Honorii Tertii, Innocentii item tertii in pluribus Epistolis, & in primo Decretalium libro. Exortæ nonnunquam fuerunt lites inter Neapolitanos Metropolitans, & Aversanos Antistites, quos sibi subiectos Neapolitani prætendebant, præsertim sub Innocentio III. At Aversani jugum illud semper excuss-

(1) Apud Pagium ann. 1135. num. 10.

1686 Orbis Sacer & Profanus

serunt asserentes, a primæva hujus Sedis institutione, se ab unius Romani Pontificis arbitrio pendere. Recitat Ughellus Calixti II. Papæ Diploma hac de re editum, ann. 1121. tametsi dubitet, an supposititium sit. Certe ab eo tempore ad hanc usque

diem Averfanus Antistes Romano Pontifici immediate subest.

XLII. Cathedralē Basilicā a Roberto Guiscardo III. primum excitatam, Jordanus ejus filius absolvit: idque sequenti Disticho in lapide inciso testatum voluit.

*Princeps Jordanus Roberto Principe natus,
Quæ Pater incæpit, pius hæc implenda recepit.*

Ea autem Divo Paulo Apostolo est sacra: eique interferviunt Canonici 30. e quibus primi ordinis sunt quatuor Dignitate insigniti, Decanus scilicet, Cantor, Archidiaconus, & Subcantor: Ordinis Presbyteratus duæ Præbendæ Theologalis nimirum, & Pœnitentiaria: postremi autem ordinis septem Diaconi, & quinque Subdiaconi censentur. Omnes porro induuntur Rocchetto, & Cappis Magnis. His adiiiciuntur 12. Beneficiati, quibus Gregoriani cantus onus incumbit, iisdemque concessum est, ut Cappis grisei coloris utantur: in Choro triginta Capellani cura inest Sacre Liturgiæ explendæ: duo ibidem Acolythi ad Lektionum librum, sex in Sacratio Clerici adstant. Capitulum ex Indulto Alexandri IV. Regumque Neapolitanorum privilegio, quod & postea Carolus V. Imperator confirmavit, jus habet exercendi omnem civilem, & criminalem potestatem, juxta normam tamen Sacrorum Canonum, duodecim dierum spatio, quum adventante die Festo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, celebres nundinæ in Foro Averfano aguntur. Novem in Urbe reperiuntur Parochiales Ecclesiæ, quas inter est Cathedralis: Monialium in Urbe Cœnobia quinque, duo Conservatoria, unum Puellarum, alterum Mulierum Pœnitentium, unicum insuper Virginum domicilium, Virorum

septem, & prope mœnia extra Urbem quatuor alia Monasteria. Exornatur quoque civitas Seminario Clericorum, viginti Laicorum Sodalitiis, duobus Xenodochiis, & Monte Pietatis.

XLIII. Diœcesis Averfana est satis ampla, utpote quæ alias quatuor ad se traxerit, Atellanam, Litternensem, Cumanam, & Misena-tem. Ad quadraginta partim oppida, partim Pagos se se extendit; ex iis autem præcipua sunt, quæ sequuntur, vernacula gentis lingua sic dicta: *Calvano, Fratta Maggiore, S. Giuliano, S. Antimo, S. Cipriano, Forignano Grande*. Et hæc pluribus decorantur Ecclesiis tum Parochialibus, tum Regularibus, nec non Oratoriis. Ager Averfanus, olim Atellanus dictus, haud secus ac Capuanus, tantæ fertilitatis est, ut peculiari appellatione Laborinus ager vocitetur. Nominis istius originem ex antiqua Capuanæ Gentis traditione hanc prodit Flavio Blondus in Descriptione Campaniæ: *(1) Regionis Capuanæ cives asserunt, campos, qui Adversam Urbem novam ad Atellæ Urbis vetustæ ruinas edificatam circumstant, in trecentorum annorum publicis privatisque monumentis dici Leborios. Eam vero vim habet Leborinæ Terræ appellatio, ut Campaniæ nomen in suum mutari obtinuerit. Idque nos meliuscule, quam a prævis Chronicorum Scriptoribus traditum*

(1) Blondus in Campaniæ.

ditum est, referre confidimus. Capua Urbe vetustis in eam Romanorum odii, & binæ desolationis execrabili infamia laborante, vicini Urbium, oppidorumque populi, Campanos se appellari ignominiosum periculosumque ducentes, id declinarunt patrium nomen, & se se Leborinos pro Campanis dixere: effecitque obstinata eorum perseverantia, ut quidquid Urbium & locorum in Campania censeri solebat, de Terra Leboris diceretur. Sed corruptum nunc Laboris verbum in eam partem ab ignorantibus accipitur, ut Laboris Terram, cui labor utiliter impendatur, dictam existiment. Quamquam non desunt, qui magis absurde dicant, terram hanc a labore, quem illi capiendæ, & dominio subigendæ impendi oporteat, sic a Majoribus appellatam. Ita Blondus, hæc mutuatus a Petro Ranzano, seu Razzano patria Panormitano, Episcopo Lucerino, Ordina. Præd. auctore sibi cævo, qui Annales condidit lib. 61. & apud Matthiam Corvinum, Hungariæ, & Bohemiæ Regem Apostolica Legatione est functus. Is quippe, Leandro teste, in sua Italia scribit, id se didicisse a Capuanis civibus doctrina, & eruditione conspicuis, affirmantibus, se cum in publicis, tum in privatis instrumentis, ante trecentos annos ab eo tempore scriptis legisse, Campos circa Averfam positos, Leborios fuisse appellatos, ob eandem, quam Blondus indicat, causam: dein corrupto vocabulo Laborinos, seu Laborios fuisse dictos. Meminit hujus Petri Ranzani Vossius de Hist. Latin. Leborias seu Leborium Campum, Italiae locum, recenset quoque Joannes Jacobus Hofmannus in suo Lexico Universali, ejusque nominis auctorem laudat Plinium, lib. 18. cap. 11. Eandem Regionem vocat Laborias, ex Plinio, ut ipse ait, lib. 9. cap. 11.

& 17. cap. 4. Leander citat lib. 3.

XLIV. Attente perlegi omnia Plinii loca, in quibus de hac re agit, nec ullum deprehendi vestigium istorum nominum *Leborias*, *Lebori Campi*; sed ubique *Laborias*, & *Laborinos Campos* offendi. In lib. 3. quem Ranzanus apud Leandrum citat, hæc lego: (1) *Dein consurgunt Massici, Gavrani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi fiernuntur, & in delicias alicæ politur messis.* In lib. 9. cap. 11. quem Hofmannus profert, nihil prorsus de hac re habet, nec ullam ibi aut Italiæ, aut alterius partis Orbis regionem nominat. In lib. 17. cap. 4. *Laborinos Campos* pariter commemorat: (2) *Inter argumenta, inquit, stipule crassitudo est, tanta alloquin in Laborino Campanie nobili Campo, ut ligni vice utantur.* In lib. 18. cap. 11. non *Leborie*, sed *Laborie* vocabulum perspicuum est. *Quantum autem, ait, universas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars ejus, quæ Laborie vocantur, quem Pilegrum Græci appellant.* Oportet sane Ranzanum, aliosque auctores antea relatos, incidisse in corruptos Operum Plinii Codices, in quibus Scribarum, aut Typographi vitio, litera *a* in *e* versa, *Leborie*, pro *Laborie* scriptum esset. Facile tamen erat errorem hunc castigare ea consideratione adhibita, voces illas *Leborie*, & *Leborini*, apud nullos Linguæ Latine probatos auctores reperiri; neque in Ambrosii Calepini Dictionario, neque in Thesauro Linguæ Latine, neque in aliis Lexicis eas legi, sed ubique *Laborias*, & *Laborini* vocabula esse obvia. Quare corrupta nequaquam censenda sunt hæc nomina, *Terra Laboris*, *Laborini Campi*, ut perperam Ranzanus, Blondus, & Leander existimant: nam *Terra Laboris* respondet *Laborie* Plinii:

(1) Plinius lib. 3. cap. 5.

(2) Idem lib. 17. cap. 4.

1688 Orbis Sacer & Profanus

nii: *Laborini* item Campi apud eundem Plinium perspicui sunt. Cujus vero antiquitatis esse potest ea Capuanorum traditio, quæ dimidium, circiter seculi XV. quo Ranzanus, & Blondus vivebant, trecentis tantum annis anteverterat? Nonne Plinius tot seculis præcessit ea tempora, quibus Capuana illa instrumenta fuerunt descripta; & tamen immutata hujus vocis Campaniæ in *Leborias*, aut *Leborios* campos, nec causam illam profert, nec ipsa utitur voce? Immo ex adverso *Laborias*, & *Laborinos* Campos diferte appellat. Exinde apud Latinos exorta est illa hujus Regionis appellatio, ut nimirum *Terra Laboris* diceretur; quam utique antiquiorem esse seculo XI. quo Capuana illa Instrumenta exarata censentur, aperte demonstrat epistola Sancti Martini Papæ & Martyris, apud C. Du-Fresne de exilio suo ita scribentis: ⁽¹⁾ *Et pervenimus Kal. Junii Messanam, in qua erat navis, idest, carcer; non autem Messanæ tantum, sed in Terra Laboris: & non tantum in Terra Laboris, quæ subdita est magnæ Urbi Romanorum, sed & in plurimis Insularum, in quibus ne nos transissemus, peccata impedierunt, nullam compassionem adeptus sum.* Porro S. Martinus Papa in exilium actus est paulo post seculi septimi dimidium, idest, ann. 653. ut tradit Pagius ad ann. 650. num. 6. & 7. & ad ann. 651. Verisimile autem est appellationem illam non tunc recens invecitam fuisse, sed jam antea usu receptam. Itaque traditio illa Capuanorum vix dimidio seculi undecimi nata falsitatis arguitur. Et sane, quænam est ejus vocabuli *Leborie*, *Leborii* Campi significatio? Nec ipsi auctores hujus fabulæ no-

verunt; nec hætenus eam invenerunt.

XLV. Sed jam ad apericiendam propriam istarum vocum *Laborie*, *Laborini* Campi, *Terra Laboris*, significationem accedamus. Duplicem ab auctoribus assignari docet Ubertus Folietta, de Laudibus Urbis Neapol. ⁽²⁾ *Huius agri pars ea, quæ Neapoli, & Capuæ interiecta est fertilitate ceteras vincens, Laborie a veteribus vocata est, quo nomine nunc tota Campania appellatur, sive ut nonnullis placet, quod in eo agro colendo plurimus exudetur labor, quod quinque solum vi sua molientium manibus relucetur: sive, quod vero propius puto, quod hoc in primis solum dignum sit, in quod hominum industria, & labor infumatur, neque unquam a cultu cesset.* Priorem præ alia significationem elegit Plinius lib. 17. cap. 4. ubi post verba superius laudata de *Laborino* Campo, subdit: ⁽³⁾ *Idem solum ubicumque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius pene quam vitiis posset, affligit agricolam.* Plinium sequutus Antonius Sanfelicius ait: ⁽⁴⁾ *Sunt Laborie ea fecunditate, ut vel cupidi agricole labori respondeant fructu; resistibilisque nec stercoreationem desiderant, nec intermissiorem.* Quinam fuerint antiqui *Laboriarum* fines idem Plinius declarat: ⁽⁵⁾ *Finiantur Laborie Via ab utroque latere Consulari, quæ a Puteolis, & quæ a Cumis Capuam ducit.* Nunc autem universa Campania eo vocabulo audit, idcirco *Terra Laboris* nuncupatur: quamquam olim proprie id nominis obtinuerint campi illi fertilissimi, qui circa Capuam, Atellam, Cales, Calenum, & Sinuessam porriguntur, & Sanfelicio vulgari Gentis appellatione, *Territorio di Gaudio*

no-

(1) S. Martinus Papa apud Du-Fresne in voc. *Labor*.

(2) Folietta de laud. Urb. Neap.

(3) Plinius lib. 17. cap. 4.

(4) Sanfelicius de Campania.

(5) Plinius lib. 18. cap. 11.

nominantur. Nam vulgari usu recepta *Terræ Laboris* nuncupatio hodie latius patet, totamque Campaniam Felicem designat, quod scilicet ager istius Regionis commodissime facile

limeque colatur, & aretur; siquidem id laborare sua lingua dicunt Itali: vel ut aliis magis aridet, quod arationes ejus & culturæ magno cum fructu respondeant.

C A P U T X.

Synopsis.

I. Icentinorum Regio, nunc Campaniæ adscripta. Antiqui illius limites ex Strabone.

II. Salernum Provinciæ Metropolis. Ejus situs. Romanorum fuit colonia. A Normannis amplificata.

III. Schola Salernitana insignis. Ejus liber de conservanda valetudine, quo tempore editus.

IV. Salernitani Principatus exordium. Ughellus emendatur. Robertus Guiscardus Principatum occupat.

V. Ecclesiæ Salernitanæ vetustas. Martyres qui illam decorarunt.

VI. S. Matthæi Corpus Salernum transfertur. Inventionis & translationis sacri Corporis tempus vestigatur.

VII. Cathedralis Basilica S. Matthæo sacra. Eiusdem descriptio. Celebre ibi Cæmeterium.

VIII. Lucerna ardens in hoc Cæmeterio reperta. Lucerna perennes apud veteres in usu.

IX. Ea Lucerna ex profano in sacrum usum versa. Inscriptio Lucernæ Salernitanæ declaratur.

X. Singula Cæmeterii, Inferioris, & Superioris Basilicæ partes exponuntur.

XI. Inferior Crypta Basilicæ S. Matthæi aliorumque Divorum Corporibus & Reliquiis ditatur.

XII. Superior Basilica multis SS. Reliquiis decoratur.

XIII. Nobile Capitulum & Clerus Cathedralis Basilicæ. Paræciæ, Cænobii, & loca Pia Civitatis.

XIV. Primi Salerni Antistites vestigantur. Ughelli, & Muscæ diversæ opiniones. Caraccioli contra Muscæ opinionem conjecturæ ex Ughello.

XV. Eiusmodi Ughelli & Caraccioli conjecturæ refelluntur.

XVI. Catalogus Salernitanorum Antistitum a Mosca adornatus exactior videtur. Illustratur magis.

XVII. Quo tempore instituta fuerit Metropolis Salernitana. B. Alphanus Archiepiscopus sanctitate illustris Gregorium VII. excepit, eique mortuo parentavit. Privilegia a Gregorio VII. Canonicis Salernitanis concessa.

XVIII. Diocesis Salernitana loca præcipua. Geophanum ab ea divulsam in Episcopatum erigitur. Paulo post extincto hujus Episcopatu, eidem Diocesi restituitur. Abbatia in ea posita.

•••••

I.

Uiquid Campaniæ
Felicis reliquum
est Tertia ejus parte
comprehenditur.
Ad Mare habuit
Stabias, Surrentum,
Minervæ Promontorium; intus vero
Salernum, & Nuceriam. Intra Pic-
centinorum fines hanc Campaniæ par-
tem olim fuisse conclusam, plerique
consentiunt: tamen si Brietius credi-
derit, Surrentum, Vicum Æquen-
sem, Massam Lubrensem, & Stabias
non fuisse alias Piccentinorum Urbes,
sed Campaniæ, uti etiam sunt hodie:
verum non advertit Vir eruditus,
eamdem Regionem pro temporum
varietate, aliquando Piccentinis, ali-
quando Campanis fuisse adscriptam.
Certe Vir Clariss. Carolus Sigonius
lib. 1. de Antiq. Jure Italiæ commu-
niorem sententiam elegit, quam Stra-
bonis, & Plinii testimonio munit: ⁽¹⁾
*Tum vero Regionem Campaniæ tertiam,
quæ inter Sarnum, & Silarum est in-
teriecta, Piccentinorum sanctam esse cre-
diderim. Siquidem scriptum est in Com-
mentariis Strabonis, aliquot ex Pi-*

*centibus iis, qui Hadriam oppidum te-
nebant, a Romanis in hæc loca tra-
ductos, omnia usque ad Silarum, an-
tiquæ Campaniæ finem infedisse.* Mox
idipsum Plinii suffragio roborat, ita
seribentis: ⁽²⁾ *A Surrento ad Silarum
annum triginta millia passuum ager
Piccentinus fuit, Tuscorum templo Ju-
nonis Argivæ ab Jafone condito insi-
gnis. Intus oppidum Salerni, Piccen-
tia.*

Itaque Piccentinorum aliquando
fuit hæc Campaniæ pars, quorum Re-
gio a Lucanis Silaro fluvio discreta
eam hodierni Regni Neapolitani por-
tionem occupavit, quæ nunc pars est
Borealis Principatus Citerioris, uti
Michaël Antonius Baudrand obser-
vat. Vetus illorum civitas *Piccentia*
fuit, Plinio memorata, unde illis ob-
venit nomen: hodie tenuis Vicus *Bi-
cenza* dictus, quem allabitur annis
nunc *Bicentinus* appellatus, inter Sa-
lernum, Ebolos, nempe 7. mil. pass.
a Salerno, 13. a Silaro fluvio, tri-
bus vero a Mari Tyrrheno distans,
teste Luca Holstenio. Ejus Urbis
meminit etiam Silius lib. 8. ⁽³⁾

..... nunc se se ostendere miles
Leucosiæ e scopulis, nunc quem Piccentia Pæsto.
Misit.

Pomponius quoque Mela lib. 2.
cap. 4. ait: *Pæstum oppidum, Sila-
rus annis, Piccentia.* Stephano autem
Piccentum dicitur. *Vicentiam* hodie
appellari putant Leander, & Maz-
zella: sed melius Baudrand *Bicen-
tiam* vocari affirmat, ut paulo ante
diximus. At Salernum totius Gen-
tis præclara exitit Metropolis, de
qua postea. A Romanis ex Adria,
huc traductos ferunt; indeque ob-
initum cum Annibale sædus pulsos,

ac vicatim habitare compulsos, atque
ad vilia obsequia mancipatos; iisdem-
que ut frænum iniicerent, Salernum
probe munitum. Quæ omnia præ aliis
Strabo, sub finem libri quinti disere-
te narrat: ⁽⁴⁾ *Post Campaniam vero,
& terram Samnitum usque ad Feren-
tanos, ad Mare Tyrrhenum Piccenti-
norum natio celsit, pars modica eorum
Piccentinorum, qui Adriam habitant,
quos quidem Romani Possidionatem in
Sinum Colonos traduxere. Hoc vero*
sem-

(1) Sigonius lib. 1. de Antiq. Jur. Ital. cap. 10.
(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

(3) Silius lib. 8.
(4) Strabo lib. 5.

tempore Sinus ipse Pæstianus nuncupatur. Verum Urbis ipsa Pofidonia, Pæstus vocatur, medio in Sinu locata.... Picentes autem usque ad Silarin perveniunt flumen, qui ab hoc agro veterem separat Campaniam. Cui quidem fluvio proprium illud inesse traditur, ut in ejus aquas dimissa virgulta saxificentur, forma tamen, coloreque servato. In Edit. Græco-Latin. Casauboni sic vertitur: *Planta sique in aquam ejus concitatur, eam in saxum mutari, manente colore, formaque iisdem. Picentum vero Metropolis erat quondam Picentia, nunc vero per vicis vitam agunt, ab Romanis expulsi, propter initam cum Annibale societatem. Quo quidem in tempore, pro militari officio ut viatoris publici, ut tabellarii operam explerent, assignati sunt, quemadmodum & Lucani, & Brutii eadem ob causas. Paulum autem supra Mare, Romani Salernum, custodie gratia in eos munierunt. Ceterum e Sirenussis ad Silarin, stadia ducenta & sexaginta intersunt.* Ex quibus Strabonis verbis, uti etiam ex Ptolemæo, & Sempronio constat, veteres Picentinorum limites fuisse, ad Occidentem Campaniam, ad Septentrionem Hirpinos, ad Orientem Silarim amnem, & Lucaniam, quæ nunc *Basilicata* dicitur, ad Meridiem vero Mare Tyrrhenum. Ejusmodi autem Regionis intra hos fines latitudo 16. mil. paf. longitudo vero, a Sirenussis usque ad Silaris ostia, 160. stadia, scilicet 33. mil. paf. at juxta Plinium, 30. duntaxat implebant. Hodiernus hic Campaniæ, seu Principatus citerioris tractus, ceteras inter Urbes, tres complectitur Metropoles, Salernum, Amalphim, & Surrentum; de quibus sigillatim agendum est.

II. Salernum vetus olim Picentinorum, nunc nobilis Principatus citerioris Metropolis, abest a Neapoli 24.

mill. paf. in Eurum; a Benevento 28. in Meridiem, totidemque a Minervæ Promontorio in Ortum; inter quod, & Silarim amnem fedet, partim in clivo Montis Boni, partim ad hujus radices posita. Quod enim Ughellus ait, hanc Urbem ad Montis Boni radices sitam esse id de illius duntaxat parte, & quidem recente verum est. Nam Leander ex antiquis Scriptoribus commemorat, & situs ipse ostendit, Salernum principio in colle fuisse ædificatam; postmodum vero sub Roberto Guiscardo, ejusque fratribus, filiis, aliisque Normanni sanguinis Principibus, ad ipsas Collis radices excitatam fuisse partem illam, quæ nunc ad littus in planitie cernitur, ac veteri oppido in colle posito conjunctam, mœnibusque cinctam. Hinc factum, ut maiore sui parte in amœno colle assurgens; dein versus Mare altera sui parte paululum descendens, propendat potius, quam in latum se se extendat. Ob hanc causam Strabo lib. 5. qui tot seculis ante Normannorum in Italia Principatûm scripsit, cum sua ætate pars illa tantum Urbis extaret, quæ clivo insidet, dixit: *paulum supra Mare Romani Salernum munire*: seu juxta Editionem Græco-Latinam Casauboni: *Præsidii loco munierunt non procul a mari Salernum Romani*: Plinius quoque supra relatus, *intus Salernum, Picentiamque* collocavit, quod nondum pars altera Urbis condita esset, Mari proxima. Sinus Pæstianus huic adiacens civitati, ab ea hodie Sinus Salernitanus appellatur, vulgo *il Golfo di Salerno*. De illius origine prætermisissis fabulis, plerique censent, Picentinorum opus fuisse; dein a Romanis auctam, nedum quando Picentinis cum Annibale societate devinctis inde pulsus, præsidium adversus eos munierunt, teste Strabone: verum etiam cum illam deducere

E e

xere

1692 Orbis Sacer & Profanus

xere coloniam; cujus meminit Livius his verbis: ⁽¹⁾ *Eo anno* (scilicet Urbis condita 556.) *Salernum, Buxentumque Colonia civium Romanorum deduxerunt, deduxerunt Triumviri, T. Sempronius Longus, qui tum Consul erat, M. Servilius, Q. Minucius Thermus. Ager divisus est, qui Campanorum fuerat.* Plinius tamen supra citatus antiquiora ejus primordia facit, dum asserit, a Jafone il-

lic Templum conditum Junonis Argivæ. Claruit deinceps hæc civitas sub Normannis Principibus, tum adificiorum elegantia, tum civium nobilitate; cui & Maris adjacentis opportunitas, & mira soli ubertas opes fortunamque accumularunt. Ejus situm felicitatemque eleganter descripsit Guillelmus Apulienfis hisce carminibus: ⁽²⁾

*Urbis Latii non est hac dulcior Urbe
Frugibus, arboribus, vinoque redundat & unda:
Non ibi poma, nuces, non pulchra palatia desunt;
Non species mullebris abest, probitasque virorum:
Altera planitiem pars obtinet, altera montem;
Et quodcumque velis terræ, maris ministrant.*

Hujus antiquitati præter Livium, Strabonem, & Plinium, itemque Tullium, Appianum, & Ptolemæum,

fidem etiam conciliant veteres Latini Poëtæ: Lucanus cum primis ita commemorat: ⁽³⁾

*Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
Culta Siler*

Silius deinde Italicus lib. 8. ⁽⁴⁾

Ille & pugnacis laudavit tela Salerni.

Itemque Horatius: ⁽⁵⁾

*Quæ sit byemi Velæ, quod Cælum, Vala, Salerni:
Quorum hominum regio*

III. Præ ceteris Salerni prærogativis illa cum primis eximia fuit, quod illic insignis Schola Medicinæ, & Academia, ab ipsa Urbe, Salernitana nuncupata, multis seculis floruerit; adeo ut exinde hæc civitas fons medicinæ diceretur. Ea Schola jam ab anno 984. celebris erat, ut indicat Hugo Flaviniacensis, qui ait, Adalberonem Episcopum Viridunensem curationis gratia Salernum profectum esse; ut refert Pagius, ⁽⁶⁾

ad ann. 1087. num. 13. ubi etiam de Constantino Afro hanc Scholam illustrante hæc narrat. Floruit sub Desiderio tam Abbate, quam postea Pontifice Romano Constantinus Afer, ⁽⁷⁾ qui *relictâ Carthagine, ubi ortus fuerat, Babyloniam petiit, ubi disciplinis omnibus Chaldeorum, Arabum, Persarum, Ægyptiorum, & Indorum plenissime instructus, post annos 39. ad Africam rediit,* inquit Leo Ostiensis, lib. 3. cap. 34. Paulo post

Sa-

(1) Livius Dec. 3. lib. 4.

(2) Guillelmus Apulienf. Rer. Norman. lib. 2.

(3) Lucanus lib. 2.

(4) Silius lib. 8.

(5) Horatius lib. 1. epist. 15.

(6) Apud Pagium ann. 1087. num. 13.

(7) Leo Ostiensis lib. 3. cap. 34.

Salernum venit, & reliſtis omnibus in Monasterio Caſinenſi Monachus effectus eſt, tranſtulitque ex diverſarum Gentium linguis plurimos libros. Hinc Scholæ Salernitanæ fama celebrari cœpit, quæ Eduardo Anglorum Regi libellum *de conſervanda valetudine*, verſibus conſcriptum anno 1066. tranſmiſerat. Ita Pagius, cui magis aſſentiri lubet, quam Joanni Jacobo Hofmanno, in continuatione Lexici Universalis, ver. *Salernum*, exiſtimanti, Anglorum Regem, cui opus id dedicatum fuit, ſorte Robertum fuiſſe Normanniæ Ducem, primogenitum Guillelmi Noti, ſive Conquæſtoris, Normanniæ Ducis primo, dein Angliæ Regis: ac ſcriptum videri, cum is Robertus e Palæſtina in Apuliam rediiſſet, & ob fiſtulam e vulnere venenato, de ea, & valetudine tuenda, conſuluiſſet Salernitanam Scholam. Hujus, inquam, ſententiæ aſſentiri nequeo, cum Robertus iſte nuſquam fuerit Angliæ Rex; Liber autem ille *de conſervanda bona valetudine* inſcribitur Angliæ Regi. Nec juvat quod Hofmannus reponit, Regnum Angliæ Roberto fuiſſe debitum, quod eo abſente, minor natu frater Guillelmus Rufus illud occupaviſſet. Siquidem id falſum eſt, cum Guillelmus Nothus utriusque parens morti proximam teſtamento ſuo Normanniæ Principatum Roberto, Angliæ vero Regnum Guillelmo Rufo legaviſſet; ac proinde Guillelmus Rufus illud nequaquam invaſit, ſed jure hæreditario obtinuit. Immo ipſe Robertus dum in Palæſtina adhuc degeret, audita patris morte, & inita a Fratre Regni Anglici poſſeſſione, illam tunc ratam habuit, contentus ipſe ſolo Normanniæ Principatu: poſtmodum vero in patriam reverſus, non jure aliquo, ſed animi levitate deturbare fratrem a legitima Regni poſſeſſione fruſtra

tentavit. Quæ omnia ſuſius proſequitur Pagius laudatus in ſuis Annalibus. Unum tamen eſt, quod in Pagii ſententia mihi difficultatem ingerit, ſcilicet Librum illum a Schola Salernitana miſſum fuiſſe ad Eduardum Angliæ Regem, anno 1066. nullus porro eo tempore Angliæ Rex præfuit hoc nomine appellatus, niſi Sanctus Eduardus Confefſor, quem tamen Baronius, Pagius ipſe, ceterique Scriptores, eodem anno 1066. ex hac vita migraviſſe affirmant in pervigilio Epiphaniæ Domini. Quomodo igitur Schola Salernitana Librum ſuum miſiſſet ad Regem jam vitam functum? Forſitan typographi culpa error in numerum annorum irrepiſit: aut, quod veriſimilius eſt, ejusdem anni initio librum in Angliam miſerat, nondum accepto obitus Eduardi Regis nuntio. Scripſit ejusmodi librum nomine Collegii Medicorum tunc Salerni docentium verſibus Leoninis Joannes de Mediolano, qui clariuit ad annum uſque 1100. videturque iſ liber auctior fuiſſe initio, nempe verſuum 1239. quam nunc ſit; ſicuti a Joanne Georgio Schegkio in Bibl. proditum eſt. De hoc pluribus agunt, Renatus Moreau in *Prolegomenis Animadverſionum eruditurum*; & Gerh. Joann. Voſſius de Philoſophia, cap. 12. §. 37. Hinc exploſa manet opinio quorundam aſſerentium, librum illum Scholæ Salernitanæ Henrico Octavo Anglorum Regi fuiſſe inſcriptum; ſic enim & verſus Leonini, quibus Joannes de Mediolano librum illum exornavit, & Commentarii Arnoldi Villanovani, qui floruit anno Domini 1313. antiquiores eſſent libro ipſo. Protulit Salernitana Schola viros ſcriptis inclytos, quos inter excelluerunt, Trotuſa, Rebecca-Guarina, Jacobus Solimenius, Antoniusque ejus filius inſignes Medici, Auguſtinus Ni-

Nifus Philosophus, aliique viri eximii.

IV. Sed ut ad Urbem ipsam regrediamur: Salernum, post pulsos inde Picentinos, Romanorum Colonia illic deducta, in eorum fide constanter stetit, coluitque Imperii fasces, quamdiu in Occidente, Italia præsertim ejus fortuna, & majestas floruerunt: iis postmodum inclinantibus, Longobardos, Normannos, Suevos, Francos, Hispanos, atque Austriacos, qui nunc in Carolo Sexto Imperatore feliciter regnant, habuit Principes. Horum primi fuerunt Regiæ Longobardorum stirpis propagines, quibus jampridem Beneventani Ducatus imperium, etiam post eversum in Italia Longobardorum Regnum, obtigerat. Beneventi enim Ducatus Regni Longobardorum portio quædam extitit; in quo Principis titulum ut honorarium, seu potius feudalem titulum, in Italia, primus innoxit Arechis Dux, ut scribit Leo Ostiensis lib. 10. cap. 10. Ab hoc Principatu, seu Ducatu Beneventano prodire Salernitanus, & Capuanus Principatus. Cum enim Siconulfus, Siconis Ducis Beneventani filius, & Sicardi pariter Ducis frater, post hujus obitum a Radelchiso Thesaurario injuste Principatu, jure hæreditario sibi debito spoliatus fuisset, atque in exilium actus, armis eum recuperare procuravit. Verum uterque contendentium, et si dispari jure, pari tamen fraude causam suam egerunt. Radelchisus tyrannus, alteriusque ditionis inceptor, propriis diffidens viribus, Sarracenos ex Africa in auxilium afcivit. Siconulfus & ipse, licet legitimus Dominus justam ageret causam, imprudenti tamen consilio Sarracenos pariter ex Hispaniis evocavit, satis sibi virium adversus potentiorum hostem nequa-

quam suppetere arbitrat. Ambo igitur dominandi ambitu Campaniam Felicem; immo & magnam Italiam partem Barbaris diripiendam commiserunt. Et quidem Siconulfus Beneventum recuperare non potuit; nihilominus Salernum, & Capuam Radelchiso ademittit. Tum paulo post Ludovicus II. Imperator, Lotharii Imperatoris filius, in Italiam veniens, anno Christi 851. pulsus & profligatus Sarracenis, quos uterque Principum in auxilium evocaverat, totam Beneventi Provinciam inter Radelchium, & Siconulfum æquo discrimine partitus est; qua quidem partitione Salernum & Capua Siconulfo cessere. Ab hoc ceteri, qui Salerno imperare, Principes Salernitani appellati sunt; quo Principatu postmodum rursus difecto, Capuanus Principatus emerfit; utroque tandem ad Normannos, ac reliquos deinceps utriusque Siciliæ Reges devoluto. De his plura Leo Ostiensis, Annales Berthiniani, Constantinus Porphyrogenitus, de Admin. Imper. cap. 27. & alii auctores, quos referunt Baronius, & Pagius in Annalibus, ann. 840. 841. 842. 843. & 851. Carolus Sigonius lib. 5. de Regn. Ital. & C. Du Fresne, in voce *Princeps*.

Ex iis corrigendus est Salernitanorum Principum Catalogus ab Ughello contextus, (1) „ in quo primus post divisionem, ann. 839. ex „ Longobardis Princeps ponitur Siconulfus Sicardi Beneventi Principis frater. Secundus Sico ejus filius. Tertius Radelchis Siconis frater. Quartus Adelchis Siconulphi item filius. Quintus Ademarius Petri filius a Ludovico II. Imperatore factus Salerni Princeps „ ann. 852. „ Perturbatissimus enim est & nominum, & temporum ordo. Nam ante Sicardi, fratris Siconulphi obi-

(1) Ughellus Tom. VII. pag. 475.

obitum nullus fuit Salerni Princeps; sed Beneventano Salernum parebat. Sico, Sicardi, & Siconulphi parens a Ludovico Imperatore constitutus fuit Dux Beneventanus, ⁽¹⁾ ann. 818. uti ex Eginhardo, Chronico Beneventano, & Leone Ostiensi lib. 1. cap. 18. probat Pagius: obiit autem Sico, ann. 833. cui in Beneventano Principatu successit Sicardus ejus filius: ex Chronico Beneventano, & Erchemperto apud Pagium, ad ann. 833. nnn. 11. Sicardus iste diem ultimum clausit ann. 840. post cujus mortem Radelchisius, seu Radelgisius Sicardi Thesaurarius Præfecturam Beneventanam suscepit, & Siconulfus Sicardi frater ab eo perpetuo exilio injuste damnatus, e custodia carceris elapsus, bellum domesticum postea excitavit, de quo supra egimus: ex Pagio ad ann. 840. n. 14. Radelchio autem, seu Radelchisio, & Siconulpho de Provinciæ Beneventanæ Principatu inter se contendentibus, & Saracenos in auxilium vocantibus, Ludovicus II. Imperator ann. 851. Beneventum profectus, Saracenos omnes inde expulit, & totam Provinciam Beneventanam inter Radelchium, & Siconulfum æquo jure partitus est, ann. 851. inquit Leo Ostiensis lib. 1. cap. 31. & ex eo fuisse Baronius narrat; quem ibidem sequitur Pagius. Hæc ergo Salernitani Principatus fuerunt primordia, teste Sigonio, lib. 5. de Regno Italiæ, non ea quæ Ughellus tradit. Postremus Salernitorum Principum Longobardorum stirpe oriundus fuit Gisulfus, Guaimari filius; a Roberto Guiscardo Apuliæ Duce ejus cognato Principatu dejectus, ann. 1076. Rem ita narrat Sigonius: ⁽²⁾ *Robertus Dux Apuliæ rebus in Sicilia prosperè gessis elatus exercitum Salernum adduxit, idque Ricardo fratre Capuæ Prin-*

cipe auxilio advocato acriter oppugnare incepit. Qua re cognita Gregorius Desiderium Abbatem Cassinatem ad rem inter Gisulfum Salerni Principem, & Robertum componendam misit, quæ intempestiva Gisulphi pertinacia concipere non potuit. Suborta est inde in Urbe tanta rerum omnium ad vitium necessariorum inopia, ut vescendi causa ad equos, asinos, canesque descensum sit. Qua re comperta Robertus cum maxima militum manu ad muros successit, partemque eorum vi machinarum disiecta aditum sibi in Urbem munivit, atque Idibus Decembris frustra repugnante Principe, in deditionem adduxit. Gisulfus Principatu spoliatus se recepit apud Gregorium VII. Summum Pontificem, a quo in Romana Campania quandam regionem obtinuit, ut Guillelmus Apuleiensis scribit lib. 3. Robertus itaque Guiscardus ex Normannis primus extitit, qui Salerno imperaret, ejusque Principatum in Rogerium filium, Vilelmum nepotem ex Rogerio natum, indeque in Rogerium istius Patrum, Siciliæ Comitem, dein & Regem; quo ex tempore Salerni Principatus, ac titulus ad Reges pervenit, cœpitque deinceps per Reges ad inferiores Dynastas transferri. Nempe Sanseverinatum nobilissimæ Familiæ Principatus titulo hæc civitas, ejusque ditio dono concessa fuit a Neapolitanis Regibus; & quidem initio pæne supremo jure possidenda; adeo ut Salerni Principes in Regno Neapolitano omnium potentissimi haberentur, & Principis nomen ipsorum proprium, ac peculiare esset: quod exinde ad alios item Regni Proceres fuit translatum. Hodie tamen, jamque a multis annis Salernum ob ejus Principis rebellionem Regiæ Cameræ adjunctum, Regiæ pariter Audienciæ, ut aiunt, & Præfidiæ Sedes

(1) Pagius ann. 818. num. 7.

(2) Sigonius lib. 9. de Regn. Ital. ad ann. 1076.

1696 Orbis Sacer & Profanus

des est, binis per annum nundinis, Maio, & Septembri mense celebratum.

V. Floret hodieque Salerni civitas, cum vetustate originis, tum civium nobilitate inter præcipuas Regni Neapolitani Urbes semper habita. Quanquam autem tot dotibus illustris ea fuerit, multo clarior censetur religione Christiana, quam ab Apostolis, aut ab Apostolorum Alumnis illam initio accepisse recte senserit, qui sub ipso Christiani nominis exordio Campaniam Felicem prope universam Evangelii luce persusam animadvertat. Ejus Ecclesiæ antiquitati fidem præbet illic sparsus Sanctorum Martyrum sanguis. In iis celebres existerent Sancti Martyres Fortunatus, Caius, & Anthes, qui in Diocletiani persecutione a Leontio Proconsule apud Salernum primum blanditiis tentati, ut Diis immolarent, cum in fide stabiles permanerent, suppliciiis variis affecti, tandem capitis damnantur, quinto Kalendas Septembris. Horum Corpora cum Proconsul feris avibusque discerpenda obieisset, a tribus Aquilis tamdiu divinitus defensa sunt, quoad a Christi Fidelibus ad Lirnum fluvium, ubi passi fuerant, sepelirentur: quæ postea in Cathedrali Basilicam translata sunt. Horum Martyrum memoria recolitur in Martyrologio Romano, quinto Kalend. Septembris: (1) *Salerni Sanctorum Martyrum Fortunati, Caii, & Anthes, sub Diocletiano Imperatore, & Leontio Proconsule decollatorum*. Ecclesia Salernitana hos Martyres Divos tutelares suos hac ipsa die veneratur. Nescio undenam Ferrarius didicerit, horum Martyrum Acta, cum Actis SS. Felicis, Januarii, Adaucti, For-

tunati, ac Septimii, qui Venusæ passi sunt, confundi: nisi dicamus duos fuisse Fortunatos, hosque illorum socios esse. At quid vetat, duos fuisse Fortunatos in his Italiæ partibus passos, eadem sæviente Diocletiani persecutione, cum exploratum sit, plures hoc nomine appellatos Martyrium subiisse? Diversus Passionis locus, diversa ubi illorum Corpora tunc sepulta fuerunt, loca; diversum itidem tempus, illorum Festa Salerni, istorum vero Venusæ celebrantur, diversos illos fuisse demonstrant. Eos itidem diversos agnoscunt omnia Martyrologia, Romanum, Bedæ, Usuardi, & Adonis, ad diem 28. Augusti, & 24. Octobris. De iisdem Salerni Martyrio coronatis hæc tradit Baronius in Notis: (2) *De his Tabule Ecclesiæ Salernitanæ, Breviarium, & alia ejusdem Ecclesiæ antiqua monumenta. Horum translatio celebratur Idibus Julii. Ipsorum Corpora asservantur in Ecclesiâ Cathedrali in inferiori crypta: in superiori autem sub Altari maiori positum est Corpus Sancti Felicis Presbyteri, & Martyris, cujus anniversaria celebratio agitur 21. Februarii.*

VI. Mirum in modum sequitis temporibus Salernitana Ecclesia, & civitas decorata fuit, illuc translato Divi Matthæi Apostoli & Evangelistæ Sacratissimo Corpore. Contigit ejusmodi translatio anno 954. sicuti Baronius refert ex Leone Ostiensi hæc scribente: (3) *Quinto hujus Abbatiss (nempe Aligerni) anno, qui est a Nativitate Domini nongentesimus quinquagesimus quartus, Beatissimi Apostoli, & Evangelistæ Matthæi Corpus, quod primo apud Æthiopiam, ubi passus est, postmodum vero apud Britanniam (4) per multa tempora quie-*

(1) Martyrol. Rom. die 10. Augusti.

(2) Baronius ibid. in Notis.

(3) Leo Ostiens. lib. 2. cap. 5.

(4) Ita Ostiensis, Metaphrastes, & alii. Baronius vero Bithyniam legendum vult.

Pars II. Vol. III.

F f

(1) Apud Ferrarium die 11. Septembr.

1698 Orbis Sacer & Profanus

pum scripta, uti & Historia in Breviario Romano relata: ad primam vero Leonis Ostiensis narratio, quam Baronius recitat. Eo ex tempore Salernitani S. Matthæum Apostolum & Evangelistam ut Patronum suum primum venerantur; atque in omnibus cum publicis, tum privatis necessitatibus opportunum ac præsentissimum præsidium inde experiuntur.

VII. Metropolitana Basilica miræ pulchritudinis, ac magnitudinis in specioso civitatis loco erecta, olim titulo Sanctæ Mariæ Angelorum, nunc Sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ, Urbis Patroni, ut sacris Lipsanis nobilitatur, ita & nomine gaudet; postea quam ex veteri Ecclesia Cathedrali, huc ejusdem Ossa

fuere translata. Hanc magnifice extruxit Robertus Guiscardus Apulorum Dux, & Salerni Princeps; cuius elegantem descriptionem, una cum Clero, ac Sanctorum Lipsanis, quæ ibidem honorifice asservantur, erudite adornavit M. Antonius Marfilius Columna, Salernitanus dignissimus Archipræsul, in libro de Vita, & gestis, ac Translatione S. Matthæi Apostoli & Evangelistæ, quam hic exhibemus: (1)

Civitatis quasi umbilicum occupat Templum egregium, & magnificentissime a Roberto Guiscardo erectum Apostolo & Evangelistæ Matthæo ære ipsius peculiari, pro ut marmorea quedam fascia supra templi portam cubitalibus fere literis insculpta declarat:

M. A. ET . EVANGELISTAE . PATRONO . VRBIS
ROBERTVS . DVX . R. IMP. MAX.
DE . AERARIO . PECVLIARI .

Est etiam totius Templi structura talis. In spatiosa civitatis planicie universa moles erigitur omni ex parte a privatorum ædificiis separata: longitudinis sane passuum 90. latitudinis vero 30. & iussu eidem altitudinis: ab Occidente in Orientem pater ingressus plane magnificus, qua per gradus

marmoreos 12. in gyrum fabricatos ascenditur commodissime. Porta unica prægrandis patet in summis scallis, ad cuius ima latera Leones duo marmorei affabre sculpti cernuntur pasulis faucibus quasi in custodiam biantes; in summo autem illius vertice legitur:

*Dux & Jordanus, & Princeps Capuanus
Regnent æternum cum gente colente Salernum.*

Inde atrium ingredimur quadrilaterum Templi totius latitudinem æquans; cuius extremas partes undequaque porticus perampla defendit a pluvii; quæ ingredientibus aditum præbet commodiorem, & est etiam pro cæmeterio civibus. Quod vero medium sub dio spatium jacet, fontem habet in medio perennem, ad crateris instar, unico tantum lapide marmoreo fabricatum cubitorum 30. latitudinis in gyrum,

emensa. Porticus autem ipsa columnis peractis denis, & ostentis ex marmore Pario distincta cernitur elegantissime, variisque picturis ornata, cuius fornicibus superiora quedam cubacula sustentantur, quæ totum atrium ex alto prospiciunt & tuentur. Ad dextrum vero latus extollitur quadrata turris ad 200. cubitorum altitudinem, in qua campanæ omnes ad Templi usum necessarie pendunt, una vero præ cæteris

(1) M. Anton. Marfilius Columna, de Vita, Gest. & Translat. S. Matth.

Pars II. Lib. IV. Cap. X. 1699

teris immensa magnitudinis, quæ ad multa passuum millia sonum emittit. Juxta turrim est cæmeterium, quod terra sancta dicitur, ad cujus inam portam est marmorea quædam navicula cum fragmento versuum hujusmodi.

*Nave septima sit tibi terra levis.
Quisquis huic tumulo posuit ardente lucernam;
Illius cineres aurea terra tegat.*

VIII. Lubet hic parumper a descriptionis scopo digredi, ut Salernitanam hanc, inter veteres Lucernas, celebrem intueamur. Jacobus Sirmundus ejus inscriptionem ex Æde

Archiepiscopali illam, uti in marmorea illa navicula, quod adhuc extat versuum fragmentum continet, ita exhibet: (1)

NAVE . SEPTIMA . SIT . TIBI . TERRA . LEVIS . QVISQVIS
HVIC . TVMVLO . POSVIT . ARDENTE . sic . LVCERNAM
ILLIVS . CINERES . AVREA . TERRA . TEGAT .

Navis nomine hoc loco intelligitur pars Ædis sacræ; quæ appellatio apud auctores Ecclesiasticos frequens est, ut multis probant, C. Du-Fresne, in *Glossar.* & Joannes Jacobus Hofmannus, *Lex. Univers. Continuat. ver. Navis pars Ædis sacræ.* Quoniam vero Templum istud Salernitanum plurimis constabat partibus, cum interioribus, tum exterioribus, inter posterioris hujus generis partes Cæmeterium censebatur; quod quidem Septimam ordine partem, composuisse oportet, idcirco *Navis septima* dicebatur. Quo sensu accipiendus est primus ille Inscriptionis versus: *Nave septima sit tibi terra levis.* Nisi forsitan sit hic quispiam allegoriæ locus, ut nimirum navis illa septima designet transitum animæ immortalis ex hac vita, cui auctor carminum bene precatur, dum levem ei optat esse terram, qua ejus Corpus tegitur; quo nimirum Spiritus terrestri hac mole solutus, cito evolet ad Superos. Septima autem merito hæc Navis dicitur, ad significandam perpetuam animæ requiem. Septenarius quippe numerus in divi-

nis Scripturis requiem indicat; unde & Deus cum universum istud ex nihilo condidisset, *die septimo requievit ab omni opere quod patrarat.* Nec mysterio vacat *Lucerna ardens* Salernitano hoc in tumulo recondita, quam a Jacobo Sirmundo visam testatur Janus Gruterus, Tom. II. *Inscript. Antiq. par. 1. pag. 1148. num. 17.* Ejus enim generis Lucernarum erat, quas *perennes* appellant; quod perpetuo lumen nutrent. Harum veritatem fusc probat Fortunius Licetus: *Opere insigni de reconditis Antiquorum Lucernis.* Illas vero non uno in loco veteres posuere: namque ardebant in Templis, intra muros ante Numinis imaginem occultæ, sub terra, & ad aram, & intra Sepulchrum: in postremis hisce potissimum, juxta cinerum ollas ac defunctorum ossa, quod in Animæ immortalitatis signum, quam ignea representari specie notum, factum esse videtur. Unde Foxius ait: (2) *Ægyptii vitam Lucerna significantes, occasionem veteribus dedere, ponendi lucernas perpetuas in sepulchris, ibi, cum cadaveribus, Animas immortales*
Ff 2 mo-

(1) Apud Gruterum Tom. II. par. I. pag. 1148.

(2) Foxius apud Hofmannum ver. *Lucerna.*

1700 Orbis Sacer & Profanus

morari semper innuentes. Addunt alii, factum id in signum nobilitatis Familix, in talium enim dumtaxat tumulis Lucernæ ardentes, vel etiam extinctæ comperiuntur. Christi Fideles ante Martyrum Sepulchra, sacrosque cineres Lucernas ardentes appendisse, in Romanis Cœmeteriis, seu Catacumbis perspicuum est. Ethnicorum hominum de perennium Lucernarum usu plura asserunt exempla Licetus, Gruterus, Vossius, Sirmondus aliique viri eruditi. Et quidem D. Augustinus, de Civit. Dei lib. 21. cap. 6. apud Licetum lib. 1. cap. 6. refert, in Veneris fano alicubi fuisse candelabrum, & in eo Lucernam sub dio sic ardentem, ut eam nulla tempestas, nullus imber extingueret; conicitque asbesti lapidis virtute id

factum esse. Hunc eundem Augustini locum expendens Joan. Ludov. Vives affirmat, non solum Parisiis permulta ellychnia ex lino vivo, quod ignibus non absumitur: sed & Lucernam vidisse e Sepulchro quodam erutam, quæ per 1500. ardens annos, ut contrectari cœpta est, in minutissimum abierit pulverem. Ateste circa ann. 1500. reperta est urna fidelis, & in ea altera urna parva, in qua erat Lucerna adhuc ardens, inter duas ampullas, quarum una erat aurea, altera argentea, purissimo quodam liquore plenas. Olybii Maximi opus fuisse, Plutoni consecratum, duplex Inscriptio ibi apposita declarat. Ex duabus quippe ampullis præfatis, maiori hæc carmina inscripta erant.

*Plutoni sacrum munus ne attingite fures,
Ignotum est vobis hoc quod in orbe latet.
Namque elementa gravi clausit digesta labore
Vase sub hoc modico Maximus Olyblius.
Adsit secundo custos sibi copia cornu,
Ne tanti pretium depercat laticis.*

In minori autem ampulla hæc erant descripta. *Abite hinc pessimi fures; vos quid vultis cum vestris oculis emissitii? Abite hinc vestro cum Mercurio petasato caduceatoque. Donum hoc maximum Maximus Olyblius Plutoni sacrum fecit.* Relata hæc sunt a Licetio lib. 2. cap. 12. Caroli Magni ætate, Romæ in sepulchro cuiusdam Ethnici candelam ardentem inventam esse, quæ nec aqua, nec vento potuerit extinguï; donec lychno perterebrato liquor egressus illam destituerit, commemorat Alphonsus Tostatus ex Helinando Chronographo, & Joanne Egidio Zamarrensi, apud Licetum, lib. 6. cap. 46. in Tulliolæ Ciceronis filix monumento, sub Paulo III. Summo Pontifice reperto, Lucerna ultra mille quingentos annos

ardens, ab ingrediente novo aëre extincta est: uti narrant Guido Pancirolus rer. mem. Deperdit. libro, alique apud Licetum lib. 1. cap. 2. In Prytaneo Athenis, ac Delphi Lucernas perpetuo ardentes extitisse, tradit Plutarchus in Numa. Sed omnium celeberrima fuit Pallantis Lucerna, circa annum Christi 1401. non longe ab Urbe Roma in sepulchro, supra caput defuncti, ejus corpus porcorum adeo, ut muros Urbis excederet, reperta nec flatu, nec aqua extingui potuit: sed in fundo perforata, effluxo liquore admirabili, evanuit. Martinus Chron. lib. 12. cap. 67. Philip. Bergomenf. in Supplem. Chron. lib. 33. & Volaterranus, lib. 33. cap. de cœl. & terr. progen. Mitto plures alias Lucernas perennes, apud

apud Ethnicos quondam celebres, de quibus laudati Scriptores differunt.

IX. Quod autem Ethnici gentilitia & vana superstitione excogitarunt, Christi cultores in pios ac religiosos usus verterunt, cum in Templis uni vero Deo erectis; tum in defunctorum sepulchris. Etenim Lucernas ardentem perpetuas sacris Martyrum Tumulis affixisse, quo diu notuque lumen splenderet, Ecclesiastici Scriptores de Sacris Romanis Catacumbis agentes commemorant; & egomet, cum adolescens Romæ degerem, in Callixti, Lucinæ, aliisque Cœmeteriis plurimas conspexi. Pisis aliquot annis ab incendio Primatialis Basilicæ, inter maiores Aræ ruinas, inventam esse bitumine plenam, & calentem adhuc Lucernam, prodit Jacobus Mancinus Politianus, apud Licetum lib. 1. cap. 15. Bononiæ non ita multis ab hinc annis Lucernas in antiquissimis Sepulchris ardentem repertas fuisse, idem testatur Licetus, lib. 1. cap. 18. ubi earum pulcherrimas aliquot imagines ex Museo Ulyssis Aldovrandi se habere affirmat. Has inter Lucernas perennes, piis Fidelium defunctorum tumulis sacras, Salernitanam hanc extitisse nullus ambigit. Nam ea marmorea Navicula, cujus lapideo fragmento carmina superius relata inscripta sunt, in Cœmeterio sacro Cathedrali Basilicæ proximo posita est. *Lucerna ardens* dicitur, quo nomine pereones tantum apud veteres designantur. Tamen inter eruditos controversia sit, legendum ne ibi sit, *ardente*, an *ardentem*. Siquidem *ardentem* omnino ab auctore scriptum, *m* vero vel ab Opifice omissum, vel carie illius partis vetustate corrosum, vel quavis alia de causa deletum esse, existimat Fortunius Licetus, lib. 1. cap. 21. eo quod

putet, vocem illam, huic alteri, *Lucernam*, respondere. At vero Licetum alii hac in parte contradicunt, ac lectionem illam retinendam esse contendunt, cum Inscriptio metrica sit, *ardentem* vero metro non quadraret. Addunt vocem illam *ardente*, ad alteram *tumulo* referri posse, qui propter Lucernam *ardens* per translationem dictus est. Utrique sententiæ suæ inest verisimilitudo; parumque interest utram quis amplectatur, dummodo Catholico sensu Inscriptionem illam exponat; quem haud obscure continet postremus ejus versus, nempe,

Illius cineres aurea terra tegat.

Gloria enim immortalis Corpus pii ac fidelis defuncti aliquando donandum indicat, in gloriosa nimirum, atque immortalis resurrectione, quando *corruptibile hoc induet incorruptionem; & mortale hoc induet immortalitatem*. Aurum quippe in Sacris literis symbolum est incorruptionis, & immortalitatis. Idcirco Apocalypsis cap. 21. de cœlesti Jerosolyma dicitur: (1) *Ipsa vero civitas aurum mundum simile vitro mundo. Et platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.*

X. Nunc reliquas Cœmeterii primum, dein Templi partes inspiciamus oportet, quas laudatus Archipræsul describere prosequitur: *Totum, inquit, atrium circumdant monumenta marmorea, quibus nobilissimorum civium cadavera, cineresque servantur. Cohæret statim atrio Templum ipsum; in cujus fronte portæ sunt tres, media præcipua egregie amplitudinis, æneas fores habet variis figuris insculptas, in cujus epistyllo legitur:*

*Æ Duce Roberto donaris Apostole templo:
Pro meritis Regno donetur ipse
superno*

Ex-

(1) Apocal. cap. 21.

1702 Orbis Sacer & Profanus

Extreme portæ humiliores quidem, peristylis tamen lateribus respondentēs. Extructum vero Templum duplici columnarum serie in longum diuiditur, & quasi tres in eo conficiuntur viæ, ita ut extremarum angustia, mediæ amplitudinem augeat: id vero præcipue delectat intuentium oculos, quod fenestris specularibus magnifice splendet, & contignationibus multis ita affabre, & varie tegmen illaqueatur, ut mirum sit tantæ molis percurrentis pondus sustineri, ac suspendi posse. Porro per medium euntibus occurrit in dextro latere fons Baptismalis, unico excisus lapide, orbicularis amplitudinis cubitorum circiter 16. pergentibus, deinceps prope Chorum se se offert quadrata mansio 12. Porphyriticis suffulta columnis ad ulnarum 20. altitudinem erecta, quadratis item confecta lapidibus, & egregie vermiculata, ex qua veluti ex suggesto sacre recitantur lectiones populo diebus solemnibus. Consimile quoque suggestum in alio latere perlegantissimam ejusdem operis conspicitur, quatuor pretiosissimis columnis superimpositum, ubi legitur: Romualdus secundus Salernitanus Archiepiscopus præcepit fieri hoc opus. Medium vero Templi Chorus quadrilaterus occupat tabulis egregie compactus, & musivi pavimenti, in quo & stantes, & sedentes Clerici omnes, & commode, & magnifice Canonicas horas de more concinunt, atque Altari ministrant. Constat autem universum Ecclesiæ Capitulum, ex Archidiacono, Diaconis quatuor, Cantore, Primicerio, & Canonicis viginti quatuor, qui centenos singuli aureos percipiunt pro reddito annuo. Ad Chori ipsius levam supereminet Organum omnibus sane numeris absolutum, & qualibet illustri Ecclesiæ dignissimum, juxta quod & tabulis suggestum novum extructum, in quo perquam commode solennis Musica statis diebus conficitur, dum divi-

na celebrantur Officia. In ima Templi totius longitudine transversus andron excurret, & quasi ad Crucis instar Ecclesiæ spatium redegit, ad cuius extremos parietes Orientem versus, tria cernuntur Altaria, speciosa quidem, atque magnifica; medium vero eo magnificentius ceteris, quod ad Summi Pontificis, Cardinaliumque confisum, instructum, & edificatum fuit eminentiori quidem loco, & vermiculato pavimento decoratum, vermiculatisque lapidibus circumscriptum: in quibus a tergo leguntur carmina in Crucis modum distincta vetustissimis characteribus per quam eleganter. Hos autem parietes ultimos Templi valde jucunda musivi operis pictura convestit, & in hemisphærio, ubi Templum definit (vulgo Tribuna dicitur) leguntur alia carmina literis itidem Musivis & cubitalibus: quæ carmina brevitas gratia hic prætermittimus.

Qui autem a dextris conficitur angulus in imo Templi, illustris plane factus est, tum ob præclaram Capellam vermiculati operis, quam Joannes de Procida Salernitanus, & in Sicilia universa percelebris, crexit atque dotavit: tum ob plurium Prælatorum splendidissimas urnas, præcipue vero ob marmoreum tumulum, in quo Robertus Guiscardus Gregorii VII. Summi Optimique Pontificis corpus collocavit, quem ut Henrici IV. Romanorumque perfidie subtraheret, quasi perfugum hospitio receperat. Illius Corpus post quingentos circiter annos sacris amictum, ac fere integrum repertum, præfatus M. Antonius Columna Marcellus Bononiensis, Archiepiscopus Salernitanus, anno Domini 1578. pridie Kal. Quintil. honorificentiori Sepulchro tumulandum curavit, ne tanti Pontificis memoria obliteraretur.

Ab eodem Templi latere patet ingressus quidam subsidiarius in ipsum
Ar-

Archiepiscopale Palatium, quod sane, quam magnificum, & quam commodum est; eademque qua Templum structura, atque operis firmitate consistit. Ad oppositum vero e regione latus nitet pulcherrimum splendidumque Sacrarium; in cuius interiori cubiculo perquam eleganti, summa tum diligentia, tum religione observantur Sacrae Reliquiae quomplares, quibus & adstruitur, & mirifice confirmatur Christiana Fides. Est siquidem ibi particula Sacrosanctæ Crucis, cui fuit pro omnium redemptione Christus Salvator affixus, quæ in Crucis quoque figuram redacta miraculis multis claruit, & assidue clarescit. Est & argentea quædam Crux grandior, laminis aureis undequaque contexta, in qua plurimæ Sanctorum Reliquiæ clauduntur; præsertim vero medium illius occupat alia itidem Sanctæ Crucis particula; summo ejus capite, Jacobi Minoris Dens unus servatur; in dextra, gloriosissimi Matthæi Dens alius; in læva itidem Majoris Jacobi Dens simili modo conspicitur, quibus velut gemmis Crux ipsa tota resurgit. Est & Sancti Matthæi Brachium illud, quod Beneventanus quondam Princeps a Gisulpho precibus impetraverat; & quamvis argento concluditur, ex cancellis tamen carnis & ossium aspectus intactibus patet. Adest quoque Agathæ Virginis & Martyris Brachium sinistrum, & integra Beatæ Anastasiæ Manus, nec non D. Catharinæ Senensis Digtus, quem indicem dicimus. Ad hæc S. Geminiani Os femorale adservatur, & altera gena. Itidem & perantiquus quidam argenteus Calix sacratissimo Christi sanguine aspersus, ad Sacerdotis cujusdam celebrantis infidelitatem coercendam: dum enim dubius ipse Sacerdos Sacramentum conficeret, non modo confirmatus fuit in fide dum biberet; sed ad omnium quoque tollendam dubitationem Calix ipse sanguine vero macu-

latus permansit; ita ut ne lavari quidem ab ipso potuerit unquam. Denique vasa tria custodiuntur ibidem ex alabastro, in quibus quamplurimæ multorum Sanctorum Reliquiæ servantur, quas sigillatim exprimere superfluum.

XI. Est præterea inferior Crypta Templi amplitudinem æquans, qui locus est subterraneus, ad quadraginta circiter ulnarum longitudinem, & viginti latitudinem conlinnatus; sub androne ipso superiori, & fornibus per quam eleganter stellatis ex omni parte contextus, semisque basalticis columnis egregie distinctus; ad quem ex utroque Templi superioris latere, per marmoreas scabals inchoatur descensus graduum utrinque circiter viginti. In quo quidem specu, præter quam quod Prophetarum quorundam, & multorum Martyrum Reliquiæ adservantur; sunt etiam quindecim Sanctorum Corpora recondita, quorum in Ecclesia ipsa celebrantur Officia pro tempore, ac præsertim sunt Fortunati, Gaii, & Anthi Urbis Tutelarium Sanctorum Corpora tumultata. Sed quod est ipsa Crypta venerabilis, & ex Orbe toto Christianos omnes allicit, quiescit ibidem sanctissimum & gloriosissimum Matthæi Apostoli & Evangelistæ Corpus religiosissime collocatum. Hæc & alia plura de hac Sacra Basilica præfatus Archiepiscopus: qui etiam in Synodo evulgata ann. 1580. minutatim Reliquias Sanctorum illic reconditas recensuit. Nempe in Ara Maxima, præter Divi Matthæi Corpus, plures aliæ Divorum Reliquiæ extant; præsertim Beatarum Virginum, & Martyrum Marinæ, Constantiæ, & Tryphomenæ. In Altari, in quo Sanctorum Martyrum Fortunati, Gaii, & Anthi Corpora quiescunt: adest etiam Arca lignea continens Reliquias Isaïæ Prophete, Zachariæ patris Divi Joannis Baptistæ, Simeonis

nis Iusti, Innocentium : particulas vestium B. Mariæ Virginis ; Petri, Andree, Jacobi Apostolorum, Cosmæ, & Damiani, quadraginta Martyrum, Nicolai Confessoris, Silvestri Papæ, Philippi, & Barnabæ Apostolorum, Diomedis Martyris, Beatæ Mariæ Jacobi, Agathæ Virginis & Martyris, aliorumque Martyrum, Confessorum, ac Virginum sacras Reliquias. In Altari B. Virgini ex parte septemtrionis dicato, adest Arca lignea, in qua custodiuntur Reliquiæ SS. trium Patriarcharum Abraham, Isaac, & Jacob, Beatorum Innocentium, de mensa Cœnæ Domini, de Vestimentis B. Mariæ Virginis ; de carne, & Vestimentis SS. Apostolorum Petri, & Pauli ; Anulus unus cum lapide Turcico B. Apostoli & Evangelistæ Matthæi ; Reliquiæ SS. Andree, Jacobi Fratris Domini, Bartholomæi, Pauli, & Matthiæ Apostolorum ; Stephani Protomartyris, Cosmæ, & Damiani : Beatarum quoque Virginum Agnetis, Cæciliæ, Margaritæ, Emerentianæ, Virginum Divæ Ursulæ Sodalium ; aliorumque plurium Martyrum, & Confessorum. Ibidem pariter adest Capsula eburnea, ampullam crystallinam continens, capillis quibusdam Deiparæ Virginis divitem. In Altari ad Meridiem posito, Divis Confessoribus Sacro, quiescunt Corpora SS. Bonofii, Gramatii, Veri, Eusterii, Gaudiosi, Valentini, Salerni Episcoporum ; itemque BB. Confessorum Elpidii, Ciconis, & Elpicii : Sancti Valentini Confessoris, & Pontificis ; Divorum Confessorum Cyrini, & Quingebii ; de Reliquiis B. Prisci Confessoris, atque Pontificis, aliorumque Sanctorum.

XII. Superior Basilica & ipsa multis Divorum Reliquiis ditata est. In Arâ Maxima Deiparæ Virgini consecrata, reconditum est Corpus Bea-

ti Felicis Martyris ; ubi etiam repositæ sunt Reliquiæ SS. Martyrum Joannis & Pauli, Xysti, Sebastiani, Fabiani, Pantaleonis, B. Andree Apostoli, S. Stephani Protomartyris, Beatorum Silvestri, Januarii, & Bonifacii : Sanctorum Virginum & Martyrum Barbaræ, Felicitatis, & Cæciliæ : ac tandem quidpiam de pannis Deiparæ Virginis. Altaria Beato Joanni Baptistæ, & Michaëli Archangelo sacra, quorum illud ad Septemtrionem, istud ad Meridiem, sita sunt ; multis & variis Divorum Reliquiis ornata coruscant. Præter sacros hos Thesauros hæcenus recensitos, quædam in eadem Basilica reperiuntur Tabernacula variis Sanctorum Reliquiis onusta ; nempe Tabernaculum Alabastri continet Reliquias BB. Jacobi Alphæi Apostoli, Cyriaci, Jovitæ, & Sebastiani Martyrum ; Divæ Barbaræ Virginis & Martyris, particulas vestium S. Blasii, & portionem lapidis Sepulchri Domini, ac Redemptoris nostri Jesu Christi. Alterum simile Tabernaculum excipit Reliquias S. Silvestri Papæ, Divæ Barbaræ, Beati Gregorii Spoletani, aliorumque Sanctorum. In altero consimili Tabernaculo clauduntur Reliquiæ S. Joannis Baptistæ, B. Sebastiani, Divæ Catharinæ Virginis & Martyris, S. Leonardi. Alterum Tabernaculum Crystallinum dives est digito S. Catharinæ Senensis. Tria alia Tabernacula argentea has servant Reliquias, primum Maxillam, S. Geminiani : alterum Os Brachii ejusdem Sancti : tertium Manum Beatæ Anastasæ Virgin. & Martyris.

XIII. Insigni huic Basilicæ tot sacris pretiosis thesauris locupletatâ nobilis, ac frequens Clerus respondet. In illa quippe divina perurgent Officia unus & triginta Canonici, quos inter septem dignitate fulgent. In iis Archidiaconus primam

nam post Pontificalem sedem obtinet. Canonici porro universi utuntur Mitris ex serico, vulgo *Damasco* confectis, ex vetusta consuetudine a Lucio III. Summo Pontifice confirmata. Iis in Choro, uti etiam in inferiori Altaris ministerio inserviunt octo Acolythi, & viginti quatuor Clerici in Seminario degentes. In ipsa Urbe præter Metropolitanam, olim 24. Parochiales Ecclesiæ numerabantur; nunc 16. tantum; Coenobia 24. virorum diversorum Ordinum, Sacrarum Virginum 7. recensentur; octo Xenodochia pro infirmis, infantibus, & pauperibus curandis, alendis, sublevandisque, ad Ecclesiam. B. Virginii sub Annunciationis titulo dicatam, cui octo Sacerdotes famulantur. Adfunt insuper, & Mons Pietatis, & diversa Laicorum pia Societates. Floruit, ut diximus Salerni celeberrima Academia, præsertim Medicinæ studiis toto orbe illustris, ex qua tot Viri egregii prodierunt. Cives ipsi liberalibus artibus impense dediti sunt, quorum plures sub Principibus, Regibusque toga, & armis, bello, & pace clari maxime enituerunt.

XIV. Antequam Salernitanæ Metropolis propriam Diocesim, ejusque partes lustremus, operæ pretium est priscorum ejus Antistitum ætatem rimari. Et quidem si prima institutæ in hac civitate Sedis Episcopalis origo perspicua esset, facile Salernitanorum Antistitum series concinnari posset. Verum ignota adhuc ejus primordia rem hanc ambiguum effecerunt, atque in varias distraxerunt sententias auctorum animos. Ferdinandus Ughellus Caraccioli coniecturis suffultus, Tom. VII. col. 476. asserit: *Salernitanam Ecclesiam nobilissimam, & vetustam esse, ab anno Domini quingentesimo: & licet postea* Pars II. Vol. III.

Catalogum Episcoporum contexens, Sanctum Bonosium in ejus fronte collocet; hunc tamen censet successisse S. Gaudentio, qui interfuit Concilio Romæ habito sub Symmacho Papa, ann. 499. ut videre est apud Binium, Labbeum, & Arduinum. Cum autem ipse Ughellus ab anno 500. reparatæ salutis primordia istius Sedis repetat, ex ejus sententia consequens est, S. Gaudentium fuisse primum Salerni Episcopum. Ex adverso Gaspar Musca, qui longe ante Ughellum Seriem Salernitanorum Antistitum concinnavit, in ea primum ordine recensuit S. Bonosium, quem, una cum aliis quatuor S. Gaudentio præponit. Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 13. Mensis Maii primum & ipse Salerni Episcopum Bonosium vocat. In Constitutionibus quoque editis a M. Antonio Marsilio Columna Archiepiscopo Salernitano, in Diocesana Synodo anno 1579. & anno sequenti excusis, in quibus pag. 383. indicantur *Corpora, & Reliquiæ Sanctorum, quæ condita reperiuntur in Metropolitana Ecclesia Salernitana*, pag. seq. ista habentur: *In Altari quod constructum est ad honorem Confessorum ex parte Meridiei, requiescunt Corpora Beati Bonosii Episcopi Salernitani, B. Gramasii, B. Veri, B. Eusterii, B. Gaudiosi, B. Valentini Episcoporum Salernitanorum.* Hoc ipso ordine eosdem Episcopos Gaspar Mosca enumerat. Henschenius, Papebrochius, & Janingus, Tom. III. mensis Maii, ad diem 14. (1) *de Sancto Bonosio Episcopo Salernitano* diferentes, se nihil de ejusdem Sancti Actis haurire potuisse fatentur, præter solam memoriam, quæ in Officio Ecclesiæ Salernitanæ Tabulæ, neque M. Antonius Marsilius Columna, neque Gaspar Mosca, neque Ferrarius quidpiam indicant.

G g

An-

(1) Bolland. Tom. III. die 14. Maii pag. 374.

1706 Orbis Sacer & Profanus

Antonii Caraccioli coniecturæ nihil afferunt lucis, quin potius maiores offundunt tenebras; neque ad prisorum Antistitum hujus Ecclesiæ Catalogum, illo, quem Mosca condidit, exactiorem efformandum nos manuducunt. Unde Ughellus ipse, quamquam Caraccioli insinuat lateri, non est ausus Moschæ Catalogum intervertere. Coniecturas hic subiicimus, quas idem Ughellus ex Caraccioli sententia profert: (1)

Opinatur Caracciolus, Muscam, non habuisse rationem temporis in suis illis Episcopis recensendis, sed ante omnes alios, posuisse Divos, mox subjecisse Gaudentium ceterosque qui Divi non fuerant: existimavitque Bonosium, cui successit Gaudiosus, floruisse Neapoli, ac Salerni multis annis post Gaudentium. Cum enim Pomponius Neapoli edificaverit adem S. Mariæ, cui inservivit Gaudiosus post annum, Christi quingentesimum, verisimile est diu post illum annum vixisse Gaudiosum, atque adeo etiam Bonosium ejus prædecessorem fuisse Salerni Episcopum post Gaudentium. Si coniecturis in re incomperta uti liceat, Gaudiosum, atque adeo ejus prædecessorum Bonosium non multo ante Grimoaldi Salernitani Ducis tempora decessisse dixerim. Ab ipso enim Neapolitanus Dux hujus civis sui Corpus petiit, & obtinuit. Ergo non multæ præcesserunt ætates aut secula, atque adeo vigente ejus memoria jussu petitioni factum fuit satis. Scio posse id etiam dilucidari ex magna illa annone caritate, quæ eo tempore Neapolitanam civitatem invasisit, & ex bello inter Salernitanos, & Samnites. Hæc ex Caracciolo Ughellus. Quibus (inquiunt Bollandi Continuatores) an aliquid opposuerint Salernitani nec dum scire licuit.

XV. Verum ex coniecturæ non eam vim habent, ut in Caraccioli,

& Ughelli sententiam nos trahant. Cumprimis enim quod Caracciolus, ait, Gaudiosum successisse Bonosio, si de successione remota id intelligit, non abnuimus; sed nihil ad rem facit: si vero de proxima, id falsum est, cum Bonosio immediate successerit S. Gramatius, ut Ughellus ipse facetur; & colligitur ex Lectione VI. quæ in ejusdem Gramatii Festo Salerni recitatur, in qua hæc habentur: *Corpus ejus in Pontificum Altari inferioris Basilicæ Cathedralis Ecclesiæ, ubi B. Bonosius requiescit, fuit repositum: ut quorum eadem in Pontificatu fuerat fori, ac eadem in Cælis gloria, idem quoque eorumdem esset venerationis locus.* Jam ergo Sanctus Bonosius Gramatio præmortuus fuerat, in cujus tumulo postea Gramatius ejus Successor reconditus fuit: is autem multo tempore Gaudioso præcessit. Deinde quis non videat quam levis sit hæc coniectura: *Gaudiosus, atque adeo ejus Prædecessor Bonosius non multo ante Grimoaldi Salernitani Ducis tempora decessit: ab ipso enim Neapolitanus Dux hujus civis sui corpus petiit, & obtinuit.* Ergo non multæ præcesserunt ætates, aut secula; atque adeo vigente adhuc ejus memoria jussu petitioni factum fuit satis. Merito Henschenius, ejusque Sodales hanc coniecturam reiiciunt, velut inanem: (2) Porro, inquiunt, Caracciolus scribit, Ducem Grimoaldum vixisse anno 800. sed non satis apparet, quorsum Dux Neapolitanus non potuerit ab illo petere Corpus Sancti Gaudiosi, licet pluribus hic seculis fuisset mortuus. Plurima sane habemus in Ecclesiasticis Historiis exempla a piis Principibus, & Episcopis postulata fuisse, atque interdum obta Corpora eorum Sanctorum, qui multis antea seculis ex hac vita migraverant.

(1) Ughellus Tom. VI. pag. 487.

(2) Bollandus loc. cit.

graverant. Immo vero ipsamet A&a S. Gaudiosi ex MS. Codice Abbat. Constantini Caietani ab eodem Ughello edita palam ostendunt, Beatum illum Antistitem multo antea tempore e vivis jam decessisse, cum a Grimoaldo ejus Corpus impetratum fuit: (1) *Cujus Corpus, aiunt, post multum temporis spatium, vir quidam nomine Milus homo utique Deo charus a Grimoaldo Salernitano Principe impetravit, & ad Neapolim civitatem cum omni reverentia transportavit; ubi in vertice cujusdam montis in ejus honorem Ecclesia fabricata consistit, ibique Corpus ejusdem conditum est.* Quinimmo & eadem A&a, Bonosium, & alios sanctimonia illustres Salerni Antistites jam diu antea ad superos evolasse insinuant, dum in ipso felici B. Gaudiosi transitu, se illi conspicuos præbuisse narrant: *Ecce Chorus Angelicus cum Sanctis Agrippino, & Januario sociatus, adsunt nihilominus cum iidem Beatus Bonosius, & alii Praefules Praecessores, qui cum dulcibus modulis expectarent, Anima illa Sanctissima dicente: in manus tuas commendo spiritum meum.* Quinam autem esse poterant illi Sanctissimi Gaudiosi Praecessores, una cum Bonosio e caelis delapsi, ut ejus Animam exciperent, nisi Gramatius, Verus, Eustorius, & siqui alii jam antea ad Christum migraverant ante Gaudiosum, quibus omnibus Bonosius præverat? Tandem cum Grimoaldus Salerni Princeps, teste Caracciolo, anno 800. floruerit; atque ut ipse Caraccioli putat, S. Gaudiosus non multo ante ejusdem Grimoaldi tempora decessit; ut quid fieri potuit, tam cito periisse illius, qua vixerit, ætatis memoriam; cum aliqui præcedentium Antistitem ab anno 500. fere ad 700. nomina, & tempora sint obvia? Quin ex adver-

so hæc tanta oblivio ætatis, qua Bonosius, Gramatius, Verus, Eustorius, & Valentinus, quos Divos colit Salernitana Ecclesia, eorumque in Martyrologio Romano memoria celebratur, claruisse ignorantur, argumento mihi est existimandi, illos Gaudentio antiquiores esse, atque adeo seculum sextum, immo fortassis illorum aliquos seculum quintum antevernisse.

XVI. Quare retinendum censemus Catalogum a Gaspare Mosca adornatum, & Gaudentio fortassis proxime successisse Divum Gaudiosum. Nam juxta Ughelli sententiam, quem etiam referunt Henschenius, & ejus Socii, S. Pomponius electus fuit Episcopus Neapolitanus circa ann. 508. obiit vero ann. 536. Fieri ergo potuit, a D. Pomponio prioribus suæ ordinationis annis fuisse ædificatam Neapoli Ecclesiam Deiparæ Virgini nuncupatam, cui Gaudiosus inservisse dicitur. Non enim frustra in ejusdem Gaudiosi A&is adnotatum est, ipsum præfatæ Ecclesiæ obsequio fuisse addictum, antequam Salernitanam Sedem conscenderet. Innuere namque voluit auctor ejusmodi A&orum, eadem qua Pomponius floruit ætate, Ecclesiamque illam construxit, Gaudiosum vixisse, tum paulo post Salerni Episcopum fuisse ordinatum. Cum autem S. Gaudentius Synodo Romæ ann. 449. celebratæ sub Symmacho subscriptus legatur apud Binium, Labbeum, & Arduinum, Tom. II. Concil. col. 961. forte aliquot post annis vixit, & Salernitanæ præfuit Ecclesiæ usque ad primos Episcopatus B. Pomponii annos; cumque ex hac vita migrasset, facile fuit, illi Gaudiosum fuisse succedentem. In aliis quippe Synodis sub Symmacho Romæ habitis nullus alius Salerni Episcopus obviat, indeque conici-

(1) Apud Ughellum Tom. VI. col. 496.

1708 Orbis Sacer & Profanus

mus prioribus sexti seculi annis, Gaudentium adhuc fuisse superstitem. Quod si quis contendat, eum jam obiisse antequam B. Pomponius Neapoli Templum Deiparæ Virgini facrum, cui famulatus est aliquando Gaudiosus, construeret; in re tam obscura id neque inficiari, neque asserere audemus. Sed inde hoc dumtaxat colligi posset, Gaudiosum non proxime successisse Gaudentio, sed inter hunc, & Gaudiosum, alterum, cujus nomen, & annus ordinationis latent, Antistitem intercessisse, cui deinceps Gaudiosus successus sit. Quandoquidem in vulgato apud Ughellum Salernitanorum Antistitem Catalogo, post Gaudentium, qui ibidem anno 500. superstes dicitur, immediate subiicitur Asterius Salernitanus, qui interfuit Concilio Constantinopolitano ann. 536. sub Menna Regiæ Civitatis Episcopo. (1) Ponamus (quod verisimile est) Asterium uno vel altero ante Concilium istius epocham anno Salerni Episcopum fuisse adlectum, ac subinde a Gaudentii obitu, qui contingere potuit sub exitum anni 500. usque ad Asterii electionem, annos circiter triginta tres effluxisse, commodè intra istud annorum spatium duo Episcopi, quorum alter alteri succederet, Salernitanam Ecclesiam regere potuerunt. Qua hypothese data, Beatus Gaudiosus tamen proxime non fuerit successus Gaudentio, secundus tamen ab ipso extitit. Fateor meras esse coniecturas, quæ tamen præcedentibus suffultæ, in re adeo obscura, & omni prorsus veterum suffragio destituta, vero propius videntur accedere. Deploranda sane est jactura veterum monumentorum Salernitanæ Ecclesiæ, quæ in causa est, ut tot ejus Antistitem, quorum vix nomina Catalogus exhibet, tum tem-

pora, tum gesta prorsus lateant. Ante seculum nonum vix quorundam ejusdem Episcoporum atas ex Conciliorum Actis colligi potuit. Inde siquidem nobis innotuerunt S. Gaudentius, & Asterius; itemque ex Concilio Lateranensi sub Martino I. anno 649. indicto, Luminosus; apud Arduinum Tom. III. col. 929. Leo item Salernitanus Episcopus ab Ughello prætermisus, floruit ann. 761. Hoc nimirum anno Pauli Summi Pontificis Constituto ita subscriptus legitur: (2) *Leo humilis Episcopus Sanctæ Ecclesiæ Salernitanæ.*

XVII. A prima sui origine ad annum usque 984. Salernitanus Episcopus nulli Metropolitano obnoxius fuit, sed uni tantum Romano Pontifici paruit. Ceterum anno præfato Benedictus VII. Pontifex Maximus Salernitanam Sedem Metropoleos dignitate, ac jure donavit, ejusque Antistitem Amatam nomine, primum Archiepiscopum creavit, anno 984. quo eundem Pontificem obiisse tradunt Baronius, & Pagius. Id Ughellus constare asserit ex Privilegio ejusdem Benedicti Pontificis, quod tamen minime recitat, ut proinde mensis, & dies erectæ prius istius Metropolis nos lateat. Quod si posteriores, sed proximiores præfato annos inspicimus explorata se offerunt ejus rei monumenta. Nam in Diplomate, quo idem Amatus ann. 990. Ecclesiam S. Mariæ de Donnoprivilegiis exornavit, se Archiepiscopum appellat. Illud Diploma refert Ughellus, pag. 506. ex Archivi Cavenis Cœnobii exemplari exscriptum. Joannes quoque XV. Romanus Pontifex in Diplomate, quo Grimaldum Salernitanum Antistitem sub tutela Apostolicæ sedis recepit, ne dum Archiepiscopum vocat; verum etiam Amato hanc dignitatem jam pri-

(1) Apud Arduin. To. II. Concil. Par. II. col. 1399.

(2) Apud eundem Tom. III. col. 1005. lit. E

pridem a suis Prædecessoribus tributam affirmat: (1) *Consensu*, inquit, *ac voluntate nostrorum Fratrum concessimus, ac confirmamus te Grimoaldum confratrem nostrum in ordine Archiepiscopatus, sicuti quondam Amato, cui prius vestre Sedis Archiepiscopatus Salernitanus a nostra Sede nostrorum Pontificum donatus fuit: ita vos nostra auctoritate quiete valeatis possidere, ac vigilantius custodire*. Datum fuit hoc Diploma ann. 993. mense Martio, ut videre est apud Ughellum, pag. 527. Inter Salernitanos Archipræsules eximia vitæ, ac morum integritate, nec minus eruditione illustris exstitit B. Alphanus Salernitanæ Ecclesiæ egregium ornamentum, ac decus, a quo Divi Matthæi Apostoli & Evangelistæ sacratissimum Corpus inventum fuit, atque ex vestusta Ecclesiæ Cathedrali in novam magnificamque Basilicam a Roberto Guiscardo eidem Apostolo erectam, translatum fuit: cui propterea Gregorius VII. tunc Romanus Pontifex de invento tam pretioso Thesaurò gratulatus est, scriptis ad eum Apostolicis Literis, quæ extant lib. 8. Registorum ipsius Gregorii. Beatissimus hic Archipræsul eundem Gregorium Septimum Romanum Pontificem, Henrici IV. Imperatoris schismatica factione vexatum, & Romam pulsum, exulem reverenter, ac perhumaniter excepit hospitio; tum deinde Salerni vitam sanctam, solemni pompa tumulo elegantissimo, a Roberto Duce constructo clausit. Dignus sane Archiepiscopus, qui Sanctissimo illi Pontifici parentaret, ac propriis manibus ejus Corpus reconderet. Porro hunc Beatissimum Pontificem elegisse sibi, dum Salerni degeret, ad Altaris Ministerium viginti quatuor Canonicos, Presbyterosque Cardinales nuncupasse,

quatuor itidem Canonicos Diaconos, similiter Diaconos Cardinales appellasse, a Salernitanis Scriptoribus traditum Ughellus commemorat. Addit, iisdem Canonicis per Successores Romanos Pontifices fuisse in posterum concessam facultatem gestandi Mitras sericas, quibus usque ad hanc diem utuntur. Alphanus autem innumeris in Deum obsequiis, plurimis miraculis, virtutum splendore, animarum salute, Religionis augmento clarus, vigesimo nono Sacerdotii sui anno, salutis vero 1085. septimo Idus Octobr. plenus meritis migravit ad Dominum, & prope tumulum Gregorii VII. Romani Pontificis paulo ante ad cælum evocati, terræ mandatus est, atque inter Sanctos fertur relatus.

XVIII. Diœcesis Salernitana in sexdecim partes distributa est, quas indigenæ Cartas vocant, melius Archipresbyteratus appellandas; singuli vero plures Parœcias continent; omnes simul centum triginta tres numerantur. Has inter celebriores sunt, Serini, seu Sereni Parœcia, quæ insignis est Collegiata; atque Archipresbyteratus, vulgo *Giffoni* dictus, Latine Geophanum, seu Jovis Fanum. Oppidum Geophanum sub ditione est Marchionis Vasti, cujus in agro Pagus est Gauri appellatus, Acernensis Diœcesis, patria Lucæ Gauri Astronomi, & Poëtæ præstantissimi, Episcopi Civitatenus. Is a Clemente VII. Pontifice Maximo obtinuit, ut Geophanum die 6. Maii ann. 1531. in civitatem erectum, Cathedrali Ecclesiæ, & Sede Episcopali donaretur, sub Salernitana Metropoli, Diœcesi eidem attributa, in quam etiam oppidum Gauri, ex Diœcesi Acernensi divulsam, fuit traditum. Ast paucis annis stetit novus iste Episcopatus; ut enim Ughellus existimat, cum dos

ad

(1) Apud Ughellum Com. VII. pag. 527.

1710 Orbis Sacer & Profanus

ad tuendam Episcopi dignitatem novo Episcopatu adscripta sufficiens non esset, nomen ipsum, & dignitas Geophanensis Episcopatus cum suo auctore interit; ac Geophanum ad Salernitanam, Gaurum vero ad Acerensem rediere Dioceses. Septem præterea Abbatia, nunc Consistoriales in Commendam conferri solita, Salernitanam hanc Diocesim nobilitant. Harum celeberrima quondam extitit illa Ordinis S. Benedicti, sub invocatione Sanctissimæ Trinitatis, loco ad Cavam dicto constructa, quod sub abrupta Montis cava Cœnobium positum sit. Istud porro a S. Alferio ex Familia Pappacarbona Abbate, 4. tantum mil. pass. a Salerno conditum fuit, anno 980. quod postea Regni Principum, præcipue Roberti Guiscardi Normanni munificentia sub

Gregorio VII. egregie locupletatum, a Romanis Pontificibus, maxime Urbano II. qui illud incoluit, & ejus Ecclesiam consecravit, privilegiis eximii decoratum, a Metropoli Salernitana prorsus exemit, anno 1092. totamque illius ordinariam in Cavenenses, ac reliquos subditos iurisdictionem, in ejusdem Cœnobii Abbatem contulit. De hoc Caveni Monasterio, ejusque Abbatibus, virisque illustribus differit Ughellus Tom. VII. in Salernitan. Archiepiscop. a. colum. 511. usque ad 526. Cœnobium istud septem Sanctis Confessoribus, loci Abbatibus, quorum hic Corpora quiescunt, decoratur. Hic pariter Sancti Adjuvatoris Reliquiæ ex Africa translata, quæ in Arce diu jacuerant, repositæ coluntur.

C A P U T XI.

Synopsis.

I. *Alernitanæ Metropolis olim ampliores fines. Urbis nunc illi additæ.*

II. Nuceria situs & antiquitas. Locum Livii, & Sigonii explicatio de Nuceria Asfaterna expenditur.

III. In bello Punico fidem Romanis servat. Incensa a Pœnis, rursus restauratur. Fit Romanorum colonia.

IV. SS. Martyres Nuceria sub Nerone passi. Quo tempore S. Priscus Episcopus sederit, incertum.

V. Quædam fabulosa in S. Prisci Actis notantur. De ejus tamen sanctorum sanctorum constat.

VI. Cathedralis Ecclesia S. Prisco dicata. Ejus Capitulum. Diocesis angusta. Episcopi privilegia.

VII. Mariscum vetus & novum: utriusque situs.

VIII. Grumentum Urbs Lucania, nunc excisa. S. Laverius Martyr Christi fidem ibi plantavit. Sedes Episcopalis illic erecta. Grumentum excidium.

IX. Grumento Episcopus. Sedes Mariscum translata. Corrigitur Ughelli Catalogus.

X. Cathedralis Ecclesia Mariscensis. Diocesis loca præcipua.

XI. Caput aqueum Lucanorum civitas. Ejus initia.

XII. Pæstum vetus Lucania Urbs. Ejus Episcopatus. S. Viti Patria inquiritur.

XIII. Vella Lucania civitas. Ejus exordium & potentia. Episcopatus sedes. Nunc excisa. Velina Tribus.

XIV. Acropoli Urbs Lucania olim Episcopatus Sedes. Ex Pæsto, Vella, & Acropoli postmodum constata est

Ca-

Pars II. Lib. IV. Cap. X. 1711

Caputaquensis Diœcesis. Hujus loca præcipua.

XV. *Nuscum Urbis Principatus ulterior, Sanctus Amatus primus ejus Episcopus.*

XVI. *Sarnum Urbis Principatus citerior. Ejus origo. Sedes est Episcopalis.*

XVII. *Policastrum quibusdam videtur vetus Buxentum. Ejus antiquitas. Sedes Episcopalis. Huic successit Policastrum. S. Petrus Cavenf. ejus Episcopus. Diœcesis ampla. Usque ad Numer. XX.*

XXI. *Acernum Urbis parva. Sedes*

est Episcopalis. Ejus Diœcesis loca præcipua.

XXII. *Campaniæ civitas recens Episcopatus sedes. Huic unita Satrionensis Ecclesia.*

XXIII. *Cava Urbis Princip. citer. Ejus origo ex Ughello vestigatur.*

XXIV. *Cavenf. Monasterium illustre. Templi ejus dedicatio ab Urbano II. facta describitur. Privilegia Monasterio concessa. Viri ejus illustres, ac decora. Fit sedes Episcopi. Monachis restituitur Monasterium & Ecclesia. Aliud templum pro Cathedrali eligitur. Usque ad finem Capituli.*

I.

Alernitana Metropolis sub ipsis sui primordiis latius protendebat fines suos, atque in pluribus civitates Ecclesiasticum porrigebat imperium. Nam præter octo Episcopatus Suffraganeos, quos hodieque obtinet, obnoxios aliquando habuit, Cusentinum, Compfanum, Acheruntinum, Bisinianensem, Nolanum, Pæstanum, quorum alii ad Calabriam, alii ad Lucaniam, & Apuliam pertinent. Ceterum Cusentinus, Compfanus, & Acheruntinus ex Suffraganeis, Metropolitanis evaserunt, & Salernitanum Archiepiscopum, tanquam Primatem suum jussi sunt aliquando ab Urbano Secundo Summo Pontifice venerari, ut asserit Ughellus. Pæstanus cum Caputaquensis unitus est; Nolanus attributus est Neapolitano Archiepiscopo Suffraganeus; Bisinianensis exemptus & Romanæ Ecclesiæ immediatæ subiectus est. Nunc autem Salernitanæ Metropoli eæ subsunt Urbes, Episcoporum Sedes: *Nuceria Pagano-rum, Marsicum*, cui ob translatam illuc antiquam *Grumentum* Episcopalem sedem secundum locum damus: Caputaquensis Civitas, in locum *Pestum*

succedens, pari cum eo, quo ad Episcopatus honorem, antiquitate gaudet: *Nuscum, Sarnus, Policastrum, Acernum*, & *Campania civitas*. Ad hanc eandem Provinciam spectat, *Cava*, sed ab omni jure Salernitanæ Metropolis exempta, a solius Romani Pontificis arbitrio pendet. *Bisnianum* vero est exemptum, intra Calabriæ limites clauditur. In Notitia quinque Patriarchatuum, quam ex Regia Bibliotheca Christianissimi Galliarum Regis erutam Vir Clariss. Carolus e S. Paulo publici juris fecit, nosque ad calcem Primæ Partis istius operis, in Parergo, num. VIII. descripsimus: in altera item Notitia ab eodem auctore ex veteri MS. Bibliothecæ Thuancæ excerpta, a nobis vero loco citato, num. X. exhibita Salernitanæ Metropoli adscribuntur septem dumtaxat Episcopatus, prætermisiss tamen *Nucerino*, & *Campaniensis*; sed tamen addito aliis *Ravennensi*. De Campaniensi nihil miror, cum recentis sit originis. Nucerinus vero vetustissima sibi vindicat primordia; ideo non nisi Scribarum negligentia omitti potuit.

II. *Nuceria Campaniæ Felicis civitas, trans Vesuvium Montem, in valle, quam Sarnus amnis inter Vesu-*

1712 Orbis Sacer & Profanus

fuviū & Lactarium Montem efficit, sita est, 8. mil. pafs. a Salerno in Ortum, 10. mill. ab Amalphio in Boream distans. Ejus situm ita describit Plinius: ⁽¹⁾ *Herculanum Pompeii; haud procul spectante monte Vesuvio, adfluente vero Sarno amne: ager Nucerninus, & 9. mil. pafs. a Mari ipsa*

Nuceria. Ante Plinium Strabo lib. 5. inter Campaniæ Urbes Nucerniam recenset. Ejusdem meminerunt, Appianus Alexandrinus lib. 1. 2. & 4. Ptolemæus, L. Florus, Cornelius Tacitus, lib. 13. Annal. & alii. De eadem Lucanus ait: ⁽²⁾

*Tu quoque commissa nudatam deferis arcem
Scipio Nuceria*

Silius item Italicus cecinit: ⁽³⁾

*Illic Nuceria, & Gaurus navalibus aptus
Prole Dicarchæ; multo cum milite Graio
Illic Parthenope, & Pæno non pervia Nola.*

Oppidani Polybio lib. 2. Livio Decad. 3. lib. 7. & Plinio lib. 3. capit. 5. Nucernini dicuntur. Originem istius Urbis nonnulli fabulis implicuerunt, quas nihil juvat referre. Ejus tamen antiquitas apparet ex iis, quæ Livius Decad. 1. lib. 9. tradit: ⁽⁴⁾ *Consules partiti Provincias, Etruria Decio, Samnium Fabio evenit: is profectus ad Nucerniam, Alifates jam tum pacem petentes, quod uti ea, quum daretur, noluisent, aspernatus, oppugnando subegit.* Sic legimus in Veneta Editione anni 1520. & in quibusdam aliis vulgatis, in quibus *Alifates*, pro *Alfaternam* scriptum reperitur. Verum Carolus Sigonius in notis ad hunc Livii locum affirmat, veteres Codices, non *Alifates*, sed *Alphaternam* retinere. Et quidem præter Venetum vetustiore, quem nuper indicavi, & penes me habeo, reliquos quos videre potui *Alfaternam* servant. Alter quippe Venetus an. 1572. in *Ædibus Manutianis* editus, pag. 109. col. 2. itemque Liviana editio Lugduni Batavorum, quæ anno 1634. ex *Officina Elseviriana* pro-

diit, eum Livii locum sic describunt: *It (nempe Fabius) profectus ad Nucerniam Alfaternam, jam tum pacem petentes, quod uti ea, quum daretur, noluisent, aspernatus, oppugnando subegit.* Et Franciscus Modius adfirmat, in membranarum Fuldensibus sic esse; *ad Nucerniam, Alfaternamque*. Laudata quoque Editio Lugduni Batavorum, *Nucerniam*, ab *Alfaterna* videtur seiungere, quum inter utramque vocem Coma interponat. At Sigonius, & alii ex Livii verbis contendunt, unam intelligi debere Urbem, hancque Nucerniam; tum *Alfaternos* scribendum esse, ut orationi suus sensus constet, existimat Joannes Jacobus Hofmannus in Lexico Universali: idcirco autem *Nucerniam* hanc *Alfaternam* dictam, & Oppidanos ipsos Nucerninos *Alfaternos*, ad discrimen *Nuceriæ Camellarie*, quæ est in Umbria. Roborat Sigonius sententiam suam auctoritate Diodori Siculi, qua mendum illud vulgati Codicis Liviani, corrigitur. Sic enim ait lib. 19. ⁽⁵⁾ *Sp. Nautio, & M. Popillio Cofs. qui Nucerniam Alphaternam*

⁽¹⁾ Plinius lib. 3. cap. 5.

⁽²⁾ Lucanus lib. 2.

⁽³⁾ Silius lib. 8.

⁽⁴⁾ Livius Dec. 1. lib. 9.

⁽⁵⁾ Diodorus Siculus lib. 19.

nam incolunt a Romanis defecerunt. Eandem Campaniæ Urbem, quæ a Romanis defecerat, utroque nomine *Nuceriam Alfaternam* vocat. Cum ergo veteres Codices Liviani, quos Sigonius vidit, alii itidem quos paulo ante attulimus duo illa nomina retineant, in reliquis Codicibus vulgatis neminem irreplisse videtur, & *Alifates*, pro *Alfaternos* Scribarum, aut Typographorum oscitantia intrusos. Mira sane admodum res esset, Fabium, ut *Alifas* Samnii oppidum oppugnaret, longe hinc ad *Nuceriam*, extremam Campaniæ in Mediterraneis Urbem, profectum esse. Immo vero hic *Alifas* locum habere non possunt, quas antea Livius a Romanis captas scripserat: (1) *Eodem tempore*, inquit, *etiam in Samnio res prospere gesta. Tria oppida in potestatem venerunt, Alifas, Callifas, Rufiumque*. Neque postmodum eas defecisse Livius tradit. Contra vero eodem lib. 9. paulo ante verba, de quibus disceptatur, non obscure indicaverat, *Nuceriam a Romanis ad Samnites defecisse*, dum dixit: (2) *Classis Romana a P. Cornelio in Campaniam acta, cum appulsa Pompeios esset, socii inde Navales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, &c.* Ut quid enim Romanorum socii, eadem advecti classe Nucerinum agrum depopulari ausi essent, si ipsa *Nuceria* civitas tunc ipsis fidem servasset? Ideo igitur illi agrum Nucerinum depopulati sunt, quod *Nuceria* jam ad hostes defecisset; propterea Fabius alter Consul ad eam depopulandam profectus est. Cujus etiam defectionem Diodorus Siculus verbis supra laudatis expresse commemorat, & cum *Nuceria Alfaternam* coniungit.

Hæc quidem fusius adnotare placuit, ad illustrandam magis, fir-

Pars II. Vol. III.

(1) Livius Dec. 7. lib. 8.

mandamque Caroli Sigonii, aliorumque eruditorum sententiam. Ceterum haud leviter animum meum pulsat, nedum Strabonis silentium de *Alfaterna* nihil prorsus memorantis, cum tamen *Alifarum*, lib. 5. disertam faciat mentionem; verum insuper Plinii auctoritas, qui licet *Alfaternos* nominet, illos tamen æque a *Nucerinis*, atque ab *Alifanis* discernit: *Alifanos* quidem in Samnio, *Alfaternos* autem in Campania collocat; ita tamen ut eos a *Nucerinis* disiungat. Nam lib. 3. cap. 5. cum *Nucerinum agrum*, & *Nuceriam Urbem* commemorasset; postea eodem cap. quibusdam interiectis, *Alfaternos* inter reliquos Campaniæ populos recenset. Neque unquam Plinius *Nuceriam Alfaternam* vocat, ut eam ab altera ejusdem nominis civitate, quæ in Umbria sita est disterneret; sed ipsi sinit satis, posteriorem hanc *Umbricæ*, ejusque incolæ, adiecto cognomine ab altera Campaniæ, ejusdemque accolis distinguere. Ejusdem quippe lib. 3. cap. 14. in Umbria *Nucerinos cognomento Favonienses* appellat. *Nucerinos* vero Campaniæ nunquam *Alfaternos* nuncupat, sed utrosque tanquam diversos, sigillatim, interiectis etiam aliis populis, enumerat. Quæ cum ita se se habeant; haud aliter nodum hunc dissolvendum arbitror, quam juxta varias Livianorum Codicum lectiones, varias iisdem interpretationes aptare, quas tamen eruditorum meliori judicio; & examini libenter subiicimus. Et quidem si veterum Codicum, quos Sigonius inspicxit, nosque protulimus, ratio habeatur, propior vero mihi videtur Francisci Modii lectio ex membranis Fuldensibus excerpta, in quibus legitur, ad *Nuceriam, Alfaternamque*, ut proinde non una utroque nomine

H h

civi-

(2) Ibidem lib. 9.

1714 Orbis Sacer & Profanus

civitas designetur, quod aliqui putant; sed duæ Urbes distinctæ, sed proximæ, in eadem Campaniæ parte olim positæ. Huic lectioni consentanea est etiam Liviana Lugduni Batarum superius memorata, in qua coma inter Nuceriam, & Alfaternam interiectum, duo fuisse distincta oppida indigitat. Favet huic interpretationi & Plinius de Nucerinis, & Alfaternis, tanquam diversis ejusdem Campaniæ populis loquens. Alioquin Plinium semper adversum habebit, quisquis Nuceriam, & Alfaternam, unam eandemque civitatem esse contendit: quam pariter sententiam Philippus Ferrarius in Lexico Geographico explodit. Neque sibi Plinius est inconstans, quando lib. 3. cap. 12. de quarta Regione differens, Alfaternos, non inter Campaniæ populos, sed inter Æquicolas reponit, eosdemque intercidisse tradit: ⁽¹⁾ *In hoc situ*, ait, *ex Æquicolis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni*: quandoquidem posteriores ii Alfaterni longe diversi sunt ab illis, quos supra inter Campanos collocaverat. Et forte nunc est oppidum illud, quod vulgo *Affile* nominant, a Leandro ⁽²⁾ in Latio Mediterraneo in Æquicolis positum.

Ceterum si cui vulgata Livianæ Historiæ quorundam Codicum lectio arrideat magis, atque *Alifates* retinendos velit, nihil video, præter Codicum discrepantiam, quidnam huic lectioni obesse possit; immo eam Livianæ Historiæ prorsus conformem existimo. Quod enim nonnulli miram rem censent, Fabium ut Alifas Samnii Urbem oppugnaret, longe hinc ad Nuceriam, extremam Campaniæ in Mediterraneis civitatem, profectum esse, ii nec Samnii situm satis exploratum habent, nec Livii

morem omnino noverunt. Ita quippe loquuntur, ac si Samnium, & Campaniam longo inter se intervallo distarent; cum tamen ex Provinciæ adeo sibi vicissim adhæreant, ut interdum alterius Urbes alteri adscribantur. Quod non semel Strabo observatum voluit, præsertim lib. 5. inquires: ⁽³⁾ *Item Sueffula, & Atella, & Nola, & Nuceria, & Acerra, & Avella, & alie his minores habitate, e quibus aliquæ Samniticas esse aiunt*. Neque enim Alifæ, & Nuceria inter se tantum distabant, quin Fabius brevi dierum spatio, alteram adire Urbem, alteram vero oppugnare non posset. Is præterea Livii in sua adornanda historia mos est, diversa & loco, & tempore Consulum gesta simul exhibere. Non est opus aliunde hac de re exempla nuotuari, cum in hac ipsa Alifarum civitate apud Livium sint obvia. Quod enim Carolus Sigonius ex Livii lib. 8. asserit, Alifas semel a Romanis captas, postmodum defecisse, apud Livium non reperiri, ipse Livius libro sequenti falsi arguit: sic enim tradit: ⁽⁴⁾ *Consul alter C. Martius Rustilius Alifas de Samnitibus vi capit*. Post id tempus Alifas rursus defecisse, ac tum a Fabio Consule, quo tempore Nuceriam profectus est, fuisse expugnatas, infra eodem lib. 9. narrat verbis jam initio relatis. Quamobrem etsi retineamus lectionem illam, quam vulgati Codices Liviani præferunt, nullum inde incommodum emergit.

III. An autem per id temporis Nuceria a Romanis ad Samnites defecerit, licet Livius expresse non asserat, ex ejus tamen locis supra relatis colligitur, & aperte Diodorus Siculus lib. 19. affirmat. Itaque oportet Fabium tum Consulem ad eam

op-

(1) Plinius lib. 3. cap. 12.

(2) Leander pag. 137. Edit. Venet. ann. 1557.

(3) Strabo lib. 5.

(4) Livius Decad. 1. lib. 9.

oppugnandam primum profectum esse, deinde etiam Alifas subegisse. At enim confecto bello Samnitico Nucerini in amicitia Populi Romani ita strenue perseverarunt, ut secundo bello Punico debacchante, nec blanditiis flecti, nec minis terri, nec bonorum jactura, & Urbis suæ direptione adduci potuerint, ut Annibalis in castris stipendia facerent. Quin potius a patria exules, in varia Campaniæ oppida dispergi maluerunt, quam a Romanorum societate divelli. Id a Livio proditum novimus: (1) *Annibal Neapolim quoque sicut Nolam non admisit, petiit Nucერიam, eam quum aliquamdiu circumfedisset, sepe vi, sepe sollicitandis nequicquam, nunc plebe, nunc Principibus, fante demum in ditionem accepit, passus, ut inermes cum singulis abirent vestimentis, deinde, ut qui a principio mitis omnibus Italicis, præter Romanos, videri vellet præmia atque honores illis, qui remansissent, ac militare vellet secum, nec ea spes quem, quam tenuit, dilapsi omnes quocunque, aut fortuitus animi impetus tulit, per Campaniæ Urbes, maxime Nolam, Neapolimque. Quum ferme triginta Senatores, ac forte primus quisque Capuam petisset, exclusi inde, quod portas Annibali clausissent, Cumas se contulerunt. Nuceria præda militi data est, Urbis direpta atque incensa. Nucерini igitur deleta patria, obtinuerunt a Senatu Atellam Urbem, quam incoherent, atque hujus loco Atellanis Galatia concessa, ut narrat idem Livius: (2) *Nucerinos, inquit, & Accerranos querentes ubi habitarent non esse, Acceris ex parte incensis, Nuceria deleta, Romam Fulvius ad Senatum misit. Accerranis permissum, ut ædificarent, quæ incensa erant, Nu-**

cerini Atellam, quia id maluerant, Atellanis Galatiam migrare jussu traducti. Pulsis tota Italia Carthaginensibus, instauri Nuceria coepit, ac demum a Romanis deducta colonia est, jussu Augusti Imperatoris, ejusque auspiciis Nuceria Constantia appellata. Id Frontinus testatur in libro de Coloniais: (3) *Nuceria Constantia, muro ducta Colonia: deducta jussu Imperatoris Augusti.* Appianus quoque lib. 4. referens, præcipuas Italix Urbes a triumviris militibus suis destinatas, ad colonias deducendas, hanc etiam Nuceriam inter eas connumerat. Auctam deinceps confirmatamque sub Neronis Imperio ex Tacito apparet, Annal. lib. 13. in Principatu Neronis ita scribente: (4) *Coloniæ Capua, atque Nuceria additis Veteranis confirmatae sunt.* De eadem lib. 14. prodit: *Sab idem tempus levi contentione atrox cædes orta inter Colonos Nucерinos, Pompeianosque, gladiatorio spectaculo.* Nunc civitas est Principatus citerioris, titulo Ducatus sub utili Dominio Barberinæ Familiæ. Moenibus est spoliata, & communi vocabulo Nuceria Paganorum appellatur; vel quod solo æquata, moenibusque exuta per pagos habitaretur, ut quibusdam visum est apud Leandrum; vel quod Sarraceni, Pagani a nostratibus nuncupati, post acceptam cladem ad Lirim fluvium sub Joanne X. Rom. Pontifice huc se receperint, aut quod in ea Sarraceni e Sicilia exacti sub Frederico II. Imperatore illam aliquando incoluerint; quod Volaterranus lib. 6. de Commentar. Urban. aliique tradunt, & Leander Albertus verisimilium existimat.

IV. Illuxisse Nucерinis Christi fidem, Divo Petro Apostolorum Principe

(1) Livius Dec. 3. lib. 3. alias 23.

(2) Ibid. lib. 7. alias 27.

(3) Frontinus de Colon.

(4) Tacitus lib. 13. & 14. Annal.

1716 Orbis Sacer & Profanus

cipe Romæ adhuc superstitæ, declarat Passio Felicis Presbyteri, & Constantiæ Mulieris, quam ii in Neronis Imperatoris sævissima persecutione hac in Urbe pro Christi nomine fortiter pertulerunt. Cum enim comprehensi Diis immolare renuissent; sed fortes in Fidei proposito persisterent, gladio animadverti iussi sunt, 13. Kalend. Octobr. qua die in Martyrologio Rom. eorum memoria celebratur: (1) *Nucerinæ Natalis Sanctorum Martyrum Felicis, & Constantiæ, qui passi sunt sub Nerone. Consentiant & Martyrologia Bedæ, Ufuardi, Adonis; Petrus de Natal. in Catal. lib. 8. cap. 96. Baronius in Notis, Ferrarius, & alii recentiores. Quod si verum esset, quod Ughellus Tom. VII. in Nucer. Episc. col. 741. refert, Sanctum Priscum, primum Nucerinæ Episcopum, urbisque Divum Tutelarem, sub Nerone Martyrio coronatum fuisse, vetustissima esset Nucerina Episcopalis Sedes, atque Divi Petri Apostoli tunc Superstitis auctoritate fundata. Ejus diem Festum agi affirmat die 9. Maii in Martyrologio Romano, ejusque Baronium in Notis meminisse. Verum recte animadvertunt Bollandi Continuatores, in hodiernis Tabulis Martyrologii Romani, nullam hujus Prisci fieri mentionem: (2) sed bene relatorum supra S. Felicis, & Constantiæ isthic sub Nerone passorum. Nihil itidem de hoc Prisco apud Baronium in Notis legitur. Quæ ex Paulo Regio Ferrarius descripsit ejusdem S. Prisci Acta, de Martyrio ne ullum quidem verbum habent, neque quo ille vixerit tempore memorant: minus vero Neronis Imperatoris meminerunt. Idem Bollandi Continuatores produnt, ab Antonio Beattillo Societatis Jesu Neapoli ad ipsos transmissam fuisse *Vitam S. Prisci*,*

Episcopi Civitatis Nucerinæ, extractam ex quodam veteri Lectionario S. Matthei de Salerno: eandemque fuisse etiam Neapoli excusam. Sed forte intelligit Italice translatam a Paulo Regio, Neapoli anno 1627. impressam; a quo ejus Auctor Latinus appellatur Frater Lucius Baldinus. Hujus Vitæ compendium ex Paulo Regio edidit Philippus Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem VIII. Maii: ubi in Annotatione miratur, tempus quo vixit, non fuisse expressum, neque Pontificem apud quem accusatus fuit nominatum. Hæc enim prætermittenda historiam solent suspectam reddere maxime si inverisimilia contineat. Subdunt hic Henschenius, & Papebrochius: Videtur autem Frater ille Lucius Bandinus id astute cavisse, ne quæ a se conficta tam libere effudit, non tantum inverisimilia, sed plane commentitia censeantur. Proinde prudenter abstinuit Ughellus ab omni mentione hujus Vitæ Latine scriptæ, & Italice etiam translata: & forsitan loco Martyrologii Romani & Notarum Baronii, voluit indicare Catalogum Ferrarii, ejusque Annotationem. Hæc laudati Henschenius, & Papebrochius: qui & addunt: Nos Acta illa non judicamus prælo digna, & ab opere nostro submovemus, forsitan mille annis post obitum Sancti collecta. Ego attente perlegi Acta S. Prisci a Ferrario ex Paulo Regio collecta, & deprehendi ea quæ in iis prodita sunt, de malevolis eum velut hæreticum, Sacrorumque canonum transgressorem apud Pontificem accusantibus, de miraculis ab ipso in itinere patratís, de Angelorum cantu, dum Priscus de more matutinas horas, & Missam celebraret, a Pontifice audito, excerpta videri ex Vita S. Cerbonii Populoniensis Episcopi, de quo hæc eadem narrantur: ac subinde a Fratre Lu-

(1) Mart. Rom. die 19. Septemb.

(2) Bolland. Tom. II. Maii, die 9. p. 360. & seqq.

Lucio Bandino forsitan confarcinata, ac Divo Prisco adaptata.

V. Certe, ut de aliis taceam, nec Divi Petri, nec Neronis tempora redolere possunt, quæ in præfatis Actis scripta leguntur; scilicet Priscum velut hæreticum, & canonum contemptorem a malevolis, in Ecclesia, ut erat sacris vestibus indutus, comprehensum, vincitumque Romam ad Pontificem perductum; ibi vero cognita ejus innocentia, & sanctitate, illum non modo liberum dimissum, sed etiam muneribus affectum: atque inter alia, concam marmoream ipsi a Pontifice donatam, duobus juvenis indomitæ junctam, a Prisco Nuceriam deductam, atque ante fores Majoris Ecclesiæ collocatam. Hæc prudens quisque nedum fabulosa agnoscat, verum etiam a Divi Petri, & Neronis ætate prorsus aliena. Quamobrem oportet, vel hæc esse omnino commentitia, vel falsum esse quod Ughellus, & ii a quibus ipse id accepit, tradunt, S. Priscum sub Nerone Martyrem occubuisse. Elidunt præterea Henschenius, & Papebrochius hanc de Prisci Martyrio narrationem ex eo, quod secundus hujus Nucerinæ Episcopus statuitur ab Ughello Primerius, ad quem S. Gregorius Magnus direxit epistolam 47. lib. 2. Registri: & adhuc dubitat, num fuerit Nucerinus Episcopus in Umbria. Sed esto huic Nucerinæ relinquatur, quale seculorum quinque spatium interfuit, quo nullus Episcopus ibidem sciat sedisse? Videtur proinde ex mera conjectura dici: *Sanctus Priscus sub Nerone passus*. Ceterum Ferrarius, & laudati Bollandi Continuatores merito monent, *Sanctitatem Prisci Episcopi in dubium revocari non debere, cum illum Ecclesia Nucerina miraculis illustrem semper venerata fuerit ut Patronum Tutelarem, eique Ecclesiam Cathedralem*

dicarit. Idem vero Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, qui Martyrologio Romano adscripti non sunt, eundem Priscum retulit ad diem, 8. Maii. David tamen Romæus de Divis Regni Neapolitani, pag. 400. hiscæ paucis verbis Prisci mentionem faciens; *Priscus Pontifex Nucerinæ VII. Idus Maii*, diem nonam ejus festo adscribit; quod pariter Ughellus, alique præstant; cumque Nucerinæ colli die nona Maii testantur: & Paulus Regius in Summario Vitæ asserit, *Priscum die IX. Maii in pace requiescente*. Quamvis autem nihil certi de Sancti Prisci Martyrio, aut de tempore, quo ille claruit, habere possimus; certum tamen est ex supra laudatis Martyribus, Felice Presbytero, & Constantia sanctissima Muliere, Divi Petri temporibus, Nerone imperante, & in Christi cultores immaniter debacchante, Christianam Religionem jam Nucerinæ fuisse receptam. Num vero tum etiam Episcopatus Sedes ibi erecta sit, nec affirmare, nec inficiari audemus, quod nulla utrimque suppetant firma argumenta. Illud libenter admittimus, Sanctum Priscum primum extitisse Nucerinæ Episcopum, uti vetus ejus Ecclesiæ tenet traditio. Post hunc usque ad S. Gregorii Magni ætatem nulli alii Antistites sunt obvii. Secundus post Priscum ab Ughello omissus, est Numesius, Diaconus Nucerinæ Ecclesiæ, indeque Episcopus anno 592. a Gregorio Magno summo Pontifice ordinatus. Id patet ex epist. 32. lib. 2. Registri, par. 2. ubi scribit Petro Subdiacono, mandans, ut ad se mittat præfatum Numesium, ut in Episcopum consecrari possit.

VI. Cathedralis Ecclesia medioeris structuræ, ac satis visenda, Sancto Prisco Episcopo, & Divo Tutelari dicata est. Huic tredecim Ca-

no-

nonici interserviunt, ex quibus tres eminent dignitate, nimirum Archidiaconus, Archipresbyter, & Primicerius. Adest insuper duplex Præbenda, Theologalis, videlicet, ac Pœnitentiaria. Aliquot item Capellani, & inferiorum graduum Clerici illic divino cultui incumbunt. Seminarium, & Mons Pietatis desiderantur. Civitas cum mœnibus careat, cives in Pagis viginti quatuor habitant, quibus lares 1400. Anime vero Fidelium 6000. recensentur: Parœciæ undecim, Virorum Cœnobita quatuor, Sanctimonialium duo; & quædam Laicorum Sodalitia. Diœcesis angusta est, vix unicum continens oppidum, *Agri* dictum; in duas Parœcias divisum, quarum altera gaudet Ecclesia Collegiata Divi Joannis; altera S. Benedicti titulo insignita est. Nucernus Antistes, Ughello referente, duplici fruitur privilegio; nempe temporalem obtinet, sed civilem dumtaxat jurisdictionem in nonnullas Familias; deinde ex antiqua loci consuetudine jus habet conficiendi testamentum, atque ad pias causas Laicorum, qui ab intestato ex hac vita decedunt, successionem. Inde arbitror emanasse consuetudinem, qua Episcopi animarum testamenta, ut vocant, conficiunt pro mortuis ab intestato, quæ in quibusdam aliis Regni Neapolitani locis nunc obtinet, eamque Benedictus XIII. Pontifex Maximus laudabilem appellat, & sicubi ea non adest, inducendam proponit, in Concilio Romano Lateranensi, anno 1725. celebrato, ⁽¹⁾ tit. 20. de Testamentis, cap. 2. *Eam postmodum, inquit, laudabilem, quæ quibusdam in locis viget, in Regno præcipue Neapolitano, aliisque Regnis, consuetudinem, ut pro decedentibus ab intestato, superstitibus licet hi relinquunt heredes, testamenta, ut aiunt, ani-*

marum per Episcopos efficiantur; aliquid de defuncti bonis pro ejus anime suffragio disponendo, approbamus: Et Episcopos omnes, ut eorum plebes ad usum ipsum, ubi non adest, amplectendum hortentur, admonemus.

VII. *Marsicum*, veteris Lucaniæ, nunc Basilicatæ, & Principatus citerioris civitas duplex, nempe *Marsicum* vetus, ad Acirim fluvium, in limite Principatus citerioris; 50. mil. pass. a Salerno in Eurum, & 18. a Mari Tyrreno distans; vulgo *Marsico vetere* appellatur; sensim tamen deficit, atque a paucis habitatur. Ab hac recens ejusdem nominis civitas, ut vocabulo secerneretur, *Marsicum Novum* dicta est, a veteri 8. mil. pass. in Circium, juxta fontes Aciris amnis, in Principatu citeriori, a Salerno Metrop. 58. mil. pass. recedens. In Montis superiori trium Collium fastigio posita est, cui Apennini altissima juga circumdantia imminetia aërem minus salubrem reddunt; nives quippe super Apenninum maxima copia decedentes hyemem severiorem, æstatem vero Solis radii reflexu suo fervidiorem efficiunt. Urbs nihilominus culta est, nisi quod mœnibus caret. Ad radices montis, cui civitas insidet, fontium aquæ, annuum instar circumfluunt, telluris ubertati, pecoribusque, ac jumentis peropportuna. Hinc ejus *Agri* vini, frumenti, aliarumque frugum ferax, maxime commendatur. Cives nihilominus, quorum census sex millium, esse fertur, omnes fere pauperes magis quam divites sunt. De utriusque Marsici, cum veteris, tum novi primæva origine nihil apud alicujus nominis Scriptores deprehendere potui. Et vetus quidem Marsicum, præter cognomen, haud multæ esse antiquitatis, suadet altum de ipso penes antiquos omnes auctores silentium:

(1) Conc. Lateran. ann. 1725. tit. 20. de Testam. cap. 2.

Pars II. Lib. IV. Cap. XI. 1719

tium : novum vero ævi ipso posterioris argumentum vel ipsa sui denominatione prodit . Quidquid Mariscana Ecclesia antiquitatis jactare solet , totum Grumentinæ debet , in cujus locum illa successit .

VIII. *Grumentum* porro Urbs fuit Lucaniæ mediterranea , nunc excisa , teste Barrio , Lagariæ Urbi pariter excisæ propinqua ; hodie autem Castrum *Agromento* dictum , ad Acirim fluvium , paulo supra *Turfi* , oppidum Basilicatæ Provinciæ , uti observat Vir Clariss. tum profanæ , tum Ecclesiasticæ antiquitatis excellens indagator Lucas Holstenius . Strabonis ætate oppidum parvi ambitus fuerit necesse est , cum is lib. 6. (1) *Inter oppidula Lucanorum exigua in mediterraneis , Grumentum reponat .* Fortassis secundi Belli Punici tempore ingentem cladem accepit , ex qua deinceps ex Urbe haud mediocri , in exiguum oppidum declinavit . Nam Livius Dec. 3. lib. 7. alias 27. Grumentum ea tempestate oppidum extitisse minime contemnendum aperte demonstrat his verbis : (1) *Annibal undique contracto exercitu , quem in bibernis , aut in præfidiis agri Brutii habuerat , in Lucanos ad Grumentum venit , spe recipiendi oppida , quæ per metum ad Romanos defecissent . Eodem a Venusia Consul Romanus exploratis itineribus contendit , & mille fere & quingentos passus castra ab hoste locat . Grumentum manibus prope junctum videbatur Panorum vallum .* Igitur tunc temporis Grumentum non exiguum erat oppidulum , sed grande oppidum , moenibus cinctum , quod Annibal circumducto vallo Pœnorum copiis oppugnare contendebat ; Romani autem ex adverso totis viribus propugnabant .

Post Strabonis tempora Grumentum instauratum fuisse , ac justî oppidi formam & amplitudinem recuperasse inde conicio , quod Plinius lib. 3. cap. 2. inter Lucanorum populos mediterraneos tunc celebres , *Grumentos* recenset . Nec dubium , quin deinceps a Plinii ævo auctum , Urbs non mediocris extiterit , cum jam quarto Christiani nominis seculo Episcopatus Sede exornari cœperit . Grumento Sanctum Laverium , seu Laberium prædicasse Christi fidem , ac plurimos ad illam perduxisse , ibique anno salutis 312. v. Kalend. Decembr. post plurima fortiter tolerata tormenta , demum obruncto capite Martyrii palmam adeptum esse , diffuse narrat ejus Acta a Roberto de Romana Diacono scripta , ann. 1162. quæ Ughellus recitat Tom. VII. col. 681. & seqq. Paulo extra civitatis moenia Sanctus Martyr occubuit , de cujus passionis loco eadem Acta hæc habent : (3) *Laverium e carcere eductum cum militaribus signis duxerunt , non procul , extra tamen moenia civitatis , in locum , ubi duo flumina Acris , & Sciagura confluuntur .* Duo ii amnes *Acris* , & *Sora* appellantur . Mox subdunt , in ipsa Beati Martyris decollatione delapsam cœlitus vocem , qua ille ad recipiendam victoriæ coronam ad Superos vocabatur ; tum visam esse omnibus spectantibus in columbæ specie aureis contextam pennis sanctam ejus animam ex ore truncati capitis egredi , & alta Cœli penetrare . Eodem loci ubi Laverius passus est , sacrum illius Cadaver sepultum fuisse , ibique ejusdem nomini erectam paulo post Basilicam præfata testantur Acta : *Corpus vero , inquit , Beati Laverii & Dicilla Lucilla nobili femina , cum vi-*

ro

(1) Strabo lib. 6.

(1) Livius Dec. 3. lib. 7. alias 27.

(3) Apud Ughellum Tom. VII. col. 690.

1720 Orbis Sacer & Profanus

ro suo Paſtumenio Criſtillo, ac magnifico viro Millone Tillabgipto, qui Sanctiſſimum Martyrem primi hoſpicio receperant, pretioſis unguentis delibutum, aromatibus conditum, & lincis velis involutum in cypreſſina capſa reconditum in eodem loco Martyrii honorifice ſepultum fuit: & cum jam eo tempore fides multorum in Chriſto armata

plenius creſcens abundaret, non multo poſt cum jam Conſtantine Auguſtus a B. Silveſtro Papa baptizatus & fidem ſuſcepſiſſet, & templa edificare indulgiſſet, ibidem in honorem ipſius a fide-
li populo Grumentino Eccleſia miræ edificationis conſtructa eſt, & hæc poſita memoria in marmore:

D. O. M. FLAVIO . VALER. CONSTANT.

LAVERIO . CHRISTI . MARTYRI . TERGIAE . EX
NOBILI . ACHILLEO . NATO . ACHERVNTIAE . CAR
CERIB . MANCIPATO . AB . ANGELO . INDE . VIN
CVLIS . SOLVTO . HVC . GRVMENTVM . MISSO . AD
FIDEM . PRAEDICANDAM . POST . DOCTVM . E
VANGELIVM . CAPITE . TRVNCATO . MARTYRIVM
HOC . IN . LOCO . PERPESSO . DOCTORI . ET . PA
TRI . GRVMENTINVS . POPVLVS . PVBLICO
AERE . DICAVIT .

Laverii Martyris primum doctrina, & prædicatione, dein glorioſo triumpho, & miraculis apud Grumentinos mirum in modum propagata eſt Chriſtiana Religio: nam ut iisdem in Actis proditum eſt: *Creſcebat in dies devotio populi Grumentini, & viri Eccleſiaſtici in Urbe virtutibus, & doctrina fulgebant: quare Damasus Papa Sanctiſſimus Sedem conſtituit Episcopalem, Episcopumque creavit Sempronium Atonem Grumentinum, quo tempore admodum creavit: proventibus & ornatu Eccleſia Beati Laverii ob Fidelium ex omni parte concurſum, & miraculorum frequentiam, quæ Deus ad Martyris gloriam, & fidei firmitatem operari dignabatur, & ſub Grumentinis Præſulibus in dies Sancti devotio augebatur.* Itaque Grumentina Sedes primum erecta fuit a S. Damaso Papa, circa annum 370. primo ejus Episcopo consecrato Sempronio Atone, patria Grumentino. Eam deinceps sanctissime rexerunt, Rodulfus Alanus,

& Julianus, ſub quibus Grumentinæ Eccleſiæ maximum acceſſit incrementum, uti Robertus de Romana Diaconus in Actis S. Laverii commemorat. Is porro Julianus Grumentinus vixit ætate Sancti Pelagii II. Papæ, circa annum 580. cui laudatus Pontifex reſcripſit in Decreto, apud Junonem par. 6. cap. 112. Divus Gregorius Magnus Pelagii ſucceſſor, lib. 10. Regiſtri, Epist. 47. Grumentinæ Parocciæ meminit. A ſeculo ſeptimo, ac deinceps, uſque ad ſeculum nonum nulla in Conciliorum Actis, aliisve Eccleſiaſticiſ monumentis ſunt obvia Grumentinorum Antitiſtitum nomina. Inde Ughellus conjiicit, paulo poſt Pelagii ſecundi, & Gregorii Magni tempora, Grumentum a Saracenis fuiſſe everſum. At multo poſt id tempore Urbis iſtius excidium contigiſſe oportet; auctores quippe paſſim referunt, Saracenos in Italiam, præcipue in Neapolitani Regni Provincias irrupiſſe ſeculo nono, ut videre eſt apud Carolum Sigonium.

lib. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. XI. 1721

lib. 4. de Regno Italix sub finem, & lib. 5. Cardinalem Baronium, & Pagium in Annalib. Ecclesi. seculo nono, seu ab anno 800. usque ad 900. Quare nonnisi hoc tempore Saraceni semel, iterumque Grumentum a fundamentis everterunt. Quo in excidio, incensis una cum ipsa civitate etiam Grumentinæ Ecclesiæ antiquis monumentis, deperdita tunc fuerunt nomina, gestaque Episcoporum a seculi septimi initio, usque ad seculi noni primordia. Post eversam a Barbaris Urbem, sacrum B. Martyris Laverii Corpus, quod in Basilica ejus nomini dicata diu venerabili cultu fuerat aservatum, partim ab Acheruntino Antistite Acheruntiam, partim ab Episcopo Satriarensi in suam Cathedralē delatum est. Ferunt nonnulli apud Ughellum, tunc Grumentinos cives hac illac dispersos, tutissimis in locis ad declinandas Saracenorum incurSIONES & molestias, aliqua exedificasse oppida, atque in iis Saponariam pauco intervallo ab excisa patria positam. Conspiciuntur adhuc diruta Grumentinæ mœnia, & locus paulo supra Saponariæ oppidum, ubi etiam nunc ad confluentes Aciris, & Soræ amnes exurgit Templum Sancti Laverii, a B. Luca Carbonensis Cœnobii Archimandrita, circa annum Domini 963. rursus excitatum eodem loco, ubi ante devastationem fuerat; ibique visitur columna, cui alligatus fuit Sanctus Martyr, atque in ea decolatus.

IX. Grumento everso, Sedes ejus Episcopalis Marficum translata est, sed quo anno, aut tempore, post multum studii, & laboris hætenus deprehendere non potui. Ughellus in suo Catalogo, num. 4. *Tuderisum*, non Grumentinum, sed Marsicensis Ecclesiæ Episcopum subscriptum observat Decreto Leonis IV. Summi

Pars II. Vol. III.

Pontificis in Anastasii Presbyteri Cardinalis condemnatione, apud Baronium ann. 853. hunc vero Tuderisum primum esse Marsicensē Episcopum ex iis, qui ad posteros pervenerunt, non tamen primum in ordine ex iis, qui eidem præfuerunt Ecclesiæ. Verum perlegi Baronium, neque inveni Tuderisum istum Marsicensē appellari, sed Marsensem: sic enim Decreto subscriptus legitur: *Tuderisus Marsensis*. Porro ea Marsensis vox regulariter Marforum regionem designat, quæ in confinio est Pontificiæ Ditionis, & Regni Neapolitani; Marsicensis autem potius dicendus fuisset, si Marfici esset Episcopus. Immo vero Marforum Episcopus aliquando etiam Marsicensis nominatur; nusquam vero Marfici Antistes Marsensis dicitur: quæ nominum affinitas nonnullos decepit, ut alterius Urbis Episcoporum nomina, cum alterius nominibus confunderent. Quocirca non undequaque exploratum est, an Tuderisus ille Marfici, an potius Marforum Episcopus fuerit. Consului hæc de re Indicem Geographicum Episcopatum, quem Arduinus Tom. XI. Conciliorum contexit, ut dubitationem hanc quomodo propulsarem; sed ille neque in Marforum, neque in Marfici Episcoporum Catalogo Tuderisum, istum commemorat. In eodem tamen Indice Geographico, inter Episcopos *Marforum, in Confinio Ditionis Pontificiæ, & Regni Neapolitani*, recensetur *Liuderisus Episcopus Marsensis, qui interfuit Concilio Romano, ann. 853.* & recipiæ Tom. V. Concil. apud eundem Arduinum, col. 79. Concilio præfato Leonis IV. Romæ habito ann. 853. *Liuderisus Episcopus Marsensis* subscriptus legitur. Ceterum in margine adnotatum est: al. *Tuderisus*. Itaque Tuderisus, sive Tuderiscus, aut Liuderisus unus idem-

1:

idemque fuit Episcopus, non quidem Marfici in Campania, seu Basilicata, ut putavit Ughellus; sed Marforum, ut ex Indice Geographico Arduini colligitur. Hinc alter ejusdem Ughelli lapsus detegitur, ut enim Tuderisum Marfici Episcopum faceret, excogitavit quemdam *Lidueritum Marforum* Antistitem, qui eodem anno, eidem Concilio subscripserit: siquidem Tom. VII. in appendice ad Tom. I. col. 1299. ver. *Marforum*, num. 4. ait: *Lidueritus ejusdem Ecclesiæ Episcopus interfuit Concilio sub Leone IV.* Nescio undenam Vir eruditus hunc *Lidueritum* Marforum Episcopum invenerit, a *Tuderisio* diversum. Neque enim istius nominis Episcopus quispiam apparet in Actis, & subscriptionibus Concilii Romani a Leone IV. indicti, non apud Baronium, & Binium, non apud Labbeum, & Arduinum; neque duo quovis alio nomine nuncupati Marfenses, seu Marficani Antistites ibi sunt obvi, sed unus dumtaxat Marfensis, quamquam juxta varios Codices, nunc *Tuderisius*, seu *Tuderisius*, nunc *Linderisius* appelletur. Ughellus fortassis in Codicem incidit, in quo *Lidueritus*, loco *Linderisius* subscriptus esset; sicque unum eundemque in duos Episcopos discepsit, quorum alter Marforum, alter Marfici esset Episcopus: cum tamen omnes Codices unum tantum *Marfensem* præferant.

A reliquis Marfici Episcopis, quos Ughellus post Tuderisum, a. num. 5. & deinceps in suo Catalogo recenset, consulto abstinendum duxi, cum de iis accurate scripserit ejusdem Ughelli nuperrimus Continuator. Si Grimaldum excipias, cujus tempus se ignorare Ughellus fatetur, alii seculum undecimum non anteverunt. Quoniam vero Marfici cum in jura Grumentinæ Urbis ex-

cisæ successit, inde factum, ut ejus Præsules Marfensis, & Grumentinæ Sedis Episcopi denominarentur; quod Lucas Hlstenius ex Archivo Cavenfis Cœnobii, & Ughellus ex aliis Instrumentis ostendunt.

X. Cathedralis Ecclesia Marfensis, ut fertur, titulo Sancti Angeli primum insignita fuit, quam cum in alium aptiorem locum Henricus Marfensis Episcopus, an. 1131. transtulisset, Sancto Gregorio Martyri consecravat. Eandem Fr. Joseph Ciantes Romanus, Ord. Prædic. Marfensis Antistes pæne a fundamentis pro loci dignitate restituit, & sacra suppellectili exornavit. Sacris in ea muneribus funguntur tres dignitates præstantes, nempe Archidiaconus, Primicerius, cui Animarum cura incumbit, & Cantor; Canonici decem, aliique Presbyteri, & Clerici. Sex in Urbe extant Parociæ; duo viroorum Cœnobii, alterum FF. Conventualium S. Francisci, Cathedrali proximum, alterum Cappuccinorum prope mœnia; itemque Cœnobium Monialium Ordinis S. Benedicti a nobilissima Gente Sanseverina Marfici Domina dotatum; cujus pariter munificentia conditum fuit primo fere ab hac Urbe lapide Monasterium Monachorum Ordinis Cœlestinorum, nunc suppressum, & Seminario Clericorum unitum. Insignis quoque est Ecclesia Divo Stephano Protomartyri sacra, ubi religiose asservantur sacra Lipsana Sancti Januarii Carthaginensis Episcopi & Martyris, qui cum Felice, & Honorato Diaconis, in nemore Aneusi haud procul ab hac Urbe, sub Leontio Præside Martyrio coronatus est. Hunc Divum suum Tutelarem Marficani venerant, ejusque natalitia die 26. Augusti colunt. Acta Sancti Martyris ex Lectionario Marfensis Ecclesiæ refert Ughellus col. 693.

Dioc-

Pars II. Lib. IV. Cap. XI. 1723

Diocesis Marsicensis septem continet oppida, quorum præcipuum est *Saponaria*, 12. mil. pas. ab Urbe distans, in monte positum. A Gruementi civibus post excisam patriam hoc oppidum excitatum ferunt. Familiis fere 400. & incolis 4000. habitatur. Parochiali Ecclesiæ præest Archipresbyter, & triginta Presbyteri, alique Clerici inserviunt. Contendebat quidem Archipresbyter, se exemptum esse a Marsicensis Episcopi jurisdictione, quod oppidum suum extra illius Diocesim situm dicitaret. Verum ann. 1648. lite hac de re excitata, Romæ in Sacra Rota decretum fuit, Saponariam ad Marsicensem Diocesim pertinere, ejusdemque Ecclesiæ, Archipresbyterum, & Clerum universum Episcopo in omnibus subesse. Duo in hoc oppido Virorum, totidemque Monialium assurgunt Cœnobium, & Xenodochium. Saponariæ proximum est dignitate Mariscum vetus, a Novo 6. mil. pas. recedens, in quo Familiæ circiter 400. Animæ autem 3000. enumerantur; Ecclesiæ ejus Matrici 28. Presbyteri, ac plures Clerici famulatum præbent. Burgentia 6. mil. pas. a Marisco abest, tot Familiis, atque incolis frequentata, ac Mariscum vetus. Binæ illic Ecclesiæ, Major nimirum, in qua septemdecim Presbyteri divinum pensum perurgent, & Cœnobium FF. Minorum Observantium Divi Francisci. Viggianum Familiis 500. Mortalibus vero 5000. coalescit; ab Urbe 12. mil. pas. recedit, præcelso insidens Monti, cujus ima valles occupant. Matrix Ecclesiæ Divo Petro sacra Parochialis est; in qua divinis dant operam quinquaginta Presbyteri, & Clerici. Huic vero dux aliz subsunt Parœciæ, quarum unaquæque quatuor habet Sacerdotes, totidemque Clericos. Ibi etiam adest Cœ-

nobium FF. Observantium B. Francisci. Moliternum 14. mil. pas. abest a civitate; Familias continet 400. Animas vero 3000. Matrici Ecclesiæ deserviunt Archipresbyter, Cantor, alique Presbyteri, & Clerici. duo illic Cœnobium, alterum FF. Prædicatorum, alterum Divi Francisci; itemque Xenodochium, cujus curam gerunt Fratres S. Joannis Dei. Saronum pariter 14. mil. pas. distat ab Urbe, Familiis 200. hominibus 2000. cultum. In Ecclesiæ Matrice sacris vacant Archipresbyter, Cantor, ac duodecim Presbyteri: in oppido Hospitalitale etiam visitur. Ejus ager frugum, pomorumque feracissimus est. Saxum proximius est Marisco Novo, sex tantum milliariis inde distans: illic Familiæ 200. Mortales ad 2000. Matrici Ecclesiæ obsequium exhibent duodecim Sacerdotes, quibus Archipresbyter præest, Animarum curam exercens. Dux in Diocesi reperiuntur Abbatiz Conistoriales: Regio in universum amœna est, ager irriguus, ac frugifer, aucupio peracommodus, gens lauta, bonisque affluens.

XI. *Caput aqueum* Lucanorum civitas, vulgo *Capacelo* dicta, nunc ad Principatum citeriorem spectans tertio ab Ora littorali milliario distat. Nuncupari etiam solet *Capaccio Nuovo*, quia recens ædificata est eo loci in planitie, cum prius sita esset in colle, qui nunc *Capaccio vecchio* appellatur. Abest tribus passuum millibus a Pæsto Urbe excisa, ex cujus ruinis emerfit; quamquam & ipsa hodie, haud secus ac Pæstum deserta conspicitur, ob cœli inclementiam. Nomen *Caputaquæum* hæc civitas inde tulit, ut scribit Fritia, quod sub ejus monte caput aquarum erumpat. Friderico II. Imperatore funditus everfam ferunt, ann. 1246. cum Caputaquensis Comes Innocentii IV.

tii IV. partibus faveret; quod de Capiteaqueo veteri intelligendum. reor: Novum quippe adhuc aliqua sui parte extat, licet ob aëris intemperiem, terræ hiatus, aquarumque illuviem, teste Leandro, pæne desertum jaceat. Territorio satis amplo, oppidis, Pagis, Vicis, incolisque frequentato potitur; quod mirum fere omnia contineat loca, quæ olim in tres Urbes excisas, Pæstum scilicet, Veliam, Acropolimque distributa, postea in unam hanc Diocesim coaluerint. Dux priores Urbes vetustissimæ sunt, & quondam celebres, Pæstum videlicet, & Velia, de quibus nunc paucis agendum.

XII. Pæstum pervetus fuit Lucania civitas, quæ etiam Neptunia a Neptuno, Paterculo dicitur. A Græcis *Posidonium* nuncupari, Plinius affirmat: ⁽¹⁾ *Oppidum Pæstum*, inquit, *Græcis Posidonia appellatum*. Strabo libri sexti initio, juxta editionem Latinam Basileensem ann. 1523. hanc Urbem *Posidonium* vocat: in textu tamen Græco, ejusque versione Latina accuratiore a Casaubono adornata, Pæstum nominat: in utraque autem versione Latina *Sinum Posidoniam*, utique a *Posidonia* Urbe commemorat: quem Sinum Plinius *Pæstanum* appellat, hodie *Salernitanum* dicunt. De istius Urbis situ idem Strabo hæc scribit: ⁽²⁾ *Pæst Silari ostia Lucania subsequitur, Fanumque Junonis Argivæ ab Jasone conditum, indeque stadiis 50. Pæstum*. De Sinu autem Pæstano, seu Posidonate paulo post ait: *Leucosia Insula Promontorium Sirensis est obiectum, Sinumque efficit Posidonatem*. Hanc porro Urbem non longe esse a Silaro amne non solum relata Strabonis verba in-

dicant, verum etiam Ptolemæus, & Pomponius Mela, qui ait: ⁽³⁾ *Pæstanus Sinus, Pæstum oppidum, Silarus amnis*. Ejusdem Urbis meminit Silius: ⁽⁴⁾

... nunc Picentia Pæsto
Mist.

De primis ejusdem conditoribus agens Solinus, a Dorensibus conditam narrat: *Notum est*, ait, *Pæstum a Dorensibus constitutum*. Tanta in agro Pæstano rosarum copia enascitur, ut Poëtarum pæne omnium versibus ob hanc rem celebretur. Propertius cumprimis de rosis Pæstanis ita cecinit: ⁽⁵⁾

Vidi ego odorati villura Rosaria
Pæsti,

Sub matutino cœlia jacere Noto.
Ovidius item Metamor. lib. 15. dixit: ⁽⁶⁾

Leucasiamque petit, tepidique rosaria Pæsti.

Idemque de Ponto lib. 2. Eleg. 4.
Calthaque Pæstana vincet odore
rosas.

Concinit & Martialis, lib. 4. epigram. 42. ⁽⁷⁾

Pæstani rubent æmula labra
rosis.

Ea porro hic viget cœli clementia, ut rosæ bis in anno, Maio scilicet, ac Septembri producantur. Quo Virgilius Georg. 4. allusit:

Forssitan & pingues hortos que cura
colendi

Ornaret, canerem; bisferique rosaria Pæsti.

Biferum Poëta vocat Pæstum, quod bis in anno rosas gigneret. Quem Martialis imitatus lib. 12. epigram. 31. ait: ⁽⁸⁾

Prætaque nec biferi cessura rosaria
Pæsto.

Aliis

(1) Plinius lib. 3. cap. 5.

(2) Strabo init. lib. 6.

(3) Mela lib. 2. cap. 5.

(4) Silius lib. 8.

(5) Propertius lib. 4. Eleg. 5.

(6) Ovidius Metam. lib. 15. de Ponto lib. 1. Eleg. 4.

(7) Martialis lib. 4. epigram. 42.

(8) Martialis lib. 12. epigram. 31.

Aliis quoque floribus abundare Pæstum, auctor est idem Martialis: ⁽¹⁾

Pæstano violas, & cana ligustra colono,

Hybleis apibus Corsica mella dabit.

Hujus civitatis haud semel Livius meminit, nempe Dec. 1. lib. 8. cum asserit: ⁽²⁾ *Ceterum Samnites bellum Alexandri Epirensis in Lucanos traxit, qui duo populi adversus Regem excursionem a Pæsto facientem signis collatis pugnaverunt.* Decade autem tertia lib. 7. alias 27. Pæstanos inter colonos illos enumerat, qui a populo Romano laudati fuerant, quod ei contra Annibalem suppetias tulerunt. Sed tandem pervetus hæc civitas concidit, hodieque vix oppidulum est fœmidirutum, vulgo *Pæsti* appellatum, in ora Principatus Ulterioris, 6. mil. pass. ab ostiis Silari fluvii, in Meridiem, 22. a Salerno, 18. a Velia in Boream; ubi & nonnulla antiquæ Urbis vestigia adhuc cernuntur, uti Leander narrat.

Dum hæc civitas floruit, Episcopali sede potita fuit; cujus quidem sedis origo licet lateat, constat tamen vetustam esse: nam Florentius Pæstanus Episcopus interfuit Concilio Romæ sub Symmacho, anno 499. celebrato. Hic apud Ughellum Tom. VII. col. 66a. fortassis Typographi incuria, perperam Laurentius appellatur, cum apud Binium, Labbeum, Arduinum, aliosque Conciliorum Collectores, Florentius inscriptus sit. Joannes item Pæstanus Episcopus subscripsit Concilio Lateranensi sub Martino Papa, ann. 649. Pæstanæ Urbis Patronus est Sanctus Vitus egregius Martyr, qui adhuc puer, una cum Modesto, & Crescentia educatoribus suis dira pro Christi nomine tormenta strenue tolerare cœpit, parentem suum initio tyrannum expertus; dein Diocletiani juf-

su Romam perductus, ibique variis ac sævissimis cruciatibus affectus, tandem in Lucania apud Silarum flumen una cum sociis gloriosi certaminis cursum feliciter consummavit. Ughellus scripsit Sanctum Vitum Pæstinatem esse: Paulus item Regius eum patria Lucanum facit. At Martyrologium Romanum, ad diem 15. Junii refert, Vitum, Modestum, & Crescentiam e Sicilia in Lucaniam delatos, ibidem apud Silarum flumen Martyrium consummasse. Beda similiter, & Ado in Martyrol. affirmant, Vitum apud Siciliam sub Valeriano Præfesto Martyrium inchoasse; dein Romæ apud Diocletianum continuasse; ac tandem in Lucania apud Silarum fluvium perfecisse. Quid similiter ejusdem Martyris Acta apud Ferrarium testantur. Ex adverso Vitum Lucania oriundum insinuare videntur, Vincentius Beluacensis in Spec. Histor. lib. 12. cap. 76. eumque sequutus D. Antoninus Chron. par. 1. tit. 8. cap. 1. §. 34. Ceterum irrepsisse errorem oportet in Codicem, quo Vincentius usus est: sic enim initio scribit: *Eo quoque tempore erat in Licia sub Diocletiano Præfes Valerianus, de qua provincia fuit S. Vitus.* Liciam pro Sicilia posuit. Nullus quippe refert, Vitum Licia oriundum. Pari modo error infra irrepsit in illa verba: *commota est Lucania civitas*; fortassis legendum, *Syracusana civitas*: aut certe sequentia gesta cum antecedentibus confunduntur. Ughellus hac in re nimiam fidem adhibuit Paulo Regio, qui in libro de SS. Regni Neapolitani, hos Martyres Lucanos fuisse contendit: *sed id nimis erga suos affectus dicit*, ut Ferrarius observat. Fateor nihilominus Paulum Regium suæ opinionis testem habere Petrum de Natalibus, lib. 5. Catalogi cap. 118. ita scribentem:

(1) Martialis lib. 9. epigr. 27.

(2) Livius Dec. 1. lib. 8.

1726 Orbis Sacer & Profanus

tem: *Vitus ex Lucania provincia nobili progenie, patre Hyla Senatore progenitus.* Verum errorem hic irrepsisse, & pro *Lucania, Sicilia* legendum esse inde conicio, quod alioqui auctor iste in reliqua narratione sibi minus constaret. Inferius namque prodit, Vitum, Modestum, & Crescentiam ab Angelo admonitos, ut navi conscensa in alias terras aufugerent: *Angelus, inquit, & Modesto, & Crescentia nutritoribus ejus apparuit, & ut navem conscendentes puerum ad aliam terram ducerent imperavit. Qui naviculam preparatam divinitus invenerunt, & Angelo duce una nocte ad territorium Tonagrisanum pervenerunt, & juxta fluvium Silarum sub arbore quieverunt: ubi aquila eis cibum deferebat, & multa miracula puer faciebat.* Si in Lucania Vitus natus erat, ibique primum a Valeriano Praefecto, & Hyla ejus patre tormentis exagitata fuit illius constantia, immo & a patre questus ad necem, ut paulo ante Petrus de Natalibus dixerat: *Cum autem pater nec sic crederet, sed puerum occidere cogitaret:* idcirco Angeli jussu, ac ductu in aliam terram ductus est, cur ad Silarum Lucaniae flumen navi transvectus, ubi facile a patre Pæstj Urbe degente (ut Paulus Regius, & ex eo Ughellus existimant) Silaro amni brevi tractu distita, inveniri potuisset? Quod insuper necesse erat puerum navi imponere, ac integra nocte iter conficere, cum vix quinque, aut sex circiter milliariis Pæstum a Silaro abisset? Satiùs itaque Martyrologium Romanum, veteresque Codices apud Surium, & alios auctores commemorant, Vitum in Sicilia natum, indeque ab Angelo, una cum Modesto, & Crescentia in

Lucaniam, ad Silarum amnem navi advectum. Itaque censéo S. Vitum natione Siculum fuisse; quod etiam a Bollandi Continuatoribus Tom. II. Junii ad diem 15. invicte propugnatum video.

XIII. *Velia* Urbs altera Lucaniae extitit, in Sinu Pæstano, ad littus maris posita, a Phocænsibus condita, prius *Elea* dicta. Ejus situm Strabo hunc in modum descripsit: (1) *Inde (nimirum a Sinu Posidionate) ubi cursum flexeris, alius est contiguus Sinus, inque eo Urbs, quam Phocænes cum conderent Hyelam, alii Ellam a fonte quodam, nostro tempore Eleam appellant.* Post Velia nuucupata est, quo nomine illam vocat Plinius: (2) *Sinus, inquit, Pæstanus, oppidum Hella, quæ nunc Velia.* Dionysius Halicarnass. lib. 1. Hist. & Aulus Gellius lib. 10. cap. 16. *Eleam* a Græcis dictam volunt, quod palustri loco sita sit, palus siquidem Græce *Elos* nominatur, addita postmodum littera *V* majoris sonus gratia, *Velia* appellata est. Cyri Persarum Regis temporibus hanc Urbem a Phocænsibus ædificatam Strabo testatur, ex Antiochi historia: (3) *Antiochus scriptum edidit, capta Phocide ab duce Cyri Harpago, qui naves cum familia ipsorum tota conscendere potueret, primum eos ad Cyronem cursum tenuisse, atque Massiliam Creontiada duce, inde rejectos Eleam condidisse.* At Herodotus lib. 1. prodit, Phocænes primum Corsicam appulisse, inde Rhegium Brutiorum, ac tandem Urbem Eleam excitasse: (4) *Phocænes, qui Corsica progressi Rhegium confugerant, civitatem condiderunt in agro Oenotriae, quæ nunc appellatur Hyela.* Oenotriae agrum a proxima Insula vocitavit. Nam teste Strabone: (5) *Ante agrum*

(1) Strabo lib. 6.

(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

(3) Strabo lib. 6.

(4) Herodotus lib. 1.

(5) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XI. 1727

agrum Eleæ duæ cum statione jacent insulae, Oenetræ dictæ. Eam autem Urbem optimis institutis, ac legibus fuisse instructam, virorum clarissimorum parentem, Lucanisque, ac Pæstani bellum aliquando intulisse, præfatus Strabo enarrat: Hæc est, inquit, patria Parmenidis, & Zenonis Pythagoreorum. Videtur mihi cum propter hos viros, tum jam ante etiam ea Urbis bonis floruisse legibus: itaque & Lucanis restiterunt Eleatæ, & Pæstani, superioresque discesserunt, quamquam & regionis amplitudine, & hominum numero essent inferiores. Mox subdit, Velinos populos agri sui sterilitatem industria, ac vario mercaturæ, & negotiationis genere compensare: Ob agri, ait, sterilitatem coguntur fere mare exercere, sal-

famentisque, & aliis id genus negotiationibus se alere. Dum secundum bellum Punicum fervesceret, hæc civitas intactam fidem Romanis servavit, præsidio navium muniens ipsorum classem, cui D. Quintius præerat. Qua de re hæc Livius tradit: (1) D. Quintius obscuro genere ortus, ceterum multis fortibus fastis gloria militari illustris, primo quinque naves, quarum maximæ duæ triremes, postremo ipse a sociis Reginisque, & a Velia, & a Pæsto debitas ex fœdere exigendo, classem XX. navium effecit. Veliarum lucos evasisse Annibalem scribit Symmachus lib. 2. epist. 12. circa Veliam forte. (2) Virgilio item, Velini Portus memorantur, nimirum in Sinu Velino positi.

..... at tu mihi terram
Initæ (namque potes) portusque require Velinos.

Nonnulli, quos inter Joannes Jacobus Hofmannus in Lexico Universali, Tom. II. ver. *Velia*, existimant, ab hac Urbe *Velinam Tribum* appellatam, quod scilicet jus Tribus a Romanis ei fuerit concessum. At enim ea Tribus non a *Velia* Lucaniæ civitate, sed a colle ejus nominis in Urbe Roma quondam sito dicta, cujus meminit Livius Dec. 1. lib. 2. ubi narrat, P. Valerium Consulem, post Bruti alterius Consulis interitum cum in summo Velie fastigio Arcem edificare cœpisset, in suspitionem affectu Regni apud cives venisse: (3) *Consuli, inquit, illi qui supersuerat, ut sunt mutabiles vulgi animi, ex favore non invidiâ modo, sed suspicio etiam cum atroci crimine orta, Regnum cum afficere fama ferebat, quia nec Collegam subrogaverat in locum, Truri, & edificabat in summa Velia,*

ibi alto, atque munito loco Arcem, inexpugnabilem fore. Neque aliter a se P. Valerius Consul hanc avertere suspitionem potuit, quam palam ad Populum concione habita pollicere, se ab incepto opere protinus recessurum, neque amplius in summa Velia, sed infra in plano ædes suas edificaturum: Non obstabunt, ait, P. Valerii ædes libertati vestræ Quirites, tuta erit vobis Velia, deferam non in planum modo ædes, sed colli etiam subileciam, ut vos supra suspectum me, civem habitetis, in Velia edificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas. Delata confestim materia omnis infra Veliam, & ubi nunc vicus publicus est, domus in infimo clivo edificata. Latæ deinde leges, non solum quæ Regni suspitione Consulem absoluerant, sed quæ adeo in contrarium verterent, ut. popularem etiam facerent.

(1) Livius Dec. 3. lib. 6. alias 26.

(2) Virgilius lib. 6. Æneid.

(3) Livius Dec. 1. lib. 2.

1728 Orbis Sacer & Profanus

facerent. Inde cognomen factum Publicola est. Itaque Velia parvus collis in Urbe Roma fuit, a quo Velina. Regio dicta, Palatino Monti conjuncta, in qua Valerii Publicolæ, & Virgatorum, Deorumque Penatium Aedes erant. Dicta porro fuit Velia, & Velina regio, quod ibi Pastores Palatini vellere lanam sunt soliti. P. Virgator in lib. de Region. Urbis Romæ, Veliam sub decima, quæ est Palatium, collocat. Ab hac igitur Regione Urbis Romæ Velina Tribus nomen obtinuit, uti & nonnullæ aliæ Tribus ab aliis ejusdem Urbis Re-

gionibus nomen suum sunt adeptæ; non autem a Velia Lucanæ civitate; nec item a *Velino* lacu, cujus meminit Plinius lib. 33. cap. 2. ut alibi Hofmannus scripsit, nempe in ver. *Tribus*. Hæc Velina Tribus anno Urbis Condita 512. fuit instituta, una cum Quirina Tribu de quibus L. Florus in Livian. Epit. lib. 19. scripsit: *Due Tribus adiectæ sunt, Velina, & Quirina*. Postremæ fuerunt ex Tribus, aliisque XXXV. addita. Hanc Romanam Tribum spectavit Horatii illud carmen ab Hofmanno relatum: (1)

. . . hic multum Fabia valet, ille Velina.

Itemque istud Persii:

*Libertate opus est, non hac qua utquumque Velina
Publicus emeruit.*

Sed ut ad Veliam Urbem redeam: ea nunc jacet, ubi locus vulgo dictus, *Castel di Mare della Brucca*, ab ostio Silari 50. mil. pass. in Ortum, Talaum versus distans, juxta Ferrarium. At tantum recessus ab ostiis Silari cum aliis Geographis minime congruit: Baudrand quippe vult Posidoniam, seu Pæstum abesse a Velia in Boream 18. mil. pass. sex autem ab ostiis Silari fluvii; non igitur Velia 50. mil. pass. ab iisdem ostiis distabat. Strabo autem Veliam a Posidonia 200. circiter stadia recedere scripsit: (2) *Elea a Posidonia stadia ad ducenta distat, post illamque Promontorium extat Palinurus*. Idem vero auctor asserit, *post Silari ostium, proximam ad stadia quinquaginta esse Posidoniam*. Hanc Urbem Veliam, fuisse olim Episcopali Sede donatam, Ughellus, ejusque Continuator, & alii tradunt: tamen eam nec antiquam esse, nec diu stetisse certum sit. Nullos itidem Velinos Episcopos

Conciliorum Actis subscriptos reperire potui: quosdam nihilominus ex aliis monumentis Ughelli Continuator Tom. X. in Velinis Episcop. recenset.

XIV. Idipsum de Acropoli tradunt auctores nuper laudati eam scilicet aliquando Sedem fuisse Episcopalem, cujus pariter Antistites in Conciliorum Actis apud Binium, Labbeum, Arduinum, & alios nulli sunt obvii. Quosdam tamen Ughelli Continuator ibidem memorat; sed & ii neque antiqui sunt, neque multum temporis perdurarunt. Fuit quidem olim Acropolis parva quædam Lucanæ civitas, sed nec magni nominis, nec vetusta, cujus nemo veterum meminit. Nunc oppidum est, *Agropoli* dictum, in littore Provinciæ Principatus citerioris.

Ex tribus hisce civitatibus nunc excisis, Pæstana nobilior fuit ceteris; sed & prior aliis excidit, a Saracenis diruta anno 930. Stetit tamen ejus

(1) Horatius lib. 2. Epist. 6.

(2) Strabo lib. 6.

ejus Sedes Episcopalis ad annum usque 1156. quo, ut supra diximus, *Celsus Pæstanus* Episcopus, una cum Romualdo Salernitano Archiepiscopo institutus est Testamenti exequutor a Roberto Castri Trentenarii Domino. Post Celsi obitum Pæstanam Ecclesiam cum Caputaquensis forte unitam fuisse Ughellus existimat. Neque enim deinceps Pæstani Antistites ulli occurrunt. Ex hac Pæstana Sede Caputaquensem exortam esse putavit Eustachius Venusinus, cujus hæc sunt carmina:

Pontificis sedes, quæ cum sis fulgida tellus

Urbis Pæstanae filia digna fuit.

Ceterum Caputaquensis Sedes etiam ante Pæstanae interitum instituta, eam potius ad se traxit, quam ab illa exorta sit. Nam Arnulphus primus exitit Caputaquensis Episcopus ante annum Christi 1126. hoc quippe anno refertur in quodam Rogerii Siciliæ Regis Privilegio: ab eodem Judex compromissarius constitutus inter Joannem Episcopum Averfanum, & Abbatem S. Laurentii 1144. Orator Regius missus est ad Angliæ Regem ann. 1174. ac tandem interfuit Lateranensi Concilio sub Alexandro III. ann. 1179. celebrato. In unam hanc eandemque Sedem postea confluerunt, Velina, & Acropolitana, quarum Diœceses hodie Caputaquensis complectitur. Cathedralis Ecclesia in ipsa veteri Urbe diruta adhuc perseverat, titulo Deiparæ Virginis in cœlum Assumptæ insignita. Quatuor dignitate præditi, nempe Archidiaconus, Decanus, Primicerius, & Cantor, duo itidem Canonici eidem sunt additi. Sed ii omnes una cum Episcopo a residentia sunt exempti, versa jam pridem, atque ad solitudinem redacta civitate. Episcopus in nobili oppido Diani plerumque degit, ubi & Episco-

Pars II. Vol. III.

palem Ædem possidet; Canonici vero, & Dignitates in variis commorantur Diœcesis oppidis, quorum & Pastoralem curam gerunt. Cathedrali autem Ecclesiæ unus tantum Sacerdos, & Sacrista inserviunt: secunda tamen Paschatis Resurrectionis die, & in Festo Assumptionis Deiparæ Virginis, Episcopus, & Canonici tenentur Cathedralem Basilicam adire, ibique Missam, & Vesperas solemniter celebrare: quod pariter statis diebus festis præstare debent in antiqua Cathedrali Pæstana. Seminarium Clericorum in oppido Diani erectum 20. Clericos nutrit. Diœcesis perampla ambitu suo 150. miliaria comprehendit, Castra vero, pagosque 145. in quorum singulis extant Ecclesiæ animarum curam habentes. In quavis autem Ecclesia receptiva, ut aiunt, filii ejus Parociæ ad ejus obsequium admittuntur; sicque admissi æqua distributione de Massa communi participant. Ex porro singulæ Parociæ suum habent Rectorem, vel Abbatem, vel Archipresbyterum nuncupatum, cui Animarum cura incumbit, nihilque ex redditibus plusquam alius Sacerdos, aut Clericus percipit, præter solam portionem duplicem in Defunctorum funeribus. Ex tot oppidis, quibus Diœcesis coalescit, quædam lautiora binas, ternas, & quaternas Parocias obtinent, quorum præcipua sunt, Dianum, Altovilla, Gioia, Castelluccia, Optatum, Polla, Aquaria, Lauretum, Tunganum, Tunsanum novum, Serra, Sala. Inter plurima Casalia eminent, Oltastrum, & Comuta. In hac Diœcesi licet perampla multisque oppidis, & pagis frequentata tria dumtaxat reperiuntur Monialium Septa; Virorum vero Cœnobio septem & quinquaginta, inter quæ aliquot Abbatæ censentur, in commendam conferri solitæ, quæ Episcopo Cathedrali-

K k

dra-

1730 Orbis Sacer & Profanus

draticum solvere tenentur. Ex iis celebriora sunt, quæ sequuntur, Monasteria, nempe Sancti Laurentii Terræ Padulæ Ordinis Carthusiani, cui unitæ sunt Abbatix S. Nicolai ejusdem loci, & S. Mariæ de Cadossa in agro oppidi Montis Sani: Sancti Angeli de Fafanella Ord. Divi Benedicti, nunc nullius Diocesis, Sancti Nicolai de Cantone præfati Ordinis, B. Mariæ de Pattano, & Beatæ Mariæ Centulæ, pariter ejusdem Ordinis. In hoc postremo claruit Sanctus Richarius Presbyter & Confessor, cujus memoria colitur in Martyrol. Romano, die 26. Aprilis, non autem 26. Maii, uti perperam apud Ughellum legitur. Ejus res gestas scripsit Albinus Flaccus ad Carolum Magnum Imperat. quas recitat Surius Tom. II. De illo similiter agunt, Vincentius Beluacensis, lib. 23. cap. 96. 97. & 81. Trithemius de Viris Illust. Ord. S. Benedicti, lib. 3. cap. 93. & 295. Baronius in Notis, & alii. Floruit temporibus Dagoberti Francorum Regis, circa ann. 630. Præter hæc, in eadem Diocesi extant Monasteria S. Nazarii, & S. Nicolai, quorum Ecclesiæ unitæ sunt Basilicæ Vaticanæ: Abbatix S. Cæcilie Ord. D. Benedicti, & Castri S. Laurentii, tria insuper Ord. Cœlestinorum Monasteria in Oppidis Diani, Novi, & Serrarum, duo Montis Virginis, totidem Congregationis S. Joannis de Carbonaria, Ordinis Prædicatorum septem, FF. S. Francisci viginti duo, nempe decem Observantium, & octo Conventualium, quatuor Capuccinorum, sex Ordinis Eremitarum D. Augustini, totidemque Carmelitarum, & Cruciferorum duo. In præfatis porro Monachorum Cœnobiis, & Abbatii Episcopus jus habet visitandi, & corrigendi, itemque recipiendi causarum appellationes, ac de iis judicandi: Abbates vero ad-

stricti sunt annis singulis in Festo Annunciationis interesse Missarum solemnibus Mitra, baculo, & vestibus Pontificalibus induti, & Cathedratice solvendi causa certam Episcopo portionem erogare. Nunc tamen iidem Abbates nedum obedientiam minime præstant, verum etiam prohibent, ne ipsorum subditi per viam appellationum ad Episcopum recurrant. Reperiuntur insuper in hac Diocesi duodecim Pagi Monasterio Sanctissimæ Trinitatis Cavenis subiecti, in quibus Episcopus jure visitationis potitur, quoad Sacramentorum administrationem. Ad eundem quoque Episcopum spectat collatio novem Beneficiorum simplicium in civitate Salernitana. Insigne quondam extitit hujusce Diocesis oppidum Fafanellæ dictum, quod Fridericus II. Imperator a fundamentis evertit, cujus ruinæ adhuc cernuntur, prope antiquam S. Angeli Abbatiam. Incolæ postmodum hac illac dispersi, post varios casus haud longe ab antiqua Patria novum condidere oppidum, cui in memoriam veteris Patriæ, & in honorem D. Michaëlis Archangeli nomen dederunt, unico nomine ac mixto *Sanctum Angelum Fafanellam* appellantes. Prope oppidum, ac Monasterium præfatum S. Angeli Crypta mirabilis D. Archangelo Michaëli sacra visitur toti Orbi celeberrima, quam Leander Albertus, Cornelius Tutinus, Camillus in libro de Variante Fortuna, Joannes Vincentius de Hippolytis descriperunt. Sacer hic locus, uti & Abbatia a Summis Pontificibus donata est plurimis Privilegiis, atque a Caputaquensis Episcopi jurisdictione exempta, uni Apostolicæ Sedi immediate paret.

XV. *Nustum* parva civitas est Provinciæ Principatus ulterioris, ad radices Apennini montis sita, inter Calorem, & Sabatum amnes, infra apud

apud Taburnum Pagum confluentes. A Benevento 17. mil. paf. diftat in Euum, Complam verfus, Fano Sancti Angeli Longobardorum, & Vico finitima. Nulla ejus apud veteres occurrit mentio, ac proinde ejus originem, etfi ea lateat, non admodum antiquam efle oportet. Blondus in fua Italia Illustrata, Aprutium defcribens, in Hirpinis eam collocat. Epifcopatus titulo insignita fuit hæc civitas, anno 1048. quo auctoritate Apoftolica Archiepifcopus Salernitanus Sanctum Amatam primum ejus Epifcopum confecravit. Amati Vitam præ aliis fcripfit Fel. Renda Prior Montis Virginis, quam Paulus Regius lib. 2. de SS. Regni Neap. recitat, atque ex iis Philippus Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 31. Augufti; fed multis mendis refertam, præcipue quoad ordinationis, vitæ, & mortis annos. Ordinationis annus ibidem ei tribuitur, Reparata falutis 1182. vel paulo poft: ætatis 89. obitus vero 1193. Cœleftino III. Pont. Max. Henrico VI. Imperat. Portentofos hos in Chronologia errores emendavit Vir Clariffim. Ferdinandus Ughellus Tom. VII. colon. 750. ex Testamento, quod idem S. Amatus quarto ante obitum fuum die condidit, cujus in Epifcopii Nufciani Tabulario originale fuma religione confervatur; in quo primum fe Epifcopum Nufcanum nominat: annos Præfulatus fui 45. Chrifti vero Salvatoris 1093. declarat. Quibus annis inter fe collatis Ughellus recte colligit, Amatam ann. 1048. primum Nufcanum Epifcopum fuiſſe ordinatum, in pace quieviſſe an. 1093. die ultima Auguſti, ætatis fuæ anno 96. Plurimis in Vita, & poſt mortem miraculis claruit, urbiſque Patronus maxima veneratione a Nufcanis colitur. Eccleſiam Cathedralem

pæne a fundamentis extruxit, abſolutamque D. Stephano dicavit: aliam Eccleſiam Sancto Laurentio, & Deiparæ Virgini erexit: Cœnobium quoque S. Mariæ de Fontignano condidit, Monachisque Divi Benedicti excolendum tradidit. Hodierna Cathedralis Eccleſia eidem S. Amato dicata eſt, cui duodecim tenuioris fortunæ Canonici, quos inter quatuor dignitate præſtant, nimirum Archidiaconus, Archiprebyter, cui uni Animarum totius civitatis cura incumbit, Primicerii duo maior, & minor, aliique Presbyteri, & Clerici inferviunt. Diœceſis anguſta eſt, duabus tamen Eccleſiis Collegiatis nobilitata; quarum altera in oppido Balneoli, titulo Ducatus Strozia Gentis Florentinæ nobiliſſimæ; altera in oppido Caſſani: in utraque autem decem Canonici, ex quibus duo dignitate fulgent, Archiprebyter ſcilicet, ad quem cura Animarum pertinet, & Primicerius, aliique Presbyteri ſtipendarii divinum penſum perurgent. Quinque per totam Diœceſim Virorum Cœnobia numerantur. Laicorum Sodalitia quatuor totidemque hospitales Domus, partim in civitate, partim in Diœceſi conſtructæ.

XVI. *Sarnum* parva civitas eſt Principatus citerioris, in limine Terræ Laboris, & Principatus ulterioris poſita, 13. mil. paf. a Salerno in Circium recedens, Nola verſus 8. & 5. a Nuceria Paganorum in Boream. Sedet ad radices montis, ubi fluvius Sarnus fluit, unde Urbi Sarni nomen fecere. Antiqua & valida Arce munita eſt. Ejus latet origo, quamquam antiqua ſit, quam Sarnus annis celebrem effecit. Ejus incolæ Virgilius *Sarrates* dicuntur: (1)

... late jam tum dittoſe premebat
Sarrates populos, & quæ rigat æquora Sarnus.

K k 2

Ubi

(1) Virgilius *Æneid.* lib. 7.

Ubi Servius nonnihil de istius Urbis origine, ac nomine flumini imposito ita disserit: ⁽¹⁾ *Populi Campaniæ sunt a Sarno fluvio. Conon in eo libro, quem de Italia scripsit, quosdam Pelasgos, aliosque ex Peloponneso convenas ad eum locum Italiæ venisse dicit, cui nullum antea nomen fuerit, & fluvio, quem incoherent, Sarno nomen imposuisse ea appellatione patris fluminis, & se Sarrates appellasse.* Conon iste, cuius hic meminit Servius, vetustissimus fuit Historicus, citatus ab Apollonio Scholiaste in lib. 1. de ipso mentionem quoque fecit Josephus lib. 1. contra Apionem. Conon iste res Italiæ literis prosequutus est, atque ex ejus sententia Sarnum a Pelasgiis, aliisque Græciæ populis ex Peloponneso in Italiam profectis conditum fuit. Virgilium imitatus est Silius Italicus: ⁽²⁾

*Sarrates etiam populos, totasque
videres*

Sarni mitis opes.

Mitem appellat hunc fluvium, quia miti lentoque motu fluit adeo ut an fluat nescias, idcirco utilis est irrigandis agris. Unde & Statius cecinit: ⁽³⁾

*Nec Pompeiani placeant magis otia
Sarni.*

De ejusdem fluminis origine & natura, Urbisque cognominis situ Flavius Blondus hæc tradit: ⁽⁴⁾ *Ad ejusdem Montis (Tifati) declivia, quæ averfa a Capua regione in Caudinæ vallis suprema desinare incipiunt, Sarnum est oppidum, a Sarno fluvio ibi fontes copiosissimos habente dictum: in quibus fontibus scribit Plinius ligna, & folia quæm ceciderint, in lapides durefcere.* Neronem Imperatorem Sarni salubres aquas per quadraginta quinque passuum millia, Baiis, & Misseno ad

delicias deduxisse ferunt. Orientalem Campaniæ partem a Picentinis sejungi scribit Antonius Sanfelicius: ⁽⁵⁾ *Hæc est, inquit, Orientalis Campaniæ Sarno terminata flumine, cujus aquæ nos a Picentinis dirimunt, tam pigro labentes motu, ut utrum fluant, nescias.* Hodie ab incolis vulgari lingua *Scafati* appellatur.

Ab hoc igitur amne Sarni civitas nomen accepit. Varios illa dominos habuit: Romanis primum, dein Longobardis paruit; quoad usque Gisulphus Salerni Princeps eam suæ subiecit ditioni, quam & Rodulpho nepoti dono dedit, ann. 975. ut Herimbertus narrat. Nonnullis seculis elapsis, Nolæ Comitibus ex Clarissima Gente Ursina; tum deinde Copopolis, Tutavillis, & Columnensibus Dynastis titulo Comitatus cecit; ac tandem Barberinæ Familiæ, Ducatus honore, utili Dominio ab Hispaniarum, & Neapolis Regibus concessa. Quoniam tempore Sarno primum effulserit lux Evangelii non satis constat: verisimile tamen est priscis Christianæ rei temporibus id factum, cum & aliæ ejusdem Provinciæ civitates Christo nomen dare cœperunt. Sedes Episcopalis ibi erecta est post dimidium seculi XI. anno videlicet 1066. quo Alexandri II. Summi Pontificis auctoritate Alfianus Salerni Archipræsul Rîsum primum Sarnensem Episcopum consecravit, suæque Metropolis Suffraganeum fecit. Alfani Diploma ex Monumento autographo, quod in Tabulario ejusdem Ecclesiæ asservatur, Ughellus describit, Tom. VII. col. 802. Rîsus vero ordinatus Episcopus Cathedrali Basilicam erexit, ac Divo Michaëli Archangelo dicavit; quam deinceps magnificentius exornarunt,

ac

(1) Servius ibid.

(2) Silius lib. 8.

(3) Statius Sil. 1.

(4) Blondus in Campaniæ.

(5) Sanfelicius de Campan. in fin.

ac pæne reedificaverunt a fundamentis ejus Successores. Decem illic Canonici divinis muneribus funguntur, quos inter quatuor dignitate emicant, nempe Primicerius, Archidiaconus, Cantor, & Archipresbyter; alii insuper Presbyteri, & Clerici famulantur. Presbyter ab Episcopo deputatus curam Animarum gerit. Præter hanc, duæ aliæ in Urbe extant Paroeciæ, quæ Animas omnes circiter 6000. gubernant. Insignis itidem est Collegiata Ecclesia Divo Matthæo Apostolo & Evangelistæ sacra, cui octo Canonici deserviunt. Virorum Cœnobium quatuor, Monialium unum dumtaxat; Xenodochia duo, ac totidem Montes Pietatis, Laicorum Sodalitiam octo recensentur. Dioecesis modica vix tria oppida, unicuique continet Castrum: horum vero nomina hæc sunt, *Sanctus Martinus, Sanctus Valentinus, Strianum, & Casa Tauri*: in iis Paroeciæ quatuor, quarum obsequio plures Presbyteri, & Clerici sunt addicti: unicum in hac Dioecesi virorum Cœnobium, & aliquot Laicorum sodalitia.

XVII. *Policastrum*, vulgo *Policaastro*, quæ nonnullis etiam *Palæocastrum*, urbecula est Lucaniæ, nunc Principatus citerioris, in ora Sinus Lai, hodie *Golfo di Policaastro* ab ea dicti, sita, a Salerno Metropoli 55. mil. pass. in Eorum, 17. a Promontorio Palinuri in Ortum recedens, 8. circiter Basilicatæ confinia versus. Ejus ruinæ amplissimam quondam fuisse civitatem indicant. Ughellus Tom. VII. col. 758. antiquam *Pituntiam* fuisse affirmat: (1) *Strabo*, inquit, lib. 6. *innuere videtur, Policastrum antiquam Pituntiam esse, dum eam juxta Palinurum reponit*. Novum sane & ignotum *Pituntia* oppidi nomen, cujus nec *Strabo*, nec *Plinius*, nec

ullus ex antiquis, ac recentibus Geographis vel leviter meminerunt. Apud *Strabonem* hæc legimus: (2) *Post Palinurum Pyxus (Latini Buxentum vocant) arx, eodemque nomine portus & flumen: duxit eo coloniam Micythibus Messana in Sicilia Princeps: sed qui eo habitatum venerant, paucis exceptis, inde discesserunt. Post Buxentum est Laus Sinus, & fluvius Laus, & Urbis Lucanicarum ultima, paululum supra Mare, Sybaritarum colonia, a Velia stadiis distans 400. Eadem habet Plinius de oppidis juxta Palinurum Promontorium loquens: (3) *Oppidum Buxentum, Græce Pyxus: Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine*. Arbitror itaque Ughellum pro *Pyxus* voce, *Pisuntiam* posuisse: nam *Ferrarius* in *Lexico Geogr. Pyxum*, etiam *Pyxuntum* nominat, Urbem excisam Lucaniæ, nunc exiguum Castrum, vulgo *Piscioti* dictum. Existimat enim *Ferrarius*, *Pyxuntum*, seu *Pyxum*, *Strabonis*, & *Plinii*, Latinis vero *Buxentum*, esse Castrum nunc *Piscioti* appellatum, vetus *Buxenti* nomen obtinens a *Buxo*, cujus ibi ingens copia reperitur. Ceterum *Baudrand* satius putat, *Buxentum* aliis esse *Policastrum*, 15. milliaribus Italicis a *Capo Piscioti* in ortum distans. Quæ nunc recepta magis videtur sententia. *Buxentini* populi memorantur *Plinio*. *Silius* quoque *Italicus* dixit: (4)*

Arridet tellus, seu sunt Buxentia cordi

Rura magis.

Fortè vetus *Strabonis* versio Latina occasionem dedit Ughello, ut antiquum *Buxentum*, *Pituntiam* nuncuparet: in Latina quippe Editione, *Guarino Veronensi*, & *Gregorio Tifernati* tributa, *Basilicæ* ann. 1523. typis procusâ lic legimus: (5) *Dehinc post*

(1) Ughellus Tom. VII. col. 758.

(2) *Strabo* lib. 6. post init.

(3) *Plinius* lib. 3. cap. 5.

(4) *Silius* lib. 9.

(5) *Strabo* loc. cit. juxta *Basilicæ*. Edit. ann. 1523.

1734 Orbis Sacer & Profanus

post Palinurum Pyxantis promontorium prominet, & portus, & amnis, tria enim uno contenta sunt nomine. Secundum Pyxantem Sinus est Talaus, & amnis Talaus, & Urbs Lucania postrema, paululum a Mari semota Sybaritarum colonia. Ex voce Pyxantis Ughellus alteram Pituntia formavit: nec dubium quin Buxentum indicare volueris. Quamquam non omnino certum sit, an Polycastrum eo loci situm sit, ubi vetus Buxentum fuit. A Romanis Buxentum deductam fuisse coloniam post secundum Bellum Punicum Livius pluries narrat: (1) Primum cum C. Acilius Tribunus plebis tulit, ut quinque Colonie in oram maritimam deducerentur, duæ ad ostia fluminum Vulturii, Litrernique, una ad Puteolos, una ad Castrum Salerni, his Buxentum adiectum, tricene familiae in singulas Colonias jubebantur mitti, iis triumviri deducendis illi, qui per triennium Magistratum haberent, creati M. Servilius Geminus Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Adscripti deinde Coloni ex Latinis, (2) novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini qui in Coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent, Puteolos, Salernumque & Buxentum ascripti coloni nomina dederant, quum ob id se pro civibus Romanis ferrent Senatus judicavit, non esse eos cives Romanos. Litem postmodum ita composuisse Senatus visus est, ut non amplius qui adscripti fuerant ex Latinis, sed Romani cives novas Colonias obtinerent, ut idem Livius paulo post refert. Colonia Romanorum civium deductæ eo anno sunt, Puteolos, Vulturium, Litrernum, treceni homines in singulas, item Salernum Buxentumque Colonia Romana deductæ sunt, deduxere triumviri T. Sempronius Longus, qui tum Consul erat,

M. Servilius, Q. Minutius Thermus, ager divisus, qui Campanorum fuerat. Demum Livius præfatus prodit, Siphontum, Buxentumque colonias habitatoribus destitutas, rursus Apul. Claudio Pulchro, & M. Sempronio Tulio Serrano Consulibus, novos colonos illuc directos: (3) Extremo anno, inquit, quia Sp. Posthumius Consul renuntiaverat, peragrantem se, propter questionem utrumque litus Italiae, desertas Colonias, Siphontum supero Buxentum infero mari invenisse, triumviri ad Colonias eo scribendas ex S. C. ab T. Menio Prætoris urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tullius, Cn. Bibulus Pampbilus.

XVIII. Illustrior extitit Buxentini civitas Christiana Religione suscepta, cum priscis temporibus promeruerit Episcopali Sede nobilitari. Rusticus Buxentinus Episcopus sedit in Concilio Romæ habito sub Symmacho, anno 501. Verum Buxentum everso, postmodum illi Policastrum in Episcopatus dignitate successit. Antequam tamen de hac Sede disserteramus, lubet perpauca de varia istius civitatis fortuna prælibare. Initio amplam eam extitisse, ac magnificis ornatam ædificiis, indicant ejus vestigia, & ruinæ quæ adhuc supersunt. Sed diversis bellorum infortuniis vexata in multorum prædam cessit. Cumprimis Robertus Normannus Dux anno Christi 1065. illam e fundamentis evertit. At Rogerius Rex, ex eadem Normannorum gente, illam magnificentius restituit, atque Comitatus titulo exornatam Simeoni filio suo notho dono dedit. Pervenit deinde ad Joannem Ruffum ann. 1299. Post id temporis, Joanna hujus nominis prima Neapolitanum Regnum moderante, Gabriele, & Luciarri nobilissima Grimoaldo-

(1) Livius Dec. 3. lib. 2. alias 32.

(2) Ibid. lib. 4. alias 34.

(3) Ibid. lib. 9. alias 39.

dorum Familie dominatum susceperunt. Regnante postmodum Ferdinando Urbis istius imperium Antonio Petrouccio Antonelli filio concessum fuit; sed cum is Majestatis reus convictus esset, vitam simul, & ditionem amisit. Tandem Ferdinandus II. Regia liberalitate Policastri Comitem creavit Joannem Carrafam de Spina, Virum & nobilitate generis clarissimum, & rerum gestarum gloria totius Regni benemeritum: cujus posterius hodieque Policastri Comitatu potiuntur. Quo ex tempore variis hæc civitas incommodis obnoxia extremum præne sui excidium passa est. Bis quippe a Turcarum classe capta, demum solo æquata est; vixque paucas nunc habet domus, adeo ut Ughelli ætate, seculo proxime elapso, ob cœli inclementiam intra dirutæ civitatis mœnia animæ fideliū vix triginta numerarentur. Ea desolatione, direptis a Turcarum classe pretiosis quibusque ejusdem civitatis, vetusta perierunt istius Ecclesiæ monumenta: quo infortunio factum est, ut Episcopatus Policastrensis primordia, ejusque primorum Antistitem nomina, & tempora prorsus ignorentur. Primus quidem in Catalogo Policastrensiū Episcoporum apud Ughellum recensetur Sanctus Petrus Cavenensis Abbas; sed ut idem Ughellus, & post ipsum Lucentius observant, alii præcesserant Antistites: nam ex vetusto hujus Ecclesiæ monumento, ut nobis indicat Ughelli adnotatio MS. in veteri Buxentina civitate, cum Policastrensis restitueretur Episcopatus, Petrus ordinatus est Episcopus Policastri, ut ex literis Alphani Salerni Archipræsulis ad Clerum Buxentinum datis, anno Præfulatus sui 21. qui fuit Christi 1079. Hinc merito Lucentius conicit, Policastrum successisse Buxen-

to in Episcopatus dignitate, & alios ante Petrum Cavenensis Monasterii Abbatem habuisse Episcopos, quorum periere monumenta.

XIX. Petrus laudatus S. Alpherii Cavenensis Monasterii fundatoris, ac primi Abbatis ex fratre nepos, clarissimis natalibus ortus Salerni, ex spectabili scilicet Pappacarbonum Familia, quæ a Longobardorum sanguine trahebat originem, meritis, & sanctimonia illustris fuit. A Patruo suo Alpherio in Caveni Monasterio Monachalem habitum suscepit, vitamque Monasticam professus virtutibus adeo excelluit, ⁽¹⁾ *ut potentibus Clero, & populo, una cum Gifulfo, seu Gifulfo Salerni Principe, in Ecclesia Policastrensi in Episcopum electus est.* Ab Alphano Salerni Archiepiscopo consecratus est, an. 1079. ut antea vidimus. Parvo tamen tempore Petrum Policastrensi Ecclesiæ præfuisse, ac sponte dignitate dimissa, ad suum Monasterium rediisse, ejusdem Acta a Venerabili Abbate conscripta testantur: *Qui cum parum illic temporis expendisset, exterioris vitæ strepitum non ferens, ad Monasterium rediit, ac se interioris vitæ studio more solito totum dedit.* Mox Sancti Leonis, secundi Abbatis Cavenensis, qui ob senium Præfectura se abdicavit, opera, ejusdem Cœnobii tertius Abbas electus, ea prudentia, zelo, & vitæ sanctimonia illud gubernavit, atque sanctissimis institutis munivit, ut trium millium, & amplius Monachorum, Pater extiterit, quos ipse propriis manibus Monastico habitu induit. Urbani II. Summi Pontificis fuit institutor egregius, quem propterea beatissimus ille Pontifex tanto honore prosequutus est, ut ipsum in Synodo multorum Episcoporum Mitra exornaverit; uti eadem Acta his verbis

(1) In Vita Sancti Petri Policastri. Episc. apud Bolland. Tom. I. Martii pag. 628.

1736 Orbis Sacer & Profanus

bis referunt: In Synodo ei more suo nudato capite residenti, sanctæ memoriæ Papa Urbanus Pontificalium Infulam misit: quam utique vir Domini & pro summi Pontificis reverentia venerabiliter recepit, & officiosissime salutavit, & tamen eiusdem Sacerdotalis mitræ usum, etiam rogante Papa, contempsit. Quod non ob aliud fecisse creditur, nisi ut quorundam arrogantiam humilitatis exemplo damnares, qui dam se inaniter extollunt, indubito sibi Sanctæ Ecclesiæ honores non metuunt usurpare. De hac Synodo in qua B. Petrus Pontificali Infula ab Urbano II. decoratus fuit, discrepant auctores; Baronius, & alii Beneventanam fuisse volunt, an. 1091. celebratam; & Melphitanam Ughellus; Trojanam vero Henschenius, & Papebrochius, qui Tom. I. mens. Martii, ad diem IV. pag. 334. præcedentes explodunt: (1) Non intelligitur, inquit, Synodus Beneventana anno 1091. collecta, in qua Guibertus Antipapa eiusque complices sunt excommunicati; uti opinantur, Baronius, Bucelinus, Binus, Surius: sed Concilium Trojanum primum, quod initio Pontificatus in Apulia habuit, uti in Chronico Cavenfi legitur. Male apud Ughellum Melphitanum, apud alios Claromontanum. Ceterum Lucentius de hac ipsa Synodo, itemque Ughelli Continuator aliter sentiunt, nempe existimant, Synodum fuisse Melphitanam, quæ tamen non est celebrata post Beneventanam, sed anno præcedenti, ut videre est apud Baronium, ann. 1090. & 1091. & in Beneventana Pontificalium Infulam jam primo oblatam Petro Abbati, & proxime subsequente anno 1092. dato Diplomate Apostolico Pontificalium usum ei datum ab Urbano II. Illud Diploma recitatur a Margherino in Bullario Casinensi,

Tom. I. Constit. 9. sub datum Salerni 14. Septembris, ann. 1092. Primus itaque inter Abbates Monachorum fuit S. Petrus Cavenfis Abbas, qui a Romano Pontifice usum Pontificalium obtinuit, qui postmodum tractu temporis ad alios Abbates extensus est. Hujus S. Petri primum Policastrensis Episcopi, deinde Cavenfis Abbatis Acta, auctore Abbate Venusino, ex MS. Cavenfi, & Editione Ughelli, ac Surii late descripserunt laudati Henschenius Papebrochius, Tom. I. de Actis SS. Mensis Martii, pag. 330.

XX. Primarium Templum inter vetera, quæ supersunt, Policastri jam diruti rudera, paucaque ædes, adhuc perstat, Deiparæ Virginis in cælum Assumptæ sacrum. Divina illic munia implent duodecim Canonici, ex quibus duo dignitate emicant Archidiaconus, & Cantor. Pusilli gregis curam in civitate Archidiaconus sustinet. Nullum ibi aut virosum, aut Virginum Cœnobium. Diocesis satis ampla plura complectitur loca, quorum hic damus nomina: Battalea, Camerotta, Casalellum, Casella, S. Joannes ad Pyrum, Lacus liber, Latronicum, Lenticoia, Laurea, Libonatum, Lipsanum, Sanctus Christophorus, Sancta Marina, Morigeratum, Puderia, Rivellum: Rocca gloriosa, Celle, Sicili, Triclinia, Turracca, Turri, Turris Urfaia, Petrutia, & Turtarella. Ex his vero oppida præcipua sunt, Laurea, Lacus liber, Rivellum, Sanctus Joannes ad Pyrum, ac Turris Urfaia. Episcopus Baronatus titulo gaudet in oppidis Turris Urfaie, & Petrutie, seu Petrosie; in quibus cum Ecclesiastica, tum civili pollet potestate; binasque obtinet Aëdes, alteram in civitate prope Cathedralē, alteram in oppido Urfaie, quam continue

(1) Bolland. Tom. I. Martii, pag. 334. in Notis.

tinue fere colit, ubi & Clericorum Seminarium adest. In tota Diœcesi 29. Parœciæ numerantur, quatuor Virorum Cœnobîa, duæ Abbatiæ; quatuor Xenodochia; & 24. Laicorum Sodalitia. Duarum Abbatiarum, quarum paulo ante meminimus, altera S. Nicolai de Bosco Romanæ Basilicæ Divi Petri, altera S. Joannis ad Pinam Sacello Præsepis Domini S. Mariæ Maioris Urbis Romæ unita est. Nullum extat in hac Diœcesi Monialium Cœnobium, quod enim quondam in oppido Rocchæ gloriôsæ conditum erat, Turcæ incenderunt.

XXI. *Acernum* parva civitas est mediterranea Principatus ulterioris, 15. mil. pas. a Salerno in Ortum, a Monte Corvino 7. distans, posita citra Silarum amnem, ad latus habens Veliam, & Picentiam Urbes excisas. Haud multam sibi hanc Urbem vindicare vetustatem inde coniicio, quod ne dum veteres nulli ejus meminerint, sed neque ex modernis Blondus, Leander, Sigonius, & alii, quamquam longe ante horum ætatem constructam fuisse constat. Marchionatus titulo decoratur. Sedet media in planitie, nullis quidem munita muris, sed undique montibus vallata. Episcopatus Sedes effecta est seculo tantum duodecimo, primusque ejus Episcopus nomine Pisanus sedere cœpit circa Christi annum 1136. Cathedralis Ecclesiâ olim Sancto Donato Episcopo, & Martyri sacra, cum jam collapsa sit, Acernenfes Episcopi ejus loco adlegerunt Basilicam Deiparæ Virgini dicatam; in qua religiôsæ custoditur Calvaria S. Donati Episcopi Arretini, & Martyris, civitatis hujus Patroni. Sacra ibidem celebrant duodecim Canonici, ex quibus quatuor dignitate eminent, nimirum Archidiaconus, Primicerius, Thesaurarius,

Pars II. Vol. III.

& Cantor. Unica in Urbe est Parœcia in ipsa Cathedrali sita, duabus aliis jam sublatis, ob imminutam populi frequentiam: persistant nihilominus illarum Tempia, quæ hodie nonnisi Missarum Sacrificiis illic offerendis inserviunt. Unicum tantum Cœnobium FF. Observantiæ Divi Francisci, & duo Laicorum Sodalitia illic visuntur. Caret civitas Xenodochio, Monte Pietatis, & Seminario. Diœcesis in tres partes distributa est: prima ipsa Acernenfis civitate, ac proximis ei locis definitur. Altera est Mons Corvinus in plures Pagos divisus; illic ejusdem nominis oppidum, cui adiacent montes olei feracissimi, in quibus major fere portio Ecclesiasticorum prædiorum posita. Ejusmodi vero montibus subjacent agri, & lati, & fertiles, qui ab indigenis excoluntur, ad mare usque porrecti. Ea autem pars oppidi istius, quæ ad Acernensem pertinet Diœcesim, 600. & amplius domos continet. Ecclesiâ Matrix ibi erecta, & Divo Petro sacra, Capitulo receptivo, ut aiunt, decoratur, quod ex tribus Dignitatibus, Archipresbytero nimirum, Primicerio, & Thesaurario, ac duobus Capellanis coalescit, nec non Presbyteris omnibus ejusdem loci. Quicumque enim ex hac Diœcesis parte Presbyteri ordinantur, in Capitularium cœtum adscribi solent. Portio autem singulis hisce Presbyteris tribuitur quindecim Ducatorum. Ab hac Ecclesiâ maior pars oppidi Sacramenta petit. In hac Ecclesiâ principe adest Laicorum Sodalitium annuos habens redditus quingentorum Ducatorum, ex quibus stipendia sex Capellanis erogantur, & quidquid ceræ, oleique opus est, ejusdem Sodalitii administratores elargiuntur, quin & pauperibus subvenire solent. Eidem Ecclesiæ adiacent Ædes Episcopi, qui

L I

co

1738 Orbis Sacer & Profanus

eo in oppido residere, & muneribus Pontificalibus fungi consuevit. Eo item in oppido eminet altera Ecclesia Collegiata, cui Rector, & quatuor Capellani administrant, iidemque vicinioribus Pagis Sacramenta conferunt: duæ insuper extant aliæ Parœciæ, quibus proprii Pastores præfunt. Tertia pars Diocesis Gaurus est oppidum, de quo alibi diximus, ubi pariter adest Collegiata Ecclesia, & Capitulum, cui Archipresbyter præsidet. Ex tribus porro hujusce Diocesis partibus, illa Montis Corvini excepta, reliquæ steriles sunt, earumque agri, non frumento, sed lino serendo sunt usui. Ceterum quod natura loci negavit, incolæ industria sua parant: Apuliam quippe jumentis, ac mulis obeunt, indeque advecto frumento, suam & finitimorum levant inopiam.

XXII. *Campaniæ* civitas in Principatu ulteriori, inter altissimos montes sita est, haud procul ab Ebulo nobili Campaniæ oppido, quod Robertus Guiscardus extruxit. A Salerno Metropoli 16. milliariibus in Ortum, undecim vero a Mari Tyrrheno, pariter in Ortum recedit. Loco amœno tutissimoque posita est, populo, ac civibus frequens, quorum & multi nobiles, & plures Jurisprudentiæ, ac Philosophiæ laude claruerunt. Latet ejus origo, nec apud veteres ulla ejus mentio reperitur. Nomen ipsi inditum inde volunt aliqui, quod veluti extrema sit Campaniæ linea. Ex ea prodierunt, S. Antoninus Abbas, & Caucitorum, sive Castellorum antiqua stirps, cujus Sacra Lipsana apud Surrentum asservantur; & Dominica Sanctissima Virgo, & Martyr, quæ in Diocletiani, & Maximiani Imperatorum persecutione, pro Christi nomine sanguinem fudit, cujus Sacra Natalitia die 6. mensis Augusti cele-

brantur; ejusdemque Corpus miraculo Tropeiæ Calabria civitatem delatum, ibi honorifice colitur. Quamquam autem ex istius B. Virginis passionem exploratum sit, jam a præscitis temporibus hac in Urbe Christi fidem fuisse propagatam, Sedem tamen Episcopatus non obtinuit nisi a Clemente VII. ann. 1525. die 19. Junii, quo Pontifex ille Maximus Collegiatam Ecclesiam S. Mariæ Pacis nuncupatam, in Cathedralē erexit, ac Suffraganeam Salernitanam Archiepiscopi esse decrevit, eidemque univit Satriensem Ecclesiam Compasano Metropolitæ Suffraganeam. Quare unus idemque Episcopus deinceps & Satriensis, & Campanensis dicitur, sicque duos Metropolitæ agnoscit, quæ Satriensis Compasani, quæ vero Campanensis Salernitanum. Sed de Satriensi Ecclesia inferius suo loco in Compasani agemus. Episcopus in Campaniæ civitate plerumque residet, cujus Cathedralis Basilica veteri titulo Sanctæ Mariæ Pacis gaudet, in ipsa Urbe posita. Dives ea est insignium, Reliquiarum, nempe unius ex Spinis Coronæ D. N. Jesu Christi, partis Brachii S. Apollinaris, & alterius Brachii S. Donati Episcoporum & Martyrum. Sacris illi dant operam Canonici octodecim, & quibus septem dignitate fulgent, scilicet Archidiaconus, Archipresbyter, Decanus, Cantor, Primicerius, Thesaurarius, & Sacrista: Clerici Præbendam habentes decem, & quatuor Subdiaconi. In Cathedrali Animarum Curam Archipresbyter gerit: tres aliæ extant in Urbe Parœciæ, quarum duæ Capitulo unitæ sunt, tertia uni ex FF. Ordinis Prædicatorum, concedita. Regularium Cœnobia, sex diversorum Ordinum; Monialium vero tria. Laicorum Sodalitia quinque, Xenodochium unum, Seminarium

rium verò Clericorum adhuc desideratur. Fidelium animæ ibi degentium ad quinque millia censentur. Diocesum Campaniensis Episcopatus nullam possidet, sola Satriensis ditone contentus, de qua suo loco. Cherubinus Caietanus, Caieta oriundus, cum esset Episcopus Satriensis, primus Campaniæ civitatis renuntiatus est Præsul a Clemente VII. Summo Pontifice, die 19. Junii, ann. 1525. dictusque Campaniensis, & Satriensis Episcopus. Inter huiusce Sedis Antistites maxime enituit Fr. Marcus Laureus Tropeianus, Ordinis Prædicatorum Theologus eximius, in Concilio Tridentino inter Patres doctissimos enumeratus, quorum doctrinam Sancta Synodus plurimi æstimavit.

XXIII. *Cava* Urbs est Principatus Citerioris parvi circuitus, paucisque constans incolis, inter Salernum, & Nuceriam, vix quatuor miliaribus utrimque distans, totidemque ab ora Sinus Salernitani. Nulla in veterum Historiis ejus occurrit mentio. Ex recentioribus Flavius Blondus in Campaniæ descriptione, ubi de Valle inter Nuceros montes sita & fluvio illic interlabente disseruit, mox perpauca de istius Urbis situ hæc tradit: ⁽¹⁾ *Cavaque Urbs a Situ appellata valli, & fluvio dextrorsum in monte imminet. Sed a Nuceria Urbe ad prædictas Cavas progressi, montes dextrorsum linguimus celsos amplissimosque in mare inferum excurrentes, & Promontorium facientes, quod Minerva cognomen prisca temporibus habuit; nunc ab Amalphi opido appellatum.* Similia fere prodit Leander, sed neuter ipsorum quidpiam de istius Urbis origine pandit. Quod tamen eleganter exhibet Vir Clarissim. Ferdinandus Ughellus: ⁽²⁾

*Cava, inquit, Civitas Provinciæ Principatus Neapolitani Regni, ex reliquiis antiquæ civitatis Marcina crevit, quam olim antiqui Etrusci prope mare edificarunt, ubi hoc tempore Castellum, cognomento Veterum spectatur, ut narrat Strabo lib. 5. Conjectura est Gensericum Vandalorum Regem excidisse Marcinam, quem Eudoxia Imperatrix contra Maximum mariti interfecitorem, Imperique invasorem advocaverat. Hic cum reverteretur ex Africa, in pluribus Regni Neapolitani civitatibus, quas in totum exciderat, sua crudelitatis reliquit vestigia, Marcina incolis in caveas montium Metelliani profugientibus, ut Barbarorum iram declinarent, ut auctor est Procopius; cumque ex vetustate, Marcina memoria mortalibus excidisset, loco, ubi jam fuerat, ob antiquitatem Veteris cognomen adhefit, & Cavearum Metellianarum, in quibus Marcina incolæ latuerant, hac illucque incertis sedibus divagantes, donec anno 1080. Petrus Abbas inclusti Monasterii S. Trinitatis, supra Monasterium a se constructæ civitati circumdedit muros, invitatæ quaquaversum dispersis civibus, ut illam vellent frequentare, a Caveis unde exierant, Cavae nomen fecere. Ita Ughellus. Veteris illius Marcinae Urbis, ex cujus incolarum reliquiis Cavam exortam Ughellus narrat, nomen, situmque laudatus ab eo Strabo descripsit: ⁽³⁾ *Inter Sirensas, & Posidoniam Marcina est a Tyrrheni condita, a Samnitibus habitata. Hinc per Nuceriam Pompeios usque ipsibus est longior 120. stadiis.* Præter unum Strabonem, ex veteribus neminem deprehendere potui, qui Marcinae mentionem faciat. Nichil de illa Plinius, Pomponius Mela, Ptolemæus, Antoninus, Marcellinus Comes scriptum reliquere. Ex*

L l 2 me-

(1) Blondus in Campaniæ.

(2) Ughellus Tom. I. col. 645.

(3) Strabo lib. 5. versus finem.

1740 Orbis Sacer & Profanus

mediæ ætatis Scriptoribus unum Proprium Ughellus laudat. Recentes de hac Urbe prorsus silent, nedum Blondus, Leander, Sabellicus, Sigonius, sed & moderni omnes Geographi tacent. Non ideo tamen contemnenda Strabonis auctoritas. Fortassis ea civitas post Strabonis ævum aliud nomen accepit, sed ingenue fateor, adhuc mihi incognitum. Si igitur Ughelli coniectura vera est, Cava ex Marcina excisæ reliquiis hac illacque disperfis, atque a S. Petro Cavenſi Abbate collectis exordium cepit, & incrementa, a vicinis montium Caveis, in quibus Marcina civis profugi diu latuerant, nomen adeptæ.

XXIV. Quoniam vero ex Cavenſi celeberrimo Ordinis Divi Benedicti Monasterio hæc civitas exordium, augmentum, opes, gloriam, dignitatemque naſta eſt, operæ pretium arbitror de huius Monasterii origine, amplitudine, decore, ac veterum Monachorum ſanctimonia quidpiam, paucis licet lineis, hic adnotare. Conſurgit nobile iſtud Cœnobium in Matelliano Cava juxta Cryptam, quam veteres *Arſtiam* dixerunt, in Valle amœniſſima, ad Selanum limpidiſſimum fluviolum, quarto, aut quinto circiter a Salerno milliaro. Prima ejus fundamenta, jecit Vir Sanctiſſimus Alferius, ſeu Adelferius, ex Salernitana civitate, clariffimis natalibus ortus, ex ſpectabili nimirum Pappacarbonum Familia, quæ a Longobardorum ſanguine trahebat originem. Is primum Cluniacenſis Monachus, poſtea ejusdem Cavenſis Monasterii Fundator, primuſque Abbas extitit, eique præfuit ab anno 980. uſque ad annum 1050. quo meritis, & virtutibus plenus ad Dominum migravit. Ante obitum, ſui ſucceſſorem in Monasterii regi-

mine inſtituit B. Leonem Lucenſem diſcipulum ſuum, qui ad annum uſque 1079. illud Sanctiſſime rexit, jamque ætate longævus Sanctum Petrum Salernitanum, B. Alferii nepotem, cujus ſupra meminimus, Abbatem eligendum curavit. Petrus iſte tertius Cavenſis Monasterii Abbas rerum geſtarum amplitudine, vitæ ſanctimonia, gravitate morum, ac ſeveritate Monastiæ diſciplinæ, longe omnibus excelluit. Eccleſiam a fundamentis excitavit, Sanctiſſimæ Trinitatis titulo, quo jampridem B. Alferius Cœnobium nuncupaverat, inſignitam; quam Urbanus II. ejusdem Petri, primum in Cluniacenſi, deinde in Cavenſi Monasteriis diſcipulus, & comes, poſtea Pontifex Maximus ſolemni ritu dedicavit. Hiftoriam Dedicationis Eccleſiæ Cavenſis, ex MS. Codice ejusdem Monasterii Ughellus Tom. VII. col. 512. & ſeqq. ac recens Henſchenius, & Papebrochius Tom. I. menſis Martii, pag. 335. ediderunt: quam hic paucis omiſſis exhibemus. (1)

XXV. Anno a Chriſti Nativitate 1092. Urbanus II. Pontifex Maximus, qui natione Gallus, profeſſione Monachus, Oddo antea nomine in Cluniacenſi Cœnobio B. Petri Abbatis Cavenſis diſcipulus fuerat, & ad Cavenſe Monasterium revertentis individuus comes ac vitæ ſocius, Salernum a Sereniſſimo Duce Rogerio, Roberti Guifcardi filio honorifice deductus, dum pietatis, & grati animi ardore incenſus ſacrum reddere hunc locum (ſcilicet Cavenſe Cœnobium) cuperet, ac Sanctiſſimi Magiſtri ſui votum explere; conſono omnium populorum plaufu, aſſumptis ſecum Fratribus ſuis Reverendiſſimis Epiſcopis, & Cardinalibus, aliorumque Clericorum multitudine copioſa, ut Pontificem Maximum

(1) Ex Bollando Tom. I. Martij ad diem 4. pag. 335.

mum decebat, Salerno egressus, Monasterium adiit, consecrationis cæremoniam acturus: ut cuius erat præstans monasticæ disciplinæ religio, ejusdem esset Pontificiæ liberalitatis excellens munus. Comitatusque est eum Serenissimus Dux Rogerius, cum innumera Ducum ac Principum, aliorumque Nobilium turba; ut & Pontificem rerum gestarum gloriam clarum honoraret, obsequiumque impenderet, & tantæ solennitatis cæremoniis adesset, easque suis muneribus adaugeret. Cum autem sic pergens prope Cœnobium pervenisset (quo postea pro rei memoria Sacellum constructum est) animo pio complexus loci sanctitatem, religionis singulare munus, Monachorum ibidem degentium mores Angelicos, Magistri sui ingens meritum, itineraque ipsa Sanctorum pedibus contrita; ad Rogerium Ducem aliosque, qui aderant, Pontificia Maiestate conversus, *Indignum est, inquit, Filii, locum illum, quem Cælitum vitam agentes incolunt, quaque nudis plantis pergunt, nos peccatores aliter quam pedes adire.* His dictis in terram desiliens, ejusque exemplo ceteri, pedites ad Cœnobium ire pergunt. Vixque per lapidis jactum inde processerant, cum ei canitie grata elucens, Fratrum corona stipatus, reverenter occurrit venerabilis Petrus, moxque cum suis omnibus coram Summo Pontifice genuflectit: qui eum illico a terra erigens, affectuose complectitur, & osculatur: tum reliquos Fratres sereno vultu intuens benedicit, blandeque salutat admirandaque nascitur utrimque contentio, dum illi in pedum oscula ruunt, hic vero Fratrum suorum benevolentia motus, medios cupit complecti: sicque conspectu mutuo exhilarati, niixtisque lacrymis gaudentes veniunt ad Cœnobium.

Ædes ingressus Pontifex, Sacratissimæ Eucharistiæ primum reddito cultu, ad Specum postea se confert: ibique prostratus Alferii, & Leonis deosculatur monumenta, lacrymis rigat, diu multumque precatur. Ac tandem erectus populo benedicens, parata Monasterii testæ, cum Duce Rogerio ceterisque subivit, ibique diei illius reliquum assibiliter cum B. Petro Abbate, aliisque nonnullis Monachis, quos in Monastica conversatione degens antea noverat, in familiaribus colloquiis (Pontificem se oblitus) expendit. Sed & nocte ipsa cum eisdem Fratribus matutinas laudes solenniter persolventibus, devotus interfuit. Sequenti vero mane, necessariis de more paratis, Pontifex ad Altare solenni pompa procedens, ædes istas tum quidem pretioso contactas serico, aureis basilicis ornatas, florumque spirantium corona redimitas propriis manibus, Pontificiis cæremoniis ac ritibus oleo sacro perunxit, singulosque delinivit parietes; egregieque sculptam Crucem in sacra rei signum ac monumentum adhibuit, Summæque Trinitati Deo Altissimo dedicavit, die videlicet Nonarum Septembris, Indictione quintadecima.

Tam vero magnifica consecrationis pompa fuit, ut perpetuo suavissimi odores cremarentur, dulcissimi concentus exaudirentur, organorum, ac tibiæ ad jucundissimum numerum modulationes, non aures modo omnium, sed animos ad pietatem religionemque mira ratione accenderent, ac jam in Cœli beatissimis oris versari se omnes putarent. Præcipue vero Serenissimus Dux Rogerius his pietatis insigniis excitatus, coram Pontifice, & Cardinalibus, audientibus Principibus & populis, Cavensem omnem ditionem,

Im-

1742 Orbis Sacer & Profanus

Imperium in universos Lucanos, & vectigalibus immunitatem, maris dominium donavit: Notarios publicos, ac Judices, vassallosque creandi facultatem indulgit: morti destinatos eripiendi, duellorum rationem constituendi; caesarum & civilium & criminalium controversias decidendi, appellationes prosequendi tribuit potestatem. Atque (ut verbo dicam) cum summo potestatis Regalis jure, redditus ac fructus, summam multorum millium aureorum facientes, religiosa liberalitate contulit.

Eo autem illustrior Pontificis magnificentia fuit, quo sunt cœlestes opes divinaque munera terrenis atque humanis illustriora. Etenim ad Ducem Rogerium, ceterosque Prælatos ac Principes, universumque populum obortis lacrymis conversus, Pontificia summa potestate utens, Christique Domini uberrimos thesauros proferens, indulgit: ut quisquis divina ope in poenitentia statu existens, Sacrosanctas has ædes adierit ante diem Consecrationis, & die ipsa, hoc est quarto, & quinto die Septembris, nec non sacris diebus Cœnæ Dominicæ, & salutaris Passionis; eam Indulgentiam mereatur, quam mereretur, si pergeret ac rediret ad S. Jacobum Compostellanum. Ceteris vero anni diebus, qui istuc accesserit devotionis causa, contulit quatuor annorum, & totidem quadragenarum Indulgentiam. Effecit etiam, ut Sacellum, quod Abbatibus dicitur, ab amplissimo Brunone Casinensi Monacho, & Episcopo Signino eodem die consecraretur, adiciens Indulgentiam illud visitantibus his diebus septem annorum, & totidem quadragenarum. Ecclesiæ vero in adiacenti Cœnobio Casali positæ, & eo tempore consecratæ a Reverendissimo Rangerio Regitano Episcopo, concessa est Indul-

gentia illuc accedentibus devote septem annorum, & totidem quadragenarum, non modo dictis diebus, sed in qualibet Virginis Matris solennitate. Ipsos vero Monachos Sacrumque Cœnobium privilegiis suis ita munivit, libertateque donavit, & prærogativis auxit, extulit, atque ornavit; ut quæ ipsi Cœnobio compares, pauca reperias, anteponas autem nullum.

XXVI. Tum vero pompa finita, ad claustrum se Pontifex & Cardinales, cum Serenissimo Duce ac Principibus, B. Petro deducente, se conferunt. Cetera ingens multitudo vallem totam occupat, frugalique prandio expleto, Monachis in unum coactis, tali oratione Pontifex usus dicitur: *Agitate animo, Fratres, quanta dignitas atque maiestas sit religiosi Monachi, quem Deus a seculi fluctibus emersum, in pacatissimum Religionis sinum deduxit; ut mentis oculo monastica disciplina purgato, quam sint humana omnia fluxa, angusta, mortalia, erroris & inanitatis plenissima deprehendere facile possit: ac licet in terris versetur, Cœlitum tamen jura tenet, & jam quodammodo in Beatorum numerum collocatur. Nam quo ego utor auro baculo, ut magna sit dignitatis, est tamen integumentum molestissimarum curarum, fastidiosissimi stomachi. Quamobrem, quod habetis, tenete, ut coronam vestram nemo accipiat. Et onus nostrum, charissimi Fratres, quia auctoritate non licet, precibus vestris portate, pietatisque affectu vicem meam dolete.* His aliisque dictis, ac benedictione indulta, singulisque proprio nomine appellatis, cum Duce Rogerio, aliisque qui secum venerant, Salerno repetiit. Hucusque Chironicon Cavense: in quo illud præterea Privilegium B. Petro Abbati, ejusque Successoribus ab eodem Urbano tri-

bu-

butum fuisse proditum est: ⁽¹⁾ *Con-*
cessam videlicet fuisse, atque edito
perpetuo confirmatam omnimodam ju-
risdictionem Episcopalem, nempe ut in
omnibus, ac singulis Monasteriis, op-
pidis, castris, ac terris habitis, &
habendis Abbas Cavenfis libere valeat
omnia Pontificalia, & spiritualia exer-
cere; abdicat dumtaxat potestate ab
his, quæ sunt Ordinis Episcopalis; a
Sacrorum videlicet Ordinum collatio-
ne, Basilicarum consecratione, & Chri-
smatis confessione. Sub datum Saler-
ni per manus Joannis S. R. E. Diaconi
Cardinalis 18. Kal. Octobris 5. In-
dict. 1092.

XXVII. Divi Petri Abbatis sæ-
pius memorati tempore, ac deinceps
Cavenfis Monasterium eo amplitudi-
nis, dignitatis, atque splendoris per-
venit, ut inclytæ Congregationis, ab
illo Cavenfis nuncupatæ, ac plurium
Cœnobiorum Caput, & parens eva-
serit. De ejusmodi Congregationis
origine, ac amplitudine ex præfato
Cavenfis Chronico Ughellus hæc pro-
dit. „ Interea cum Cavenfis Mona-
sterii habitacula minime suffice-
rent multitudini eorum; qui seculum
relinquentes habitum Sanctæ
Religionis suscipiebant, multi
Principes, & seculi potentes Cœ-
nobis, & Ecclesias certatim con-
struere, & Sancto loco pro Ser-
vorum Dei habitatione offerre vi-
debantur. Summi etiam Pontifices
Monasteria, Ecclesiasque condonare;
Abbates quoque ipsi, ac
Monachi Cavenfis Monasteria in
dies erigere conati sunt: ea enim
erat ad sanctæ conversationis di-
sciplinam confugientium multitu-
do, ut Beatus Petrus Abbas plus-
quam tribus millibus Religionis
habitum suis manibus imposuerit.
Fuerunt proinde Ecclesiæ Caven-
si Monasterio subiectæ supra nu-

merum trecentarum triginta trium
diversis in locis, tam in Regno
Neapolitano, quam in Sicilia, &
in ipsa Urbe Roma positæ, quæ
sub Congregatione Cavenfis esse
dicebantur: inter quas aderant
Monasteria Conventualia centum
viginti, e quibus viginti novem,
sub Abbatæ titulo, reliqua vero
nonaginta unum sub titulo Priora-
tus, seu Præposituræ regebantur.
Unde Prior Monasterii Cavenfis
respective ad alios ejusdem Con-
gregationis Priores (quorum ni-
mirum omnium primus erat) ma-
gnus vocatus est. Ecclesiæ autem
remanentes usque ad præfatum nu-
merum 333. per Monachos Ca-
venfis etiam gubernari solitæ, sub
titulis Rectoriæ, vel Custodiæ.
In plerisque vero totum Parochia-
le munus Monachi exercebant.
Quamobrem Cavenfis Monaste-
rium, & Ecclesiæ Sanctissimæ Tri-
nitatis Cavæ Caput, & Matrix
Ecclesiæ omnium earum Ecclesia-
rum dicebatur, & erat. Et quia
universæ Ecclesiæ ipsæ sub Abba-
te Cavenfis uno omnium capite
constitutæ, Cavenfis Monasterii
Regulam profitentes, eamque
unam vivendi normam sequentes
Christo Domino militabant, Con-
gregationis Cavenfis nomen meri-
to sibi vindicarunt. Et quod Ca-
venfis Monasterium tale nomen
apud omnes adeptum sit, nempe
Religionis, Ordinis, & Congre-
gationis, patet ex Diplomatribus
Petri Archiepiscopi Beneventani
anno 1147. quibus Marinum Ca-
venfis Congregationis, ac totius
Religionis Cavenfis Abbatem nun-
cupat. Ex Diplomate Anacleti Pa-
pæ, ubi dicit: *Dilecti in Domino*
fili Simeon venerabilis Cœnobii Ca-
venfis Abbas, tuam & commissam
tibi

(1) Apud Ughellum Tom. VII. col. 115.

1744 Orbis Sacer & Profanus

„ *tibi Congregationis Religionem, quæ
longe lateque per Dei gratiam præ-
fulgere dignoscitur* „ Et ex plu-
ribus aliis monumentis, quæ ibidem
Ughellus recitat.

XXVIII. Plures viri doctrina,
ac pietate illustres ex Cavenſi Mo-
naſterio, ejusque Congregatione pro-
dierunt, quorum varii ante Comites
ac nobiles Domini ſub S. Petro Ab-
bate vitam Monaſticam auſpicati ſunt;
alii inde aſſumpti ad Epiſcopalem,
aut Cardinalitiam Dignitatem; quo-
rum Catalogum Lector apud Ughel-
lum reperiet. Præcipue autem vitæ
ſanctimonia, ac Monaſtica vitæ ſe-
veriori diſciplina emicuerunt, S. Al-
ſerius ⁽¹⁾ primus Monaſterii Cavenſis
Abbas, ejusdemque fundator e-
gregius, qui pridie Idus Aprilis, an-
no 1050. ſanctitate, & miraculorum
gloria inſignis in cælos migravit,
relictæ in Monaſterii regimine S. Le-
one ſucceſſore: cui ob ſacra merita
dicatus eſt dies 12. Julii, quo de-
ceſſit e vita, anno 1075. cum pri-
dem ante S. Petrum conſtituiſſet
Succeſſorem, tertium ejusdem Mo-
naſterii Abbatem, dein reſtaurato-
rem, ac novum Congregationis Or-
dinis, & Regulæ Cavenſis fundato-
rem. Petro ſucceſſit S. Conſtabilis
Lucanus, Cavenſis Monaſterii Alu-
mus, & quartus Abbas, D. Petri Di-
ſcipulus. Obiit ann. 1124. die 17.
Februarii, quo ejus Feſtum ibidem
celebratur: de quo Bollandus ad
eamdem diem 17. Februarii. Illu-
ſtrarunt deinceps idem Cœnobium,
Cavenſe, cui & Abbates præſuerunt,
Beati, Simeon, Falco, Marinus, Be-
nincſa, Petrus iſtius nominis ſecun-
dus; Baſſanus, Leonardus, & Leo II.
Horum omnium corpora in Crypta
S. Alſerii, aliſve ejusdem Eccleſiæ
Sanctiſſimæ Trinitatis tumulata, re-
ligioſa veneratione aſſervantur.

(1) S. Alſerii Vita apud Bolland. Tom. II. April.
pag. 96. S. Leonis Vita Tom. III. Julii pa-

XXIX. Iſtud itaque Monaſte-
rium Cavenſe Sanctorum Virorum,
nobile ſeminarium, initio a Salerni
Principibus, & a Rogerio Roberti
Guiſcardi Filio, Apuliæ, & Calabriæ
Duce ingentibus divitiis ditatum fuit,
ac maximis ornatum privilegiis, adeo
ut ejus Abbates civili jurisdiſtione,
armisque inſtar Principum ſucciati,
Cavæ, Caſtello S. Auditoris, aliſ-
que locis, & Caſtris dominarentur.
Illud ipſum poſtea Urbanus II. ab
omni jurisdiſtione Eccleſiaſtica Sa-
lernitani Archiepiſcopi exemiſt, Apo-
ſtolica Sedi immediate ſubiecit, ac
plurimis gratiis locupletavit; ut vi-
dere eſt in ejusdem Summi Pontifi-
cis Diplomate hac de re edito, quod
ex Archivo ipſius Cavenſis Cœnobii
Ughellus deſcripſit, Tom. I. col. 646.
Temporum decurſu, ſive priſtino
Monachorum ſervor deperiſſet, ſive
ingentes Monaſterii opes invidiam
excitaſſent, ſeculo decimoquarto ejus
Abbatia in Commendam conferri cœ-
pit; cumque ex Commendatariorum
iniuria Monaſtica diſciplinæ vigor, &
obſervantia penitus excoleviſſent, Bo-
niſſacius IX. Romanus Pontifex, an-
no 1394. Abbatiam cenſuit erigen-
dam in Cathedralẽ, Cavam vero
oppidum in civitatem, cui Antiſtes
præſeſt cum lautiori menſa, ex Mo-
naſterii redditibus detracta. Capi-
tulum ex Monachis conſtitutum fuit,
adeo ut Prior Clauſtralis primam poſt
Epiſcopum Dignitatem obtineret,
Decanus vero ſecundam. Primus E-
piſcopus a Boniſſacio Papa ordinatus
fuit Franciſcus Ayellus, patria Sa-
lernitanus; Ligorius vero de Maio-
rinis tunc Abbas Commendatarius,
ab eodem Pontifice Archiepiſcopus
Salernitanus renuntiatus fuit, Septi-
mo Idus Auguſti, ann. 1394. Boniſſa-
cii Diploma legitur apud Ughellum
loco citato, col. 656. ſic inſtituta.

Epi-

gin. 458. Sancti Petri Vita Tom. I. Martii
pag. 328.

Episcopalis Sedes, & Cathedralis in hoc Cœnobio permanſit uſque ad Alexandri Sexti tempora. Tunc enim cum Oliverius Caraffa Cavenſis Episcopus S. R. E. Cardinalis tentasset Caſinenſes Monachos in iſtud Monasterium introducere, graves inde, & inexplicabiles lites exarſerunt; quibus tandem finem impoſuit Leo X. Pont. Max. eo temperamento adhibito, ut Cathedralis nomen Eccleſiæ Sanctiſſimæ Trinitatis ſupprimeretur, ejus loco in Cathedralē erecta Sanctæ Mariæ Eccleſia, quæ in proximo ſita erat Caſtello, ut deinceps Episcopi ſedes eſſet. Capitulum vero Canonicorum ex ſecularibus Clericis inſtituit, cui poſt Episcopum Primicerius præſſet, certa cuique illorum reddituum portione attributa. Diœceſim Episcopo adſcripſit, ex ipſa Cavenſi Urbe lociſque antea Monasterio Cavenſi ſubiectis compositam, in quæ Antistes jurisdictionem ſuam exereret, Episcopali menſa ſatis congrua eidem adiecta. Monasterium Sanctiſſimæ Trinitatis

a Solis Monachis poſſidendum decrevit, quod & immediate ſubiectum eſſe ſancivit Apoſtolice Sedi, partemque reddituum iſdem Monachis impertiit. In Cathedrali Beatæ Mariæ Virgini de Viſitatione ſacra ſex Dignitates, ex quibus potior eſt Archidiaconatus, & octodecim Canonici inſerviunt; ſed eos cenſus adeo tenuis alit, ut divinis officiis quotidie nequeant intereſſe, ſed diebus tantum Dominicis, aliſque anni Feſtivitatiſ, ac toto Quadrageſimæ tempore. Cathedralis ipſa pauperior eſt, cum tamen amplior cenſus redundet in Præſulem. Sex in Urbe extant Parochiales Eccleſiæ, totidem Virorum Cœnobia, quatuor vero Monialium. Nullum illic Clericorum Seminarium, adeſt tamen Mons Pietatis, adſunt & tria Xenodochia. Diœceſis ad duodecim duntaxat millia paſuum excurrit. Quæ omnia ſuſius proſequitur Ughellus antea laudatus, quem optimus Lector conſulere poterit.

C A P U T XII.

Synopsis.

- I. ur rentum Campaniæ tribuitur. Varia ejus nomina. Vini Surrentini præſtantia.
- II. Surrenti ſitus, amœnitas, colles, Balnea: Romanorum Villa.
- III. Romanorum fuit Colonia & Municipium. Aliquando proprios habuit Duces.
- IV. Eccleſiæ Surrentinæ antiquitas. Illuſtres ejus Martyres.
- V. VI. VII. S. Renatus Surrentinus Episcopus. Ejus patria, oriſus; Pars II. Vol. III.

ordinatio, utriuſque tempus. An prius fuerit Andegavanſis Episcopus? Ubi ejus Corpus quieſcat.

VIII. IX. X. Valerius & alii Surrentini Antiſtiſtes ſanctitate celebres. S. Antoninus Abbas.

XI. Cathedralis Eccleſiæ ejusque Capitulum. Diœceſis Surrentinæ loca. Inſtitutio hujus Metropolis.

XII. Stabia vetus civitas, nunc diruta. Caſtellum Maris Stabienſe dirutum ipſi ſucceſſit.

M m

XIII. Sta-

1746 Orbis Sacer & Profanus

XIII. *Stabienſis Episcopatus antiquus. Urfus & Laurentius Episcopi quo tempore vixerint.*

XIV. *S. Catelli Episcopatus epocha ex S. Antonini Abbatis ætate indagatur.*

XV. *Ex Casinenſis Monasterii excidio & inſtauratione colligitur tempus adventus S. Antonini Abbatis ad Sanctum Catellum. Uſque ad num. XXIII.*

XXIV. *Altera ſententia Caraccioli & Ughelli de ſenſore S. Catelli & Antonini expenditur.*

XXV. *Stabienſis Eccleſia eſt Suffraganea Surrentinæ Metropolis.*

XXVI. *Maſſa Lubrenſis Urbis Principat. ceterior. ejusque origo. S. Conſtantium Urbis Patronum colit. Quinam is fuerit, & ubi ejus Corpus quieſcat.*

XXVII. *Tempus inſtituti Episcopatus Maſſæ Lubrenſis. Subſiſt Surrentinæ Metropoli.*

XXVIII. *Æqua Urbis Campanæ Episcopalis Suffraganea Metropolis Surrentinæ.*

I. icentinelorum Metropolitim quondam fuiſſe Surrentum, non deſunt qui aſſerant, quos inter Ptolemæus, Volterraque Geogr. lib. 6. Ferdinandus Ughellus. Sigonius tamen in tertia Campaniæ parte illud collocat, Strabonem ſequutus, de hac Urbe ſic loquentem: (1) *Pompeii contiguum eſt Surrentum Campanorum: unde prominet Athenæum, ſeu Minervæ Promontorium, quod alii Prenuſſum vocant.* Haud aliter Plinius: (2) *Litore autem Neapolit Chalcidenſium & ipſa Parthenope, a tumultu Sirenis appellata: Herculanium, Pompeii: haud procul ſpectante monte Veſuvio, alluente vero Sarno amne, ager Nucernus: & novem millia paſſuum a mari Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervæ, Sirenium quondam Sede. Poniſonius Mela conſentit, inverſo tantum litoris ordine: (3) *Minervæ, inquit, promontorium, Sinus Puteolanus, Surrentum, Herculæum. Qui hanc Urbem intra Picentinelorum fines claudunt, eam forte rationem habuere, quod illa inter oſtia Sarni fluminis Campanos a Picentinis dividentiſ poſita ſit: quibus Ptolemæus**

favere videtur, niſi tamen auctoritas ejus plus valeat, quam reliquorum Scriptorum omnium, qui Picentini agri initium ſtatuunt poſt Minervæ Promontorium. Nunc certe Surrentum ab omnibus Campaniæ adſcribitur. Ejus ſitum ex Strabone, & Plinio antea laudatis facile noſcimus. In Tyrrheni quippe Maris litore, ad Sinum Crateris, inter oſtia Sarni amnis, & Athenæum Promontorium ſita eſt, amœnoque in colle ſedet. Inter Neapolim, & Minervæ Promontorium poſita, ab illa 24. totidemque fere a Salerno: ab hoc 6. mil. paſſ. in Meridiem recedit. Ab Ulyſſe conditam referunt; forte ea ducti coniectura, quod, Strabone auctore, in proximo Minervæ Promontorio, Templum ab Ulyſſe Minervæ fuerit erectum: (4) *Exiſt autem, ait, in extremo ejus Promontorii Minervæ Sacellum, quod Ulyſſes ædificavit.* Ceterum incertum eſt ejus exordium.

Non eodem modo huius civitatis nomen ab omnibus inſcribitur. Plinius, Mela, Silius, Statius, Tacitus, Suetonius, & Latinorum plerique *Surrentum*, a quibusdam poſteriorum temporum *Sorrentum* appellatur. Apud Strabonem lib. 5. juxta

(1) Strabo lib. 5.

(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

(3) Mela lib. 2. cap. 4.

(4) Strabo lib. 5.

Pars II. Lib. IV. Cap. XII. 1747

juxta Calauboni recentiorum editionem, quæ extat in celeberrima Bibliotheca S. Mariæ Novellæ Florentiæ, Ordin. Prædicat. *Surrentum* legitur. At in vetustiore Latina Versione Guarino Veronenſi, & Gregorio Tiferinati tributa, Bafilæ typis procuſa ann. 1523. quam penes me habeo pag. 171. *Syrum* nuncupatur. Ubi enim recentior editio vertit: *Pompeii contiguum eſt Surrentum Campanorum*; vetuſtior ita reddit: *Pompeii contiguum eſt Campanorum Syrum*. Ptolomæus item unica litera *r* *Surentum*, ſeu *Syrenton* nominat, quaſi *Surentum*, ſive *Sirenetum*, ut Pontanus animadvertit. In quam appellationem conſpiraffe etiam Diodorum Siculum, lib. 5. &

Dionem, in fine lib. 52. nonnulli tradunt: indeque Latinos ſuum *Surrentum* formaſſe. A Sirenum enim nomine oppidi huius vocabulum deductum eſſe, maxime credibile eſt; quando illæ circa hæc loca ſedem habuiſſe feruntur. Unde & lapides, ſeu ſcopuli in ea regione olim Sirenum dicti. Nam & in proximis huic civitati locis Sirenes habitafſe, ac *Sirenum Sacellum* extructum, Strabo lib. 1. commemorat. Plinius vero lib. 3. cap. 5. Minervæ Promontorium *Sirenum quondam ſedem* extitiſſe fatetur. Et quidem hinc ejuſmodi nomen in hanc Urbem derivatum diſerte affirmat Statius his verſibus: (1)

*Eſt inter notos Sirenum nomine muros;
Saxaque Tyrrhena templis onerata Minervæ,
Celſa Dicarchæi ſpeculatrix villa profundi.
Qua Bromio dilectus ager; colliſque per altor
Uritur & prælis non invidet uva Falernis.*

Celebrat Poëta hiſce carminibus Pollii *Surrentinum*, amœno colli impoſitum, ubi vina delicata naſcuntur. Surrentini quippe colles, qui oppido imminet, circumiacentque, vini præſtantia plurimi æſtimantur. De iis Columella Ruſticar. Rer. lib. 3. de Vite Aminea loquens, ait: (2) *Campaniæ celeberrimos Veſuviæ colles, Surrentinoſque veſtis*. Plinius quoque paſſim laudat Surrentina vina: (3) *Ad tertiam palmam*, inquit, varie *venerat Albana* vina, Urbis vicina, *prædulcia*, ac *rara in auſtero*. Item *Surrentina*, in vineis tantum naſcentia, *convaleſcentibus maxime probata*, propter tenuitatem, *ſalubritatemque*. Tibullius *Cæſar* dicebat, conſenſiſſe Me-

dicos ut nobilitatem Surrentino darent: alioquin eſſe generoſum acetum: Caius Cæſar, qui ſucceſſis illi, nobilem vaporem. Alio aut in loco dixit: (4) *Surrentinum veteres maxime probare*. Cumque incommoda, quæ ex aliis proveniunt vinis enumerafſet, de Surrentinis ſubdit: *At Surrentina nullo modo nec caput tentant: ſtomachi, & inteſtinorum rheumatifmos cohibent*. Concludit tandem, ineſſe *virium plus Surrentino, auſteritatis Albano, vehementiæ minus Falerno*. Grata fuiſſe Surrentina hæc vina Poëtis conſtat. Ovidius cumprimis Metamorph. lib. 15. de illis ita cecinit: (5) *Inde legit Capreas, promontoriumque Minervæ,*

M m 2

Et

(1) Statius Silv. lib. 2. carm. 2.

(2) Columella Ruſt. Rer. lib. 3. cap. 2.

(3) Plinius lib. 24. cap. 6.

(4) Idem lib. 23. cap. 1.

(5) Ovidius Metam. lib. 15.

1748 Orbis Sacer & Profanus

*Et Surrentino generosos palmites
colles.*

Statius item Papinius dixit: (1)

*Caraque non molli juga Surrentina
Lyæo.*

Ne quid vero potationum deliciis de-
esset, incolæ vel ipsa arte calices om-
nium præstantissimos vinis potandis

formarunt. Nam Plinius de vaforum
fictitium nobilitate differens, inter
alia asserit: (2) *Retinent hanc nobili-
tatem & Arretium in Italia, & Ca-
licum tantum Surrentum.* Apposite
idcirco Martialis cum vini, tum Ca-
licum Surrentinorum usum cele-
brat: (3)

*Surrentina bibis? nec Myrrhina piffa, nec aurum
Sume; dabunt calices hæc tibi vina suos.*

II. *Surrentini populi* Tacito, Dec. 3. lib. 2. alias 22. in fine; & *Surrentini Montes* Plinio lib. 3. cap. 5. memorantur. *Surrentini Promontorii*, Tacitus lib. 4. Annal. Surrentinæ Urbis Suetonius in Octav. Augusto, alii-
que meminerunt. Nihil habet hæc civitas, quod Neapoli, aut aliis fortunatis Urbibus invideat, adeo omnibus fere naturæ bonis ornata est. Colles omni fructuum genere uber-
rime instructos habet. Ad Caurum patet planities, qua nihil amœnius. Pascua possidet optima, indeque tenerrimos vitulos lacte saginatos nu-
trit delicatissimos, quibus in toto

Regno Neapolitano nulli lautiores melioresve gignuntur. Tellus quid-
quid frugum, fructuumque, animan-
tium, ac volucrum est jucundissimum; pelagus vero cujusvis generis pisces ad cibum, deliciasque maxima copia suppeditant. Curvi longique littoris sinu, velut jucunde quadam Amphitheatri specie, intuentium oculi oblectantur. Mira illic Cœli temperies, saluberrima aëris aura perflat; nec ulli noxii ventorum turbines, statusve ineolis molestiam asserunt, collibus median regionem a ventorum meridionalium, & Occidentalium impe-
tu tuentibus. Hinc Statius: (4)

*Mira quies pelagi, ponunt huc laxa furorem
Æquora, & insani spirant clementius Austri.*

Mare inexpugnabilem Urbem red-
dit, ex quo undique negatur accessus. Mœnibus, aggeribusque fortif-
simis e terra munitur. Quid de Sur-
rentinis aquis dicam? Præclara illic aquarum monumenta, viginti septem Servatorum piscinis conclusa, maxi-
mum quondam Romanorum opus, maximum Urbis decus. Ex quo enim Surrentum, post Samnitum prius, dein post secundum bellum Punicum Romani juris factum est, plurimum

ei splendoris accrevit. Eo coloniam Romanorum deductam Frontinus scripsit: (5) *Surrenti ager ex occupatione tenebatur a Græcis, ob consecrationem Nervæ, sed & montes Sirenaicos, limitibus pro parte Augustianis est assignatus. Ceterum in soluta remansit, iter populo debetur.* Aquæ ductus, Balnea, Villæ, aliaque ædificia cum in ipsa Urbe, tum in proximis collibus, & maris littore constructa quondam fuere a Romanis, in-

(1) Statius Silv. 3. car. 5.

(2) Plinius lib. 35. cap. 13.

(3) Martialis lib. 13. ep. 110.

(4) Statius loc. cit.

(5) Frontinus lib. de Colon.

Pars II. Lib. IV. Cap. XII. 1749

inter quæ celebre extitit Pollii *Surrentinum* a Statio Papinio laudatum. Illustravit hanc Urbem Crassitius Lucius Surrentianus, alias Tarentinus ordinis Libertini, cognomento *Pansides*, qui Romæ ludum Grammaticæ aperuit, docuitque inter alios Julium Antonium, M. Antonii Triumviri filium, totus postmodum Philosophiæ se dedit, de quo Suetonius Tranquillus in lib. de Illustr. Grammaticis.

III. Plura de veteri Surrenti gloria sub Romanorum Imperio scripsit Antonius Capaccius: ne dum enim hanc Urbem a Romanis Coloniam deductam affirmat, sed & Municipium factum. Unde & Municipiorum Magistratus habuit; nempe Decuriones, quorum expressa nomina in lapideis Monumentis; & in hac Surrentina Inscriptione penes Gruterum pag. CCCLXVI.

L. A R R V N T I O . P . P . L . N .
M E N . R V F O . C L I D I O . P R O C V L O
V I X . A N . X X X I I I
H V I C . D E C V R I O N E S . S T A T V A S . D V A S
A L T E R A M . E X . P E C V N I A . P U B L I C A
A L T E R A M . E X . A E R E . P O P V L O . C O L L A T O
I N . F O R O . P O N E N D A S
D E C R E V E R V N T

Capaccius in aliis faxis quamdam Reipublicæ formam in ea tunc temporis vigentem agnoscit, quam indicant illæ voces, *Ordo & Populus Surrentinorum*: quibus ii Helenæ Imperatrici voverunt. Idipsum de sua Neapoli tum idem Capaccius, tum alii Neapolitani Scriptores, variis antiquorum temporum monumentis demonstrant. Suos deinceps post eversum in Italia Longobardorum Regnum Surrentina civitas habuit Duces, & Principes. Guimarus cum primis Salerni Princeps, Normannorum ope, capto Surrento, ei Guidonem fratrem Ducem præfecit. Anno 1071. Consecrationi Ecclesiæ Casinenfis Sergium Surrentinorum, una cum Sergio Neapolitanorum Duce interfuisse, scribit Anonymus auctor. Robertus quoque Normannus, Salerni, Amalphie, Surrenti, Apuliæ, Calabriae, & Siciliæ Dux extitit. Sub Basilii Imperio sit mentio Marini, filii quondam Domini Sergii, dudum Præfecti, & Fortioris civitatis Surrenti. Comes & Præses Surrentinus memoratur in Actis Sancti Tammar-

rii. Hæc & huiusmodi alia Salerni decora ostendunt, ampliorem olim fuisse hanc Urbem, populoque frequentiore, ac hodie sit. Bellorum infortuniis pristinum splendorem, maiestatemque amisit. Omnium funestissimum ei contigit, anno 1558. quo Pialus Turcicæ Classi Præfectus Idibus Junii, die qua Divi Antonii Patavini Festum celebratur, centum & viginti triremibus, Neapoli inspectante, ac trepidante, noctu inopinato in Urbem impetu facto, civibus partem in captivitatem actis, partim perterritis, fuga in vicinos colles se recipientibus, Surrentum, eique proximam Massæ civitatem vastavit, diripuit, incendit, ac Matronarum, Virginumque Sacratum barbaro, & sacrilego raptu, utramque Urbem incolis spoliavit. Ad duo hominum millia captiva ducta fere.

IV. Hanc Urbem Evangelii luce vel ab ipso Apostolorum Principe Petro, aut ab huius Discipulis illustratam, docet Ferdinandus Ughellus Tom. VI. col. 742. Quod quidem credibile est, cum Neapolis, Pu-

1750 Orbis Sacer & Profanus

Puteoli, & proximæ Campaniæ civitates ea tempestate Christi fidem amplexæ essent. Nec deest ejus rei haud leve argumentum ex profuso illic Martyrum sanguine deductum. Nam eodem Ughello narrante, ⁽¹⁾ *die XIV. Kalen. Aprilis ibi sollemnis fit commemoratio Sanctorum Quarti, Quartilli, Quintille, Marci, novemque item Sanctorum: qui beatissimi cives existimantur Martyrio in hac civitate coronati, quorum meminit Martyrologium Romanum, eorumque Ecclesia præterito seculo a Carmelitæ restituta est.* Hic tamen Martyrum nomina per amanuenses non absque vitio descripta sunt. In Martyrologio Romano ea ita leguntur: ⁽²⁾ *Surrenti Sanctorum Martyrum Quinti, Quintille, Quartille, & Marci cum aliis novem.* Quo etiam modo illa nomina exprelsit David Romæus, Presbyter Surrentinus, in Catalogo Sanctorum Regni Neapolitani, pag. 400. at de eorumdem certamine ne verbum quidem; ut etiam advertit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. De iisdem Martyribus perpæcia scripsit Baronius in Notis ad Martyrolog. Roman. refert tamen Bedam, Ufuardum, Adonem, & alios, quos inter sunt Notkerus, Bellinus, Maurolycus, apud quos omnes sic legimus: *Eodem die SS. Quinti, Quintilli, Quartille, Marci cum aliis novem.* Consentiant quamplura MSS. apud Godofridum Henschenium, & Danielelem Papebrochium, in Actis SS. mensis Martii, Tom. III. pag. 27. in quorum tamen aliquibus parumper immutata sunt nomina. Galestinus adjungit *Florentium* his verbis: *Surrenti in Italia Sanctorum Martyrum Quinti, Quintilli, Quartille, Marci, Florentii, & Sanctorum novem; annotatque, se addidisse Florentium ex libris manu exaratis.* In nonnullis aliis

MSS. præsertim Vallicellano, & Trevirensi, *Quintilla* ponitur, uti etiam in Martyr. Romano. In Codicibus autem Martyrologii Hieronymi *Quartilla* nomen occurrit, ac præter *Florentium*, alii quoque recensentur Martyres, qui ad Africam, non ad Campaniam pertinent, uti laudati Heshenius, & Papebrochius observant; qui & plures alias nominum varietates, pluresque præfatis adjectos Martyres recensent; adeo ut in dubium revocare videantur, an præfati Martyres Surrento, aut potius aliis locis adscribi possint. Quæ de re item agunt in sequenti Vita SS. Martyrum Theodoro, & Leontio Episcopis, Calo, Catalino, Florentio, & Voneña. At nos laudatos Martyres *Quintum, Quintillam, Quartillam, & Marcum cum aliis novem sociis*, libentius Surrento adjudicamus, veterem ejus Ecclesiæ traditionem, ut par est, venerantes. Quo vero tempore, quo Imperatore regnante passi sunt, adhuc incompertum est.

V. Haud minus latet tempus institutæ primum Surrenti Episcopalis Sedis: arbitratur tamen Ughellus, primis illis Christianæ salutis seculis plures a Romanis Pontificibus Surrento præfatos, qui Ecclesiam illam, defævientibus Christiani nominis persecutionibus regerent, & informarent ad salutem, quorum nomina usque ad Renatum ignorantur. Præcessit nihilominus Renatum quidam alius Episcopus Surrentinus, sed ignoti hætenus nominis, quem aliis creditum est vixisse ante annum 425. aliis 430. aliis vero 440. obiisse autem circa annum Domini 450. Is memoratur in Actis ejusdem Sancti Renati, tanquam istius Prædecessor, post cujus obitum Renatus adlectus fuit Antistes. Porro Renatus iste Honorato Cheothedro, viro Senato-

(1) Ughellus Tom. VI. col. 741.

(2) Martyr. Roman. die 19. Martii.

natore, & Bononia primaria femina natus est Andegavi in Galliis, tametsi annus nativitatis ejus ignoratur. Antonius Capaccius apud Ughellum existimat, eum ⁽¹⁾ *natum esse circa annum Domini 400. post Gratiani necem Imperio ad Theodosium delato.* ⁽²⁾ At Theodosius Magnus jam antea ann. 395. obierat anno autem 400. Arcadius, & Honorius ejus Filii imperabant. Ferrarius ex Davide Romæ Renati Vitam describens in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 5. Octobris, ⁽³⁾ eum *vixisse tradit, circa annum 400. siquidem S. Maurilium Episcopum Andegavensem, cujus discipulus fuit Renatus, anno Domini 388. Andegavensibus præerat, Theodosio Seniore Imperante.* Et quidem in Actis Sancti Maurilii Andegavensis apud Mombrinium Tom. II. Surium Tom. V. ad diem 13. Septembr. Vincentium Beluacensem lib. 17. cap. 20. D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 13. Romæ, Ferrarium, & alios proditum est, Renatum aut ex matre sterili precibus S. Maurilii Episcopi natum, aut puerum e vivis ereptum, septem annos integros in monumento jacentem, excellentissimum (ut ait Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, lib. 1. epist. 2.) miraculo, ad vitam excitatum. Quod etiam in Hymno ejus nomini scripto legitur. Si exploratus esset annus, quo Maurilius miraculum istud patravit, aut saltem, juxta Capaccium, & alios, ejus precibus sterilis mater Renatum genuit, res in aperto esset. Verum in Maurilii Actis tempus siletur, uti etiam annus, quo Maurilius Andegavensis Episcopus consecratus est, atque ad Superos evolavit. Consecratum eum fuisse Episcopum a Divo Martino Turonensi omnes consentiunt: clariſſe eum temporibus

Theodosii, & Honorii ejus Filii, ac annis triginta sedisse, refert Baronius in Notis ad Martyr. Rom. die 13. Septembris. Inde oportet, Maurilium aliquot post Sancti Martini transitum annos ex hac vita migrasse. Martinus quippe Turonensis Episcopus *sedit annos XXVI. menses quatuor, dies 27.* ut habet Gregorius Turonensis, lib. 10. cap. 31. apud Pagium, ad ann. 375. num. 6. Spiritum autem Deo reddidit ann. 400. ut idem Pagius fuisse demonstrat. Cum ergo S. Maurilius a B. Martino ordinatus sit, annisque triginta Andegavensi præfuerit Ecclesiæ, oportet eum nonnisi post ann. 406. obiisse. Quamquam annus ejus obitus incertus sit, uti & annus ordinationis. adeo ut si Maurilius non initio Episcopatus D. Martini, sed longo post tempore ordinatus fuit, profecto necesse est, ejusdem pariter felicem transitum longius protrahere. Hinc iisdem temporum ambagibus subest B. Renati ortus, cum nos lateat, num initio, aut fine Episcopatus S. Maurilii is natus sit, aut e mortuis excitatus.

VI. Eadem annorum incerta epocha vexat Scriptorum ingenia in designando ordinationis Renati tempore, dum alii annum 425. quidam annum 430. nonnulli annum 440. Ughellus vero annum 450. illi adscribunt. Neque nos in re adeo perplexa judicium ferre audent. Id unum revocari in dubium nequit, Renatum seculo quinto, & fortasse ante ejusdem seculi medium tempus ad Surrentinam Ecclesiam moderandam accessisse. Fateor tamen inter Andegavenses, ac Surrentinos litem exardescere de Renati Præfulatu, cum uterque populus eum sibi Antistitem arroget; quasque in partes auctores tra-

(1) Ughellus Tom. VI. col. 746.

(2) Baronius, & Pagius ann. 395. in fine.

(3) Ferrarius die 5. Octobr.

1752 Orbis Sacer & Profanus

trabant. Vincentius Belluacensis, & ex eo D. Antoninus, cum antea Renatum puerum a S. Maurilio e mortuis excitatum narraissent, hæc produnt: (1) *Ad pueri tumulum pergit, & lacrymis multis invocans Christum, cum surgit Maurilius ab oratione, puer surgit a morte. Quem chrismando ex eventu Renatum cum vocavit, & divinis obsequiis mancipatus, Maurilio adhaerens literis eruditus sacris, tantis meruit florere virtutibus, ut post Maurilium Pontificalem Cathedram, consequeretur.* Nihil autem ibi de Surrentina Sede. In Aëtis apud Surrum pueri resurrectio memoratur, sed nihil prorsus de Renati nomine, nihil de successione in Andegavensi Cathedra. Andreas de Saffay, To. II. Gallicani Martyrologii Renatum Andegavenses inter Antistites reponit, ita tamen, ut post Maurilium, Nefridus Cathedram obtinuerit, Nefrido autem successerit Renatus, qui Talasio eandem Sedem commendavit, cum ad limina Apostolorum visitanda iter arripuit. At de Renati ordinatione in Surrentina Ecclesia, prorsus silet. Talasium Renati successorem facit. Maurilium vero obiisse tradit, anno salutis 436. at ejusmodi annorum epocha, & ordinationi Maurilii a D. Martino peractæ, & tempori, quo is Andegavensem rexit Ecclesiam, minime congruit. Si Claudio Roberto in sua Gallia Christiana, apud Ughellum credimus, Maurilius decessit ex hac vita mortali anno 410. quod ille ex Brevario Rothomagensi probat. Ughellus quidem pro Maurilio legit Robertum; sed culpa scribarum alterum pro altero positum arbitratur; alioquin annus ille emortalis adversatur Aëtis tum Maurilii, tum ipsius Renati. Nefridus Maurilii successor ordinatur anno 436. qui corpus San-

cti Maurilii transtulit. Si ita esset, oporteret, Nefrido alterum Andegavensem Episcopum præcessisse, qui proxime Maurilio successerit. in Nefridi demortui locum successus est S. Renatus, circa annum 450. qui Episcopus Surrentinus evasit paulo post, relicto successore in Andegavensi Ecclesia Talasio in Concilio Andegavensi ordinato, anno 453. Ex qua annorum computatione Ughellus colligit, S. Renatum ad Sedem Surrentinam moderandam accessisse circa annum Domini 450. non vero 425. vel 430. ut Dyptichæ Surrentinæ Ecclesiæ scribunt.

Verum Thalasio ordinatio in Concilio Andegavensi facta, dubium mihi ingerit de electione Renati in eadem Sede Andegavensi post Nefridi obitum. Eius quippe Concilii Acta primum edidit Cardinalis Baronius Tom. VI. Annal. ad ann. 453. a Frontone Ducæ Soc. Jesu accepta: nuper item in lucem emisit P. Arduinus To. II. Concil. col. 777. & seqq. eadem quoque commemorat Pagius Tom. II. ad eundem annum. At nihil in ejusmodi Actis proditum legimus, de relicto Thalasio sui successore, nec ulla ibi ipsius Renati fit mentio. In ipsa Concilii Præfatione hæc tantum reperimus scripta: *Cum ad ordinandum Episcopum in civitate Andegavorum Episcopi convenissent, & Talasius esset Episcopus ordinatus:* dein Episcoporum Provincia nomina exhibentur, quos inter nullus Renati nomine memoratur: & tamen ex more præfixæ ejus ætatis, ac disciplinæ Episcopi citra consensum Metropolitanæ, & Synodi Provinciae a Sede sua se abdicare non poterant. Non ob id tamen assentiri possum Joanni Lavonio Parisiensi Theologo audacter neganti, Renatum aliquando fuisse, aut Andega-

VO-

(1) Antoninus par. 2. rit. 20. cap. 23.

vorum Episcopum esse potuisse. Adversus Launoium Apologiam adornavit Capitulum Andegavense pro Sancto Renato Episcopo suo. (1) Ea insuper est Andegavensium traditio, S. Renatum prius Urbis suæ Episcopum egisse, ac S. Maurilio successisse: quem ille Episcopatum cum per aliquot annos sancte sapienterque administrasset, limina Apostolorum, visitasse; indeque Surrentum profectum, ibi aliquamdiu vitam solitariam egisse, tandemque ejusdem civitatis Episcopum factum, ibidem feliciter obiisse. Quod si ita contigit, ut hæc traditio habet, necesse est Renatum S. Maurilio proxime successisse, postmodum desiderio vitæ solitariæ actum, specie invisendi limina Apostolorum, Romam adiisse, nihil interim de abdicando a se Episcopatu locutum, ne cives suos offenderet, quibus gratissimus erat: Romæ vero consistentem, a Summo Pontifice obtinuisse spontaneam sui a propria Sede abdicationem; sicque Surrenti solitudinem petiisse. Renuntiatis postmodum Andegavensibus Renati in eremum secessu, atque abdicatione, elegisse eos Nefridum Antistitem, post hujus vero obitum, Thalasio Sedem illam fuisse concreditam. Neque enim aliter implicatos adeo difficultatum nodos solvi posse video, ac libenter edoceri meliora exopto. Quare hac in parte Diptycis Surrentinæ Ecclesiæ magis assentior, quam Ughelli coniecturis. Nisi cum Davide Romæ, & Ferrario asserere velimus (quod forsitan propius a vero abit) Renatum in demortui Maurilii locum ab Andegavensibus Episcopum electum; sed cum is tanto munere se indignum crederet, relictis omnibus, divino consilio patria excedens, per Pannoniam in Italiam apud Surrentum venit: ubi ædícula sibi ex-

tructa vitam inopem, & quietam duxit: quoad fama sanctitatis per finitima Campaniæ oppida pervagata, a Surrentinis mortuo ipsorum Episcopo in Pastorem postulatur. Quibus cum diu ab ea cogitatione remotissimus resistisset; indeque proficisci pararet, tandem precibus, & lacrymis eorum cedens, oneri humeros supposuit. Cum autem sanctissime Ecclesiam illam rexisset, meritis, & annis plenus, propinqua morte prævisa, magno apud omnes desiderio suo relicto, 3. Non. Octobr. abiit in Cœlum, ea, in qua prius vixerat, ædícula sepultus: quo in loco Templum postea, Cœnobiumque nobile Monachorum S. Benedicti excitatum fuit. Multa post mortem ab eo miracula patrata leguntur: in quibus illud, Longobardis Surrentum arcta obsidione prementibus, illum sæpius apparuisse, illisque deterritis patriam liberaisse.

VII. Tametsi autem Andegavenses fateantur, B. Renati Corpus primum apud Surrentum, ubi diem ultimum clauferat, fuisse tumulatum, illud tamen postmodum se in patriam transfuisse contendunt. Habere enim se affirmant monumenta, in quibus proditum est, Legatos ab Andegavensibus post ejus mortem missos ad Episcopi sui sacras Exuvias repetendas; qui cum a Surrentinis repulsam passi fuissent, ad Romanum Pontificem confugerunt, cujus jussu Corpus Legatis illis traditum fuerit, atque ab iis in patriam transportatum. Addunt, servare se Acta authentica, quibus constat idem Sacrum Corpus sæpius a suis Episcopis translatum, fuisse, ac tandem in Cathedrali Basilica reconditum: sed anno 1562. cum ab Hæreticis Calvinianis in ignem coniectum fuisset, illis fugientibus, reliquias superstites collectas de-

N n

Pars II. Vol. III.
(1) Apud Ughellum loc. cit.

1754 Orbis Sacer & Profanus

demum a Carolo Andegavenſi Epifcopo in capſam inauratam translata fuiſſe, ubi in hunc uſque diem quieſcunt, ad Altare S. Renati, quod eſt in capite ejusdem Baſilicæ, reconditæ. Eædem porro magna in veneratione habentur, & tum civium, tum advenarum concuſſu religioſe frequentantur, præcipue a mulieribus ſterilitate laborantibus. Locus donariis, & votivis imaginibus eorum, qui ejusdem Sancti ope beneficia divina conſequuti ſunt, undique ornatus eſt. Hæc Andegavenſium pia Beati Renati traditio eſt. Surrentini ex adverſo ſacrum illud Corpus ſe adhuc poſſidere, cum ex veterum ſuorum Patrum traditione, tum ex nupera inventione gloriantur. Anno quippe 1603. in veteri illa Baſilica ejusdem Renati nomini dicata, ſub primario Altari Corpus ipſius Renati, itemque alterum S. Valerii, pariter Surrentini Epifcopi reperta ſunt, & auctoritate Sacrorum Rituum Congregationis, ſolemni ritu ſub eodem Altari rurſum decentius recondita anno ſequenti, die 21. Auguſti. Atque in huius rei perennem memoriam inſcriptio illic fuit inſculpta, quam Ughellus recitat. Ea tamen inſcriptio tradit, duo illa Corpora ſine nomine ſub eodem Altari inventa fuiſſe, nec alia ab illis exiſtimata. *Apoſtolica auctoritate in novam Eccleſiam tranſlata ſub primario itidem Altari.* Nulla B. Renati memoria extat in Martyrol. Romano; cum tamen Surrentini, & Andegavenſes ſemper religioſo cultu ſunt proſequuti. Nuper ejus meminit Bollandus in Vita S. Valerii pariter Epifcopi Surrentini, Tom. II. Januarii, pag. 29. in Præfat. ejusque natalem diem conſignat 12. Novembris; Ferrarius vero 5. & juxta alios 6. Octobris. Idem Bollandus affirmat, Renatum ſeculo quinto vixiſſe.

VIII. Valerium Renato ſucceſſiſſe circa annum Domini 453. Ughellus in Catalogo refert, ejusdemque Renati prius in Sancta converſatione Diſcipulum fuiſſe affirmat. Sed unde id hauſerit minimè indicat; niſi forte ſignificare voluerit, ſe hoc accepiſſe ex Homiliis, quæ extant MS. in Metropolitana Eccleſia. Ceterum David Romæus Presbyter Surrentinus, qui ejusmodi Acta inſpexerat, Philippus Ferrarius in Catalogo SS. Italie, & nuper Bollandus To. II. Januarii, pag. 29. & ſeq. in Vita Sancti Valerii nihil tale commemorant. (1) Hoc unum laudati Scriptores narrant, *Valerium, ut primum ex pueris exceſſit, atque ab illis artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem & ſanctitatem informari ſolet, ut omne tempus ætatis poſſet in tranquillitate ſine moleſtia degere, ſe ad ſolitudinem contuliſſe, parvamque ædiculam continentem & adiunctam D. Renati templo conſtruxiſſe.* Jam igitur B. Renatus antea obierat, eique Templum fuerat erectum, cum S. Valerius adhuc adoleſcens ædiculam prope hoc Templum ſibi conſtruxit: ac proinde neque illius diſcipulus eſſe potuit, neque cum ipſo converſari. Epifcopus quidem Surrentinus Valerius fuit electus, ſed non ſtatim eligi potuit poſt D. Renati tranſitum. Tempus, quo Valerius floruit, nec David Romæus, nec Ferrarius ſunt aſſecuti: *Conſtat tamen, inquit Bollandus, certe poſt S. Renatum, qui quinto ſeculo floruit, vixiſſe; ante Rodoldi Ducis, qui circiter annum 650. Beneventanum Principatum tenuit, aut Romoaldi illius nepotis ætatem.* Evolvit ad Superos die 26. Januarii, quo ejus Feſtum Surrentina Eccleſia colit, eumque inter Divos Urbis Tutelares, una cum S. Renato reponit. Ex quibus apparet, in Renati locum, alium a Valerio immediate

(1) Bollandus, ex Romæo, Tom. II. Januarii pag. 19.

diate fuisse ordinatum. Quis ille fuerit certo definiri non potest. Si tamen coniecturis uti liceat, fortassis Rosarius ei in Catalogo proxime substituendus videtur; præsertim si inita ab Ughello annorum computatio vera sit, nempe circa annum 453. Renati successorem fuisse electum. Rosarius autem ille in Diptycis Surrentinæ Ecclesiæ memoratur ann. 487. interfuit vero Concilio Romæ indicto sub Symmacho anno 499. Neque enim a vero abit credere Rosarium quinquaginta circiter annorum spatio Episcopum Surrentinum egisse, cum plures alii Episcopi hanc ætatem exceßerint. Nisi dicamus, annum illum in Diptycis Surrentinis expressum Rosarii ordinationem spectasse: tunc namque oportet, alterum ei præcessisse, qui medius inter Renatum, & Rosarium extiterit, non item Valerium, ut creditum fuit Ughello.

IX. Duo alii insignes sanctitate Episcopi Surrentinam Sedem decorare, Athanasius scilicet, & Baculus; sed quo ii vixerint tempore, adhuc ignotum est. Ughellus quidem annum 617. ordinationi Athanasii tribuit; sed nullum de hac re monumentum affert, nullam coniecturam. Paulus Regius Episcopus Vico-Aquenensis par. 2. de SS. Regni Neapol. cap. 11. Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 26. Januarii, Antonius Capaccius, & alii fatentur, incertum esse tempus, quo Athanasius fedit. Digladiantur etiam inter se Scriptores, num unus idemque fuerit Athanasius iste, quem Surrentini inter Divos suos Tutelares statuunt, cum Athanasio Neapolis Antistite. David Romæus, in libello de quinque Divis custodibus, ac Præsidibus Urbis Surrenti, unum eundemque affirmat esse Athanasium,

quem Neapolitani Antistitem suum, Surrentini vero Patronum venerantur; tametsi nequaquam dissimulet, non adeo firmas esse, quas profert, coniecturas, quin etiam infirmari valeant. Ex adverso Paulus Regius, Ferrarius, Capaccius, & Ughellus alterum ab altero disjungunt. Bolandus Tom. II. Januarii, pag. 732. Vitam S. Athanasii Surrentini describens, utriusque opinionis fundamenta tantum exhibet problematico more, nihilque decernit. Ego in Ferrarii aliorumque sententiam libentius concedo, cum mihi semper religioni fuerit, Ecclesiarum traditiones venerari. Porro pervetus est Surrentinæ Ecclesiæ traditio, Athanasium hunc ei aliquando Episcopum præfuisse, illic vita functum, sacras ejus exuvias asservari, plura Surrentinis contulisse beneficia, atque ab iis inter Patronos suos recenser. De hæc traditione Ughellus, Tom. VI. in Neapolit. Episcop. col. 109. post Capaccium, lib. 1. fol. 533. hæc scribit: *(1) In Capaccii sententiam potius inclino, quod videam semper quinque hos Divos, Renatum, Valerium, Athanasium, Baculum, & Antoninum, & in inscriptione illa præcipue in ejus Ecclesia apud eundem Capaccium coniungi, in certum argumentum diuturnioris eorum ibi incolatus, plurimumque in civitate collatorum Beneficiorum, que de Athanasio Neapolitano nullo modo antiquorum testimonio probari possunt. Secessit quidem eo ad Stephanum fratrem Episcopum, sed brevi mora, quando incertis sedibus tyrannidem Neapolis fugiens vagabatur. Ita Ughellus. Ferrarius vero in Vita ipsius Athanasii Surrentini perpaucas hæc tradit: Athanasius Episcopus Surrentinus inter S. Valerium, & S. Baculum ejusdem Urbis Episcopos & Patronos effulsit: (2) de quo nihil*

N 2

(1) Ughellus Tom. VI. col. 109.

(2) Ferrarius die 26. Januarii.

1756 Orbis Sacer & Profanus

bil apud Scriptores memoria proditum est. Illud tantum ex antiquis picturis habetur, illum senem fuisse, calvitio venerabilem, & barba abrasa. Fuit Athanasius alter Episcopus Neapolitanus sanctitate celebris, quem eundem cum Surrentino quidam faciunt. Verum Surrentini ex antiqua traditione habent Athanasium a Neapolitano diversum, & suum Episcopum agnoscunt, & venerantur. Hactenus ille. Paulus Regius loco citato, in Vita Sancti Antonini Abbatis, cap. 11. refert quamdam S. Athanasii apparitionem, qua senem se, calvum, barba rafa conspiciendum præbuit. Unde concludit, non esse eundem cum Neapolitano Athanasio, qui annos tantum 41. natus decessit. Nihil hic immoror in refellenda ficta illa canitie, qua David Romæus Neapolitanum Athanasium ante debitos senilis ætatis annos, contra naturæ leges, senem efformare nititur, cum omnino sit commentitia. Sancti hujus Athanasii natalis dies Surrenti die 26. Januarii colitur.

X. Quarto inter Divos Tutelares Surrenti Antistites loco, S. Baculus reponitur. Bollandus addubitat, an istud proprium sit ejus nomen, ac potius Scipionem appellandum mallet. Nos vetus nomen retinendum censemus. Ejus Vitam ex Davide Romæo Philocasio, idem Bollandus describit, Tom. II. Januarii, pag. 950. & seq. *Ex veteri, & illustri Familia Neapoli, loco celebri natum eadem ipsius Acta testantur. Brancaccia nobili Gente Neapolitana oriundum, censet Ughellus. (1) Vitæ Sanctimonia, & miraculis insignem extitisse, ex iisdem Actis constat. Quo vixerit, aut federit tempore inexploratum est. Ughello quidem auctore, vixisse creditur circa annum salutis 660. At præcessisse illum hæc tem-*

pora, Ferrarius in ejus Vita, ad diem 29. Januarii, & Bollandus in Notis, lit. B rectius inde coniciunt, quod in ejusdem S. Præfatis Actis proditum sit, ejus Sacrum Corpus in delubrum Dæmonum statuis recens repurgatum, translatum fuisse. Mansere enim quibusdam in Urbibus Italiæ ad multa secula Idololatriæ vestigia, & Fana Deorum, nondum Christianorum ritibus consecrata, etsi occlusa. Quamdiu Surrentinam Ecclesiam rexerit, incomperatum habemus. Ad Deum transit, 29. Januarii, qua Surrentini Festum ejus celebrant. Sacra ejus Lipsana in Urbis muro primum sepulta, postmodum in Ædem D. Felici Nolano dicatam, quæ Idolorum templum fuerat, & Sagarum domicilium, fuerunt translata. Effulget inter Surrentinæ civitatis Patronos S. Antoninus Monachus Ordin. S. Benedicti, primum Abbas Casinensis creatus, sed post ejus Ecclesiæ, ac Cœnobii excidium a Longobardis illatum, inde secedens in solitudinem prope Surrentum, tum aliquo post tempore, a Surrentinis summo opere expetitus, eam in Urbem veniens, Abbas Monachis sui Ordinis præficitur, ubi Divo Martino Templum erexit, & Christi Domini Passionem propriis manibus in marmore exculpsit. Cum autem sibi ex hac vita emigrandum esse prænovisset, Corpus suum neque in Urbe, neque extra illam sepeliri jussit. Defunctus itaque xvi. Kal. Martii, circa annum salutis 625. in ipso Urbis muro tumulatus fuit, innumerisque miraculis claruit. Ejus Festum eadem die Surrentina Ecclesia celebrat. Sunt hæc excerpta ex ipsius Vita, quam prolixiorum David Romæus descripsit: & ex eo magis contractam Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ. Ughellus Tom. VI. col. 762. ex Cacc-

(1) Ughellus Tom. VI. col. 754.

Pars II. Lib. IV. Cap. XII. 1757

racciolo refert, S. Antoninum Surrenti obiisse circa annum Domini 830. Sed hæc sententia erit postmodum discutienda.

XI. Cathedralis, nunc vero Metropolitana Basilica antiquam struendam, sed elegantem præferebat. Quinque dignitate fulgentes, scilicet Archidiaconus, Primicerius, Cantor, Decanus, & Thesaurarius; duodecim Canonici, septem Hebdomadarii, alique minores Clerici ibi divina officia perfolvunt. Canonici ex vetusta consuetudine purpureis Mozzettis, ut vocant, Hebdomadarii vero cæruleis utuntur. Basilica illa SS. Apostolis Philippo, & Jacobo dicata est. Intra Urbis mœnia novem virorum, duo Sanctimonialium Monasteria spectantur, præ Aedes pro mulieribus mundi illecebras fugientibus; itemque Seminarium Clericorum, Xenodochium, & Mons Pietatis. Extra Urbis mœnia exurgit pervetus, ac nobile Cœnobium S. Renati, Monachorum Casinenfium, multis privilegiis decoratum. Duæ in Diœcesi Abbatæ Conscriptoriales S. Petri a Capella, & S. Petri de Marittonica. Diœcesis angusta est, iis fere Pagis constans, quæ Urbem ipsam ambiunt. Sunt vero, *Prior, Formura, Cefaranus, Barancius, Lavaturus, Casola, Sanctus Anellus, Gangorus, Carottus, Cassanus, Meta, Pons maior, Alimonus, Sanctus Ligorius, S. Angulifinus, Legitimus, Forma, Maianellus, Gomella, Cermena, Trasiellus, Arbor, Effortorus*, in quibus præter delicias, viget rusticarum mulierum cultus. Tota Diœcesis in septem Parocias distincta est, nimirum S. Archangeli, S. Athanasii, S. Mariæ de Caserlano, S. Angeli, S. Mariæ de Mortula, Sanctissimæ Trinitatis, & S. Mariæ ad Lauram. Plura tum in

Urbe, tum in Diœcesi Laicorum exstant Sodalitia.

Antequam Surrentum in Metropolim erigeretur, ejus Antifites uni Romano Pontifici immediate paruit. Diptycha hujus Ecclesiæ primum inter suos Archiepiscopos Leopardum collocant, quem a Joanne IX. atque adeo initio seculi decimi, ea dignitate ornatum volunt. Sed recte Ughellus, alique viri eruditi hac in re Diptycha illa erroris inculant cum juxta Baronium, Spondanum, Pagium, ⁽¹⁾ ceterosque magni nominis Historicos constet, Beneventum & Capuam primas fuisse totius Regni Neapolitani Metropoles Ecclesiasticas a Joanne XIII. erectas. Quare Metropolis Surrentina nonnisi post annum 968. ab eodem Joanne XIII. instituta videtur. Tres tantum huic Metropoli subsunt Urbes, nempe *Stabia*, hodie *Castellum Maris*; *Masfa Lubrensis*, & *Æqua*, sive *Vicus Aquensis*.

XII. *Stabiæ* Urbs fuit maritima Campaniæ, in Picentiorum finibus, ad ostia Sarni fluminis, Pompeis proxima. Nullam Stabiarum mentionem facit Strabo, quod eæ jampridem a L. Sylla, bello Sociali anno conditæ Urbis Romæ 664. deletæ fuissent. Ejus civitatis tunc eversæ reliquias vicina loca incoluisse innuit Plinius, de illa sic loquens: ⁽²⁾ *In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuisse usque ad Pompeium, & L. Corbonem Consulæ, pridie Kalend. Maias: quo die L. Sylla Legatus bello Sociali id delevit, quod nunc in villas abiit.* Stabiarum meminit Silius Italicus lib. 14. ⁽³⁾

Letaque complebat Stabiarum Litore pubes.

Apud Senecam, Natural. Quæst. lib. 6. cap. 1. memoratur *Stabianum litus*; li-

(1) Baronius, & Pagius ann. 965. & 968.

(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

(3) Silius lib. 14.

1758 Orbis Sacer & Profanus

licet vulgati codices corrupto vocabulo *Sabianum* vocent. Justiniani Imperatoris ævo oppidum fuit, aut Vicus. In Historia Miscella ⁽¹⁾ lib. 16. cap. 15. Villa appellatur: *Nec non Nolanos, & Surrentinos, & de Villa, quæ Stabii dicitur*. Sitæ autem erant Stabiæ ad Mare, in intimo Sinu inter Surrentum, ac Neapolim, Surrento propiores. Eo loco, ut quibusdam visum est, aut sane vicino, millibus duobus passuum, teste Leandro, a Sarni ostiis civitas Episcopalis sita est, quæ vulgo *Castello a Mare d' Stabia* nuncupatur. Guillelmus Kyriander Leandri interpres, *Castellum Almarinum* nominat, *Stabiensem cognominatum*, ad discrimen alterius *Castelli Almarini Vulturumsum*. Baudrand asserit, Castellum,

Maris Stabienſe distare quinque miliaribus ab Ostio Sarni in Meridiem, & 10. a Surrento in Cæciam, ad radices collis positum. Leander, eumque sequutus Ughellus tradunt, jacere in angulo Gauri montis, ubi in occasum ille vergere incipit, Minervæ promontorium efficiens. Latus quidem Urbis, quod Surrentum vergit, collis est magnus & longus, at non *Gaurus*, licet aliis quoque recentioribus eo appellatus sit nomine. Verum *Gaurus*, ut claris veterum testimoniis probat Cluverius, ⁽²⁾ cis Neapolim erat, Averno, Lucrinouque & Puteolis vicinus, qui nunc *Mons Barbarus*, teste Loffredo, dicitur, sterilis omnino quasi veteri exhausta fecunditate. De quo Lucanus: ⁽³⁾

..... vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Avern.

At mons ille, cui Stabiæ adiacent, *Lactarius Mons* appellatur a Casiodoro Variar. lib. 11. epist. 10. *estque pars altioris, maiorisque montium jugi, quod ab oppido Cava in occasum brumalem ad Minervæ procurrit promontorium*; ut Cluverius scribit, qui accurate lustravit. Novum Castellum Maris nomen oppidum istud obtinuit eo ex tempore, quo Carolus I. & Alphonsus I. Reges locum magnificentius novis ædificiis instaurantes, Arcem ibi construxere, indeque Castrum, seu Castellum Maris cœpit nuncupari. Parva quidem civitas est, maritimos tamen habet comœatus, optimi Portus opportunitate a Regibus ædificatos. Sub immediato Regum Neapolitanorum imperio floruit, usque ad Caroli V. Imperatoris, Hispaniarum, ac Neapolitis Regis ætatem: is quippe inter

alia, quæ Margaritæ Filiz in dotem concessit, Octavio Farnesio Parmæ, & Placentiæ Duci Castellum Maris utili dominio possidendum impertiit; quo ad hanc usque diem Octavii successores potiuntur.

XIII. Quamquam prædicati illic Evangelii primordia lateant; verisimile tamen est, ab Apostolorum Discipulis, qui proximas Campaniæ civitates Christianis præceptis informaverant, hanc quoque Urbem divini verbi luce fuisse persusam. Ejus Antistites vetere retento oppidi vocabulo, etiamnum in Notitia Episcopatum *Stabienſes* vocantur. Quisnam eorum primum ibi Episcopus federit, cum vetustis monumentis ea Ecclesia sit destituta, adhuc ignoratur. Illud ex Conciliorum Actis exploratum est, sub finem saltem sæculi quinti proprium Episcopum huic

ci-

(1) Hist. Miscella lib. 16. cap. 15.

(2) Cluverius de Ital. Antiq. pag. 1158.

(3) Lucanus lib. 2.

civitati præsuisse. In Concilio quippe Romæ anno 499. sub Symmacho Papa celebrato *Ursus Stabienfis* subscriptus legitur. Huic Ughellus in Catalogo subiicit Laurentium, ⁽¹⁾ quem asserit iniisse Episcopatum anno 600. salutis nostræ, vel 601. inchoante: obiisse autem anno secundo Heraclii Imperatoris, qui fuit Christi 612. Idque probat ex inscripto lapide, qui Æquis, Capaccio teste, servatur, his verbis: *In hoc Tumulo quiescit V. B. Laurentius Episcopus Sanctæ Ecclesiæ civitatis Stabienfis, qui vixit annis plus minus XXXX. sedis in Episcopatu XII. depositus die IIII. Kalend. Martiarum Ind. XV. Imperante Heraclio Augusto anno secundo.* At Heraclius inauguratus est Imperator anno 610. die quinto Octobris, Indict. XIV. uti ex Chronico Alexandrino docet Pagius. Quare Laurentius cum duodecim annos sedisse dicatur, Episcopatum iniit, vel anno 599. exeunte, vel 600. inchoante; obiit vero anno 611. qui erat secundus Imperii Heracliani.

XIV. Verum hinc gravis exoritur controversia, quinam locus debeat Sancto Catello in Episcoporum Stabienfium Catalogo, secundus ne, atque adeo inter Ursus, & Laurentium medius sit, an tertio loco, statimque post Laurentium, uti est apud Ughellum, sit reponendus. Controversiæ occasionem præbent varia, quæ de Sancto Catello apud auctores reperiuntur Acta; in quibus omnibus tamen cum pari consensu proditum sit, S. Catellum cum D. Antonino Abbate Surrentino solitariam vitam aliquando egisse, ex Antonino hujus ætate, etiam Catelli ætas colligenda est. Sed hic labor, hoc opus est, cum in designanda S. Antonini annorum epocha totum dissidium versetur. Quotquot

ante Antonium Caracciolum SS. Catelli, & Antonini res gestas literis consignarunt, utrumque affirmant vixisse circa medium seculi sexti, & septimum attigisse. Ita David Romæus in libro de Quinque Divis Præsidibus Urbis Surrenti, Paulus Regius, Philippus Ferrarius, Capaccius, & alii. Quod maioris est momenti, Vita S. Catelli, quam ex Monumentis Ecclesiæ Stabienfis a Patribus Societatis Jesu compostam, atque ab Antonio Batillo Neapoli sibi traditam Bollandus asserit, Tom. II. Januarii, ad diem 19. pag. 227. Alia item Vita ejusdem B. Catelli, ex Vita MS. S. Antonini excerpta, quam laudatus Bollandus eodem loci, pagin. 228. & seq. descripsit, idipsum referunt. In priore quidem proditum est, Catellum Stabienfem Episcopum, summo populi consensu fuisse electum sub Pelagio II. Summo Pontifice: ⁽²⁾ *Romanam*, inquit, *eo tempore Ecclesiam regebat Pelagius II.* Is porro Summus Pontifex ordinatus est, die 30. Novembris ann. 578. ut probat Pagius ad ann. 577. n. 3. & ad ann. 590. num. 2. seu juxta Papebrochium, & Ludovicum Antonium Muratorium, ordinatus est Pontifex ann. 579. Tum deinde idipsum magis confirmant ea, quæ sequuntur verba: *Hisdem forte diebus everso, quod S. Benedictus in Monte Casino edificaverat, Cœnobio, ad Catellum Sanctissimus Abbas Antoninus profugit, is qui deinde Surrenti Monachorum rexit cœtum.* Quibus verbis plane constat, S. Antoninum Abbatem statim post Calixtenis Cœnobii devastationem, Stabias ad S. Catellum profugisse. Ea autem everfio a Longobardis, eorumque Duce Zotto, seu Zothone patrata fuit sub Pelagio II. uti fatentur omnes Historici. Et quidem expresse in posterioribus

(1) Ughellus Tom. VI. col. 804.

(2) Bollandus Tom. II. Januar. pag. 127.

1760 Orbis Sacer & Profanus

ris Vitz a Bollando descriptæ initio hoc proditum est: (1) *Quo tempore, inquit, Longobardorum ferina inhumanitas Campaniæ provinciam hostili gladio & incendio vastavit, S. Antoninus in has partes advenisse, & Episcopo Stabienfis Ecclesiæ dicitur adhaesisse. Iis consentanea sunt, quæ Martyrologium Romanum, die 14. Februarii de Sancto Antonino Abbate narrat: (2) Apud Surrentum Sancti Antonini Abbatis, qui e Monasterio Casinensi a Longobardis devastato in solitudinem ejusdem Urbis secedens, ibidem sanctitatem celebris obdormivit in Domino: cujus Corpus multis quotidie miraculis, & præsertim in liberandis eurgumentis effulget. Baronius in Notis hic laudat in hanc rem monumenta Ecclesiæ Surrentinæ. Mox subdit: (3) *Transiit ex hac vita (ut ferunt) anno Domini 625, Honorio Romano Pontifice.**

XV. Ex iis constat, Antoninum Abbatem Stabias ad Catellum se contulisse statim post eversum a Longobardis Casinensium Cœnobium. Sed quo anno id contigerit, non tam ipsa everisionis Historia rite expensa, quam Historicorum in diversa abeuntium enarratio, hæcenus in ambiguo posuit. Nonnulli excidium illud alligant anno Christi 568. suæque sententiæ testem advocant Leonem Ostiensem lib. 1. Chronici Casinens. cap. 2. ita de hoc excidio scribentem: (4) *Quintus vero Bonitus Abbas fuit a S. Benedicto: quo præsentente Longobardi, qui nuper sub Justino minore Italiam invaserant, cum jam ab Incarnatione Domini quingentorum sexaginta & octo annorum circulus volueretur, præfatum Cœnobium nocturno tempore, quiescentibus Fratribus, ingressi sunt. Qui universa diripientes, ne unum quidem illic hominem*

capere potuerunt, videlicet ut sermo S. Patris Benedicti compleretur, &c. Eundem annum designat Petrus Diaconus, in lib. de Ortu, & Vita Justorum Sacri Cœnobii Casinensis. At Leo Ostiensis, & Petrus Diaconus annum illum non ad devastationem Cœnobii Casinensis, sed ad invasionem Italiæ referunt; uti recte observant, Bollandus loco citato, pagin. 228. in Notis, lit. B & eruditissimus Ludovicus Antonius Muratorius, Tom. IV. Rer. Italic. in Notis ad Chron. Leonis Ostiens. lib. 1. cap. 2. Alioquin sibi minime constarent Leo Ostiensis, & Petrus Diaconus, dum ibidem narrant, Monachos Casinenses tum Romam se contulisse, ubi ex concessione Pelagii, qui tunc Sedi Apostolicæ præerat, juxta Lateranensem Patriarchicum Monasterium construxerunt. Quare Pelagius II. Summo Pontifice in Petri Cathedra sedente, Longobardi Cœnobium Casinense expilarunt, atque exciderunt. Verum cum Pelagius Romanus Pontifex inauguratus fuerit, vel ann. 578. juxta Pagium, vel 579. juxta Papebrochium, & Muratorium; decesserit autem ex hac vita anno 590. quoniam ejus Pontificatus anno excidium illud acciderit, non omnes pari modo decernunt. Baronius, & Spondanus illum consignarunt ann. 573. Carolus autem Sigonius ann. 589. Muratorius nullum expressit annum, sed tantum intra illud annorum spatium quod ab electione Pelagii ad annum usque 590. quo ille obiit, intercessit, a Longobardis Casinense Monasterium eversum indicat. Cui & ego libenter assentior, cum Petrus, Paulusque Diaconi, Leo Ostiensis, Zacharias Summus Pontifex in sua Bulla pro Casinensibus Monachis lata, & Anastasius Bibliothecarius, uti etiam

(1) Bollandus Tom. II. pag. 118.

(2) Martyr. Rom. die 14. Febr.

(3) Baronius ibid.

(4) Leo Ostiens. lib. 1. Chron. cap. 2.

etiam S. Catelli Aëta superius ex Bollando descripta, Pontificatus tantum Pelagii tempus designent, annum vero illius minime adnotent.

XVI. Quod si alii in hujus excidii Historia contextenda Pontificatum Pelagii secundi aliquot annis anteverunt, ejusmodi Chronologiæ lapsus ex altero prodiit, cum in recensendis annis, quibus deploranda illa celeberrimi ejusdem Cœnobii devastatio perduravit; tum in adstruendo tempore ipsius instaurationis a Petronace Abbate facta; qua in re non pauci hallucinati sunt. In Regesto quippe Petri Diaconi legimus, devastationem illam perdurasse *per centum viginti annos*: apud Leonem Ostiensem *per centum, ac triginta annos*. Nam post enarratam illam Casinensis Monasterii everisionem, jam pridem a Sanctissimo Benedicto prædictam, continuo subdit: (1) *Fugientes itaque ex eodem Cœnobio Fratres, Romam profecti sunt: atque ex concessione Romani Pontificis Pelagii, qui tunc Sedi Apostolicæ præerat, juxta Lateranensem Patriarchicum Monasterium construxerunt; ibique per centum ac triginta annos, quod Casinense Monasterium destructum permansit, habitaverunt*. Lauretus protraxit devastationem illam usque ad centum quadraginta & unum annos. Tantum, pariter annorum spatium eidem adscripsit Brietius in suis Annalibus, ad annum 716. & quod mirum magis etiam Mabillonius, Sec. III. Benedict. Par. I. pag. 695. Monasterium illud post annos circiter centum quadraginta instaurationem affirmat; cui adhæret Pagius ad ann. 716. num. 6. Secundum istorum sententiam, ab ann. 716. retro enumeratis annis centum & quadraginta, excidium Casinensis Cœnobii incidisset in annum 576. atque adeo ante Pelagii secun-

Pars II. Vol. III.

(1) Leo Ostiensis ibid.

di Pontificatum. Quæ temporis epocha a Laureto inventa ansam ceteris præbuit errandi; nec eum puduit, illum in Petri Diaconi Codicem a se editum intrudere; quam lectionem propinavit Joanni Marshamo in Proœmio ad Monasticum Anglicanum; & Hæfreno in Vitam S. Benedicti, pag. 125. Ita tamen Lauretus eum annorum numerum recenset, ut devastationis exordium deducat ab anno 589. initium autem restauratōnis a Petronace factæ porrigit usque ad annum 731. in utroque a sinceris Leonis Ostiensis, ac Petri Diaconi Codicibus discrepans, ut recte advertit Vir Clariss. Ludovicus Muratorius: (2) *uterque enim Codex Leonis, & Petri scriptum reliquit, Petronacem restaurare cepisse hoc Cœnobium anno 720. Religiosus Lauretus edidit 731. Atque ita discordantia tempora Caduceator noster ad concordiam sibi visus est feliciter revocasse. Petronax enim cepit restaurare Monasterium anno 731. manserat autem desolatum annis 141. ergo ejus everfio contigit circa annum 589. alias neque everfio coincideret cum Pelagio secundo, neque instaurationis cum Gregorio tertio. Verum laudatus Muratorius egregie refellit Lauretum, nec iniuria, sed jure incusat corrupti ab eo Petri Diaconi Codicis, auctique proprio arbitrio contra Historiæ leges annorum numeri; quodque stupendum magis, citra ullam necessitatem. Neque enim centum & triginta annorum desolationis tempus apud Leonem Ostiensem, & Petrum Diaconum expressum immutandum, ullo modo fuerat, ut Cœnobii hujus everfio Pelagii ætati congrueret, & ejusdem instaurationis cum Gregorii tertii ævo componi valeat: cum utrumque sibi in vicem cohærere possit, si temporum ratio, instaurationis ini-*

O o

tia

(2) Muratorius Rer. Italic. Tom. IV. pag. 253.

1762 Orbis Sacer & Profanus

tia, & finis habeantur. Alioquin pugnantia de his rebus apud veteres Historicos reperiemus. Nam eorum aliqui instaurationem Cœnobii sub Gregorii secundi Pontificatu initam tradunt, quos inter Paulus Diaconus, & ex recentibus Bollandus in Vita S. Gregorii secundi, die 13. Februarii, pag. 695. & seq., laudans Camillum Peregrinum hujus opinionis defensores in serie Abbatum Casinensium; pag. 7. In Epitome quoque Chronici Casinensis, asservato in Bibliotheca Vaticana, missio Petronacis ad instaurationem Casinense Cœnobium expresse tribuitur Gregorio secundo. Ex adverso Zacharias Papa in sua Bulla, Leo Ostiensis, & alii referunt, Cœnobium istud instauratum fuisse a Petronace sub Gregorii tertii Pontificatu.

XVII. Hæc inter se discordantia haud aliter conciliari inter se possunt, nisi hæc tria ab invicem discernantur, missio nimirum Petronacis Casinum, exordium instaurationis hujus Cœnobii, ac tandem eiusdem absolutio. Quæ omnia egregie elucidat eruditissimus Muratorius in *Excursu Chronologico de tempore everisionis, vastitatis, & instaurationis Monasterii Casinensis*. Missio Petronacis facta est jussu Gregorii II. teste Paulo Diacono, lib. 6. cap. 40. tametsi corrigendus sit auctor iste in eo, quod vastationis tempus intra centum & decem annos concludat, quoniam, perperam Cœnobii excidium retulerat in annum 605. quo pervenisse Zotonem credidit, & restaurationem factam censebat hortatu Gregorii II. qui sedit ab anno 714. ad annum 731. Ast omnium calculo excidium illud sub Pelagio II. accidit, ut antea vidimus. Aperte itidem erravit Petrus Diaconus, cum lib. de Ortu Justor. Casinens. cap. 21. & alibi Petronacis missionem ad Zachariam refert,

refragante eodem Zacharia in sua Bulla, qui diserte id tribuit Prædecessori suo Gregorio III. refragantibus ceteris, qui Gregorium II. ejus missionis auctorem pronuntiant. Porro inter missionem Petronacis, ejusque adventum in Montem Casinum non exiguum temporis spatium præterlabi oportuisse, non immerito Muratorius ex eodem Paulo Diacono animadvertit; nec diffiteri id poterit, quisquis prudenter cogitaverit, quot prius, & quanta conquirenda, ac præparanda fuerant ad amplum Cœnobium, vel ex tuguriis, & rusticis Casis substruendum. Itaque ad Gregorii Secundi Pontificatum pertinet Petronacis missio, pertinet & instaurationis exordium: at ejus perfectio pertingit usque ad Gregorii Tertii tempora. Alia in eandem rem satis valida argumenta profert laudatus Muratorius pag. 254. col. 2. & seq. quæ optimus lector ibidem inspicere poterit. Quamvis autem non ita facile sit digito indicare annum, quo Cœnobium istud sub Gregorio II. instaurari cœpit, verisimile tamen videtur id factum circa annum 719. vel 720. posteriorem hunc annum exprimit uterque Codex Leonis Ostiensis, & Petri Diaconi. Absoluta dein fuit tum Cœnobii, tum Ecclesiæ constructio, cum jam Gregorius Tertius, sed Zacharias ejus Successor ad novam Ecclesiam consecrandam Casinum venerit, scilicet post consummatam instaurationem, cui perficiendæ plures certe annos consumi oportuit. Cum itaque varios status habuerit ea instauratione, atque in illa perficienda plures anni consumpti fuerint, inde prodiiit tanta auctorum diversitas in ejus annorum epocha designanda, dum alii sub Gregorio Secundo-

cundo, alii sub ejusdem nominis Tertio Gregorio id contigisse narrant. Quæ tamen diversitas adhibita illa distinctione temporum, missionis nimirum Petronacis, exordii instaurati Cœnobii, & completæ ejusdem constructionis, mirum in modum conciliatur, & Laureti, aliorumque lapsus emendantur.

XVIII. Nec unus extitit Muratorius, qui hos nodos extricaverit, sed hanc eandem Spartam prius exornaverat Vir eruditissimus Carolus Sigonius, qui & aliud quidpiam addidit, nempe extremam eidem operi manum, ac perfectionem a Zacharia Summo Pontifice fuisse adnotam: (1) Ceterum, inquit, *Monasterium Casinas Petronax Abbas a Longobardis, ut diximus, inflammatum, Gregorio secundo, & tertio adiuvantibus instaurare incœpit, & ad extremum, Zacharia Pontifice sedente, atque opitulante, absolvit. Quo factò Zacharias ipse eo perrexit, ac postero in eunte anno eadem S. Benedicti una cum tredecim Archiepiscopis, & sexaginta octo Episcopis consecravit, ac sacros libros multos abtulit, & leges, quas Pater Benedictus manu sua scripserat, & pondus panis, & mensuram vini, quæ Romam delata a fugientibus Longobardorum rabiem Monachis fuerant, reddidit ac varia ad usum Ecclesiæ ornamenta concessit, multaque alia Petronaci præsentit, & successoribus ejus beneficia detulit: quæ postquam Aquinum venit, diplomate amplo complexus est, quod Indictione prima, XII. Kal. Martii in hanc ferme sententiam deduit, „ Ut Monasterium Casinas cum cellis omnibus ad se pertinentibus ab Episcoporum ditione esset solutum, ac soli Pontificiæ Sedis obnoxium, ut in Conventu Episcoporum Abbas Casinas supra omnes Abbatum sederet, in consiliis, & judi-*

ciis ante omnes sententiam diceret. Ut Monasterium Casinas dignitate cetera omnia superaret. Ut mortuo Abbate Monachi ex corpore, suo, nisi idonea persona desset, Abbatem eligerent, eumque probandum, ac consecrandum Pontifici Romano præberent. Ne Episcopo Missarum solemnitas in ejus possessionibus celebrare jus esset, nisi ab Abbate aut Præposito invitatus esset. Ne Episcopo decimas ab eo exigere, sacris Sacerdotum interdiceret, aut ad Conventum vocare liceret. Abbas Ordinationes inire, Altaria facere, Christina accipere per quemlibet, aut a quolibet Episcopo posset. Insuper prædia omnia Monasterii & præsentia, & futura ei in perpetuum confirmavit. Quæ omnia Leo Ostiensis lib. 1. cap. 4. refert; & ex eo Baronius ad ann. 748. sub finem. De spirituali Jurisdictionis Casinensis qualitate, & origine Excursus Historicum satis eruditum edidit Vir Clariss. Ludovicus Antonius Muratorius Rer. Italic. Tom. IV. pag. 259. & seqq. quem benevolus lector consulere poterit.

XIX. Ex hucusque dictis conici posse arbitror annum excidii Casinensis Monasterii, Longobardorum barbarie patrati, non alium fuisse, nisi quingentesimum octogesimum annum a Sigonio, lib. 1. de Regno Italiæ, in Autharis Vita notatum. A Zotone, quem Autharis Rex eo anno Beneventi Ducem constituerat, eversum prodit. Ab hoc anno, ad 719. centum, & triginta anni excurrit, quot desolationi hujus Cœnobii tribuit Leo Ostiensis: nam anno sequenti, scilicet 720. desolatio cessavit, cum jam ibi Petronax a Monachis, quos secum Roma adduxerat, & a paucis qui illic in tuguriis post excidium habitare permitti fuerant,

(1) Sigonius lib. 3. de Regno Ital. in Vita Fl. Rachis.

rant, Abbas electus, Monasterium edificare cœpisset. Lubet hic Leonis verba proferre: ⁽¹⁾ *Contigit, disponente Deo, ut Petronax civis Brixianæ Urbis, vir valde religiosus, divino affatus amore, Romam venisset: quem Reverendissimus Tertius (legendum, Secundus; hanc enim de suo notam tertii adiecerunt Librarii, ut advertit Muratorius) (2) Gregorius cœlitus inspiratus admonuit, ut hoc Casinum Casitrum peteret, atque Monasterium B. Benedicti, quod jam per tot annos destructum manserat, suo studio reconciliare satageret. Quo annuente, mox idem Venerabilis Pontifex cum illo aliquantos de Lateranensi Congregatione Fratres direxit, & alia quoque illi nonnulla adiutoria contulit. Is ergo hic ad Sacrum Beati Benedicti Corpus perveniens, tam cum illis, qui secum venerant, quamque etiam cum aliquot simplicibus viris, quos inibi jam dudum resedisse, reperit, habitare cepit. Anno Domini septingentesimo ac vigesimo, atque ab eisdem Fratribus in Abbatem Prælatum, cooperante Deo, & B. Benedicti suffragantibus meritis, constructis decenter habitaculis, ac multorum ibi Fratrum Congregatione statuta, sub Regule Sanctæ doctrina vivere studuit.* Hæc eadem a Paulo Diacono, lib. 6. cap. 40. jampridem scripta Leo accepit, ubi Gregorii Papæ nomen posuit, nulla vel tertii, vel secundi nota adhibita. Sed temporis epocha a Leone Ostiensis expressa declarat, Gregorium secundum esse intelligendum; is quippe anno septingentesimo vigesimo sedebat Pontifex. Ex præfatis Leonis verbis constat, non omnes Monachos in illa Casinensis Monasterii everione aufugisse, sed nonnullos illic permanisse: quod pariter Paulus Diaconus loco citato testatur. Petrus quoque Diaconus

lib. de Ortu, & Vita Justor. Sacr. Cœnobii Casinensis tradit, *quatuor, vel quinque Fratres in Casino ob Beati Benedicti Corpus custodiendum relictos*: quibus vita functis, alii successively sunt subrogati usque ad Petronacis adventum.

XX. Hæc de Casinensis Cœnobii excidio, ejusque instauratione hic fusius exponenda æquum duximus, ut inde, quoad fieri poterit, in gratiam prioris sententiæ initio propolite vestigare possimus tempus, quo S. Antoninus Abbas, & D. Catellus Stabienfis Episcopus floruerunt. Si enim Antoninus post eversum a Longobardis Casinense Monasterium, Stabias ad Catellum se contulit, uti amborum Acta apud Bollandum superius relata narrant; itemque Stabienfis Ecclesiæ vetera monumenta, ex quibus David Romæus, Paulus Regius, Ferrarius, Capaccius, ceterique ante Antonium Caracciolum utriusque Divi Vitam concinnarunt, consequens est, Antoninum circa annum 589. vel paulo post Stabias adiisse, eodemque tempore B. Catellum istius Urbis Episcopum egisse. Unum tamen hic obiici posse video, Antoninum in ejusmodi Actis Abbatem appellari, cum Casino aufugit: ast tunc temporis, quo Zoto Longobardorum Dux Casinense Cœnobium incendit, non Antoninum, sed Bonitum fuisse ejus Monasterii Abbatem, Petrus, Paulusque Diaconi, Leo Ostiensis, omnesque Rerum Italicarum ejus ætatis Scriptores referunt: neque deinceps usque ad Petronacem, nempe ad annum 720. ullus Abbas ibidem præfuit. Ad aliud igitur tempus, quam ad præfatam Casinensem everisionem referendum videtur Divi Antonini Abbatis Stabienfæ perburgium: præsertim cum ex Leone Ostiensis, Petro, & Paulo Diaconis,

ncc

(1) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 4.

(2) Muratorius lib. cit. pag. 256.

nec non Sancto Gregorio Magnolib. 2. Dialog. in princ. exploratum sit, post Casinense excidium Monachos, non alio; quam Romam se recepisse. Verum iidem Scriptores, cum primis Leo Ostiensis, & Petrus Diaconus antea laudati diserte docent, non omnes Monachos Casinenses in illa devastatione Romam confugisse, sed perpaucos Casini ad custodiendum Sacrum Beatissimi Patriarchæ Benedicti Corpus mansisse: quidni ergo & aliqui eorum alio, quam Romam, se conferre potuerunt? Et quidem de Antonino, præter ipsius, & Catelli Acta, Martyrologium Romanum expresse affirmat, eum ex illa a Longobardis patrata Casinensis Cœnobii everfione, evasisse, atque in Surrentinam solitudinem se contulisse: quod itidem Muratorius loco citato, pag. 253. col. 1. num. 1. animadvertit, uti etiam Baronius in Notis ad Martyrol. Rom. Neque Martyrologium Antoninum Casinensis Monasterii Abbatem vocat, sed tantum Casino tunc aufugisse, ac Surrentum adiisse. Quod si aliqui ejus Vitæ Scriptores illum Abbatem appellant, ii non ad tempus, quo aufugit, id referunt, sed ad dignitatem, quam postea in Surrentino Monasterio obtinuit. Certe idem Antonius Caracciolus, & ex eo Bollandus ad diem 14. Februarii in ejusdem Antonini Vita, admittunt (ille quidem diserte, hic autem non refragatur) Antoninum fuisse Monachum S. Benedicti, ex aliquo Cœnobio, huic sacro Casinensi Archisterio subdito egressum: tamen eum posteriorem faciant devastatione Longobardica: quod posterius infra ad examen erit revocandum. Hæc igitur nuper obiecta parum negotii facessere possunt auctoribus sententiæ, quam hic expendimus.

XXI. Longe gravior emergit difficultas ex iis, quæ in Actis Sancti Catelli apud Bollandum prodita sunt. Produunt ea, B. Antoninum Stabias profectum, benigne susceptum a D. Catello, tunc ejusdem civitatis Episcopo: Antoninum *isthic annos plures degisse: dein utrumque in solitudinem Montis Gauri, sex millibus passuum Stabias distantem, se recepisse, ibique rerum cœlestium contemplationi se totos mancipasse.* (1) Quamvis autem Sanctus Antistites sua in Diocesi agens minime negligeret, quæ optimi Pastoris erant, *indeque tractare Ecclesiæ gubernacula, identidem in Urbem ad Episcopali munia obeunda, decidendaque controversas committendi*: maligni tamen spiritus invidia quidam ejus Clericus, alique pessimi detractores acti, Beatissimum virum apud Sedem Apostolicam, velut gravissimum criminum reum traduxerunt. Accusationis capita, per Tiberium Stabienfis Ecclesiæ Primicerium, Romam a Populo missum, Summo Pontifici exposita, ejusmodi erant: Catellum *sparsisse in vulgus perverfas de religione opiniones, & hausisse animo Episcopum, & docere, adeoque & idola gentilium ritu venerari.* Enucleatius etiam in Vita S. Antonini enumerantur: (2) *Catellum Episcopum Sedem, & Plebem suam deseruisse, & quod peius esset, omnia Christianarum Missarum solennia per horrida ferarum cubilia, & invia montium cacumina celebrare, hæresim denique periculosissimam seminare.* His Romam delatis, Catellus jussu Summi Pontificis comprehensus, & eo deductus, in carcerem conjectus est. Sub Sabiniano, aut Bonifacio Tertio hanc Catello calamitatem accidisse ferunt ejus Acta. Hinc difficultas nascitur, qui fieri potuerit, Catellum tunc Stabiarum fuisse Epi-

(1) Apud Bollandum To. II. Januar. p. 227. & 228.

(2) Ibid. pag. 229.

1766 Orbis Sacer & Profanus

Episcopum? Sabinianus ordinatus est Pontifex mense Septembri ann. 604. ut Bollandus, & Pagius tradunt: obiit autem die 10. mensis Novembris sequentis anni: cui Bonifacius III. anno 607. successus est, juxta Pagium. At ab anno 599. exeunte, aut 600. inchoante, ad annum secundum Heraclii Augusti, qui incidit in annum circiter 611. Laurentius Stabienfis Episcopus extitit; ut supra ex Sepulchralis Lapidis Inscriptio Æquis reperta ostendimus. Igitur Catellus sub Sabiniano, & Bonifacio III. Pontificibus Stabiarum Episcopus esse non potuit, nisi duos simul ejusdem Urbis Episcopos ponamus, quod absurdum est asserere.

XXII. Fateor inextricabilem, primo intuitu videri hunc nodum, nec qua ratione illum solvere nitantur istius sententiae Patroni, hætenus apud eos reperire mihi concessum. Dicam tamen in gratiam eorum, quod ipse sentio. Cum primis non satis constat de antiquitate præfati Lapidis Sepulchralis: nulla in eo, ut moris est, annorum Christi epocha designatur; sed anni dumtaxat, quibus Laurentius in Episcopatu vixit; itemque secundus Imperii Heraclii annus. Quidni ergo suspicari liceat, posteriore tempore ab aliquo imperito incisus extremos characteres, & perperam annum secundum Heraclii uti & Laurentii annos inscriptos? Sed esto Inscriptio illa vetusta sit, ac bene exarata, quidpiam in Catelli Actis deprehendi, quæ accuratius examen exposcunt. Hæc siquidem Acta non absoluta, sed incerta quadam Pontificum enumeratione utuntur, significandi causa, eo tempore, quo scripta fuere, haud satis exploratum fuisse, cujus Pontificis ævo S. Catellus accusatus, Romamque perductus fuerit. Asserunt quippe: *Sedisse tunc Sabinia-*

num, aut Bonifacium tertium voluit. Quæ verba potius vagam de tempore traditionem insinuant, quam definitam alicujus Pontificis ætatem, quod annorum propria epocha tunc hominum memoria excidisset. Munus hanc coniecturam altera Divi Catelli Vita MS. ex Actis B. Antonini excerpta apud Bollandum, ibid. pagin. 229. ubi nulla vel Sabiniani, vel Bonifacii tertii, vel alterius Pontificis nomina sunt expressa; sed tantum hæc legimus: *Catellus comprehensus Sedis Apostolicæ Reftori statuitur.* Consulto hic nomen Pontificis omissum, quod auctorem hujus vitæ illud lateret. Hinc conjecturæ locus esse poterit, Catellum apud Sabiniani Prædecessorem fuisse accusatum, ejusque jussu carceri mancipatum. At enim Sabiniani Prædecessor fuit S. Gregorius Magnus, in quem tanta in Virum sanctissimum, qualis Catellus erat, severitas cadere non potuit. Nec Gregorius ipse in suis epistolis, aliisque operibus siliisset, quæ in hac Catelli causa ipse gessisset. Minus itidem sanctitati Gregorii Magni congruunt, quæ post præfata verba statim sequuntur: *Quo (scilicet Catello) respondente, in omni loco dominationem Dei esse, & mundi cordis arcanum Christo esse gratum habitaculum; illo, inquam, inconsiderate rem examinante, & inconsulte judicante, Catellus in carcerem retrahitur.* Absit tam præposterum judicium a Beatissimo Gregorio, controversias omnes æquissima justitia lance ponderante. Quare satius duco asserendum, sub Gregorio nequam ea accidisse, quæ in ejusmodi Actis referuntur; sed sub aliquo ex proximis ejus Successoribus. Nec idcirco juxta hanc sententiam admitterem, Laurentium tunc temporis sedisse Episcopum, sed potius eum proxime successisse Catello; ac subinde

an-

annum Imperii Heraclii vel male inscriptum Lapidum Sepulchrali, vel aliqua parte characteres temporum iniuria corrosos.

XXIII. Hæc quidem in gratiam prioris hujus sententiæ prolixius differere placuit; juxta quam asserere oportet, B. Antoninum Abbatem statim post excisum Casinense Cœnobium Stabias ad Catellum properasse: illic eum degisse circa extrema S. Gregorii Magni tempora: inde in solitudinem Montis Gauri se contulisse; tum a Surrentinis ascitum, ac Cœnobio sui Ordinis Abbatem præfectum, tandem Honorio I. Summo Pontifice ad Christum migrasse, ut Baronius tradit. Porro Honorius anno 625. Pontifex creatus est, quo anno, aut paulo post Antonius ex hac mortali vita decessit; cum antea S. Catellus anno 617. obiisset, cujus felicem transitum ipse Antonius præsentia sua feliciorum reddidit. Nam in Catelli Actis ita legimus: *Celesti oraculo admonitus brevi sibi migrandum e vita, Antoninum ad se accersit Surrento, quo se absente commigrarat. Præsto in morienti Catello fuit, sub annum, ut vulgo existimant 617. Jampridem enim Catellus Stabias ad Sedem suam reversus fuerat, e Romano carcere solutus a Bonifacio IV. quem futurum Pontificem Vir Sanctus prædixerat. Bonifacius iste S. Petri Cathedrali ascendit anno 608. tenuitque ad annum 614. De ejusdem S. Catelli sepultura, & translatione in præfatis Actis hæc sub finem adiecta sunt: In sua Ecclesia tumultus, fertur deinde Surrentum ab Antonino translatus; id tamen haud certo & indubitate constat. Pars cranii ejus Stabii, sive Castelli ad Mare, in Collegio Societatis Jesu honorifice asseveratur, aurata statuæ affabre factæ in-*

clasa, proponiturque palam publicæ venerationi XIX. Januarii: qua die in Ecclesia Stabienfi, velut Patroni primarii sacra ejus Natalitia quotannis celebrantur.

XXIV. Nunc ad examen revocanda est altera sententia, quam Antonius Caracciolus primum vulgavit: eam vero Ughellus ita exposuit: (1) *Sanctus Catellus vixit Eugenii II. & Valentini Pontificum temporibus, anno 827. Ejus vitæ sanctitatem, optimique Pauperis Casinas Antonini Abbatis societas, & consuetudo reddit clariorem. Cum enim Beneventanorum Ducis barbaries Casinas Monasterium, aliæque Campaniæ Cœnobis everisset, Antoninus Stabias divergit: tanta cum Catello familiaritate, conjunctus est, ut cum in difficili, & seculoso Gauri montis culmine solitudinis se committere decrevisset Catellum quoque e civitate ad se evocavit. Catellus cum a Sanctissimis Viri consuetudine disjungi non posset, contemplationis ardoribus inflammatus ad ima descendere recusabat; ideo ab Oppidanis ad Eugenium II. Pontificem anno 827. accusatus, Romam accersitus, in carcerem detrusus est, pauloque post defuncto Eugenio a Valentino Eugenio Successore solutus, Stabias rediit. Ibi miraculis clarus obdormivit in Domino, Stabianorum effectus Patronus. De eo clara mentio in Vita & gestis S. Antonini Abbatis nuper ab eruditissimo Viro Antonio Caracciolo ex antiquis exemplaribus in lucem edita, notisque illustrata, ubi Capacii, Romerii, Paulique Regii errores dissipantur & corriguntur. Versimile enim esse arbitratur obiisse B. Antoninum anno 830. hoc est duodecimo postquam e Campania e Benedictino Monasterio profugisset Stabias, Valentino Papæ sedente. Ita Ughellus. Caracciolo nuper adhæsit etiam Bollandus, ad diem*

(1) Ughellus Tom. VI. col. 856.

1768 Orbis Sacer & Profanus

diem 14. Februarii in Vita S. Antonini Abbatis Surrentini; ubi pariter tradit ex Caracciolo, Beatum huuc Abbatem circa annum 830. ad Deum migrasse: (1) *Nam Caracciolo teste, post decessum B. Antonini non multo tempore evoluto, Princeps Beneventanus Sicardus ceteris finibus suæ ditionis subiugatis, terram etiam Surrentinam eadem intentione invasit. Ita enim in cap. 3. num. 12. auctor Anonymus scribit: „Siconi patri successit Sicardus, anno 832. tenuit, que Principatum ad finem ferme, anni 839. „Si porro is, nempe Sicardus, post decessum B. Antonini non multo tempore evoluto Surrentum obsedit, post 832. tamen annum Christi, consequens est, ut circa ann. 830. forlasse, aut non multo ante Vir Sanctus decesserit. Addit inferius Bollandus: Manifestum est, recentiores quorundam, qui, ut ait Not. 3. Caracciolus, de Vita Divi hujus scripserunt, magno consensu, sed nulla prorsus Chronologie, quæ lux Historiæ est, consideratione, in quamdam plane absurdam, & secum pugnantem convenisse sententiam, atque asseverasse, Beatum Antoninum, tunc emigrasse Stabias, cum Zoto Rex Longobardorum Casinense Monasterium diripuit, atque vastavit. Caracciolus Not. 3. disertius rem explicat his verbis: Cum jam factis constet non multo ante Sicardum Principem in Carlin migrasse Antoninum, cogimur proinde illum statuere circa annum Salutis 800. atque adeo dicere non dubitamus, Beatum Virum decessisse Stabias, quo tempore Sico Beneventanus Princeps Sicardi Pater Campaniam longe, lateque populatus, Neapolim etiam longa obsidione fatigavit, ut Heremipertus in Historia fusore, & Leo Opiensis lib. 1. cap. 19. tradunt. „*

Si antiqua illa exemplaria; ex quibus Antonius Caracciolus S. Antonini Vitam se descripsisse affirmat, ejus sint auctoritatis, ut fidem omnem mereantur, explosa prorsus foret, omnique careret verisimilitudine prior sententia. Verum haud facile illius Patroni tantum ponderis antiquis illis exemplaribus deferrent, ut vetusta alia Monumenta Gestorum ejusdem Antonini Abbatis, & B. Catelli Episcopi apocryphis accenseant. Neque enim ea a Davide Romæ, Paulo Regio, Capaccio, & Ferrario excogitata sunt, sed jam diu a Maioribus accepta, tantæque auctoritatis, ut Martyrologium Romanum plurimi æstimaverit. Neque Bollandus, si constare sibi velit, repudiare illa debuerat, quæ ad se a Batillo, aliisque Societatis suæ PP. ex Vitis MSS. Sanctorum Antonini Abbatis, & Catelli Episcopi, transmissa fuere, atque ab ipsomet To. II. mensis Januarii velut sincera Actis Sanctorum inserta. Porro in iis proditum est Antoninum Abbatem post eversum a Zotone Monasterium Casinense, sub Paschalis II. Pontificatu, Stabias transmigrasse. Neque etiam Caraccioli narratio exactam continet Chronotaxim. Decessisse Antoninum refert, circa annum 830. duodecimo scilicet postquam e Campania Stabias confugerat, Valentino Papa sedente: Catellum vero anno 827. apud Eugenium II. a Stabianis accusatum, ab eodem Pontifice carceri traditum, pauloque post a Valentino Eugenii Successore solutum. Oportet igitur Antoninum anno 818. e Campania demigrasse, ob Beneventani Ducis barbariem, qui Casinas Monasterium, aliisque Campaniæ Cœnobia everterat. Dux iste Sico appellatur, e Longobardorum

(1) Bollandus in Vita S. Antonini Abb. die 14. Febr.

Pars II. Lib. IV. Cap. XII. 1769

rum Gente, Beneventi Principatum adeptus est post Grimoaldi Ducis necem, anno 818. exeunte, ut colligitur ex Eghinardo in Annal. apud Pagium ad eundem annum, num. 7. ubi refert: ⁽¹⁾ *Legatos Siconis Ducis Beneventanorum ad Ludovicum Imperatorem pervenisse dona ferentes, eumque de nece Grimoaldi Ducis, Antecessoris sui excusantes, cum tum Imperator Aquisgrani ad hybernandum reversus esset.* ⁽²⁾ Jam enim ejusdem anni 818. Ludovicus aestivo tempore introitis cum exercitu magno in Britanniam; & occiso Rege terræ illius, venerunt Majores natu Britannorum, tradiderunt se illi. Igitur Imperator post confectum illud bellum, prope ejusdem anni finem, autumnii tempore Aquisgrani ad hibernandum reversus est: ac subinde Siconis Principatus paulo ante exitum ejusdem anni initium habuit. Idem autem Sico non statim exercitu suo Neapolim obsedit, sed anno sequenti. Nam Erchempertus Monachus in Historia Longobardorum Beneventi, quæ extat Tom. II. Rer. Italic. pag. 237. §. 10. ait, *obsidionem illam per sexdecim continuos annos oppressisse Neapolitanos; idest, usque ad ann. 836.* ut ibidem in Notis, num. 25. Camillus Peregrinus, & Muratorius animadvertunt; uti etiam constat ex Capitulari Sicardi Ducis, Siconis filii, quod pariter editum est eod. To. II. pag. 256. Sexdecim autem anni retro enumerati ab anno 836. excluso, principium sumunt ab anno 819. Non ergo Sanctus Antoninus Abbas e Campania Stabias emigravit anno 818. cum nondum bellum inceptum esset, nec a Beneventanis ea loca vastata. Sed esto demus, Antoninum Stabias adventasse anno 819. falsum

Tursi II. Vol. III.

tamen est tunc temporis totam Campaniam, minus vero Casinas Monasterium, aliasque Campaniæ Cœnobium a Sicone everfa; neque Erchempertus, neque Leo Ostiensis id referunt; sed tantum Neapolim arctissima, & longa obsidione oppressam: Per idem tempus, ait Erchempertus, ⁽³⁾ *Neapolitis bellum a Sicone creberrimum motum est, & civitate valide obsessa tellure, pontoque, & fortiter Scorpionibus, & jaculis oppugnata, pene capta esset, si defuisset ingenium.* Nihil prorsus eo loci hic auctor de aliis Campaniæ locis, nihil de Casinate, aliisque Cœnobiis vastatis prorsus tradit. Nihil itidem Leo Ostiensis in cap. 19. lib. 1., quem locum Caracciolus, & Bollandus citant, de ejusmodi everfione, aut vastatione loquitur; sed tantum cap. seq. Neapolis obsidionem commemorat: ⁽⁴⁾ *Iste Sico, inquit, cum diu Neapolim obsedisset, & afflixisset, tandem Sancti Martyris Januarii corpus auferens, Beneventum deculit, & cum Sanctis Feslo, & Desiderio, in ipso Episcopo honorabiliter recondidit, sicut in Historia Erchemperti refertur.* Januarii tamen Sacra Lipsana Neapolim relata fuisse, legas apud Historicos Patriæ. Nullus præterea Scriptor, qui vel Casinenfium, vel Campaniæ Historias adornavit, Casinas Cœnobiū a Sicone, ejusve militibus eversum narrat. Duas dumtaxat ejusdem everfiones commemorant, alteram a Zotone Beneventi Longobardorum Duce prope finem seculi sexti patratam, de qua superius; alteram a Saracenis admissam anno 884. quam fufius refert Leo Ostiensis, lib. 1. cap. 44. Sicardus quidem Siconis filius Casinenfius Cœnobiū thesaurus diripuit, prædia expilavit, ⁽⁵⁾ *venerabilem Ab-*

P p

batem

(1) Apud Pagium ann. 818. num. 6. & 7.

(2) Annalista Molisicenf. ann. 818.

(3) Erchempertus in Hist. Longob.

(4) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 20.

(5) Ibid. cap. 22.

*batem Deusdedit, virum omni sanctitate conspicuum, causa pecunia cepit, atque custodia mancipavit; uti post Erchempertum tradit Leo Ostiensis: at Cocnobium ipsum nequaquam evertit. immo vero hæc facinora sceleratissimus ille Princeps non admisit nisi post Siconis parentis obitum, ut iidem auctores narrant: porro Siconis obitus contigit anno 833. ut docet Pagius ex Chronico Salernitano, & Erchemperto. (1) Antoninus autem Abbas juxta Caraccioli, Ughelli, & Bollandi sententiam jam antea sub Sicone, anno 830. ad Deum migraverat. Quid demum sibi velit Ughellus non video, dum ex Caraccioli sententia asserit: (2) *Verisimile enim arbitratur Caracciolus, obiisse B. Antoninum anno 830. hoc est duodecimo postquam & Campania e Benedictino Monasterio profugisset Stabias, Valentino Papa sedente.* Aut enim Valentini Pontificis tempore Sanctum Antoninum Abbatem obiisse vult, aut e Monasterio Campaniæ aufugisse, ac Stabias se contulisse. Utrumque pugnat cum Chronotaxi a Caracciolo, & Ughello in fuga, & obitu ipsius Antonini statuta: aufugisse enim eum contendunt anno 818. obiisse autem anno 830. (3) At Valentino Papa proxime successit Eugenio II. anno 827. *Sedit autem dies tantum quadraginta juxta Anastasium Bibliothecarium, Luitprandum, Martinum Polonum, Baronium, Pagium, ceterosque Scriptores Ecclesiasticos: igitur anni fugæ, aut obitus S. Antonini Abbatis cum Valentini Pontificatu minime conveniunt.**

XXV. Hæc sunt quæ in utramque sententiam adnotare placuit, non ut alterutram improbarem, sed ut animi mei dubitationes promerem. Nec idcirco diffiteor ambas illas sen-

tentias probabiles esse, tum veterum monumentorum pondere, tum auctorum eas tuentium præstantia: sed ultro incertiam meam fateor atque edoceri cupio exploratiora fundamenta, quibus tantam animi perplexitatem deponere valeam, nulla re magis, ac ipsa veritate delectatus.

Ad Stabiensem Ecclesiam nunc redeo, cujus vetustatis illustrandæ gratia tam longam digressionem suscepì. Ea ante institutam Surrentinam Metropolim unius tantum Apostolicæ Sedis arbitrium venerabatur; postmodum Surrentinæ Suffraganea facta est. Illius Cathedralis, nobili structura, decentique magnitudine ornata, Deiparæ Virginis titulo gloriatur. Quinque insignita est Dignitatibus, quarum præcipuam Archidiaconus obtinet; duodecim Canonici, aliique Presbyteri, & Clerici illic divina peragunt Officia. Quinque in Urbe extant Parœciæ; octo Virorum, & duo Sacrarum Virginum septa, Collegium PP. Societatis Jesu erudiendæ juventuti erectum, Seminarium, Xenodochium, quædam Laicorum Sodalitiae, aliæque pia loca. Præter ipsam civitatem, ac duo Suburbia, nulla Episcopo Diœcesis subest.

XXVI. *Massa* cognomine *Lubrensis* parva civitas est Campaniæ Felicis, quam nonnulli in Picentinis collocant, nunc vero ad Principatum citeriorem spectat, Surrento Metropoli 4. mill. pass. apud Promontorium Minervæ, contra Capreas Insulam, Neapoli 30. milliar. distans, in eminentiori quodam loco, ad littus Surrentini Sinus posita est. Unde vero id cognominis Urbs ista sit consequuta explicat Capaccius; quod scilicet Templum Minervæ Sacrum, in Promontorio, quod Prænufsum,

(1) Pagius ann. 833. num. 11.

(2) Ughellus Tom. VI. col. 805.

(3) Pagius ad ann. 827. num. 7.

sum, & Athenæum, dein ab hoc Templo Minervæ appellatum, a Gentilibus quondam erectum, de quo alibi diximus, oppidum, itidem eadem ob causam ab iisdem *Minervium* dictum; postmodum incolæ, qui primum Christi fidem amplexati sunt, funditus una cum oppido diruerunt, alterum ad clivum Montis oppidum ab ipsis *Messam* nuncupatum, Templumque ad litus maris opportuniori loco, in Deiparæ Virginis honorem construentes, illud corrupto vocabulo in memoriam prisce Templi, *de Lobra* nuncuparunt; indeque *Massa Lobrensis*, seu *Lubrensis*, omnium ore, ad hanc usque diem vocatur. Quo itidem cognomine, ab aliis ejusdem nominis Italiæ urbibus feceruntur. Haud multum antiquitatis hanc civitatem sibi vendicare, argumento sit antiquorum omnium de illa silentium. Si tamen credimus Capaccio, & nonnulli Massensium, Scriptori, perverus fuit Massæ Lubrensis oppidum, tametsi haud semel eversum, cui postmodum nupera successit civitas, non longe a veteri constructa. Sed fides sit penes ipsos, neque enim Strabo, Silius, Pomponius Mela, Plinius, aut veterum aliquis illius meminit. Sed neque Ammianus Marcellinus, neque Paulus Diaconus, Erempertus, aut alii, quod sciam, ante seculum decimum de illa mentionem faciunt. Incolæ tamen gloriantur se ab illis primum hausisse Evangelii prædicationem, a quibus & Surrentini, & aliæ finitimæ Gentes; atque in hujus rei argumentum afferunt, aliqua prisce illis temporibus condita Tempia, illud præcipue Beatissimæ Virgini *de Lobra* dicatum, quod aliquando pro Cathedrali habuerunt: D. Petro Apostolorum Principi sacrum, ad litus maris positum, marmoreis suf-

sultum columnis, undique depictum vermiculato pavimento stratum, & Abbatia titulo ornatum, ibique Religiosos viros ex D. Benedicti Familia habitasse serunt, ut videre est apud Ughellum, Tom. VI. col. 796. Insigne pariter est Templum Divo Constantio Urbis Patrono erectum, Sacrum Corpus ibidem reconditum incolæ volunt. Sed varias hac de re sententias eruditissimi Viri Henschenius, & Papebrochius recitant, Tom. III. mensis Maii, pag. 374. & seq. ad diem 14. Tres nimirum Urbis sacrum ejus Corpus se possidere contendunt, ejusque Natalem diem celebrant, 14. Maii, Beneventum, cum primis, in cujus Ecclesiæ Martyrologiis MSS. hæc leguntur: (1) *Beneventi S. Constantii Episcopi*. De hoc Divo Marius a Vipera in Catalogo SS. Ecclesiæ Beneventanæ asserit: *S. Constantium Episcopum Officio Ecclesiastico sub ritu duplici ibidem colli, eique sacram. Eadem Beneventi excitatam esse, olim Parochialem*. Tum etiam Caprearum civitas S. Constantii Episcopi patrocinio clara est, cui & Cathedralem Ecclesiam fuisse dicatam, olim ab Urbe mille & quingentis passibus remotam, deinde in civitatem translata, & S. Stephani nomine appellatam, Capaccius narrat. Tandem Massa Lubrensis Sanctum Constantium Patronum colit, cujus dies festus solemnè populorum concursu, tam hic, quam Capreis agitur 14. Maii, & utraque Civitas contendit Sacra ejus Lipsana in sua Ecclesia assevari. Hujus Divi elogium, quod ex monumentis Ecclesiæ Beneventanæ, & Caprensis Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ edidit, Bollandi Acta hunc in modum exhibent:

Constantius ex clarissimo Imperatorum stemmate procreatus, cum de-
P p 2 *stri-*

(1) Apud Bolland. Tom. III. Maii pag. 374. & seq.

1772 Orbis Sacer & Profanus

*Et*rina, & vitæ sanctitate præstaret, Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficitur; quo tempore Ecclesia Occidentalis ab hæreticis afflictabatur: quibus Sanctus Episcopus se se opponens, multos ad sanitatem reduxit. Is & vivens, & moriens miraculis claruit. Quidam penitentia causa ob gravissima delicta ferro confecti, ab eo divinitus soluti fuerunt, ferreis vinculis in morem ceræ resoluti. Cum mortem obiisset, Capreas Corpus delatum, multa ei civitati beneficia præstitit. Nam cum Agarent, vastata Calabria, classe Campaniam peterent, & Capreas applicuissent, civesque in antra metu perterriti refugissent; anus quædam, quæ fugere cum aliis nequiverat, a S. Constantio Insule Patrono, ope implorata, liberationem impetravit. Cum enim Vir Sanctus eam consolatus disparuisset, mox orta tempestas horribilis hostes discedere cœgit: quod anno salutis 891. contigisse ferunt. Hæc Ferrarius, quæ fere eadem habet Marius de Vipera, omittit solum, quæ de vinculis ferreis dissolutis sunt narrata. Ceterum Henschenius, & Papebrochius in hujus Vitæ Notis, n. 5. hæc recte animadvertunt: *At manet difficultas, quomodo dicatur Archiepiscopus Constantinopolitanus, cum nullus ibidem Constantius reperitur fuisse. Fuerunt illic Constantini tres, quorum prior sub Constantino Imperatore crudeli circa annum 677. sedit, & in Menais Græcis ad diem 29. Julii proponi videtur tamquam Sanctus, per hæc verba, Memoria Constantini Patriarchæ Constantinopolitani, nulla re addita, pro quibus ad 30. Julii in MS. Synaxario Ecclesiæ C. P. habetur, Memoria Sancti Patris nostri Constantini Junioris Patriarchæ Constantinopoleos: sed hic si peregre obiisset, non videtur Constantinopoli colendus fuisse. Secundus a Copronymo sibi cognomine, propter ejusdem impieta-*

*tis communionem evelsus in thronum, apud eundem postea calumniam passus capitalem sententiam subiit, circa annum 767. Sed hic non meruit Fastis adscribi. Tertius denique ejusdem nominis cognomento Lieknudes seculo tantum undecimo ad Thronum C. P. pervenit. Cum igitur nequidem Constantinus aliquis inveniat, qui sub Constantii nomine in venerationem Italorum venire potuerit; restat ut vel aliqua alicubi inveniat Constantinianus, cujus Episcopus hic fuerit; vel sub Constantinopolitano Patriarchatu aliam Episcopalem, seu Archiepiscopalem quamcumque Sedem credatur tenuisse; ex alterutro autem capite promanaris error Constantinopolitanum Archiepiscopum facientium. Ita Viri illi doctissimi. At mihi potius verisimile videtur, retinenda esse illa verba, Constantinopolitanæ Ecclesiæ, neque alium fuisse, quam Constantinum ejus nominis primum Patriarcham Græcorum Sacris Fastis adscriptum, cujus apud Græcos dies Festus agitur 29. vel 30. Julii, quod forte tunc obiit; alibi vero, scilicet in Italia, die 14. Maii, quæ forte extitit dies ejus translationis. Nam in Martyrologio Beneventano, quod Romæ in Ecclesia S. Petri asservari Henschenius, & Papebrochius tradunt, Constantinus appellatur his verbis: *In Benevento S. Constantini Episcopi, & Confessoris.* Facile enim fuit postmodum ex similitudine vocabuli, Constantinianum nomen, in alterum Constantii transmississe. Neque video cur a Græcis inter Sanctos reponi nequaquam potuerit Episcopus, & Patriarcha Regiæ Urbis, qui ob Catholicæ Fidei defensionem exulare coactus, alio peregre profectus sit. Nonne Athanasius Alexandrinus, P. C. & alii plures ab hæreticis in exilium acti, quorum aliqui extra Ecclesias suas decesserunt, quos tamen Ecclesia Orientalis Sanctorum Fastis*

Faſtis adſcriptis? Quamquam in relato Elogio nihil prorsus occurrat, unde inferri poſſit, S. Conſtantium Episcopum in alienas terras peregre demigraſſe. Immo potius cum in propria Sede deceſſiſſe, indeque ejus Corpus Capreas delatum.

XXVII. Quo ad tempus erectæ primum in hac civitate Episcopalis Sedis, Ughellus aſſerit, incolis creditum eſſe, tunc huic Urbi Episcopum fuiſſe præſectum, cum Surrentina Eccleſia Archiepiſcopali dignitate exornata fuit, atque adeo eidem Suffraganeum conſtitutum: intercidiffe tamen primorum Antiſtitum nomina ad annum uſque 1289. quamquam ante id tempus conſtet illic Episcopum proprium præſediſſe. Nam Honorius III. Summus Pontifex, anno 1220. Iſtius Urbis Episcopum, cujus ignoratur nomen, tranſtulit ad Eccleſiam Lucerinam multo tempore vacantem, datis ea de re Literis ad Archiepiſcopum Beneventanum, Idibus Januarii, anno Pontificatus quarto, quæ deſcriptæ ſunt in Reg. Vaticano, num. 346. fol. 68. Prima Cathedralis Eccleſia intra veteris Maſſæ moenia Divæ Mariæ Virginis ſub Annuntiationis titulo quondam enituit; ſed ea vetuſtate fatiſcens, anno 1465. cum Maſſa ſolo æquata fuiſſet, & ipſa cum ceteris cecidit. Quo ex tempore Episcopi antiquum D. Mariæ de Lobra Templum pro Cathedrali elegerant; quo ad uſque Hieronymus Caſtaldus Episcopus, anno 1512. nobili in loco Palmæ dicto conſtructa Eccleſia, eidemque Virgini Deiparæ dicata, in eam Cathedralis dignitatem traduxit. Tres illic dignitate fulgentes, Archidiaconus ſcilicet, Primicerius, & Cantor, 12. Canonici, duo Hebdomadarii, aliique Sacerdotes, & Clerici divinum preſentium perſolvunt. Diœceſis 24. Pa-

gos complectens, brevi inter ſe ſpatio diſſitos, in novem tantum Parœcias diſtributa eſt. Quatuor in illa enumerantur Religioſorum Cœnobia, unicum Monialium, & aliquot Lai-corum Sodalitia. Lubrenſis civitas antiquos Patronos venerata eſt, SS. Conſtantium, Eraſmum, & Cataldum Episcopos: quibus poſtea ex decreto Synodali ſub Mauritio Centino Episcopo anno 1628. adiuncti fuere SS. Franciſcus, Ignatius Lojola, & Philippus Nerius Conſeſſores.

XXVIII. *Æqua* vetus civitas Campaniæ in Montibus ſita fuit, haud procul a Surrento, quam Ortelius cum Æcana Urbe longe diverſa confundit; nam *Æcane* a Plinio lib. 3. cap. 11. in Hirpinis ponuntur. *Æquana* etiam appellatur a Sili-o: (1)

Æquana, & Zephyro Surrentum molle ſalubri.

Ab hac Urbe Montes ipſi, & Surrento imminentes, a veteribus, teſte Ferrario, *Æquana* juga dicebantur. Gothorum immani ſavitia in Italiæ perniciem debacchante, hæc civitas vaſtata fuit, ac diruta: cui poſtmodum ſuccceſſit Vicus, *Æquensis* ab antiqua illa Urbe appellatus. Novam hanc civitatem condidit Carolus II. Neapolis Rex, circa ann. 1300. quo ſæpiſſime ad animi tranquillitatem divertebat. In ora Sinus Neapolitani, medio itinere inter Surrentum, & Stabias poſita, Neapolim a decem & octo circiter milliaribus ſpectat. Vicus exinde vocari cœpit, atque a priſca *Æqua Vicus-Æquensis*, ſeu *Aguensis*, vulgo *Vico di Sorrento*, uti etiam *Æquana juga, Montagne di Sorrento* nuncupantur, & proximus Sinus, *Golfo di Sorrento*. Urbis amœnitatem ejusque ſitum eleganter deſcripſit Julius Caſar Capaceius. Aprico

(1) Silius lib. 5.

1774 Orbis Sacer & Profanus

eo quidem loco, amœno tamen atque jucundo insidet, clementissimo fruitur cœlo, hilarique ac uberrimo solo donata, cujus proinde ager forma varia, & vina delicatissima profert. Hinc aliquando Reges Neapolitani ad animi levamen voluptatemque eo se contulerunt. Joanna Secunda Neapolis Regina ædes ibi splendidas ædificavit, Regulorum tunc domicilium, Principis nunc Museum, atque oblectamentum. Ejus conditor Carolus secundus Rex Neapolitanus a Bonifacio octavo Summo Pontifice impetravit, Sedem Episcopalem illic erigi, quam ipsemet annuo censu ditavit. Primus ejusdem Episcopus a Bonifacio octavo, circa annum 1390. ordinatus est Joannes Ciminus Vici ortus, & Surrentino Metropolitæ Suffraganeus attributus. Ceterum Ughellus Tom. VI. col. 786. asserit, in monumentis Aëquensis Ecclesiæ reperiri quemdam Bartholomæum ipsius Episcopum, circa annum 1294. cujus etiam habetur memoria anno 1297. Cathedralis Ecclesia titulo Sanctorum Cyri & Jo-

annis insignita, ad mare posita est, quam Alphonus primus Rex exornavit. Ipsi inserviunt octo Canonici, quorum unus tantum reliquis dignitate præstat, nimirum Archidiaconus. Unus ex Canonicis curam gerit Animarum, quæ hodie vix centenum excedunt numerum. In ipsa parva civitate unicum dumtaxat est Cœnobium Monachorum Congregationis Montis Oliveti: extra mœnia vero Domus satis ampla Clericorum Regularium Theatinorum, itemque Monasteria FF. Minorum Sancti Francisci, quos de Observantia appellant, Monachorum Cœlestini Ordinis, & Eremitarum Camaldulensium in Monte Sanctæ Mariæ Jerusalem dictæ, tresque Laicorum Confraternitates recensentur. Diocesis angusta est, & quatuordecim circumscribitur oppidis, totidemque Parœciis constat, quarum singulis proprii Rectores præsumunt. Pauperrima hodie est Episcopalis Mensa, cujus fructus ad trecenta Regni Ducata, ut vocant, minime pertingunt.

C A P U T XIII.

Synopsis.

I. *Malphis ejusque origo. A Romanis conditam ferunt post Constantini Magni obitum.*

II. *Præfecti primum electi, dein Duces. Varias postea subit dominorum vices.*

III. *Ducatus Amalphitani limites. Dominatus Longobardorum fuit ex-pers. Orientis Imperatori paruit.*

IV. *Amalphitanorum opes & potentia. A Roberto Guiscardo subjunguntur.*

V. *Pisanorum armis Amalphi bti capta & direpta. Tempus bujus belli inquiritur.*

VI. *Pyxis nautica Amalphi primum inventa. An veteribus fuerit ignota?*

VII. *Initium ejus Episcopatus latet ante seculum sextum. Metropolis constituta est seculo decimo.*

VIII. *Cathedralis Basilica S. Andree Apostol. dicata est. Ejus Corpus illuc translatum. Insignes ibi SS. Reli-*

Pars II. Lib. IV. Cap. XIII. 1775

liquæ. Capitulum Canonorum. Sancti Petri Ecclesia SS. Reliquiis ditata.

IX. *Diæcesis Amalphanæ loca præcipua.*

IX. *Urbes huic Metropoli suffraganeæ. Capræ Insula, antiquis celebrata. Infamis Tiberii secessu. Civitas ibi sita est Episcopi Sedes. Ejus Cathedralis Ecclesia. Carthusianorum Cænobium.*

XI. *Litterarum civitas cur ita dicta. Sedes est Episcopalis. Ejus Ecclesia Cathedralis. Duo præcipua Diæ-*

cesis oppida Gravianum, & Pimontium.

XII. *Minor parva civitas ejusdem Provinciæ. Sede Episcopali gaudet. S. Trophima Urbis patrona. Ejus corporis inventio & translatio.*

XIII. *Scala olim Urbis ampla, nunc exigua Ducatus Amalphanæ. Sedes est Episcopalis. Ecclesia Cathedralis nullis SS. Reliquiis ornatur.*

XIV. *Rebellum olim sedes proprii Episcopi; nunc Scalensi coniungitur. Idem Episcopus utrique præest civitati.*

I. *Ltera Principatus interioris Metropolis est Amalphis, in veteri Picentino-tum Regione posita, Salerno 15. mil.*

paf. in Occafum, Neapoli 26. diftans, Scalis & Revello proxima; juxta Tyrrhenum mare ab Occidentali plaga in valle Scalenfis tractus, montibusque attigua. A Romanis feculo quinto conditam Amalphim plerique tradunt; de cujus origine vetus Amalphanorum Chronica hæc habet: (1) Cum a Constantino nova Roma, Bizantium appellata, anno salutis 339. condita fuisset, Romanos Proceres Urbis novitate, & Imperatoris muneribus adlectos, compositis navibus, uxoribus, liberisque, ac suppellectili, eo profectos esse, sed tempestate coorta, ex naufragio duas tantum naves incolunes evasisse, Ragusiumque appulisse; permotos eorum calamitate & squallore accollas concessisse eis agrum quem incolerent, eisdemque userentur legibus, Romano nomini se plurimum debere diftantes. Paucos post annos, Romanos, cum intelligerent se in Ragufianorum invidiam adductos vel quod angustis finibus interclusi latius eos patere desiderarent, vel quod Ro-

manus animus fervituti insolitus dominandi cupiditate accendebatur, naves conscendisse, petiisse Italiam, in loco, qui Melpbes dicebatur, Palinuri consedisse, Melpsim edificasse, ac Romano nomine relicto, Melpbanos, vel Amalphanos esse dictos. Inde aliquorum Principum bella metuentes, Ebulum, post Scalam, & inde vallem juxta maritimum litus Occidentem incoluisse ibique condidisse Amalphiam. Ex bis Chronici hujus verbis explosa manet opinio illorum, qui putant Amalphiam a Constantino Magno ædificatam, suisque militibus incolendam traditam. A Romanis quidem Bizantium a Constantino accitis, non autem ab ipso Imperatore constructam Chronicon tradit; & quidem longe post ejus obitum. In eo tamen Chronici hujus auctor errat, quod asserit, novam Romam, seu Bizantium, anno 339. a Constantino fuisse conditum; nam pietissimus Imperator anno 337. undecimo Kalendas Junias jam mortalitatem deposuerat, ut multis probat Vir Clariss. Antonius Pagius, ad eundem annum, num. 2. qui etiam ad annum 324. num. 19. & seq. ostendit, Constantinopolis fundamenta primum jacta fuisse ann. 325. ann. autem 334. fuisse ab-

(1) Chronicon Amalphan. apud Ughellum Tom. VII. col. 135. & seqq.

1776 Orbis Sacer & Profanus

absolutam; tametsi Petavius & alii triennio post fundamenta ejus posita velint, & anno 330. absolutam.

II. Amalphia itaque a Romanis constructa, initio Reipublicæ formam nacta sui juris fuit, nec ullius Principis imperio paruit, si vera sunt, quæ in eodem Chronico paulo post narrantur: Ceterum, inquit, Amalphitani cum Amalphiam condidissent, inflituendam Urbis & Reipublicæ administrationem curarunt, Præfectos præficientes, ne sine capite viverent, & Kalend. Decembr. 3. Indiæ. anno circiter 829. primum Præfectum elegerunt Petrum, sequenti anno Scripum Constantii Comitit filium, deinde Maurum: Post hos singulis annis binos sibi Præfectos creaverunt, quorum seriem ignoramus. Mox ad unum Præfectum ventum est, & habuerunt Maurum, post quem Ursum. Rediere bini Præfecti, habuerunt Ursum Comitem, & Sergium Comitem, quos subsequuti sunt Leo Comes, & Taurus Comes. Adiecti anno proximo Lupinus Comes, & Comes. Iterum Ursum Comes, & Sergius Comes, qui de Marina dicebatur. Duos deinceps reliquisse videntur, & uni tantum addidisse: Sergium enim elegerunt Magistrum militum filium. Post multos annos iidem Amalphitani Marinum Lyciani Pulcharii filium, quem seniore dixerunt, elegerunt, regnavitque cum Sergio filio annos 14. quem excæcatum Amalphitanus populus de Magistratu deiecit, & Neapolim extruxit. Idem evenit post Sergium Mauro Maritii filio Cunacci Marci nepoti, & Sergio Petri Comitit filio, Marci Antiocheni Vicarii nepoti, qui in suo Magistratu, ejecto Sergio, quinque annis præfuit. Marinus Præfectus erat anno 871. ut in Actis Athanasii Episcopi Neapolitani. Item quatuor annos Reipublicam administravit, & ejectus est. Subrogatum Ursum filium

Marini Comitit de Pantaleone Comite, filium Cunacci Marci, post sex menses quoque ejecerunt. Successit Ursus Gabastensis Joannis Salvi Romani Vitalis filius. Post sex menses item ejectus rediit Maurus cæcus, qui cum filio Pulchro, anno 877. septem annos administravit. Cui mortuo successor datus est Sergius filius Sergi de Leonato, una cum Petro Episcopo Urbi filio, & uno anno præterito, Petro dimisso, Sergius solus quinque annis præfuit. Creatus deinde Mansus ejus nepos Lupini filius, qui Marci Vicarii Antiochenis nepos erat, & post decem annos, & octo dies depositus est. Præfecerunt sibi Leonem Neapolitanum Marini filium, Leonis nepotem. Ex quibus Chronici verbis apparet, initio ad Amalphitanis creatos Præfectos, qui Reipublicam gubernarent, aliquando unum ex iis, aliquando binos. Dein Præfectis sublati, Comes fuisse subrogatos, nec semper Amalphici cives, sed interdum etiam exteros. Quæ regendi forma ad annum usque 892. perduravit.

III. Tum deinceps Duces a Nobilitate & populo electos idem Chronicon refert: Anno 892. Mansum, Fusculum commemorant Urbi filium, qui Ducatum 16. annos obtinuit, & post eam administrationem Monachalem habitum induit Benedictinorum de Monte. Anno 908. successit Mastalus Mansoni Fusculi filius excellentissimus Imperialis, & Magistratu functus est 40. annos. Anno 948. Mastalus ejus filius post quatuor administrationis annos, cum Androsa matre occisus est. Anno 952. Dux eligitur Sergius Imperialis Patritius filius dicti Comitit, qui post septem annos, & sex menses obiit. Anno 959. Manso Imperialis Patritius, & Antipatus Gloriosus, & perfectissimus Dux appellatus est, & multis annis præfuit, qui cum in carcerem ab Alfeno fratre coniectus obisset,

set, *Manfo*, qui ejectus fuerat, dominio recuperato, 16. annos *Magistratu* potius est. Anno 1001. successit *Joannes Porella* *Manfoni* filius, in quem Imperator *Patritiatum* contulit, decessitque post annos tres. Anno 1004. *Sergius* *Joannis* filius, & cum *Joanne* filio 13. annos *Ducatum* obtinuit. Anno 1019. alterum *Sergium* reperio; sed adeo confuse cum superiori, ut nihil certi elicere possim. Anno 1035. *Manfo* *Sergii* filius, cum *Maria* matre, quam *Ducissam* & *Patricissam* in diplomatibus dictam reperio, regnavitque annos 4. menses 3. quo regnante *Joannes* frater *Neapoli*, quo ejectus fuerat, *Amalphini* rediit, & *Ducatu* recuperato, *Manfoni* fratrem ad *Sirenasus Insulas* [*Gallios* vocant] duxit, atque oculis privavit, & *Constantinopolim* profectus est. Anno 1039. *Guamarius* 4. *Salernitanus* Princeps, cum *Gisulfo* II. filio mense *Aprilis* *Indict.* 7. *Amalphitanus* *Dux* creatus est, & quinque annorum, & sex mensium spatio peracto, *Manfo* *Ducatum* obtinuit, atque hujusmodi cæcus alios decem annos imperavit. Sed anno 1054. cum *Joannes* *Constantinopoli* redisset, *Amalphitani* debellantes *Manfoni* expulerunt, & mense *Octobri* 6. *Indict.* *Joannes* in pristinam dignitatem evectus est, regnavitque 16. annos. Quo mortuo, ejus filius *Sergius* anno 1070. electus est, vixitque annos quinque. Successit *Joannes* filius, qui antequam dominium exerceret, modico interiecto intervallo *Ducatu* spoliatus est, & proscriptus. Anno 1705. *Robertus* *Guiscardus* *Normannus* *Ducatum* obtinuit, qui undecim præfuit annos, & menses octo, obiitque anno 1086. *Kalen. Augusti* 8. *Indict.* Neque pacifice *Ducatum* obtinere visus est, quando *Amalphiam* occupavit, & *Gardalonem* nepotem captum oculis perduellum accusavit. Post *Robertum* anno 1086. *Rogerus* *Comes*

Pars II. Vol. III.

factus est *Dux Amalphie*, qui *Ducatum* amisit, & *Marinus* *Pensabustus* *Sebastus*, & *Dux Amalphitanus* electus est, anno 1096. *Ducatum* tenuit usque ad annum 1100. quo privatus est, & *Rogerus* *Siciliæ* *Comes*, & *Calabriæ* *Dux*, iterum *Ducatu* potitus est. *Rogero* eidem successit *Rogerus* filius. Hactenus *Chronicon Amalphitanum*. Sed successerunt deinde *Reges* utriusque *Siciliæ*, nempe *Normanni*, *Suevi*, *Franchi*, *Aragonenses*, *Hispani*, demum *Carolus* VI. *Austriacus*, *Imperator Augustus*, qui nunc feliciter regnat; sicque ab Imperiali *Patritiatu* *Amalphitanus* *Ducatus* ad *Regulos* deductus est; titulum tamen honoremque *Ducatus* usque in hanc diem conservat.

Veteris *Amalphitani* *Ducatus* limites *Ughellus* alique hos solent statuere: ab Oriente juxta *Vicum* veterem; ab Occidente secus *Minervæ* *Promontorium*, cum *Insulis* *Capræ* & *Gallorum*; a *Septentrione* cum *Litterensi* civitate, *Castro* *Stabienfi*, *Graviano*, *Pirio*, *Pimontio*, & *Casali* *Francorum*; a *Meridie* ipsa *Amalphia*, *Scalenfi*, *Ravello*, *Minori* urbibus, *Maiori*, *Atirano*, *Tramonto*, *Agerula*, *Citharia*, *Praiano*, *Positano*, ceterisque locis, quibus *Amalphitanorum* *Respublica* constituebatur, suisque regebatur legibus, pecuniæ eudebantur propriæ, quas *Amalphitanas* vocabant, ex viris *Patritiis* *Comites*, *Duces*que eligebantur. Quod magis mirandum, quo tempore *Longobardi* *Benevento* potiti, maximam *Italiæ* partem suo subegerant imperio, *Amalphis*, una cum *Neapoli*, & perpaucis *Regni* *Neapolitani* civitatibus, libertatem suam egregie tutata est, *Græcorum* præsertim *Imperatorum* patrocinio, atque auxilio fulta. Id tradit *Constantinus* *Porphyrogeneta*, de *Administr. Imper.* cap. 27. his verbis:

Q9

Lan-

1778 Orbis Sacer & Profanus

Langobardi e Benevento excursione in omnem ditionem facta, subiecerunt eam Thematì Langobardiæ, & Calabriae usque Papiam: excepta Hydrunte, Calipoli, Rufinno, Neapoli, Caieta, Surrento, & Amalphe. Constantini assertum verum esse conicio præterea ex iis, quæ habet auctor Itinerarii S. Willibaldi apud Surium die 7. Julii, qui Sanctum illum virum Roma digressum Tarraciniam in Oriente, dein ad Urbem Caietanam, & illinc marino itinere Neapolim pervenisse dicens, addit: Iste civitates sunt Romanorum; in Beneventanis sunt, sed tamen Romanis sunt subditæ: Græcis nimirum, quos Græcorum more ob novam Romam, Constantinopolim, appellat Romanos. Quo loquendi more usus laudatus Constantinus Porphyrogeneta dixit: Neapolis, Amalphe, & Surrentum, ad Romanorum Imperatorem semper pertinuerunt. Qui etiam eodem loci narrat, post translatam Constantinopolim Imperii Sedem, ad Italiam missos ab Imperatore Constantinopolitano Patricios duos; quorum unus Siciliae, Calabriae, Neapoli, & Amalphe præerat: alter vero Benevento, Capuæ, Papiæ cum reliquis; & tributa quotannis Fisco Imperatoris pendebant. Quamquam hæc potius respiciant tempora, quæ Longobardorum Regnum & Principatus, in Italia antevertunt: certum quippe est, Papiam Regum Longobardorum fuisse sedem; Beneventum, quoque, & Capuam Longobardis paruisse. Secus Amalphim, Stabias, & Surrentum, quæ nec Longobardis in eorum primordiis, nec per plures annos eis cecisse constat. Qua de

re plurimis differit Camillus Peregrinus, in Dissert. V. de Ducatu Beneventano; qui & hoc ipsum confirmat testimonio S. Gregorii Magni, & aliorum Pontificum: itemque ex Actis S. Antonini Surrentini: is quippe, everso a Longobardis Casinenſi Monasterio, cujus ipse Monachus erat, Stabias, tunc Ducatus Amalphitani Urbem, velut in locum tutiorem, atque a Longobardorum dominatu liberum, ad S. Catellum Episcopum se contulit: Tametsi ipse Peregrinus dubius hæreat, num Sanctus Antoninus in prima Casinenſis direptione, an in altera pariter a Longobardis multis annis post facta, Stabias aufugerit: qua dubitatione & me teneri, supra indicavi.

IV. Opportunitate maris Tyrheni, juxta quod hæc civitas sita, est, Amalphitani quondam usi, rei nauticæ sedulo incumbentes, in omnes fere Orbis terrarum partes navibus penetrarunt, in eas ex Italia, ex illis vero in hanc merces omnis generis deferentes. Hinc opulenti ac divites, nominis fama celebres, in Syria, Africa totoque Christiano Orbe dispersi, inter præcipuos Italiæ populos habiti ingentem Reipublicæ suæ gloriam pepererunt. Horum potentiam, opes, & dispersum ubique nomen, præ aliis descripsit Guillelmus Appulus in Historico Poëmæ de Rebus Normannorum, quod nuper auctius & correctius editum est To. V. Rerum Italicarum; cum enim prius enarrasset, Salernum a Roberto Guiscardo captum; statim & Amalphim ab eodem expugnatam referens, sic de illa loquitur: (1)

*Hæc acquisita simul acquisiſit Amalphim:
Urbs hæc dives opum, populoque refera videtur,
Nulla magis locuples argento, vestibus, auro,
Partibus innumeris; ac plurimus Urbe moratur*

Nau-

(1) Guillelmus Appulus lib. 3. de Normannis.

Pars II. Lib. IV. Cap. XIII. 1779

*Nauta maris callique vias aperire peritus.
Huc & Alexandri diversa feruntur ab Urbe
Regis & Antiochi: hæc freta plurima transit:
Hic Arabes, Indi, Siculi noscuntur, & Afri:
Hæc gens est totum prope nobilitata per Orbem,
Et mercanda ferens, & amons mercata referre.*

Subactam fuisse Amalphim a Roberto Guiscardo, anno 1075. tradit Ughellus: discrepant tamen in assignanda vera temporis epocha etiam antiqui Chronologi: nam Lupus Protospata in Chronico loquens de Salerni obfidiōne, quæ eodem anno contigit, quo Amalphis a Roberto capta fuit, hæc asserit: *Anno 1077. obfissa est civitas Salerni a Roberto Duce Normanno, & comprehensa est ab eo.* Verum aut Lupus ipse hallucinatus est, aut ipsius Amanuensis; alteruter enim nimis sero captam hanc Urbem, uti etiam Panormum prodidit. Gaufridus Malaterra, Historiæ Siculæ lib. 3. cap. 3. & 4. Amalphim, quam ipse corrupto vocabulo *Malsam* vocat, itemque Salernum, anno 1073. a Roberto expugnatas narrat: sed auctor iste in Chronologiam sæpius peccat: *Chronicon Breve Normanicum*, quod nunc publici juris fecit Doctiss. Muratorius Tom. V. Rer. Italicar. pag. 278. & seqq. de Salerno & aliis Campaniæ civitatibus a Roberto subactis, hæc habet: *Anno MLXXIV. Idem Robertus Duxivit in Campaniam, & cepit multas civitates cum civitate Salerni.* Ceterum in Chronico Anonymi Casinensis, quod cum Notis Clariss. Viri Camilli Peregrini pariter editum est eodem Tom. V. Rer. Italic. pag. 53. & seqq. ita legimus, ad annum 1075. *Venit hoc anno Robertus Dux super Salernum pridie nonas Maii, & obfedit eam terra marique, & cepit die Idus Decembris.* In hujus vero loci Notis Camillus Peregrinus recte observat, *Annum ad Anonymi men-*

tem restituendum 1076. quem Codex 199. designat, eundemque adfuit Romualdus Salernitanus. Itaque anno 1076. Amalphis & Salernum in potestatem Roberti Guiscardi cesserunt: Salernum quidem ab eo obfessum fuit, armisque subactum: Amalphis autem ultro se dedit, uti Gaufridus Malaterra lib. 3. Histor. Siculæ, cap. 3. & Anonymus Vaticanus Historiæ Siculæ ab Ingressu Normannorum in Apuliam usque ad annum 1282. primum a Joanne Baptista Carusio, itemque Tom. VIII. Rer. Italicar. pag. 743. & seqq. editus, alique testantur: qui & addunt, quatuor Castella in vicinis collibus a Roberto Guiscardo fuisse ædificata. Post Roberti obitum Amalphim Normannorum jugum excussisse reperio apud Lupum Protospatam, qui in Chronico ad Annum 1096. tradit, hanc Urbem a Rogerio Siciliæ Comite obfessam; erat autem is Rogerius Roberti frater. Dein Rogerius alter cum Siciliæ Regnum occupasset, in Campaniam veniens, ab Amalphitanis exegit, ut Castra, quæ ipsi munierant, evacua- rent, sibi que munienda traderent; cumque illi id detrectarent, instructa classe, cives coëgit oppida omnia, Urbemque ipsam tradere, uti fufius narrat Alexander Abbas Telefinus, de Rebus Rogerii Siciliæ Regis lib. 2. cap. 7. & seqq. qui etiam cap. 11. hæc scribit: *Falsum est autem dum Turris Rebelli in quo præ ceteris oppidis maxima Amalphitanorum spes inerat, petrarum ictibus crebrius quateretur, pars non modica ex ea obruitur, quo viso Rabellus, ipseque Amal-*

Amalphitani continuo corde soluti, viribusque prae timore destituti, de pace cum Rege habenda mox consulunt. Quid plura? Rex Rogerius pro velle suo datis, acceptisque dextris recepit Rabellum, Scalam, Gerulam, Pugerulam, ceteraque Amalphitanorum oppida: sicque sibi pro velle suo subiecta Amalphia, Salernum victor revertitur.

V. Verum Amalphitana civitas inde non solum libertatem amisit; sed etiam gravissimas calamitates experta prope extremum sui excidium sensit. Rogerius namque implicitus schismate Petri Leonis Pseudo-Pontificis, qui contra Innocentium II. legitime electum sese erexerat, larvato Anacleti secundi nomine sibi assumpto, a quo idem Rogerius Siciliae Rex inauguratus fuerat, ac diademate redemitus; ob idque ab Apostolica Sede anathemate percussus, Innocentium verum Pontificem, Lotharium II. Imperatorem, & Catholicos omnes in se armavit. Pisani prae ceteris tunc maris domini, adhortationibus Sancti Bernardi Abbatis Clarae-Vallensis excitati, ingenti classe instructa Rogerio bellum indixere. Amalphim tunc potentissimam civitatem, ceterasque Amalphitani Ducatus aggressi, eas depopulati sunt, multa praeda, plurimisque divitiis inde adportatis. Prima haec fuit Pisano- rum in Amalphitanos expeditio, quam Alexander Abbas Telefinus describit: (1) Ac primum quidem refert, Neapolitanos a Rogerii classe copiisque obfessos, ac fame oppressos Pisas oratores misisse auxilia postulantes: Cum ergo immensa acies ab eis (scilicet Pisani) directâ cum raptibus aquora sulcando Neapolim tendissent, istiusmodi praefirmantur consilio, ut Urbem Amalphiam incitante aurora ortu subito aggredientes,

aut praedarentur, aut Regi, si fortuna sinistra non eis impedimentum ferret, eriperent. Mox Amalphim a Pisaniis depradam narrat. Erat autem, inquit, tunc Amalphia omnibus pene evacuata belligeris viris, quorum jam pars, iubente Rege, cum liburnis quatuor armatorum refectis copia, per marinas praedaturi aquas recesserant, pars vero in hostem cunctes cum Rege aderant, alii vero Pisano- rum, tunc navigia intuentes, quoniam eos putarunt Salernum aggressuros, cetero illuc praecuntes eam tuituri, ibi remanserunt. Venientes itaque ipsi Pisani subito incitante aurora luce invaserunt Urbem, nulloque resistente, eam funditus impieque depopulantur. Cumque Urbe tota depopulata, universa ad classem spolia transportata fuissent, mox Scala oppido ceterisque Amalphiæ munitionibus invasit, novissimo quoddam munimen, quod dicitur Fracta, oppugnare nituntur. Annum Amalphitanæ hujus depopulationis Alexander Abbas minime exprimit; illum tamen designavit Falco Beneventanus in Chronico, id contigisse affirmans anno 1135. ubi ait: *Hic ita decursis praefatus Populus Pisanus cum aliis viginti navigiis, quæ supervenerant, civitatem Amalphitanam per- gunt, et eam comprehendunt, et ejus universa bona diripiunt, sicque divitiis multis locupletati Pisas redeunt.* Nihil amplius Falco scripsit de prima hac Pisano- rum in Amalphim expeditione. At vero Alexander Abbas Telefinus supra laudatus tradit, Pisanos dum Arcem Fractâ dictam expugnare niterentur, a Rogerio repente aggressos male habitos fuisse, aliis eorum interfectis, plurimis captis, reliquis autem in fugam actis: (2) Dum ergo, inquit, praefatum munimen, sicut jam dictum est, expugna-

(1) Alexander Abbas Telefin. de Reb. Roger. Sicil. Regis lib. 3. cap. 23. & 24.

(2) Ibidem cap. 25.

retur, ecce regius exercitus ex improviso irrumpens, partem ipsorum cæde proflernunt, partem vero captivorum violentia subdunt, quorum videlicet numerus inter necatos & captos, mille quingenti fuisse referuntur. Ex Consulibus autem ipsorum duo capti sunt, tertius vero percussus interijt, qui autem ad puppes remanserant, vel timore coacti ad eas fuerant reversi, innumeris, quibus onustati fuerant spoliis, fugam arripiendo evaserunt. Liburnarum vero numerum quidam asserunt fuisse quadraginta tres, alii vero plures; captivorum autem multitudinem per diversa Rex dispersiens loca, vinculis mancipandos direxit. Hæc Alexander Abbas, qui Rogerio cœvus fuit, qui tamen Historiam suam ultra annum 1135. minime protraxit; idcirco nihil mirum, si de secunda Amalphitana expeditione postmodum a Pisanis suscepta, & feliciore eventu absoluta nihil memorat. Illam tamen Falco Beneventanus in suo Chronico nequaquam prætermisit, ad annum 1137. hæc referens: Hæc inter Pisanorum exercitus, sicut juraverat, centum navigiis armatis ad civitatem pervenit Neapolitanam. Nec mora; jussu prædicti Imperatoris (nempe Lotharii) super civitatem Amalphitanam festinat, excogitans igne ferroque eam depopulari. Cives autem Amalphitani, consilio salutis invento, pecunia multa data, ad Imperatoris, & Pisanorum permansit fidelitatem: inde super Rebellen, & Scalam properantes eas invadunt, & universa eorum bona diripientes, in ore ignis & gladii eas consumunt. Viros quoque, & mulieres cum eorum parvulis captivos perdunt, sicque super tali vindicta gavisi, ultra quam credi possit, insulant. Utriusque expeditionis Amalphitanæ meminerunt Chronica Pisana, cum ea quæ apud Ughellum Tom. III. Italiæ Sacræ; tum alia

quæ nuper Tom. VI. Rerum Italicarum edita sunt: in quorum primo, ad annum 1136. more Pisano hæc legimus: MCXXXVI. fecerunt Pisani solum mirabilem hominum multitudinem continentem contra Rogerium Siciliæ Comitem, qui faciebat se vocari in tota terra sua Regem Italiæ. Hic inquam exercitus Pisanorum capit Amalphiam cum civitatibus circum se positis quatuor: sed civitatibus captis, de consilio eorundem captivorum factum est, ut irent obsidere arcem, quæ dicitur Lefraße, ubi magna parte Pisanorum exercitus existente, venit exercitus militum & pedum præfati Comitis, & sugavit exercitum Pisanorum, qui erat ibi. Horum tamen alii salvi remearunt, alii in via capti, & occisi, alii ab ipsis militibus detenti fuerunt. Post biennium quoque fecerunt iidem Pisani exercitum non modicum contra eundem Comitem, & caperunt eandem civitatem, Amalphiam, Rivellum, Ascani, Scalam, & Scaleßam, & multo magis expollaverunt eas quam primum, quibus triumphatis venerunt Salernum, & coegerunt eum ad deditionem. Existens Dominus PP. Innocentio, & Imperatore Lothario in partibus eisdem. Eadem narrat & alterum Chronicon Pisanum. Meminit Amalphitanæ hujus expeditionis, magna cum Pisanorum laude S. Bernardus in epist. ad Lotharium, quæ est 140. ubi inter alia scribit, a Pisanis tunc expugnatas Amalphiam, & Rebellen. & Scalam atque Asturiam, civitates utique opulentissimas & munitissimas, omnibusque qui antebac tentaverunt, utique ad hoc tempus (ut aiunt) inexpugnabiles. Posthac Amalphis fensum a pristino splendore, & avita dignitate, & amplitudine adeo excidit, ut quæ prius potens ac divitiis affluens, ingentique incolarum multitudine sæta inter præcipuas Italiæ civitates censebatur, vix hodie mil-

mille habitatoribus domicilium præbeat.

VI. Unum est, quod Amalphim celebrem posteris reddidit, nempe Pyxis nautica, quam ibi primum a Flavio cive, vel conterraneo (aliis Joanne Goia, sed perperam) circa annum 1300. inventam ferunt, quæ tot sulcantur maria, veteribus nec navigata, nec nota: nam Pyxis nautica nondum inventa, longe & simplicior, & infelicioꝝ navigatio erat, quam nunc est. Quippe tunc ad Urſam maiorem, & minorem, curſum navigantes dirigebant: ſed cum ſtellas illas humanis viſibus caligo interciperet, ubi locorum eſſent nauæ ignorabant. De hac Pyxide nautica Antoninus Panormitanus dixit:

Prima dedit nautis uſura magnetis Amalphis.

Mihi tamen ſemper difficile creditu fuit, veteribus prorſus ignotum fuiſſe Pyxidis nauticæ uſum; præſertim tempore Salomonis Regis, cui divinitus inſuſa ſapientia, rerumque omnium naturalium perfectiſſima cognitio, hæc ſane minime latuit. Quare mihi veriſimile videtur, Regem illum ſapientiſſimum Nautis ſuis, quos ſtatis temporibus claſſe inſtructa Ophirum mittebat, Pixidis nauticæ uſum manifeſtaſſe: quem ceteris nationibus incognitum Flavius ille Amalphitanus poſtmodum adinvenit. De hoc nautico directorio plura diſſerunt Lipenius de Navigatione Salomonis Ophiritica, pag. 394. Petrus Gaſſendus Tom. II. Phyiçæ, ſect. 3. lib. 3. de Lapidibus & Metallis, cap. 5. Kircherius, Martinius, Voſſius, aliique multi.

VII. Nunc de Eccleſiæ Amalphitanæ primordiis agendum. Cum autem hæc civitas ſeculo quinto a Romanis, jam diu antea ſub Conſtantino Chriſtianam Religionem ample-

xis, fuerit ædificata, dubium non eſt, quin ſtatim a ſui exordio Paſtores aliquos naçta fuerit, qui ejusdem incolis divina adminiſtraverint. Verum quo anno Episcopatus Sede fuerit exornata non omnino liquet. Primus qui in Serie Amalphitanorum Antitiſtitum occurrit, eſt *Pimentius* Episcopos, Divi Gregorii Magni temporibus, quem idem Sanctiſſimus Pontifex in epiſtola ad Anthemium ſubdiaconum ſcripta negligentiaꝝ inculcat, quod in propria Eccleſia minime reſideret. Relata eſt hæc epiſtola inter Gregorianas lib. 5. Indiçt. XV. cap. 123. & apud Gratianum in Decreto 7. quæſt. 1. cap. *pervenit*; cumque data fuerit ann. 596. inde conſtat, ſeculo ſexto Amalphim Episcopatus ſede fuiſſe donatam. Eundem Episcopum alii *Primericium* vocant, Ughellus *Primemium* nominat; qui & addit, incertum eſſe, quis ante ipſum ſederit, an vero ille primus hujus Eccleſiæ fuerit Antitiſtes. In Metropolitim Eccleſiaſticam poſtmodum Amalphis erecta fuit a Joanne XV. Summo Pontifice, anno 987. creato ejus primo Archiepiſcopo Leone Sergii de Urſo Comititis filio, qui die 13. Februarii ejusdem anni conſecratus fuit; anno autem 994. Pallium & Metropolitica jura in Lateranenſi Palatio ab eodem Pontifice accepit. Ita ex brevi Amalphitanorum Præfulum Hiſtoria & Indiculo refert Ughellus Tom. VII. Italix Sacræ col. 250.

VIII. Vetus Eccleſia Cathedralis Amalphitana Deiparæ Virginis Mariæ dicata fuit, in quam e Regione littore a Petro Episcopos Amalphitano translatus fuiſſe Corpus Sanctæ Triphomenis Virginis & Martyris, ex ejusdem Divæ Actis refert Ughellus col. 245. Nova poſtmodum conſtructa fuit amplior & elegantior, cujus valvas æneas fuiſſe ſcribit Leo

Orien-

Ostiensis in suo Chronico, de Desiderio Abbate Casinensi ita loquens: ⁽¹⁾ *Videns autem tunc portas æneas Episcopi Amalphitani, cum satis placuissent oculis ejus, mox mensuram portarum veteris Ecclesiæ Constantinopolim misit, ibique illas valde pulcras fieri fecit.* Episcopium enim Amalphitanum Ecclesiæ Cathedrali conjunctum erat, ac subinde æneas utriusque januas his verbis comprehendit arbitror. In medio civitatis hæc Basilica sita est, marmoreis columnis suffulta, & triplici testudine ultra superiorem titulum circumscripta. Divo Andree Apostolo dicata est, ejus Sacris Lipsanis Constantinopoli in eam translatis anno 1208. a Petro Capuano Presbytero Cardinale, cive Amalphitano. Is quippe cum Apostolicæ Sedis Legatum Constantinopoli ageret, ab Ecclesiâ Sancti Andree Amalphitanorum dicta, sacras ejusdem Apostoli; Exuvias Amalphiam detulit, summoque cum honore in hac Basilica condidit. Hujus translationis Historiam ex Ecclesiæ Amalphitanæ Monumentis recitat Ughellus Tom. VII. col. 272. & seqq. Celebratur itidem huiusce translationis memoria in Martyrologio Romano ad diem 9. mensis Maii; ubi inter alia hæc legimus: *Corpus autem Sancti Andree longo post tempore Amalphim delatum, ibi pio fidelium concursu honoratur: ex cuius Sepulchro liquor ad languores curandos jugiter manat.* De perenni miraculo scaturientis inde liquoris plura tradit Cardinalis Baronius in Notis ad eundem Martyrologii locum. Jacent Sancti Apostoli Ossa in inferiori Templi crypta, & Altari decentissime regioque cultu a Catholicis Hispaniarum Regibus Philippo Secundo, & Tertio exornato. In hac ipsa Basilica religiosæ Fidelium adorationi

exposita est particula Dominicæ Crucis: recondita quoque sunt, Corpus S. Macarii Egyptii Abbatis, pars maxima Corporum SS. Cosmæ & Damiani, & S. Viti Martyrum: Brachium S. Georgii Martyris, sacraque aliorum Divorum Lipsana. Divinis ibi muneribus funguntur triginta & amplius Sacri Ministri, ex quibus Canonici sexdecim, quorum quinque Dignitatis fulgent, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, Primicerius, & Thesaurarius. Porro Archidiaconus & Cantor, ex Apostolicæ Sedis privilegio, Mitris redimiti solemnia celebrant. Canonici violaceam gestant mozettam, Dignitates ex Serico & cambellotto cum nodulis rubei coloris, ceteri Presbyteri Capitulares almutium ex panno violaceo. Capitulo perpetuo unitæ fuerunt a Gregorio XIII. Sum. Pont. Abbatia S. Mariæ de Olesarea, de Stellis, & S. Nicolai de Carbonaria. In Civitate præter Cathedralicam nulla est alia Parochialis Ecclesia. Duo tantum extant Virorum Cœnobita, totidem Monialium, cum olim florente Republica quinque numerarentur Ordinis S. Benedicti. Adest Seminarium Clericorum, & in Urbis meditullio Domus Patrum Congregationis Divi Philippi Neri, ad S. Mariæ Maioris vetustissimum Templum. Nonnulla itidem illic reperiuntur Laicorum Sodalitas, aliaque Pia Loca. Haud procul ab Urbe ad montis radicem olim a Petro Cardinali Capuano insignis Abbatia Ordinis Cisterciensis, sub Apostolorum Principis invocatione fuit ædificata, quæ postmodum cum in Commendam Clericis Secularibus tributa esset, ejus Ecclesiâ Fratribus Cappuccinis concessa est. In ea asservantur Capita SS. Jacobi Minoris Apostoli, Diomedis Martyris, Basilii, Magni, alio-

(1) Leo Ostiensis lib. 3. cap. 80.

1784 Orbis Sacer & Profanus

aliorumque Insignes Reliquiæ ab eodem Cardinale huc ex Oriente translata.

IX. Diœcesis Amalphitana satis ampla, Oppida, seu Terras, ut aiunt, triginta continet: harum præcipua *Majorum* dicitur, ubi Insignis Collegiata Ecclesia, titulo Sanctæ Mariæ a Mare, a Julio II. anno 1505. erecta: Capitulum constat quinque Dignitatibus, Præposito, Primicerio, Cantore, Decano, & Archipresbytero, aliisque Canonicis; & Clericis inservientibus. Præpositus ex Apostolicæ Sedis Privilegio utitur Mitra & Baculo, dum statis Festivitatibus celebrat. Quatuor aliæ Parochiales Ecclesiæ in hoc Oppido extant, omnes tamen Maiores subjectæ: duo etiam illic Cœnobîa, alterum Vironum, alterum Monialium. *Tramontum* spectabile oppidum tredecim enumerat Parœcias, & unicum Religioforum Monasterium. *Atranum*, gaudet una tantum Parochiali Ecclesia S. Mariæ Magdalensæ, cui Archipresbyter præest, eique subest Congregatio Presbyterorum. Reliqua maioris nominis oppida sunt *Aggerula*, *Proianum*, *Furor*, *Plagianum*,

Veticamaior, *Thobulum*, *Pagerula*, *Vetica minor*, *Pastiria*, *Terra Pontini*, *Monte Pertusius*, & *Oppidum Cirro-rie*. In universum autem Diœcesis Amalphitana in Parœcias 42. distribuitur. Ager illius, uti & ipsa Amalphitana ora omnes amœnitatis laudes obtinet; ibi enim colles pomiferis arboribus sunt confiti; valles floribus cujuscumque generis, gelidis limpidisque fontibus irriguæ: & quidem in hoc terræ tractu pomorum, malorum Massilicorum, citrorum aureorum, punicorum, aliorumque fructuum, ac florum mira est ubertas ac suavitas, ac immerito proinde Leander Albertus Amalphitanam oram omnium amœnissimam prædicat, ac veluti jucundissimum paradisum; ubi & cœlum ubique saluberrimum est, ac clementissimum.

X. Metropolis Amalphitanæ Urbes Suffraganeæ, Episcopatus sede insignes sunt, *Caprea*, *Litterarum etolas*, *Minor*, & *Scula*. Capræ, Insula est Maris Tyrreni, ultra Surrentum Campaniæ Urbem, circiter 8. mill. pass. 3. a Minervæ Promontorio, 24. a Neapoli distans. Unde Ovidius dixit: (1)

Inde legit Capreas, promontoriumque Minervæ.

Statius itidem 3. Silv. carm. 1.

*. . . . Dites Capræ, viridesque resurgunt
Taurubulæ*

Teleboas, Ætolîæ, seu Acarnaniæ latrociniiis deditos hanc insulam pri-
populos, ut apud Aristophanem in
Politiciis, & Scholiastem Apollonii, Quo respexit Virgilius: (2)

*Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem generasse Telon Sebetyde Nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Jam Senior*

Tc-

(1) Ovidius Metamorph. lib. 15.

(2) Virgilius Æneid. lib. 7.

Pars II. Lib. IV. Cap. XIII. 1785

Telonem quippe Oebali parentem, rasse affirmat. Hinc *Telonis Insula* & Teleboum Regem Capreis impo- Silio dicitur: (1)

*Non Prochyte, non ardentem sortita Typhæa
Inarime, non antiqui saxosa Telonis
Insula*

Pharum olim fuisse in hac Insula constat ex Suetonio, in Tiberio cap. 74. hæc narrante: *Et ante paucos, quam obiret, dies, turris Phari terræ motu Capreis concidit. Instauratam tamen rursus apparet ex Statio: (2)*

*Teleboumque domos, trepidis ubi dulcæ nautæ
Somnia noctivagæ tollit Pharus, æmula Luna.*

Nobilis est hæc Insula coturnicum, incredibili multitudine, quæ ex Italia volantes illic bis in anno capiuntur. De hujus Insulæ amplitudine & situ Plinius lib. 3. cap. 6. scripsit: *A Surrento 8. millibus passuum distantes Tiberii Principis orce nobiles Capreæ, circuitu 40. millia Passuum.* Potius Tiberii Augusti turpissimo secessu infames dicendæ erant: de quo Suetonius in ejus vita hæc narrat: (3) *Peragrata Campania, cum Capuæ Capitolium, Nolæ templum Augusti dedicasset, Capreas se contulit: præcipue delectatus insula, quod uno parvoque littore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. . . . Ceterum secreti licentiam nactus, & quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata, tandem profudit. Mox sigillatim ea ab exordio refert; quæ tamen, utpote*

omnis lasciviæ, atque crudelitatis genere turpissima, hic silentio prætereunda duximus. Paucis eundem Tiberii infamem in Capreas secessum Tacitus ita perstrinxit: (4) *Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus infederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus.* Ejusdem Tiberii facinora in Caprearum secessu, etiam Dio lib. 10. insinuat; luxuriæ vero plurimas etiam miserorum, immo & matronarum cædes addidisse, tum Suetonius supra memoratus, tum etiam Josephus lib. 4. Agrippæ gesta cum Tiberio Capreis fufius commemorant. Quare Franciscus Petrarcha, hanc Insulam cruentissimam Tiberii otio, famosam & infelicem appellat. Eandem quoque Claudianus Honorio Augusto obicit, ut a teterrimis Tiberii moribus abhorreret: (5)

*. . . . quem rupes Caprearum tetra latebit
Incastro possessa Seni?*

Locum sane ad delicias voluptatæque, non unum Tiberium, sed & Romanorum plurimos invitasse, declarant illic ab eis condita.

Pars II. Vol. III.

ædificia. Jacent adhuc in littore ædificiorum fragmenta, quæ Romanorum majestatem præferunt; de quibus Capaccius disserit lib. 2. Neapol.

(1) Silius lib. 2.

(2) Statius 3. Silv. car. 5.

(3) Suetonius in Tiberio cap. 40. & seqq.

(4) Tacitus lib. 4. Annal. cap. 67.

(5) Claudianus de 4. Honor. Consul.

1786 Orbis Sacer & Profanus

pol. Hiflor. Mira coeli temperies, pulcherrimaeque loci facies eos illuc tendere alliciebat: nam auctore Tacito: (1) *Caeli temperies hieme mitis, obiectu montis, quo fœva ventorum arcetur: æstus in Favonium oboersa, & aperto circum pelago peramano; prospicebatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreaeque Thelebois habitatas, fama tradit.* Unica hic adest parva civitas eodem Insulæ nomine nuncupata, quam Joannes XV. Rom. Pont. anno 987. Episcopatus Sede donavit, & Amalphitanæ Metropoli Suffraganeam fecit, Joanne primo ejus Episcopo constituto. Capaccius in hujus Insulæ & civitatis descriptione asserit, Cathedralē Ecclesiā Sancto Constantio Episcopo dicatam, olim ab Urbe Caprearum mille & quingentis passibus affuisse, deinde in civitatem translata, & S. Stephani nomine appellatam. Hæc civitas contendit, Sacrum Constantii Episcopi Corpus in sua Ecclesia assevari. Illud pariter se possidere dicitur Massa Lubrensis, quæ civitas haud procul a Caprearum Insula distat, sed magis vicina Surrento, ubi in vertice Montis est Templum Sancto Constantio Massensium Patrono erectum, cujus dies festus solenni populorum concursu tam Massæ, quam Capreis agitur die 14. Maii, qua die ejus vitam describit Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ: de quo item videndi sunt Bollandi Continuatores To. III. mensis Maii, ad diem 14. pag. 374. & seq. In Ecclesia Cathedrali Caprearum divinum pensum, persolvunt quatuor Dignitates, quarum primam obtinet Archidiaconus, & decem Canonici sine præbendis. Animarum curam ibi gerit Presbyter ab Episcopo designatus. Tria

in hac Insula reperiuntur Religiosorum Cœnobîa, quorum præcipuum illud Carthusianorum, ubi Templum pulchra turri munitum Divo Jacobo Joannis Evangelistæ Fratri dicatum est, cujus etiam Apostoli brachium ibi assevat. Nullum adest Monialium Cœnobium, nullum Clericorum Seminarium, nec Xenodochium, nec Mons Pietatis; sed aliquæ tantum Ecclesiæ, & Laicorum Sodalitiae reperiuntur. Diœcesis ipsius Insulæ finibus terminatur.

XI. *Litterensis* civitas, quæ *Litteranum*, seu *Letterarum* apud Lexicographos nuncupatur, in Colle sita, ad Principatum citeriorem spectat, in finibus terræ Laboris, parum a littore maris recedens, vulgo *Littere* appellatur. Hanc ædificasse Romanos supra Lactem Montem auctor est Procopius lib. 3. de Gestis Gothor. a Litteris, quæ sæpe ad Viros Romanos nominis illustres inibi ob æris salubritatem vitam ducentes a Senatu mittebantur, nomen usurpare & insignia, nonnulli apud Ughellum censent. Et quidem hanc Urbem reipsa a Romanis conditam probat ejusdem Ughelli Continuator & Scholiastes, Tom. VII. pag. 271. ex vetustissimis monumentis illic repositis. Ipsa quoque id loquuntur ejusdem Civitatis insignia, quæ sunt eadem Almæ Urbis, nempe S. P. Q. R. additis tribus Literis L L L. quarum duæ supra, tertia infra dicta Insignia sunt posita, atque hunc sensum reddunt: *Littere Senatus Populique Romani late Latio*. Parva est hæc civitas, memorabilis tamen Gothorum clade: ad ejus quippe montis radices Narses celeberrimus copiarum Duxor Justiniani Imperatoris Gothos profligavit, Teia etiam ipsorum Regis interfecto. Eodem anno, & ab eodem Summo Pontifice, a quo Capræ

(1) Tacitus Annal. lib. 4. cap. 67.

præz etiam Urbs Literarum Episcopatus Cathedra fuit insignita, Amalphitanæ Metropoli Suffraganea constituta, eique Stephanus primus Episcopus præfectus. Binæ illic extant Cathedralis Ecclesiæ, vetus nimirum Divo Andreæ Apostolo nuncupata, procul posita e civium habitatione; ac subinde jam penitus antiquata: altera recentior, quam civium pietas ædificavit, eaque gaudet titulo Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis de Populo. In hanc vero posteriorem Sanctus Pius Quintus Pontifex Maximus jus Cathedralis Ecclesiæ transtulit. Ibi divinum officium perurgent decem Canonici, ex quibus quatuor Dignitate eminent, alique Presbyteri intersunt. Sacerdos a Capitulo electus curam Animarum exercet; tres insuper alii Parochi reliquo civitatis populo præfunt. Decoratur hæc civitas duobus Virorum, & uno Sanctimonialium sacris septis. Diocesis licet exigua, ex duobus præclaris oppidis clarescit: horum alterum *Gravianum* dictum binas Paroecias, duo item Virorum, ac totidem Monialium Cœnobia complectitur. Alterum *Pimontium* appellatur, quinque Paroecias, & unicum Religiosorum Monasterium continens.

XII. *Minor*, quæ Baudrando & aliis *Minora* dicitur, vulgo *Minore*, parva civitas est Principatus Citerioris, in ora Sinus Salernitani, 8. mil. pass. Salerno in Occasum 3. Amalphitia in Ortum, & 22. Neapoli in Meridiem distans. Amalphitanæ quondam gentis ædificium & Colonia extitit: quam *Rbeginam Minorem* a Græco vocabulo appellarunt, quod fracturam, seu vallem minorem significat: sicuti & oppidum alterum Amalphitanæ Diocesis, Maior dictum, ob eandem causam *Rbeginam Maiorem*, idest fracturam, seu vallem maiorem nuncuparunt. In valle amœnissima

sedet, quam Mare ad Austrum interluit, interius vero fluviolus anonymus, limpidae fontes irrigant, ut proinde viridariis malorum cuiusvis generis constita sit, quæ nemora præferunt jucundissima: Poma vero inde delicatissima proveniunt, Romæ & Neapoli in pretio habita. Sedes illic Episcopalis a Joanne XV. eodem anno, quo Capreis & Literis constituta, & Amalphitanæ Metropoli subiecta; cuius primus Episcopus Sergius nomine anno 987. a Leone I. Amalphitano Archiepiscopo fuit consecratus. Cathedralis Basilica titulo Beatæ Triphomenis Virginis & Martyris in ipsa civitate sita, decentis est structura, ac triplici ordine supra decem marmoreas columnas surgit. Hic asservari tradunt Corpus ejusdem Divæ, quæ variis nominibus apud auctores, & varios populos vocatur, nempe *Trophina*, *Trophimena*, *Trophomenis*, *Trophomenis*, *Triphomenis*, & *Trophime*; corruptius vero *Phonia*, *Febnonia*, *Trefonia*, *Triformia*. Veterum Scriptorum nemo illam memorat; ex recentioribus vero plurimi, scilicet Ferrarius, in novo Catalogo Sanctorum, die 5. Julii, eam confundens cum Triphina, Agathonis socia: Rochus Pirrus in Notitia Ecclesiæ Patensis, Octavius Caietanus in Vitis Sanctorum Sicularum, Tom. I. Frizia lib. 1. de Subseudis; Joannes Baptista de Affitto, in Opusculo Italico de Sancta Trophimena: Ughellus Tom. VII. Italiæ Sacre col. 377. & seqq. novissime vero Bollandi Continuatores Tom. II. Julii, ad diem quintam, pag. 231. qui & citant Codicem Vaticanum in nova Ufuardina impressione memoratum; apographum Officii proprii; nec non Lectiones novem in honorem ejusdem Martyris concinnatas. Hanc Virginem patria fuisse Pactensem, origine Sicu-

1788 Orbis Sacer & Profanus

lam recentes fere omnes affirmant; tametsi iidem Bollandi Continuatores, sola vulgi opinione, & constanti fama id tradi animadvertunt, nec ullo antiquitatis monumento. Nihil itidem certi posse hauriri de tempore, genere, & loco Martyrii, deque tyranno, sub quo illa passa est; quamquam Ughellus, eam in Sicilia, se-viente Diocletiani, & Maximiani persequutione Martyrii palmam obtinuisse asserit; sed nullo fultus antiquorum suffragio. Quare satius Octavius Caietanus, & Q. Marcus Corradus apud eundem fatentur, D. Trophimam, seu Trophimenam sub Ethnicis Imperatoribus quidem pro Christi nomine mortem oppetiisse; verum quo loco, quo tempore, quove tyranno, nihil omnino cognosci posse. Jam vero quæ de inventione Corporis ejusdem Martyris, deque illius Translatione prodita sunt in Historia ab Ughello recitata, & in Apographo, quod ex vetustissimo Codice Cathedralis Minorensis longe emendatiore Bollandiana Collectio edidit, paucis hic referam. Inventionis causam referunt in mulierem quamdam, quæ cum ad Minorensis littoris oram, super tumulum aliqui delitescentem Virginis congeriem, seu glomum florum, quem in proximo fluviolo abluerat, fortiter tun-

deret, manus ejus subito arefactæ, ingenti dolore illam affecere. Præsentii igitur calamitate oppressa, mulier Sacerdotes accersivit, quidque acciderat indicavit: qui statim ad locum, ubi miraculum fuerat patratum properantes, effosso tumulo, sacrum Virginis & Martyris Corpus invenerunt prope Minorensis littoris oram: de qua Inventione Historia præfata apud Bollandum hæc tradit: (1) *Illis igitur temporibus in prædicto loco plerique Parisienenses Presbyteri commorabantur pariter cum Sacerdotibus Amalphanis: idcirco quia, sicuti plane nunc decernitur, multæ Ecclesiæ erant Sacerdotibus Christi, quæ modo pene destructæ sunt, ac viduæ. Convocatis etenim Presbyteris seriatim, quæ acciderant mulieri illi, summo conamine capis referri. Quo viso Sacerdotes miraculo, ac talia attoniti audientes, veloci cursu concito pergunt ad littoris oras, orantibus (populis) ubi tumulus beatissima Martyris erat adjectus: cumque Domini Sacerdotes diu tentarent ex qua parte latentem tumuli thesaurum possent enotare, & noscere seu viri, an mulieris esset religio, instinctu afflati divino, versi ad prædicti tumuli caput, reperiunt carmina, poetali sacundia ita celata.*

*Qui tumuli causas ingressus discere queris,
Martyris hic Trophimes, intactæque Virginis artus,
Es pia membra cubant, quæ dum præcepta prophani
Temporis, & mundi polluta altaria vitat,
Sicanis fugiens devota puella parentes,
Æquoris in medio naturæ sorte quievit.
Membra dedit Reginniculis, animamque Tonanti.
Hinc Christi inter odoriferas depascitur aulæ.*

Mox eadem Historia refert, Sacrum Corpus a Petro Amalphanis Antistite, Sacerdotibus stipato, atque

ingenti multitudine populi comitante Amalphiam delatum, in principe hujus civitatis Templo fuisse reconditum.

(1) Apud Bollandum Tom. II. Julii die 5. pag. 234.

tum. Hanc Divæ Trophimenis translationem ex vetusto sepulturæ loco prope litus Minorense, in Ecclesiam Amalphitanam, factam narrant anno salutis 837. tempore Sicardi Principis Beneventani, juxta calculum, Octavii Caietani. Paucis post annis Amalphia a Longobardis invasa ac direpta, sacrum ejusdem Virginis Corpus Beneventum per Ursum Episcopum fuit translatum, ubi & plurima tunc edita fuere miracula. Tandem Benevento Rheginam, seu Minorem, in priorem, ubi primum inventum fuerat, locum fuit translatum; hodieque in Minorensi Ecclesia quiescit; quæ Civitas ejusdem Virginis & Martyris patrocinio fruitur; plurimisque ab ea beneficiis cumulatur. Bis annis singulis solemnem S. Trophimenæ memoriam agi, refert Q. Marius Corradus apud Octavium Caietanum in *Vitis Sanctorum Siculorum* Tom. I. *Semel Nonis Novembris, cum divino consilio corpus divinaque opera cognosci ab accolis primum capit; antea per multas hominum etates ignoratum ab omnibus. Iterum tertio Idus Quintiles, cum id amissum a Beneventanis longo intervallo receperunt.* Deinde ad solemnitatem digressus ait: *Concurritur ad illa loca dieique festos, ad salutandum Corpus, ex remotissimis etiam Urbibus, totaque res multitudine undique infinita, & summa religione hominum frequentatur. Magnæ Urbis olim Amalphia, & Beneventum summa contentione de Trophimæ Virginis corpore decertarunt; utriusque apud se Corpus Martyris esse contendentibus.* Præcipuum ejusdem Divæ cultum, etiam esse apud *Pastenses* in Sicilia, eique sacram Ædem dicatam, tradit Octavius Caietanus. Num autem hæc Trophima, seu Trophimena, seu Triphomene distinguenda sit a Triphina, seu Triphone pariter Marty-

re Sicula, S. Agathonis socia, disquirunt Bollandi Continuatores Tom. II. Julii, ad diem quintam, pag. 222. & 232. remque indecisam relinquunt. Cathedralis Ecclesia Minorensis titulo præfata Beatissimæ Triphomenis decoratur, cui Dignitates quinque, & 15. Presbyteri inserviunt. Quatuor in ipsa civitate recensentur Parochiales Ecclesiæ. Diocesis, perinde ac ipsa civitas exigua est, nec quidpiam de illa memoria dignum occurrit dicendum.

XIII. *Scala*, seu *Scala* Urbs Picentinorum, & Ducatus Amalphitani, in monte sita est, apud oram littoralem, proxima Amalphi ad 2. mil. pass. & milliario tantum a Rebello distans. Harum Urbium, Sclarum scilicet, ac Rebelli meminit Pontanus lib. 1. cum ait:

Præcipites inde Scalas, populosque Rebelles.

Olim amplam fuisse, quæ adhuc supersunt rudera testantur. Eam a Longobardis reedificatam scribit Mazzella. Munitissima olim fuit, populorum frequentia civiumque splendore illustris, mœnibus, aggeribus, ac fere tota munita turribus, adeo ut in eam velut in validissimum propugnaculum Amalphitani se se receperint, cum Rogerius Normannus, Siciliæ Comes Amalphitanam Reipublicam invasisset. Divus Bernardus in Litteris Lothario II. Imperatori inscriptis, Scalam opulentissimam & munitissimam appellat. Decidit primum a pristina amplitudine, quum a Pisani & Lothario Imperatore expugnata fuit, ac direpta, ut antea vidimus: dein a Friderico II. Imperatore graviora pertulit incommoda: tandem sub Ferdinando Aragoniæ Rege, quod illa ad Gallos defecisset, supremum prope excidium adiit, cœpitque deinceps sensim labi, hodieque paucis incolis habitatur. Circa

Chri-

1790 Orbis Sacer & Profanus

Christi annum Christi 500. Templum SS. Martyribus Xysto Papæ, Laurentio, & Eustachio ab ejus Christianis civibus fuisse erecta, tradit Ughellus Tom. VII. col. 442. Num ante erectam Amalphitanam Metropolitim Scalarum civitas Episcopatus sede fuerit decorata incertum est. Sergium ejus Episcopum Amalphitano Archiepiscopo fuisse subiectum, anno 987. idem Ughellus affirmat. Cathedralis Ecclesia Sancto Laurentio Martyri dicata, multis Sacris Reliquiis ditatur, nempe particula Dominicæ Crucis, Costa Divi Laurentii, Dentibus S. Petri Apostoli, Brachio Sanctæ Catharinæ Virginis & Martyris, Brachio S. Theodori Urbis Patroni; aliisque plurimis. Ibi divinis funguntur muneribus quinque Dignitates, & 12. Presbyteri, quibus Capitulum coalescit. Octo Paræciæ in Urbe numerantur, duo Virorum, ac totidem Monialium Cœnobii, sex Laicorum Sodalitii, & Mons Pietatis. Diocesis modica est.

XIV. Huic Urbi & Sedi unita, nunc est Rebelli civitas. Porro Rebellum olim Amalphitanorum colonia, nunc Urbs est exigua Principatus citerioris, in Monte posita 3. mill. pass. Amalphia in Boream Nuceriam versus, & 10. Salerno in Occasum distans, Surrentum versus. A Victore III. anno 1086. Episcopatus Sede fuit exornata, eique primus Episcopus datus Urso Papinius Ordinis Sancti Benedicti. In 12. Paræcias Urbs dividitur: Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ est sacra, ubi quatuor Dignitates & alii Presbyteri divina officia celebrant. Hanc Ecclesiam Clemens VIII. Rom. Pont. cum Scalenensi proxima coniunxit. A sui primordiis Rebellensis Episcopus uni Apostolicæ Sedi immediate subest, hodieque hoc privilegio gaudet; qua parte tamen Scalenensis est Præsul, Suffraganeus est Archiepiscopi Amalphitani.

C A P U T XIV.

Synopsis.

- I. Annis olim ampliores termini. Latius sumpta hæc regio plures populos continebat.
- II. Aprutium unde dictum. Prius Præutium, seu Præcutium vocabatur.
- III. Præutiani populi: horum regio, ejus limites locaque præcipua.
- IV. Marrucinorum Provincia: ejus situs & fines: Urbes & oppida: Bella cum Romanis.
- V. Vestini ubi olim positi. Bello Samnitico impliciti a Romanis debellantur. Præcipue illorum Urbes.
- VI. Pelignorum termini vestigantur.

Regio intra montes clausa pessima gignit vina. Samnitibus juncti in Romanos arma cient. Ab iis vincuntur.

VII. Corfinium celebris quondam Urbs Pelignorum. Reliqua eorundem oppida. Hæc regio nunc Valvensis dicitur.

VIII. Frentani populi eorumque Provincia limites. Frentanum olim ejus Metropolis. Num sit bodiernum oppidum Francavilla dictum. Alii Frentanorum fines latius protendunt.

IX. Præcipua Frentanorum oppida & Urbes ex Plinio recensentur. Hostonium, Orton, Aternum, & Anxanum

num adhuc supersunt. Carentini, & Lanuenses populi, hodie ignoti.

X. Caraceni Frentanis proximi. Ausidena eorum civitas.

XI. Regiones hactenus recensita nunc Aprutium componunt. Aprutium duplex Citerius & Ulterius. Utriusque fines.

I. Etus Samnium initio angustiores quidem intra limites claudebatur, sed cum ejus accolæ finitimis populis bellum intulissent, tam late imperium propagarunt, ut magnam præsentis Regni Neapolitani partem obtinerent: (1) Siquidem, Strabone auctore, prioribus annis Samnites usque ad Latinam, & Ardeam excursions facientes, postmodum & Campaniam populating, late imperium obtinebant. Quas vero Gentes in ditionem suam Samnites traxerint ita Blondus exponit: (2) *Adiacet Troentis fluminis sinistra Samnitium Regio, cum amplissima, tum etiam variis populis, orisque distincta: siquidem Precuntini, Pinnaei, Frentani, Peligni, Marrucini, Furanenses, Amiternini, Vestini; plurima possidentes loca populi, in Samnitibus adnumerati sunt. Pertrinitque omnis ea Regio, ut tandem nostræ ætatis nominibus utamur, ab hoc Troento amne; ab Aquilaque Amiternensium, a Fregellis, ubi nunc dicitur Pons Corvus; ab Rubeate, ab*

Suessaque Pometia Vestinorum, nunc Sessa: hinc ad Beneventum, quam inclusit civitatem: inde ad Larinates Apulorum fines: mutatumque ex Samnio præsentis Aprutii nomen magnam illius partem complectitur. Ita Blondus, cui Volaterranus, Leander, alique assentiuntur. Iis omnibus præierat Strabo lib. 5. hos populos inter Samnites enumerans: Ultra Picenum, ait, Vestini sunt, & Marsi, & Peligni, & Marrucini, & Frentani Samnites populi, regionem Montanam possidentes, & Marsi non admodum proximi. A Leandro tamen quidam alii inter Samnites adnumerantur populi, sunt vero Caraceni, & Hirpini. Et hæc quidem de Samnio latius accepto: proprie vero sumptum ibi erat, ubi postea Ducatus Beneventanus, & ubi nunc pars Aprutii citerioris, Comitatus Molisæ, ac partes Capitanatæ Provinciæ Principatus ulterioris, & Terræ Laboris, uti ex Brietio Baudrand docet. Sed de Samnio proprie dicto inferius agendum. Porro Urbes Samnii, & Aprutii hæc sunt.

Beneventum quondam Samnitum Caput.

Theate, vulgo Civita di Chieti Metropolis Aprutii.

Anxanum, vulgo Lanciano, altera Metropolis Aprutii in Frentanis.

Alipha Episcopalis sub Archiepiscopo Beneventano, nunc inter Urbes Campaniæ.

Bovianum Comitatus Molisæ, Episcopalis sub Benevento.

Esernia Comitatus Molisæ, Episcopalis sub Capua.

Guardia Alfesia Comitatus Molisæ Episcop. sub Benevento.

Telese Urbs Episcopalis, sed excisa, sub Benevento.

Angelopolis, vulgo Città di Sant' Angelo, Urbs Episcopalis Aprutii, Pinnenii unita.

Aquila Urbs Aprutii Episcopalis.

Atria

(1) Strabo lib. 3.

(2) Blondus Ital. Illustr. lib. 7. Reg. 22.

ba: (1) *Ubi satis quieti datum, præda, ac populationibus magis, quam otio, aut regule gaudens, profectus, Præutianum, Adrianumque agrum, Marfos inde, Marrucinosque, & Pelignos devastat, circaque Arpos, & Luceriam proximam Apulie regionem. Præutium quoque dicitur Ptolemæo. Unde & Silius Italicus cecinit: (2)*

Tum qua vitiferos domitat Præutia pubes

Lata laboris agros.

Prætetia male Stephano dicitur hæc regio. Apud Recentēs tamen obtinuit magis hoc nomen *Præcutinus* quo uti maluerunt Blondus, & Volaterranus; itemque Jacobus Pontanus: (3)

Dum Præcutinas cautes, cavaque ostia Aterni.

Nunc singulos populos, olim Regionem hanc, nunc *Aprutium* dictam incolentes, paucis exponemus.

III. A *Præutianis*, unde recens *Aprutii* nomen derivatum diximus, exordium ducit Volaterranus. (4) Hi terminos habent Apenninum, & Mare, scilicet Hadriaticum: ab Occidente vero Picentes: ab Oriente populos usque ad amnem Fiternum, ubi quasi cubitus in Mare prominet. Neque enim ulla æque regio populis frequens ob aëris salubritatem. Horum *Interamni*, seu *Interamnia* Urbs, & *Beretra* oppidum a Ferrario in Lexico Geograph. statuuntur. Latius Præutianæ Regionis limites, fluvios, Urbes, & oppida Blondus, Leanderque describunt, quæ Plinius hic in Præutianis, nunc Aprutii initio fuisse dicit, nostris nominibus declarata. *Truentum* flumen, *Truentium* Ptolemæo, *Truentus* Melæ, hodie *Tronto* dictum, ex Apennino monte in ipso limite Umbriæ oriens, dein

Pars II. Vol. III.

per Picenum fluens, recepto ad Asculum Castellano amne, aliquot milliaria infra, prope Vicum *Porto d' Ascoli* dictum, in Hadriaticum se exonerat, dividitque Marchiam Anconitanam ab Aprutio Ulteriore. Ab hoc fluvio *Truentum* oppidum nomen habuit, quod Plinius a Liburnis Dalmatiæ populis, secus ejusdem fluminis ostia ædificatum fuisse indicat, Blondi ætate jam excisum. Rudera Truenti quibusdam hodie sunt, ubi *Porto d' Ascoli*; aliis, *Torre di Segaro*. Hinc Siliio *Truentinae turres* memoratæ. (5)

Quinque Truentinas servant cum flumine turres.

Est vero primum ad dictam Truenti amnis sinistram oppidum *Columnella*, dein sequuntur, *Contraguerra*, *Anaranum*, & nunc *Murum Traisinum* Baudrand, quod Plinius *Tessinum* appellat. Huic proximum est Castellaniæ amnis Asculum ambientis ostium, quo in Truentum defluit. Ad ipsius Castellaniæ sinistram oppida sunt, seu Castra, *Alons Sanctus*, *Macula*, *Bufsarium*, *Sanctus Vitus*, cui oppido hæret Vallis Castellana, ab ejus fluvii fonte, quem ibi habet, dicta, & aliquot viculis habitata. Ab ea Valle ad *Amatricem* nobile Præutianorum Oppidum opulentumque Truento amni montes imminet altissimi, nullis castellis, aut oppidis frequentati. Alter deinde in Præutianis sequitur fluvius, quem ab aquarum colore *Albulatem* Plinius, *Albulam* alii vocaverunt, nunc *Librata* dictus, inter Asculum, & Interamnam Urbes fluens in Mare Hadriaticum, quinque pass. mill. a Truento semotus: cui dextrorsum ignobilia, adiacent Oppida, & Castella, *Caropolis*, *Neretium*; ad sinistram *Torture-*

(1) Livius Dec. 3. lib. 2. alias 22.

(2) Silius lib. 15.

(3) Pontanus lib. 5.

(4) Volaterranus de Com. Urban. lib. 6. pag. 177.

(5) Silius lib. 8.

turetum, *Sanctomerus*, & *S. Egidius*, ubi Albulæ, seu Libratæ amnis fontes scaturiunt. *Salinus* deinceps fluvius, Plinio Suinus ab Apennino defluens, vix duobus pass. mill. a Librata recedit: ad hujus dexteram, remotius tamen in Mediterraneis Montibus occurrunt, *Rocchetta Castellum*, & *Civitella* oppidum Arcem habens, omniū illius oræ natura loci, mœnibusque munitissimam. Sinistrorsum vero Castella illi adhaerent *Montorium*, & superiore loco *Poggium Morelli*; superius autem *Troia*. Hinc quinque mill. pass. abest *Tordinus* amnis, quem Plinius *Juvanum*, alii *Truentinum* nominant; originem suam in Apennino sortitur, ad radices Corni montis. Adiacet illi dextrorsum in Maris littore *Flavianum*, nobile quondam oppidum, quod Ptolemæus, & Plinius *Castrum novum* appellant, nunc paucis habitatum colonis. Supra Flavianum in Mediterraneis *Tordino* dextrorsum, proxima sunt oppida, *Mofanum*, *Ripaton*, & *Villantum*: sinistrorsum vero eidem anni pariter & littori proximum est Castellum *Monspaganus*. Supra duodecimo a Mari milliario *Viciola* fluvius ex Apennino ad Cornum montem oriundus Tordinum auget; ibique est *Interamnina* civitas, sic dicta, quod inter amnes posita sit, Viciolo scilicet, Tordinoque fluviis, & *Flumicello* torrente in Tordinum influente circumdata. Ad proximum Interamnæ Flumicelli ortum, tria sunt adeo proxima ac prope contigua, ut unicum oppidum solo *Campii* vocabulo nominentur. Supra Viciolæ fontes Castella sunt, *Burgum novum*, *Blisignum*, & *Ruganum*. Tordinum autem inter, & proximum vetusti, præsentisque nominis *Vomanum* amnem, sex in Littore millia passum intercedunt: oppida, & Castella in-

ter utrumque plurima, ex quibus hæc præcipua, *Morrum Locbarisicum*, *Custodia Voman*, *Castrum vetus*, *Transmundum*, *Cancianum*, *Forcella*, *Marianum*, *Rapinum*, *Collis vetus*, *Forariolum*, *Montorium*, *Ripa Montorii*, *Poggium Umbrechi*, & *Rossenum*. Ad Voman fontem Vici sunt in Apennino populis frequentes, *Campus toltus*, *Poggium Castellum*, & *Mafionum*. Hærent Vomano sinistrorsum in Mediterraneis Castella *Motula*, *Montiviridis*, & *Monti Gualibus*. Hucusque fuerunt Prætutianorum fines; nam Plinius inter agrum Hadriæ Colonæ, & Aterni amnis limites Prætutianam Regionem definit.

IV. Post Vomanum amnem Marrucini quondam inhabitant; quos Baudrand inter Vestinos ad Occasum, & Frentanos ad Ortum, prope Aternum fluvium, ubi nunc pars est Occidentalis Aprutii citerioris, collocat. Leander Albertus eorum regionis limites constituit, a Piscaria fluvio, ad Truentum amnem, Mare Adriaticum, & Vestinorum montes: quare ab Oriente Pelignos, & Piscariam amnem habuerunt, a Meridie Vestinos, Prætutianosque; ab Occidente Picenos, & Truentum flumen, a Septemtrione Hadriaticum Mare. Marrucinatorum meminere, Appianus Alexandrinus lib. 1. & Livius pluribus locis, nempe Dec. 1. lib. 9. (1) *De Equis*, inquit, *triumphatum*; *exemploque eorum clades fuit, ut Marrucini, Marfi, Peligni, Ferentini mitterent Romam oratores pacis petendæ amicitieque, illi populis sedes petentibus datum*. Decadis autem tertie lib. 7. alias 27. dicit, Marrucinos dedisse voluntaria nomina in classem, quam Scipio in Africam duxit: ubi itidem memorat *Marrucinum agrum*. In Epitome vero Flori, lib. 72. Bellum Italicum describens refert, *Marruci-*

(1) Livius Dec. 1. lib. 9.

Pars II. Lib. IV. Cap. XIV. 1795

rucinos Marſis rebellibus conſenſiſſe. Ac tandem lib. 76. a Sulpitio Lega- to eorum Regione tunc domitam tradit: ⁽¹⁾ *Sulpitius Legatus*, ait, *Marrucinos cecidit, univerſamque eam regionem recepit*. Hujus item Regionis mentio obvia eſt apud Julium Cæſarem, Commentar. lib. 1. itemque apud Silium Italicum, eo in carmine: ⁽²⁾

*Marrucina ſimul Frentanis emula
pubes.*

Singula Marrucinatorum flumina, & oppida Blondus recenſet, a *Plumba* amne, quem *Leander*, & alii *Matri- num* Ptolemæi, & *Homantrinum* Strabonis eſſe volunt. Huic adhæret locus, *Hadria portus* nuncupatus; ſuperius autem eſt *Silva* oppidum: tribus vero, ut vult Plinius, ut autem noſtri cenſent, quinque millibus paſſuum a Mari, totidemque a *Vomano*, & *Plumba* fluminibus diſtat *Hadria*, ſeu *Adria*, vetus Romanorum colonia. *Hadriam* tranſgreſſis, ad *Plumbæ* amnis dexteram occurrit *Celimum* Caſtellum: ſuperius vero ad ejusdem fluvii fontem *Scbiranum* oppidum cernitur. Eidem pariter *Plumbæ* amni, ſecundo ſupra mare milliarium ſiniſtrorſum imminet civitas *Sancti Angeli*, quam Ptolemæus, Pliniusque *Angolum* dixerunt. Exinde *Plumbæ* ſimiliter *Ilex* oppidum propinquum eſt. Oram maris tenentibus, & a *Plumba* fluvio tribus paſſ. mill. obviſ, eſt *Salinus* amnis, eique ad dexteram adiacet Caſtellum, *Portus Sancti Angeli*, in littore poſitum. Supra in Mediterraneis *Salinus* augetur *Fino* amne, ex *Apennino* ad *Corni* radices promanante: eique dextrorſum imminet oppida, & Caſtella, *Caffilentum*, *Montis ficus*, *Pignatum*, *Biſentum*, *Corvignanum*, *Serra*, & *Valvianum*. Paulo etiam ſupra *Fini* amnis oſtium, *Salinus* altero

augetur fluvio, *Tavo* nimirum, ex *Apennino* ad *Cornum* manante. Duo hæc inter flumina, æquo pæne intervallo, ſcilicet quarto a Mari milliarium, oppidum eſt in regione primarium, quod nunc civitas *Pennæ* nuncupatur, *Pinna* veteribus, unde & Plinio, lib. 3. cap. 11. *Pinnenſes* populi, quos tamen alii, uti & hanc Urbem in *Veſtiniſ* ponunt. Ea in fluviorum peninſula *Tavo* dextrorſum imminet, *Montis Corvinus*, & *Laurentum* nobile oppidum. Sequitur in littore *Aterni* amnis in Regione primarium oſtium: hodie fluvium hunc *Piſcariam* appellant; in quem *Nuria* amnis ſecus *Apenninum* exoriens apud *Monasterium Caſænovæ* dextrorſum, tandem delabitur. Sunt vero ad *Nuriæ* dexteram *Montis Silvanus* Caſtellum, *Spoliorum* oppidum; *Moſcuſonum*, *Planellum*, & *Gambatonum* Caſtella. Sub ipſo autem *Nuriæ* amnis fonte *Abbatia*, & *Monasterium Caſæ Novæ* *Ciſterciensis* Ordinis conſurgit, ædificiis & cetero ornatu in tanta licet montium aſperitate conſpicuum. Supra *Nuriam* fluvium *Aterno*, ſive *Piſcariæ* amni dextrorſum adiacent, *Rofanum*, *Alondum*, *Petranicum*, *Turris Antonelli*, ac ſuperius *Caſtillonum*. Inde aſcendenti occurrit fluvius *Caput aquæ* dictus, uberrimo manans fonte, ad cujus ſiniſtram primum ſe ſe offert *Buxum*, dein ſuperius ad fontem *Oſfenum* Caſtellum. Inter utrumque Caſtrum præſatum duobus paſſ. mill. ab eodem fluvio *Capifſtranum* nobile Oppidum viſitur; quo tranſacto, in Mediterraneis eſt Oppidum *Carapellum*; dein arduo aſcenſu *Aterno* amni *Vetoritum*, *Raietanumque* adiacent. Hæc quidem loca Blondus, & *Leander* in *Marrucinis* enumerant; tametiſi *Capifſtranum*, & quædam alia *Aquilæ* proximiora potius intra antiquos *Ve-*

S s 2

ſti-

(1) Epⁱ tom. lib. 76.

(2) Silius lib. 8.

1796 Orbis Sacer & Profanus

finorum limites consistant. Uterque tamen fatetur, ob variam a Ptolemæo, aliisque veterum initam harum regionum describendarum rationem, arduum esse singularum fines exacte metiri. Quod etiam Carolus Sigonius minime diffitetur. Id præcipue Leander de Theate affirmat, quam Urbem cum ipse, tum Blondus in Pelignis describunt: & tamen si Straboni, Ptolemæo, Plinio, Silioque

fidem adhibere velimus, *Theate* quondam Marruciorum Metropolis extiterit. Vulgati Strabones Codices Blondi, Leandrique temporibus hanc Urbem corrupto vocabulo *Tegeatem* vocant; cum tamen *Theate* ibi legendum sit. A Ptolemæo *Teatea*, a Livio autem, Plinio, & aliis Latinis *Theate* appellatur, & Marruciorum Metropolis dicitur. Hinc Silius Italicus dixit: (1)

*Marrucina simul Frentanis æmula pubes
Corfini populos, magnumque Theate trabebat.*

Qui vero essent Marruciorum, Vestinorum, aliarumque olim ad Samnium pertinentium, dein Aprutium adscriptarum nationum fines, ac præcipua loca, Strabo ita exponit. (2) *Cum autem aliqui per vicos etatem degant, habent tamen Urbes supr. Mare Corfinium, atque Sulmonem, & Maruvium, & Tegeatem* (alias juxta emendatioribus Codices apud Casaubonum *Theate*) *Marruciorum Metropolim. Ad ipsum autem Mare Aternum Piceno conterminum, quo nomine & fluvius est Vestinus, Marrucinosque differrimans. Per Amiternum enim fluens agrum, Vestinosque a dextera relinquens Marrucinos, supra Pelignos iacentes, ponte traiecitur. Oppidulum vero pari vocatum nomine, Vestinorum est, ceterum & Peligni, & Marrucini eo communem emporio pariter utuntur. Abest pons ipse a Corfinio stadiis IIII. & XX. Post Amiternum quod & Ferentanorum emporium est, Buca, & Ferentanum ipsum Tiberano Apulo propinquum manet. Orthium est in Ferentanis, petra piratarum, qui domicilia sua ex naufragiis construunt. & in reliqua vita immanitate belvas imitari feruntur. Inter Orthium autem, &*

Amiternum, medius Sagrus excurret amnis. Orthium hic vocat Strabo Urbem illam Aprutii, quæ aliis Orton, nunc Ortona dicitur.

V. Vestinorum fines haud facile est explicare, cum inter Prætutianorum, & Marruciorum montes clausi, Sabinis quoque, Picentibus, & Frentanis proximi, interdum cum iis confundi solent: quod præ aliis Leandro observatum est. Baudrand ex recentioribus accuratissimus Geographus Vestinorum fines ita exponit, ut ad Septemtrionem Matrino fluvio divisi fuerint a Piceno; ad Occidentem Aterno amne a Maris; ad Meridiem eodem Aterno a Pelignis, Marruciniisque; ad Ortum denique Supero mari agitentur. Erant ubi hodie pars Aprutii ulterioris, inter fluvios, Aternum, hodie Piscariam dictum, & Plumbam. Disertam Vestinorum mentionem faciunt, Livius locis postea referendis, Strabo nuper laudatus, Appianus Alexandrinus lib. 1. Ptolemæus, Plinius; sed omnium elegantissime Silius his versibus: (3)

*Non illo levior bellis Vestina juvenus
Ægmina densavit venatu dura ferarum,*

Quæ

(1) Silius lib. 8.

(2) Strabo lib. 5.

(3) Silius lib. 8.

Pars II. Lib. IV. Cap. XIV. 1797

*Quæ Fiscelle tuas arces, Pinnamque virentem,
Pasquaue haud tarde redeuntia sondet Avelle.*

Martialis quoque Vestinus caesus maxime commendatur: (1)

*Si sine carne voles jentacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.*

Finitimi populi in Samnites proclives, Vestinos in ejusdem belli societatem adversus Romanos traxere; quos licet exiguos, bellicosos tamen fuisse narrat Strabo. Primus belli impetus a Romanis in Vestinos versus; de quo hæc a Livio accepimus. Anno ab Urbe condita 440. ut in margine ad librum octavum Livii (1) pag. mihi 96. vel 427. ut est apud Sigonium de Antiq. Jure Italiæ, cap. 16. L. Furio Camillo iterum, & Junio Bruto Scæva Consulibus, cum fasces per se ipsum Samnitum bellum, & defectio repens Lucanorum, auctoresque defectionis Tarentini sollicitos haberent Patres; accessit ut & Vestinus populus Samnitibus se se conjungeret. . . . Et quamquam res nova erat, tamen tanta cura Patres incessit, ut pariter eam susceptam, neglectamque timerent, ne aut impunita eorum lascivia, superbiaque, aut bello penæ expetita metu propinquo, atque ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marfi, Pelnique, & Marrucini: quos, si Vestinus attingeretur, omnes habendos hostes. Victi tamen pars, quæ in præsentia videri potuit maioris animi, quam consilii: sed eventus docuit, fortes fortunam privare. Bellum ex auctoritate Patrum Populus adversus Vestinos jussit; provincia ea Bruto demandata. Ab eo in Vestinis multiplex bellum, nec usquam vario eventu gestum est, nam & pervastavit agros, & populando atque urendo telia ho-

stium, satæque, in aciem invitos extraxit, & ita prælio uno accidit Vestinorum res, (haudquaquam tamen incruento milite suo) ut non in castra solum resugerent hostes, sed jam ne vallo quidem, ac fossis freti dilaberentur in oppida, sicut Urbiū, manibusque se defensori. Postremo oppida quoque vi expugnare adortus, primo Cutinam ingenti ardore militum, aut vulnere ira, quod haud fere quisquam integro prælio excefferat, scalis cepit, deinde Cingilian. Utriusque Urbis prædam militibus, quod eos neque portæ, neque muri hostium arceverant, concessit. Postmodum Vestinis pax a Romanis data, anno Urbis Condita 451. M. Livio Dentre, & M. Enilio Consulibus, ut infra idem Livius prodit: (2) Eodem anno, inquit, cum Vestinis petentibus amicitiam idem est fædus. Vestinorum præcipuæ Urbes fuerunt, Amitemum, Pinna, Avia, Angulum, & uni Livio commemorata, Cutina, & Cingilia, quarum nulla apud Strabonem, Plinium, ceterosque Geographos fit mentio. Cavendus hic quorundam error, qui Vestinos Campaniæ populis accensent: eos quippe Sigonius merito errare existimat, (3) Vescinorum, qui populi Campaniæ sunt, nominis similitudine ductos, quod nomen ubique in Livianis Annalibus depravatum se invenisse affirmat. Horum tamen errorem si nulla alia auctoritas cosargueret, ipsa, quæ dicuntur Vestinorum fuisse, oppida

(1) Martialis lib. 13. Epigr. 28.
(2) Livius Dec. 1. lib. 8.

(3) Ibid. lib. 10.
(4) Sigonius lib. 1. de Jur. Ital. cap. 29.

1798 Orbis Sacer & Profanus

pida certe convincerent, *Pinna*, *Avia*, *Amiternum*, & *Angulum* apud Ptolemæum; *Angulani*, *Pinnenfes*, & *Peluinates* apud Plinium: quorum item meminit Silius carminibus supra relatis. Hodie *Aquila* civitas inter Vestinos præcipua habetur, de cuius origine infra suo loco. Celebris est in Vestinis *Nicætes* mons, teste Livio, nunc *Mariella* appellatus, ex quo varii torrentes, sed parvi nominis emanant.

Flavius Blondus, uti etiam Leander in Vestinis, Marrucinis, Pelignisque, ac Marfis describendis, interdum singulorum quædam loca cum aliis confundunt: quod & aliis Scriptoribus contigit, ob ejusmodi regionum viciniam. Dubium quippe non est, hos populos suis limitibus mutuo se contigisse; idque indicavit Cicero in Cluentiana cum dixit: (1) *adesse primum municipes Larinates, deinde Vicinos Frentanos, Marrucinos, & pari dignitate Teano Apulo, atque Luceria equites Romanos*. Livius pariter cum ait: (2) *Neronem ex Apulia in Unbram ad Senam exercitum per agrum Larinatem, Marrucinum, Frentanum, & Pretutianum duxisse*. Rursumque dum scribit: *An nibalem ex Campania in Samnium, inde in Pelignos accessisse, præterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse, inde Albensis agro in Marfos, hinc ad Amiternum, Forulosque vicum venisse*. Plinius inter Apulos, Sabinosque, ac Picentes eosdem populos inter se conterminos ita jungit: (3) *Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes*. Inferius vero hoc ordine enumerat: (4) *In bora Frentanorum a Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis.*

Intus Anxani cognomine Frentani, Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinatorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses. Iis adiungit Marfos, eorumque oppida: dein sequuntur: *Vestinorum Angulani, Pinnenfes, Peluinates, quibus junguntur Ausinates cismontani*.

VI. Sed jam Pelignorum limites, quoad fieri poterit vestigemus, quos quidem Blondus sequutus post Vestinos recensui, aptius tamen post Marrucinos juxta Strabonem locandos, tametsi Plinius Marrucinis Vestinos nunc statim adiungat, ut prior loco, nunc post Pelignos, Marfosque enumeret; quod posteriore loco præstat. Constat tamen Pelignos Marfis fuisse finitimos, vel ex hoc Cæsaris loco, Belli Civil. lib. 1. (5) *Domitius ipse, inquit, circiter 20. cohortes Alba ex Marfis & Pelignis, & finitimis regionibus coegerat*. Samnitibus etiam proximos fuisse Livius testatur, Dec. 3. lib. 6. ubi de Annibale ait: (6) *Ex Campania in Samnium, inde in Pelignos pervenisse*. Eisdem Frentanis conterminos constituit Strabo, lib. 5. dum utroque Sangro fluvio, qui est inter Aternum oppidum, & Ortonem discernit. Sigonius autem suspicatur, ne terminati fuerint Marrucini, ut ad Mare primum fuerint Frentani, Marrucini sub Frentanis inter Aternum, & Sangrum amnes, sub Marrucinis Peligni iisdem utrinque fluminibus juncti. Festus Pelignorum originem ex Illyrico deduxit; Ovidius vero a Sabinis ortos indicare videtur: (7)

*Et tibi cum pravis, miles Peligne
Sabinis
Convenit*

Horum Regio asperos intra montes ple-

(1) Cicero pro Cluent.

(2) Livius Dec. 3. lib. 7. alias 27.

(3) Plinius lib. 3. cap. 5.

(4) Ibid. cap. 12.

(5) Jul. Cæsar. Bell. Civil. lib. 1.

(6) Livius Dec. 3. lib. 6. alias 26.

(7) Ovidius Fast. lib. 3.

plerumque clausa pessima gignebat
vina, Martiali idecirco minus grata: (1)

*Non hæc Pelignis agitur vindemia
prælit,*

*Uva nec in Tuscis nascitur ista
jugis.*

Qui & alibi cujusdam Epigramma-
tis Lemma, *Pelignum* inscripsit; in
quo præ ceteris ait: (2)

*Marsica Peligni mittunt turbata
coloni,*

*Non tu, Libertus sed bibat illa
tuus.*

Traxit in Pelignos Romanorum ar-
ma Samniticum bellum, uti est apud
Livium Dec. 1. lib. 7. & 8. cum
enim a Romanis defecissent, uno præ-
lio cum Samnitibus, Marsique sociis
debellati fuerunt, P. Decio, & M.
Valerio Consulibus. (3) *Cum Samni-
tibus, inquit Livius, acie dimicatum,
haud magno certamine hostes vixi,
neque ejus pugnae memoria tradita foret,
ni Marsi eo primum prælio cum
Romanis bellassent, secuti Marsorum
defectionem Peligni eandem fortunam
habuerunt.* Tum paulo post iisdem
pacem petentibus a Romanis fuisse
concessam idem Livius commemorat;
quam & fideliter servarunt (4) *Quum
enim Samnitium agmen Romanorum
virtute superatum per Pelignum agrum
fugeret, circumventum a Pelignis est,
ex millibus quinque ad mille cæsi.*
Sulmonem, Corfiniumque clarissima
quondam fuisse Pelignorum oppida,
Strabone, & Ptolemæo testibus no-
tum est. Ea vero septem inter se
millia passuum abfuisse, Cæsar in suis
de Bello Civili Commentariis tra-
dit. Quoniam vero hæc loca Vesti-
nis, Marrucinisque proxima sunt, lu-
bet ex Blondo eorundem situm paulo
enucleatius delineare. Proxime
ad Aterni fluminis ripam Tochum est

oppidum; quatuor vero inde abest
millia passuum Populeum, natura lo-
ci, munitionibusque, ac populi fre-
quentia nobilissimum. Nam cum eo
confluant minores amnes Aternum
conficientes, hinc ab Aquila, seu
Monte Regali, inde a Sulmone la-
bentes, pons Aterno, primum in-
tegro, & nusquam inferius vadoso
apud Populeum est impositus, & ar-
ces, ductaque utrinque ad amnem
murorum brachia, claustrum efficiunt,
ut in regione montuosissima, muni-
tissimum. Hic Marrucinis continere
incipiunt Peligni ad eum Aterni tor-
rentem hinc inde expositi, quem la-
bi a Sulmone diximus. Primum ve-
ro ad hunc amnem oppidum fuit o-
lim Corfinium, Gentis Metropolis,
nunc dirutum, cujus ruinæ tertio a
Populeo distant milliario, ubi hodie
Sanctus Pelinus in Campis, & Pentina
cernuatur. Ex ejus ruinis Populeum
crevisse ferunt.

VII. Propugnaculum aliquando
adversum Romanorum copias fuit
Corfinium, a Sociis Italicis in Mar-
sico bello adlectum: quod præ aliis
Strabo, de Vestinis, Marsis, Peli-
gnis, Marrucinis, & Frentanis lo-
quens, ita enarrat: (5) *Hæc autem
natio exigua est quidem, ceterum for-
titudine conspicua, ostentata Romanis
eorum sepiissime virtute. Primum qui-
dem cum adversus eos bellum gerebant;
secundo vero cum ipsorum militia so-
cietatem inibant, tertio cum & liber-
tatem, & civitatis communionem af-
sequi volentes, repulsam passi descie-
runt, unde Marsicum exarsit bellum,
Corfinium Pelignorum Metropolim,
communem universis Italis civitatem
demonstrantes, eamque translati nomi-
ne Italicam appellant, contra popu-
lum Romanum receptaculum, propu-
gna-*

(1) Martialis lib. 2. ep. 27.

(2) Idem lib. 13. ep. 121.

(3) Livius Dec. 1. lib. 9.

(4) Ibid. lib. 10.

(5) Strabo lib. 5.

1800 Orbis Sacer & Profanus

gnaculumque constituerunt. Intra Urbis hujus moenia L. Domitius Enobarbus, & Lentulus præsidium sibi quæsiere, C. Cæsari, ne Pompeium persequeretur, se se opposcentes. Sed Urbe capta a Cæsare, tota Italia expulsi sunt, ut prodit Livius apud Florum in Epitome: (1) C. Cæsar bello inimicas persequutus cum exercitu in Italiam venit, Corfinium cum L. Domitio, L. Lentulo cepit, eosque dimisit, Cn. Pompeium, universosque ejus

partium Italia omnino expulit. Septem dies C. Cæsarem apud Corfinium mansisse, indeque in Apuliam demigrasse Hircius in Civilis belli Commentariis sic ostendit: Cæsar septem omnino dies ad Corfinium commoratus, per fines Marrucinarum, & Frentanorum, & Larinatum, in Apuliam pervenit. De expugnato pariter a C. Cæsare Corfinio Lucanus cecinit: (2)

*At te Corfini, validis circumdata muris
Tecta tenent, pugnae Domiti, tua classica servat.*

Eum pontem, qui Aternum junget fluvium, de quo antea diximus, existimat Blondus fuisse prope Corfinium, adeo ut suspicari, ut ipse ait, non liceat, eundem fuisse, qui nunc est subiceus ad Populeum oppidum: idque ex hoc Lucani carmine adstruit:

Ite simul pedites ruiturum ascendite pontem.

Reliqua Pelignorum oppida ex Aterni decursu dignosci possunt. Fluvius iste geminos habet fontes, unum apud Pacentrum, alterum apud Vallem. obscuram: e quibus delabentes rivi apud Sulmonem coeunt in torrentem, qui a Populeo Sulmonem usque integer, planiciem duodecim milliarium longitudine, & vix sex latitudine patentem interfecat, nec ipsi integro torrenti præter Corfinii diruti ruinas, aliud quam *Pratula Castellum* adiacet. Sulmo autem proxima est rivo ad Vallem obscuram oriundo, de qua Urbe infra dicemus. Supra Sulmonem est *Pellorianum* oppidum: dein Vallis obscura, vicus planicie quinque milliarium, ut in ea montium celsitudine tam mirabili, quam amplæ adiacens. Fuit vero ea planicies aliquot vicis frequen-

tata, quod extantes adhuc ruinæ ostentant. Et quidem Plinius supra laudatus eos populos *Superequanos* Pelignorum appellat. Ubi autem rivus apud Pacentrum ortus Maiellam montem, ex quo labitur, linquere, & in campos Sulmonenses præterfluere incipit, Monasterium attingit ædificiis ornatissimum, quod Sanctus Petrus de Morrona, postea Coelestinus V. Summus Pontifex condidit, & incoluit, ex quo Monachorum Coelestinorum Ordo exordium habuit. Hanc oram, & eam, quæ a Populeo Sulmonem usque campestris est, unde gemini illi torrentes Aternum efficiunt, Montes undique altissimi claudunt, sinistrorsum scilicet Maiella, dextrorsum vero Apeninus, adeo ut paucis, & quidem arduis, præsidioque communitis aditibus, in campateat accessus. Inde factum existimat Blondus, ut ab octingentis circiter a sua ætate annis, antiquata Pelignorum nomine, dicta sit hæc regio *Valvensis*, qua ratione præpositum Sulmonensi Ecclesiæ, & omni olim Pelignorum oræ Episcopum, Romana Ecclesia *Valvensensem* nominat. Ad laudem veteris huius Pelignæ Gentis pertinet, quod Blondo obser-

va-

(1) Florus in Epitom. lib. 109.

(2) Lucanus lib. 2.

Pars II. Lib. IV. Cap. XIV. 1801

vatum est, notissimum esse historias Romanas callentibus, Pelignas cohortes ceteris Latini nominis fuisse præclariores.

VIII. Ultra Maiellam montem, ad dexteram Sari, seu Sangri fluvii incipit Frentanorum regio. Fluvius iste Ptolemæo *Sarus*, Straboni *Sagrus*, nunc *Sangrus* dictus, vulgo ab incolis *Sanguine* appellatus, in Pelignis ex Apennino oritur, septem millibus supra Aufidenam, in limite Campaniæ Felicis, dein per Aprutium, citeriorem fluens, ibi sex millibus infra Anxanum, in Mare Hadriaticum se exonerat. Rigat autem Sarum Castrum, vulgo *Casfel di Sangro*, 5. mill. pafs. infra Aufidenam, & 14. a Sulmone in Meridiem, Æterniam versus 12. mill. pafs. ut Baudrand docet. Inter Pelignos, Frentanosque medius, ab invicem utrosque dividit. Aterno autem amni ad mare, proximus est Lentus fluvius ex Maiella oriendus, Frentanorum oræ primus, cui dextrorsum, sub ipso monte Maiella adiacet Monasterium Sancti Liberatoris, Templo, ædificiis, Bibliotheca veteribus instructa Codicibus Longobardo caractere exaratis, illustre: ejusdem vero amnis sinistra hæret nobile oppidum, *Francavilla* dictum, a præcis *Frentanum* appellatum, ut Razzano, & Blondo placet. Ast Leander, & alii eis refragantur, Strabonis auctoritate permoti, Frentanum, seu Ferentanum Theano Apulo propinquum fuisse scribentis: ⁽¹⁾ *Post Amiternum, ait, quod & Ferentanorum importum est, Bucca, & Ferentanum ipsum Theano Apulo propinquum manet.* Ab hoc Theano Apulo 18. mill. pafs. recessisse, Frentanum Leander tradit: Francavilla autem ab eo longius abest. Fuit præterea Ferentanum in Mediterraneis, atque in Apulorum confinio,

Pars II. Vol. III.

(1) Strabo lib. 5.

cum tamen Francavilla in Marrucinarum ora sit, inter Aternum, & Ortonem fere 6. mill. pafs. longe a finibus Frentanorum. Sunt tamen qui putant, ab aliis Frentanorum fines latius protendi, & sane a vero non abeunt; nam Strabo, Pliniusque Ortonem in Ferentinis collocant, atque ab hac ora Aternum fluvium regionis limitem faciunt. Plinii verba jam antea dedimus: Strabonis hæc sunt perspicua: ⁽²⁾ *Ortbium, seu Orton, est in Ferentanis. Inter Ortbium autem, & Amiternum, medius Sagrus, seu Sarus excurret amnis. Ferentanos a Pelignis separant.* Neque iis officere debet Ptolemæi auctoritas Ortonem Urbem, cum Aterno amne in Pelignis enumerantis: quandoquidem, ut ait Blondus, Ptolemæo Plinius opponitur, cui in rebus Italiæ magis credimus; quidquid enim est ab Aterni amnis Ostio in Larinates, Plinius Frentanorum oræ attribuit. Quia ipse etiam Ptolemæus, sicut & Plinius, Frentanam Urbem Aterno sinistram, ubi nunc est Francavilla ponit, ut aut Ptolemæi picturam esse depravatam, quæ contraria habeat, aut eos, qui retulerunt ei, errasse non dubitemus. Blondo assentiuntur, Baudrand, & plerique recentium.

IX. Præcipua Frentanorum oppida Plinius recensens, a maritimis ita exorditur: *In ora Frentanorum, a Tiferno flumen Trinium portuosum.* Duo hic Frentanorum flumina exhibet, horum alterum vocatur *Tifernus*, Ptolemæo autem *Phibernus* (ut quibusdam placet) *Biferno* hodie dicitur. Frentanos ab Apulis Daunius dividit, oriturque ex Apennino monte in Comitatu Molisino, prope Bovianum; hinc Cæciam tendens, Guardiam Alferiam rigat, & Larinum versus labitur, ac tandem prope Thermulas Urbem Capitaniatæ in Mare

T t

Ha-

(2) Idem ibidem.

Hadriaticum se se exonerat. Fluvius alter *Trinium* appellatur: ex Apennino monte, ubi is *Maiella* nunc dicitur, profluens, in mare pariter Hadriaticum labitur. *Trenio* ab incolis appellatur, ubi & oppidum ab ipso *Turrinum* nuncupatum. Ad hoc *Tirinium* flumen, in Frentanorum ora Plinius primo enumerat *Histonium*, haud procul a monte Gargano situm, inter Anxanum Urbem ad Occasum, & Thermulas; cuius meminit etiam Pomponius Mela lib. 2. Nunc dicitur, *il Vasto*, & *il Gualto d' Aione*, nobile oppidum, opulentumque, Marchionatus titulo decoratum: de quo Blondus ita loquitur: (1) *Vastum Aionis nobile & vetus oppidum, quod prisci dixerunt Histonium; idque theatri vetustissimi vestigia, & palatio est ornatum, quod Jacobus Caudola ut in ea ora superbissimum edificavit.* Valti Marchiones inter præcipuos Regni Neapolitani Regulos censentur, Piscariæ itidem, aliorumque Castrorum Domini. Inter *Histonium*, & *Ortonam* Plinius ponit *Bucam*, perperam Blondus *Bicam* vocat: *Saro*, inquit, *sunt proxime ingentes reliquæ Urbis dirutæ, quam Ptolemæus, & Plinius Bicam, nunc Secam incolæ appellant.* At Ptolemæus, & Plinius, itemque Strabo *Bucam* nominant, quæ hodie aliis creditur *Buba*, quibusdam *Marozzo*, vicus in ora littorali Aprutii citerioris, prope ostia Tirinii amnis; nonnullis *Termole*, civitas Capitana-tæ Provinciæ in ora Maris Hadriatici, prope ostia Tifernei fluminis, 25. milliæ. ab Anxano, in ortum, ut Baudrand refert. *Orton*, quæ & *Ortana*, adhuc superstes est, de qua inferius. Ab Aterno fluvio nomen habuit vetus Frentanorum oppidum, *Aternum*, hodie utrumque *Piscaria* vocatur: oppidum est probe muni-

tum in Aprutio citeriori, 16. mill. pass. ab Anxano, & 12. a Pinna, in ortum distans, sub utili Avalorum dominio. In Mediterrancie sedet vetus *Anzanum*, nunc *Lancianum* appellatum, de quo inferius. *Carentini*, & *Lanuvies* Plinio memorati, vel inter Ferentanos fuere, vel certe iis finitimi; quorum nequidem supersunt nomina. Eandem belli aleam Ferentani experti fuerunt, ac ceteri finitimi populi Samnitium socii, cum iis & ipsi a Romanis domiti. De quibus hæc Livius tradit: (2) *Aurelius cum Ferentanis uno secundo prælio debellavit, urbemque ipsam, quo se fusâ contulerat acies, obsidibus imperatis, in deditionem accepit.* Inferius vero prodit, iisdem fœdus petentibus datum.

X. Caracenos Ferentanis proximis memorat Ptolemæus. Horum caput fuit *Aufidena* civitas, vulgari nunc vocabulo *Afisdena* appellata. Ejus mentionem fecit Livius, de Cn. Fulvio Consule sic loquens: (3) *Cn. Fulvii Consulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquam ambigua victorie fuit; Bovianum inde aggressus, nec ita multo post Aufidenam vi cepit.* Nunc, teste Baudrand, Castrum est in colle, juxta fluvium Sarum, seu Sangrum, in Aprutio citeriore paucorum incolarum, ad radices Apennini. *Aufidenates* populi a Plinio lib. 3. cap. 12. inter Samnites enumerantur. Hirpini, quos Leander in Aprutio reponit, ad Samnium proprie dictum spectant, idcirco inferius suo loco de iis agendum.

XI. Universus iste Regni Neapolitani tractus, qui populos hæcenus enumeratos complectebatur, hodie Aprutii nomen obtinet. Quod quidem bifariam secatur, nimirum

(1) Blondus Ital. Illustr. lib. 7. §. 2.

(2) Livius Dec. 2. lib. 9.

(3) Ibid. lib. 10.

in Aprutium *Citerius*, & *Uterius*. Eius fines sunt, a Septemtrione Marchia Anconitana, & Umbria, ab Oriente Hadriaticum Mare; a Meridie Comitatus Molisinus; ab Occidente Campania Romana, & Terra Laboris. Regio est fertilis, multis-

que bonis affluens: editissimis tamen montibus maxima sui parte constans; in quibus & opacæ Silvæ, pascuis, ac venationibus aptæ; saluberrimoque gaudet cælo; croco, & animalibus innumeris abundat.

CAPUT XV.

Synopsis.

I. *Prutii Urbes. Theate Metropolis situs & antiquitas. A Gallis capta sed non extisa.*

II. *Marchiæ Theatinæ fines. Spoletanis Ducibus tributa fuit. Varias Dominorum vices sublit.*

III. *Theatinæ Ecclesiæ antiquitas. Martyres qui eam illustrarunt. S. Jusinus ejus Episcopus.*

IV. *Basilica Metropolitana ejusque Capitulum. Diæcesis ampla. Abbatie insignes in ea posite.*

V. *Ortonæ situs & vetustas. Strabonis locus expenditur. Sedes Episcop. quando ibi erecta.*

VI. VII. *Cathedralis S. Thomæ Apostoli sacra. Ejus Sacrum Corpus illuc translatum ferunt.*

VIII. *Camplum recens Urbs Episcop. ejus Episcopus idem est ac Ortonensis.*

IX. *Anxanum Urbs Ferentanorum. Quo tempore Episcopatus ibi sit institutus. Hodie sedes est Archiepiscop.*

X. *Amiterni situs, antiquitas, excidium. Sedes fuit Episcopatus. S. Victorinus ejus Episcopus.*

XI. *Furconium Urbs Vestinorum. Avia civitas ab eo diversa. SS. Martyres, itemque S. Eufanias utramque*

illustrarunt. Furconii Sedes Episcop. quondam erecta.

XII. *Aquilam ex Amiterni & Furconii ruinis proditisse tradunt. Variæ de illius origine opiniones. Verior sententia expenditur. Usque ad n. XVI.*

XVII. *Sedes Episcop. Furconii Aquilam transfertur. Ejus Cathedralis Basilica SS. Lipsanis dicitur. Canonico- rum Capitulum. SS. Bernardini, & Cælestini Papæ Corpora Aquile quiescunt.*

XVIII. *Aquilana Ecclesia S. Equitii Abbatis Reliquiis & patrocinio nobilitatur.*

XIX. *Sulmo Urbs vetus Pelignorum. Ejus Episcopus etiam Valvensis dicitur. Usque ad num. XXIII.*

XXIV. *Interamniæ situs. Ejus Episcopus etiam Aprutinus vocatur. Sanctus Eberardus illius Antistes.*

XXV. XXVI. *Pinna Urbs Vestinorum. Vetus ejus Episcopatus. S. Joannes Abbas non fuit Pinnensis.*

XXVII. XXVIII. *Adria Urbs Vestinorum. Sedes est Episcop. Pinnensis unita. Utriusque Diæcesis.*

XXIX. *Civitas Ducalis Urbs recens Aprutii. Sedes est Episcop. Ejus Cathedralis & Diæcesis.*

I.

Ingulas Aprutii Urbes Episcopali Sede ornatas nunc vestigare aggredimur. Dux tantum in Aprutio sunt Metro-

poleos Ecclesiasticæ, *Theate*, & *Anxanum*; illi sola Ortona civitas suffraganea est, huic vero nulla. *Camplum* Ortonæ junctum est. Reliquæ civitates ab unius Romani Pontificis arbitrio pendent; nempe *Aquila*, quoad politiam civilem totius Aprutii facile princeps, tametsi præterque aliæ ipsi præstent originis vetustate: dein *Sulmo*, cui *Valvensis* Sedes copulata est; *Interamnia*, *Pinna*, *Angulum*, nunc civitas *Sancti Angeli*, *Adria*, seu *Atria*; sed harum Sedes Episcopales cum Pinnesi hodie junguntur; & *Crosta Ducalis*.

Theate, seu, ut aliis scribere lubet, *Teate*, Livio, Plinio, Silio, & aliis dicta, *Teatea* Ptolemæo,

Tegate in vulgatis, sed mendosis Strabonis Codicibus, in castigationibus vero a Casaubono editis proprio nomine *Theate* appellata, Urbs fuit quondam Metropolis Marruciorum, ut præced. cap. vidimus. Nunc in Aprutio Citeriori, atque in Ulterioris limite ponitur. Sedet in colle, ad Aternum fluvium, media inter Anxanum ad Eurum, & Atriam ad Borem, ab hac 12. ab illo 15. mill. pass. ab Aterno in Meridiem 8. totidemque ab ora Maris Hadriatici in Occasum; ab Aquila autem 35. recedens. Pervetustam, sibi vendicat originem, non tamen præ nimia vetustate satis exploratam. Faccius de Ubertis, lib. 3. Ditamundi, cap. 1. ab Achillis matre ejus primordia repetit. Sed licuit ipsi Poëtarum more quidpiam comminisci, aut potius ab incolis commentum haurire; nam accolæ loci testes laudat: (1)

*Vidi Teate, dove già fu il seggio
Della Madre d' Achille, ed oltre a questo
Per testimon quei del paese chieggio.*

De Teate antiquo, ejusdemque origine ac nobilitate luculenter scripsit Lucius Camarra Junior, & ipse patria Teatinus. Hanc Urbem Silius Italicus, lib. 8. vocat *Magnum Theate*. Ante Romam conditam extitisse insinuat Strabo, lib. 5. A Romanis postmodum auctam, variisque ornatam ædificiis ostentant, quæ adhuc

superfunt, vestigia Amphitheatri, Herculis templi, veteres inscriptiones, statuar, numismata, & id genus antiqua monumenta ibi passim reperiunt. Disertam ejus mentionem facit Statius, ubi de Vesuvii montis incendiis, agrorumque circumvastatione ad Marcellum scribit: (2)

*... Procul ista tuis sint fata Theate,
Nec Marrucinos agas hæc insania montis.*

Inter Romanas Colonias nonnulli recentes illam reponunt, sed nullo veterum freti testimonio, nulla antiqui alicujus lapidis inscriptione. Post

Vespasiani tempora Municipium fuisse quidam autumant. Ejus populi Plinio *Teatini*, Ptolemæo *Theater* dicuntur. Horum Urbs pristinum splen-

(1) Faccius Ubertus *Ditamondo* lib. 3. canto 1.

(2) Statius lib. 4. Silve.

splendorem servavit nedum florente Romano Imperio, verum etiam aliquo tempore post occupatam a barbaris Nationibus Italiam; tunc quippe in Longobardorum potestatem veniens, ab iis ob loci opportunitatem amœnitatemque præ ceteris finitimis civitatibus exulta fuit, atque Comitatus titulo insignita. Verum postea inde sui exitium sensit, unde incrementum ceperat. Attritis quippe in Italia a Carolo Magno Longobardorum viribus, cum Theate Longobardis obstinatior favisset animo, a Pipino Caroli filio expugnata, etsi non excisa penitus, magna tamen sui parte deformata fuit, interfectis triginta duobus circiter millibus ejus civibus, mœnibusque disiectis, uti ex recentibus referunt Blondus, & Scipio Mazella. Herempertus tamen Monachus in Historia Longobardorum Beneventi, & in Epitome Chronologica, jampridem a Camillo Peregrino, nuperrime vero ab eruditissimo Muratorio editis, Tom. II. & Tom. V. Rer. Italicar. de Pipino Rege Caroli Magni filio agens; id unum dumtaxat scripsit: (1) *Tellures Theanenſium & Urbes a Domino Beneventanorum tunc ſubtracæ ſunt, uſque in præſens.* Quæ verba referens Camillus Peregrinus, Diſſert. VII. de Ducatu Beneventano hæc habet: (2) *Erchempertus num. 5. & 6. tradit ob denegata tributa ademptos eiſ armorum vi a Gallis fuiſſe, a Carolo ſcilicet Magno, ejuſque filiis, & a Spoletano Duce, tellures Theanenſium, & Urbes, quod alii, & ipſi antiqui confirmant auctores, Anonymus in Vita prædiſſi Caroli, Anonymus alter in Annalibus Francorum, Adelmus, ſive Adhemarus Benediſſinus, & Ado, uterque in Chronicis, nec non Aimoinus lib. 4. cap. 90. adſerentes, id conti-*

giſſe in anno 801. ac addentes, Luceriam, & Orſonam (extremam, forte, in eo Hadriatici maris liſore noſtratium Longobardorum Urbem) eadem tempeſtate amiſſas, ſed Luceriam illico recuperatam: quod Erchempertus quoque perbibet loco relato.

II. Occaſione hujus belli idem Camillus Peregrinus diſſerit de *Marchia Theatina*, ejusque finibus: *Theatina*, inquit, *Marchia*, quo abſoluto nomine labentibus annis Theatenſium Urbes diſtæ ſunt, eſſeque modo ſub iisdem uſque finibus Aprutium Citerius, ad Tiſernam, ni fallor, olim pervenit; ſubdit mox Falconis Beneventani teſtimonium, in Chronico, ad ann. 1137. de Lothario II. Imperat. ſcribentis: „Præſatus Imperator ſumen Piſcariæ adveniens, Paſcha Domini ibi celebravit: inde ſumen illud tranſiit, civitatem Termulenſem, & illius Provinciæ Comitæ obtinuit, & inde amoto exercitu, Apuliam ingreditur;“ civitas enim Termulenſis Tiſerni oſtio citerior eſt non ſane multum: Deinde aſſerit, hæc loca a Magno Carolo noſtratibus Longobardis, Ducatui, ſeu adjacentibus Ducibus Spoletanis, perpetuo commiſſo fuiſſe, vel commiſſi conſueviſſe, complura declarant antiqua monumenta, ex quibus conſtare aſſerit, Francorum Reges, & qui poſt illos Italiæ Regnum obtinuerunt; ipſumque Carolum ſtrictiori quodam jure Spoletanum Ducatum, ceteraque poſtmodum contributa loca obnoxia habuiſſe, præ Beneventano, qui memoratis Regibus veſtigialitantum fuit. Addit a Leone Oſtienſi lib. 2. cap. 31. aliſque in locis tradi, pleroſque Imperatores, Regesque Italiæ perplura bona Marchia Theatina finibus comprehenſa, quæ poſt Termulenſem Urbem ad Piſariam uſque, ulterioremque regionem, & in Mediterraneis ad Valeriam, ut reor, per-

(1) Herempertus in Chron.

(2) Camillus Peregrinus, To. V. Rer. Ital. p. 186.

1806 Orbis Sacer & Profanus

pertingebat, & Marfos, locisque aliis posita, Canobio Casimensi donasse. Hæc Camillus Peregrinus de Marchia Theatina.

Quæ cum ita sint, oportet Theate a Pipino Rege Caroli Magni filio, ejusque Gallis non ita fuisse excisum deformatumque, uti Blondus, & Scipio Mazella narrant, cum etiam sub iisdem Galliæ, & Italiæ Regibus celebre esset, totius Provinciæ Caput, & Marchiæ Theatinæ nomen daret. Neque Normanni Principes eandem Urbem postea instaurarunt, sed cum jam esset regionis Metropolis, eam & ipsi duxerunt dignam, apud quam Aprutinatorum gubernatoris Sedem tenerent, ut ipsius Blondi utar verbis. Si quidpiam gravis damni ea civitas pertulit, verisimilius videtur id referendum esse ad subsequuta tempora, cum post Caroli Magni, Pipini, aliorumque Regum ætatem totum, pæne Regnum Neapolitanum, subinde & Aprutium modo a Saracenis, modo a Beneventanis, Capuanisque Principibus mutuo inter se dissidentibus, plurimis bellis fuit obnoxium. A Normannis vero ad Suevos, Gallos, Hispanos, postremo ad Carolum Austriacum, Augustum, ejus nominis sextum, Imperatorem Theate, & Aprutium universum transit, sub cujus imperio clementissimo hodieque summa pace fruitur. Nunc hæc civitas ab incolis *Cbtesti* appellatur. Sedes ea est Regii Præsidis, qui Aprutio ceteriori jus dicit. Cælo satis benigno ac salubri utitur, atque in omni memoria viris & Sago, & toga, tum sanctitate illustribus foeta fuit. Ad decem millia mortaliū alit, pulchris ædificiis, civiumque nobilitate nitet, uberrimo gaudet solo, omnibusque affluit bonis.

III. Illud verò ejus gloriæ ac decoris præstantissimum censetur, quod sub ipsis Christianæ rei pri-

mordiis, vivente D. Petro Apostolorum Principe, ut constans fama est, sacram susceperit fidem. Quis tamen ex Apostoli Alumnis prima illic jecerit veræ Religionis fundamenta, quisve primus fuerit Theatinorum Antistes, prorsus latet, cum ob sævissimas Gentilium persecutiones nulla ad posteros de hac re transmissi potuerint monumenta. Illud constat ex Actis Sanctorum Justinii Presbyteri, Siponto oriundi, Florentis, & Felicis Fratrum, nec non Justæ Sanctissimæ Virginis, eos Theate profectos, quo tempore Maximiani persecutio grassabatur, hac in Urbe per dimidium anni commorantes, prædicatione, & miraculis plurimos ad Christum perduxisse. Horum Acta recitat Ughellus Tom. VI. col. 828. & seqq. Alii postmodum Sanctissimi Viri virtutum gloria illustres ibi floruerunt, quos inter maxime claruit Sanctus Justinus Episcopus Theatinus, quem aliqui perperam cum altero confundunt; nam prior ille Justinus Presbyter tantum fuit, nec diu, ut diximus, hac in Urbe permansit; posterior vero iste Episcopus fuit. Ante hunc tamen nonnulli ex recentioribus tredecim alios Theatinos Antistites sanctitate conspicuos nominatim recensent ex vetustissimo quodam Calendario Theatinæ Ecclesiæ; sed, ut advertit Ughellus, cum alii ex iis simplices Confessores in eo scribantur, alii cujus civitatis Episcopi extiterint, minime eodem in Calendario adnotatum sit, in ambiguo adhuc res versatur. Primus itaque Theatinorum Antistitem, quorum ad posteros certa notitia permeavit, ab Ughello exhibetur Sanctus Justinus antea laudatus, quem putat S. Silvestro Papa adhuc superstitē, aut paulo post ejus obitum, hanc Ecclesiam rexisse. Non una tamen est omnium de tempore, quo

is

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1807

is vixit, sententia; nam Paulus Regius Par. II. de SS. Regni Neapolitani, pag. 380. & sequentibus scripsit, eum ex hac vita decessisse, anno 1032. die 18. Aprilis: Regium secutus est Ferrarius in utroque Catalogo. Verum alius est Theatinorum sensus, asserentium, eum fuisse primum Ecclesiæ suæ Episcopum, vixisse seculi Christi quarto, aut quinto, ac ultimum obiisse diem ipsius Kalendis Januarii; quo die duæ cantabantur Missæ, scilicet de Circumcisione Domini, & S. Justino, uti tradit Bollandus Tom. II. Aprilis, ad diem 18. pag. 520. Postmodum Paulus Tolosa, creatus ann. 1616. Archiepiscopus Theatinus, in Synodo Diocesana Festum S. Justini, quod die Circumcisionis solenni ritu celebrari nequiret, transtulit in diem 14. Januarii, & mandavit observari in Civitate, & Diocesi Theatina univèrsæ, uti testantur Ughellus, Hieronymus Niccolius in Historia Theatina, Audrianus Canonicus Theatinus, & alii. Videndus idem Bollandus in Supplemento ad diem 14. Januarii. Urbis ac Diocesis Theatinæ Patronus est, summoque cultu illum sui cives prosequuntur. Quamvis autem, ut vidimus, ejusdem Divi Justini ætas a quibusdam in dubium revocetur, illud tamen certum est, seculo ad minus quinto Theate proprios habuisse Episcopos; nam Quintus Theatinus Episcopus interfuit Concilio, anno 499. sub Symmacho Romæ celebrato. A primæva sui origine Theatinus Antistes a nullo alio Metropoli, sed a solo Romano Pontifice jura petiit, ad annum usque 1527. quo a Clemente VII. Papa Ecclesiæ Theatina Metropolis instituta est, eidem pro Suffraganeis attributis, Pennensium, Atriensium, & Ansanorum Episcopis: sed cum ii deinceps jugum excussissent, Ortonæ Epi-

scopus eidem Suffraganeus datus est.

IV. Cathedralis, nunc Metropolitana Basilica titulo S. Thomæ Apostoli, & Divi Justini Episcopi, Urbis Patroni, satis ampla, ac vetustate insignis multis Sanctorum Corporibus, ac Reliquiis honestatur. Huic sacra exhibeat ministeria, Archidiaconus, & quatuordecim Canonici, decem Hebdomadari, duo Sacrarum Custodes, Cæremoniarius Magister, alique plures Presbyteri, ac minores Clerici. Præter Cathedralē ipsam, tres aliæ sunt in Urbe Parœciæ, plures Ecclesiæ, & Oratoria decenter ornata. Religiosorum Cœnobia hæc ibi enumerantur, Prædicatorum, cujus exordium anno circiter 1280. tribui solet, pari fere vetustate gaudet alterum S. Francisci Minorum Conventualium: Eremitarum Divi Augustini, erectum anno 1316. Sancti Francisci de Paula, institutum ann. 1602. Collegium Societatis Jesu cœptum ann. 1593. Monasterium Clericorum Regularium ministrantium infirmis, quorum Institutor fuit Venerabilis Camillus de Lellis Theatinus civis, genere, & vitæ sanctimonia clarus, ann. 1605. Suum quoque Domicilium illic nati sunt Clerici Regulares Scholarum Piarum, ann. 1636. Duo præterea extant Monialium Cœnobia; nonnulla Xenodochia, & Seminarium Clericorum. Extra civitatis moenia duo alia cernuntur Regularium Monasteria, nimirum S. Andreæ, Minorum Observantium Divi Francisci, & Sancti Joannis Baptistæ, Capuccinorum: præter hæc etiam Abbatia S. Mariæ de Civitella Monachorum Cœlestinorum. Ab hac civitate nomen suum, & originem sumpsit nobilis Congregatio Clericorum Regularium Theatinorum, quod ejus fundamenta jecerint, S. Caietanus Thianeus, & Jo-

& Joannes Petrus nobilissima Gente Carassa, primum Episcopus Theatinus, postea Summus Pontifex Paulus Quartus. Dioecesis Theatina nobilis est, atque ampla, octoginta enim oppida, & castra complectitur, quorum nonnulla 50. pass. mill. a Metropoli recedunt. In illa quædam reperiuntur Monasteria; & plures quondam fuerunt Abbatiae insignes. Harum maxima extitit illa S. Clementis Pescariae, quæ etsi a Ludovico II. Imper. in Pinnenſi Dioecesi condita fuerit, a Summis tamen Pontificibus Theatinæ interdum tribuitur: ast postmodum nullius Dioecesis declarata, Apostolicæ Sedi immediate subiecta fuit. Vetustissima quoque est altera Abbatia, tempore S. Benedicti erecta, quæ S. Joannis in Venere appellatur, ab antiquissimo Veneris Fano olim a Gentilibus illic constructo. Celebris non minus est altera S. Mariæ de Arborea, Ordinis Monachorum Cisterciensium: sed hæc cum aliis aliquot in eadem Dioecesi positæ, nunc in Commendam, ut aiunt, transferunt. De hac Urbe, ejusque Ecclesiis, Dioecesi, Cœnobiis, Episcopis, Sanctorum Lipsanis plura erudite scripserunt, Lucius Camarra, in Opere quod inscripsit, *Theate antiquum*, Romæ editum anno 1651. Nicolaus Toppius, Sinibaldus Baroncinus, cujus Catalogus Theatinorum Antistitarum, e Latino in Italicum sermonem tranſtulit Hieronymus Niccolinus in sua Theatinæ civitatis Historia, Neapoli ann. 1657. typis procul; & Ferdinandus Ughellus To. VI. Italix Sacræ, in Theatinis Episcopis.

V. Orton Ptolemæo, quem in hujus Urbis nomenclatione Sigonius, & alii sequuntur, *Ortona* Plinio, & Antonino dicta, nunc etiam commu-

ni vocabulo, *Ortona ad Mare* appellata, Urbs quondam Frentanorum, nunc Aprutii citerioris maritima, 12. mil. pass. a Theate in Ortum, 8. autem ab Anxano in Boream distat. In vetustis Operum Strabonis versionibus *Orthium* nuncupatur, in emendatiore Casaubonii *Orton*, & *Ortilum* nominatur. Sic enim habet: *(1) Post Aternum Orton est Frentanorum Navale, & Buca, ipsa etiam Frentanorum, at superne Appulos tangens est in Frentanis Ortilum, saxa a prædonibus infessa, qui sua edificia ex naufragiis concinnant, vitamque agunt belluinam.* Arbitror ego non idem oppidum esse, quod hic a Strabone duplici nomine appellatur, sed alterum ab altero diversum; ac Ortonem quidem esse illud, quod a Plinio, & aliis, hodieque Ortona dicitur; Ortilum vero fuisse oppidum Apuliæ conterminum, Scopulo inhærens, uti laudata Strabonis verba, indicant. Ut quid enim eodem loci unum idemque oppidum nunc Ortonem, nunc Ortilum nominaret? Præterea Orton ab ipso appellatur *Frentanorum Navale*; Ortilum vero *saxa a prædonibus infessa*. Nisi forte *Histonium* sit Plinii, & Istonium Ptolemæi, haud procul a Monte Gargano, atque hunc montem spectaverit Strabo, cum Saxa a prædonibus infessa scripsit; tametsi a nemine hoc hæcenus animadversum vidi. Id quidem adnotare placuit juxta Græco-Latinam Strabonis editionem apud Casaubonum. Nam in antiquiori versione locus iste omni difficultate caret, in qua ad Ortonem ipsum ea omnia sic referuntur: *Post Amiternum, quod & Frentanorum emporium est, Buca, & Ferentanum ipsum Theano Apulo propinquum manet. Ortilum est in Ferentanis, petra piratarum, qui domicilia sua ex naufragiis*

(1) Strabo lib. 5. pag. 167.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1809

gils construunt, & in reliqua vita immanitate belluas imitari feruntur. Hic nulla Ortonis fit mentio, sed post *Bucan* statim ponitur *Ferentum*, quod tamen in altera editione recentiori desideratur. *Leander Albertus*, *Ferrarius*, & quotquot videre potui Ortonam, hanc volunt esse Petram piratarum a *Strabone* Ortium dictam. Civitas est vetustissima, cujus tamen origo ignoratur; tamen *Joannes Baptista de Lectis* in ejus descriptione asserat, illam post Troicæ excidium a Troianis fuisse ædificatam: verum hujus rei nulla extant alicujus ponderis documenta. Non est quidem ampla, sed pulchra, aëris clementia, & puritate salubris; loco tuto posita, ut quæ in petra constructa sit, ac Mari adhæreat. Unde & Portus opportunitate, & mercimonio dives rebus omnibus affluit. Huc ex Dalmatia, aliisque Hadriatici Maris locis navigia appellant nundinarum gratia, quæ Anxani celebrantur. Hinc namque advectæ merces Anxanum deportantur. Ortonæ Portus vêtigal *Carolus primus Siciliæ Rex Basilicæ Principis Apostolorum Urbis Romæ* dono dedit. *Parmensium Duci* utili dominio subest, supremo autem Regi Neapolis, nunc *Carolo Sexto Imperatori*. Meminit istius civitatis auctor *Itinerarii* lib. 2.

*Mox subsidit aquis colles Ortonæ supinos
Cominus.*

Jam inde ab Apostolorum Alumnis Fidem Christi Ortonæ accolis innotuisse cum Ughello crediderim; tamen nulla ibi explorata sint monumenta, nullus Martyrum sanguis effusus, nulli ejusdem Urbis cives sanctimonia celebres sacris Fastis adscripti, qui priscis illis floruerint temporibus occurrant. Ceterum Ortonam jam saltem a seculo septimo

Pars II. Vol. III.

Episcopatus sede fuisse ornatam, merito Ughellus docet, quamquam ejusdem Episcopum, qui Concilio Lateranensi sub Martino I. anno 649. celebrato subscripsit, perperam Victorem appellet, forte Typographi incuria. Non enim Victor, sed *Viator* vocabatur, uti constat ex ejus subscriptione, tum apud *Binium*. Tom. II. Concil. pag. 1067. tum apud *Arduinum*, Par. III. col. 690. quæ utrobique huiusmodi est: *Viator Hortonenfis Episcopus*. Nec quispian hic *Hortanensem* legendum esse obiciat, quandoquidem paulo ante subscriptus legitur *Julianus Hortanus Episcopus*; non autem *Viator Hortanensis* ab Ughello pari lapsu nuncupatus. Perspicuus quoque est *S. Gregorii Magni* locus in epist. 39. lib. 3. Indict. 12. quæ ad Clerum, & Plebem *Hortanensem* de obitu Episcopi ipsorum inscripta est, ubi & ejusdem Ecclesiæ tunc vacantis visitatio Barbato Episcopo committitur. Quo tempore ibi Cathedra Episcopalis desierit incompertum habeo. Id unum constat Episcopatum hunc a Sancto Pio Quinto Pontifice Maximo fuisse restitutum anno 1570. & Archipræsuli Theatino Suffraganeum datum.

VI. Cathedralis Basilica *Deiparæ Virgini Sacra*, nunc *Divo Thomæ Apostolo* dedicata est. In illam translatus fuisse ann. 1258. Sacrum Apostoli Corpus, ibique adhuc requiescere accolæ constanter affirmant. Primum enim statim ab ejusdem Martyrio Calaminæ, quæ nunc Indis *Maliapur* dicitur, sepultum fuit, postmodum ex India Edessam Syriæ Urbem transportatum, atque in ejus honorem amplissimam illic Basilicam erectam, ad quam ex remotissimis Mundi regionibus Fideles religionis causa confluxisse tradunt, *Socrates* lib. 4. *Histor. Eccles.* lib. 4. cap. 14.

V v

So-

1810 Orbis Sacer & Profanus

Sozomenus lib. 6. cap. 18. Gregorius Turonensis, & ante hos Rufinus Aquileiensis. Hujus translationis commemoratio a Græcis celebratur die 3. Julii. De Christi Fidei-
lium sacra peregrinatione ad S. Thomæ Sepulchrum: Edessa tunc asservatum differit Divus Joannes Chrysostomus Homil. 26. in epist. ad Hebræos affirmans, notam esse, ac veneratione habitam ad Thomæ Sepulchrum, sicut & Petri, & Pauli Apostolorum; quin & perenne miraculum Edessa ad sacrum ejus tumulum fieri solitum Petrus de Natalib. lib. 6. cap. 44. commemorat. Postmodum Edessa Chium Insulam, inde vero Ortonam fuisse translatum ita refert Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ: (1) *Corpus ibi, scilicet Calaminæ, sepultum, postea Edessam Syriæ translatum est: & ea a Sarracenis vastata, Chium Insulam delatum, postremo Orthonam Marrucinorum arcem Aprutii, insula a Turcis occupata, deductum, ibique honorifice conditum.*

Ceterum citerioris Indiæ accollæ, & Lusitani Scriptores constanter affirmant, S. Thomæ Apostoli Corpus apud se esse, illudque miraculis coruscare. Hinc Ferrarius in Notis ad Vitam ejusdem Apostoli, die 21. Decembris hæc habet: *Illud quoque dubitationem ingerit, quod si Lusitani rerum Indicarum Scriptores fidem habemus, Corpus S. Thomæ in Urbe sui nominis superiore ævo, quo tempore Indiam sub Lusitanis Edwardus pro Rex Joannis III. Regis Lusitani nomine administrabat, ut Maphæus Soc. Jesu lib. 8. Histor. Ind. narrat, repertum fuit cum lanceæ cuspidē, & baculi viatorii frustū albi coloris, aliorum vero, hoc est Sagami Regis, & discipuli, nigri, cum suis inscriptionibus. Quæ de re præter ea,*

quæ a Maphæo in Hist. Indicae narrantur, extant Literæ Regis Lusitani ad Summum Pontificem, quas vidimus. Quod quidem Corpus Constantino Briganio Prorege biennio post Goam Lusitanorum Metropolim translatum est. Sed & Hieronymus Osorius lib. 3. Histor. refert repertam Crucem apud Apostoli tumulum in lapide incisam, maculis sanguinis conspersam, cum Literis obsoleis, quæ Christianis eo ad Festum ante dies 8. Natalis D. N. advenientibus, cum Evangelium legi inciperetur, in nigrum colorem verti solitam, ex eaque liquorem manare copiosum, deinde caruleum, maculasque sanguinis splendescere, idque per multos annos ea celebritate recurrente accidisse. Quod rursus observatum fuisse Anno Domini 1561. non sine maximo omnium stupore tradunt. Hætenus Ferrarius. Baronius quoque in Notis Mart. Rom. ad diem 21. Decembris asserit, de translatione Corporis S. Thomæ Ortonam facta nihil ad se pervenisse.

VII. At enim Ortonenses luculentum hac de re testimonium asserunt ex lib. 7. cap. 4. Revelationum Sanctæ Birgittæ, & ex Diplomate Bonifacii Noni Summi Pontificis de Canonizatione ejusdem S. Birgittæ. Vetus itidem Monumentum ejusdem translationis ab Ortonensi Ecclesiâ ad se transmissum recitat Ughellus Tom. VI. col. 968. & seqq. Plures etiam Indulgentias inventibus Cathedralē Ecclesiā Orthonensem, ubi Divi Thomæ Corpus requiescit a Romanis Pontificibus Bonifacio Nono, & Xysto Quarto concessas memorat idem Ughellus, ibid. col. 970. Translationis historiam, & Vitam S. Thomæ Apostoli, una cum miraculis Ortonæ patris Joannes Baptista de Lectis Canonicus Ortonensis conscripsit. Inter cetera vero prodit

an-

(1) Ferrarius die 21. Decembr.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1811

anno 1566. die 1. Augusti Ortonam Turcarum direptioni cecidisse, Templumque primarium, una cum Arca, in qua Apostoli Reliquiæ servantur, ab iisdem fuisse combustum, illis tamen divina virtute intactis integrisque manentibus. Verumtamen non nihil diversitatis reperio eorum, quæ de ejusmodi Translatione Ferrarius refert, ab iis quæ extant in veteri Monumento Ecclesiæ Ortonensis apud Ughellum; Ferrarius nempe asserit, Sacrum Thomæ Apostoli Corpus Edessa Chium, deinde hac Insula a Sarracenis capta, Ortonam deportatum. At Monumentum præfatum prodit, Edessæ repertum sacrum Corpus a Leone Classi Manfredi Principis præfectum fuisse sublatum, & Trimeri impositum inde Ortonam delatum, anno 1258. uti constat ex Lapide Sepulchrali ejusdem Leonis, ejus Inscriptionem Ughellus exhibet. Quod antea diximus de Lusitanis asserentibus, ab ipsis in India apud Urbem *Maliapur* dictam Sacrum Divi Thomæ Corpus repertum, indeque Goam Metropolim illic Gentis suæ translatum, ita intelligi oportet cum Ughello, ut ejusdem Corporis partes diversæ in loca distributæ occasionem dederint opinandi de toto corpore. Nam Ortonæ aliquam saltem ejusdem partem asseruari declarant crebra miracula, quæ ibi ad ejus Sepulchrum fiunt. Illud præ ceteris quod Ortonæ contigit, Antimo de Aëtis Tudertino ejusdem Urbis Episcopo, ejus historiam Ughellus, col. 975. (1) hunc in modum tradit: *Tempore Pontificatus Urbani VIII. Sancti Thomæ Corporis veneratio Ortonæ mirum in modum aucta est, miraculosa luminis supra pinnaculum turris Ecclesiæ Cathedralis apparitione, & non semel comprobata accidit apparitio hæc die 28. Januarii, 1634. cum*

Ortonæ casu esset incredulus Princeps Andreas Gonzaga, qui nec miraculosam luminis apparitionem, nec sacra Apostoli Lipsana Ortonam translata fuisse cæca obstinatione opinabatur; sed viso lumine exclamavit, Dominus meus, & Deus meus, & relicto nobili dono ad Thomæ Sepulchrum, credulus factus remeavit ad propria. Cujus rei historiam scripsit idem Antimus, qui adfuit, Episcopus.

Huic porro Basilicæ Cathedrali Ortonensi, Divo Thomæ Apostolo sacrae inserviunt, Primicerius, undecim Canonici, nonnulli Mansionarii, & Clerici. Sex Virorum Monasteria, & unicum Monialium Urbis ambitu continentur, incolarum vero quatuor millia, quorum religiosa pietas Xenodochia quædam extruxit, Piaeque loca decenter ornavit. Diocesis perexigua quatuor dumtaxat Castra, Villasque aliquot complectitur. Castra sunt, *Oreccium, Canusium, Tulense*, seu *Turillium, & Terra de Lello*, quæ postrema sola ab Urbe 20. mill. pass. abest, reliqua autem Castra quatuor tantum milliaribus distant. Villas Sclavones ex Illyrico huc profecti incolunt.

VIII. *Camplum* in Mediterraneo Aprutii sedet, tertio a Teramo recedens milliario. In tres partes distributum est, seu oppida contigua, quæ Blondi ætate unico Campli nomine nuncupabantur: (2) *Ad proximum*, inquit, *Thumicelli ortum tria sunt proxima, & prope contigua, ut unicum oppidum solo Campli vocabulo nominentur.* Ceterum singula nunc propriis nominibus appellantur, sunt vero *Camplum, Nocella, & Castellum novum*, sed horum maximum est *Camplum*. *Parmensium* Ducis ea subsunt, ejus precibus permotus Clemens Octavus Rom. Pont. *Camplum* civitatis honore decoravit, Episcopatum ibi-

V v 2

(1) Ughellus Tom. 6. col. 975.

(2) Blendus in Aprutio.

1812 Orbis Sacer & Profanus

ibidem instituit, ac perpetuo cum Ortonensi univit, adeo ut idem & Ortonensis, & Camplensis Episcopus dicatur. Cathedralis Ecclesia eadem instituta est, quæ antea ejusdem loci primaria erat. In ea divinis incumbunt Ministeriis Canonici 12. & Capellani Præbendati 18. alique Clerici. Præter Cathedralem, altera illic est Parœcia, cujus Ecclesiæ Capellani aliquot, & Presbyteri famulantur. Tria in civitate extant Cœnobîa, duo scilicet Virorum, unum vero Monialium, itemque nonnulla Laicorum Sodalitîa, Xenodochium, & Mons Pietatis. Diœcesis Camplensis Villas 23. possidet, omnes tamen tribus Parœciis comprehensas. Nocella duobus tantum stadiis a Camplo, totidem fere & Castellum, seu Castrum novum absunt. Ea porro est Camplensium in Deum, & Ecclesiam religio, ac pietas, ut e tribus Camplensis agri partibus, duæ in Ecclesiæ ipsius patrimonio censeantur.

IX. *Anxanum* pervetus Frentanorum civitas, Ptolemæo, & Plinio memorata, in Mediterraneis sita fuit, paucis tamen milliaribus a littore distita. De ejus incolis Plinius lib. 3. cap. 12. ait: *Intus Anxani cognomine Frentani*. Ex ejus reliquiis ædificata fuit nova Anxani, seu Ansani civitas, vulgo *Lanciano* appellata, nunc in Aprutii citeriore posita. Abest a Saro fluvio 2. pass. mill. juxta Feltrinum rivum; ab Ortona 7. in Meridiem, 12. autem a Lento amne: parumque ab aspero gelidoque Maiallæ distat monte, salubri tamen gaudens cœlo. Emporium est totius Aprutii frequentatissimum, ubi singulis annis nundinæ celebrantur, ad quas ex universis Regni Neapolitani Provinciis, ex Illyrico, & Adriatico Mari Mercatores conflunt. Octo circiter hominum millia nutrit.

Plures illic nobiles, & Dynastæ degunt, incolarum reliqui laborum studio, armorum exercitatione, negotiationibus, agrorumque cultui vacant. Ejus cives traditione a Majoribus accepta affirmant, Anxanum ab ipsis Apostolorum Alumnis Christianis præceptis fuisse institutum. Nusquam tamen hæc civitas antequam seculi XV Episcopali sede ornata fuit, sed Theatinæ obnoxia, usque ad annum 1499. quo jam exempta uni Apostolicæ Sedi subiecta erat; donec Leo X. quinto Kalend. Julii, ann. 1515. Episcopali dignitate cohonestavit, sibi, ac Successoribus suis immediate subiectam esse voluit, primo illi Antistite dato Angelo Maccafano de Pireto. Verum cum hinc contentiones plurimæ Theatinum inter Archiepiscopalem, & Anxanensem Episcopum exarsissent, Clemens VII Theatino novo Archiepiscopo, Anxanensem Metropolitico jure subiecit. At vero Anxanensis ut jus suum exemptionis jam pridem obtentum quoquo modo tueri posset, lites apud Apostolicam Sedem promovit; ejusque causam fovit Philippus II Hispaniarum, & Neapolis Rex, ad quem jus nominandi Episcopum spectabat, ac tandem a Pio IV Rom. Pont. impetravit, ut Anxani Ecclesia Archiepiscopali jure ac dignitate donaretur: idque contigit die 9. Februarii ann. 1562. Nullus tamen Episcopus Suffraganeus ipsi tributus est. Nam Sora, & Interamna, seu Teramum, quas Urbes Scipio Mazella in Descript. Regni Neapolitani, capit. 413. Suffraganeas ponit Anxanæ Metropolis, immediate subsunt Rom. Pont. Primus Archiepiscopus a Pio IV creatus est Leonardus Marinus Genuensis. Cathedralis Basilica Deiparæ Virginis in cœlum Assumptæ dicata est, in qua inter cetera sacra religiose asservatur una ex Spi-

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1813

nis Coronæ Salvatoris Nostri Jesu Christi. Divina illic Officia perfolvunt, Archipresbyter, & Primicerius dignitate præditi, quatuordecim Canonici, aliique Sacerdotes, & Clerici. Intra Urbis mœnia præter Cathedralē octo enumerantur Paroeciæ, Virorum Monasteria sex, unum Monialium, & aliquot Laicorum Sodalitas. Dioecesis angusta est, quatuor tantum oppidis, ac tribus Villis constans: in oppidis Animarum curam Archipresbyter gerit: Villulas iaculant Illyrici, quibus proprii ejusdem Nationis Presbyteri præstant. Ecclesia FF. Divi Francisci in Urbe posita peculiarem venerationem exposcit; in ea quippe præter plures Sanctorum Reliquias asservatur Sacratissimam Eucharistiæ Sacramentum, mille & amplius ab hinc annis, ob cuiusdam Sacerdotis, cum Sacrum perageret, dubitantis, in carnem, & Sanguinem Christi Domini guttas mirabiliter transmutatum. In Ecclesia FF. Ordinis Divi Augustini in vetere Anxano sita, plures Sanctorum Reliquiæ venerationi Fidelium exponuntur, atque in iis tres Spinæ Coronæ Domini, Brachium S. Simonis Apostoli, Brachium unius ex SS. Innocentibus, Mola S. Apolloniæ Virginis & Martyris; Crux S. Iudæ Thadæi Apostoli, quæ a quodam Jacobo Clementis Venetiis furtim sublata, huc advectæ fuerunt anno. 1434. uti Ughellus Tom. VI. col. 979. ex Literis Francisci Foscari tunc Venetiarum Ducis narrat.

*Hunc Amiterna cohors, & Baëris nomina ducent
Casperula, hunc Forul magnæque Reate dicant
Cælicolum Matri, nec non habitata pruinis
Nursia & a Tetrica comitantur rupe cohortes.*

X. *Aquila* nunc totius Aprutii civitatum facile principis originem vestigaturis, illud prius nobis incumbit, ut de Amiterno, & Furconio antiquissimis Vestinorum Urbibus, ex quarum ruinis illa coaluit quidpiam pertractemus ⁽¹⁾. Et quidem *Amiternum* situm fuit in continuato ac plano montis dorso, quinque milia passuum ab eo loco, ubi hodie *Aquila* est, distans. Non procul ab Aterni amnis fonte positum fuisse hoc oppidum ex Varrone discimus ⁽²⁾: *Annis*, inquit, *id flumen est, quod circuit aliquid, nam ab ambitu annis: nam ab hoc, qui circa Aternum habitant flumen, Amiternini adpellari*. In Vestinis illud collocant, Strabo lib. 5. Plinius, & Ptolemæus, licet a Strabone Frentanorum emporium dicatur; *Post Amiternum, quod & Ferenanorum emporium est*: non quod in Frentanis esset, sed quia iis conterminum, loci, ac fluminis opportunitate Frentanis, Vestinisque commune esset emporium. Interdum enim a Scriptoribus finitimæ istarum regionum civitates proximis attribuantur populis. Ob hanc causam, Dionysius Halicarnass. lib. 2. Hist. Roman. & quidam alii Amiternum in Sabinis nominant, quoniam iis finitimum erat, tametsi proprie ad Vestinos spectaret. Quod pariter indicat Silius Italicus, Amiterninos, quos ipse metri causa Amiternos vocat, una cum Sabinis, aliisque vicinis populis recensens: ⁽³⁾

Ejus-

(1) Blondus in Aprutio.

(2) Varro de Ling. Lat. lib. 4.

(3) Silius lib. 8.

1814 Orbis Sacer & Profanus

Ejusdem Gentis meminit Virgilius : (1)

Una ingens Amiterna cohors prisque Quirites.

Itemque Martialis de Amiterni agro scripsit : (2)

Vos Amiternus ager felicibus educat hortis.

Hæc civitas Crispi Salustii nobilis Historici natalibus clara fuit. Eam porro frequentiorem fuisse populo, quam nunc sit Aquila, ex iis quæ Livius refert, colligi potest. Is quippe Decad. 1. lib. 10. tradit, Spurium Cornelium alterum Consulem Amiternum oppugnatum de Samnitibus cepisse, cæsaque Oppidanorum fere duo millia octingentos, capta quatuor millia ducentos septuaginta. Et tamen infra idem Livius populos Italia enumerans, qui Lucio Scipioni in Africam traducturo sponte auxilio fuere, dicit, Amiterninos simul cum Umbris, & Nursinis, & Reatinis milites illi dedisse. Extremum, postea excidium hæc civitas passa est; verum quo hoste, quove tempore ignoratur, uti Razaus, & Blondus narrant, cujus haud longe ab Aquila Theatri, Templorum, ac Turrium, ingentis, ut apparet, Urbis reliquæ, fundamenta ex quadrato lapide confecta adhuc cernuntur. Sub ipsis prope Apostolorum temporibus Amiternum Christiana Sacra suscepisse demonstrat effusus ibidem pro Christi nominæ Sanctorum Martyrum sanguis. Quin etiam primo reparatæ nostræ salutis seculo Episcopatus Sedem Amiterni erectam ex Actis Sancti Victorini Martyris colligi videtur: de quo Martyrologium Romanum die 5. Septembris hæc refert: (3) *Romæ in Suburbano Beati Victorini Episcopi & Martyris, qui sanctitate & miraculis clarus, Sacerdotium Amiterninæ Urbis, totius populi electione adeptus est: postmodum*

sub Nerva Traiano apud Cutillas, ubi putentes & sulphureæ emanant aquæ, cum aliis Dei Servis relegatus, ab Aureliano Iudice iussus est suspendi capite deorsum: quod cum per triduum, pro nomine Christi passus fuisset, gloriose coronatus, victor migravit ad Dominum: cujus Corpus Christiani rapientes, honorifica sepultura Amiterni condiderunt. Huius Victorini Martyrium fufius descriptum habetur in Actis Sanctorum Nerei, & Achillei apud Surium, & Bollandum die 12. Maii: itemque ab Henfchenio, & Papebrochio, Tom. II. Aprilis, ad diem 15. pag. 373. & seq. his verbis mentio fit: (4) *S. Victorinus apud lacum prope Urbem Sabinorum Corylliam, septuaginta stadiis Reate distantem, suspensus inter aquas putentes & sulphureas Martyrium complevit. Corpus autem ejus sublatum est ab Amiternensibus, & illorum territorio sepultum: in quo visitur Oppidulum S. Victorini, ab hoc Sancto denominatum: & dies illi dicatus est Nonis Septembris.* Conformia hæc sunt iis quæ in Martyrologiis Usuardi, & Adonis leguntur, in quibus proditum est, *Victorinum electum ab universo populo, Amiterninæ Urbis Sacerdotium adeptum esse.* Eum sub Imperatore Nerva Martyrium apud Cotyllias passum iussu Aureliani Judicis. Ac tandem ejusdem Acta sic claudunt: *Venerunt Amiternenses populi Christiani, & rapientes Corpus ejus in suum territorium transfulerunt, & honorifica sepultura condiderunt Nonis Septembris.* Assentiri non possum Henfchenio, & Pa-

(1) Virgil. Æneid. lib. 7.

(2) Martialis. lib. 13. epist. 20.

(3) Martyrol. Rom. die 5. Septembr.

(4) Bollandus Tom. II. April. pag. 374.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1815

Papebrochio, *Sacerdotium* hic, non de Episcopatu, sed de simplici Presbyteratu intelligentibus: nam in Actis SS. Nerei, & Achillei, in Martyrologiis Bedæ, Adonis, & Usuardi Victorinus dicitur, quod electus ab universo Populo Amiternino adeptus sit Sacerdotium, quo loquendi more priscis temporibus electus ad Episcopatum significabatur. Deinde Martyrologium Romanum id de Episcopatu exponit, eundemque Martyrem Episcopum appellat. Amiternina, quoque Ecclesia, ejusque in locum successa Aquilana Victorinum in sacris suis Dyptichis Episcopum nuncupat. Quæ cum ita sint, clare constat, Amiternum jam a primo Christianæ rei seculo Episcopali Sede fuisse ornatum, Victorinus quippe ejus Episcopus sub Nerva, qui prope ejusdem seculi exitum imperavit, Martyrio coronatus est. Imo ante Victorinum alios ibi sedisse Episcopos inde coniicio, quod is a populo præfatus electus fuerit, neque enim, Amiterninis ea facultas eligendi sibi præfulem concessa fuisset, nisi jam pridem a Divo Petro, aut altero ex ejus proximis Successoribus Romanis Pontificibus Episcopus illis datus fuisset. A Sancti Victorini Martyrio usque ad Amiterni excidium continuata reperitur istius Urbis Antiquitatum series: Ex iis autem *Valentinus Amiterninus* interfuit Conciliis Romæ habitis sub Symmacho Papa, ann. 499. & 501. ut videre est apud Arduinum Tom. II. Concilior. *Leontius Amiterninus* subscripsit Concilio Romano ann. 761. apud eundem Tom. III. col. 2003. Ad dimidium usque seculi XI Amiterninos Episcopos adhuc superstites reperio in Actis Conciliorum; laudatur enim apud eundem auctorem Tom. VI. col. 1067. *Lodoicus* Ami-

terninus Episcopus, qui anno 1059. vivebat.

XI. *Furconium* altera fuit Vestinorum civitas, quasi *Forum Conæ*, & *Avia* Ptolemæo dicta. Cluverius tamen existimat, Aviam Ptolemæi a Furconio fuisse distinctam, eique ex adverso sitam, nec aliam esse, quam Aquilam: Furconium vero, quod ipse interpretatur *Forum Conii*, 8. mil. pass. infra Amiternum, apud dexteram Ateni fluvii stetit e regione Avia, quam ille in Sabinis collocat, tribus inde milliariibus distitam, cujus ruinae & hodie vocantur *Furconio*. Post Strabonis, Pomponii Melæ, Ptolemæi, & Plinii ætatem hanc Urbem emeruisse declarat ipsorum de illa silentium. Tamen seculo saltem tertio haud ignobile oppidum extitisse, & Evangelii lumine jam illustratum testantur quamplures Martyres ibi sub Maximiani, & Diocletiani sævissima persecutione pro Christiana Fide interempti. In iis celebres extiterunt octoginta tres Martyres, apud Furconium, & in Amiterni territorio sub Maximiano Imperatore Martyrii palmam adepti; quorum gloriosum certamen Ecclesiæ Amiternina, & Furconiensis, quamdiu superstites fuerunt solemnibus festis quotannis celebrarunt; nunc autem Aquilana in earum locum successa nono Kal. Augusti colit: de quibus Ferrarius in Catalogo Generali, & in altero Sanctorum Italici, ad diem 25. Julii agit. Patria Sipontini esse dicuntur, cumque Amiternum, & Furconium, iisque vicina oppida peragrantes, signis atque virtutibus plures Gentilium ab Idolorum cultu ad Christi Fidem convertissent, strenuum pro illa Martyrium pertulerunt. Horum ex numero fuerunt Florentius, & Felix fratres, Justa Virgo Florentii filia, & Justinus Presbyter eorumdem comes; qui

1816 Orbis Sacer & Profanus

qui solus in Montem Furconio proximum fuga elapsus, abeuntibus persequutoribus SS. Martyres ad Montis Offidii radices sepelivit. Ipse vero Justinus cum diu Deo orationibus, jejuniis, sacrorumque administratione infervisset, annum 84. natus migravit in Cœlum pridie Kal. Januarii in Villa Offidia apud Montem præfatum sepultus. Proditæ hæc sunt in Monumentis Ecclesiæ Aquilanæ, & in Gestis & Passione S. Justæ Virginis, & Martyris, quæ Ferrarius recitat in Catalogo SS. Italiæ, 25. Julii, 1. Augusti, & 31. Decembris; quibus diebus Aquilana Ecclesia ipso Natalitia celebrat, nempe Florentii, & Felicis die 25. Julii: Justæ die 1. Augusti, & Justinii Presbyteri 31. Decembris. Addit Ferrarius, alibi selegisse, Justinum sub Maximiano Imperatore Martyrem occubuisse: & quidem Ecclesia Aquilana ut Martyrem eum colit. Eadem Maximiani persecutione sæviens, Furconium nobilitarunt SS. Eufanios, & Socii Martyres. Hos Ferrarius exhibet in Catalogo SS. Italiæ diversis duobus diebus, ac diversimode, nimirum die 7. Julii *Sanctum Eufanium* Presbyterum, prætermisiss Sociis, ac titulo Martyris; tametsi Sociorum meminerit in Actis, quæ ibidem producit: die autem 9. refert *Sanctum Eufanium*, Sociosque Martyres. At contra agit in Catalogo Generali, die 9. mentionem faciens solius *Eufanii Presbyteri*: die vero 7. *Sanctorum Martyrum Eufanii Presbyteri & Sociorum sub Maximiano*. Ceterum diversam hanc scribendi rationem aliquo pacto idem auctor elucida, ita scribens in Notis ad Catalogum Generalem: (1) *Ex Tabulis Ecclesiæ Aquilane, quæ S. Eufanii natalem hac die (9. Julii) celebrat, & Confessorem vocat; licet il-*

lius Acta MSS. potius Martyrem eum demonstrant: nam etsi in pace quievit, plurima tamen passus est sub Maximiano tormenta una cum aliis, de quibus tamen nihil Aquilæ agitur. Corpus in Pago sui nominis, ab Aquila quinque mil. pass. distante, quiescit. Prolixa SS. Martyrum Eufanii & Sociorum Acta jam pridem ex quodam antiquo MS. Ecclesiæ Aquilanæ impressa, nuper recusa sunt, ac Bollandianis SS. Actis inserta Tom. II. Julii, die 9. pag. 691. & seqq. de quibus jam antea Ferrarius scripserat, nonnulla egeret censura, sequens aliqua quasi inverisimilitia omisisset. Quædam etiam Bollandi Continuatores ibidem correctione indigere affirmant, quæ ipsi adnotant. In iis vero legimus, Eufanium parria fuisse Sipontinum, unaque cum Theodoro fratre, & Sorore Gratia nuncupata, nec non Discipulo, nomine Diocletiano, quem Eufanios a mortuis resuscitaverat, Valvam prius, dein, Amiternum, & Reate profectos, quibus in locis miracula plurima patrarunt, postmodum Romam adiisse, ubi a SS. Apostolis Petro, & Paulo per visum admoniti, iussi sunt separari. Quare Eufanios juxta Apostolorum præceptum, una cum Diocletiano Discipulo Furconium reversus est, Theodorus vero Presbyter Caietam petiit. Eufanios itaque Furconii degens cum plura illic eximie virtutis exempla, ac sanctitatis signa edidisset, accusatus apud Priscum, Regulum Idolorum cultorem, quod Christianus esset, Aviam, ubi Regulus ille morabatur, a militibus perductus, post carceres, vincula, variaque tormenta invicto animo tolerata, ab iis divinitus ereptus, tandem ab Angelo de imminente obitu sui die præmonitus in pace quievit.

In-

(1) Ferrarius in Cat. Gen. SS. die 9. Julii.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1817

Inter alia quæ ab Eufanio, dum Avia ageret, in iisdem Actis narratur, illud memoriæ traditum est, Præfectum Urbis, Reguli uxorem, ejusque filios, dein totam civitatem Christianam Religionem suscepisse. Tunc, inquit Acta, ⁽¹⁾ *Præfectus Sisinnius, & uxor Regis, nomine Trifonia, & filius ejus Quirillus, & filia ejus, nomine Eleuteria, jusserunt abstrahi de carcere B. Eufanium, & omnes pariter venientes prostraverunt se ad pedes ejus, rogantes ut se baptizaret, & intra tres dies baptizavit eos in nomine Sanctæ Trinitatis cum omni familia: fuerunt enim numero centum & tres. Post hæc autem intra annum & sex menses baptizavit omnem populum civitatis Habienfis (idest Avienfis) & mandavit eam ab omni spurcitia Idolorum. Aviam Urbem, cujus hic mentio, Ferrarius in Lexico Furconium postea dictum putat. At vero idem Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, in Notis post S. Eufanii, die 7. Julii distinctam a Furconio asserit: ⁽²⁾ *Havia, Furconium, & Amiternum antiquæ Vestinorum Urbes fuerunt: quibus eversis, ex earum ruinis in monte proximo Aquila civitas præclara ac Aprutii præcipua condita, sive potius aucta, jureque civitatis donata traditur. Certe ex laudatis S. Eufanii Actis aperte constat, Aviam, Furconium, & Amiternum diversas fuisse Vestinorum civitates. Manet campus, in quo Avia fuit, Abie adhuc incolis dictus. Illustravit hanc Urbem Sanctus Maximus Levita Avienfis, qui cum Christi fidem ibi prædicaret, sub Decio Imperatore Martyr in cælum evolavit 14. Kal. Novembris: qua die Ecclesiæ Aquilana ejus Festum celebrat, teste Ferrario, apud quem extant ejusdem Martyris Acta, die 19.**

Pars II. Vol. III.

Octobris. Ejus tamen memoria in Martyrologio Romano agitur die sequenti his verbis: ⁽³⁾ *In Avienfium civitate in Vestinis apud Aquilam natalis Beati Maximi Levitæ & Martyris, qui patiendi desiderio inquirentibus se persecutoribus palam ostendit, & post responsionis constantiam equaleo suspensus ac tortus, deinde fustibus cæsus, ad ultimum & sublimi loco præcipitatus occubuit. De eodem Usguardus, Petrus de Natalib. lib. 9. cap. 85. & alii. Ejus Martyrii Acta, atque translationis historiam Manuscriptam Baronius se accepisse tradit ab Ecclesiæ Aquilana: ibi etiam plura de accessu Othonis Magni Imperatoris ad Sepulchrum S. Maximi, deque Reliquiis inde acceptis, & in Germaniam translatis. Tunc accidit, quod scribit Sigibertus in Chronico, ann. 969. Theodoricum Episcopum Metensem consanguineum prædicti Imperatoris accepisse Amiterni Reliquias Sanctorum Martyrum Eutychetis, Maronis, & Victorini Sociorum. Idem Otho Imperator totum Furconensem Comitatum in honorem S. Maximi, Episcopo & Ecclesiæ Furconensi dono dedit, tradiditque alia bona, & jura concessit. Chartam donationis recitat Ughellus Tom. I. a column. 417. in qua etiam fit mentio loci ubi Corpus Sancti Eufanii requiescit. Aviam, uti etiam Furconium civitates ad seculum usque septimum & amplius sub Amiternina Diocesi fuisse comprehensas arbitror. Avia quippe nusquam Episcopali Sede ornata fuit: Furconium autem ante seculum septimum Episcopatus Cathedra insignitum minime deprehenditur. Primus qui occurrit Furconii Episcopus est Florus, subscriptus Romano Concilio sub Agathone habito, ann. 680. Ad an-*

X x

num

(1) Bollandus Tom. II. Julii pag. 696.

(2) Ferrarius die 7. Julii.

(3) Martyrolog. Rom. die 10. Octob.

num usque 853. adhuc in Concilio-
rum Actis obvia est ejusdem Urbis
Antistitum memoria; nam Joannes
Furconia Episcopus interfuit Con-
cilio Romæ ann. 853. celebrato: alios
Episcopos refert Ughellus Tom. I.
col. 421. Post excisam civitatem adhuc
perflitere Furconienfes Episcopi, quo-
rum postremus Bernardus Padulæ fuit
primus Aquilæ Episcopus ann. 1257.
Cathedralis Ecclesia Furconienfis Di-
vo Maximo Levitæ & Martyri Urbis
Patrono sacra erat. Amiternina au-
tem Sancto Victorino ejus Episcopo,
& Martyri dicata: unde ejus Episco-
pus etiam S. Victorini Præsul, ejus-
que Ecclesia Sancti Victorini appella-
batur.

XII. Ex Amiterni, & Furco-
nii ruinis Aquilam emeruisse constans
est Scriptorum sensus. Sed a quo,
aut quo tempore Urbes istæ fuerint
eversæ hæud satis exploratum est: (1)
Si Blondo credimus, Amiternum ab
ignoto nobis hoste, Furconium a Lon-
gobardis solo æquata fuere. Harum
Urbium, suorumque agrorum populi,
quos soli montuosissimi, aërisque salu-
britas multos gigneret conservaretque,
in grumosis arduisque ascensu montibus,
communis oppidis, & Castellis se se
continuerunt, & cum dispersi ea in
locorum asperitate ipsi populi nullam
regiminis formam communem possent
retinere, in tyrannorum subiectionem
potestatemque venerunt. A quibus
diu multumque lacerati oppressique
sunt. Crediderinque quod tradita per
quatuor, aut ad summum quinque
ætatum successionem publica nunc fa-
ma Aquilani affirmant factum esse, ut
cum diu invisum tyrannidis jugum ex-
cutere statuisent, singuli Castellorum
populi, quod prius coniuratione inita
se facturos sponderant, suos quique
tyrannos eadem trucidaverint hora.
Quod autem magis constat, libertati

tunc populi nihil duxere antiquius,
quam hoc murorum orbe, quem nunc
habet Aquila, inchoato, singulis Ca-
stellorum populis, quos futura in Ur-
be tenerent inhabitarentque vicos, qui
hodie quoque internoscentur, distri-
buere, ut eo quisque ardentius operi
intenderet, quo se se domui, & rei
sue familiari studium impendere, ope-
ramque navare intelligeret. Nomen
vero Aquilam non ab augurio sicut
Gentiles olim, sed a similitudine indi-
derunt quia speraverint eam Urbem
omnibus circa populis, hæud secus quam
Aquila ceteris avibus, potentiorum di-
gnitoremque futuram. Quo autem an-
no Aquila Urbis condi cæperit, incertum
omnino esse videmus: sed eam scimus mi-
nus novam esse, quam incolæ opinentur
& prædicent. Namque in secundi Nico-
lai Pontificis gestis rebus habetur, quod
supra ostendimus, Robertum Guiscardum
ad annum Salusit decies cente-
num & sexagesimum accepisse ab eo
Pontifice in Aquila civitate Ducatus
Apuliæ concessionem. Hæc Blondus
de Urbis Aquilæ exordio, partim ex
incolarum traditione, partim ex Hi-
storiæ monumentis.

XIII. Alii istius civitatis origi-
nem longe recentiorum esse volunt,
quorum opiniones refert Leander Al-
bertus in Aprutii descriptione. Raz-
zanus cumprimis, Collenutius in Hi-
storia Regni Neapolitani, & alii as-
serunt, sub Friderici II. Imperio,
cum is Beneventum, Casinum, &
Soram excidisset, istarum Urbium
populos Aquilam civitatem fundasse,
eoque nomine in honorem Imperii,
cujus insigne Aquila est, appellari
voluisse. (2) At Anonymus Scriptor
de Rebus gestis Friderici Imperato-
ris narrat: Aquilam primum emeruisse
Anno Domini 1252. favente Conrado
Rege in odium Baronum illius contra-
ctæ: sed illico superbiens de suis viri-
bus

(1) Blondus in Aprutio.

(2) Apud Ughellum Tom. IX.

a Roberto Guiscardo, aliisque Principibus Normannis exegit. Ut ut sit, ex rerum tunc gestarum serie liquet, Aquilam ea tempestate præclarum, fuisse Aprutii oppidum, nondum tamen civitatis jure donata fuerat, quod tunc temporis Sedes Episcopatus non esset: quod decus ipsi postmodum accessit, ut infra videbimus. Quare Razzani, & Pauli Collenuccii lib. 4. Hist. Regni Neapol. sententia, itemque altera Anonymi, seu Nicolai de Jamilla in Hist. de Gestis Friderici Imper. ita exponi debent, atque cum aliis conciliari, ut Aquila a Friderico II. aut Conrado ejus filio a fundamentis excitata non fuerit; sed aucta ædificiis, muris cincta, ejusque primarios incolas nobilitatis jure donati. Sicque deinceps eo amplitudinis, ac potentie pervenit, ut Reipublicæ formam adeptæ, sui juris facta, aliquando fortiter resistit Manfredi utriusque Siciliæ Regi; cui tandem cessit. Sed cum paulo post ab ipso rebellasset, extremum passæ est excidium, anno 1258. ejusque excidii Historiam Supplementum supracitatum apud Muratorium hunc in modum describit: (1)

XV. Erat enim in extremis Regni partibus olim Rege Conrado favente Civitas Aquilæ, in odium Baronum illius contrita, per eorum Villanos de novo constructa, ab inde videlicet Anno Domini 1252. in qua de diversis circumadiacentibus incolis, non absque complurium comprovincialium jactura Nobilium, coadunata congregetur in tantam jam multitudinem populosam concraverat, quod de suarum virium temeritate superbiens, se vicinis exhibebat horribilem, & Domino Regi suis operibus indevotam. Quin potius velut pars universo non congruens, generalibus Regni statutis repugnabat, contemnens colla submitte-

re, & singulares sibi vivendi formas conficere præsumebat. Sperabat enim assumpto libertatis statu, contra Nobiles de contrita Ecclesiæ auxilio converteri. Et ideo contra Manfredum, etiam post tempora coronationis sue, pertinaciter rebellionem durefcens, sub vesamine devotionis Ecclesiæ, Regi parere, pertinaciter contemnebat. Ad hujus itaque domandam protervulam, & per hæc restituenda læsis jura sua Rex visoriosus accingitur. Sed antequam Civitatis manibus ejus se vicinaret exercitus, tamquam populorum difformibus erecto particulis materia ruinosa dispergitur, & dum volare supra se nititur Aquila, plumis nudata solo deprimitur. Universis habitantibus, quibus in personis & rebus tutelæ veniam clementia Regis indulgit, subito vacuata deferitur, & quæ dudum plena populo flare nescierat, in combustionem & cibum ignis illico tradita sola sedet. Et sic ea redacta ad nihilum, Rex in Apuliam exercitum dissoluto revertitur, ut membra bellicis fatigata laboribus quietis gratæ dulcedine solatisque placidis restauraret. Asta sunt hæc anno Domini 1258.

XVI. Ex iis apparet Aquilam civitatem anno 1252. auspiciis Conradæ Regis fuisse conditam, non quod tunc primum ædificata fuerit, sed quia circumadiacentes vicinique populi extinctis tyrannis in unum confluentes eam ampliaverunt, junctis simul oppidis vicisque proximis, uti supra ex Blondo vidimus. Ideo autem sub Conrado condita dicitur, quod prius a Nobilibus, & Baronibus occupata paucis habitaretur, nec latius fines suos & pomœria protenderet: at excusso Nobilium jugo, aucta populo Civitatis formam induit, ac liberæ Reipublicæ jura sibi vendicavit. Quo autem facilius tueri libertatem suam posset, Romanæ Ec-

(1) Tom. VIII. Rer. Italic. col. 585.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1821

Ecclesiæ se devovit, veluti Pontificiæ Ditionis civitas futura: unde quinto post anno, scilicet 1257. ab Alexandro IV. civitatis jure donata fuit, eoque Furconienſis Ecclesiæ Sedes Episcopalis translata. Rem hanc ægre tulit Manfredus Rex, & iniquo animo ferens Urbem in Regni sui Provincia sitam liberam esse, ac Pontificis Romani aspiciis ac præsidio fultam, foveantibus quoque Regis iram Nobilibus, qui jampridem a tyrannico ejusdem civitatis dominatu pulsi fuerant; obſidione eam cinxit, ac tandem incendio vastavit. Quæ omnia excerpta sunt ex lib. 1. cap. 1. Historiæ Rerum Sicularum a Salla, seu Saba Malaspinga descriptæ. Crediderim tamen non omnino tunc Aquilam ad nihilum fuisse redactam, quin consistere adhuc ibi potuisset Episcopus, cum superiori anno in eam translata fuerit Episcopalis Sedes, eaque continuata successione permanſerit. Certe paulo post instaurata fuit, novis ædibus aucta, ac muris circumdata, cum deinceps apud omnes Scriptores eius velut primariæ Aprutii civitatis occurrat mentio. Ceterum Manfredus Rex citra legitimum dominii jus videtur ipsi bellum intentasse, eamque libertate exuisse, propterea quod Romani Pontificis auxilium implorasset. Iniusta quoque fuit Nobilium Baronum adversus illam conjuratio; cum illius tyranni essent, non Domini. Jam enim Otho Magnus Imperator anno 956. totum Furconienſem Comitatum in honorem Sancti Maximi Martyris Episcopo, & Ecclesiæ Furconienſi dono dederat, aliaque bona, & jurâ concesserat; cujus Donationis Cæsareum Diploma Ughellus recitat Tom. I. col. 417. & seqq. Porro Aquila ejusque Territorium Comitatu Furconienſi continebatur, ac proinde Furconienſis Ecclesiæ,

non Regiæ Ditionis juris erat. Obtinuit nihilominus deinceps, accedente, ut reor, Romanorum Pontificum assensu, ut Aquila ejusque Comitatus Regno Neapolitano adſcriberetur, Regisque subesset potestati. Hinc Manfredus posteriores Neapolis Reges hac Urbe legitime potiti sunt, hodieque pleno jure potitur Carolus VI. Austriacus Imperator Augustus, Neapolis, & Siciliæ Rex semper invictus.

Sedet hæc civitas in monte ad superfluentem Aternum amnem, ex ruinis Amiterni & Furconii, ut diximus, Urbium excisfarum condita, sive aucta, ab Urbe Roma 60. mil. pass. a Neapoli 120. Anconam versus fere totidem, recedens. Ex præcipuis est Regni Neapolitani civitatibus & Aprutii facile princeps. Sedes est Regii Præsidis, valida Arce instructa. Viginti circiter hominum millia alere perhibetur; tamen ab anno 1702., quo die 2. mensis Februarii adeo horribili Terræmotu quassata, ac magna sui parte disiecta fuit, ut & plurimi ejus incolæ perierint, & Tempia, ædesque plures conciderint. Claruit Aquila viris pietate doctrina, & bellica laude illustribus. Ager mira cum frugum, fructuumque omnis generis, tum aliarum rerum, croci potissimum copia secundus est.

XVII. Antequam Aquila Episcopatus honore insignita esset, intra Furconienſis Diocesis limites claudebatur. Translata postmodum in eam fuit Furconienſis Sedes ab Alexandro IV. Summo Pontifice, anno 1257. 10. Kal. Martii, idemque ipsi primus Episcopus datus Bernardus de Padula, qui tum postremus erat Furconienſis Antistes; ita quidem ut pristina nomenclatione relicta, in posterum *Aquilanus* Episcopus nuncuparetur. Tria de hac re edita ab Ale-

1822 Orbis Sacer & Profanus

Alexandro Diplomata refert Ughellus Tom. I. col. 424. & seq. Berardus itaque, seu Bernardus eodem anno transvesta Aquilam Episcopali Sede, Aquilanum, ac Furconienſem Clerum in unum coaleſcere juſſit, quem deinde in Canonicos, ſimplicesque Sacerdotes diſtinxit, ut illis ordinibus, gradibusque dignitatum Aquilanam Eccleſiam ornaret, laſtiſque ſaluberrimis legibus Monafterium S. Mariæ de Aquilis ab omni juridiſtione liberum fecit. Archipreſbyterum S. Viſtorini de Amiterno, qui nunc S. Blaſii vocatur, intra civitatem Aquilanam, & libere obedientiam præſtantem benigne recepit, nonnullis pactis ac conditionibus, præſertim ut ipſe ejusque Succeſſores Episcopii Aquilani cum deſcenderent, ac conſervarent in ſua immemorabili juridiſtione, juxta privilegia ejusdem Archipreſbyteri; quæ omnia Berardus ſub ea conditione ſuſcepit, ut ex publico conſtat instrumento. Hæc Ughellus. Aquilanus Episcopus ab eo tempore ac deinceps a quovis Metropolitano exemptus, unius Apoſtolice Sedis imperium veneratur.

Cathedralis Baſilica Sanctis Maximo Diacono Furconienſi, & Georgio præclaris Martyribus dicata, multis Divorum ſacris Lipſanis, atque Reliquiis honeſtatur. In eam quippe ex Furconienſi, & Amiternina Eccleſiis translata fuerunt corpora, ejusdem Maximi, & Octoginta trium Martyrum, Viſtorini Episcopii & Martyris, Euſanii, Florentii, Feliciſ, Juſtæ Virginis & Martyris, Juſtini, aliorumque Reliquiæ ibi debita veneratione aſſervantur. Ibi itidem quieſcit Corpus Sancti Rainerii Furconienſis Episcopii, cujus mentio habetur in Martyrologio Romano, die 30. Decembris. In hac porro

Baſilica divinis muneribus funguntur, Archidiaconus, qui ſolus dignitate fulget, Canonici undecim, & decem Capellani. Illic Animarum curam exercet Preſbyter a Capitulo electus. Adſunt præterea in Urbe 24. Eccleſiæ Parochiales, ex quibus 16. ſunt Collegiæ; unicuique autem iſtarum Abbas, aut Prior reliquis Canonicis præeſt. Decem & octo in ea enumerantur Virorum, undecim Sanctimonialium Cœnobia: duæ Piæ Domus, altera alendis pauperibus puellis, altera mulieribus ad meliorem frugem converſis deſtinatæ, tria Xenodochia, Mons Pietatis, & Seminarium Clericorum. Cumulum felicitatis Aquilæ attulit Sanctus Bernardinus Senenſis, Regularis Obſervantiæ Ordinis Divi Franciſci primus egregiusque inſtaurator, qui ut olim Italiam prope univerſam prædicatione & exemplis mirum in modum illuſtravit, ſic modo hanc Urbem ſpectabilem efficit, in cujus ſinu, divino nutu, ei contigit ſpiritum exhallare. ⁽¹⁾ Quum in vivis ageret Vir Sanctiſſimus Aquilæ pæne incolumitatem reddidit auxitque moriens; nam, ut ex Blondo diſcimus; cœperat ejus Urbis fortuna Reipublicæ a civium diſcordia labare, adeo ut ad priſtinam calamitatem reditura videretur, niſi maximo Dei munere S. Bernardinum Senenſem apud eos diem obire contigiffet: tantus enim ex omni orbe Chriſtiano tunc populorum concuſſus ad Sancti ejus Sepulchrum, miraculaque viſenda eſt factus; ut quum Urbs Aquila opibus ſit aucta, tum maxime cives concordēs atque unanimēs ſint effecti. Merito proinde Aquilani cum Divum ſuum Tutelarem colunt, ejusque Sacrum Corpus in Eccleſia ſui Ordinis reconditum ſumma veneratione proſequentur. In hac itidem Urbe Sanctus

(1) Blondus in Aprutio.

ctus Cœlestinus istius nominis Quintus, antea Petrus, a Monte in quo vitam asperam agebat, *Moronus* cognomento appellatus, in Summum Pontificem electus, consecratus fuit. Quo tempore ducenta circiter hominum millia Aquilam advenisse ferunt, ut hominem Eremitam Pontificem factum cernerent. Sacrum ejus Corpus, primum ex Cœlestinorum Monasterio Ferentinum delatum est: inde clam sublatum Aquilam deductum fuit. Ejus Vitam late descripserunt Henschenius, & Papebrochius, Tom. IV. mensis Maii, a pag. 419. ad 436. de cujus Translatione inter alia hæc ibidem legimus: (1) *Facta est autem Translatio Corporis prædicti Confessoris aluifici sub anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo septimo, die quintodecimo Februarii. Reconditum autem fuit honorifice in capsa ferrea vallata feris fortissimis in Ecclesia S. Mariae Collemadri de Aquila, que quidem Ecclesia est de Ordine ejusdem clarissimi Confessoris, quam etiam Ecclesiam idem, ipse Sanctus ante suum Papatum construxerat, & in Papatu existens absolutionis plenaria Indulgentia decoravit. Illud sane mirum est, quod Paulus Regius, lib. de SS. Regni Neapolitani, par. 2. & ex eo Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ referunt: (2) Anno Salutis 1520. die 11. & 12. Junii Sanctus Petrus Cœlestinus, Pontificali habitu indutus, valdeque resurgens supra templum Sanctæ Mariæ, in qua Corpus asservatur, cum hora vespertina decantarentur, apparuisse, Urbique benedixisse traditur. Celebris hodieque est Abbatia & Ecclesia S. Mariz de Colle-Madio, ubi Sacrum ejus Corpus asservatur. Diocesis Aquilana perampla est, utpote quæ ex Amiterina, & Furconien-*

conflata sit, & 50. circiter loca comprehenditur.

XVIII. Non illud hoc loco prætereundum est, Aquilanam Ecclesiam quammaxime nobilitari sacris Reliquiis, & patrocinio Sancti Equitii Abbatis, in Provincia Valeriæ plurimum Monasteriorum, ac Monachorum Patris. Seculo sexto is floruit, multaque illic Monasteria edificavit, præsertim apud Carseolos, Amiternum, Furconium, & Reate. Ejus res gestas S. Gregorius narrat, lib. 1. Dialog. cap. 4. ex quo Vitam illius concinnarunt Henschenius, & Papebrochius, Tom. I. Mensis Martii, pag. 649. & seqq. (3) Vincentius quoque Mæstareus e Societate Jesu edidit idiomate Italico Vitas Sanctorum Protectorum Urbis Aquilanæ, inter quos Sanctus Equitius recensetur: in cujus Vita tradit, Sacras ejus Reliquias delatas Aquilam ad Ecclesiam S. Laurentii fuisse, & primum in Capella subterranea depositas postea in alia sumptibus publicis magnifice elaborata ad dextrum latus Altaris majoris honorifice collocatas: ejusque Festum agi postridie S. Laurentii XI. Augusti, quo die solent sacræ ejus Reliquiæ publice exponi cum annulo ejus Abbatiali, quem serunt ad ægros delatum, intercessionem & meritis S. Equitii, plurimis extitisse occasionem valetudinis a Deo restituendæ. Suspiciantur Henschenius, & Papebrochius harum Reliquiarum Translationem contigisse, ipso S. Laurentii Patroni istius Ecclesiæ die, ac propterea postridie Festum hujus celebrari: quo die Baronius eum inscripsit Fastis Ecclesiæ Romanæ his verbis: *In Provincia Valeriæ S. Equitii Abbatis: cujus Sanctitas Beati Gregorii Pape testimoniis comprobatur.* Baronium sequu-

(1) Bollandus Tom. IV. Maii pag. 436.
(2) Ferrarius die 19. Maii.

(3) Bollandus Tom. I. Martii die 7. pag. 649.

1824 Orbis Sacer & Profanus

ti Wion, Menardus, Dorganius, Buccellinus, iterum hoc die ejus meminerunt. Ceterum ejus Natalia ab omnibus die VII. Martii celebrantur. Buccellinus tradit, *Equitium Sancto Benedicto mortuo dignissimum Successorem fuisse, & Generalis munere provinciam amplissimam plurimum demeruisse, & disciplinam Monasticam rigorem longe lateque propagasse.* Ast plerique volunt, Equitium non Benedictini Ordinis fuisse Monachum, sed alterius instituti, aliorumque Monachorum parentem. Imo Viri eruditi inter se digladiantur, fuerit ne S. Gregorius Magnus Ordinis Divi Benedicti, an potius Beati Equitii Monachus? Quare Henschenius, & Papebrochius Buccellinum jure carpunt, & mallent, quæ

ipse tradit, apud antiquos Scriptores haberi, neque ex proprio sensu promi, cum minime constet, Sanctum Equitium, mortuo Divo Benedicto, superstitem fuisse.

XIX. *Sulmo*, quæ & *Sulmona* dicitur, Urbs quondam Pelignorum, nunc Aprutii citerioris, inter amœnos colles, velut in theatri speciem assurgit, irriguis limpidisque fontibus, & aquarum rivulis ad delicias ac voluptatem gentis irrigata. Nongesimo ab Urbe Roma distat lapide, trigésimo a Venafro in Boream, & vigésimo sexto ab Aquila in Eurum. Aquis, iisque frigidis abundabat, æstivo præsertim tempore jucundissimis. Ovidii Nasonis patria fuit, quo nomine sæpius eam laudat: veluti lib. 4. de Ponto: (1)

Gens mea Peligni, regioque domestica Sulmo.

Alibi quoque hæc cecinit: (2)

*Me pars Sulmo tenet Peligni tertia ruris;
Parva, sed irriguis ora salubris aquis.*

Et Trist. 4. (3)

*Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
Milia qui novies distat ab Urbe decem.*

Consentanea iis carmina in Fastis edidit: (4)

*Hæc ego Pelignos, natalia rura petebam,
Parva sed assiduis humida semper aquis.*

Agebat Ovidius Tomis in Scythia, ad Germanicum exilii sui a patria, exul a patria, cum ea in Fastis, & querelas ingeminat.

Tristibus scripsit carmina. Unde

*Sulmonis gelidi patria, Germanice, nostræ,
Me miserum Scythico quam procul illa solo est.
Ergo ego tam longe? Sed supprime Musa querelas.*

Sta-

(1) Ovidius de Ponto lib. 4. 14.

(2) Idem lib. 2. Amor. el. 16.

(3) Lib. 4. Trist. 10.

(4) Fast. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1825

Statuæ Ovidii inscripti ii versus idipsum de Sulmone ejus patria testantur.

*Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo:
Pelignæ gentis gloria dicor ego.*

Meminit istius Urbis Silius Italicus: (1)

..... coniungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.

Meminere itidem Strabo, Plinius, Ptolemæus, Juvenalis, Silius, alii- que veterum.

Originem hujus civitatis non- nulli ad Æneæ tempora referunt:

*Serus ab Iliacis, & post Antenora, flammis
Attulit Æneas in loca nostra Deos.
Hujus erat Solymus Phrygia comes unus ab Ida,
A quo Sulmonis mania nomen habent.*

Eandem originem huic Urbi Silius tribuit: (2)

*Xanthippo captus, Libyci toleraret in oris
Servitium Satricus. Mox inter præmia regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem.
Huic domus & gemini fuerant Sulmone relictæ
Matris in uberibus nati, Elancinus, & una
Nomine Rhæteo Solymus, nam Dardana origo
Et Phrygio genus a proavo: qui sceptræ secutus
Æneæ, claram muris fundaverat Urbem,
Ex se se distam Solyman, celebrata colonis
Mox Italis paulatim attrito nomine SULMO.*

At enim ejusmodi fabulam, ex nu- da vocabulorum similitudine confi- ctam nemo non irrideat; quam sa- ne & Virgilius irrisisset, qui omnes Æneæ comites in unum confert La- tium. Nisi forte eorum hic ample- ctenda sit auctoritas, qui ut habet Dio Chrysostomus in Oratione de Illo non capto, totius Italiæ Æneam fecere Dominum. Ceterum Sulmo- nem vetustissimam esse Pelignorum Urbem demonstrant ea, quæ Livius

Pars II. Vol. III.

ex Cælio Historico narrat de Anni- bale: (3) *Cælius Romam cunctem a Ere- to divertisse Annibalem tradit, iterque ejus ab Reate, Cupillique, & ab Amiterno orditur ex Campania in Samnium, inde in Pelignos pervenisse, præterque Oppidum Sulmonem insti- tuit in Marrucinos transisse, inde Al- bensî agro in Marsos, hinc Amiternum, Forulosque vicum venisse.* Haud igno- bilis tunc temporis erat hæc civitas; sed post secundum bellum Punicum

Y y

mi-

(1) Silius lib. 8.

(2) Ovidius Fast. lib. 4.

(3) Silius lib. 9.

(4) Livius Dec. 3. lib. 6. al. 16.

1826 Orbis Sacer & Profanus

miserandam calamitatem perpessa est, bello civili inter Marium & Syllam furente, quam L. Florus commemorat, de Syllæ tyrannide sic disserens: ⁽¹⁾ *Positis singulorum hominum fere panis, municipia Italiae splendidissima sub hasta venierunt, Spoletum, Interamnium, Præneste, Faventia; nam Sulmonem, vetus oppidum, socium atque amicum, (facinus indignum) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modo morte damnati duci jubentur, sic damnatam civitatem jussit Sulla deleri.* Post Syllæ obitum instaurata deinceps floruit, hodieque incolis frequens est, opibusque adaugeta, Ducatus titulo nobilissimæ Gentis burgheis gaudens. Protulit Sulmo præter Ovidium, alios viros Clarissimos, atque in iis Marcum Probum sui temporis Poëtam eximium, qui inter alia opera, Parthenias in Divæ Mariæ historiam carmine heroico edidit; Franciscum Barbatum Jurisconsultum inlignem, Francisci Petrarchè amicum, ad quem ejus extant Epistolæ; Innocentium Septimum Summum Pontificem, ejusdemque ex fratre Nepotes Joannem, & Cosmatum Meliorates S. R. E. Cardinales, & plures alios doctrina, eruditione, & virtutum genere præstantes. Sulmonis descriptionem eleganter adornavit Hercules Ciofanius, una cum Ovidii Vita, eamque prælo commisit Aquilæ anno 1578. a Sulmone condito, ut ipse refert 4700.

XX. Quo tempore Episcopalis sedes Sulmonæ erecta sit non constat. Primus ex ejus Episcopis, de quibus mentio haberi potest, Palladius nomine subscripsit Concilio, anno 499. Romæ sub Symmacho celebrato. Quia vero idem Sulmonis Antistes interdum etiam *Valvensis* nuncupatus fuit, videndum nunc est,

unde nam id nominis ipsi impositum fuerit. Illa Italiæ regio, in qua Sulmo sedet, a Pelignis olim habitabatur, quorum Metropolis Corfinium fuit, Urbs quondam Episcopalis, nunc diruta, cujus adhuc apud Pentinam oppidum, quod ex illius ruinis crevit, vestigia apparent. Anno autem 700. sub Dominatu Regum Longobardorum, ut ex Blondo supra ostendimus, antiquato Pelignorum nomine, in Comitatum erecta, *Valva* dici cœpta fuit. Cujus nominis ratio ab eodem Blondo, & explicatius a Leandro Alberto in Descript. Italiæ hæc affertur: ⁽²⁾ *Tractus omnis Valva propterea dictus est, quod per paucissimas tantum angustias aditum præbeat, tamquam per ostia, quæ Latinis etiam Valvæ dicuntur: ideoque perduto nomine Pelignorum, ager hic Valva, ex conditione situque suo, vocatur.* Placuit itaque Romanis Pontificibus ab hac regionis appellatione Episcopatum Ecclesiæ Sulmonensis, & Corfiniensis Valvensem dicere, cujus in Sacris Conciliis frequens est mentio: præcipue vero *Clarentius Episcopus Valvensis* subscriptus occurrit in Concilio sub Agathone anno 679. diuque deinceps obtinuit hæc appellatio, ut videre est apud Ughellum Tom. I. col. 252. & seqq. Existimat autem Ughellus, ⁽³⁾ *junctam deinde Sulmonensi Valvensem Ecclesiam Episcopali dignitate condecoratam esse, aut paulo ante, aut Sergio I. sedente ad clavum.* Sed hic Henschenius, & Papebrochius, Tom. III. Aprilis, ad diem 28. pag. 583. recte admonent, Ughellum a se ipso corrigendum, quoad annum 706. circa quem scribit, Pamphilum a Sergio I. factum Episcopum; isto enim anno non amplius vivebat Sergius, sed nec Successor ejus Joannes VI.

nam

(1) Florus lib. 3. cap. 21.

(2) Leander Albertus in Descript. Ital.

(3) Ughellus Tom. I. col. 250.

nam Sergius electus est Pontifex anno 687. seditque ad ann. 701. quo obit die 7. Septembris. In ejus locum successus eodem anno Joannes VI. diem ultimum clausit ann. 705. die 9. Januarii; ut Pagius docet. Præponit quidem Ughellus Pamphilo Clarentium anno 679. subscriptum Concilio sub Agathone Papa. Verum cum præter solum Palladium, an. 499. in simili Concilio sub Symmacho nominatum, nullos Sulmonenses, aut Valvenses sciat nominare; imo usque ad Seculum IX. hiulea sit Episcoporum istorum successio, gratis videtur præfumi, Pamphilum posteriorem fuisse Clarentio.

XXI. Quare laudati Henschenius, & Papebrochius in eam potius sententiam propendere videntur, ut S. Pamphilus longe ante Clarentii ætatem Episcopatum gesserit. Cum enim prius ex MS. Floriario Sanctorum hæc verba recitassent: *(1) Eodem die S. Pamphili Episcopi, & Confessoris, tempore Ariane perfidie. Floruit anno salutis DLXXVII. sub Eugenio Papa, apud Provinciam Balbonensem, (corrigere Valvensem) in Civitate Salomenfi, idest Sulmonensi.* Mox subiiciunt: *Eugenii nomen etiam in Vita MS. Canobii Bodecensis extat. E contra Officium & Vita Italice recens scripta, non alterius Pontificis quam Sergii I. meminerunt, a quo ab anno 687. usque ad 701. Ecclesiam regente admotus Episcopatus, apud quem accusatus, & sub quo mortuus fuerit. Sane Eugenius I. anno DCLXXVII. non vixit, sed viginti amplius annis ante jam obierat. Verum annus perperam notatus in Floriario & cum indicato Pontificatu non conveniens, minus nos movet, ut propterea ab antiquiori auctoritate recedamus. Efficacius est, quod Eugenius iste solis sex mensibus Ecclesiæ præfuderit. Vellem equidem scire*

quid Sulmonenses moverit ad Sergii Papæ nomen; nam si sola coniectura id factum absque certiori indicio temporis, manebit pro Eugenii Pontificatu, licet brevi, præsumptio; aut si mutandus Pontifex erit, malim Honorium substituere, cujus anno III. Obiit DCXXXVII. si Pamphilus floruisse & Romæ accusatus claruisset, unica sola litera corrigenda esset in Floriano, L in X convertendo. Ita Henschenius. Ferrarius vero in Catalogo SS. Italiæ, die 28. Aprilis Vitam Sancti Pamphili ex Monumento MS. Ecclesiæ Sulmonensis describens, & ipse eum apud Sergium Papam accusatum prodit, abstinet tamen a temporis epocha notanda: ceterum fatetur ejusmodi Acta egere censura, cum aliqua minus probabilia contineant.

XXII. Ego libentius in sententiam Henschenii propendo ob causas ab ipso allatas: idcirco S. Pamphilum in serie Episcoporum Sulmonensium, & Valvensium Clarentio esse præponendum. Ejus memoria in Martyrologio Romano ita commendatur: *(2) Corfinii in Pelignis S. Pamphili Episcopi Valvensis, charitate in pauperes & gratia miraculorum illustris: cujus Corpus Sulmonæ conditum est.* In ejus Vita apud Bollandum, & Ferrarium Episcopus Corfinii dicitur. Diu idem Episcopus utriusque Ecclesiæ geminos titulos retinuit, seque Sulmonensem, & Valvensem nominavit: nunc tamen, jamque a præcedenti seculo a Sulmonensi tanquam a digniori Valvensis dignitas denominatur, in qua Sacrorum Antistes fixit sedem. Nihilominus utraque Ecclesia suam retinet Cathedralē ab altera discretam, uti etiam Diocesim distinctam: nam Valvensi Ecclesiæ proprius Vicarius præsidet, Episcopi vices gerens.

Y y 2

XXIII. Duas

(1) Bollandus Tom. III. April. pag. 583.

(2) Martyr. Rom. die 28. Apr.

1828 Orbis Sacer & Profanus

XXIII. Duas itaque Cathedrales Ecclesias possidet unus idemque Sulmonensis Episcopus; harum altera Sulmonæ sita Divo Pamphilo Episcopo Urbis Patrono consecrata est, cujus Sacrum Corpus ibidem quiescit. In ea divinis dant operam duodecim Canonici, una cum Archidiacono, & nonnulli Capellani a Capitulo electi, aliique Clerici inferiores. Cura Animarum ibi neququam exercetur, extat tamen Fons Sacri Baptifmatis, ad quem omnes ex Civitate conflunt. Præter Cathedralē nulla alia in Urbe est Ecclesia Collegiata: decem in ea sunt Ecclesiæ Parochiales, & duæ Clericorum cœtu frequentatæ: octo Virorum, quatuor Monialium Cœnobîa, quinque Laicorum Sodalitîa, duo Hospitalia, alterum Infirmis curandis, alterum Peregrinis suscipiendis destinatum. Diœcesis viginti nobiliora, continet oppida, præter alia minora loca. Valvensis Ecclesia Cathedralis quatuor milliariis Sulmone distans sita est prope mœnia Pentinæ insignis oppidi, eodem loci, ubi olim Confinium erat. In ea pariter duodecim Canonici una cum Præposito sacra munia obeunt. Sancto Pelino Martyri est sacra, Divo Tutelari, cujus Sacra Lipsana religiose custodit. Is cum esset Episcopus Brundisii sub Juliano Apostata anno 362. pro Christi confessione Martyr occubuit: de cujus Passione in Martyrologio Romano hæc legimus: ⁽¹⁾ *Corfinii in Pelignis Sancti Pelini Episcopi Brundisini, qui sub Juliano Apostata, cum ejus oratione Martis templum corruiisset, a templorum Pontificibus dirissime casus, atque octoginta & quinque vulneribus confossus, Martyrii coronam promeruit.* Pelini Acta refert Ferrarius in Catalogo SS.

Italiæ die 5. Decembris, qua ille passus est; sed recte asserit ea expurgatione indigere. Baronius quoque in Notis affirmat, se ex Valvensis Ecclesiæ Tabulis Vitam S. Pelini MS. accepisse, sed admodum depravatam, atque emendatione dignam. Illud certum est, Pelinum apud Confinium Martyrium consummasse. Cum eodem quoque passus fuisse Sebastianum, & Gregorium, seu Gorgonium, ibique a Fidelibus sepultos, ex iisdem Actis apparet. Huic igitur Sancto Pelino Valvensis Ecclesia est dicata: ea vero caret Animarum cura, quæ in proximo Pentinæ oppido exercetur: ad Sacrum tamen Lavacrum excipiendum omnes ad Cathedralē se conferunt, in qua Præpositus baptizat. Valvensis Diœcesis quatuor & viginti oppida complectitur, quorum præcipuum est Pentina, ubi pariter Aedes pro Episcopi habitatione assurgit. Porro Episcopus Sulmonensis nullum alium Metropolitanum, præter unum Romanum Pontificem unquam agnovit.

XXIV. *Interamnia* Prælatianorum civitas secus fauces Tordini fluminis, quod antiquis olim Albula fuit, ædificata hodie Aprutii ulterioris, sic appellata, quod inter amnes posita sit. Nunc vulgo ab incolis *Teramo*, nominatur, quasi civitas tres inter amnes sita. De cujus situ Blondus sic disserit. ⁽¹⁾ *Supra Castellum Mons Paganus dictum XII. a Mari milliario Viciola fluvius in Apennino ad Cornum oriundus Tordinum angit: ibique Teramum est nobilissimum regionis oppidum, quod Ptolemæus, Pliniusque Interamniam appellant.* ⁽²⁾ *Paulo enim supra Teramum torrens nomine Flumicellus influit Tordinum, ut tot circumdatum amnibus oppidum Interamniam debuerit appellari.* Distat 13. mil.

(1) Martyr. Rom. die 5. Decemb.
(2) Blondus in Aprutio.

(3) *Interamnates* populi Plinio lib. 3. cap. 12.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1829

13. mil. pass. ab Asculo, & 14. ab ora Maris Hadriatici in Occasum. In Prov. Rom. in Conciliis, ac Summorum Pontificum Epistolis hujus civitatis Episcopus, Aprutinus appellatur. Mihi tamen non probatur causa istius nomenclationis, quam Ughellus affert, quia scilicet *(1) Caput est totius Aprutinae Provinciae: quamobrem ipsius Praeful non Interamnina, sed Aprutinus denominatur Episcopus.* Nusquam enim Interamnina neque civili, neque Ecclesiastico jure totius Aprutii caput extitit; cum & aliae ejusdem Provinciae civitates, Theate cumprimis, Anxanum, Ortonaque longe praestantiores fuerint. Quare existimo id nominis ejus Episcopo impositum in Ecclesiasticis monumentis (in civilibus enim numquam eo nomine indigitatur) ut ab alterius civitatis cognominis, quae in Umbria sita est, Antistite feceratur. Cum enim tres fuerint in Italia Urbes, quae *Interamnes* eodem vocabulo nuncupantur, nempe ista, de qua loquimur; secunda in Umbria ad Narem fluvium adhuc vigens, quae olim *Interamnina ad Narem, & Interamnina Flaminia* dicta fuit, civitas Episcopalis; tertia in Latio prope fluvium Lirim, quodam Romanorum colonia, teste Livio, eaque *Interamnina ad Lirim* dicebatur, nunc excisa; indeque haud raro inter se confunderentur; idcirco ut primae Episcopus ab alterius Praefule distingueretur, *Aprutinus* est appellatus. Quo nomine vocatur a D. Gregorio lib. 10. epist. 13. & refertur, c. Bene, dist. 61. Hinc liquet Aprutinae Sedis antiquitas, eo quippe loci S. Gregorius Magnus queritur de Aprutina Ecclesia diu Episcopo viduata post sui Praefulis obitum: cui propterea Beatissimus Pontifex *Opportunum* incompa-

rabilem virum Episcopum praefecit, anno salutis 600. cujus mentio habetur c. 100. dist. 50. Primus is est ex Aprutinis Praefulibus, quorum nomina ad posteros pervenerunt; tamen ante Gregorii Magni aetatem alios praecessisse constat, quorum tamen periiit memoria. Ughellus in suo Catalogo omisit *Jeremiam*, qui Sigismundo successit, legiturque subscriptus Concilio Romae habito an. 853. Hujus Sedis Antistes Princeps Interamninae, ac Bisignii Comes inauguratur, ex concessione Regum Siciliae, a quibus Civitatem ipsam, aliaque oppida in feudum accepit. Cum autem Robertus Loretellus Comes hanc Urbem excidisset, Guido ejus Episcopus a Guillelmo Rege Rogerii filio auctoritate obtenta, non longe a priori eam, quam nunc videmus, civitatem aedificavit, moenibus cinxit, ejusque cives in patriam revocavit: dignus propterea habitus, ut nedum velut alter Urbis conditor & Pater Patriae diceretur, verum etiam ab eodem Rege in feudum civitatem ipsam, una cum ejus Territorio sibi suisque Successoribus obtineret, sub titulo Principatus, quo ad hanc usque diem Aprutinus Antistes potitur, ut late probat Ughellus in Aprutinis, col. 389.

Plurimum Aprutinam hanc Ecclesiam vitae sanctimonia ac miraculis illustravit Sanctus Eberardus, sive Berardus ejusdem Episcopus. Is ex nobilissima Ursinorum Familia, & Pallae Aureae Comitibus oriundus adolescens habitum Monasticum in Archimonafterio Casinensi indutus, postea in Coenobio S. Joannis Dicesis Anxanensis, in quo Regularis vivebat observantia, vitam duxit ea sanctitatis laude, ut Episcopo Aprutino e vivis sublato sufficeretur. In Episcopatu inter cetera ejus praela-

re

(1) Ughellus Tom. I. col. 388.

1830 Orbis Sacer & Profanus

re gesta curam pauperum, & Orphanorum præcipue gessit: cumque Ecclesiæ suæ annos septem pie præfuisset, 14. Kal. Januarii obdormivit in Domino anno 1122. multis post mortem miraculis clarus, plurimis infirmitate oppressis ad ejus tumulum confluentibus, sanitatem adeptis. Quæ omnia fusiùs narrantur in ejus Vita Venetiis anno 1601. impressa. Ejus Acta paucis perstrinxit Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ die 19. Decembris; itemque Ughellus col. 393. ⁽¹⁾ ubi & illud adnotat, In Aprutina Ecclesia Eberardi memorati supradicta die celebre haberi Festum, tametsi nulla memoria extet quando, aut a quo in numerum Sanctorum fuerit relatus. Cathedralis Ecclesia, in qua Eberardi Corpus quiescit, Deipara Virgini in cœlum Assumptæ dicata in ipso meditullio civitatis asfurgit: in ea sexdecim Canonici, quorum primus est Archidiaconus, aliique Presbyteri, & Clerici quamplures divinis muneribus funguntur. Quinque Virorum Monasteria in Urbe, duo autem extra ejus mœnia spectantur. Diœcesis ampla per Aprutinam Provinciam late diffunditur, ejus fines Victor Papa anno 1057. assignavit, quos deinde Anastasius IV Summus Pontifex anno 1153. confirmavit, controversia inter Aprutinum, & Afculanum Episcopos de Diœceseon limitibus composita. Anastasii Diploma e Tabulario Ecclesiæ Aprutinæ recitat Ughellus col. 395. & seq. In tota hac Diœcesi Parochiales Ecclesiæ 130. recensentur, præter alia Pia Loca, & Oratoria. Campi Oppidum, ejusdemque Ecclesiam Collegiatam S. Mariæ una cum aliis viginti tribus Ecclesiis olim istius Diœcesis, Clemens Octavus in Civitatem, & Ecclesiam Cathedralem

erexit, proprio Episcopo constituto, qua de re supra egimus.

XXV. *Pinna* pervetus Vestinorum civitas inter Theate, & Hadriam, seu Atriam sita est, 12. mill. pass. utrimque distans. Ejus meminit Silius Italicus hoc carmine: ⁽²⁾

Quæ Fiscielle tuas arces, Pinnamque virentem.

Virentem vocat, quod proximi ejus colles arboribus fructiferis, oleis præsertim referti perpetuo virent. Idemque Silius alibi de eadem Urbe dixit:

Et celsæ toto ceciderunt aggere Pinna.

Pinnenfes populi Plinio lib. 3. cap. 12. & Valerio Maximo memorantur. Prætutianis finitimi erant, magisque Orientales. In nonnullis Plinii codicibus *Pennenfes* legimus; unde ab aliis ipsa civitas *Penna* appellatur. Sed retinenda est prior lectio utpote exactior. Apud recentes tamen *Penna* vocatur, & vulgo *Città di Penna*. Livius, & Strabo nihil ejus meminerunt, ut proinde post illorum ætatem aut conditam fuisse, aut ex parvo in magnificentius oppidum crevisse. Nihilominus recentes aliquot, qui de ipsa scripsere, vetustissimam Urbem esse volunt, tametsi lateat ejus origo, in Vestinis principem locum quondam tenuisse, 5000. pass. mill. circuito ac sumptuosis Aedificiis illustratam. Hanc a Romanis subactam iisdem postmodum auxilium adversus Carthaginenses præbuisse, Romanorum Imperio florente & ipsa floruit, sed eo declinante similem sortita vicem Barbarorum prædæ cessit, variisque afflictis calamitatibus in angustum unius milliarum ambitum restricta hodie vix mille Domus complectitur, & una cum reliquis Aprutii civitatibus supremum Caroli VI. Au-

(1) Ughellus Tom. I. col. 393.

(2) Silius lib. 2.

Pars II. Lib. IV. Cap. XV. 1831

Auftriaci Imperatoris, & Neapolis Regis sceptrum veneratur, utili autem dominatu subest Serenissimæ Farnesiorum Familiæ.

Si Pinnenſium traditioni ſua, conſtat fides, oportet hanc Eccleſiam vetuſtiſſimam eſſe, ac parem cum Neapolitana, & Puteolana originem ſibi vendicare. De illa enim Ughellus ita ſcripſit: ⁽¹⁾ *A Sancto Patre ex ſeptuaginta duobus Diſcipulis uno Evangelii lumen accepit, primuſque fuit qui in ea Civitate gereret Episcopatum, Apoſtolorum Principe ita cenſente Petro.* Unde hunc Patram in Pinnenſium Episcoporum Catalogo primum collocat. Non alium hunc Patram arbitror eſſe, niſi *Patrobam*, cujus meminit S. Paulus in cap. ultimo Epistolæ ad Romanos; nullus quippe alius ex ſeptuaginta duobus Chriſti Diſcipulis reperitur *Patra* appellatus, ſed ſolum *Patrobas*. Hunc & Neapolitani, & Puteolani Episcopum ſuum fuiſſe gloriantur, Puteolanis præcipue favet omnium pæne conſenſus. Non ob id tamen Pinnenſis Eccleſiæ traditionem, qualis cumque illa ſit, parvi faciendam arbitror, quoniam, ut advertit Ferrarius in Vita S. Patrobæ: ⁽²⁾ *Etiſi diverſe de Patroba ſcribentium ſint ſententiæ, cujus Urbis fuerit Episcopus, fieri potuit ut plures Eccleſias inſtituerit, quarum dicatur Episcopus. Conſtans autem fama eſt illum Puteolanum Episcopum fuiſſe.* Nullus tamen alterius Pinnenſis Episcopi poſt Patrobam, ſeu Patram occurrit mentio niſi ad finem ſæculi quinti, quo *Romanus Pinnenſis*, ſeu *Pennenſis* Præſul ſubſcriptus legitur Concilio ſub Symmacho Romæ habito ann. 499. Pennenſis Episcopatus Sedi Apoſtolicæ immediate ſubest, ejusque mentio fit in cap. Qualiter, de Elect. & in cap. Nuper de Teſtam. Potentia

ac divitiis olim claruiſſe hunc Episcopatum Lucentius docet ex vetuſto MS. Eccleſiæ Cathedralis: Carolus enim Magnus Pennam Metropolim civilem declaratam cum plurimis Caſtris & oppidis juri Episcopi perpetuo ſubiecit circa annum 800. quam largitionem ſequuti Cæſares, ac Reges confirmare: ſed poſtea ob belorum turbines corruit Dominium Pennenſis Episcopi. Carolo Quinto Imperatore Regno Neapolitano potente Pennenſis civitas ejusque Dittio ceſſit in dotem Margaritæ Auſtriacæ Alexandro Mediceo deſponſatæ, quæ Mariti obitu prioris talami vinculo ſoluta ad ſecundas nuptias Farnelianas tranſiit, ſicque Ducatus titulo Farnesii Principes Parmæ & Placentiæ Duces nunc Pennæ dominantur. Remanet tamen adhuc Episcopo civilis poteſtas judicandi in primis & ſecundis inſtantiis, exigendi pœnas ex damnatis, & juramentum fidelitatis a Magiſtratu, imagines quædam ſuperſtites veteris Dominatus.

XXVI. Princeps Pennæ Templum Beatæ Virgini Angelorum, Divoque Maximo Levitæ ac Martyri Urbis Patrono dicatum antiquæ eſt ſtructuræ; cui inſerviunt tres Dignitates, ſcilicet Archidiaconus, Archipreſbyter, & Primicerius, decem Canonici, ſex Beneficiati Sacerdotes, & alii Preſbyteri, Clericique inferiores circiter viginti quinque. Sex illie Parœciæ, quarum una in Cathedrali. Eminent quoque alia Eccleſia Collegiata cui quatuor Canonici famulantur. Virorum Monaſteria ſeptem, & duo Monialium enumerantur: adſunt præterea Seminarium, Xenodochium, & Mons Pietatis. Inter Divos, quibus Pennenſis illuſtratur Eccleſia, nonnulli reponunt Sanctum Joannem Abbatem, de quo in

(1) Ughellus Tom. I. in Ap. col. 48.

(2) Ferrarius in Catal. die 4. Novemb.

in Martyrologio Romano hæc legimus. ⁽¹⁾ *Apud Pinnenfem civitatem natalis Beati Joannis magnæ Sanctitatis viri, qui de Syria ad Italiam veniens, & constructo illic Monasterio, multorum Servorum Dei per quatuor & quadraginta annos Pater exsistens, clarus virtutibus quievit in pace.* Non desunt etiam, qui cum Episcopum nominent. De eo plura Venerabilis Beda, Ufuardus, & alii. Descripserunt ejus Acta Mombritus Tom. II. Petrus in Catalogo lib. 3. cap. 207. Trithemius de Viris Illust. Ord. Sancti Benedicti lib. 3. cap. 283. ubi cum virum Sanctum & doctum prædicat. Ceterum Baronius in notis asserit, de civitate cujus in Martyrol. Rom. mentio habetur, variam admodum lectionem reperiri, cum alii habeant Pennanensem, alii Pinnariensem, Pinnenfem alii, seu Pennensem, vel Pennatenfem, ut Trithemius: ipse vero Baronius censet germanam magis esse lectionem, quæ *Pennenfem* exhibet. Eandem variam lectionem nuper exposuerunt Henschenius, & Papebrochius Tom. III. mensis Martii, pag. 30. ⁽²⁾ in Veteri *Lectionario*, seu *Passionario* Cathedralis Ecclesiæ Spoletanæ, Tom. II. pag. 182. hæc inscriptio extabat: *Vita vel transitus S. Joannis Paranen- sis die 19. mensis Martii.* Florus in Martyrol. Beda pariter *Paranenfem civitatem* nominat: Ufuardus *Pennanensem*; Martyrologium vero Romanum *Pinnenfem* appellat. Sed reiciendam esse hoc loco civitatem Pinnenfem recte admonet Ferrarius in Catalogo, qui S. Joannem Abbatem in Spoletana Diocesi Coenobium suum habuisse, ibique diem ultimum clausisse narrat, cujus Natalem diem Ecclesiæ Spoletana celebrat: ⁽³⁾ *Hic*, inquit, *ex Syria in Italiam veniens,*

in abditissimum locum ab Urbe Spoletana 3. mil. pass. distantem, cui Parana nomen erat, nunc vero vicus Perchii nominatur, recepit. Ubi erecto tuguriolo ad pyri radicem (unde & Pyrensis dictus est) abstinentiis, vigiliis, disciplinis, aliisque macerationibus deditus, ad eam famam sanctitatis pervenit, ut non modo incolas finitimos, sed & Joannem Episcopum Spoletinum ad se visendum traheret. Quo præsentem Episcopo pyrus ingens memorata folia & flores illico mense Januario mirabiliter edidit. Eo miraculo permotus Episcopus Monasterium ibidem extruxit: cui Joannes Abbas & Pater multorum Monachorum, Episcopo flagitante, annos 44. sanctissime præfuit, in jejuniis, orationibus, meditationibus, carnis castigationibus, & rerum divinarum contemplationibus se & suos discipulos exercens: tandem ætate confecta cum plures instituti sui discipulos reliquisset, anno salutis 550. 14. Kal. Aprilis animam Deo reddidit. Ex cujus corpore (tota civitate confluyente) suavissimus efflabat odor. Illud in arca marmorea in Ecclesia suo nomini in vico Paranensi dicata asservatur. Pyrus autem illa ad nostra etiam tempora extabat, extaretque nisi a rustico quodam fuisset excisa. Hæc Ferrarius ex Monum. Ecclesiæ Spoletinæ. Qui etiam in Notis redarguit eos, qui S. Joannem Pinnenfem civitati adscribunt, cum ex ipsius vita appareat, illum non apud Pinnam, sed in Paranensi vico apud Spoletum constituisse, ibique ei ab Episcopo Spoletino Monasterium extructum fuisse; nequaquam enim verisimile est Episcopum Spoletinum Pinnam longissime extantem profectum, ibi Monasterium ædificasse. Eadem de vico Perchii, sed quinque millibus passuum Spoletum distante habet

Ja-

(1) Martyr. Rom. die 19. Martii.

(2) Bollandus Tom. III. Martii pag. 30.

(3) Ferrarius die 19. Martii.

Jacobillus, pro ut etiam in Aëtis apud Bollandum legitur. Bernardinus Capellus apud eundem Bollandum cum Ferrario consentit, ab eodumtaxat discrepans in hoc, quod S. Joannem *Panacensem* vocat, a *vico Panaca prope Spoletum, apud quem Pater exstitit plurium Monachorum. Eundem ad Ecclesiam Spoletanam pertinere convincitur ex Aëtis, in quibus mentio fit Joannis Archiepiscopi Spoletani. Quid enim Antistiti Spoletano cum Joanne, si is non apud Spoletum, sed apud Pinnensem civitatem vitam peregrisset? Sed & illum Spoletane civitatis Beda, & Rabanus ad 14. Kal. Aprilis tribuunt; & in Ecclesia Spoletana quotannis ejus memoria in fastis celebratur.*

XXVII. *Adria* Plinio, Ptolemaeo, Livio, *Hadria* etiam, & *Atria* aliis dicta, olim Vestinorum, nunc Aprutii civitas arduo in colle posita 4. mil. pas. a Mari Hadriatico, 10. a Pinna distat. Eam Silius Italicus memorat sequenti carmine: (1)

Adria, & inclemens hirsuti signifer Aëli.

Livius itidem *Adriam*, & *Hadriaticum* agrum sæpe nominat, veluti Dec. 3. lib. 4. alias 24. dum scribit, (2) anno quinto secundi belli Punici *Adria* aram in caelo, speciesque hominum circa eam candida veste visas esse. Infra vero refert, Annibalem per *Hadriaticum* agrum transivisse. Romanorum coloniam deductam tradit in Epitoma lib. 11. quod Sigonius de Jure Italiae lib. 2. cap. 5. contigisse putat post Picentes devictos M. Attilio, L. Julio Coss. (3) unde apud eundem Livium inter eas Colonias recensetur, quibus a Senatu Romano gratia aëta fuerunt ob auxilia adversus Carthagi-

Pars II. Vol. III.

nenses præstita. Ab hac Urbe *Hadriaticum* Mare fuisse appellatum, P. Victor in Adriano, & quidam alii ipsum sequuti existimant. Sed falluntur, cum id nominis ab altera Urbe cognomine in Venetorum Provincia sita derivatum sit. Perspicuus est de hac re Livii locus Decad. 1. lib. 5. ubi de *Mari supero inferoque*, & Tusci primum utrique nomina imponentibus loquens, ait, (4) alterum *Tussum* communi vocabulo gentis, alterum *Hadriaticum mare ab Adriæ* Tuscorum colonia vocavere *Italicæ gentes*. Græci eadem *Tyrrhenum*, atque *Hadriaticum* vocant. Porro *Adria* Tuscorum colonia prope Venetos fuit. Idipsum Blondus in Aprutio, Leander, Sigonius, aliique viri eruditi affirmant. Nec dubium Strabonis quoque hanc fuisse sententiam, differens quippe de Venetorum Urbibus, quas inter connumerat *Adriam*, postea subdit: (5) *Adriam* ferunt *illyriam* fuisse Urbem, unde & *Sinu Hadriatico* nomen exigua mutatione, *literarum factum sit*. Alibi tamen hoc nomen non ab ipsa Urbe Veneta, sed a flumine cognomine eam alluente deductum ex Theopompi sententia prodit: (6) *Theopompus ait, Adriæ cognomentum a flumine esse deductum*. Ad mare quidem *Hadriaticum* adificata fuit *Adria* Aprutii civitas, sed ipsa mari nomen nequaquam dedit. Ornatissima hæc fuit cive Adriano Imperatore; de quo Sex. Aurelius Victor in Historiæ Augustæ Epitoma scriptis: (7) *Ælius Adriano Traiani principis consobрино Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Picentini*. Quod & magis explicat *Ælius Spartianus*: (8) *Origo, inquit, Imperatoris Adriani vetustior a Picentibus; posterior ab Hispaniensibus manat: sicut*

Z z

dem

(1) Silius lib. 8.

(2) Livius lib. 24.

(3) Idem lib. 7. al. 17.

(4) Idem Dec. 1. lib. 5.

(5) Strabo lib. 5.

(6) Idem lib. 7.

(7) Aurel. Victor Hist. Aug. Epit. cap. 25.

(8) Spartianus in Adriano.

dem *Adria* ortos majores suos, apud *Italicam*, *Scipionum* temporibus, re-
fuisse, in libris vite sue *Adrianus*
ipse commemorat. Et infra: *Adria-*
nus apud Neapolim demarchus in pa-
tria sua Adria quinquennalis fuit.
Hodie hæc civitas parva est, utili-
que Dominio subest Ducatus titulo
nobilissimæ Genti *Aquavivæ*.

XXVIII. Ex Aterno vetustissi-
ma *Pelignorum* Urbe, ex cujus rui-
nis *Piscaria* nobile oppidum suam
originem traxit, *Episcopatus* Sedem
Adriam fuisse translata[m] *Ughellus* (1)
tradit; qui etiam de illius unione
cum *Pennensi* hæc habet: *Pennensi*
olim *Ecclesiæ Innocentius IV. Pontif.*
Max. Hadrianensem Episcopatum de
novo erectum anno 1252. conjunxit.
Cathedralis Ecclesiæ *Deiparæ Virgi-*
ni in cælum Assumptæ consecrata est,
in qua divina perfolvunt viginti
Canonici, quorum quatuor dignitate
fulgent, scilicet *Archidiaconus*, *Ar-*
chipresbyter, & duo *Primicerii*. Ad-
sunt & alii sex Canonici *S. Grego-*
rii nuncupati, totidemque *Beneficia-*
ti; plures item *Presbyteri*, minores-
que Clerici, numero circiter 160.
Duæ in Urbe sunt *Paroeciæ*, octo *Vi-*
rorum, duo *Monialium Cœnobîa*,
Seminarium, duo *Hospitalia*, & *Mons*
Pietatis.

Utraque *Diœcesis*, *Pennensis*
nimirum, & *Adriensis* perampla est,
Terras, oppida, pagosque circiter
800. continens. In iis eminet *Angi-*
lus *Ptolemæo*, *Angulus* *Plinio*, *Urbs*
quondam *Vestinorum*, apud oram lit-
torales[m] *Aprutii*, iater *Adriam*, &
Aternum 8. mill. pass. a *Theate* fere
12. in *Occasum* distans, *Pinnæ* vici-
na. Ejus populi *Angulani* *Plinio* di-
cuntur. Nunc *Civitas S. Angeli* nomi-
natur. In hoc aliisque oppidis &
terris utriusque *Diœcesis* plurima ex-
tant *Monasteria*, & *Abbatîæ* *Con-*

floriales, ut vocant, *Cardinalibus*
S. R. E. in *Commendam* dari soli-
tæ. Has inter nobilis est *Abbatia*,
Sancti Bartholomæi de Carpineto
Ord. Divi Benedicti, postmodum u-
nita *Cisterciensibus Casænovæ*, quin-
gentorum jam quondam *Monachorum*
celebre domicilium, amplissimi juris
tum civilis, tum *Ecclesiastici*. Ere-
cta ea fuit a *Berardo Pennensi* *Co-*
mite, *Gaidolphi Pennensis* *Episcopi*
fratre ann. 962. cujus *fundationis* *Di-*
ploma *Ughellus* ex *Tabulariis* *Mo-*
nasterii Casænovæ transcripsit. Ex hoc
Diplomate constat *Pennæ* ejusque
Territorio proprios olim *Comites* præ-
fuisse: in eodem hoc *Territorio*, uti
etiam in *Aprutino*, *Termulensi*, &
Theatino insignem *Abbatiam S. Vin-*
centii Vulturnenfis non longe a *Vul-*
turni fluminis fonte conditam ab an-
no circiter 703. plura prædia, *Ec-*
clesiæ, & loca, quæ *Curtis* voca-
bant, possedisse proditum est in *Chro-*
nicò Vulturnenfis, quod nuper *Vir*
Clariss. Ludovicus Antonius Mura-
torius ex *MS. Codice Bibliothecæ*
Barberinæ publici juris fecit, inse-
ruitque *Tom. I. Par. II. Rer. Italic.*
ubi pag. 497. *Joannes Vulturnenfis*
ejusdem *Chronici* auctor recitat *Ju-*
dicium S. Henrici I. Imperatoris edi-
tum anno 1022. quo *Atonem Comi-*
tem cogit restituere multas *Curtis* &
Ecclesiæ *Hilario Abbati Sancti Vin-*
centii ad Vulturnum: inter quas plu-
res enumerat in *Territorio Pinnese*
sitæ. Ambæ *Diœceses* *Pennensis*, &
Adriensis earumque *Episcopus* nulli
subfuit *Metropolitæ*, sed uni *Apo-*
stolicæ Sedi parent.

XXIX. *Civitas Ducalis* *Urbs* est
Aprutii ulterioris juxta *Velinum* flu-
vium, 7. mill. pass. a *Reate* in Or-
tum, & 15. ab *Aquila* recedens. In
confinio *Ditionis Pontificiæ* sita est,
media in ipsa *Via Romana*, qua *Aqui-*
lam

(1) *Ughellus* *Tom. I. in Append. col. 48.*

Iam pergitur. Parva est ac recens, cujus prima fundamenta jecit Robertus Calabriae Dux Caroli Secundi Regis Neapolis filius, Anno 1308. die 15. Decembris, sicut ex Offreduccio Ancajano refert Pompejus Angelottus in suis Reatinis Commentariis. Non tamen statim Episcopali Cathedra fuit decorata, sed tantum Collegiata Ecclesia insignis intra Teatinæ Diocesis limites stetit: postmodum ab Alexandro VI. Summo Pontifice anno 1502. 24. Junii in Cathedralē erecta primum Episcopum. Apostolicæ Sedi immediate subiectum facta est Matthæum Urbinum Romanum. Verum paulo post, scilicet anno 1505. die 8. Novembris Julius Secundus, instante Joanne Cardinali Columna Reatino Episcopo, Episcopatus dignitatem illi ademit, Matthæo ad Calvensē Ecclesiam translato. Sed Cardinali Columna e vivis erepto, idem Julius Papa anno 1508. rursus eandem Ecclesiam Cathedralē esse decrevit, designavitque novo Episcopo Jacobo Alpharadio ab ipso creato Diocesim, parvam tamen. Cathedralis Ecclesia Sancta Maria de Populo appellatur:

duæ ibi Dignitates, nimirum Archipresbyter & Præpositus curam Animarum exercent: duodecim Canonici, duo Beneficiati, & alii inferiores Clerici ipsi inserviunt. In Urbe quatuor extant Paroeciæ, tria virorum Cœnobîa, unicum vero Sanctimonialium: extra mœnia alterum Capuccinorum. Illic etiam adsunt Seminarium Clericorum, Mons Pietatis, duo Xenodochia, & quatuor Laicorum Sodalitates. Ipsa civitas utilis Domini est Farnesæ Gentis. Diocesis etiam parva sequentia continet oppida, *Castellum S. Angeli*; ubi Collegialis assurgit Ecclesia, in qua divinis muneribus funguntur Archipresbyter, & decem Canonici: *Burgum*, ubi pariter eminet Ecclesia Collegialis, cui sex Canonici famulantur: *Cantalicem*, unde Sanctus Felix Capuccinus oriundus: *Sanctum Liberatum*, *Lugnanum*, *Paternum*, *Mozzam*, *Sanctum Sebastianum*, *Comaldum*, *Rocca di Fundo*, *Micianum*, *Balchabarlam*, *Pendentiam*, *Grotti*, *Casette*, *Sanctam Rufinam*, & *Lisitanum*. In his autem una & viginti Ecclesiæ Animarum curæ adscriptæ numerantur.

C A P U T XVI.

Synopsis.

I. *Aninium proprie dictum. Ejus limites, populi, Urbes. Gentis mores.*

II. *De Samnitium origine opiniones variae. Horum lex de Matrimonio.*

III. *Eorum potentia & opes. Invidia in Romanos. Fœdus cum Romanis initum.*

IV. *Samnites Sidicinis, & Campa-*

nis Romanorum Sociis bellum inferunt. Inde a Romanis arma in Samnites mota. Inter Romanos, & Samnites novum fœdus sanctum.

V. *Alias belli occasiones Samnites prætexant. Ipsi bellum a Romanis indictum & prospere gestum. Pax Samnitibus data.*

VI. *Rursum a Samnitibus arma in Romanos mota. Infamis Romanorum*
Z z 2 *clau-*

1836 Orbis Sacer & Profanus

clades ad Furcas Caudinas. Vindicta postea Romanis majore Samnitium dedecore.

VII. Nulli hostes Romanis infestiores Samnitibus. Nullum bellum diuturnius. Sepe victi, sepius rebellaverunt. Annibali adherent. Post bellum Punicum domiti, rursus in bello Socii deficiunt. A Sylla tandem detesti.

VIII. Misera dein Samnitium conditio. Plerique illorum varie interfecti. Urbes partim deletae, partim in vicis redactae.

IX. Additum Genti dedecus in Ludis Gladiatorum. Quidnam veteres Samnitibus Gladiatoris nomine intelligerent? Antiquorum hac de re dicta explicantur.

I.

Bea Samnitium regione, quæ Apennino & Mari Hadriatico clauditur, quam hodie *Aprutium* dicunt, ad aliam transcundum est Samnitium partem, quæ vetus Samnium proprie dictum continet. Quamquam difficile est Regionis hujus limites exacte delineare, quod plerique recentis ac laxioris Samnii Urbes, ac populos una sub Samnio comprehendant: quod præ aliis Ferrarius, Brietius, & Bau-drand faciunt. (1) Sigonius fortassis rem hanc accuratius perpendit de Agro Samnitium ita disserens. Samnium in longitudinem plus patet, quam latitudinem. Habuit a Septentrione Frentanos & Apulos, a Meridie Campanos & Lucanos, ab Occasu Aufones cum Pelignis, ab Oriente item Apulos cum Lucanis. Populi in his claruerunt præter ceteros Pentri, Caraceni, & omnium ultimi Hirpini. Samnitium capita

eidem Sigonio hæc nominantur, Saticula, Caudium, Æsernia, Allifæ, inde minora alia multa, Callise, Ruffrium, Plifia, Cluvia, Tifernus mons, Aufidena, Cimetra, Murgantia, Romulea, Ferentinum, Milonia, Aquilonia, Amiternum, Duronia, Sepinum, Velia, Palumbinum, Talefia, Maronea, Pentrorum Bovianum, Caracenorum Cominium, Hirpinorum, ut ait Plinius, Beneventum, Cosa, & Herculaneum. Nonnulla tamen loca Sigonius hic enumerat, quæ Aprutio sunt contributa. Plinius autem inter Samnites collocat Bovianum, Aufidenates, Æserninos, Fagos, Fugulos, Ficolenses, Sepinates, Treventinates. Strabo tamen lib. 5. Beneventum, & Venusiam velut præcipuas suæ ætate Samnitium Urbes commemorat. Et certe Beneventum a plerisque habitum est ut primum ejusdem Gentis caput. Præstantiores istius Regionis populos Silius Italicus iis versibus complexus est: (2)

*Affluit & Samnis, nondum vergente favore
Ad Penos, sed nec veteri purgatus ab ira.
Qui Batulum, Mucraque colunt, Boviana quique
Exercens lustra, aut Caudinis faucibus herent.
Et quos aut Ruffra, aut quos Æsernia, quosque
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.
Bruttius haud dispar, anlmorumque una juvenus
Lucanis excita jugis, Hirpinaque pubet.*

Fe-

(1) Sigonius de Antiq. Jur. Ital. lib. 1. cap. 20.

(2) Silius lib. 8.

Ferocissimam porro inter omnes Italicas Samnitium gentem fuisse ex eo intelligi potest, quod cum eis per annos octoginta quotidianis prope armis est dimicatum. Quocirca apud Florum hunc in modum scriptum reperimus: (1) *Samnites invasit Populus Romanus gentem, si opulentiam querat, aureis & argenteis armis discolore veste usque ad ambitum armatam; si insidiarum fallaciam, saltibus fere & montium fraude grassantem; si rabiem ac furorem, sacris legibus humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam; si pertinacliam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiores.*

II. Hujus gentis originem ostendit Cluverius Ital. Antiq. lib. 3. cap. 8. ubi de Aufonium gentem describit, quos postea dictos fuisse *Opicos*, & *Oscos* putat, ac tandem *Sabinos* & *Sabellorum*: horum deinde partem maximam *Samnites* vocatos. Hoc posterius quidem Cluverio concedimus, secus alterum; constat quippe ex antea dictis, cap. 1. *Aufones*, & *Opicos* *Oscosque* diversos fuisse populos. Id unum dumtaxat ex Strabone, quem Cluverius laudat, discimus, Aufones ab *Opicis* & *Oscis* sedibus suis pulsos solum vertere coactos. Fuit quidem Antiochi opinio, Aufones, & *Opicos* eandem fuisse gentem, uti est apud Strabonem: (2) *Super hoc litus universa est sita Campania: circa eam jacent cum tumuli terre fertiles, tum Samnitum Oscorumque montes. Antiochus ab Opicis habitatum fuisse eam regionem narrat, qui iidem & Aufones appellarentur. Mox contrariam assert Polybii sententiam. At Polybius significat se pro duabus diversis gentibus eos habere: ait enim Opicos & Aufones terram, que est circa Craterem, incoluisse. Alii ferunt cum ea loca quondam Opici & Aufones tenuissent, fuisse ea*

deinde ab Osa gente occupata, quæ a Cumaniis pulsa inde sit, quos rursus Etrusci eiecerint: etenim ob præstantiam campis illos multis fuisse certaminibus expeditos. Infra vero circa finem ejusdem libri de Samnitium a Sabinis origine hanc, ut ipse vocat, fabulam prodit: Ceterum de Samnitibus fabula talis fertur. Sabinos cum diuturno bello cum Umbris constitarentur, vocasse (quod & Græcorum faciunt quidam) diis se fructus ejus anni consecratos: potiusque victoria, immolasse partim, partim consecrasse ejus anni proventus: infecuta autem, sterilitate, monuisse quendam, prolem quoque fuisse diis dicandam: obtemperasse Sabinos, eoque anno editos filios Marti nuncupasse, cumque ii virilem attigissent ætatem, duce Tauro ad coloniam alicubi condendam emississe, Taurum in Opicorum regione procubuisse, missos his expulsi ea loca insedissee, Taurumque Marti, qui cum ipsis duellum dedisset, ex oraculo sacrificasse. Probabile porro est, eos diminutive, Sabellos a maioribus suis, Samnites (Græci Samnitas vocant) alia de causa nominatos. Aliorum deinde recitat, quas & reiecit, opiniones: Quidam, inquit, Spartanos etiam cum his habitasse dicunt, ideoque Græcis ipsos fuisse favisse, quosdam ipsorum Pitaneas ditos esse. Hoc figmentum apparet esse Tarentinorum, qui finitimis ac præpotentibus Samnitibus adulerentur, eosque sibi conciliarent: nam ab his missi sunt aliquando illis 80. millia peditum, & 8. millia equitum. Hæc Strabo de Samnitum origine, qui & præclaram legem pro despondendis puellis ab iisdem latam sic refert: Legem quoque apud Samnitas esse aiunt, præclaram & ad virtutem stimulos adentem: non enim licet filias quibus ipsi velint elocare: sed quotannis virgines decem, totidemque juvenum præ-

(1) L. Florus lib. 2. cap. 16.

(2) Strabo lib. 5.

1838 Orbis Sacer & Profanus

stantissimi deliguntur, quorum primo prima, eodemque dignitatis ordine relique coniunguntur: quod si quis honore hoc affectus a virtute deficiat, ignominia notato uxor admittitur. Quod autem ad nomen Gentis attinet, Festus ab hastis, quas ferebant, Samnites appellatos affirmat, hastæ enim a Græcis σάμνιαι unde σάμνιτας.

III. Eo autem potentia deventerunt Samnites, ut ad Latium usque aliquando imperium suum protenderint. Pulsis enim e Campania Ausonibus, Opicis, Oſcis, atque Etruscis ipsorum Urbes occupavere, atque in iis Capuam, tunc ejus Regionis facile principem ab Etruscis conditam: de qua Livius hæc tradit: (1) *Peregrina res, sed memoria digna traditur eo anno facta (nempe anno 331. U. C. A. Sempronio, & Q. Fabio Vibulano Coss.) Vulturum Etruscorum Urbem, que nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capi, vel (quod propius vero est) a campestri agro appellatam. Cepere autem prius bello fatigatis Etruscis, in societatem Urbis agrorumque accepti, deinde festo die gravatos vino epulisque incolas veteres novi coloni nocturna cæde adorti. Partim autem iis dolosis artibus, partim vi armisque antiquos Campaniæ populos propriis sedibus exegerunt: (2) *Si quidem, Strabone auctore, prioribus annis Samnites usque ad Latinam & Ardeam excursiones facientes, postmodum & Campaniam populantes late imperium obtinebant. Alioquin etenim imperiose dominantibus parere discentes statim editis obtemperabant. Gens opibus armisque valida non solum Campanis finitimis, verum etiam Romanis atrocissima intulit bella. Invidiam adversum vix nascentem Romanorum potentiam,**

primum exeruit, cum anno Urbis Conditiæ 344. Romanis superiori anno pestilentia, dein sequenti fame oppressis, per Legatos annonæ comæatus poscentibus, soli Samnites denegarunt. Rem narrat Livius: (3) *Pestilentia coorta, minacior tamen, quam perniciosior fuit. Defuncta civitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, pestilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, ut plerumque fuit, excepit. P. Atracino, C. Nautio Rutilio Coss. Jam famem, quam pestilentia tristior erat, ni dimissis circa omnes populos Legatis, qui Etruscum mare, quique Tyberim accolunt, ad frumentum mercandum, annonæ foret subventum, superbe a Samnitibus, qui Capuam habebant Cumasque, Legati prohibiti commercio sunt. Contra ea benigne a Siculorum tyrannis adiuti, maximos comæatus summo Etrurii studio Tyberis devexit. Primum istud fuit odii & æmulationis Samnitium in Romanos specimen. Nihilominus cum illi postmodum Romanorum vires augeri novissent, atque ab iis Tyburtes subactos, ac Tarquinienſes debellatos, anno U. C. 400. amicitiam Romanorum per Legatos expetierunt, (4) sancto cum ipsis fœdere, quod postea tam sæpe, non tamen impune violarunt. Duodecim tantum annis societas illa stetit, quibus nec dum elapsis, exortum est in Italia bellum, ab iisdem Samniticis dictum, quod annis duobus supra octoginta tenuit. Anno U. C. 411. ejusmodi bellum inchoatum est, quo, post Punicum, nullum aliud atrocius, Punico autem diuturnius. De cujus exordio Livius ita eleganter præfatur: (5)*

IV. *Maiora jam tunc bella & viribus hostium, & longinquitate re-*

(1) Livius Dec. 1. lib. 4.

(2) Strabo lib. 5.

(3) Livius Dec. 1. lib. 4.

(4) Idem lib. 7.

(5) Idem ibid.

regionum, vel temporum spatio, quibus bellatum est, dicentur. Namque eo anno adversus Samnites, gentem, opibus armisque validam, mota arma. Samnitium bellum accipit marte gestum, Pyrrhus hostis, Pyrrhum Panni secuti: quanta rerum moles? quoties in extrema periculorum ventum, ut in hanc magnitudinem, quæ vix sustineatur, erigi imperium posset? Paucis belli causam, progressus, & finem exponam, quæ Livius fusiore calamo persequitur. Ejus itaque causa fuisse Samnites, qui, quum plus viribus possent, Sidicinis iniusta arma, dein Campanis adiutoribus intulerunt. Hi gemino proelio victi ad Romanos confugiunt, Romani vero Samnites socios suos rogant, ut Socii novis parcerent, quod hi ferociter negarunt, responso etiam duriori ad dentes contumeliâ. Nam Samnitium Magistratus e Curia egressi, stantibus Romanorum Legatis, Præfectos cohortium vocantes iis clara voce imperarunt, ut prædatum in agrum Campanorum exemplo proficiscerentur. Hac legatione Romam relata, Patres solemnî more bellum adversus Samnites dixerunt. Missi igitur ambo Consules M. Valerius Corvinus tertium in Campaniam, A. Cornelius Cossus in Samnium utrobique decertarunt, quamquam haud pari fortuna. Valerius Samnites continuato tota die proelio vicit, & pertinaciore, quam hætenus visa fuerat, congressione, fatentibus Romanis nondum ferociiores sibi oppositos hostes: Samnitibus asserentibus ardere sibi visos hostium oculos, quibus plus sibi terroris, quam gladiis illatum. Cornelius Cossus alter Consul in Samnio certamen initio minus prospere aggressus præne ab hoste conclusus fuisset, nisi P. Decii Tribuni militum industria opportuno præsidio

adiutus, non solum liber, sed & victor effectus ignominiam rei male gestæ evasisset. Cum se se iterum Samnites collegissent ex fuga, ad Sueffulam iterum superati, & multos e suis, & 170. signa militaria perdidit. Tum certatim populi finitimi atque horum exemplo Samnites iniere fœdus cum Romanis, qui tam fortiter Socios suos defendissent: ipsi quoque Pœni gratulati sunt iis victoriam corona aurea in Capitolium missa, Pax aliquandiu Romanos inter ac Samnites stetit, donec anno U. C. 422. bellum Alexandri Regis Epiri in Lucanos, etiam Samnites eo traxit. ⁽¹⁾ Utramque gentem Alexander vicit, victorque cum Romanis percussit fœdus; ut communis iis pax esset, quibus erant communes hostes. Ast biennio post Samnites metu Alexandri in Epirum reversi jam liberi, arma in Sidicinos & Lucanos convertunt. Quocirca ii populi potentiores hostem metuentes Romam venerunt, *orantes ut in fidem reciperentur, si a Samnitium armis defensi essent, se sub imperio Populi Romani fideliter atque obedienter futuros. Missi tum ab Senatu Legati, denuntiaturque Samnitibus, ut eorum populorum finibus vim abstinerent, valuitque ea legatio non tam, quia pacem volebant Samnites, quam quia nondum parati erant ad bellum.*

V. Infidam fuisse Samnitium cum Romanis societatem paulo post eventus ostendit. Palæopolitis enim Samnitium auxilio fretis, vicinos Populi Romani Socios invadentibus ac depopulantibus, nova belli fax accensa est. Fama primum sparsa defectioni Campanorum Samnites imminentes admoturos castra. Tum Romæ denunciatum est, universum Samnium erectum, ac vicinos populos Privernatem, Fundanumque & For-

(1) Livius Dec. 1. lib. 8.

1840 Orbis Sacer & Profanus

Formianum haud ambigue ab iisdem in Romanos sollicitari. Ob hæc quum Legatos a Senatu mitti placuisset prius ad Samnites, quam bellum fieret, responsum redditur a Samnitibus ferox: *ultra incusabant iniurias Romanorum, neque eo negligentius ea, quæ ipsis obicerentur, purgabant, haud ullo publico consilio auxiliove iuvare Græcos, nec Fundanum Formianumve a se sollicitatos; quippe minime panitere se virium suarum, si bellum placeat; ceterum non posse dissimulare, ægre pati civitatem Samnitium, quod Fregellas ex Volscis captas dirutasque abs se restituerit Romanus Populus, coloniamque in Samnitium agro imposuerit, quam coloni eorum Fregellas appellent, eam se contumeliam iniuriamque (nisi ab illis, qui fecerint, dematur) ipsos omni vi depulsuros esse. Quum Romanus Legatus ad disceptandum eos ad communes socios atque amicos vocaret; quid perplexe agimus? inquit, nostra certamina Romani non verba Legatorum, nec hominum quicumque disceptator, sed campus Campanus, in quo concurrendum est, & arena, & communis maris belli decernet. Proinde inter Capuam Sueffulanæque castra castris conferamus, & Samnis Romanus ne imperio Italiam regat, decernamus.* Hoc responso Romanam relato, indignati Patres bellum Samnitibus indixere. Quod quidem feliciter primum gestum a Q. Publio Philone, & L. Cornelio Lentulo Consulibus, dein a Q. Fabio Maximo Rutiliano Magistro Militum, adeo ut Samnites pacem petere coacti sint; sed iis induciæ tantum datæ: quibus nec dum elapsis, integram a Samnitibus bellum male eis cessit. Siquidem creatus Dictator A. Cornelius Aruina eos magno proelio profigavit, in quo eorum Dux cecidit. Hac clade & iactura fracti

pacem petierunt, quam non obtinuerunt nisi induciarum violatarum auctorem Brutulum Papium traderent; qua deditione quam attriti essent, & ad quas angustias redacti viri superbissimi docuerunt. Nec ideo finis belli: repetitum illud vehementius anno U. C. 433. fataltum dedecore Romani nominis ob gravem ad Furcas Caudinas acceptam cladem, cum luculenta ignominia coniunctam; quam ex Livio enarrare lubet. ⁽¹⁾

VI. Samnites eo anno imperatorem Claudium Pontium Herenii filium habuerunt, patre longe prudentissimo natum, primum ipsum bellatorem ducemque. Is ubi Legatos, qui Romani ad dedendam rem missi erant, pace infecta rediisse conspexit, animum ad bellum strenue agendum applicuit. Ac primum stratagemate usus, exercitu ducto circa Caudium vicum, castra quam potuit occultissime ducit, inde ad Calatiam, ubi jam Consules Romanos Castraque esse audiebat, milites decem pastorum habitu mittit, pecoraque diversos alium alibi haud procul Romanis pascere jubet prædiis, ubi inciderint in prædatores, ut idem omnibus sermo constet, ac pari consensu asserant, Legiones Samnitium in Appulia esse, Luceriam omnibus copiis obsidere, nec procul abesse quin vi capiant. Jam & is etiam rumor ante de industria vulgatus venerat ad Romanos, sed fidem auxere captivi eo maxime, quod sermo inter omnes congruebat. Quare Romanorum Consules T. Veturius Calvinus, seu Cabuius, & Spurius Posthumus inito inter se consilio, Lucerinis bonis & fidelibus Sociis opem ferre statuunt. Dux ad Luceriam ferebant viæ, altera propter oram Superi Maris patens aperta que, sed

quan-

⁽¹⁾ Livius Decad. 1. lib. 9.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVI. 1841

quanto tutior, tanto vero longior; altera per Furcas Caudius brevior, sed ita natura loci est, saltus duo alti silvosi sunt, montibus circa se perpetuis inter juncti, jacet inter eos satis patens clausus in medio campus herbidus aquosusque, per quem medium iter est; sed antequam venias ad eum intrandæ primæ angustię sunt, & aut eadem, qua te insinuaveris, retro via repetenda, aut si ire porro pergas, per alium saltum arctiorem impeditioremque evadendum. In eum campum via alia per cavam rupem Romani milites ingressi, quum ad alias angustias protinus pergerent, septas dejectu arborum, saxorumque ingentium obiacente mole, invenere. Fraude hostium tum deprehensa frustra Romani ex angustis elabi tentant; præsidium enim in summo saltu conspicitur, quo progredi prohibentur; citati inde retro, qua venerant, pergunt repetere viam, sed eam quoque clausam suo obice armisque inveniunt. Clausis fatali prope insidiarum carcere Romanis omne consilium defuit, omnisque defecit spiritus. Ne Samnitibus quidem in tam lætis consilium suppetebat rebus. Tum Pontius advenit in Castra. Herennium patrem interrogavit, quid facto opus esset? Respondit sapienter; Romanos omnes aut intactos dimittendos ut amicos; aut omnes interficiendos ut hostes. Causas responsi sui has adiecit: *Priore se consilio, quod optimum duceret, cum potentissimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem amicitiamque: altero consilio in multas ætates, quibus (amissi duobus exercitibus) haud facile receptura vires Romanæ res, bellum differre: tertium nullum consilium esse. Neutrum prudentis senis consilium præstitit Pontius; spreta insuper Romanorum legatione*

Pars II. Vol. III.

æquam pacem poscentium, omnes exarmatos & seminudos sub jugum misit; ita dicuntur tres hastæ, quarum una duabus superposita est instar portæ. Hanc conditionem L. Lentulus Legatus admittendam putarat, & e Republica ac patriæ charitate esse probaverat, tam multos etiam ignominiose servari. Redierunt ergo omnes dedecoris pleni, primo Capuam, deinde Romam latebras quærentes. Jussi sunt tamen Consules a Senatu Dictatorem dicere, qui comitiis præset, quod & factum, dum Roma se ad relinendum dedecus fortiter juxta ac sapienter parat. Nec diutius dilata in Samnites vindicta: nam insequenti anno Romani ignominiam eluere conati sunt, creatis duobus Consulibus Q. Pubilio Philone, & L. Papirio Cursore omni exceptione dignissimis. Postumius Exconsul sententiam rogatus ostendit, pacem cum Samnitibus antiquandam esse eorum deditione, qui eam fecissent, cujus in sententiam frequens Senatus ivit. Itaque Postumius auctor hujus opinionis ejusque Collega pacis Caudinæ sponsores, vincti per Feciales traditi sunt Samnitibus, qui tamen eos solutos remiserunt in castra Romanorum. Papirius Consul Luceriam obsedit, in qua servabantur sexcenti Equites turpis obides fœderis; Philo in Samnio restitit: contra hunc pugnare Samnites, sed victi Luceria recessere. Pugnatum iterum ad Luceriam, frustra pugnam inhibere conantibus Tarentinis; rursus enim Samnites debellati, capta eorum castra, in omnes acerbe sævitum, nec animantibus quidem parcitum. Tandem Papirius vetuit cadem, ne sexcenti Equites ex desperatione hostium periculum adirent. Luceria, ergo fame compulsa se dedit, remissi Equites, septem millia San

A a a

tium

1842 Orbis Sacer & Profanus

tium sub jugum missa, & inter eos, uti scribitur, Pontius: Papirius in annum sequentem iterum creatus Consul; sicque Romani, quorum id maxime intererat, sibi factum esse satis putaverunt.

VII. Mirum sane post Caudinam cladem ita accensos ira Romanorum animos, viresque ex illata ignominia ipsis additas; contra vero

Samnitium res deinceps ita attritas, ut eosdem plus pœniteret Romanos iniuria affectisse, quam gaudium ipsis attulisset Romanos vicisse. Enim vero fractæ posthac sæpius Samnitium copiæ, milites Ducesque sub jugum missi, captæ eorum Urbes ac dirutæ, ac tandem Samnitium nomen penitus deletum: ut merito Horatius dixerit: (1)

*Cædimur, & totidem plagis confusimur hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.*

Lucanus itidem: (2)

*Mutavit translata locum, Romanaque Samnis
Ultra Caudinas speravit vulnere Furcas.*

Pluries induciæ Samnitibus petentibus datæ, pluries violatæ, semper tamen perfidia ipsis exitialis. Quinquaginta annis eos plane subactos a Fabiis atque Papiriis scribit Livius lib. 9. Qui & alibi refert, Samnites triumphos plures, quam ab Urbe condita anni sunt, dedisse: (3) *Quid autem, inquit, esse duo prospera in tot seculis bella Samnitium adversus tot decora Populi Romani, qui triumphos pæne plures, quam annos ab Urbe condita numeret?* Ipsorum Imperatorem C. Pontium, Caudinæ cladis ac dedecoris auctorem Fabius Maximus ductum in triumpho securi percussit. (4) Eorum septem millia ac septingenta a M. Attilio Consule capti, nudique sub jugum missi, cæsi vero ad quatuor millia ostingenta. (5) Innumeris aliis cladibus fracti foedus sæpius poposcerunt; sed infidæ Genti vix unius alteriusve anni induciæ concessæ. Post tot clades, urbesque eorum præcipuas a Romanis captas, cum viribus profus de-

stituti essent, pax ipsis tributa; verum adventu Annibalis, post Cannensem cladem statim rupta; nequidpiam Samnitibus familiarius fuit quam a Romanis deficere, iisdemque insidias struere. Bello Punico feliciter confecto, Samnites rursus domiti: sed cum postea Maricum, seu Italicum bellum exortum esset, Samnites occasione accepta rursus rebellaverunt. Initio eis res prospere cessit: nam Lucio Cæsare Consule infelicitè pugnante, Nola Colonia in potestatem Samnitium, cum L. Postumio Prætorē venit, qui & ab iis interceptus est. (6) Verum haud multo post Sylla Samnites prælio vicit, bina eorum castra expugnavit: eosdem rursus aggressus multis præliis fudit: eorundem quatuor millia, vel ut alii tradunt, sex millia in Circo maximo, seu, ut nonnulli referunt, in Campo Martio ad Ovilia, militibus ad eadem immixtis tradidit jugulanda per tres dies continuos, clamitans, Romanum Populum nunquam pace

(1) Horatius lib. 2. Epist. 2.

(2) Lucanus lib. 2.

(3) Livius Dec. 1. lib. 7.

(4) Florus in Epist. lib. 22.

(5) Livius Dec. 1. lib. 10.

(6) Florus Epist. lib. 72. 73. 75.

pace fruiturum, quamdiu Samniticum superesset nomen. Equitibus quidem fors belli peperisset; sed eos quoque proscriptio est infectatus. Tanta vero rabie idem Sylla, quod vixit, in Samnites exarsit, ut plebsque ipsorum Urbes funditus everterit, atque in vicos redegerit.

VIII. Quam misera fuerit Samnitium conditio Strabonis ætate, ipsemet libro quinto paulo ante finem narrat, ea complexus brevi historiæ compendio, quæ nuper retulimus: (1) *Ceterum, inquit, hac tempestate omnino sunt confecti cum ab aliis, tum a Sylla, eo qui solus Rempublicam Romanam in sua habuit manu. Is enim cum multis præliis Italiam rebellionem evertisset Samnitas cernens solos propemodum adhuc nondum dissipatos ita unanimiter bellum gerere, ut etiam ad ipsam Romam ducerent, ante Urbis Romanæ mentia prælium cum eis conferuit, partimque in pugna eos delevit, edito ne quis Samnis vitæ caperetur, reliquos cum arma proteicessens (ad quatuor aut quinque millia virorum fuisse traditur) in Ovile Campi Martii deductos iniecit, triduoque post immixtis militibus universos trucidavit, proscriptiōibusque institutis non ante finem fecit, quam quidquid Samnitici erat nominis aut occidisset, aut Italia elecisset, incusantibusque tantam ejus sævitiam respondit, experientia se edoctum, neminem quemquam Romanorum quieturum, quamdiu Samnites inter se cohererent. Itaque nunc alie Urbes in pagos degenerarunt, alie prorsus sunt abolite. Boianum, Æsernia, Pauna, Telesia Venafro adiacens, alieque similes non merentur inter Urbes censeri: quarum nos mentionem tamen ob Italiæ gloriam & potentiam fecimus.*

Beneventum quidem & Venusia bene adhuc habent. Samnii fatale excidium eleganter quoque descripsit L. Florus: (2) Populus Romanus Samnitas invasit. Hos quinquaginta annis per Fabios & Papyrios patres, eorumque liberos ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas Urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum.

IX. Haud fatis fuit Romanis Samnium debellasse, ac tandem delevisse. Additum præterea quoddam perennis veluti ignominie dedecus, institutis gladiatoribus, qui in ejusdem Gentis ludibrium inter publicos ludos Samnites appellarentur; ut testatur T. Livius sub finem lib. 9. (3) *Et Romani quidem ad honorem Deum insignibus armis hostium uti sunt: Campani ab superbia, & odio Samnitium gladiatores, quod spectaculum inter epulas erat, eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. A Campanis quidem initio prodiit mos iste, postea tamen ad Romanos transiit; quem etiam Tullius in Tusculanis insinuat: (4) Quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutavit umquam? quis non modo stetit verum etiam decubuit turpiter? quis, cum debuisset, ferrum recipere jussus, colulum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. Ergo hoc poteris Samnis spurcus homo, vita illa dignus locoque? Idemque de Orat. lib. 2. ait: (5) Atque ejusmodi illa prolusio debet esse, non ut Samnitium, qui vibrant, hastas ante pugnam, quibus in pugnando nibil utantur, sed ut ipsi sententiis, quibus proluferunt, vel pugnare possint. Et lib. 3. ex Lucillio: Quamvis bonus ipse Samnis in bello, ac rapibus civis satis asper.*

A a 2

So.

(1) Strabo lib. 5. Edit. Græco-Latin. pag. 173.

(2) L. Florus de. Gest. Rom. lib. 1. cap. 16.

(3) Livius Dec. 1. lib. 9.

(4) Cicero lib. 2. Tusc. quæst.

(5) Idem lib. 2. de Orat.

1844 Orbis Sacer & Profanus

Solini pariter celebris est locus, Polyhistor. cap. 1. ⁽¹⁾ Varro in relatione prodigiose fortitudinis annotavit, Titanum gladiatorem natura Samnitum fuisse, qui & relictis & transferis nervis non modo crate pectoris, sed & manibus cancellatis ac brachiis, omnes adversarios levi tactu, pene securis congressionibus, vicerit. Ubi Delrius Samnitum genere intelligit; at Plinius Samnitum tantum armatura ornatum in ludo gladiatorio scribit. Dicti enim hi gladiatores eo nomine sunt, non quod essent origine & patria Samnites, nec quod Samnites ullam naturalem aptitudinem ad gladiatorem habent, sed quod ipsi gladiatores Samnitium armis uterentur. Perspicuum id est ex supra laudatis Livii verbis. Quemadmodum orna-

menta eorum apud Senecam & Suetonium similiter sunt arma, ut observat Salmastius ad Solinum pag. 35. qui etiam adnotat pag. 39. ex Festo, sic gladiatores a genere armorum, Samnites dictos, sicuti *Assimillones*, seu *Murmillones*, & *Murmiliones* Plinio, antea Galli vocabantur, quod genere armaturæ Gallico uterentur. Siquidem apud Festi Abbreviatorem in antiquissimo exemplari MS. *Murmulionida* seuta nominantur; & alibi de Retiario adversus Murmilionem pugnante legimus: *Retiario adversus Murmulionem pugnanti: & Murmulionicum armaturæ genus Gallicum est*. Qua de re pluribus differit idem Salmastius Exercitat. Plinianis ad Solinum pag. 43.

C A P U T XVII.

Synopsis.

- I. *Beneventi situs: antiquum, ejus nomen a Romanis mutatum. Mutationis causa.*
- II. *Hæc civitas non a Romanis condita, sed Colonia deducta. Vetus illius origo.*
- III. *Totius Samnii fuit Caput, præsertim sub Longobardis. De Samnio Urbe auctorum opiniones.*
- IV. *Ereptum Samnitibus, Romano- rum fit Colonia. Insignes viatorias de Panis apud Beneventum a Romanis reportatæ. In Bello Punico fidem Romanis servavit.*
- V. *A Torila expugnatur & muris exiit. Ab Authare Longobardo- rum Rege in deditionem accipitur.*
- VI. *Ducatus Beneventani exordium. Zoto primus Dux ab Albuino Rege creatus.*

- VII. VIII. *Amplitudo antiqui Ducatus Beneventani. Ex ipso Capuæ & Salerni Principatus divulsi. Tempora & causæ hujus divisionis indicantur.*
- IX. *Græci Beneventum expugnant. Inde Beneventani Ducatus Longobardis creptus.*

- X. *Wido Rex Italiæ Græcos Bene- vento expulsi. Capuæ Principes Bene- ventanum Ducatum obtinent. Eum- dem Normanni occupant. Romana Ec- clesiæ restituitur.*

- XI. *Normanni ob invasum Beneven- tum anathemate percussi. Pacem cum Rom. Pontifice ineunt. Summi Ponti- fices Beneventum sibi reddi procurant. Apostolica Sedi subicitur.*

- XII. *A Saracenis, Græcis, aliisque hostibus plurimis damnis afficitur.*

- XIII. *Viri illustres cives Beneventani.*

I. Tam-

(1) Solinus Polyhistor. cap. 1.

I. Ametfi Beneventum
priscis temporibus
non totius Samnii,
sed Hirpinorum,
dumtaxat Caput ex-
titerit; postmodum

tamen, præsertim a Longobardorum
ætate eo potentia & amplitudinis per-
venit, ut non Samnii solum, sed plu-
rium etiam Apulæ, imo & Campa-
niæ Civitatum Metropolis haberetur;
Ducum ac potentium Principum Se-
des effecta. Est autem Beneventum
ad Calorem & Sabbatum flumina,
in campetri solo situm, cui amœni
colles sunt proximi, fertiles villisque
longe ac late frequentati. Priscum
ei nomen *Maleventum* fuit, postmo-
do feliciori omine in *Beneventum*
a Romanis mutatum. Utriusque no-
minis meminit Livius: (1) *Samnites,*
nisi qui Maleventum, cui nunc Urbi
Beneventum nomen est, perfugerunt.
A Græcis cum prius infaustum no-
men accepisset, Romani postmodum
eo coloniam deducentes alterum fau-
stius indidere, uti ex Festo disci-
mus: (2) *Beneventum, inquit, cum*
colonia deduceretur appellari ceptum
esse melioris ominis causa, cum eam
Urbem Græci incolentes ante Maleven-
tum appellarent. Unde notum illud
est apud Plinium: (3) *Hirpinorum co-*
lonia Beneventum auspiciatus mutato
nomine, quæ quondam appellata Ma-
leventum. Corrigendus idcirco Pro-
copius dum prius illud nomen in-
faustum a Romanis inditum tradit: (4)
Jam ante Belisario se sponte dedide-
runt, nullo constricci Gothorum præ-
sidio, Calabri, Apulique, cum maris
accolæ, tum mediterranea incolentes:
in quorum Urbibus est Beneventum,
olim Maleventum a Romanis dictum.
Forsthan Scribarum incuria præter-

missum post vocem *Maleventum* com-
ma mendum illud effecit, quo addi-
to legitimus erit sensus, *Urbem olim*
Maleventum, Beneventum a Romanis
dictum. Id quippe declarant, quæ
sequuntur, verba: *Nunc autem Be-*
neventum vocant, execrationem vitan-
tes priori inditam nomini. Nam vox
quidem Latina ventus auram spiran-
tem significat. In Dalmatia vero, quæ
contra hanc Urbem in adversa conti-
nente sita est, malus ac vehementissimus
ventus bacchatur, qui quoties flare cæ-
perit, in via neminem reperire est: at
omnes se domi tenent. Is enim est ven-
ti impetus, ut equitem cum equo in
sublime rapiat, ac diu per auras cir-
cumactum, quocumque fors tulerit,
proiciens enecet. *Molestia, quam af-*
fert hic ventus, non experti est Bene-
ventum, quippe contra Dalmatiam,
ut dixi, editoque in loco positum. Ob
hanc igitur causam Romani oblittera-
to veteri nomine execrabili, novum
faustissimum indiderunt. Seu, ut aliis
placet, Beneventum dixerunt, quod
prospera eis in illo bello Samnitico
cessissent, ac post reportatam de ho-
stibus victoriam, bonam illic statio-
nem invenissent. Mala enim nomina
fugiebant Romani, quod essent mali
ominis.

II. Auctor Historiæ Miscellæ nu-
per editus Tom. I. Rerum Italica-
rum, lib. 2. pag. 12. Beneventi ori-
ginem in Romanos reiecit; sic enim
asserit: *Condita a Romanis civitates*
Æriminum in Gallia, & Beneventum
in Samnio. Quod P. Sempronio, &
Ap. Claudio Coss. factum narrat.
Verum tunc non primum conditæ
fuerunt ex civitates, sed a Roma-
nis Coloniam deductæ, ut videre est
apud Polybium, Livium, Velleium,
& Eutropium. Quare Beneventi ori-
gi-

(1) Livius Dec. 1. lib. 9.
(2) Festus.

(3) Plinius lib. 3. cap. 11.
(4) Procopius lib. de Bello Goth. cap. 15.

1846 Orbis Sacer & Profanus

ginem hanc refert Procopius: ⁽¹⁾ *Eam Urbem filius Tydei Diomedes, ab Argis olim post excidium Ilii pulsus condidit, ibique in monumentum reliquit apri Calydonii dentes, qui ipsius patruo Meleagro in venationis præmium cesserant. Ibidem etiamnum seruantur, visendi sane: ut qui non minus palmos tres orbe lunato colligant. Illic insuper cum Anchisa filio Ænea, qui Ilio venerat, Diomedem egisse ferunt, eique ex Oraculi præscripto dedisse Palladis simulacrum, quod rapuerat, Ulyssæ socio; cum ambo illum, priusquam a Grecis caperetur, exploratum visissent. Nam illi postmodum, ut fama est, egrotanti, consultum de morbo Oraculum respondit, numquam ipsum conuoliturum, nisi viro Troiano illam iraderet statuum: quæ nunc ubi terrarum sit, Romani se scire negant. Ejus tantum speciem ostendunt incisam lapidi, & in Æde Fortunæ hac etiam ætate positam pro aneo Palladis simulacro ad exortivum templi latus sub dio flanti. Illa autem imago lapideæ habitum refert bellantis, hasta, veluti ad conflictum, protenta. Tunicam talarem habet, nec vultu reddit facta a Grecis Ælinervæ signa, sed iis est plane similis, quæ veteres formabant Egyptii. Palladium Constantinus Augustus (si audimus Byzantios) in foro, cui nomen tribuit suum, defodit. Ita Procopius: qui ea, quæ de Diomede Beneventi conditore scripsit, a Solino accepit asserente: ⁽²⁾ *Notum est Argos, & Beneventum a Diomede constitutos. Quod pariter affirmat Servius exponens illud Virgilii carmen lib. 8. Æneid. 2.**

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad Urbem.

Ubi ait: *Diomedes postquam reperit ira Veneris a se vulneratæ, uxorem, apud Argos cum Cillabaro, ut Luci-*

lius, vel Cometa, ut plerique tradunt, turpiter vivere, noluit reverti ad patriam, sed tenuit partes Apulie: & edomita omni montis Gargani multitudine, in eodem tractu civitates plurimas condidit. Nam & Beneventum & Aquumtuticum ipse condidit, & Arpos quæ Argiripa dicitur.

III. Hanc Urbem Plinius, ut vidimus, in Hirpinis collocat, Hirpinorumque coloniam appellat: sed Strabo lib. 5. Ptolemæus, Livius, ceterique in Samnio statuunt. Tameñ in idem utrumque recidit, cum Hirpinorum Provincia intra Samnium consisteret. Nec in Samnio solum, sed etiam postea a Longobardorum temporibus Beneventum, totius Samnii caput extitit; adeo ut ejus Dynastæ Samnitium Duces & Principes, ipsaque Urbs proprio nomine Samnium, Beneventaniquæ cives Samnites fuerint a Scriptoribus non semel appellati. Id erudite probat Camillus Peregrinus, Dissert. de Ducatu Beneventano testimoniis Pauli Diaconi lib. 4. cap. 15. sive 46. Anonymi Salernitani par. 4. num. 6. Ipsosque Beneventanos Samnites nuncupatos, apud Anonymum etiam legimus auctorem Translationis S. Mercurii Martyris, in antiquis Membranis metricè descriptæ, atque apud Guilielmum Apulum lib. 2. Rerum Nortmannicarum. Verumtamen quod Urbs Beneventum dicta nonnumquam fuerit Samnium, in aliis sermonibus soluto, nec ambiguo ejusdem Translationis manu exaratis legitur Actis. Hinc Aimoino ⁽³⁾ integer Ducatus Beneventanus dictus est *Provincia Samnia*, ubi de Rege Carolomanno, qui ad Monasterium S. Benedicti in Samnia Provincia juxta Cassinum Castrum constitutum Deo serviturus, venisse dicitur. Ceterum ipse Peregrinus

(1) Procopius lib. cit.

(2) Solinus cap. 8.

(3) Virgil. Æn. lib. 8. & ibid. Servius.

(4) Aimoinus lib. 4. cap. 40.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1847

grinus censet, aliam a Benevento longe diversam fuisse antiquam Urbem *Samniam*, Paulo Diacono memoratam lib. 2. cap. 11. sive 20. cujus verba hic damus: ⁽¹⁾ *Quartadecima Provincia Samnium, intra Campaniam, & Mare Adriaticum, Apuliamque a Pisclaria incipiens habetur. In hac sunt Urbes, Theate (alias Theata Lind.) Aufidena, Hifernia (alias Efernna) & antiquitate consumpta Samnium, a qua tota Provincia nominatur, & ipsa harum Provinciarum caput ditissima Beneventus (alias Beneventum Lind.) quo loco Paulus Diaconus veterem Urbem Samnium consumptam asserit, atque a Benevento discretam. Exstitisse autem creditur antiqua Urbs Samnium ad Sancti Vincentii Martyris, juxta ortum fluminis Volturni, celeberrimum olim Monasterium, quod in loco Samnia, finibus Beneventanis constructum quam saepissime reperitur in Chronico ejusdem Monasterii ab Joanne Monacho elaborato. Mox laudatus Camillus Peregrinus refert contrariam Philippi Cluverii sententiam, lib. 3. Antiquae Italiae, cap. 7. ex vetustarum Italicarum Urbium albo eam expungentis, hoc argumento; quoniam soli Paulo Diacono memoratur, qui suum hausit errorem ex Floro lib. 1. cap. 16. de Samoitis a Romanis ita domitis ac subactis, ipforumque Urbibus dirutis perhibente, ut Samnium (Flori sunt verba) in ipso Samnio requireretur. Ad quae ait Cluverius: ⁽²⁾ *En hic de Regione loquimur, ille autem oppidum intellexit. Verum Peregrinus respondet, Paulum suae sententiae fundum nequaquam hausisse a Floro, qui non armorum vi ut ille, Samnii Regionem & Urbes, sed antiquitate consumptam Samnii Urbem pronuntiavit: quod pe-**

rinde fuit ac dicere, ad sua prope tempora eam pervenisse, nulla hostili clade deletam; idque cum praefato Chronico Sancti Vincentii convenientissime congruit, in quo excitatum traditur memoratum Monasterium initio ejus seculi, quo desinente Paulum vixisse constat. Haecenus Camillus Peregrinus. Ast Vir Clarissimus Antonius Ludovicus Muratorius, Tom. V. Rer. Italic. pag. 433. col. 1. in Notis ad Paulum Diaconum, num. 145. ea verba, & antiquitate consumpta Samnium, non cum ipsa Urbe Samnium dicta, sed cum antecedente Hifernia sic coniungit: *Alias Efernna, quae est antiquitate consumpta*. Lind. ut ut res sit, id unum certum habetur, Beneventum tunc temporis totius Samnii caput extitisse.

Obiter hic adnotandum reor, quod de Samnitum nomine idem Paulus Diaconus tradit: ⁽³⁾ Porro, inquit, *Samnites nomen accepere olim ab hastis, quas ferre solebant, quasque Graeci Saunitas dixerunt, coloniam Boianum vetus, &c.* Lindanus ex adverso putat, Samnites nomen suum accepisse olim a Samnio colle, quem primum infederant.

IV. Sed ut ad Beneventum redeamus, praeter antiquos Scriptores, quos antea retulimus, illam commemorat Horatius satis lepide hinc carminibus: ⁽⁴⁾

*Tendimus hinc recta Beneventum:
ubi sedulus hospes.*

*Pene arsis, maeros dum turdos ver-
sat in igne.*

Ejas

(1) Paulus Diac. de Gest. Longob. lib. 2. c. 20.

(2) Cluverius lib. 3. Antiq. Italic. cap. 7.

(3) Paulus Diac. loc. cit.

(4) Plinius lib. 3. cap. 11.

(5) Horatius Satyr. 5. lib. 1.

1848 Orbis Sacer & Profanus

Ejus sæpe Livius meminit, nempe Dec. 1. lib. 9. quum refert, apud Beneventum triginta millia Samnitium cæsa, aut capta Sulpitio, & Petilio Consulibus. Ereptum deinde Samnitibus, Coloniamque deductam in Epitoma apud Florum narrat: ⁽¹⁾ *Colonia deducta Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Annibalem ex Hirpinis in Samnium transiisse, ac Beneventanum agrum depopulatum esse, scribit Dec. 3. lib. 2. alias 22. Infra vero insignem victoriam a Graccho de Hannone Pœnorum Duce prope Beneventum reportata hæc habet: ⁽²⁾ Q. Fabius Cossi ad Caslinum tentandum, quod præsidio Punico tenebatur, venit, & ad Beneventum vel ex composito, parte altera Hanno ex Brutiis cum magna peditum equitumque manu, altera T. Gracchus a Luceria accessit, qui primo oppidum intravit, deinde ut Hannonem ferme tria millia ab Urbe ad Calorem fluvium Castra posuisse, & inde agrum populari audivit, & ipse egressus manibus mille ferme passus ab hoste castra locas, ibique concionem militum habuit. Prælio in posterum diem pronuntiato concionem dimisit. Nec hostes moram dimicandi fecerunt. Decem & septem millia peditum erant, maxima ex parte Brutiis ac Lucani, Equites mille ducenti, inter quos pauci admodum Italici, ceteri Numide fere omnes Maurique. Pugnatum est acriter & diu quatuor horis, neutro inclinata est pugna. Tandem victi Carthaginenses a Romanis victoribus. Iraque minus duo millia hominum ex tanto exercitu, & eo maior pars equitum cum ipso Duce effugerunt, alii omnes cæsi, aut capti; capta & signa duodequadragesima, ex victoribus duo millia ferme cecidere; præda omnis, præterquam hominum captorum,*

militi concessa est. Signum deinde colligendi vasa dedit, militesque prædam portantes, agentesque per lasciviam & jocum ita ludibundi Beneventum redire, ut ab epulis celebrem festumque in diem actis, non ex acie reverti viderentur. Beneventani omnes, turba effusa, quum obviam ad portas exissent, completi milites, gratulari, vocare in hospitium. Apparata omnia omnibus in propatulo ædium fuerant, ad ea invitabant, Gracchumque orabant, ut epulari permitteret militibus. In simulacrum celebrati ejus diei Gracchus, posteaquam Romanus rediit, pingi jubet in æde Libertatis, quam Pater ejus in Aventino ex multis pecunia faciendam curavit dedicavitque.

Haud minus celebris fuit altera victoria, quam Fulvius Consul de eodem Hannone Pœnisque retulit. Ingentem rei frumentariæ copiam Hanno ex Capuano finitimisque agris ad Annibalis exercitum deferrebat. ⁽³⁾ Legati decem extemplo a Beneventanis ad Consules circa Bovianum, ubi Castra Romanorum erant, missi rem nuntiare. Fulvius nuntiis acceptis profectus nocte Beneventum moenia est ingressus. Ex propinquo agnoscit Hannonem cum exercitu parte profectum frumentatum, duo millia plaustrorum, inconditam inermemque aliam turbam advenisse, per tumultum ac trepidationem omnia agi, castrorumque formam & militarem ordinem, immixtis agrestibus iis ex terris, sublatum. His satis compertis Consul clam Romanos milites Benevento egredi jubet Castra Punica expugnatos. Quarta vigilia profecti, paulo ante lucem quum ad castra pervenissent tantum pavoris iniecerunt, ut si in plano castra posita essent, haud

(1) Florus in Epit. lib. 15.

(2) Livius Dec. 3. lib. 4.

(3) Ibid. lib. 5.

haud dubie primo impetu capi poterint: altitudo loci, & munimenta defenderunt, quæ nulla ex parte adiri nisi arduo ac difficili ascensu poterant. Luce prima prælium ingens accensum est, nec vallum modo tutarunt Pœni, sed ut quibus locus tutior esset, deturbant nitentes per ardua hostes: vicit tamen omnia pertinax virtus, & aliquot simul partibus ad vallum ac fossas perventum est. Consul cum militum periculum cerneret, abstinendum potius incepto credidit; sed milites ardore pugnandi incensi, tandem trans vallum hostium traicientes Pœnos feroci animo aggrediuntur, vulnerant, obvios quosque trucidant: capta ab iis momento temporis, velut plano sita castra, nec permunita, cædes inde non jam pugna erat, omnibus intra vallum permixtis. Supra sex milia hostium cæsa, supra septem milia capiuntur, cum frumentatoribus Campanis, omniumque plaustrorum & jumentorum apparatu capta, & alia ingens præda fuit. Inde dejectis hostium castris Beneventum reditum est. Hac victoria obtenta, Romanæ res erigi plurimum cœpit, Punica deprimi; indeque Annibalis vires fractæ numquam deinceps erigi potuerunt. Illud præterea Beneventanorum gloriæ accessit, actas ipsis a Senatu Romano gratias, quod inter eos colonos fuerint, qui Romanam classem adversus Carthagenenses instructam præsidio muniissent, teste Livio Dec. 3. lib. 7. alias 27. Pulso tandem Italia Annibale cum postmodum Maricum bellum exarsisset, in quod & Samnites conspirasse antea diximus, Beneventum etsi iram Syllæ evaserit, Colonis tamen multum fuisse destitutum, inde conicio, quod rursus a Nerone Claudio Cæsare

Pars II. Vol. III.

eo deducta Colonia fuerit. Sic enim apud Frontinum proditum esse novimus: ⁽¹⁾ *Beneventum muro ducta Colonia, Concordia dicta: deduxit Nero Claudius Cæsar. Iter Populo non debetur. Ager ejus lege triumviraliter veteranis est assignatus.*

V. Urbs sane præclarissima fuit, nedum totius Samnii primaria, verum etiam ceteris in Italia rerum gestarum multitudine ac magnitudine copiosior. Variæ alioqui fortunæ exemplum reliquis nobilissimis civitatibus aliquando extitit. Ab Annibale primum direpta, mox a Romanis restituta ac muro cincta ad Tutilæ usque Gothorum Regis temporis floruit. Is enim sævissimus Princeps Italiam invadens, multis ejus Urbibus captis, ⁽²⁾ *In Campaniam & Samnium repente ingressus, Beneventum Urbem validam nullo negotio in potestatem suam redegit, ejusque muros æquavit solo; ne advectæ Bizantio copie, facti e munito loco eruptionibus, Gothos infeslerent.* Hæc Procopius lib. 3. de Bello Gothico; ex quo eadem pæne verba excerpit Sigonius, de Occidentali Imperio, lib. 19. Exactis Italia Gothis a Narsete, Beneventum rursus instauratum est. Verum paulo post Longobardorum armis cessit, Autharis ipsorum Regis potentia captum. Qua de re audiendus est Sigonius lib. 1. Hist. de Regno Italicæ sic loquens: ⁽³⁾ *His rebus prospere gestis inflatus Autharis cum ceteriorem Italiam ferme omnem suam ad obsequium redegerisset, quod nemo adhuc fecerat, ulteriorem sibi tentandam existimavit, ea spe illectus, si virtuti fortuna non invideret, haud magno negotio brevi se Romæ quoque, ac totius Italiae positurum. Itaque convocato exercitu appetente vere in Ducatum Spoletanum processit, ac dissimu-*

B b b

(1) Frontinus lib. de Coloniais.

(2) Procopius de Bel. Goth. lib. 3. cap. 6.

(3) Sigonius lib. 2. de Reg. Ital. ad ann. 589. pag. 15.

simulato itineris sui consilio repente, inde Samnium penetravit. Ea loca, quod a Longobardorum sedibus essent remota, exiguis ab Imperatore praestidiis tenebantur. Itaque exercitu ad eas regiones ex improvviso adducto tantam populis trepidationem iniecit, ut sine certamine cum alia oppida, tum caput ipsum Provinciae Beneventum ad deditionem adduxerit. Addit Paulus Diaconus, eundem eodem victoriae impetu Rhegium usque extremum Italiae oppidum ad mare pervenisse, & columnam in mari positam ex equo, cui insidebat, hasta contigisse, camque terminum imperii Longobardorum futuram dixisse: eandemque usque ad suam aetatem columnam Autharis appellatam. Pauli Diaconi locum, unde haec accepit, Sigonius minime citat exploratus nihilominus est in lib. 3. de Gestis Longobardorum cap. 31. ubi haec narrat: (1) Circa haec tempora putatur esse factum quod de Authari Rege refertur. Fama est enim tunc eundem Regem per Spoletium Beneventum pervenisse, eandemque regionem cepisse, & usque etiam Regium extremam Italiae civitatem Siciliam vicinam perambulasse. Et quia ibidem intra maris undas columna quaedam esse posita dicitur, usque ad eam equo sedens accessisse, camque de hasta sua cuspidem tetigisse dicens: usque hic erunt Longobardorum fines. Quae columna usque hodie dicitur persistere, & Columna Autharis appellari.

VI. Hoc eodem tempore institutum fuisse ab Authare Rege Ducatum Beneventanum Sigonius tradit: (2) *Reversus, ait, Beneventum, Autharis Zotonem Ducem ibi instituit, ac reliqua omnia Italia Samnium in formulam Ducatus redegit. Ita ad duos Ducatus insignes, Foroiulensem, & Spoletanum tertius Beneventanus est*

additus. Hunc eundem Zotonem primum fuisse Beneventanorum Ducem narrat etiam Paulus Diaconus, nulla tamen mentione habita Ducatus Beneventani ab Authare primum instituti: (3) Fuit autem, inquit, primus Longobardorum Dux in Benevento nomine Zoto, qui in ea principatus est per curricula viginti annorum. Consulto adnotavi Paulum Diaconum nequaquam dixisse, ab Authari primum fuisse institutum Ducatum Beneventanum, eique primum Ducem praefectum Zotonem; quod cum minime advertisset Wolphangus Lazius lib. 12. Migrat. Gent. asseruit, ab Rege Anthario, quem alii vocant Autharim, constitutum fuisse Zotonem primum Ducem. Lazium secuti sunt Carolus Sigonius, & Lauretus arbitantes, non ante Autharis Regis ad Samnites, Lucanos, Calabrosque accessum, atque horum Provincias ab eo debellatas, & Zotoni Duci subiectas, Beneventanam Dynastiam incepisse. Quocirca Lauretus statuit exordium Zotonis Ducis circa annum 587. secundo videlicet, aut tertio anno a Regni Autharis initio. Verum Clariss. Vir Antonius Caracciolus in suis Propylæis recte admonet, auctores praefatos falli Pauli Diaconi verbis male intellectis; nusquam enim Paulus dixit, Zotonem non fuisse Ducem, nisi postquam Rex Autharis Beneventum venisset, & eum Ducem constituisset, sed id tantum scribit, Autharim facta excursionem cum suo exercitu a Samnio usque ad Rhegium Calabriae extremam Urbem, eas Provincias quas occupaverat Zotoni tribuisse regendas. Quare dum scribit Autharim Beneventum accessisse, non debet aut potest inde elici, Beneventum ab Authari fuisse primo expugnatum & Zo-

(1) Paulus Diac. de Gest. Longob. lib. 3. cap. 31.
(2) Sigonius loc. cit.

(3) Paulus Diac. ibid. cap. 31.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1851

Zotoni traditum; sed postquam in Urbem receptus a Zotone est, reliquam Samnitium regionem, & Lucaniam atque Calabriam occupasse. Pauli Diaconi verba ex cap. 31. lib. 3. jam relata hæc sunt, *eumdem Regem per Spoletium Beneventum pervenisse, eandemque regionem cepisse, & usque etiam Regium perambulasse*. Non asserit, cepisse Beneventum, sed Beneventanam regionem: alioqui si ex eo quod Beneventum venisse dicitur, colligi debet eam civitatem expugnasse & cepisse, profecto & Spoletum expugnasse & occupasse intelligere oporteret, quia & Spoletum Autharis venit, & per Spoletum Beneventum. Atqui Spoletum diu antea a Longobardis fuerat occupatum, & Ducis Sedem factum; ut videre est apud ipsum Lazium loc. cit. Zotonem igitur ab Alboino Longobardorum Rege anno 571. creatum Beneventi Ducem Caracciolus existimat: is quippe & alios Duces creasse legitur, videlicet Gisbertum Veronæ, Brixie Walrim, Tridenti Commum, & Forojulii Gisulphum; uti Paulus Diaconus, & ex eo Lazius tradunt. Id vero Caracciolus optime colligit ex annorum numero, quos Paulus Diaconus Zotoni Duci tribuit; nempe annos viginti; quod pariter asserunt Herempertus in Catalogo Ducum Beneventi, Leo Ostiensis, Pandulphus Colenutius, Sigonius, & alii recentiores. Porro certum est, Arechim, seu, ut eum Divus Gregorius Magnus vocat, Arogem, Zotoni in Ducatu Beneventano successisse anno 592. Id constat auctoritate S. Gregorii Papæ, qui epist. 32. lib. 3. Regist. scribens Joanni Episcopo Ravennati, dolet Arogem se junxisse cum Arnulpho, hosque duos Duces Longobardorum multas tetendisse insidias Neapoli. Scripta est autem ea epistola Indictio-

ne 10. quæ procul dubio designat annum 592. ut recte Baronius ad eum annum observat. Hoc ipsum confirmatur ex Paulo Diacono, scribente lib. 3. cap. ult. Agilulphum designatum esse Longobardorum Regem, mense Novembri ejusdem anni, quo Autharis mortuus est; post Pascha vero sequentis anni eundem in Regno solemniter confirmatum. Quæ certe verba veluti digito indicant annum Christi 591. quo etiam baptizatus est Agilulphus. Nam Autharis creatus est Rex anno 585. sex autem solos annos regnavit, ut constat ex eodem Paulo Diacono lib. 3. cap. penult. ac proinde obiit anno 590. ut etiam ex aliis Chronologis docet Pagius ad eund. annum n. 2. Cum itaque certum sit Arechim, sive Arogem factum esse Beneventi Ducem a Rege Agilulpho non multo postquam ille Regnum iniit, videlicet eodem an. 591. vel summum anno sequenti 592. ex iis liquido constat non posse concedi, uti sane concedendi sunt ex omnium sententia, Duci Zotoni annos 20. nisi ab anno 592. retrocedendo deveniamus ad annum 571. quo illum iniisse Beneventi Ducatum Leo Ostiensis lib. 1. Chronici Casinen. cap. 48. tradit. In hanc Caraccioli sententiam nuper concessit etiam Vir Eruditiss. Antonius Ludovicus Muratorius, Tom. I. Rer. Italic. in notis ad cap. 32. lib. 3. Pauli Diaconi, pag. 452. num. 211. Catalogum Ducum Beneventanorum, uti etiam Comitum & Principum Capuæ, & Salerni edidit Antonius Caracciolus in Propylæis, quæ nuper typis procusa sunt Tom. V. Rer. Italic. pag. 7. & seqq. Ejusdem Ducatus Beneventani institutionem, limites, aliaque ad ipsum pertinentia late descripsit Camillus Peregrinus, exornatis hac de re eruditiss. Dissertationibus, quas nuper Ludovicus

B b b 2 An-

1852 Orbis Sacer & Profanus

Antonius Muratorius inseruit Tom. V. Rerum Italicarum a pag. 165. usque ad 195. cumque optimus Lector confulere poterit.

VII. Quam late autem Ducatus Beneventanus confinia sua protulerit, nec Samnium dumtaxat, & Apuliæ Calabriæque partem complecteretur; verum etiam per Campaniam Felicem excurreret, præter ea quæ laudatus Camillus Peregrinus ex Paulo Diacono, Leone Ostiensi, Harimperto aliisque Scriptoribus narrat, ex hoc uno deprehendi potest, quod ab ipso divulsus fuerint Capuæ & Salerni Principatus. Quo tempore ea divisio contigerit, inspicendum est. Nonnulli Lotharium, & Ludovicum II. ejus Filium, Imperatores id præstitisse commemorant. At enim jam pridem ante Lotharii, & Ludovici Junioris tempora Carolus Magnus Imperator Beneventi Ducatum disceperat, ob Aragis Beneventani Ducis rebellionem. Rem fuisse describit Sigonius lib. 4. de Reg. Italiæ: (1) Jam enim Carolus Magnus devicto Desiderio Longobardorum Rege, atque in Gallias perducto Regnum illius omnino everterat. Sed cum reliquiæ Longobardorum post Caroli ex Italia discessum tumultus cicerent, Imperator Christianissimus ad illos comprimendos Ludovicum Filium Regis titulo jam ornatum in Italiam misit. Verum Aragis, seu Aragisus idem & *Arcbis* dictus Dux Beneventanus superbia elatus defecit, ac novo titulo se Principem appellari, atque ab Episcopis suæ ditionis Regem inungi, & diademate redimiri jussit, addita in fine suorum Diplomatum hac subscriptione: *Ex nostro Sacratissimo Palatio*, quibus vocibus soli Imperatores uti consueverant. Hac igitur ambitiosa prolata Dominatus sui cupiditate incen-

sus, Ludovico Rege parvifecto, infestas in finitimam Romani Pontificis Provinciam copias duxit. Tante Aragis Ducis audaciæ Carolus ab Adriano Papa certior factus, Ecclesiæ Patrimonium tuiturus, propere in Italiam cum exercitu traiecit. Imperatoris adventu Aragis perterritus, quam impar suis viribus ea foret contentio animadvertens, Romualdum filium, qui pacem peteret, ac peramplis muneribus Augusti animum demulciret, Romam, quo jam ille advenerat, direxit, seque facturum satis Adriano Pontifici pro ejusdem arbitratu spopondit. Ceterum Carolus ex Adriani consilio & autoritate ejusmodi postulata repudiavit, & Romualdum apud se retento, exercitum in agrum Capuanum adduxit, ubi direptis incensisque omnibus, Capuam ad deditiorem coëgit. Aragisus vero ea re cognita, imminentem Benevento sibi procellam timens Urbe excessit, ac Salernum maritimam civitatem adiit. Inde ad extrema delapsus alteram legationem misit, qua pollicitus est, se obsidem alterum, etiam filium, Grimoaldum nomine daturum, quæque ab eo impetrarentur obedienter exequuturum. Hæc a Carolo accepta est conditio: mox Romualdo maiore filio dimisso, Grimoaldum retinuit, a quo, uti etiam a populo Beneventano solemne Sacramentum exegit. Inde Imperator digressus, Casinas Monasterium, loci sanctitate permotus se contulit, ubi præclaris Sancti Benedicti Sepulchro donis oblati, rogatu Monachorum veteres possessiones novo diplomate confirmavit. Regia eidem sacro loco ejusque Monachis contulisse præcepta, memorat etiam Cardinalis Baronius ad annum 787. numer. 67. ex Leone Ostiensi, lib. 1. cap. 14.

(1) Sigonius lib. 4. de Reg. Ital. ad ann. 787.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1853

cap. 14. præceptorum nomine decreta, seu Diplomata ipsius Caroli indicans, quibus privilegia & immunitates Calinati Cœnobio aut idemet concessit, aut jam pridem ab aliis concessa, facta testâ servari præcepit. Pagius vero ad eundem annum, num. 7. tradit, Arigisum Ducem Beneventanum tunc a Carolo Magno Capua & aliis civitatibus in Campania positis fuisse multatum, quas Apostolicæ Sedi dono dedit, suas ac Pipini Patris Donationes amplificaturus. Et quidem Ludovicus Pius Imperator in Constitutione, qua Donationes Pipini Avi, & Caroli Parentis sui confirmavit auxitque, singulas aperte distinxit, suoque loco indigitavit Donationes, quas Carolus eodem anno impertiit, antequam Roma discederet. Inter alia autem hæc loca enumerat: (1) *Item in partibus Campaniæ Soram, Arces, Aquinum, Theanum, & Capuam: & Patrimonia ad potestatem, & nostram ditionem pertinentia, sicut est Patrimonium Beneventanum, & Salernitanum, & Patrimonium Calabriae inferioris & superioris, & Patrimonium Neapolitanum.* Integram Ludovici Constitutionem, post Gratianum in can. *Ego Ludovicus*, dist. 99. recitat Sigonius lib. 4. de Regno Italiæ, pag. 106. itemque de illa differit Cointius, ad annum 787. num. 6. Mansit tamen tunc Beneventum indulgentia ejusdem Caroli Imperatoris, & Adriani Pontificis permisso, sub Aragisi ejusque Successorum potestate, quo ad usque Græcorum armis expugnatum fuit, & Imperio Orientis subactum: qua de re postea.

VIII. Itaque everso Caroli Magni virtute in Italia Longobardorum Regno, etiam Ducatus Beneventanus antea a Regibus ejus Gentis constitutus amplissimo illo, quo jam pri-

dem potiebatur, per Campaniam Felicem, Samnium, Apuliam, & Calabriam, finium tractu minui coepit. Cumprimis enim Capua ipsi detracta fuit a Carolo Magno, tum deinde proprios Comites obtinuit anno Christi 820. Ludovico Pio Caroli Filio imperante, uti docet Antonius Caracciolus in *Propilæis*, Seriem Comitum & Principum Capuæ ex Codice MS. Bibliothecæ Casinensis contextens. Primus in ea Comes recensetur Landolphus Senior, cujus Comitatus exordium idem Caracciolus ab anno 820. auspiciatur. Subdit tamen aliquos Comites Capuanos reperiri in Historiis multo antiquiores Landulpho; nempe apud Paulum, Diaconum, lib. 4. cap. 3. occurrit *Transamundus* Capuæ Comes, & lib. 5. cap. 9. *Mittola*, qui procul dubio ante annum 820. vixerunt. Principatus vero Capuanus diu postea initium duxit, nimirum in *Athenulpho*, quem Leo Ostiensis lib. 5. cap. 44. & ex eo Baronius ad annum Domini 879. vocant *Radenulphum*, isque modo Capuæ Princeps, modo Dux, modo Judex appellatus legitur, ut ibidem Baronius observat. Hunc eundem Athenulphum, sive Radenulphum annis tredecim Capuam rexisset, postea Beneventi Ducem creatum narrant: quem Caracciolus nono loco inter Comites Capuæ reponit.

Salerni Principatum a Beneventano quoque divulsam, Caracciolus laudatus ex Leone Ostiensis, Heremperto, aliisque Scriptoribus, ita refert (2): *Lotharius Augustus Beneventanæ amplissimæ ditionem (ea quippe per Samnium, Lucaniam, Calabriam, magnam Apuliæ partem late protendebatur) ita divisit, ut Aldegisus Beneventi, Siconulphus Salerni, essent Principes. Quod anno Christi*

(1) Constitutio Ludovici Pii.

(2) Caracciolus in *Propilæis*, To. V. Rer. Ital. p. 11.

1854 Orbis Sacer & Profanus

fil 851. factum Historici narrant. Igitur primus Salerni Princeps fuit Siconulphus, Sicardi Beneventani Principis frater. A Lothario Imperatore hanc partitionem factam fuisse hæc Caraccioli verba declarant. Ceterum Pagius illam non a Lothario, sed a Ludovico II. ejus Filio, Patre tamen superflite, peractam prodit ex Leone Ostiensis: (1) *Radelchibi*, inquit, & Siconulpho de Provincia Beneventane Principatu inter se contendentibus, & Saracenos, ut superioribus annis vidimus, in auxilium vocantibus, Ludovicus II. Imperator Beneventum venit, Saracenos omnes inde expulit, & totam Provinciam Beneventanam inter Radelchibim & Siconulphum æquo jure partitus est, anno 851. inquit Leo Ostiensis, lib. 1. cap. 3. & ex eo fusc Baronius narrat.

IX. Paruit Beneventum Ducibus & Principibus e Longobardorum genere oriundis ad annum usque 891. quo anno eadem Civitas a Græcis capta fuit. Siquidem Leo Philosophus Imperator Orientis iniuriis Aionis Beneventani Ducis exacerbatus, novum exercitum adversus eum misit, cui Symbaticum Prothospatarium suum Ducem præfecit: is Benevento obsidionem admovit, & post tres menses, XV. Kalend. Novembris suæ ditionis effecit. Exinde Ducatus Beneventanus per aliquot annos sub Græcorum mansit potestate. Urbis regimen Leo Imperator Symbatico primum commisit; huic vero Gregorius Patricius est successus, qui Benevento per triennium & menses aliquot præfuit. Hæc tradit Sigonius de Regno Italiæ lib. 6. ad ann. 891. Quæ quidem consentanea sunt Historiæ Leonis Ostiensis Græcorum hanc expeditionem sic narrantis (2): *His temporibus Symbaticus Patricius ve-*

niens a Constantinopoli obsedit Beneventum per menses circiter tres, cepitque illam XV. Kalend. Novembris, anno Domini DCCCXCI. Completis videlicet CCC. & XXX. annis a Zottonem primo Duce Beneventi: per cujus temporis spatium Longobardorum tam Duces, quam Principes eandem civitatem tenuerunt. Recitat eadem Leonis Ostiensis verba Eruditissimus Pagius, (3) & putat errorem irrepsisse in hos numeros CCCXXX. cum Longobardi anno tantum DLXVII. Italiam intraverint. Paulus enim Diaconus lib. 3. de Gestis Longobard. cap. 33. refert, Autharim Longobardorum Regem, qui anno DLXXXVI. regnare, cepit, Beneventum occupasse, eique Zottonem primum Ducem præfecisse, ut capite sequenti legitur. Quare solitur Henschenius in Commentario prævio ad Vitam Sancti Sabini Episcopi Canusini in Apulia §. 9. ubi Beneventani Principatus initia refert ad annum DLXVIII. aut insequentem. Ita Pagius; qui tamen scopum non colineavit, quoniam ut supra ex Caracciolo diximus, Autharis non primum tunc instituit Zottonem Beneventi Ducem; sed jam pridem circa annum 571. institutum confirmavit. Quare Henschenius tametsi annum proprium minime designaverit, tamen propius vero accessit. Quod autem attinet ad numerum annorum, quibus Leo Ostiensis asserit, stetit Ducatum Beneventanum usque ad Græcorum in eam Urbem adventum, non defunt Viri Eruditi, qui hoc ipsum sentiunt, errorem scilicet in numerum annorum apud Ostiensem, irrepsisse, atque illi aliquot annos esse detrahendos. Vir Clariss. Ludovicus Antonius Muratorius To. IV. Rer. Italic. pag. 323. in Notis ad præfatum Leonis locum, num. 2. quam-

(1) Pagius ann. 851. num. 7.

(2) Leo Ostiensis lib. 1. cap. 49.

(3) Pagius ann. 891. num. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1855

quamquam hac de re iudicium suum proferre non audeat; nihilominus tamen Leonis mentem hunc in modum exponit: ⁽¹⁾ *Ut nimirum summa annorum 330. quæ certe excedit annos delapsos ab adventu Longobardorum, in Italiam, usque ad annum 891. non alio calculo confecta videatur, quam collectis simul singulorum Ducum, & Principum Beneventi intervallis, in quibus plerique anni reputati fuerint solidi & integri, qui fuerunt vel communes, vel cavi, quo pacto ea collectio adeo insolenter excreverit. Sane Xipbilinus ex Dionel. lib. 66. advertit, olim commissum a non nemine similem errorem de annorum intervallo a morte Neronis ad Principatum Vespasiani.*

X. Haud diu tamen Græci Benevento potiti sunt: etenim ut Sigonius tradit, ⁽²⁾ anno 895. Wido Rex Italiæ, quem Leo Ostiensis Duxem & Marchionem vocat, bellum in Ducatu Beneventano excitavit, Græcisque inde exactis, ipsum sibi vindicavit; atque ibi per duos ferme annos resedit. Ex Leone Ostiensis id mutuatus est Sigonius, historiam sic continuante: ⁽³⁾ *Post hunc Symbaticum dominatus est Beneventi Georgius Patricius, qui cum annis tribus & novem mensibus in ea sedisset, veniens Guido Dux & Marchio expulit inde Græcos, & præfuit ibi annis ferme duobus. Post hunc Radelchis anni duo: deinde præfatus Atenulphus ex Capuano Castaldatu jam Comes, cum filio Landulpho, & ceteri deinceps per generationes suas in ea Principatum tenuerunt per annos circiter CLXXVII. Quibus ex verbis liquet, pulsos Ducatu Beneventano Græcis, rursus ejusdem Duces emeruisse, quos inter Athenulphus extitit, cujus hic Leo Ostiensis meminit; quem tamen, uti*

& ejus Successores, Capuæ similiter Principes fuisse, testatur Caracciolus in *Propileis*; ubi etiam Landolphum hujus nominis tertium, postremum facit Beneventanorum Ducum. Is porro Landolphus cum aliis Ducibus ac Dynastis interfuit celeberrimæ Calinatis Ecclesiæ consecrationi, quam Alexander II. Pontifex Maximus magnificentissime peregit, anno salutis 1071. sicuti ejusdem Consecrationis Acta a Baronio, Caracciolo aliisque descripta commemorant. Nonnulli hunc Landolphum, non tertium, sed sextum hujus nominis appellant. In eo Beneventanorum Principum Longobardorum successionem defecisse, adnotavit Camillus Peregrinus, *Monito in Chronicon Falconis Beneventani*, quod extat Tom. V. Rer. Italic. pag. 79. idque anno 1077. contigisse affirmat. Regi deinceps cæpit ea civitas a Romano Pontifice per præfectos, tunc *Rectores* nuncupatos: de quibus Anonymus Scriptor Sanctæ Sophiæ par. 3. num. 15. ab eodem Peregrino laudatus hæc habet: *Post cujus Principis, nempe Landolphi, obitum recta est civitas per Romanam Ecclesiam.*

Id juris sibi acquisiverat Apostolica Ecclesia non solum veteri Donatione Patrimonii Beneventani a Carolo Magno sibi facta, & a Ludovico Pio ejus Filio confirmata, de qua supra egimus, verum etiam permutatione inita inter Leonem Nonum Summum Pontificem, & Henricum Secundum Imperatorem, quem scilicet vice Bambergæ in Germania, Leo recepit Beneventum. Siquidem, teste Leone Ostiensis ⁽⁴⁾: *Sanctus Henricus I. Imperator ex proprii patrimonii sumptibus construxit Ecclesiam ad honorem Sancti Georgii in Bambergense, & advocans Benedictum Pa-*
papam

(1) Muratorius Tom. IV. Rer. Ital. pag. 323.
(2) Sigonius lib. 6. de Regn. Ital.

(3) Leo Ostiensis loc. cit.
(4) Idem lib. 2. cap. 46.

1856 Orbis Sacer & Profanus

pam (ejus nominis Octavum) ab ipso illam consecrari fecit, atque Episcopalem in ea Sedem constituens, Beato Petro ex integro obtulit, flatu censu per singulos annos equo uno optimo albo cum omnibus ornamentis, & saleris suis, & centum marchis argenti. Postmodum vero Leo Nonus Papa vicariationis gratia Beneventum ab Henrico Corradi filio recipiens, prædictum Episcopium Bambergense sub ejus ditione remisit, equo tantum, quem prædiximus, sibi retento. Ea Leonis Ostiensis verba, vicariationis gratia, recte Muratorius sic explicat: *Vice scilicet Bambergæ recepit Beneventum*. Quod quidem ipsemet Leo Ostiensis infra velut proprio loco aperte declarat, de Leone IX. & Henrico II. verba faciens: *Tunc temporis facta est commutatio inter eundem Apostolicum, & Imperatorem de Benevento, & Episcopio Bambergense, sicut jam supra retulimus*. Hæc omnia pariter prodita sunt in Vita Sancti Leonis IX. apud Bollandum Tom. II. mensis Aprilis, pag. 647. Factam fuisse hanc commutationem ann. 1052. optime observant Camillus Peregrinus in Notis ad Chronicon Anonymi Casinensis, ad annum 1051. & Pagius To. IV. Annalium, ann. 1052. num. 4. quod uterque munit etiam testimonio Hermannii Contraſti. Tunc itaque Leo Nonus pro Bambergæ, Fulda & aliis Germaniæ locis, ab Henrico Secundo Beneventum accepit. Hinc memoratus Pagius merito arguit inperitiæ Eutropium Presbyterum, quod scripserit, Carolum Calvum Beneventum ab Imperio Orientis diftraxisse, & Romanis Pontificibus concessisse.

XI. Ab anno igitur 1052. Beneventum Romani Ecclesiæ ditioni attributum fuit, quo deinceps Summi Pontifices pleno jure potiri cœ-

perunt. Quamvis enim Gregorii VII. ætate per Landolphum III. seu ut aliis placet, VI. Principem hæc civitas regeretur, id tamen permisso tantum Apostolicæ Sedis factum est, ab hac prius accepta vicaria administratione. Quare cum Normanni Beneventum invadere tentassent, a Leone IX. anathematis mucrone percussi sunt; uti refert Nicolaus Aragoniæ S. R. E. Cardinalis in ejusdem Leonis Vita, quæ typis nuper cusa est Tom. III. Rer. Italic. pag. 277. Postmodum vero, cum Robertus Normannus, Apuliæ & Calabriæ Dux Beneventum obsidione cinxisset, Gregorii VII. Summi Pontificis justam indignationem expertus est. Obsidionis historiam paucis hic damus ex Leone Ostiensis lib. 3. cap. 44. Ibi narrat Beneventum a Roberto obsessum, quum eodem tempore Richardus Capuæ Princeps, Roberti frater Neapolim obsidere cœpisset. Gregorius Septimus Roberti facinus execratus, eum Ecclesiastica communione privavit: nec Princeps ille quod in votis habuerat, consequi potuit, Beneventi scilicet deditionem. Richardo quippe ejus fratre paulo post e vivis sublato, Jordanes Richardi filius Patri in Capuæ Principatu succedens, Gregorii partes adversus Patrum tueri studebat (1): *Inde inter Ducem Robertum, ac Principem Jordanem orta dissensio est. Princeps enim Gregorio favens, acceptis a Beneventanis quatuor millibus quingentis Bizantiis, castra quæ Dux ad Urbis (nempe Beneventi) expugnationem instruxerat destruens, cum omnibus Apuliæ Comitibus adversus eum conspirat*. Robertus igitur exercitu Principum cum Gregorio Papa foederatorum adveniente, Beneventum excedere compulsum fuit. Quinimo agente Desiderio Abbate Casinensi & Car-

(1) Leo Ostiensis lib. 3. cap. 44.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1857

& Cardinali, pacem cum Jordane nepote suo & Capuz Principe sancivit: non ideo tamen ab invadendis quibusdam Ditionis Ecclesiasticæ oppidis se se continuit, uti ex eodem Leone Ostiensis discimus: *Hic compertis Desiderius Pater* (Abbas nimirum Casinensis) *Ducem adiens, cum quæ passi sunt rogare institit. Cujus monitis Robertus obtemperans, pacem cum Principe facit. Inde Dux exercitum movens Castrum, quod Monticulus dicitur, cepit: & alia itidem Castella quinque belli jure quæsit.* Desiderius vero Abbas & Cardinalis spiritali ejusdem Ducis salutis prospiciens, ac summopere animo dolens, ipsum anathemate a Gregorio Septimo percussum, Romam profectus precibus suis ab eodem Pontifice tandem obtinuit, ut Robertum Communioni Ecclesiasticæ restitueret. Rem laudatus Leo Ostiensis ita narrat: *Interea Desiderius ægerime ferens, Ducem a Matris Ecclesie gremio diutius exulem agi: profectus Romam Gregorium orare capit, ut Ducem ab anathematis vinculo solveret. Quod cum impetrasset pacis amator Desiderius, ad Ducem cum Cardinalibus pergens, eum a sententia excommunicationis absolvit.* Recte tamen Pagius hæc Leonis verba expendens, anno 1074. num. VIII. & IX. animadvertit, id contigisse post Synodum secundam Romanam anno sequenti coactam, in qua Robertus Guiscardus iterato anathemate confossus fuit, ut eo anno num. XI. apud Baronium videre est. Certe Leo Ostiensis, qui lib. 3. cap. 44. de Excommunicatione Roberti Ducis, ejusque absolutione uno tenore agit, statim cap. 45. & 46. recitat quæ Gregorius VII. adversus invasores Monasterii Casinensis in Concilio Romano quinto anno 1078. congregato statuit, quæ Baronius

Pars II. Vol. III.

eodem anno num. XXII. & seq. cum eo Concilio accurate alligat, ideoque tam excommunicatio Roberti Guiscardi, quam ejus absolutio a Leone Ostiensis cap. antecedenti narrata eundem annum 1078. & Concilium Romanum quintum anteverterunt.

Et quidem ex Literis Gregorii VII. exploratum fit, anno tantum 1077. Robertum Communioni fidelium fuisse restitutum, non autem anno præcedenti. Siquidem lib. 3. in Epistola Romæ data II. Idus Martii, Indiæ. XIV. anno scilicet 1076. ait: *Si Dux Robertus S. Romanæ Ecclesie sicut filius parere exorat, paratus sum paterno amore eum suscipere, & ab excommunicationis vinculo penitus absolvere, & inter divinas oves eum annumerare.* In Epistola quoque XV. ad Wifredum Mediolanensem militem eadem Indictione scripta, asserit: *Scias Normannos verba componenda pacis nobiscum habere . . . sed Deo auxiliante, hoc non cum detrimento, sed cum augmento Romanæ Ecclesie in proximo speramus facere, & eos ad fidelitatem B. Petri firmiter, & stabiliter revocare.* Idipsum confirmat Epistola VII. lib. 4. ad Mediolanenses, data Romæ secundo Kalendaris Novembris, Indictione XV. nimirum a Septembri mutata anno præfato 1076. ex qua utique Epistola, constat, mense Octobri ejusdem anni Robertum Guiscardum nec dum anathematis vinculo fuisse solum. Verum sequenti anno 1077. Robertus missis ad Gregorium Pontificem Nunciis, deprecante etiam, ut vidimus supra, Desiderio Abbate Casinensi & Cardinale ob Beneventi obsidionem, invasæque Casinensis Monasterii, & alia Ecclesiasticæ Ditionis Castella & oppida veniam petens, atque sacramento fidelitatis spondens, a Pontifice absolvi, in gratiam recipi

C c c

1858 Orbis Sacer & Profanus

cipi, imo & Apuliæ, & Calabriæ Ducem institui promeruit. Quæ omnia in Actis Pontificalibus ipsius Gregorii Septimi a Centio Cameraario scriptis; uti etiam in Actis Bollandianis, ad diem 25. Maii recitatis, cap. 2. relato Conventu Forecheimenſi Idibus Martii anni 1077. coacto, his verbis narrantur: ⁽¹⁾ *Interea venerabilis Pontifex, receptis nunciis Roberti Guiscardi, egregii Normannorum Ducis, versus Apuliam post Oslavas Pentecostes iter arripuit, & cum ipso apud Aquinum colloquium habuit. Congrua itaque ab*

eo satisfactione suscepta, prius a vinculo excommunicationis eum absoluit, & consequenter fidelitatem & homagium ejus recepit. Postmodum vero, jam assumptum in specialem, Beati Petri militem, de totius Apuliæ & Calabriæ Ducatu, per vexillum Sedis Apostolicæ iniecit. Dein idem Pontifex Aquino Beneventum profectus, fœdus cum laudato Roberto Guiscardo pepigit. De his omnibus agit Guilielmus Apulus in Historico Poëmata de Rebus Normannorum: ⁽²⁾

*Illis Gregorius Beneventum Papa diebus
Advenit: Urbs erat hæc Romano subdita Papæ
Atque sui juris: quia Dux obsederat Urbem
Ægre Papa tulit, veniam Robertus ut hujus
Impetret offensæ, Papæ properavit ad Urbem,
Supplicat & pedibus (Sancti) dans oscula Patris
Suscipitur: tanti persona vigoris honore
Digna videbatur, confidere Papa coëgit.
Soli loquum cunctis adstantibus inde remotis
Consilium tenuere diu, tum Papa fideles
Convocat: ex Papæ secretum iussibus horum
Panditur: allatus liber est Evangeliorum:
Dux Papæ jurat, fuerit dum vita superstes,
Observatum fidei se jura perennis
Ecclesiæ Sanctæ, totus cui subiacet Orbis.*

Plura itidem de Roberti Ducis colloquio cum Gregorio septimo, de anathematis absolutione ipsi a Pontifice concessa, de sacramento fidelitatis ab eodem Guiscardo Apostolicæ Sedi præstito ob Principatum Apuliæ & Calabriæ illi tributum; deque fœdere inter Gregorium & Robertum sancito, scripsit Cardinalis Baronius To. XI. Annal. ad an. 1080. num. 35. & seqq. Quæ tamen Pagius anno 1077. contigisse recte admonet. Gregorii VII. Successores Romani Pontifices Urbanus II. Paschalis II. Innocentius II. adversus Normanno-

rum Principum invasiones, Apostolicæ Sedis jura in Beneventanam Urbem egregie tutati sunt, uti multis narrant Falco Beneventanus in Chronico; Gaufredus Malaterra, Historiæ Siculæ lib. 4. cap. 26. Cardinalis Baronius, Sigonius, & Pagius in suis Annalibus. Hoc ipsum & sequuti Pontifices præstitere; atque in iis Clemens IV. Carolum Andegavensem, Neapolis Regem graviter reprehendit, quod post victoriam de Mansfredo reportatam, Beneventum ingressus, in ejus cives sæviisset, atque ipsius milites omnia diripiissent, & fer-

(1) Bollandus ad diem 25. Maii.

(2) Guilielmus Apul. de Norman. lib. 4.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVII. 1859

& ferro ac flamma vastassent. Urbem illam esse domini specialis Ecclesiæ Romanæ, idcirco eum monuit, ut eidem civitati & damnis illatis satisfaceret. Qua de re videndus est Spondanus in suis Annalib. ad ann. 1266. num. 6. Hanc Urbem hodieque possident Romani Pontifices, eo missis Gubernatoribus, qui ipsorum vice illam regunt.

XII. Pluries nobilissima hæc civitas extremum prope sui excidium passa est; ex quo tamen semper emeruit. Destructa a Totila Gothorum Rege, a Longobardis postmodum reparata fuit, uno ex Ducibus suis ibi constituto. Multa a Saracenis, imo & propriis civibus, atque Italiæ Regibus interdum Schismati adversus Pontifices, & rebellionem in Imperatores implicitis, pertulit damna. Idque præsertim accidit, quum schismate Anacleti Pseudo-Pontificis contra Innocentium Secundum exorto, Beneventani Innocentii Papæ debitam fidelitatem parvipendentes, Rogerium Siciliæ Regem in Anacleti Schisma traxerunt, seque eidem Regi, & Anacleto submisserunt: sicque aliquamdiu Beneventum a Normannis Principibus occupatum, pluribus incommodis fuit obnoxium: quum, & antea non minora a Græcis expertum esset mala sibi illata; ut videre est apud Lupum Protospatam, & Falconem Beneventanum in Chronico. Ab Othone secundo Imperatore inopinato captum, direptum, flammisque traditum est, Blondo referente lib. 15. suæ Historiæ: ubi præterea narrat, hanc urbem a Guillelmo Normanno instauratam, mox Adriano IV. Summo Pontifici restitutam; eique Guillelmum in Ecclesia Sancti Martini, prope civitatem ipsam sacramentum fidelitatis exhibuisse; ob idque vicinam a Pontifice Regis Siciliæ titulo ac jure donatum. Quæ

pariter refert Platina in Vita ejusdem Adriani Papæ. Eam Urbem deinde a Friderico II. dolo captam, direptam, eversamque tradunt Blondus lib. 17. Leander Albertus in Descriptione Italiæ, & Platina in Vita Adriani IV. & Gregorii IX. A quo autem postmodum fuerit resecta, hæcenus a nemine proditum reperire potui. Crediderim ego ab ipsis Summis Pontificibus id peractum: aut certe cives ipsos Beneventanos, ope Pontificum adiutos, patriæ suæ instaurationem perfecisse. Sæpe itidem Beneventum terræ motibus concussum fuit; imo ann. 1638. pæne versum: & sane in suis ruderibus sepultum adhuc jaceret, nisi Innocentii XI. Pontificis Maximi, & Eminentissimi Cardinalis Fr. Vincentii Mariæ Ursini, tunc Archiepiscopi Beneventani, demum Benedicti XIII. Papæ gl. mem. munifica & sedula, providentia ipsi opem tulissent. Mirum est quanta pastoralis sollicitudine vigilantissimus Archiepiscopus desolatæ Urbi prospexerit, nedum consilio & adhortationibus cives iteratis infortuniis deterritos, & aliud transigrare meditantes, solando, atque ad exædificandas domos collapsas excitando; verum etiam propriis sumptibus, ac profusa ingenti pecuniæ summa eisdem opitulando. Metropolitano Templum, eique adhærens Episcopium a suadentis instauravit; plurimas alias Sacras Edes ac Coenobias construxit; Ecclesiæ Sancto Philippo Nerio dicatam, magnificamque Basilicam Divi Bartholomæi Apostoli condidit, quas jam Pontifex factus a se absolutas, atque pretiosas suppellectili ornatas, Beneventum bis profectus ipsemet solemniter pompa dedicavit. Non immerito proinde Benedictus Decimustertius velut alter Beneventi conditor censetur.

Ccc 2

XIII. In-

XIII. Inclytam hanc civitatem ortu suo clariorem reddidere Viri eruditione, ac sublimium dignitatum præstantia illustres: ex præcis quidem Orbilius, militiam primo sequutus; dein Ciceronis ætate Grammaticæ Magister, vir acer in discipulos, propterea ab Horatio *Plagosus* appellatus; quem Tranquillus inter claros Grammaticos reponit, & varia scripsisse affirmat. Vixit prope ad centesimum annum, amissa jam pridem memoria, relicto ex se se Orbilio, & ipso Grammatico. Magna quoque nominis fama enituerunt, *Papinianus Galvanus*, *Rossindus*, & *Offindus*, Juris-Consulti celeberrimi. *Petrus*, Notarius Innocentii III. Summi Pontificis, a Patria *Beneventanus* dictus, inter Decretalium Collectores recensetur. Postquam enim Romani collectione tertia, quam adornavit Bernardus Compostellanus, offensus esset, quod usui judiciorum minime recepta referret, ab Innocentio impetrarunt, ut Pontificia autoritate aliqua collectio ederetur. Quare Innocentius anno

sui Pontificatus duodecimo, qui in Christi annum 1210. inciderat, Petrum operi præfecit, sicque primus autoritate publica Juris Pontificii Collectionem concinnavit. Superiores enim omnes sive Decretorum, sive Decretalium Collectores privata autoritate solum scripserant, ideoque ab eis rescripta negari poterant, nisi e scriniis Romanæ Ecclesiæ eruta essent, atque ab iis quos Romanus Pontifex adlegisset, ejusmodi esse probarentur. Meminit hujus Collectionis Joannes Andreas, cujus etiam interpretem fuisse tradit Frater Paulum Hungarum, Ordinis Prædicatorum: Antonius Augustinus eadem nomina in aliis Scholiis se vidisse testatur, quæ in ceteris Collectionibus. Tandem Beneventum, suis natalibus docoraverit *Felix Quartus*, *Victor Tertius*, *Gregorius Octavus*, Romani Pontifices, & *Sanctus Evasius Episcopus* Ecclesiæ Astenfis, & Martyr: ut plures alios præteream Viros eximios præcipuis Ecclesiæ honoribus ac Dignitatibus exornatos.

CAPUT XVIII.

Synopsis.

I. Ntiquissimum est Beneventanæ Ecclesiæ exordium. Potinus S. Petri Discipulus primus ejus Discipulus. Undecim aliorum Antistitum nomina periere.

II. S. Januarium civem suum Beneventani agnoscunt. Beneventi fuit Episcopus. Ejus Sociorumque Passio.

III. Sub Gælerio Maximiano Januarius ejusque Socii Martyres occubuerunt.

IV. Beneventani, & Neapolitani

S. Januarium Patronum suum colunt. Græci bis Festum ipsius agunt. Causa hujus rei aperitur. Insigne miraculum sanguinis ejus ebullentis.

V. Sacrum Januarii Corpus quater translatum, tandem Neapoli reconditur.

VI. Tempia Neapoli, Beneventi, Romæ, & alibi Divo Januario erecta.

VII. Januario Theopbilus in Beneventana Sede successit. Hujus tempore Piatas in Gallia Martyrium subiit.

De

De patria istius varia Authorum opiniones. Fulbertus Carnotensis Beneventanum illum facit.

VIII. S. Dorus Beneventanus Episcopus. Sancti Apollonius, Cassianus, & Januarius II. Antistites.

IX. Emilius Beneventi Episcopus gestis & Pontificia Legatione insignis.

X. Arista cum Paulino Nolano, & Memore Capuano amicitia Emilius jungitur. S. Paulini carmina de Emilio explicantur. De Emilio & Memoris Episcopatus Sede vera sententia. Julianus Memoris filius & Emilio gener Eclanensis fuit Episcopus.

XI. S. Joannes Emilio successor Benevento praefectus. S. Thammarius Africa ab Arianis pulsus Beneventi Episcopus ordinatur. Tempus quo sedis exponitur.

XII. S. Sophia, qui & Cadocus Beneventi Episcopus Anglus genere fuit. Ferrarii duos Sophias discernentis opinio a Bollando exploditur.

XIII. Vita S. Sophiae ex Mario Vipera. Ab Arianis Martyrio coronatur. Epocha temporis ejus Sedis & Martyrii ad examen adducitur. Anglorum Historia de Arturo Britannorum Rege fabulis est referta.

XIV. S. Marcellanus Beneventi creatur Episcopus. Ejus in Actis Divi Placidi Martyris mentio. S. Zeno, seu Zosimus, inter Beneventanos Antistites recensetur. Divus Barbatus sanctitate insignis Beneventi Praesul. Beatus Milo septimus Beneventanus Archiepiscopus.

I. Insignis fuit semper Beneventanæ Ecclesiæ splendor ac dignitas, cum suæ originis antiquitate, tum triumphis Martyrum & sanctimonia tot Praesulum, qui illam illustrarunt. Originem suam Apostolorum temporibus acceptam refert, quum Potinum, quem vulgo Photinum vocant, primum Episcopum a Divo Petro Apostolorum Principe sibi datum ex vetusta traditione fatetur. Potinus igitur a Sancto Petro illuc directus Beneventanorum plurimos sua prædicatione ac virtutum exemplis ad Christi Fidem perductos sacra Baptismatis unda expiavit; quumque divini verbi pabulo atque sanctissimis monitis gregem sibi concredidit aliquot annos rexisset, migravit e seculo; sed qua die, aut quo anno prorsus ignoratur. Nihil de illo in Martyrologiis Romano, Bedæ, Uuardi, Adonis memoratur; uti nec etiam apud Mombrinium,

Petrum de Natalibus, Surium, Ferrarium, & alios Ecclesiasticos Scriptores. Marius Vipera Archidiaconus Beneventanus in Catalogo Praesulum & Sanctorum ejusdem Ecclesiæ, præter antiquam Maiorum traditionem, nihil in Beneventanis Tabulis reperire potuit, quod proferret, quia nimirum vetera perierunt monumenta. Hanc jacturam Beneventana, quemadmodum & plures aliæ Ecclesiæ passæ sunt in sævissima ac diuturna Diocletiani & Maximiani Imperatorum persecutione, quorum jussu omnes Scripturæ, omniaque Christianorum documenta, quæ haberi poterant, igne fuerunt consumpta. Hinc nedum exciderunt ea, quæ ad Sanctum Potinum, verum, etiam quæ ad reliquos ejus Successores usque ad Beatissimum Januarium spectant. Undecim enim alios Beneventanos Antistites a Potino continuata successione eandem hanc rexisse Ecclesiam tribus primis Christiani nominis seculis, nempe ad annum usque circiter trecentissimum.

re-

1862 Orbis Sacer & Profanus

reparatæ salutis, tradit laudatus Marius Vipera; quorum tamen nomina in cœlis scripta esse subdit, quum ea quæ terrenis literis commendata erant, immanis illa Diocletiani persequutio deleverit.

II. Primus itaque Beneventanus Episcopus, cujus expressa mentio ad posteros derivata est, fuit Sanctissimus Januarius, quem Neapolitani, & Beneventani æque contendunt proprium esse civem. Beneventi hætenus *Ædes* ostenditur, quam natalis ejus esse locum incolæ affirmant. Res sane miranda videtur, *Ædem* illam nec longissimo ævo obtritam, nec incendiis, ac terræmotibus Urbem universam jam fere solo æquantibus fuisse everfam, sed firmissimam semper stetit. Antiqui Beneventanæ Ecclesiæ Ritus Divum Januarium tamquam concivem suum exhibent: siquidem in ipsius solemniis ex vetustissimo Martyrologio MS. hæc Antiphona recitari consueverat: *Salve Defensor Patriæ Januari Sanctissime, pro interventu culpas nostras ablue, ut celestis Regni Sedem valeamus scandere*. Id unum fatentur omnes, Januarium Beneventi Episcopum extitisse: nam & Martyrologia omnia, & ejusdem Januarii Acta a Joanne Diacono descripta apud Surium Tom. V. & Mombrinium Tom. II. hoc testantur. In crudelissima illa persecutione Diocletiani & Maximiani Puteolis cum Festo Diacono suo, Desiderio Lectore; itemque Sosio Misenate, Proculo Puteolano Diacono, Eutychete, & Acutio laicis, nobilem Martyrii coronam adeptus est die 19. Septembris; uti ipsius Januarii Acta referunt, quæ ex antiquis Tabulis Beneventanæ Ecclesiæ, & Breviario Romano Ferrarius recitat in Catalogo Sanctorum Italiæ ad eandem diem: quibus consentanea sunt, quæ habentur in vetere Martyrologio Franci-

sci Florentinii, die 7. Septembris. Horum Martyrum Corpora finitimæ Urbes pro suo quæque studio certum sibi Patronum apud Deum adoptandi, sepelienda curarunt. Puteolani Proculum, cum Festo, Desiderio, Eutychete, seu Eutychio, & Acutio; Neapolitani vero divino admonitu Januarium extulere: cujus Corpus primum Beneventum, deinde ad Monasterium Montis Virginis, postremo Neapolim delatum, atque in Maiore Ecclesia reconditum multis claret miraculis. Sed de hac translatione paulo post redibit sermo.

III. Passos autem fuisse Januarium ejusque socios Anno Christi 305. sub Galerio Maximiano, Constantio Chlora absente in Britannis, prodit Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, dici tamen passos sub Diocletiano, quod adhuc sæviret persecutio ab ipso concitata, quæ cum ejus Imperio non fuit extincta. Certe eorumdem Beatorum Martyrum Acta MSS. quæ idem Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum, in sua Bibliotheca asseruari affirmat, Consules, quibus laudati Martyres palmam victoriæ sunt consequuti, designant hisce nominibus, *Constantio quinto, & Galerio Maximiano quinto*. Annus autem quinti Consulatus Constantii, & Galerii, est Christi Domini 305. quo Diocletianus imperio se abdicavit; quum antea etiam Maximianus Hercules ipsius Collega idipsum egisset: imperium vero tradidit Galerio Maximiano eodem anno 305. quo persecutio illa continuata est; uti probat Pagius Tom. I. Annal. ad annos 304. & 305. Ceterum dies Martyrii Sancti Januarii, Sociorum non eadem apud omnes occurrit. Vetus Martyrologium Francisci Mariæ Florentinii, septimo Idus, seu die 7. Septembris eorum agonem com-

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1863

commemoratur; rursumque repetit xiiii. Kalendas Octobris, idest, die 19. Septembris. In Actis Sancti Sossii, in quibus Divi Januarii & Sociorum gesta continentur diffuse apud Surium, auctore Joanne Diacono, Tom. IX. dies 23. Septembris notatur. Petrus de Natalibus, lib. 8. cap. 93. Sossium Diaconum non eodem tempore cum Januario & reliquis coronatum narrat, sed post aliquot dies, nempe ix. Kalend. Octobris; alios autem xiiii. Kalend. ejusdem mensis: in quo cum Actis Joannis Diaconi minime congruit: in Menologio Basilii die 18. Septembris Januarius & Socii referuntur. At vero in Menologio Græcorum Canisii, die 19. Septembris certamen Januarii, Sossii, Proculi, Faustii, seu Festi, & Desiderii celebratur. Eandem hanc diem Romanum & pleraque Latinorum Martyrologia Martyrio Januarii ac Sodalium adscribunt. Plura de Sancto Januario Sociisque in eorumdem Actis diligenter scripsit Antonius Caracciolus, cap. 20. de *Sacris Ecclesiæ Neapolitanæ Monumentis*, ubi eorum Natalem antiquitus fuisse existimat xiiii. Kalend. Octobris, idest, die 19. Septembris; sed a Clemente Quarto ob Ferias vendemiales translatum in viii. Idus Maii.

IV. Beneventani æque, ac Neapolitani Sanctum Januarium Patrum suum venerantur, ejusque præsentissimum præsidium sæpius experti sunt; præsertim quum irrupentibus & Vesuvii Montis flammis, aliquando ejus ope imminens incendium evasere. Id porro doctiss. Cardinalis Baronius ex veteri Homilia in ejusdem Sancti Januarii Festivitate, narrat, in qua recensetur immensa illa flammarum eructatio e Vesuvii Monte, ex qua quidem non tantum proxime adjacentis civitatis, ac circumcirca positarum regionum, verum

etiam totius fere Europæ conflagratio imminere videbatur; quæ tamen Sancti Januarii virtute est compressa. Censet itidem ipse Baronius, ex tam egregio, ac toto orbe vulgato miraculo, Divi Januarii ope patrato factum esse, ut Græci iterato eundem Martyrem colant, ejusdemque solemnia agant, nempe xiiii. Kalend. Octobris, & xi. Kalend. Maii, uti ex ipsorum Menologio constat. Si quidem in præfata Homilia proditum est, eam ob causam ex remotis undique Urbibus frequenti cœtu populos Neapolim ad venerandum Sancti Martyris Sepulchrum confluisse, atque in ejusdem Divi honorem passim erecta fuisse Templà. Ob alias quoque Vesuvii Montis conflagrationes, delatosque Byzantium usque illius cineres, Urbis hujus Regiæ incolæ deterritos solemnes habuissè supplicationes, quas ad posteriora usque tempora frequentant annis singulis, commemorant Marcellinus in Chronico, sub Cos. Leone Augusto IV, & Probiano, Igditione IX & Procopius de Bello Goth. lib. 2. pag. 301. Insigne itidem ac perenne est miraculum Sanguinis ejusdem Sancti Januarii, qui licet ampulla vitrea concretus inclusus, in conspectu tamen Capitis Beatissimi Martyris positus liquefcere, ebullire, ac fluere, perinde ac si recens effusus esset, sæpe conspicitur: quod quidem non ejusmodi est (inquit Baronius) ut unius alteriusve hominis testimonio comprobetur, sed ita manifestum, ut ipse Martyris sanguis assidua miraculorum operatione, vocibus quibusdam, velut Abellis Sanguis clamans, per universum orbem Christianum intonet. Hoc igitur Sanctissimo Præsule & Martyre Beneventani, & Neapolitani merito gloriantur; illi quidem quod tantum ac talem Pastorem aliquando habuerint;

ii ve-

ii vero quod Sacrum ejusdem Corpus, Sanguinique ampullam possideant; utrique autem illum Patronum singularem venerantur.

V. Sacra Divi Januarii Lipsana quatuor vicibus fuisse translata compario. Primum sub Sancto Severo Neapolitano Antistite, ministerio Joannis tunc ejus Diaconi, postmodum ejusdem in Neapolitana Sede Successoris, hujus nominis primi, ex fundo Marciano prope Puteolos, translata fuere in Ecclesiam ejus nominis ab ipso Severo Episcopo dictam, juxta Neapolis moenia, circa annum Christi 381. teste Joanne Diacono in *Vita Sancti Januarii*. De hac prima Translatione hæc tradit vetus Scriptor Vitæ Sancti Severi apud Ughellum: *(1) Sanctus Severus Episcopus fecit Basilicam quatuor. Nam & Corpus Beati Januarii Sacerdotis & Martyris ipse condidit manibus suis in Ecclesia foris portam hujus civitatis milliario uno, in qua nunc requiescit usque in presentem diem: nempe usque ad annum circiter octingentesimum, quo Anonymus ille auctor scripti Sancti Severi Acta, ut Antonio Caracciolo placet. Ceterum in ejusdem Caraccioli sententiam concedere nequaquam possum asserentis, primam D. Januarii translationem sub Sancto Silvestro Papa contigisse, Joanne Diacono ipsi repugnante. Hinc in Actis Sancti Sosii, in quibus B. Januarii Sociorumque gesta continentur diffuse apud Surium, auctore præfato Joanne Diacono, ad diem 23. Septembris, Tom. IX proditum est, Januarium ex sulphuratoria prope Puteolos, ubi cum aliis decollatus fuit, Neapolim fuisse translatum post multorum annorum curricula, ut illa Acta habent, quæ prælibat Rabanus ad diem 19. Septembris, apud Franciscum Ma-*

riam Florentinum in vetustiore Martyrolog. pag. 844. Secundo translatum fuit Neapoli Beneventum Divi Januarii Corpus, anno 817. vel anno 818. die 23. Octobris, per Siconem Beneventanorum Ducem: de qua secunda Translatione, Leo Ostiensis ex Erchemperto ita loquitur: *(2) Ille Sico cum diu Neapolim obsedisset & afflisset, tandem Sancti Martyris Januarii Corpus auferens, Beneventum detulit, & cum Sanctis Festo, & Desiderio in ipso Episcopo honorabiliter recondidit, sicut in Historia Erchemperti refertur.* Vertente postmodum anno 1129. Rosfidus Archiepiscopus Beneventanus Sacra Sancti Januarii Lipsana e vetere Ara, in qua per undecim supra trecentos annos jacuerant, in Basilicam a Gualtero Archiepiscopo Tarentino constructam transportavit, atque ibidem honorifice collocavit, uti Falco Beneventanus narrat. Tertio sub Clemente Quarto Summo Pontifice, Benevento translata fuere ad Montem Virginis. Tandem anno 1494. e Monte Virginis Neapolim translata fuerunt, die 17. mensis Januarii, atque in Metropolitano Templo recondita, ubi hæcenus nobili Sacello asservantur, ac summa omnia veneratione coluntur. Nihilominus tamen Beneventani gloriantur, quampiam Beatissimi sui hujus Antistitis Reliquiarum portionem se possidere, quas in sua Metropolitana Basilica decentissime custodiri affirmant.

VI. Agnellus II. Episcopus Neapolitanus intra propriam civitatem, insignem Basilicam extruxit, ac Divo Januario dicavit, *Diaconia* ibidem instituta, quam de Sancti Martyris nomine *Diaconiam Sancti Januarii* appellavit. Hujus rei historiam adornavit Joannes ejusdem Ecclesiæ Diaconus in Chronico, & Catalogo Neapo-

(1) Apud Ughellum Tom. VI. col. 52.

(2) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 20.

descriptam fuisse oportuit in Codice, quo Petrus de Natalibus usus est, fortassis titulo Adonis insignito. Martyrologium tamen Romanum verbis antea relatis Dionysium non memorat, sed Quinctinum & Socios; contra vero Ufuardus, & Petrus de Natalibus Quinctino prætermisso, solum Dionysium Episcopum Sociosque recensent. Ceterum de Quinctino testantur Tabulæ Ecclesiæ Tornacensis, ut declarat Molanus in Indiculo Sanctorum Belgii; ubi etiam de ipsius translatione agit. Certe quis est Dionysius iste Episcopus, cum quo Piatto in Gallias profectus, & a quo Presbyter ordinatus dicitur? Non Areopagita, qui seculo primo Lutiæ Parisiorum præfuit Episcopus, cuius proinde ætati non congruit Piattonis ætas & Martyrii tempus. Non item Dionysius ille, quem P. Jacobus Sirmondus Launoyus, & quidam alii recentes Scriptores Galli ab Areopagita diversum esse contendunt; hunc quippe non prope finem seculi tertii, aut initio seculi quarti sub Diocletiano & Maximiano, sed longe antea, nempe circa medium seculi tertii, paulo ante Decii & Grati Consulatum primum Parisiorum Episcopum fuisse comminiscuntur, ibique circa id tempus, aut paulo post Martyrem occubuisse. At vero Piatto sub Diocletiano & Maximiano passus fuisse fertur.

Neque obest Ufuardi Dionysium commemorantis autoritas: nam uti advertunt Bollandianæ Collectionis Continuatores, Tom. VII. Junii in Notis ad Martyrol. Ufuardi, pag. 569. & seqq. varia est hoc loco Ufuardi lectio; cumprimis Graven. & Molanus Dionysio Episcopi nomen non addunt. Deinde in Martyrologio Romano tempus ejus Martyrii exprimitur, scilicet *in persecutione Maximiani*. Ufuardus autem, & Petrus

de Natalibus nullam temporis notam apponunt. Contra vero Editio Lubeco-Colonienfis de Piatone sic legit: *Ac postea sub Diocletiano consumpto Martyrio migravit ad Dominum*. Haud minor de loco Martyrii varietas est: quamquam enim Martyrologia, Romanum, Ufuardi, Molanus, & alii *Tornacum* nominant; tamen Herinien. Martyrol. de Piatone sic incipit: *In Pago Medenentensi, Natalis Sancti Piatonis*. *Bruxellens.* pariter præcedenti consentit: *In pago Medenentensi Piatas pro Christo passus*. Addendum existimo vetustius Martyrologium a Francisco Maria Florentinio in lucem edito, die 1. Octobris: *In Gallia civitate Auisiodorensi Sancti Germani Episcopi, & Sancti Vedasti, Remedii, & Sancti Piatonis*. Nulla hic aut Dionysii Episcopi, aut Tornaci mentio habetur. Imo laudatus Florentinius existimat: *Addimenta hæc esse ad vetustius Martyrologium*. Non desunt etiam qui hunc Martyrem primum Episcopum Tornacensem faciunt; nempe *Mattæi-Carus-Ulraject.* his verbis: *Pyatoni primi Tornacensis Episcopi & Martyris*. Notatur autem in margine: *De Episcopatu Piatonis vidi magnam questionem*. Ob tantam Lectionum diversitatem laudati Continuatores Bollandi hanc suam censuram adiiciunt: *Acta Piatonis suspecta sunt, quod ex aliis consimilibus profluxisse videantur. Sed de ea controversia suo loco agendum erit*. Quod vero attinet ad Piatum, seu Piatonis, vel ut Florentinio placet, Piatonis natale solum, neque Martyrologia, Romanum, & Ufuardi; neque Petrus de Natalibus, Molanus, alique illum Benevento, aut alio loco designato oriundum expriment. Ferrarius quoque in suo Catalogo Sanctorum Italiæ inter Beneventi, alteriusve civitatis Sanctos ipsum minime

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1867

me recenset. Nihilominus tamen pro Beneventanis stat auctoritas Venerabilis Fulberti Caratensis Episcopi,

qui Sancti Piat, sive Piatonis laudes carmine adornans, carmen suum ita inchoavit :

*In Tellare Beneventi claris ortus Patribus
Insignis Mundo Piat, sanctis fulsit moribus.*

VIII. Sed ut revertamur ad Beneventi Episcopos virtutibus & sanctimonia insignes; in iis emicuit S. Dorus huius nominis primus, qui Theophilo successit, circa ann. 320. quem Ughellus in suo Catalogo Beneventanorum Antistitem *Virum plane Apostolicum* vocat: is namque in maximis temporum calamitatibus adversus Fidei Catholicae hostes fortiter dimicavit, dimicandoque patientia ipsa victoriam retulit; ac tandem, plenus meritis mortalitatem exiit; sed quo anno ignoratur. Eius Natalem diem Ecclesia Beneventana celebrat die 20. Novembris. Ferrarius in Vita huius Sancti Praefatus, quum scripseret, extare Epistolam Sancti Leonis Papae ad Dorum scriptam, frustra in omne se vertit latus, ut nodum hunc solvat; quem alioqui facillime solvisset animadvertendo, Dorum illum Beneventanum Antistitem, ad quem Sanctus Leo Papa Epistolam suam direxit, non hunc fuisse, sed alterum eiusdem nominis secundum, qui seculo quinto huic Ecclesiae praefuit, cumque Sanctissimus ille Pontifex vehementer redarguit, quod contra Sanctorum Patrum regulas ausus esset recens ordinatos, super alios antea ascitos Presbyteros collocare; ut videre est apud Baronium, ad annum 448. Quum lateat tempus obitus Sancti Dori, certo etiam definiti nequit annus, quo in eius locum successus est Sanctus Apollonius, quem Ughellus circa annum Domini 326. electum existimat. Huius quoque annus emortualis nescitur;

dies vero ipsius transitus octava mensis Julii apud Mariam Viperam ex Martyrologio Beneventano MS. designatur. Hic excepit Sanctum Cassianum, quem sanctimonia illustrem floruisse circa annum 347. Ughellus prodit. Annus, quo ad Superos evolavit, incertus est; dies autem eius Solemnis adscriptus est, pridie Idus Augusti. Multis post mortem miraculis coruscavit; in cuius honorem Ecclesia erecta fuit, olim Parochialis, sed ut Vipera ait, temporum vetustate paene collapsa est. Hunc Cassianum alterum esse ab eo, qui Forocornelii colitur, cum Ferrario censemus. Huius in locum subrogatus fuit Sanctus *Januarius secundus*: is inter Patres Concilii Sardicensis sub Julio I. anno 347. celebrati sedit, eiusque subscriptio Actis eiusdem Concilii impressa perspicua est: *Januarius in Campania de Benevento Episcopus*. Ipsi consilio editum illic fuit caput octavum, cuius in Latina Editione sunt haec verba: *De alieno Ministro Ecclesiae non ordinando*. Hunc Januarius Sanctis adnumerat Severinus Binnius agens de Concilio Sardicensi: (1) *Ex Italia vero*, inquit, *lumina clarissima eandem Synodum illustrarunt, nobiles sanctitate, & illustrum Sedum Episcopi, Prothasius Mediolanensis, Severus Ravennas, Lucillus Veronensis, Januarius Beneventanus, Episcopi*.

IX. Anceps harco, num *Emilium*, qui initio seculi quinti Beneventanam rexit Ecclesiam, inter Sanctos eiusdem Antistites reponam, ne-

D d d 2

dum

(1) Binnius Tom. I. Concil.

1868 Orbis Sacer & Profanus

dum ob varias auctororum sententias, verum etiam quod nulla adhuc explorata proferantur hac de re monumenta. A Divo Paulino Nolano, in

Epithalamio Juliani, Vir Sanctus indigitatur, de cuius sanctitate ita canit: ⁽¹⁾

*Hic vir, hic est Domini numerofo manere Christi
Dives, vir Superi muneris Emilii.*

Marius Vipera *Æmilium* Catalogo Sanctorum Beneventanorum adscripsit, ad diem 12. mensis Maii: idemque in Chronologia Episcop. Benevent. *Sanctum* nominat; sed qua die obierit, aut colatur, prorsus silet. Marius Viperam sequutus D. Abbas Lucentius in sua Italia Sacra contra de *Æmilio* hæc scribit: *Annus obitus Æmilii in obscuris latet; dies celebris est in Catalogo Sanctorum huius Ecclesie* 14. Idus Maii. At D. Abbas Ferdinandus Ughellus, Tom. VIII. Ital. Sacr. col. 16. ex Vipera asserit se elogium scribere; a titulo tamen *Sancti* ipsi tribuendo abstinet. Bollandi Continutores, Tom. III. mensis Maii, in Prætermisissis ad diem 12. cum ea quæ Marius Vipera, quæque Ughellus in Elogio *Æmilii* prænotassent, mentem suam sic aperiunt: ⁽²⁾ *Nos etiam in Bibliotheca Vaticana reperimus Martyrologium MS. quod fuerat Ecclesie Beneventanæ, ex eoque decerpimus, quæ de Sanctis Beneventanis reperimus, sed absque mentione Sancti Æmilii. Quare dum clarius nobis innotescat ejus cultus, hæc retulisse sufficiat.* Hæud aliter mihi videtur sentiendum, quo ad usque explorata de *Æmilii* Sanctimonia & cultu suppetant documenta. Interea tamen animadvertendum reor, *Æmilium* cum singularium meritum præstantia, tum eximia Sedis dignitate plurimum excelluisse, ac præcipuis Beneventanæ Ecclesie Præsulibus facile exæquandum. Cumprimis enim Legatus Apostolicæ Sedis ab Inno-

centio I. & Concilio Romæ habito Constantinopolim missus fuit ad Arcadium Imperatorem, & ad Constantinopolitanos, in causa Sancti Joannis Chrysostomi, literis insuper Honorii Imperatoris Occidentis, & Arcadii fratris munitus, uti ex Palladii, & Theodori Dialogo in Vita ejusdem Chrysostomi, refert Cardinalis Baronius ad annum 405. num. 15. *Æmilii* ea in Legatione Socii fuere Cythegius, & Gaudentius Episcopi, una cum Valentiniano, & Bonifacio Presbyteris: Diaconum quoque suum Paulum, magnæ sanctitatis virum secum duxit, de quo Ughellus ex Mario Vipera tradit, Divum Paulum. Apostolum ipsi apparuisse ac dixisse: *Videte ut caute ambuletis: dies enim mali sunt.* Vaticinium fuisse videtur infortunii, quod *Æmilio* accidit: siquidem ab Innocentio Papa in causa Sancti Joannis Chrysostomi cum literis ad Anytum Thessalonicensem totius Illyrici Apostolicæ Sedis Vicarium, & ad Atticum C. P. directus, Eudoxia jubente in carcerem detrusus, quarto demum mense dimissus, re infecta in Italiam rediit: quæ pluribus prosequitur Metaphrastes apud Surium, die 27. Januarii, cap. 128. *de Vita Chrysostomi.* Sane in laudem *Æmilii* cessit, ipsique meritum adiecit ejusmodi infortunium, quod jubente Eudoxia in carcerem fuerit coniectus ob Pontificæ Legationis munus sibi iniunctum, pro Sanctissimi Chrysostomi iniuste in exilium acti defensione.

X. Au-

(2) S. Paulinus in Poëmate 22. vers. 210.

(2) Bollandus Tom. 3. Maii in Præterm. ad diem 12.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1869

X. Augēt tanti Præfulis existimationem arctum amicitie vinculum, quod inter ipsum, & Sanctum Paulinum intercessit, itemque inter Memorem, seu Memorium Capuanum. Antistitem, quem *sanctis ac beatæ recordationis Episcopum* Marius Mercator appellat, in suo Commonitorio adversus Pelagianos cap. 9. pag. 5. Codicis Vaticanæ. Huius Memoris filius fuit Julianus ille, quem Divus Augustinus summopere dilexit; quod ipsemet fatetur in epistola 131. ad eundem Memorium scripta. Succe-

perat eum Memorius ex *Juliana primaria semina, qua nihil honestius inter reverendissimas Matronas inveniebatur*, teste eodem Mario Mercatore, antequam Sacris Ordinibus initiaretur. Huic autem Juliano Æmilii filiam suam, ante Sacerdotium ex legitima uxore procreatam, coniugem dedit. Utriusque nuptias celebriores effecit Epithalamium, quod illarum occasione cecinit Sanctus Paulinus Nolanus: ubi inter alia ambos Antistites Sponsorum parentes hîc carminibus commendat: (1)

*Infula Pontifices divino jungit honore,
Humano pietas jungit amore Patres.
Hanc Memor Officii, nec immemor ordine recto
Tradit ad Æmilii pignora cara manus.
Ille jugans capita amborum sub pace jugali
Velat eos dextra, quos pace sanctificat.*

Utrique dein Antistiti Sponsorum & parenti longam nepotum seriem auguras, addit:

*Castæ, Sacerdotale genus ventura propago
Et domus Aron sit tota domus Memoris.*

Quamquam autem tum Æmilii, tum Memorius nobilium Urbium essent Episcopi, ille quidem Beneventi, hic vero Capuz; Æmilium tamen Beneventanæ Sedis prærogativa præstantiorem, ipsique Memorium, fuisse obnoxium idem Paulinus his versibus indicat:

*Hic vir, hic est Domini numerofo munere Christi
Dives, vir superi luminis Æmilii.
Surge, Memor, venerare Patrem, complectere Fratrem,
Uno utrumque Tibi nomen in Æmilio est.
Junior & Senior Memor est: mirabile magni
Munus opusque Dei; qui Minor, hic Pater est;
Posterius natus, Senior: quia Sede Sacerdos
Gessat Apostolicam pectore canitiem.
Filius est, Fraterque Memor; lætatur adesse
Communem sibimet, pignoribusque Patrem.*

Quæ carmina expendens Joannes Garperius in Notis ad cap. 4. subnotationum Marii Mercatoris, pag. 42. perspicuum esse docet, Æmilium licet ætate minorem, Memorio tamen potiorum fuisse Sedis prærogativa; idque

(1) S. Paulinus Nolan. loc. cit.

idque coniicit ex eo, quod Primates in Africa ab aliis suæ Provinciæ Episcopis *Patres* nuncuparentur; quocirca ob *Patris* elogium a Paulino tributum *Æmilio*, *Filii* vero titulum Memorio inditum, Garnerius suspicatur, Eclanenſem Eccleſiam, cuius Episcopum facit Memorium (tametsi in hoc fallitur) jam tum sub Beneventana fuiſſe. Quod autem mirandum forteſt eſt, Camillus Peregrinus hanc eandem ſententiam iniit, in Apparatu ad Antiquitates Capuæ, pag. 53. ubi Michaëlem Monachum reſellit, qui *Patris*, ac *Filii* vocabula apud Paulinum ita accipienda exiſtimavit, ut idcirco *Æmiliius Pater* vocaretur, quod diu ante Memorium Episcopii dignitatem naſtus eſſet. Id quippe a vero procul abire certum eſt: nam Memorius Capuæ Episcopuſ præerat ſub Siricio Papa, cujuſ juiſſu Capuana Synodus anno 389. indiſta fuit, eique cum Anyſio Theſſalonicenſi, Ambroſio Mediolanenſi, aliſque Occidentis Episcopis Memorius interſuit: *Æmiliius* vero Beneventanam rexit Eccleſiam ſub Innocentio I. qui anno 402. Romanuſ Pontifex fuit conſecratus. Igitur Memorius *Æmilii Filiuſ* a Diſco Paulino nominatur, non quod *Æmiliiuſ* diu ante Memorium Episcopuſ ordinatuſ fuerit, ſed quod Beneventanæ Sedis prærogativa Memorio potior extiterit. Conſulto dixi, Garneriuſ falli, dum Memorium *Eclanenſem Episcopuſ* vocat: etſi enim Sanctuſ Paulinuſ Nolanuſ in Epithalamio, & Divuſ Auguſtinuſ epiſt. 131. cuiuſnam civitatuſ Episcopuſ fuerit Memoriuſ minime exprimant; doctiſſimi tamen Viri Baroniuſ, Bellarminuſ, Mariuſ Viperuſ, Camilluſ Peregrinuſ, Ughelluſ, & plerique alii, ex Sacriſ Capuanæ Eccleſiæ Tabuliſ eum Capuæ Antiſtitem faciunt. Garneriuſ autem Sedem Episcopatuſ Ju-

liani Filii, perperam Memorio optimo eiſ Parenti adſcripſit. Enim vero Julianuſ, quum Clericuſ eſſet, Lectoribuſ tantum adnumeratuſ, ut moſ erat ejuſ ætatiſ, *Jam* *Æmilii* Filiam uxorem duxerat; ſed ea vel mortua, vel ex mutuo conſenſu ab eadem ſe-iunctuſ, Diaconuſ primuſ, dein Presbyter, tandem Episcopuſ ab Innocentio Papa fuit conſecratuſ: ſed in designanda Episcopatuſ ejuſ Sede magna auctoruſ diverſitaſ eſt. Ughelluſ Tom. VI. Ital. Sacr. col. 360. Catalogo Capuanoruſ Antiſtituſ Julianuſ adſcripſit, & Memorii Patriſ Suceſſoreſ fuiſſe dixit: ſed ab eo eſt omnino expungenduſ, uti Mariuſ Viperuſ, Camilluſ Peregrinuſ, Cardinaliſ Noriſuſ, & nunc omneſ expungunt. Imo ipſe Ughelluſ To. VIII. col. 16. in *Æmilio*, *Calene* Episcopuſ nominat, ſequutuſ Venerabilem Bedam, qui *Præſatione in Cantica* Julianuſ *Celannenſem* vocat: quo nomine antea ipſuſ appellaverat Gelatiuſ Papa in *Decreto de Libriſ Apocryphiſ*. Gennadiuſ in lib. de Scripto. Illuſtr. cap. 45. Capuanuſ Episcopuſ dicit, cui Baroniuſ, Bellarminuſ, Ughelluſ, aliique frequentiuſ adhærent. Petruſ Diaconuſ in fine lib. de Incarn. & Gratia, Edanenſem illuſ nuncupat. Vignieriuſ Præfat. ad *Opuſ Imperfectuſ* S. Auguſtini tradit, eundem natuſ *Celie* in Apulia. Holſteniuſ in *Notiſ ad Italianuſ Cluverii*, & Roſuveyduſ in *Notiſ ad Epithalamiuſ S. Paulini*, *Celannenſem* in Campaniâ Julianuſ pronunciant. Quidam vero ex Proſperi depravato Codice *Attellenſem*, fuiſſe contendunt; ab *Attella* Urbe quondam inter Neapolim, & Capuam ſita, nunc diruta. Aſt Scaliger, & Pontacuſ ex melioribuſ Codicibuſ ita in Proſpero legunt ad Conſulatuſ Theodoſii Auguſti XVII. *Hac tempeſtate Julianuſ Eclanenſiſ jactantiſſi-*

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1871

issimus Pelagiani erroris assertor, &c. Nec dubium modo est apud Eruditos, quin Julianus fuerit Episcopus *Eclanensis*; nam a Mario Mercatore Juliani Antagonista in Commonitor. cap. 9. pag. 13. Codicis Vaticanus eo nomine appellatur: *Simul*, inquit, *admonere volens, Julianum etiam Episcopum oppidi Eclanensis hereticum, Pelagianum, seu Caestianum hunc sequutum esse Theodorum, &c.* Pluris facienda est Prosperi, & Marii Mercatoris auctoritas, quum uterque Juliano convixerit. Ab iis nequaquam discrepant Gelasius, Beda, & Petrus Diaconus, nisi quod illorum Codices depravati sunt unius literæ transpositione, vel coniunctione; siquidem apud Gelasium & Bedam in voce *Eclanensis*, litera e Amanuensium imperitia post e postponitur, quæ si præponatur *Eclanensem* leges: in Codice vero Petri Diaconi, ubi *Edanensis* dicitur, litera d est dividenda in e & l quæ perperam iunctæ errorem continent. Itaque Julianus *Eclanensis* fuit Episcopus: porro *Eclanum*, sive *Eculanum* antiqua Hirpinorum, civitas fuit, Ciceroni, Ptolemæo, Plinio, Appiano aliisque veteribus memorata, distans Benevento ex Itinerario Antonini, 15. mil. pass. in. Frequenti territorio prope Mirabelum posita, ubi etiamnum antiquorum moenium ruinæ cernuntur, uti refert Lucas Holstenius in Notis ad pag. 1203. Italæ Cluverii. Posteriori ævo ex eius a Benevento distantia *Quintodecimum* fuit appellatum; cuius mentio fit *Actis Sancti Mercurii Martyris*; & in Chronico Beneventano *Monasterii Sanctæ Sophie*, apud Ughellum Tom. IX. Eclano autem destructo, ejus Sedes Episcopalis *Frequentum* fuit translata. Huius igitur Urbis Julianus Episcopus extitit; sed ob hæresim Pelagianam, quam post Innocentii Papæ obitum

palam professus est, ac scriptis acerrime propugnavit, una cum Pelagio & Coelestio a Zosimo Summo Pontifice hæreseos damnatus, ac Sede deiectus, exul a propria Ecclesia decessit. In Divum Augustinum, a quo tamen summo opere diligebatur, impie debacchatus est; quem tamen Beatissimus Doctor doctissimis libris confutavit. Hæc omnia diffuse prosequitur Marius Mercator in suo *Commonitorio*; ubi inter alia ipsi exprobrat, quod Patre Memorio, Matre Juliana, a qua & nomen sortitus fuerat, optimis Parentibus ortus, ab iisdem postea turpissime degeneraverit: *Tunc sancta, ac beate recordationis Memoris Episcopi filius? Tu Julianæ primariæ famina, & qua nihil bonius inter reverendissimas Matronas inveniat, utero editus?* Indignus itidem, cui adhuc juveni, sed nec dum in hæresim lapsus, *la Emilii Beneventani piissimi Antistitis filia*, uxor traderetur: quæ nobis occasio fuit de Juliano differendi.

XI. Celebres deinde sanctimonia inter Beneventanos Antistites extitere alii plures: cum primis quidem *Sanctus Joannes*, Emilii successor, teste Mario Vipera, floruit circa annum 448. ejusque Corporis inventionem, & translationem factam a Landulpho II. Archiepiscopo, ann. 1119. die 25. mensis Maii, narrat Falco Beneventanus in Chronico his verbis: *Idem Antistes (nempe Landulphus) die 25. mensis Maii cum Episcopis Frequentino, & Montis Marani Corpora Sanctorum collocavit, inter quos Corpus Beati Joannis XXI. Episcopi Beneventani, qui sicut titulus præmonstrabat, triginta & tres annos in Episcopatu aduixit.* Dein S. Thammarius insignis Fidei confessione, atque Pontificali Insula emicuit. Is in Martyrologio Romano sub prima die Septembris enumeratur inter Socios San-

1872 Orbis Sacer & Profanus

Sancti Prisci, qui in persecutione Wandalica ob Fidem Catholicam ab Arianis variis modis afflicti, ac vestustæ navi impositi, ex Africa pulsi in Campaniæ littora pervenerunt, circa annum Domini 440. atque in varia loca dispersi, & diversis Ecclesiis præfecti Fidem Christi mirifice propagarunt, ut in ejusdem Martyrologii Notis Cardinalis Baronius observat. Ex iis igitur Thammarus prope Beneventum solitariam vitam agens, cum ejus virtutum ac Sanctitatis fama apud incolas percubisset, Episcopo vita functo, ad id munus adlectus Beneventanam Ecclesiam pie sancteque gubernavit, ejusdemque sacris Fastis post suum felicem transitum adscriptus est. De quo Marius Vipera in suo Catalogo pertractat: qui insuper tradit, vixisse Thammarum anno 465. ejusdemque Natalitia die 15. Octobris a Beneventanis celebrari; Lipsana vero in Basilica Metropolitana sub Ara principe recondita esse. Erectum olim fuit Templum extra Urbem ejus nomini dicatum, prope Thammarum amnem, quem ab hoc Divo postea nomen accepisse volunt; sed Templum illud temporum iniuria corruit. Philippus Ferrarius in *Catalogo SS. Italiæ*, ex Monumentis & Tabulis Beneventanæ Ecclesiæ, ut ipse asserit, Acta Sancti Thammarii describens, affirmat eum Benevento præfuisse inter Sanctos Barbatum, & Epiphanium, Episcopos ejusdem civitatis: in Adnotatione vero dubius hæret, an is idem sit cum Thammaro Africano; siquidem Barbatum post Wandalos & Gothos, Longobardorum tempore floruit, ut postea dicemus. Verum Marius Vipera, Ughellus aliique hunc Thammarum longe ante Sanctum Barbatum Beneventi sedisse Episcopum docent.

Epiphanius autem post Thammarum, ante Barbatum Beneventanam rexit Ecclesiam, nempe seculo quinto exeunte, Gelasii Papæ tempore, ad quem huius Pontificis Literæ datæ Anno 494. a Gratiano relatæ sunt in C. Frater & Coëpiscopus noster, 17. q. 4. Idem quoque Epiphanius interfuit Concilio Romæ Anno 499. & Symmacho indictæ.

XII. Itaque Thammaro successit *Sanctus Sophia*, quibusdam *Sophius*, & etiam *Cadocus* dictus, a S. Gundeleo Australis Walliæ in Britannia majore Rege genitus. Philippus Ferrarius duos fuisse putat *Sophiam*, & *Cadocum*, neque eos Beneventi in Samnio, sed *Beneventæ* in Britannia Martyrium passos: sic enim ait in Catalogo, ad diem 24. Januarii: *Beneventæ in Angliæ Sancti Sophie Episcopi & Martyris: ibidem Sancti Cadoci Martyris*. Ast Vir eruditiss. Bollandus in Actis SS. mensis Januarii Ferrarium hæc in re explodit: (1) *Fuit quidem Urbis Britannicæ olim, ut ex Antonini Itinerario patet, Bennavenna, sive Bennavenna, aut Bennaventa: quam Viri eruditi in Northamptonensi Provincia, circa Aufonæ amnis fontes locant, ipso fere Angliæ umbilico, ubi Wedon, olim S. Werburgæ (de qua 3. Februarii agitur) Monasterium. Ast hic Episcopum fuisse Cadocum verisimile non est, cum, sub Anglorum paganorum dominatu esset Bennaventa, & fortasse ab iis excisa. Beneventi in Italia Episcopum facit Anglicani Martyrologii auctor, qui quod in prima editione diversum statuerat Sophiam Episcopum & Martyrem a Cadoco Martyre, in posteriori correxit. Idem multa illi in Walliæ & Glocestrensi ditione dicata fuisse Tempia scribit. Constantinus Gbinius in Natalibus SS. Canonico. 20. Novembris cum refert cum Doro,*
Deo-

(1) Bollandus Tom. II. Januarii, die 24. pag. 601.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1873

Deodato, & Milo ejusdem Sedis Antistitibus, „Adest & Sophias, inquit, „qui ter Hierosolymam, septies Romanam, religiose peregrinatus; Beneventi, ubi Episcopus erat, dum Missam celebrat, lancea confoditur, „Hæc ille. Et quidem S. Dorus Beneventi colitur eo die (nempe 20. Novembris) ritu duplici, ut ex Mario Vipera patet; at Sanctus Deodatus 27. Junii: nec Beneventanus Episcopus fuit, sed Nolanus: at Reliquiæ ejus sunt postea Beneventum translata, ubi & Officii duplici celebritate honoratur. Sancti Milonis (quem ipse Milum vocat) agitur 23. Februarii natalis, non tamen Officio Ecclesiastico. Hactenus Bollandus: ubi etiam Vitam Sancti Sophiæ, sive Cadoci, auctore Anonymo, ex MS. Codice Rubec-Vallis, & Capgravo recitat, quam tamen ab imperito & hebetè scriptam fatetur. Sed nos eam hic damus, quam & ipse Bollandus ex Mario Vipera refert.

XIII. *Sophius Episcopus Beneventanus* XXIV. filius *Guiljefci* Regis Valliæ Septentrionalis in Britannia, Monachus effectus est, & postmodum Abbas ejusdem Monasterii, quod propriis expensis fundaverat. Ter Hierosolymam, septies Romam religiose peregrinatus est. Demum S. Thamaro Episcopo Beneventano ad meliorem vitam translato, ad Episcopale fastigium ob ejus virtutes evectus, mira sanctitate refulsit, ac summa pietate ipsam Beneventanam Ecclesiam gubernavit: ubi ob Catholicam Fidem lanceis confossus ab Arianis, dum sacra Mysteria perageret, ad Altare martiratus hostia Christi effectus est 19. Kalend. Februarii, anno salutis CDXC. Epiphania ei succedente in Episcopatu; Odoacro Rege, Arianorum peste contaminato, Italiam tunc tenente. Hæc Vipera. Quæ itidem tradit Ughellus, addens præterea, tunc re-

Pars II. Vol. III.

gnasse Arthurum Magnæ Britannię Regem, ut ex ipsius gestis, quæ ad hæc usque tempora servantur in Archivio Monasterii Sanctæ Sophiæ constet, & habetur in Martyrologio Anglicano. Ceterum Bollandus in Notis ad Sancti Sophiæ Vitam hanc Chronologiam Episcopatus & obitus ejusdem Martyris a Mario Vipera statutam minime approbat. Odoacer enim anno 476. Italiam invasit, anno autem 493. interfectus fuit. Arthurus adhuc Abbas erat in suo Monasterio, ut patet ex ejus Vita apud Bollandum, num. 8. idemque Sanctum *Ilutium* ejusdem Arthuri consobrinum dicitur convertisse, in Actis ipsius *Iluti*, die 6. Novembris. Hinc consequens est, Cadocum diu post annum 490. fuisse superstitem; nam anno 516. nondum erat Episcopus. Nicolaus Harpsfeldus, lib. 1. Hist. Anglicanæ cap. 27. scribit, eum obiisse anno 570. Ita Bollandus. Quæ si vera sunt, oportet Catalogum Beneventanorum Antistitem a Mario Vipera, & Ughello concinnatum hac parte inversum esse, ac proinde Sanctum Sophiam seu Cadocum, post Epiphanium, & forte etiam infra hoc tempus Beneventi Episcopum sedisse. Fateor nihilominus non omnino mihi exploratum esse tempus Martyrii Sancti Sophiæ, seu Cadoci, quod varie in Martyrologio Anglicano, & apud præfatos authores descriptum sit: nonnulli etiam Cadocum a Sophia diversum faciant, nec illum Episcopum nominent, sicuti inter alios Nicolaus

E e e

Har-

Harpsfeldius loco laudato, nihil de Cadoci Episcopatu differt; imo de illo sic loquitur, ac si in Angliæ Monasterio a se constructo obierit, nulla insuper Martyrii mentione habita. Ipsemet Bollandus Acta S. Sophiæ, seu Cadoci, auctore Anonymo, ex MS. Codice Ruben-Vallis, & Capgravo, ita recitat, ut ea tamen ab imperito & hebe te scripta affirmet: quocirca nihil certi inde colligi potest. Tandem epocha temporis Regni Arthuri apud Historicos Anglicos non eadem apud omnes statuitur: nam Matthæus Westmonasteriensis tradit, Arthurum ann. 516. Regnum adiiisse post mortem Patris, quem Utherpendragon appellat: ast Bollandus in margine notat, id contigisse anno 506. Alii autem Historici Anglici apud Pagium (1), circa annum 508. *Uiberi* Britannorum Regis mortem, & *Arthuri* ejus Successoris, Principis bellicosissimi initium consignat. Addit Pagius, ea quæ de utroque referunt, implicata esse, incerta, & fabulosa: ipsi vero satis fuit adnotasse, Arthurum per ea tempora, quibus Britannorum Ecclesiæ per Saxones vexabantur, maximasque calamitates patiebantur, Christianis, qui supererant, imperasse, & quidem per plurimos annos. Quam ob rem cum exordium Regni Arthuri incertum sit, ejus itidem gesta implicata, incerta, & fabulosa habeantur: Sophiæ vero, seu Cadoci Acta ab imperito, & hebe te scripta, Tabulis potius Beneventanæ Ecclesiæ, quas Marius Vipera inspexit, esse fidendum reor, quam dubiis hac in parte Anglorum narrationibus fidem præbere.

XIV. Inter Sophiæ Successores Marius Vipera, & Ughellus in suo Catalogo, num. 27. recensent *Sanctum Marcianum*, quem vixisse vo-

lunt circa annum 533. Henschenius autem, & Papebrochius, Tom. II. SS. Junii, ad diem 14. pag. 958. ex Actis Sancti Placidi Martyris coniciunt, Marcianum intra undecimum & trigessimum annum seculi sexti floruisse. Ex antiquis Scriptoribus alia de hoc Marciano non suppetunt documenta, quam quæ in præfatis Divi Placidi Actis apud Surium, & Mabillonium prodita sunt his verbis: *Inde* (scilicet a Furcis Caudinis) *Placidus Beatissimus Pater egrediens, Beneventum devenit; atque a Sancto Marciano Episcopo ob amorem beatissimi Patris Benedicti, cum omni reverentia susceptus est. Ibi itaque Vir Domini Placidus, dum cum eodem Sancto Pontifice resideret... & a Sancto Episcopo & omnibus rogaretur, claudum erexit, ut fuisse narratur cap. 39. Actorum: Sanctum autem Marcianum Episcopum salutans in osculo Sancto, post aliquos dies Canusium Apuliæ civitatem devenit. De cultu & Templo hujus Sancti Marciani apud Beneventum, agit laudatus Marius Vipera: qua de re optimus Lector consulat Bollandi Acta, tum loco præmemorato, tum To. III. Julii ad diem 14. pag. 653. Post Marciani obitum, in ejus Sedem Beneventanam fuisse assumptum fuisse *Sanctum Zenonem*, seu ut alii vocant, Zozimum, Ughellus ex Mario Vipera refert; ejusque Natalem diem in Ecclesiâ Beneventana celebrari asserit 17. Octobris, eidemque in ipsa Urbe Templum Parochiale fuisse erectum. Celeberrimus item sanctimonia, virtutibus, miraculisque inter Beneventanos Episcopos extitit *Sanctus Barbatus*, ejusdem civitatis Antistes electus anno 663. circa 20. Martii, Romualdo tunc Beneventanorum Duce. Disertam Divi Barbatii mentionem faciunt Martyrologium Romanum*

(1) Pagius ad ann. 508. num. 14.

Pars II. Lib. IV. Cap. XVIII. 1875

num die 19. Februarii, Baronius ibidem in Notis, atque in Annalibus Ecclesiasticis, Ferrarius, Marius Vipera, Ughellus alique: cujus Acta cum eruditissimis Adnotationibus in lucem emisit Joannes Bollandus, Tom. III. mensis Februarii, ad diem 19. Tandem Milo septimus inter Beneventanos Archiepiscopos sanctitatis titulo a Mario Vipera illustratur, electus sub finem anni 1074.

vel initio anni 1075. ut videre est apud Ughellum Tom. VIII. col. 135. pie obdormivit in Domino ann. 1076. die 23. Februarii, qua colitur Beneventi, non tamen Ecclesiastico Officio. De illo pauca habet Bollandus Tom. III. Februarii die 23. in Notis ad Vitam S. Stephani Grandimontensis, quem ipse Milo literis & pietate eruditus.

C A P U T XIX.

Synopsis.

I. Antistus Evastus Episcopus Aversensis & Martyr, civis Beneventanus. Tempus ejus Martyrii inquiritur.

II. Duodecim Fratres Afri Martyres apud Beneventum. S. Modestus Levita & Martyr ibidem passus.

III. Alii Martyres Beneventani recensentur. Tres fratres Toto, Pado, & Tafo Monachi sanctimonia illustrati Beneventi orti.

IV. Enumerantur Sancti aliquot, de quibus controversia est, an fuerint Beneventani.

V. S. Artbellais Virgo incolatu & morte Beneventum illustravit. Ejus Vita ex Mario Vipera.

VI. S. Bartholomaei Apostoli Corpus ex Lipara Insula Beneventum transfertur.

VII. Hujus Translationis Historia ex variis Scriptoribus a Pagio adornata.

VIII. De Translatione Corporis Sancti Bartholomaei Apostoli Benevento Ro-

mam ab Othone III. Imperat. facta grandis inter Romanos & Beneventanos disceptatio.

IX. Ughellus pro Beneventanis stat. Huic sententiae favere videtur Leo IX. Beneventanorum causa isdem faveat Benedictus XIII.

X. S. Felicitatis ac septem Filiorum Martyrum Corpora Beneventum fuisse translata Ughellus ex Codice MS. Viterbino refert. Huius Translationis historia ibid. scripta.

XI. Bollandi Continuatores hanc historiam apocrypham censent. Expenduntur ipsorum momenta. Utraque opinio inter se conciliatur.

XII. Sancti Deodati Nolani Antistitis Corpus Nola Beneventum ab Urso Beneventi Episcopo translatum est. Ejus Acta paucis descripta. Sancti Marciani Frequentini Praesulis Lipsana ab eodem Urso Beneventum translata, Ughellus & Ferrarius narrant.

ON suorum Antistitum dumtaxat sanctimoniam ac singulari virtutum exemplo Beneventana Ecclesia fuit decorata; verum etiam multorum Martyrum invictis triumphis, sacrisque Divorum Lipsanis illustrata, quorum alii origine sua inde ducta, alii incolatu, nonnulli suis Reliquiis eandem nobilitarunt. Primum ii occurrunt fortissimi Athleta, qui profuso sanguine Christi Fidem strenue tutati sunt: quos inter *Sanctus Evagius*, patria Beneventanus, Astenensis Ecclesiae Episcopus circa Annum Domini 265. ordinatus, quum gregem sibi concredidum sanctissime gubernasset, ac Gentilium plurimos Christianae Religionis praecipis imbutos divina Baptismatis unda lustrasset, multa ob id ab Idolorum cultoribus perpeffus, tandem sub Astubalo Praefide, una cum Proiecto, & Mallianis Levitis coronam gloriose confessionis adeptus est die prima Decembris; sed annus Martyrii adhuc incertus. Martyrologium Romanum Evagii quidem meminit eadem die, ast persecutionis tempus, aut Imperatoris, quo regnante passus sit, nomen nequaquam memorat. Ughellus putat, eum Martyrem occubuisse vel Gallieno, vel Diocletiano Principibus in Christi Fideles saevientibus. Si Gallieno imperium adepto id contigit, verum esse non potest, quod ipse Ughellus Tom. IV. col. 476. in Astenibus Episcopis tradit, Evagium scilicet electum fuisse Episcopum circa annum 265. eamque Ecclesiam plures annos rexisse; vix enim uno vel altero anno illam gubernasset; Gallienus quippe ann. 268. fuit interemptus, ut probat Pagius ad eundem annum. Huius S. Eva-

gii vitam Italico sermone descripsit Joannes Maria Ballainus Casalenfis; ex quo suam excerptit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, ad diem primam Decembris: neutra tamen, ex huiusmodi Vitis temporum, aut rerum veritati videtur consentanea; siquidem confundit hunc Beatum Antistitem & Martyrem, cum alio Evasio Confessore ejusdem Ecclesiae Astenensis Episcopo, qui sub Luitprando Longobardorum Rege Catholico sanctitate excelluit. Quocirca S. Evagii Vitam a Ballaino typis proculsam, Philippus Malabayla in Apologia, & Paulus Britius Albenensis Ecclesiae Episcopus, in Historia Occidentalis Ecclesiae, seculo septimo, validissimis rationibus exploferunt.

II. Ceteri Sancti Martyres, quos Beneventana Ecclesia solemniter quotannis colit, tametsi ex hac Urbe natalem diem minime traxerint, in illa tamen strenuum pro Christi nomine certamen agentes, devotis tyrannis, Martyrii palmam sunt consequuti. Celebres in iis habentur duodecim Fratres: *Donatus, Felix, Arcontius, Honoratus, Fortunatianus, Savinianus, Septimius, Januarius, Felix alter, Vitalis, Satorius, & Repositus*: li Hadrumeti in Africa Bonifacio patre, & Thecla matre, Christianis piisque parentibus nati, quum Diocletiano & Maximiano imperantibus, multos ad Christi Fidem convertissent; qua die Aduamentini incolae Jovi sacrificia immolabant, invicti Martyres eos reprehendentes, quod honorem cultumque uni vero ac vivo Deo debitum mutis simulachris falsorum Numinum exhiberent, a Sacerdotibus Herculis tenti, multis tormentis sunt vexati. Inde in Italiam ducti, Beneventi, seu, ut alii tradunt, in diversis Apuliae locis, variis dirisque

cruc-

Pars II. Lib. IV. Cap. XIX. 1877

cruciatibus affecti, demum gladio animadversum Martyrium complevere. Horum Acta Alphanus Salerni Episcopus versibus exaravit; paucis vero ea ex Monumentis Beneventanæ Ecclesiæ complexus est Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 1. Septembris, qua illorum memoria in Martyrologio Romano agitur, itemque in aliis Martyrologiis antiquis, quæ Continuatores Bollandi, To. VII. mensis Junii, in Austariis ad Martyrologium Ufuardi, pag. 506. & seq. recensent. Eorundem Martyrum, Acta soluta oratione, charactere Longobardico scripta se habere testatur Baronius in Notis Martyrologii Romani. Verumtamen admonet, in iis omnibus corrigenda esse, quæ ibi de Sancto Cypriano Martyre narrantur. Longe namque ante tempora Maximiani Imperatoris, quibus laudati Martyres passi dicuntur, vixit Sanctissimus Cyprianus Carthaginensis Antistes: nisi forsitan in iisdem Actis error in Imperatoris nomen irrepsit, & pro Valeriano, ut positus Maximianus. Etenim, Ferrario teste, sunt qui volunt hos duodecim Fratres passos fuisse anno 258. sub Valeriano. Ceterum eosdem gloriosos Martyres non uno, sed diversis diebus Martyrium pertulisse, Cardinalis Baronius animadvertit. Illustri quoque extitit *Sanctus Modestus Levita & Martyr*, cujus Natalem diem Beneventana Ecclesia celebrat sexto Nonas Octobris: in Martyrologio tamen Romano ejus memoria recolitur pridie Idus Februarii, his verbis: *Apud Beneventum Sancti Modesti Levite & Martyris*. Petrus Diaconus Casinensis, in lib. de Viris Illustr. Monast. Casinens. cap. 21. testatur, Vitam Sancti Modesti scriptam fuisse ab Alberico ejusdem Monasterii Diacono.

III. Ad alios nunc progredimur Beatissimos Viros, quos Beneventi cives pariter extitisse ferunt. Et quidem apud Falconem Beneventanum in Chronico, quod primum Antonius Caracciolus in lucem edidit Neapoli, anno 1626. nuper vero a Muratorio insertum est Tom. V. Rer. Italic. in celebri illa Inventione ac Translatione Corporum quorundam Sanctorum a Landulpho Archiepiscopo hujus Metropolis, anno 1119. Mense Maii, in Synodo Provinciali Beneventi habita, inter Divorum Lipsana tunc e vetusto sepulchro eruta, atque in decentiorem Tumbam translata, ne dum recensentur ⁽¹⁾ Corpora Beatorum Antistitum *Marciani, Dori, & Potiti* (forte *Potini*) de quibus supra egimus; sed etiam *Sanctorum Prosperi, Felicis, Cervoli, atque Stephani Levite*, quæ tum palam cultui Fidelium fuisse exposita idem auctor commemorat. Hujus porro Inventionis & Translationis historiam ex Falcone Beneventano exhibet Ughellus Tom. VIII. col. 158. nuper vero eandem describunt Bollandi Continuatores Tom. III. mensis Maii, ad diem 15. pag. 496. ubi eruditus Lector videre poterit, quæ ibi numeris 5. & 6. sunt adnotata. Hos patria Beneventanos fuisse tradit Marius Vipera in suo Catalogo Beneventanorum Antistitum. Nobilitarunt præterea hanc Metropolim non solum generis claritate, verum etiam vitæ ac morum sanctimonia tres Fratres *Toto, Paldo, & Taso* nobiles Beneventani, qui Christo famulaturi, spretis omnibus, patria ac parentibus relicta, in Samnio circa Vulturum amnis ostium Monasticam vitam agentes, sancto fine quieverunt. Ferrarius in Catalogo Generali, & in Catalogo SS. Italiæ narrat, hos Beatos Confessores coli in Monasterio San-

(1) Falco Beneventanus in Chron. ann. 1119.

1878 Orbis Sacer & Profanus

Sancti Vincentii ad Vulturum, ex
cujus antiquis Monumentis illorum.
Acta descripsit: *Tatonis* quidem die
11. Januarii, *Paldonis* 11. Octobris.
Tafonis vero 11. Decembris. Florue-
runt ii seculo octavo. Ex ipsis autem
Paldo maior natu, Abbas præ-
fati Monasterii electus, obiit Grego-
rio secundo Divi Petri Cathedram
moderante. *Taso* Fratri successit;
sed cum Monachi ejus austeritatem
severitatemque nequaquam ferrent,
Tatonem alterum ejusdem Fratrum
in locum ipsius subrogarunt: quæ no-
va electio, ac præcedentis Abbatis
Tafonis depositio ad Summum Pon-
tificem delata, ab eo improbata fuit.
Tato anno salutis 829. *Taso* autem
ætate minor anno 839. ad Deum mi-
graverunt.

IV. Nonnulli præterea a qui-
busdam inter Beneventanos Divos
enumerantur, de quibus tamen haud
levis est dubitandi causa, num rei-
pse iis sint accendi. Henschenius
quippe, & Papebrochius Tom. I. men-
sis Martii, ad diem tertiam, in Vi-
ta Sanctæ Arthelridis Virginis, pag.
263. recitant Codicem Vaticanum,
signatum num. 5949. charactere Lon-
gobardico, quem putant esse colle-
ctionem quampiam Martyrologii ex
Ufuardo, Adone, aliisque auctori-
bus, pro Ecclesia Beneventana con-
cinnatum, in quo Sanctorum Romual-
di, & Thomæ Cantuariensis Archie-
piscopi & Martyris mentio fit, atque
ut Sancti Beneventani fere primo
loco commemorantur. Divum Ro-
mualdum aliquo modo ad Beneven-
tum pertinere nequaquam abnuo;
quamquam enim Ravennæ ortus sit,
ex clarissima tamen Beneventanorum
Ducum Familia originem suam du-
xisse ferunt. Ast Sanctum Thomam
Cantuariensem unde nam e Bene-
vento, quæ ex Gente Beneventana
ortum suum traxerit, edoceri per-

opto. Apud Bollandi Continuatores
Tom. I. mensis Julii, ad diem pri-
mam, in Vita Sanctorum Casti, &
Secundini, pag. 19. & seq. refertur
Codex Vaticanus Ufuardi, sub num.
5949. qui fuit Ecclesiæ Beneventanae,
ibique primo loco legitur: vi.
*Maii Natalis Sancti Secundini Epi-
scopi & Confessoris in S. Sophia. Ea-
dem die Sancti Secundini Martyris.*
Idem Vaticanus Codex, ad diem 24.
Octobris hæc habet: *Beneventi, Na-
tale Sancti Casti Episcopi, in S. So-
phia.* Alii Codices Castum legunt.
Ferrarius autem in Catalogo San-
ctor. Ital. ad diem 7. Novembris
agens de *Casto Episcopo & Martyre
Beneventi, Castum, & Cassium* Epi-
scopos Africanos fuisse censet, *quo-
rum Reliquiæ* sub Wandalis in *Cam-
paniam delatæ, & in diversis Urbi-
bus condite fuerunt. Casti & Cassi
Reliquiæ* Capuæ collocat. Tum sub-
dit: *Extant etiam Casti Reliquiæ ali-
quot Beneventi, ob quas ibi hac die
7. Novembris is colitur; cum Capuæ
& alibi xi. Kal. Junii Castus & Cas-
sius celebrentur.* Videndæ sunt Ad-
notationes Bollandianæ loco citato,
pag. 20. & 21. Inter Divos Bene-
ventanos in Martyrologio MS. ejus-
dem Ecclesiæ, quod nunc in Biblio-
theca Vaticana asservatur, eodem,
num. 5949. sub finem Martyrologii
ad diem 14. Maii hæc descripta,
sunt: *Beneventi Sancti Constantii Epi-
scopi.* Eadem verba occurrunt in al-
tero Martyrologio sub Ufuardi no-
mine, in Bibliotheca Regiæ Sueciæ,
num. 423. relato. Tertium vero,
quod Romæ extat in Basilica Divi
Petri, hæc tradit: *In Benevento San-
cti Constantini Episcopi & Confessoris.*
De hoc loquens Marius Viperæ in
suo Catalogo, *Constantium* illum vo-
cat, & asserit, *Sanctum Constantium
Episcopum officio Ecclesiastico sub ritu
Duplici in Beneventana Ecclesia coli,*
ejus-

Pars II. Lib. IV. Cap. XIX. 1879

*ejusque sacram Eadem Beneventi ex-
citatum esse, olim Parochialem.*

V. Incolatu suo ac pretiosa mor-
te Beneventanam Ecclesiam plurim-
um honestavit Sancta Arthellais Vir-
go, cujus Elogium Marius Vipera
in Chronologia Beneventanorum Epi-
scoporum, in *Sancto Zenone*, seu *Zo-
simo* hunc in modum adornavit: (1)
Justiniano mortuo, & assumpto ad
Imperium Justino, Joanne Papa
Tertio anno Domini 563. Beata
Athellais, Lucii Proconfulis, &
Arthuse Filia Constantinopoli Be-
neventum ad Narsetem Patrum
se contulit. Fuit ipsa in magna
sanctitatis opinione, vixit ann. 16.
mensis 3. dies 8. & obdormivit
in Domino in Ecclesia Sancti Lu-
cæ, prope portam Rufinam sita,
accepto ibidem Sanctissimo Eu-
charistiæ Sacramento: ubi & se-
pulta fuit, cujus vitæ & mortis
sanctitatem multa, quæ consequen-
ta sunt, miracula comprobantur:
ex cujus Corporis depositione
transiit dicta Ecclesia in cultum
& nomen Virginis, ejusque Fe-
stum die tertia Martii Beneventi
colitur. Haftenus Marius Vipe-
ra: qui hæc se deprompsisse affirmat
ex Codice MS. Bibliothecæ Beneven-
tanæ, de Gestis Sanctor. Par. I. p. 88.
signato num. 168. Consentiant &
plura Martyrologia apud Bollandum
Tom. I. mensis Martii, ad diem 3.
alique auctores ab ipso relati, pag.
263. ubi etiam recitat fusiora ejus-
dem Beatæ Virginis Acta ex MS. Co-
dice Beneventano; in quibus inter
alia indicatur causa discessus Sanctæ
Athellaidis Constantinopoli; quia ni-
mirum Justinianus Imperator eam
ad se mitti mandaverat, forsitan ut
cuidam ex Regia Domo in matrimo-
nio collocaret; in id vero ne con-
sentire cogeretur, fugam arripuit,

atque in Campaniam adnavigavit,
ubi tunc temporis degebat Narfes
illius Patruus, qui Totila Gothorum
Rege victo interfectoque, Romam
recuperaverat, anno 553. Justiniano
imperante. Quamobrem corrigendum
est Marli Vipere Elogium, ubi asse-
rit: *Justiniano mortuo, & assumpto
ad Imperium Justino, anno Domini
563. Athellaidem Constantinopoli Be-
neventum ad Narsetem Patrum se
contulisse.* Eo quippe anno Justinus
minime imperabat, sed a Justiniano
adhuc superlittere constitutus fuerat
Curopolates, sive Palatii sui supre-
mus Curator. Obiit autem Justinia-
nus anno 565. Idibus Novembris,
seu die 14. mensis Novembris, In-
dictione XIV. uti ex Chronico Ale-
xandrino, Theophane, auctore Mi-
scellæ, aliisque Scriptoribus, Pagius
ad eundem annum num. 3. demon-
strat.

VI. Nunc de iis Sanctis agen-
dum est, quorum Sacra Lipsana re-
ligiose colit ac servat Beneventana
Ecclesia: quæ tamen quum sint plu-
rima, nos præcipua dumtaxat magis-
que conspicua indicabimus. In iis
porro principem sedem jure sibi ven-
dicat Beatissimus Bartholomæus Apo-
stolus, cujus Sacro Corpore mirum
in modum nobilitata censetur, illuc
ex Lipara Insula, tempore Sichardi
Principis translato. Hujus vero Trans-
lationis Historiam gravissimi aucto-
res adornarunt. Cumprimis Leo O-
stienfis loquens de Abbate Montis
Casini, *Bassacii* nomine, tempus e-
jusmodi Translationis designat his
verbis: (2) *Hujus, nempe Bassacii Ab-
batis, tertio ordinationis anno, super-
fuit adhuc prefato Principe Sichardo,
Corpus Beati Apostoli Bartholomæi
de Lyparitana Insula Beneventum trans-
latum est.* Id autem gestum fuisse
opera ejusdem Sichardi Principis, ita
re-

(1) Marius Vipera in Zenone Episcopo.

(2) Leo Ostiensis lib. 1. cap. 24.

refert Epitomes Chronici Eremper-
ti ⁽¹⁾ *Interea factum est, ut Tyrrheni
ægoris Insulas, Ausoniaque univer-
sa loca Sichardus Princeps circumiret,
Et quotquot Corpora Sanctorum inve-
nire possit, Beneventum cum debito
honore deferret. Atqui per id tempus
ex Liparitana Insula Beati Bartholo-
mæi Apostoli Corpus Beneventum,
magno cum tripudio deferri iussit.*
Hoc ipsum proditum est in Vita San-
ctæ Triphomenes, in Codice MS.
olim exarata, uti Tom. V. Rer. Ita-
licar. in Notis ad eundem Erem-
perti locum narratur. Quo autem
modo Beatissimi Apostoli Corpus in
Liparam Insulam primum fuerit de-
latum, in Notis ad præfatum caput
Leonis Ostiensis hæcæ verbis refer-
tur: ⁽²⁾ *In quam videlicet Insulam,
olim de Armenia mirabiliter fuerat
cum saxeæ tumbæ itinere marino sine
remige ullo transfectum.* Ceterum in
præfinito tempore, quo sacrum
illud Corpus ex Lipara Insula Bene-
ventum fuit translatum, Scriptores
minime consentiunt. Siegbertus in
Chronico hanc Translationem reiicit
in annum Domini 831. sic scribens: ⁽³⁾
*Saraceni Siciliam incurstantes, etiam
Liparim Insulam devastant, ubi Cor-
pus Beati Bartholomæi Apostoli quie-
scebat, quod olim loculo plumbeo inie-
ctum, Et in Mare mersum a Paga-
nis, non ferentes illud propter nimiam
signorum claritatem ab omnibus ve-
nerari, ab India usque ad hanc Insu-
lam ultro delatum fuerat. Cujus Ossa
modo a Saracenis huc illucque disper-
sa, Et a quodam Monacho, ipso re-
velante, collecta Beneventum transfe-
runtur.* Quæ Siegberti verba Cardin-
alis Baronius recitat, Annal. Ec-
clesiæ. Tom. IX. ann. 840. in fine,
eque tribuit Leoni Ostiensis. Sub-
dit tamen, quo ad hujus Translatio-

nis tempus diversos diversa pro-
ferre.

VII. Sed præstat de eadem hac
Translatione hic in medium adduce-
re, quæ doctissimus Pagius narrat: ⁽⁴⁾
In Chronico Casinenſi Leo Ostien-
sis, lib. 1. cap. 25. & consequen-
ti asserit, Bassacium Abbatem Ca-
sinenſem ordinatum fuisse anno
Christi DCCCXXXVII. post Auth-
pertum, x. Kalend. Martii demor-
tuum. Quare annus Præfecturæ
Bassacii tertius, quo idem Leo as-
serit, Corpus Sancti Bartholomæi
Apostoli ex Lipari Insula Beneven-
tum esse translatum sub Sichar-
do Duce Beneventano, in annum
superiorem Christi (scilicet 839.)
convenit, quo ideo secundum
istum Chronographum peracta.
Huic certe suffragatur Nicetas Pa-
phlago in Orationibus encomia-
sticis a Combesio Græcæ & La-
tine evulgatis, in Auctario Biblio-
thecæ veterum Patrum. In Ora-
tione enim Sancti Bartholomæi
ait, quum in Urbe Urbanopoli, ad
maiorem Armeniam spectante, in
Bartholomæi Sepulchro plura Mi-
racula fierent, infideles Urnam,
in qua erat Sancti Apostoli Cor-
pus, cum quatuor aliis Sancto-
rum Martyrum Urnis, in Mare
proieciſſe; additque: *Longa ita-
que decursa serie, extremis tempo-
ribus in diebus Theophili Impera-
toris, capto ab Agarenis ob plura
nostra scelera, in quo Sanctus Apo-
stolus jacebat, præsidio, omnique
Lipara Insula (quo jam dixerat
Sacra Corpora appulsiſſe) manente
desolata, Beneventanæ Urbis Regu-
lus, Apostoli perceptis miraculis,
serventi erga Sanctum fide excita-
tus, Amalphitanæ Urbis navis ali-
quot convocatis, ac quantas par erat*

(1) Extat Tom. V. Rer. Italic. pag. 32.

(2) Tom. IV. Rer. Italic. p. 298. col. 1. in Notis.

(3) Siegbertus in Chron. ad ann. 831.

(4) Pagius ad ann. 480. num. 12. & 13.

pecunias dare pollicitus, ire iussit, ac pretiosum illum thesaurum ad se deferre, quod & contigit. Vixit autem Nicetas sub seculi noni finem. Anastasius tamen Bibliothecarius Nicetæ cœvus e Græco in Latinum vertit Sermonem Sancti Theodori Studitæ de Sancto Bartholomæo Apostolo, publicatum a Dacherio Tom. III. Spicilegii, & in fine suæ versionis ait, postquam Corpus Beati Apostoli in Insula Liparitana requievisset usque ad annum octingentesimum octavum ab Incarnatione Domini Nostri Jesu Christi, Saracenos prædictam Insulam prædatos esse, & ossa Sancti Apostoli dispersisse, quumque pro exquirendis Saracenis illuc Longobardorum irent navigia, nutu Dei inventum ibi Monachum, & Sancti Corpus tulisse Beneventum Anno ab Incarnatione Domini octingentesimo nono, vigesimo quinto videlicet mensis Octobris. Ex his patet, Nicetam Paphlagonem, Leonem Ostiensem, & Anastasium Bibliothecarium quo ad tempus, quo hæc Translatio facta est, inter se convenire, sed Librarium in utroque loco citato Anastasii numerum XXX. omisisse, quod numeri VIII. & IX. manifeste innuunt. In brevi tamen Chronico Remeasi, quod extat Tom. I. Bibl. Labbeanæ, ad annum 808. habetur: *Translatio Sancti Bartholomæi Apostoli a Lipari Insula Beneventum*. Quare ille Librarium error antiquus; nam vix mihi persuadere possum, Anastasium hac in re lapsum esse. Ita Pagius. Cujus sententiæ libenter assentior, quod omnino ætati Sichardi Beneventanorum Ducis consentanea sit. Scriptores enim qui hujus Translationis historiam contexunt, vel de illa quoquo modo dif-

Pars II. Vol. III.

serunt, eam sub Sichardo Beneventanorum Principe, imo ejus studio factam affirmant. Porro Sichardus mortuo Sicone Principatum Beneventanum est adeptus, anno 833. sub Ludovico Augusto, uti ex Chronicis Salernitano, Beneventano, & Erchemperti ostendit Cointius eodem anno, num. 82. quem laudat & sequitur Pagius, ibidem, num. 11. Obiit autem Sichardus anno 840. teste eodem Pagio hoc ipso anno, num. 14. Quum igitur Leo Ostiensis lib. 1. cap. 24. Erchempertus in Chronico, Anonymus Casinensis, alique narrent, ejusmodi Translationem fuisse præfactam paulo ante Sichardi necem, consequens est, illam contigisse anno 839. ut antea adnotavimus; ideoque in Anastasio Bibliothecario, & Chronico Remeasi corrigendum fore annorum numerum, Librariumque officiantia depravatum.

VIII. Superest hic vestigandum, an Divi Bartholomæi Apostoli Corpus Benevento Romam translatum fuerit ab Othone hujus nominis Tertio Imperatore. Grandis est de hac re Beneventanos inter, & Romanos disceptatio: nam ut Ferrarius in Notis ad Vitam ejusdem Apostoli animadvertit: ⁽¹⁾ *Beneventani Corpus Sancti Bartholomæi se adhuc habere asserunt, locum dicant, & corpus ipsum ostendunt dicentes, se Othone Imperatorem sibi iratum sefellisse alterius Corpore loco Corporis Apostoli supposito*. Favet Beneventanorum causæ Leo Ostiensis rem gestam ita referens: ⁽²⁾ *Hujus Abbatis anno tertio, qui est millesimus ab Incarnatione Domini, supradictus Imperator (nempe Otho III. de quo præcedenti capite scripserat) Beneventum venit, & causâ penitentis, quam illi Beatus Romualdus iniunxerat, abiit* F f f ad

(1) Ferrarius in Catalog. die 14. Augusti.

(2) Leo Ostiens. lib. 2. cap. 24.

ad Montem Garganum. Reversusque consequenter, petiit ab eis Corpus Sancti Bartholomæi Apostoli. Quod nihil tunc illi negare audentes casside illi pro Corpore Apostoli, Corpus Beati Paulini Nolani Episcopi, quod satis decenter apud Episcopium ipsius Civitatis erat reconditum ostenderunt, & eo sublato recessit tali fraude deceptus. Quod postquam rescivit, nimium indignatus; Corpus quidem Confessoris, quod detulerat, honorifice satis apud Insulam Romæ recondidit. Sequenti vero tempore perrexerit iterum super Beneventum, & obsedit eam undique per dies multos: sed nihil adversus eam prevalens, Romam reversus est. Clarissimus Vir Ludovicus Antonius Muratorius, in Notis ad hoc Leonis Ostiensis caput, de huiusmodi controversia utrimque agitata, hunc in modum loquitur: (1) „Adeo variant
 „ hac de re scribentes, ut quid place-
 „ ne sentiendum sit, ægre determi-
 „ nari possit. Nam Frisingensis, Got-
 „ fridus, Viterbiensis, alique verum
 „ Corpus Apostoli Bartholomæi Ro-
 „ mani delatum asserunt; sed ab O-
 „ thone II. anno 983. Martinus Po-
 „ lonus Chron. lib. 4. Othonem III.
 „ e Monte Gargano redeuntem Cor-
 „ pus Sancti Paulini Nolani a Bene-
 „ ventanis, nullo deceptum dolo,
 „ accepisse tradit. Auctor noster
 „ (scilicet Leo Ostiensis) vulgarem
 „ forte Beneventanorum famam se-
 „ quutus est; & in huiusmodi quide-
 „ dem, mirum, quam discordes ob-
 „ tineant traditiones apud hanc, vel
 „ illam gentem & civitatem. Emi-
 „ nentissimus Cardinalis Baronius, ad
 „ annum 1000. pro Romanis decernat.

IX. Ex adverso autem Ughellus, quum aliquamdiu anceps hæsis-
 set, utram ex duabus sententiis amplecteretur, tandem Leonis IX. Summi Pontificis auctoritate permotus

in Beneventanorum sententiam concessit. Mentem suam sic ille aperit: (2)
 „ Hic consulto omittendum censui
 „ dissertationem de Corporis Beati
 „ Bartholomæi existentia apud Bene-
 „ ventanos: etenim cum ad eorum
 „ favorem extet, nedum Leo Ostien-
 „ sis, & Annibal Mascambrunus Epi-
 „ scopus Stabienfis Apologeticum,
 „ quoddam ediderit, vacationem ab
 „ hac historia mihi ipsi ultro con-
 „ sului. Quæ autem sit circa hoc
 „ mea sententia diu hæsitavi illam
 „ aperire ubi autem incidi in diploma
 „ quoddam Originale Leonis IX.
 „ hac historia mihi ipsi ultro con-
 „ sului. Quæ autem sit circa hoc
 „ mea sententia diu hæsitavi illam
 „ aperire ubi autem incidi in diploma
 „ quoddam Originale Leonis IX.
 „ suo loco transcribendum, haud me
 „ continere potui, quin illam pro-
 „ palarem, Corpus Sancti huius glo-
 „ riosissimi Apostoli adhuc Beneven-
 „ ti asservari; siquidem illa Trans-
 „ latio sive facta fuerit Benevento
 „ Romam anno 983. ut asserit Ba-
 „ ronius, sive anno 1000. ut alii
 „ volunt, tamen me magis movent
 „ verba illa Leonis IX. in quibus
 „ asserit, prædictum Corpus asserva-
 „ ri adhuc ipso vivente in Ecclesia
 „ maiori Beneventana, quam testi-
 „ monium ullum Sigeberti, aut O-
 „ thonis Frisingensis; præcipue cum
 „ a Translatione asserta ad Pontifi-
 „ catum prædicti Leonis IX. vix in-
 „ tercurrerint quinquaginta anni. „
 „ Diploma Leonis IX. refert idem,
 „ Ughellus infra; in quo inter cetera
 „ hæc habentur: *Sed omnia, sicut ius-
 „ stitia eorum est, huic jam sæpe nomi-
 „ nate Ecclesie Beneventane in hono-
 „ rate Sanctæ Dei Genitricis Mariæ de-
 „ dicatæ, ubi pretiosissimum Corpus Bea-
 „ tissimi Bartholomæi Apostoli requie-
 „ scit.* Tandem dubitationem omnem
 „ abegisse videtur Eminentissimus Car-
 „ dinalis Fr. Vincentius Maria Ursinus
 „ Ordinis Prædicatorum, postea Sum-
 „ mus Pontifex Benedictus XIII. cum
 „ enim esset Archiepiscopus Beneven-
 „ ta-

(1) Tom. IV. Rer. Italic. pag. 355.

(2) Ughellus Tom. VIII. col. 110.

tanus, celebrata anno 1698. mente Maio frequentissima Synodo totius Provinciæ suæ, præsentibus plurimis Episcopis, Abbatibus, & numerosissimo Clero, Sacra Tumba, in qua Corpus Beatissimi Bartholomæi Apostoli Corpus adhuc quiescere Beneventi fama erat, referata, Sacrum ejusdem Apostoli Corpus illic reconditum invenit, vetustam membranam rem totam cum Othone Imperatore gestam, eique alterius Divi Lipsana, pro Bartholomæi Corpore clam supposita narrante deprehendit; solemnique pompa per dies octo novam ejusdem Translationem ingenti populorum concursu celebravit. Fufius hæc omnia in Actis præfati Concilii Provincialis descripta sunt, & typis Beneventi procusa. Quo autem venerationem suam erga Sanctissimum Apostolum omnibus testaretur, ad Summi Pontificatus fastigium evectus, insignem Basilicam in hac ipsa Urbe, prope Metropolitanum Templum, ipsius Bartholomæi titulo decoratam, a fundamentis magnificentissime excitavit.

X. Inter Sanctorum Corpora, quibus Beneventana Ecclesia illustratur, Ferdinandus Ughellus To. VIII. col. 56. recenset illa Sanctæ Felicitatis, ac septem Filiorum ejus, quos Romæ Antonio imperante Martyres occubuisse omnia Martyrologia commemorant; atque in ipsorum laudes Sanctus Petrus Chrysologus, & Gregorius Magnus Sermones habuerunt; ille quidem serm. 134. is vero Homilia tertia in cap. 12. Evangelii Divi Matthæi. Ecclesia item Romana eorumdem Martyrum memoriam sexto Idus Julii, seu die decima in suo Martyrologio agit. Ughellus itaque refert, Sanctæ Felicitatis septemque Filiorum Martyrum Sacra Lipsana ab Urso electo Beneventi Antistite,

tempore Sichardi Principis, e civitate *Alipha* dicta Beneventum fuisse translata, atque in Ecclesiâ Beatissimæ Virginis Mariæ fuisse recondita: quorum Acta & Translationis historiam ex MS. Codice Longobardico Monialium *Sancti Viatorini de Benevento* transcripsit. Ex hujusmodi porro Actis septem Fratrum nomina innotescunt, nempe *Januarius, Felix, Philippus, Silanus, Alexander, Vitalis, & Martialis*. Tum deinde, relato eorumdem, itemque Felicitatis ipsorum invictæ Matris glorioso triumpho, quo pacto sacra illorum Corpora *Alipham* fuerint transvecta, atque prope eam civitatem sepulta, sic narrant: (1) „Postquam „vero diversis suppliciorum generibus interfecti sunt, iussit Publius Romæ Præfectus, ut nulli omnino „Corpora eorum humari liceret, sed „bestiis ac volucribus inhumata reser- „linquerentur edenda. Omnipotens „vero Dominus mira circa eorum „Corpora est operatus; dum enim „sub sideribus Corpora Sanctorum „suorum, ut dictum est, inhumata „iacerent, non volatilia, vel quadrupedia, terræque reptilia illis „propius accedere potuerunt, ac divinitus prohibentur, ne illa attingere possent. Tanta autem ex beatissimis corporibus fragrantia emanabat, ut cuncta loci vicinia instar „odoriferorum florum odoremento replerentur; denique collecta Christianorum phalanx per opaca noctis venerunt ad locum, quo Sanctæ Matris Sanctorumque pignorum Corpora madida cruore jacebant, & tacite Domino psalmodiam concinentes ex humo sancta illa membra levaverunt, imponentesque feretris silenti cursu relictum callem repedaverunt. Postquam vero venerunt ad locum,

Fff 2

„ ubi

(1) Apud Ughell. Tom. VIII. pag. 58.

„ ubi terrore fugato patenter illis
 „ dignas exequias parare possent,
 „ mirificis aromatis beatorum Cor-
 „ pora condiderunt; pretiosissimis-
 „ que tegminibus involventes, atque
 „ in Psalmis & Hymnis palam Do-
 „ mino glorificantes. honorifice hu-
 „ maverunt; haud procul a mœni-
 „ bus Urbis, quam veteres vocave-
 „ runt *Aliphas*; juxta quorum Sep-
 „ pulchra Christus omnium repara-
 „ tor & auctor ad confirmandam fi-
 „ delium mentem eorum intercessio-
 „ nibus innumera beneficia præsta-
 „ bat. Nam ex obsessis corporibus
 „ demonia illic eiciebantur, clau-
 „ di in pristinum restituebantur gra-
 „ dum, diu lumen amissum redde-
 „ batur cæcis, multæ & varix illic
 „ hominum depellebantur infirmi-
 „ tates. Quorum illic Basilicæ ded-
 „ icatio fuit 9. Kalend. Decem-
 „ bris.

Mox eadem Acta statim narrant
 eorumdem Martyrum Translationem
 ab Urso Episcopo in suam Beneven-
 tanam Ecclesiam factam. „ Cumque
 „ post multa annorum curricula di-
 „ versis potestatibus diversarum gen-
 „ tium in Italia immutatis locus il-
 „ le, in quo Sancti quiescebant,
 „ viluisset, & absque honore debi-
 „ to tam præcipua Sanctorum Cor-
 „ pora essent, ex jussu eximii, &
 „ vere Catholici Longobardorum.
 „ Principis Sicardi, Ursus Beneven-
 „ tanæ Sedis electus eadem Sancto-
 „ rum Corpora elevans ab Aliphis,
 „ magno cum honore Beneventum
 „ perduxit, & magnifice in Beatæ
 „ Mariæ Ecclesiâ cum aliorum plu-
 „ rimis Sanctorum Corporibus col-
 „ locavit. Horum vero Martyrum.
 „ Festivitas colitur decimo die men-
 „ sis Julii, dedicatio vero Altaris
 „ eorum Beneventi ultimo die men-
 „ sis Martii, in quorum Festivitate
 „ diversis ex partibus Orbis conve-

„ niunt plures Christo Jesu omnium
 „ Redemptori gratias referentes.
 „ Hactenus Acta illa *Passionis Sancto-
 „ rum Martyrum Felicitatis & Fito-
 „ rum ejus* ab Ughello descripta; quæ
 „ etsi annum ejusmodi Translationis
 „ minime expriment, innuere tamen
 „ videntur eam fuisse peractam eo an-
 „ no, quo Ursus Beneventi Episcopus
 „ electus fuit. Porro hujus electionem
 „ contigisse circa annum salutis 833.
 „ idem Ughellus col. 56. docet.

XI. Ceterum Bollandi Conti-
 nuatores, Tom. III. mensis Julii,
 Editionis Antuerpiæ ann. 1723. ad
 diem 10. ejusdem mensis, pag. 8.
 ejusmodi Acta ad apocrypha relega-
 runt: & merito; quomodo enim
 Christiani sub Antonini Imperio,
 Corpora Sanctæ Felicitatis ac Fito-
 rum Martyrum uno vel altero die
 ab illorum Passione humaverunt haud
 procul a manibus Urbis, quam veteres
 vocaverunt *Aliphas*, ut habent U-
 ghelliana Acta, vel ut in MS. Bol-
 landiano Codice *Alifas* vitiose, pro
Alifas; quod alibi legitur, ad *Lim-
 phas*; quomodo, inquam, Corpora
 illa ibidem humaverunt, & quidem,
 ut habetur e rei serie ibi narrata,
 proxime post mortem; cum per Ur-
 bem *Alipha*, nunc *Alife*, non videat-
 ur intelligi alia, quam civitas Ter-
 ræ Laboris in Regno Neapolitano,
 quæ nunc pæne deserta jacet? Enim
 vero Sancti illi Martyres Romæ passi
 sunt, Romæ decollati, Romæ, aut sal-
 tem loco Romæ vicino, sepulti; quo-
 modo igitur intelligi possunt humati
 prope Urbem Regni Neapolitani Ro-
 ma adeo distanti? Quomodo jussu
 Sicardi Longobardorum Principis
 Ursus Beneventanus Episcopus ea de
Aliphis, seu *Alifis* elevata, cum ma-
 gno honore Beneventum perduxit?
 Imo vero ipse Ughellus Tom. IV.
 col. 754. ea refert, quæ prædictis
 Actis adversantur, nimirum *Franci-
 sci*

*sci Episcopi Brixienſis tempore duorum Sanctæ Felicitatis Filiorum Corpora Brixia fuiſſe inventa in Abbatia Leonenſi, quæ olim Deſiderius Longobardorum Rex Benevento transportat anno DCCLIX. Si jam Deſiderii Regis tempore Beneventi erant hæc Corpora ante annum Chriſti 759. quomodo ex Aliphiſ elevata fuere juſſu Sighardi Principis, & circa annum 833. Beneventum translata? Et ſane mirum eſt, Erempertum, Leonem Oſtienſem, Falconem Beneventanum, & alios, qui Translationem Sancti Bartholomæi Apoſtoli ex Lipara Inſula Beneventum, aliaque a Sighardo Principe geſta commemorant, hujus autem Translationis Sanctæ Felicitatis ac Filiorum nihil prorsus meminisse, ſi illa reipſa facta fuit. Demum Anaſtaſius Bibliothecarius apud Bollandi Continuatores, loco laudato pag. 6. paſſim in Vitis Pontificum tradit, Sanctam Felicitatem ejusque Filios Romæ ſepultos fuiſſe; ibi & ejusdem Felicitatis nomine Cæmeterium, & Baſilicam extitiſſe: ex iisdem quoque Martyribus Reliquias, imo & quorundam ipſorum Corpora Roma in alias Orbis civitatis translata, prædicti Bollandi Continuatores diſſuſe eo loci probant. Si quæ igitur præſatorum Martyrum Reliquiæ in Beneventana Eccleſia, reperiuntur, eas oportet Roma Beneventum fuiſſe delatas; & quidem ante Urſi Episcopi, & Sighardi Principis, imo & ante Deſiderii Longobardorum Regis tempora, uti paulo ante adnotatum eſt. Occaſionem vero comminiſcendi Sanctæ Felicitatis Filiorumque Martyrum Corpora Aliphas primum, indeque Beneventum fuiſſe transportata, cum Ughello, tum aliis præbuit Codex ille MS. Longobardicis characteribus, in quo Scribæ inſcitia pro *ad Lymphas*, vic-*

tioſe poſitum eſt *Aliphas*. Ad *Lymphas* enim locus erat agri Romani, haud procul ab ipſa Urbe Martyrum certaminibus celeberrimus, quem vulgo *ad Nymphas* veteres appellarunt; quod ſcilicet Græci *Nymphas* dicant, quod Latini, mutata prima litera *Lymphas*, ideſt, aquas appellant: Nymphas quippe Ethnici aquis præſſe ſingebant. Quoniam igitur Sanctorum Martyrum Corpora primum ad *Lymphas* prope Romam ſepulta fuere, inde vero in varias Orbis civitates nonnulla eorum tranſvecta, etiam Beneventana Eccleſia eorundem quibuſdam ſacris Lipſanis donata fuit vetuſtis temporibus, ante Urſi Antiſtitis, & Sighardi Principis ætatem; ſed forte ex veteri Tumba & Altari, in decentiorem Tumbam, ac nobilius Altare ejusdem Eccleſiæ ab Urſo translata fuere, inde erroris occaſio data, ob Scribæ imperitiā exiſtimandi, ea ex Urbe *Alipha* Beneventum fuiſſe deducta. Nam Codices caſtigatiores non *Aliphas*, ſed *ad Lymphas* legunt. Et ſane non omnia olim vulgata Sanctæ Felicitatis nomine Acta fuiſſe authentica & ſincera, colligi poteſt ex Homilia, quam Divus Gregorius Magnus habuit *ad Populum in Baſilica Sanctæ Felicitatis, die Natalis ejus*; in qua inter cetera hæc occurrunt: (1) *Septem quippe filios (ſicut in geſtis ejus emendatioribus legitur) ſic poſt ſe ſtimuit vivos in carne relinquere; ſicut carnales parentes ſolent metuere ne mortuos præmiſſant.* Jam igitur Gregorii ævo quædam Sanctæ Felicitatis Acta corrupta & apocrypha circumferebantur, dum ipſe fatetur, ſe ex *geſtis ejus emendatioribus* ea deprompiſſe, quæ de illius ac Filiorum Paſſione ad Populum prædicabat. In quæpiam igitur ex apocryphis hiſce corruptisque Codicibus offenderit neceſ-

(1) S. Gregorius M. Hom. 3. in Evang.

1886 Orbis Sacer & Profanus

cesse est auctor ille Anonymus, quem Ughellus descripsit, cuius proinde auctoritas hac in re fidem nequaquam meretur.

XII. Duo alia Sanctorum Corpora ab eodem Urso, regnante pariter Sichardo Principe, Beneventum fuisse translata ferunt, nempe *Deodati Nolæ, & Marciani Frequentanz Antistitum*. Deodatus Beatissimi Paulini Nolæ Episcopi Discipulus fuit, a quo Presbyter ordinatus, eximia excelluit sanctitate, dono Prophetiæ, miraculorum gloria, & eximia in Dæmones potestate clarus. Paulino ad Superos evocato, unanimi totius Cleri & populi consensu, in ejus locum Episcopus est suffectus; cumque Ecclesiam illam triginta annorum spatio sancte, pieque rexisset, octoginta annos natus, quinto Kalend. Julii obdormivit in Domino. Ejus Vitam Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Bollandi Continuatores eadem die 27. mensis Junii, & Ughellus Tom. VIII. col. 60. & seqq. ex Codice MS. Monialium Sancti Victorini adornarunt. In Ughelliano Codice Deodati obitus, sacrique ejusdem Corporis Translatio Beneventum facta his verbis narratur: *(1) Vixit in Episcopatu triginta annis, ab ordinatione in Presbyterum viginti, & a nativitate ad Sacerdotium triginta, sicque curriculum suæ vitæ in hac mortali luce fuit octoginta annorum, & sepultus est apud Nolam Urbem, ubi per multos annos coruscavit miraculis, usque dum per tempora religiosissimi Beneventanæ Urbis Principis Sichardi Paldis quidam nobilis Beneventanus ad portam civitatis in ejus honorem edificavit Eccle-*

siam, in qua deferri Corpus ejus impetravit a prædicto Principe, quo in loco multa Deus operari dignatus est ad ejus intercessionem miracula, ut & nos hodie Deo dante fieri cernimus, & summus Vir Apostolicus Paschalis (nempe Paschalis II. Papa) fere quotidie ad illius Sepulchrum fundere preces non destitit, quo magis Fidelium corda per mirabilia Sanctorum, in Dei amorem excitentur. Ex quibus postremis verbis constat, hanc Vitam Sancti Deodati, quemadmodum etiam Passionem Sanctæ Felicitatis ac septem Filiorum (utramque enim ex eodem Codice MS. Monialium Sancti Victorini desumptam, Ughellus asserit) post Paschalis II. tempore fuisse scriptam. Alterius Sancti, nempe Marciani Antistitis Frequentini Acta refert Ughellus Tom. VIII. col. 411. ex vetusto Codice MS. ex quibus Ferrarius ejusdem Vitam descripsit. Nulla tamen in ejusmodi Actis Translationis ipsius Corporis Beneventum factæ mentio habetur: quamquam Ferrarius iis addat, Ursum Episcopum Beneventanum Marciani Corpus solemnî pompa ex Urbe Frequentina Beneventum transfuisse, & in Æde Sanctæ Mariæ Virginis condidisse. Obiisse Marcianum tradit idem Ferrarius 18. Kalend. Julii, sed die 14. ejusdem Beneventi non natalem diem, sed Translationem celebrari. Infra autem de hoc eodem Sancto Marciano redibit sermo. Plurimis aliis Sanctorum Reliquiis & Liplanis ditata est Beneventana Ecclesia, quæ Marius Vipera in Catalogo Sanctorum ejusdem Ecclesiæ recenset.

(1) Apud Ughellum, Tom. VIII. col. 61.

C A P U T XX.

Synopsis.

I. mplissima Beneventani Antistitis jurisdictio expenditur. Seculo sexto ac deinceps in plures Urbes diffusa erat. Vitaliani & Marini Pontificum Diploma S. Barbato Episcopo & Successoribus concessum. Sipontina & S. Michaelis Ecclesie illis subiecte.

II. Aucta dein ab Agapito II. eadem jurisdictio in omnes Urbes Beneventani Ducatus. Hæc eadem a Joanne XII. confirmata.

III. Beneventum a Joanne XIII. in Synodo Rom. Metropolis Ecclesiastica constituitur.

IV. Annus institutæ hujus Metropolis designatur. Mendum in annis Osbonis Magni Imperat. apud Uggellum & Paglum corrigitur. Lapsus Marli Vipere notatur.

V. Aperiantur causæ, quibus Joannes XIII. permotus Beneventanam Metropolim crexit.

VI. Questio nunc excitata de antiquitate Metropolis Beneventanæ præ Capuana discutitur. De anno institutionis Metropolis Capuanæ Auctorum opiniones variae.

VII. Primus omnium Leo Ostiensis exordium Capuanæ Metropolis expressit. Suspecta de hac re videtur ejus auctoritas.

VIII. Locum Leonis Ostiensis corruptum esse probatur. Anno 968. Joannes XIII. Capuæ non fuit.

IX. In designandis temporum epochis Leo Ostiensis interdum fallitur. Joannis XIII. exilium non convenit cum anno 19. Aligeri Abbatis. Camilli Peregrini interpretatio exploditur. Verbum exiliare non significat extra solum ire.

X. Capuana Metropolis erigi non potuit, quum Joannes Papa Capuæ degeret. Pontifices vel in Synodis, vel in conventu Cardinalium Metropoles erigebant.

XI. Ex præcedentibus colligitur, Capuanam Metropolim post Beneventanam fuisse institutam. Thomassini locus expenditur. Auctores pro primatu originis Beneventanæ relati. Iis favens Joannes XIII. & Benedictus XIII. Summi Pontifices.

I. E exordium Metropoleos Beneventanæ mihi hoc loco disserere incipienti, illud primum se se offert animadvertendum, Beneventi Antistites a primæva sui origine, quam Divi Petri Apostolorum Principis tempore obtinuerunt, ac deinceps, ab omni cujusvis alterius Metropolitani juris-

ditione solutos, uni tantum Romano Pontifici paruisse. Imo vero statim ac nobilissima hæc civitas a Longobardis totius Samnii civilis Metropolis, & Principum Sedes adlecta fuit, Zothone primo illius Duce circa annum Domini 571. ibi constituto, sensim quoque per universam Beneventani Ducatus Provinciam Antistitum Beneventanorum potestas, ipsis Romanis Pontificibus assentientibus pro-

protendi cœpit. Siquidem Vitalianus Summus Pontifex anno reparatæ salutis 668. concessit Episcopis Beneventanis *Bibinum*, hodie *Bovinum* dictum, *Asculum*, scilicet *Apulum*, *Larinum*, *Ecclesiam Sancti Michaelis Archangeli in Monte Gargano*, & *Sipontinam Ecclesiam*, cum omnibus suis pertinentiis. Vitaliani Diploma Ughellus recitat Tom. VIII. col. 23. cui pariter fidem undeque conciliant genuina Acta Sancti Barbati Beneventani Antistitis, quem primum Vitalianus hoc privilegio donavit, apud Bollandum edita Tom. III. mensis Februarii, pag. 139. eademque indicat Baronius in Notis ad Martyrol. Roman. xi. Kalend. Martii. De hoc Vitaliani Diplomate, ejusque condendi causa prolixius agendum erit cap. seq. & infra in Siponto. Interim id insinuare nunc sufficiat, jus quoddam veluti Metropolitanicum jam ab anno 668. Beneventanæ Ecclesiæ a Vitaliano Papa fuisse tributum, dum illi non unicam, sed plures Urbes obnoxias facit. Nequis vero putet amplam hanc jurisdictionem uni Barbato Episcopo fuisse concessam, nec Sedi, sed personæ affixam, adeo ut cum Barbato expiraverit; animo suo recolat alterum Diploma Marini Papæ II. quo Vitaliani Privilegia confirmans, ea ad Barbati Successores itidem transiisse declarat. Suum Diploma condidit Marinus anno sui Pontificatus secundo, Indictione secunda, nempe anno 944. Joanni Sanctæ Beneventanæ Ecclesiæ Episcopo inscriptum, atque ad ejus quoque successores protensum. Illud integrum exhibet Ughellus Tom. VIII. in Beneventanis. Inscriptionis verba cum primis adnotanda sunt: ⁽¹⁾ *Marinus Episcopus Servus Servorum Dei, Dilectissimo atque merito honorabili Jo-*

anni Sanctæ Beneventanæ Ecclesiæ Episcopo, tuisque Successoribus in perpetuum. Palam est hic Joanni non solum, sed suis itidem Successoribus firmari Privilegia, jampridem Beneventanæ Sedi adserta. Hæc porro non ipsi Joanni se primum impertiri, sed antea a suis Prædecessoribus obtenta confirmare fatetur his verbis: *Igitur quia postulasti a nobis, quatenus Sedis Apostolicæ . . . decoraretur, & antiquos terminos eidem concessos ab antecessoribus nostris Pontificibus confirmaremus, piis tuis desideriis faventes, hac nostra auctoritate id, quod exposcitur, effectum mancipamus; concedentes tibi, tuæque Sanctæ Beneventanæ Ecclesiæ, quæcumque legaliter, & rationabiliter antiquo jure tempore prædecessorum tuorum visa est possidere, idest Bivinum, Asculum, Larinum, Sipontum, & Ecclesiam Sancti Michaelis Archangeli in Monte Gargano, cum omnibus earum pertinentiis, & omnia prædia cum Ecclesiis, familiis utriusque sexus, & Massis, totaque infra tuam Parochiam loca, Ditione Antiqua tuæ Religionis, Successoribusque tuis concedimus dominanda, & legaliter atque canonice disponenda, cum omnibus suis pertinentiis, sive sint Civitates, sive quæcumque castra possessa dudum ab antecessoribus tuis Episcopis.* Profecto inficiari nemo poterit, hoc Diplomate Vitaliani Privilegium indicari, memoratasque Ecclesias, Urbes, & loca antiquo jure ad Beneventanos Præsules pertinuisse.

II. Quinimo ampliores etiam, his fuisse limites Beneventanæ Diocesis, ac per omnem Beneventanum Principatum, qui tum latius diffundebatur, nos docent Literæ Apostolicæ Agapiti Papæ II. scriptæ anno Domini 946. adversus Leonem Presbyterum & Monachum, Benedictum-que

(1) Apud Ughellum Tom. VIII. col. 73.

que Presbyterum, quorum alter Triventinam, alter Termulanam Ecclesias inuaserat, uterque simoniace electus Episcopus, quos propterea laudatus Pontifex anathemate confoderat, ac Sede deiecerat. In iis porro Literis declarat Agapitus, delatas ad se fuisse querelas, quas contra ipsos Joannes Episcopus Beneventanus protulerat: ⁽¹⁾ *Qui interpellauit, inquit Pontifex, super nos, atque ostendit Privilegia facta a nostris Antecessoribus Pontificibus S. R. E. & Apostolica Sedis, cum districto anathemate, ut nullus aliquis presumat minuire terminos predictæ Beneventanæ Ecclesiæ, & quod Triventina, & Termolensis Ecclesiæ antiquitus subdita fuissent Beneventano Episcopo, pariterque & omnes aliæ Ecclesiæ quæ constructæ, vel construende sunt infra terminos istarum, & aliarum per ciuitates & castra, cunctaque loca Beneventani Principatus ditioni subiecta. Latissime igitur diuagabatur Beneventani Præfulis auctoritas per omnes Ducatus Beneventani Urbes; quarum duas, nempe Triventinam, & Termulanam Leo Monachus, & Benedictus Presbyter simonia & fraude intrusi occupauerant; quos proinde Agapitus excommunicationis gladio percussit: Cognouimus, vos, inquit, non per ostium intrasse, sed furtive ut fures & latrones aliunde irrupisse, cumque noua presumpcio surrexerit, ut videtur, ut plebes quæ subdita sunt Diœcesi & Episcopatus ipsius Beneventanæ Provinciæ contra instituta canonum, per premium & datum elegerunt vos sibi per simoniacam hæresim Episcopos, ideoque excommunicamus vos ex auctoritate Beati Petri Apostolorum Principis, ut neque in eisdem Plebibus, hoc est Triventina, & Termulana Ecclesiæ Episcopalem Cathedram*

Pars II. Vol. III.

(1) Ughellus ibid. col. 76.

presumatis, nec in nulla alia Ecclesiæ permillum habeatis aliquod Episcopale Officium peragere. Dein Privilegia a suis Prædecessoribus Beneventanæ Ecclesiæ ejusque Episcopis tributa, rursus & ipse in hæc verba firma reddidit: *Nos denique cognoscetes quod licet illud ab antiquis possessum est Pontificibus, & omnia, & Parochias, & Diœceses integre Beneventano Principatui retradimus, renouamus atque confirmamus eidem Joanni Beneventano Episcopo, ejusque Successoribus in perpetuum possidendum.* Non unam aut alteram Urbem, aut Parœciam, aut Diœcesim, sed omnes prorsus intra Beneventani Principatus limites tunc constitutas, omnia, & Parochias, & Diœceses, ait, Beneventani Principatus integre se renouare, atque confirmare Joanni Beneventano Episcopo, ejusque Successoribus proficitur. Tandem Joannes Papa XII. hæc eadem jura rata habuit Literis Apostolicis anno secundo sui Pontificatus, Indiçt. XV. scilicet anno 957. ad Landulphum Beneventanum Antistitem scriptis: in iis vero easdem ciuitates, Ecclesias, loca, & Diœceses, de quibus in Vitaliani Diplomate, itemque in altero Marini II. fit mentio, complexus, Beneventi Præfulibus iterum confirmavit.

Hæc Romanorum Pontificum insignia monumenta, uti etiam Ludouici II. Caroli Calvi, Othonis Magni, Imperatorum, itemque plurimum Beneventi Principum Diplomata in favorem hujus Ecclesiæ concessa laudans Vir Clarissim. Ferdinandus Ughellus Tom. VIII. in Beneventanis, præsertim col. 1. §. Hucusque Beneventani Antistites, ipsumque sequuti Petrus Josephus Canteleus in Opere de Metropolitani Urbibus Par. III. Dissert. III. §. VII.

G g g

pag. 411.

1890 Orbis Sacer & Profanus

pag. 411. Dominicus Georgius de Origine Metropolis Ecclesiæ Beneventanæ, Dissertatione Epistolari ad Eminentiss. & Reverendiss. Principem Josephum Imperialem S. R. E. Cardinalem, Romæ anno 1725. edita; §. V. pag. 9. alique Viri Eruditi arbitrati sunt, Beneventanos Antistites ab anno Christi 668. *revera potestate veluti Metropolitana functos esse in Ecclesiis eorum jurisdictioni subiectis: & jam inde a temporibus Vitaliani Pape, Metropolitani non quidem nomine, sed jurebus usos esse.* Id sane evincunt tot insignia, quæ nuper adduximus antiqua monumenta; ex quibus unusquisque merito colligere poterit, Beneventanam Ecclesiam eximio Apostolicæ Sedis favore, reliquis ne dum Samnii, cujus Beneventum fuit civilis Metropolis, utpote Principis Sedes; verum etiam Campaniæ, Apuliæ, Lucaniæ, Calabriæ, Brutiorumque Ecclesiis dignitate fuisse antelatum. Quod enim Rhegium Calabriæ in vetustis Græcorum Notitiis, Metropolis antiquior ceteris totius Regni Neapolitani obvia sit, non jure ac legitima Apostolicæ Sedis potestate, ad quam pertinet novas Metropoles creare, hanc dignitatem obtinuit, sed Leonis Isauri Imperatoris Orientis, Catholicæ Fidei hostis vi ac tyrannide. Is quippe Brutiorum & Calabriæ Ecclesias e Patriarchatu Romano divellens, eas Constantinopolitano subiecit, indeque Rhegium Græcorum Patriarcha Metropolis constituta est, & quidem seculo octavo, cum jam antea, nimirum seculo præcedente Beneventana Ecclesia, etsi non nomine, jurebus tamen Metropoleos potita esset, auctoritate a Romanis Pontificibus accepta: quamquam nonnisi post medium seculi decimi insignis ejus dignitatis titulus accesserit. Hinc Benedictus XIII. Pontifex Maximus,

qui annos octo & triginta menses duos ac dies decem Ecclesiam Beneventanam rexit, quum eximia hæc ejusdem decora apprimè novisset, in suis Literis Apostolicis datis die 5. mensis Julii anni 1724. ad Capitulum, & Canonicos Beneventanos hujusce Sedis præstantiam ita extulit: *Ecclesia enim temporalibus quidem rationibus maxime nobilis, sed sacris titulis, & laudibus longe nobilior, quæ Metropolitici juris honore jam a seculo Christi septimo gloriatur: jure autem, & nomine ipso, prolatis etiam Provinciæ finibus per Apostolicam auctoritatem anno nongentesimo sexagesimo nono insignita, & sublimior inter ceteras ordinata.* Æquum sane erat, ut & Civitas, quæ amplissimi ac potentissimi Principatus Caput evaserat, & Ecclesia tot Martyrum sanguine, ac Sanctorum Lipsanis illustris, quodam itidem jure Metropolitico jam a seculo septimo insignis, tandem etiam Metropoleos Ecclesiasticæ titulo & auctoritate honestaretur, quo præcella ejusdem dignitas omnibus suis numeris esset absoluta.

III. Itaque Urbis & Ecclesiæ Beneventanæ ornamenta plurima perpendens Joannes XIII. Summus Pontifex, nequid ipsi eximii decoris deesset, illam ad Metropolitici honoris ac perfectæ jurisdictionis fastigium evexit. In Synodo Romæ habita septimo Kalendas Junii, anno 969. laudatus Pontifex Beneventanam hanc Cathedram Metropolim Ecclesiasticam creavit hortatu ac precibus Othonis Magni Imperatoris, qui una cum Othone filio præfens aderat; consensu quoque Episcoporum, & S. R. E. Cardinalium, quibus illa Synodus conflata erat. Extat hac de re Epistola ejusdem Joannis XIII. Landulpho Archiepiscopo Beneventano data, in Appendice Tomi IX. Conciliorum, pag. 1238. & apud Ughellum

lum Tom. VIII. col. 92. ubi inter alia hæc legimus: *Itaque præfidentibus Nobis in Sancta Synodo acta ante Confessionem Beati Petri Apostolorum Principis septimo Kalendas Junias, propofitis in medio Sacrosanctis quatuor Evangelis, præfente Domino Othone gloriosissimo Imperatore Augusto, Romanoque nostro filio, nec non Romanis, atque Italicis, & occidentalibus Religiosis quamplurimis, atque etiam Catholicis, & sapientissimis totius ordinis viris; hortatu siquidem, ipsius præfati Domini Othonis clementissimi Imperatoris Augusti, una cum consensu infradictorum Præsulum, atque Sacerdotum, omniumque Clericorum S. R. E. qui inferius subscripserunt, quibus..... Beneventanam Cathedralam velle exaltare, interventibus videlicet Pandulpho Beneventano, & Capuano Urbium, Principe, seu Spoleti, & Camerini Ducatu Marchione, & Duce, simulque & Landulpho excellentissimo Principe filio ejus, usum Pallii tibi præfate Præsul ad sola Missarum solemnia peragenda concessimus, &c. tribuentes insuper cum eo potestatem, & honorem Archiepiscopatus, ita ut Fraternalitas tua, & Successores tui infra suam Diocesim in locis, quibus olim fuerant semper in perpetuum Episcopos consecret, qui vestra subiacerant ditioni. Mox enumerat Episcopos, quos Suffraganeos novi hujus Archiepiscopi esse jubet, scilicet Sanctæ Agathæ, Abellini, Quintodecimi, Ariani, Asculi, Bibini, Vulturariæ, Larini, Thelesæ, Alisæ. Ad calcem vero Epistolæ habetur: *Scriptum per manum Stephani Scriptorii S. R. E. in mense Maii, Indiæ. XII. Post subscriptiones autem Episcoporum & Cardinalium ita legitur: Datum VII. Kal. Junii per manum Guidonis Episcopi Sanctæ Siliæ Candidæ Ecclesiæ,**

& Biblioth. Sanctæ Sedis Apostolicæ, anno Pontific. Domini nostri Joannis XIII. Pape quarto, Imperatoris Othonis Maioris VII. & Minoris II. Indictione supradicta duodecima, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLXIX.

IV. Annus hic designatus Dominicæ Incarnationis in ipso autographo exaratus erat, tamen carie consumptum fuisse testatur Ughellus col. 95. qui illud inspexit: eundem quoque annum exprimit laudata Epistola in Appendice Tomi IX. Conciliorum relata, quam laudat etiam Pagius ad annum 969. num. 11. nec non Tom. II. Breviarii Gestor. Roman. Pont. in Vita Joannis XIII: num. 15. pag. mihi 240. Ab oculis tamen Ughelli fugit mendum, quod in ipsum Epistolæ autographum irreperat nempe in annos Othonis Augusti Senioris; quodque magis mirandum, fugit etiam ab oculis alioqui perspicacissimi doctissimi Pagii, quamquam initio ejusdem anni 969. annum octavum Imperii Othonis Magni recte cum hoc ipso Christi anno conjungit. Mendum deprehendit atque expunxit Vir Clariss. Dominicus Georgius in laudata Dissert. Epistolari de Origine Metrop. Eccles. Benevent. §. IX. pag. 15. Septimus enim annus Imperii Othonis in Diplomate per Ughellum vulgato, & apud Pagium ex Appendice Tom. IX. Concil. deprompto, notatur, quum Octavus notari debuisset. Siquidem Otho Magnus Imperator Romæ initio anni 962. a Joanne XII. coronatus fuerat, ex Baronio ad hunc annum: quod & confirmat Pagius, ibidem num. 1. Quocirca annus Domini 969. octavus est, non septimus Imperii Othonis Maioris: idque ex variis ejusdem Imperatoris Diplomatum hoc ipso anno datis perspicuum est: nempe Diploma, quo Otho Sal-

1892 Orbis Sacer & Profanus

lisburgenſi Monaſterio confirmat Abbatiam Chimienſem apud Baiouarios (4 datum legitur 111. Kal. Novembris, anno Dominice Incarn. DCCCCLXIX. anno Sereniſſimi Regis Othonis XXXV. Imperii ſcilicet ſui in Italia VIII. Præterea in Stipulatione inita inter Joannem Episcopum Pinnenſem, & Adamum Caſaurienſem Abbatem, quæ extat Tom. II. Capitularium in Appendice Aſtorum veterum, pag. 1541. tempora in hunc modum annotantur: Anno ſcilicet ab Incarnatione Domini noſtri DCCCCLXIX. Othone gratia Dei, & divina ordinante providentia, & Othone filio ejus Imperatoribus Auguſtiſſimis, anno Imperii Domini Othonis Deo propitio VIII. & Othonis filii ejus Deo propitio II. menſe Octobri per Indictionem XIII. a menſe Septembri inchoſtam. In alio quoque Diplomate, quo bona Monaſterii Caſaurienſis, & Privilegia confirmavit, quod habes apud Lucam Dacherium Spicilegii Tom. V. pag. 410. legitur: Datum Kalendas Maias, Anno Dominice Incarnat. DCCCCLXIX. Imperii vero Domini Othonis Auguſti Octavo. Ex quibus omnibus optime colligit præmemoratus D. Georgius, notas omnes chronologicas apſoſitas huic Concilio, apprime convenire anno Domini 969. quo Joannis Decimiertii Diploma erectam reſert Metropolim Beneventanam. Quare corrigendus eſt Marius Vipe-
ra dum hanc Archiepiſcopatus erectionem factam fuiſſe aſſerit ann. 964. cujus, aut potius eorum, qui (Vipera tunc jam ſene, & ægræ valetudinis, per ſe ipſum muneri huic adimplendo minime apto) correctioni typographica addiſſerunt, errorem. Ughellus emendavit, ipſum de hac re Diploma Pontificium a mendis expurgatum publici juris faciens.

Nam, ut antea vidimus, illud datum dicitur VII. Kalendas Junii, Pontificatus Joannis XIII. Anno quarto: aſt anno 964. Joannes iſte nec dum electus fuerat Pontifex; ſed anno ſequenti poſt Benediſti Quinti legitimi Pontificis, & Leonis Octavi Anti-Papæ obitum, die prima Menſis Octobris creatus eſt; ut videre eſt apud Pagium ad annum 965. num. 2. annus itidem 964. non erat octavus, ſed quartus imperii Othonis Senioris.

V. In præſato Joannis XIII. Diplomate nonnulla occurrunt non ita curſim prætereunda, quibus idem Pontifex ſe permotum fatetur, ut Beneventanam Sedem ad Metropolis culmen extolleret: plurimum enim eidem Eccleſiæ decoris aſſerunt. In ipſo quidem Diplomatis exordio duas ſummopere commendat Beneventanorum virtutes, nempe Cleri hujus Eccleſiæ piam Religionem ac diligens ſtudium in perſolvendis Dei laudibus: dein cum ejusdem Cleri, tum civium hujusce Urbis humile affiduumque erga Sedem Apoſtolicam obſequium: Cum certum ſit, inquit, Deo ſervientibus ineffabilia æterni Regni præmia reſerari, Nobis tamen neceſſe eſt horum beneficia eis tribuere, ut in Dei laudibus ex remuneratione valeant multipliciter inſudare: Et quia Beneventanenſis Eccleſia in exercendis Dei laudibus magno conatu, piaque Religione inſiſtit, atque erga reverentiam Sanctæ & Apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ præcipue exuberante cognovimus, quod Nobis olim apud eam mentibus omnino conſtat inventum, debemus itaque ex ardore charitatis, atque ſtudio divini cultus eam cauſa honoris ac reverentia ſubliorem inter ceteras ordinare. Sunt hæc ſane eximia Beneventanæ Eccleſiæ encomia, quæ doctiſſimus Ughellus perpendens,
me-

(2) Metropol. Salisburgen. lib. 10. Tom. II. pag. 136.

merito scripsit: (1) „Digna siquidem
 „notatu sunt verba illa Pontificis:
 „*Et quia Beneventanensis Ecclesia in*
 „*exercendis Dei laudibus magno co-*
 „*natu, piaque Religione semper in-*
 „*ssistit.* Ex quibus præclarum dedu-
 „citur testimonium, etiam antiqui-
 „tus in psallendis concinendisque
 „divinis laudibus semper, ut nunc,
 „præcelluisse Clerum Beneventa-
 „num; quod inde evenisse puto,
 „ex numero nedom Canonicorum
 „ceterorumque servitio Chori man-
 „cipatorum; sed quia cum retroa-
 „ctis temporibus Ecclesia Beneven-
 „tana sæpe fuerit domicilium as-
 „sulque Romanorum Pontificum, ex
 „eorum assidua præsentia mirifica
 „in persolvendis Deo laudibus ino-
 „leverit modulatio; qua delecta-
 „tum esse hunc Joannem Pontificem,
 „clare demonstrant illa verba: *Quod*
 „*Nobis olim apud eam manentibus*
 „*omnino constat inventum.* Viget ho-
 „dieque quammaxime in Beneventana
 „Ecclesia Dei cultus, præsertim assiduo
 „studio ac vigilantia Benedicti XIII.
 „Summi Pontificis, qui ante Pontifi-
 „catum triginta & octo annis ei præ-
 „fuit Archiepiscopus, nihilque magis
 „cordi habuit, quam divinum cultum
 „promovere, augere, ac propagare.
 „Hujus rei causa Clerum suum pieta-
 „te, Religione, sacrorum Rituum
 „scientia omnino instructum esse vo-
 „luit, atque in id semper maxime in-
 „cubuit, ut Dei laudes, ea, qua de-
 „cet Ecclesiæ Ministros, gravitate ac
 „maiestate persolverentur. Iis lauda-
 „tus Joannes Pontifex Beneventanæ
 „Sedis ornamentis, & illud adiecit:
 „*Quoniam Sancta Sedes est, ubi Beati*
 „*Bartholomæi Apostoli Corpus requie-*
 „*scit, merito decet augmento cultus*
 „*amplioris decorare, quoniam & ad hoc*
 „*Divine miserationis respectu curam,*
 „*regiminis suscepimus, ut ad exhiben-*

da Deo sedula servitia, & canoras
laudes potentia suæ devotos debemus so-
llicite invitare. Æquum igitur visum
 est Pontifici, Ecclesiam Beneventa-
 nam, quod in illa Divi Bartholomæi
 Apostoli Corpus reconditum erat,
 Metropoleos honore ac dignitate cu-
 mulare; ut id quoque in ejusdem
 Apostoli gloriam magis cederet.

VI. Inspiciendum nunc est,
 num Beneventana Metropolis anti-
 quior sit reliquis omnibus Regni Nea-
 politani, quæ legitima & canonica
 Romani Pontificis potestate sunt in-
 stitutæ. Non citra causam addidi vo-
 ces illas *legitima & canonica Roma-*
ni Pontificis potestate constitutas; ut
 tacite inquerem nullam hic a me
 comparisonem institui Beneventanæ,
 cum Rhegiensî Calabriæ, quoniam
 hæc licet illa vetustior dicatur, id
 tamen minime obtinuit a Romano
 Pontifice, sed potentia Imperatorum
 Orientis ab Apostolica & Catholica
 Ecclesiæ consortio divulsorum, a Pa-
 triarchis Constantinopolitanis, qui-
 bus nihil inerat juris in Brutiorum
 & Calabriæ Ecclesiis, eam veluti
 larvam Metropolitæ dignitatis initio
 nacta est. Qua de re in hujus libri
 Præfatione supra egimus. Quamo-
 brem totus quæstionis æstus de Me-
 tropoleos antiquitate inter Beneven-
 tanam, & Capuanam exardescit. An-
 nus conditæ Metropolis Beneventanæ
 perspicuus est in laudato Joanne
 XIII. Diplomate, nimirum an-
 no 969. vii. Kalend. Junii, atque
 in illo omnes auctores conveniunt.
 Ex adverso autem annus erectæ Me-
 tropolis Capuanæ non ita apud omnes
 exploratus est. Cumprimis enim,
 P. Joacobus Sirmondus in ea, quam
 contra Salmasium scripsit, *Advento-*
ria, existimat, jam inde a Constan-
 tini Magni temporibus Capuam fuisse
 Metropolim. Verum Cantelius in
 Hi-

(1) Ughellus Tom. VIII. col. 93.

1894 Orbis Sacer & Profanus

Historia Metropolitanarum Urbium par. 3. disert. 2. cap. 5. alique Viri Eruditi observant, & nos in hoc ipso Libro cap. 5. §. 11. late ostendimus, Sirmondi rationes tantum evincere, Capuam jure quidem civili, non autem Ecclesiastico fuisse tunc Metropolitim Campaniæ. Ipse vero Cantelius explosa hac opinione censet, anno dumtaxat 968. eam Urbem a Joanne XIII. Metropolitana dignitate auctam. In hujus sententiæ patrocinium vocari solent magni nominis Cardinales, nimirum Cæsar Baronius in Annalibus Ecclesiasticis Anno Domini 968. num. 91. & Henricus Noris in Dissert. de Quinta Synodo, cap. 10. pag. mihi 68. itemque Viri Clarissimi Ferdinandus Ughellus Tom. VI. col. 390. Camillus Peregrinus, Angelus a Nuce, Lucentius, & Ughelli Continuatores. Il porro, ut in eam sententiam concederent, perciti sunt auctoritate Leonis Ostiensis, qui lib. 2. cap. 9. Chronici Calineus scripsit, *Aligeri Abbatis* (nempe Montis Cassini) *anno nonodecimo*, scilicet Christi 968. (siquidem electus fuit Abbas anno 949.) a Joanne Papa XIII. rogatu Pandulfi Beneventani, & Capuani Principis, Joannem fratrem germanum ejusdem Principis in Urbe Capua tum primum Archiepiscopum fuisse constitutum. Laudat dein Ughellus ejusdem sententiæ patronos Joannem Monachum, Chron. S. Vincentii de Vulturno, lib. 2. Romualdum Salergitanum in Chronico, & Atinenis Ecclesiæ monumenta. Hinc Baronius Leonis Ostiensis testimonio innoxius ait, *primam omnium (quod invenerim) Ecclesiam Capuanam et Archiepiscopatum dignitatem in Regno Neapolitano fuisse illustratam*. Quod & totidem verbis Ughellus tradit. At eruditissimus Pagius in Critica Baronii, ad annum 965. num. 3. &

968. num. 14. ab iis omnibus recedens existimat, Capuam non ann. 968. sed 966. Metropoleos jure ac titulo fuisse a Joanne XIII. donatam. Ejus fundamentum expendimus supra cap. 5. hujus libri, §. XI. quia nimirum annus Aligeri Abbatis ab ipso designatus mendis scatet, neque convenit cum anno, quo idem Pontifex Roma pulsus, Capuam perrexit. Hunc errorem in numero annorum Præfecturæ Aligeri Abbatis in Leone Ostiensis & ego animadvertens, propendere cœperam in Pagii sententiam, quam idcirco supra par. 1. lib. 4. cap. 3. §. 2. indicavi. Verum postmodum maturiore consilio epocham institutarum Metropoliton Beneventanæ, & Capuanæ propriis locis hoc libro ad trutinam revocavi; benigne insuper a Sanctimo Domino Nostro Benedicto XIII. Summo Pontifice admonitus per Literas ejusdem jussu ad me scriptas die 26. Februarii, præsentis anni 1729. a Clarissimo Viro P. Josepho Ludovico Landujar Sacri Theolog. Magistro, Sanctitatis suæ Bibliothecario, & Præfato Domestico, Ord. Præd. ut rem accuratius inspicere, & utriusque opinionis momenta novo examine librarem. Ad me insuper perhumaniter transmitti curavit *Dissertationem Epistolarem de Origine Metropolis Ecclesiæ Beneventanæ*, anno 1725. ab Eruditiss. Dominico Georgio editam, cujus supra mentionem feci, quam plurimi æstimo, nedum quia validissimis nititur fundamentis; verum etiam quia ipse Auctor a Baronii, & Ughelli sententia, quam in *Præfatione ad Exercitationes de antiquis Italiæ Metropolitibus*, quas anno 1722. vulgaverat, resiliivit.

VII. Ingenuè fateor, me semper ancipitem hæsisse in definiendo Capuanæ Metropoleos exordio, quod tempus ipsi ex Leone Ostiensis a Ba-

ro-

ronio, Norisio, Ughello, aliisque affixum, veritati Historiæ nequaquam consentaneum invenissem. Quæ causa fuit, ut annus eidem a Pagio tributus conformior tempori, quo Joannes XIII. in Campania commoratus est, mihi visus, proclivior me in ejusdem Pagii opinionem effecerit. Sed nunc graviora rationum pondera mutare consilia coegerunt. Illud cumprimis certum est nullum a Baronio, Ughello, ceterisque Scriptoris Ecclesiasticis afferri vetus monumentum Capuanæ Ecclesiæ, nullam ipsius Joannis Papæ Epistolam, qua hujus Metropolis institutio facta vel anno 966. ut Pagius putat, vel anno 968. ut Baronius, Cangelius, Ughellus, Norisius, aliique volunt, possit probari. Atinensis Ecclesiæ monumenta, quæ Ughellus tantum nominat, nullam de anno mentionem habent, sed tantum commemorant, Atinum a Joanne XIII. Urbem Suffraganeam constitutam novæ Metropolis: præterquam quod valde incerta sunt ejusmodi Atinensis Ecclesiæ monumenta, quum (teste Ughello) ⁽¹⁾ *ignoretur, quis eo tempore Atinensis esset Episcopus, usque ad Adenulphi Archiepiscopi Præfatum*: Adenulphus autem cœpit regere Capuanam Metropolim ann. 981. ut idem Ughellus Tom. VI. col. 391. refert. Primus itaque ac vetustior Scriptor, a quo Joannes Monachus, Romualdus Salernitanus, ac deinceps Baronius, Norisius, Ughellus, ac ceteri Historiam erectæ Capuanæ Metropolis hausere, fuit Leo Ostiensis, cujus tamen auctoritas, quo ad annum, cui ille exordium præfatæ Metropolis affixit, suspecta videtur. Enim vero laudatus Dominicus Georgius in sua Dissert. Epistolari testem

hujus rei profert Philippum Rossi Capuanæ Ecclesiæ Primicerium: ⁽²⁾ „ Vir doctus, inquit, Philippus Rossi Capuanæ Ecclesiæ Primicerius, mihi significavit, se suspicari Leonis Ostiensis locum librariorum culpa corruptum, ejusque testimonio haud omnino fidendum, quippe qui longe postquam hæc acciderunt, scripserit, & Capuanis favore maluerit, quod in Capuano agro cum Monasterium Casinense, tum alia Monasteria Casinensium regulæ, & regimini addicta, sita fuerint. „

VIII. Dubium non est, quin Leonis Ostiensis locus corruptus sit. Id nunc agnoscunt Eruditorum plerique, atque in iis Pagius, Critic. in Annal. Baronii Tom. IV. ad annum 965. num. 3. ubi relatis Leonis Ostiensis verbis, ait: ⁽³⁾ „ Verum quidem esse Joannem hoc anno, scilicet 965. Roma pulsum Capuam venisse, annoque sequenti eum Romam rediisse, ut habet Baronius ex Continuatore Reginonis; sed Aligerus Abbas Casinensis anno CMXLIX. ad hanc Præfecturam evehctus, sequenti annum tantum XVIII. octavum ejusdem numerabat. Quare in Leone, loco XIX. legendum *anno XVIII. Hermannus Contractus Joannis Papæ Romam reditum differt usque ad annum CMLXIX. sed recte scribit, Joannem per decem & amplius menses in Campania affixum fuisse, qui ideo circa finem anni 966. Romam reversus est; tuncque Capua ab eo Metropolitica dignitate exornata* „. Hoc ipsum repetit infra ad annum 968. num. 14. ubi explodens Baronii opinionem, asserit: ⁽⁴⁾ „ Non invenio Joannem Pa-

„ pam

(1) Ughellus Tom. VI. col. 340.

(2) Dominicus Georgius in Dissert. Epist. de Orig. Metrop. Eccl. Benevent. §. 1.

(3) Pagius ad ann. 965. num. 3.

(4) Idem ann. 968. num. 14.

1896 Orbis Sacer & Profanus

„ pam XIII. hoc tempore Capuam
 „ venisse; imo Continuator Regino-
 „ nis, ut videre est apud Baronium
 „ anno CMLXV. num. 4. ait eum eo
 „ anno Urbe pulsū in Campania
 „ custodiæ mancipatum esse. Et idem
 „ Continuator anno CMLXVI. apud
 „ Baronium num. 1. narrat, eo an-
 „ no eundem Pontificem a custo-
 „ dia, qua tenebatur, liberatum ef-
 „ se „. Mox recitatis Leonis Ostien-
 „ sis verbis, ex quibus Baronius elicit,
 „ Joannem XIII. anno 968. Capuæ
 „ fuisse, ac tum Ecclesiam illam Me-
 „ tropolitica dignitate decorasse, rur-
 „ sus eandem molam versat, docetque
 „ se jam supra emendasse. Leonis O-
 „ stiensis locum, atque ostendisse, *Ca-
 „ puam anno CMLVI. Metropolim effe-
 „ ctam*. At enim hic annorum calcu-
 „ lus a doctissimo Pagio præfixus mi-
 „ nime congruit anno 966. bene tamen
 „ anno 967. A primo enim anno Præ-
 „ fecturæ Aligeri Abbatis, ad annum
 „ usque 966. XVII. annus, non au-
 „ tem XVIII. Abbatis Aligeri in cur-
 „ su erat: siquidem Aligerus anno 949.
 „ electus fuit Abbas Montis Casini, si-
 „ cuti ipse Pagius ex Leone Ostiensi
 „ affirmat: ab hoc autem anno ad 966.
 „ septemdecim tantum anni ejusdem
 „ Præfecturæ numerantur: igitur an-
 „ nus XVIII. Aligeri Abbatis non in-
 „ cidit in annum 966. sed in ann. 967.
 „ quo anno quum Joannes XIII. Ca-
 „ puæ amplius non esset, sed sub fi-
 „ nem præcedentis, Capua discedens,
 „ Romam profectus esset, non potuit
 „ eam ibi in Metropolim erigere; quod
 „ tamen in eadem Urbe factum Leo
 „ Ostiensis commemorat. Quocirca Pa-
 „ gii correctio & ipsa mendis non ca-
 „ ret. Præterquam quod arbitraria
 „ est illa correctio; etenim in Editio-
 „ ne Parisiensi Chronici Leonis Ostien-
 „ sis, anno 1668. adornata, non per

numeros, sed integris literis annus
nonus decimus Aligeri Abbatis si-
 gnatur.

IX. Quamobrem illud explora-
 tum videtur, mendum inesse nume-
 ris anni XIX. Aligeri, neque acci-
 pi posse de epocha institutionis Ar-
 chiepiscopatus Capuani, quum ex
 nullo Scriptore constet, anno XIX.
 Aligeri, qui respondet anno Chri-
 sti 968. Joannem XIII. Roma di-
 gressum, in Campaniam iter institui-
 se. Neque id insolitum apud Leo-
 nem Ostiensem, siue propria, siue li-
 brariorum culpa, haud raro in tem-
 poribus designandis menda offendi.
 Atque ut interim omittam, non se-
 mel a nobis hæc in præsentī opere
 fuisse expuncta, ipsum Peregrinium
 alioqui adversæ sententiæ defensorem,
 satis erit testem advocare. Enim-
 vero fatetur, ⁽¹⁾ Leonem Ostiensem
 lapsum esse in præfigendo exordio
 Ducum Beneventanorum: ⁽²⁾ in con-
 signandis annis Abbatum Casinen-
 sium, nimirum Theodomari, & A-
 pollinaris, ac interdum sibi pugnan-
 tia scribere in Chronologia eorum-
 dem Abbatum. Peccasse præterea,
 Ostiensem Peregrinium censet, quod
 Adalpertum Abbatem æqualem faciat
 Stephano VII. & Joanni XI. Roma-
 nis Pontificibus. His omnibus, aliis-
 que plurimis, quæ afferri possent, ad-
 dendum, Peregrinio iudice, Exem-
 plar Casinense Leonis Ostiensis non
 videri ipsum autographum, imo a nu-
 pero Scriptore multis in locis deprava-
 tum. Sed & illud in Ostiensi vitio
 non vacat, quod & idem Pere-
 grinius ad hunc ipsum, de quo dis-
 putamus, locum notat, ⁽³⁾ a Leone
*parum circumspicte exilium Papæ Jo-
 annis, implexis etiam verbis describi*.
 Hinc Vir eruditissimus Dominicus
 Georgius hoc ipsum Ostiensis testi-
 mo-

(1) Camill. Peregrin. de Instit. Ducat. Benevent.

(2) Idem in Serie Abb. Casin. pag. 19. 31. 39.

(3) Ibid. pag. 39.

monium expendens in laudata Disfertat. Epistolar. §. VI. asserit, illud ob implexam rerum ac verborum congeriem nutare; ideoque fidem ei esse abrogandam. Leonis verba ex editione Parisiensi 1668. hæc proferunt: (1) *Hujus Abbatis Aligerni nonodecimo anno, Joannes Papa de Roma exiliatus venit Capuam, & rogatus, a præfato Principe Pandulpho, tunc primum in eadem civitate Archiepiscopum constituit consecrato ibi Joanne fratre ejusdem Principis Archiepiscopo.* Editio Neapolitana, quam Matthæus Lauretus Casinenſis Monachus curavit, eadem omnino habet. Verum in editione Veneta anni 1503. qua usus est Baronius, ita lego: *Hujus Abbatis anno XIX. Joannes Papa, Roma pulsus exilio, Capuam venit: & a memorato Principe rogatus: tunc primum in eadem civitate Archiepiscopatum constituit, consecrato fratre ipsius Principis Joanne in Archiepiscopum.* Quibus verbis relatis statim laudatus Georgius colligit, nullo pacto componi posse Joannis XIII. exilium cum anno decimonono Aligerni, idest, cum anno Domini 968. Enim vero Joannes Papa exulavit anno 965. teste cævo auctore Appendicis ad Reginonem in Chronico ad hunc annum, cui hac in re vel recentiores omnes consentiunt: (2) *Tunc, inquit hoc est anno Domini 965. ab omni plebe Romana Joannes Narnienſis Ecclesiæ Episcopus eligitur, Sedique Apostolica inthronizatur. Qui statim maiores Romanorum elatiore animo, quam oporteret, insequitur, quos in brevi inimicissimos, & infestis patitur. Nam ab Urbis Præfæcto, & quodam Rothredo comprehenditur, & Urbe expulsus in Campania custodiæ mancipatur.* Idipsum narrat auctor Appendicis ad Luit-
Pars II. Vol. III.

prandi Historiam. Ex his explosa manet Camilli Peregrinii interpretatio falso accipientis apud Leonem Oſtlienſem verbum *exiliare*, pro *extra solum ire*, contra communem omnium auctorum Linguae Latinae ejusdem verbi explicationem. Ii nimirum docent, verbum *exulo* bifariam sumi posse, vel ut idem sit ac *patria* privari, seu patria expelli; vel exulem agere aliquo in loco; uti apud Ciceronem lib. 2. de Divinit. & alibi passim, itemque apud Livium, Terentium, Plautum ceterosque Latinae Linguae præcipuos Magistros videre est. Quare Cicero in secundo ad Herennium libro, Sulpicium castigat, alio *exulis* nomen, quam quod communis habeat usus, extorquentem: (3) *Item vitiosum est, inquit, de nomine & vocabulo ejus rei controversiam frueri, quam rem consuetudo potest optime judicare. Velut Sulpicius, qui intercesserat, ne exules, quibus causam dicere non licuisset, reducerentur; idem posterius immutata voluntate, cum eandem legem ferret, aliam se se ferre dicebat propter nominum commutationem: nam non exules, sed vi ejectos se reducere aiebat: perinde quasi id fuisset in controversia, quo illi nomine appellarentur a populo Romano, aut perinde quasi non omnes, quibus aqua & igni interdictum est, exules appellentur. Verum illi fortasse ignoscimus, si cum causa fecit: nos tamen intelligamus, vitiosum esse intendere controversiam propter nominum mutationem. Atque ut ad rem nostram accedamus; ipsi Ecclesiastici Scriptores non alium sensum, neque aliam significationem tribuunt huic verbo *exiliare*, quam in *exilium* pellere, uti præ ceteris observat Carolus Cangius in Glossario mediæ & infimæ Latinitatis, ver-
H h h bo*

(1) Leo Oſtlienſis lib. 2. cap. 9.

(2) Continuator Reginonis in Chron. ann. 965.

(3) Cicero lib. 2. Rhetor. paulo ante finem.

1898 Orbis Sacer & Profanus

bo *exiliare*, hoc ipso Leonis Ostiensis testimonio prolato. Nihil ergo causæ erat cur Leo annum decimum nonum Aligeri Abbatis cum Joannis XIII. exilio commiseret, cui nullo modo congruit.

X. Temporis præterea, locique circumstantiæ evincunt, Capuanam Metropolim tunc a Joanne Pontifice erigi non potuisse, quum is in Campania, & quidem Capuæ moraretur; qui alter est Joannis Ostiensis lapsus. Etenim ipso narrante, Joannes Papa *Roma pulsus exilio*, nullo utique Cardinalium comitatu stipatus, *Capuam venit*: seu juxta sinceriores Historiam Continuatoris Reginonis, itemque auctoris Appendicis ad Luitprandum Cremonensem Episcopum, *ab Urbis præfetto, & quodam Rotbfredo comprehensus, & Urbe expulsus in Campania custodiæ mancipatus est*: quo autem pacto fieri potuit, ut Joannes XIII. eo anno, quo in Campania exul degebat, & custodiæ mancipatus, omni Cardinalium, & Episcoporum comitatu destitutus, contra præscriptas, atque hæcenus usu receptas solemnitates Capuam Metropolim instituerit? Enim vero ex antiquis Monumentis discimus, institutiones Metropoleon Ecclesiasticarum vel Romæ in Synodis, aut præsentæ & consentiente sacro Cardinalium Senatu, aut etiam extra Romam, sed in Conciliis, aut saltem in Cardinalium, & Episcoporum, qui aderant, Conventu a Romanis Pontificibus peractas. Sic Leo III. ann. 798. Salisburgensem in Germania Archiepiscopatum erexit, ut videre est apud Canisium Tom. VI. Antiq. Lect. Joannes VIII. ad preces Alphonfi Magni hujus nominis III. Legionis, & Asturiarum Regis, circa annum 873. Ovetensem Ecclesiam Galæciæ Metropolim effecit, cujus hæc de re extat in ipsius Registro Epistola, ordi-

ne 309. Utramque hanc Metropolim laudati Pontifices Romæ in Conventu Cardinalium ac totius Cleri condidere. Joannes XIII. anno 968. Indict. 12. xv. Kal. Novembris in Concilio Ravennæ habito Archiepiscopatum Magdeburgensem in Germania erexit, præsentibus non solum, sed etiam subscriptione sua in hoc ipsum consentientibus Episcopis, & Cardinalibus, qui aderant. Anno autem sequenti Romæ in Synodo idipsum in Beneventanæ Metropolis institutione ab eodem Pontifice, & Episcopis, & Cardinalibus præstitum, ejus Literæ superius relatæ testantur. Eundem morem deinceps servasse reliquos Summos Pontifices, præsertim in Italiæ civitatibus Metropolitica dignitate exornandis, nos docent exempla confirmationis Archiepiscopatus Salernitani, anno 993. a Joanne Papa XV. & Sergio IV. anno 1012. itemque Metropoleos Pisanæ ab Urbano II. anno 1092. institutæ, dein a Gelasio II. anno 1118. confirmatæ; seu potius juxta præcedens Urbani decretum, quod effectu caruerat, rursus erectæ; ac tandem Januensis Ecclesiæ ad Archiepiscopatus dignitatem, anno 1133. juxta Pisanam, aut 1132. juxta communem epocham ab Innocentio Secundo evectæ. Hæc, & plura alia proferri possent documenta, quibus constat, hunc morem semper apud Romanos Pontifices obtinuisse, ut novas Metropoles Ecclesiasticas nonnisi in conventu, cui Cardinales, aut etiam Episcopi interessent, vel in Synodis crearent. Quæ cum ita se habeant, quisque facile intelligit, Leonis Ostiensis locum vitio laborare, nec fieri potuisse, ut Joannes XIII. Capuæ exul, imo secundum auctores Appendicis ad Reginonis Chronicon, & Luitprandi Historiam, *custodiæ mancipatus*, Car-

Pars II. Lib. IV. Cap. XX. 1899

dinalium; & Episcoporum comitatu destitutus, eandem Urbem ad Metropoleos fastigium sublimaret. Neque hujus rei testis idoneus Ostiensis censendus est, utpote qui ducentis & amplius annis scripserit, ex quo hæc acciderunt; & de quo suspicio est, eum Capuanæ Ecclesiæ, cujus primi Archiepiscopi successorem facit Gilbertum Monachum Casinensem, favere maluisse.

XI. His accurate perpenſis liquet, exordium Metropolis Ecclesiasticæ Capuanæ anno Christi 968. non posse alligari, sed in alium annum, & quidem post annum conditæ Metropoleos Beneventanæ esse de-
trudendum. Quamobrem Vir Clariss. Ludovicus Thomassinus, Par. I. Vet. & Novæ Ecclesiæ Disciplinæ, utriusque Metropolis monumentis, ut apparet, libratis, primam ordine recenset Beneventanam, deinde Capuanam: (1) „ Joannes XIII. inquit, Beneventanæ Ecclesiæ Archiepiscopatus dignitatem contulit, ad preces Imperatoris, Episcoporum, Cleri Romani, in Concilio Romano, sollicitante in primis Principe Capuæ & Beneventi. (2) *Hortatu clementissimi Imperatoris, cum consensu Præſulum, omniumque Clericorum S. R. E. qui inferius subscripserunt, interveniente Pandulpho Beneventanæ, & Capuanæ Urbium Principe, &c.* Capuani Principis precibus donavit Joannes Papa Capuæ Urbis promotionem in Metropoliticum honorem. (3) *A Principe rogatus Archiepiscopatum in eadem civitate instituit.* Ubi prætereundum non est, a doctissimo Viro in margine posterioris hujus testimonii dumtaxat indicari locum Leonis Ostiensis,

nullo anno expresso; in margine vero prioris, annum 969., quo Beneventana Metropolis fuit erecta, aperte designari: quod consulto ab ipso præstitum credimus, ut ostenderet, se Leonis quidem historiam quo ad institutionem Capuanæ Metropolis admittere; secus vero quo ad annum ab eo descriptum. Idque ex eo magis firmatur, quod statim eodem temporum ordine retento, laudatus Thomassinus prius Pisana, dein Januensis, Metropoleon erectionem enumeret; quoniam Pisana, antequam Januensem fuerat erecta. Expresse autem pro Beneventanæ Ecclesiæ temporis primatu argumenta expendant atque corroborant eruditissimi Viri Pompeius Sarnellus Episcopus Vigiliensis, Dominicus Georgius in sæpius laudata Dissert. Epistol. prolato insuper testimonio *Philippi Rosſi* Capuanæ Ecclesiæ Primicerii, & Michaël Monachus Casinensis, in Sæculario Capuano Par. 3. pag. 382. ubi fatetur ex recentiori Chronici Casinensis editione Neapolitana anni 1616. Archiepiscopatum Capuanum anno Domini 971. institutum. Favent huic sententiæ verba ipsius Joannis XIII. quibus in Diplomate erectionis Beneventanæ Metropolis declarat, se *ex ardore charitatis, atque studio divini cultus eam, Ecclesiam causa honoris, & reverentia sublimiorem inter ceteras tunc effecisset.* Quæ utique vera non essent, si ab eodem Pontifice ante Beneventanam, Capuana Metropolis fuisset erecta, hanc enim, non illam sublimiorem inter ceteras tunc effecisset. Declarare igitur voluit Joannes Papa, Beneventanam Ecclesiam primam omnium Ecclesiarum Campaniæ, Samnii, Apuliæ, Lucaniæ, Brutiorum,

H h h 2

(1) Thomassinus Par. I. lib. 1. §. III. pag. 154. ann. 969.

(2) Tom. IX. Concil. pag. 139.

(3) Leo Ostiens. lib. 2. cap. 9. lib. 4. cap. 66.

1900 Orbis Sacer & Profanus

rum, & Calabriae a se Metropolitico honore auctam, quam idcirco *sublimiorem inter ceteras*, ac subiade

etiam Capuana tunc præstantiorem pronunciavit. Eadem Benedicti XIII. felic. record. sententia est.

C A P U T XXI.

Synopsis.

I. Beneventana Metropolis ejusque Archiepiscopi eximia privilegia.

II. Cardinales & Pontifices ex Beneventana Ecclesia assumpti. In iis Benedictus XIII. illam plurimum illustravit. Eandem jam Pontifex bis invisit. Plurimis hanc Urbem beneficiis cumulavit. Ejus ibidem præclare gesta. Opera ab ipso edita.

III. Basilica Metropolitana præcipua decora. Portam Sanctam obtinet insar Basilicarum Urbis Romæ. Annus Jubilei quomodo illic celebretur.

IV. Ingens olim in ea Canonicorum numerus: nunc ad 27. reductus est. Archidiaconus propriam veluti Diocesim habet. Dignitatum munia exponuntur.

V. Vetus & bodiænum Canonicorum Beneventanorum indumentum. Omnes Abbatis titulo gaudent. Plures Abbatie ipsorum Collegio attributæ. Ejusdem Collegii jurisdictionis. Hodie Alitra ornantur, & Pontificalia exercent.

VI. Insignis Basilica S. Bartholomæi Apostoli a Benedicto XIII. con-

structa & dedicata. Altera insignis Collegiata S. Spiritus. Paræcia & Regularium Cænobis. Illud Ord. Præd. a S. Dominico fundatum est. Ex eodem Ordine tres Beneventani Antistites prodire.

VII. Nobilissimum S. Sophie Monasterium a Gbissulpho Principe edificatum. Ab eodem Gbissulpho, & Aragiso opibus auctum. Ejus Templum multis Sanctorum Reliquiis dives. Huc duodecim Fratrum Martyrum corpora translata.

VIII. S. Pretiosi & aliorum Martyrum Corpora in idem Templum transportata. In iis S. Mercurii Martyris Corpus aliqui recensent. Dubia videtur hujus S. Mercurii translatio.

IX. Diæcesis Beneventana amplissima. Ejus limites. Duodecim in ea Abbatie. Harum duæ præcipue. Plurima ibidem aliorum Ordinum Cænobis.

X. Pars maxima ejusdem Diæcesis ad Regnum Neapolitanum spectat. Nobiliora ejus Oppida. Quenam olim ditioni Ecclesiasticæ essent addita.

I. Iutius in exponenda origine tum Episcopatus, tum Metropoleos Urbis Beneventanæ deventi sumus, quod excitata jam aliquot annis inter eruditos hæc controversia, non momen-

taneum & leve, sed diuturnum accuratumque sui examen exposceret. Nunc vero ad ea intuenda mentis aciem intendimus, quæ ipsius Archiepiscopulæ, Metropolitane Basilicæ, ejusdem Canonicorum jura & privilegia, nec non reliqua Beneventanæ Ecclesiæ decora, ac Diocesæ am-

pli-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXI. 1901

plitudinem vetera monumenta nobis ob oculos ponunt.

Ab Archiepiscopis exordium auspicaturis eadem quidem jura iisdem concessa nobis se se offerunt, quæ Metropolitæ ceteris communia sunt: idcirco supervacaneum est ea hoc loco recensere. At vero ipsorum privilegia cum plurima sint atque eximia, ea præterire nefas esset. In iis illud insigne habetur, quod Ughellus Tom. VIII. col. 9. refert, quod olim Beneventani Archiepiscopus, quum Pontificalia exequiebantur munia, Mitra rotunda, instar Pontificiæ Thiaræ antiquæ, una tantum corona ipsi inserta, cum aurifrigio, redimitti incederent. Quo privilegio donatos eos crediderim a Romanis Pontificibus, quorum plurimi hac in Urbe aliquamdiu commorati, & Synodos illic celebrarunt, & Præsules consecrarunt, & Tempia dedicavere, & aliis functi fuerunt Pontificiis muneribus. Ex hoc eodem fonte profluxisse arbitror præclarum alterum privilegium, ut scilicet, dum suam Provinciam lustrarent, venerandum Eucharistiæ Sacramentum illis, perinde ac Summo Pontifici, solemniter præferretur. Horum tamen utrumque hoc tempore uni tantum Romano Pontifici reservatum est. Illud vero nunc retinent, ut Literas Sigillo plumbeo, Romanorum Pontificum more obsignent: ex una autem parte Sigilli plumbei emicant effigies Deiparæ Virginis, & S. Bartholomæi Apostoli, quas inter medium effulget Signum Crucis: ex altera nomen Archiepiscopi pro tempore existentis exprimitur. Hujusmodi privilegium Pauli II. Pontif. Max. Diplomate comprobatum tradunt. Ceterum tam istud, quam duo præcedentia a Paulo II. Beneventanæ Ecclesiæ fuisse sublata, narrat Raynaldus ad annum 1466. num. 20.

Ughellus autem ex Mario Vipera id protendit ad Xystum IV. anno 1476. quamquam ipse Marius Vipera contendit, hunc Pontificem inhibuisse quidem præferri ante Archiepiscopum Beneventanum Sanctissimam Eucharistiam, confirmasse tamen Thiaræ Pontificiæ usum. Ast Raynaldus Pauli Secundi Diploma indicat, cui magis assentiendum existimo; tametsi seculo decimo sexto jam pæne labente Maximilianus Palumbara Archiepiscopus Mitram hujusmodi Romani transmiserit, ut illam congruentius aptarent, uti ejus Literæ in Tabulario Metropolitane hujus Ecclesiæ asservatæ testantur. Nihilominus id potiusquam in capitis sui ornatu, ad conservandum antiqui hujus moris documentum præstitisse, arbitratur Lucentius in Notis ad secundam Ughelli editionem Venetam anni 1721. relatus. Præter hæc, Archiepiscopus Beneventanus, ejusque Vicarius Judex est Ordinarius appellationum in causis civilibus eorum, qui a Judicum laicorum in eadem Urbe sententia provocant. Merum quoque mixtumque imperium exercet in Casalibus *Santi Angeli*, & *Motte*, vulgo *della Motta*. Bis annis singulis Synodos Diocesanas in Metropolitano Templo celebrat; alteram in Vigilia Divi Bartholomæi Apostoli, cui olim omnes Episcopi Suffraganei adesse tenebantur; nunc autem omnes Abbates Archiepiscopi inter sunt: alteram vero in Festo Translationis ex Lipara Infula ejusdem Apostoli, quam *Synodum Litaniarum* vocant, Mense Octobri ex more cogendam, ad quam Clerus Montanus convenire solet. De iis ceterisque Beneventanorum privilegiis scripsere Marius Vipera, Dominus Pompejus Sarnellius Vigilium Antistites, & novissime Ughelli Continuatores.

II. An-

1902 Orbis Sacer & Profanus

II. Antequam Metropolitana Basilicæ, ejusque Capituli & Cleri privilegia exponam, operæ prætium existimo obiter animadvertere, ex Archiepiscopis, qui Beneventanæ præfuerunt Ecclesiæ, quatuordecim Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, ac duos Romanos Pontifices enumerari. In iis Alexander Cardinalis Farnesius septem annis eam rexit, dein sub Pauli Tertii nomine Summus Pontifex ad S. Petri Sedem adscendit: *Celebris quoque fuit Fr. Vincentius Maculanus Ordinis Prædicatorum, (1) multiplici scientiarum cognitione instructus, qui per gradus ad præcipua in eodem Ordine munia obcunda vocatus, eos progressus fecit, ut Sancti Officii Commissarius, ac Sacri Palatii Apostolici Magister fuerit, in quibus muneribus adeo se gessit, ut ab Urbano VIII. Purpura, & Beneventano Archiepiscopatu ornatus sit anno 1641. vulgo Cardinalis Sancti Clementis dictus: Ecclesiam sibi creditam sua præsentia illustravit, atque in ea Ecclesiasticam disciplinam pietatemque, in quantum voluit, propagavit, non modo gravitate sermonis, & prudentia, sed quod longe præstat vitæ modestioris exemplo.* Ita de illo Ughellus. Omnium aliorum postremus tempore, sed virtutum ornamentis facile princeps est Fr. Vincentius Maria Ursinus, e nobilissimis Gravinæ Ducibus, Ordinis FF. Prædicatorum splendidissimum Jubar, S. R. E. Cardinalis, dein Summus Pontifex Romanus Benedictus XIII. felic. record. Is tanto amore & zelo Ecclesiam suam Beneventanam prosequutus est, ut etiam in Supremo Pontificatus fastigio positus, eam dimittere noluerit. Quinimo Roma abcedens anno 1727. die 24. mensis Martii, Beneventum profectus dilectam hanc Sponsam suam rursum invisere voluit,

ac præsentia sua magis magisque exaltare. Inter alia plurima, quæ ibi tum omnium admiratione egit, Templum Divo Philippo Nerio dicatum, suisque constructum impensis, ipsemet consecravit. Neque hoc satis amoris sui pignus illi se impendisse reputans, iterum Roma digressus anno 1729. die 5. Aprilis, Beneventum adiens, illic Sanctioris Hebdomadæ, & Sacros Paschatis dies in Basilica Metropolitana, una cum ejus Clero solemniter celebravit, nonnullos consecravit Episcopos, Synodum Provinciæ indixit, ad quam Episcopi convenerunt: insignem Sancti Bartholomæi Apostoli Basilicam ab ipso e fundamentis nuper excitatam, solemnî ritu dedicavit: atque ut paucis verbis plura complectar, quamdiu ibi commoratus est, quæ jam pridem Beneventi Archiepiscopus, etiamnum Summus Pontifex Pastoralis sollicitudinis munia impigre obivit. Neque mirum esse debet, tanto cum amore affectum esse erga Beneventanam Ecclesiam, ut novis eam beneficiis cumulaverit, ac semel iterumque conspectu suo honestaverit: nam triginta & octo annos, menses duos, ac dies decem illam sanctissime gubernaverat, nullis parcens laboribus, nullisque sumptibus, ut eam cum spiritalibus, tum temporalibus bonis amplificaret. Singulis annis Urbem ac Dioecesim lustravit: Synodos, quas *Dioecesanas* vocant, quotannis indixit: binas itidem Episcoporum totius Provinciæ celebravit; tertiam quoque jam Summus Pontifex anno 1729. coëgit. Sacramenta omnia ipsemet sæpissime administravit: conciones frequentissimas habuit: Clerum Gregemque sibi concreditum sanctissimis legibus optime instituit: Tempia vel collapsa, vel ruinam minitantia refecit, di-

(1) Ughellus Tom. VIII. col. 164.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXI. 1903

ditavitque ornamentis: Urbem ipsam terræmotibus semel iterumque totam prope dirutam magnificentius instaurandam procuravit, exorsus ipse a sacris Ædibus, quarum alias a fundamentis ædificavit, alias integravit, nonnullis itidem Religiosorum viorum Cœnobiis constructis, aliis vero restructis. Archiepiscopium terræ motu pæne eversum denuo condidit. Novem circiter centena aureorum millia, partim in ejusmodi ædificiis, partim elemosynis elargiendis, Templisque sacra suppellectili orandis, impendisse fertur. Alia prope innumera ab ipso præclare gesta D. Pompeius Sarnellius Vigilium Episcopum in Catalogo Beneventanorum Antistitem, & Ughelli Continuatores Tom. VIII. Italiæ Sacræ in ejus Vita, fusius enarrant. Præsertim autem Indicem Operum, quæ dum Archiepiscopum ageret Beneventi composuit, & nunc typis sunt impressa, contexuere. Siquidem doctrina non minus, ac Pastoralis sollicitudine insignis, quotidiano fere divini Verbi pabulo, imo interdum pluries eadem die Gregem suum pascebat: quod hodieque in excelso Pontificatus apice constitutus egregie adimplet. Quamplurimæ ejus Conciones, sacræque in honorem Deiparæ Virginis Panegyres, tum variæ in nonnullos Divinæ Scripturæ Libros doctissimæ expositiones, aliaque multa ab ipso elucubrata jam publicam lucem aspexere. Synodos Diocesanas & Provinciales, ne dum a se, verum etiam ab aliis Beneventanis Archiepiscopis, Prædecessoribus suis habitas collegit in unum volumen, quod *Synodicon* inscripsit. In illud itidem retulit sex Concilia Beneventi celebrata a Romanis Pontificibus; primum quidem a Nicolao secundo, anno 1039. alterum a Victore Tertio, anno 1087. tertium ab Urbano Se-

cundo, anno 1091. tria autem reliqua Paschali Secundo, anno 1108. 1113. & 1117. Nihil porro in ejus tam multis, tamque variis elucubrationibus offendere est, vel fucatæ & inanis eloquentiæ, vel profanæ atque ad pompam emendicatæ eruditionis; sed omnia puri illibatique sermonis, omnia sacræ Doctrinæ, & Ecclesiasticæ eruditionis ac maiestatis plena, qualia veterum Patrum & Pontificum scripta præferunt.

III. Sed ut ad reliqua Beneventanæ Urbis progrediamur: Metropolitana ejus Basilica Deiparæ Virgini in Cœlum Assumptæ dicata est, olim *Sanctæ Mariæ Jerusalem* nuncupata. Plurimis prædiis, bonis atque redditibus ditata fuit a Beneventi Principibus, quæ postmodum Carolus Magnus Imperator, post devictum Desiderium Longobardorum Regem, ejusque Regnum eversum, ad preces Davidis Beneventani Antistitis eidem Basilicæ confirmavit: Caroli Diploma ex autographo Bibliothecæ Beneventanæ Ughellus exscripsit, Tom. VIII. col. 49. Quod autem in hac eadem Basilica Metropolitana, longe augustius est, præter multa Sanctorum Lipsana, innumerasque Reliquias, de quibus supra egimus, quibus nobilitatur; inter alia ornamenta insignem habet *Portam Sanctam*, instar quatuor principum Basilicarum Alme Urbis, valvis ligneis obstructam, quæ vulgo *Porta Principum* appellatur. Vigesimo quinto anno, quo annus Jubilæi Romæ solet aperiri, in hac Urbe sex insequentium mensium spatium pariter celebratur, maxima finitimorum populorum frequentia ac religione. Insignis quoque ejusdem Basilicæ est Porta altera, valvis æneis ornata, in qua nomina Urbium Beneventanæ Provinciæ, seu Episcopatum hujus Metropoleos Suffraganeorum insculpta cer-

trun-

1904 Orbis Sacer & Profanus

nuntur. Hanc ipsam Metropolitanam Ecclesiam terræ motibus concussam ac fatiscentem laudatus Cardinalis Archiepiscopus Fr. Vincentius Maria Urdinus instauravit; postea vero Summus Pontifex valis aureis & argenteis, ac divite sacra suppellectile mirum in modum locupletavit.

IV. Anteaestis temporibus ingens erat Canonicorum Cœtus in hoc principe Beneventi Templo divinas laudes Deo perfolventium: anno quippe 1316. Canonici, qui ad Archidiaconi electionem convenere, octoginta sex numerantur. Anno dein 1364. Hugo Archiepiscopus Canonicorum numerum contraxit, & triginta dumtaxat esse sancivit. Jacobus Cardinalis Sabellus dum huic præfesset Ecclesiæ, sublata unius Canonicius portione, Theologalem præbendam instituit ad normam Concilii Tridentini, quæ postmodum, instante Maximiliano de Palumbara, ejus successore, a Clemente Octavo Papa, anno 1600. Beneventano Collegio Societatis Jesu concessa fuit; sicque deinceps ad hodiernum usque diem unus ex Patribus ejusdem Societatis in præfata Basilica Metropolitana prælectiones statis temporibus habet. Qui autem in Maximiliani locum suffectus est Archiepiscopus Pompeius Cardinalis Arigonius *Mansionarios*, ut vocant, jampridem sublato restituit, ipsorum cœtu rite ordinato, facultate a Paulo Quinto Summo Pontifice ad id obtenta. Porro ut eis congrua suppeterent stipendia binos Canonicatus suppressit, eorumque redditus ipsis attribuit, adiecta insuper Parochiali Ecclesiæ Sancti Stephani Neophitorum, aliisque nonnullis emolumentis, quæ Missarum oneribus perfolvendis satis essent. Quare hac ætate Canonici numerum vigesimum septimum non excedunt. Ex iis vero sex Dignitate

eminent ceteris, nimirum Archidiaconus, qui & distinctam veluti Diocesim possidet, septem Castris, seu locis circumscriptam, in qua jurisdictionem quasi Episcopalem exercet, proprium ibi Vicarium Generalem præficit, atque tribunal erigit, a cuius sententia non ad Archiepiscopum sed ad Summum Pontificem appellatur. Prælatorum more veste jacynthina, aut nigra secundum temporum varietatem utitur: in Choro Ecclesiæ Metropolitanæ corrigendi jus habet, cunctisque Canonicis præcedit. Secundus est Archipresbyter, cui onus incumbit ejusdem Basilicæ, atque inter cetera, muneris ejus est Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum decenter custodire, sacra olea conservare, & Aram maximam luminibus ornare. Sequuntur deinde Primicerius Maior, & Primicerius Minor, illius munus est curam Chori habere in suo latere dextro, hujus vero in suo sinistro latere. Iis succedit Thesaurarius, cuius interest pretiosa quæque ejusdem Templi diligenter servare. Postremus est Bibliothecarius, cui Scripturarum ac Monumentorum Ecclesiæ cura demandata est. Qui antiquior est inter Canonicos, Decanus dicitur, atque iisdem ferme ac Dignitates honoribus gaudet. Ex Canonicorum Collegio unus Pœnitentiarii munus & titulum obtinet, eique Pœnitentiariæ præbenda unita est.

V. Olim Metropolitanæ hujus Basilicæ Canonici, concessione Hugonis Guidardi Archiepiscopi, more Canonicorum Regularium Lateranensium, utebantur quodam Amiculo Magno, vulgo *Cappa Sclagna*, cum cucullo, seu, ut aiunt, *Caputio*, & cauda nigri coloris, vernacula gentis lingua, *lo Scapezzone* nuncupata, cui subiiciebatur Scapulare lineum, ab iisdem *il Sericotto* dictum: quod quidem

Pars II. Lib. IV. Cap. XXI. 1905

dem indumenti genus gestabant a primis Vesperis Commemorationis omnium Fidelium Defunctorum, usque ad Sabbatum Sanctum. Imo de præfatis Canonicis illud singulare refert Oldoinus in Additionibus ad Ciaconium, Tom. III. agens de Cardinali Laurentio Cybo Archiepiscopo Beneventano: *Quod is Canonicis biretum rubrum restituit, seu potius donari curavit.* Hodie autem ex Pauli Quinti Summi Pontificis largitione habitu utuntur instar Canonicorum Basilicæ Vaticanæ. Omnes Abbatis titulo honestantur, & quotidianum annuli usum habent, qua dignitate & titulo jam ab aliquot seculis potiuntur: siquidem in Diplomate Hugonis Archiepiscopi edito ann. 1371. die 23. mensis Octobris, quo perpetuo univit donavitque Bibliothecæ Metropolis Beneventanæ Ecclesiam Parochialem Sanctæ Mariæ *ad Carfangianum Montis-Fusculi*, omnes Canonici Abbatis nomine nuncupantur. (1) Eorundem Capitulum Nicolaus Quintus anno 1450. Abbatia & Oppido *Sancti Lupi* donavit. Eo in Oppido Capitulum jurisdictionem quasi Episcopalem exercet. Julius Secundus Papa univit postea eadem Capitulo Abbatiam Sancti Hilarii extra Portam Auream. Hugo Guidardus Beneventi Archiepiscopus præter Ecclesiam Parochialem Sanctæ Mariæ *ad Carfangianum Montis-Fusculi*, cujus paulo ante meminimus, præbendæ Canonici Bibliothecarii adiecit alteram S. Michaelis ad Portam Recloris: præbendæ insuper Primicerii Maioris aliam Sancti Pauli universo autem Canonicorum Collegio illam Sancti Benedicti *de Alferiis*. Hæc porro peracta sunt annis 1368. 1370. 1371. & 1373. Archidiaconus quoque nonnullas habet jurisdictiones, tametsi non

Par II. Vol. III.

citra controversiam cum Archiepiscopo. Iis vero in locis, in quibus Capitulum jurisdictionem obtinet quasi Episcopalem, Vicarium suum constituit multis eximiisque privilegiis decoratum. Aucta demum est hac nostra ætate Beneventani Capituli dignitas, quum sæpe, numquam tamen satis laudatus Fr. Vincentius Maria Ursinus tunc Cardinalis Archiepiscopus omnibus & singulis Canonicis ab Apostolica Sede impetravit, ut & Mitram deferre, & Pontificalia statim locis atque temporibus exercere possint. Plurimis atque eximiis Privilegiis exornatum est præfatum Canonicorum Collegium, quæ late exponit Marius Vipera in Opusculo de Capituli Beneventani antiquitate, Privilegiis, & Canonicorum numero. Canonicos proxime subsequuntur Mansionarii, numero sexdecim: ii omnes respective, ut ajunt, Cappis instar Basilicarum Urbis Mansionariorum induuntur, Pauli Quinti Summi Pontificis concessione; nec quisquam ad Canonicatus honorem provehi potest, nisi prius inter Mansionarios divinum pensum persolverit: quod postremo hoc tempore a præfato Cardinali Ursino Archiepiscopo statutum est.

VI. In ipsa civitate Beneventana præter Metropolitanum Templum, duæ aliæ eminent Basilicæ, seu Insignes Collegiæ Ecclesiæ: harum princeps, sane nobilissima, & Metropolitana attigua, Divo Bartholomæo Apostolo est sacra, in qua ejusdem Apostoli Corpus asservari perhibetur. Eam Benedicti XIII. Pontifex Maximus a fundamentis instauravit, & die mensis Maii anni 1729. solemniter dedicavit, plurium Episcoporum cœtu stipatus, qui ad Provinciæ Synodum ab ipso in Metropolitana Basilica indictam convenerant. Altera

I i i

In-

(1) Apud Ughellum Tom. VIII. col. 273.

1906 Orbis Sacer & Profanus

Insignis Collegiata Ecclesia S. Spiritus titulo gaudet: utrique vero duodecim Canonici Presbyteri Seculares inserviunt, tametsi Prælati illis præfecti Regularibus nominibus appellantur: nam Ecclesiæ Sancti Spiritus Abbas, alteri autem Sancti Bartholomæi Prior præest. Paroeciæ totius Urbis, quibus Animarum cura est adnexa, quindecim olim numerabantur; sed Fr. Vincentius Maria, Urfinus Cardinalis Archiepiscopus, anno 1637. quum Urbis Ecclesias visitaret, ad octo dumtaxat illas reduxit, extinctis ceteris, earumque populis in eas, quæ supersunt, distributis. Is octo Paroeciarum numerus hodieque tenet. Virorum Cœnobium duodecim recensentur; duo autem Sanctimonialium septa Regulam Divi Benedicti profitentium. Inter Religiosorum, quos Mendicantes dicunt, Cœnobia, antiquitate ceteris præstat illud Ordinis FF. Prædicatorum, ab ipso Beatissimo Patriarcha Dominico excitatum: de quo Ferdinandus Ughellus hæc tradit: (1) *Sub Rogerio Archiepiscopo Sanctus Pater Dominicus Ordinis Prædicatorum fundator Beneventum advenit, & peramanter exceptus obtinuit a Monialibus Sancti Petri solum, in quo Monasterium suis Fratribus edificaret, ut ex Archivo Patrum Prædicatorum hujus civitatis elicitur. Obiit Rogerius Archiepiscopus Beneventanus anno 1221. uti ex Regesto Vatic. Honorii Tertii in consecratione Ugolini successoris colligit idem Ughellus; quo pariter anno Sanctus Patriarcha Dominicus ad Deum migravit. Oportet igitur hujusmodi Cœnobium ante hunc annum fuisse erectum. Ex hoc autem Prædicatorum Ordine Ecclesia Beneventana tres eximios Archiepiscopos deinceps nactus fuit, qui eam prudentissime rexerunt; nempe Fr. Hugonem de Bruxeo, ele-*

ctum Archiepiscopum die 28. Martii, anni 1363. Fr. Vincentium Maculanum, S. R. E. Cardinalem, ab Urbano VIII. Papa, anno 1641. consecratum; & Fr. Vincentium Mariam Urfinum S. R. E. pariter Cardinalem, postea Benedictum XIII. Summum Pontificem fel. record. Ad sunt præterea in hac Urbe Beneventana duo Puellarum Conservatoria, ut vocant, Mons Pietatis, Xenodochia pro Infirmis, & Hospitales Domus pro Peregrinis: Seminarium quoque Clericorum amplissima Aede restitutum a laudato Cardinale Urfino, centenos complectens Alumnos. Pro instituenta autem bonis Artibus Beneventana Juventute Collegium Societatis Jesu illic ædificatum est, ad quod etiam Clerici Seminarii conveniunt. Scholæ itidem statis diebus Festis in Metropolitana Basilica, aliisque Ecclesiis aperiuntur, in quibus puellarum, & puerorum nedum tenera ætas, verum & adultorum rude ingenium Doctrinæ Christianæ rudimentis a Parochis Religiosisque viris informatur. Quæ quidem Pastoralis sollicitudine ejusdem Cardinalis Urfini Archiepiscopi sancita fuisse. Laicorum sacra Sodalitia quamplura, quibus inter alia onus incumbit decenter inserviendi Parochis, quum ægrotis deferunt Sacratissimum Dominici Corporis Viaticum.

VII. Præ variis Monasteriis, quæ cum in ipsa Urbe Beneventana, tum in ejus agro quondam fuisse constructa, celeberrimum ac nobilissimum est illud *Sanctæ Sophie*, cujus prima fundamenta jecit Ghisulphus Beneventi Dux, & Græco vocabulo sic nuncupavit, quod Sanctam Sapientiam significat, teste Leone Ostiensi in Chron. lib. 1. cap. 9. sed vix coeptum, morte præventus absolvere non potuit. Aragisus, qui & Arichis dicitur, Ghisulphi successor

(1) Ughellus Tom. VIII. col. 107.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXI. 1907

illud magnificentissime, una cum Templo perfecit, ditatumque amplissimis prædiis & opibus, Sanctimonialibus Ordinis Divi Benedicti donavit, quas Calinenſi Monasterio subjecas esse voluit; in eoque Gorimbergam Sororem suam germanam, Abbatissam institui curavit. Ipse vero Princeps Aragisus, sive Arichis quum invidioſis opibus hoc Cœnobium, ejusque Templum Sanctæ Sophiæ sacrum locupletasset, se fundatorem ejusdem nominat in Diploma, quo ipsi in perpetuum elargitur oblationes omnes tam vivorum, quam defunctorum. Illud Diploma ex Chronico MS. ejusdem Monasterii Ughellus exscripsit: (1) *In nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, Dominus Arichis piissimus atque excellentissimus Princeps gentis Longobardorum, divina præmonitus manu, offero Ecclesiæ S. Sophiæ, quam a fundamentis edificavi, pro redemptione eternæ vite, seu pro salvatione gentis nostræ & Patriæ, oblationes omnes tam vivorum, quam etiam mortuorum, quæ in eodem Monasterio a quocumque hominum genere datæ, seu oblatae fuerunt, seu omnes homines illos, qui tanquam res suas fideliter Monasterio offerunt, hæc omnia Monasterio Sanctæ Sophiæ concessimus possidenda. Quod præceptum oblationis ex jussione, & dictatu nostræ potestatis scripsi ego Ewaldus Notarius. Actum Beneventi in felicissimo Palatio in anno decimo septimo mense Novembri pro Indiſt. XIII. feliciter.* Nempe anno Christi 774. quum enim Aragisus regnare coepisset anno 758. mense Februario, annus decimus septimus ejus Principatus respondet anno reparatæ salutis 774. In eodem Chronico MS. plures descriptæ sunt præfati Aragisi donationes eidem Monasterio factæ; quarum præcipuam,

in qua amplissimi redditus a laudato Principe ipsi tributi recensentur, publici juris fecit Ughellus Tom. VIII. col. 33. & seqq. Sanctorum Lipsanis Ecclesia Sanctæ Sophiæ insignis est, in quam illa ex variis locis idem Aragisus Beneventi & Capuæ Princeps transferri sategit. Cum primis enim circa annum 760. Corpora duodecim Fratrum Martyrum in hoc Templo recondidit: hos in Adrumetina Urbe prope Carthaginem Bonifacio patre, & Thecla matre natos, pro Jesu Christi confessione in Africa primum variis tormentis cruciatus, dein exilio pulſos, atque in Apuliam deductos ibi Martyrium consumasse tradunt; sed non omnes eodem loco: Arontius quippe, Honoratus, Fortunatus, & Sabinianus Potentiæ, vi. Kal. Septembris; Septimius, Januarius, & Felicissimus Venuſii, v. Kalend. Septembris; Vitalis, Satorius, & Repositus Veliniani, iv. Kal. Donatus vero Presbyter, & Felix Subdiaconus Sentiani iii. Kal. ejusdem mensis passi sunt, sub Valeriano Judice, & Maximiano Imperatore, ut refert Ughellus, Tom. VIII. col. 43. quamquam Maximianum Imperatorem perperam ad annum 238. retrahat; non enim Maximianus, sed Maximinus tunc imperabat. Hinc alii, quos supra cap. 19. §. 2. adduximus, sub Diocletiano & Maximiano decem illos Fratres Africanos Martyres occubuisse narrant, non quidem in præfatis Apuliæ urbibus, sed Beneventi. Qui vero illos in Apulia pro Christi nomine interemptos commemorant, ibidem etiam sepultos volunt, indeque ab Aragiso Principe in Templum Sanctæ Sophiæ translatos. Idque in ipsorum Actis ab Alphano Salerni Episcopo versibus exaratis ita legitur:

Iii 2

Bis

(1) Ughellus ibid. col. 31.

1908 Orbis Sacer & Profanus

*Bis senos Urna Fratres, quos una creavit
Tbecla, Deo fortes, innocuosque Duces:
Par pietas fuerat, par mori, par vitæque; Arcibus
Princeps translatus ornat bonæ pari.*

Horum Translatio die 15. Martii peracta fuit. Mercede non caruit pium Religionis opus, quod erga duodecim Fratres Martyres Aragisus implevit: quum enim is sæpius orationis causa Sanctæ Sophiæ Ecclesiam frequentaret, ipsi quadam die ibidem oranti, (auctore Leone Ostiensis) duodecim Fratres Martyres sub juvenili specie apparuere, eumque perhumaniter salutarunt; qua visione ille commotus, quinam essent, ignorans, eosdem aspero vultu increpavit his verbis. *(1) Cur nostro tempore locum Virginibus dicatum, ingredi ausi estis? Cui responsum dedit: Nos sumus, o Princeps, quos tua devotio per diversa loca repositos, summo hoc studio detulit: quod nobis quidem quam bonum, & quam jucundum, tibi autem quam sis divina pietate proficuum, ultima dies ostendet. His dictis subito Principis visio disparuit.*

VIII. Sancti itidem Pretiosi, aliorumque Martyrum & Confessorum, Corpora ex diversis Italiæ partibus obtenta huc pariter detulisse idem Leo Ostiensis literis commendavit: *In eodem templo, inquit, corpus Pretiosi Martyris, nec non & aliorum, tam Martyrum, quam Confessorum numero triginta & unum Sancta Corpora ex diversis Italiæ partibus per tempora diversa adeptus, ibidem nihilominus attulit, & per diversa Altaria per circuitum Maioris Altaris satis reverenter locavit.* In hanc eandem Ecclesiam a Quintodecimo Urbe Be-

neventum, anno 768. die 26. Augusti, Corpus Beatissimi Martyris Mercurii, inter Beneventi Protectores adscripti, ab Aragiso pariter fuisse translatum, refert Marius Viperæ. Celebratur Sancti hujus Martyris memoria in Martyrologio Romano die 5. Novembris, de quo ibidem Baronius in Notis, & in Annal. Ecclesiæ ad annum 253. num. 26. & 364. n. 55. Acta ejusdem Metaphrastes, Petrus de Natalibus in Catalogo, Surius, aliique fusius describere; paucis vero perstrinxit laudatus Cardinalis Baronius: *(2) Cæsareæ, ait, in Cappadocia inter alios insignes Martyres Mercurius pro fide Christi nobile certamen exegit; cujus prius egregia navata opera in bello adversus Persas, ab eodem Imperatore (scilicet Decio) fuisset honoribus auctus, ut ordinum ductor fieret. Hic natus patre Gordiano, Primicerio legionis Fratenfis (alias Martensis) Christiana Fide imbutus, & Angelica visione roboratus, ingentem de Persis victoriam consequutus, delatus a Catulo Consulari quod Christianus esset, a Decio vocatus, causam dixit magna constantia; cujus rei occasione multa passus, deum capite truncatus, corona Martyrii insignitus, de impietate & perfidia illiberalis Principis triumphavit. Consentanea hæc sunt iis, quæ de eodem Sanctissimo Martyre prodita sunt in Monologio Græcorum, cujus verba Ughellus recitat: *(3) Mercurius Martyr, Decio & Valeriano Imperatoribus in Asiatico militans exercitu, cum for-**

(1) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 9.
(2) Baronius ann. 2.

(3) Apud Ughellum Tom. VIII. col. 44

fortiter aliquando ab Angelo adiutus rem gessisset, Dux belli declaratur a Caesaribus; sed cognitus esse Christianarum partium, comprehenditur, & iussu Imperatoris ad quatuor palos humi alligatus, & gladio concisus, ignem suppositum sanguinis flumine extinxit. Post hæc alligato ad collum ingenti saxo sublime per caput rapitur, direptaque per artus cute, rursus depositus, vinculusque Cesariam ducitur, ubi abscisso capite, sepultus quievit, signorum frequentia etiam nunc illustris. Addit Ughellus, scriptum fuisse hoc Monologium iussu Basilii Junioris Imperatoris anno 984. Si vera sunt quæ in hoc Monologio narrantur, nempe Basilii Junioris tempore Sancti Mercurii Corpus adhuc Cæsareæ in Cappadocia mansisse, ibique signorum frequentia claruisse: quamvis ratione fieri poterat, ut a Constante II. Imperatore, Constantini III. filio, & Heraclii nepote, qui Heraclioni patruo anno 641. quum Beneventum contra Romoaldum ejus Ducem obsideret, illud ipsum Mercurii Corpus in Urbe Quindecim relictum fuerit, indeque ab Aragiso Principe anno 768. Beneventum translatum? sicuti in Vita ejusdem Martyris, quæ in Tabulario Sanctæ Sophiæ asservatur, narrari, Marius Vipera prodit? Hinc nonnulli arbitrati sunt, duos fuisse Mercurios Martyres, unum, cujus Lipsana Cæsareæ in Cappadocia sub Basilio Imperatore anno 984. adhuc colebantur: alterum, cujus Corpus Aragisus in Sanctæ Sophiæ templum transtulit, ut Leo Ostiensis scribit. Fortassis hæc dubitatio cessaret, si Vita illa MS. quam Marius Vipera affirmat in Monasterio Sanctæ Sophiæ extare, publicam lucem aspiceret. Plurima de celeberrimo hoc Monasterio, Donationibus, ac Privilegiis ipsi a Romanis Pontificibus, ab Im-

peratoribus, Principibus, virisque nobilibus concessis, fuscæ sunt exarata in Chronico Beneventano ejusdem Monasterii Sanctæ Sophiæ, quod Ughellus ex Bibliotheca Vaticana, ad calcem Tomi VIII. typis protulit.

IX. Diœcesis Beneventana amplissima est; siquidem a Caudinis Furtis initio ducto, usque ad Lesinæ lacum, 40. pass. millia continet: a finibus vero Diœcesis Abellinensis, usque ad Termulensem, & Triventinam, Diœceses, supra 40. pass. millia protenditur. Olim frequentior incolis, Oppida, Terras, Villas, Pagosque 217. complectebatur, ex quibus 39. nunc excisis, 178. adhuc supersunt. Quinque in hac Diœcesi Collegiæ Ecclesiæ reliquis eminent, videlicet apud *Altam-Villam*, *Montem-Calvum*, *Montem-Fusculum*, *Morconem*, & *Padulum*. Fidelium copiam ad centum viginti quinque millia, Ughellus enumerat, quorum curam 150. Parochis conceditam asserit: per totam autem Diœcesim Ecclesias 1200. recenset. Has inter duodecim sunt Abbatie titulo insignes, quarum Abbates usum Baculi Pastoralis & Mitre obtinent. In iis autem duæ reliquis celebriores habentur: harum prima est *Sancti Joannis de Mazzoccha*, Ordinis Sancti Benedicti, media in Silva, vulgo dicta, *Bosco di Mazzoccha*, extructa; quam tamen ob frequentes grassatorum, exulumque deprædationes Monachi deserere sunt coacti. Huic, quo ad jus etiam temporale, subsunt *Castellum Sancti Bartholomæi*, & *Castellum Fojani* nuncupatum. Altera est Abbatia *Sanctæ Mariæ de Crypta*, inter duo juga montium, horrido ac pæne impervio situ a fundamentis excitata ab Atenulpho Beneventi & Capuæ Principe, circa annum 940. A Monachis Divi Benedicti exulta fuit

1910 Orbis Sacer & Profanus

fuit ad annum 1443. quo deinceps in Commendam illam Nicolaus Quintus Papa concessit. Plurima in hac Diocesi extant Religiosorum Mendicantium Monasteria, itemque nonnulla Sanctimonialium septa: Sacra quoque Laicorum Sodalitia multa, uti etiam Xenodochia, & Hospitales Domus pro Peregrinis excipien- dis; præsertim ab eo tempore, quo Cardinalis Fr. Vincentius Maria Ur- sinus huic Ecclesiæ Archipræful præ- fuit, eadem Xenodochia partim in- staurata, & necessaria suppellectili in- structa, partim ædificata iis in locis, in quibus aut collapsa, aut nulla- prorsus aderant.

X. Pars maxima Beneventanæ Diocesis, quo ad temporale impe- rium, ad Regnum Neapolitanum, spectat; ubi varii Duces, Principes, Marchiones, Comites, & Barones dicti, oppida in Feudum a Rege ob- tenta possident, atque in iis civi- li dominio potiuntur. Ejusmodi Op- pidorum quedam Urbibus æquipara- ri possunt; præcipue *Mons-Fuscus*, ubi adest Tribunal, seu *Regia Au- dientia*, ut aiunt, totius Provinciæ: *Comitatus Molissi*, *Mons-Arculus*, *Vitulanum*, *Morconum*, alique non- nulla. Ceterum Urbs ipsa eique per pauca milliaria proxime adiacens ter- ritorium Ditionis est Pontificiæ. Du- bium non est, quin antea dictis tem- poribus latius per Diocesim Bene- ventanam temporalis Romanæ Ec- clesiæ jurisdictio se se effunderet. Quæ vero essent tunc loca ipsi obno- xia enumerat Clemens Sextus Papa in Diplomate, quod integrum exhi- bent Ughelli Continuatores To. VIII. col. 11.

„ In primis *Castrum Pontis* in-
„ habitatum; & inde ascendendo:
„ *Castrum Casacalvi*, *Castrum Capi-*
„ *larii*, *Castrum Fragneti Abbatis*,
„ *Castrum Montis-Leonis*, *Castrum*

„ *Sancti Severi*, *Castrum Sancti Geor-*
„ *gii Molinarii*, *Castrum Sancti An-*
„ *dree de Molinaria*, *Castrum Præ-*
„ *te-Maioris*, *Castrum Padula*, cum
„ *suo Suburbio*, seu *Casale Sancti Ar-*
„ *changelii*, *Castrum Montis-Mali*, *Ca-*
„ *sale Timplani*, *Castrum Apicii cum*
„ *Casalibus*, *Castrum Morroni*, *Ca-*
„ *strum Venticanii*, *Castrum Montis-*
„ *Militum*, *Castrum Montis-aperti*,
„ *Castrum Montis-Fusculi cum Ca-*
„ *salibus*, *Castrum Tusi*, *Castrum Al-*
„ *tavilla*, *Castrum Capellani*, *Castrum*
„ *Petræ Sturmini*, *Castrum Sancti*
„ *Martini*, *Castrum Cervinarie*, *Ca-*
„ *strum Montis-Sarcuti*, *Castrum*
„ *Tocci cum Casalibus*, *Castrum Ter-*
„ *litrofi cum Casali Papissi*, & aliis
„ *Casalibus*. Volumus itaque, & A-
„ postolica auctoritate decernimus,
„ quod omnia Castra, Casalia, & lo-
„ ca supradicta cum suis territoriis,
„ & pertinentiis universis, ac etiam
„ Castra, Casalia, & loca omnium
„ cum suis pertinentiis, & alia quæ-
„ cumque, quæ intra dicta Castra,
„ Casalia, & loca, & eorum limi-
„ tes & pertinentias, dictamque ci-
„ vitatem Beneventanam includun-
„ tur, seu continentur, vel existunt
„ de territorio, tenimento, & di-
„ strictu dictæ civitatis Beneventanæ
„ esse perpetuo, & irrefragabiliter,
„ absque cujusvis contradictione, &
„ impedimento, & infra dictum ter-
„ ritorium existere censeantur: quæ
„ Castra, Casalia, & loca cum om-
„ nibus Castris, & locis supradi-
„ ctis ad jus in perpetuum Roma-
„ næ Ecclesiæ pertineant pleno ju-
„ re: hoc salvo, quod si aliqui No-
„ biles, vel alii in Castris, Casali-
„ bus, locis, & aliis prædictis, vel
„ intra ea, & civitatem prædictam
„ aliquas proprietates habeant acqui-
„ sitas legitime, per hoc eis non
„ intendimus derogare, &c. Datum
„ Avenione vii. Kalend. Junii anno no-
„ no:

Pars II. Lib. IV. Cap. XXI. 1911

no: nempe anno Christi 1350. Ex postremis hſce Diplomatis verbis colligitur, oppida & loca Diœceſis Beneventanæ, quæ nunc ad Regnum

Neapolitanum pertinent, *jure Feduali*, ut vocant, a Romanis Pontificibus eidem fuiſſe permiſſa.

C A P U T XXII.

Synopsis.

I. **P**rovincia Beneventanæ amplitudo. Sipontum & Eccleſia S. Angeli Beneventano Preſulî tributa.

II. Olim triginta due, nunc ſexdecim tantum Urbes Benevento Metroſoli ſubſunt.

III. Alife Urbis Samnii antiquitas. Romanorum fuit Colonia. Situs ejus amœnitas.

IV. Tempus inſtituti Alife Episcopatus. Cathedralis ejus Eccleſia Diœceſis loca præſtantiora.

V. Bovianum Urbis Samnii. Unde ipſi nomen inditum. Bis a Romanis capta. A Friderico II. male habita. Hodie parva civitas eſt, Episcopatus Sede ornata.

VI. Guardia Alferia Urbis modica Comitatus Molifini. Episcopatus Sede eſt.

VII. Larinum civitas ejusdem Provinciæ. Tempus inſtituti illic Episcopatus veſtigatur.

VIII. Cathedralis Larinenſis olim SS. Primiani & Firmiani Corpora poſſedit. His ſublatis Corpus S. Pardi Episc. Luceria Larinum fuit translatum.

IX. Teſſia Urbs veteris Samnii, olim Romanorum colonia, nunc pene deſolata. Episcopatus Sede beneſtatur. Diœceſis Teſſinæ clariora Oppida.

X. Abellinum Hirpinorum civitas. Primi ejus Episcopi ab Ughello prætermiſſi recenſentur. Cathedralis mul-

tiſ SS. Reliquiis & Corporibus decorata. Diœceſis ampla, ubi Atripalda inſigne Oppidum.

XI. Eclanum a Frequento diverſum. Urbis fuiſt Episcopalis. Ughelli opinio reiicitur.

XII. Frequentum civitas nunc everſa. Sedes ejus Episcopalis cum Abellinenſi cunctata. Ejus Diœceſis loca præcipua.

XIII. Arianum olim Equum-Tuticum, Urbis eſt Episcopalis. S. Odonis Corpus in Cathedrali quieſcit.

XIV. Mons Marranus Urbis parva, ſed Episcopi Sede.

XV. S. Agatha Gothorum parva ſed nobilis civitas Episcopatu inſignis. Ibi Abbatia S. Mennæ, ubi ejus Corpus quieſcit. Diœceſis præſtantiora Oppida.

XVI. Trivicum Urbis exigua, ſed vetus & Episcopalis.

XVII. Vulturaria Hirpinorum modica civitas, ſed Episcopi Sede. De illa non loquitur Horatius, ſed de Vulture monte. Explicantur ejus carmina.

XVIII. Mons Corvinus Urbis quondam Episcopalis, nunc Vulturarienſi unita.

XIX. Aſculum Apulum Pyrrhi Regis clade illuſtre. Ughelli opinio de Sede Episcopali Herdonienſi Aſculum translata improbat. S. Leonardi Abbatia nobilis & opulenta.

XX. Bovinum olim ampla, nunc parva civitas Episcopalis.

XXI. Lu-

1912 Orbis Sacer & Profanus

XXI. *Luceria vetus ciuitas bello Samnitico celebris. Cur Saracenorum diſta.*

XXII. *Antiqua eſt ejus Sedes Epiſcopalis. Sanctus Marcus illius Antiſtes a Marcellino Papa ordinatus.*

XXIII. *B. Auguſtinus Luceria Epiſcopus Ord. Prædicat. præclara ejus geſta.*

XXIV. *Turtibulenſis Eccleſia olim Epiſcopalis, nunc Luceria Diœceſis attributa.*

XXV. *Farentinum olim Urbis Epiſc. nunc Luceria Diœceſis. Catapani vox exponitur.*

XXVI. *Sanctus Severus in ciuitatem*

erectus eſt, eo tranſlatis Sedibus Epiſcopalibus Ciuitatis Marſci veteris, & Draconariae.

XXVII. *Termulae urbi Epiſcopalis. Tempus inſtituta ibi Cathedralis Eccleſia expenditur.*

XXVIII. *Leſina exigua ciuitas Epiſcopalis, nunc Beneuentanae Metropoli unita.*

XXIX. *Triventum Urbis quondam ampla, hodie prope deſolata. Vetus eſt ejus Sedes Epiſcop. Primum Beneuentanae Metropol. fuit ſuffraganea, nunc Roman. Pontifici immediate ſubſt. Anglonum, olim Aquilonia nobile ejus Diœceſis Oppidum.*

I.

X quo Beneuentum in Metropolim erigi cœpit, adeo ſenſim Provinciæ ſuæ limites protraxit, ut ſi Romanam, & Mediolanenſem excipias, nulla alia intra Italiæ univerſæ ampliſſimum tractum Metropolis extiterit, quæ latius jura ſua expanderet. Sub ipſo quidem ſui exordio, quum primum ad tantæ dignitatis culmen eveſta, fuit, ii ab Joanne XIII. Summo Pontifice Landolpho primo ejus Archiepiſcopo, ac Succeſſoribus Epiſcopi Suffraganei fuerunt attributi, *Sanctæ Agathe, Abellini, Quindodecimi, Ariani, Aſculi, Bibini, ſeu Bovini, Vulturariae, Larini, Tbeſiae, & Aluſe*. Verum deinceps ejus juridiſctio adeo excrevit, ut duos ſupra triginta Epiſcopos Suffraganeos unus Beneventanus Archipraſul ſibi haberet obnoxios; ac magnæ partis Campaniæ, Apuliæ, ac totius prope Aprutii Metropolitani appellaretur. Imo non parvo annorum ſpatio Sipontina Sedes cum Beneventana fuit conjuncta, idemque Beneventi Epiſcopus, Siponti quoque Antiſtes nuncupabatur. Id apparet ex Chronico

Vulturnenſi, ubi mentio fit Donationis Eccleſiæ Sanctæ Felicitatis in Monte Marano factæ Monasterio Monialium Sanctæ Mariæ de Sano, ejusque Abbatiffæ Auladæ, anno 795. a Davide Beneventano, & Sipontino Epiſcopo, ut videre eſt Tom. I. Rerum Italicar. par. 2. pag. 374. Idipſum patet ex Definitione Judicatus de Eccleſia Sancti Felicitis in loco Sano, a Sincardo Principe edita, anno 849. quæ reſertur in præfato Chronico Vulturnenſi, ibid. pag. 388. ubi proditum eſt, ſub Romualdo Samnii Principe, ad preces Sancti Barbatî Beneventani Epiſcopi, Sipontinam Eccleſiam Beneventanæ fuiſſe conceditam. Unionem hanc utriusque Sedis ratam habuit Vitalianus Papa, ſuoque confirmavit Diplomate, dato 111. Kalend. Februar. anno primo ſui Pontificatus, Indiſt. XI. quod recitat Ughellus Tom. VIII. col. 23. Cauſam ejusmodi unionis aperiunt Acta S. Barbatî apud Bollandum, Tom. III. menſis Februarii, ad diem 19. ex quibus, itemque ex Mario Vipera, Camillus Peregrinus illam exponit his verbis: (1)

„ Ob invaſionem Longobardorum, Græcorumque in Apuliam, & Gar-

(1) Camill. Peregrinus de Ducatu Beneventano Diſſert. 7.

„ & Garganum Montem factam, ab
 „ iisdem Longobardis Ariana labe
 „ tunc infectis Crypta Sancti Mi-
 „ chaëlis Archangeli, anno 663. di-
 „ repta, adeo cultoribus mansit de-
 „ stituta, ut nec sedulum illic offi-
 „ cium persolveri posset. Hanc Lon-
 „ gobardorum Gentem quum San-
 „ ctus Barbatu Beneventanus Epi-
 „ scopus ad veram Fidem convertif-
 „ set, eorumque Ducem Romualdum
 „ hunc Sanctus Vir ita est
 „ alloquutus: *Si munus tuæ salutis*
 „ *vis offerre, stude unum impendere*
 „ *sacrificium, ut Beati Michaëlis*
 „ *Domum, quæ in Gargano sita est,*
 „ *et omnia quæ sub ditione Sipontini*
 „ *Episcopatus sunt, Sedi Beatissimæ*
 „ *Genitricis Dei, cui nunc indigne,*
 „ *presum, in omnibus subdas: et quo-*
 „ *niam absque cultoribus omnia de-*
 „ *pravantur, unde nec sedulum illic*
 „ *sacrificium persolveri potest, melius a*
 „ *nobis disposita tibi proficiant ad sa-*
 „ *lutem.* Hæc Sanctus Barbatu, cui
 „ ut ipse petierat, demandatam fuisse
 „ Angelicæ Cryptæ, & Sipontini Epi-
 „ scopatus curam, perhibent memora-
 „ ta ejusdem Beati Antistitis Acta, ex
 „ quibus Camillus Peregrinus suam il-
 „ lam narrationem deprompsit. Hoc
 „ ipsum ex Literis Vitaliani Papæ tunc
 „ viventis ad eundem Barbatum scrip-
 „ ptis, probat Marius Viperæ, lib. 1.
 „ Chronolog. Episcopor. & Archiepi-
 „ scopor. Benevent. quamquam in mul-
 „ tis adeo corruptis, ut de illarum
 „ sinceritate suspicari merito quis pos-
 „ set, nisi ex plurimis aliis fideliori-
 „ bus monumentis ab eodem Viperæ
 „ relatis, a pag. 61. ad 85. aperiretur,
 „ Gargani montis specum Divo
 „ Michaëli Archangelo sacrum, & Si-
 „ pontinam Ecclesiam diu etiam post
 „ Vitaliani tempora Præsulibus Bene-
 „ ventanis commendatam mansisse, suos-
 „ que tardius Archiepiscopos, nec nisi
 „ collabente Principatu Beneventano

Pars II. Vol. III.

obtinuisse, ut idem Camillus Pere-
 grinus demonstrat in Dissertatione
 inscripta, *Notitium Longobardorum*
occasus. Ceterum priusquam Sipo-
 ntum, & Sacra Gargani Montis Cry-
 pta, Michaëli Archangelo consecra-
 ta a Græcis, Longobardisque deva-
 starentur, Sipontinæ Ecclesiæ pro-
 prium Antistitem præfuisse, infra suo
 loco ostendam. Hic obiter indigi-
 tandum censeo, Romualdum Bene-
 venti, Samnii, & Apuliæ Principem,
 cujus in Sancti Barbati Actis mentio
 occurrit, filium fuisse Grimoaldi Lon-
 gobardorum Regis.

II. Sipontina igitur Ecclesia Be-
 neventanæ Sedi unita, postmodum
 ab hac sejuncta atque Archiepiscopa-
 tus honore decorata fuit: quod &
 quibusdam aliis antea Beneventano
 Archipræsuli subiectis deinceps con-
 tigit, ut nimirum in Metropoles eri-
 gerentur; nonnullæ vero ad paupe-
 riam redactæ suppresserentur. Dua-
 bus supra triginta Urbibus Episcopa-
 tus sede ornatis, quæ Benevento Me-
 tropoli parebant, octo posthac subra-
 ctis, viginti quatuor ejusdem jura
 poposcerunt. Veterum ejusmodi Epi-
 scopatuum nomina innotescunt, cum
 ex antiquis Beneventanæ Ecclesiæ
 monumentis, tum ex maiore ipsius
 Basilicæ Metropolitanæ porta, in cu-
 jus valvis ære incisa atque insculpta
 cernuntur. At enim ex iis quoque,
 quum octo aliæ civitates in vicos de-
 generassent, Episcopatus dignitate
 fuerunt exutæ; ideoque sexdecim
 dumtaxat hodie supersunt, reliquis
 sexdecim partim extinctis, partim in
 alias Metropoles translatis. Harum
 autem, quæ remanent, aliquot in Sa-
 mnio, & Hirpinis, sive *In Provincia*
Ultra, ut vocant; aliæ in Apulia,
 seu in Comitatu Molissi sunt positæ.
 Quare sigillatim unamquamque illa-
 rum eo ordine recensendam duxi,
 quem ipsæ, in quibus sitæ sunt, re-

K k k

gio-

1914 Orbis Sacer & Profanus

giones servant; ita tamen ut & veteres nunc extinctæ minime prætereantur. A veteris Samnii, in quo Beneventum Metropolis eminet, Urbibus, exordium est desumendum.

III. *Allise*, seu *Allisa*, & *Allipha*, juxta Æterniam, prope Vulturini amnis ripam in planitie, ad Apennini radices sita, 24. pass. mill. a Benevento Metropoli distat, vulgo *Alli-fi* appellata. In Provincia Terræ Laboris hodie reponitur; licet apud veteres Samnio adscripta fuerit. Livius quippe de bello a C. Petilio, & L. Papirio Mugillano Consulibus adversus Samnites gesto loquens, ait: ⁽¹⁾ *Eodem tempore etiam in Samnio res prospere gesta, tria Oppida in potesta-*

tem venerunt, Allise, Callise (in nonnullis Codicibus legitur, *Callirise*) *Rufrium, Allisanusque ager primo adventu Consulum longe lateque est pervastatus.* Et infra: ⁽²⁾ *C. Martius Rutilius Allis de Samnitibus vi cepit.* Strabo itidem inter Samnitium oppida *Allisas* collocat, easque sua ætate adhuc viguisse affirmat: ⁽³⁾ *Æsernia porro, & Allise, Samnitica jam sunt oppida, alterum bello Marsico deletum, alterum superstes adduc.* Consentit etiam Diodorus Siculus: ⁽⁴⁾ *Marius adversus Samnites profectus Allisas Urbem vi cepit.* Quæ quidem veterum testimonia Urbis hujus antiquitati fidem adstruunt; cui pariter Silius Italicus suffragatur: ⁽⁵⁾

*Illic Parthenope, ac Pano non pervia Nola,
Allise, & Clanio contemptæ semper Æsernæ.*

Oppidani Plinio lib. 3. cap. 5. *Allisani*; Livio autem *Allisates* dicuntur: ⁽⁶⁾ *Samnitium, inquit, bellum, Fabio evenit. Profectus Nuceriam Allisates jam tum pacem petentes, quod uti ea, quum daretur, nolissent, aspernatus oppugnando subegit.* Hinc a Cicerone in Orat. pro Cn. Plancio, *Allisanus tractus*; & Livio lib. 22. *Allisanus ager* memoratur. Frizia de *Subseudiis* narrat, a Fabio Maximo Consule devictis Samnitibus, sequenti die Allisas in potestatem Romanorum se contulisse: ab eodem Fabio Urbem auctam murisque circumseptam, uti apparet ex Inscriptione, quæ adhuc illic cernitur. Post Sociale bellum eo deductam, fuisse Coloniam Militarem Frontinus testatur. Amœno agro Allisas potiri Silius indicat: ⁽⁷⁾

*..... hinc Allisanus Jaccho
Haud inamænus ager.*

Sed præ aliis ejusdem loci amœnitatem aquarumque affluentiam perpulchre descripsit Alexander Abbas Telestinus apud Ughellum hæc disserens: ⁽⁸⁾ *Rex Rogerius post hæc venit Allisas, ut videret eam: qua visa, de ipsius amœnitate loci, lympharumque circumcurrentium magna abundantia fertur valde sibi complacuisse. Quarum videlicet lympharum tanta erat obsecundationis facilitas, ut quandocumque quis vellet, rivum ex eis productum in hortum suum, ubicumque esset, posset transducere, eisque ad irriganda olera pro velle suo famularetur.* Hodie tamen tam veteris amœnæque civitatis pristinus splendor & felicitas omnino concidit: sive enim ex bellorum infortuniis, sive aëris inclementia, aquarumque cursu interiecto, habitatoribus pœne vacua est, ac nonnisi inter rudera ruinæ spectantur. Nihilominus jacentia anti-

(1) Livius Dec. 1. lib. 8.

(2) Ibidem lib. 9.

(3) Strabo lib. 5.

(4) Diodorus lib. 20.

(5) Silius lib. 8.

(6) Livius Dec. 1. lib. 9.

(7) Silius lib. 1.

(8) Apud Ughell. Tom. VIII. col. 290.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1915

tiqorum mœnium ædificiorumque vestigia, quæ adhuc supersunt, præcæ illius magnitudinis ac potentie testes esse videntur.

IV. Tempus erectæ primum in hac Urbe Episcopalis Sedis ante Seculum quintum vix designari potest. Verosimile quidem est, sub ipso Christiani nominis exordio, quum Evangelii lumen Benevento regionis Metropoli illuxit, etiam in proximas ipsi Allifas radios suos effudisse: ceterum de Allifana Sede Episcopali silent Ecclesiasticæ Historiæ antiqua monumenta, quæ seculum quintum anteverunt. Primus qui certo occurrit Allifanorum Antistitem est Clarus, quem constat interfuisse ac subscripsisse Synodis Romæ sub Symmacho habitis ann. 499. & 500. Cathedralis Ecclesia Sancto Xysto Papæ & Martyri dicata est, cujus sacra Lipsana in illam translata fuere, atque in Sacello sub Confessione recondita. Duodecim ibi Canonici, quos inter Archidiaconus, & Primicerius dignitate fulgent, nec non Sacerdotes aliquot, quos Beneficiatos nominant, & Clerici divinum pensum persolvunt. Præter Cathedrallem nulla alia Parochialis adest Ecclesia, & hæc una sufficit exiguo incolarum numero, quem vix quadringenti implent. Unicum in eadem Urbe Cœnobium Ordinis Divi Francisci, & paucissima reperiuntur Laicorum sacra Sodalitia. Diocesis nonnulla continet Oppida & Castra, quorum præcipuum est illud *Pedemontis*, nobilissimæ Caietanæ Gentis: quod quidem in tria divisum est membra, nempe *Pedemontis* proprie dicti, *Vallati*, & *Cassiri*; horum quodlibet Collegiata Ecclesia insignitur, in quarum prima duodecim Canonici, in reliquis sex divinis Officiis dant Operam. Episcopus apud Pe-

demontem residere solet, ob Allifani aëris inclementiam. Oppida *Prati Sancti Angeli*, sicuti & *Castra Tini, Atilani, Pratella, & Vallis*, singula singulas obtinent Parochiales Ecclesias, quibus plures Presbyteri, & Clerici inserviunt. Univerfa porro hæc Diocesis octo Parochiales Ecclesias complectitur, totidem Virorum Cœnobis, unicum Sanctimonialium Monasterium, quædam itidem Xenodochia, & Sacra Laicorum Sodalitia.

V. *Bovianum*, quod & *Boianum* Straboni lib. 5. Frontino autem & quibusdam aliis *Bobianum* dictum, vetus extitit Samnitum Colonia, ad radices montis Apennini, fontefque Tifernei amnis situm. In Antonini Itinerario corruptissime legitur *Boniana*. Nunc in Comitatu Molisino recensetur. Si incolis credimus, & ni fabulæ locus sit, a Sabinis populis, quum ii primum in Samnium adventarunt, ædificatum traditur, atque ab auspicio Bovis, qui eos ad locum adduxerat, quemque ibidem Marti sacrificaverant, nomen eidem loco impositum. Eo tempore, quo Samniticum bellum exarsit, quam potens opulentaque esset hæc civitas, declarat Livius de victore Romanorum exercitu, sub C. Junio Bubulco tertium Consule ita scribens: ⁽¹⁾ *Indo victor exercitus Bovianum ductus, caput hoc erat Pentrorum Samnitum, longe ditissimum atque opulentissimum armis virisque. Ad illud propterea oppugnandum spe prædæ accensos milites, statim subdit: Ibi quia baud tantum irarum erat, spe prædæ milites accensi Oppido potiuntur; minus itaque sevitum in hostes, prædæ plus pene, quam ex omni Samnio unquam egestum, benigneque omnis militi concessa. Quum autem paulo post in libertatem se vindicasset, rursus a*

Kkk 2

L. Po-

(1) Livius Dec. 1. lib. 9.

1916 Orbis Sacer & Profanus

L. Postumio, & T. Minutio Consulibus expugnatum infra commemorat: *Bovianum ubi postero die capsum oppugnari, brevi capitur, magnaue gloria rerum gestarum Consules triumpharunt.* Tertio dein debellatum a Cn. Fulvio Consule, sequenti libro narrat: ⁽¹⁾ *Cn. Fulvii Consulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haud quamquam ambiguae victoriae fuit, Bovianum inde aggressus, nec ita multo post Aufidenam vi cepit.* Graviorem hostem postmodum sensit L. Syllam Dictatorem, a quo solo æquatum est, odio, quo ille Samnites prosequabatur. Sed post Syllæ interitum a Romanis instauratum, Colonia Romanorum illuc deducta est,

circa annum U. C. 705. teste Frontino, lib. de Coloniais: *Bobianum, inquit, oppidum lege Julia milites deduxerunt sine colonis: iter populo amplius non debetur, quam P. X. eger ejus per centurias & scamna est assignatus.* Ab Octaviano Augusto secundo huc deductam Coloniam, Onuphrius Panvinus affirmat, quam Plinius *Undecumanorum* nominat, a militibus Undecumanæ legionis post bellum civile novas Colonias deductis. Præter Livium, Strabonem, & Plinium, lib. 3. cap. 12. Boviani meminerunt Ptolemæus, Appianus, Antoninus, & alii. Silio Italico *Boviania lustra* memorantur: ⁽²⁾

*Qui Batulum, Mucrasque colunt, Boviania quique
Exercunt lustra, aut Caudinis faucibus herent.*

Florente Romanorum Imperio hæc quoque civitas maxime floruit, sed illo declinante, Longobardorum viribus cessit, a quibus Ducum Beneventanorum ditioni attributa fuit. Ab iis vero ad Normannos, ac reliquos Neapolitanos Reges transiit. Ad annum usque 853. antiquum splendorem servavit; verum anno præfato ingenti terræ motu eversa est, ejus domibus emergente tunc aquarum lacu submersis. Civium tamen amor erga patriam illos adeo sollicitos effecit, ut brevi sublatis aquarum impedimentis eam instaurarent. Stetit ergo Bovianum deinceps usque ad annum 1221. tunc quippe a Friderico II. Imperatore captum, pæne combustum est. Quo ex tempore ita sensim defecit, ut nunc paucos alat mortales, & imaginem potius veteris Boviani, quam spectabilis Urbis referre videatur. Nihilominus antiquam ejus magnitudinem vel ipsæ

ruinæ, veterumque ædificiorum, quæ adhuc extant, vestigia satis produunt. Episcopatus Sede hanc Urbem fuisse decoratam inde colligo, quod Laurentius Boviani Episcopus Romanæ Synodo sub Symmacho Papa ann. 501. celebratæ subscriptus legatur: tametsi ante id tempus nullus alter ex antiquis monumentis innotescat. Perseverat tamen ad nostram usque ætatem. Cathedralis Ecclesia Divo Bartholomæo Apostolo consecrata est, ibique Archidiaconus, Archipresbyter, decem Canonici, alique Presbyteri & Clerici administrant. Octo in ipsa Urbe, una cum Cathedrali Ecclesia extant Parœciæ, aliquot Religiosorum Cœnobita, & unicum Monialium Monasterium. Diœcesis 20. mil. pass. in longitudinem & latitudinem æque porrigitur. Triginta continet oppida, in quorum singulis proprius Archipresbyter curam Animarum gerit. Illic itidem non desunt quæ-

(1) Livius Dec. 1. lib. 20.

(2) Silius lib. 8.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1917

quædam Religioforum Monasteria, sacra Laicorum Sodalitia, nec non & Xenodochia.

VI. *Guardia Alfèria* parva est obscurique nominis civitas Comitatus Molisini, ad Tiferni amnis ripam condita, Anxanæ finitima, inde octo mill. pass. in Eurum distans. Nullus auctor sive antiquus, sive recens de illius origine, progressu, aut exordio quidpiam literis commendavit. Ob æris gravitatem prope desolata infrequens est habitatoribus. Nihilominus Episcopali Sede donata fuit post annum millesimum reparatæ salutis ab Archiepiscopo Beneventano, ut fert opinio incolarum; inde forsitan civitatis titulus ac jus ipsi accessere. Petrus primus Guardie Episcopus interfuit Synodo Provinciali Beneventanæ, anno 1075. a Milone Archiepiscopo indictæ. Cathedralis Ecclesia titulo Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ gloriatur; ibi vero Archipresbyter, & Archidiaconus dignitate præditi, & quidam Canonici, sed vario & incerto numero inserviunt. Unica intra Urbis mœnia est Parochialis Ecclesia, nempe Cathedralis ipsa: nullum sive Virorum, sive Mulierum Cœnobium: unum tamen visitur Xenodochium, & tria Laicorum Sodalitia. Diœcesis vix sex Oppidis, totidemque Parœciis constat.

VII. *Larinum*, vulgo *Larina*, vetus quondam & opulenta Frentanorum sedes, in Aprutio, apud Apulix fines, nunc in Comitatu Molisino situm est, ad dexteram Tiferni amnis ripam, inter Histonium, Theanum, & Triventum; ab hoc postremo 12. a Benevento autem 40. pass. mill. in Boream recedit. Nonnullis etiam *Alarinum* dicitur. Ejus mentionem faciunt Julius Cæsar de Bello Civili, lib. 3. Cicero in Orat. pro

Cluentio; & ad Atticum lib. 4. epist. 12. & 13. Plinius, Pomponius Mela, Ptolemæus, alique. Municipium fuisse Romanorum affirmat Cicero in præfata Oratione pro Cluentio. Illius incolæ *Larinates* appellantur, uti apud Silium Italicum: (1)

Quaque jacet superi Larinas accola ponti.

Larinatem agrum memorat Livius Decad. 3. lib. 7. & *Larinatem* regionem Polybius lib. 3. Ea fortassis regio a Tiferno amne, ad Frentonem usque fluvium excurrerat. Quæ tamen hodie cernitur Larini civitas, e prioris loco aliquantulum submota est: cum enim ob bellorum incommoda & calamitates vetus Larinum desolatum jaceret, ejus incolæ primo milliario ab antiquo, parvo in colle fontibus scaturiente novum Larinum reedificaverunt. Exigua est civitas, vix quidem duo hominum millia continens; nihilominus Episcopali Sede est decorata, cujus exordium Ughellus Tom. VIII. col. 434. censet superare ætatem Sancti Barbatii Antistitis Beneventani. Id vero colligit ex Literis Vitaliani Papæ, ann. 668. ad eundem Barbatum datis, in quibus Larina Ecclesia obvia est. Fateor tamen me in ancipiti versari, nec satis firmam mihi videri hanc coniecturam, nisi alia suppetant hujus rei monumenta, quæ hæcenus neque ex sacris Conciliis, neque ex præcedentium Pontificum Epistolisprehendere potui. Porro Vitaliani verba hoc unum indicare videntur, Larinum alienæ tunc Diœcesis a Beneventana Oppidum, uti Bibinum, seu Bovinum, & Asculum Apulum, alterius pariter Diœceseos Oppida, Barbato postulante, Beneventanæ Diœcesis tunc fuisse attributa, quod vel forsitan Sipontinæ, vel alterius Diœcesis tunc a Barbaris devastatæ essent lo-

(1) Silius lib. 15.

1918 Orbis Sacer & Profanus

loca. En Pontificis verba: (1) *Igitur quia posuisti a nobis, quatenus Reverendissima Beneventanensis Ecclesia Deo favente privilegii Reverendissimae Sedis Apostolicae decoraretur, idcirco piis tuis desideriis faventes, hac nostra auctoritate id quod exposcit effectus mancipamus, concedentes tibi tuaque praefata Reverendissima Beneventanensi Ecclesiae, idest, Bibinum, Asculum, Larinum, & Ecclesiam Sancti Michaelis Archangeli in Gargano, pariterque Sipontinam Ecclesiam, quae in magna inopia, & paupertate esse videtur, & absque cultoribus, & Ecclesiasticis Officiis, nunc cernitur esse depravata, cum omnibus quidem eorum pertinentiis, & omnibus praediis, cum Ecclesiis, familiis utriusque sexus, & Massis, totaque loca ditioni antiquae possessu tuae sanctimoniae successoribusque tuis concedimus haec omnia dominanda & possidenda, atque canonice disponenda.* Inter loca hic recensita memoratur sigillatim Ecclesia Sancti Michaelis Archangeli in Gargano sita, non minus ac seorsum memorantur Bibinum, Asculum, & Larinum, neque idcirco inferri inde potest, Ecclesiam illam Sancti Michaelis Episcopali Sede aliquando fuisse insignitam, seorsum a Sipontina; bene tamen illam Sipontinae Dioeceseos membrum extitisse. Haud aliter ergo dicendum videtur, tunc temporis Bovinum, seu Bovinum, Asculum Apulum, & Larinum ad Sipontinam, aliamve Dioecesium pertinuisse, cumque praecipua essent ejus membra, nominatim fuisse expressa, sicuti & Sancti Michaelis Ecclesia. Neque par ratio est Sipontinae Ecclesiae, quam certo constat longe ante Barbatum tempora Episcopali Sede donatam; hujus quippe rei certa & indubitata extant monumenta; secus vero contingit in Bovino Asculo, &

Larino, de quorum Episcopalibus Sedibus ante Barbatum aevum nulla occurrit notitia. Et sane in tot Conciliis ante id tempus Romae celebratis, quibus alii Apuliae, Samnii, Apertii, ceterarumque Regni Neapolitani Provinciarum Praefules interfuerunt, ne unus quidem ex tribus illis Urbibus subscriptus legitur: quod mihi argumento est, nondum illic Episcopales Cathedras fuisse erectas. Quare illa Ughelli conjectura ex foliis Vitaliani Papae Literis deducta minus sufficiens mihi videtur, nisi aliis praecedentium temporum documentis fulciatur. Primus itaque Larenensis Episcopus, cujus certa habetur cognitio, fuit Azzo circa annum 960. ejusque meminit Leo Ostiensis in Chron. Casinens. lib. 2. cap. 6. ubi in vulgato Codice, quo Ughellus usus est, *Larino* pro *Larino* corrupte scriptum reperitur; quod mendum in novissima Editione Mediolanensi, quae extat Tom. IV. Rer. Italic. in Notis expunctum est; atque ita expurgatum Leonis locum hic damus: (2) *Constantius quoque Praepositus Sancti Benedicti de Larino proclamavit in placito Maldefrid Comitit, super Azzonem Episcopum ipsius civitatis de Ecclesia Sancti Benedicti in Pettinari, quam Idem Episcopus cum omnibus possessionibus ejus sibi vindicaverat, & offensa ratione ac justitia nostra, judicante Comite, & Episcopo renuntiante, collegit eam; & quoniam destructa erat, a fundamentis eam restaurans, ibi Monasterium, quod antea intra civitatem fuerat esse constituit, ibique cum Monachis religiose vivere cepit.* In serie reliquorum Larenensium Praefulum Ughellus praetermisit Joannem Episcopum Larenensem, cujus disertam mentio habetur in Synodo Beneventana, anno 1062. celebrata.

VIII. Ca-

(1) Apud Ughellum Tom. VIII. col. 13.

(2) Ibidem col. 435.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1919

VIII. Cathedralis Ecclesia medium Urbis tenet, eaque satis ampla est, ex quadrato lapide ædificata. In illa quondam quiescebant Corpora Sanctorum Primiani, & Firmiani; sed Larino a Saracenis devastato, Lefinenfes magno impetu civitatem ingressi, inde prædicta Sanctorum Corpora auferentes, ea Lefinam deportaverunt. Horum loco postmodum Larinenfes Corpus Beati Pardi Episcopi prope Luceriam repertum, in Cathedralē suam transfulerunt, quam & ipsius nomini dedicavere. Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum hunc Pardum Larini Episcopum vocat: sed fallitur, non enim Larini, sed cujusdam Urbis Peloponnesi fuit Antistes, uti ex ejusdem. Actis MSS. recte Ughellus probat: ⁽¹⁾ *Pardus iste, inquit, non fuit Larini Episcopus, ut Ferrarius scribit, sed cujusdam civitatis in Peloponneso Antistes, qui cum a sua Sede expulsus fuisset, Romam venit ad Pontificem. Maximum, a quo oblatum in Italia alterum Episcopatum, quietis gratia, & amore solitudinis illum recusavit, & in Eretram secessit prope Luceriam civitatem Apuliæ, ubi tanta vitæ sanctitate ea in solitudine vixit, ut Sanctus post obitum habitus sit, & Larinates, quibus Corpus Sancti Primiani subtrahitum fuerat, profecti in sultus Luceriæ invenerunt Corpus Sancti Pardi, quod cum obfculissent, Larinum deportavere, & in Ecclesia condidere, quam in honorem ejus dedicaverunt, cujus translationis diem celebrant 26. Maii veluti civitatis ac Diocesis Patroni; Inventionis vero diem 17. Octobris. Acta ipsius MSS. hæc habent. Descripsit hujus Sancti Pardi Acta Radoynus Levita Larinenfis, eaque ex Bovienfi, & Vaticano Codicibus MSS. publicæ luci dederunt Henschenius, & Papebrochius, inter Acta*

Sanctorum mensis Maii, Tom. VI. ad diem 26. pag. 372. & seqq. In iis porro Beatus Pardus appellatur *Episcopus Peloponnesi*, nempe cujusdam civitatis Peloponnesi. Nam in Codice Bovienfi, licet corrupto vocabulo loci, legitur: *Hic autem Pontifex venerandus Pardus fuit de civitate Poliponissu*. In Vaticano autem habemus: *Reliqua Ecclesia sua Poloponissi*; idest, Peloponnesi. Plurimis Sanctus Pardus claret miraculis, ac sæpius Larinenfes in suis calamitatibus præsentissimum tanti Patroni præsidium sunt experti. Cathedrali autem Ecclesiæ, ubi Pardi sacra Lipsana sunt recondita, inferiunt duodecim Canonici, quorum duo, scilicet Archidiaconus, & Archipresbyter dignitate aliis præstant; itemque Presbyteri aliquot & Clerici. Adest in ipsa Urbe Clericorum Seminarium; duo etiam Virorum Monasteria, totidem Xenodochia, & nonnulla Laicorum Sodalitia illic reperiuntur. Diocesis Larinenfis in ea Apuliæ parte posita est, quæ vulgo *Capitanata* nuncupatur: decem & octo partim oppida, partim pagos continet, ex quibus duodecim ab Italis, qui Latini in sacris, sex vero a Græcis olim ex Albania profecti, servant Ritum, incoluntur.

IX. *Telesia* haud procul confluentes Vulturii Sabbatique fluminum, civitas, nunc in Provincia Terræ Laboris, olim veteris Samnii Urbs celeberrima fuit ac potens. Secundo bello Punico fervente eam ab Annibale captam Livius prodit: ⁽²⁾ *Annibal, inquit, ex Arpis in Samnium transit, Beneventanum depopulatur agrum, Telesiam Urbem capit*. Sive autem ab ipsis Pœnis, sive postmodum a Romanis male habita fuerit, illud constat, Strabonis ævo Telesiam adeo a pristino splendore decidit-

(1) Ughellus Tom. VIII. col. 435.

(2) Livius Dec. 3. lib. 5.

1920 Orbis Sacer & Profanus

disse, ut vix civitatis nomen meretur. Sic enim Strabo scribit: (1) *Boianum, Eſernia, Pauna, Telesia, Venafro coniuncta, & aliæ tales, quarum ne unam quidem pro dignitate, censueris civitatem.* Illam nihilominus Coloniam fuisse deductam Frontinus testatur: *Telesia muro ducto colonia a Triumviris deducta est. Ager ejus limitibus Augustis in nomini- bus est assignatus.* Distat hæc civitas a Benevento Metropoli 16. mill. pass. in Occasum, 23. a Capua in Ortum 28. ab Æſernia in Meridiem. Hodie ob aëris intemperiem habitatoribus adeo vacua est, ut vix paucas domos in se contineat. Episcopatus tamen Sede decoratur, ejusque antiquior Antistes, cujus ad posteros memoria pervenit, fuit Gibertus, unus ex Episcopis Suffraganeis, qui subscribere Diplomati Milonis Beneventani Metropolitæ in favorem Abbatix Sanctæ Sophiæ, anno 1075. edito: quamquam dubium est Guiberto successerit ne, an præcesserit Thomas Telesinus Præful, cujus Sepulchrum marmoreum versibus Leoninis insignitum in Ecclesia principe cernitur, sed nulla temporis nota apposita. Cathedralis Ecclesia Sanctæ Crucis titulo illustris extra civitatis muros ad 50. circiter passus ædificata est. Sacris in ea dant operam, quatuordecim Canonici, quos inter quatuor Dignitate conspicui ceteris eminent, nempe Archidiaconus, Primicerii duo, Maior & Minor, nec non Archipresbyter; verum ii omnes ob graviolem loci aërem patrios vicinosque vicos incolunt. Diocesis Telesina 20. Catris, seu Oppidis constat, ex quibus præcipuum est *Cerretum*, ubi Collegiata adest Ecclesia, in qua Archipresbyter & undecim Canonici divina celebrant Officia: illic itidem duo reperiuntur Vi-

rorum Cœnobia, unicum Sanctimonialium, Xenodochium, & sex sacra Laicorum Sodalitatis. Hoc in Oppido Telesini Episcopi, cum nullum habeant in Urbe domum, maiore anni parte degunt. Non vulgaria quoque sunt & hæc, quæ sequuntur, oppida; *Guardia Sanframundi*, ubi Ecclesia Parochialis præcipua Archipresbyteratus titulo gaudet; cui tres aliæ Parochiales Ecclesiæ sunt adnexæ: extat itidem Cœnobium Ordinis FF. Prædicatorum. *Cucanum* tres habet Ecclesias Parochiales, quarum una Archipresbytero, reliquæ duobus Rectoribus sunt conceditæ. Oppidum *S. Laurentii*, in quo Ecclesia Collegiata emicat, cujus Collegio omnes Presbyteri ejusdem loci solent adscribi. *Gioia* in duas Parochiales Ecclesias divisa est, quarum præcipuam Archipresbyter, alteram Rector gubernat. In univerfum tota Diocesis Paræcias 25. duas Abbantias seculares, triaque Religiosorum Monasteria complectitur.

X. Ad illas nunc Urbes, earumque Sedes Episcopales Beneventanæ Metropoli in Hirpinis, & Principatu ulteriore subiectas, lustrandas progredimur. *Abellinum*, vulgo *Avellino*, antiquum Hirpinorum Oppidum, Urbs est hodie Principatus ulterioris, editiore in loco constructa, prope Sabbatum amnem, a quo uno tantum abest milliario, media inter Beneventum ad Boream & Salernum ad Meridiem, 16. circiter mill. passuum utrumque recedens, 30. vero Neapoli ad Ortum. Nulla ejus mentio occurrit apud Livium & Strabonem; Plinio tamen lib. 3. cap. 11. memorantur *Abellinates cognomento Protropri*, & ii quidem inter Hirpinos. De illius origine plura fabulis plena nonnulli commenti sunt, in quibus referendis non est cur tempus in-

(1) Strabo lib. 5.

infumamus. Sub finem seculi noni Abellinum Comitatus titulo fuisse honestatum ab Aione Beneventanorum Principe, tradit Ughellus ex Herempero: nunc Principatus dignitate clarum est, nobilissimæ Gentis Caracciolæ. Abellinenfis Ecclesia originem suam repetit a Divo Petro Apostolorum Principe: cujus primordia Ughello haud satis perspecta, diligenter investigavit Franciscus de Franchis in Opere Italice inscripto, *Abellino illustrato da Santi, e da Santuarij*; primosque ejusdem Præsules ab Ughello prætermisos sigillatim recenset lib. 1. prioribus capitibus. Illud autem initio narrat, a Divo Petro Abellinenfes Christi fidem suscepisse, eisque *Sabinum* Abellini nobili genere natum, atque ab ipso Apostolo sacro Baptismate expiatum, primum huic civitati Episcopum præfectum. Rexit Sabinus Abellinensem Ecclesiam ad annum usque 109. quo, Traiano imperante Martyrij palmam est adeptus. De Sabini gestis & gloriosa passione agit Bollandus in Actis Sanctorum mensis Februarii Tom. II. pag. 763. Sabino alium Episcopum successisse, cujus nomen & gesta ignorantur, inde colligit auctor præfatus, quod alter qui sequitur, nempe *Sanctus Alexander* in antiquo Chronico tertius Abellini Episcopus dicitur. Alexander laudatus Martyr occubuit die 21. Septembris, ann. 154. sub Antonini Imperio. Hic excepit Sanctum Modestinum quarto loco recensendum, qui cum esset Patriarcha Antiochenus, sæviante primum Antiochiæ, totoque Oriente, deinde in Magna Græcia Diocletiani, & Maximiani persecutione, multa tormenta, vincula, & carceres toleravit; sed ab Angelo divinitus ereptus atque servatus, quem Abellinum profectus esset, Urbem hanc suo pastore tunc

Pars II. Vol. III.

viduatam gubernandam suscepit, multisque incolarum millibus ad Christianam Religionem perductis, die 14. Februarii, ann. CCCV. migravit ad Deum. Horum quatuor Abellinenfium Antistitem Acta descripsit prædictus Franciscus de Franchis: qui etiam admonet, post Timotheum, quem Ughellus in serie Episcoporum hujus Ecclesiæ primo loco enumerat, adiciendos esse Sanctos, *Hormisdam*, & *Silverium*, primum Abellinenfes Episcopos, dein Romanos Pontifices: itemque S. Joannicum ann. 535. electum Abellini Præsulem.

Cathedralis Basilica Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ dicata est, dives Sanctorum Reliquiis; cumprimis unica Dominicæ Coronæ Spina, & vivificæ Crucis frustulo; insuper vero Sacris Lipsanis Modestini civitatis Patroni, Sabini Episcopi & Martyris, Flaviani, Florentini, Hippolystri, quem & Hippolystrum vocant, Presbyteri Antiocheni, Romualdi, seu Romuli Levitæ; itemque Sancti Laurentii Martyris, aliorumque Sanctorum Reliquiis. In hac Basilica divinis muneribus funguntur duodecim Canonici, ex quibus tres dignitate fulgent, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, & Primicerius; plurimi quoque alii Sacerdotes & Clerici in Seminario educati. Quinque in Urbe sunt excitata Virorum Monasteria; ex iis autem quatuor Mendicantium, unum Monachorum Montis Virginis a Comite Rainulpho inchoatum, & post aliquot secula a nobili Comitissa Maria de Cardona, cum jam pæne corruisset, a fundamentis reedificatum; & unicuique Cœnobium Sanctorum. Dioecesis Abellinenfis satis ampla novemdecim Oppidis coalescit, inter quæ *Atripalda*, incolarum multitudine, & Sanctorum Martyrum Cœmeterio clara. Hic namque sub Crypta,

pta, quam Confessionem dicunt, supra mille & quadringentos prope annos Corpora Beatorum, Sabini, Hippolystri, ac Sociorum; tum etiam Romualdi, seu Romuli Levitæ occulta jacuerunt, donec superioribus annis reperta, decentiorem in locum sunt translata. Eorum Inventionis & Translationis Historiam refert Bollandus Tom. II. mensis Februarii, ad diem 14. Aucta fuit hæc Diocesis unione Episcopatus Frequentini, nunc suppressi, & cum Abellinenſi conjuncti.

XI. *Frequentum* Urbs fuit Hirpinorum, quam aliqui perperam cum *Eclano* confundunt, nempe Camillus Peregrinus in Commentar. de Ducatu Beneventano, pag. 15. ubi scribit, *Eclanum* postea *Frequentum* dictum fuisse; Ughellus Tom. VIII. in *Frequent.* Cluverius, Brietius, & Baudrand, qui pariter *Eclanum* eandem fuisse Urbem volunt, postea *Frequentum* dictam. At Lucas Holstenius in Notis ad pag. 1203. Italiae Cluverii hanc opinionem reiicit, & *Eclanum*, Urbem a *Frequento* diversam extitisse optime docet; atque idipsum confirmat in Notis ad Geograph. Sacram Caroli a S. Paulo, lib. 2. vers. *Italia, in Samnio*, pag. 57. postremæ Editionis, ubi ait: *Eclanum Samnii, vel potius Campaniæ civitas, cujus vestigia extant prope Mirabellum 15. millibus pass. a Benevento, unde postea Decimum Quintum appellata fuit, ut in Monumentis Beneventanæ Ecclesiæ legi, cui postea suffraganea fuit. Cluverius male cum Fritento (idest Frequento) confundit.* Holstenii sententiam amplectitur doctiss. Cardinalis Norſius, Histor. Pelagianæ lib. 1. cap. 18. ac plurimi faciendam esse censet ex eo, quod ipse Holstenius ea loca præsens diligentissime exploraverit. Distantia quoque *Eclani* a Benevento hoc

ipsum confirmat; nam *Frequentum* inde mill. pass. 12. circiter distat; *Eclanum* vero 15. ut. ex Itinerario Antonini Imper. patet; inde Quintum Decimum postea appellatum; cujus eo nomine mentio fit in Actis Sancti Mercurii Martyris, & in Chronico antiquo Beneventano Monasterii Sanctæ Sophiæ, in calce Tomi VIII. Ughelli. Hanc Urbem *Aeculam* olim dictam asserit Ughellus; sed *Eclanum* vocari debet, quo vocabulo descripta legitur in Itinerario Antonini: apud Appianum Alexandrinum *Eclanum* appellatur: ejus itidem meminerunt Cicero, Ptolemæus, Plinius, alique. Populi *Eclani* dicuntur Plinio lib. 3. cap. 11. Episcopatus Sede præcis temporibus decorata fuit hæc civitas, ejusque Episcopus extitit Julianus ille Pelagianorum, antesignanus, contra quem scripsit Divus Augustinus; de quo supra cap. 18. egimus. Ughellus, & Norſius tradunt, *Eclano* destructo, Episcopalem Sedem inde *Frequentum* fuisse translata, ut plane idem antea *Eclanensis*, qui postea *Frequentinus*, Episcopus fuerit. Verum id non ita facile admiserim; siquidem *Eclanum* a Constantino Græcorum Imperatore funditus everſum anno 669. refert Holstenius laudatus ex Cluverio: at *Frequentum* jam antea seculo quinto Sedes Episcopalis erat; alioquin Ughellus sibi minime constaret, quum Tom. VIII. col. 410. narret, Sanctum Marcianum a Divo Leone Magno Episcopum *Frequentinum* fuisse ordinatum. Idque etiam Holstenius in Monumentis Ecclesiæ Beneventanæ se legiſſe affirmat. Quamquam non desunt, qui putant, hunc Marcianum non esse diverſum ab altero ejusdem nominis, Beneventano Antistite. Certe Ughellus post Marcianum, nullum alium *Frequentum* Præfulem a seculo quinti circiter

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1923

citer fine, usque ad seculum undecimum recedat. Hoc unum certum est, Eclano everso, ejus Diocesim postea Frequentinæ fuisse adscriptam.

XII. Itaque *Frequentum* Urbs fuit ab Eclano diversa, quondam populosa ac dives; sed terremotus vi anno 986. prostrata, teste Leone Ostiensi in Chronico; dein bellorum iniuria penitus desolata, & habitatoribus vacua, nunc urbecula est Principatus ulterioris, prope Tripartum fluvium, ad radices Apennini, uti Baudrandus narrat; tametsi Ughellus asserit, *Frequentum* in summitate montis situm fuisse, & ventis potissimum hibernis expositum. Episcopatus Sede fuit insignita, cujus primum Episcopum Ughellus, Holstenius aliique censent fuisse Sanctum Marcianum, natione Græcum a Divo Leone Magno ordinatum. Ejus vitam ex antiquo Codice MS. Ecclesiæ Beneventanæ recitat Ferrarius, & ex eodem Ughellus laudatus Tom. VIII. col. 411. & seqq. nuper vero Bollandi Continuatores Tom. III. mensis Julii die 14. præfati S. Marciani Acta ex vetustissimo Codice MS. Ecclesiæ Frequentinæ typis vulgarunt. Quamquam tum hujusmodi Acta, tum illa Ferrario & Ughello edita incertæ auctoritatis existimant, & utrobique hunc Marcianum cum altero cognomine Beneventano Antistite, cujus tantum meminit Marius Viperæ, confundi. Illud tamen indubitatum est, Sanctum Marcianum tamquam Episcopum suum a Frequentinis coli, Urbis suæ Patronum haberi, Cathedralē Ecclesiā suam Deiparæ Virgini, & ipsi Marciano dicatam esse; ubi etiam ejus Sacrum Caput honorifice asservatur. Frequentina Sedes Episcopalis stetit usque ad annum 1465.; verum quum in dies deficientibus incolis hæc ci-

vitas pristinum splendorem amisisset, Paulus II. Pontifex Maximus, die 7. Maii ejusdem anni illam cum Episcopatu Abellinenſi perpetuo univit; quo ex tempore idem Episcopus Abellinenſis, & Frequentinus appellatur. Hodie igitur ambæ Dioceses simul unitæ duas obtinent Cathedralēs, Ecclesiās vero Collegiataſ decem, quibus & Animarum cura annexa est: præterea Parocciæ 24. totidem Religioſorum Cœnobii, unicū Sanctimonialium, Conservatorium Puellarum unum; Laicorum Sodalitia octoginta, Beneficia simplicia septem & quinquaginta, Xenodochia octo, Montes Pietatis quatuor continet. Septemdecim Oppidis constat Diocesis Abellinenſis; pluribus itidem Frequentina, in quibus *Crypta Minarda*, *Mirabellum*, *Rocca S. Felicii*, *Stumorum*, *Tesualdum*, *Taurasium*, *de Fonte Rocco*, *Paternum*, *de loco Sano*, *S. Magnus*, *S. Angelus ad Esat*, *et de Villa Magna*, præcipua habentur. Prope Abellinum Sanctus Guillelmus Vercellensis Monasterium & Congregationem fundavit Sanctæ Mariæ, cui a loco *Montis Virginis* cognomentum accessit.

XIII. *Arianum*, Urbs parva Principatus Ulterioris, in colle ardui ascensus posita est, Beneventum inter, & Luceriam, ab illo 12. ab hac 25. mill. pass. distans; collis vero, cui insidet, Apennini radices attingit. Marinus Frizia ex Flavio Blondo, Philippus Ferrarius, Hofmannus in Lexico, & quidam alii putant, *Arianum* sic denominatum ab *Ara Jani*, quæ ibi constructa erat, in qua annis singulis falso huic numini sacra fiebant: pro qua opinione Leander laudat Raphaëlem Volaterranum. Ast Raphaël refert quidem lib. 6. Comment. Urban. in Samnio, pag. 179. hanc opinionem, sed minime approbat: sic enim habet: *Arianum*

1924 Orbis Sacer & Profanus

nonnulli Aram Jani dicunt prius di-
ctam, nullo tamen antiquitatis vesti-
gio. Certe apud neminem veterum
id nominis huic Urbi aliquando in-
ditum reperitur: plerique autem an-
tiquorum censent, Arianum esse ve-
tus Equo-Tuticum, seu Equum-Tuti-
cum, Antonino, Ptolemæo, Ammia-
no Marcellino & aliis memoratum.
Ita Sanfon, Brietius, Ughellus, Bau-
drandus; quidquid ex adverso con-
tendat Celsus Cittadinus, perperam
existimans, Equum-Tuticum olim fuisse,
ubi nunc insigne Oppidum Foggia
dictum: nam Foggia Oppidum est

Opulentum Apulix Daunix, æst Equum-
Tuticum in Hirpinis situm erat, a quo
Foggia 32. mill. pass. recedit. Ejus
meminit Cicero ad Atticum scri-
bens: ⁽¹⁾ *Recentissimas a Cybistris te
meas literas habere ais ad x. Kalend.
Octobr. datas: & scire vis, tuas ego
quas acceperim: omnes fere, quas com-
memoras, præter eas, quas scribis
Lentuli pueris & Equo-Tutico, &
Brundisio datas.* Horatius pariter de
illo loquens, quum carmine proprium
loci nomen significare non posset,
verborum circumloquutione descri-
psit: ⁽²⁾

*Quatuor hinc rapimur, viginti & millia rēdis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est:
Signis persacile est, venit vilissima rerum
Hic aqua: sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut foveat humeris portare viator.*

Equo-Tutium hisce carminibus signi-
ficari, Lambinus, Turnebus, cete-
rique in Commentariis affirmant;
quumque Poëta Oppidi nomen me-
tro aptare non posset, signis, sive
effectibus expressit, scilicet aqua ibi
vilissima, idest, non dulci, & pane
pulcherrimo, quem idcirco viatores
secum in itinere deferunt. Oppidi
hujus populos Plinius lib. 3. cap. 11.
Tutinos appellat. Ex præfatis porro
Auctoribus liquet, hanc Urbem esse
antiquissimam, unde aliqui a Diome-
de Ætolorum Rege conditam vol-
unt; quod præ aliis Servius in lib. 8.
Æneid. de Diomede differens, sic
affirmat: *Nam & Beneventum, &
Equum-Tuticum ipse condidit.* Unde
vero Ariani vocabulum huic loco
postea accesserit, mihi incertum
est. Amplior quondam extitit Aria-
na civitas, adeo ut in Fisci Codi-
cem 1922. Familix ex ea essent re-
lata: verum anno 1456. terræmotu
quassata pæne tota cecidit: restituta

dein anno 1470. in eam assurrexit,
quam modo spectamus, speciem, sed
antiquæ magnitudini imparem. Epi-
scopali Sede ornata est, tamen pri-
mæva ejus origo latet. Fabius Bar-
berius Arianensis, & Ughellus in suis
Catalogis, primum hujusce Urbis
Antistitem, cujus memoria ad poste-
ros traducta est, recensent *Meinar-
dum* Patavinum, qui anno 1070. flo-
ruit. Cathedralis Basilica Beatissimæ
Virginis in Cælum Assumptæ dicata
est, ubi 20. Canonici divini Officia
perfolvunt, quos inter Dignitate,
præditi sunt Archidiaconus, Archi-
presbyter, duo Primicerii, Maior
scilicet, & Minor, nec non Thesa-
rarius; præter alios Presbyteros &
Clericos Seminarii. In hac Basilica,
proprio in Sacello olim quiescebat
Corpus Sancti Othonis, seu Odonis
Eremitæ, nobilis Romani, clarissima
Frangipana Gente nati, Urbis Patro-
ni; sed quum Saraceni civitates fini-
timas devastarent, Beneventum trans-
la-

(1) Cicero lib. 6. ad Attic. epist. 1. initio.

(2) Horatius lib. 1. Satyr. 5.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1925

latum fuit; inde autem postulante Alphonso Rege, anno 1452. ejusdem Sancti Brachium Arianensibus concessum in hac ipsa Ecclesia honorifice asservatur. Ejus Vitam post Ferrarium fufius descripsit Bollandus Tom. III. mensis Martii, ad diem 23. Tradunt quoque in hoc eodem Templo custodiri Capita SS. Martyrum Neræi, Achillei, Domitillæ, & Pancratii, itemque binas Coronæ Dominicæ Spinæ. Ibi etiam celebratur Natalis dies Beati Eleazarri Sobrani, Comitissæ Ariani, Tertii Ordinis Sancti Francisci, die 27. Septembris, cujus Caput, una cum digito hic conservatur. Hujus Beati Vitam ex authenticis MSS. ediderunt Surius Tom. V. & Vadingus Tom. IV. Annalium Ordin. Minorum. Præter Cathedralē rem eminent intra Urbis mœnia dux Collegiatæ Ecclesiæ, quarum altera titulo Sancti Petri, altera S. Angelii honestatur; Parœciæ duodecim, Virorum Cœnobii quinque, Sanctimonialium vero unicum, enumerantur. Diœcesis tredecim oppida, totidemque Parœcias continet.

XIV. *Mons Marranus* exigua est civitas Principatus Ulterioris, vix ducentis habitata Familiis, quarum triginta tres supra centum in Regii Fiscii Codice sunt descriptæ. Juxta montem Terræ clausæ Diœceseos Beneventanæ sita est, atque ab illo Occidentem versus circumsepta; patet nihilominus ad Orientem, ubi supra montem altissimum ipsi ex adverso imminet Cassanum Oppidum; Austrum vero versus spectat Oppidum Castri Francorum, Castrumque vetus; ad Septentrionem autem Oppidum Vulturariæ. Cassano excepto, quod est Nufcanæ Diœceseos, tria reliqua intra limites Diœceseos Montis Marrani clauduntur. Nullus aut prisca, aut mediæ ætatis gravis Scriptor hujusce civitatis meminit; neque de illius

origine quidpiam certæ memoriæ proditum est. Nihil insigne præferret præter Episcopalem Sedem, cujus initium æque occultum est. Primus ex ejus Præsulibus, cujus innotescat nomen, apud Ughellum occurrit *Sanctus Joannes* Ordinis Divi Benedicti Monachus Salerni tunc commorantis, jussu Gregorii VII. Summi Pontificis a Beneventano Metropolitæ Episcopus Montis Marrani consecratus. Ecclesiam hanc sanctissime rexit, multisque miraculis clarus, die 17. Augusti obdormivit in Domino, ejusque Sacrum Corpus in Ecclesia Cathedrali quiescit, ubi tamquam Urbis Patronus pie colitur. Ipsa tamen Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ titulo honestatur, ac plurimis Sanctorum Reliquiis dives est, præsertim parte Brachii Divi Sebastiani Martyris, Ossis portione Sancti Antonii Abbatis, Dente Sancti Petri Apostoli, duobus Dentibus Beatæ Apolloniæ Virginis & Martyris, aliisque Divorum Reliquiis. Tectum hujus Templi tegumento ligneo constat, pro more regionis; nam & ipsius urbiculæ domus pæne omnes ligneis tabulis conteguntur, propterea quod regio ventis validis sit obnoxia. Sacris ibi ministrantium numerus loco respondens exiguus est, nempe duodecim dumtaxat Canonici illic inserviunt, ex quibus quatuor dignitate fulgent, scilicet Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii. Ii porro nullam obtinent Præbendam, sed tantum distributiones quotidianas percipiunt. Animarum cura totius civitatis penes Capitulum est, nec ulla altera extra Cathedralē Parochialis Ecclesia reperitur. Vix dux aliæ parvæ Ecclesiæ in Urbe extant, & illæ exigui census, qui Capitulo attributus est. Virorum, aut mulierum nullum illic Cœnobium, nisi parva Domus

1926. Orbis Sacer & Profanus

mus FF. Ordinis Sancti Francisci extra mœnia civitatis. Tria tamen Laicorum Sacra Sodalitia enumerantur. Ager mediocriter fertilis, sed nemorosus, & tota hieme nivibus oblitus; unde si perpaucos cives & literatos excipias, incolæ fere omnes rustici sunt & pauperes. Dioecesis angusta, intra Beneventanam, Nuscanam, Frequentinam, Abellinensem, & Sancti Angeli Longobardorum, Dioeceses clausa, tribus tantum oppidis supra enumeratis coalescit. Horum primum, videlicet *Castellum Francorum* duobus tantum mill. pass. ab Urbe distat; *Castellum vetus* mill. pass. & Venusino Principi subest; *Vulturaria*, quarto ab eadem Urbe milliario recedit. In singulis oppidis, singulæ sunt Parœciæ. Præter hæc oppida, pertinet ad hanc Dioecesim ager adiacens civitati, in quo tres dumtaxat recensentur Ecclesiæ tenuissimi census. Nullum porro in tota Dioecesi aut Religiosorum, aut Sanctimonialium Cœnobium affurgit.

XV. *Sancta Agatha Gothorum*. In finibus Terræ Laboris, inter Neapolim & Beneventum rupi insidet, quam torrens aquarum undique fere circumluit. Urbs est Principatus Ulterioris, quæ & *Agathopolis* dicitur. Primam ejus originem, & incrementa nemo hæctenus aperuit: id unum Marinus Frizia asserit, fuisse Beneventanorum Coloniam. A Gothis illam aliquando incolentibus, *Gothorum* nomen accepit. De illa mentionem faciunt Erchempertus Longobardus in Chronico ad annum 883. & Fulco Beneventanus ad ann. 1138. ubi narrat, eam Rogerio Rege obsessam & vi captam. Olim Comitatus, nunc Ducatus titulo est insignita; parva tamen civitas bis mille circiter mortales continet. Episcopalis Sedes vel primum hic erecta, aut

certe restituta fuit auctoritate Romani Pontificis a Landulpho primo Beneventi Archiepiscopo, anno 970. quo Madelfridus primus Sanctæ Agathæ Gothorum Antistes ab eodem Landulpho, seu Ladenuolpho Beneventano consecratus est. Recitat Ughellus Landulphi Diploma hac de re conditum Tom. III. col. 494. Cathedralis Basilica Beatissimæ Virginis in Coelum Assumptæ sacra, vultus quidem, sed elegantis structuræ, sexdecim columnis fulcitur, pavimento sectis discoloribus lapidibus contexto ornata; quam & duodecim porticus marmoræ nobilitant. Tringenta Canonici ibi divinis dant operam, quos inter quinque eminent dignitate, nimirum Archidiaconus, Decanus, Primicerii duo, Maior, & Minor, & Thesaurarius; plures item alii Presbyteri & Clerici. Septem in Urbe Parochiales Ecclesiæ a Cathedrali omnino pendent, ab illa siquidem earum Parœci Sacramenta percipiunt. Illustres quoque est Abbatia Sancti Mennæ, in qua ejusdem Sancti, itemque Beatorum Bricii, & Socii Corpora quiescunt. Fuit & quondam in hac civitate Cœnobium Ordinis Divi Benedicti, sed hodie in Commendam confertur. Tria olim ibidem numerabantur Virorum Monasteria, nunc vero duo tantum supersunt; nam illud FF. Eremitarum S. Augustini nunc unitum est Collegio Scotorum de Urbe. Dioecesis sex Oppida insignia, triaque Castra suo continet ambitu. Horum primum *Arpadium* vocatur, ubi Ecclesia Collegiata cui Archiepiscopus præest, itemque Primicerius, tres alii Canonici, & aliquot Clerici inserviunt; unicum quoque illic visitur Virorum Cœnobium; Abbatia S. Fortunati in Commendam conferri solita; & Parochialis Ecclesia sub titulo S. Nicolai in Pago Furcu-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1927

cularum. *Ayrols* Oppidum Ecclesiam habet Archipresbyteratus titulo decoratam, tria Religioforum Cœnobîa, & unum Monialium. *Argentium* Ecclesiam Archipresbyteratus pariter titulo insignem, cui, uti etiam præcedenti alii Clerici famulantur, possidet; quinque illic cernuntur Virorum Cœnobîa, unum etiam Sanctimonialium, & Abbatia S. Angeli. *Duratianum* Archipresbyterum, alios Presbyteros, Cœnobiumque FF. Ordinis Prædicatorum obtinet. *Fraxium*, & *Vallis* reliqua duo Oppida Ecclesiis Archipresbyteratus honore insignibus exornantur. Tria Castra, nempe *Balmeolum*, *Ducentia*, & *Cancellum* a suis Archipresbyteris similiter reguntur. Univerſa Diœcesis in Parœcias septemdecim est distributa.

Caſtrum Balneoli dominio mixto Eccleſiaſtico nimirum & civili Epifcopo paret, qui inter Regni Barones cenſentur.

XVI. *Trivicum*, vulgo *Trevico*, ſeu *Vico della Baronia*, quondam Hirpinorum Oppidum, hodie parva civitas Principatus Ulterioris, intra Apenninum 13. mill. paſſ. a Compa in Boream, Bovinum verſus 10. Sedet in monte præcelſo & inacceſſo, frigido cœlo, & ventorum flatibus ita obnoxio, ut vix indigenæ incolumes hic moram agant. A tribus vicis ſimul junctis nomen accepiſſe incolæ ſerunt. Ejus origo ignota; vetuſtam tamen eſſe tum Plinii, tum Horatii auctoritas ſuadet. Horatius ejus ita meminit: (1)

. *Tendimus hinc recta Beneventum:*
Incipit, ex illo monteſ Apulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepſemus, niſi nos vicina Trivici
Villa recepiſſet.

Marchionatus titulo Loſſfredæ Genti nobiliſſimæ ſubeſt. Sedes Epifcopalis Trivicenſis, ſeu Trevicenſis antiqua eſt: in texendo tamen Catalogo ejus Antiſtitum Ughellus initium ſumpſit ab Amato, qui anno 1136. vivebat. Verum jam diu antea, ſcilicet ſeculo decimo in hac Urbe Sedes Epifcopalis fundata erat: ſiquidem *Benedictus Trevicenſis Epifcopus* interfuit Concilio Romæ habito anno 964. ut videre eſt apud Binnium, Labbæum, & Arduinum. Cathedralis Eccleſia Deiparæ Virginis in cœlum Aſſumptæ eſt dicata: in ea divina celebrant Officia duodecim Canonici, ex quibus quatuor dignitate fulgent, ſcilicet Archidiaconus, Archipresbyter, Primicerius, Theſaurarius; aliquot inſuper Presbyteri

Capellani titulares. Unica in Civitate eſt Parochialis Eccleſia, ipſa videlicet Cathedralis, cujus Archipresbyter animarum curam gerit, quæ mille trecentæ circiter enumerantur. Diœceſis perangſta quinque duntaxat Terris coaleſcit; quarum præcipua eſt *Flumarum*, ubi adest Collegiata inſignis, cui præſidet Archipresbyter, & decem Canonici adminiſtrant: ibi itidem eſt Cœnobium FF. Conventualium Divi Franciſci. Secundo ab Urbe milliarium cernitur *Caſtellum*, ubi Epifcopus majori anni parte agere ſolet. Tota Diœceſis quinque Parochiales Eccleſias, & quatuor virorum Cœnobîa continet.

XVII. *Vulturaria*, & *Vulturara*, vulgo *Volturara*, Baudrando creditur parva Apuliæ civitas in Capita-

(1) Horatius lib. 1. Satyr. 9.

1928 Orbis Sacer & Profanus

tanata Provincia, 23. mill. pass. distans Benevento in Boream, & 12. Luceria in Occasum. Ait Ferrario, Ughello, & aliis dicitur Urbs Hirpinorum, hodie in Principatu Ulteriori, ab Hadriatico Mari, & Tyrrheno utrimque æqualiter recedens.

Hanc Urbem Horatio memoratam esse Thesaurus Linguae Latinae, Philippus Ferrarius in Lexico Geographico, & Joannes Jacobus Hofmannus existimant. Horatii Carmina ab ipsis laudata hic damus: (1)

*Me fabulose Vulture in Apulo,
Altricis extra limen Apuliae,
Ludo, fatigatumque somno,
Fronde nova puerum palumbes
Texere.*

Ceterum Adrianus Turnebus, Jacobus Cruquius Messenius, & Viri eruditi in Commentariis eorumdem Carminum, non de Vultura, seu Vulturaria Urbe, sed de Vulture monte Horatium loqui recte animadvertunt. Ejusdemque carminibus, captu quidem difficilibus, Jacobus Cruquius hunc sensum ad litteram accommodat. *Vultur mons est Apulia; ordo verborum est: me puerum fatigatum somno & ludo texere, id est, cooperuere Palumbes, agrestes silicet Columba nova fronde in Vulture Apulo extra limen fabulose Apuliae meae nutricis. Horatius quippe oriundus fuit ex Apulia.* Certe nullus auctor Horatio coævus, immo nec Plinius, nec Antoninus, nec Ptolemæus Vulturæ civitatis meminerunt: quod mihi magis argumento est, Horatium non Vulturam Urbem, sed Vulturæ montem spectasse. Quare nonnisi longe post Horatii tempora Vulturæ jacta sunt fundamenta. Parva quidem est civitas ac desolata, mille vix Fidelium animas continens; Marchionatus tamen titulo nobilissimæ Gentis Caracciolarum; quodque illustrius, Episcopatus Throno insignita est jam a seculo undecimo, primusque ejus Antistes in Ughelli Catalogo occurrit Joannes, de quo ad

annum 1037. extat mentio in Vita S. Alberti Montis Corbini Episcopi. Cathedralis Ecclesia Dei Genitrici in cælum Assumptæ consecrata est, in qua divinum pensum persolvunt tres Canonici dignitate præditi, nempe Archipresbyter, Archidiaconus, & Primicerius, nec non quindecim alii Ministri. Unica illic Parochialis Ecclesia, unicum Virorum Cœnobium, Xenodochium, & duo Laicorum Sodalitia. Diœcesis Vulturariensis octo oppidis constat; ex iis præcipua sunt, illud *Sancti Bartholomæi* dictum, in quo residet Episcopus: ibi est Ecclesia Collegiata, cui Archipresbyter, Primicerius, Thesaurarius, Sacrista, & 30. circiter Sacri Ministri inferviunt: ibi etiam adsunt, unicum FF. Eremitarum Divi Augustini Cœnobium, Xenodochium, & quinque Laicorum Sodalitia. Alterum Oppidum est *Sancti Marci de Casula*, ubi Parochialis Ecclesia, cui Archipresbyter, & 12. Clerici ministrant: extat & FF. Capuccinorum Cœnobium. Tertium Oppidum est *Celenzia* satis munitum, Parochialem habens Ecclesiam Archipresbyteratus titulo decoratam, cui 18. alii Ministri famulantur: duo illic Cœnobia, alterum FF. Prædicatorum, alterum S. Francisci. Quartum est Oppidum Pe-

(1) Horatius lib. 3. Carm. Ode 4.

træ, ubi Parochialis Ecclesia, 20. Ministri, Cœnobium Ordinis Divi Francisci, & 1300. incolæ. His minora sunt, Castrum Novum, ubi Parochialis Ecclesia, & unicum Cœnobium: Oppidum Mottæ: illud tandem, quod Epirotæ incolunt; quibus præest Græcus Sacerdos, Græco pariter ritu sacra administrans.

XVIII. Huic Vulturariensi Episcopatu unitus postea fuit Episcopatus *Montis-Corbini*. Modica quondam fuit hæc civitas Apuliæ Capitanatæ, post annum millesimum Episcopali Sede donata, cui primus præfuit Antistes *Beatus* nomine: huic vero successit Sanctus Albertus, qui vitæ sanctimonia & miraculis clarus obdormivit in Domino nonis Aprilis ann. 1037. ejusque sacrum Corpus in sua Cathedrali quiescit. Huius Sancti Præfatus Vitam a Riccardo Episcopo ejusdem Successore, dein ab Alexandro Gerardino Vulturariensi, & Montis Corbini Antistite scriptam, recitat Ughellus To. III. col. 469. quam novissime ex eodem Ughello Actis SS. mensis Aprilis Tom. I. ad diem quintam, pag. 434. & seqq. Henschenius & Papebrochius inferuerunt. Quia vero hæc civitas sensim ita defecit ut vix sexaginta Familiis habitetur, dignitate Episcopatus nudata est jam ab anno 1433. quo ex tempore ejus Ecclesia Vulturariensi unita fuit; idemque Episcopus Vulturariensis & Montis-Corvini denominatur.

XIX. Postremo Urbes illas Benevento Metropoli subiectas lustrandas suscipimus, quæ in Apulia sunt constitutæ. Harum prima se se offert Asculi pervetus ac nobilis civitas, quæ ut ab altera Piceni cognomine secernatur, *Asculum Apulum* nuncupari solet; interdum etiam *Asculum Satrianum*. Haud procul ab Apenni-

no, & Principatus Ulterioris confinio situm est, 16. mill. pass. Compſa, totidem Venusia discedens; inter Apuliæ Dauniæ quondam recensitum, nunc ad *Capitanatam* Provinciam spectans. Memorandum est Asculum, Apulum clade illata Pyrrho Epirotarum Regi a Curio & Fabricio Coss. de qua L. Florus hæc scribit: (*1*) *In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Fabricio Emilioque Coss. Jam quippe belluarum terror exoleverat, & C. Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide, abscissa, mori posse belluas ostendit. Itaque & in ipsas pila congesta sunt: & in turre vibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quam nox dirimeret, postremusque fugientium ipse Rex a satellitibus humero saucijs in armis suis referretur.* Idipsum tradunt Plutarchus in Pyrrho, Zonaras Annal. Tom. II. Appianus Alexandrinus, ceterique de bello Tarentino tractantes. Plinio item, Frontino, & Eutropio memoratur. Quæ tamen hodie cernitur in Capitanata Apuliæ Provincia civitas *Asculum* nominata, non est illa vetus, de qua præfati auctores mentionem fecerunt. Vetis quippe illud Asculum, prius a Romanis, dein a Longobardis, Normannisque obtentum Rogerius Roberti filius obfedit cepitque, ac militibus in prædam concessum, iniectis flammis a fundamentis destruxit, uti Flavius Blondus lib. 22. Histor. Sigonius, & Leander Albertus narrant. Instauratum postea a civibus ingenti terræmotu rursus fuisse eversum Sardus in lib. de Terræmotu commemorat, quin & ruinæ in hodiernum usque diem superstites testantur. Quocirca incolæ inde migrantes, haud procul a veteri novum Asculum anno quadring-

(1) L. Florus lib. 1. cap. 18.

1930 Orbis Sacer & Profanus

dringentesimo supra millesimum tutiore in loco exâdificarunt, longe tamen infra antiqui amplitudinem. Episcopatus dignitatem Ordone in. Asculum transmigrasse, immo priscis temporibus eundem Episcopum *Asculanum & Ordonensem* fuisse nuncupatum docet Ughellus Tom. III. col. 318. optarem tamen hujus rei testes aliquos proferri. Immo Vir alioqui eruditissimus in ejusdem Urbis nomine designando sibi minime constat, nunc *Ordonum*, nunc *Ordonem*, nunc *Ordonam* illam appellans. Quamquam nullum ex iis proprium sit antiquæ illius Urbis nomen; apud Geographos enim *Herdonia*, & *Erdonia*, itemque *Ardonea* dicitur, ut videre est in Lexico Geographico Philippi Ferrarii, Baudrandi, Hofmanni, & aliorum. Apud Plinium quidem in vulgatis antiquis Codicibus lib. 3. cap. 11. inter Apuliæ Dauniarum Populos, *Herdonenses* enumerantur: ceterum iidem in recentioribus & emendatioribus Codicibus lib. 3. sect. 16. *Herdonenses* vocantur. Porro *Herdonia* Urbs antiqua fuit Apuliæ ad Cerbalum fluvium, 10. mill. pass. a Bovino in Ortum, 8. ab Asculo in Boream, 15. a Cidiniola recedens, vulgo *Hordogna*, hodie excisa. Olim Episcopali Sede fuisse ornata ultro cum Ughello fatemur; nam *Saturninus Herdonitanus* Episcopus interfuit Concilio Romæ an. 499. sub Symmacho celebrato, quem miror ab Ughello prætermisum. De hac *Herdonensi* Ecclesia lubet hic referre, quæ laudatus Ughellus scribit: ⁽¹⁾ *Episcopatus Asculanus Metropolitana Ecclesia Beneventana suffraganeus antiquus est inter recentiores; namque ille est qui priscis illis temporibus Asculanus & Ordonensis nuncupabatur, & quemadmodum civi-*

tates ipse, ut ex ruinis apparet, situs ratione, magnitudine, pulchritudine, & opulentia insignes fuerunt, ita & præclaros Antifites habuere, quorum memoria, una cum ipsis Urbibus deleta est. Porro Ordonum fundamentis destructum, Ecclesia, & dignitas Episcopalis Asculano Pontifici obvenit. Ordonis nomen nec aliter retentum, quam ex denominatione Sancti Leonis illius Ecclesiæ Episcopi, & vix aliquæ ædificiorum Ordone inter rudera cernuntur reliquæ, præterquam ample ejusdam Neomachia, & antiquæ Turres: modo vero Ordonum in ruralem pagum conversum, feudi jure a Romano Collegio Societatis Jesu possidetur; Asculano tamen Episcopo in Spiritualibus obnoxium. Addit paulo post, ejusdem Sancti Leonis agi diem festum 12. Januarii, cujus Lipsana Sacra ubi quiescant, ignoratur; credunt tamen in veteri Cathedrali quiescere. Hæstenus Ughellus. Hujus S. Leonis Herdoniensis Episcopi Acta abs dubio desiderantur. Nulla quippe ejus memoria in Martyrologiis occurrit. Nihil de illo Galestinus, Ferrarius, quodque mirandum magis, nihil Bollandus ejusque Socii commemorant; nec ipse Ughellus unde ea hauferit, quæ hic de Leone scripsit, vel leviter indicat.

Quod autem pari vetustate præditam facit Asculanam Sedem cum Herdoniensi, mihi nequaquam probatur. Herdoniensis quidem Sedes Episcopalis antiquitas perspicua est in Saturnino ejus Antifiste superius laudato; Asculanæ autem Præfules nobis non innotescunt nisi seculo undecimo, quo floruisse Maurum Asculanum Episcopum, circa ann. 1059. ipse Ughellus in suo Catalogo testatur. Quinam autem huic præcesserint, aut quo tempore primum sedere cœperint, omnino latet. Cathedral-

(1) Ughellus Tom. III. col. 318. & seq.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1931

thedralis Basilica Afulana Deiparæ Virginis est dedicata, ibique sacris dant operam 14. Canonici, ex quibus sex dignitate fulgent, nempe Archidiaconus, Cantor, Archipresbyter, cui cura animarum totius Civitatis incumbit, duo Primicerii, totidemque Thesaurarii; octo præterea Sacerdotes Capellani. Tria in Urbe extant Virorum Cœnobîa, Xenodochium, & Mons Pietatis: incolæ in ea degentes trium millium circiter numerum explent. Ager Afulanus collum amœnitate, soli ubertate, coelique clementia fecundissimus est; angustus tamen. Diœcesis quippe 12. mill. pass. arctatur, in qua unicum visitur Oppidum *Sancæ Mariæ Candele* nuncupatum, Melphienſi in temporalibus Principi subiectum, quod sexcenti supra mille mortales inhabitant. Ecclesia Collegiata nobilitatur, cui Archipresbyter præest, Clerusque numerosus deseruit. Quamquam autem Diœcesis angusta sit, quatuor tamen Abbatias continet, quarum celeberrima est illa Sancti Leonardi, a Friderico II. Imperatore fundata, Ordini Equitum Theutonicum ab ipso tradita, invidiosisque opibus adeo dotata, ut omnium Abbatiarum Italiæ opulentissima habeatur; siquidem annui aliquando ejus redditus quadraginta ducatorum millium summani, consecrerunt. Ejusdem Templi parietes catenis; vinctulis ferreis, ceterisque ejusmodi servitutis instrumentis, quæ e captivitate soluti Divo Leonardo Liberatori voti causa illic appenderunt, exornatos esse, Leander Albertus, Ughellus aliique testantur.

XX. *Bovinum*, seu *Bivinum*. Urbs est Apuliæ prope flumen Ceralum, ad radices Apennini, hodie ad Provinciam Capitanatam spectans, in limite Principatus Ulterioris sita.

Vetustæ est originis, tametsi ejus mentio apud antiquos Geographos non reperiatur, si unum excipias Plinium lib. 3. cap. 11. inter Apuliæ populos *Bibinates* recensentem. Parva quidem est, sed præfæam illius amplitudinem indicant ruina, marmora, Inscriptiones, & Romanorum Imperatorum numismata, quæ ibidem inveniuntur. Ducatus titulo gaudet. Episcopalem sedem ante, seculum undecimum hic erectam docet Marius Vipera, quamquam ante Odonem, qui circa annum 1060. hanc Ecclesiam regebat, aliorum Antiquitatum nomina perierint. Cathedralis Templum Deiparæ Virginis in cœlum Assumptæ, & Sancto Marco Episcopo Luceriæ, & Confessori dicatum est, ubi ejus Sacrum Corpus ab anno 328. quo obiit, eodem ante mortem sic jubente delatum, ad hanc usque diem quiescit, atque ut Bovini Patronus religiøsæ colitur. Dies ejus solemnissimè ibidem & Luceriæ celebratur 14. Junii: vitam ex monumentis Ecclesiæ Bovinensis vulgari lingua edidit Dominicus Petrus de Paulis Bovini & ipse natus; de illo pariter agit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, sed perperam Bovinensem Episcopum vocat: nuper vero Bollandi Continuatores in Actis SS. Junii Tom. II. Junii pag. 800. ex MS. Bovin. ediderunt accuratiorem & prolixiorem ejusdem Sancti Marci Vitam notis variis illustratam. Novem in hac Cathedrali Basilica Canonici divinis muneribus funguntur, quos inter Archidiaconus, Decanus, & Cantor dignitate emicant, præter alios Presbyteros & Clericos. Duæ in Urbe sunt Parochiales Ecclesiæ, quarum una ipsa Cathedralis, totidem & Virorum Cœnobîa. Diœcesis sex continet Oppida, quorum singulis Archipresbyter præest.

M m m 2

XXI. Lit.

1932 Orbis Sacer & Profanus

XXI. *Luceria* Urbs est Apuliæ Dauniz, in hodierna Capitanata Provincia, amœna in planitie ædificata, 10. mill. pass. in Austrum a Fano S. Severi, 7. a Troia in Boream, 37. a Siponto in Occasum, & 30. a Benevento in Cæciam distans. *Nuceria* dicitur Suetonio & Ptolemæo; ceteris vero *Luceria*. Strabo lib. 6. asserit, fuisse *Luceriæ* nobile Fanum *Minervæ*, ejusque originem ad *Dio-medem* referre videtur. Loquens namque de oppidis in *Apulia* a *Dio-*

mede conditis, inter alia hæc habet: (1) *Et multa alia extant vestigia, quæ Diomedis in ea regione fuisse testentur dominationem: utpote Luceria (quæ & ipsa antiqua Dauniorum Urbis, hodie humilis) est vetusta donaria in Fano Minervæ.* Plinius lib. 3. cap. 11. *Luceriam* vocat Daunorum Coloniam in *Apulia*. De illa Horatius in *Chlorim*, seu *Chloridem* facit mentionem, nobilem Urbem, eam appellans: (2)

*Te lanæ prope nobilem
Tonfa Luceriam, non citharæ, decent.*

Circa *Luceriam* quippe lanæ optimæ tondebantur. *Lucanus* itidem lib. 2. 95. de ea cecinit: (3)

*Tu quoque commissa nudatam deferis arcem,
Scipio, Luceriæ.*

Memoranda fuit hæc civitas bello Samnitico, cum Romani ad *Furcas Caudinas* sub jugum turpiter missi, iniuriam ulturi, *Luceriam*, ubi Equites Romani obfides ad *Caudium* dati custodiebantur, *Papirio* Consule & Duce obfederunt tanto animi ardore, ut obfessos ad ignominiosam deditionem Urbis compellerent. Rem ita narrat *Livius*: (4) *Fame domiti Samnites, qui Luceriæ in præsidio erant, legatos misere ad Consulem Romanum, ut, receptis equitibus qui causa belli essent, abisteret obsidione.* His *Papirius* ita respondit, debuisse eos *Pontium Hernil filium*, quo auctore Romanos sub jugum mississent, consulere quid iussu paciscendum censeret. Ceterum quoniam ab hostibus in se æqua statui, quam in se ipsi ferre maluerint, nunciare *Luceriam* iussit, arma, sarcinas, jumenta, multitudinem omnem imbellem intra mœnia re-

linquerent: militem se eum singulis vestimentis sub jugum missurum, ultimentem illatam, non novam inferentem ignominiam. Nihil recusatum: septem millia militum sub jugum missa, prædaque ingens *Luceriæ* capta, receptis omnibus signis armisque, quæ ad *Caudium* ad miserant; & quod omnia superabat gaudia, equitibus recuperatis, quos pignora pacis custodiendos *Luceriam* Samnites dederant. Subactam a Romanis *Luceriam* postmodum Coloniam fuisse deductam, idem *Livius* Dec. 3. lib. 8. alias 28. testatur. Ut autem hæc civitas ab aliis ejusdem nominis fecerneretur, posterioribus seculis *Luceria Sarracena* est appellata, vulgo *Lucera deli Pagani*: idque cognomen ipsi adiectum affirmat *Ughellus* Tom. III. col. 451. quia *Fridericus II.* Imperator, Romanæ Ecclesiæ hostis, accitis ex *Africa Sarracenis* eam civitatem

(1) Strabo lib. 6.

(2) Horatius lib. 3. Carm. Od. 15.

(3) *Lucanus* lib. 2.

(4) *Livius* Dec. 2. lib. 9.

tatem habitandam dedisse dicitur, expulsi inde Christianis, relicti dumtaxat Episcopo ac duodecim Clericis. Qua calamitate pressus Episcopus, extra moenia in veteri Cathedrali pauper, ac poene exauctoratus permanere coactus est; donec a Carolo II. Rege ejectis Luceria supra viginti millibus Sarracenorum Christo nomen dare recusantium, recepta & expurgata civitate, in eam se recepit.

XXII. Vetustissimam esse Lucerinam Ecclesiam inde apparet, quod seculo tertio proprius ei praefederit Episcopus, Joannes nomine, cujus fit mentio in Vita Sancti Marci successoris, quem ipse sacerdotio initiaverat, primusque in Serie Lucerensium Praefulum apud Ughellum occurrit. Is Sanctum Marcum excepit, a Clero & Populo pari consensu post Joannis obitum electum, atque a Marcellino Papa consecratum. Prodiit hæc sunt in Vita ejusdem Marci apud Bollandum, ubi legimus: *(1) Non post multum vero tempus factum est, ut B. Joannes Episcopus dormitionem in Christo acciperet. Tunc Clericorum omnium ac Laicorum una efficitur vox, ut Marcus ad Episcopatum eligeretur. Et infra: Dei nutu Sanctissimus Marcus ad Episcopatum eligitur; consecratur vero a Marcellino Episcopo Urbis Romæ. Quo autem Christi anno S. Marcus a B. Marcellino Papa ordinatus fuerit haud satis constat; neque ita facile ex annis Pontificatus ipsius Marcellini colligi potest, cum ejusmodi annorum numerus apud auctores varius sit. Henschenius & Papebrochius censent, Marcellinum ordinatum fuisse Romanum Pontificem anno 296. die 30. Junii, sedisse annos septem, menses undecim, dies*

tres; idest, usque ad diem secundam Junii. At Franciscus Pagius ad ann. 304. num. 10. ex Chronico, quod Damasus tribui solet, docet, Marcellinum sedisse annis octo, mensibus tribus, diebus viginti quinque: nimirum ordinatum fuisse die 30. mensis Junii anni 296. obiisse vero die 24. Octobris anni 304. Duas itidem a Marcellino Papa Ordinationes fuisse celebratas ex eodem Chronico, seu Libro Pontificali patet; sed quo sui Pontificatus anno illas celebraverit, minime exprimitur. Quare definiri non potest, an Beatus Joannes Marci praecessor ante, vel post annum trecentesium obierit, eique Marcus successerit. Henschenius, & Papebrochius existimant, non fuisse primis duobus Marcellini annis ordinatum Episcopum Marcum, sed aliquo ex postremis. De Sanctissimo Beatissimi Marci transitu ejus Acta in fine capitis secundi hæc tradunt: *(2) Cum jam esset B. Marcus annorum sexaginta duorum, febri correptus spiritum Deo reddidit: & depositionis ejus dies celebratur Nonis Octobris: qui testamentum fecit, & sibi placuit ut in civitate Bovini sepeliretur: quod honorifice factum est: & super Sanctum Corpus ejus Ecclesia sui nominis locata est; cunctorumque Sacerdotum & plebis universa turba, qui ad Sanctissimum Viri Dei obitum venerunt, omni suavitate odoris repleti sunt, ac si illic fuissent omnia aromata diffusa. Utraque Ecclesia, Luceria nimirum, cujus Episcopus extitit, & Bovini, ubi ejusdem Corpus quiescit, eum Patronum colunt.*

XXIII. Inter Lucerinos Antistes illustris sanctitate & doctrina maxime enituit Beatus Augustinus, natione Dalmata, patria Tragurien-

(1) In Actis SS. Bollandi Tom. II. Junii die 14. pag. 803.

(2) Ibid. pag. 804.

1934 Orbis Sacer & Profanus

sis, Nicolao & Dragosta nobilibus parentibus ortus, Ordinis Prædicatorum, quem adolescens professus fuit, præclarum decus, Luceriæ velut alter Apostolus, cum illam impurissimis Saracenorum erroribus expurgatam, Christianæ Religionis immaculatis præceptis illustraverit. Beatissimi hujus Præfulis Vitam descripsit Joannes Thomæus Marnavitus Bosnensis Episcopus, quam edidit Sigismundus Ferrarius in lib. de Rebus Ungaricis Ordinis Prædicatorum: ejus vero hic paucis cum exprefato auctore, tum ex Lætionibus in ejusdem Festo recitandis nuper approbatis a Sacra Congregatione Rituum die nona Decembris ann. 1724. præcipua gesta exhibemus. Augustinus itaque adhuc adolescens ut totum se Deo manciparet, amplo patrimonio dimisso, sacræ Prædicatorum Familiæ nomen dedit, ibique in sectandis Sancti Dominici, quem sibi Patrem elegerat, vestigiis adeo incubuit, ut adhuc juvenis tamquam virtutum exemplar omnibus proponeretur. Exacto tyrocinio Parisios missus studiorum causa, Divum Thomam Aquinatem Magistrum nactus, ejusdem doctrina & exemplis magis magisque Dei amore accensus, in scientia, pietate, ceterisque virtutibus mirum in modum profecit. In patriam reversus Superiorum jussu Prædicationi Divini Verbi addictus, maximo salutis animarum studio inardescens nihil unquam prætermisit, quo Infideles ad fidem, peccatores ad poenitentiam revocaret. Orationi assidue vacans plures noctes ducebat infomnes, una divinarum rerum contemplatione delectatus. A Benedicto Undecimo ad Zagabriensem Episcopatum promotus, eo in munere humilitatis, patientiæ, misericordiæ erga pauperes laude, ac præcipue indefessis in cu-

stodiendo Grege sibi commissio laboribus plurimum enituit. Pro totius Hungariæ Regni bono & tranquillitate maxime elaboravit; cujus idcirco opera Cardinalis Gentilis Apostolicæ Sedis Legatus usus est ad ardua ejusdem Regni negotia componenda, Carolumque Bertum in Regem firmandum. Diffusa virtutum ejus fama, Robertus Rex Neapolis summis precibus a Joanne Vigesimo secundo impetravit, Pastorem illum præfici Ecclesiæ Luceriæ, ut eam a Saracenorum erroribus, quibus infecta fuerat, expurgaret. Ad Lucerinam Ecclesiam profectus, novæ Sponsæ suæ maculas expiaturus, plurimas pertulit ærumnas, labores plurimos exanthlavit, tantumque orationis fervore, prædicationis efficacia, & morum sanctitate apud Deum valuit, ut universum Ovile suum Catholicum videre meruerit. Supra modum ejus erga pauperes misericordia & charitas, zelus in Ecclesiastica disciplina conservanda, atque in omnibus optimi pastoris amor, sollicitudo, & pietas ita eluxerunt, ut inter præstantiores sui seculi Præfules merito numeraretur. Sui Ordinis Fratres intra Urbem suscepit, quibus Cœnobium & Ecclesiam Divi Dominici titulo insignem ædificavit. Tandem meritis plenus, & miraculorum fama illustri animam reddidit Creatori die tertia Augusti, circa annum salutis millesimum trecentesium, vigesimum tertium, ætatis vero suæ septuagesimum: cujus Corpus in Ecclesia sui Ordinis a se constructa honorifice conditum, tot prodigiis a Deo insignitum ferunt, ut paucis ab ejus obitu annis Carolus Dux Calabriæ, Roberti Regis Filii supplices dederit Literas Joanni XXII. Pontifici Maximo, ut Augustinum, Beatorum Fastis adscribere dignaretur. Caroli Ducis Literas Neapoli da-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1935

datas anno 1325. die 20. Octobris Ughellus recitat col. 459. Sacra Augustini Lipsana elevata, ac nobiliori loco reposita sunt anno 1601. ex voto autem Lucerinorum Patronus Civitatis declaratus est anno 1624. habeturque quotannis ibidem sacra in ejus memoriam anniversaria dies. Demum Clemens Undecimus Romanus Pontifex ut in toto Prædicatorum Ordine ejus Festum cum Officio & Missa de Communi unius Confessoris Pontificis celebraretur benigne impertiit.

Cathedralis Ecclesia intra Urbis mœnia a Carolo II. Neapolis Rege ex veteri lapide constructa, egregium sane est amplæ ac regiæ munificentiae opus; quam etiam amplissimis redditibus ac proventibus ditavit. In memoriam insignis victoriæ de Sarracenis ab ipso reportatæ novæ huic Basilicæ Titulum Sanctæ Mariæ de Victoria imposuit, quo itidem Civitatem ipsam nuncupandam decrevit; tametsi pristinum Luceriæ Sarracenorum hucusque prævaluit. Eundem titulum Antistes Lucerinus sibi assumpsit, Episcopum se Sanctæ Mariæ de Victoria inscribens; quam præ ceteris nomenclationem B. Augustinus laudatus sibi, ubique toti adlegit, quo illustrius illa atque utilis Deiparæ Virginis patrocinio frueretur. Duodecim Canonici, quorum quatuor dignitate emicant, sacra ibi obeunt munia. Ii porro a Rege & Episcopo eliguntur, ex Decreto Benedicti XI. Summi Pontificis, quod una cum Regeſto Roberti Regis Ughellus describit col. 451. & 452. Alii quoque Presbyteri, quos Capellanos vocant, pluresque Clerici eidem Cathedrali Basilicæ famulatum præstant. In Civitate autem præter Cathedralē tres Parochiales Ecclesiæ recensentur, Cænobia virorum octo, ex quibus

septem sunt Ordinum Mendicantium, octavum vero Monachorum Divi Benedicti, unicum Sanctimonialium, Xenodochium, Laicorumque Sodalitiae plura. Urbs ipsa vetustum splendorem adhuc ostendit, quamquam magis ampla est, quam incolis frequentata; ejus quippe mœnia passuum quinque millia ambiunt, familiarum tamen 1500. in ea numerabantur: sed hodie maxime ob nundinas mercatoribus Italis, Illyricis, atque Græcis populatur, Regique immediate subiicitur. Diocesis Lucerina exigua nimis, vix duo continet Oppida, quorum alterum *Procina*, alterum *Sanctus Nicander* nuncupatur.

XXIV. Ad Lucerinam Diocesis quoque pertinet *Turtibulensis* Parocchia, quondam Sedes Episcopalis Beneventanæ Metropolis Suffraganea, sicuti ex valvis æneis dictæ Metropolis, & Provinciali Romano dignoscitur. Turtibulensis porro civitas erat in Capitanata Provincia, cumque exciderit, ejus Ecclesia ad Archipresbyteratum ruralem redacta, Ecclesiæ ac Diocesi Lucerinæ est attributa. Quinque dumtaxat Turtibulenses Episcopi ab Ughello col. 546. & 547. exhibentur; ex iis primus ignoti nominis sub Gregorio IX. vivebat; postremus sub Gregorio XII. floruit.

XXV. Accessit præterea Lucerinæ Diocesi *Farentium*, seu *Farentinum*, quod & nonnullis *Florentinum* dicitur, vulgo *Ferenzola*, & *Ferenzula* Blondo lib. 7. Histor. Oppidum fuit Apuliæ, sed veteribus ignotum. Ughellus Tom. VIII. col. 407. asserit, Farentinum fuisse civitatem Apuliæ a Catapano Apuliæ Præfide circa annum Christi 1015. conditam. Verum sibi minime constat, dum infra testatur, Farentinum jam ante id tempus Urbem fuisse Episcopalem: siquidem in serie Episcoporum ejus-

1936 Orbis Sacer & Profanus

eiusdem loci primus ab ipso recensetur *Ignizzo*, qui subscripsit Bullæ Joannis XIII. de erectione Beneventani Archiepiscopatus anno salutis 969. igitur ante annum 1015. Farentinum, seu Florentinum jam conditum fuerat, atque Episcopatus Sede exornatum. Quare oportet, hanc Urbem a Sarracenis Apuliam invadentibus excisam, postmodum a Catapano Basilii & Constantini Græcorum Imperatorum Duce, seu potius Præfeto Apuliæ fuisse reedificatam. Basilii quippe Junior anno 976. unum cum Constantino fratre Imperium Orientis adeptus, Apuliam & Calabriam, quam Otho Magnus Occidentis Imperator anno 968. Sarracenis ereptam, juris tandem Imperii sui effecerat, copiis aggressus, rursus Orientis Imperio adjunxit. Id Cedrenus, Zonaras, Hermannus Contractus, alique Chronologi narrant, quibus assentitur Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib. 7. in Othone II. ad ann. 979. & 980. A præfeto Basilio Imperatore Apuliæ Præfatus datus fuerat *Catapanus*, a quo plures in ea Provincia Urbes partim conditæ partim instauratæ fuerunt, quas inter *Farentinum*, seu *Florentinum*. Sigonius antea laudatus existimat, ab Imperatore Orientis peculiarem Magistratum in Apulia constitutum, cui *Catapanus* nomen esset: (1) *Tenebat*, inquit, *adhuc Imperator Orientis Provincias Apuliam, & Calabriam paulo ante ex manibus Germanorum extortas, easque seviore,*

*quam ante, imperio gubernabat. Argumento est novus Magistratus institutus, qui Catapanus dicebatur, unde regio quedam ab illo Catapanate nomen invenit. Indicant nova multa a Catapano ipso oppida edificata, ut Troia, quæ post Apuliæ caput fuit, Draconarium, Florentinum, & alia. Verum Leander Albertus & alii non Magistratum quempiam, sed singularem Ducem, seu Præfatum a Basilio Imperatore in Apuliam missum, proprio nomine Catapanum dictum, existimant. Ita enim ex Græcis Cedrenus, ex Latinis vero Leo Ostiensis in Chronico, præsertim nuper edito Rer. Italic. Tom. IV. passim appellant. Et quidem apud Leonem Ostiensem lib. 2. cap. 37. 38. & 50. *Boianus Catapanus*; apud Cedrenum autem *Boiannes Catapanus* nuncupatur. Ast ego libentius in Sigonii sententiam concedo, *Catapani* nomen, apud Græcos Magistratum potius, quam singularem personam significasse: nam, ut Muratorius docet in notis super cap. 37. lib. 2. Chronici Leonis Ostiensis, pag. 363. col. 2. num. 10. Ex Græco *Catapanus* idem sonat, ac *super omnes*. Sed rectius dicendum *Catipanus*: est enim Græca dictio composita ex *κατά*, & *παν*: quæ juxta Dominicum Macrum in *Hieroglexico*, Latino idiomate significat secundum universum, & idem sonat, ac Generalis Dux; alii interpretantur *super omnia*. Sed Gulielmus Apulienſis lib. 2. de success. Normannorum sic vertit:*

*Cui Catapan factu cognomen erat Bagianus,
Quod Catapan Græci, nos juxta dicimus omnes.
Quisquis apud Danaos vice fungitur hujus honoris
Dispositor populi, parat omne, quod expedit illi,
Et juxta, quod cuique dari decet, omne ministrat.*

Quod

(1) Sigonius lib. 3. de Regn. Ital. ad ann. 1016.

(1) Leo Ostiens. lib. 1. cap. 50.

XXVI. *Sanctus Severus*, nobile est Apuliæ Oppidum in Capitana-

1938 Orbis Sacer & Profanus

ta Provincia positum. Nemo veterum ejus meminit: ante seculum duodecimum tamen jam clarum extitisse constat ex Innocentii III. Epistola ad Clerum, Milites, & Populum ejusdem loci, qua ipsi mandat ut Cardinali Legato obtemperent. Fulco itidem Beneventanus in suo Chronico illud commemorat. Leander Albertus illud illustre, opulentum, populosum, ac nulli Apuliæ Dauniæ secundum esse affirmat. Ejus itaque nobilitas, amplitudo, opulentia, incolarumque frequentia impulerunt Gregorium XIII. Summum Pontificem, ut ipsum civitatis dignitate ac jure donaret, illuc translata Episcopali Sede Civitatenſi, olim Beneventanæ Metropoli Suffraganea. Erat *Civitas Marſici Veteris* in Capitanata Apuliæ, quam Leo Ostienſis antea laudatus inter Urbes a Boiano Catapano conditas reponit. Jam ab anno 1062. Episcopatus Sede fuerat exornata, cujus primus Episcopus in Ughelli Catalogo, Tom. VIII. col. 388. Amelgerius nominatur: postremus vero fuit Franciscus Alciatus, Presbyter Cardinalis Sanctæ Mariæ in Porticu, qui anno 1580. Ecclesiam hanc dimisit. Eodem autem Gregorius XIII. tunc Romanus Pontifex, cum Urbem eandem desolatam videret, Episcopali Sede hic suppressa, illam in S. Severi Oppidum transvexit, una cum Archidiaconatus, & Archipresbyteratus dignitatibus, præbendis ac redditibus. Oppidum ipsum Sancti Severi, antea nullius Diocesis, in Civitatem crevit, principem illius Ecclesiam Cathedralem declaravi, Beatæ Mariæ Virginis titulo insignitam, cui quindecim Canonicos, ex quibus tres dignitate præditi essent, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, & Primicerius, & duos præterea Beneficiatos, ut vocant, admi-

nistrare voluit, Episcopum vero Sancti Severi Suffraganeum fore Archiepiscopi Beneventani. Quæ omnia fusc exponuntur in Bulla ejusdem Gregorii ab Ughello relata col. 507. & seqq. Vetus vero Civitatenſis Ecclesia nunc ruralis facta est, Archipresbyteratus dumtaxat titulo decorata. Diocesis S. Severi exigua est, ex veteri tantum Diocesi Civitatenſi, ac duobus oppidis, Turris-Majoris nimirum, & Rauli. Duæ in ea sunt Abbatæ Ordinis Cisterciensis, nunc in commendam conferri solitæ. Eidem Diocesi attributa est Draconariensis Ecclesia, olim Episcopatus dignitate insignis, & Beneventanæ Metropoli Suffraganea; cujus nomen in antiquis valvis æneis ejusdem Beneventanæ Metropolis, & in Provinciali Romano perspicuum est. Fuit porro *Draconaria* parva quondam Civitas Capitanatæ Provinciæ, quam Leo Ostienſis loco supra memorato a Boiano Catapano ædificatam prodit. Primus Episcopus Draconienſis nomine Leo interfuit Synodo Beneventanæ anno 1061. postremus Ludovicus Suarez Toletanus circa annum 1554. vixit. Hac autem Urbe solo æquata, ejus Episcopalis dignitas perpetuo suppressa a Romanis Pontificibus, Cathedralis Ecclesia in ruralem Archipresbyteratum transiit, & unita est Episcopatu Sancti Severi.

XXVII. *Termula* Urbs est Capitanatæ Provinciæ in ora Maris Adriatici ad Ostia Tiferni fluvii, in limite Aprutii, circiter 30. mill. pass. ab Anxano in Ortum, uti 22. a Trivento, 11. a Larino in Cæciam, vulgo *Termini* dicta. Ducatus titulo illustis est Capuanæ clarissimæ Gentis. *Civitatis Termulensis* mentio occurrit apud Leonem Ostiensem lib. 2. cap. 6. Antiquior est ejus Sedes Episcopalis, quam Ughello visum sit in

Pars II. Lib. IV. Cap. XXII. 1939

in Catalogo siquidem Termulensium Antistitem primus ab ipso collocatur *Sico*, melius vocandus *Sico*, ut in Concilio Romano a Joanne XIII. celebrato inscribitur; qui *Sico* anno 969. subscripsit Literis ejusdem Pontificis, quibus in Synodo præfata Beneventanam Metropolim instituit, tametsi vocabulum civitatis Termulensis ibi desit. Hic tamen *Sico* non primus fuit hujus Urbis Antistes, sed ipsi jam alii præcesserant. Nam Augustinus Oldoinus in Romano Athenæo, & in Addit. ad Alphonsum Ciacionium in Vita Agapeti II. Papæ, Tom. I. col. 713. hæc tradit ex Mario Vipera in Chron. Episcop. Benevent. *Sunt ejusdem, Agapeti scilicet, literæ ad Leonem Presbyterum & Monachum, & ad Benedictum Presbyterum intrusus Episcopos in Civitatibus Triventina, & Termulense, ad instantiam Joannis Episcopi Beneventani expeditæ; quibus præcipit, ut desistant illas Ecclesias occupatas tenere, declarando non solum eas, sed omnes alias in Beneventano Principatu positas ad Episcopum Beneventanum spectare.* Ex autem literæ scriptæ fuerunt anno 946. Jam igitur ante hunc annum Termularum civitas Episcopatus Sede fuerat decorata; sed tunc ob bellorum infortunia cum esset desolata, Beneventano Episcopo, una cum Triventina, & aliis ad Beneventanum Principatum spectantibus pari calamitate oppressis, commendata fuerat: quod & initio præsentis capitis etiam de Sipontina Ecclesia docuimus. Principio quidem exempta fuit, sed anno 969. a Joanne XIII. Summo Pontifice Suffraganea data est Beneventanæ Metropoli. Cathedralis Ecclesia Termulensis Beatissima Virgini Mariæ, & Basso, seu Bassulo dicata est, cujus Corpus ibidem requiescit. In ea di-

vina celebrant Officia duodecim Canonici, ex quibus Archidiaconus, Archipresbyter, & Primicerius dignitate fulgent: illic vero Animarum curam Archipresbyter gerit. Præter hanc in ipsa Urbe reperiuntur, altera Parochialis Ecclesia, Virorum Cœnobiatia, Xenodochium, & quædam Laicorum Sodalitas. Diœcesis undecim partim Oppida, partim Pagos complectitur: in iis præstant ceteris *Mont-Niger, Mons Mitri, Ripulum, Pessaciatam, Mons Cilphoni, Mons Guglionis, Mons Isilie, cum S. Jacobi, & S. Felicis Pagis.* Sancti Jacobi Pagus utroque jure, spiritali nimirum & temporali Episcopo subest.

XXVIII. *Lesina* Urbs parva, Provinciæ Capitanatæ, ad radices Montis Gargani Aquilonaris condita fuit a Christicolis piscatoribus Lesinæ Insulæ Dalmatiæ, a qua & nomen accepit. Sedet juxta Lacum cognominem, vix 3. milliariibus ab ora Sinus Veneti, & 22. a Manfredonia in Cæciam distans. Destructam ac desolatam fuisse a Sarracenis, refert Frizia ex Petro Razano. Episcopatus dignitate insignita sub ipso fere sui exordio Suffraganea facta est Metropolis Beneventanæ. Sub Pio II. Pontifice Maximo Lesinensem hanc Ecclesiam unitam fuisse, Mensæ Archiepiscopali Beneventanæ scribit Ughellus ex lib. Consistor. anno 1459. ⁽¹⁾ iterum vero sui juris factam, tandem suppressam ejus dignitatem Episcopalem, & unitam Beneventano Archiepiscopatu, una cum Lemisana Diœcesi circa finem decimi sexti seculi. Hic illud minime prætereundum, Lesinensem Ecclesiam nobilitatam fuisse Corporibus SS. Primiani, & Firmiani, Lارينensis Ecclesiæ furto sublatis. Quæ de re in Actis S. Pardi apud Bolan-

N n n 2

[1] Ughellus Tom. VIII. col. 44.

landum Tom. VI. Maii die 26. pag. 372. hæc prodita sunt. *Lefinenfes magno cum impetu Larinum a Sarracenis devaftatum ingreffî, inde abftulerunt Corpora SS. Primiani & Firmiani ibi quiefcentium, & Lefinam deportaverunt.*

Omnes Epifcopatus hæftenus recensiti Beneventanæ Metropoli funt Suffraganei, eorumque nomina defcripta funt in valvis æneis Beneventanæ Ecclefiæ Metropolitanæ, pleraque etiam in Provinciali Romano: ubi pariter inter ejusdem Metropolis Suffraganeos legitur Triventinus Epifcopatus, nunc tamen exemptus, atque uni Apoftolicæ Sedi immediata subiectus, de quo hoc loco paucis differendum arbitror.

XXIX. *Triventum* olim Urbs Samnii, nunc in Comitatu Molifio, prope Trinium fluvium, ad radices Apennini, 12. mill. pafs. a Triventino in Meridiem, Boianum verfus, & 12. ab Æternia in Ortum. Coloniam eo deductam a Julio Cæfare Frontinus testatur: *Triventum oppidum ager ejus in præcifuras & ftrigas eft assignatus poft tertiam obfidionem militibus Julianis. Iter populo non debetur.* Vetuftiffima quidem eft Civitas, cujus origo latet; fed hodie pæne jacens vestigia pristinæ amplitudinis adhuc offendit. Perpauci mortales eam incolunt, Comitatus titulo nihilominus gaudet, olim Caldoræ, uti ex Blondo in Italia Illustrata liquet, nunc nobili Afflictæ Genti jure fiduciario a Neapolitanis Regibus concessa. Vetuftati Urbis congruit Epifcopatus ejusdem vetuftas, quæ feculum faltem quartum attingere videtur. In Catalogo, quem de Triventinis Epifcopis Ughellus inferuit Tom. II. in Appendice, col. 1074. primus collocatur S. Cæstus Epifcopus, quem præcis temporibus huic Ecclefiæ præfuisse ex in-

veterata incolarum memoria narrat Joann. Vincentius Carlantes lib. 3. cap. 6. Hiftor. Samnii: ejusque Corpus in Cathedrali Ecclefiâ reconditum ferunt. Tempus tamen quo Cæstus vixit, ignoratur. Idem Carlantes lib. 1. cap. 18. refert, in hac Ecclefiâ fediffe Epifcopum patriâ Mediolanenſem, cujus nomen nefcitur, Divi Ambroſii temporibus, circa annum 390. a quo ille Capita SS. Martyrum Nazarii & Celfi obtinuerit, quibus Eccleſiam hanc nobilitavit. Arduinus in Indice Geographico Epifcopatum, Tom. XI. Concilior. ver. *Triventinus, in Principatu Ulteriore* plures recenset ab Ughello prætermiſſos: funt vero, Paulus Tribenſis in Concilio Romano ann. 826. de quo agit Tom. V. col. 61. lit. E: Crescentius Tribenſis in Conc. Roman. ann. 853. de quo Tom. V. col. 79. lit. C: Dominicus ab Ughello quidem recensitus anno 879. ab Arduino autem etiam anno 877. de quo Tom. VI. col. 191. lit. A: Qui vero Ughello num. 7. Pontius dicitur, apud Arduinum *Petio Triventinus* appellatur; de quo Tom. VI. Par. II. in fine 2056. lit. E. Vereor tamen ne Paulus, & Crescentius, qui in præfatis Conciliis *Tribenſes* inferibuntur potius vel ad Latium & Campaniam Felicem, ubi Trebenſis Epifcopatus quondam fuit, vel ad Umbriam, ubi pariter Trebienſis Sedes Epifcopalis olim floruit, quam ad Triventinum pertineant. Ut ut fit, illud certum eft Triventinam Eccleſiam vetuſtiſſimam eſſe, atque ſui initio a quavis alia Metropoli exemptam, uni Apoftolicæ Sedi paruiſſe. Statim tamen ac Beneventana Metropolis a Joanne XIII. fuit creata, inter ejusdem Eccleſiæ Suffraganeas etiam Triventina eſt recensita: Verum poſtea Alexandri III. Xyſti IV. aliorumque Summorum, Pon-

Pontificum privilegiis a cujusvis Metropolis jure soluta, rursus Apostolica Sedi proxime est addicta. Cathedralis Basilica SS. Nazario & Celso Martyribus, ejusdem etiam Urbis Divis tutelaribus est consecrata, ubi pretiosa ipsorum Capita argentea in theca asservantur. Decem illic Canonici, quorum quinque dignitate sunt præditi, & alii Presbyteri divinum pensum perfolvunt. Diœcesis perampla quadraginta & septem complectitur Oppida, ipsa Urbe matrice cum nobilitate, tum incolarum frequentia ampliora. Horum præci-

puum censetur *Anglonum* nobile Oppidum, in Diœcesis medietullio positum, olim *Aquilonia* Romanorum dictum, quod civium septem circiter millia alit; quos inter plurimi toga armisque illustres censentur. Ibi Clerus numerosus, septem Parochiales Ecclesiæ, quatuor Religiosorum Cœnobita, unum Sanctimonialium, pluraque Pia loca visuntur. Hoc in Oppido Episcopus Triventinus plerumque commorari solet, ædum ob benigniorem cœli influxum; verum, quia negotiis Diœceseos pertractandis locus commodior habetur.

C A P U T XXIII.

Synopsis.

I. *Irpini* Samnitum sçboles. Nominis ipsorum origo. Hirpinum vetus Gentis oppidum.

II. Pluries adversus Romanos bella gerunt. Confesto bello Punico a Romanis subacti.

III. Hęc regio nunc Principatus Ulterior dicitur. Ejus Metropolis *Compsa*. Livii locus emendatus. *Cossa* Tuscorum, non *Compsa* Hirpinorum, fuit Rom. Colonia.

IV. Proditione Statii civis *Compsa* ad Annibalem defecit. Expugnata dein a Romanis, ac fids militibus tradita. Opinio Francisci Nicolai de *Compsana* colonia tunc instituta exploditur. Livii loca illustrata.

V. Origo *Compsanæ* Ecclesiæ. Ugbelli sententia de Pelagio ejus Episcopo firmatur. In Metropoli Ecclesiasticam *Compsa* erigitur. Beatus *Herbertus* Archiepiscopus sanctitate conspicuus.

VI. Hęc civitas nunc infrequens populo. Diœcesis ampla est. Illic Abbatia nobilis *S. Alennæ* & Feudum ejusdem nominis, ubi Archiepiscopus residet. Alteram Oppidum *S. Andreæ*, ubi pariter Archiepiscopus residet. Alia Diœcesis oppido.

VII. Quinque Urbes *Compsæ* subjeclæ. Muri civitas Episcopi Sedes.

VIII. Sanctus Angelus Longobardorum Urbis altera Episcopalis *Compsæ* suffraganea.

IX. *Bisacium* olim vetus *Romulea*. Urbis est Episcopalis nunc cum præcedenti conjuncta.

X. *Laquedonia* parva civitas Episcopalis. Quidam veterem *Aquiloniam* esse putant. Variæ de hac re opinioniones.

XI. *Satranium* Urbis antiqua *Lucanæ* nunc excisa. Episcopi Sedes fuit, quæ postea *Campaniam* Urbem translata est.

I. Hir-

1942 Orbis Sacer & Profanus

I. Irpinorum Provincia portio quædam est veteris Samnii, ejusque populi Samnitum soboles. A Lupo, qui eos in has Terras duxerat, Hirpinos nomen traxisse docet Strabo, quod Samnites ipsorum parentes Lupum, Hirpium appellent. Cum enim ille prius de Samnitibus differuisset, postmodum subdit: (1) *Ordine debinc sunt Hirpini, & ipsi Samnitica gentis: Qui quidem ex Lupo nomen adepti fuerunt, qui eis in deducenda colonia*

dux oblati est; Samnites enim Lupum vocant Hirpium. Confinis ii autem Lucanis adjunguntur, qui in Mediterraneis habitant. Festus addit, eos sic appellatos, quod Luporum more rapto viverent. De Hirpinis mentionem facit Livius, postea referendus; itemque Appianus Alexandrinus lib. 1. nec non Silius Italicus, dum ait: (2)

Lucanis excita jugis, Hirpinique pubes.

Et infra enumerans populos, qui post Cannensem cladem ad Annibalem defecerant.

*Tum gens Hirpini vana indocilisque quietem,
Et rupisse indigna fidem, ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.*

Caput totius Regionis olim Beneventum, quæ etiam totius Samnii, ut supra vidimus: de quo hæc Plinius tradit: (3) *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspiciatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum: ceteræ Urbes, Compsa, Abellinum, Frequentum, aliæque plures recentes. Vetus quoque Gentis Oppidum Hirpinum, seu Irpinum, quod postea Harpadium nuncupatum fuit, nunc Arpaia, sive Harpaia, excisum, in Monte apud Abellam Oppidum, & Vallem Caudinam: de quo Blondus, Volaterranus, & Leander. Irpinus ager memoratur Tullio, Orat. 3. de Leg. Agrar. in Rullum.*

II. Pluries Hirpini adversus Romanos bellum gessere: primum communi Samnitum, quorum consanguinei erant, confortio, arma in eos sumpserunt. Deinde Hirpinorum, tanta fuit belli gloria, ut separatim a Samnitibus, quasi ab illorum corpore essent avulsi, nominarentur.

Unde illud est apud Livium, Decad. 3. lib. 2. sub finem, ubi Cannensem cladem descripsit, defecisse ad Pœnos in Italia Atellanos, Calatinos, Hirpinos, Samnites, præter Pentros. Et apud Appianum Alexandrinum, bello Marisco, Samnites, & Hirpinos arma adversus Populum Romanum tulisse. Tria Hirpinorum Oppida, quæ a Romano Populo defecerant, vi recepta per M. Valerium Prætorem, refert Livius eadem Decade, lib. 3. Exinde Annibalis & Carthagenensium re in Italia labente, Hirpinos & finitimos populos in deditionem venisse prodit idem Livius: (4) *Isdem ferme diebus & ad Q. Fulvium Consulem Hirpini, & Lucani, & Volscenses, traditis præfidiis Annibalis, quæ in Urbibus habebant, dedidere se se, clementerque a Consule, cum verborum tantum castigatione ab errore præterito, recepti sunt.* Retinuisse deinceps Hirpinos vel extremis temporibus

no-

(1) Strabo lib. 5. paulo ante finem.

(2) Silius lib. 8. & 11.

(3) Plinius lib. 3. cap. 11.

(4) Livius Dec. 3. lib. 7.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIII. 1943

nomen, bellum ipsum Italicum anno U. C. 612. gestum est documento, in quo ejus Gentis præcipue egregia facinora celebrantur.

III. Vetus hæc Hirpinorum regio *Principatus ulterior* hodie nuncupatur, cujus Metropolis est *Compsa*, quam Ptolemæus male Lucanis attribuit. Ad radices Montis Apennini sita est, prope fontes Aufidi amnis, qui eam alluit: solus Italiæ fluviorum secatur Apenninum, ex quo oritur, indeque delapsus Apuliam interfluens, in Hadriaticum Mare se exonerat. Romanorum apud Cannas clade nobilis fuit. De illo Virgilius cecinit *Æneid.* 11.

*Amnis & Adriacas retro fugit
Aufidus undas.*

Hanc Urbem Velleius *Coffam* vocat; quo nomine pariter appellatur in quibusdam Livianæ Historiæ Codicibus, præsertim Venetæ editionis Manutianæ, anni 1572. At Carolus Sigonius Scholiis in lib. 23. Livii ex antiquis Exemplaribus *Compsam* legit, & *Compsanos*, quam etiam lectionem restitutam videmus in recentioribus codicibus, præcipue impressis Lugduni Batavorum ann. 1634. in Officina Elseviriana, lib. 23. pagin. 159. & alibi. Nunc vulgo *Conzo* dicitur. D. Franciscus de Nicolais Archiepiscopus Compsanus, apud Ughelli Continuatore Tom. VI. in addit. col. 799. & seqq. plura de Hirpinorum Gente eorumque Compsana Civitate disserit; atque inter alia asserit, *Compsam*, una cum Pæsto coloniam a Romanis deductam anno U. C. 479. Idipsum etiam Ughellus habet col. 993. quod & Velleio Paterculo probare nititur scribente: *Coffam & Pæstum ab hinc annos fere CCC. Fabio Dictatore* (scribendum potius erat, *Dorsone*) & *Claudio Canina Cofi*. Colonias deductas. Livius item in Epitoma lib. 14.

Colonia ductæ sunt Possidonia, & Cossa. Sed utrumque seseellit *Cossæ* vocabulum, quod cum in quibusdam Livii, & Velleii Codicibus male pro *Compsa* scriptum sit, illud ad hanc Urbem transfulerunt. Sed palam est in locis præfatis apud Livium & Paterculum *Coffam* Etruriæ Urbem, cujus meminere Strabo, Livius, & Plinius, nunc excisam, designari. Nam Sigonius, qui ex melioris notæ codicibus, apud Livium lib. 23. *Compsam* pro *Cossa* legendum admonuit: in Scholiis ad lib. 14. Epitomæ Livianæ, ubi mendum irrepserat in hæc verba: *Coloniæ deductæ sunt Possidonia & Cossa*: illud ita corrigit: *Cossa legendum est*: Velleius lib. 1. *Coffam, & Pæstum Colonias deductas ait, Fabio Dorsone, Claudio Canina Consulibus, & Plinius lib. 3. cap. 5. Cossam Ulcientium coloniam, deductam ait. Ita etiam libri veteres.* Idem Sigonius hoc ipsum magis declarat lib. 2. de Antiq. Jure Italiæ, cap. 5. ubi productis iisdem Livianæ Epitomæ, & Velleii Paterculi testimoniis subdit: anno U. C. 480. *Cossam, & Pæstum Colonia ascripti. Pæstum, quæ & Possidonia Luconorum, Cossa Tuscorum fuit, utraque ad Mare.* Consentanea hæc sunt antiquis optimæ notæ Codicibus, quibus & recentiores Editiones omnino congruunt, in quibus apud Livium hæc Hirpinorum civitas semper *Compsa* vocatur, at videre est lib. 23. qui Decad. 3. pariter tertius est; & lib. 27. seu Decad. 3. lib. 7. In Veneta quidem ann. 1520. per Melchiorum Sessam, & Petrum de Ravanis impressam *Cossa*, ejusque populi *Consani* dicuntur: in altera vero Lugduni Batavorum superius laudata, *Compsa*, & *Compsani* ubique occurrunt; nusquam *Cosa*, seu, *Cossa*, nisi cum de Tuscorum Urbe sit sermo, sicuti in Liviana Epitoma, &

1944 Orbis Sacer & Profanus

& apud Velleium Paterculum, locis ad D. Francisco de Nicolais, & Ferdinando Ughello relatis.

IV. Furente secundo bello Punico, Compsa unius Statii civis sui prodicione a Romanis ad Pœnos transiit. Statius quippe post Apuliæ devastationem in cruentissimo illo Cannensi prælio, clam accivit Annibalem cum Pœnorum exercitu; & sine ullo certamine fugato Trebiano Romanorum Duce, Urbis custode, deditio inde sequuta est, & victicia Annibalis arma usque Capuam convolarunt. Rem narrat Livius initio libri 23. ⁽¹⁾ *Annibal post Cannensem pugnam, castra capta ac direpta, confestim ex Apulia in Samnium moverat, accitus in Hirpinos a Statio pollicente se Compsam traditurum. Compsanus erat Trebius nobilis inter suos, sed premebat eum Compsanorum fastidio familiae per gratiam Romanorum potentis. Post famam Cannensis pugnae, vulgatumque crebris sermonibus adventum Annibalis, quum Compsani Urbe excessissent, sine certamine tradita Urbis Pœno, praesidiumque acceptum est.* Sed postea Annibalis ejusque militum virtute Capuanis deliciis fracta, cum Romani vires reumpuissent, Hirpinorum Oppida a Pœnis occupata, inter quæ & Compsam, armis subegerunt. Deinde vero fugato ex Italia Annibale; in poenam defectionis a Rom. Republica multa Hirpinorum prædia fuisse adjudicata fidis Scipionis Africani militibus, & in subsidium devastationis Compsanae Urbis plusquam mille Romanos fuisse inductos in eandem Compsanam coloniam, asserit laudatus D. Archiepiscopus Franciscus de Nicolais: quod & a Livio traditum affirmat. Verum doctissimum Archipræfulem, uti & antea ipsum, Philippum Ferrarium in Le-

xico Geographico aliosque nonnullos decepit corruptus Livianus Codex, quo usi sunt, in quo pro *Cossani*, & pro *Cossani* male descripti sunt *Consani*, & *Consa*; indeque factum, ut ii Compsam inter Romanas Colonias reponerent. Errorem vero expungunt melioris notæ Codices tum MSS. tum editi, præcipue Venetæ Editionis anni 1572. in *Ædibus Manutianis*; & omnium castigatissimæ Lugduni Batavorum supra memoratæ, in quibus *Cossani*, & *Cossani* passim occurrant. Livii loca a D. Francisco de Nicolais, ceterisque producta, præter ea quæ ex Liviana Epitoma protulimus, duo sunt: primus ex lib. 27. qui est Septimus Decadis tertiæ, desumptus est, ubi inter Colonos, quibus a Senatu gratiæ actæ, quod Romanis adversus Carthageneses auxilia præbuisent, ii præ aliis enumerantur: ⁽²⁾ *Ne nunc quidem post tot secula sileantur, fraudenturque laude sua. Signini fuere, & Norbani, Satriculanique, & Brundisini, & Fregellani, & Luerini, & Venusini, & Adriani, & Firmiani, & Ariminenses: & ab altero *Mari*, Pontiani, & Paesani, & Cossani: & Mediterranei, Beneventani, & Esernini, & Spoletani, & Placentini, & Cremonenses. Harum Coloniarum subsidio tum Imperium populi Romani stetit; iisque gratiæ & in Senatu & apud populum actæ.* Hic non solum *Cossani* expresse nominantur, sed etiam inter Colonos maritimos recensentur; unde & alibi Livius Cossanum Portum memorat: Compsa vero non Urbs maritima est, sed Mediterranea. Alter Livii locus extat lib. 33. qui tertius est Decadis quartæ: ubi hæc legimus: *Cossanis eo die postulantisibus, ut sibi Colonorum numerus augetetur, mille adscribi jussi, dum ne quis in*

eo-

(1) Livius Decad. 3. lib. 3.

(2) Ibidem lib. 7.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIII. 1945

corum numero esset, qui post M. Cornelium, & P. Sempronium Consules hostis fuisset. Non Compfam, sed Cossam mille Romanorum milites Colonos deducit Livius narrat. Hinc Carolus Sigonius in recensendis Romanorum Colonis accuratissimus, lib. 2. de Antiq. Jur. Ital. cap. 5. & alibi, ex præfatis Livii locis docet, *Cossam* maritimam Etruriæ civitatem Coloniam deductam, numquam vero inter Colonias Romanorum. *Compfam* in Hirpinis sitam enumerat. Labente Romanorum Imperio Compfa easdem vices experta est, ac reliquæ Regni Neapolitani civitates; nempe Gothorum primum, dein Longobardorum Principibus servire coacta. Translato postmodum Occidentis Imperio ad Carolum Magnum, ejusque Filios ac Nepotes, proprios Comites habuit; immo & ante id tempus, & quidem ex Longobardorum Gente: deinde ex inclyto Normannorum genere, usque ad Carolum I. Andegavensem, ac reliquos Neapolis Reges, sub quibus perseverarunt quidem Comites Compfani, sed dominio tantum utili ac Feudali præditi; uti refert laudatus D. Archiepiscopus Franciscus de Nicolais. Anno reparatæ salutis 981. Compfam ingenti terræmotu eversam scribit Leo Ostiensis lib. 2. cap. 11. Hoc tempore pæne desolata est, infrequens populo ob aëris inclementiam, quæ olim cum finitimis civitatibus amplitudine & potentia decertabat.

V. Sub ipsis Apostolorum temporibus Compfanos Christianis sacris fuisse initiatos, constans est ejus gentis persuasio; nec firmam ejus rei deesse conjecturam Ughellus censet, quod Romæ propinqua sit. Addiderim & ego, proximas illi Campaniæ & Samnii civitates jam tum Christi Fidem fuisse amplexas, a quibus proinde etiam in Compfam potuit deri-

Pars II. Vol. III.

vari. Quo tempore Compfa Episcopatus Sede primum fuerit exornata minime exploratum est. Primus cujus mentio habetur est Petrus, qui anno 967. hanc regebat Ecclesiam, ut videre est apud Ughellum To. IX. Petro præponit *Pelagium* Compfanum Episcopum, quem asserit interfuisse Synodo Romanæ sub Zacharia Summo Pontifice, anno 743. quod & fusius declarat in Serie Tarentinorum, & Consentinoorum Præfulum, num. 11. & num. 3. idque probat ex pervetusto Codice Bibliothecæ Casinensis Monasterii, Longobardicis characteribus exarato, in quo ejusdem Synodi Acta habentur. Huic quippe Synodo ante *Aufridum Casertinum* subscripsit *Pelagius Compse*. Aliter quidem sentiendum esset ex ejusdem Synodi Actis, quæ extant in Collectionibus Binii, Labbæi, Arduini, ceterisque hætenus impressis, in quibus de Cæsario Tarentino nulla fit mentio; Pelagius Consentinus adnotatur, & Aufredus Tarentinus dicitur. Ceterum ex præfato Exemplari Casinensi Aufredus Consentinus dicendus est; Pelagius Compfanus, & Cæsarius Tarentinus addendus est. Et hæc quidem dignior subscriptionum castigatio commendanda videtur, cum exemplaria omnia, quæ de præfata Synodo Cardinalis Baronius inspexit, mendosissima esse pronuntiaverit, ad annum 743. Quæ itidem Binii, Labbæus, & Arduinus suis Collectionibus Conciliorum adtexuerunt ejusmodi Synodi Acta plurimis scatent mendis, quorum nonnulla ipsi in margine adnotarunt. Initio Compfanus Antistes uni Romano Pontifici immediate subiectus fuit: post constitutum vero Metropolitani Salernitanum, huic Suffraganeus datus est etiam Compfanus. A quo autem ex Romanis Pontificibus Compfa in Me-

O o o

tro-

1946 Orbis Sacer & Profanus

tropolim erecta fuerit, adhuc incomptum est. Ughellus existimat, hanc Urbem ad eam evecam dignitatem, vel ab Alexandro II. vel ab hujus Successore Gregorio VII. nam anno 1051. sub Leone IX. Episcopum Compfanum suffraganeum fuisse Salernitani Archiepiscopi constat ex privilegio ejusdem Leonis Papæ. Primus itaque Archiepiscopus Compfanus fuit Leo, qui sub Gregorio VII. vixit. Ejus fit mentio circa annum 1087. in Historia translationis S. Nicolai, a Joanne Diacono Barenfi descripta, ut videre est apud Beatillum in Historia S. Nicolai Myrensis lib. 6. Inter Compfanos Archipræsules sanctimonia illustis, & miraculis clarus fuit B. Herbertus, ad hanc Insulam evocatus circa annum Domini 1169. quo consecrata fuit Ecclesia Cathedralis Muri ab Roberto Episcopo, jussu Herberti Archiepiscopi Compfani, ut vetus habet monumentum relatum ab Ughello in Serie Muranorum Antistitum, col. 1034. num. 3. in Roberto. Diu Herbertus Compfanam rexit Ecclesiam, & miraculis gloriosus migravit ad Dominum post annum 1180. ejusque Sacrum Corpus marmorea tumba reconditum fuit in Ecclesia Metropolitana: quod anno 1684. repertum fuit, & a D. Caietano Archiepiscopo Caracciolo palam recognitum cum Infulis Pontificalibus, annulo, & Pallio Archiepiscopali; magna autem veneratione colitur die 20. Augusti. Ejus meminit Ferrarius in Catalogo Generali Sanctorum, quem & natione Hirpinum fuisse tradit. Plura item de illo Ughellus col. 999. & seqq. ex monumentis ipsius Ecclesiæ.

VI. Metropolitana Basilica Compfanæ Urbis anno 981. ingenti terræmotu everfa fuit, uti Leo Ostiensis in Chronico refert: inde pluries

ejusdem Templi structura mutata, est, ob immanes alias terræ concussiones crebrius deinceps repetitas. Constans accolarum est traditio, etiam vetustorum Codicum monumentis firmata, in albo ejusdem Metropolitanæ Basilicæ olim plusquam triginta Canonicos fuisse adscriptos: horum numerus hodie ad duodecim tantum est contractus, nempe quatuor Dignitatum, & octo Canonorum. Civitas ipsa partim terræmotibus, partim æris inclementis indies deficit: vix 200. Familiz ibi recensentur: nullum illic seu viro- rum, seu mulierum extat Coenobium. Diocesis est ampla, in qua aliquot olim fuerunt Abbatiz insignes, ac præsertim illa Monachorum Calensium, ubi nunc *Feudum Sancti Menne* dictum, nomenclatione desumpta a frequenti habitatione Sancti Menne Monachi, qui ibi solitariam vitam egit; cujus extat memoria in Martyrologio Romano, die 11. Novembris, & apud D. Gregorium Magnum lib. 3. Dialogor. cap. 26. Sed bellorum incurfionibus desolato Monasterio, Archiepiscopus nomine Sedis Apostolicæ ejusdem possessionem adiit, sicque deinceps ejus redditus Menzæ Archiepiscopali fuerunt additi. Cum autem ob bella incolæ finitimi in hoc oppidum plurimi confugissent, maxime ob æris salubritatem, illic Archiepiscopi Palatium suum ædificarunt, a quo haud procul distat Seminarium Clericorum antiquitus fundatum ad erudiendos pueros, & Ecclesiasticam Disciplinam in Diocesi disseminandam. Templum, in hoc Oppido erectum Divo Caietano Thienensi vices Ecclesiæ Cathedralis tenet, in quo fixum consurgit Pontificale Solium, ibique Archiepiscopus solemnioribus diebus Pontificalia exercet munia. Illud Templum a fundamentis extruxit D. Caietanus
Ca-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIII. 1947

Caracciolus Archiepiscopus, atque Sacris Reliquiis, divite suppellectili, & annuo censu ditavit. Alterum oppidum *Sancti Andreae* nuncupatum, Episcopo & Clero Compfanæ Ecclesiæ dono dedit anno 1161. mense Februarii Jonathas de Balbano Comes Compfanus, cujus Donationis Diploma recitant Ughellus, ejusque Continuatores Tom. VI. pag. 803. In hoc pariter oppido laudatus Archiepiscopus Caracciolus prope vetus & amplum Palatium Comitum, Ecclesiam elegantiam structuræ excitavit, sub invocatione S. Michaëlis Archangeli, quam pariter vice Cathedralis haberi voluit, fixo ibi Pontificali Solio, congruisque redditibus ac sacris ornamentis locupletavit. Duobus hisce oppidis Archiepiscopus præest duplici jure domini, spiritalis nimirum, & temporalis. Quibus adicitur & tertium Feudum, vulgo dictum *Palo-rotundo*, rusticum quidem & infrequens populo, sed Mensæ Archiepiscopali perutile: illud vero in Territorio Civitatis Melphæ situm est, celsitque in Dominium Archiepiscopi Compfani, anno 1209. ob donationem factam a quodam Tracirio Bisante, tunc Domino, seu, ut aiunt, *Barone* civitatis Montis Viridis, favore Ecclesiæ Abbatialis Sanctæ Veneris in eodem loco constructæ, atque antiquitus Mensæ Archiepiscopali unitæ. Ejus autem rei publica Instrumenta in Archivo asservantur.

Præter Feuda nunc recensita, Abbatæ fere 25. cum suis redditibus, majori numero Mensæ Archiepiscopali annexæ sunt, atque in aureo Privilegio, seu Conservatorio Innocentii III. Summi Pontificis descriptæ. Hodie Diocæsis Compfana 24. Oppida complectitur; olim tamen longe plura continebat, quæ ibidem adnotantur, nunc penitus everfæ:

nempe S. Martini prope Bucini oppidum, modo Ecclesiæ Abbatialis: tria alia in finibus Oppidi Caletri, hisce nominibus nuncupata, *Cisterna*, *Cerretoli*, & *Castrum Comitisse*: alia, itidem penitus exciderunt, videlicet *Castrum de Mauritello*, prope locum dictum, *Petrapagnana*; ubi nunc Ecclesiæ S. Mariæ de Mauritello: *Castrum Torricelle*, modo rusticum, eique propinquum alterum, vulgo *Malinvente*, seu *Bouinvente* appellatum: *Castrum Balarum*, prope Oppidum *Caput Sylaris*, *Castrum S. Nicandri*, in confinio vetustissimi Oppidi *Pali-Castrum S. Mariæ in Illice*; nunc ditissima Abbatia Conistorialis: atque alia Oppida penitus destructa. Quæ omnia laudatus D. Franciscus de Nicolais Archiepiscopus Compfanus late describit apud Ughelli Continuatores Tom. VI. pag. 799. & seqq.

VII. Quinque Urbes Episcopatus Sede exornatæ subsunt Compfanæ Metropoli: nempe *Muri Civitatis*, *Sanctus Angelus Longobardorum*, *Bisaccia*, *Laquedonia*, & *Satrianum*, *Murus*, seu *Muri civitatis* in Basilicata est sita, in confinio Principatus Citerioris, prope Apenninum, 12. mill. pass. a Compfa in Eurum, 14. a Marisco in Boream, 20. ab Acheruntia in Occasum distans. Parva est, sed feta populo, nobilis structuræ, ærisque salubritate celebrata; nullam alioqui antiquitatem originis habet, teste Frizia, neque de illius auctore quidpiam traditum reperitur ab iis, qui de Regni Neapolitani Urbibus scripserunt. Comitatus titulo gaudet, sub Gravina Ducis Clarissimæ ac splendidissimæ Urfinæ Gentis suavissimo dominio quiescens. Episcopatus Sedem quando nam adepta sit, minime constat: in ejus Antistitem serie primus ab Ughello recensetur Eustachius Muranus

O o o

Epi-

1948 Orbis Sacer & Profanus

Episcopus, qui anno reparatæ salutis 1059. interfuit consecrationi Ecclesiæ S. Angeli in Vultu prope Melphiensem civitatem, quam Nicolaus II. Papa solemnî ritu peregit, ad preces Roberti Normanni Apuliæ Comitîs. Ejus Cathedralis titulo Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ insignita est; in qua plures Sanctorum Reliquiæ asservantur. Sex Dignitatibus, & octo Canonici ejusdem Capitulum fulget, quos inter Theologus numeratur. Archidiaconus primus est ab Episcopo; quem subsequitur Archipresbyter, cui Animarum cura incumbit, nec defunt minores Clerici, & Seminarium. Præter Cathedralem quatuor aliæ ad sunt Parœciæ, duo Regularium Cœnobîa, & unum Monialium S. Claræ, nec non Xenodochium. Diœcesis ad 16. mill. pass. excurrit; ejusque loca sunt, *Beloano*, *Labella*, *S. Felle*, *Ruvo*, *Cassfelgrande*, *Rapone*, *Rivigliano*, *Romagnano*.

VIII. *Sanctus Angelus Longobardorum*, vulgo, *Sancti Angelo de i Lombardi*, civitas est in Hirpinis, a Compsa 16. mill. pass. recedens, Beneventum versus, a quo 24. abest. A Longobardis conditam ferunt accolæ, & cognomen indicat, tamen lateat tempus. Antea Gentis Ludovici, nunc Imperialis est Marchionatus. Sub Gregorio VII. aut sub Urbano II. Romanis Pontificibus, tum Episcopatus dignitatem, tum civitatis honorificum tulisse cognomen, Ughellus existimat, ac Suffraganeam Compsanæ novæ Metropoli fuisse attributam. Quemadmodum. Urbs ipsa, ita & Cathedralis ejus Ecclesia angustis cancellis clauditur; rebus tamen ad divinum cultum spectantibus ornata, Sancto Antonino Martyri dicata est. Duodecim illic Canonici sacris dant operam, ex qui-

bus tres Dignitate emicant, nimirum Archidiaconus, Cantor, & Archipresbyter, cui cura Animarum commissa est. Duæ aliæ insuper in Urbe extant Parochiales Ecclesiæ; duo item Virorum Cœnobîa, totidem. Laicorum Sodalitæ, & unicum Xenodochium. Ughellus in serie Episcoporum hujus civitatis primo loco reponit Thomam, quem asserit interfuisse Concilio Lateranensi sub Alexandro III. celebrato anno 1179. Verum in Præfatione ejusdem Concilii, quam auctiorem exhibet Tomus XII. Spicilegii Dacheriani, pag. 638. & ex illo Arduinus Tom. VI. Concilior. Par. II. col. 2055. & seqq. post Herbertum Compsanum subscribit *Joannes Sancti Angeli de Lombardis Episcopus*.

IX. *Bisacium*, quæ & *Bisaccia*, Urbs modica Hirpinorum juxta Apenninum in Colle posita, 12. circiter milliariibus a Truento, totidemque S. Angelo Longobardorum distat. Hanc fuisse olim veterem Romuleam ex Itinerario Antonini Cluverius scribit; quam in bello contra Samnites a Romanis gestum fuisse captam direptamque, Livius refert: ⁽¹⁾ *Diven-dita*, inquit, *præda*, *uliro adhortantes Imperatorem ad Romuleam pergunt. Ibi quoque sine opere, sine tormentis, simul admota sunt signa, nulla vi deterriti, a muris, qua cuique proximum fuit, scalis raptim admo-tis in mania evasere. Captum Oppidum ac direptum est: ad duo millia & CCC. occisi: & sex millia hominum capta*. Male Ughellus id contigisse affirmat in Consulatu L. Corneli Scipionis, & Cn. Fulvii Centumali, anno U. C. 455. cum primis enim hoc anno Consules erant Q. Fabius Maximus IV. & Decius Mus III. uti est apud Livium; deinde non anno 455. sed 456. Romu-lea

(1) Livius Dec. 1. lib 10

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIII. 1949

lea capta fuit & direpta, Consulibus L. Volumnio, & Ap. Claudio; quod narrat idem Livius. Romulæ igitur tunc excisæ, postmodum Successisse Bisacium Cluverius putat. Seculo XII. hanc Urbem Episcopatus Sede fuisse exornatam, & Compfanæ Metropoli Suffraganeam adscriptam, liquet ex Concilio Lateranensi antea laudato, cui post Joannem S. Angeli Longobardorum Episcopum, subscriptus legitur Richardus Episcopus Bisacienfis, veluti Compfanæ Metropolis Suffraganeus. Ecclesiæ Cathedralis sub invocatione Nativitatis Beatissimæ Virginis dedicata duodecim habet Canonicos, quorum tres Dignitate fulgent, scilicet Cantor, Primicerius, & Thesaurarius: hæc una Parochialis est. Unicum in Urbe Monasterium virorum, unicum quoque Xenodochium, & quatuor Laicorum Sodalitia reperiuntur. Diocesis angustissima est, duobus Castris, nempe Vallata, & Mora, totidemque Parochialibus Ecclesiis constans, quibus sub Archiepiscopato duodecim alii Sacerdotes inserviunt. Cum autem annui redditus Mensæ Episcopalis tenuissimi essent, quibus Antistes haud poterat suam cum dignitate sustinere personam, Leo X. Summus Pontifex anno 1513. Bisacensem hanc Sedem, cum altera S. Angeli de Longobardis univit: quam unionem aliquanto post interruptam, rursus innovavit confirmavitque Paulus III. anno 1534. adeo ut hodie unus idemque sit Episcopus duplici titulo, S. Angeli nimirum Longobardorum, & Bisacienfis nuncupatus.

X. *Laquedonia* Urbs est Principatus Ulterioris, ad radices Apennini, Ausidum fluvium versus, limitesque Capitanatæ, prope Bisacium, 12. mill. pass. a Melphina in Cæciam,

in planitie sita, vulgo *Cedogna* appellatur. Cum autem in Hirpinorum regione quondam fuerit vetus civitas Aquilonia dicta, quibusdam visum est, veterem hanc Urbem esse hodiernam Laquedoniam: tametsi variz sint de hac re Auctorum opinioniones. Sed prius oportet de veteri illa Aquilonia perpauca præfari. Bello Samnitico fervente deleta fuit hæc civitas, ut eo Samnitum copiz adversus Romanos instructæ convenirent: nam referente Livio: *(1) Tum exercitus omnis Aquiloniam est inditus. Ad XL. millia militum, quod roboris in Samnio erat, convenerunt.* Verum eodem loci paulo post Samnitum exercitus, novis etiam cohortibus auctus a Romanis cæsus est: *Cæsa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta: capta tria millia octingenti, & septuaginta: signa militaria nonaginta septem.* Tum deinde jussu Consulium, qui eo anno, nempe U. C. 459. erant L. Papirius Cursor, & Sp. Carvilius, captam Urbem militibus diripiendam fuisse traditam, moxque incensam, infra idem Livius commemorat: *Uterque ex alterius sententia Consul captum Oppidum diripiendum militi dedit: exhaustis deinde relictis ignem iniecit: eodemque die Aquilonia, & Cominium deflagraverunt.* Instauratam postmodum fuisse Aquiloniam necesse est, cum ejus tamquam sua ætate extantis Ptolemæus meminerit: Plinio itidem lib. 3. cap. 11. *Aquiloniensis* memorentur. At rursus fuisse excisam declarant auctorum opinioniones, qui in ejusdem situ vestigando tantopere laborant. Quibusdam enim est *Agnone* Oppidum in Aprutio: aliis *Anglona* Urbs diruta in Lucania: Briccio est *Carbonara*, vicus Principatus Ulterioris, inter Laquedoniam, & Mon-

(1) Livius Dec. 2. lib. 10.

1950 Orbis Sacer & Profanus

Montem-Viridem, ad Aufdum amnem. Cluverius lib. 4. Antiq. Italiæ, illam vetustum oppidum *Hordeonium*, seu *Erdoniam* putat, cujus meminit Silius lib. 8. Sed Hordeonii ruinæ, & prostrata saxa adhuc cernuntur prope vicum *Erdoniam*, seu *Ardeconem* appellatum, olim Apuliæ Dauniz, nunc Provinciæ Capitanatæ, ad Cerbalum fluvium, 10. milliar. a Bovino in Ortum, 8. ab Afculo in Boream, & 15. a Cidiniola in Occasum, uti observat Baudrandus. Tandem Celsus Cittadinus, & alii, quos sequitur Ughellus, existimant, Laquedoniam esse veterem Aquiloniam. Hanc quoque opinionem relucit Ferrarius, quod situs repugnet: nam ex Livio locus Aquiloniæ erat inter Beneventum, & Luceriam: Laquedonia vero Melphi, & Monti-Viridi proxima est, Bisacio propior ad 3. mill. pass. Aquilonia autem a Benevento 30. mill. pass. & ab Æcis 10. distabat. Quare idem Ferrarius potius extinctam cum Volaterrano arbitrat. Intanta opinionum varietate nihil certo definiri potest. Crediderim ego Laquedoniam inter antiquas Hirpinorum civitates minime recensendam, cum nulla ejus antiquitatis, neque ab accolis, neque ab Historicis proferantur monumenta. Urbs sane paucula est, in qua lares 300. animæ vero plus minus mille censentur. Episcopus tamen Sede decorata reperitur Seculo XII. nam Angelus Laquedonenſis Episcopus interfuit Concilio Lateranenſi sub Alexandro III. anno 1179. ut videre est in laudata. superius ejusdem Concilii Præfatione apud Dacherium, & Arduinum. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ est consecrata; cui duodecim Canonici inferviunt, ex quibus quinque Dignitate

reliquis præstant. Diocæſis perexigua uno Bocchettæ Oppido constat. Nullum neque in ipsa civitate, neque in Diocæſi Virorum, aut Monialium extat Cœnobium.

XI. *Satrianum* Urbs quondam vetus Lucaniæ extitit; unde & Satrianevus equus Horatio memoratur: ⁽¹⁾

Me Satrianeo vestari rura caballo.
Nunc omnino diruta est, vixque ejus apparent vestigia in Basilicata Provincia, in limite Principatus citerioris, ad radices Apennini, 9. miliaribus a Marſico novo in Boream, Potentiam versus, 28. autem a Compsa Metropoli distans. Episcopus Sedes fuit jam a Seculo XII. cum Petrus Satrianenſis Episcopus Concilio Lateranenſi sub Alexandro III. subscripserit. Ecclesia Cathedralis D. Stephano Protomartyri sacra, una cum ipsa Urbe diruta ac solo æquata fuit: in ea nihilominus adhuc servantur Ossa Sancti Feliciani Martyris. Cum ergo hæc civitas rudetibus suis sepulta jaceret, nec Episcopus amplius ibi residere posset; Clemens VII. Summus Pontifex ad preces Caroli Quinti Imperatoris, & utriusque Siciliæ Regis, anno 1525. nobile Oppidum *Campaniam* nuncupatum in civitatem erexit, & Pontificia dignitate nobilitavit, eique Satrianenſem univit Sedem, decrevitque eundem Episcopum duplici titulo & Satrianenſem, & Campanienſem deinceps esse appellandum: ita tamen ut duobus Metropolitibus, juxta duas Diocæſes, quibus præest, obnoxius sit; nempe quoad Campanienſem, Salernitanam, quoad Satrianenſem autem Compſano. In Satrianenſi Cathedrali quondam divinis dabant operam quatuor Dignitates, & duodecim Canonici: hodie manet adhuc Archidiaconi

(1) Horatius lib. 1. Serm. Satyr. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIII. 1951

coni Satrianensis titulus in Oppido *Caggiani* dicto; præbendæ autem Mensæ Episcopali sunt unitæ. Diœcesis quatuor continet Oppida, quæ tribus fere passuum millibus inter se distant. Exiis tria, nempe *Caianum*, *S. Angeli de Fractis*, & *Salvia* temporalis Venuſini Principis subsunt do-

minio: quartum *Petræ Fittæ* paret Marchioni Burgentis. Omnium maximum est *Caianum*, in quo tres Parœciæ reperiuntur: Aliorum vero Oppidorum singula, singulas habent Parœcias. Quamobrem in tota Satrianensi Diœcesi sex tantum Parœciæ recensentur.

CAPUT XXIV.

Synopsis.

I. *Ucanorum origo & limites. Olim Lucanæ limites ampliores. Antiquæ illius Urbes.*

II. *Pars ejus quondam intra Brutios. Regionis fertilitas, & armenta.*

III. *Vile apud Romanos Lucanorum nomen. Causa hujus rei indicatur.*

IV. *Græci antiqui regionis accolæ a Lucanis pulsi. Alexander Rex Epiri in Lucanos exercitum ducit. Post plures victorias, tandem clade accepta interimunt.*

V. *Fœdus cum Romanis initum sæpe frangunt. A Romanis domiti eis servare coguntur.*

VI. *Hodie pars regionis Basilicata dicitur. Gentis mores descripti.*

VII. *Acheruntia Provinciæ Metropolis. Vetus jam excidit. Quæ nunc extat, alio loco sita.*

VIII. *Apostolorum ætate Lucani Christi Fidem amplexi sunt. Plures ibidem Martyres.*

IX. *Acheruntini Præsules primum exempti, a Græcis per vinum Hydruntino subiciuntur. A Romano Pontifice Salernitano Suffraganei dati; dein Metropolitæ facti.*

X. *Acheruntina Basilica princeps SS. Canonis, Mariani, & Laverii*

Martyrum Lipsanis, plurimisque aliorum Reliquiis nobilitatur.

XI. *Mateola Apuliæ civitas Acheruntia unita est, & pari Metropolis titulo ornata. Illam a Metello conditam ferunt. A Græcis primum contra canones, postmodum ab Apostolica Sede legitime Episcopatus honore donata.*

XII. *Quinque Acheruntia subsunt Urbes Suffraganeæ. Venuſia vetus & nobilis civitas. Initio Respublica fuit; dein Romanorum colonia ipsiſs fida. Horatii patria extitit.*

XIII. *A Divo Petro Evangelii lucem accepisse tradunt. Plures illi Martyrio coronati. Episcopatus Venuſinus vetustissimus. Cathedralis ejus Ecclesia cum vetus, tum nova.*

XIV. *Potentia Urbis Lucanæ Episcopi Sedes. Martyrum triumphis fuit illustris. S. Gerardus ejus Episcopus, & Urbis Patronus. Diœcesis Potentina exigua est.*

XV. *Gravina Urbis Apuliæ Ducatus Gentis Ursinæ titulo insignis. Antiquitas ejus Episcopatus expenditur.*

XVI. *Tricaricum Urbis Lucanæ Episcopalis. Illius antiquitas fabulosa. A Græcis Episcopus ipsi attributus citò desit. Seculo XI. a Romano Pontifice Episcopatus honorem obtinuit.*

Ca-

1952 Orbis Sacer & Profanus

Cathedralis Ecclesia SS. Lipsanis decorata.

XVII. *Anglona Urbs Lucaniae Episcopalis nunc diruta. Cathedralis Tur-
siam translata est. Diacesis amplius
nobilita continet Oppida. Insignes illic
Abbatia S. Mariae de Sagittario, San-
cti Angeli Montis Rapari, & S. He-
lie & Anglasi de Carbona.*

XVIII. *Melpbis Urbs Basilicatae.
Exordium ejus vestigatur. Illius Epi-*

*scopus immediate subest Romano Ponti-
fici. Sancti Urbis tutelares. Diacesis
parva, sed nobilis.*

XIX. *Rapolla Urbs exigua Basilica-
tae. Sedes ejus Episcopalis nunc cum
Melpbensi unita est.*

XX. *Mons Pelusius civitas Basilica-
tae. De exordio Sedis ejus Episcopalis
Lucentii opinio reicitur. Illius An-
tistes Romano Pontifici immediate
paret.*

I.

Ucanorum, Hirpi-
norumque fines,
qua ii Mediterra-
nea spectant, inter
se contiguos esse
indicat Strabo lib.

5. cum enim de Hirpinis verba fe-
cisset, statim adiecit: *Confines ii au-
tem Mediterraneis habitant.* Seu jux-
ta Casauboni versionem: *Attingunt
hi Lucanos Mediterraneos.* Quamquam
sequenti libro Lucanis alios assignat
limites, quod latius quondam pate-
ret ipsorum regio: qua de re postea.
Eam Gentem, perinde ac Hirpinos,
a Samnitibus originem trahere, idem
Strabo testatur: ⁽¹⁾ *Lucani quidem,
inquit, ab Samnitibus genus ducunt,
qui superatis bello Posidoniatibus, & eo-
rum sociis, eorum potiti sunt Urbium.*
Nonnulli eos a Brutiis ortos affir-
mant; sed male; nam ipse Strabo,
ceterique Scriptores asserunt, Bru-
tios fuisse Lucanorum famulos ovium-
que pastores, qui postmodum a Do-
minis suis rebellaverunt. Lucanos di-
ctos hos populos alii volunt, a *Luco*
ipsorum Duce, cujus ductu in has
terras sunt profecti: sed obscura
adhuc & ignota hujus nominis pro-
pria origo & interpretatio. Illorum
regio *Lucania* appellatur, cujus li-
mites Strabo, Ptolemæus, & Plini-
us, a Silario fluvio, ad Laum usque
anmem protendunt: *Post Silaris au-*

*tem ostium, inquit Strabo, Lucania
est, & Junonis Argivæ templum,
quod ab Jasone constructum fuit.* In-
fra vero eam ita circumscribit: *Est
vero Lucania inter Tyrrhenum Sicu-
lumque littus interiacens, hinc quidem
a Silari usque Laum, hinc a Meta-
ponto usque ad Thurios; ad ipsam ve-
ro continentem, e Samnitibus usque
ad isthmum, qui a Thurii in Ceri-
los extenditur prope Laum. Stadia
autem sunt ipsius isthmi CCC. Antea
autem maritimum Lucaniae tractum
sic fuerat metitus: Univerfus Lucaniae
magnitudinis tractus, stad. DC. &
quingenta est. Juxtaque Sacellum
Draconis est, qui Comitum Ulyssis unius
extitit. Veteres Lucaniae civitates
Strabo has enumerat: a Silari ad
Laum flumen tenuerunt Lucani, ad
Mare Pæstum, sive Posidonium, Pa-
linurum, Veliam, & Buxentum: in-
tus vero, Volcos, seu Volceium,
Compsam, Potentiam, Blandam,
Grumentum, & Lucaniae caput Pœ-
teliam. Neque vero longe aliter Plini-
us Lucaniae Urbes recenset: ⁽²⁾ *A
Silari, ait, ager Lucanus incipit,
Oppida Pæstum, Græce Posidonia,
Sinus Pæstanus, Oppidum Helia, quæ
nunc Velia, Promontorium Palinurum,
flumen Melpbis, Oppidum Buxentum,
Laus amnis. Idem quoque Mediter-
raneos Lucanorum nominat Asinates,
Bantinas, Eburinos, Grumentinos, Po-
ten-**

(1) Strabo lib. 6.

(2) Plinius lib. 3. cap. 5.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1953

tentinos, Sentinos, Strinos, Tergilanos, Urfentinos, Volcentanos, quibus & *Numestranos* jungit: præterea *Thebas Lucanas*, & *Pandefiam* interiisse prodit, atque illius quidem testem Catonem, hujus vero Theopompum laudat. Regionis Metropolim fuisse *Peteliam* refert Strabo, quam & suo tempore incolis frequentatam affirmat. *Petelia quidem*, ait, *Lucanorum Metropolis putatur, satis ad hoc tempus incolarum habens*. Hanc *Philofetes* & *Melibæa* per seditionem profugus edificavit, egregiis munimentis validam, adeo ut Samnites eam quandoque castellis exadificatis corroborarint. Baudrando creditur esse *Policastrum*, in Calabria ulteriori, versus montes, fontesque *Tacinæ* amnis. Addit Strabo: *Circa loca ipsa Philofetes & vetustas condidit Crimissam*. *Apollodorus quidem in expositione navium Philofetæ mentionem inferens, nonnullos dixisse ait, quod Philofetes ad Crotonitarum agrum profectus, promontorium Crimissam habitari fecerit, & supra illud Oppidum Chonin, a quo Chones incolæ dicti*. Nunc vicus est vulgo appellatus, *lo Ciro*, teste Gabriele Barrio, in ora Calabria citerioris, 10. mill. pass. a Cariathi in Austrum, 6. a Strongulo in Boream. Ipsi adiacet ad 2. mill. pass. Promontorium *Crimissæ*, hodie vulgo dictum, *Capo dell' Alice*, in Sinum Tarentinum excurrens, 4. milliar. a Japygio Promontorio in Occasum, uti Baudrandus affirmat. Ibi pariter *Crimissæ* fluvius juxta Oppidum decurrens in Sinum Tarentinum, ab incolis *Fiumica* nuncupatus. Ex his

apparet, ampliorem quondam fuisse *Lucaniæ* tractum, quam hodie sit. Ceterum regio magna sui parte montuosa est, ac densis obsita silvis; tametsi recentes incolæ eam plurimum excoluerint, ac minus silvestrem reddiderint.

II. Hinc nonnulli existimant, *Lucaniam* olim fuisse partem Magnæ Græciæ, uti Brietius observat: quod tamen verum est de aliqua illius portione: si enim totam veterem illam regionem spectemus, eam extra Magnam Græciam etiam se se effudisse demonstrant Urbes superius ex Strabone, Ptolemæo, & Plinio recensitæ. Quare idem Brietius asserit, *Lucaniam* fuisse partem Magnæ Græciæ, ubi nunc *Basilicata*, cum parte maxima Principatus Citerioris Austrum versus, & parte Calabria Citerioris. Veteres autem ipsius fines hos assignat, a Semptemtrione Silarem fluvium, quo a Picentinis; & Brandanum amnem, quo ab Apulis; a Meridie vero Laum flumen, quo a Brutiis separabatur: ab Ortu Sinum Tarentinum, ab Occasu Mare Tyrrhenum. Memorabilis est divisio Apeninini, & soli fertilitate: uvæ cumprimis ibi adeo prodigiosæ magnitudinis sunt, ut unica vitis dolium sæpe implere tradatur. *Lucana* item pascua apud Horatium pro fertilibus accipiuntur; quæ proinde alendis armentis sunt aptissima: præcipue vero *Lucani Boves* præ sui magnitudine commendantur. Unde & *Lucas Boves* Poëtæ Elephantos appellant. Sic *Nævius* vetus Poëta dixit:

Atque prius pariat Locusta Lucam Bovem.

Silius item *Italicus* ait: (1)

..... moderantem cuspide *Lucas*
Maurum in bella *Boves*

Pars II. Vol. III.

P p p

Quo

(1) Silius lib. 9.

1954 Orbis Sacer & Profanus

Quo pariter nomine memorantur Seneca in Hippolyto, Lucretio lib. 5. & aliis. Rationem hujus appellationis reddidit Plinius lib. 8. cap. 6. *Elephantes Italia primum vidit, Pyrrhi, Regis bello, & Bores Lucas appellavit in Lucanis visos.*

III. Porro Gentis hujus nomen olim apud Romanos vile habitum ac ridiculum indicat Spartianus in *Antonino Caracalla*: is quippe *Lucanicus* cognomen, si Lucanos vicisset, se non aspernaturum, joco aiebat: *Et quum Germanos subegisset, Germanicum se appellavit: vel joco, vel serlo, ut erat stultus ac dement, asserens, si Lucanos vicisset, Lucanicum se appellandum.* Significare nempe voluit, nullum adeo vile, aut ridiculum populi nomen posse inveniri, ut cognomen ab eo ductum velit refugere, si eum populum vicisset. Quid autem insit ridiculi in hoc cognomine, obscurum non est: nam inter *edulia* genus quoddam fuit intestini far-

ti, quod *Lucanicam* vocabant: a qua Romanos, homines ventri atque abdominatos *Lucanicos* vocitare consuevisse, prodit Ammianus Marcellinus lib. 28. De hujusmodi farcininis genere in Lucania primum factum, unde nomen derivatum, disserunt Joannes Meursius ad Arnobium lib. 3. cap. 12. ubi etiam de Phaliscis agit, qui *ventres porcinos* dictos paraverunt; Ludovicus Nonnus Diareticon lib. 2. cap. 14. Raderus ad Martialis lib. 4. Epigramm. 45. ad versum:

Et Lucanica ventre cum Falisco.

Ad utrumque pariter alludit Statius lib. 4. silv. 9. vers. 35.

Non Lucanica, non graves Falisci. Ambo autem ii Poeta agunt de muneribus Saturnalibus. Quemadmodum autem hodie, sic olim oras patinae habentes pultem ex tritico circumdedisse hoc fartum, ex Martialis Epigrammate, cujus lemma, *Lucanice*, exploratum est: (1)

*Filia Picenae venio Lucanica porcae,
Pulvis hinc niveis grata corona datur.*

IV. Sed ut ad institutum redeam: antequam Lucani has terras incolerent, Græcos illas tenuisse, indeque a Samnitibus, eorumque Sobole Lucanis pulfos, auctor est Strabo lib. 6. ubi & belli, & Græcorum

excidii causam pandit: (2) *Juxtaque Sacellum Draconis est, qui comitum, Ulyssis unus exstitit; statim prosequitur: De quo illud Italici vulgatum est oraculum.*

Olim Laio cadet heu plebs multa Draconi.

Ibi enim Græci qui in Italia erant populi, adunato exercitu, re male gesta, a Lucanis deleti sunt. Hæc sunt ad Tyrrhenum litus Lucanorum loca, quæ initio quidem alterum nequaquam attigerant Mare, verum omnia Græcorum tenebantur imperio, qui Tarentinum habent sinum, nec dum ulli ante Græcorum adventum usquam Lu-

cani versabantur; ceterum Chones & Oenotri loca ipsa colebant. Cum autem res Samnitica eo magnitudinis crevisset, ut & Chones & Oenotros ejecissent, Lucanos eam in partem colonos Samnites deduxerunt. Hac igitur Italiae regione Græcis erepta, Lucani initio populari regimine gubernabantur; verum ubi appeti bellis cœperunt,

(1) Martialis lib. 13. Epigramm. 35.

(2) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1955

runt, Rex ab illorum Magistratu fuit adlectus; ac tandem a Romanis subacti, horum Imperio paruerunt. Sunt hæc ab eodem Strabone tradita: *Hi autem, nempe Lucani, cum alio tempore populari statu regerentur, ingruentibus bellis, Regem Magistratus ipsi deligebant; nunc gens tota Romana est.* Quo autem pacto Lucani in Romanorum potestatem venerint, nunc est inspicendum. Alexander Rex Epiri classe Italiam appulsus, in Lucanos bellum movit, a Pacto ipsorum Urbe excursionem faciens: (1) pugna commissa, eo in certamine superior Alexander, incertum qua fide culturus, si perinde cetera processissent, pacem cum Romanis fecit, quorum exercitus tunc in agro Sidicino conlitterat. Eo bello Epiroensi terribi Lucani, quodque aliud a Samnitibus metuerent, Romam venerunt, orantes ut in fidem acciperent, si a Samnitibus armis defensi essent, se sub imperio Populi Romani fideliter atque obedienter futuros. Missi tum ab Senatu legati, denuntiaturumque Samnitibus, ut eorum populorum finibus vim absternerent; valuitque ea legatio, inquit Livius, non tam quia pacem volebant Samnites, quam quia nondum parati erant ad bellum. Inter hæc, Alexander Rex Epiri novum in Lucanos bellum movet, tametsi fata imminerent sibi a Lucanis necem prænuntiassent. Rem Livius sic narrat: (2) *Accito a Tarentinis Alexandro in Italiam data disilio erat, caveret Acherusiam aquam, Pandosiamque Urbem, ibi factis ejus terminum dari, eoque ocyus transmisit in Italiam, ut quammaxime procul abesset Urbe Pandosia in Epiro, & Acheronte amni, quem ex Molosside defluentem in stagna inferna accipit Theprotius sinus. Ceterum (ut ferre) fugiendo in*

media fata ruitur, quum sæpe Brutias Lucanasque legiones fudisset: Heracliam Tarentinorum coloniam, Consentiam ex Lucanis, Sipontumque Brutorum coloniam, ac Erniam, alias inde Alefapiorum & Lucanorum cepisset Urbes, & trecentas familias illustres in Epirum, quas obsidum numero haberet, misisset, baud procul Pandosia Urbe, imminente Lucanis ac Brutiis finibus, treis tumulos aliquantum inter se distantes insedit, ex quibus excursiones in omnem partem agri hostilis faceret, & ducentos fere Lucanorum exules circa se pro fide habebat, ut pieraque ejus generis ingenia sunt, cum fortuna mutabilem gerentes fidem. Imbres continui campis omnibus inundantes quum interclusissent trifariam exercitum a mutuo inter se auxilio, duo præsidia, quæ sine Rege erant, improvise hostium adventu opprinnuntur, deletisque ejus ad ipsius obsidionem omnes conversi, inde ab Lucanis exulibus ad suos nuntii missi sunt, pactoque reditu promissum est Regem aut vivum aut mortuum, in potestatem daturus. Ceterum cum deletis ipse egregium facinus ausus per medios erumpit hostes, & Ducem Lucanorum comminus congressum obruncat, contrahensque suos ex fuga palatos pervenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aque abstulerat, indicantem iter, quem quum in certo vado transiret agmen, fessum metu ac labore miles, increpans nomen abominandi fluminis, jure Acherous vocaris, inquit. Quod ubi ad aures accidit Regis, adiecit extemplo animum fati suis, sublititque dubius, an transiret. Tum Sotinius minister ex Regis pueris, quid in tanto discrimine periculi cunctaretur? Interrogans, indicat Lucanos insidias querere locum, quos ubi respexit Rex procul grege, facto venientes, stringit gladium, &

PPP 2

per

(1) Livius Decad. 1. lib. 8.

(2) Idem loc. citat.

1956 Orbis Sacer & Profanus

per medium amnem transiit equum. Jamque in vadum egressum eminus veruto Lucanus exultans figit, lapsus inde cum inhaerente telo corpus examine detulit annis in hostium praesidia. Ibi sæda laceratio corporis facta, namque præciso medio, partem Consentiam misere, pars ipsis retenta ad ludibrium.

Anno
U.C. 417.

V. Post Alexandri necem, cum bellum a Romanis adversus Samnites indictum esset, Lucani una cum Apulis sœdus cum Romana Republica pepigerunt. De quo hæc Livius: *Lucani atque Apuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano Populo fuerat, in fidem venerunt, arma virosque ad bellum pollicentes, sœdere ergo in amicitiam accepti.* Sed vix inita ea societas Tarentinorum, consilio abrupta est, ad fraudem molendam concitata Lucanorum juventute: nempe quidam Lucanorum juvenes pretio acciti a Tarentinis, clari magis, quam honesti, inter se militari ipsi virgis, quum corpora nuda intulissent in civium cœtum, vociferati sunt, se quod castra Romana ingredi ausi essent, a Consule virgis cæsos, ac prope securi percussos esse. Deformis suapte natura res quum speciem iniuriæ magis, quam doli præferret, concitati homines cogunt clamore suo Magistratus Senatum vocare, & alii circumstantes concilium, bellum in Romanos poscunt, alii ad concitandam in arina multitudinem agrestium discurrent. Legati ad Samnites missi societatem ineunt, pacti simul mutuis armis Romanos lacerare. Brevi dein cognita fraus est, sed amissa omni de se potestate, nihil ultra, quam ut poeniteret frustra, restabat. In eos versa Romanorum arma; nam anno U. C. 436. repentino adventu Q. Æmilii Cos. Nerulum vi captum est. Qua-

re Lucani consilia inter se agitarunt poscendæ a Romanis veniæ, petendique contra Samnitium excursions auxilii. Id actum L. Cornelio Scipione, & Ca. Fulvio Cos. refert Livius: (1) *Principio, inquit, bujus anni Oratores Lucanorum ad novos Consules venerant questum, quia conditionibus perlicere se nequicrunt ad societatem armorum, Samnites infesto exercitu ingressos finis suos vastare, belloque ad bellum cogere, Lucano populo satis superque erratum quondam, nunc ita obstinatos animos esse, ut omnia ferre ac pati tolerabilius ducant, quam ut umquam postea nomen Romanum violent.* Orare Patres, ut & Lucanos in fidem accipiant, & vim atque injuriam ab se Samnitium arceant, se quamquam bello cum Samnitibus suscepto necessaria jam facta adversus Romanos fides sit, tamen obfides dare paratos esse. Brevis consultiatio Senatus, ad unum omnes jungendum sœdus cum Lucanis, resque repetendas ab Samnitibus consent. *Benigne responsum Lucanis istumque sœdus.* Eo in sœdere mansisse videntur usque ad annum U. C. 463. quo cum Samnitibus, & Brutiis, & Tarentinis tum Populi Romani hostibus junctis armis, pluribus a Romanis præliis victi sunt. Triumpharunt de iis Consules M. Curius ann. 463. C. Fabricius ann. 475. Postero anno C. Junius Brutus; in sequenti Q. Fabius Gurgus, deinceps L. Lentulus, & C. Claudius Canina, & demum anno 481. Sp. Carvilius, & L. Papius. De his in Liviana Epitoma, lib. 11. 12. 13. 14. Domiti tot præliis Lucani, nihil deinceps contra Romanos ausi sunt, ad annum usque 538. quo cum Romani ad Cannas ingenti clade ab Annibale cæsi fuissent, Lucani, uti & Samnites, & finitimi populi ad Victorem Anniba-

lem

(1) Livius Decad. 1. lib. 10.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1957

lem defecerunt. ⁽¹⁾ Sed ubi Romanorum res erigi, Pœnorum vero labi coeperunt, cum Fabius Maximus V. & Q. Fulvius Flaccus IV. Consules, anno U. C. 545. Annibalis copias fuissent, ⁽²⁾ tunc ad Q. Fulvium Consulem Hirpini, & Lucani, & Volscientes traditis prædiis Annibalis, quæ in Urbibus habebant, dediderunt se se; elementerque a Consule cum verborum tantum castigatione oberrorem præteritum accepti. Verum excitato postmodum bello Sociali, eo pariter Lucanos implicitos fuisse Liviana Epitoma lib. 72. & Appianus Alexandrinus testantur. Mox a Gabinio Legato expugnatis ipsorum Oppidis in potestatem Populi Romani rediere. Ceterum, si Straboni credimus, ⁽³⁾ post defectionem ad Annibalem Lucani non sine dedecore compulsi sunt Romanis inservire: siquidem Strabo tradit, Brutios, Picentinos, & Lucanos ita depresso, ut pro militibus cursores publicos & tabellarios agerent.

VI. Hodie pars maxima veteris Lucaniæ ea Regni Neapolitani Provincia clauditur, quæ *Basilicata* appellatur. Ea autem jacet inter Principatum Citeriorem, Calabriam, Sinum Tarentinum, Terramque Barensem. Cœlo satis clementi fruitur, duobus irrigata fluminibus Syri & Aëre late alveo rapidis & ubique

undosis in Sinum Tarentinum se se exonerantibus. Nonnulli sterilem incultamque hanc regionem vocant: alii melius Ughellus Tom. VII. col. 1. & 2. omnibonorum genere adfluentem esse ait, frumento, vino, oleo, caseo, fructibus, animalibus quadrupedibus, volucribus, piscibus, lignisque ad struendas fabricas aptissimis. Gentis mores ita describit: ad labores patientissima est, verborum prodiga, Religionis Catholicæ, quam Apostolorum temporibus accepit, tenacissima, suorum Antistitum perquam observantissima; ingeniosa est, plurimumque valet in disputationibus; siquis vero ingenii nervus intenderit, nec qua patet terrarum Orbis genus hominum est liti ac contentionibus forensibus magis additum, quam hujus regionis incolæ. Pars eorum colendis agris, pars eorum, boum vaccarumque armentis, ovium, caprarum, ac suum gregibus alendis studet; pauci autem mercaturæ intendunt.

VII. Urbis regionis caput fuit *Acheruntia*, quæ etiamnum Metropolis est Ecclesiastica, vulgo *Acerenza*, rudioribus vero, *Cirenzia* nuncupata. In monte posita erat, eminentiori Apennini colle utrumque Mare prospectans. Quod autem edito in Monte sederet, Horatius *nidum* appellat: ⁽⁴⁾

. mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acheronticæ,
Saltusque Bontinos, & arum
Pinguē tenent humilis Erenti.

Quæ carmina Turnebus exponens recte observat, Poëtam nidum celsæ Acheronticæ ideo dixisse, quoniam in monte sita erat. Imitatus est Mar-

cum Tullium, qui *Ithacam*, ob eandem causam *nidulum* vocat: ⁽⁵⁾ *Tanta vis patriæ est, inquit, ut Ithacam illam in asperissimis saxulis, tanquam*

⁽¹⁾ Livius Dec. 3. lib. 2. in fine.

⁽²⁾ Ibid. lib. 7.

⁽³⁾ Strabo lib. 5. in fine.

⁽⁴⁾ Horatius lib. 3. Carm. Od. 4.

⁽⁵⁾ Cicero lib. 2. de Orat.

1958 Orbis Sacer & Profanus

nidulum affixam, sapientissimus vir immortalitati ante poneret. Romano Imperio jam ad declinationem vergente, sedes Gothorum extitit sub Præfecto Mona, a Narsete tamen Justiniani Augusti Duce Imperio reddita est. (1) Gromoaldus Archiebis Beneventani Principis filius, post captum a Carolo Magno Desiderium Longobardorum Regem Acheruntiam funditus evertit, uti refert Camillus Peregrinus in Histor. Princip. Longobardor. Tom. II. Rer. Italicar. pag. 238. Denuo tamen illam extruxit, moenibus circumdedit, Prætorio, Palatio, & Templo decoravit. Urbs sane quondam celebris, ampla & populo frequentata, totiusque regionis propugnaculum fuit, sed terræmotu collapsa omnino excidit. Quæ vero nunc eodem insignita nomine cernitur, non eo in situ est, in quo primitus secundum Eustachium in lib. de Situ Urbium erat, ut Frizia scribit. Hodierna porro Acheruntia prope Bradanum fluvium ad radices Apennini condita est, 10. mill. pass. a Venusia in Eurum, & 28. a Mateola in Occasum distat. Angustis circumdata muris, paucos habet incolas; nihilominus Ducatus titulo Pinellæ Gentis, & Metropolitanæ Sedis dignitate honestatur.

VIII. Apostolorum ætate Acheruntinos, ac reliquos Lucaniæ populos Christianam Religionem amplexos esse, antiqua fert ejusdem Gentis traditio a majoribus derivata. Quod pariter testatur Martyrum sanguis in ea effusus: nam Sancti Martyres Vitus & Modestus in Lucania ad Silarim fluvium passi sunt, uti in ipsorum Actis, apud Surium Tom. III. in Martyrologiis Bedæ, Ufuardi, Adonis, & Romano proditum est ad diem 15. Junii, ubi legimus: *In Lucania apud Silarum flumen natalis San-*

ctorum Martyrum Viti, Modesti, atque Crescentie, qui sub Diocletiano Imperatore illuc delati, ibidem post ollam ferventis plumbi, post bestias & catastas divina virtute superatas, cursum gloriosi certaminis peregerunt. Illustres itidem Martyres fuerunt Hyacinthus, Quinctus, Felicianus, & Lucius quorum memoria in Martyrologio Romano die 29. Octobris his verbis recolitur: *In Lucania Sanctorum Martyrum Hyacinthi, Quincti, Feliciani, & Lucii.* Errant autem, Ferrarius, & Franciscus Maria Florentinus dum asserunt, Ufuardum, Julii scripsisse pro Lucii; nam discretis verbis ait: *In Lucania Provincia, Sanctorum Martyrum Hyacinthi, Quincti, Feliciani, & Lucii.* Non minus errant ii, qui *Lucanæ*, aut *Lucensæ* Urbi hos Martyres adscribendos somniant; omnia quippe Martyrologia, nedum Romanum, & Ufuardianum, verum etiam Hieronymianum, & Rabani, sicuti etiam Ferrarius, Florentinus, & Bollandi Continuatores in Notis ad Ufuardi Martyrologium Lucaniæ Provinciæ illos accensent. Baronius in Notis ad Martyrologium, Romanum, eumque imitatus Ughellus Tom. VII. col. 4. cum apud Divum Gregorium in Regesto lib. 7. Indiæ. 2. epist. 12. legant, mentionem fieri Reliquiarum S. Hyacinthi Martyris, putant, eum de hoc Lucano esse loquutum. Sed falluntur, siquidem ut observant Ferrarius, & Bollandi Continuatores supra laudati, Gregorius Magnus eo loci, non hunc, sed alium Hyacinthum Martyrem indicat, qui in *Sabinis* celebris est, coliturque die 9. Septembris, quo die de ipso & Sociis agunt Beda, Ado, Ufuardus, Martyrologium Romanum, ibique Baronius ipse. Quo autem in Lucaniæ Oppido, quoque tempore Hyacinthus & Socii

ago.

(1) Blondus Dec. 1. lib. 7. cui dicitur Acherusia, itemque Sigonio.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1959

agonem suum consummaverint, prorsus latet. Inter Lucanæ Martyres ab Ughello ⁽¹⁾ etiam recensentur Sanctus Marianus, & Sanctus Laverius, quem itidem col. 16. S. Leucium vocat, & anno 312. apud antiquum Grumentum coronam Martyrii percepisse tradit.

IX. Acheruntina Sedes antiquissima est, cujus primus Episcopus in Diptycis ejusdem Ecclesiæ memoratur Romanus, quem vixisse tradunt circa annum 300. & 29. annis Acheruntia præfuisse. Initio quidem Acheruntini Antistites uni Romano Pontifici immediate parebant; sed postmodum, teste Luitprando, per impii Nicephori Phocæ Imperatoris dominandi libidinem, & Polyucti Patriarchæ Constantinopolitani insolentiam Hydruntino Præfuli fuerunt subiecti: interdum vero ex legitima Romanorum Pontificum auctoritate Archiepiscopo Salernitano Suffraganei sunt attributi: quem etiam Salernitanum Archipræfulem Acheruntini post adeptam Metropolitanam dignitatem, tamquam Primatem suum ex Urbani II. Diplomate venerati sunt, uti docet Ughellus col. 7. & seq. Ab anno autem 993. usque ad annum 1051. Acheruntinus Antistes Suffraganeus fuit Salernitano; ab hoc anno, aut paulo infra sub Nicolao II. ad Metropolitanum fastigium evehctus est: Gerardus enim hujus Sedis Archiepiscopus subscripsit Privilegio Roberti Guiscardi Ducis Calabriae concessio Ecclesiæ S. Joannis de Salo Venusinae Diocesis anno 1063. Arnoldus ejus successor ab Alexandro II. privilegio exornatus est, anno 1067. sub Urbano autem II. anno 1099. idem Arnoldus iustus est venerari Salernitanum tamquam suum Primatem; uti idem Ughellus relatis horum Pontificum Litteris demonstrat.

Porro Alexander II. in suo Diplomate, anno 1067. edito, Arnoldo jampridem Metropolitana dignitate aucto, eandem ipsi confirmat, ⁽²⁾ una cum *Parochiis suis & Civitatibus, Venusio scilicet, Monte Milone, Potentia, Tulbitti, Tricarico, Monte Pelusio, Gravina, Alatera, Oblano, Turri, Turiso, Latiniano, S. Quirico, Virola, cum Castellis & Villis, Monasteriis ac Plebibus. Pallium autem Fraternitati tuae ex more ad Missarum solennia celebranda, sicut concessum est Antecessoribus tuis, concedimus, videlicet in Natali Domini, &c.* De Archiepiscopo Acheruntino sæpe occurrit mentio in Regest. Vatic. & in cap. cum clam, de Test. in cap. si de collus. de reg. Eccles. & in cap. cum olim, de Cleric. Coniug.

X. Basilica Metropolitana satis magnifica atque nobilis structurae Deiparae Virgini in Cælum Assumptæ, & Divo Canonici Episcopo & Martyri consecrata est. In ea divinis dant operam Archidiaconus, & Cantor dignitatibus insignes, duodecim Canonici, alique inferiores Presbyteri & Clerici. In Crypta ejus subterranea, quam sub confessione vocant, tria erecta sunt Altaria, in quorum medio reconditum ferunt Corpus Sancti Canonici Episcopi & Martyris. Fuit is Episcopus Africanus, qui grassante Diocletiani & Maximiani persecutione, a Præfeto Idolorum cultore variis dirisque tormentis cruciatus, dum in eum capitalis sententia lata esset, ab Angelo inde ereptus, & apud Atellam Campaniæ civitatem delatus, cum ibi miraculis, & prædicatione plurimos ad Christum convertisset, a Satellitibus Imperatorum quæsitus ad necem, sed mirabiliter ipsorum oculis, quamvis præsens adefset, occultatus, tandem in confessio-

ne

(1) Ughellus Tom. VII. col. 10.

(2) Ibid. col. 2.

1960 Orbis Sacer & Profanus

ne Christiani nominis ad Deum migravit. Acta hujus Sancti Episcopi & Martyris ex monumentis Acheruntinae Ecclesiae Ughellus in publicam lucem emisit, Tom. VII. a col. 17. ad 34. Sacrum ejusdem Corpus Atella Acheruntiam transtulit Leo ejus nominis secundus Episcopus Acheruntinus, Vir sanctimonia clarus, qui circa annum 776. huic Ecclesiae praefuit, constructoque in ejus honorem Templo, sacras ibi exuvias reposuit. Hunc Divum suum Tutelarem Acheruntini colunt. Ad Sacra-rii Aram requiescit Corpus S. Mariani Martyris, mirabiliter ibi reperi-um die 30. Maii ann. 1613. Joanne Spilla tunc Archiepiscopo. Hac itidem in Urbe asservatur pars Cor-poris Sancti Laverii Martyris, quem Ughellus asserit apud antiquum Gru-mentum Martyrii coronam fuisse adep-tum, sub Magni Constantini Imperio; quo autem in loco, quave in Ecclesia sacra ejus Lipsana sint re-con-dita ignorari; tamen Acta Bea-ti Martyris narrent, translata fuisse in Ecclesiam Divi Joannis Baptistae memorato Leone Secundo Episcopo, quae hodie Sancti Laverii appellatur. Laudata vero Basilica Metropolitana nobilitatur triginta supra centum San-ctorum Reliquiis, quas inter insi-gnes sunt, particula Ligni Sanctae Cru-cis; ossa B. Jacobi Apostoli, Divi Antonii Abbatis, & Dens S. Catha-rinae Virginis & Martyris. Unica tantum in civitate adest Paroecia, eaque ipsa Basilica Metropolitana: duo Virorum Cœnobia, aliaque non-nulla Ecclesiae & Sacra Loca. Diœce-sis Acheruntina latissime patet, quam-quam decem tantum Oppida conti-neat, pluraque Pia Loca & Monaste-ria. Oppida sunt *Montis Caveosi*, quod a Metropoli distat 42. mil. paf. *Genesil*, 48. *Laseritil*, *Bernalde*, 54. *Turris Montis*, 58. *Tysitil*, 50. *Vigiani*, quod

Ferandinam vocant; *Pomeriaci*, *Mil-lioniani*, 30. *Gripfolæ*, milliariibus 32. distantium. Iis autem in Oppidis Matrices Ecclesiae numerosum Cle-rum, populum, suosque Archipres-byteros habent, qui die 25. Maii Divi Canonis tutelaris festo in Me-tropolitana Acheruntina obedientiam & subiectionem Acheruntinae Eccle-siae ex vetusto more solent exhibere.

XI. Quoniam vero Acheruntia partim bellorum incommodis, par-tim aliis infortuniis a pristino splen-dore & amplitudine exciderat, adeo ut vix nunc Familiis quadringentis constet; *Mateola*, quae civitas fuit olim ipsi subiecta, Acheruntiae Me-tropoli unita est, pari & ipsa simul Metropolis titulo insignita. Est por-ro *Mateola* nobilis civitas Apulæ Peucetiae, vulgo *Matera* nuncupata, in Lucaniae confinio, nunc Provin-ciae Hydruntinae attributa, ad amnem *Canapro* dictum, in limite Basilicae: declivo loco, fere medio duarum, amœnissimarum vallium est posita. Acheruntia 30. mil. paf. in Ortum, totidem Taranto in Occasum, & 25. Bario in Meridiem recedit. De illius origine nihil veteres produnt; quæ-que apud incolas hac de re vulgata sunt, a suis majoribus se accepisse dicunt. Nonnulli ab accolis Meto-ponti, & Heracleæ, vetustissimarum Samnii Urbium ædificatam ferunt; alii a Q. Metello Romanorum Con-sule conditam volunt, atque ab eo *Meteola* nomen obtinuisse, postmo-dum corrupto vocabulo *Mateolam*, & *Materam* dictam. Metellanam, turrim vetustissimam prope muros hujus civitatis adhuc conspicui tradunt. Unus Plinius ex antiquis de *Mateo-lanis* mentionem facit lib. 3. cap. 11. *Ex Gargano*, inquit *Mateolani*. Ro-manis primum paruit; dein Græcis, quorum Sedem aliquando fuisse Fri-zia testatur: Græcis successerunt Lon-

go.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1961

gobardi, iis Saraceni, quibus ex-
 citis iterum ad Græcorum Imperium
 transit. Anno 1042. Comes Mate-
 ræ creatus est. Inde Normannis, po-
 stea Suevis, Gallis, Hispanisque ces-
 sit. Plures viros sanctimonia, & eru-
 ditione insignes ex hac Urbe prodie-
 runt; nempe S. Joannes Pulsanensis
 Cœnobii Abbas, qui sub Innocen-
 tio II. ad Superos evolavit, anno
 1139. B. Eugenia, Monasterii San-
 ctæ Agathæ Ordinis Divi Benedi-
 cti, vita functa anno 1093. Hilarius
 Abbas S. Vincentii de Vulturno, qui
 in pace quievit, ann. 1045. Vitus
 Ordinis Prædicatorum insignis Theo-
 logus: Thomas Stilianus, Eques Hiero-
 solymitanus celebris Poëta, qui
 inter cetera sui ingenii monumenta,
 de Mundi creatione scripsit. Dum
 huic Civitati Græci dominabantur,
 Polyeuctus Patriarcha CP. acceden-
 te auctoritate Nicephori Phocæ Im-
 peratoris, facultatem impertiit Hy-
 druntino Antistiti novum Materæ Epi-
 scopum ordinandi, teste Luitprando
 Cremonensi apud Ughellum. Ve-
 rum ea institutio legitima carens po-
 testate diu non stetit, neque deinceps
 sive in Conciliorum Actis, sive
 in Romanorum Pontificum epistolis
 & tabulariis ulla Materensis Episco-
 pio obvia est mentio. Quæ autem non-
 nulli proferunt instrumenta, quibus
 suadere nituntur, Seculo XI. prop-
 rium Episcopum Materæ præfuisse,
 ea supposititia esse, recte admonet
 Ughellus col. 13. Et quidem in lau-
 dato superius Alexandri II. Diplo-
 mate Matera inter Dioceseos Ache-
 runtina Parœcias, non inter Episco-
 pales Sedes Suffraganeas enumerat-
 ur: atque ita mansit usque ad In-
 nocentii III. Pontificatum. Is quip-
 pe anno 1203. ut Andreæ Acherun-
 tino Archipræsuli, qui in desolata
 ac propemodum habitatoribus desti-

Pars II. Vol. III.

tuta Acheruntia suam dignitatem tue-
 ri decenter nequibat, aliqua ratione
 confuleret, Materanam Divi Petri
 Ecclesiam Cathedralem constituit,
 ac priori Acheruntinæ junxit, adeout
 sub uno eodemque Archipræsule per-
 petuo permaneret. Nonnullæ quide-
 m posthac dissensiones excitatæ
 sunt, ob quas necesse fuit unionem
 hanc haud semel rescindere; verum-
 tamen tractu temporis sedatæ sunt,
 hodieque unio illa perseverat: hac
 tamen lege, ut Archiepiscopus, dum
 Acherunti degit, se Acheruntinum,
 & Materanum; dum vero Materæ
 commoratur, Materanum, & Ache-
 runtinum inscribat. Cathedralis Ma-
 teræ Ecclesia magnificentissime ex-
 structa est, in qua divinum censum
 persolvunt viginti septem Canonici,
 & tres Dignitates, nempe Decanus,
 Archipresbyter, & Cantor: alii item
 plures Presbyteri, & Clerici illic in-
 serviunt. Quatuor in ipsa Urbe sunt
 Parœciæ: quinque Religiosorum Cœ-
 nobia; duo Sacra Monialium septa;
 aliæ Ecclesiæ, piæque loca. Civitas
 populo frequentata est; nullam ta-
 men peculiarem habet Diocesim.

XII. Quinque Urbes Suffraga-
 neæ subsunt Acheruntinæ Metropoli,
 quarum aliæ ad Lucaniam, seu Ba-
 silicatam; aliæ ad Apuliam spectant.
 Sunt hæc, *Venusium*, *Potentia*, *Gra-
 vina*, *Tricaricum*, & *Anglona*. *Ven-
 usium*, quæ & *Venusia*, vulgo *Veno-
 sa* dicitur, Urbs olim Apuliæ Peu-
 cetiæ, in Lucaniæ confinio, nunc in-
 tra Basilicatæ limites, ad radices
 Apennini montis sita est, 12. mil-
 pass. Acheruntia in Boream, 45. Ba-
 rio in Occasum, Compfam versus 25.
 & inter Neapolim ad Occasum, &
 Tarantum in Eurum, 75. milliari-
 bus utrimque distans. De illius ap-
 pellatione Ughellus hæc tradit: (1)

Q 9 9

10,

(1) Ughellus Tom. VII. col. 115.

sa, vel quod a Veneris nobilissimo Templo ibi condito, ejus nomini eam consecrassent, vel ab aquarum scaturiginibus, quas venas appellant, vel a vinis, quibus obundat. Hanc Urbem commemorat Strabo lib. 5. eamque in Lucania collocat lib. 6. & præcipuam, & origine Samniticam vocat: (1) *Sunt, inquit, & alia oppidula Lucanorum exigua in Mediterraneis, Grumentum, Vertine, Calasarna, usque ad Venusiam Urbem præcipuam, quam ego, ut & reliquas, quæ sunt in via ad Campaniam, Samniticas esse judico.* Ejus meminere etiam Livius postea referendus, Plinius lib. 3. cap. 11. Horatius, Appianus, Plutarchus, & alii. Etsi autem veterum nemo illius exordium aperuerit; constat tamen vetustissimam esse civitatem; siquidem ante annum ab Urbe Condita 463. Rempublicam extitisse, testantur plures inscriptiones, & antiquissima monumenta, licet temporum iniuria pæne corrupta & labefactata. Hactenus quoque publico Civitatis signo his verbis decoratur, *Respublica Venusina*; in vetusta item Inscriptione ab Ughello descripta *Splendida Civitatis Venusinorum* encomio nobilitatur. Quinimo Varro lib. 1. de Reb. Rust. Caput aliquando Apuliæ Venusiam fuisse tradit: *Queris quod far conferendum Campano, quod triticum Appulo, quod vinum Falerno, quod oleum Venafro, cujus regionis Appulia Venusia caput extitit.* Florente Romanorum Republica Venusiam Coloniam ab iis fuisse deductam anno U. C. 461. ex Paterculo refert Sigonius, de Antiq. Jur. Ital. lib. 2. cap. 5. Cum autem Secundo Bello Punico furente Venusina hæc Colonia attenuata fuisset, ann. U. C.

553. novos Colonos eo missos Livius prodit: (2) *Triumviri inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod bello Annibalis attenuata vires ejus colonie erant: C. Terentius Varo, T. Quinctius Flaminius, P. Cornelius Cn. F. Scipio: hi Colonos Venusiam adscripserunt.* Romanæ Reipublicæ fidem illibatam servavit, eidemque periclitanti opportunam tulit opem. Siquidem, Livio auctore, Æmilio Cos. in Cannensi pugna extincto, Marcus Varro Consul alter, cum quinquaginta equitibus Venusiam se recepit, a Venusinis humanissime exceptus fuit: (3) *Venusiam ad Consulem ad quatuor millia pedum equitumque, qui sparsi fuga per agros fuerant, pervenere. Eos omnes venusini per familias benigne accipiendos curandosque cum divisissent, in singulos equites togas & tunicas & quadrigatos nummos quinosvicenos, & pedibus denos, & arma, quibus deerant, dederunt, ceteraque publice, ac privatim hospitaliter facta: certatumque ne a muliere Canusina populus Venusinus Officii vinceretur.* Nova dein fidei suæ signa Romanis exhibuit, cum deficientibus multis aliis coloniis, ipsa auxilio labentem Rempublicam adjuvit: quamobrem Venusinis a Senatu gratias redditas, scribit Livius Dec. 3. lib. 7. alias 27. Labente Romani Imperii potentia, hæc civitas easdem vices subivit, quas reliquæ Regni Neapolitani Urbes: nunc vero pacatissimo fruitur Caroli VI. Austriaci Imperatoris, Neapolis & Siciliæ Regis dominatu. Principatus titulo gaudet, ac feudi jure a nobilissima Gente Ludovisia possidetur. Maximam Venusiæ gloriam attulit Horatius celeberrimus Poëta Lyricus, a patria Venusinus

(1) Strabo lib. 6.

(2) Livius lib. 31.

(3) Idem Dec. 3. lib. 1. alias 12.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1963

sinus appellatus. Sic enim ipse cecinit: (1)

. . . Sequor hunc Lucanus, an Appulus, anceps:

Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,

Missus ad hoc, pulsus (vetus est ut fama) Sabellis.

Venusia quippe inter Lucaniae & Apuliae fines posita erat idcirco anceps haeret, Lucanus ne, an Appulus sit dicendus, propterea quod Venusia natus esset. Eustachius etiam eximius de Situ Urbium Scriptor, alique praecleari homines hanc civitatem suis natalibus honestarunt.

XIII. Verum Venusia longe illustrior fuit suscepta ab Apostolorum Principe Petro Evangelii luce, ut vetus fert ejus gentis traditio: unde in ejus honorem erectam ibi Ecclesiam ferunt, cui nomen *Sancti Petri de Oliveto* imposuere. Ex hac Urbe prodixisse duodecim illos fratres, qui sub Maximiano Imperatore in variis Appuliae locis Martyrii palmam sunt adepti, scribit Galestinus, quorum Corpora sub Arechio Principe in diversas Urbes postmodum fuerunt translata. Nobilem quoque Venusii triumphum pro Christi nomine reportarunt gloriosi Martyres Africani Felix Episcopus, Adauctus, sive Audauctus & Januarius Presbyteri, Fortunatus & Septimius Lectores, quorum Passionem in Martyrol. Rom. his verbis descriptam legimus: (2) *Venusia in Apulia natalis Sanctorum Martyrum Felicis Episcopi Africani, Audaucti & Januarii Presbyterorum, Fortunati & Septimi Lectorum: qui tempore Diocletiani a Magdelliano Procuratore multis diu vinculis & carceribus in Africa & Sicilia macerati, cum Felix nullatenus sacros libros juxta Imperatoris edictum tradere vo-*

luisse, tandem occisione gladii consummati sunt. De iisdem Ufuardus in suo Martyrologio haec tradit: (3) *In Venusia civitate Apuliae, natalis Sanctorum Felicis Episcopi, Audaucti & Januarii Presbyterorum, Fortunati & Septimi Lectorum, qui temporibus Diocletiani, multis diu vinculis & carceribus macerati in Africa & in Sicilia, tandem in occisione gladii consummati sunt. Felix quinquagesimo sexto annorum virgo obiit.* Beda, Ado, & Martyrologium Romanum parvum, Sanctum Felicem *Tubozensem Episcopum* vocant. Veruntamen circa Felicis Episcopatum, sociorum Martyrum nomina, palaestram, tempus, diem Passionis, & id genus alia, non pauca occurrunt intricata & controversa, de quibus videri possunt Baronius in ejusdem diei notatione, & Tom. II. Annal. anno 302. num. 118. Ruinartius in Actis sinceris & selectis a pag. 374. Tillemontius Tom. V. pag. 202. Acta ipsa post Surium & Baronium rursus evulgaverunt, & emendatiora edere conati sunt Lucas Acherius Spicilegii Tom. XII. pag. 634. & Stephanus Baluzius Tom. II. Miscellaneorum, pag. 77. Episcopatus Venusinus vetustissimus est: primus, cujus in Tabulis ejusdem Ecclesiae fit mentio, fuit Philippus a S. Fabiano Papa ordinatus circa annum 238. Primam Venusiae Cathedrali Ecclesiam fuisse illam tradunt, quae *Sancti Petri de Oliveto* appellatur; qua bellorum iniuria collapsa, vetus Hymenaei Templum sacro ritu expurgatum Sanctissimae Trinitati dedicatum fuit, quo Cathedralis loco usi sunt Episcopi usque ad Nicolai II. Papae tempora; qui cum Venusiam ad illud conferendum venisset, pro Cathedrali in Abbatiam erexit, apud quod Robertus

Q 99 2 tus

(1) Horatius Satyr. lib. 2.

(2) Martyrolog. Rom. die 24. Octobr.

(3) Ufuardus in Martyrol. die 24. Octobr.

1964 Orbis Sacer & Profanus

tus Guiscardus Dux Apuliæ & Calabriæ magnificum Monachis S. Benedicti Cœnobium excitavit. Verum, multis annis elapsis, cum Arx eo loci constructa esset, a Pyrrho de Balzo quondam Venusinorum Duce nova Ecclesia Cathedralis sub invocatione Sancti Andree Apostoli, Divi Tutelaris ædificata est, quam, teste Ughello, solemnî ritu sacravit Ferdinandus Serronus Episcopus, die 9. Martii ann. 1502. in qua frustulum Ligni Sanctæ Crucis, duæ Spinæ Sacratissimæ Coronæ Domini; pars Costæ S. Gregorii Magni, index Dignitatis Divi Andree Apostoli, decentissime asservantur. Illic viginti Canonici, quos inter Pœnitentiarius, & tres Dignitate insignes, scilicet Archipresbyter, Cantor, & Primicerius, sex Beneficiati, & plures inferiores Clerici divina obeunt munia & ministeria. In Civitate præter Cathedralē, sex aliæ ad sunt Parochiales Ecclesiæ, quarum Rectores ex ipsa Cathedrali Basilica desumunt Sacramenta populo administranda: Viro- rum Cœnobia quinque, Sanctimonialium duo, Puellarum Conservatorium, Xenodochia, Laicorum Sodalitas, aliæque Pia Loca. Diœcesis tria tantum continet Oppida; eaque sunt *Spinacciola*, ubi Ecclesia Collegiata, cui 12. Canonici inserviunt: *Forensia*, & *Marchesium*. Duo in ipsa Diœcesi extant Sanctimonialium sacra septa.

XIV. *Potentia* Urbs est Lucaniæ in Basilicata, Mateola supra 36. mil. pass. inter Tricaricum, & Polam Oppidum Principatus Citerioris 18. Salernum versus 50. Compfa vero 24. recedens. *Potentini* populi inter Lucanos recensentur a Plinio, lib. 3. cap. 11. Ptolemæus quoque, & Antonius in Itinerario hanc Urbem Lucaniæ accensent. Vetus tamen hæc civitas funditus everfa fuit

anno 1250. cui altera ejusdem nominis successit, a priore illa haud procul ædificata, sed Cœlo ita frigido, ut vel æstivo tempore cives camino luculento utantur. Populo nihilominus frequentatur. Sub ipsis fere primordiis Christiani nominis illuxisse Potentinis Evangelii lucem testis est Sanctorum Martyrum Sancti Ivis ibidem effusus: siquidem Potentiæ in Lucanis sub Valeriano Iudice, & Maximiano Imperatore Arontius, Honoratus, Fortunatus, & Sabinianus 8. Kal. Septembris passi sunt. Horum alii octo germani fratres diversis Apuliæ in locis parem coronam sunt consequuti; eorumque omnium sacra Lipsana collegit Arechis Princeps, atque in Templum Sanctæ Sophiæ Beneventi transferenda curavit, anno 760. Vitam vero agonemque ipsorum Carmine hexametro descripsit Alfano Salerni Archiepiscopus ad Rosfridum, retulitque Surius Tom. VII. Illorum memoria recolitur in Martyrol. Romano Kalend. Septembris; itemque in aliis Martyrologiis, quæ a Bollandi Continuatoribus referuntur, Tom. VII. Junii, in Auctariis ad Martyrol. Ufuardi, die 1. Septembr. pag. 506. & seq. in Ultraiectensi, & Leydensi singulorum exprimuntur nomina: *Apud Beneventum, natale Sanctorum Martyrum XII. fratrum, Donati, & Felicis, Aruntii, & Honorati, Fortunaciani, & Sabiniani, Septimini, & Januarii, Felicis, & Vitalis, Saturnini, & Reposti. Hi cum sua predicatione plurimos convertissent, sub Imperatore Maximiano, iudice Valeriano, capitalem sententiam sustinuerunt.* Horum alii Venusiæ ut antea vidimus, alii Potentiæ passi sunt, ut proinde unaquæque civitas eos ad se trahat; Beneventum vero, quod ipsorum Lipsanis nobilitetur, suos peculiari ratione facit. Ceterum hos S. Martyres

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1965

res natione Afros fuisse, & patria Adrumetinos censet Baronius in Notis ad Martyrolog. Rom. die 1. Septembris quos asserit, illic primum cruciatos, inde in Italiam ductos, diversis diebus Martyrium consummasse. Illustravit etiam Potentinam Ecclesiam Sanctus Gerardus ejus Episcopus, Placentiæ ex nobili Gente de Porta natus, cujus Vitam descripsit Manfredus ipsius Discipulus, & in Episcopatu Successor, quam recitat Ughellus Tom. VII. a col. 178. ad 283. Ad Christum migravit die 30. Octobr. anno circiter 1119. cujus eadem die memoria in Martyrologio Romano celebratur. Primum in serie Potentinorum Antistitem. Ughellus collocat *Mantium*, seu *Amandum*, qui interfuit Synodis Romanæ sub Symmacho initio seculi sexti celebratis; sed huic longe antea præcessit Faustinus; hic Romanæ Ecclesiæ Legatus interfuit Concilio Carthagenensi anno 419. ut videre est apud Arduinum Tom. I. Concilior. col. 1241. & 1243. Cathedralis Ecclesia S. Gerardo Episcopo, Divo Tutelari dicata est, ubi tres Dignitates, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, & Cantor, novem Ordinarii Canonici, 25. Presbyteri Capellani, & plures minores Clerici divinis Officiis dant operam. Duæ aliæ præter Cathedralē in Urbe extant Parœciæ, quinque Virorum Cœnobîa, & unicum Monialium, Clericorum Seminarium, octo Laicorum Sodalitæ, Mons Pietatis, & Xenodochium. Diœcesis exigua semptem complectitur oppida, videlicet *Veniole* Magno Hospitali D. Annunciatæ Neapolis subiectum; ubi & Capuccinorum Cœnobium: *Abriola*, quod Afulano Principi subest: reliqua sunt, *Titium* Principi Stilianii subiectum, ibique unicum FF.

S. Francisci Monasterium: *Picenum* Duci Martinæ obnoxium; illic pariter Capuccinorum adest Cœnobium, itemque Collegiata Ecclesia: *Rocium*, *Avilianum*, & utrumque Virorum Monasterio ornatum: postremum est *Baragianum*, sub Principe Avellini. In universa Diœcesi octo Parœciæ, unica Ecclesia Collegiata, & Virorum Cœnobîa quinque numerantur.

XV. *Gravina* Urbs est Apuliæ Peucetiæ, in Lucaniæ confinio, ad Provinciam Terræ Bariî spectans, Mateola 12. mill. Pass. Barium versus 34. a Monte Pelusio 12. distans; fortissima murorum ambitu, & ædificiis pulchra: (1) *Ursinorum Ducum*, inquit Ughellus, *Sedes nobilissima, æris temperie, populorum frequentia, agrique fecunditate celebris, unde, Dives multum grani, & vini dat opulenta Gravina; lauta satisque splendide ædificata.* Nihil de illius origine aut veteres, aut recentes tradidere Scriptores. A Gravinis dictam cavernis, seu cryptis, quas nominant, asserit Frezia de Subfeudis. Populo ac nobilibus civibus foeta est. Præclarissimos quavis ætate Viros peperit, præsertim ex nobilissima ac vetustissima Ursinorum Familia, cujus immortale decus est Fr. Vincentius Maria Ursinus Ordinis Prædicatorum, antea S. R. E. Cardinalis Decanus, Archiepiscopus Beneventanus; dein ad Sancti Petri Cathedralē evehctus, Benedictus XIII. Pontifex Maximus sel. rec. & ipse Gravinæ in lucem editus. Gravinensis Episcopatus exordium Ughellus attribuit Alexandro II. Papæ: sed ipsi contradicit ejus Continuator & Glossator in novissima Editione Veneta, dum asserit, Ughello hanc narrationem excidisse; nam præcedentibus, inquit, fere ducentis annis initium sumpsit ex eodem Ughello Sedes Gravinensium

(1) Ughellus Tom. VII. col. 164.

1966 Orbis Sacer & Profanus

sum Antistitem. Quare idem Continuator censet, Leonem primum extitisse Gravinensem Episcopum, qui pluries nominatur in Concilio Pontigonensi, anno 876. celebrato, ibique appellatur *Apocrifarius & Nepos Apostolici*, idest Joannis VIII. Summi Pontificis. Verum tantæ antiquitatis optarem proferri certiora fundamenta; quod enim ex Concilio Pontigonensi allatum est, nutat quamaxime. Siquidem Leo ille, Apocrifarius & Apostolici Nepos, qui ibi Legatum Apostolicum egit, sub finem ejusdem Concilii, non Gravinensis, *Gabinensis Episcopus* nuncupatur, ut videre est apud Labbeum, & Arduinum Tom. VI. Concilior. col. 168. quod etiam Baronio observatum est. Porro Gabinensis civitas in Latio sita erat. Nulla insuper in Tabulis Gravinensis Ecclesiæ hujus Leonis fit mentio, sicuti nec alterius Gravinæ Episcopi, usque ad annum 1092. At enim idem Continuator animadvertit, Pontificalem dignitatem desuisse aliquando apud Gravinenses, cum jam sublati Episcopalis Mensæ opibus, deperditisque Ecclesiasticis redditibus suæ Insulæ decorem non posset amplius tueri Sacrorum Princeps. Stetit interim Gregis hujus regimen penes Acheruntinum Archiepiscopum, donec Unfridus e Normannorum genere, Roberti Guiscardi Germanus frater, & Gravinæ Dominus, agnosceus ob paupertatem Episcopos hanc Cathedralam deferuisse, pio Sanctoque desiderio flagrans videndi illam suo Antistite decoratam, Arnoldi Acheruntini Archiepiscopi animum summis precibus perurrit, ut Gravinensi Ovili proprium Pastorem restituere dignaretur, prædiis, decimis, redditibusque pro congrua ejus sustentatione attributis. Quod utique Archiepiscopus ille præstitit, atque hu-

jus rei vetus monumentum ex Tabulario Gravinensis Ecclesiæ recitat laudatus Ughelli Continuator Tom. VII. col. 115. Cathedralis Ecclesiæ Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ consecrata est, nobilique Capitulo insignis; ibi enim quatuor Dignitates, videlicet Archidiaconus, Archipresbyter, Cantor, & Primicerius, viginti Canonici, duodecim Capellani, ac plures Clerici inferiores divinum pensum perfolvunt. Inter alias Sanctorum Reliquias, Brachio Divi Thomæ Cantuariensis Episcopi, & Martyris decoratur. Animarum cura in Cathedrali, & aliis quinq; Parœciis per Sacerdotes amovibiles exercetur. Alumni duodecim in Seminario educantur optimisque instituantur disciplinis. Adest & Collegiata insignis Sancto Nicolao sacra, cui ceteri Civitatis Clerici inserviant. Virorum Monasteria quinque, tria Monialium recensentur, Laicorum Sodalitia quinque, & unicum Xenodochium. Episcopi jurisdictio extra muros civitatis nequaquam excurrit, cum Diœcesi careat.

XVI. *Tricaricum* Urbs est Lucaniæ in Basilicata Provincia, Matæola 15. mill. pass. Potentiam versus, a qua 18. quot & ab Acherontia distat, Monti Pelusio proxima, ab eo vix 8. milliar. recedens. Duo inter flumina, Obliviosum, & Vaseosum, antiquis Casuentum, sita est, quæ tamen secundo circiter lapide ab illa absunt. Incolæ antiquiorem distant, quam illa sit, ejusque originem, sane fabulis plenam, ex Georgio Bracinio insinuat Ughellus Tom. VII. col. 191. Sed altum de illa apud veteres silentium, fictitiam eam antiquitatem prodit: nihil quippe de Tricario memorant Livius, Strabo, Plinius, ceterique veterum Scriptorum. Haud ignobilis tamen est civitas, foeta populo, ac civium nobili

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1967

bilitate. Proprios habuit Comites, primum Rogerium Roberti Cafertæ Comitis filium; deinde Sanseverinos Bisiniani Principes; nunc vero paret Salandræ Ducibus ex Revertéria Gente Comitum *de Saccaglia*. Quo tempore impius Nicephorus Phocas Imperator dominabatur, Polycutus Patriarcha CP. iussit Hydruntino Episcopo, ut Tricarico Episcopum præficeret; quod ille anno 869. exequutus est, uti Luitprandus testatur. Verum cum id in contemptum Romanæ Ecclesiæ gestum fuisset, tunc ea dignitas cum suo auctore deperit; nec nisi legitima Apostolicæ Sedis auctoritate Episcopalis Cathedra illic erecta fuit, circa annum 1060. & Acherontinæ Metropoli Suffraganea facta. Primus ejusdem Episcopus Arnoldus florebat anno 1068. uti constat ex Roberti Comitis Montis Scabiosi Donatione, quam ex Tabulario hujus Ecclesiæ descripsit Ughellus col. 194. & seq. Is vero Robertus Comes, antequam Siciliæ Regnum occuparet, Mensam Episcopalem magna parte Tricaricensi Episcopatu impertiit, ipsi attributis Oppidis Montis, & Armenti, facta insuper Episcopo in iis utriusque gladii potestate: aucta deinceps fuit Episcopalis mensa Fidelium pia largitione, ex vestigialibus oppidorum, Caniati, Agriani, Murgitæ, Andriaci, & Sancti Nicolai in Silva, quæ hætenus ab Episcopis possidentur, præter Andriacum, quod quidam Episcopus alienavit. Cathedralis hujus Civitatis Basilica nobilitatur Reliquiis Sanctorum plurimis, scilicet Brachio S. Lucæ, Vitalis, Hilari, & Joannis de Galasso Eremitarum, qui in proximis Silvis sanctissimam vitam duxerunt. Asservantur etiam illic Reliquiæ SS. Potiti & Pancratii Martyrum, & Divi An-

tonii Abbatis. Hæc porro Basilica Beatissimæ Virgini Mariæ dicata est, ibique sacris muneribus funguntur Archidiaconus, & Cantor Dignitatibus fulgentes, 12. Canonici, 30. Hebdomadarii, alique plures Presbyteri & Clerici. Curam Animarum illic gerit Sacerdos ab Episcopo constitutus: præter Cathedralem, duæ aliæ extant Parochiales Ecclesiæ, tria Virorum Cœnobîa, unicum vero Monialium. Diœcesis ad 30. milliaria protenditur, & Oppida 24. completitur: in qua 21. Parœciæ, Virorum Cœnobîa quatuor, & duæ Abbatîæ.

XVII. *Anglona* Urbes est Lucaniæ, quam Ughellus perperam veterem Aquiloniam esse affirmat: alibi enim veterem Aquiloniam fuisse positam, jam supra ostensum est. Episcopatus Sede donata fuit Seculo XI. & Acherontinæ Metropoli subiecta, ejusque primum Episcopum, Ughellus in suo Catalogo recenset Simonem, circa annum 1077. Bello- rum iniuria hæc civitas omnino excidit, sola, ejus Cathedralis Ecclesia superstitè, summo in Colle posita, ac titulo Deiparæ Virginis nascentis ornata. Verum cum hæc Basilica post civitatis excidium sola, & procul a populi frequentia maneret, anno Domini 1546. die 8. Augusti Pauli III. Summi Pontificis auctoritate Cathedra Episcopalis Anglona Turciam Anglonensis Diœcesis Oppidum traducta est, huic civitatis jure ac titulo tributis. Est autem Turisia, seu Tursus recens Lucaniæ civitas in Basilicata Provincia, inter Sirim, & Acirim fluvios, vix decem milliariibus ab ora Sinus Tarentini in Occasum, & 28. a Mateola in Meridiem recedens, colli affixa. Ducatus prærogativa donatur, nobilissimæ Gentis Auriz, vulgo *d'Oriz*.
Ejus

1968 Orbis Sacer & Profanus

Ejus Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virgini Annuntiata dicata est, ibique Sacris incumbunt tredecim Canonici, e quibus tres Dignitate præstant, Archidiaconus Decanus, & Archipresbyter; tres præterea Mansionarii, Cæremoniarum Magister, Lector Doctrinæ Christianæ, atque alii plures Clerici. Pœnitentiarii munus obeunt Archidiaconus, & Archipresbyter. Penes Capitulum est animarum cura, quæ per Archipresbyterum exercetur. Emicat insuper Turfiz Collegiata altera titulo Sanctæ Mariæ Maioris, cui Præpositus, Canonici 10. Mansionarii 4. Sacrista, Cæremoniarum Magister, Doctrinæ Christianæ Lector, & Clericorum non exiguus numerus inserviunt. Nobilis item est altera Parochialis Ecclesia, in qua Rector, decem Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, & alii Clerici divinis dant operam, ut proinde instar Collegialis habeatur. Diocesis 24. Oppidis, & 8. Vicis seu Pagis coalescit. Horum quatuor ab Albanensium gente egens, ac in die victitante, Græcorum rituum tenaci, jampridem a Dalmatiæ finibus ad has Lucaniæ plagas appulsa, plurimis ab hinc annis incoluntur. Celebriora ceteris hujus Dioceseos oppidis sunt, *Chromontium*, seu *Clari-montium*, & *Sinifium*, ambo Ecclesiam Collegiatam habentia. Primum Comitatus titulo gaudet, in cujus tractu eminet opulentissimum Carthusianorum Cœnobium, prope Francavillam eorumdem ditionis locum. In eodem quoque Claromontano territorio assurgit Abbatia Sanctæ Mariæ de Sagittario, quondam Ordinis Cisterciensis, nunc in commendam dari solita, summæ apud vicinos populos venerationis, ubi asservatur Corpus B. Joannis de Caramola Tolosatis, Ordinis Cisterciensis Reli-

giosi Conversi, integrum adhuc & incorruptum. Insignis quoque est ejusdem Diocesis Abbatia Sancti Angeli Montis Rapari, religione ac miraculo naturæ apud Lucanos illustris, haud procul posita a Grumento, vetustissimo Lucanorum oppido, Carthaginensium cæde sub Hannone, & Annibale ipsorum Ducibus, a Sempronio Longo, & Claudio Nerone accepta, admodum claro. Sacram. habet Ædem, Divo Michaëli Angelorum Principi nuncupatam. Totius Diocesis longitudo ad quinquaginta quatuor passuum millia porrigitur. Quadringenti in ea Sacerdotes, iis, qui Turfiz commorantur, exclusis, Clerici octingenti, Parœciæ dux & triginta, quindecim Cœnobia, tres Abbatiz, quas inter olim celebris fuit illa Sancti Helix & Anastasii Martyris, de *Carbona* nuncupata, Ordinis Monachorum Divi Basilii, quam Sanctus Magnus Lucas, cognomento *Carboni* fundavit. Is Magni Sabæ Abbatris Discipulus fuit & Socius, cujus providentiæ & laboribus ejusdem Cœnobii incrementum posteritas attribuit. Hic præfuit laudatus Magnus Lucas Abbas, multisque miraculis clarus migravit ad Dominum anno 893. tertio Idus Octobris. Ejus Vitam descripsit Ferrarius in Catalogo SS. Italiæ, ad diem 13. Octobris. Blasius Lucæ Successor in ejusdem Monasterii regimine haud minori sanctimonia vixit. Itemque Beatus Lucas hujus nominis secundus Abbas, primo similimus extitit. Hic cum Terram Sanctam peragraret, secum advexit Corpus Sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, Caput S. Joannis Eleemosynarii, ac plures aliorum Sanctorum Reliquias, & Carbonum detulit. Præfuit hujusmodi Cœnobium præcipuo honore, & sanctitatis fama, mille & amplius annorum spatio: cujus

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1969

cujus Historiam luculenter scripsit Paulus Æmilius Sanctorius Cusentinus Archiepiscopus.

XVIII. Tres adhuc supersunt Basilicatae civitates, nempe *Melphis*, *Mons Pelusius*, & *Rapolla*, non tamen Acheruntinae Metropoli obnoxiae, sed Apostolicae Sedi immediate subiectae. *Melphis* ab Ughello Tom. I. col. 991. Apuliae adscribitur; sed melius a Ferrario, Baudrando, aliisque recentibus Geographis in Basilicata collocatur. Ad radices Montis Vulturis sedet, in collibus tamen posita, muris vallata lapideis, apud fines Apuliae, quatuor milliaribus ab Aufido rapido flumine distans, a limite Capitaniatae Provinciae; 16. in Ortum Compſa, 65. Neapoli pariter in Ortum, Tarentum versus, a quo 80. tantum recedit. A flumine Melphi nomen habuisse existimat Raphaël Volaterranus lib. 36. Comment. Urban. quod ego affirmare non aſſim, cum Melphis, Strabone auctore, (1) fluvius sit Latii, ex agro Arpinate oriens, juxtaque Aquinum Urbem decurrens, ac demum in Lirim labens. Nisi forte Volaterranus intelligat rivum Melphiam dictum, qui, Ughello teste, hujus civitatis muros placide abluit. Leander Al-

bertus e ruinis antiquae Melphae hanc Urbem prodiisse censet: verum Strabo, Plinius, & alii veteres Melphis quidem fluvii in Latio meminerunt, non item Melphae, aut Melphis civitatis in Lucania, aut Apulia. Plinius sane Melphum olim opulentissimum oppidum nominat, sed in undecima Regione Transpadana. A Romanis hanc Urbem conditam existimat Joannes Villanus: Collenutius vero lib. 9. & Pontanus lib. 4. de Bell. Neapol. a Graecis aedificatam volunt. Aſſerit Erimpertus his antiquior aſſerit, eam a Romanis Constantini Magni temporibus extructam fuisse, his verbis: *Romani vero cum uxoribus, & natis, suaeque supelleſtili venerunt in locum, qui dicitur Melphis, ibique multo tempore sunt demorati, postmodum vero Amalpbiam condiderunt, & disſi fuerunt Amalpbiani, hoc est a Melphi*. Ex quibus verbis apparet, longe ante Normannorum adventum in Italiam Melphim fuisse aedificatam; ab iisdem vero postmodum aedificiis & populo auctam, ac mœnibus cinctam, quum ab Arduino Duce vi recepta, illic sedem suam constituerunt: de qua Guillelmus Apulienſis hæc scripsit: (2)

*Appula Normannis intrantibus arua, repente
Melphia capta fuit, quicquid prædantur ad illam
Urbem deducunt*

Ab eodem auctore Caput Apuliae vocatur:

*Mania Melphiensis caput hæc erat Urbibus illis
Omnibus*

Comitatus titulo hæc civitas exornata fuit a Joanna I. Neapolis Regina, anno 1348. & Nicolao Acciaiole nobili Florentino Magno Regni Sineſcalco attributa, eamque Gens Acciaio-

Pars II. Vol. III.

la possedit, usque ad Robertum Comitem Nicolai nepotem; quo sine mascula prole e vivis erepto, ad Regiam, ut aiunt, Aulam rediit. Dein a Joanna II. Regina Joannes Carac-

R r r

cio-

(1) Strabo lib. 5.

(2) Guillelmus Apulienſis lib. 1. de Gest. Norm. ann.

1970 Orbis Sacer & Profanus

ciolus Ducis titulo insignitus illam dono accepit, atque ad posteros suos transmiſit, quoadusque Joannes Tertius ejusdem Familiae Princeps, quod contra Carolum Quintum Imperatorem, Francisci I. Galliarum Regis partes ſequutus fuiſſet, Melphienſi dominio exutus fuit: illud vero Carolus Quintus feudi jure in Andream Auriae Principem, famoſum illum Oceani domitorem, ejusque poſteros tranſtulit. Urbs iſta ſatis culta & populo ſecta, aëris temperie, & agri fecunditate gaudet. Arce præcipiti rupi innixa, a Normannis ædificata munitur. Episcopopus Melphienſis a primæva ſui inſtitutione Romano Pontifici immediate paret, a quo olim ex Paſchalis Secundi privilegio munus conſecrationis accipiebat. Balduinus ejus primus Antifites creatus eſt, circa annum 1059. interfuit Conſecrationi Eccleſiæ Sancti Angeli in Vultu a Nicolao II. Papa peractæ; itemque Concilio centum Episcopoporum Melphiæ ab eodem Pontifice celebrato; uti reſert Guillelmus Apuleniſis lib. 2. de Geſtis Normann. Cathedralis Eccleſia Deiparæ Virgini in Cælum Aſſumptæ conſecrata eſt; ibique quieſcit Corpus Sancti Alexandri Martyris illuc e Cœmeterio Callixti Romæ tranſlatum. In ea ſacris dant operam quatuor Dignitates, nempe Cantor, Theſaurarius, Primicerius, & Vice-Cantor; 20. Canonici, & 70. circiter Beneficiati & Clerici. Civitas univerſa in ſex Parœcias, præter ipſam Cathedralē, diſtributa eſt; unicum in Urbe Monialium ſacrum ſeptem, Virorum intra mœnia quinque, extra vero duo Cœnobია numerantur; Seminarium Clericorum, quinque Laicorum ſodalitia. Divi Tutelares hujus civitatis ſunt SS., Bartholomæus Apoſtolus, Martinus Episcopopus, Thomas Aquinas, Blaſius, & Alexander Mar-

tyr. Diœceſis tametſi exigua, nobilis tamen eſt; nam Episcopopus poſſidet Caſtra Salſulæ, Gordiani, & Adhœ, a Rogero Comite dono habita, in quibus utramque exercet jurisdictionem, ſpiritualem videlicet, & temporalem, titulo Comitſ, & Domini eorundem feudorum inſignitus.

XIX. *Rapolla* Urbs eſt Baſilicæ parvi circuitus, vix ſeptingenta mortalium capita complectens, media fere inter Melphim in Circum, & Venuſium in Eurum, 5. mil. paſ. utrumque diſtans, Compſa vero 20. in Ortum: prope Apenninum ſita eſt, & limites Principatus Ulterioris. Ejus dominium jure Feudi ſpectat ad Torellæ Principem inclytæ Stirpis Caracciolæ. Episcopatus Sede fuit decorata anno 1079. eique primus Episcopopus præfectus nomine Uſus, initio quidem inter Suffraganeos Acherontini Archiepiſcopi recensitus; poſtmodum autem Apoſtolicæ Sedi immediate ſubjectus, atque Melphienſi unitus. Ughellus in ſerie Rapollanorum Antifitum prætermiſit Joannem, alioqui ſecundo loco enumerandum, qui anno 1092. hanc Cathedralē tenens, Urbano II. Sacerdoti tunc commoranti adſuit, cum hic Summus Pontifex Cavenſe Monafterium privilegiis munivit, uti reſert Margherinus in Bullario Caſinenſi, Tom. I. conſtit. 8. Cathedralis Eccleſia Beatiffimæ Virgini Mariæ in Cælum Aſſumptæ dicata eſt, ubi quatuor dignitatibus ornat, nempe Archidiaconus, Cantor, Theſaurarius, & Vice-Cantor, totidemque Canonici divinum peſum perſolvunt. Canonici pro ſuis fructibus vix 25. ſcuta percipiunt. Dignitates vero 90. certis nihilominus fructibus accedunt incertæ diſtributiones. Animarum cura in Cathedrali Archidiacono incumbit. Præter hanc alia in ci-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIV. 1971

civitate extat Parochialis Ecclesia: illic etiam adsunt unicum Religiosorum Monasterium, Xenodochium, Mons Pietatis: caret Seminario Clericorum. Diœcesis quinque Castris coalescit. Hæc porro Ecclesia anno 1528. a Clemente VII. Summo Pontifice perpetuo unita fuit cum Melphienſi, adeo ut idem Episcopus utriusque titulo nominetur; nec alium Metropolitam præter Romanum agnoscat.

XX. *Mons Pelusius* civitas est Provinciæ Basilicatæ, sub dominio utili proprii Marchionis, vulgo *Monte Peſo* nuncupata, quinque circiter hominum millia nutriens. Sede Episcopatus jam inde a priscis temporibus fuisse exornatam prodit Lucentius in sua Italia Sacra, idque ex antiquioribus Conciliis exploratum esse affirmat. Verum ego antiquiora Concilia evolvens, nullam hujusce Episcopatus mentionemprehendere potui. Quæ enim ipse Lucentius laudat Concilia Nicænum primum, & Sardicenſe, quorum alteri *Dorotheus Pelusianus* Episcopus, alteri vero *Callenicus a Pelusio* Antistes, interfuerunt; & dubius hæret, num a Pelusio Ægypti, an ex hac Pelusiana prodierint Ecclesia: ego nihil dubito ambos illos Antistites, non hujus Montis Pelusii; sed alterius *Pelusii* in Augustamnica Ægypti Provinciæ Episcopos extitisse, sicuti Nicæni, & Sardicenis Conciliorum Acta apud Binium, Labbæum, & Arduinum, Tom. I. Concilior. testantur. Æque infirmum est, quod idem Lucentius ex Diplomate Alexandri II. ad Arnoldum I. Archiepiscopum Acheruntinum assert, quo existimat Montis Pelusii Ecclesiam jam diu in Cathedralem erectam, a laudato Pontifice Suffraganeam Acheruntinæ fuisse attributam. Verum oportebat, ut Vir Eruditus animad-

verteret, eo in Diplomate Montem Pelusium recenseretur dumtaxat inter Parœcias, quas Alexander Papa Acheruntinæ Diœcesis adscripsit, uti & alia loca ibidem enuntiata, quæ numquam Episcopales Sedes fuisse compertum est. Quidpiam fortasse roboris inesse videtur alteri monumento, quod postea memorat, nimirum a Callisto II. anno 1123. Idibus Septembris Episcopum huic Civitati non tam primum institutum, quam restitutum. Cum enim præfatus Pontifex illuc pertransiret, exoratus a Pelusianis, ut Episcopatum Dignitatem summa iniuria ab Acherontino Archipræsule ipsis adeptam restituere dignaretur, annuens eorum votis illam concessit, Leonem Abbatem ex Ordine Divi Benedicti Episcopum adlegens, quem & ipsemet consecravit, atque immediatè juris Apostolicæ Sedis esse voluit, cuso hac de re Diplomate anno & die prædictis, quod in Bibliotheca Beneventana asservari affirmat. Inde colligit, mendose scriptum esse a plerisque, Episcopatum hunc initium habuisse circa annum 1413. aut 1463. & cum Adriensi Ecclesia coivisse, donec Xystus IV. illos dissociavit: quod tamen accidisse sub Eugenio IV. anno 1438. refert liber Taxarum. Quare præmemoratus Lucentius admonet, in Serie Pelusianorum Antistitum duos esse initio præponendos illis, quos Ughellus enumerat: primus est Leo ex Ordine S. Benedicti Abbas a Clero & Populo Montis Pelusii postularatus, atque a Callisto II. ordinatus Episcopus anno 1123. deinde Fr. Antonellus Ordinis Minorum S. Francisci, Adriensis simul, & Montis Pelusii Episcopus, anno 1451. teste ipso Ughello in Serie Adriensium Episcoporum num. 19. non tamen primus enumerandus hujus Catalogi Episcopus, ut ibidem

1972 Orbis Sacer & Profanus

sentit. At enim anceps hæreo, num hac in re Lucentio assentiar; siquidem ab anno 1123. quo ipse Leonem Abbatem Episcopum a Callixto II. constitutum asserit, ad annum usque 1451. nullus alius in Conciliis, aut Ecclesiasticis monumentis obuius est Montis Pelusii Antistites.

Optarem idcirco certiora documenta. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virgini dicata est; ibi 18. Canonici divina Officia celebrant. In Urbem tria adsunt Virorum Cœnobîa, unum Monialium, duo Laicorum Sodalitæ, & Xenodochium. Nulli præter Urbem Episcopus Diocesis præest.

CAPUT XXV.

Synopsis.

I. Pulia termini. & divisio. Apulia Daunia ejusque fines & Urbes. Apulia Peuceetæ limites. Utriusque descriptio ex Strabone.

II. Laxiora Apuliæ confinia a Sigonio descripta. Veteres ejus populi Plinio & Straboni memorati.

III. Diomedæ Insule Apuliæ adiacentes. Hodierna illarum nomina. Loca regionis celebriora.

IV. Post secundum bellum Punicum Apulia devastata. Egnatia, Salapia, Sipontum, Hyrium, Cliternia, Arpi, Apina, Trica, Teanum, veteres ejus civitates excisæ.

V. Æstu ac siccitate Apulia maxime afflicta. Ejus rei causæ indicatæ. Equi optimi illic nascuntur. Innumeri ovium greges.

VI. Apuli bello Samnitico implicati contra Romanos arma sumunt. Variis præliis a Romanis victi & subacti.

VII. Romanorum Imperio declinante, Apulia a Gothis, dein a Longobardis occupata. Duces eidem præfelli: a Græcis interdum invasa & male habitata.

VIII. Ab Othone M. Græcis eripitur. Duces Regesque Apuliæ e Normannorum gente. Otho IV. Fridericus II. Conradus, & Conradinus Suevi: dein Duces Andegavenses; Hispaniarum Reges, ac tandem Carolus VI. Imperator Austriacus, Apuliæ imperarunt.

IX. Variæ Dominantium vicissitudines a sui primordiis, ad extrema usque tempora Apulia est experta. Singula paucis recensentur.

I. Puliam Lucaniæ, & Basilicatæ finitimam nunc vestigandam suscipimus. Nonnulli volunt hanc Regionem ab Apulo Prisco, multis ætatibus ante bellum Troianum hujus oræ Rege nomen accepisse. Recentiores Scriptores, Ferrarius, Baudrand, alique Geographi hos Apuliæ limites attribuunt: Re-

gio, inquit est Italiæ, Mari Adriatico contermina, inter Dauniam, & Calabriam. Dividitur in Apuliam Dauniam, quæ hodie *Puglia Piana*, & *Capitanata* vocatur: quamquam proprie *Capitanata* pars est Dauniæ, sic nuncupata, ex quo Basilus Imperator certum quemdam Capitanæum eo misit; quæ de re alibi egimus. Merula in Cosmographia, & Leander Albertus Capitanatam definiunt, a
Se-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXV. 1973

Septemtrione & Ortu Mari Hadriatico; ab Occidente Comitatu Molisino; a Meridie Principatu Ulteriori, Basilicata, & Terra Bariana. Urbes ejus præcipue sunt Manfredonia, Asculum Apulum, Luceria Pagano-rum, Bovina, & Troia. Deinde dividitur in Apuliam Peucetiam, quæ nunc Terra Bariana, vulgo, Terra di Bari nominatur; ultra quam etiam partem Basilicatæ continet. Apuliæ Peucetiæ termini sunt in longum ab agro Tarentino, ac Brundusino usque ad flumen Fiternum, ultra Montem Garganum: in latum a Supero Mari, seu Hadriatico usque ad Lucanos, Hirpinos, & Samnites; ad Septemtrionem Sinus Jonicus, sive Hadriaticus, ad Occasum amnis Fiternus Caracenorum & Frentanorum, qui nunc Aprutii confinium. Inter hos tamen limites conclusam Regionem veteres in duas partes discindunt, ut a Brundusio Tarentoque ad flumen Ausidum una, inde altera Fiternum pertineat, latitudine, ut supra constitutum est, utrique reservata. Apuliæ vero Dauniæ, seu Planæ fines ii designantur, ab Oriente Apulia Peucetia, flumenque Ausidus; a Meridie Apeninus, cum Hirpinis & Samnitibus; ab Occidente Frentani Caracenicque, nunc Aprutii cum Fiterno: a Septemtrione Hadriaticum seu Jonium mare. Hujus Regionis situm Strabo paucis verbis describit: (1) Post Calabros ad Boream sunt Peucetii & Audanii sermone Græco nominati, accolæ vero tractum omnem post Calabros Apuliam vocant. Eorum, plerique Padiculos dicuntur, & Peucetii maxime. Infra etiam Daunios inter Apulos recenset: Statim vero, inquit, a Gargano Sinus medius profundus quidem excipit, cui adjacentes accolæ, Apuli proprie nominantur.

Ipsique & Daunii, & Peucetii eandem usurpant linguam, nec in ceteris in hoc usque tempus discrepant. Antiquis vero temporibus discrepasse simile verè est, unde & diversa in omnibus invaluisse nomina.

II. Ampliores quondam fuisse Apuliæ fines inde constat, quod veteres enumerent etiam Japyges, & Messapios, quos nunc certum est extra hodiernos Apuliæ limites censeri. Illos ex antiquorum sententia Carolus Sigonius sic exponit: (2) Apuli a Brundusio ad amnem Fiternum agrum tenuerunt. Et horum autem apud veteres genera fuisse invenio, unum quos Peucetios, & Japygas, & Padiculos vocaverunt: alterum quos Daunios, & Messapygas. Peucetiorum ad mare fuerunt Egnatia, Barium, Ausidus amnis. Dauniorum Salapia, Sipus, Apeneſte, Garganus Mons, Hyrium, inde Fiternus. Illorum Mediteranea Venusia, Cælia: horum Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vidarnum, Arpi, Canusium. Quod cum testimonio Ptolemæi certum habemus; tum vero etiam Plinii, cujus hæc sunt verba: (3) Brundusio conterminus Padiculorum ager, quorum Oppida Rhudia, Egnatia, Barion, amnes Paſſius, Ausidus ex Arpinis montibus Canusium præfluunt. Hinc Apulia Dauniorum; in qua Oppida Salapia, Sipontum, Uria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Agasus, promontorium Montis Gorgani, portus Garne, locus Pantanus, flumen portuosus Frento, Teanum Apulorum, itemque Larinum, Cliterna, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria. Teani a Duce Gares: (Editio Lugdunensis ann. 1561. legit: Teani a Duce Graiti:) Lucani subacti a Calchante, quæ

(1) Strabo lib. 6.

(2) Sigonius de Antiq. Jur. Ital. lib. 1. cap. 13.

(3) Plinius lib. 3. cap. 11.

1974 Orbis Sacer & Profanus

que loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supradicta, Coloniae Luceria, Venusia, Oppida Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomedes condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi delevis gentes Attonadurum Dardorumque, & Urbes duas, quæ in proverbialis ludricum vertere, Apinam, & Tricam. Hæc Plinius de Apuliæ populis, Urbibus, & oppidis. Adiiicit autem Strabo, qui Sinum ad Montem Garganum accolerent, proprio nomine Apulos appellatos. Straboni insuper memorantur Cauni, ignotum nunc Gentis nomen, quos Apulis conterminos facit; fatetur tamen cum istorum, tum & aliorum ejusdem Regionis non satis sibi perspecta esse confinia: (1) *Contiguum quidem, inquit, pascuntur agrum Cauni, de hinc Apuli usque ad Frentanos, ut necessitudo sit usque ad Peucelios & Daunios, quos nec accolæ omnino ita vocant, præterquam antiquioribus annis. Omnis quidem bujus regionis, quam Apuliam nuncupant, haud accurate sane terminos explicemus harum gentium, quocirca nec valde nobis affirmandum est. Mox quampiam locorum distantiam insinuat: E Barrio ad amnem Aufidum, ad quem Canusiorum est Emporium, stadia sunt CCCC. Ad Emporium autem superior navigatio stad. LXXXX. Dein ad Urbes præcipuas progreditur: Proxima est Salapia, Argyripenorum Emporium. Haud enim multum a Tindari, duæ Italicarum Urbium maximæ quondam in plano sitæ sunt, sicut documento sunt circuitus earum, Canusium videlicet, & Argyrippa, ceterum his annis minores sunt. A primordio quidem vocabatur Argyrohippium, deinde Argyrippa, porro autem Arpi nunc vocata est. Utræque in præsentia sane deletæ, a Diomede conditæ dicuntur, his in locis & campus, &*

alia complura Diomedis potentatum, ostentant. In Minervæ quidem sano, quæ Luceriæ est, prisca dona, & ipsum vetus Oppidum Dauniorum extitit, nunc vero depressa jacet.

III. Reliqua postmodum loca, ejusdem Regionis, potissimum Diomedis opera describit; atque cum primis Insulas olim ipsius nomine nuncupatas. In propinquo mari jacent duæ Insule, quas Diomedæas appellant. Ex quibus habitatores habet altera, reliquam desertam esse dicunt, in qua Diomedem disparuisse quidam fabulantur, comitesque in aves conversos esse. Eas etiam hac ætate mansuescere, & humanam quodammodo vitam agere, & vivendi ordine, & erga benignos mansuetudine, a malignis autem & sceleratis, fuga & evitacione. Easdem Insulas memorat Plinius lib. 3. cap. 8. 11. 22. & lib. 10. cap. 44. eodemque vocat nomine. Illas vero e regione Gargani montis collocat. Hodie vulgo appellantur *Isle di Tremiti*. Ferrarius quinque ejus nominis Insulas enumerat, quarum hæc patrio sermone sunt vocabula: 1. *Sancta Maria de Tremiti*, 2. *S. Domino*, 3. *Gatizzo*, 4. *Caprara*, 5. *Credozzi*. Baudrando autem ejusmodi Insulæ tres sunt præcipuæ; nempe *S. Niccolò de Tremiti*, cum arce probe munita, & unico Cœnobio Canonicorum Regularium, 2. *San Domino* oblonga, cum aliquot villis, 3. *la Caprara* absque incolis: altera Insula *Credazzi*, seu *Credasci* dicta, potius scopulus *Vecchia* nominatus. Aves in quas focii Diomedis post ejus obitum conversi a Poëtis finguntur, Jaba *Catarrafas* vocat: Dentes eis esse dicuntur, oculi igneo colore, cetero corpore candidæ sunt, quæ in sola Diomedea Insula visuntur. *Diomedei campi* a Strabone commemorati, sunt pariter in Apulia, qui

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXV. 1975

qui in divisione Regni, quam cum Daunio fecisse dicitur, Diomedes cesserunt. Pergit Strabo alias Apuliæ civitates exponere: *Creditur & Sy-
punte ædificium esse Diomedis, a Sa-
lapia stad. C. & L. intervallo distan-
tem. Græci vero eam Septuaginta nun-
cupant, ab ejctis & fluctu sepiis. In-
ter Salapiam atque Syunte, fluvius est navigationi satis commodus, &
Lacus ingentis ostium, per utroque
autem nascentes & Syunte fructus de-
vehuntur, frumenta præcipue. In agro
Sannio circa tumulum, quem Drion
nominant, Basilica monstrantur, una
quidem Calchantis in summo vertice,
cui petentes oracula nigramentem im-
molant arictem, & strata in pelle dor-
miant. Altera Podalirii in infima
montis radice posita, abest a Mari
stad. circiter C. Ex ea rivulus manat,
ad omnes pecorum morbos salutaris.
Ante Sinum hunc Promontarium pro-
cumbens, ad stadia CCC. protenditur
in pelagus, Orientem prospectans, Gar-
ganum appellant. Cumque ultima cir-
cumflexeris, Urbs exilis offertur nomi-
ne Urcum. E regione Promontorii
Diomedea jacent Insule. Paulo post
ingens opus a Diomede tentatum,
refert: Plerique Diomedem fossam ad
mare usque profcindere aggressum me-
morant, ceterum cum domum accers-
tus esset, & hanc & alias res imper-
fectas omisisse, & ibi e vita excess-
isse.*

IV. Quanta ante secundum bel-
lum Punicum fuerit Apuliæ felicitas,
Urbium, oppidorum, & incolarum

multitudo, laudatus Strabo enarrat;
verum cum eo bello Punico, tum
aliis deinceps hanc Regionem maxi-
me vastatam, pristinum splendorem
ac dignitatem amisisse, plurimis ipsius
Urbibus oppidisque everfis, direptis
opibus, ac maxima indigenarum co-
pia interneccione deleta: *Priori tem-
pore, inquit, univæse hujus terræ
secunda fortuna florebat, postea vero
& Annibal, & sequentia bella deser-
tam illam reddiderunt. His in locis
clades illa Cannensis obrigit, in qua
tot & Romanorum & Sociorum cor-
pora occidioni data sunt. Ex tot Ur-
bibus a Strabone & Plinio recensitis,
plurimæ exciderunt, suisque in
rueribus sepultæ vix antiquo sui
nomine innotescunt. Cum primis
Egnatia Apuliæ Peucetiæ civitas, in
ora Maris Hadriatici sita, inter Ba-
rium, Brundisiumque, aliquando
etiam Episcopatus Sede ornata, nunc
collapsa jacet, & vix ejus bustum,
hodie Vazzo vocari testatur Niger:
Baudrando autem nunc vicus est Pro-
vinciæ Barianæ, Torre di Anasso vul-
go dicta quinto tantum lapide Mo-
nopoly in Ortum distans. Salapia,
quæ & Salapiæ Ptolemæo, & Salpia
Dionysio Halicarnassæo, Urbs fuit ad
ostia Aufidi fluvii, prope oram Ma-
ris Hadriatici, 18. milliari. a Barulo
in Occasum, 20. a Siponto, in Me-
ridiem; nunc redacta est in vicum
Provinciæ Capitanatæ, paucisque
constat incolis. Hinc Salapina palus,
super qua Salapia civitas, cujus Lu-
canus meminit: (1)*

*Quas recipit Salapina palus, & subdita Sipus
Montibus*

Hodie Lago di Andoria dicitur, ex-
tenditurque ad quatuor milliaria,
oram versus Maris Hadriatici. Sy-
pus, quæ & Sipontum, pariter diru-

ta est, cui successit Manfredonia, de
qua infra. *Apeneste*, quo loco fue-
rit, divinatū haud facile est, inquit
Cluverius. Ast Ferrarius in ultima
Edi-

(1) Lucanus lib. 5.

1976 Orbis Sacer & Profanus

Editione censet fuisse in hodierna Capitanata, ad oram Maris Hadriatici sitam, 16. mill. pass. ab Hurio in Eurum: Castrum habet munitum, sed paucis constat incolis. *Hyrium*, seu *Hurium*, Urbs fuit maritima ad Gargani montis radices, *Hyria* Herodoto, aliis *Rhodo*, teste Nigro; in ora Occidentali, ubi *Urias* sinus apud Pomponium Melam, vulgo *Golfo di Rhode*; nunc *Rodia* oppidulum parvi momenti, in Capitanata Provincia, in ora Maris Hadriatici ad Boream montis Gargani. Populi *Hyrini* Plinio. Hanc Urbem commemorat quoque Dionysius Afer de Situ Orbis.

Usque Hyrii summum se tendit Japygis ora.

Cliternia Plinio & Pomponio Melam lib. 2. Ptolemæo autem *Cliternum*, ad Montem Garganum situm, de quo Cluverius Ital. Antiq. pag. 1207. quid nunc sit, incertum. *Arpis*, prius *Argi*, teste Servio in lib. 7. *Æneid.* vel juxta Plinium *Argos-Hippium*, dein *Argyrippa* dictum; tandem *Arpi*, Diomedem habuit auctorem; nunc excisum jacet. *Apinam*, *Tricamque* a Diomede conditas dixit Plinius, easdemque eversas in proverbium rei ludicræ abiisse: *Apiniani* siquidem olim dicebantur *Scurra* & *Mimi*, qui divitum mensas sectabantur, uti Trebellius Pollio affirmat: *Trica* vero pro nugis rebusque futilibus accipiuntur: unde *Tricones* dicuntur, qui nugis alios detinent; & *Trica* Atellanæ apud Varronem pro nugis impudentissimis. Hinc Martialis lib. 14. ait:

Sunt Apina Tricaque, & siquid villus istis.

Teanum Apulum a Strabone, Plinio ceterisque sic dictum, ut ab altero Sidicino secernatur, Urbs quondam

nobilis apud Frentanorum fines, nunc diruta, in Monte Apennino posita, erat, inter Luceriam ad Ortum, & Larinum in Corum, ab eo 18. mill. pass. recedens. Hujus locum hac tempestate vulgo appellari *Civitate*, asserit Lucas Holstenius. Præcipue autem quæ hodieque extant Apuliæ civitates, præter eas, quas supra in Basilicata exposuimus, sunt *Andria*, *Asculum Apulum*, *Barium Metrop.* *Barulum*, *Bituntum*, *Bovinum*, *Gravina*, *Luceria*, *Manfredonia Metrop.* *Tranum Metrop.* *Troia*; & aliæ, de quibus infra.

V. Præ ceteris Campaniæ & Latii Provinciis, Apulia maiore æstu ac siccitate urgetur. Causas asserit Bernardus Sæccus, Ticinensis Histor. lib. 1. cap. 5. quia nimirum Orienti propinquior est, ac sinuoso littore Orientem Solem æstivum & Hybernium excipit: Aquiloni quoque ab Hadriatico patet, quod ejus siccitatem interdum augeat. Quid quod etiam in Apulia montium cornua, brachia in Orientem protensa longe maiorem caloris reiectionem in ejus planitie excitant, quam in Latio, vel Campania, Sole nimirum in Meridiem ascendente, ac matutino æstivoque calore, cum Meridionali æstu, per montium reverberationem conjuncto & continuato: a qua continuatione sitibunda æstuosæque sit Apulia, universa planitie ante finem mensis Maii pæne exusta. Quocirca Horatio in Epod. *Siticulosa Apulia* dicitur. Additur & aliud siccitati grave incommodum, innumera bilium videlicet muscarum, illarum maxime, quas *tabanor* vocant, plurimum molesta infestatio: quod & suis carminibus testatus est Virgilius: (1)

*Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Asillo,*

(1) Virgilius lib. 3. Georgic.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXV. 1977

*Romanum est: æstrum Graiivertere vocantes:
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta*

Porro Afillus est musca varia, cui *tabanus* nomen, bobus maxime nocens. Hic apud Græcos prius *myopos* vocabatur, postea magnitudine incommodi *æstrum* appellarunt. Ita hunc Virgilii locum exponit Jacobus Pontanus. Ab hac molestia ex nimio æstu derivata, manasse proverbium constat: *Quisquis inferni penas subire tentat, æstatem in Apulia, hibernum circa Aquilam agat*. Hujusmodi tamen incommodis non Apulia universa, sed pars ejus dumtaxat est obnoxia, illa nimirum, quæ veteribus *Daunia* est dicta, nunc vero *Apulia plana* nuncupatur. Hic nempe ob æstivos calores, ac maximam siccitatem nullæ nascuntur arbores, nec fontes scaturiunt: quo fit ut prata undique domibus calisque sint destituta, & agricolæ atque Pastores, post diurnos labores, Sole ad Occasum inclinato, in Pagos, Oppida, & Urbes noctes agent. Quare Paulus Dia-

conus de Gest. Long. lib. 2. cap. 21. ait: *Apulia a perditione nominatur, citius enim ibi solis fervoribus terra vircentia perduntur*. Ceterum in tanta rerum molestia, hæc Regio, itemque *Peucetia*, seu *Terra Bariana*, pabuli præstantia maxime celebratur; vini namque, olei, tritici, amygdalarum, aliorumque fructuum copia, tum a soli fecunditate, tum a situ Orientalis oræ ingens inde provenit; qui sane oræ respectus in Orientem multum probatur ab Hippocrate, in lib. *de Aëre & Aquis*. Hujus quoque Regionis pabulum hac ipsa ratione equino armento est aptissimum, tam ad pullorum proceritatem, quam ad robur constituendum, ideoque ejus Provinciæ equi optimi sunt ad bellum, ævoque aliis Europæ equis diuturniores. Ovis ibidem Apulia abundat, quarum lanæ Martialis palmam tribuit: (1)

*Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis; Alcinum tertia laudat ovis.*

Et hinc Cicero Apuliam a Pastorum copia describit, Orat. 3. contra Catilinam. Innumerabiles quippe ovium greges alit; quorum curæ incolæ plurimum student; nam Ughello teste, (2) *Et opulentissimi quique, ac primarii viri, imo etiam Reguli inter Pastores conscribi non dedignantur*: proventus quippe maximos inde capiunt. In universum Apulia: (3) *Regio est Italiæ finium amplitudine, maris opportunitate, terrarum fecunditate, ac celebritate nominis clarissima*.

Pars II. Vol. III.

VI. Perampla hæc Italiæ Regio occasione belli Samnitici Romanæ Reipublicæ accessit. Primum quidem, quod extat in Annalibus Livii, (4) Anno Urbis Condite 427. amicitiam petentes, eodem quo Lucani fœdere, in amicitiam sunt suscepti: *Lucani atque Apuli*, inquit Livius, *quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano Populo fuerat, in fidem venerunt, arma virosque ad bellum pollicentes: fœdere ergo in amicitiam accepti*. Ast post triennium ab Apulis bellum commotum, C. Sulpicio, & S s s Q. Æmi-

(1) Martialis in Apophoreis.

(2) Ughellus Tom. VII. col. 825.

(3) Ibid. col. 822.

(4) Livius Dec. 1. lib. 8.

1978 Orbis Sacer & Profanus

Q. Æmilio, seu, ut aliis placet, Q. Aulio Consulibus. Quamquam, ab aliis rem aliter referri idem Livius fatetur: C. Sulpicio, Q. Æmilio (Aulium quidam Annales habent) Consulibus, ad defectionem Samnitium Apulum novum bellum accessit. Utrouque exercitus missi. Sulpicio Samnites, Apuli Æmilio forte evenerunt. Sunt qui non ipsis Apulis bellum illatum, sed socios ejus gentis populos ab Samnitium vi, atque iniuriis defensos scribant. Ceterum fortuna Samnitium vix a se ipsis eo tempore propulsantium bellum, propius ut sit vero, facit, non Apulis a Samnitibus arma illata, sed cum utraque simul gente bellum Romanis fuisse, nec tamen res ulla memorabilis acta: ager Apulus, Samniumque vastatum: hostes nec hic, nec illic inventi. Itaque sequenti anno Q. Fabius Maximus Consul in Apuliam progressus, ingentes inde prædas egit; uti in fine lib. 8. Livius prodit. Deinde Publius Consul ad peragrandam profectus Apuliam, aliquot expeditione una populos aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit; eodem Livio auctore: (1) Qui statim refert, a L. Papirio Luceriam, quam Samnites tenebant, ad deditionem compulsam, septem millibus militum sub jugum missis, atque ingenti præda inde abducta. Duobus annis elapsis Teanenses & Canusini populationibus fessi, obsidibus L. Palutio Consuli datis, se se dedidere Romanis. Diodorus vero Siculus asserit, tum Regionem omnem Dauniorum Apulorum populatam, & Canusinos in fidem acceptos. At vero, ut Livio placet, inclinatis semel in Apulia rebus, Theates quoque Apuli ad novos Consules C. Junium Bubulcum, Q. Aemilium Barbulum sædus petitus venerunt, pa-

cis per omnem Apuliam præstante Populo Romano auctores id audacter spondendo impetrarunt, ut sædus daretur, neque ut equo tamen federe, sed in ditione Populi Romani essent. Apulia perdomita, nam Florento quoque valido oppido Junius potius erat, in Lucanos bellum porrectum. Addit Diodorus, sequentes Consules Sp. Nautium, & M. Popilius Ferentum Apulæ civitatem vi cepisse; qui vero Nucernam Alphaternam colebant, a Romana societate ad Samnites defecisse. At enim ann. U. C. 448. L. Postumium, & Tit. Minucium Coss. adductis in Japygium legionibus Silvium oppidum obsequione, cum hominum amplius quinque millibus in potestatem redegerunt. Rursum vero juncti Samnitibus Apuli, anno 455. in Romanos arma vertere moliebantur, sed irrito conatu, fuis antea Samnitibus Sociis. Et quidem (2) Samnitibus Apuli se ante prælium coniunxissent, ni P. Decius Consul alter, iis ad Maleventum castra obieciisset, extratosque deinde ad certamen fudisset. Ibi quoque plus fuge fuit, quam cedis: duo millia Apulorum cæsa; spretoque eo hoste Decius in Samnium legiones duxit. Domitæ a Romanis Apulæ Prætozem a Senatu fuisse præfectum constat ex Livio Dec. 3. lib. 5. Decad. 4. lib. 9. & lib. 10.

VII. Inclinata post Augustuli Imperatoris abdicationem Romani Imperii fortuna; quemadmodum Italia universa, sic & cum Apulia in Odoacris Herulorum Regis potestatem venit: nam Historiæ Miscellæ, auctor, lib. 15. Odoacris in Italiam ingressu exposito, ait: (3) Aliquantis post annis totius Italiæ, insuper & Urbis usus est potestate. Et paulo post: Igitur deiecto ab Augustali digni-

(1) Livius lib. 9.

(2) Idem lib. 10.

(3) Hist. Miscell. lib. 15.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXV. 1979

gnitate Augustulo, Urbem Odoacer ingressus totius Italiae adeptus est Regnum. Ab Odoacre in Theodoricum Ostrogothorum Regem totius Italiae Regnum, subinde, & Apuliae imperium translatum dein refert. Postmodum Totila Gothorum Rege Italiam invadente, inter ceteras ejus Provincias, Campaniam, Lucaniam, Apuliam, Brutiosque ejus imperio cecidisse, idem auctor lib. 16. Procopius de Bell. Gothico lib. 3. cap. 6. Blondus Dec. 1. lib. 6. Sigonius, ceterique commemorant. A Gothis ad Longobardos deinceps Apuliae dominatus transit. Constituti namque ex Longobardorum Gente Beneventani, Capuani, & Salernitani Duces ac Principes, Campaniae, Lucaniae, Apuliae, & Calabriae Provincias inter se partiti sunt, eisque diutius imperarunt. Ex iis nonnulli Apuliae & Calabriae Duces sunt appellati: qua de re pluribus differit Camillus Peregrius in Histo. Princip. Longobard. quae extat Tom. II. Rer. Ital. Graecorum Imperatores saepius iisdem Ducibus Apuliam Calabriamque eripere tentarunt, bellis vario Marte utrimque gestis; sed plerumque Graecorum adversa fortuna. Quin etiam a Basilio & Constantino Juniore Orientis Imperatoribus ascitos ex Africa Saracenos, qui has Provincias Imperio subiicerent, testatur Luitprandus Ticinensis lib. 2. suae Histo. cap. 12. Idque Sigonius de Regno Italiae lib. 7. ad annum 979. refert. Quae vero ab Occidentis Imperatoribus, atque a Normannis Ducibus pro Apuliae Principatu suscepta sunt bella, Otho Frisingensis Episcopus, ejusque Continuator Radevicus, Otho alter de Sancto Blasio, Romualdus Archiepiscopus Salernitanus, Ricardus de S. Germano, Alexander Te-

lesinus Abbas, Flavius Blondus, Carolus Sigonius, alique plures, in suas Historias retulere. Nos paucis ea indicabimus, quae in unum Sigonius collegit.

VIII. Cumprimis vero ann. 825. & 872. Apulia a Saracenis vastata, illis Ludovicus II. Imperator fortiter restitit, atque hinc excedere compulit. Otho Magnus Imperator Graecis ob Legatos suos contumeliose habitos Apuliam atque Calabriam ademitt, tributumque illos ingens pendere coegit. (1) Ducibus dein paruit Apulia usque ad Normannorum in Italiam adventum: ex iis namque Rogerius Normannus Princeps potentissimus ab Honorio II. Apuliae, Calabriae, & Siciliae Dux creatus; tum postea Regis etiam titulo auctus, sed ab illegitima potestate, nimirum ab Anacleto II. Antipapa, circa annum 1130. (2) Verum quod Schismaticorum partibus esset implicatus a Lothario Imperatore pulsus est, Ranulpho Duce Apuliae declarato, anno 1137. Post hujus vero obitum amissa recuperavit, anno 1139. pace cum Innocentio II. inita, Regisque dignitate ab eodem Pontifice decoratus. Graecis bellum intulit, erepto illis Ludovico VI. Rege, quem in reditu e Terra Sancta interceperant, anno 1149. (3) Obiit anno 1152. Ensi suo hunc versum inscribi curavit:

*Apulus & Calaber, Siculus mihi
servit & Afer.*

Successit Rugerio Guillelmus Malus ejusdem filius: is vero excepit Guillelmum II. Bonum, qui sine prole vita functus successorem habuit Tancredum, Rogerii filium nothum. Hujus filius Rogerius ab Henrico II. Imperatore, effossis oculis in carcere extinctus est. (4) Postmodum autem

S s s 2

Otho IV.

(1) Sigonius de Regn. Ital. lib. 6. & 7.

(2) Idem lib. 11.

(3) Idem lib. 11. 13. & 14.

(4) Idem lib. 15. & Baronius.

1980 Orbis Sacer & Profanus

Otho IV. Imperator Apuliam cum aliis Italiae ditionibus occupaturus, Romanum Pontificem Innocentium Tertium sibi jure adversantem expertus est: cum enim ab eo auream Imperii coronam, Philippo exauctorato, accepisset, ac sacramento Apostolicæ Sedi obedientiam sponddisset, mox fidei fractor manu hostili cœpit invadere in Tuscia, & Flaminia terras Ecclesiæ Romanæ, & in Apulia ditionem Friderici Siciliæ Regis, ejusdem Ecclesiæ beneficiarii: frequenterque ab Innocentio monitus, ne dum ab incœpto desisteret, recusavit; verum etiam acrioribus responsis & literis patientiam & longanimitatem Summi Pontificis exagitare gestavit. ⁽¹⁾ Quare Otho nihil in Apulia proficere potuit; quin ex adverso cum sæpe admonitus, contumax & rebellis persisteret, ab eodem Innocentio anathemate percussus, tandem Imperii throno dejectus, ejus in locum Fridericus II. in Comitibus Germaniæ successit. Quæ omnia refert Spondanus in Annalibus Ecclesiasticis. Fridericus II. Apuliæ, etiam posteaquam in Concilio Lugdunensi, quod Innocentius IV. indixerat, Imperiali dignitate spoliatus, ad annum usque 1250. præfuit, quo & miserrime interiit in Florentino Apuliæ oppido, quod vulgo *Firenzolan* nuncupant, in finibus Aprutii, haud longe a Tarento, a Manfredo filio ejus notho, quem Tarenti Principem creaverat, suffocatus. Is quippe thesauro, & usurpationi Regni Siciliæ inhians, timenque ne pater tunc graviter ægrotans, si convalesceret, de Regno opibusque ali-

ter statueret, corrupto magnis promissionibus secretiori ipsius cubiculario, ipsemet propriis manibus pulvinari ori ægrotantis imposito suffocavit. Ita referunt Ricordanus Malespini Hist. Florent. cap. 139. & 143. Joannes Villanus lib. 6. cap. 36. & 42. S. Antoninus in Chron. tit. 19. cap. 6. §. 2. & 4. Ptolemæus Lucensis, Martinus Polonus, Landolphus, Chronicon Monfortianum; Palmerius in Chronico; Felix Fabri Chron. Suevorum lib. 1. Flavius Blondus 2. Dec. 7. Fazellus de Reb. Sicul. 2. Dec. 8. Corius par. 2. Onuphrius Panvinus de Princip. Roman. lib. 3. Surita, & alii. Quamvis autem Collenutius neget Fridericum a Manfredi filio spurio suffocatum; plerique tamen affirmant, atque in iis Cuspinianus, *de Caesaribus in Friderico*, non minus ipsi additus. Conradus Friderici filius, & ipse in sua adversus Ecclesiam contumacia perseverans, Siciliæ & Apuliæ Regno potitus, anno 1254. xi. Kalend. Junii mortuus est, excommunicatus & impenitens, uti tradunt Ricordanus Malespini cap. 146. Joannes Villanus lib. 6. cap. 44. Sanctus Antoninus in Chron. tit. 19. cap. 6. §. 5. alique plures, atque ut fere omnes narrant, veneno sublatum a Manfredi fratre notho. Sunt vero qui scribant, ⁽²⁾ cum ejus cadaver Messanam ad sepulturam delatum fuisset, dum exequiæ in templo celebrarentur, subito ex multitudine cereorum incendio, templum cum cadavere arsisse; & quemdam sic in eum serio luisse:

*Fanere Conradus caruit, tumuloque: rebeli
Utraque namque negat munera Religio.*

Con-

(1) Spondanus ad ann. 1209. num. 2. & 3. & anno 1210. num. 1.

(2) Apud Spondanum, ann. 1254. num. 2.

Condito autem testamento Conradinum filium sui Regni heredem constituit. At infelix hic Princeps, dum Neapolim Regnum recuperaturus progreditur, a Carolo Duce Andegavenſi, ad Fucinum Lacum Marſorum regionis proelio victus, paulo poſt & publico ſupplicio affectus eſt. (1) Sic Carolus Victor, una cum Regno Neapolitano Apuliz Ducatum a Clemente IV. Summo Pontifice obtinuit. Huic ſucceſſit filius Carolus Claudus; is vero excepit Robertum filium, Henrico VII. Imperatori obnoxium, Principem eruditum ac litterarum fautorem. Hic vero Joannz I. Nepti ex filio Carolo, Andream Ludovici Hungariz Regis fratrem maritum dedit. (2) Quo ſtrangulato, dein Jacobo Arragonio, poſtea Othoni Brunsvicenſi nupſit. Urbanum VI. infeſtum habuit; is quippe Carolum Dyrrachium Apuliz Regem creavit. Verum Joanna ex adverſo Ludovicum Andegavenſem Caroli VI. patrum ſucceſſorem ſibi adoptavit: quo pariter extincto, Regnum Carolus tenuit, illudque Ladislao filio reliquit. (3) Ladislao poſtmodum veneno ſublato Joanna II. ejus Soror Regnum obtinuit: a qua primum Alphonſus Siculus, dein Ludovicus Andegavenſis, tandem frater hujus Renatus hæredes ſunt inſtituti. Hic vero poſtremus ad Carolum ex fratre nepotem Regnum tranſmiſit, anno 1480. a quo Ludovicus XI. Galliarum Rex ſucceſſor eſt renunciatus. Denique poſt graviſſima cum Gallis bella in poteſtatem Regum Hiſpanorum tranſiit: aſt modo Carolo VI. Imperatori Auſtriaco Apuliz, uti & univerſi Regni Neapolitani & Siciliz dominium ceſſit.

IX. Atque ut paucis contrahamus, quæ ad varios Apuliz domina-

tus ſpectant, vetuſtior, quem conſtat huic Regioni imperaſſe, fuit Diomedes, ut antea vidimus, tum etiam Daunus Diomedis Socr, a quo Dauniz nomen pars ingens Apuliz accepit. Quo ex tempore Græcis una cum Diomede & Dauno illuc ex Ætolia poſt bellum Trojanum profectis paruit, Græcique ſanguinis priſcos incolas habuit, uti ex Strabone lib. 6. diſcimus. Samnitico bello graſſante a Romanis domita ſub ipſorum Imperio perfeveravit, etiam translata Conſtantinopolim Auguſtali Sede, annos circiter MCL. Vaſtata fuit tamen a Saracenis, primum anno 825. qui deinceps plurimum hanc Regionem infeſtarunt, Bario Græcorum Imperatori erepto; quod poſtea Ludovicus II. Francorum Rex a Saracenis receptum, Baſilio Orientis Imperatori reſtituit. Ruſus autem anno 973. Otho Magnus iratus Nicephoro Imperatori, quod nuncios ſuos, quos ad Theophaniam ſponſam accipiendam miſerat, interfeceſſet, Apuliam Calabriamque ipſi armis ademit, atque Occidentali adiecit Imperio. Verum paulo poſt Baſilius & Conſtantineus Græci Imperatores Apuliam ipſam & Calabriam Othoni ſecundo eripuerunt, atque ut ſtabilius eas ſibi firmarent, novum ſumma cum poteſtate, *Catapani* nomine Magiſtratum, ſeu Præſidem iſdem Provinciis præfecerunt, indeque pars Apuliz nomen *Catapana*, vulgo *Capitanata* ſortita eſt. Primus hic Catapanus ex Oriente miſſus, quo commodius Provinciam ſibi conceditam in officio contineret, multa in hoc tractu nova oppida condidit, Troiam, quæ poſt Apuliz caput fuit, Dracinarium, Florentinum, & alia, cui Bubaganus, Maniacus, Duclianus, Catapani creati ſucceſſerunt, & poſt-

(1) Sponſandus ad ann. 1268. num. 3. & 1269. n. 8.
(2) Bonfinius Dec. 2. l. 20. Sponſandus ad an. 1343. num. 6.

(3) Idem Decad. 3. lib. 3. Peucerus in Chronic. lib. 5.

stremo Exaugustus, sub quo Apulia est amissa, posteaquam annos sexaginta per Catapanos fuisset gubernata. Exaugustus quippe a Constantino Monomacho Orientis Imperatore missus, post variam belli aleam victus proelio a Normannis captusque Apuliam sibi Græcisque amisit, quæ inter Normannos divisa est: Eo ex tempore, inquit Ughellus, ⁽¹⁾ Apulie Comites celebrati, initio facto a Guillelmo Normanno, usque ad Baiardum Comitem Apulie quartum, cui successit Robertus Viscardus patruus, qui anno MLIX. primus Dux Apulie & Calabriae institutus est, & Ecclesie Feudatarius factus, a Nicolao II. Romano Pontifice Vexillo Pontificia manu tradito, ac solemnî sacramento ab eo prestitio, se Ecclesie Romanæ fidelem ligiumque futurum, & cum Ricardo Capuano Principe annui tributi nomine duodenos in singula Boam jugæ soluturum. Roberto autem Rogerius, atque huic Guillelmus, huic demum Rogerius Ducum a Roberto IV.

a Guillelmo Comite VIII. Normannorum Principum successit; qui salutis MCXXX. primus Rex Siciliae ab Anacleto Antipapa institutus Capuæque Principatu occupato, id est consecutus, ut antiquato Ducis Apulie nomine, Rex primus Apulie, & Neapolitani Regni sit dictus. Igitur Apulie vicissitudines, ut summatim repetam, hæc fuere, sub Romanorum Imperio duravit annos MCL. sub tyrannide Saracenorum annos XXVIII. rursus sub Græcis Caesaribus annos C. inde sub Germanicis annos X. ac rursus sub Græcis Imperatoribus, præfidentibus Catapanis annos LX. sub Normannis titulo Ducum annos LXXI. exinde vero Regni Provincia effecta easdem cum Regno per annos prope DL. conversiones & vicissitudines habuit: eas nimirum, quas & nos supra de Regno Neapolitano agentes exposuimus. Nunc demum sub lenissimo ac clementissimo Caroli VI. Imperatoris Austriaci dominatu feliciter quiescit.

C A P U T XXVI.

Synopsis.

- I. Revis Gargani Montis descriptio. Loca circa ipsum posita.
- II. Ad ejus radices Sipontum situm fuit, Urbis nunc excisa. Excidiit illius caue.
- III. Novum Sipontum Manfredonia dictum a Manfredo conditore. Ejus situs & portus.
- IV. A D. Petro S. Justinus primus Siponto Episcopus præfatus. Sanctus Laurentius Sipontinus Antistes.
- V. Sipontina Ecclesia a Constante Imperat. vexata. Sipontum tamen ste-

tis usque ad Seculum XI. A Vitaliano Papa Beneventi Episcopo subicitur.

VI. Exinde Beneventani Antistites etiam Sipontini appellati: Ecclesia Sancti Michaelis Archangeli in Gargano sita iisdem concedita.

VII. Benedictus IX. Siponto proprium Antistitem restituit, & Archiepiscopum creavit. Quinam ejus Suffraganei Episcopi tunc constituti. Manfredoniam sedes translata.

VIII. Metropolitana Basilica SS. Lipsanis illustris. Capituli illius privilegia.

IX. Dia-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1983

IX. *Diœcesis Sipontina perampla Sancti Angeli Oppidum, & Basilica Divi Michaelis Archangeli in Monte Gargano sita.*

X. *Apparitionis S. Michaëlis Archangeli bifloria. Quædam in illa emendantur.*

XI. *A Longobardis, & Saracenis Sacra hæc Basilica diripitur; dein inflauratur.*

XII. *S. Angeli insignis Collegiata. Ejus Canonici litem Sipontino Capitulo intentant. A Summis Pontificibus reprimuntur.*

XIII. *Vestianus Episcopus Sipontini Archiepiscopus Suffraganeus. De Vestæ Urbis exordio variæ opiniones. Antiquior est illius Episcopatus, quam Ughellus putes.*

XIV. *Troia Urbs Apuliæ ibi condita, ubi vetus Scana. Tempus Troiæ constructæ vestigatur. Opulentissima est civitas. Scane Episcopatus antiquus est. Troiæ Episcopatus seculo undecimo cepit. Cathedralis S.S. Lipsanis insignis.*

Lures sunt Apuliæ civitates Episcopatus Sede insignes, quarum nonnullæ cum ad alias Metropoles extra hanc

Regionem sitas pertineant, jam supra sunt expositæ: hic vero reliquas intra ejusdem limites clausas, propriisque Metropolibus subiectas exponere aggredimur. Tres sunt præcipuæ Urbes Metropoles in Apulia, nempe Sipontum, Barium, & Tranum; præter has vero Archiepiscopatus honore illustres Nazarena Sedes, apud nobile Oppidum Barullum dictum erecta. A Siponto exordiemur, quod & aliis vetustius videatur, & ejus Ecclesiâ antiquior; tametsi Barium & Tranum præcæm quoque splendorem suum non omnino amiserint, & hodie fortassis Manfredoniam, quæ Siponto successit, dignitate superent.

Antequam tamen Siponti originem vestigemus, Garganum montem, ad cujus radices hæc civitas sita fuit, explorare lubet. Enim vero mons iste amplitudine, munitione, & duplici a Mari portu, oppidorumque frequentia, omnium sorte totius Italiæ Montium longe celeberrimus censetur. Apennini montis est veluti

brachium in Mare exporrectum, miræ altitudinis Promontorium efficiens, spatio 300. stadiorum in Pelagus excurrent. Mons vero ipse vix 80. miliaria in circuitu habet, cum late sumitur, idest cum illa parte Apuliæ Dauniæ, quæ in Hadriaticum mare porrigitur: valde præcellus est, atque ascensu difficillimo; altitudo tamen varia, sed ubique fere præceps. Incipit ab Apennino, ex cujus radicibus jugum enascitur editissimum, latitudine passuum mille duorum, longitudine 20. post quod ita paulatim mons assurgit, ut in summam altitudinem, vastitatem, amplitudinemque desinat. In mare tam longe protenditur, ut ambitu radicem, quas planities excipit, 200. passuum millia contineat. Qua mari aluitur, secunditas mira; imo & in summo vertice maxima fertilitas; nam aquis sive stagnantibus, sive fluentibus abundat; plurimos habet fontes Lacusque, in quibus celebris est Lacus Varanus, in ora Maris Hadriatici, ad radices ipsius montis, circuitus XV. miliarium. Silvis itidem nemoribusque amœnus est, pascuis aptissimus; herbas quoque saluberrimas gignit ac nutrit. Locus insuper natura sua munitissimus est, terra marique inaccessibilis; siquidem

1984 Orbis Sacer & Profanus

dem mari præcellæ imminet rupes, nec nisi unus aut alter portus aditum præbet, e terra vero reliqua sic disiunctus, ut peninsulam efficiat. Quamobrem Diomedes fossa deducta, insulam reddere constituit; sed alio revocatus opus perficere nequivit. Saraceni vero Bario pulsi, securitati suæ consulentes, agminibus duobus factis Montem Garganum petiere, Ædemque Divo Michaëli Archangelo sacram occupantes pretiosa quæque inde abstulerunt, eos, qui voti causa illuc convenerant, spoliarent; ac sede hic constituta, multos deinceps annos Apuliam infestarent. Nunc vero & oppidis & pagis fre-

quentissimus est: in fronte Promontorii adest oppidum *Bestia* dictum: post 10. milliaria *Vestica* Castellum occurrit: flexuque illo Promontorii toto emenso *Rode*, vel *Rore* oppidum. In Montis autem Gargani vertice præcellæque rupe, quæ ad mare spectat, Oppidum est Divi Angeli, ita nuncupatum, a Specu Sancto Michaëli Archangelo sacro. Hinc vertex hujus Montis hodie *Mons Sancti Angeli* appellatur. Ceterum apud profanos auctores, Strabonem, Plinium, Pomponium Melam, ac reliquos Gargani montis nomen obvium est: de quo Lucanus lib. 5.

Apulus Adriacas exit Garganus in undas.

Horatius vero ad Augustum:

Garganum mugire putet nemus, aut mare Tuscum.

Itemque Carm. 2.

Querceta Gargani laborent.

Ad Apuliam Dauniam Mons Garganus olim pertinuit, hodie vero in Provincia Capitanata recensetur.

II. Ad hujus itaque Montis radices in ora littorea Sipontum vetustissima Apuliæ Dauniae civitas sita fuit, quæ & *Sypus* & *Sepius* Straboni, a Sepiis, quæ ibi magna copia capiuntur dicta est, ut ipse lib. 6. asserit, *Sepus* autem Ptolemæo, aliisque, *Sipus* Stephano, *Sipontum* vero Pomponio Melæ, ac plerisque nunc dicitur. A Diomede illam conditam tradunt in saxosa rupe. Qua de re hæc Strabo scribit: (1) *Creditur &*

Sypontem edificium esse Diomedis, a Salapia stad. C. & L. intervallo distantem. Græci vero eam Sepiuntem, nuncupant, ab eiectis e fluctu Sepiis. Inter Salapiam atque Sypontem fluvius est navigationi satis accommodus, & Lacus ingentis ostium, per utrosque autem nascentes e Syponte fructus debentur, frumenta præcipue. Ejus, præter laudatos Scriptores, disertam mentionem faciunt Livius lib. 8. Decad. 1. & lib. 35. Decad. 4. Plinius ceterique: ex Poëtis vero Silius Italicus de illa cecinit: (2)

*Quæsoit Calaber, subducta luce repente
Immensis tenebris, & terram, & litora Sipus.*

Lucanus itidem:

*Quas recipit Salapina palus, & subdita Sipus
Montibus*

(1) Strabo lib. 6.

(2) Silius lib. 8.

Sub-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1985

subditam montibus hanc Urbem Lucanus vocat, quod ad Gargani radices fuerit ædificata, eique ingens ille mons immineat. Ab eadem civitate *Sipontinus Sinus* nominatur pars illa Maris Hadriatici, quæ oram littoream Regni Neapolitani versus posita est, inter oram Apuliæ, & Montem Garganum, Sipunti rudera & Manfredoniam versus; alias *Hyrius*, seu *Urias* dictus. Antequam Sipontum Romanorum Imperio fasces subiisisset, Brutiorum fuisse coloniam scribit Livius. Loquens enim de Alexandri Epiri Regis rebus in Italia gestis inter Urbes ab ipso captas hanc quoque enumerat: ⁽¹⁾ *Ceterum, inquit, ut ferme fugiendo in media fata ruitur, quum sepe Brutias Lucanasque legiones sudisset, Heracleam Tarentinorum coloniam, Consentiam ex Lucanis, Sipontumque Brutiorum coloniam, ac Erniam, alias inde Messapiorum & Lucanorum cepisset Urbes, &c.* Confecto jam secundo bello Punico, delatisque in Macedoniam legionibus, P. Scipione, & T. Longo Cos. Sipontum coloniam deductam idem Livius narrat: ⁽²⁾ *Sipontum item, inquit, in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri D. Junius Brutus, M. Bæbius Pamphylus M. Helvius deduxerunt.* Paruit Romanorum Imperio etiam post translatam Constantinopolim ejus Sedem usque ad octavum seculum, sed postmodum a Saracenis occupata hæc civitas, florentibus ipsorum rebus & ipsa floruit; sed iis abscedentibus direpta atque incensa, civesque omnes ad internecionem, cæsi, eorum opes in Africam fuerunt deportatæ. Alii vero tradunt, desertæ civitatis causam fuisse frequentes terræ motus, quibus ædificia quasi civesque metu in fugam acti eam desertam reliquerunt. Nonnulli

Pars II. Vol. III.

(1) Livius Dec. 1. lib. 8.

li tandem referunt, a Saracenis primum dein terræ motu, ac civium discordiis everfam. Nunc vestigia tantum supersunt, Basilica semirutæ, & fons unde in Urbem aqua derivabat, veteris magnificentiæ testes.

III. Post aliquot secula a Manfredo Friderici II. Imperatoris filio notho, Taranti Principe, qui Apuliæ & Calabriæ Urbes occupaverat, & Siciliæ tyrannidem affectaverat, ex veteris Siponti ruinis, anno 1250. novum Sipontum excitatum fuit, quod ipse proprio ex nomine Manfredoniam appellavit, quo nomine hodieque nuncupatur. Ad radices montis Gargani, loco paulisper a veteri Siponto distito condita est, ad Septemtrionem, saxoso in littore maris, in ipso scilicet Sipontino portu Suburbano, sub clementiori tamen cælo, atque opportuniore situ. Ab Aufidii fluminis Ostiis 25. mill. pass. in Boream distat, 25. autem a Luceria in Ortum. Antea locum hunc Capitanatæ Portum fuisse dictum refert Collenuccius lib. 4. Hist. Regn. Neap. Non desunt qui putant, hic fuisse antiquam Urbem *Apenestem*; sed eos refellit Leander in Descript. Italiæ, pag. mihi 222. col. 2. quod Ptolemæi Tabulæ id minime patiantur, quæ Apenestem supra Sipontum collocant. Portu gaudet satis capaci, in ora Hadriatici Maris, & validissima Arce munitur; quæ, uti & ipsa civitas Lautrechio, Francisci I. Galliarum Regis Duci illam oppugnanti sua cum acie foriter resistit, fidemque suam Carolo V. Imperatori egregie probavit. A Turcis tamen anno 1620. capta, ac pæne everfa, rursus postmodum restaurata fuit. Elegans satis civitas est, hodie tamen minus, quam prisca temporibus populo frequentata; septingentis enim circiter familiis habitatur, quas in-

T t t

ter

(2) Idem Dec. 4. lib. 5.

1986 Orbis Sacer & Profanus

ter plures nobilitate illustres sunt. Quoniam vero Siponti Sedes Metropolitana huc translata fuit, haud aliter de Ecclesiæ hujus origine, ac de ipsius Sipontinæ, intra cujus Diocesæ limites continebatur, est differendum.

IV. Antiquissimam esse Sipontinam Ecclesiam recte docet Summontius, ac nuper demonstrat Vir Clariss. Pompeius Sernellius, Vigiliarum Episcopus; Claudio enim imperante Sipontum a Divo Petro Apostolorum Principe Episcopali Sede donatum ostendit, & Catalogum prescorum Antistitum hujus Urbis ab Ughello adornatum corrigit, a remotioribus seculis eorundem repetens primordia. Primus est Sanctus Justinus, Siponti nobilis civis, quem cum D. Petrus ad Christi fidem convertisset postea eum primum Siponto Pastorem præfecit. Is vitæ sanctimoniam clarus, postquam multos annos gregem sibi concreditum gubernavit, anno 103. postrema Decembris die quievit in pace, sepultus in sua Ecclesia, ubi plumbea capsula ejus Reliquiæ asservantur. Duo alii Anonymi a Sernellio recensentur; quarto autem loco ille reponitur, quem primum absque proprio nomine Ughellus in sua serie collocavit; is tamen a laudato Sernellio Leo vocatur, & in hac sede fulgebat anno 266. De quo Ughellus scribit, præceptorem illum fuisse Sancti Justinii Sipontini Presbyteri, qui una cum Fratribus suis Florentio, & Felice, cum Justa Virgine pro Christo in Aprutio Martyrium consummarunt, quorum Acta in Episcopis Theatinis retulit. Reliquos Sipontinos Antistites idem Sernellius accurate describit. Hos inter celebris est Sanctus Laurentius, Zenonis Imperatoris consanguineus, virtute clarus, sanctimonia conspicuus, qui sub Gelasio Papa, ann. 493.

Sipontinam rexit Ecclesiam, quoniam Divus Michaël Archangelus in Monte Gargano apparuit, atque Altaria Templi eidem Archangelo dicati, una cum aliis Episcopis consecravit. Eum Sipontini præcipuum Patronum venerantur, cujus diem Festum celebrant septimo Idus Februarii: Sacra vero Lipsana e veteri Siponto in novam Metropolitanam Manfredoniæ erectam ejus nomini sunt translata, una cum multis Sanctorum Reliquiis, quas, cum ille Constantino-poli in Sedem suam rediret, secum detulerat, atque in Cathedrali Ecclesia reposuerat, quas inter celebrantur os Brachii Divi Stephani Protomartyris, & Mamilla S. Agathæ Virginis & Martyris, uti in veteri Breviario MS. Sipontinæ Ecclesiæ proditum est. Is idem sanctissimus Antistes Laurentius Templum Divo Petro Apostolorum Principi ædificavit, & binas aras, alteram Deiparæ Virginis, alteram Sancto Joanni Baptistæ nuncupatam consecravit, ipsi adstantibus Episcopis, Richardo Andriensi, Pelagio Salpensis, Eutychio Tranensis, Joanne Rubensis, Sabino Canusino, Austerio Venusino, & Rogerio Cannensis. In Monte Gargano, ad Meridiem Specus D. Michaëli Archangelo Sacri Templum hoc fuisse constructum, in Actis ejusdem Sancti Laurentii, & in Historia Apparitionis Divi Michaëlis enarratur.

V. Seculo septimo Sipontinæ Ecclesia a Græcorum Imperatoribus, Constante præsertim, Monothelitarum fautore, plurima pertulit incommoda, atque ad extremam pene pauperiem redacta est. Urbem tamen ipsam adhuc stetit, immo & deinceps aliquamdiu superstitem fuisse constat: nam Ducatu Beneventano constituto, intra ejus limites Apulia, & cum Apuliæ civitatibus etiam Si-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1987

Sipontum continebatur. Id multis demonstrat Camillus Peregrinus in: Dissert. de Ducat. Benevent. & liquet ex Chronico Leonis Ostiensis, ex quo discimus, circa medium seculi noni, Sipontum nec dum excidisse. Cum enim Radelchis, & Sigenuolphus, qui Leoni Ostiensi Siconulphus dicitur, inter se de Beneventano Ducatu contenderent, & ille ex Africa, hic vero ex Hispania Saracenos in auxilium ascivisset, narrat Ostiensis, Sigenuolphum, seu Siconulphum Urbes omnes, Siponto excepto, & Radelchis potestate abstulisse: *At contra*, inquit, ⁽¹⁾ *Siconulphus ex Hispania Saracenos asserens frequentibus praeliis omnes fere per circuitum, præter Sipontum, & Radelchis jure abstulit, Beneventumque expugnare cepit.* Id contigisse anno Christi 843. refert Baronius, Pagius vero anno præcedenti. Adhuc igitur seculo nono Sipontum extabat. Imo etiam deinceps ad seculum usque undecimum perdurasse, exploratum habeo ex Actis Sancti Leonis IX. Summi Pontificis: narrat quippe Wibertus Leonem anno 1050. in Apuliam ad visitandam Basilicam Sancti Michaëlis profectum, apud Sipontum Concilium celebrasse: ⁽²⁾ *causam hujus protectionis primum sic aperit: Iter sumpsit peragraturus fines Apulie, ut Christianam repararet religionem, quæ ibidem videbatur pene deperisse: maximeque inter accolæ regionis & Normannos concordiam componere satagens, quos dum adiutores contra exterâs gentes susceperant Principes Regni: sed tunc severissimos tyrannos ac patriæ vastatores non sponte sustinebant. Deinde subdit: Itaque zelo sanctæ religionis fervens Præsul venerandus apud Sipontum habito Concilio, duos deposuit ab*

*officio Archiepiscopatus, qui cum mercede sanctum assumpserant ministerium, vitio elationis unus ambiens præcedere alterum. Nullus quidem ex antiquis memorat hoc Sipontinum Concilium, præter Wibertum laudatum, & Anonymum Barensem in Chron. ad annum 1050. Nihilominus Leo Ostiensis lib. 2. cap. 82. & Chronographus Sancti Benigni asserunt, Sanctum Leonem IX. cum in Apuliam pervenisset, orationis gratia Montem Garganum petiisse, ad visitandam Ecclesiam S. Michaëlis Archangeli in rupe Gargana sitam. Hac itaque occasione Pontifex Sipontum adveniens, illic Concilium indixit. Post id temporis nihil de Siponto superstitè apud præfatos aliosque auctores occurrit, quod jam penitus excidisset. Quamquam autem usque ad Seculo XI. medium steterit, tamen Seculo VII. ac deinceps hæc civitas crebris vexata bellis, hostiumque populationibus ac rapinis spoliata, ad tantam pauperiem pervenit, ut proprium Antistitem congrue decenterque alere non posset. Quamobrem Vitalianus Papa hanc Urbem, aliasque nonnullas Beneventani Ducatus tunc Episcopis suis destitutas, Beneventano Episcopo regendas commisit, Diplomate hac de re, anno 668. Sancto Barbatò tunc Beneventi Episcopo, ejusque successoribus dato, quod Marius Vipers, Camillus Peregrinus, & Ughellus recitant; in quo inter alia hæc legimus: ⁽³⁾ *Tuæque præfate Reverendissimæ Beneventanensi Ecclesiæ, Bibinum, nunc Bovinum, Asculum, Larinum, & Ecclesiam Sancti Michaëlis Archangeli in Gargano, pariterque Sipontinam Ecclesiam, quæ in magna inopia & paupertate esse videtur, & absque cultoribus, & Ecclesiasticis Officiis, nunc cernitur esse deprava**

T t t 2

vata

(1) Leo Ostiens. in Chron. lib. 2. cap. 27.

(2) Wibertus lib. 1. cap. 6.

(3) Apud Ughellum Tom. VIII. col. 23.

vata, cum omnibus quidem eorum pertinentiis, & omnibus prædiis, cum Ecclesiis, familiis utriusque sexus, & massis, totaque loca ditionis antiquæ possessa tuæ sanctimonie, successoribusque tuis concedimus hæc omnia dominanda & possidenda, &c.

VI. Eidem Apostolici hujus Diplomatis undequaque confirmant genuina Acta Sancti Barbati Beneventani Antistitis a Joanne Bollandi edita Tom. III. Februarii, pag. 139. in quibus Ecclesiam Sipontinam, & Divi Michaelis Archangeli Sacram. Ædem in Gargani vertice sitam Beneventano Præsuli paruisse proditum est. Qua de re etiam uberius pertractat Camillus Peregrinus, de Finibus Ducatus Beneventani ad Septentrionem. Exinde Beneventani Antistites utriusque Ecclesiæ curam gerentes, se & Beneventanos, & Sipontinos Episcopos appellarunt, ut videretur est apud Ughellum Tom. VII. col. 4. & Tom. VIII. col. 46. utique ex Vitaliani Papæ privilegio ipsis concessio, quod postmodum etiam Marinus II. Summus Pontifex alio Apostolico Diplomate, anno sui Pontificatus 2. Indiæ. 2. nempe ann. Dom. 944. Joanni Beneventanæ Ecclesiæ Episcopo ita confirmavit: (1) *Concedentes tibi quæcumque legaliter, & rationabiliter antiquo jure, tempore prædecessorum tuorum visa est possidere, idest Bibinum, Asculum, Larinum, Sipontum, & Ecclesiam Sancti Michaelis Archangeli in Monte Gargano, cum omnibus eorum pertinentiis, & omnia prædia cum Ecclesiis, familiis utriusque sexus, & massis, totaque infra tuam Parochiam loca Ditione antiqua, tuæ religioni, successoribusque dominanda, & legaliter atque canonice disponenda cum omnibus suis pertinentiis, sive sint civitates, seu*

quæcumque castra possessa dudum ab antecessoribus tuis. Hoc Marini Papæ diplomate liquet indicari privilegium Vitaliani Pontificis, memoratasque Ecclesias & civitates, quas inter Sipontum, & Sancti Michaelis Archangeli Ecclesiam in Gargano positam antiquo jure, ac ditione antiqua ad Beneventanos Antistites pertinuisse. Erecta postmodum a Joanne XIII. in Metropolim Beneventana Ecclesia, anno 969. idem Pontifex Landulpho recens a se creato Beneventi Archipræsuli Sipontum & Sancti Michaelis Archangeli Ecclesiam confirmavit in suo Diplomate his verbis (2) *Confirmamusque tibi, Successoribusque tuis similiter Sipontum, & Ecclesiam B. Michaelis Archangeli in Monte Gargano, & Varranum Oppidum, cum massis, & villis, & omnibus pertinentiis Ecclesiarum suarum qualiter ab antecessoribus nostris per concessionem privilegiorum possideri videntur.* Quo ex tempore Landulphus Beneventanæ simul, & Sipontinæ Ecclesiæ Archiepiscopus cœpit appellari, uti apparet ex documento Donationis Ecclesiæ S. Mennæ factæ anno sexto sui Archiepiscopatus, qui fuit reparatæ salutis annus 975. quod quidem documentum ex Chronico Monasterii Beneventani Sanctæ Sophiæ, par. 6. cap. 2. descripsit Ughellus, in cuius titulo hæc verba leguntur: (3) *Sexto anno Domini Landolphi Venerabilis Episcopi, quo Domino favente, Beneventanæ, ac Sipontinæ Ecclesiæ Archiepiscopus ordinatus est.* Hoc eodem titulo Joannes XIV. Summus Pontifex exornavit Alonem Archiepiscopum Beneventanum, Landulphi successorem, in Diplomate, quo Palium ad ipsum transmisit, cuius inscriptio est: (4) *Joannes Episcopus Servus Servorum Dei. Dilectissimo No-*

(1) Ughellus Tom. VIII. col. 73.

(2) Idem ibid. col. 93.

(3) Idem ibid. col. 97.

(4) Idem ibid. col. 103.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1989

bis Aloni Venerabili, atque merito honorabili Beneventanæ, & Sipontinæ S. Ecclesiæ Archiepiscopa, tibi tuisque Successoribus in perpetuum. Sicque deinceps Beneventani Antistites utriusque Ecclesiæ Archiepiscopos se nuncuparunt, usque ad annum 1033. quo Benedictus Nonus Papa Sipontinam Ecclesiam a Beneventana disiunxit, eique proprium Antistitem restituit, quem & Archiepiscopi dignitate donavit.

VII. Quamobrem ab anno 668. nostræ salutis, ad Benedictum IX. Papam, qui in Divi Petri Cathedra sedere cœpit, anno 1033. qui Beneventanæ Ecclesiæ præfuerunt, iidem & Sipontini Præfules extiterunt. Ceterum Benedictus IX. Sipontinam Ecclesiam sui juris esse voluit, propriumque habere Pastorem, quem & Archiepiscopi honore insignivit. Desideratur quidem huiusce institutionis diploma; illud tamen Innocentius III. memorat in altero a se edito, quo ejusmodi institutionem confirmavit, illudque Ughellus exhibet Tom. VII. col. 1126. Afferunt Sipontini Benedictum IX. attribuisse novo huic Archiepiscopo quatuor Antistites Suffraganeos, nempe Trojanum, Melphiensem, Monopolitanum, & Rapollanum, a Paschali autem secundo additum fuisse etiam Vestanum. Verum recte Ughellus observat, ⁽¹⁾ de Vestano id quidem certum esse, cum Innocentius III. in Diplomate laudato clare eum exprimat: de aliis vero quatuor censet, aut numquam, aut parvo tempore Sipontino Metropolitæ Suffraganeos extitisse. Nam in Concilio Lateranensi, anno 1179. sub Alexandro III. celebrato Melphienfis, & Monopolitanus subscripserunt cum Romanæ Provinciæ Episcopis, Apostolicæ Sedi immediate subiectis, Tro-

ianus, & Rapollanus a Concilio abfuerunt, & in vetusto Codice Provincialis Romani memorati Antistites ad Romanam Provinciam spectare dicuntur, solus autem Vestanus recensetur Sipontini Archiepiscopi Suffraganeus, atque in eodem Concilio Lateranensi ex Provincia Sipontina Gerardus Archiepiscopus, & Simeon Vestanus subscripti deprehenduntur. De Sipontino Archiepiscopo diserta fit mentio in Jure Canonico, nimirum cap. *te referente*, de Celebrat. Missar. cap. 2. de Adult. cap. *si ju-
stos* 27. q. 2. desumpto ex lib. 7. Sancti Gregorii Magni, epist. 9. Indict. 1. ad Vitelianum Sipontinum Episcopum. Post Siponti excidium Archiepiscopi Sedes Manfredoniam translata fuit, retenta deinceps utriusque Urbis denominatione.

VIII. Metropolitana Basilica, Manfredoniæ extructa fuit a Manfredo Urbis conditore, Divo Laurentio Sipontinorum Antistiti, & præcipuo Patrono dicata: multis illa Sanctorum Reliquiis exornatur, præsertim vero Corporibus Sanctorum Martyrum Alexandri, Mauri, Flaviani, & Aureliæ, ac Brachio ejusdem Sancti Laurentii. Ipsi inserviunt quatuor Dignitatibus fulgentes, scilicet Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii; quibus Coelestinus III. Privilegium impertiit Mitris, Podiis, & Anulis utendi, cujus Diploma refert Ughellus Tom. VII. col. 1124. & seq. Archipresbyter insuper Croccæ usum habet. Iis adduntur 12. Canonici, 4. Mansionarii, unus Ostiarius, qui & Abbatis titulo decoratur, alique Presbyteri & inferiores Clerici. Cum Fr. Vincentius Maria Ursinus, dein Benedictus XIII. Pontifex Maximus, Sipontinus esset Archipræsul, plurima huic Ecclesiæ beneficia contulit: pri-
mum

(1) Ughellus Tom. VII. col. 1126.

1990 Orbis Sacer & Profanus

mum quidem Præbendas, Theologalem, & Poenitentiarum, quibus carebat hæc Basilica, supplevit, induit Regulari viro, qui hujusmodi impleret munia. Deinde pro restauranda primarii Templi fabrica censum annum ducentorum & amplius ducatorum est elargitus: aliaque plura in ejusdem Ecclesiæ commodum præstitit, tamen paucis ibidem tempore præfuerit. Archipresbyter animarum totius civitatis curam habet. Intra civitatis mœnia quatuor sunt Virorum Cœnobîa, & duo Sæminalium: in illis eminet Templum FF. Prædicatorum regia magnificentia a Carolo II. extructum, & Sanctæ Mariæ Magdalænæ dicatum. Extra civitatem extant PP. Observantes Divi Francisci, & Capuccini. Seminarium Clericorum a Turcis postrema invasione eversum, rursus opera laudati Cardinalis Ursini fuit restitutum, in quo adnumerantur 24. Alumni. Ejusdem pariter solertia emerferunt Xenodochium pro infirmis, & Peregrinis, Mons Pietatis, & Mons frumentarius.

IX. Diœcesis Sipontina satis ampla 90. fere mill. pass. circuito suo occupat; atque hæc Oppida seu Terras comprehendit, *Montem Garganum, Ischitellam, Pescicci, Rodium, Rignanum, Carpinium, Vicum, Cagnanum, & Sanctum Joannem Rotundum*: Ecclesias vero in iis extructas Archipresbyteri regunt, omnes numero tres & triginta. Omnium nobilissima, ac totius Christiani Orbis veneratione celebratissima, est illa Sancti Michaëlis Archangeli, ubi Oppidum Sancti Angeli, in summo Gargani montis vertice, sexto a Manfredonia milliario situm. Et sane sacro in Antro illic visitur Basilica titulo Divi Michaëlis Archangelis insignis, non manu facta, non humana industria & labore excitata, sed divina

virtute, ut loci traditio habet, in rupe Gargani montis ad Templi cujusdam similitudinem est conformata. Aditus in eam patet per portam a Principibus structam, unde Septentrionem versus per gradus quinquaginta quinque est descensus, foraminibus quibusdam latis superne incis, instar fenestrarum lumen in antrum effluentibus. In imo scalarum adest Cœmeterium, aperto sub cœlo, indeque per portam æneam patet ingressus in sacram speluncam: Antrum horrendum atque umbrosum, solido in lapide humorem stillante excavatum est; cujus in conspectu chorus apparet quatuor gradibus reliquo antro sublimior; in cryptæ extremo cernitur Ara maxima manu facta, ubi quotidiana Sacrificia peraguntur, nec longe hinc abest fons aquas leviter stillans, sanandis mortalium corporibus Michaëlis Archangeli virtute præstantes. Duo alia adsunt Altaria, & Oratoria: pavimentum Antri totius candidis purpureisque e marmore tabulis constructum est, supra ipsum vero Antrum locus altissimus eminet arboribus vernans, singulari ejusdem Specus ornamento, cum circum posita rupes omnes nudæ, ac ne gramine quidem vestita spectentur. Arborum ramis saxa pendent plurima, votivo piorum labore illuc compodata.

X. Hic itaque est ille locus Divi Michaëlis Archangeli Apparitioni consecratus, univèrsique per Orbem miraculi causa celebratissimus, ubi fuit illustris illa ejusdem Michaëlis Apparitio, Gelasio primo Summo Pontifice, & B. Laurentio Sipontino Antistite, anno Domini 483. cui fidem adstruunt vetustissima Sipontinæ Ecclesiæ monumenta, ex quibus desumptæ sunt Lectiones, quas Romana & univèrsa Occidentis

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1991

tis Ecclesia in ejusdem Apparitionis Festo, die octava mensis Maii quotannis recitare solet in Matutinis; cujus itidem meminere Sigebertus in Chronico, & alii a Baronio memorati ad annum 493. & in notis ad Martyr. Roman. sub eadem die. Hujus rei gesta historiam ex memoratis Sipontinæ Ecclesiæ monumentis hunc in modum narrant. Anno CDLXXXIII. reparata salutis, octavo Idus Maii, cum in Taurum in præfatum specum fugientem coniecta a Pastore sagitta in ipsum recidisset sagittarium, eo miraculo perterriti Sipontini B. Laurentium Episcopum consulunt, qui indicto trium dierum jejuniis, rem a Deo respondit quæri oportere. Post triduum vero S. Michaël Archangelus. eundem Episcopum admonet, in sui tutela esse eum locum, eoque indicio demonstrasse, velle ibi cultum. Deo in sui & Angelorum memoriam adhiberi. Quare Episcopus una cum civibus ad eam Speluncam ire pergit: quam cum in Templi cujusdam similitudinem conformatam vidisset, locum illum divinis Officiis celebrare coeperunt. Prolixius hæc referunt Acta Apparitionis Sancti Michaëlis ab Ughello descripta: quæ & illud addunt, Laurentium Episcopum, posteaquam adfidentibus sibi Episcopis Richardo Andriensi, Pelagio Salpensis, Eutychio Tranensi, Joanne Rubensis, Sabino Canusino, Austerio Venusino, & Rogerio Cannensi in Monte Gargano, ad Meridiem loci illius, ubi Spelunca erat, Beati Petri Apostolorum Principis nomine. Ecclesiam consecrasset, cum de Basilica ipsa in Sacro Antro sita pariter Michaëli Archangelo dedicanda consilium agitaasset, atque hujus rei causa Triduanum jejunium indixisset, ut quid agendum foret, a Deo edo-

ceretur, ⁽¹⁾ in postrema constituti jejunii nocte Angelus Domini Michael Episcopo per visionem apparens, ait: Non est vobis hæc, quam ego edificavi, dedicare Ecclesiam, ipse enim, qui condidi, etiam dedicavi. Verum nonnulla in hujusmodi Actis correctione indigent; illud præcipue quod asserunt, bellum tunc viguisse inter Neapolitanos & Sipontinos, restituendum quippe merito admonet Baronius, ⁽²⁾ inter Odoacrem & Theodoricum: Ejusmodi enim bello, & non alio privato tunc vexabatur Italia: cum Sipontini, qui se Theodorico dederant, male habiti sunt ad Odoacre. Quamobrem occiso tandem Odoacre, Summa rerum potius idem Theodoricus Sipontinis negotiatoribus duorum annorum tributa relaxari jussit. Extat de his Epistola ejusdem Regis ad Faustum, Præpositum, apud Cassiodorum Variar. lib. 2. epist. 38. Crevit maioribus in dies accessionibus semel captus illic religiosus cultus Sancti Michaëlis Archangeli, quem & universa Occidentalis Ecclesia anniversaria solemnitate celebrandum suscepit: & locus ipse, ob ingentia illic solita edi miracula jugi in posterum peregrinatione Fidelium est frequentatus. Atque ut cetera interim taceamus, Othonem, Augustum in Crescentio contra fidem interpositam occidendo ad crimen admittum expiandum, Roma ad Montem Garganum Michaëlis numine celebrem nudis pedibus, hortatu Divi Romualdi, perrexisse, Sanctus Petrus Damiani memorie prodit: quod in annum Domini 1001. incidisse Sigonius scribit. Leonem Nonum Summum Pontificem anno 1050. eandem Sacram Speluncam invisisse, jam supra indicavimus. Sanctum Henricum Imperatorem, hujus nominis secundum devotionis gratia eodem se contulisse, dumque ibi

no-

(1) Ughellus Tom. VII. col. 1110.

(2) Baronius ad ann. 493. num. 51.

1992 Orbis Sacer & Profanus

noctu vigil orasset, Angelorum cantus audivisse, ejus Vitæ Auctor narrat.

XI. Ceterum ante id tempus cum Apulia, præsertim Sipontum, Monsque Garganus bellis infestarentur, plurimis incommodis Sacra Divi Michaëlis Archangeli Basilica fuit obnoxia. Cumprimis enim Longobardis Græcisque ad Garganum montem pro ejus loci possessione inter se decertantibus, Longobardi victoria potiti sacrum Michaëlis Specum & circumcirca regionem, anno 657. diripuerunt. Constans deinde Imperator anno 663. cum in Longobardos bellum movisset, Apuliam totam suo subjugavit Imperio, eamque pene depopulatus est. Iis infortuniis aliud longe gravius accessit, nempe Garganum montem, & Sancti Angeli Oppidum in Sarracenorum prædam cecidisse, qui illic diu habitaverunt, multaque adhuc extant ipsorum sepulchra vivo in saxo excavata. Quibus tandem inde recedere coactis, locus Christianis redditus pristina Fidelium religione rursus, coli cœpit ac frequentari, eo ex toto Orbe Christiano peregrinis devotionis ergo confluentibus. Archangeli Michaëlis Simulacrum hoc in loco quondam extitisse tradunt, ejus dein loco argenteum erectum; quo pariter detracto, marmoreum elegantissimum a Michaële Angelo Bonarota celeberrimo Sculptore elaboratum fuisse appositum, quod hodieque spectatur.

XII. Quamquam autem altissimo in monte, solitario in loco Sacrum illud Antrum situm sit, in ejus tamen Basilica divinis dant operam sexdecim Canonici, quos Garganicos vocant, e quibus quatuor dignitate emicant, & Archipresbyter una cum Canonicis Incolarum ipsius Oppidi spiritalem curam gerunt; ubi

pariter altera Parochialis Ecclesia, Virorum tria Cœnobيا, Sanctimonialium vero unicum Divæ Claræ, Xenodochium, aliquot Laicorum Sodalitia, Animarum tria fere millia censentur. Hujus autem Oppidi accolæ, & ipsi Garganici Canonici vano prætextu, quod Sipontini Archipræsules, sive bellorum fugiendorum causa, sive loci amœnitate, præsertim æstivo tempore Oppidum illud aliquando incoluissent, Basilicam Divi Michaëlis, ipsumque Sancti Angeli Oppidum Archiepiscopali titulo exornari tentarunt; & usque adeo eorum exarsit desiderium, ut Sipontinum Archipræsulem temere Garganicum appellarent, duas idcirco Sedes Archiepiscopi adinvicem sibi unitas distabant. Quo autem colore aliquo ambitum suum oblinirent, Eugenii III. Summi Pontificis Diploma proferebant, quasi Garganicæ Sedi jus illud impertiens. Verum, sub ipso contentionis exordio inanes eorumdem conatus fuisse repressos, docet Alexander III. lata adversum Garganicos sententia, qua asserit, absum vitiatumque ab ipsis fuisse Eugenii III. Privilegium, ut ipsemet Pontifex propriis oculis inspexisset, fatetur. Alexandri judicium Lucius, Cœlestinus, & Innocentius III. literis Capitulo Sipontino inscriptis, quas Ughellus Tom. VII. col. 1126. ex secro Archivo Vaticano, lib. 5. Regestorum ejusdem Innocentii, epist. 42. fol. 10. exhibet. In iis vero laudatus Pontifex Prædecessorum suorum Alexandri, Lucii, Urbani, & Cœlestini III. Literas commemorat, quibus decretum ait, Ecclesiam Sipontinam dumtaxat esse Archiepiscopalem Garganicos vero Sipontinæ Ecclesiæ, ejusque Archiepiscopo esse subiectos.

XIII. Unicus est Sipontini Archipræsulis Episcopus Suffraganeus, nem-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVI. 1993

nempe Vestanus, a *Vesta*, cui præest, Urbe sic dictus. Est autem *Vesta*, quæ nonnullis *Vestix*, vulgo *Bestia* ab incolis nuncupata, Urbs littoralis Apuliæ Dauniæ, ad Gargani Montis radices, ex parte Orientis posita; sed parva, & vix mille incolis habitata, utpote quæ terræmotu, ac Turcarum incurfionibus sæpius fuerit vastata. Ante annos centum & quinquaginta a Turcis invasa, incolis spoliata fuit, septem fere millibus eorum utriusque sexus in captivitate abductis. Ab antiquo *Vestæ* Templo ibi erecto nomen accepisse, Razzanus affirmat. Sigonius, & alii quidam *Vesticem* vocant; sed Leander Albertus illos refellit, quod *Vestix* oppidum sit, a *Vestana* civitate distinctum, atque 10. mill. pass. intervallo distitum. Episcopalem Sedem hæc civitas vetustiore habet, ac Ughellus censcat: ⁽¹⁾ nempe institutam primum vult a Paschali II. sed ego arbitror, potius ab hoc Pontifice fuisse restitutam: nam Concilio Romæ celebrato sub Symmacho Papa anno 502. Florentius Vestanensis Episcopus subscriptus legitur. Antiquus proinde erat Vestanus Episcopatus Paschalis verosecundus eum Sipontinæ Metropoli Suffraganeum dedit. Cathedrali Ecclesiæ Virgini Deiparæ in Coelum Assumptæ dicatæ 16. Canonici inserviunt, ex quibus quatuor dignitate fulgent, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii. Nulla alia præter Cathedralē ipsam ibi adest Parochialis Ecclesia, cujus onus Archipresbyter subit. Quatuor tantum in ipsa civitate sunt Ecclesiæ simplices, unicum Coenobium, Xenodochium unum, & aliquot Laicorum Sodalitæ. Extra Urbem nulla extat Diocesis.

XIV. Intra Apuliæ Dauniæ fines Troia sita est, nunc Capitanatæ

Pars II. Vol. III.

Provinciæ attributa. Ad Chilarum amnem radicesque Apennini est adificata: 25. mill. pass. Benevento in Cæciam, Sipontum versus totidem, 6. Bovino in Boream distat. Eo loci, ubi quondam fuit vetus *Æcana*, fuisse constructam plerique censent: Plinius quippe lib. 3. cap. 11. & Antoninus Augustus in suo Itinerario *Æcanam*, quæ aliis *Æce* dicitur, ad radices Montis Apennini, in Apulia Daunia collocant, inter Luceriam, & Venusiam: qua antiquissima Urbe diruta, in ejus locum Troiam Apulam postmodum successisse ferunt, ubi & veteris *Æcanæ* vestigia Gausferius Casinenfis Monachus, qui anno 1060. temporibus Desiderii Abbatibus Casinenfis floruit, sua ætate adhuc extitisse commemorat, in Historia S. Secundini Episcopi *Ecane*: ⁽¹⁾ *Hæc vero civitas*, inquit, *si nominis significationem advertimus, Ecana etiam dicta est, antiquissima fuit, cum monumentorum marmoratio, scenarum columnatio, eminentia culminum id designent. Huic serio in reconciliatione, Troiæ nomen imponitur, &c.* Si de *Æcana* sit sermo, eam antiquissimam esse fateamur, secus vero Troiam Apulam, cujus exordium minime antevertit seculum decimum. Flavius Blondus lib. 12. Histor. tradit, Troiam fuisse conditam a Bubaggiano, Michaëlis Græcorum Imperatoris Apuliæ Præfecto, circa tempora Stephani Papæ VIII. Chronicon autem Casinense lib. 2. ædificatam prodit a Bolani, Imperatoris Constantinopolitano Duce, anno 1022. Alterum vero Chronicon Bononienſe apud Leandrum refert, Troiam fuisse constructam a quodam Duce Basilii Imperatoris pariter Orientis. Sed eæ opiniones facile possunt inter se conciliari, si dicamus, a Bubaggiano Præ-

V v v

fe-

(1) Ughellus Tom. VII. col. 117&.

(1) Apud Ughellum To. VII. in Appen. col. 1366.

1994 Orbis Sacer & Profanus

fecto, quem etiam Chronicon Casinenſe Bolanum vocat, eandem Urbem ſub Michaële Auguſto ædificari cœptam, poſtmodum ſub Baſilio, qui ipſi ſucceſſit, fuiſſe abſolutam. Guido Presbyter Ravennas, Pandulphus Collenuccius, lib. 3. Hiſtor. Regn. Neap. Raphaël Volaterranus in Cæſarib. & Marius Freccia de Subſeudis lib. 8. Trojam ibi conditam tradunt, ubi olim fuit Oppidum *Caſtra Annibalis* dictum. Sed hæc opinio ab aliis reiicitur, cum locus ille Caſtra Annibalis appellatus, pagus ſit Magnæ Græciæ, in littore poſitus, Eſulæ urbi proximus, uti Leander, Ferrarius, ceterique obſervant, nec apud veteres ullus in Apulia locus memoretur eo nomine appellatus. Quare communior eſt auctorum ſenſus, Troiam ibi a Buggiano Præfecto conſtructam, ubi quondam vetus Æcana fuit; a Græcis idcirco excitatam, ut Apuliam tutam redderet, ſuoque Imperio conſervarent. Urbs eſt opulentiſſima, ſecundo agro felix, Comitatus Gentis Sangræ nobiliſſimæ, & Episcopatus titulo illuſtris. Hic Urbanus II. Pontifex Maximus Concilium celebravit, ubi depravatos Clericorum mores correxit, teſte Platina in ejus Vita, itemque Blondo lib. 22. Hiſtor. Quod attinet ad Episcopatus Sedem, ſi de veteri Æcana, cui Troia ſucceſſit, loqui velimus, conſtat eſſe antiquiſſimam, tametſi exordium ejus lateat. Primus in Serie Episcoporum occurrit Sanctus Secundinus Aecæ, ſeu Æcanæ Episcopopus, miraculis clarus, cujus Vitam & carmina in ejusdem Divi

laudes concinnavit ſupra memoratus Gauſerius Monachus Caſinenſis, apud Ughellum Tom. VII. in Appendice, col. 1363. & ſeqq. Anni ejus Episcopatus & tranſitus ignorantur: ejus Sacrum Corpus Troiæ in Baſilica Divi Marci repertum eſt, in monumento hac Inſcriptione inſignito: *Hic requieſcit Sanctus ac Venerabilis Secundinus Episcopopus, qui Sanctorum fabricas renovavit; raptus in requiem, tertio Idus Februarii.* De illo agit Bollandus in Actis SS. Februarii Tom. II. pag. 529. Si autem de Trojanis Episcopis loquamur, primus eſt Angelus electus & conſecratus Episcopopus Trojanus anno 1028. ut videre eſt in Catalogo Troianorum Antitiſtitum, quem Ughellus adornavit Tom. I. par. 2. col. 235. A prima ſui institutione, ad hanc uſque diem Trojanus Episcopopus Apoſtolicæ Sedi immediate ſubeſt. Cathedralis Eccleſia ſatis conſpicua Deiparæ Virgini dicata eſt; plurimisque Sanctorum Reliquiis exornatur, præſertim ſacris Corporibus Beatorum Pontiani Papæ & Martyris, Eleutherii Episcopopi & Martyris, Secundini Episcopopi, & Anaſtaſii Confeſſoris, quos Trojani Divos Tutelares ſuos colunt. Nobili itidem Miniſtrorum cœtu hæc Baſilica illuſtris eſt; in ea ſiquidem 20. Canonici divina obeunt munia, ex quibus quatuor dignitate fulgent; alique Presbyteri & inferiores Clerici inſerviunt. Decanus Animarum curam ibi exercet. Præter hanc, quinque aliæ in Urbe extant Parœciæ, totidem Virorum Cœnobია, unicunque Monialium. caret tamen Seminario Clericorum, & Monte Pietatis.

C A P U T XXVII.

Synopsis.

I. Pulie Peucetia primi habitantes Oenotrii & Ausones dicti. Nunc a Bario Metropoli Terra Bariana dicitur. Ejus agri natura & fertilitas.

II. Barium Metropolis. Illius conditores. Varias dominationum vices subiit. Saracenis eripitur.

III. Normanni Barium occupant. A Sarbario expelluntur. Rursum recipiunt & Regno adiiciunt.

IV. Tempus instituti Barenfis Episcopatus inquiritur. Ughelli opinio de Metropolitica Sede illic a Grecis erecta exploditur. Ante finem seculi decimi Metropolitica ejus Sedes non est constituta.

V. Amplissimi Provinciae Barenfis limites ab Urbano II. decreti; nunc contracti.

VI. Canusum Bario unitum. A Caninis diversum fuit. Græcos veteres incolae habuit.

VII. Antiquus est Canusis Episcopatus. SS. Rufinus, Memor, & Sabinus ejus Antistites. Horum Corpora Canusio Barium translata. De Canusino Archiepiscopatu Ughelli opinio.

VIII. Canusina Ecclesia cum Barenfi conjuncta.

IX. Metropolitana Basilica Barenfis. Animarum cura penes Archiepiscopum & Capitulum.

X. Insignis Basilica S. Nicolai Episcopi Myrensis. Translationis Sacri ejus Corporis Myra Barium facile historia.

XI. An pars Corporis S. Nicolai Venetiis, pars vero Bari servetur. Ughelli de hac re sententia. Perenne miraculum liquoris ex ossibus ejusdem Sancti emanantis.

XII. Synodus Barenfis ab Urbano II. in Basilica S. Nicolai celebrata. Huic interfuit D. Anselmus Cantuariensis. Diocesis Barenfis præcipua loca.

I. Lteram Apuliæ partem, quæ in Ortum Austrumque vergit, hic lustrandam suscepimus. Eam Peucetiam vocant, cui id nominis Ughellus (1) asserit inditum ab Archade Oenotrii fratre: sed Typographi, aut Amanuensis lapsu existimo, Archade pro Peucetio positum: nam paulo post indicat, quod omnes Scriptores tradunt, hanc Regionem Peucetiam a Peucetio Oenotrii fratre nomen accepisse: Peucetius, inquit, & Oenotrius primi Græcorum extra patrium solum colonias deduxerunt,

quindecim ætatibus ante bellum Trojanum, ut Misillus scribit. Quod si ætas, Xenoponte in Æquivocis autore, spatium est annorum viginti-quinque, apparet, Colonias a Peucetio hic deductas fuisse ante Troicæ bellum annos CCCCLXXV. Hic igitur primum Oenotrii atque Ausones habitaverunt, fuitque inde Regio hæc, atque adeo Italia, Ausonia & Oenotria nuncupata. Ita Ughellus: sed non omnino convenit inter auctores, num ab Oenotro hoc Arcadum Rege, an ab Oenotro Sabinorum & Etruscorum Rege Oenotriæ vocabulum sit derivatum. Pausanias quidem pro

(1) Ughellus Tom. VII. cap. 828.

1996 Orbis Sacer & Profanus

Oenotro Arcadum Rege stat, a quo Tarentini Sinus oram incolis repletam tradit; sed Varro ad Oenotrum Sabinorum Regem id refert. In numero quoque ætatem Dionysius Halicarnæscus a Misillo, uti in cujusque ætatis annorum calculo dissentit: septemdecim quippe ætates ab Oenotrii tempore, ad Trojanum bellum, producit, annos vero cujusvis ætatis 27. recenset; atque adeo totum illud annorum spatium 459. annos comprehendit. Sed hæc indicasse satis; neque enim prisca illa tempora posteris omnino fuerunt explorata: præterquam quod & fabulis sunt referta. Dubium tamen non est, hanc Apuliæ partem ab iisdem Scriptoribus, ceterisque omnibus *Peuceetiam* dictam, ejusque veteres incolæ *Peucecios* nuncupatos, quos etiam *Pediculos* vocatos affirmat Strabo lib. 6. Initium sumit hæc Regio ab Aphidæ amne, & in Salentinis usque ad Paludem Cannensem, in agro Ostunensi sitam, porrigitur. Nunc a Bario Urbe Metropoli *Terra Bariana* appellatur. De illius autem agri natura Ughellus hæc eleganter scribit: ⁽¹⁾ *Hæc vero Regio plana est arida, & arboribus vacua, ut Capitanata, sed in amenissimos Colles hinc inde assurgit vineis & arboribus confitos. Tanta autem est olivarum & amygdalarum copia, & proventus, ut voluptatem spectantibus offerant & admirationem, cum vix fieri posse videatur, ut tam ingens feracissimarum arborum silva hominum sine manu consistat. Olei vero incredibilis est copia, adeo ut magna Italiae pars, & remotæ etiam Regiones hinc bauriant, quo Quadragesimale jejuniū servent. Quid dicam de bombice, cymino, aniso, atque aliis aromatatis? Quid de uva præstantissima, quam Zebibum vocant? Nec deest frumenti copia, adeo ut felicitas*

ti Regionis hujus vix ulla alia videatur posse comparari. Urbes vero etiam Capitanatæ Urbibus elegantia & civili cultu longe præstant; præsertim Barium Metropolis, & Malpêsta ad Mare sita, Barulumque populatissimum celeberrimumque Oppidum, Episcopali titulo adhuc carens, licet Nazarenus ibi Archiepiscopus sedem habeat. Tranum item Metropolitica, & Præfidiæ Sedes, ubi vina muscata colliguntur. In Mediterraneis vero Gravina, & Andria; sed omnium in Romanis quondam historiis celeberrimum est Canusium, a victoria Annibalis ad Cannas parva. In universa autem hac Barensi terra censentur hoc tempore Civitates, Oppida, & Castra quinquaginta, nempe civitates quatuordecim, Oppida & Castra sex & triginta. Cum autem hæc Provincia, quo ad civile sui regimen easdem vicissitudines, ac dominatum conversiones experta sit, ac reliqua Apulia, eas repetere supervacaneum existimo.

II. Barium Regionis est caput & Metropolis, Urbs Maritima, in ora Sinus Hadriatici, 8. mill. pass. a Bitonto distans: a Brundisio autem DCC. stadia, secundum Strabonem: *A Brundisio*, inquit, ⁽²⁾ *Barium DCC. stad. spatium est. Antoninus Bario Tarantum per compendium numerat mill. pass. LX. Ejus quoque meminerunt Plinius lib. 3. cap. 11. Pomponius Mela lib. 2. Tacitus lib. 6. Histor. Horatius in Hodæporico; ubi & piscosum vocat:*

Bari mœnia piscosæ, dehinc Gnatia lymphis.

Plinius asserit, hanc Urbem ante Japygem dictam, a Japyge Dædali filio: dein *Barium* nomen accepisse, sive a *Baræ* Insula non longe a Brundisio posita, cujus incolæ inde pulsi civitatem hanc condiderunt, uti

Fe-

(1) Ughellus loc. cit.

(2) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 1997

Festus scribit: sive a Barione Peucetiorum, seu Pediculorum militum Duce, a quo capta ac mirifice aucta, exornataque fuerit, ac de suo nomine *Barium* nuncupata. Posterius

hoc ipsi Barenſes cives tradunt, qui ad renovandam facti memoriam, ſupra Portam Urbis, una cum Barionis effigie, hos verſus poſuere.

*Urbem, quam Barion auxit, fundavit Japyx
Nunc regis imperio, & Magne Philippe, tuo.*

Ædificatam volunt ante Romam conditam ann. DXL. ſub Romanorum, poſtmodum Imperio Municipium fuiſſe Cornelius Tacitus affirmat, de Sylano Senatore clariffimo, Neronis juſſu illic interfecto, ita loquens: *Sylanus tamquam Naxum deberetur oſſia amotus, poſt Municipio Apuliæ, cui nomen Barium eſt, clauditur.* Urbs ſane pulchra eſt, Præſidis ſede, civium nobilitate, frequentia populi, atque exterarum gentium ad nundinas confluentium celeberrima. Romanorum Imperio, etiam poſtea quam Conſtantinopolim translatus fuit, Barium paruit; dein ad Beneventanos Duces tranſiit; ſed Siconulfo & Aldegifo de Principatu Beneventano inter ſe pugnantibus, a Saracenis, quos in auxilium vocaverant, occupatum fuit; quo triginta prope annos potiti ſunt Barbari illi, indeque Apuliam, Calabriam, atque Campaniam infeſtam habuere, multis harum Regionum oppidis captis; quo ad uſque Ludovicus II. Francorum Rex, & Occidentis Imperator illos ex hac Urbe totaque Apulia & Calabria expulſit. Bis Ludovicus Auguſtus Barium Saracenorum jugo oppreſſum, obſedit: primum quidem anno 852. ſed irritò conatu, re tunc infelicitè geſta, non tam ſuo, quam eorum, qui ipſi aderant a conſiliis imprudenti ſuaſione. Audiendus de infauſta hac expeditione Annaliſta Bertinianus: *Ludovicus Lotharii filius Beneventum adiens, Bairm (ideſt Barium) civitatem oppugnat, interruptoque,*

muro peſſimis uſus conſiliis, a capto reſiſit. Nam dicentibus Conſiliariis ſuis magnam illic partem eſſe theſaurorum, qua penitus fraudaretur, ſi paſſim omnibus intrandi copia daretur, caſtra ſe ſe recepit, prohibitis omnibus ab irruptione Urbis. Quibus recedentibus Mauri ita noctu Mauri interrupta trabibus manſunt, ut venientem in caſtrum hoſtem nullatenus formident. Proinde in caſſum tanto labore deducto, Ludovicus cum exercitu ſuo ad propria remeant. Dedecoris notam expuncturus Imperator, paucis poſt annis, nempe anno 866. rursus valido exercitu Barium obſedit, continuata quatuor annorum ſpatio obſidione. Interim vero Materam munitiſſimam Saracenorum Urbem igni ferroque vaſtauit: tum Venuſiam venit, ibique ac Canuſii præſidio militum potitus, Barium artius obſidione cinſit, ac tandem anno 870. expugnavit. Hæc ſuſius referunt Leo Oſtienſis, Chron. lib. 1. cap. 37. & 38. Chronographus Sancti Vincentii de Vulturno, Annaliſta Bertinianus, ceterique. Idem Scriptores tradunt, *Soldanum*, ſeu *Scodanum*, Saracenorum Principem, qui Italiam adeo dirè afflixit, impoteſtatem Ludovici Auguſti, cum Bario, ubi ſedem fixerat, veniſſe. In hoc tamen Hiſtorici Latini, & Græci differunt, quod Leo Oſtienſis Soldanum cum ſuis a Ludovico Imperatore interfectum aſſerat: at Porphyrogenneta in Vita Baſilii Macedonis, num. 55. aliique auctores Græ-

1998 Orbis Sacer & Profanus

Græci scribant, eum in custodiam traductum. Sed Latinorum opinio videtur præferenda. Sunt qui narrant, Barium tunc a Ludovico Imperatore Græcis redditum: sed oportet non multo post, vel bellis denuo ipsis ereptum, vel Barensium prodicione ad Ducem Beneventanum defecisse: siquidem Aio Dux Beneventanus anno 886. Bario potiebatur, ubi & obfessus a Constantino Patrio, Leonis Philosophi Græcorum Imperatoris Præfesto, spe auxiliorum, quæ a Gallis primum, dein a Saracenis postulaverat, frustratus, Urbem ipsi dedit, uti Erchempertus, Lupus Protospata in Chronico ad eundem annum, Barenfis Chronici auctor, alique testantur. Tentarunt deinde Saraceni, seculo undecimo incunte, Barium invadere, illudque anno 1002. Saphus ipsorum Dux obsedit; sed Classis Venetorum adventu hinc discedere sunt coacti, teste Lupo Protospata in Chro-

nico: ⁽¹⁾ *Anno, inquit, MII. obsidet Sappi Caytus (idest Dux Arabum) Barum (nempe Barium) secundo Maii, usque ad Sanctum Lucam mensis Octobris: tunc liberata est per Petrum Ducem Venetiarum.* Idipsum a Chronographo Barenfi apud Camillum Peregrinum confirmatur. Dux autem ille Venetiarum alius non est, quam Petrus Urseolus, anno 1006. post multa inelicta facinora egregie patrata demortuus.

III. Perseveravit hæc civitas sub Græcorum Imperio usque ad annum 1071. quo a Normannis Romano Diogeni Orientis Imperatori fuit erepta. Robertus quippe Normannus, Dux Apuliæ, anno 1068. Barium terra marique obsedit, uti produnt Anonymus Barenfis, & Lupus Protospata in Chronico: munitissimam hanc Urbem per annos tres a Græcis fuisse propugnatam, testis est Guillelmus Apulensis: ⁽²⁾

*Tertius obfessa jam venerat annus ab Urbe;
Multiplici tandem superatur fessa labore.*

Captam vero fuisse anno 1071. laudatus Anonymus docet his verbis: *Dux (nempe Robertus) fecit fieri pontem in mari quantum concluderet portum Urbis Bari.* Hoc etiam anno dolo cuiusdam Argericbi filii Joannazzi occisus est Byzantius cognomento Guinderlicus in Baro, & XV. die Aprilis cepit Robertus Dux Civitatem Bari. Errat proinde Malaterra, hanc Roberti victoriam cum anno 1070. & Bari obsidionem cum anno 1067. coniungens; sed hic Historicus non raro in Chronologiam peccat. Eum autem, præter Anonymum Barensem etiam Lupus Protospata erroris convincit: ⁽³⁾ *Anno*

MLXXI. ait, decima quinta die Aprilis cepit Robertus Dux civitatem Bari, & mense Julii Dux prædictus transmeavit Adriaticis Maris pelagum, perrexitque Siciliam cum LVIII. navibus. Post Roberti obitum Rogerius ejus filius Apuliam sibi subiiciens, ut Barenfes in officio contineret validissimam arcem condidit: verum Lotharius, quod ille Anacleto Antipapæ schisma adversus Innocentium II. legitimum Pontificem foveret, ducto e Germania Teutonicorum exercitu, adiutus quoque potentissima Pisanorum classe, anno 1137. Campaniam, universamque Apuliam Rogerio abstulit, atque inter

(1) Lupus Protospata ann. 1002.

(2) Guillelmus Apul. lib. 3.

(3) Lupus Protospata ann. 1071.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 1999

ter ceteras Urbes etiam Barium subegit, eversa funditus arce illic ab ipso constructa. Quæ omnia narrat Falco Beneventanus in Chronico ad eundem annum: qui etiam refert, post Lotharii obitum, Rogerium, cum jam is in gratiam Innocentii II. Summi Pontificis rediisset, ann. 1139. arctissima obsidione Barium cinxisse,

ac tandem ad ejus deditionem ci-
ves compulisse. Exinde Regibus Apulie, seu Neapolis & Siciliae cervicem flexit, a quibus tamen in pretio semper habita est; imo ipsi deinceps solemne fuit, ibi coronam Regni insignia sumere. Quæ quidem eleganti carmine Angelius Bargaus expressit: (1).

..... claraque allabitur Urbi,
Quam quondam cœu prisca ferunt monumenta priorum
Dædalides, omnemque agrum, qua Daunia tellus
Culta jacet, proprio ducens e nomine nomen
Fecit Japygiam: seri sed deinde nepotes
Dixerunt Barium, primi unde insignia Regni,
Sceptraque, purpureosque habitus, sacramque Tiaram.
Sumere tum Reges Siculique Italique solebant.

Aliquando proprios Duces habuit, initio facta a Francisco Sfortia Mediolani Duce; cujus Filius Ludovicus tum Urbem ipsam, tum ejusdem Ducatum, dotis nomine Elisabethæ Alphonsi Aragoniæ & Neapolis Regis Filiæ, Joanni Galeatio Sfortiæ prius nuptæ, post hujus obitum restituit; ut videre est apud Leandrum in Descript. Italiæ, pag. mihi 217. col. 2. Nunc sub Caroli VI. Austriaci, Imperatoris, & Neapolis ac Siciliae Regis clementissimo Imperio floret. Urbs sane lauta, elegans, nullique ejusdem Regni civitati, si Neapolim excipias, dignitate secunda; a qua universa hæc Provincia obtinet, ut *Terra Bariana* nuncupetur. Ager Barenfis frumenti, vini, olei, amygdalarum & bombicis est feracissimus.

IV. Exordium Barenfis Ecclesiæ vetusta ejus Gentis traditio a Patribus derivata refert in Divum Petrum Apostolorum Principem: afferunt nimirum, eundem Apostolum ex Oriente Romam navi contendente-

tem, appulisse Tarantum, coque itinere finitimas Urbes, atque in iis. Barium lustrasse, ubi quum multos. Christianis sacris, & Baptismate initiasset, eis Episcopum Pastoremque ordinavit; cujus tamen nomen, uti & ejusdem Successorum tempus ac nomina excidere. Primus omnium, cujus certa ad posteros memoria pervenit, est Gervasius Barenfis Episcopus, qui interfuit Concilio Sardicensi, anno 343. celebrato. Duobus dein seculis nec dum plene elapsis, scilicet anno 530. Petrum Archiepiscopum fuisse creatum, atque hanc Urbem Metropolim Ecclesiasticam ab Epiphanio Patriarcha Constantinopolitano fuisse institutam eique duodecim Urbes Suffraganeas datas, accedente insuper Felicis Papæ IV. auctoritate, asserit Ughellus ex Beattillo in Historia Barenfi. (2) Verum non ita facile in id consenserim, quod tunc Romanus Pontifex institutionem illam ab Epiphanio factam assensu suo firmaverit. Hoc quidem Constantinopolitani Præfules sibi usur-

(1) Angelius Bargaus lib. 1. Syriados.

(2) Ughellus Tom. VII. col. 837.

2000 Orbis Sacer & Profanus

furparunt, ut in Apulia & Calabria, quo tempore illę Gręcorum Imperio parebant, nonnullos Archiepiscopatus conderent: at Romanı Pontifices a Leone Magno ac deinceps per aliquot secula nullum jus Patriarchicum in Constantinopolitano agnoscere voluerunt; quin potius ex aduerso illi infracto animo oblitere. Apulia insuper & Calabria Provincię sunt Patriarchatus Occidentis; qua igitur ratione Felix IV. alique Pontifices Constantinopolitanorum, Antistitem, quibus nihil juris aderat in pręfatas Provincias, ausus usurpatamque sibi iurisdictionem auctoritate sua confirmassent? Itaque institutio illa Barenfis Archiepiscopatus, si qua tamen extitit, ab Epiphanio facta, inuasio quędam fuit alieni juris, ac subinde a Latinis probę notę Scriptoribus Ecclesiasticis velut spuria prętermittitur. Quinimmo in Notitiis Metropoleon & Episcopatuum, quas ipsi Gręci adornarunt, nosque ad calcem Primę Partis hujus Operis exhibuimus, hujusmodi Civitas inter Metropoles minime recensita legitur. Neque Leo Sapiens, neque Nilus Doxapatrius, neque alii Gręcorum in suis Notitiis Ecclesiasticis ante seculum undecimum hujus Metropolis meminerunt. Sed & Pallii usum Barenfis Pręsul anno pręfato, nempe 533. nequaquam obtinuit, sed solum seculo decimo, aut forte undecimo; quod enim asserit doctissimus Ughellus Tom. VII. col. 834. Barenfes Pręsules ann. 933. a Joanne XI. fuisse exornatos pallio, & legitima auctoritate Archiepiscopos constitutos, cum nullo authentico documento probet, non ita facile admiserim. Quare nonnisi ab hoc tempore, accedente scilicet Apostolicę Sedis legitima auctoritate, exordium

Barenfis Archiepiscopatus desumi debet. Quoniam vero Canusina Ecclesia anno 844. Barensi unita fuit, ut infra constabit; Urbanus II. Papa quum anno 1089. in Apuliam se contulisset, a Rogerio Duce, & Boamundo ejus fratre rogatus, Barium advenire, ad recondendum Sancti Nicolai Myrensis Episcopi Corpus, biennio ante ex Oriente illuc translatum, atque ad consecrandum Barensem Antistitem recens electum, utrumque pręstitit, atque hac occasione tum Canusinę Ecclesię cum Barensi unionem, tum ejusdem Archiepiscopatum confirmavit, dato hac de re Diplomate, quod Cardinalis Baronius suis Annalibus Ecclesiasticis inseruit, cujus hęc sunt verba: ⁽¹⁾ *Quia nostris temporibus Ecclesiam, quam Deo auctore regi, Frater charissime, Barensem, quę & Canusina dicitur, Omnipotens Deus Beati Confessoris sui Nicolai Corpore visitare, dignatus est: nos auctore Deo Apostolorum Petri Paulique Vicarii propter Ecclesiastica negotia exequenda, in Apulię Provinciam descendentes, Charissimorum Filiorum Romanę Ecclesię Rogerii Ducis, & Fratris ejus Boamundi, atque vestris deprecationibus invitati civitatem vestram pro Beati Confessoris Nicolai dilectione precipue visitavimus: cum magna undique convenientis populi frequentia lætitięque, Beati Nicolai reliquias in locum parati adyti conferentes, contra morem, nostrę Romanę & Apostolicę Ecclesię te, dilectissime Frater, in sede propria consecravimus, Beati Nicolai reverentia, & tui populi dilectione devoti. Te igitur in specialem Romanę Ecclesię filium amplectentes amoris intimi brachiis, tuamque, cui Deo auctore, pręfides, Barensem; quę & Canusina habetur, Ecclesiam exaltare, & populum tuum tam temporalibus, quam*

(1) Apud Baronium Tom. XI. ann. 1089. num. 5.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 2001

quam eternaliter glorificare, largiente Domino, & favente iustitia, cupientes: confirmamus tibi presentis pagine auctoritate integrum Barensem, qui & Canusinus est, Archiepiscopatum, ut tu tuique successores Episcopali jure illum regas, disponas, atque possideas, salva Romana auctoritate Ecclesie, quæ instituenti Domino, Ecclesiarum omnium Princeps est, cuique ut Silatri summa debet ab universis reverentia exhiberi. Hæc Urbanus II. in Diplomate concessio Heliæ Archiepiscopo Barenfi: is quippe Sancti Benedicti Monachus Cavenfis Cœnobii, & Ecclesiæ S. Nicolai Barenfis Abbas, post Ursonis Præfulis obitum Archiepiscopus Barenfis electus fuit; cumque olim eidem Urbano in Cavenfi Monasterio maxima familiaritate conjunctus esset, cum Pontifex ipse Barii consiliens consecravat, confirmavitque utriusque Ecclesiæ, Barenfis nimirum & Canusinæ Ecclesiæ unionem, & Archiepiscopatum. Ex quo discimus jam pridem Barensem Sedem ad Archiepiscopatus fastigium fuisse evectam; fortassis a Joanne XI. ut nuper ostendimus: quod tunc scilicet legitima ei auctoritas accesserit, quæ antea caruerat.

V. Amplissimam jurisdictionem in plures Apuliæ civitates & oppida laudatus Urbanus Papa novo Archiepiscopi a se consecrato, ejusque Successoribus impertiit, eamque in præfatis Litteris ad Heliam datis ita exponit: *Abſque præjudicio ergo iustitiæ quarumlibet Ecclesiarum, sequentes tenorem, qui noſtrorum continetur privilegii prædeceſſorum Barenſis, ſive Canuſinæ Eccleſiæ poſſeſſiones, ſive Diœceſes tibi tuique Succeſſoribus perpetuo poſſidendas regendaſque contradimus. Hæ autem ſunt, Canuſia, Biſſiſſum, Bituntum, Mlidunium, Juvenatium, Meliſſa, Rubum,*

Pars II. Vol. III.

Tranum, Canna, Minervinum, A-qua teſta, Mloni Meliorus, Lavellum, Rapulba, Melſi Bitulbis, Salpi, Cuperſanum, Palimarum, ſimul & cetera, quæ intra Marini litoris oram ſita eſſe cognoscuntur. Hæc vero & alia municipia ſive civitates, prædictis civitatibus adjacentes, ſive longe poſita, ſed ad eas pertinentes confirmamus vobis, & omnes fundos & caſales, una cum caſis & vineis, cum ſerviſ & ancillis, cum maſſis & Maſſariſiſ atque molendinis, cum portubus, montibus, & pratiſ, ſimul cum Plebibus ſive Eccleſiſ cum omnibus tituliſ, ſive capelliſ ſuiſ, ſimul etiam cum Monafteriſ Virorum, ſeu Fæminarum, Græciſ, aut Latiniſ cum univerſiſ Ordiniſ Eccleſiaſtiſ, & quidquid bonoriſ, poſſeſſioniſ, ſeu dignitatiſ per legale largitionem, & juxta conceptionem antiquiſ tenuiſſet, & quidquid iuſtitie non contradicit, & antiquiſ ſuperadditum eſſe probatur, & in futurum juſte poterit Barenſiſ & Canuſina Eccleſia adipiſci. Ampliſſimam ſane auctoritatem tunc Barenſi Archiepiscopo fuiſſe conceſſam, quæ longe lateque in plures Civitateſ & Oppida ſe ſe effundeſ, præfata verba declarant. Poſtmodum tamen Tranenſiſ & Nazarenò Archiepiscopatibus erectiſ, cui aliquot Episcopaleſ Sedeſ fuerunt adſcriptæ; nonnulliſ quoque ex prædictiſ civitatibus exciſiſ, nunc Barenſiſ Archiepiscopuſ Provincia, licet adhuc late patens, intra minoreſ limiteſ continetur.

VI. Quoniam vero tanta huic Metropoli amplitudiniſ & poteſtatiſ acceſſio facta eſt, ex unionem Canuſinæ Eccleſiæ cum Barenſi, quemadmodum ex laudato Urbani Papæ Diplomate apparet, operæ prætiū eſt hoc loco quidpiam de Canuſio diſcere. Canuſum Urbiſ fuit Apuliæ Peucetiæ ad Aufdum fluvium, Stra-

X x x

bo-

2002 Orbis Sacer & Profanus

bone, Ptolemæo, Plinio, & Pomponio Mela testibus. Priscis temporibus ampliorem fuisse hanc civitatem, quam Strabonis ævo extiterit, ipsemet scribit: (1) *Haud enim, inquit, multum a Mari, duæ Italicarum Urbium maxime quondam in plano, sicut documento sunt circuitus earum, Canusium videlicet, & Argyrippa, ceterum his annis minores sunt.* Idem fuisse Canusium cum Cannarum Urbe, Romanorum clade nobili, asserit Leander Albertus in Descript. Italiæ; cui tamen quo minus assentiar, faciunt Livius, Strabo, & Plinius, qui utriusque civitatis, tanquam inter se ab invicem distinctæ

meminerunt; Appianus item in Annibalicis, & Procopius Canusium a Cannis distinctum memorant, atque illud ab iis stadii 25. distare idem Procopius affirmat. Haud procul a Mari Canusium abfuisse, laudata Strabonis verba indicant. Paulo ante etiam Canusiorum Emporium descripsit: *E Barlo, inquit, ad omnem Ausidum, ad quem Canusiorum est Emporium, stad. sunt CCC. Ad Emporium autem superior navigatio stad. LXXXX.* Diomedem hujus civitatis fuisse auctorem idem Strabo affirmat. Cui convenit Horatius, quum de pane Canusino loquitur: (2)

*Nam Canusi lapidosus, aquæ non ditior urna;
Qui locus a fortî Diomede est conditus olim.*

Ferax fuit hæc civitas rutilæ Lanæ, quæ ideo *Canusina* dicebatur, ii vero qui vestes ex illa contextas ge-

stabant, *Canusinati* appellabantur. Ad quod Martialis alludens dixit: (3)

Ut Canusinatus nostro Syrus offere sudet.

Nec minus epide alio loco cecinit: (4)

*Hæc tibi turpato Canusina simillima musto
Munus erit: gaude, nam cito fiet anus.*

Primos Canusii incolas origine Græcos fuisse, nedum ex eo apparet, quod Diomedis opus extitit hæc civitas; verum etiam quod olim Græca utebantur lingua, quam postmodum a Romanis subacti, horum consortio viventes cum Latina miscuerunt. Quamobrem Canusinus incola Horatio *bilinguis* dicitur: *Canusini more bilinguis.* Quem ejus Scholiastes interpretatus ait: *Bilingues* vocat, quod utramque noscant linguam, & Latinam, & Græcam. Videtur autem Poëta non tam significare voluisse, duarum linguarum do-

ctos fuisse illos, quam unius, sed mixtæ ex duabus; ita tamen, ut neque Græcam posses dicere, quod vitio magis, quam laudi ducendum est. Anno circiter 840. Canusium a Sarracenis eversum fuit. Quod autem postea excitatum est oppidum ejusdem nominis, nunc vulgo *Canosa* dictum, in colle positum est, haud procul a veteris loco, distatque 5. pass. mill. a Cannis excisis, 10. a Barulo in Occasum.

VII. A primis Christianæ rei temporibus Canusina civitas Episcopali sede fuit exornata; quamquam

ve-

(1) Strabo lib. 6.

(2) Horatius 1. Serm. Sat. 5.

(3) Martialis lib. 9.

(4) Idem lib. 14. Epig. 127.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 2003

veterum ejus Antistitum nomina ex-
ciderint. Primus, cujus extat memo-
ria, Stercorius fuit, qui anno 347.
Sardicensi Concilio interfuit. Tres
postmodum Episcopi sanctitate in-
signes hanc Ecclesiam nobilitarunt,
nempe Rufinus, anno 501. Memor,
anno 502. in Concilio Romano sub
Symmacho clarus; & Sabinus ele-
ctus anno 514. vita vero functus die
9. Februarii, ann. 566. Horum Cor-
pora primum in Canusina Cathedra-
li recondita, Urbe postmodum a Sa-
racenis everfa, Barium ab Angela-
rio Canusino, & Barenfi Archiepi-
scopo fuerunt translata. Sabini corpus
occultum usque ad tempora He-
liæ Archiepiscopi, anno tertio ejus
Præfatus in subconfessione, ut vo-
cant, Ecclesiæ Metropolitanæ Baren-
sis repertum fuit eo loci, ubi An-
gelarius illud occultaverat. Facta
est hæc inventio, anno 1091. Roge-
rio Duce Apuliæ, eamque descrip-
sit Joannes Archidiaconus Barenfis
oculatus testis, cujus hac de re hi-
storiam recitat Ughellus Tom. VII.
col. 860. & seq. ubi pariter exhi-
bet Inscriptionem ad Sepulchrum Di-
vi Sabini positam, quæ hujusmodi
est: *Angelarius Archipræsul Canusii
attulit huc Corpus Sancti Sabini a Ca-
nusio, quod fuit occultatum in hoc
Templo usque ad tempus Eliæ Archie-
piscopi Barenorum & Canusinorum,
a quo fuit inventum, & hic honori-
fice collocatum mense Februarii Indi-
ctione XV.* Inventio contigit die de-
cima Decembris, ut narrat Joannes
Archidiaconus, anno 1091. sacra ve-
ro Lipsana in nova Arca marmorea
fuerunt recondita mense Februarii
sequentis anni Indict. XV. Porro Di-
vi Sabini natalitia celebrantur die 9.
Februarii, qua ad Deum migravit;
cujus præclara gesta referunt S. Gre-
gorius Papa lib. 2. Dial. cap. 15. &
lib. 3. cap. 5. Petrus de Natalibus in

Catal. Sanct. lib. 3. cap. 133. Martyr.
Roman. & Baronius in Notis, Anto-
nius Beatus in ejusdem Vita; U-
ghellus loc. cit. col. 838. & seqq.
ubi proluxa Sabini Acta ex Cod. MS.
Casinenfis Bibliothecæ, quæ asserit,
a Petro Canusina Ecclesiæ Archie-
piscopo jussu Leonis Magni fuisse
conscripta. Sed hanc Ughelli opi-
nionem explodit Bollandus in Actis
Sanctorum mensis Februarii, Tom. II.
pag. 312. Si enim Petrus aliquis a
Canusina ad Salernitanam Cathedram
evectus fuit, alium esse oportet ab
illo, cujus auctoritate Vita S. Sabi-
ni est exarata: nam is Canusii Suc-
cessores habuit, & inter hos tertium
Audoaldum, olim Archidiaconum,
sub Burfa Archiepiscopo, cui quidem
Burfa Petrus successit, & forsitan
nec immediate successit. Idem Bol-
landus censet, Petrum, cujus jussu
scripta fuit Vita Divi Sabini, flo-
ruisse paulo post annum 700. Obser-
vat insuper, eamdem S. Sabini Vi-
tam, non fuisse scriptam a Petro
Episcopo, sed Petri jussu ab aucto-
re corvo; quod ipsemet testatur in
Actis dicens: *Hæc autem, quæ di-
cturus sum, audiui a Viro venerabi-
li Petro, ejusdem Ecclesiæ Episcopo.*
Plures alios Sabinus in Canusina Se-
de successores habuit, quos Ughel-
lus enumerat; qui etiam asserit, Ca-
nusii Antistitem ad Archiepiscopi di-
gnitatem fuisse evectum anno 800.
Quod si ita est, a Græcis id factum
crediderim, uti supra de Barenfi ad-
notavimus: nam ante Beneventanam,
& Capuanam Metropoles, nullæ aliæ
in totius Regni Neapolitani Provin-
ciis Metropoles Ecclesiasticæ a Ro-
manis Pontificibus fuerant erectæ.
Attamen Urbanus II. Papa in lite-
ris ad Heliam Archiepiscopum Ba-
rensem, confirmans unionem Canu-
sinæ Ecclesiæ cum Barenfi, de illa
ut jampridem Metropolitana dignita-

2004 Orbis Sacer & Profanus

re ornata loqui videtur: *Confirmamus, inquit, tibi Barensem, qui & Canusinus est, Archiepiscopatum.* In veteri quoque Codice MS. Barensis Ecclesiæ apud Ughellum ⁽¹⁾ in quo fit mentio S. Sabini, ejusque Sacri Corporis Barium translati, Petrus Canusinus Antistes, qui Angelario præcesserat, *Archiepiscopus* nuncupatur: *Sedit B. Sabinus in Canusina Ecclesia annis quinquaginta duobus, cujus Corpus ibi requievit usque ad tempora Petri Archiepiscopi primi, & Angelarius ejus successor destructo Canusio, attulit Barium Corpus Beati Sabini, nec non Corpora Sanctorum, Patrum Memoris & Ruffini Presulum Sedit Canusina.*

VIII. Unionem Canusinæ Ecclesiæ, cum Barensi fuisse factam, anno 845. prodit Ughellus. Cum enim Angelarius vir sanctimonia clarus, ac rerum gestarum æterna memoria dignus, jam antea decem annos Canusinæ Ecclesiæ Archiepiscopus præfuisset, diruto a Saracenis Canusio, Barium se contulit, ubi post Sebastiani Barenis Antistitis obitum, in ejus locum omnium votis Barenis Ecclesiæ præficitur, retentoque prioris Sedis Canusinæ titulo, Barensis, simul, & Canusinus Archipræful dictus fuit, quam unionem postea, ut vidimus, anno 1089. Urbanus II. ratam habuit confirmavitque; & sic deinceps ex perpetua ambarum Ecclesiarum unionem idem titulus in Successores transiit, usque in hodiernum diem. Hac unionem sancta mirum in modum crevit Barenis Archiepiscopi dignitas, cujus auctoritas in eas omnes Urbes atque oppida se se late porrexit, quæ in supra laudatis ejusdem Urbani Papæ Litteris recensentur.

IX. Basilica Metropolitana Barenis Deiparæ in Cælum Assumptæ

dicata, præter Corpora Sanctorum. Ruffini, Memoris, & Sabini in illam e Canusina Cathedrali translata, aliis Divorum Reliquiis ditatur. Divinis in ea muneribus funguntur 24. Canonici, Dignitates 4. Presbyteri inferiores 150. & minores Clerici 80. Qui Dignitate fulgeant sunt Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Cantores. Canonicatum singulorum fructus quadraginta aureos non excedunt, cum tamen seculis antea, opulentos extitisse ipsorum redditus constet; sed nunc exigui ac tenues facti sunt, quod sub præteritis Ducibus bello vastata Provincia fuerit: dein quarta, quæ a vestigalibus pendi solvique consueverat, Capituli mensæ adempta est. E Canonicis unus Theologus, alter Pœnitentiarius est institutus. Unica intra Urbis mœnia est Parochialis Ecclesia, nimirum ipsa Metropolitana; totius namque animarum illic degentium cura penes Capitulum est, atque ab Archiepiscopo exercetur. Verum cum ipsa civitas in sex Regionem sit distributa, harum singulis templa singula Parociæ loco sunt assignata, quibus totidem Canonici præfunt, singuli singulis; unicuique autem illorum duo adiutores sunt attributi, qui accepta ex Metropolitana Basilica Sacramenta per annum ministrant, Sancto die Paschatis excepto, in quo omnes in ipsa Metropolitana sacram Synaxim accipiunt. Præfata autem sex Templi nullos certos redditus habent, Canonici nihilominus ea perinde excolunt, Catechismum ibi explicant, ceterisque muniis Pastoralibus sedulam dant operam. Sunt præterea in hac Urbe sex Mendicantium Cœnobia, unum Congregationis Monachorum Coelestinorum, & Collegium Societatis Jesu. Sacrarum vero Virginum

(1) Ughellus Tom. VII. col. 838.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 2005

num Monasteria quatuor: Laicorum Sodalitia plura, quæ varia pietatis, opera exequuntur, præsertim Societas Montis Pietatis, quæ detentos in carcerem visitat, eleemosynas egenis impertitur; puellas matrimonio collocat, & valetudinarii nuper instituti procuracionem gerit.

X. Verum omnibus Barii Ecclesiis dignitate ac nobilitate præstat insignis Basilica Sancti Nicolai, in quam e Myra Lyciæ Metropoli, ubi Episcopus fuerat, sacra ejus Lipsana fuerunt translata; cujus translationis historiam Ordericus lib. 7. refert his verbis: *Anno ab Incarnatione Domini MLXXXVII. Indiæ. X. nono die Maii, Corpus Sancti Nicolai Archiepiscopi & Confessoris de Myra in Barum translatus est. Quam translationem qualiter, & a quibus facta sit, Joannes Archidiaconus Barenfis Ecclesiæ luculenter describit Tempore Alexii Imperatoris, Turci, alique Paganorum populi rabiem suam exercere volentes, fines suos exierunt; Deoque permittente Lyciam, aliasque Regionem Christianorum depopulati sunt, Ecclesias propter peccata Christiana plebis destruxerunt, Cruces & Imagines Christi, atque sanctuaria multis modis violant, & multas Urbes cum civibus suis incendio tradiderunt. Sic per multos annos debacchati sunt, & innumeras strages Christianorum peregerunt. Myra itaque Metropolis Lyciæ Turcorum Dominio subacta est, propriisque civibus, peccatis eorum, exigentibus, evacuata est. Barenfes autem, qui tribus cum navibus Antiochiam negotii causa proficisci dispoſuerunt, ut Myream letantes ad tentoriam acceſſerunt, peregrinum, quemdam ad Basilicam Beati Nicolai, quæ in Castro est, exploraturum præmiserunt, qui rediens multos Turcorum renuntiavit adesse, & ad exequias*

Principis Castri, qui defunctus ibidem jacebat, convenisse. Quo audito, Barenfes carbasa exponderunt illico, versus Antiochiam proras ratium direxerunt, paucisque diebus secundo cursu Myram adierunt. Persequitur deinde præfatus auctor narrare, Barenfes Mercatores, ubi Myram pervenerunt, ab ædituo Cœnobii & Ecclesiæ petiisse, ut tumultum ostenderet, in quo Corpus Sancti Nicolai reconditum erat, promittentes ei ac Monachis reliquis de unaquaque puppi centum aureos solidos. At Monachi responderunt hoc fieri non posse, nam fere CC. Olympiadum curricula transierant, ex quo Beatus Nicolaus, qui in Nicæna Synodo sub B. Sylvestro Papa, & Constantino Principe facta fuisse legitur, de mundo migravit, nullasque de Reliquiis ejus, vel occulte furari, vel manifeste viribus rapere, vel a Domino precibus voluit hactenus impetrare. Hoc responso Barenfes indignati, Monachos comprehenderunt, & marmoreo pavimento cum ferreo malleo fracto Corpus Sancti Nicolai e loculo extrahunt, secum ad naves deferunt, tum prospera navigatione Barium redeuntes, Capellam Reliquiarum Helix Abbati Cœnobii Divi Benedicti, quod supra portum situm est, commendarunt; qui eam, in Ecclesiâ deposuit, nona die mensis Maii, unde solemnitas Translationis ejus VII. Idus Maii constituta est. Præfatus Joannes Barenfis Archidiaconus, subjungit Ordericus, ex cujus libro breviter hoc excerpti, duodecim præclara miracula scripto signavit. Liber ille Joannis Archidiaconi, ad Ursonem tunc Barii Archiepiscopum inscriptus perijt; sed aliud ejus summarium recitat Surius Tom. VII. ad diem 9. mensis Maii, excerptum ab auctore Anonymo, qui longe post Ordericum vixit. Scripsisse insuper eandem Historiam Nicæ-

2006 Orbis Sacer & Profanus

eephorum Barensem tradit Baronius in Notis ad Martyrolog. Roman. die nona Maii, qua in eodem Martyrologio hujusmodi Translationis fit mentio. Ejus pariter meminit Sigibertus in Chronico ad annum 1087.

XI. Diffidium est inter Scriptores, an totum Sanctissimi Nicolai Magni, Myrensis Archiepiscopi Corpus Barium fuerit translatum, an pars ejus dumtaxat. Antonius Beatillus in Vita ejusdem Sancti, quam descripsit, toto conatu asstruere nititur, totum Divi Nicolai Corpus Barium fuisse allatum, pluresque suæ sententiæ auctores in medium profert. Veneti ex adverso contendunt, partem Ossium ejusdem Sancti ex Myra Venetias fuisse advectam ab ejus Episcopo Henrico Contareno, atque in Ecclesia ejus nomini consecrata, quæ parva in Insula prope eam Urbem sita est, honorificentius collocatam, anno 1096. Venetorum sententiæ adhæsit Ughellus, cui haud improbabile visum, est utramque Translationem, Barensem scilicet & Venetam veram censendam, si ex utriusque partis testimoniis sincere perlectis veritas nullo exagitationis dolo perspecta candide producatur examinetur, tantorumque Scriptorum utriusque partis auctoritati nec abnuere audeat, nec non asstruere; maxime autem cum, ab utriusque populi pia devotione, & credulitate Translationis festus dies celebretur, sacraque Lipsana colantur. Neque itidem Sancta Romana Ecclesia suis sub oculis sustineret, tot populos Provinciasque inter se diversas Translationis festivitatem agere, nisi veritate hujusmodi Translationum solemnitates niterentur; neque tot insignes viri simul fal-

sa scripserint. Falli enim inter se devota æmulatione potuerunt auctores, ut pro parte Sacri Corporis, totum allatum fuisse suis scriberent in commentariis. Ut ut res se habuerit, videtur tamen compertum, anno 1087. die 9. Maii a Barenibus partem Ossium Divi Nicolai Barium translata; anno autem 1096. ab Episcopo Henrico Contareno ex eadem Civitate Myræ reliquam partem Venetias fuisse advectam; utraque in Urbe ab omnibus Christi Fidelibus honorari, innumerisque miraculis, Inscriptionibus, monumentis, Romanorumque Pontificum testimoniis comprobari. Sit igitur utriusque Urbis gloria, ut Nicolai Magni Myrensis Episcopi Sacra Lipsana apud ipsas summo honore colantur. Ita Ughellus: cuius opinioni nec assentiri audeo, nec repugnare. Ex quo autem Nicolai Lipsana Barium translata fuere, coepit ejusdem nomen, quod antea in Oriente illustre erat, etiam in Occidente celebrius haberi: cui & summopere, omnium venerationem conciliat perenne illud prodigium, quod jam a tot seculis ad ejus tumulum patrat; nempe mirus ille liquor, qui ex ipsius Ossibus, velut ex fonte, inexhausto manat, atque ab incolis *Manna Sancti Nicolai* appellatur: ad quod invisendum ac venerandum peregrini non modo finitimi ex Apuliæ & Calabriæ locis, sed ex remotissimis quoque regionibus se se conferunt. Eundem salubrem liquorem, ex sacris Nicolai Lipsanis, ut e perenni quodam charismatum fonte, etiam cum Myræ essent, stillasse ferunt. De quo Petrus Angelius Bargaræ, quum ipsius Divi Basilicam carminibus describeret, ita cecinit:

*In medio sacram testudo interceptit urnam
Aurea, quæ Divi cineres, atque ossa sepulsi*

Com-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVII. 2007

*Complexa, ambrosium summo de marmore fundit
(Mira quidem, sed certa fides) in iussa liquorem.*

Ab Ursone Archiepiscopo, quo sedente hæc Translatio facta est, Sancti Nicolai Lipsana in Metropolitana Ecclesia primum fuere collocata. Ast Barenfes cives novam magnificamque Basilicam excitarunt, ejusdemque Nicolai dicarunt nomini, in quam & sacras Reliquias reposuerunt; Regio Sacello ad id constructo, in quo centum & viginti circiter Clerici divina persolvunt officia, numeratis quadraginta Canonicis, aliisque Beneficiatis, atque inferiorum graduum Clericis; quibus omnibus Prior præest. Olim Monachis Ordinis Sancti Benedicti concessa, fuit, ejus primus Abbas extitit Helias, postmodum in Ursonis demortui locum successit Archiepiscopi Barenfis, & Abbatis Sancti Nicolai. Post ejus obitum Abbas fuit Eustachius; quo vita functo coepit hæc Ecclesia esse Collegiata Canonico-rum secularium sub Priore, suppresso Abbatis titulo. Prædiis non paucis, amplissimisque redditibus insignis hæc Basilica locupletata est ex Regum, Principum, atque illustrium virorum singulari munificentia ac religione; unde jure ac merito inter Regni Neapolitani Ecclesias nobilissima habetur, regioque titulo decoratur.

XII. Cum Urbanus II. Papa Synodum Barij celebrandam ex La-

tinis Græcisque Episcopis decrevisset, illam in præfata Divi Nicolai Basilica peregit. Ibi inter ceteros Occidentalis Ecclesiæ Præsules interfuit Sanctus Anselmus Archiepiscopus Cantuariensis; atque inter alia præcipue actum fuisse de Processione Spiritus Sancti a Patre & Filio, cum ejusdem Anselmi scripta, tum aliorum testimonia nos docent, itemque ipsius Synodi decreta apud Labbæum. Barenfis hæc Synodus, non ann. 1097. ut Baronius credidit, sed anno sequenti fuit celebrata, ut multis probat Pagius ad annum 1097. num. 1. 11. & seqq. Haud exiguum sane id fuit Barenfis Ecclesiæ decus. Diocesis Barenfis oppidis tribus & viginti constat, totidemque Parœciis: ex iis porro sexdecim partim Collegiata, partim Conventuales sunt, ac *receptitia*, ut vocant. Harum tres suos habent Canonicos, quibus Archipresbyteri præfunt. Oppidorum, præcipua sunt, *Aquaviva*; quod successit ejusdem nominis Urbi, olim Episcopatus Sede illustri, nunc ever-sæ, nec procul inde distantis. Oppidum istud nunc celebre medium inter Materam & Barium, 15. mil. pass. utrimque recedens: *Casa Maxima*, & *Modugnium*, in quibus singulis singula sunt Sacrarum Virginum Cœnobia.

CAPUT XXVIII.

Synopsis.

I. *Provincia Barenfis Urbes. Cuperfanum ejusque Sedes Episcopalis antiqua. Quae de Simplicio Episcopo Ughellus & alii tradunt, dubia sunt. Insigne Monasterium S. Benedicti.*

II. *Bituntum Urbs Episcopalis Apuliae Peucetiae.*

III. *Bituntum parva ejusdem Provinciae civitas Episcopalis.*

IV. *Juvenacium nonnulli Urbem antiquiorem faciunt, quam re ipsa sit. Seculo XI. Sedes Episcop. erat.*

V. *Lavellum modica civitas Episcopatus Cathedra insignita.*

VI. *Minervium, seu Minerbinum Urbs Episcopalis.*

VII. *Polymnium ejusque initium. Tempus instituti ejus Episcopatus expenditur.*

VIII. *Rubum vetus Apuliae civitas & Rudii diversa. Ennius Poeta non Rubi, sed Rudii natus. Antiqua est Sedes Episcopalis Rubensis. Ecclesiae Cathedralis numerosus Clerus.*

IX. *Catharum Dalmaticae civitas Episcopalis Bario Metropoli subiecta.*

X. *Melpetta, seu Molfetta civitas Episcopalis Apuliae, sed exempta. De illius origine opiniones diversa. Lucentii sententia de vetustate ejus Episcopatus non probatur.*

XI. *Monopolis ex Egnatiae ruinis aedificata creditur. Ejus Episcopus immediate subest Romano Pontifici.*

XII. *Cannae, Civitas Romanorum, clade nota. A Guiscardo Duce funditus eversa est. Antiqua ejus Sedes Episcopalis. A Martino V. cum Tranensis, a Callisto III. cum Nazarena Sede conjuncta.*

XIII. *Nazareth a Turcis capta, ejus Archiepiscopo Sedes in Italia tributa est. Barulum oppidum ipsi concessum. Hujus Oppidi origo.*

XIV. *Ecclesia S. Bartholomei intra Baruli mania Archiepiscopo Nazarena tributa. Eidem eximia insunt privilegia. Cannensis Episcopatus cum Nazarena conjunctus est.*

XV. *Mons-Viridis Urbs Principatus Ulterioris Episcopatus Sede ornata. A Clemente Septimo Nazarena Ecclesiae unita est.*

I. *Provincia Barenfis cum primum Urbani Secundi Summi Pontificis Apostolico Diplomate confirmata fuit, ac Bario Metropoli subiecta, latius fines suos protendebat: has quippe Urbes Urbanus praefatus tunc ipsi obnoxias esse voluit: Canusiam, Bisstetam (idest Bituntum) Bitontum, Miduntum, Juvenacium, Melpettam,*

nempe Melpettam) Rubum, Tranum, Cannam, Minervium, Aquamteetam, Montem-Meliorum, Lavellum, Rapulbam, Melpim, Bitaltim, Salpam, Cuperfanum, Palimarum, seu Polymnium. Ex iis porro Urbibus, Tranum Metropolis est a Bario exemptum: immo arbitror Urbani Diploma quo ad istud effectum caruisse, nisi forsitan ad breve tempus obtinuerit; nam Tranensis Ecclesiae monumenta suos Antistites etiam per id tem-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2009

tempus Archiepiscoporum titulo exornabant, ut videre est apud Ughellum Tom. VII. col. 1210. & seqq. Ex ceteris vero Salpiæ Trano sunt conjunctæ, Cannæ in Nazareni Archiepiscopi jurisdictionem cesserunt: Melphecum sui juris factum est; sicuti etiam Melphis, cui Salpia, seu Salapia est conjuncta; Canusium excidit: *Midunium*, *Aqua-recta*, *Mons-Meliorus*, *Rapulba*, & *Bitalbis* ignota prorsus sunt nomina, & ubi quondam fuerint, prorsus latet, nisi forte corrupta sint, uti & pleraque alia ibi recensita. Hodie Barensi Metropoli novem dumtaxat civitates sub sunt, nempe *Cuperfanum*, *Bituntum*, *Biteſtum*, *Juvenaccia*, *Lavelum*, *Minerbinum*, *Polymnianum*, *Rubum*, & *Catharum*; sed postrema hæc civitas, non in Apulia, sed in Dalmatia sita est. De singulis hic agendum.

Cuperfanum, seu *Conversanum*, Urbs est agri Barenſis, dorſo montis affixa, 9. millibus a Monopoli in Occasum, 5. ab Ora Maris Hadriatici, 14. a Bario in Ortum distans. Feta est populo, natura, situ, & arte munita, vini, oleique feracissima. Comitatus titulo gaudet nobilissimæ Gentis Aquævivæ. A priscis temporibus Christi fidem suscepit, & quinto seculo jam Episcopali Sede donata erat. Ughellus Tom. VII. col. 951. primum ejus Episcopum Simplicium asserit, interfuisse Concilio Romæ habito anno 487. Verum inspecto ejusdem Concilii Romani Catalogo, Simplicius iste Cuperfanus Episcopus ibi subscriptus non legitur. De hoc eodem Simplicio profert vetustam memoriam ex Archivio Civitatis Cuperfanæ Franciscus Julianus in sua Historia, in qua proditum est, anno Christi 491. Simplicium in Africam, una cum Sinibaldo, Gisulpho, & Petrarcha

Pars II. Vol. III.

Diaconis missum, & subdelegatum ad repellendam Pacherinorum hæresim, in Provincia Tingitana ad Catholicam Fidem convertisse Brevium Wandalorum Ducem, ejusque conjugem ac liberos; sed Sociis Coëpiscopis a Wandalis interfectis, Simplicium tunc chiragra correptum, a Bremono clam navi impositum ad Metaponti oram traductum, ac tandem ad suos reversum, sexto Idus Januarii, ann. 492. Gelasio Romani Pontificis anno primo in pace obdormisse. Quæ tamen minime consentiunt iis, quæ Victor Vitenſis lib. 1. de Persequut. Wand. & alii Scriptores tradunt: Hæresis etiam illa Pacherinorum fictitia, cum sola apud Wandalos hæresis Arriana grassaretur. Nec itidem tempus sinebat ex Italia Catholicos viros & Episcopos tunc mitti, cum paucis antea annis sæviente Hunerici Regis persecutione omnes Episcopi & Sacerdotes in exilium essent acti, neque Catholicis in Africam pateret aditus. Tandem mensis & annus obitus Simplicii, nequaquam cum primo anno Pontificatus Gelasii conveniunt: Simplicius quippe obiisse dicitur sexto Idus Januarii, ann. 492. primo Gelasii anno: ast Gelasius tunc necdum Pontifex erat, sed primus Pontificatus illius annus cœpit die 1. Martii, quo consecratus est Pontifex, uti referunt Anastasius Bibliothecarius, Ordericus, auctor Auctioris Chronici Veter. Pontif. & varii Catalogi. Quare nisi alia de hoc Simplicio Cuperfano Antistite certiora suppetant monumenta, nutare videtur tempus ejus Episcopatus. Primus itaque Cuperfani Episcopus, de quo perspecta extat memoria, fuit Hilarius, qui Romanæ Synodo sub Symmacho Papa, anno 501. interfuit. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ dicata

Y y y

an-

2010 Orbis Sacer & Profanus

antiquæ est structuræ, multis opibus tum sacris, tum profanis a Regibus & Principibus olim locupletata: ibi 24. Canonici, quos inter Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii dignitate emicant, alique Presbyteri & Clerici divinum pensum perurgent. Animarum cura universæ civitatis uni ex Canonicis demandata est, nec ulla altera illic extat Parochialis Ecclesia. Virorum Cœnobîa in ipsa Urbe quatuor reperiuntur, totidem Laicorum Sodalitæ, unicum Xenodochium; Sanctimonialium vero Monasteria tria recensentur; quorum illud vetustissimum habetur, Divi Benedicti titulo illustre, quod a Sancto Mauro ejus Discipulo fundatum in Monachorum usum tradunt, nunc tamen a Monialibus Ordinis Cisterciensis possidetur. Cum autem ejusdem Cœnobii Templum sacramque Turrim Goffredus Normannus Tancredi primi filius, Cuperfani Comes, anno 1085. a fundamentis excitasset, redditibus insuper ac bonis auxisset; atque inter cetera feudi jure oppidum Castellanz, & Sassani, Bignetti, Lignanisque loca donasset, in quibus Monachi primum Ordinis S. Benedicti, deinde Moniales Cistercienses jurisdictionem quasi Episcopalem exercuerunt, pluribus creditum est, Goffredum Comitem nobilissimi hujus Cœnobii fuisse conditorem. Verum falluntur, nam longe antea illud fuisse ædificatum patet ex Litteris Apostolicis Leonis III. Summi Pontificis, anno 815. in favorem Eustasii ejusdem Monasterii Abbatis scriptis, quas recitat Ughellus To. VII. col. 952. & seqq. Quemadmodum, antea cum illud Monachi incoherent; ita & hodie Monialibus Ordinis Cisterciensis tributum, Apostolicæ Sedis immediate subiectum esse, atque a jurisdictione Episcopi Cuperfani

exemptum; adeo ut Abbatissa, quæ usum Baculi Abbatialis habet, in eodem Monasterio, ac in Oppido Castellanz suæ Dioecesis jurisdictionem quasi Episcopalem per suos Vicarios, in omnes tum Clericos, tum Laicos exerceat, ac beneficia conferat. Multis opibus magnisque Privilegiis hoc Cœnobium potitur; cui fere in tota Italia aliud ipsi simile nequaquam reperiatur: de quo mentionem facit Lambertinus, Tract. de Jur. Patron. in 5. art. 5. Dioecesis Cuperfana perangusta est, vix duobus oppidis coalescens: quorum alterum *Nusum*, alterum *Turrium* appellatur: primum duodecimo ab Urbe milliario abest, mille Domibus habitatum, ubi extat Collegiata Insignis, cui 21. Canonici, plures Presbyteri, & Clerici inserviunt; adfunt & duo Virorum Cœnobîa: *Turrium* vero sexto a civitate milliario distans, Familias 700. continet: illic Clero fati docenti Archipresbyter præest; adest & unicum Virorum Cœnobium. Addendum iis & Rutiliani Oppidum, quod anno 1560. Sede Cuperfana vacante se liberum dixerat, ejusque Archipresbyter pro exempto se gesserat; nunc in ordinem est redactus. Olim *Putancærum* Oppidum utroque jure Episcopus obtinebat, unde ipsi opulentiores redditus proveniebant: sed postmodum Prior Equitum Ordinis Jerosolymitani loci Dominus ab Episcopi jurisdictione illud subraxit.

II. *Bituntum*, Urbs est Apulizæ Peucetiz, Bario propinqua, vix 8. mill. pass. distans: Antonino *Butuntum*, ejusque populi *Butuntinentes* dicuntur. Hæc civitas licet parva, dives est opum, frumenti, vini, olei, amygdalarum, & citrorum feracissima. Quoniam tempore Episcopatus Sedem obtinuerit, incertum est. Primus ejus Antistes, cujus extat memoria, fuit Andreanus, qui sedit in

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2011

in Concilio Romano sub Zacharia, Pontifice, anno 743. Cathedralis Ecclesia medio in foro sita Sancto Valentino Martyri dicata est, cujus festus dies agitur die 14. Februarii, ejusque Brachio nobilitatur. Sacris ibi muneribus incumbunt Canonici 30. quorum quinque eminent dignitate, scilicet Archidiaconus, Archipresbyter, duo Cantores, & Cæremoniarum Magister: iis vero accedunt alii Presbyteri & Clerici, omnes numerum 150. implentes. E Canonici unus est Pœnitentiarius ex præscripto, alter Theologus ad libitum. Duodecim in ipsa civitate Parœciæ distinguuntur, in quarum singulis adest Fons Baptismatis, non tamen Sacratissimum Eucharistiæ Sacramentum, quod ex Cathedrali universæ Civitati ministratur. Septem illic visuntur Virorum Cœnobîa, Virginum vero duo, Laicorum Sodalitia quinque, Xenodochium & Mons Pietatis. Nulla extra Urbem Diœcesis reperitur; ager quippe Bituntinus more hujus Provinciæ nullos alit incolas.

III. *Bituntum* exigua civitas est, 8. mill. pass. Bario Metropoli, & 5. Bitunto distans, Dominii utilis Familiæ Aquavivæ, olei, & vini secunda. Primus ejus Episcopus Rao interfuit Concilio Lateranensi sub Alexandro III. ann. 1179. Cathedralis Ecclesia titulo Sancti Michaëlis Archangeli illustris est. In ea divinis dant operam octodecim Canonici, quorum quatuor Dignitate fulgent, nempe Archidiaconus Archipresbyter, & duo Primicerii: adsunt inter Canonicos Theologus, & Pœnitentiarius. Curam animarum Civitatis Archipresbyter gerit. Unicum Santimonialium Cœnobium, Hospitale, Mons Pietatis, & tria Laicorum Sodalitia illic reperiuntur. Diœcesis extra Urbem nulla.

IV. *Juvenacium*, seu *Juvenacia*, Urbs maritima Terræ Barii Peuce-tiorum, Bario Metropoli 12. mill. pass. in Occasum, Barolum versus 18. recedens, Melfiæ proxima, modici est ambitus: vulgo *Glovenazzo* appellatur. De illius origine variæ circumferuntur auctorum opiniones: Ludovicus Palea in Juvenacensi Historia censet, Juvenaciam a Perseo conditam ante Christi Nativitatem, annis 359. sed hanc anilem esse fabulam nemo non videt. Alii veterem *Egnatiam* esse putant, ex cujus ruinis hæc civitas emerferit: sed iis repugnat situs, quo Strabo, Antoninus, & Plinius Egnatiam collocant, ejusque antiqua rudera inter Polymnianum, Bariumque jacent. Quare Juvenaciam posterioribus sæculis ædificatam cordatores affirmant. Olim Principi Melphiteni nobilissimæ Gonzagæ Gentis, nunc Familiæ de Judice subdita est. Agro pingui fruitur, frumenti, vinei, olei, & amygdalarum feracissimo. Circa medium sæculi decimi, anno scilicet circiter 951. Episcopalem Sedem hic erectam Ughellus asserit, Tom. VII. col. 976. apud quem nonnulli Pandonum primo loco recensent, a Joanne Barenfis & Canusina Metropolis Archiepiscopo ordinatum, anno 951. freti auctoritate vetustissimi cujusdam documenti in Tabulario hujus Sedis asservati, in quo proditum est, ab eodem Archiepiscopo datam Pandono facultatem ordinandi Presbyteros, Diaconos, aliosque Clericos in Ecclesia S. Felicis Confessoris Juvenacii; & licet ibi nulla Episcopalis dignitatis fiat mentio, potestas tamen ordinandi Presbyteros & Diaconos Episcopis propria est. Documentum illud videri potest apud Ughellum loco citato. Verum Ludovicus Palea, Lucentius, & alii merito documentum illud explodunt,

Y y 2

ut-

2012 Orbis Sacer & Profanus

utpote a Græculo quodam, cum Græcorum adhuc esset hæc regio, confectum, uti varia absurda, quæ in illo continentur, facile suadent ipsum legenti. Ceterum minime inficias imus, seculo saltem undecimo jam Episcopatus Sedem Juvenaci constitutam; nam Urbanus II. in Diplomate supra relato, quo Eliæ Archiepiscopi Barenfis & Canusini Archiepiscopatus iura confirmat, inter Episcopales Sedes jampridem Barenfis & Canusina Metropoli a Prædecessoribus suis Romanis Pontificibus possidendas regendasque traditas, Juvenacensis recensetur. Quare jam diu ante Urbani II. tempora Juvenacium propria Episcopali Sede fulgebat. Et quidem Joannes hujus Ecclesiæ Episcopus interfuit consecrationi Ecclesiæ Casinenfis ab Alexandro II. peractæ anno 1071. ut videre est apud Anonymum Casinensem. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ, & Sancto Thomæ Apostolo est sacra: ibi 20. Canonici divina administrant, ex quibus quatuor Dignitate reliquis præstant, videlicet Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii; ad sunt quoque inter illos Pœnitentiarius & Theologus: infra Canonicos vero plures alii Sacerdotes & inferiores Clerici. Curam Animarum in ea Archipresbyter exercet. Unica in Urbe Collegiata sub invocatione Spiritus Sancti; & duæ aliæ Parœciæ recensentur; sex aliæ in Suburbis: tria intra nucia Virorum Cœnobium, unicum Sanctimonialium, Puellarum Conservatorium, Hospitale, & Mons Pietatis. Diœcesis unico tantum Oppido finitur, quod *Terlicium* vocant. Juvenacii natus est Venerabilis Pater Fr. Nicolaus de Palea, socius Divi Dominici, plurium in Italia Monasteriorum fundator exi-

mius, qui anno 1235. Perusii mortalitatem depofuit.

V. *Lavellum* modica est civitas Terræ Bariï, quibusdam etiam *Lavellum* dicta, prope Aufidum fluvium, 6. mill. pass. a Venusia in Boream, in confinio Capitanatæ Provinciæ. Nulla apud veteres ejus mentio occurrit. Olim Comitatus titulo ornata fuit, teste Leone Casinenſi in Chronico; nunc vero Marchionatus honore gaudet, quo nobilissima Familia de Tufo fruitur. Episcopali Sede jam a seculo undecimo potiebatur, uti hodieque potitur, primusque ejus Antistes apud Ughellum, Tom. VII. col. 1035. recensetur in Catalogo Vincentius, temporibus Nicolai secundi, circa annum 1060. Cathedralis Basilica Sancti Mauri Abbatibus nomini consecrata est, cui 16. Canonici, quos inter quatuor dignitate eminent, nimirum Archidiaconus, Archipresbyter, Cantor, & Primicerius, alique Presbyteri & Clerici inserviunt. Unica illic adest Parœcia in ipsa Cathedrali, quam Archipresbyter regit, cui Animarum totius civitatis cura incumbit. Urbs duo tantum continet Cœnobium: Diœcesis vero muros civitatis non excedit.

VI. *Minervium*, vulgo *Minervinum* exigua est Terræ Bariï Civitas, in ipso limite Basilicatæ, versus Montes, vix 4. mill. pass. ab Aufido amne, 10. a Venusia in Cæciam, 8. a Canusio in Meridiem distans. Saxosa in colle posita est. Quam Normanni Apuliæ loca inter se distribuerent, hæc civitas Guillelmo obtigit; nunc autem Pignatellæ Gentis nobilissimæ Principatus titulo subest. Episcopatus dignitate fultus jam a seculo undecimo; tamen primus Episcopus *Bisantius* nomine apud Ughellum e Catalogo sit expung-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2013

gendus, quem ille perperam assumit ex authentico documento donationis anno 1609. a Roberto Duce factæ ad favorem Monasterii Sanctissimæ Trinitatis Vensis. Bisantius quippe una cum Melphensis & Venusino præfatæ donationi subscriptus, non Minerbinus, sed Lavellenis fuit Antistes. Quare primus hujus civitatis Episcopus fuit *Innacius*, qui interfuit consecrationi Ecclesiæ Casinensis ab Alexandro II. Papa, anno 1071. celebratæ, uti apparet ex Anonymo Casinensi. Cathedralis possidet Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ dicatam; in qua divinum Officium persolvunt 14. Canonici, ex quibus Archidiaconus, Archipresbyter, Primicerius, & Cantor dignitate sunt insignes; alique Presbyteri & Clerici. Nulla altera adest in Urbe Parochialis Ecclesia, præter Cathedralis ipsam, cujus Archipresbyter Animarum totius Civitatis curam gerit. Duo illic extant Virorum Cœnobîa, unicum Monialium, duo Laicorum Sodalitia, & Xenodochium. Diœcesis perangusta unum dumtaxat Oppidum Montem-Milonem dictum, Baroniarum titulo illustre obtinet, & Pagos nonnullos, quibus omnibus ejusdem Oppidi Archipresbyter sacramenta impertitur.

VII. *Polymnianum*, quæ & *Polinianum*, & *Poliniacum* appellatur, parva civitas est Provinciæ Barianæ, 18. mill. pass. Bario in Ortum, Monopolim versus, recedens, in ora Maris Hadriatici, edita ac prærupta in rupe sita, sub qua cavernæ plurimæ, in quas undæ magno impetu irrupentes, levique cursu rursus exeuntes, perjucundos quosdam sonos emittunt. Eo loci conditam ferunt, ubi Julius Cæsar Imperator post eversum in odium Caii Marii Oppidum Marianum, haud longius ab Appia Via Turrem construxit,

quæ ab ejus auctore *Turris Cæsaris* est nuncupata; cumque temporis tractu ædificiis aucta formam Urbis accepisset, a Græcis putant novum obtinuisse nomen, atque Polymnianum dictam, tanquam in alto collocatam. Hac tamen tempestate angustiore murorum ambitu cingitur: ejus ager vini, olei, & amygdalarum ferax est, Mare piscibus abundat, salubri cœlo fruitur, nihilque ad temporalem felicitatem aptum, desiderat. Nemo veterum illam commemorat, ejus nihilominus cum laude meminerunt Leander, Joannes Boterus, Scipio Anniratus, alique recentiores Scriptores. Diu proprios habuit Comites; postmodum vero Marchiones nacta est, atque in ditionem transiit vetustissimæ Radulovich Illyrici Familiæ, ex Comitibus Savallæ. Episcopatus Sedes effecta est, sed tempus ignoratur; eamque nonnulli vetustiore faciunt, ac recipiunt sit: nam Petrus ille primo loco apud Ughellum Tom. VII. col. 1015. in serie Episcoporum Polymnianensium recensitus, quem Paulus Regius in Actis Sancti Viti floruisse tradit circa annum 801. nullo certo documento adstruitur, neque annus Sedis ejusdem exprimitur. Minus feliciter Ughellus credidit, hunc Petrum fuisse Episcopum Cananensem, non Polymnianensem, in cujus Diœcesi tunc Polymnianum erat; idque se probare autumat ex veteri Historia MS. Beati Viti Martyris, quam ipse publici juris fecit. Sed Petrus ille non Cananensis, ut scripsit Ughellus Amanuensis incuria, sed Canusinus Episcopus erat, atque in ejus Diœcesi tunc erat Marianum Oppidum, in quod Sancti Viti Sociorumque Martyrum Sacra Lipsana fuerunt translata. Itaque Polymnianenses Episcopi, quorum memoria ad posteros pervenit, seculum unde-

2014 Orbis Sacer & Profanus

undecimum non antevertunt; quos inter primus annumerandus est Richardus Episcopus, in Catalogo Ughelli secundo loco positus, quem anno 1035. huic Sedi præfuisse volunt. Deipara Virgo in Cœlum Assumpta Cathedralis Ecclesiæ Divæ Tutelaræ est: ubi asservantur Brachium & Genu Sancti Viti Martyris, cujus meritis contra rabidos canum morsus Deus gratiam fanitatis impertit: aliæ itidem Sanctorum Reliquiæ ibidem Fidelium venerationi exhibentur. Capitulum ejusdem Basilicæ Archidiacono, Archipresbytero, duobus Primiceriis, & quindecim aliis Canonicis coalescit; qui una cum aliis Presbyteris & Clericis eidem famulantur. Nulla præter Cathedralē ipsam alia extat Parœcia, omniumque totius civitatis Animarum cura Archipresbytero est commissa. Unicum intra mœnia reperitur Sanctimonialium Ordinis Cister-

cienſis Monasterium Divo Petro facrum: extra Urbem vero adest Cœnobium FF. Minorum Divi Francisci, quos Observantes vocant, sub titulo Sanctæ Mariæ Constantinopolitanæ. Primo ab Urbe lapide in Mariano, ubi circa annum 672. juxta Ughelli calculum, Florentia Illustris Matrona tranſtulit Corpora Sanctorum Viti, Modesti, & Crescentiæ Martyrum, viſitur vetuſtiſſima Abbatia iisdem dicata, olim Ordinis S. Benedicti; postmodum a Xysto V. Cœnobio duodecim Apostolorum de Urbe perpetua unione conjuncta.

VIII. *Rubum*, quæ & *Rubus*, & *Rubi*, vulgo *Ruſo* dicitur, Urbs est Apuliæ Peucetiæ, inter Canusium 16. & Barium Metropolim 17. mill. paſs. inter Andriam 6. & Bituntum 9. poſita. Ejus populi apud Plinium *Robullini* vocantur. De illa Horatius mentionem facit hoc carmine: (1)

*Inde Rubos feſſi pervenimus, utpoſe longum
Carpentes iter*

Male Ughellus Tom. VII. col. 1030. *Rubum* in veteri Calabria, & inter Salentinos ponit, confunditque cum Rudiis: quæ tamen diſtinctæ ſunt Urbes, atque ad diverſas pertinent Provincias, uti Ferrarius, Baudrandus, ceterique Geographi docent, & ſitus ipſe, & varia nomina oſtendunt. *Rubus* namque in Apulia Peucetia, hodieque extat in Terra Bariana: *Rudiæ* vero, *Rhudia* Plinio, Urbs eſt Calabriæ in Salentinis, nunc exciſa, apud Aletium, inter Brundisium & Hydruntum, vulgo *Ruſe* locus appellatur, ab Aletio 2. mill.

paſs. littus verſus. A Græcis conditam tradunt, auctore etiam Strabone lib. 6. ubi eam *Rhudeos Urbem Græcam* nominat. Ex hac poſteriore civitate, Rudiis nimirum, non ex Rubo, Ennius Poëta antiquiſſimus apud Romanos, Q. Valerio, & C. Manilio Coſs. prodiit. Id antiquiores quique teſtantur; nempe Strabo poſt verba præſata continuo ſubdit: *Ex qua orlundus Ennius Poëta fuit*: Pomponius autem Mela ſcribit: *Rudias Calabriæ Ennio civæ eſſe Oppidum*. Cui adſtipulatur Silius Italicus: (2)

*Miferunt Calabri, Rudiæ genuere vetuſtæ,
Nam Rudiæ ſolo memorabile nomen alumno.*

(1) Horatius in *Hodæporico*.

(2) Silius lib. 12.

Quin

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2015

Quin & ipse Cicero in Orat. pro Archia Poëta, *Ennium Rudium hominem* vocat. Non ergo fallitur Volaterranus, cum ait, Rudias Ennii patriam, nunc Urbem esse excisam, quod pariter Cluverius, Ferrarius, alique affirmant; sed fallitur ipse Ughellus Rudias cum Rubo confundens: *Rubus* quippe Urbs est, quæ adhuc floret, atque Comitatus titulo nobilissimæ Gentis Carasæ gaudet. Multo autem illustrior fuisse videtur hæc civitas Christiana Religione, quam ibi a Divo Petro primum factam incolæ ex majorum traditione ferunt. Nempe a Majoribus suis traditum narrant, Apostolorum Principem, cum Romam contenderet, Rubi aliquandiu substitisse, ibi Evangelium annuntiasse, ac primum ejusdem Urbis Episcopum consecrasse Sanctum Cletum Discipulum suum, qui postquam accolæ ad Fidem conversos in vera Religione semel suscepta confirmasset, relicto successore, cujus memoria periit, Romæ cum Petro diu pro Evangelio laboravit, defunctoque Lino Summus Ecclesiæ Pontifex electus est. Eum idcirco Rubenses Civitatis suæ Patronum adlegerunt, & constructo ad illius Divique Petri honorem Templo, annis singulis die 26. Aprilis ejusdem S. Cleti solemnem diem agunt. Indiculus quidam Rubensium Episcoporum transmissus ad Coletum Ughelli Continuatorem, Tom. V. col. 763. in notis num. 1. post Sanctum Cletum recenset Adrianum Germanum, quem anno 108. asserit successisse Cleto; Adriano autem Joannem; post hunc floruisse Brocardum, Piellium, & Epigonium interfuisse tertio Concilio Carthaginensi. Verum hos Antistites Rubensi Ecclesiæ præfuisse nullo veteri monumento, aut teste probatur: quocirca nec ipse Coletus ausus est il-

los in Ughellianam seriem immittere. Joannes Rubinæ Ecclesiæ Episcopus tempore Gelasii Papæ legitur in Vita S. Sabini Canusini Antistitis apud Bollandum die 9. Februarii. Primam Ecclesiam Cathedralem Rubensem a S. Cleto extra Civitatis mœnia supra cryptam ædificatam ferunt; alii vero volunt primam Ecclesiam in honorem Divi Petri ab eodem Cleto constructam Cathedralis loco fuisse, cujus vestigia haud procul ab hodierna Cathedrali videntur: hæc autem, quæ nunc in Urbe assurgit, anno millesimo fuit condita, titulo Beatæ Mariæ Virginis illustris; nobilis quidem architecturæ, sed pro civium multitudine angusta. Illic Clerus satis numerosus sacris administrat, omnesque centum fere & quadraginta censentur: cumprimis eorum quatuor Dignitate eminent, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, & duo Primicerii; præter hos nulli adsunt Canonici, sed eorum loco Sacerdotes supra, quadraginta, Diaconi undecim, Subdiaconi & Clerici supra septuaginta. In ipsa Urbe unica extat Parœcia in ipsa Cathedrali: extra Urbem, quoque nulla adest, cum Diœcesi careat, tametsi agro fertilissimo potitur, domibus tamen carente. Duo in Urbe Virorum Cœnobii, unicum Sanctimonialium, quatuor Laicorum sacra Sodalitia, & Mons Pietatis ibi reperiuntur. Fidelium Animæ quondam cum Urbs floreret, fere decem millia recensitæ, nunc temporum iniuria ad minorem numerum sunt redactæ.

IX. Ultra Apuliæ limites Barrensis Archiepiscopus suam jurisdictionem protendit: ipsi enim Catharenensis Episcopus Suffraganeus est. Porro *Catharum* maritima est Dalmatiæ Civitas, ditionis Venetorum, Portu amplissimo atque tutissimo præ-

2016 Orbis Sacer & Profanus

dita, nec non valida Arce munita, Turcarum faucibus opposita, qui finitimum habent Castrum Rizanum, a quo proximus Sinus Rizanici nomen apud veteres, Ptolemæum præcipue, obtinuit. Ejusmodi Sinus Rizanicus longitudine octodecim passuum millia occupat. Turcæ eodem in Sinu aliam Arcem, *Castrum-Novum* dictam tenent, infame Piratarum domicilium. Catharum autem una parte Hadriatico, seu Liburnico Mari alluitur, reliquis continenti jungitur, distatque ab Urbe Venetiarum milliaribus quingentis, atque ab Epidaurio triginta. Quibusdam visum est, & Catharum idem esse ac *Aferuvium*, seu *Aferivium*, Illyrici Liburniæ vetus Oppidum, Ptolemæo memoratum; alii vero ipsum Castrum-Novum, antiquum Aferuvium esse contendunt. Quo tempore Catharum Episcopatus Sede fuerit honestatum minime constat. Id unum ex Thomæ Archidiaconi Spalatenfis Chronico MS. Salonitanæ Ecclesiæ, apud Ughellum Tom. VII. col. 946. compertum habeo anno 1030. proprium ipsi præfuisse Antistitem, cujus tamen nomen non exprimit, tunc Spalateni Metropolitæ obnoxium. Verum cum Episcopus ille, una cum aliis ejusdem Provinciæ Spalatum ad Synodum Provinciale adnavigarent, tempestate suborta omnes naufragio periere. Quocirca Summus Pontifex Catharensis, ceterosque ejusdem Provinciæ Antistites, Spalateni sublatos, Antibarensi Archiepiscopo Suffraganeos adscripsit; demum Catharensis ab Antibari Metropolitæ divulsus, Apostolicæ Sedis decreto Barensi Suffraganeus est attributus. *Marius* Catharensis Episcopus interfuit Concilio Lateranensi sub Alexandro III. celebrato anno 1179. eique subscriptus legitur post Raynal-

dum Barensem Archiepiscopum, tunc temporis suum Metropolitanum. Cathedralis Ecclesiæ D. Tryphoni Martyri Urbis Patrono est dicata, cujus Sacrum Caput argenteo loculo inclusum ibi asservatur. Divina munia illic peragunt Archidiaconus, Archiepiscopus, duodecim alii Canonici, & aliquot inferioris ordinis Clerici. Sacrosanctum Missæ Sacrificium in Civitate Ritu & Latino idiomate celebratur, diebus tamen festis adhibetur interpretatio Epistolæ & Evangelii lingua Illyrica; quæ quidem interpretatio alta voce populo canitur. Nullæ præter Cathedralis extant Paroeciæ, nam ipsi Canonici per totam civitatem Animarum curæ incumbunt. Unica ibi adest Collegiata Ecclesiæ, quatuor vero reperiuntur Virorum Cœnobii, duo Sacramentalium, Sodalitiae Laicorum quinque, & duo Xenodochia. Diocesis angusta est, cujus magnam partem Turcæ occupant, pars reliqua Pagos septemdecim continet, in quibus tot Parochiales extant Ecclesiæ, quarum aliquot Græcorum Ritum & errores sectantur, Clerici vero illarum Ordines ab Episcopo Rascianorum, eodem schismate iisdemque erroribus sædato pretio sumunt.

X. Sed ut in Apuliam revertamur; tres adhuc in Bariana Provincia reperiuntur civitates hic describendæ, scilicet *Melphetta*, *Monopolis*, & *Canna*; harum duæ priores a Barensi Metropoli sunt exemptæ; postrema vero Nazareno Archiepiscopo paret. *Melphetta*, seu *Malpachta* Ughello, & aliis; *Melpachta* vero, seu *Melpichum*, aut *Melfita*, vel *Melfitum* Lucentio, ex antiquis authoribus, quæ ipse profert, Apuliz Peucetiæ littoralis civitas est, vulgo *Molpetha*, intra Mare Hadriaticum, quo tribus ex lateribus alluitur, 15. pass. mill. Bario abest.

Non-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2017

Nonnulla de hujus Urbis origine refert Lucentius ex incolarum traditione, quorum apud Geographos & Historicos, cum veteres, tum recentes altum est silentium: nempe vetustam adeo ejus esse originem, ut aliqui afferant, a Mauro Ulyssis socio conditam. Alii tamen id Romanorum Coloniarum tribuunt; ferunt nimirum Romanorum plurimos Constantini Magni Imperatoris jussu naves conscendisse, Byzantium, novam Romam profecturos; sed tempestate sævissima suborta, Classe furente æquore quassata, duas tantum naves superstites littus Apulum huic loco proximum tenuisse, ibique compulso confidere, civitatem hanc substruxisse, atque ob tot amaritudines in naufragio toleratas, *Melphastæ* nomen novæ huic Coloniarum indidisse. Hos tamen potius instauratores, quam conditores ejus extitisse volunt; idque ex antiqua traditione, quæ traditio, inquit Lucentius laudatus, multis superioris antiquitatis vestigiis comprobatur, atque ex ipso nomine in *Regeſto Conciliaria Apostolica expiscato*, ubi hujus Urbis Episcopus non tantum *Melphastensis*, sed etiam *Calphatanus*, seu *Calphatanus* notatur. Hinc aperte desumitur hujus Urbis Episcopatum satis ante præfatam Romanorum instauracionem, quo tempore Episcopus *Calphatanus* inscribatur, institutum fuisse, adeoque in tempora Principis Apostolorum reiiciendum, quem ex Oriente Romam contendentem, hanc etiam cum finitimis Urbibus perlustrasse credendum est; id quoque suadente vetustissima Ecclesia Sancti Petri, ad quam pene dirutam superiori seculo translatus fuit Monialium Cœnobium. Hæc ille apud Ughelli Continuatores. Sed fides penes hujus traditionis testes sit. Mihi certe tanta antiquitas suspecta videtur. Exti-

Pars II. Vol. III

tisse hanc Urbem *Calphatanæ* vocabulo nuncupatam temporibus Apostolorum Principis, nec ullam ejus apud Strabonem, Pomponium Melam, Plinium, Antonium Augustum, & alios veteres Scriptores, qui seculo primo ac deinceps de situ Urbium egerunt, mentionem reperiri difficile creditu apparet. Mirum itidem est Episcopatum adeo vetustum, ut ab Apostolorum temporibus suum jactet exordium, in nullo ex Sacris Conciliis, quæ ante seculum duodecimum sunt habita, conspicuum esse. Primus enim Episcopus *Melphastensis*, cujus memoria ad posteros fuerit traducta, est Joannes, qui inter Episcopos Romanæ Provinciarum subscriptus legitur in Concilio Lateranensi ab Alexandro III. Summo Pontifice, anno 1179. indicto. Cathedralis Basilica amplæ ac veteris structuræ Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ, & Sancto Conrado Confessori, Monacho Ordinis Cisterciensis, Henrici Bavarie Ducis filio est dedicata; ibique Corpus ejusdem Divi Conradi, ac plures aliæ Sanctorum Reliquiæ asservantur. Hoc in Templo sacrum pensum quotidie perfolvunt 60. Sacerdotes, qui participantes vocantur, ex quibus emergunt sex dignitate fulgentes, videlicet Archidiaconus, Archipresbyter, duo Primicerii, seu Cantores, Pœnitentiarius, & Sacrista; 18. Canonici; ceteri simplices sunt Sacerdotes, qui una cum Canonicis vocem habent in Capitulo ex consuetudine. Inferior Clerus Cathedrali interserviens multiplex est, ac 200. circiter Tonsuratos enumerat. Præter Cathedralē, altera Parochialis Ecclesia adest in Suburbio satis amplo. Virorum in Urbe Cœnobia quinque, Monialium unum; Mulierum Pœnitentium, & Orphanorum Domus, Xenodochia, pro infirmis & peregrinis, Montes

Z z z

Pie-

2018 Orbis Sacer & Profanus

Pietatis, & Charitatis, sublevandis egenis, præcipue periclitantibus puelis. Univerſa Dioceſis 40. & amplius Parochiales Eccleſias continet. Agrum poſſidet amygdalarum oleique feraciſſimum. Episcopus Melpheſtenſis a Barenſi Metropoli exemptus, uni Apoſtolice Sedi immediate ſubeſt.

XI. *Monopolis* Terræ Barianæ Civitas, in ora Maris Hadriatici reſidet: 22. mill. paſſ. Bario in Ortum, 40. Brundulio in Circium, 25. Taranto in Septentrionem abeſt; proxima vero eſt Egnatiæ Urbi, olim Episcopatus Sede inſigni; *Ruſſentius Ignatinus Episcop.* ſubſcripſit Conc. Rom. ſub Symmacho. *Egnatiam* vocat Ptolemæus lib. 3. cap. 1. *Ignatiam* vero Strabo. Ex ejus ruinis *Monopolim* fuiſſe ædificatam, Raphaël Volaterranus, alique affirmant. Magna quidem non eſt, pulchra tamen, ſplendida, atque ædificiorum magnificentia celebris, titulo inſuper Marchionatus illuſtris. Episcopatus honore gaudet, ejusque Antiſtes a primæva ſui institutione Romano Pontifici immediate eſt ſubjectus. Primus ejusdem Episcopus Deodatus floruit circa annum 1059. Cathedralis Eccleſia Deiparæ in Cœlum Aſſumptæ eſt ſacra; in qua Archidiaconus, & alii tres Dignitate inſignes, 20. Canonici, 12. Portionarii, alique Clerici divina Officia peragunt. Adeſt ibi utraque Præbenda, Theologaliſ ſcilicet, & Pœnitentiaria. In Civitate quinque reſcententur Paroeciæ, ſex Virorum, tria Sanctimonialium Cœnobia; quinque Laicorum Sodalitia, Xenodochium, & Mons Pietatis. Dioceſis non extenditur ultra Terram Cifterni, cui Episcopus utraque jurisdiſtione, temporali nimirum, & Eccleſiaſtica imperat. Ager Monopoli-

tanus inter cetera, olei feraciſſimus æſtimatur.

XII. *Cannæ* ingenti quondam Romanorum ſtrage celebres, civitas Apuliæ Peucetiæ, non procul ab Apuliæ Peucetiæ, & Auſido fluvio, circa quam Annibal Paulum Æmilium, & Terrentium Varro nem Conſules maxima clade ſuperavit, cæſis Romanorum peditum quadraginta millibus, equitum vero duobus millibus ſeptingentis, Sociorumque fere totidem peremptis, teſte Livio caſorum numerum ita recenſente: ⁽¹⁾ *Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, & tanta prope civium ſociorumque pars caſi dicuntur, in his alter Conſulum, nempe Paulus Æmilius, Quæſtores L. Furius Bibaculus, XXXI. Tribuni militum, Conſulores quidam, Prætorique & Ediliſſi, inter eos Cn. Servilius, & C. Minutius Numatius, qui Magiſter equitum priore anno aliquos diebus ante fuerat LXXX. præterea Senatores, aut qui eos Magiſtratus geſſiſſent, unde in Senatum legi deberent, quum ſua voluntate in legionibus milites facti eſſent. Capta eo prælio tria millia peditum, & equites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna Cannenſi clade nobilitata. Tunc tamen temporis Cannas ignobilem fuiſſe vicum, antea idem Livius ſcripſerat: Majoris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas urgente ſato proſecti ſunt. Prope cum vicum Annibal caſtra poſuerat. Lucius Florus de hac ipſa Romanorum clade verba faciens, Cannas ignobilem Apuliæ vicum appellat: ⁽²⁾ *Quartum, inquit, id eſt, pene ultimum, vulnus Imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus; ſed magnitudine cladis emerſit: & quadraginta millium cade partis nobilitas.* Vicus poſtmodum ædificiis auctus in Urbem excrevit, ſte-*

(1) Livius Dec. 3. lib. 2. alius 22.

(2) Lucius Florus lib. 2. cap. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2019

stetitque ad exitum prope seculi XI. Siquidem in distributione civitatum Apuliæ inter Normannos victores Cannæ Rodolpho obvenere. Robertus vero Guiscardus Apuliæ Dux,

anno 1083. Cannas obsedit, suæque potestati subjecit mense Julio, auctore Lupo Protospata, quas deinde funditus evertit, ut tradit Guillelmus Apulus: (1)

*Obsides obfessas evertit humo sensus illas
Dux postquam Cannas sibi comperit esse rebelles.*

Nunc tantum ejus supersunt rudera, locusque appellatur *Canna destructa*, in Agro Bariano 5. mill. pass. infra Canuñum, 6. ab ora Maris Hadriatici. Seculo elapso in ejusdem ruinis

reperta est Tabula marmorea, sub qua, Annibalis jussu, Corpus Pauli Æmilii alterius Consulis, in Cannensi certamine perempti depositum, hoc titulo Tabulæ inscripto:

ANNIBAL . PAVLI . AEMILII . ROMANORVM . CONSVLIS
APVD . CANNAS . TRVCIDATI
CONQVISITVM . CORPVS
INHVMATVM . IACERE . PASSVS . NON . EST
SVMMO . CVM . HONORE . ROMANIS . MILITIBVS
MANDAVIT . SVB . HOC . MARMORE . REPONENDVM
ET . OSSA . EIVS . AD . VRBEM . DEPORTANDA.

Præclarum sane virtutis specimen vel in hoste admirandum. Antequam Cannæ a Roberto Guiscardo deletæ fuissent, jam a priscis temporibus Episcopatus Sedes erant. Primus ejus Præsul in Ughelli Catalogo recensitus est Sanctus Rogerius, Barulitani Oppidi Patronus, cujus Corpus ex veteri Cathedrali Cannensi, anno 1276. Barulum translatum, in Ecclesia Monialium Divi Stephani Ordinis S. Benedicti honorifice conditum est. Floruit Rogerius seculo V. nam anno 493. Consecrationi Ecclesiæ Sancti Michaëlis in Monte Gargano celebrata interfuit: ejus dies Festus agitur die 15. Octobris; Acta vero ex monumentis Ecclesiæ Nazarenæ recitat Ughellus Tom. VII. col. 1069. Verum doctissimus Pompeius Sernellus, Vigiliensis Episcopus ex Tabulario Ecclesiæ Sipontinæ longe vetustius adstruit Cannensis

Sedis primordium: primum quippe Cannarum Episcopum, cujus nomen ignotum est, sedisse asserit, quum Apostolorum Princeps Romam contendens, hanc Urbem pertransivit, ibique plurimis Christi Fide imbutis ac baptisate expiatis proprium Pastorem præfecit. Secundo loco reponit Sanctum Liberalem, qui Pastorale munus Martyrii laurea decoravit, circa annum 112. de quo in Tabulis pariter Ecclesiæ Sipontinæ agitur. Olim Cannensis Episcopus Suffraganeus erat Barenensis Archiepiscopi, & etiam post miserum suæ Urbis excidium, prope suam semidirutam Cathedralē per quadringentos fere annos permansit, nomen dignitatemque vetustissimæ Ecclesiæ retinens; donec Martinus V. Summus Pontifex, anno 1425. Tranensi Ecclesiæ primum univit: Callixtus vero Tertius, anno 1455. unionem

Z z z

fru-

(1) Guillel. Apulus lib. sæpe cit.

frustra tentatam dissolvit, perpetuoque censuit cum Nazarena Ecclesia Cannensem Ecclesiam uniendam fore, quam hactenus, Nazarenus Archiepiscopus possidet, tituloque simul Cannensis Episcopi decoratur, uti Ughellus refert Tom. VII. in Nazarenis & Cannensibus.

XIII. Hic locus postulat ut de Nazareni Archiepiscopatus in Italia origine quidpiam disseramus. *Nazareth* pulchra ac potens Galilææ Civitas fuit, versus Cison torrentem, 7. mill. pass. a Monte Tabor in Occasum, paulo minus a Naim, & fere 26. a Ptolomaide in Eurum, 70. vero ab Jerosolymis in Boream recedens. In monte sita est, quem coronæ instar ambit. Si nominis ethymon attendatur, Nazareth idem sonat, ac *flos*. Hic Beatissima Virgo Maria, candens flos Virginum nata est. Hic Christus Dominus noster & Servator, ut flos Campi (inquit Sanctus Hieronymus) nasceretur in flore virtutum, conceptus & educatus est, & usque ad exordium suæ prædicationis habitavit: unde & civitas hæc, *civitas, & parva ejus*, ipse vero *Nazarenus, & Nazareus* in Prophetis, & Evangelio est appellatus. Urbem itaque tot titulis ac ornamentis illustrem, Episcopatus Sede olim ornata, Latini post captam ab ipsis, Gothofredo Duce, Palæstinam, ejusque caput Jerosolymas, ad Metropolitanam dignitatem extollendam, procurarunt. Primus Archiepiscopus Nazarenus Bernardus interfuit Concilio Neapoli Samarizæ anno 1120. celebrato, cujus meminit Guillelmus Tyrius in sua de Bello Sacro Historia; ubi pariter nonnullos alios Bernardi in eadem Sede successores Archiepiscopos commemorat. Verum Palæstina anno 1192. Turcarum

armis Christi fidelibus erepta, ac proinde civitate Nazareth, ejusque Archiepiscopali Sede in captivitatem redacta, ne ejusdem Urbis, atque Ecclesiæ nomen interiisse videretur, æquum existimarunt Romani Pontifices huic Archiepiscopo honorariam Cathedram in Italia constituere, ubi profugus perhumaniter fuerat exceptus. Adlectum idcirco *Barulum* Oppidum, vulgo *Barletta* dictum. Nobile est, frequens populo, ac opulentum Apuliæ Peucetiz Oppidum, nunc Provinciæ Barianæ, 4. mil. pass. ab Ostiis Aufidi amnis, a Bario 30. in Occidentem, Sipontum versus totidem, Cannis Urbi excisæ proximum, ad 6. mill. pass. Nonnullis creditur esse *Baretum* Strabonis, de quo hæc scribit: (1) *Tarenus autem, ad Brundisium navigationis circuitu est ad Barin, seu Baretum, ut nunc vocant ut autem antea, Baretum Urbem exiguum, stad. sexcentorum est.* Sed alii recentiora faciunt ejus initia; Razianus quidem apud Leandrum putat, Barulum a Friderico II. Imperatore ædificatum, anno 1242. Pandolphus vero Colleenutius lib. 1. Histor. Regni Neapol. censet, post Canusii excidium ab hujus incolis conditum. Leander utriusque sententias ita conciliat, ut oppidum illud a Canusinis fuerit inchoatum, auctum vero deinceps a Friderico, atque omnino absolutum. Si tamen vera est Barulensium traditio, nullam ex hujusmodi opinionibus veram esse oportet. In hujus quippe Oppidi medio foro Statua ex ære armati Regis, decem pedum altitudinis conspicitur, quam accolæ Imperatoris Heraclii esse dicunt: porro Heraclius seculo septimo imperavit; Canusium autem seculo nono a Saracenis fuit eversum. Fieri ergo potuit,

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXVIII. 2021

tuit, Barulum postea a Canusinis seculo nono, sicuti seculo undecimo a Cannensis, eversa ipsorum Urbe eo confugientibus, fuisse autum.

XIV. Itaque Nazareno Archiepiscopo, post captam a Turcis Metropolitanam Sedem suam a Romanis Pontificibus in nobili hoc Apuliæ Oppido Tranensis Diocesis Domitium fuit concessum, ubi non procul a mœnibus Ecclesia Beatæ Mariæ de Nazareth, una cum iuribus, titulo, & dignitate Archiepiscopali in Metropolitana est erecta. Verum injuria inde bellorum Metropolitana hæc Ecclesia solo æquata, Sancti Pii Quinti Pontificis Maximi auctoritate, intra ipsum Baruli Oppidum, in Abbatiam ejusque Ecclesiam Sancto Bartholomæo sacram, cum iuribus, privilegiis, ac Sanctæ Mariæ Nazarenæ titulo translata est. Hanc Bernardinus Archiepiscopus, cum propriis expensis, tum piis Fidelium eleemosynis reedificare aggressus, tandem anno 1572. feliciter absolvit. Diploma translationis Ecclesiæ Nazarenæ descripsit Ughellus Toni. VII. col. 1058. Sacris in ea ministrant Canonici, quorum numerus ab Archiepiscopo definitur; ex his vero quinque Dignitate eminent, nempe Archidiaconus, Archipresbyter, Primicerius, Thesaurarius, & Cantor; quibus plures alii Clerici partim majoribus, partim minoribus Ordinibus initiati accedunt. Præter hanc Basilicam Metropolitanam, in ipso Baruli Oppido una Ecclesia Collegiata, cui 50. & amplius Ministri inserviunt, 13. Parochiales Ecclesiæ decem Virorum, quinque Sanctimonialium Cœnobiorum, decem Laicorum Sodalitiam, Mons Pietatis, & Xenodochium recensentur. Diocesis Nazarena intra Italiam posita hinc inde est dispersa, membrisque inter

se invicem separatim constat, quæ tamen sunt beneficia, ut vocant simplicia, vulgo *Grangie*; horum tria in Terra Bariana Acheruntinæ, unum in civitate Potentiæ, duo in Terra Vadulæ Caput-Aquensis, altera in Terra Saponariæ Mariscanæ, Dioceseon, & alia inferioris notæ. Ipse Nazarenus Archiepiscopus plurimis honestatur Privilegiis ab Apostolica Sede ipsi tributis, atque in iis facultatem obtinet deferendi Crucem, Pallium, & Mozzettam, nedum in Baruli Oppido, verum etiam per universum terrarum Orbem; nec a quopiam prætextu etiam reportatæ prohibitionis Apostolicæ potest in possessione hujusmodi Privilegiorum deturbari, uti a Romana Rota adversus Tranensem Archiepiscopum, die 28. Junii, ann. 1647. coram Verosipio fuisse definitum, narrat Ughellus col. 1039. Munia exercet Archiepiscopalia in sua Nazarena Basilica, aliisque Ecclesiis sibi unitis: Subditorum agnoscit causas, Ordines confert, nullique subest Primati, sed uni summo Pontifici a primæva sui institutione, ad nostram usque ætatem immediate obtemperat. Præter Nazareni Archiepiscopus titulum, qui ipsi præcipuus est, alterum quoque Episcopi Cannensis, & Montis-Viridis obtinet, quod ambæ ex Sedes sint ei unitæ. De Cannensi jam supra egimus: alteram hanc paucis exhibemus.

XV. *Mons-Viridis* Urbs est Principatus Ulterioris, a Barulo Oppido 45. mill. pass. distans, nunc semiditrita vix centum circiter familiis habitatur. Apud Geographos tam veteres, quam recentes, quos videre potui, nulla hujus Urbis mentio occurrit, nisi apud Morerium in suo Dictionar.; parce tamen de illa loquentem. Primus Montis-Viridis Episcopus in Ughelli Catalogo collocatus.

2022 Orbis Sacer & Profanus

catus, fuit Marius, circa ann. 1175. Is a Goffrido Comite Andriensi, & Domino Montis-Viridis plura jura, & Privilegia est consequutus, ut videre est apud Ughellum Tom. VII. col. 1991. & seqq. ubi duo ejusdem Goffridi Comitis Diplomata profert, in favorem præfati Marii Episcopi edita. Ante unionem hujus Ecclesiæ cum Nazarena laudata, Montis-Viridis Præsul Suffraganeus erat Archiepiscopi Compiani, a quo Clementis VII. Summi Pontificis decreto divulsus, anno 1531. die 3. Julii Episcopatus Montis-Viridis cum Nazarena Ecclesia conjunctus fuit.

Quo ex tempore Archipræsul Nazarenus, etiam Episcopus Cannensis, & Montis-Viridis nominatur. Adest hodieque propria Montis-Viridis Cathedralis Ecclesia antiquæ structuræ, Deiparæ Virgini, dicata, cui Archipresbyter, & quatuor Canonici inserviunt. Una hæc in ipsa semidiruta civitate est Parochialis Ecclesia; in Suburbiiis tres extant simplices Ecclesiæ. Diœcesis continet Oppidum *Carbonaria*, quod Ecclesia Collegiata nobilitatur, ubi par numerus ministrorum cum Cathedrali, & quatuor insuper aliæ Ecclesiæ.

C A P U T XXIX.

Synopsis.

I. *Tarentum altera Apuliæ Peucetie Metropolis. A Tyrreno Diomedis filio conditum, & a Traiano Imperat. inauguratum fuit. Olim populo fetum, nunc minus frequentatum.*

II. *Tranensis Ecclesiæ vetustas. Redemptus & Magnus ejus Episcopi. S. Magni præclara confessio & mors pretiosa.*

III. *Acta S. Magni emendantur. Tempus Episcopatus & mortis. Translatio ipsius Corporis.*

IV. *Tranum seculo undecimo in Metropolim Ecclesiasticam erectum.*

V. *Tranensis Basilica SS. Reliquiis dives.*

VI. *Diœcesis Tranensis satis culta. Duo illic nobilia Oppida Barulum, & Cocatum.*

VII. *Salapia vetus Apuliæ civitas, nunc diruta. Primum ab Annibale, dein a Romanis capta. Sedes fuit Episcopatus nunc Tranensi unita est.*

VIII. *Vigilie Urbis maritima Apuliæ Peucetie Trano Metropoli subjete. Unde ipsi hoc nomen impositum. Agri ejus fertilitas. Quinam prius illius Episcopi.*

IX. *Andria Urbis Trano Metropoli obnoxia. De illius origine duæ opinionones. Antiquitas ejus Sedis Episcopalis. Cathedralis Ecclesia S. Richardi Corpore, & SS. Reliquiis mille trecentis disata est.*

X. *Arpi, Egnatia, Herdonia, Vaccaritia, Urbes Apuliæ quondam Episcopales, hodie excisæ.*

I. Tra-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2023

I. Ranum altera est Apuliæ Peucetiæ, seu Barianæ Provin. ciæ Metropolis, vernaculo sermone *Trani* nuncupata.

In ora Maris Hadriatici sita est, inter Barulum Oppidum, ad Aufidi ostia, & Vigiliæ, 6. circiter mill. pass. Bario, in Occasum æstivum 25. Manfredonia, in Ortum 40. Neapoli recedens. Raphaël Volaterranus in Commentariis Urbanis asserit, nonnullis Tranum Plinii *Trinium* di-

ci: sed ii falluntur, cum Trinium, fluvius sit Frentanorum in Aprutio, cum Oppido cognomine, ex Apennino monte ubi is *Maiella* vocatur, profluens, & in Mare Hadriaticum labens. A Tyrrheno Diomedis filio primum ædificatam hanc Urbem, Pandulphus Collenutius affirmat, lib. 4. Hist. Regni Neapol. dein vero a Traiano instauratam, olim *Trajanopolim* dictam. Utrumque testatur Inscriptio foribus civitatis affixa:

TRANVM . A . TYRRENO . FILIO
DIOMEDIS
ET . A . TRAIANO . INSTAVRATA.

Cum Normanni victores Apuliam superassent, anno 1042. distributis inter se ejusdem Regionis civitatibus, Tranum Petro obvenit. Perpulchra est civitas splendidisque ornata ædificiis; Arce insuper a Friderico II. Imperatore condita, probe munita: olim quidem & maxima populi multitudine foeta, sed nunc minus populosa, cum undecim tantum supra mille Familias alat. Causam vero diminuti incolarum numeri hanc afferunt. Cum enim ante annos ducentos a Venetis esset occupata, atque illuc quamplures Judæi & Mauri, quos Hispani *Marranos* nominant, ex Hispania pulsi confugissent, ii omnes mercaturæ dediti, Tranensem Portum tunc temporis negotiationibus frequentatum, celebriorem effecere. Exinde plures ex universa prope Italia aliisque Regionibus eo confluentes, Urbem hanc ingenti hominum copia habitatam, opibusque affluentem reddiderunt. Verum victis postmodum Venetis a Ludovico XII. Galliarum Rege, cæso ad

Glaram Abdur eorum exercitu; cum paulo post Ferdinandus Rex Aragoniæ & Neapolis Tranum recuperasset, inde Judæi omnes Marranique fuerunt expulsi, & Portus aggragatione arenæ oppletus; sicque deinceps hæc civitas cœpit populo destitui. Nihilominus hodieque celebratur a Provincialibus, quod hic fixa sit Sedes Præsidis Provinciæ Barianæ, & *Regia*, ut vocant, *Audientia*, seu Collegium Judicum. Ager Tranensis, perinde ac reliquæ partes Apuliæ felicissima gaudet fecunditate: cumprimis Cedris cujusvis generis ceterisque arboribus frugiferis affluit; maxime vero oleis & amygdalis tam ingenti copia, frequentia, ordine, ac proceritate olearum, atque amygdalarum, ut Silvas integras referant, inde usque Tarentum excurrentes. Quod sane, ut Leander observat, admirationem intuentibus affert, atque oblectamentum; nec minorem incolis utilitatem.

II. Quamquam autem exploratum non sit, quis primus Tranensibus

bus Evangelium promulgaverit, arbitror tamen id contigisse vel Apostolorum ætate, vel paulo post; siquidem B. Redemptum Trani Episcopum ante Decianam persecutionem floruisse, constat ex Actis Sancti Magni ejus Successoris, apud Ughellum Tom. VII. col. 1200. Magnus quippe a B. Redempto baptizatus dicitur Decii Imperatoris temporibus, defuncto dein Redempto a populo Trani Episcopus electus, licet reluctans. Ordinatus Episcopus exemplo ac prædicatione plurimos ad Christi Fidem perduxit. Sed ejus famæ ac sanctimonie Dæmon invidens, Severinum Apuliæ Præfectum in eum concitavit; qui Magnum in quoddam Idolorum Templum duci, illicque nocte inclusum servari jussit, donec die illucescente, aut Idolis Sacrificium offerret, aut gladio periret. Verum noctu ab Angelo solutis vinculis, quibus erat obstrictus, foribusque Templi ultro referatis, jussus abire, Neapolim profectus, inde Fundos in Latium pervenit: quo in loco finitimis populis Christi Evangelium disseminare cœpit; cumque plurimos Sacro Baptismate tinxisset, apud Decii ministros accusatus, & reus mortis adjudicatus, ab ejusdem Tyranni apparitoribus domi, ubi latebat, captus, ut morti traderetur, impetrato ab illis brevi temporis spatium, oratorium ingressus, inter orandum expiravit. Quare satellites ipsum diu foris expectantes, Oratorium ingressi, Sanctissimo Præsuli jam vita functo caput absciderunt, die 19. Augusti. Ejus Corpus B. Paternus apud Fundos occulte sepelivit. Illud vero a Platone tribuno, ex Fundana æde Verulos translatus, multis postea annis transactis, Rex Saracenorum Morea dictus totam Apuliam atque Campaniam invadens, Anagninam quoque & Veru-

los in suam redegit potestatem, atque ut non minus avarus ac barbarus erat, Corpus Beati Magni vendidit Anagninis, qui illud in Æde Sacra Beatæ Mariæ condiderunt. Hæc ex Actis ejusdem Sancti in Ecclesia Anagnina, & in Basilica Divi Petri Romæ asservatis, & vetusto Codice MS. sunt excerpta. Extant etiam ejusdem Sancti Magni Acta breviter descripta in vetusto Codice papyraceo Bibliothecæ Vallicellanae, de quibus mentionem facit Baronius in Notis ad diem 19. Augusti in Martyrol. Roman. Ex iis porro, itemque ex præcedentibus exploratum est, Divum Magnum non Anagninum fuisse Episcopum, uti Ferrarius in Catalogo aliique perperam crediderunt, sed Tranensem, uti Acta prædicta aperte testantur.

III. Illud tamen in prioribus Actis emendatione eget, quod de tempore obitus Sancti Magni ibidem proditum est, ipsum nimirum die 19. Augusti anni 254. sæviente Decii jubente comprehensum, & mortis reum adjudicatum, in Christianæ Fidei confessione spiritum emisisse. Decius quippe anno 251. ut alibi ostensum est, interiit, tertio sui Imperii anno inchoato. Præterea in Vallicellanis Actis legimus, B. Magnum Trano jussu Angeli digressum, cum Neapolim pervenisset, a Sancto Januario Antistite Beneventano perhumaniter fuisse exceptum: *Dum vero (inquiunt Acta) ingressus fuisset Neapolim susceptus est a S. Januario, qui et ipse Christi victoriam obtinuit.* At Divus Januarius nonnisi post Decii Imperium Beneventanam rexit Ecclesiam, Martyriique palmam in Diocletiani & Maximiani persecutione est adeptus. Quare crediderim potius Sanctum Magnum post Decii tempora Tranensis Ecclesiæ Antistitem

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2025

tem ordinatum, atque sub ejusdem seculi tertii exitum, aut quarti initium, furente Diocletiani, & Maximiani persecutione, Confessorem, immo prope Martyrem ad Deum migrasse. Baptizatus quidem fuit adhuc adolescens, una cum parentibus suis a B. Redempto Tranensi Episcopo, quem Ughellus floruisse asserit ante Decianam persecutionem; sed quum ignotum sit, quo anno Redemptus mortalitatem deposuerit, ignotum quoque est, quo anno Sanctus Magnus ipsi successerit. Verisimile tamen arbitror, & illum post Decianam persecutionem adhuc aliquamdiu fuisse superstitem, & hunc non nisi post idem tempus in ejusdem locum susceptum. Emendatione idcirco indigent præfata S. Magni Acta tum quo ad Imperatoris nomen, tum etiam quoad annum mortis ipsius Sanctissimi Antistitis. Alterum quoque ex laudatis Actis dubium emergit; nam illis refertur, S. Magni Corpus, Fundis Verulus, Verulis vero Anagninam fuisse translatum: & tamen Romæ haud longe a Basilica Vaticana visitur Ecclesia titulo SS. Michaelis & Magni decorata, quam de Portica & in Schola Frisonum dixeret, in qua vetustissima adest Inscriptio marmorea, quæ docet, aut totum ipsum B. Magni Corpus, aut maximam ejus partem ibi asservari, sub Leone III. Summo Pontifice, qui eandem Ecclesiam construxerat, a quibusdam militibus Frisiis, imperante Carolo Magno, & Leone laudato Petri Cathedram tenente, e Fundana civitate sublatum in præfata Ecclesia fuisse reconditum, Brachii tantum parte illis concessa, quam in patriam detulerunt. Ea autem Inscriptio adhuc extat. Caput ejusdem Magni in Vaticanam Basilicam fuisse translatum, atque a Bernardino Paulino Florentino Clementis VIII.

Pars II. Vol. III.

Pont. Max. Datario theca argentea inclusum, anno 1602. testatur altera Inscriptio in basi ejusdem thecæ incisa, quam Ughellus exhibet, col. 1202. Verum Ughellus ipse hunc nodum dissolvit, atque hæc, quæ inter se contraria videntur, recte conciliari posse admonet, si nimirum asseramus, partem Corporis S. Magni Verulas primum, dein Anagninam fuisse deportatam; partem vero maximam Fundis remansisse, quam inde Frisi milites abstulentes, Romam advexerunt, Brachii dumtaxat portione sibi retenta. Nec quempiam movere debet, quod in prænominata Inscriptioe Aedis Romanæ SS. Michaelis & Magni, id sub Leone IV. Summo Pontifice contigisse dicatur: norunt quippe eruditi, eundem Pontificem, qui revera inter legitimos tertius fuit hujus nominis, ab aliis, habita ratione alterius Leonis Pseudo-Pontificis, quem aliqui inter Romanos Pontifices recensent quartum vocari, ut videre est apud Carolum Kempium de Origine Frisonum, lib. 3. c. 10. Baronium in Annalibus, Pagium, Ughellum, ceterosque.

IV. Inter Apuliz civitates ab Urbano II. Barensi Metropoli subjectas, Tranum enumeratur. Ceterum Urbani Diploma, quo ad hanc Urbem effectu caruisse inde conici potest; quod in Vita Sancti Nicolai Peregrini ab Ughello edita col. 1210. & seqq. Bisantius Senior Tranensis Antistes, qui eum benigne viventem excepit, vita vero functum, & miraculis illustrem pie tumulavit, Archiepiscopus appellatur. Porro Bisantius interfuit Consecrationi Ecclesiæ Casinensis anno 1071. ab Alexandro II. peractæ; propriisque manibus B. Nicolaum Peregrinum vita functum die 2. Junii, ann. 1098. honorifica sepultura donavit. Ubaldu

A a a

Tra-

2026 Orbis Sacer & Profanus

Tranenses Antistites Archiepiscopi appellantur. Innocentius itidem III. anno 1202. G. Casinensem Abbatem a Tranensis Ecclesiæ Capitulo Archiepiscopum electum nominat, ejusque electionem examinandam committit Bituntino Episcopo, ac Martino Subdiacono: Innocentii Decretalis epistola refertur in cap. licet, de Offic. Delegat. Augusta deinceps fuit Metropolis Tranensis dignitas unione Salpenſis Ecclesiæ, de qua postmodum redibit sermo.

V. Metropolitana Basilica titulo Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ nobilis, Sanctum Nicolaum Peregrinum, natione Græcum, sed Trani vita fundum, miraculis ante & post obitum clarum Patronum præcipuum veneratur, ejusque natalem diem sexto Nonas Maii celebrat: Corpus vero ibidem quiescere fama est, loculo tamen adhuc incognito. In hoc itidem, aliisque Urbis Templis recondita sunt Corpora Sanctorum Felicis Pontificis & Martyris, Fortunati pariter Martyris, Hilarionis, Febronii, Euthitii Tranensis Episcopi, Palladii, seu Pelagii Salpenſis Antistitis, & B. Petri Ordinis Minorum S. Francisci. Ex hac quoque Urbe Corpus Divi Stephani Papæ & Martyris, petente Cosmo III. Magno Duce Etruriæ Pisas translatum, in Basilica Conventuali Equitum ejusdem Divi titulo illustrium repositum est; atque ejus loco Regia eadem Cosmi Celsitudo Sancti Fortunati Corpus Tranensibus dono dedit. Cultui autem Metropolitane Basilicæ numerosus Clerus est addictus; ejus quippe Capitulum quinque Dignitatibus, quarum princeps Archidiaconus, & 24. Canonicis coalescit. Rerum Ecclesiasticarum mobilium, atque immobilium cura, uti etiam & animarum totius civitatis Archipresbytero est concredita. Primice-

rii duo Chorum alternatim regunt; Prior vero Clericos in iis, quæ ad divinum pertinent cultum, corrigit. Olim Canonici sexaginta, quos parvos vocant, Ordinariis & majoribus accedebant; nunc diminuto civium numero & ipsi adeo decrevere, ut vix ternarium aut quaternarium numerum attingant. Præfata Basilica, diebus festis Sanctorum Nicolai Pergrini, Leucii, & Joannis Evangelistæ maxime celebratur, eo ex veteri instituto Abbatibus, & Parœcis confluentibus, ut divinis Officiis intersint. Tres in hac Civitate Fidelium cultui exhibentur Reliquiæ, prodigiis claræ; nempe particula Eucharistica, quam cum perſida Mulier Hebræa in contemptum Christianæ Fidei fraxisset, continuo in veram Christi Carnem aspectibus hominum visibilem apparentem conversa est, ex qua insuper versus Sanguis in terram Christi defluxit. Imago itidem Salvatoris, quæ super marinas undas mira luce undique circumfusa huc est delata: ac tandem Imago altera, Salvatoris, sed Cruci affixi, quæ Turcarum telis appetita vivum cruorem emisit. Virorum in hac Urbe septem, sex vero Sanctimonialium sacra septa cernuntur, Xenodochia, quæ tria prius recensebantur, ad unum sunt nunc redacta: quod quidem Fratres Sancti Joannis de Deo administrant; Laicorum Sodalitas decem, inter quæ duo ceteris eminent, nempe illud Sanctissimi Rosarii, & alterum Sancti Leuci nuncupatum.

VI. Diocesis Tranensis tribus potissimum Oppidis constat, nimirum Barulo, Corato, & Villa Sanctissimæ Trinitatis dicta. Barulum, vulgo *Barletta*, de cujus origine antea in Nazareno Archiepiscopatu egimus, maritimum est Oppidum Regiæ ditionis, inter primaria Italiae meritorè censitum; nempe animabus decem & octo

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2027

& octo millibus habitatur, non ædificiorum tantum magnificentia, incolarum nobilitate, agrique amœnitate; verum etiam opum affluentia, & mercaturæ beneficio præclarum. Ab ipsa Metropoli septimo distat lapide. Sola illic Basilica Sanctæ Mariæ de Nazareth a Metropolitani jure exempta est, utpote proprii Archiepiscopi Nazareni Sedes. Reliqua Tempia, locaque pia, & Oppidum ipsum Tranenſi Metropolitæ parent. Princeps hujus loci Ecclesia, titulum præfert Sanctæ Mariæ de Episcopo, insignibus Sanctorum Reliquiis ditata: quinquaginta & amplius Ministri illic inserviant, quorum Archipresbyter est, dein sequuntur bini Cantores, octodecim Presbyteri, Diaconi tres, & triginta Clerici minores. Curam animarum Capitulum per annuos Aedituos, seu Sacristas exercet. Altera in Oppido adest Parochialis Ecclesia Divo Jacobo sacra, cui Parochus, quatuor Presbyteri, Diaconus, Subdiaconus, & sex Clerici sunt adscripti. Eminent quoque octo Virorum, quinque vero Sanctimonialium Cœnobîa, inter quæ illud celebre est Sancti Stephani, ubi quiescit Corpus Beati Rogerii Cananarum Episcopi, miraculis illustris: Collegium præterea PP. Societatis Jesu; Xenodochium amplum opulentumque, cujus administratio Fratribus Sancti Joannis Dei est demandata; Mons Pietatis, & decem Laicorum Sodalitia. Nobilitat tandem Baruli Oppidum Ecclesia Sancti Sepulchri, ipsique adnexum Hospitale, cui præest Prior Ordinis Equitum S. Joannis Jerosolymitani, dives annui redditus ducatorum fere 8000. Alterum Oppidum, cui nomen *Cocatium* novem millia mortalium in suo districtu continet. Marchionatus Gentis Caraffæ prærogativa gaudet.

Hic adest Collegiata Ecclesia, in qua plures sunt Presbyteri, ex quibus duo Dignitate fulgent, tres Diaconi, totidem Subdiaconi, 35. Clerici inferiorum ordinum. Hoc item in Oppido reperiuntur quatuor Virorum Cœnobîa, unicum Sanctimonialium, Laicorum Sodalitia quatuor, & Xenodochium. Villa Trinitatis, licet pagus sit muris cinctus, vix tamen ducentos habet incolas: temporalis juris est Prioris Equitum S. Joannis Jerosolymitani.

VII. Cum Tranenſis Archipræful, simul etiam sit Salapinus Episcopus, operæ pretium est nonnulla de hoc Episcopatu disserere. *Salapia* Straboni lib. 6. & Plinio, *Salapia* Ptolemæo, *Salpia* vero Dionysio Halicarnas. & Appiano Alexandrino dicta, vetus Civitas fuit in limite Apuliæ Peucetiæ, ad Ostia Auidi fluminis, nunc prope oram Maris Adriatici in vicum redacta Provinciæ Capitanatæ adscribitur, 18. mill. pass. Barulo in Occasum, 20. Siponto in Meridiem recedens. A Diomede conditam scribit Varro. Hac Urbe potitus Annibal post victoriam Cannensem, ibi amoris meretricio operam dedit. Ast non multo post eadem civitas in Romanorum venit potestatem, a Blaſio ejus cive primario illuc clam accito Marcello Consule. Rem Livius ita narrat: (1) *Salapia principes erant Dasius, & Alaſtius, Dasius Annibali amicus, Blaſtius quantum ex tuto poterat rem Romanam fovebat, & per occultos nuntios spem prodicionis fecerat Marcello; sed sine adiutore Dasio res transigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, & tum quoque inopia magis consilii potioris, quam spe effectus Dasium appellabat; ac illi quum ab re averſus, tum emulo potentatus inimicus rem Annibali aperit.*

Aaaa 2

(1) Livius Dec. 3. lib. 6.

rit. Accersito utroque Annibal quum pro tribunali quadam ageret, mox de Blactio cogniturus, starentque summo populo accusator & reus. Blactius de proditione Dasium appellabat, enim vero ille velut in manifesta re exclamabat, sub oculis Annibalis secum de proditione agi, Annibali atque eis qui aderant, quo audacior res erat, minus similis veri visa est, emulationem profecto atque odium esse, & id crimen afferri, quod quia testem habere non posset, liberius fingeretur. Ita inde dimissi sunt; nec Blactius ante abstulit tam audaci incognito, quam idem obtundendo docendoque, quam ea res ipsa, patriaeque salutaris esset, pervicit, ut praesidium Punicum (hi autem Numidae erant) Salapia traderetur Marcello, nec sine caede multa tradi potuit. Longe fortissimi equitum toto Punico exercitu erant, itaque, quamquam improvisa res fuit, nec usus equorum in Urbe erat, tamen armis inter tumultum capitis, & eruptionem tentaverunt, & quum evadere nequirent, pugnantes ad ultimum procubuerunt, nec plus quinquaginta ex his in potestatem hostium victi venerunt. Plus aliquanto damni haec ala equitum Annibali amissa, quam Salapia fuit, nec deinde umquam Pannus, quo longe plurimum valuerat, equitatu superior fuit. Post Marcelli interitum, Annibal dolo ac fraude Salapia rursus occupare molitus est, sed frustra, Crispino altero Consule superstiti, opportuno consilio fraudem misso nuntio praecavente. Annibal quippe (1) annulo Marcelli simul cum corpore positus erat, ejus signi errore, ne cui dolus neferetur a Panno, metuens Crispinus circa civitates proximas miserat nuntios, occisum Collegam esse, annuloque ejus hostem positum, ne quibus litteris crederent nomine Marcelli compositis. Paulo ante hic

nuntius Consulis Salapiam venerat; quum littera ab Annibale allatae sunt Marcelli nomine compositae, se nocte, quae diem illum secutura esset, Salapiam venturum, parati milites essent, qui in praesidio erant, si qua opera eorum opus esset. Sensere Salapiani fraude, & ab ira non defectionis modo, sed etiam equitum intersectorum rati occasionem supplicii patere, misso retro nuntio (profuga autem Romanus erat) ut sine arbitrio milites quae vellent agerent, Oppidanis per muros Urbisque opportuna loca in stationibus disponunt, custodias vigilasque in eam noctem intentius instruant, circa portam, qua venturum hostem rebantur, quod roboris in praesidio erat, opponunt. Annibal quarta vigilia ferme ad Urbem accessit, primi agminis erant profugae Romanorum, & arma Romana habebant. Ii ut ad portam esset ventum Latine omnes loquentes excitant vigiles, apeririue portam jubent, Consulem adesse, vigiles velut ad vocem eorum excitati, tumultuari, trepidare, moliri portam, cataracta clausa erat, eam partim velibus levant, partim funibus subducunt in tantum altitudinis, ut subire recti possint. Vix dum satis patebat iter quum persurgae certatim ruunt per portam, & quum sexcenti ferme intrassent, remisso furore, quo suspensa erat cataracta, magno sonitu cecidit. Salapiani alii persurgas negligenter ex itinere suspensa humeris, ut inser pacatos, gerentes arma, invadunt, alii e turri ejus porte murisque, saxis, sudibus, pili absisterent hostem, ita inde Annibal sua & ipse fraude captus abiit. Sicque Salapia deinceps fida semper mansit erga Romanos.

Eam gloriam Salapia sibi vendicavit, ut inter ultimas non esset Apuliae Civitates, quae Evangelii lucem aspexerint. Quamquam enim lateant

(1) Livius lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2029

teant primordia: fatæ illic primum Christianæ Religionis, constat tamen vetustissimam esse Episcopatus Sedem ibi constitutam; nam Pardus ejus Antistes interfuit Concilio Arelatenſi primo, anno 326. Sancto Silvestro Petri Cathedram moderante celebrato, uti probat Ughellus To. VII. col. 1241. Palladius quoque Salapianus Præful sedit in Concilio Romæ anno 467. ab Hilario Papa indicto. Legitur etiam in Vita S. Sabini Episcopi Canusini nono Februarii apud Bollandum: prætermiſſi sunt ab Ughello Profuturus, & Laurentius, ambo Salapini Episcopi; ille legitur in Decreto Gelasii Papæ apud Cardinalem Deus-Dedit in Collectæ. Canon. lib. 3. cap. 93. hic in Vita Sancti Sabini. Antequam Salapiana Sedes Tranenſi uniretur, Bario Metropoli erat subiecta; sed cum tractu temporis desolata manserit hæc civitas, nec pro dignitate proprium Antistitem alere posset, Martinus V. Summus Pontifex die 29. Julii, anno 1422. eam cum Tranenſi Metropoli perpetuo conjunxit, sicque deinceps usque in hodiernum diem idem Præful & Tranenſis Archiepiscopus, & Salapienſis Episcopus appellatur.

VIII. Duæ sunt Urbes Tranenſi Metropoli obnoxie, nimirum Vigilia; & Andria; in quas Trani Archipræful jus suum Metropoliticum exercet. Vigiliæ civitas est Apuliæ Peucetiae, nunc Barianæ Provinciæ in littore Maris sita, Trano 5. mill. pass. in Ortum, Barium versus 19. distans, ab incolis vernaculo sermone *Biseggia* nuncupata. Altis imposita est rupibus, unde longe lateque mare prospicitur. Nulla apud Strabonem, Pomponium Melam, Antoninum Augustum, Plinium aliosque veteres ejus mentio est obvia; sed si accolis credimus, fama est, vel a Diomede post Trojanum bellum, cum

in Italiam venit, vel a Græcis, qui eo regnante in Apuliam adventarunt, fuisse conditam: Vigiliarum postea nomen sortitam esse, cum Apuli Romanis servire coacti, C. Junio Bubulco, & Q. Æmilio Barbula Cos. quo tutius hæc Regio ab insidiis oræ maritimæ custodiretur, eo loci præcellas turres edito in monte excitarunt, unde vigiles prospicientes noctu flammeos, die vero fumiferos efferrent ignes, siquæ hostium naves apparerent. Videndus de hac re Joannes Ludovicus de la Cerda in Commentar. lib. 2. & 6. Æneid. Virgilii. Civitas est satis ampla, Familiis habitata 1272. mortalium undecim circiter millia complectentibus: cujus cives, teste Leandro, adeo Regulorum dominatum exhorrescunt, ut aliquando quatuordecim aureorum millia Carolo Quinto Imperatori dono dederint, ne eos cuique Regulo subiici pateretur. Hic uva genus suavissimum, quod *Zebibum* vocant, saccharo ita delicate condiunt, ut Orientale Zebibum longe plurimum superet suavitate. Ager autem, sicuti in reliqua Apulia, vini, olei, amygdalarum, reliquorum pomorum sit feracissimus. Sic Leander. Fidem asserunt hic primo factam a Divo Petro Apostolorum Principe, cui propterea dicatum referunt primarium Urbis Templum. Ughellus autem ex popularium traditione Christianam Religionem Apostolorum ætate hanc in Urbem inventam prodit. De Vigiliensibus Episcopis, Vir Clariss. Pompeius Sarnellius, & ipse Vigiliarum Antistes emendatorem Ughellianam feriem contextuit; ac primo loco recenset Sanctum ab Ughello prætermiſſum; de quo Ferrarius pertractat in Catalogo Sanctorum Italiæ. Martyr occubuit sub Trajano Imperatore, una cum Pantaleæmone, & Servio;

gio; quorum etiam agone Baronius memorat Tom. II. Annal. ad annum 118. num. 7. Dies festus celebratur 27. Julii. Ceterum Ughelli Continuatores ex adverso putant, Maurum non Vigiliarum, sed potius Bethlehemi Episcopum extitisse, quamquam ejus Corpus cum Sociis Vigiliarum in Urbe quiescat. Siquidem in Actis eorumdem Martyrum, quæ extant in Vigiliensi Ecclesia, atque natali ipsorum die recitari consueverunt in Matutinis loco lectionum, uti idem Sarnellius testatur, hæc prodita sunt: *Efflovente jam Trajano tertiam in Christianos persecutionem, comprehensum esse in Bethlehem Venerabilem Maurum ejusdem Urbis Episcopum, Romam adductum, & in custodiam traditum Pantaleemonis, & Sergii, ejusdem Trajani equitum & familiarium, qui ejusdem Præsulis prædicatione ad fidem perducti, simul omnes per orbitam Martyrii cursum vite consummarunt, sexto Kalendas Augusti: quorum inhumata Corpora feris objecta, pia & Religiosa Vidua nomine Thecla clam collegit, & in suam Villam Saginam dictam, in agro Vigiliensi, in partibus Apuliæ positam transtulit, & sepelivit.* Quæ verba refert ipse Sarnellius ex prædictorum Martyrum Actis. ex quibus colligitur, Maurum non Vigiliarum, sed Bethlehemi, ubi captus a Trajani militibus, & Romam perductus fuit, Episcopum extitisse. Primus itaque Vigiliarum Episcopus, de quo nulla est dubitatio, fuit Sergius, quo nomine subscriptus legitur Concilio II. Nicæno, anno 787. apud Ughellum vero & alios Georgius appellatur, seditque circa annum 780. ut proinde tantum temporis, quod a Sancti Mauri Martyrio, ad hunc annum effluxit, argumento sit, non fuisse Maurum hujus civitatis Episcopum, alioquin tot seculis hæc Sedes pro-

prio Pastore non fuisset destituta. Cathedralis Basilica Divo Petro Apostolorum Principi est dicata: ibi quiescunt Sacra Lipsana Sanctorum Mauri Episcopi, ac Sociorum Martyrum: ea autem diu latuerunt, nec nisi anno 1107. primum inventa, atque in Ecclesiam S. Joannis translata: rursumque illorum memoria deperdita, divinitus revelata, anno 1475. 14. Kalend. Novembr. decentiori loco in Cathedrali Basilica fuerunt reposita. Tunc vero insigne illud, præter plurima alia miracula, contigit, quod Leander in Descript. Italiæ refert, nempe Martyrum eorumdem Ossa liquorem, quem Mannam vocant, fundere. Huic Basilicæ interveniunt septem dignitate conspicui, Archidiaconus, Archipresbyter, duo Primicerii, Pœnitentiarius, Decanus, & Prior, ut ibi appellatur, Sanctorum Martyrum, nec non 19. Canonici, alii minores Clerici. In hac ipsa Basilica Animarum cura Archipresbytero incumbit. Tres aliæ Cathedrali distinctæ sunt in Urbe, Parochiales Ecclesiæ, titulo insuper Collegiatarum insignitæ: Virorum quinque, Monialium duo enumerantur Cœnobiaz; Seminarium Clericorum, octo Laicorum Sodalitia, Xenodochium, & Mons Pietatis.

IX. *Andria* mediterranea est Civitas Apuliæ Peucetiæ, nunc Provinciæ Barianæ, amœna in planitie sita, octavo a Mari milliario, media inter Tranum & Rubum, a quibus 6. mill. pass. Barulo autem 8. & Canusio 12. distat. Urbs quidem est parvi circuitus, Familiis tamen 4000. constat; ejusque cives mercaturæ admodum dediti sunt; ager vero oleo, vino, amygdalis, citrorumque ingenti copia, ac pomariorum amœnitate commendatur. De illius origine recens quidam Scriptor pertrahens, eam præfisc temporibus, Dio-

me-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2031

mede in Apulia regnante, a Græcis Andria, Insulæ Ægei Maris civitate digressis, atque hanc oram appullis, novam civitatem ibi in Mediterraneis conditam, eidemque in memoriam relictæ patriæ, Andriæ nomen impositum. Sed fabulosam esse hanc originem, Strabonis, Plinii aliorumque de hac Peucetiorum Urbe silentium manifestat. Ex adverso autem Gaufridus Malatesta in Normannorum Chronico, illam a Petro Normanno Tranensi Comite posterioribus seculis vult edificatam. Verum Sedes Episcopalis, jam a multis seculis ante Normannorum in Apulia Principatum erecta, Gaufridi opinionem evertit. Et quidem Richardus natione Anglus, a Sancto Petro in somnis admonitus, cum in Italiam tunc a Gothis occupatam petiisset, a S. Gelasio I. Papa benigne exceptus, anno 492. Andriæ Episcopus ordinatus, diu hanc Ecclesiam sanctissime regens, virtutibus & miraculis clarus, 5. Idus Junii in pace quievit. Richardi Acta ab Anonymo scripta, & per Lectiones distincta, Romæ examinata & probata Ughellus recitat Tom. VII. col. 1248. & seqq. In iis autem Actis proditum est, a Divo Petro Apostolorum Principe Andriæ Evangelium fuisse promulgatum, ibique nonnullos Sacro Baptismate regeneratos. Actorum verba hic damus: (1) *Fuerat olim, Sanctus Petrus, cum Sancto Andrea ejus Fratre in Civitate Tarenti, ubi cum Verbum Dei prædicassent, consecrassentque Christi Corpus in eo altari, ubi procedente tempore per Tarentinos Sacellum in honorem B. Andree constructum est, ubi dicitur: Beatus autem Petrus remisso in Asiam, Sancto Andrea, Andriam inde perrexit, qua in civitate cum similiter Verbum Dei enunciaffet, Fidemque Chri-*

sti Jesu aperuisset, multos ad cognitionem veri Dei illexit, quosdam baptizavit, celebratisque Missarum solemnitiis, in loco, ubi dicitur, recessit, Romamque pervenit. Sed ab Andrianis postea eo in loco ob Beati Apostoli reverentiam Ecclesia sui nominis constructa fuit. Si hæc vera sunt, oportet Andriam tunc temporis, aut pagum fuisse, aut parvum Oppidum, cum Strabo & alii veterum, qui eodem quo Divus Petrus, aut sequenti seculo vixere, nullam prorsus Andriæ faciant mentionem. Haud multo post tamen secundum aut tertium seculum excrevisse in Urbem, Sedes Episcopatus illic jam seculo quinto, & forsitan ante constituta demonstrat. Ducatus titulo illustris hæc civitas, olim clarissimæ Balciorum Familiæ paruit, cujus postremus Dux Pirrus Balsius, Altamuræ Princeps, Vir magni animi & consilii, masculina prole orbatus, Elisabetham unicam Filiam & heredem cum Friderico Aragonio Neapolis Rege matrimonio conjunxit; sed cum Fridericus Regni jura adversus Ludovicum XII. Regem Galliarum se tueri non posse agnosceret, in Gallias profectus, ut res suas cum Ludovico pacifice componeret, Turonis diem ultimum clausit. Tres Filios, & duas Filias, quas ex Elisabetha suscepit extra Regnum reliquit: sed nullus eorum ne ipsum quidem Andriæ Ducatum obtinere potuit; sed ille nobilissimæ Genti Caraffæ cessit. Antiquissimum esse Andriæ Episcopatum jam vidimus. Primus ejus Antistes, cujus habetur memoria, fuit Sanctus Richardus a Gelasio Papa ordinatus Episcopus; ceterorum deinceps nomina & gesta desiderantur, usque ad annum 1143. quo Andriensis Episcopus interfuit Translationi Sancti Nicolai Peregrini apud Tranum, cu-

(1) Ughellus Tom. VII. col. 1249.

2032 Orbis Sacer & Profanus

jus alioqui nomen non exprimitur. Nam Christophorus in serie Andrienſium Antifiſtum, ſecundo loco ab Ughello collocatus, quem aſſerit Concilio II. Nicæno interfuiſſe, non Andrienſis ex Italia, ſed Andriacenſis ex Thracia Epifcopus fuit. Qua de re Papebrochius in Aëtis SS. Junii, Tom. II. col. 245. Cathedralis Eccleſia Deiparæ Virgini in Cœlum Aſſumptæ, ac Divo Andræ Apoſtolo ſacra, Sanctorum Reliquiis mille trecentis eſt ditata: ubi & peculiari civium veneratione colitur Corpus ſupra memorati Sancti Richardi Epifcopi, quem Andrienſis civitas Patronum ac Tutelarem agnoſcit. Ejus Sepulchrum, ubi primum fuerat reconditum miraculis pluribus enituit; ſed cum inde temporibus Joannæ Reginæ ſublatus fuerit, ne a militibus Regis Pannoniæ, qui Andriam diripiebant, furriperetur, in tutiori Eccleſiæ parte abſconditum diu latuit, donec anno 1438. Eugenio IV. in Petri Cathedra ſedente repertum in priſtinum locum eſt reſtitutum. Inventionis Hiftoriam Franciſcus Balcus Andriæ Dux adornavit. Juſſu Urbani VIII. Summi Pontificis Sanctus Richardus Romano Martyrologio eſt adſcriptus. Clerus Cathedralis hujus Baſilicæ obſequio addiëtus ſexaginta Miniſtris coaleſcit, in Presbyteros, Diaconos, & ſubdiaconos diſtributis, carentes præbenda, & diſtributiones quotidianas tantum percipientes. Ex iis vero quinque Dignitate eminent ceteris, nempe Archidiaconus, Archipreſbyter, Cantor, Primicerius, & Prior Sancti Richardi diëtus. Ibi curam Animarum Archipreſbyter gerit, ita tamen ut vices ejus alii quoque ex Presbyteris impleant. Altera inſuper in Urbe adest Parochialis Eccleſia Sancti Nicolai Trimodieni, in qua tres Dignitates, atque alii Pres-

byteri & Clerici reperiuntur eidem inſervientes, atque Horas Canonicas, perinde ac in ipſa Cathedrali ſit, perſolventes: curam vero Animarum diëtæ Eccleſiæ Præpoſitus exercet. Sex aliæ in Civitate extant Eccleſiæ edocendis Chriſtianam doctrinam pueris ac puellis deſtinatæ. Virorum Cœnobium ſex illic numerantur, Sanctimonialium unicum; Xenodochium, Mons Pietatis, Laicorum Sodalitia undecim. Diœceſis Andrienſis extra Urbem fere nulla, more ceterarum, Apuliæ Eccleſiarum: ipſa tamen civitas foeta eſt populo, mortalium quippe capita prope quindecim millia complectitur.

X. Plures aliæ priſcis temporibus in Apulia tum Daunia, tum Peucetia fuerunt Civitates, nunc exciſæ, quas ſupra indigitavimus; ex quibus nonnullæ etiam Epifcopales Sedes extiterunt; nempe *Arpi*, nunc locus *Sarpi* dicitur: cujus meminit Ptolemæus lib. 3. cap. 1. *Pardus* Sarpi Epifcopus ſubſcripſit Concilio Arelatenſi primo.

Egnatia Ptolemæo lib. 3. cap. 1. *Ignatia* Straboni lib. 6. vulgo *Gnazzo*, ſeu *Ignazzo*, Urbs fuit Apuliæ Peucetiæ littoralis. *Rufentius* Epifcopus Ignatinus ſubſcripſit Concilio Romano ſub Symmacho Papa.

Erdonia, ſeu *Herdonia* Urbs quondam Apuliæ Dauniæ, hodie exciſa, inter Aſculum Apulum, & Cerniolam Oppidum, ubi nunc locus vulgo diëtus *Ardonæ*, inter Cerbarum, & Carapellam fluvios, Straboni, Plinio, Appiano, aliisque memorata: quam Cluverius male *Cedognam* eſſe credidit. *Saturninus* Herdonitanus Epifcopus interfuit Concilio Romano ſub Symmacho.

Vaccharitia, ſeu *Baccharicia*, Civitas fuit quondam Apuliæ Dauniæ, Troia 4. mill. paſſ. diſtans, ad latera Apennini montis ſita, ubi adhuc ejus

Pars II. Lib. IV. Cap. XXIX. 2033

ejus vestigia spectantur; locus ab accolis *Castellaccio* vocatur. Episcopatus Sede olim fruebatur, ejusque Antistitem Suffraganeum fuisse Bene-

ventani Archiepiscopi, Marius Viperara testatur. Hodie locus in Trojani Præfulis jura venit.

C A P U T XXX.

Synopsis.

I. *Initima Apuliæ Regio variis nominibus appellata. In tres partes ab antiquis scilicet, Brutior, Messapios, Salentinos. Uniuscujusque limites ex Strabone.*

II. *Japygia, Messapia, Salentina eadem Provincia dicta. Japygiæ nomen a quo ipsi inditum.*

III. *Messapiæ nomen a Messapo Græcorum Duce derivatum.*

IV. *Salentinæ vocabulum varie expressum. Salentinus Sinus, & Lacus. Salentina Urbes.*

V. *Salentinorum fines ex veterum sententia. Idem ex recentium dimensione descripti.*

VI. *Alexander Rex Epiri a Tarentinis in Romanos accitus. Cleonymus Salentinos aggreditur. Romani Salentinis auxiliantur. Romanorum Legati a Tarentinis injuria affecti. Inde bellum in Tarentinos susceptum. Rex Pyrrhus pro Tarentinis pugnat. Romanos superat.*

VII. *Pyrrhus frustra cum Romanis de pace agit. Dubio Marte utrimque decertatur. Vinctus a Romanis Italia discedit, relicto Tarenti præsidio. Romanorum virtutem laudat.*

VIII. *Post Pyrrhi discessum Tarentini a Romanis debellati, capta ipsorum Urbe. Pax eis concessa.*

IX. *Conversum bellum in reliquos Salentinos eorumque socios. Brundisium captum. Bello finis impositus. In secundo bello Punico Salentini ad Annibalem deficiunt. A Tarentinis desectio inchoata.*

X. *Defectionis causa aperitur. Nicomachus Tarentini proditione Annibal non solum Tarentum occupat. Romani in Arcem se recipiunt. Eadem arte, qua Annibal, & ipsi Tarentum invadunt & capiunt. Exinde tota Salentinorum Regio Romanis cedit.*

XI. *Tarentina Provincia Prætoria constituta. Carthagine devicta, Tarentum Colonia deducta.*

I. *Unterminam Apuliæ Peucetiæ Regionem variis vocabulis veteres appellavere; primum Japygiam, postea Messapiam, dein Calabriam, & Salentinorum Terram dixere. Diversa hæc extremæ hujus Italiæ partis nomina Strabo complexus est, posteaquam*
Pars II. Vol. III.

ex priscorum sententia vetustissimos Italiæ limites descripsit: ⁽¹⁾ *Quando antiquæ Italiæ usque Metapontum loca sumus emensi, continenter adjuncta deinde explicemus. Contigua vero est Japygia, quam & Messapiam Græci vocant, indigenæ autem partim Salentinos ultimam Japygiam nominant, partim Calabros. Ex veteribus nonnulli peramplam hanc Italiæ Regionem*
Bbb b nem

(1) Strabo lib. 6.

nem tres in partes scindunt, Brutios, Messapios, & Salentinos, quos & Calabres nuncuparunt. Brutii Græcis expulsi occuparunt eam partem, quæ quondam Oenotriæ nomen tulit, a Lao flumine, usque ad Metapontum Oppidum, sicuti Strabo lib. 6. ex Antiochi sententia tradit. Nam ab antiquis Oenotros & Italos solos vocatos ait, qui Isthmum habitarent; Isthmum autem esse, quidquid agrorum inter duos Sinus includitur, a Tyrreno mari Hipponiatem, sive Napitinum, a Siculo Scyllaticum. Deinceps occurrit Regio, quæ Isthmo est inclusa a Tarento ad Brundisium, quam Messapiam, & Calabriam, & Salentinam variis nominibus signarunt: quamquam alii in duas eam partes distribuerent, unam in qua Tarentum, quam Calabriam, & Messapiam; alteram in qua Brundisium, quam Salentinos, sive ultimam Japygiam appellarunt. Sunt hæc ex Strabone excerpta, qui & infra eodem lib. 6. scripsit: *Locus igitur navigatione circumdandus e Tarento Brundisium, Cherroneso perquam similis est. E Brundisio autem Tarentum via expedito viatori, una perficitur navata die, ejus quam dixi Cherronesi Isthmum efficit; eam & Messapiam, & Japygiam, & Calabriam, & Salentinam complures communi appellatione nuncupant: at quidam (ut antea diximus) dividant. Nempe supra, paulo post ejusdem libri initium, varias de hac Regione opiniones veterum exposuerat, quas nos nuper exhibuimus: lubet nihilominus Strabonis verba proferre: *Antiochus in conscripto ab eo de Italia volumine, hanc vocari solitam Italiam asserit, deque illa se se conscribere, quam præci Oenotriam appellavere. Ejus terminum ostendit, quem e Tyrreno quidem mari, Brutia terre diximus Laum flumen, e Siculo autem Metapontinum.**

Tarentinam vero, quæ Metapontino confinis est, terram extra Italiam nominativum explicat, quam Japygiam vocat. Item antiquius Oenotros: & Italos solos appellatos fuisse dicit, qui intra Isthmum ad fretum vergunt Siculum. Est autem Isthmus ipse, idest, inclusa terra pelago stad. centum & sexaginta intra Sinus geminos, Hipponiatem scilicet, quem Antiochus Napitinum dicit, & Scyllaticum alterum. Navigationis autem ipsius ambitus & spatium terre comprehensum, ad interiorem curipum, duum millium stad. est. Hucusque vero, inquit, Italia, & Oenotriæ nomen extenditur, ad Metapontinos & Sirenitides, videlicet hanc Regionem Chones, gentem Oenotriam, & quidem insignem habitasse, & terram nominasse Choniam. Atque hoc modo quodam simpliciori atque vetustiore differuit, nulla Lucanorum, & Brutiorum fuita distinctione. Est vero Lucania inter Tyrrenum Siculumque litus interiacens, hinc quidem a Silari usque Laum, hinc a Metaponto usque ad Thurias, ad ipsam vero continentem, e Sannitibus usque ad Isthmum, qui a Thurii in Cerillis extenditur prope Laum. Stadia autem sunt ipsius Isthmi CCC. supraque hos Brutii Cherronesum habitant. Et in hoc sane alia comprehenditur Cherronesus, Isthmum habens, qui a Scyllatio ad Hipponiatem Sinum porrigitur. Hactenus Strabo, ex cuius sententia Lucania, Brutia, Calabria, Japygia, quæ & Messapia, & Salentina dicitur, distinctæ sunt Regionēs; quas & ceteri deinceps discrevere, repudiata opinione veterum, quorum alii extra Italiciæ limites eas ablegaverant, alii unica Regione, etsi variis nominibus designata, comprehenderant. De Lucania jam supra proprio loco actum est: Brutiam, & Calabriam infra expendemus: hic vero Salentinam lustrandam

Pars II. Lib. IV. Cap. XXX. 2035

dam suscepimus, quæ a priscis Japygia, dein Messapia, postremo Salentina est nuncupata. Sed prius ejusmodi nominum ethymon & origo vestiganda.

II. *Japygiam* ab Japygibus, qui primum hanc Regionem incoluerint, atque a Japyge Dædali filio ipsorum

Duce nomen traxerint, initio appellatam, Appianus Alexandrinus lib. 1. Bell. Civil. Solinus cap. 8. aliique affirmant. Quibusdam tamen visum est, id nominis obtinuisse a vento ex Apulia præstante, *Japix* dicto, de quo Horatius :

..... ego quid sit ater
Adriae novi sinus, & quid albus
Peccat Iapyx.

Virgilius itidem canit : (1)

*Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat Ignipotens undis & Japyge ferri.*

Hoc est vento ex Apulia spirante. Ceterum Ferrarius ambigit, an Regio ipsa hoc nomen ab Japyge vento; an potius Caurus ventus Japygiam perflans a Regione illud acce-

perit. Ut ut res se habeat, id unum
certum est, hanc Regionem a veteri-
bus Japygiam fuisse appellatam;
quo vocabulo præ aliis Ovidius eam
designat: (1)

*Thurinosque sinus, Temesencque & Japygis arva,
Linqvit Japygiam, lævisque Amphibia remis.*

Ab illa Salentinorum Promontorium, *Japygium* Ptolemæo dicitur, Plinio autem *Acra Japygia*. Hodie *Capo di S. Maria*, in Mare valde excurrens, ab Hydrunto 20. mill. pass. in Austrum; a Tarento 80. in Ortum, ab Acrocerauriis Epiri montibus 50. tanta enim illic Jonii maris latitudo. Hujus Regionis veterem amplitudinem, vetustatem, Urbes, incolarum mores, Antonius Galatæ describit in Opusculo de Situ Japygiæ; qua Brutiam, Calabriam, Salentinorumque, comprehensos vult.

III. *Messapia* nomen eidem Regioni obvenit a Messapo Græcorum Duce, qui Turno adversus Æneam suppetias tulit; qui juxta Solinum in Iapygiam veniens, ipsam proprio

ex nomine *Messapiam* vocavit: de quo Virgilius lib. 8. *Æneid.* dixit:
. . . . ductores primi Messapus & Ufens.

Servius quoque sequentia ejusdem libri carmina explicans ait, in Bœotia montem reperiri Messapium dictum a Messapio Duce, qui in Japygiam profectus ei suum nomen indidit. Quod quidem a Strabone didicisse videtur, hæc scribente: (3) *In Antedonitis autem ora, Mons est Messapius a Duce Messapio nominatus, qui adveniens in Japygiam, a se Messapiam appellavit regionem.* Non desunt qui volunt, Messapiam latiore quondam fuisse Japygia; ibi enim alias Calabri, inter Apenninum, & oram Sinus Veneti extenti; itemque

Bbbb 2 Sa-

(1) Virgilius lib. 8. *Æneid.*

(2) Ovidius lib. 15. Metamor.

(3) Strabo lib. 9.

2036 Orbis Sacer & Profanus

Salentini, Sinum Tarentium versus. In hac eadem Provincia fuit etiam Oppidum, *Messapia* nuncupatum, hodie *Mesfagna* supra Brundisium.

IV. Salentinæ vocabulum, undenam derivatum sit non omnes pari modo explicant. Festus existimat, Salentinos dictos esse a *Salo*, fortassis ob id, quod pæne circumquaque mari ambiantur, tenui tantum Isthmo continenti annexi. Solinus gentem

ex Latio oriundam facit. Strabo lib. 6. de illorum origine ait: *Salentinos Cretensum fuisse coloniam, memoria proditum est*. Aliis vero placet, Salentinos appellatos a fœdere, quod inter Idomeneos, & Creteneses in *Salo*, idest, Mari initum fuit; quoniam in hanc oram Lyæium Idomeneum commigrasse Virgilius indicat: (1)

*Et Salentinos obsedit milite campos
Lyæius Idomeneus*

Verumtamen antiqui Scriptores, præsertim Latini, plerumque Regionem hanc *Japygiam*, & *Salentinam* appellant; Livius nimirum, Sempromius, Pomponius Mela, Plinius; ex Græcis quoque Dionysius Halicarnass. lib. 1. Strabo & alii. Promontorium in hac Regione positum, ab illa *Salentinum*, & *Japygium* vocatur. Celebris quoque est *Salentinus Lacus*, qui ad margines usque plenus, neque exhaustis minuitur, neque superfusus aquis augetur. Hodie hæc Provincia ab Hydrunte Urbe, *Terra Hydruntina*, vulgo *Terra di Otranto* appellatur. Salentinorum populos nominat Plinius *Aletinos*, *Bastarbinos*, *Neritinos*. Eam olim XIII. honestissimis superbiisse civitatibus, scribit Strabo, quæ jam tum sua atate, præter Brundisium, & Tarentum, ita decreverant, ut exigua essent Oppida. Hodie autem eæ recensentur; *Aletium*, nunc Provinciæ caput; *Alexanum*, *Brundisium*, *Cassania*, *Castellum*, *Anxa*, nunc *Gallipoli*, *Hydruntum*, *Leuca*, *Matteola*, *Motula*, *Neritum*, *Ostuntum*, *Tarentum*, *Uria*, & *Ugentum*. Ex iis tamen *Cassania* quondam in Lucania fuit; uti etiam *Mateola*, de qua supra diximus. Salentinorum Agrum

Strabo, non sine admiratione commodum oppido esse scribit, quod supremum ejus solum asperum appareat, verum aratro perficium apertumque, glebam admodum pinguem ac uberem summæ altitudinis exhibeat; quodque siticulosus aquarum penuria videatur, tamen pascuis lætissimis & arborum frugiferarum ubique multitudine abundet.

V. Est itaque Salentinorum Regio eadem, quæ nunc *Terra Hydruntina* vocatur: ea vero in Mare ad Ortum, contra Epirum instar Peninsulæ porrigitur. Olim etiam Calabriam in ora Boreali complectebatur: immo si Servio credimus partem non modicam Apuliæ continebat, sic enim ait: *Japygia pars est Apuliæ, in qua mons est Garganus, qui ad Mare Adriaticum extenditur*. Idipsum & aliis visum esse affirmat Leander in Nona Regione Italiæ. Porro Japygia eadem est ac Salentina, ut antea diximus. Quod si ita esset, longe ampliores esse oporteret Salentinorum & Japygii fines, ac Strabo, Plinius, ceterique illos metiuntur. At Servio hac in re minime assentimur; nam omnes cum Strabone Japygiam, seu Salentinorum Terram, Peninsulæ prope figuram

(1) Virgilius lib. 3. Æneid.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXX. 2037

ram præferre tradunt; Garganus autem mons multis passuum millibus extra jam dictam Peninsulam situs est, atque intra Apulie limites positus. Calabriam pariter, quam veteres Japygia comprehendebant, Galesus fluvijs in utriusque Regionis

confinio positus, a Salentina discescit, in Sinum Tarentinum desinens. Ad hoc flumen Annibal, capto proditione civium Taranto, castra posuit, teste Livio, Dec. 3. lib. 5. Ejus meminit Virgilius lib. 4. Georg.

Qua piger humectat florentia culta Galesus.

In Calabria hunc fluvium collocat Martialis lib. 8. Epigr. 28.

Qua saturat Calabris culta Galesus aquis.

Eundem amnem a quibusdam *Eurotam* dictum, Polybius refert lib. 8. Utramque hanc Provinciam, Salentinam scilicet, Calabriamque ita discernit Baudrandus: fuerunt, inquit, proprie Salentini in Messapia, ubi nunc Provincia Hydruntina, inter Apenninum, & Sinum Tarentinum: alteram enim partem occupant Calabri, inter Apenninum, & Ostium Maris Adriatici. Hodie Salentinorum Provincia, ut diximus, *Hydruntina Terra* nuncupatur; cui Leander hos limites adscribit; a Taranto, secus litus Adriatici maris, ad Promontorium Japygium, seu Salentinum, nunc vulgo *Capo di S. Maria*; inde secus litus Maris Jonii flexuendo Brundisium usque, rursus Tarentum attingendo. In Mediterraneo vero, ad Meridiem iterum Taranto ad Promontorium prædictum; ab Oriente, post Promontorium ipsum, usque ad Mare Jonium; a Septentrione, Hydrunto, Brundisium excurrendo; ab Occidente autem usque Apuliam Peucetiam, & Magnæ Græciæ portionem. Præcipuæ nunc ejusdem Regionis Urbes, & antiquitate celebres sunt, *Brundisium*, *Tarentum*, & *Hydruntum*: nihilominus hodie *Aletium* principem obtinet locum, elegantibus adi-

ficiis, ac populo frequens, in quo Curia Regia habetur.

VI. Occupata hac Provincia primum a Japygis, dein a Messapiis, postremum a Salentinis, priusquam in Romanorum ditionem cederet, gravem hostem sensit Alexandrum Epiri Regem, ab Tarentinis in Italiam accitum adversus Romanos cum Samnitibus de Italiæ Imperio contententes. Is ubi Tarentum appulit, (1) quum sæpe Brutias Lucanasque legiones fudisset, Heracleam Tarentinorum Coloniam, Consentiam ex Lucanis, Sipontumque Brutiorum Coloniam, ac Erpam, alias inde Messapiorum, ac Lucanorum cepisset Urbes, trecentas Familias illustres in Epirum, quas obsidum numero haberet, misit. Post Alexandri Regis necem, novum bellum Salentinis a Cleonymo Græcorum Duce impendit; quo tamen cito liberati fuerunt, auxilio ipsi a Romanis præstito. Id contigit M. Livio, & Q. Emilio Cons. uti Livius narrat his verbis: (2) *Eodem anno Classis Græcorum Cleonymo Duce Lacedæmonio, ad Italiæ littora appulsa, Thurias Urbem in Salentinis cepit: adversus hunc hostem Consul æmilius missus prælio uno fugatum compulsi in naves: Thuria redditæ veteri cultori,*
Sa-

(1) Livius Dec. 1. lib. 8.

(2) Idem Ibidem lib. 10.

2038 Orbis Sacer & Profanus

Salentinoque agro pax parva. C. Junium Tubulum Dictatorem missum in Salentinos, in quibusdam Annalibus invenio, & Cleonymum prius, quam conflegendum esset cum Romanis, Italia excessisse. Ex iis autem colligitur, tum Salentinos cum Romanis societatem iniisse, quibus propterea Romani praesidio fuerunt. Fractum deinde a Tarentinis foedus societatis, Romanorum arma in eos ac Salentinos reliquos, eisque finitimos populos vertit, traxitque Pyrrhum Regem Epirotarum in Italiam, Tarentinis eorumque Sociis opem latitum. Erat tunc temporis Tarentum Urbs potens viribus, praedives opibus, ac plurimo populo frequens, inter primarias Italiae Civitates habitata, & Salentinorum caput. Ejus propterea cives, cum Urbis suae potentia, tum loci opportunitate, atque opum affluentia insolentiores effecti, maxima Romanos injuria affecerunt; classe illorum direpta, Duce interempto, Legatis Reipublicae contumelia offensis: (1) Ludos forte celebrabant quum remigantes littori Romanas classes inde vident, atque hostem rati, emicanti sine discrimine insulant: qui autem, aut unde Romani, nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens Legatio: hanc quoque sedius, per obscenam turpemque dictu contumeliam violans. Ita, Florus in sua Historia: qui etiam in Liviana Epitoma eandem belli adversus Tarentinos a Romanis acti causam aperit: (2) Quum a Tarentinis Classis Romana direpta esset, Duce, qui praerat Classi, occiso, Legati ad eos a Senatu, ut de iis iniuriis quererentur, missi, pulsati sunt; ob id bellum iis indictum est. Et sane huiusmodi bellum Tarentinum (ut Flo-

rus priori loco loquitur) unum quidem titulo & nomine, sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum clarissimum, Graeciae Regem, una veluti vulna pariter involuit, ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Anno itaque Urbis Condita 473. Q. Martio Philippo, & L. Aemilio Barbula Coss. Tarentinis bellum denuntiatum est. Barbula Tarentinos, Samnites, & Salentinos ingenti praelio fudit: quacum clade accepta, Tarentini Pyrrhum in Italiam evocant. Sequenti anno (3) Pyrrhus Epirotarum Rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Victi sunt ab eo Romani, Lævino Consule ac Duce, Elephantorum maxime inusitata facie territis; uti ex Liviana Epitoma novimus: (4) Valerius Lævinus Coss. parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, Elephantorum maxime inusitata facie territis militibus; post id praedium quum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspicere, omnia versa in hostem invenit, populabundusque ad Urbem Romanam processit. De hac pugna eleganter L. Florus sic disserit: (5) Et hinc bellum: sed apparatus horribilis, cum tot simul populi pro Tarentinis confluerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedaemoniis conditoribus civitatem vindicaretur, cum totius viribus Epiri, Thesalæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus Elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Lævino Consule, prima pugna tam atrox fuit,

(1) L. Florus Hist. lib. 1. cap. 18.

(2) Livii Epitoma lib. 12.

(3) Idem Epitoma lib. 12. Justinus lib. 18.

(4) Idem Epist. lib. 13.

(5) L. Florus loc. cit.

fuit, ut Perentana turma præfectus Obsidius, inveltus in Regem, turbarit, coegeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi Elephantis conversi in spectaculum belli procurrissent, quorum tum magnitudine, tum deformitate, & novo colore simul, ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius, quam erant suspicarentur, fugam stragemque late dederant. Prima hæc pugna fuit cum Pyrrho, qui etsi casu potius, quam virtute victor, summo pere tamen Romanorum demiratus est fortitudinem, animique robur invictum. Post certamen, ⁽¹⁾ C. Fabricius missus ad eum, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a Rege tentatus est: captivi sine pretio remissi sunt. Cyncas Legatus a Pyrrho ad Senatum missus petit, ut componendæ pacis causa Rex in Urbem reciperetur; de qua re quum ad frequentiorem Senatum referri placuisset, Appius Claudius, qui propter inusitatum oculorum jam diu a consiliis publicis abstinerat, venit in curiam, & sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur.

VII. Frustra igitur Pyrrhus Cyncæ Legatum Romam misit, ut de pace ageret: Appius enim cæcus inclinantes in pacem Senatorum animos auctoritate sua deterruit. Hæc tamen omnia a Rege acta, non tam pacis studio, quam metu Romanæ virtutis, L. Florus suspicatus est: Quippe post primam victoriam Rex calidus, intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivosque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missisque deinde Legatis in Urbem, omni modo adnixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello, & pace, foris, & domi, omnem in partem Romana virtus tum se pro-

bavit: nec alia magis, quam Tarentina victoria ostendit Populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, Ducum magnanimitatem. Nihil deinceps Pyrrho pro voto cessit. Iterum adversus eum, dubio tamen eventu dimicatum est: Rex ipse vulneratus, cæsis militum ejus 20. millibus, Romanorum 5. millibus, & Decio Consule. Hæc partim Liviana Epitoma, partim Plutarchus in Pyrrho narrant; quæ quidem anno U. C. 475. contigerunt. Anno autem sequenti Fabricius Coss. contra Pyrrhum missus, Medicum ejus transfugam de Regis nece pacisci volentem, victum Pyrrho remisit. Pugnatum deinde ad Asculum Apulum incerto exitu. Si tamen L. Floro credimus, ad Romanos victoria flexisse videtur. In Apulia, inquit, deinde apud Asculum melius dimicatum est, Fabricio Emilioque Coss. Jam quippe belluarum, terror exoleverat, & C. Minucius quartæ Legionis hostatus, unius prope scide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turre vibratæ facies, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt, nec altius cladi finis fuit, quam nox dirimeret, postremusque fugientium ipse Rex a Satellitibus, humero sauciis in armis suis referretur. In Lucania suprema pugna sub Aurusimis, quos vocant, campis, Ducibus lisdem qui superius. Et tunc tota victoriæ exitum quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus Elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per stragem suorum percurrens stridore, querebatur, mater agnovit, & quasi vindicatura exiliis, tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit, ac sic eadem fera, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecit.

(1) Liv. Epit. lib. 13.

2040 Orbis Sacer & Profanus

cerant, tertiam fine controversia tradidere. Pyrrhus hac postrema Romanorum de suis reportata victoria, tum rebus suis desperans, tum contra Pœnos Siciliam tuiturus, relicta Italia, in Siciliam trajecit. Sunt hæc excerpta ex Plutarcho in Pyrrho; & Liviana Epitoma lib. 13. Diodorus Siculus in Eclogis scribit, Pyrrhum in Italia tunc duos annos & quatuor menses bellum gessisse. Post Pyrrhi discessum, anno U. C. 477. cum Lucanis, Tarentinis, & Samnitibus bellum est continuatum. ⁽¹⁾ Ast Pyrrhus anno U. C. 479. labentibus in Sicilia rebus suis, Tarentum rediit; ibique cum Romanis decertans, superatus est, Tarento pulsus, ejusque castra a Romanis direpta. Quare Italia discedere coactus, imposito prius in Arce Tarentina præsidio, cui Milonem præfecit, in Epirum est reversus. ⁽²⁾ Rex plane strenuus, virtutis Romanorum æquus fuit æstimator: cum enim, teste L. Floro, eorum omnium, qui primo certamine ab Elephantis obruti interierant, vulnera in pectore quosdam hostibus suis immortuos, omnium vero in manibus districtos enses conspexisset, adeo ut relicta essent in vultibus minæ, & in ipsa morte ira viveret; admirabundus exclamavit: *O quam facile erat Orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis?* Ubi vero Romanorum, qui superfuertant, in reparando exercitu festinationem expertus fuit: *Video me, dixit, plane Herculis fidere procreatum, cui quasi ab angue Lerneo tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur.*

VIII. Pyrrho devicto, atque in Regnum suum redire compulso, tota deinceps belli moles in Tarentinis, atque cum iis fœdere junctos

reliquos Salentinos, Brutios, Lucanos, & Samnites conversa est, maxima horum pernicie. Et quidem anno U. C. 482. Tarentini cum Samnitibus & Brutis adversus Romanos, adscitis Cathaginensium auxiliis pugnantes devicti sunt, Arce Urbeque Romanis a Milone tradita: debellatis vero Tarentinis pax & libertas data est. ⁽³⁾ Inde Tarentino bello finis impositus; tum paulo post præmium victoriæ, Imperium magnæ partis Italiæ Romanis accessit: *Quis ergo miretur* (subdit L. Florus) *his moribus virtute, militia, victorem Populum Romanum fuisse? Unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas Urbes, uberrimasque Regiones in deditionem redegit? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italianam, Campaniam, Iirim Fregellasseque populates, prope captam Urbem a Prænestina Arce prospexit, & a vigesima lapide oculis trepidæ civitatis summo ac pulvere implevit. Eodem postea bello exuto castris, his faucibus, & in Græciam trans mare ac terras fugato, pax & quiet, & tanta adeo de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma videret. Tum si captivos aspiceret, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentineque deliciae. Sed nihil libentius Populus Romanus aspexit, quam illas, quas timuerat cum turribus suis bellari, quæ non sine sensu captivitatis summissis cervicibus victores equos sequebantur.*

IX. Pro-

(1) Livii Epit. lib. 14.

(2) Idem Epit. lib. 14. Plutarch. in Pyr. Justinus 18.

(3) Idem Epit. lib. 15.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXX. 2041

IX. Prorogatum deinde bellum in reliquos Salentinos eorumque Socios. Demandata hæc Provincia M. Attilio Regulo, L. Julio Liboni Cofs. Ab iis anno U. C. 486. bellum cum Salentinis susceptum, captosque esse cum civitate simul Brundusinos, scribit Eutropius lib. 2. Idem tradit Lucius Florus, Hist. lib. 1. cap. 20. ubi tradit, Salentinos a Romanis domitos, caputque Regionis Brundisium inelyto portu captum, M. Attilio Duce. Ambos autem Consules de Salentinis triumphasse, Tabulæ Capitoliæ demonstrant. Pacata Provincia Romanorum Imperium venerata est, usque ad secundi Belli Punici infauitiam illam diem, qua illorum exercitus ad Cannas, cæsus, pæne totus interiiit. Post Cannensem enim illam cladem, Salentini ad Annibalem defecerunt, defectione a Tarentinis cepta; cuius initium Livius ita exponit: (1) *Ad Annibalem, quum ad Lacum Averni esset, quinque nobiles juvenes a Taranto venerunt, partim ad Thrasimenum Lacum, partim ad Cannas capti, dimissique domos cum eadem, qua usus comitate adversus omnes Romanorum Socios Pænus fuerat; hi memores beneficiorum ejus, perpulisse magnam partem se juventutis Tarentinæ referunt, ut Annibalis amicitiam ac societatem, quam Populi Romanum mallet, Legatoque ab suis missos rogare Annibalem, ut exercitum propius Tarentum admoveat, si signa ejus, si castra conspici a Tarento sint, baud ullam intercessuram moram, quin Urbi dedatur; in potestate juniorum plebem, in manu plebis rem Tarentinam esse. Annibal collaudatos eos oneratosque ingentibus promissis domum ad capta maturanda redire jubet, se in tempore assuturum esse. Hac cum spe dimissi Tarentini, ipsam ingens cupido incefferat Tarenti potiundi. Ur-*

Pars II. Vol. III.

(1) Livius Dec. 3. lib. 4. alias 24.

bem esse videbat tum opulens tum nobilemque, tum maritimam, & in Macedoniam opportune versam, Regemque Philippum hanc portum, si transiret in Italiam, quum Brundisium Romani haberent, petiturum. Itaque Tarentinorum juvenum promissis illectus Annibal, paulo post castra movit, e Campania Tarentum proficiscens; quo autem conciliaret Tarentinorum animos, ipsorum in agro pacatum incedere agmen voluit; nihil ibi violatum, neque usquam via excessum est: Quum autem prope jam manibus accessisset, nullo ad conspectum primi agminis, ut rebatur; motu facto, castra ab Urbe ferme passus mille locat. Ceterum triduo antequam Pænus ad mœnia accederet, a M. Valerio Propratore, qui classi ad Brundisium præerat, missus, is primorum juventute conscripta, dispositisque ad omnes portas, circaque muros, qua res postulabat, stationibus, die ac nocte plurimum intentus, neque hostibus, neque dubiis sociis loci quisquam præbuit attentandum: sicque diebus aliquot ibi frustra consumptis, Annibal, quum eorum nemo qui ad Lacum Averni adissent, aut ipsi venirent, aut litteras nuntiumve emitterent, vana promissa se temere secutum cernens, castra inde movet. Suspecta quippe & fallax Tarentinorum fides, proximus Urbi hostium exercitus, cautiore in tuenda civitate Romanos effecerant. Verum nulla cautio tam tuta, quam dolus & perfidia tandem non fallant. Quum enim Tarentinorum defectio jam diu & in spe Annibali, & in suspitione Romanis esset, causa forte extrinsecus maturandæ ejus intervenit. Hujusmodi causam Livius aperit. (2)

X. Phileas Tarentinus diu jam per speciem legationis Romæ quum esset, vir inquieti animi, & minime

C c c c

otium,

(2) Idem ibid. lib. 5. alias 25.

2042 Orbis Sacer & Profanus

otium, quo tum diutino sēfere videbatur, patientis, aditum sibi ad obſides Tarentinos invenit. Cuſtodiebantur in atrio libertatis minore cura, quia nec ipſis, nec civitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos erebris colloquiis ſollicitat, corruptis adituis duobus, qui quum eos primis tenebris custodia eduxiſſent, ipſe comes occulti itineris factus perſugit. Luce prima vulgata per Urbem fuga eſt, miſſique qui ſequerentur a Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt; deducti in comitio, virgiſque, approbante populo caſi, de ſaxo deiiciuntur. Huius atrocitas poenæ duarum fere nobiliſſimarum in Italia Græcarum civitatum animos irritavit tum publice, tum etiam ſingulos privatim, ut quiſque tam ſœde interemptos aut propinquitate, aut amicitia contingebant. Itaque atrox hoc facinus impulit Tarentinos, ut conceptam jam pridem animo patriæ proditionem, opere complerent. Ex iis proinde tredecim fere nobiles Tarentini conjuraverunt, quorum principes Nico & Philomenes erant. Ii autem priuſquam aliquod moverent, clam adire Annibalem decrevere. Annibal namque in agro Tarentino adhuc verſabatur, ſper per proditionem Urbis potiundæ, jamque ipſorum interim Salentinorum ignobiles civitates ad ipſum defecerant. Nico igitur, et Philomenes hanc naſti occaſionem, nocte per ſpeciem venandi Urbe egreſſi, ad Poenum proficiſcuntur; ſemel iterumque congreſſi cum Annibale, pactiſque de ſervandis iuribus, ac libertate patriæ utrimque ſancitis, proditionem Urbis ſpondent, ſignumque ejus perſciciendæ mutuo inter ſe ſtatuunt. Noctu Annibal ſelectis militibus ad mœnia acceſſit, Philomenes præunte cum ſolito captæ vena-

tionis onere, quo Romanos falleret. Quum iſ portæ appropinquaret, editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt, reſulſitque, idem redditum ab Nicone ſignum, extinctæ dein utrimque flammæ ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portam, Nico ex improviſo ad portas ſopitos vigiles in cubilibus ſuis obruncat, portamque aperit hoſti, quo ingreſſo, unaque ingenti ſuorum manu in turmas diſtributa per Urbem, maxima Romanorum ſtrages facta eſt; Tarentum Poenis traditum: Romani, qui cædibus ſuperſuerant, in Arcem conſugerunt. Mox Annibal Arcem obſedit, aggere prius inter ipſam, & Urbem facta, ut hanc a præſidii Romani incurſionibus tutam redderet. Fruſtra Arcem aut vi, aut dolo occupare tentavit, coactus obſidionem ſolvere, atque in Campaniam Legiones reducere. Servata Romanis Arx, Tarentinam Urbem poſtmodum iſdem reddidit, ſed non citra proditionem. Dum enim Fabius Conſul Tarentum obſideret, Præſidii Brutiorum dati ab Annibale Præfectus deperibat amore mulierculæ, cujus frater in exercitu Fabii Conſulis erat: iſ certior literis ſororis factus de nova conſuetudine advenæ locupletis, ſe tranſugam eſſe mentitus, Tarentum intravit; Sororemque adegit, ut Amaſium ſuum ad proditionem Urbis lenociniis verbisque impelleret. Leve dictu, momento vicit amor mulierculæ conſtantiam, fidemque Præfecti: admotis quippe juſſu Fabii ſcalis ad eam partem muri, qua Brutiorum præſidium erat; ea primum captus eſt murus, adjuvantibus, recipientibusque Romanos Brutii, tranſcenſum in Urbem eſt: inde & proxima reſracta porta, ut frequenti agmine ſigna inferrentur, tum clamore ſublato ſub ortum ferme lucis, nullo obvio armato, in forum per-

perveniunt. Prælium in aditu fori majore impetu, quam perseverantia commissum est, non aninio, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis par Romæo Tarentinus erat. Igitur pilis tantum congestis, prius pæne quam confererent manus, terga dederunt. Romani armatos inermesque cædunt, Cathaginesque, Tarentinosque pariter; tum a cæde ad diripiendam Urbem discurrunt. Triginta millia servilium, capitum dicuntur capta, argenti vis ingens facti, signatique auri 83. millia pondo, signa, tabulæque prope ut Syracusarum ornamenta æquarent. Murus inde, qui Urbem ab Arce dirimebat, dirutus est & difiectus. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal is, qui Cauloniam obsidebant, in deditiorem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesque cursim agmine facto, quum festinans ad opem ferendam captam Urbem audisset, & Romani, inquit, suum Annibalem habent, eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amisimus. Hæc ex Livio Decad. 3. lib. 7. alias 27. sunt excerpta. Quid autem Tarentini post captam a Romanis patriam egerint, idem Livius refert: *Tarentinorum Legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus suis responsum a Senatu, ut redirent, quum Fabius Cos. Romam veniret. Post hujus adventum, de Tarentinis magna contentione in Senatu actum, coram Fabio defendente ipsos, quos ceperat armis, aliis insensu, & plerisque æquantibus eos Campanorum noxæ, pænæque. S. C.*

. mibi jam non regia Roma
Sed vacuum Tibur placet, aut imbellis Tarentum.

Easdem vices, Romani Imperii fortuna declinante, Salentinorum Provincia, ejusque olim Metropolis Tarentum subiere, quas Apulia, Bru-

in sententiam M. Acilii factum est, ut oppidum præsidio custodiretur, Tarentinique omnes intra mœnia continerentur, res integra postea referretur, quum tranquillior status Italiae esset. Tarentinis ita domitis, postmodum reliqua Salentinorum Regio partim vi, partim spontanea deditione ad Romanorum Imperium rediit; præsertim post Annibalis ex Italia discessum.

XI. Inter Provincias, quas Senatus absoluto bello Punico Prætorias esse voluit, Tarentinam Livius reponit: (1) *Comitiis, inquit, perferetis, quas Provincias Prætoribus esse placeret, retulit ad Senatum Consul. Decreverunt duas Romæ juris dicendi causa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam, duas in Italia, Tarentum, & Galliam, nempe Cisalpinam: & extemplo, priusquam inirent Magistratum, sortiri jussi, Ser. Sulpitius Urbanam, Q. Terentius Peregrinam est sortitus, L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam.* Tarentinæ Provinciæ vocabulo, non unam Tarenti civitatem, & Tarentinum agrum intelligi arbitror, sed totam etiam Salentinorum ac Messapiorum Regionem, cujus Tarentum caput tunc erat, ac Prætoris Sedes. Post deletam in Africa Carthaginem, Tarenti Colonia est deducta: in secundo Gracchi Tribunatu Plebis id contigisse, in Appiani & Plutarchi Historiis scriptum invenio. Quo ex tempore imbellis esse cœpit; unde Horatius ad Mecænatem scripsit:

C c c c 2

C A-

(1) Livius Dec. 3. lib. 7.

(1) Idem Dec. 4. lib. 8. alias 38.

CAPUT XXXI.

Synopsis.

I. *T*druntum nunc Salentino-
rum caput. Olim Urbis am-
pla. Post bellum Punicum
defecit. A Turcis capta & desolata.
Rursus ab Alphonso Duce refecta, &
Arce munita.

II. Ejus incolae a D. Petro bapti-
zatos ferunt. Metropolitana Basilica
a Rogerio I. constructa. Illius Canonici
Abbat. Ibi Sacellum ubi Stephanus
Archiepiscopus. & alii a Turcis oc-
cisi sunt conditi.

III. Hydruntina Sedes antiqua. Pe-
rierunt ejus monumenta. Illius Archie-
piscopus a Graecis caput.

IV. Diocesis Hydruntinae Abbatie
& loca praecipua.

V. Aletium Urbis Hydrunto Suffra-
ganea. De illius origine opiniones va-
riae. A Lupiis & Rhodiis differt. Ve-
teris esse originis constat. Situs amœ-
nitas & populi frequentia. Sedes est
Praesidis.

VI. A S. Justo D. Pauli Discipu-
lo Aletini Christi fide imbuti. Justus,
Orontius, & Fortunatus Aletii Epi-
scopi & Martyres.

Uamquam olim Tar-
rentum Japygiae &
Salentinae Provin-
ciae Urbis esset pri-
maria; quia tamen
secutis temporibus
Hydruntum caput Regionis effectum,
eidem Hydruntinae Terrae nomen de-
dit, huic propterea primam hoc lo-
co sedemtribuendam reor. Hydrus
Straboni lib. 6. Hydruntum Ptolemaeo,
Hydruntium Plinio lib. 3. cap. 11.
& Hydron Cassiodoro dicitur lib. 1.

VII. Cathedralis Ecclesia Aletina
frequentissimus Clerus.

VIII. Diocesis Aletinae amplitudo
& loca praecipua. Lupiae Urbis olim
Episcopalis ipsi adjecta.

IX. Leuca vetus civitas Episcopalis.
Gerardus non fuit ejus Episcopus.
Nunc ejus Sedes Alexanum est trans-
lata.

X. Alexanum Leuca excisa succe-
ssit. Ejus Episcopatus Graeca originis
creditur.

XI. Castrum Minervae Urbis Episco-
pali Hydrunto Suffraganea.

XII. Gallipolis Urbis maritima Hy-
drunto subiecta. A Graecis, non a Gal-
lis condita est. Ejus tamen Ecclesia La-
tini iuris & ritus semper fuit.

XIII. Ejusdem Urbis descriptio. Ca-
thedralis Ecclesia & illius Capitulum.
Ugelli lapsus de Gallipolis excidio cor-
rigitur.

XIV. Uxentum Urbis quondam am-
pla, sed Turcarum incursonibus nunc
ad angustias redacta. Ejus Episcopus
Hydruntini Metropolitae est Suffraga-
neus.

Variae ubi & hanc ejus nominis si-
gnificationem tradit: *Eos Tyrus est
Hydron Italica, non nomine, sed hi-
storia, ob purpurae nempe utrobique
piscationem.* Ejus meminerunt, Li-
vius, Decad. 4. lib. 6. alias 36. Pom-
ponius Mela, Antoninus Augustus
in Itinerar. Appianus Alexandrinus
lib. 2. de Bell. Civil. Procopius lib. 1.
de Bell. Goth. aliique. Urbs est ex-
trema Italiae, in agri Salentini litto-
rali angulo, inter Brundisium, &
Japygiae Promontorium, ad Os ipsum Ha-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2045

Hadriatici Sinus, contra Aulonem, seu Dyrracchium Macedoniæ civitatem, saxosæ rupi imposita. Distat 45. milliar. Brundusio in Austrum, 20. Aletio 24. Gallipoli in Ortum, ab Acroceraunis Epiri montibus, milliar. 50. tanta est Maris Hadriatici angustia, & Græcia tam parvo intervallo ab Italia est mari disjuncta.

Mons ipsi imminens *Caput Otranti* appellatur, & *Hydron* flumen illi adjacens. Ejus origo adeo antiqua est, ut ejusdem lateat præ sui vetustate sincerum exordium. Quod enim aliqui Hydrunti auctorem Minoem Cretensium Regem faciunt, ante Christum natum MCCL. eruditi fabulis accensent. De illa Lucanus dixit: (1)

*Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus
Antiquusque Taras*

Ante Belli Punici secundi immania Urbium excidia potens fuit hæc civitas, vetustate, ac Civium fide atque animi magnitudine nobilis: verum Annibale Pœnorum Duce, in Italiæ perniciem nato, cuncta vastante, Hydruntum, uti & ceteræ Salentinorum Urbes, pristinam magnitudinem, potentiam, & splendorem amiserunt. Id præ aliis Strabo scriptum reliquit: (2) *Hæc etiam omnis Regio (nempe Japygia) aliquando copiosa admodum mortalium multitudine floruit, & tredecim Urbes habuit. Nunc autem, excepto Tarento atque Brundusio, cetera exigua sunt Oppidula, adeo absumptæ sunt eorum vires. Paucio autem infra asserit, Hydruntum sua ætate exiguum fuisse Civitatem: Ex Leucis quidem, inquit, ad Hydruntem Urbeculam stad. CL. Necessesse tamen est, post Strabonis tempora, hanc Urbem fuisse auctam ædificiis, atque magnificentius extructam, cum Caput totius Regionis extiterit, ac de suo nomine illam Hydruntinæ Terræ vocabulo donaverit. Anno 1480. die 11. Aprilis misere a Turcis, Mahumete eis imperante devastata fuit: Archiepiscopus in extremo Urbis discrimine cives hortabatur, constanti animo Christi fidem servare, cujus rei causa a barbaris fuit interemptus, alique plurimi cum*

ipso necati. Pueri atque mulieres in acerbissimam adducti captivitatem: ex ceteris adultis & ringenti circiter capti, & in proximam Vallem pertracti; cum constanti animo contenderent, vitam temporalem pro Christi nomine amittere, omnes cæsi fuerunt, locusque ad hanc usque diem *Vallis Martyrum* nuncupatur. De quorum strenuo agone agit Leander in Descript. Nonæ Regionis Italiæ, pag. penes me 210. & seq. Recuperata a Christianis anno sequenti, ab Alphonso Calabria Duce, Ferdinandi Regis Aragonum filio restaurata est, fortioribus nunc muris turribusque, Regia insuper Arce munita. Olim a Totila obsessam a Belisario Justiniani Imperatoris Duce, per Valentinum fuisse liberatam, narrat Procopius lib. 2. de Bell. Goth.

II. Evangelii lumen ab ipso Divo Petro Apostolorum Principe accepisse Hydrunti cives, constans est incolarum traditio. Referunt namque eundem Apostolum Altare crexisse, divinam hostiam litasse eo quidem loci, ubi postmodum ejus nomini sacrum dicatum est Templum quod antiquissimis istius Urbis Episcopis aliquando pro Cathedrali fuit. Quæ autem hodie extat Metropolitana Basilica, a Rogerio I. Rege constructa fuit; quam Jonathas

Ar-

(1) Lucanus lib. 5.

(2) Strabo lib. 6.

2046 Orbis Sacer & Profanus

Archiepiscopus Mufivi operis pavimento decoravit. Nativitati Deiparæ Virginis est consecrata. Ibi divinis operantur officiis, prima & unica post Pontificalem Dignitas, nempe Archidiaconus, cui etiam Cantoratus munus est adnexum; 23. Canonici habitu & insignibus nihil prorsus ab ipso Archidiacono discreti; omnes quippe Almutias coloris violacei deferunt. Decanus, Thesaurarius, & Primicerius sunt ex iisdem Canonicis, itemque Theologus, et Pœnitentiarius, Cappellani aliquot, ac multiplex inferior Clerus illic inserviunt. Nulla altera in Urbe adest Parœcia, præter ipsam Ecclesiam Cathedralē, in qua Animarum cura duobus Canonicis adhæret, qui & Cappellani Majores dicuntur. Canonici vero Abbates appellantur, quia nimirum Abbatia Sanctæ Mariæ de Turlatio dicta eorundem juris est. In hoc ipso Templo principe nobile extat Sacellum ubi reconditum est Corpus Stephani Pendenelli, patria Brundusini, primum Neritenſis Antistitis, dein a Nicolao V. Summo Pontifice ad Hy-

druntinum Archiepiscopatum translatus. Is cum Sanctæ huic Ecclesiæ præſet, quo anno civitas in Turcarum potestatem devenit, atque in sua Metropolitana Basilica, sacris indutus vestibus, Sacram Eucharistiā civibus ministraret, eodemque ad Christi Fidem servandam exhortaretur, pro Christo, pro Grege suo vitam posuit, immanissime a Barbaris trucidatus: cujus deinde Ossa in præfato Martyrum Sacello sunt humata. Oſtingentorum autem civium, in Valle pariter Martyrum dicta a Turcis pro Christi nomine occisorum, cum quatuordecim menses insepulta extra civitatem mansissent, postmodum partim in eodem Sacello fuerunt recondita; partim, jussu clementissimi Regis Alphonsi Aragoni Neapolim delata, in Ecclesia Sanctæ Catharinæ ad *Formellum*, Regii Cœnobii FF. Prædicatorum, cujus & ego, licet immeritus, sum alumnus, in Sacello Deiparæ Virginis sub titulo Sanctissimi Rosarii, venerabiliter requiescunt. Inscriptio ibi apposita id testatur, quam hic exhibemus.

*In hoc Sanctissimi Rosarii Sacello die 24. Mali 1574. erecto
Condita sunt ducentum quadraginta Capita
Cum suis Ossibus & Reliquiis illorum Beatorum Martyrum
Qui in Civitate Hydrunto pro Fide Christi trucidati sunt
Quorum nomina soli Deo nota scripta sunt in Libro vite
Hic Serenissimus Rex Alphonsus II. Calabriae Dux
In duabus magnis capsis transtulit Neapolim
Et in Capella a se constructa sub nomine S. M. Martyrum
In Ecclesia modo S. Catharinæ ad Formellum reposuit.*

Annus & mensis in hac Inſcriptione expressi, non respondent anno & mensi, quibus ab Alphonso Rege Neapolim fuerunt advecta, ibique

primum recondita; sed quibus ab ejusdem Cœnobii Fratribus in eodem Sacello decentius fuerunt collocati, uti in fine ejusdem Inſcriptionis

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2047

nis memoriæ proditum est. De Hydrunto a Turcis tunc capto, & invito Ostingentorum ejus civium agone, plura scitu dignissima scripsit Oedericus Raynaldus, Tom. XIX. Annal. Eccles. ad annum 480.

III. Ea direptione hujus Civitatis a Turcis facta, vetera Hydruntinæ Ecclesiæ monumenta igne fuerunt consumpta. Inde contigit priscorum ejus Antistitum memoriam periisse. Cum enim, ut discimus constans sit incolarum traditio a majoribus accepta, Evangelii lucem. S. Petri prædicatione Hydruntinis illuxisse, ibique ab ipso Aram erectam, ubi sacrum peregit, verisimile est, quempiam eidem civitati Præfulem ab ipso Apostolorum Principe fuisse præfectum. Nec dubium est, antiquissimam esse Hydruntinam Sedem Episcopalem; tametsi priscorum ejus Antistitum nomina perierint. Primus, cujus apud probatos Scriptores occurrit mentio, est Benedictus Episcopus Hydruntinus, qui una cum Symmacho Episcopo, Sanctum Paulinum Nolanum Præfulem extremo morbo correptum præfens consolatus est, anno 431. uti Cardinalis Baronius ad hunc annum ex Vita ejusdem Paulini memorat. Tres itidem apud Gregorium Magnum, Hydruntini Antistites sunt obvii, nempe *Petrus* hujus nominis primus, circa annum 596. cui sanctissimus ille Pontifex epistol. 21. Indict. 14. lib. 5. commisit visitationem Brundisinae, & Gallipolitanae Ecclesiarum; *Sabinus* circa annum 599. quem ipse Gregorius Papa epistol. 104. Indict. 2. lib. 7. commendat Occiliano, Tribuno Hydruntino; & *Petrus II.* circa annum 601. ad quem idem Pontifex scripsit Epistol. 73. Indict. 4. lib. 9. de Reliquiis Sancti Leontii. Suscipiatur Ughellus To. IX. col. 75. hunc Petrum fuisse, qui ex auctori-

tate Phocæ Imperatoris a Polieuthio Patriarcha Constantinopolitano honorem Archiepiscopatus accepit, potestatemque consecrandi Episcopos, ut Paulus Diaconus refert. Hic quippe Constantinopolitani conatus incidit inter annum salutis 602. & 610. Phoca imperante. Certe in antiquis Græcorum Notitiis, Hydruntum inter Metropoles Patriarchæ Constantinopolitano subiectas recensetur: verum cum hæc esset usurpata a Græcis jurisdictio extra limites sui Patriarchatus, omnino illegitima extitit ejusmodi Metropoleon instituto, quæ præsertim in Occidente, nedum supremo Capitis Ecclesiæ universæ, verum etiam peculiari Patriarchæ Occidentis jure, ad unum Romanum Pontificem pertinebat. Quare Hydruntum tunc legitima Metropolis Ecclesiastica est effecta, cum id auctoritate Sedis Apostolicæ obtinuit. Primus autem Hydruntinorum Antistitum, qui Archiepiscopi Dignitatem jure adeptus sit, fuit Hugo; is quippe in Conventu Episcoporum & Abbatum Salerni anno 1068. ab Alexandro II. Summo Pontifice convocato ad favorem Salernitanæ Ecclesiæ ita subscripsit: *Ego Hugo Hydruntinus Archiepiscopus me adfuisse testificans subscripsi.* Interfuit etiam Consecrationi Ecclesiæ Casinensis ab eodem Alexandro Papa anno 1071. celebratæ, ut videre est apud Anonymum Casinensem in Chronico.

IV. Diœcesis Hydruntina est ampla quadraginta partim Oppidis, partim Villis & Pagis constans, in quibus totidem sunt Parœciæ; Beneficia, quæ simplicia dicuntur, 327. Abbatie quinque, nunc in commendam conferri solitæ, quas inter celeberrima olim fuit illa *S. Nicolai de Casulis*, Basiliani Ordinis, Mille quingentis passibus ab Urbe remota florentissima Græcæ omnis Sapientie Aca-

2048 Orbis Sacer & Profanus

Academia, unde plures viri docti ac Religiosi prodierunt. Præter quatuor Virorum Cœnobia, quæ in Suburbiiis extant, alia circiter quindecim per totam Diœcesim sunt distributa, & quatuor Xenodochia. Præcipua Diœcesis Oppida & Castra sunt, *Sancti Petri Galatini* nobile Oppidum, in quo extant quatuor Regularium Cœnobia, & Xenodochium satis Opulentum: *Conolanum*, *Melpignanum*, *Cutrasianum*, *Cursium*, *Marrum*, *Sternatia*, *Marfanum*: Castra vero, *Scoranum*, *Balmecolum*, *Mallie*. Suffraganei Episcopi bis in anno ante Concilium Tridentinum visitabant Metropolitānam Ecclesiā; quod nunc observant duodecim Abbates: Parœci quoque Diœcesis cum reliquo Clero, die Nativitati Deiparæ Virginis sacro, sub triumphali Crucis vexillo ad Metropolitānam Basilicam quotannis solemniter se conferunt, quoque Pastori obsequium & obedientiam exhibent. Ex antiquissima consuetudine debentur Archiepiscopo, sigillum, & pileum Antistitum Suffraganeorum, equus vero, ensis, & calcaria Dominorum utilium ex hac vita migrantium. Ager Hydruntinus peramœnus est, olei, fructuumque omnis generis, præsertim malorum Citrinorum, Cedrorumque feracissimus.

V. Quinque huic Metropoli subsunt Urbes, totidemque illarum Antistites Suffraganei: sunt vero *Aletium*, *Leuca*, hodie *Alexanum*, *Castrum*, *Gallipolis*, & *Uxentum*. *Aletium*, vulgo *Lecci*, vetus Salentinorum, nunc Hydruntinæ Terræ civitas, media est inter Hydruntum ad Ortum, & Brundisium ad Occasum, utrimque 24. mill. pass. distans, a Tarento autem 50. De illius origine in varias opiniones distracti sunt Scriptores: aliqui existimant eam ab Asiaticis conditam, Duce Lyctio Idomeneo, de quo Virgilius lib. 3. *Æneid.* cujus carmen supra attulimus. Julius Capitolinus ejus auctorem facit Melennium Dafumi filium, unde genus duxit M. Antoninus Philosophus Romanorum Imperator, teste Ughello Tom. IX. col. 90. Nonnulli censent eamdem esse, ac *Lupiam*, quam & *Rhodium* vocant, Ennii Poëtæ patriam. Sed falluntur, cum *Aletium*, *Lupia*, seu *Lupiæ*, & *Rhodia*, seu *Rhudia* diversæ fuerint civitates. Et quidem Strabo lib. 6. *Rhudias*, quas *Rhodesi* nominat, a Lupiis distinguit dicens: *Ceterum in Mediterranea Regione Rhodæi sunt, & Lupiæ*. Paulo antea scripserat, *Ennium Poëtam Rhodæis oriundum*. Hujus Epitaphium tumulo insculptum descripsit Tullius in Tusculanis.

*Aspicite o cives Senis Ennii imaginis urnam
Hæc nostrum scripsit maxima facta Patrum.
Nemo me lacrymis deceat, nec funera fletu
Faxit, cur? Volito docta per ora virum.*

Ptolemæus itidem, Pomponius Mela, alique veteres, *Rhudias* a *Lupia*, & *Aletio* scernunt. *Rhudia* nimirum, uti supra adnotatum est, locus est in Salentinis, vulgo *Ruie* dictus, inter Brundisium, & Hydruntum, ab *Aletio* 2. mill. pass. rece-

dens. *Lupia* vero, quæ & *Lupiæ* Straboni, Pomponio Melæ, *Æthico*, & Antonino, erat militum statio inter Hydruntum, Brundisiumque, civitatis jure donata, in ora Calsabriæ Boreali; Colonia a Tito Imperatore deducta. Pausanias lib. 6. asserit, pri-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2049

prisco nomine *Sybarim* fuisse appellatam. Aletinorum navale extitisse aliqui tradunt: nunc pagus est, *la Rocca* dictus, teste Galateo. Quod si ita esset, perperam Strabo in Mediterraneis illam collocasset. Certe Ptolemæus circa littus eam ponit, sicque extiterit necesse est, si navale fuit Aletinorum. Leander Albertus in Descript. Italiæ, Julius Cæsar Infantinus in sua Lycia Sacra, Philippus Ferrarius, Baudrandus in Lexico Geographico, ceterique Aletium, Rhudias, Lupiasque, velut Urbes ab invicem discretas, secerunt. Lupiæ olim Episcopatus Sede enituerunt, quæ post earum excidium cum Aletina est conjuncta, ut infra constabit. Nunc Lupiæ in Pagum redactæ, uti etiam Rhudiæ, in Dioecesi Aletina censentur. Cum autem antiquissimæ illæ civitates haud multum Aletio sint remotæ, facile fuit ut hæc civitas ex illarum ruinis creverit. Raphaël Volaterranus tradit, Aletium prope ab antiquo Aletrio fuisse conditum. At *Aletrium*, a Strabone lib. 5. *Alatrium* nuncupatum, Latii Oppidum est: *Alatro* nunc vocari scribit Leander: incolas *Aletrinales*, Ciceroni, & Plinio memorantur; itemque sunt obvii in vetusta Inscriptione apud Glotzii Thesaurum. Verumtamen a Plinio *Aletrini* populi ab iis distincti, circa Apuliam collocantur; sed locus nunc ignoratur.

Id unum constat, *Aletium* antiquæ esse originis, quæ posteriori ævo etiam *Lycia* dicta est, ejusque accolæ *Lycientes*; vernacula autem lingua hæc civitas *Lecti* appellatur. Sedet in planitie, hortis amoenissimis undique cinta; abest ab septentrionem a Mari Hadriatico sex mill. Pass. ad Occidentem quindecim a Tarentino Sinu; ab Jonio autem Mari, quod a Meridie respicit, quatuor &

Pars II. Vol. III.

viginti. Tam opportuno igitur sita loco hæc civitas omnibus iis fruitur commodis, quæ eadem maria afferunt, neque ob nimiam eorundem propinquitatem periculis Classium, exterarum est exposita. Majorem quondam extitisse, quam hodieque sit, subterranea, quæ adhuc visuntur, loca demonstrant, arcus, cuniculi, fornices, vastaque ædificiorum fundamenta. Nihilominus etiam hac ætate splendida est ac nobilis. Tribus passum millibus ea clauditur, fossa, muro nonnullique turribus, & arce validissima munitur. Salubri placidoque gaudet coelo, ædificiis venustissimis ornata est, atque marmoreis strata lapidibus; ædibus vero tum publicis, tum privatis viarumque nitore adeo magnifica est, ut paucis Italiæ civitatibus cedat. Duplo tamen domibus & incolis frequentiore illam describit Ughellus, quam reipsa sit; nempe famam esse asserit, decem millia focorum illic reperiri, & civium capita quadraginta millia censeri; cum alioqui quinque millia focorum, & viginti quinque hominum millia continere dicatur. Præses totius Provinciæ Hydruntinæ hic fixam habet Sedem, utroque jure præditus, politico nimirum, & militari; nam & jus dicit, & ubi opus sit, ad repellendas Turcarum excursions, vires cogit, bellumque administrat. Ipsi tres a latere adsunt caufarum cognitores, uti & alia inferioris potestatis tribunalia. Usdem hæc civitas Principibus paruit, quibus universa Salentinorum Regio; suis primum conditoribus, dein Romanis, postmodum Græcis Imperatoribus; Saracenorum jugum aliquando sensit, quo exuta Normannorum dominatum suscepit, ac tandem sub Augustissimi Caroli VI. Austriaci Imperatoris, & Neapolis Regis, una cum ipsa Hydruntina Terra, cujus est

D d d d

ca-

2050 Orbis Sacer & Profanus

caput, leni Principatu hodie feliciter quiescit.

VI. Longe splendidius fulget Aletium vetusta origine suæ Ecclesiæ, quam civilis potestatis: nam, ejus cives gloriari solent, se Christianam Religionem a Sancto Justo Corinthio, Divi Pauli Apostoli Discipulo primum hausisse. In vetustissimis quippe monumentis Aletinæ Ecclesiæ proditum est, Justum patriam Corinthum a B. Paulo Romam missum, navi proximum Aletii littus appulisse, tum hanc Urbem ingressum, ab Orontio nobili Aletino benigno hospitio exceptum, hospitem suum Evangelii præceptis imbuisse, & Sacra Baptismatis unda regenerasse. Romam dein profectum, negotiis sibi ab Apostolo demandatis ex sententia concessis, Aletium, uti Orontio spondederat reversum, eundem una cum Fortunato Corinthum ad Apostolum adduxisse. Ubi vero Divus Paulus Orontii probitatem, ac fidei constantiam coram expertus est, eum primum Episcopum Aletinum ordinavit, adjuncto ipsi Justo adjutore, ac divini verbi præcone, in patriam remisit. Itaque Orontius & Justus Aletium regressi, cum civium plurimos ad Evangelii lucem perduxissent, in persecutione Neroniana ab Imperatoris satellitibus comprehensi, jussique Jovi & Marti sacra facere, cum hujusmodi impietatem detestantes, in Christianæ Fidei confessione constantes permanissent, post multos ac diros cruciatus, publice interfecti Martyrii palmam sunt adepti. Horum Corpora tunc a Christi Fidelibus sepulta diu latuerunt; sed postmodum reperta thecis argenteis inclusa, in Templo iisdem dicato sunt recondita. Hæc refert Philippus Ferrarius ex laudatis monumentis, & ex Paulo Regio, in Catalogo Sanctorum Italiæ, ad diem

1. Novembris: addit præterea, eorumdem Martyrum Corpora non uno loco quiescere, sed unumquodque illorum in propria Ecclesia ipsis extra civitatem extructa. Ceterum natalis eorum dies simul Dominica prima Septembris celebratur. Ambo inter primarios Aletii Patronos, una cum Sancto Fortunato recensentur, atque una eademque die Festum illorum de præcepto agitur: Missa insuper & Officium e communi Martyrum desumptum ab utroque Clero ibidem recitatur, ex Decreto Sacræ Congregationis Rituum, anno 1658. die 13. Julii edito. *Sanctus Fortunatus*, cujus nunc mentio facta est, B. Orontii nepos, annos 63. post Patruum Martyrium Aletinus Episcopus fuit consecratus; tum paulo post & ipse pro Christi Fide Martyr occubuit. Julius Cæsar Infantinus Catalogo Aletinorum Antistitem accenset Sanctos Leucium, & Blasium Martyres; itemque Dionysium pariter Martyrem, quem eundem fuisse affirmat, qui postmodum Pontifex Maximus fuit. Verum de primis duobus optarem vetera proferri documenta: de Dionysio autem Lucentius animadvertit, eum e Magna Græcia quidem prodiisse, Anachoreticam duxisse vitam; verumtamen nec inter Martyres numerari in Sacra Ecclesiæ Ephemeride, ad diem 26. Decembris; nec de Aletino ejus Episcopatu quidpiam scripserit Carmelitas, qui de illo, uti de suæ Familiæ Sancto multa pronunciarunt. Ab Ughello prætermisus est Venantius Aletinus Episcopus, qui subscripsit Constituto Vigilii Papæ.

VII. Cathedralis Basilica Aletina Deiparæ Virgini in Cælum Assumptæ Sacra, satis splendida est. Eam primum conditam fuisse a Formoso Episcopo, anno 1114. opem ipsi ferente Gofredo Normanno Aletii Comi-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2051

mite, docet vetus Inscriptio apud Julium Cæsarem Infantinum. Verum cum postea corruisset, Robertus Episcopus, summa qua præditus erat pietate ac religione erga Beatissimam Virginem, anno 1230. eandem Basilicam, quæ nunc cernitur a fundamentis exædificavit; cujus rei fidem facit vetus Inscriptio marmorea foribus ipsius Basilicæ præaffixa. Sacris in ea ministrantium numerus, nullibi locorum Regni Neapolitani frequentior: siquidem Presbyteri & Clerici supra trecentos huic Templo sunt additi; quos inter principem locum tenent Canonici 24. quorum tres Dignitate emicant, nempe Archidiaconus, Cantor, & Thesaurarius; adest quoque inter ipsos utraque Præbenda, Pœnitentiaria nimirum, & Theologalis. Cura Animarum illic exercetur per Vicarium perpetuum ab Episcopo constitutum. Sunt intra Urbis mœnia tres aliæ Parœciæ: peculiaris item Ecclesia Græcorum, in qua Græcus Parochus quadraginta ejus Nationis Familiis Sacramenta Catholico Græcorum Ritu impertitur. Virorum Cœnobiaz intra & prope mœnia octodecim reperiuntur; Monialium vero septem, Mons Pietatis, tria Xenodochia, pluraque Laicorum Sodalitia.

VIII. Diœcesis Aletina perampla Oppida & Castra 27. complectitur; ex quibus duo magna sunt, nempe *Squinzianum*, octingentis fere domibus constans, cujus Ecclesiæ præest Vicarius Foraneus, Ministri quinquaginta & amplius præfectus. Alterum Oppidum est *Campianum*, mille circiter Familiis habitatum: ejus Ecclesiam amplam elegantique forma constructam regit Vicarius Foraneus, eique plures Presbyteri & Clerici inserviunt. Reliqua ejus Oppida sunt, *Surbium*, *Treputinum*, *Tircodorum*, *Castrum Sancti Petri*

Vernotici, ubi Archipresbyter Vicarius Foraneus; *Sanctæ Mariæ de Nive*, in quo Archipresbyter curam Animarum gerit; *Carmianum*, *Stilianum*, *Montironum*, *Arnesanum*, *Sancti Petri de Lama*, cujus Ecclesiæ præsidet Archipresbyter Vicarius Foraneus; *Liquizanum*, ubi pariter Archipresbyter est Vicarius Foraneus; *Castrum Sancti Cæsarii*; cujus Ecclesiam itidem moderatur Archipresbyter Vicarius Foraneus; *Traconum*, *Cabalinum*, *Lezavellum*, *Pisignanum*, *Yanza*, in quo Presbyteri aliquot & Clerici degunt; *Patulum*, sed a Turcis solo æquatum; *Rocca* quondam, in littore a Turcis diruta, postmodum in Mediterraneis rursus ædificata, cui Archipresbyter in spiritualibus præest; *Aquaviva*, *Accara*, ubi proprius Archipresbyter & nonnulli Clerici; *Vernula*, & *Merina*. Parœciæ autem viginti septem in universa Diœcesi distinguuntur, quarum, sex a Capellanis, reliquæ ab Archipresbyteris administrantur. Accessit postmodum Aletino Antistiti etiam Lupiarum administratio. *Lupia* enim, quæ & *Lupia Pomponio Melæ* lib. 2. cap. 4. quibusdam vero aliis etiam *Lypia* nuncupata, de qua antea diximus, fuit quondam Episcopali Sede ornata; nam Sanctus Gregorius Magnus epist. 21. lib. 5. Indict. 14. Petro Hydruntino Episcopo munus injunxit visitationis Ecclesiarum Brundusina, Gallipolitana, & Lupienfis, quæ tunc propriis Pastoribus erant destitutæ: unde perperam Ughellus Tom. IX. col. 92. hanc provinciam demandatam scripsit *Brundusino & Gallipolitano Episcopis*, cum tunc temporis Brundusii & Gallipolis carerent, Episcopis, jam vitæ functis, uti Gregoriana ipsæ Literæ testantur. Excisa deinde Lupiarum Urbe, hujus Sedes, ac Diœcesis Aletinæ adjunctæ sunt; sicque deinceps idem Episcopus

pūs Aletinus, seu Lycienſis, & Lupienſis nuncupatur. Is vero a ſex Oppidis, & ſeptemdecim Caſtris, quorum eſt Princeps, veſtigialia exigit. Et quidem in Oppidis Squinzani, & Campiani juridiſtione civi- lem & mixtam exercet: in Caſtris vero Lequileti, Sancti Coſtiani, Ca- hallini, Lezavilli, Prognani, Stru- ctæ, Vantiæ, Malanducci, & Ma- crinæ, juridiſtione civili & crimi- nali potitur. In hac ipſa Aletina, Diœceſi inſignis eſt *Abbatia de Sancto Naceto* nuncupata, cui ſub- ſunt Oppida Roccæ, Peſuli, & Ac- canæ; itemque Caſtra Aquæ vivæ, & Vernulæ, cujus dimidium, & cum Eccleſia Sancti Laurentii, & ju- riſdiſtione civili & criminali ad pa- trimonium ipſius Eccleſiæ ſpectat.

IX. *Leuca* vetus fuit Salentino- rum civitas, apud Japygium Pro- montorium 19. mill. paſs. Hydrun- to diſtans, quam Strabo lib. 6. *Leu- cas* vocat, nec magnam ſuo tempo- re fuiſſe Urbem tradit. Ceteris ve- ro *Leuca* dicitur; cujus meminit Lu- canus lib. 5.

Antiquſque Taras, ſecretaque lit- tora Leucæ.

Prope hanc Urbem fetidi odoris fon- tem manare fertur; unde & fabu- lis occaſio data, de quo Strabo hæc ſcribit: (1) *Hinc ad Leucas (ea enim Urbis non grandis eſt) ſtad. DCCC. ſunt; ibi odoris ſætidæ aquam ſons ef- fundens aſpicitur. Fabule tradunt, reliquos Gigantes e vicina Campaniæ Pblegra, cum Hercules pulſos exagitaret, vocabantur autem Leuternii, ad ea fugiſſe loca, contractosque ſubiſſe terram, & ex eorum crure ſalem ef- fluxionem continere fontem, eam ob rem & liſtus illud Leuternium appel- lari.* Hanc Urbem olim Episcopatus Sede fuiſſe inſignitam omnes Aucto- res Eccleſiaſtici, nec non recentes

etiam Geographi pari conſenſu teſtan- tur; ſed quo tempore ſedes illic fue- rit conſtituta, quive primus ejus An- tiſtes minime conſtat. Ughellus Tom. IX. col. 220. ex quorundam ſenten- tia primum in ſerie Antiſtitum, ut ipſe vocat, Leucadienſium collocat Gerardum, quem volunt, imperante Othone Magno, anno 971. donatio- nem feciſſe Celæ, ſeu Priori S. Mi- chaëlis ſux Diœceſis, quam Teſta- mentum Sancti Gerardi nominant. Recitat autem hujusce Donationis exemplar ſibi dono datum a Con- ſtantino Caietano Abbate Ord. San- cti Benediſti. Verum ipſemet Ughel- lus merito aſſerit, hunc Gerardum Episcopum fuiſſe Tullenſem in Gal- liis, non Leucadienſem in Salenti- nis. Lucentius itidem demonſtrat, eum reiſa expungendum eſſe a Se- rie Leucadienſium, atque inter Tul- lenſes reſenſendum. Nam in ſine Inſtrumenti Donationis legimus: *Aſſum Tulli in Plenaria Synodo 7. Idus Octobris, Anno Incarnationis Domi- nicæ 971. Indiſt. 14. Ordinationis ve- ro noſtræ 7. Regnante Magno Othone Sereniſſimo Imperatore 35. Imperii ſui anno, Duce Lotharingienſium Frederico, &c.* Nec adverſæ ſententiæ ſuf- fragatur, Gerardum inſcribere ſe, *Sanctæ Leucorum Sedis Episcopum*; ſi- quidem Leuci fuerunt populi Galliæ Belgiæ, in Lotharingia, quorum, Caput eſt Tullum, unde & *Leucia* dicta, & *Civitas Leucorum*, uti Fer- rarius, Baudrandus & alii obſervant: idcirco in verbis præſatis etiam Fre- dericus Lotharingiæ Dux nominatur. Quare Ughelli Continuatores To. IX. col. 89. primum in Serie Episcoporum Leucenſium enumerant Joannem de Neapoli *Leucadienſem & Alexan- denſem Episcopum*, qui memoratur in veteri libro Cenfuum Alexanenſis Ec- cleſiæ anno 1283. pag. 5. Diruta, quip-

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2053

quippe Leuca, ejus Sedes Episcopalis Alexanum fuit translata.

X. *Alexanum* autem Urbs est Salentinorum, nunc Terræ Hydruntinæ, vulgo *Alessano* dicta, inter Hydruntum & Gallipolim, ad 20. mil. pass. sita, Leucæ Urbi excisæ, cui successit, propinqua, ab Aletio 25. recedens. In extensa planitie sedet, sub Cassanenſis Principis Aragoniæ nobilissimæ Gentis jurisdictione, titulo Comitatus illustrata. Ejus exordium nemo est, qui memoret. Episcopatus Sede est donata, ex quo Leuca excidit; tamen tempus ignoratur, cum primum Leuca illuc Sedes translata fuit. Ughellus censet id factum a Græcorum Patriarchis, atque a Græcis Episcopis diu hanc Ecclesiam fuisse administratam; Græcis vero pulsis, Latinum Episcopum a Romanis Pontificibus ibi constitutum, & Hydruntinæ Metropoli Suffraganeum attributum. Addunt cum ipse, tum ejus Continuator & Urbis hujus Antistitem & *Alexanenſem*, & *Leucadienſem* inscribi, quod vetustæ Leucadiæ successerit. Idipsum & Lucentius affirmat. Fateor tamen mihi nequaquam probari hujusmodi vocabula *Leucadiæ*, & *Leucadienſis* Urbi huic excisæ a præfatis Auctoribus accommodata. *Leucadia* enim non civitas, sed Insula est Græciæ, ejus meminit Strabo lib. 1. & 10. hodieque a Græcis *Leucada* nuncupata, Urbs vero illic extructa, *Leucas* eidem Straboni aliisque dicitur, ubi nunc Arx est, quæ *Sancta Maura* appellatur. Ita Casaubonus in lib. 10. Strabonis, pag. 311. & Salmasius ad Solinum pag. 715. Ceterum hæc, de qua loquimur, vetus Salentinorum civitas nunquam Leucadia a veteribus est appellata, sed *Leuca*, vel *Leucæ*; unde non video, cur ejus Antistes *Leucadienſis* sit nominandus, & non potius *Leucensis*. Princeps Ale-

xani Templum excolitur sub titulo admirabilis Transfigurationis Domini Nostri Jesu Christi: duobus Dignitatibus fulget, Cantore, & Thesaurario, cum undecim Canonicis; plurimisque Sanctorum Reliquiis nobilitatur. Totius civitatis Animarum cura penes Capitulum est, atque ab uno ex Canonicis exercetur. Caret Seminario, & utraque Præbenda, Theologali, & Pœnitentiaria: duo ibi reperiuntur Virorum Cœnobîa, quædam Laicorum Sodalitas, unicunque Xenodochium. Diœcesis per angusta 13. tantum modica continet loca, ex quibus illud insigne sua vetustate est, ubi adhuc viſitur *Ecclesia Sanctæ Mariæ de Leuca*, olim Cathedralis civitatis ejusdem nominis, nunc dirutæ.

XI. *Castrum Minervæ*, vulgo *Castro*, Urbs fuit Salentinorum, nunc Hydruntinæ Provinciæ, in ora littorali Maris Jonii, 6. milliariibus Hydrunto in Austrum, 9. Alexano in Boream, 16. a Japygiæ Promontorio, centum autem & amplius a Vico *Grottaria* dicto, in Calabria ulteriori, distans. De ejus origine nihil ab Auctoribus memoriæ proditum est. Memorat quidem Strabo Minervæ Fanum, de Salentinis ita loquens: *Hoc in loco Minervæ Fanum est, quod aliquando locupletissimum extitisse constat*: sed de Castro Minervæ, nec ipse, nec Plinius, nec alii quidpiam tradiderunt. Comitatus titulo decoratur; & olim populo fuisse frequentatam ob mercatorum illuc confluentium concursum refert Leander; sed postmodum Turcarum incurſionibus anno Domini 1537. direptam, ad solitudinem prope redactam esse; tamen secutis temporibus utcumque sit reparata. Episcopatus Sede insignis est, ac Hydruntinæ Metropolis Suffraganea. Primus ejusdem Antistes, ejus alioqui nomen latet, cum suo Hy-

Hydruntino Metropolitano interfuit Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. anno 1179. Cathedralis Eccleſia Sanctiſſimæ Virgini Annuntiatæ eſt dedicata; in qua duo Dignitate præditi, Archidiaconus ſcilicet, nec non Archiprebyter, cui cura Animarum incumbit; ſex Canonici, & Clerici perpauci divinis dant operam. Nullum illic adeſt Cœnobium, non Xenodochium, nec Mons Pietatiſpectantur. Diœceſis parva eſt, vixque aliquos Pagos continet.

XII. *Gallipolis* Salentinorum, quondam, nunc Terræ Hydruntinæ civitas eſt munitiſſima, in Maris Jonii ora, in ipſo quaſi Sinu, & cauda Italiæ ſita. Scopulo inſidet, ſeu modicæ Inſulæ, continenti vero adhæret ponte ſaxis ingentibus ſuſſulto, qui nonnumquam tumidis undis ita prorſus occultatur, ut Urbi plena tum Inſulæ forma ſit. Locus eſt inſtar fori, & negotiatoribus acceſſu tam mari, quam terra peropportuno: 30. mill. paſſ. Hydrunto in Auſtro-Libycum, inter Tarentum 50. & Japygium Promontorium in Ortum 30. diſtat. Ita Leander, in eo tamen deceptus, quod hanc Urbem abeſſe Tarento dicat milliari. 62. cum 50. tantum abſit. Pomponius Mela Gallipolim vocat, Plinius autem lib. 3. cap. 11. *Anxam* appellat. Alii tamen negant Gallipolim, *Anxam* fuiſſe dictam. Vetuſtiſſima quidem civitas eſt, ſed Livio, & Straboni nuſquam memoratur: Diſceptatur inter auctores, quinam primi extiterint ejus coloni. Razzanus apud Leandrum exiſtimat, Græcos prius, dein Gallos hanc Urbem tenuiſſe: contra autem Leandro, & Ughello placet, Græcos ſucceſſiſſe Gallis, idque poſtiſſimum nominis argumentum, quod a Græcis, tamquam Urbi a Gallis captæ Gallipolis vocabulum impoſitum ſit. Si enim primos ejusdem

colonos Græcos fuiſſe arbitremur, poſteriores vero Gallos, illi abſdubio non Græcam appellationem, ſed aliam ex ſua lingua vernacula impoſuiſſent. Verum huic Leandri & Ughelli ſententiæ adverſantur ii, qui proprium huiusce vocabulum Urbis eſſe *Gallipolis* docent. Et ſane Antonius Galateus Ferdinando I. Neapolitano Regi æqualis ætate, in *deſcriptione Gallipolis ad Summuntium* pag. 1. ait: *Hæc a pulchritudine non immerito nomen ſortita eſt. Græcè Urbis fuit. Neſcio unde acceperit Plinius, Gallos Senones hic habitafſe: nam non Gallipolis hæc Urbis dicitur, ſed ut antiqui habent Codices, Gallipolis.* Galatei ſententiæ validis ſultam Hiſtoriæ monumentis probavit Vir Clariſſ. Stephanus Catalanus, in *Opuſculo de Origine Urbis Gallipolis, ad Joannem Baptiſtam Criſpum*. Favet huic ſententiæ ex veteribus Pomponius Mela lib. 2. cap. 4. cui non Gallipolis, ſed *Gallipolis* dicitur, in melioris notæ Codicibus; ex recentibus vero eidem ſuffragantur Viri Eruditiſſimi Lucas Holſtenius in Notis ad Geographiam Sacram Caroli a Sancto Paulo, poſtrema Editionis pag. 52. Joannes Voſſius ad Pomponium Melam pag. 166. & Cluverius Ital. Antiq. pag. 1239. Quare Gallipolis nomen nec proprium huius civitatis eſt, nec antiquum; ſed ex corrupto vulgi loquendi more derivatum: & ideo Leander, & Ughellus perperam ex vitiatum ac recenti Gallipolis vocabulo colligunt, Gallorum initio fuiſſe coloniam. Non minus elumbe eſt, quod Leander præſatus, & ex eo Ughellus §. *Accedit huic ſententiæ; addunt Eccleſiam Gallipolitanam, tamquam a poſterioribus Colonis Græcis etiamnum inſtitutam, ritusque Græcorum obtinere, quodque in more habebat, nunc originis Gentisque Græcæ, nunc Latine*

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXI. 2055

tina, per vires Episcopum creare. Id quippe valde est, cum Callipolitana civitas jam ab anno quingentesimo decimo tertio supra millesimum æræ vulgaris omni prorsus ex parte Latinorum ritus & mores in sacris amplexa sit; sicuti ejusdem temporis auctor Franciscus Camardatus Callipolitanus, in Monumentis Historicis Rerum ætate sua gestarum, pag. 16. prodit. Immo vero cum Græci temporibus Justiniani Augusti ac deinceps pleno jure huic Provinciæ, ac subinde & Callipoli dominarentur, Callipolitani Antistites, non Græci, sed Latini a Summis Pontificibus Romanis ordinabantur. Primus enim eorum, quorum memoria ad posteros pervenit, fuit Benedictus Episcopus, qui anno 536. floruit, ritu ac genere Latinus: huic successit Dominicus, quem Ughellus, Benedicto prætermisso, primum in suo Catalogo posuit: is anno 551. subscripsit Decreto a Vigilio Papa edito contra Theodorum Cæsareæ Episcopum. Divus Gregorius Magnus inscripsit Epistolam 84. lib. 2. Indict. 11. ad Joannem Callipolitanum Antistitem. Idem Pontifex Sabinum S. R. E. Cardinalem Subdiaconum, ordinavit Episcopum Callipolis, ut videre est apud Joannem Diaconum lib. 3. cap. 7. Joannes alter Callipolitanus Antistes interfuit Lateranensi Concilio a Martino I. Romæ celebrato anno 649. omnes autem ii Antistites Latini ritus fuerunt.

XIII. Sed ut ad Urbem ipsam redeamus; Joannes Baptista Crispus Topographica Tabula, quam in laudem & elogium Patriæ suæ divulgavit, hæc de Callipoli scribit: *In aditu Urbis, qui unicus tantum pontis est, Castrum est valde munitum ad defensionem & conservationem loci peropportunum. Præterea varia loca pietati nuncupata, Ecclesiam etiam*

Cathedralem Sanctæ Agathæ dicatam Callipolis exhibet. Fontem similiter novum elegantissimis decoratum statuis, quinque tubis præstantem aquam similibus usibus assatim eructantem. Aqueductum præterea operis vetusti, partim conspicuum, partim per occultos terræ meatus procul derivatum. Insula marinis scicata aquis ager quondam fuit Urbi Gallipolitane multis seculis continuus, nunc aquarum impetu a continenti avulsus, & in Insule formam redactus est. Quæ paulo major ex opposito Insula apparet, Divi Andree dicta, milliare Italicum in latum continent, plana, & Mari in circumferentiâ acclivis compascua pecoribus larga pabula præbet, quæ & Callipoli certo anni tempore eo pabulatum emissa aliquamdiu loco ibi tuto subsistant, ubi & Gallinarum multitudini bruchus in pascuis frequens visum assatim præbet. In Insule medio lacus dulcem aquam tanta copia fundit, oleum ut in mare deducat. Sic ille. Ante Joannem Baptistam Crispum, Antonius Galateus Medicus Callipolis descriptionem ad Summonitium edidit, quæ Basileæ excussa fuit, anno 1588. Ex adverso civitatis duæ longius in altum projectæ Insulæ, sed permodicæ minimique momenti cernuntur, quas Crispus verbis nuper relatis indicat. Ager Gallipolitanus, ut asserit Leander, optimus est ac fertilissimus, oleo, vino, croco, ceterisque fructibus ad usum humanæ vitæ cumprimis abundat: Mare itidem valde pisculentum eadem civitas obtinet; quæ, & toto anni tempore Mercatoribus, maxime Januensibus frequentatur, quod locus sit fori, & negotiationibus accessu mari terraque opportunus.

Cathedralis Basilica Sanctæ Agathæ Virgini & Martyri est Sacra: Divinum opus in illa perurgent decem Dignitate præstantes, nimirum

Ar-

Archipresbyter, Archidiaconus Decanus, Cantor, Præpositus, Thesaurarius, alter Cantor Primus, & Secundus Primicerius, & Subthesaurarius, itemque novem Canonici ac plures Beneficiati. Ex hac Basilica per Rectorem Animarum cura totius civitatis exercetur, ibique reverenter ac decentissime aservantur plures Sanctorum Reliquiæ. Virorum Cœnobiaz in Urbe quatuor numerantur, unicum Sanctimonialium, Xenodochium pluraque Laicorum Sodalitia. Diœcesi destituta est Galliponitana Ecclesia, ejusque Antistitis jurisdictio iisdem, quibus Civitas, & Peninsula, finibus circumscribitur. Aliorum relatu deceptus Ughellus male scripsit, Gallipolim a Friderico II. Imperatore solo æquatam, indeque ejus Episcopum ampla Diœcesi spoliatum, cujus in Neritonensem Abbatem, jus cesserit, ex quo novus postmodum Neritonensis Episcopatus est institutus. Nam, ut probant Ughelli Continuatores, non Fridericus, sed Carolus Primus Rex Neapolitanus Gallipolim male habuit, quoniam hæc civitas, una cum Sicilia Insula, a Carolo, ad Petrum Aragoniæ Regem defecerat; idque a probatissimis Historicis traditum ostendit. Etiam post everfam a Carolo Rege Gallipolim minime defuerunt ejus Antistites, qui dispersum Gregem pascere. Videndus & laudatus Ughelli Continuator Tom. IX. col. 99. & Tom. I. col. 1039. quibus in locis refellit ea, quæ de Neritonensi Ecclesia Ughellus hic tradit. Erecta Hydruntina Metropoli Gallipolitanus Præsul inter ejusdem suffraganeos est relatus.

XV. *Uxentium* Urbs Salentinorum, nunc, Hydruntinæ Provinciæ, *Ugento* vulgo appellata, Hydrunto 22. mill. pass. in Africum, 11. Gallipoli in Eurum, Japygium Pro-

montorium versus distat, 4. ab ora littorali Sinus Tarentini antiquam fuisse ac magnam civitatem ejus vestigia demonstrant; sed bis Turcarum classe direpta atque everfa, hodie exigua est, & ægre habitata. Episcopatus sede ornata est, & Hydruntinæ Metropoli Suffraganea: quam, quidem sedem nonnulli, quibus Ughellus adhæret, antiquiorem esse arbitrantur, quam fortassis reipsa sit. Id vero inde coniciunt, quod plures pagi in ejusdem Diœcesi, Ecclesiæque etiam in ipsa civitate a Græcis Presbyteris & Clericis possessæ, olim ritu Græco administrabantur, quæ postmodum Episcoporum vigilantia ad Latinum ritum sint redactæ: & ideo verisimile est quondam Episcopos Græcos huic Ecclesiæ præfuisse. Verum non multum urget hæc conjectura; fieri enim potuit, anteaftis temporibus, aut irruentibus hæreticorum persecutionibus, aut alias ob causas, Græcos huc adventasse, atque in hac civitate ejusque Diœcesi lares fixisse, uti etiam, variis temporibus ad alias Regni Neapolitani Urbes, in quibus erant Episcopi Latini ritus, confugerunt. Mihi vero longe probabilius videtur Episcopalem Uxenti Sedem constitutam eo seculo, quo Hydruntina Metropolis fuit erecta: unde ipse Ughellus primum in serie Uxentiorum Antistitem collocat Simonem Monachum Casinensem, cujus obitus dies memoratur 9. Kalend. Octobris in veteri emortuali Casinensis Ecclesiæ, tempus tamen quo vixerit ignoratur. Alii tamen non Simonem, sed Dominicum vocant, eumque Seculo XIII. vixisse credunt. Cathedralis Ecclesia Sancto Vincentio Martyri dicata est, cui Cantor & duo alii Dignitate fulgentes, novem Canonici, paucique Clerici inserviunt. Animarum curam Archi-

pres-

presbyter gerit. Duo in Urbe Viro-
rum, unicum Monialium, & aliquot
extant Laicorum Sodalitia. Diocē-
sis sex Oppidis, & octo Pagis con-

stat, atque in quatuordecim Parœ-
cias est distributa, quarum singulis
proprius Archipresbyter præest.

C A P U T XXXII.

Synopsis.

I. randusium nobilis Salentino-
rum Metropolis. Celebris
Brundusii Portus ejusque
opportunitas.

II. Varia Brundusii nomina. Præ-
cipui nominis etymon exponitur. Ur-
bis ac Portus figura. Arces ad utrius-
que presidium hinc inde constructæ.
Insula exadverso Portus sita.

III. De Brundusii primordiis di-
verse opiniones. Constat Urbem esse
antiquissimam, & Messapiæ caput.

IV. Priscum Urbis regimen. Ro-
manorum armis subacta & Colonia
deducta. Semper in eorum fide stetit.
A Saracenis eversa & a Roberto in-
staurata. Agri ejus fertilitas. Pa-
cuvius Brundusinus Poëta & Pictor.

V. Brundusium Jonii Sinus termi-
num esse, & Adriatici initium ali-
qui censent. Variæ de hac re senten-
tiæ inter se conciliantur. Jonii Sinus
vocabulum unde derivatum.

VI. S. Leucius seculo secundo Brun-
dusii Evangelium prædicavit. In ejus
Actis pro Theodosio Commodus est re-
stituendus. Tempus ejus Episcopatus
illustratur.

VII. Post S. Leucii obitum multi
Præsules, Martyres, & viri sanctita-
te celebres hanc Urbem nobilitarunt.
Urbe a Saracenis devastata Episcopi
Uriam confugerunt. Inde Brundusini
simul & Uritani Antiflites sunt ap-

pellati. Quo tempore Brundusii Me-
tropolis sis erecta.

VIII. Vetus & nova Brundusii Ca-
thedralis Basilica. Diocesis Brundusi-
næ loca.

IX. Hossunum unica Civitas Bru-
dusio Metropoli subjecta. Exordium
Sedis ejus Episcopalis latet. Cathe-
dralis Ecclesia ejusque Clerus.

X. Neritum antiqua & opulenta
civitas Salentinorum.

XI. De Neritinæ Ecclesiæ antiqua
origine Epiphanii Abbatis relatio ad Jo-
annem XXII. missa.

XII. Ex illa apparet Neritum non
pertinuisse ad Diocēsim Brundusinam.
Monasterii tamen & Urbis admini-
stratio interdum Brundusinis Episco-
pis concessa. Abbati dein utrumque
datum.

XIII. Legatus Apost. Monasterium
Neritonense reformat. Reformationis
capita recensentur.

XIV. Abbatia in Episcopatum con-
vertitur. Rursus Monachi restituti.
Abbas pleno jure Urbi & Diocēsi præ-
erat. Diocesis loca præcipua. Abba-
tie eidem subjectæ.

XV. Rursus Neritum in Sedem
Episcopalem erigitur, constituto primo
Episcopo Epiphanio Abbate. Eadem
Diocesis & Loca ipsi tributa quæ Ab-
bati parabant.

I. Elebris est altera Salentinorum Metropolis *Brundisium*, priscis temporibus splendida ac nobilis, cuius nemo veterum non meminit. Littoralis civitas est, ad Mare Hadriaticum sita, Via Appia, eoque producta, & portu insigni clara, ex quo Romanis tritissimus olim fuit in Græciam transitus. Huic portui parem non reperiri usquam fertur: quem Strabo ita describit: ⁽¹⁾ *In primis etiam Brundisii portus sua excellentia præstat: multi enim ore uno portus includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbantur, cum interni sinus excipiant, ut forma ipsa cervi cornibus simillima sit, unde & nomen inditum sit. Locus enim cum Urbe cervino capiti maxime est comparandus, nam lingua Messapiorum Brundisium cervi caput nominatur. Tum deinde navigationi ex Asia eundem portum satis opportunum esse subdit: E Græcia præterea navigantibus atque Asia longe rector Brundisium est navigatio. Itaque omnes quibus propositum est iter Romam, huc applicant. Quod de Græcia Strabo dixit, id ipsum & Cicero antea adnotaverat: ⁽²⁾ *Quum Brundisium iterque illud, quod tritum in Græciam est, non sine causa vitavissim; Kalendis sextilibus veni Syracusas; quod ab Urbe ea transmissio in Græciam laudabatur. Concinit etiam Plinius: ⁽³⁾ Ab Hydruntio in Græciam brevissimus erat transitus, ex adverso Appolloniæ Oppidi latitudine intercurrentis fressi quinquaginta millium non amplius. Et infra: Brundisium in primis Italiæ portu nobile, ac veluti certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica Urbe Dyrrachia CCXX.**

millium trajectu. Illud itaque præ aliis Brundisium maxima commendatione dignum habuit, testibus Strabone, Tullio, & Plinio, quod & Græcia, & Asia rectus esset ad Brundisium trajectus; omnesque huc deferrebantur, quibus Romam iter erat. Hinc Horatius lib. 1. Satyra 5. qua iter Roma Brundisium usque delineavit, inter cetera dixit:

Brundisium longe finit chartæque viæque.

Brundisium idcirco Romani magno semper in pretio habuerunt, quod ejus portus omnibus Italiæ esset opportunior, ut inde in Græciam Asiamque penetrarent. Immo si Zonara credimus, hoc consilio bellum in Apulos, Salentinos, Calabrosque excitarunt, spe Brundisini portus potiundi: ⁽⁴⁾ *Eo tempore, inquit, autem opibus Romani drachmis aureis uti ceperunt. Deinde Regioni, quæ nunc Calabria dicitur, bellum intulerunt: id crimini dantes, quod Pyrrhum receperunt, sociosque infessissent; at revera ob eam causam, uti Brundisio potirentur, propter portuum commoditatem, & facilem Illyricum, & Græciam trajectum; eodem enim vento spirante & soloere ex eo portu, & in eundem adpellere licet.*

II. Hæc porro civitas variis nominibus ab antiquis Scriptoribus appellatur: *Brundisium* Tullio, Straboni, Plinio ac veterum plerisque dicitur, quibus & Lucanus assentitur lib. 2.

Brundisii tutas Magnus conscendit in arces.

Quibusdam vero *Brundisium*; Ptolemæo *Brendesium*; Stephano *Brentesium*; festus itidem asserit: *Brundisium* quidam Poetæ brevitatibus causa *Brendam* dixerunt. Sed hujusmodi

no-

(1) Strabo lib. 6.

(2) Cicero in Philippica I.

(3) Plinius lib. 3. cap. 11.

(4) Zonaras Annal. lib. 3.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2059

nomibus, quæ paucorum sunt, antiquatis, unicum deinde, quod proprium ac vetustius, nempe *Brundisium*, apud omnes obtinuit. Ejus ethymon ex Strabonis sententia, a forma cornu, seu capitis cervini, quam Urbs portusque præferunt, derivatur: *Locus enim cum Urbe cervino capiti maxime est comparandus; nam*

lingua Messapiorum Brundisium Cervi caput nominatur. Juxta aliorum tamen versionem Strabonis verba e Græco sic Latine vertuntur: *Locus enim cum ipsa Urbe maxime cervini capitis speciem habet, quod Messapiorum lingua Brention dicitur.* De ejusdem Urbis situ Lucanus hæc innuit: (1)

. curvique tenens Minoia testâ
Brundisii, clausâ ventis brumalibus undas
Invenit & pavidas hiberno sidere clasies.

Curvum vocat *Brundisium*, quia semicirculi exhibet speciem, atque, ut ex Strabone vidimus, Cervini capi-

tis cornua porrigentis figuram: quod & idem Lucanus de eadem Urbe loquens hisce carminibus indicat.

Hanc latus angustum jam se cogentis in arctum
Hesperia, tenuem producit in æquora linguam,
Hadriacæ flexis claudis quæ cornibus undas.

Tenuis Lingua vocabulo indigitat Brundisii Promontorium, de quo Livius mentionem facit, cum refert: (2) *Cleonymum Ducem Lacedæmonium, prius, quam conflegendum esset cum Romanis, Italia excessisse, circumvectum inde Brundisii Promontorium.* Hic extremum Italiæ terminum nonnulli posuerunt, atque in iis Silius lib. 8.

*Nec non Brundisium, quo desinit
Italia tellus.*

Ex antea memoratis Strabonis Lucanique verbis liquet, Brundisium Promontorium duobus cornibus in mare protensum, hinc inde Urbem claudere, in quam per mediterranea ingredientibus primum Arx satis munita occurrit, atque ex utroque latere maris undæ in duo cornua distrahæ, simul dein inter se, sub ipsa Urbe junguntur, eamque veluti Peninsulam efficiunt. Portum appulsi liquido apparet, duo illa cornua inter Urbem terramque, cui

illa adhæret, tantæ latitudinis esse ac profunditatis, ut majorum etiam navium classem, quantumvis maximum tuto & commode idem Portus continere possit. Ad hujus perangustum ostium binæ hinc inde Arces sunt constructæ, quarum altera alteri opponitur, nec multum inter se distantes, adeo ut inter utramque ducta catena ferrea Portus possit concludi. Ex hoc autem Portu, in alterum ampliorem fit transitus, qui continuato utrimque ambitu, late, tuto tamen extenditur. Ad hujus dexteram assurgit Turris, vulgo *del Cavallo* dicta; ad sinistram vero altera pariter Turris cernitur, hodieque *della Pena* nuncupata. Tertio circiter ab Urbe lapide, medio e perago, ex adverso Ostii prioris Portus, emergit Scopulus, 1000. pass. longitudinis, & 500. latitudinis habens, cui Arx valida insidet, a Ferdinando Aragonio I. Neapolis Rege constructa, quæ utriusque Portus Ostia

E e e e 2

tue-

(1) Lucanus lib. 5. Pharsal.

(2) Livius Dec. 1. lib. 10.

tuetur: *Castrum Insula* appellatur. Circa eundem Portum, in ipsa tamen Urbe, binas ingentis molis columnas attolli Leander narrat.

III. De primis Brundusii conditoribus diversæ sunt auctorum opiniones. Lucanus carminibus antea relatis innuere videtur, Brundusium a Cretensibus, Minoe ipsorum Duce fuisse ædificatum, dum vocat *Minoia tellus Brundusii*. Herodotus tamen Historicis omnibus, quos habemus, antiquior, de Uria quidem id affirmat, sed de Brundusio prorsus silet; ait namque: *Hyrium, sive Uriaque medio inter Brundisium, Tarentumque itinere situm Oppidum, a Cretensibus esse conditum, qui a Classe Minois in Siciliam profecta eo exagitati erant: opportunus autem erat hic locus id ipsum asserendi de Brundusio, si a Minoe ejusque sociis Cretensibus fuisset conditum: nisi forte Lucanus velit, hanc Urbem prius ab aliis constructam, postmodum a Minoe & Cretensibus fuisse habitatam*. Pompeius Trogus lib. 12. refert, Brundisium ab Ætolis Diomedem in Apuliam secutis conditum; sed cum inde ab Apulis pulsi essent, Oraculum consulentes responsum accepere, se perpetuo manuros eo loco, quem reperissent. Quare missis ad Apulos Oratoribus, eos rogarunt, ut patriam sibi restituerent, alioquin vi eam caperent. Sic enim Oraculum jubere. Sed Apuli hoc numinis responso audito, illud aliter interpretati, Oratores interfecerunt, atque in ipsa Urbe tumularunt, ut ibi perpetuo habitarent. Stephanus vero de Brundusii origine, quod Brentesium vocat, hæc tradit: *Brentesium Urbis Italie, ad Hadriaticum mare a Brentho Herculis filio appellata: vel quia portuosa est; quippe uno ore complures includuntur portus: unde quod figuram capitis cervini habeat, nomen*

ei quaesitum. Brention enim Messapiis dicitur caput Cervinum, ut auctor est Seleucus, *Glossarum* lib. 11. *Gentile est Brentesium*. Ceterum Strabo de Brundusii origine nihil certi affirmare ausus, hæc dumtaxat ex aliorum sententia scribit: *(1) Cum autem dicat Herodotus, Uria in Japygia esse, quam Cretenses edificavere, & Minois classe in Siciliam navigantis errabundi, aut hanc ipsam accipianus oportet, aut Veretur. Brundisium, Cretenses habitasse, memorie proditum est, qui & Gnosso cum Theseo discesserunt. Postea alios & Sicilia cum Japyge digressos, nam utroque modo fama est cum una permanere nollent, in Boatiam discessisse, tempore autem posteriori, civitas regia potestate gubernata, non parvam agri portionem ab Phalanto ac Lacedæmoniorum violentia perdidit, cum tamen ejectum, a Tarento Brundusini acceperunt, ac deinde vita functum eximie honore sepulture decoraverunt*. Ex tanta opinionum diversitate, atque iis Strabonis verbis, id unum velut indubitatum colligere licet, Brundusii originem esse antiquissimam, totiusque Messapiæ Peninsulæ caput fuisse, ac Regiam Sedem, quo tempore Phalanthus, ejusque Socii Lacedæmones partem Brundusini agri, indeque Tarenti Oppidum occuparunt.

IV. Initio Brundisium proprio Regi paruisse Strabonis verba nuper relata declarant. Postmodum Reipublicæ formam assumpsisse videtur, præsertim quo tempore Pyrrhus Rex Epirotarum a Tarentinis accitus in Italiam venit, gestisque adversus Romanos bellum. Hujus belli occasione Brundisium, uti & universam Salentinorum Regionem Romanorum Reipublicæ accessisse jam antea ostendimus, & diserte tradunt Zonaras supra laudatus, Lucius Florus in Liviana

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2061

na Epitoma, lib. 13. & 14. itemque Histor. lib. 1. cap. 20. ubi ait: *Salentini Picentibus additi, caputque Regionis Brundisium inclito portu M. Attilio Duce*. Urbis situs, & portus opportunitas postmodum excitarunt Romanorum animos, ut Brundisium coloniam deducerent; ii siquidem jam suo damno intelligebant, quanto sibi præsidio portus esset. Porro deducta est Colonia ann. U.C. 510. A Manlio Torquato, & C. Senipronio Blaso secundum Coss. deductam Testis est Livii Epitomator lib. 19. *Colonia, inquit, deductæ sunt, Fregellæ, in Agro Salentino Brundisium*. Ante secundum Bellum Punicum hoc factum refert Paternulus: (1) *Initium belli Punici Firmum, & Castrum colonis occupata, & post annum Æternia, postque XXII. annos Ætulum, & Alitrium, Fregellæque post biennium, proximoque anno, Torquato Semprioque Consulibus, Brundisium*. Cicero ejusdem Coloniam mentionem faciens, natalem ejus diem nonas Sextilis fuisse, in Epistolis ad Atticum scriptum reliquit: (2) *Pridie Nonas Septembris Dyrrachio sum profectus. Brundisium veni nonis Sextilibus, ubi mihi Tulliola mea fuit præsto natali suo, qui casu idem natalis erat & Brundisinae Colonie, quæ res animadvertsa a multitudine, summa Brundisiorum gratulatione celebrata est*. Ferente secundo Bello Punico, cum Annibal proditione civium Tarentum occupasset, pluraque Salentinorum Oppida ei se dedidissent, Brundisium in fide Romanorum stetit, atque inter octodecim Colonias, quæ labentium Reipublicæ opem adversus Carthaginenses contulerunt, a Livio Decad. 3. lib. 7. alias 27. enumeratur. In Liviana Epitoma legimus: (3) *Cn.*

Pompeium ad Brundisium obsessum a Cesare, & præsidii ejus cum magna clade diversæ partis expugnatæ obsidione liberatum, transito in Thessaliam bello, apud Pharsaliam acie victum esse. Romanorum diu paruit Imperio, donec in Græcorum venit potestatem: captum deinde a Saracenis funditus eversum est; quibus pulsus, Lupus Protospatha Catapanus jussu Imperatoris Constantinopolitani restituere coepit, circa annum Domini 980. Robertus vero Guiscardus Normannorum Dux hac Urbe potitus, cum ipse, tum ejus posteri Commites, ac Reges Siciliae per annos multos illam ampliavere. Ab iis vero ad alios Principes transit, qui deinceps Regnum Neapolitanum obtinuerunt. Nusquam tamen pristinam amplitudinem dignitatemque recuperavit, hodieque infrequens populo est, atque ædificiis minus culta. Hujus autem calamitatis causam Raticanus apud Leandrum in cives reiicit, qui intestinis factionibus mutuo se lacerantes, igne & ferro patriæ magis quam hostibus nocuerunt. Pristinæ tamen dignitatis & amplitudinis jacturam compensare videntur bona ex ejus agro ac proximo mari provenientia. Ager quippe fertilissimus est, quem Strabo præfert Tarentino dicens: *Brundisini Terram Tarentinis meliorem habent: illa enim tenuis quidem, ceterum fructuum bonitate præcellens, nam & mel ejus, & vellera vehementer laudantur*. Mari quoque potitur pisculento, cæloque clementissimo. Auxit Brundisii famam præcis temporibus M. Pacuvius Brundisius Poëta, Tragediarum Scriptor, anno 600. U.C. Ennii Poëtæ ex Sorore nepos. Romæ picturam exercuit, ac fabulas vendita-

(1) Paternulus lib. 1.

(2) Cicero ad Attic. lib. 4. epist. 1.

(3) Livii Epitoma lib. 3.

2062 Orbis Sacer & Profanus

tavit: inde Tarentum transgressus, & Plinius lib. 35. cap. 4. Ejus Epitaphium extat apud Agellium lib. 1. cap. 24.

*Adolescens, tametsi properas, hoc te saxum rogat,
Ut se aspicias, deinde quod scriptum est legas:
Hic sunt posite Pacuvii sita & Marci
Offa: hoc volebam nefcius ne esses. Vale.*

Hic, ut Quintilianus ait, gravitate fuit, citra nitorem tamen. De illis sententiarum, pondere verborum, Horatius. authoritate personarum clarissimus

..... aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti.

Ejus lectione & imitatione antiquarii multum delectabantur. Unde Persius Satyra I.

*Sunt quos Pacuviusque & verrucosa moratur
Antlopa, erumnis cor luctificabile fulta.*

Quo & Martialis lib. 11. alludit:

*Attonitusque legis terrarum frugiferarum,
Accius & quicquid Pacuviusque vomunt.*

Inter Pacuvii opera Plinius enumerat Templum Herculis Romæ in Foro Boario positum, quod ille depinxit.

V. Brundisium Jonii Sinus terminum esse, & Hadriatici Maris initium, censet Volaterranus in suis Commentariis Urbanis: quod & Plinius indicare videtur. At Ptolemæus demonstrat, Apuliam Peucetiam Dauriamque positam esse ad Sinum Jonium, qui Gargano monte terminatur, ibique Hadriaticum mare incipit. Ex adverso Agathias asserit, Jonium Sinum ab Hydrunto exordiri, atque ad Pisaurum usque Urbem excurrere: ⁽¹⁾ *Leubares*, inquit, *quod reliquum erat, exercitus ductans, Apuliam, & Calabriam petit, & ad*

usque Hydruntem Urbem processit, quæ supra litus insidet Hadriatici maris, unde Jonius incipit Sinus. Et paulo post: *Uldach unus, qui ad Pisaurum junctis exercitibus stationem habebant, & saltum insederant, ubi prævios hostium equites conspexere in ipso littore Jonici Sinus, iter habentes.* Leander Ptolemæo adhaerens, Sinum Jonium vocari existimat quicquid pelagus est inter Brundisium, & Montem Garganum, hicque definire; Hadriaticum vero mare inde incipere. Verum ii auctores inter se facile poterunt conciliari, si animadvertamus, interdum apud veteres Jonium Sinum, pro Hadriatico mari accipi. Sic Thucydides lib. 1. per *Jonium Sinum*, id mare intelligit, quod aliis

Ha-

(1) Agathias lib. 1.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2063

Hadriaticum dicitur, idemque sæpe Jonium appellatur, & est pars Jonii maris. Unde Palmerius exponens illud Lucani carmen:

. . . *Jonias vergens Epidamnus in undas:*

Afferit, aliquando unum mare pro altero pont. Hinc plures Jonium nomen ultra Acrocerania Dalmatiam versus extendunt, licet alii Acrocerania fecerint terminum Jonii & principium Hadriatici maris. Sic Theophrastus Hist. Pl. lib. 8. cap. 6. Apolloniam vocat Urbem, *quæ est ad Jonium*: quod repetit, de Causis Plant. lib. 3. cap. 2. Pari modo loquuntur Conon apud Photium, de eadem civitate verba faciens; Appianus Civilium Bellor. lib. 5. Dio lib. 40. de Octavio Augusto, qui bellum in Dalmatia gesserat, agens, Dalmatiam manifeste ad Jonium ponit. Quemadmodum ergo Appianus vocat Hadriaticum mare, Jonium recessum; sic Thucydides, Agathias, & alii vocant *Jonium Sinum*. Ceterum *Jonium Magnum*, ut illud Virgilius lib. 3. *Æneid.* appellat, multum extendebatur inter Peloponnesum, & Italiam, ac plures comprehendebat Sinus, ut Corinthiacum, & Hadriaticum. Jonium vero anguste sumptum Acroceraniorum montium promontorio finiebatur. Quod autem ad *Jonii Sinus* nominis rationem attinet, non satis convenit inter Scriptores: Leander Annii Viterbienus Commentar. in Berosum illeus, ab Io Naulochis Apuli filia id nominis derivatum putat: ea quippe mulier inhoneste vivens, ac secus vias palam sui corporis copiam faciens transseuntibus ab Hercule interfecta secus hujus maris littus, eodem nomen imposuit: idque Annii etiam Solini auctoritate confirmat. At Solinus ab *Jona*, extrema Ita-

liæ regiuncula hoc vocabulum repetit: est autem *Jonica* regiuncula tractus magnæ Græciæ in Italia, circa Crotonem Urbem. Didymus *Mare Jonium* dictum existimat ab *Jonio* quodam Dyrrachii filio, quem Hercules cum imprudenter occidisset, in mare proiecit, ut memoriam ejus propagaret. Æschylus & Lycophron ab errore Jus, Inachi filiz: alii ab Jonum naufragio: nonnulli ab *Jone* quodam Hadriæ patre, qui deinde Mari Hadriatico nomen fecit, vocabulum deducunt.

VI. Sed nunc ad excellentiora Brundusii decora exponenda progrediamur oportet, Ecclesiæ nimirum, ejus primordia. Secundo Christiani nominis seculo, a Sancto Leucio civive Alexandrino Brundisium Evangelii luce fuisse illustratum, ejus Acta, & ipse Ecclesiæ Brundusinæ antiqua monumenta testantur: ex quibus ejusdem Beati Antistitis Vitam descripsit Philippus Ferrarius, itemque ex Breviario antiquo Capuano, nec non ex Lectionibus ejusdem Sancti Leucii, quæ in Ecclesiâ Brundusina recitari solent, eamque hic exhibendam reor: (1) *Sanctus Leucius Alexandria natus, & Epheesus dictus, mortua Matre, decennis una cum patre Monasterium Sancti Hermetis, Theodosio Imperatore (melius Commodio Imperatore) ingreditur, & literas discit, brevique disciplina, ac obedientiæ virtute, omnibus antecellit. Cum autem in festo Beatissima Deipara Virginis, & patri ex hac vita migratio, & filio ad Urbis Brundusinæ heresim extirpandam profectio in somnis fuisset denunciata, Leucius desuncto patre cum aliquot Clericis Brundisium venit, apud Amphitheatrum prope Urbem moratus, ubi ad se venientes Christianam fidem docebat, & Sacro Lavacro regenerabat. Quo tempore Urbis in*

(1) Ferrarius in Catal. ad diem 11. Januar.

2064 Orbis Sacer & Profanus

in qua biennio non placrat, maxime affligebatur. Cujus Præfectus nomine Antiochus, Leucio, si pluviam Urbi impetrasset, se in Christum crediturum pollicetur. Leucius itaque Clero, & Christianis convocatis vix suspiciens in cælum, & Sanctis Litanias decantare capit, cum copiosissimus imber descendit, quo miraculo Præfectus, ac viginti septem millia populi Baptismum susceperunt: Basilicamque in Urbis medio in Dei Genitricis, ac D. Joannis Baptiste honorem construxerunt. Cum vero omnes in fide confirmasset, ac munus Episcopale aliquandiu sanctissime administrasset, plenus meritis suum Domino reddidit spiritum, & in eo loco, ubi e navi ad Urbem descenderat, humari voluit. Hactenus Ferrarius; qui tamen ingenue fatetur, Sancti Leucii Acta indigere censura. Baronius quoque in Notis Martyr. Rom. ad diem 11. Januarii, asserit: Acta ejus ab eadem Ecclesia accepta, erroribus quidem sententia ob maximam, tum in personis, tum etiam in tempore discrepantiam. Ejusdem Divi Acta recitat Bollandus Tom. I. mensis Januarii, die 11. quæ quidem cum ceteris, ut ipse affirmat, correctione indigent; & cum Michaële Monacho videtur sentire, Leucium sub Commodio Imperatore vixisse, non vero Theodosii Imperatoris ætate, ut ex Actis S. Eugenii facile potest colligi. His autem Ughellus ad stipularem censet Diptycha MSS. apud ipsum, Brundusiorum Antistitem, quæ habent, Brundusinis Leucium jus divinum dixisse Anno Christi 164. sedisse vero annis octo. Ceterum Lucentius in Leucio notat, Ughelli Historiam, ex Ferrario desumptam, de Leucio Monasterium S. Hermetis ingressum, Theodosio imperante (melius Commodio Imper.) in neutro admittendum: cum enim hunc Leucium post diu exactam Monachi vitam Brundu-

sium adventasse omnium consensus sit, anno salutis 164. haud decennis puer commensurasse potuit Imperium sive Commodi, sive Theodosii, cum hic a Gratiano Augusto creatus primum fuerit Imperator Orientis anno 379. alter vero demortuo Patri M. Aurelio successerit anno 180. Nam Antonino Pio subrogati sunt in Imper. M. Aurelius, & L. Verus: quorum nomenclatura apud antiquos diversa, erroris etiam quandoque, occasio fuit Ecclesiasticis Scriptoribus: nec Commodi additum absuit a L. Vero. Ita Lucentius. Cui & ego libenter assentior in eo, quod asserit, Theodosii Imperatoris ætatem, Leucium longe antevernisse: annum itidem 164. nequaquam respondere Commodi Imperio, si hoc nomine ille intelligatur, cui proprie & communiter a Scriptoribus Commodi appellatio tribuitur. Nam Marcus L. Aurelius Antoninus Verus, cognomento Philosophus, successit Socero Antonino Pio, statim post hujus obitum, qui contigit anno 161. ut videre est apud Pagium, ibidem n. 2. & seqq. Marcus L. Aurelius eodem anno consortem Imperii declaravit L. Ælium Commodum Verum, cui Lucillam filiam uxorem dederat: ac tum primum duo hi æquo jure Imperium administrarunt: qua de re idem Pagius ad ann. 147. num. 16. & ad ann. 161. num. 4. Obiit L. Ælius Commodus Verus anno 169. Decembri exeunte. Post hujus obitum Marcus Aurelius L. Aurelium Antoninum Commodum, Filium suum, in consortium Imperii affecit, anno 176. quod ibidem num. 3. Pagius demonstrat, & Baronius ad ann. 178. Marco autem Aurelio vita functo anno 180. sicuti Tertullianus in Apologetico, & Dio testantur, L. Aurelius solus imperavit usque ad an. 192. quo interfectus fuit. Igitur S. Leucius

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2065

cius cum sub Commodo Monasterium ingressus dicitur, non anno 164. sed post annum 176. contigerit necesse est. Ceterum quia Commodi nomen etiam L. Aelio Vero tributum legimus, & ipse Lucentius minime diffidetur, de hoc fortassis Sancti Leucii Acta, & relata ab Ughello ejusdem Historia loquuntur: sicque verum esset, quod tradunt, Sanctum Leucium anno 164. Commodi Imperatore Monasterium una cum patre ingressum; siquidem L. Aelius Commodus Verus jam ab anno 161. in consortium Imperii ascitus fuerat, nec nisi anno 169. diem ultimum explevit. Quare juxta hanc explicationem nihil vetat, Leucium decennem in S. Hermetis Monasterium fuisse receptum, aliquot vero annis transactis jam pueritiam & adolescentiam emensus, sub Commodo principatu, quod Bollandus indicat, Brundisium adventasse. Quo autem Commodi anno huc appulerit, aut quo anno ad Deum migraverit, ignoratur. Illud in ejus Actis proditum est, plurimis eum in Vita & post mortem miraculis claruisse, atque eo loci, ubi primum Brundisii oram appulit humari voluisse. Ejus Reliquias Brundisio Tranum, inde Beneventum, earumque dein partem Tranensibus, & Brundisinis redditam, refert Ughellus.

VII. A Sancti Leucii obitu Brundisiam Ecclesiam rexerunt Leo Alexandrinus ejus socius ac Discipulus; dein Sabinus pariter Leucii discipulus; huic Eusebius; Eusebio autem Dionysius successerunt, ambo S. Leucii Diaconi, virtutum splendore, & Pastoralis sollicitudine insignes. Eandem postmodum illustrarunt Sanctissimi Præfules Aprocus, Pelinus in Juliani Apostatae persecutione, una cum Sebastio, & Gorgonio apud Corfinium pro Christi nomine

Pars II. Vol. III.

Martyrii laurea coronatus, die 5. Decembris, cujus mentio habetur in Martyrologio Romano, & Notis Cardinalis Baronii, ad eandem diem: Vitam vero Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italix, & prolixiorum Ughellus Tom. IX. a col. 14. ad 39. ediderunt & Sanctus Cyprius, Hildarii filius, in Sancti Basilii Magni disciplina prius educatus; deinde S. Pelini alumnus, peregrinationis comes, persecutionis particeps, ac tandem in Brundisina Sede Successor: de quo Sancti Pelini Acta, diptyca MSS. Brundisinx Ecclesiæ apud Ughellum, & Ferrarius ex catalogo SS. Neapolitan. ad diem 5. Decembris, agunt. Is vero ordinatus Brundisii Episcopus Templum Sancto Pelino Episcopo & Martyri ac Præceptori suo extruendum curavit, diuque Ecclesia Brundisina sanctissime administrata, beato fine quievit. Occupato post aliquot seculum a Saracenis Brundisio, ac pæne a fundamentis everso, ejus Antistites Uriam se receperunt; quo ex tempore Brundisini & Uritani Episcopi sunt denominati, etiam postea quam Uria a Saracenis fuit incensa. Instaurato dein Brundisio, cum illuc proprii Præfules reversi essent, ibique morarentur, nihilominus titulos utriusque Ecclesiæ, scilicet Brundisinx ac Uritanæ retinuerunt; quod Romani Pontificis potestate unio ambarum Ecclesiarum facta fuerit; quæ quidem permansit usque ad tempora Gregorii XIV. Pontificis Maximi, qui illam dissolvit, uti infra suo loco dicemus. Quo tempore Brundisium Græcorum Imperatoribus paruit, ejus Præfulem a Patriarcha Constantinopolitano Archiepiscopi titulo fuisse auctum nonnulli tradunt; & quidem in antiquis Græcorum Notis eo titulo ornatum deprehendi. Sed hoc citra jus legitimum

FFFF

mum

2066 Orbis Sacer & Profanus

mun a Patriarcha CP. factum jam antea ostensum fuit. Quare Brundusinus Antistes tunc jure Archiepiscopi dignitate potiri coepit, cum legitima Romani Pontificis auctoritate ad illam est provectus. Primus autem Brundusinus Archipræsul in Catalogo, quem Ughellus adornavit est Eustachius, quem circa ann. 1060. sedisse affirmat.

VIII. Quod attinet ad Cathedralē Brundusii Basilicam illic priscis temporibus erectam: cum Sanctus Leucius ibidem sedet, lubet hoc loco Lucentii sententiam exponere. Afferit nimirum a B. Leucio Templum Soli & Lunæ ab Ethnicis olim dicatum, prius Christiano ritu expiatum, in honorem Deiparæ Virginis & S. Joannis Baptiste fuisse conversum; atque in illo nobili stru-ctura Sacrum Fontem positum. Stetit hanc molem annis fere 1500. corruisse vero dum ejus materies transiit in ædificium FF. Capuccinorum: ex hac autem sacra æde divina jura Leucium dixisse populo. Ad æthera sublato Leucio, Urbis Toparcha & Populus eo in loco, ut ipse ante obitum mandaverat, eidem excitavit Sepulchrum ubi cum primum venit Brundusium, pedem e navi secus litus posuerat. Erexere ibidem Templum ejus nomini, quod a Canusino Episcopo consecratum, aliquando Brundusinis Episcopis pro Cathedrali inservivit. Venerandæ antiquitatis faciem hætenus servat in eo arcuati operis fornix, quæ inter alias maxime insignis, ex divina dispositione ad terrorem Dæmonum olim collucebat, cujus dein memoria deperit. Ubi vero antiquissimum hoc Templum suum transiit Cathedralis titulum intra civitatis mœnia, haud priscæ Matris Ecclesiæ majestatem deposuit, adeoque novus quisque Brundusinus Ar-

chipræsul cum primum ad hanc suam Sedem accedit, solemni occurſu in hac Sancti Leucii primæ Cathedrali excipitur, & initia possessionis sui Præsulatus habet: ubi itidem singulis annis Kalendis Maii Brundusinæ civitatis Archipresbyteri & Abbates omnes non exempti Archiepiscopo obedientiam præstant. Publicis in monumentis Proto-Cathedralis nomen præfert, ejusque cura Beneficiario jure ad Metropolis pro tempore Archidiaconum spectat. Nova Cathedralis, seu Metropolitana Basilica, quæ huic successit in Urbis Sinu, Rogerium primum Siciliæ Regem auctorem habuit, circa annum 1140. Hæc refert Lucentius: qui recte observat, Ughellum deceptum fuisse a Mario Freccia lib. de Feudis, dum narrat, hanc Ecclesiam fuisse consecratam ab Urbano II. Anno 1088. quod quidem rei veritati non est consentaneum ex temporis discrepantia: ipse vero Lucentius verisimile putat, consecratam fuisse a Bailardo ejus temporis Antistite. Ad fores quippe Templi in marmore exarati versus prostant legentibus, qui Regi Rogerio & Archipræfulei Bailardo blandiuntur. Nova autem hæc Basilica a Rogerio excitata Divos Tutelares ac titulares veneratur Deiparam Virginem, & Sanctum Theodorum Martyrem, cujus Lipsana ex Amasia Brundusium translata honorifice servat. Porro hic Theodorus Martyr, una cum S. Leucio Urbis est Patronus. Sacris in hac Basilica dant operam 23. Canonici, & propius adsunt Archiepiscopo quatuor dignitate conspicui, ex quibus Archidiaconus primus est ab Archipræfule, cui etiam Animarum cura incumbit. His accedunt quamplures alii ex Clero in divinis eidem Ecclesiæ inservientes. Præcipui quoque decoris est Brundusini Cleri Do-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2067

Donatio Castrî *Orieæ* ex liberalitate Regis Ferdinandi II. quam ratam haberi voluit successor Fridericus. Caret Cathedralis utraque Præbenda, Theologali scilicet, ac Pœnitentiaria, nec non Seminario Clericorum. Præter Cathedralē est in Urbe altera Parochialis Ecclesiā. Multis hæc civitas excolitur Regularium Cœnobiis, ac duabus Sanctimonialium sacris septis.

Diœcesis Brundusina hodie non admodum ampla est. Præcipua ejus loca sunt, *Mefagna*, *Celino*, *Guagnano*, *Salice*, *Veglie*, *Tuturano*: duo item Oppida, *Sancti Donati*, & *Sancti Pancratii*; horum vero duorum, etiam quo ad temporale jus, Archiepiscopus est Dominus. Amplissimam tamen olim fuisse Ughelli Continuatores & Scholiastes asserunt; ex ejus quippe gremio prodixisse affirmant Episcopales Sedes Uritanam, Hostunensem, Neritonensem, & Monopolitanam. At de Hostunensi, ac Neritonensi fortassis id quispiam inficias ibit, si vera sunt, quæ de iisdem ipsi Continuatores referunt propriis earumdem locis. Vetustissimas quippe esse hujusmodi Sedes narrant, ac proinde difficillimum est in tanta, temporum vetustate dignoscere, ad quam initio Diœcesim pertinerent. Brundusina Metropoli unicus Hostunensis Episcopus Suffraganeus est, de quo nunc agere incipimus.

IX. *Hostunum*, vulgo *Ostuni* Salentinorum, nunc Hydruntinae Provinciæ civitas, ad Orientem exiguo Colli imposita, 2. milliar. ab ora Maris Hadriatici distat, inter Brundisium ad Ortum, & Monopolim ad Occasum. Nemo veterum ejus meminit. Leander illam inter Mediteraneas Apuliæ Peucetiæ Urbes collocat, & licet parvam, populo tamen frequentatam esse affirmat. Ager Hostunensis ferax est olei, vini, amy-

gdalarum, silvasque ad venatum aptissimas nutrit. Episcopatus fede ornata est hæc civitas; sed sicuti ipsius originis, ita & Ecclesiæ exordii nulla apud Scriptores memoria reperitur. Unus Benedictus Melazius ejus Episcopus, apud Ughelli continuatores Tom. IX. col. 46. tradit, ante Gregorii Magni tempora Hostunum Episcopatus Sede fuisse donatum; sed Græcorum schismate, belloque vastatis omnibus, veterum Episcoporum memoriam periisse. Sed mihi hoc creditu difficile est, cum a seculi septimi initio, quo Sanctus Gregorius ad Superos evolavit, usque ad annum 1071. quo Dattus Episcopus Hostunensis interfuit dedicationi Ecclesiæ Casinensis ab Alexandro II. celebratæ, nullum alterum ejusdem Urbis Antistitem in Conciliorum Actis, aut aliis Ecclesiasticis monumentis reperiri datum sit. Si quidem in serie Hostunensium Præsulum ab Ughello concinnata, primo loco idem Dattus ponitur; quamquam ipse Ughellus ibidem asserat, hunc Dattum non fuisse primum hujus Ecclesiæ Episcopum, sed primum ejus memoria ad nos pervenit. Nisi forsitan toto eo temporis spatio, quo Græci Apulia, Hydruntina Provincia, & Calabria potiebantur, Hostunenses Antistites Græci fuerint, & Græcorum schismate impliciti, atque adeo nullis Latinorum Conciliis interfuerint. De his tamen fides sit penes Benedictum Melazium, cujus dictis nihil detractum volo. Cathedralis Basilica Deiparæ in Cælum Assumptæ sacra, Sanctorum Blasii Episcopi & Martyris, ac duorum Innocentium Reliquiis exornatur: ubi 44. Canonici, ex quibus quatuor Dignitate emicant, nempe Archidiaconus, Cantor, Archipresbyter, & Thesaurarius, divinum pensum perurgent.

F f f f 2

In-

Inter Canonicos porro enumerantur Theologus, & Pœnitentiarius. His vero accedunt aliquot Diaconi, & Subdiaconi, qui conjunctim Capitulum constituunt. Intra mœnia præter Cathedralē una tantum extat Parochialis Ecclesiā; quatuor vero recensentur Virorum Cœnobīa, unicūq; Sanctimonialium septem, pluraque Laicorum sodalitia. Diocesis angusta quatuor tantum Pagis, ac totidem Parœciis constat.

X. *Neritum* Urbis Salentinorum, nunc Hydruntinæ Provinciæ, apud oram Sinus Tarentini, inter Aletium, & Callipolim, in planitie sita est, vix 2. aut 3. milliar. ab ora Sinus Tarentini, 7. a Callipoli in Boream, 13. ab Aletio in Africum, 25. a Brundisio in Meridiem; 40. a Tarento in Eurrum recedens; nunc vulgo *Nardo* appellatur. Vetustissima est, Ptolemæo memorata, cujus populi Plinio *Neritini* dicuntur. Populosa admodum est, atque opulenta; agrumque obtinet feracissimum omnis generis fructuum, olei præsertim, vini, ac malorum citrinorum, ut videre est apud Leandrum in descriptione Italiæ. Post Livii & Strabonis ætatem ædificatam, aut saltem ex pago aut oppido in Urbem crevisse inde coniectio, quod neuter eorum, nec qui ipsi aut tempore antiquiores, aut cœvi fuerunt, ullam de illa mentionem fecerint, primumque apud Ptolemæum & Plinium nominata occurrit. De Neritonensi Ecclesiā Ughellus perpauca adnotavit ex Anonymo Scriptore, cujus verba recitat Tom. I. a col. 1110. ad 1112. quem quisque consulere poterit. Catalogus Episcoporum ab ipso editus multis scatet mendis: quare Julius Ambrosius Lucentius in sua *Italia Sacra Historiam de veteri & recenti Neritonensi Ecclesiā Statu*, ex vetustis & authogra-

phis monumentis a Joanne Epiphanio Neritonensium Abbatum postremo, nec non Capitulo & Monachis Ordinis Sancti Benedicti, alteius longe accuratiorem ante annos trecentos descriptum, atque ad Joannem XXIII. Summum Pontificem missum diligentissime exornavit. Dissertationem quoque *de Neritinis Episcopis* Petrus Polydorus condidit. Prædictus vero Joannes Epiphanius Abbas de Origine Neritonensis Ecclesiæ hæc ad Joannem XXIII. scripsit.

XI. *Neritoni Urbis in Salentinis fundatione antiquissima, jam inde ab Apostolorum temporibus fidem Christi recepit, simul cum multis aliis hujus Provinciæ civitatibus, quemadmodum testatur antiquus liber inscriptus: Japygiz Chronicon; & propria Neritonensis Urbis Historia, quæ in publico Civitatis Palatio, & in nostro Archivo conservatur. Major Ecclesiā ejusdem civitatis Neritoni Assumptionis Beatæ Virginis insignita vocabulo est antiquissima, & de ea expressa fit mentio ante quingentos annos, tam in Literis Apostolicis, quam in diversis Privilegiis Principum Longobardorum. Addit præfatus Epiphanius, in iisdem vetustissimis Scripturis mentionem fieri de hac Ecclesiā, tanquam de re antiquissima, & quæ per plura secula antea extiterat. Per quæ antiquissima secula, quando universa ista Provincia Græcorum Imperatorum, Orientis parebat Imperio, hæc eadem Ecclesiā erat Cathedralis, & suos proprios habebat Episcopos. An autem, ipsi fuerint Latini, vel potius Græci, nescimus. Neque etiam certo nobis constat hujus antiqui Neritonensis Episcopatus origo, progressus, & extinctio. Illud solum certissimum ex Abbatibus nostræ Ecclesiæ Archivo apparet, quod sub Romano & Summo Pontifice Pau-*

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2069

lo adhuc perseveraverunt in illa Episcopi. Habetur enim ad hodiernum usque diem Originalis ipsius Pauli Papae Epistola ad Clerum & Populum Neritoni sub datum Romae quarta Septembris XV. Indictione post Consulatum Constantini anno vigesimo secundo, in qua praedictis Clero & Populo prohibet sub Apostolica auctoritate, ne ad novi Episcopi electionem veniant, sed de redditibus Ecclesiae subsistenti jubet Monachos, qui ex Oriente in magno numero venerunt tunc temporis Neritonum & in ejus Diocesim, propter persecutionem excitatam ab Imperatore Constantino Iconoclasta. Hactenus Epiphanius Abbas. Quae autem de Graecis Monachis Neritum confugientibus narrat, contigerunt sub Paulo I. Pont. Maximo, anno circiter 762. & seq. ut legere est apud Cardinalem Baronium, & Pagium, interante Constantino Copronymio, cultus Sacrarum Imaginum hoste natiqussimo.

XII. Ex his autem apparet, Ughellum ejusque Continuatores in Brundusinis male scripsisse, Neritonensem Ecclesiam a Brundusina Diocesi fuisse divulsam. Si enim ea retro inspicimus tempora, quae extinctionem hujus Episcopatus a Paulo I. factam praecesserunt, ex Epiphanii Abbatis relatione praememorata exploratum est, Neritonensis Ecclesiae originem vetustissimam esse, jam inde ab Apostolorum temporibus derivatam, ac subinde Brundusinam Ecclesiam forsitan praecessisse, tantum abest, ut ab hujus Diocesi fuerit abscissa. Sin autem spectemus tempora, quae Graecorum Monachorum in hanc Urbem adventum sunt subsequuta, tunc Neritonensis Ecclesiae administratio aliquamdiu Brundusino Antifitri fuit demandata. Nam laudatus Epiphanius deinde refert, post haec tempora Neritoni Ecclesiam Mo-

nachis Graecis Ordinis S. Basilii in Monasterium concessam, sicque perdurasse ad annum usque 1090. Ceterum tanto temporis spatio postsuperessam illic Episcopatus Dignitatem, Priores Ordinis S. Basilii nequaquam exercuisse curam Animarum, & iurisdictionem spiritualem in Diocesi; sed id factum per Episcopos, & Archiepiscopos successive Brundusinos, quibus se civitas & populi ex Apostolicae Sedis assensu regendos commiserunt. Sub Urbano II. idem Monasterium oblatum fuit Apostolicae Sedi a Goffrido Comite Normanno, Civitatum Neritoni, Tarenti, Lycii, Brundusii, Cuperfani, & totius fere Japygiae Domino. A Summo Pontifice fuit receptum, ac eidem Sanctae Sedi Apostolicae immediate subiectum. Laudatus vero Pontifex Monasterium illud Monachis Ordinis Divi Benedicti impertiit, Abbate illic constituto, cum prius soli Priores Monachos Basilianos regerent. Quod & Paschalis II. confirmavit, facta deinceps Monachis potestate eligendi sibi Abbatem. Erecta igitur Monasterii Neritonensis Abbatia, ceperunt ejus Abbates, accedente populorum consensu, & Apostolicae Sedis auctoritate, repetere antiquum jus Ecclesiae suae; & licet vicini Episcopi & Archiepiscopi vehementer eis contradicerent, Abbates tamen Apostolicae Sedis praesidio muniti, omnem antiquam Neritonensis Ecclesiae jurisdictionem brevi tempore obtinuerunt. Quo in statu mansit Neritonensis Ecclesiae Abbatiale Monasterium sub Regula Divi Benedicti usque ad annum 1267. eo quippe tempore cum fervor Regularis Observantiae imminutus esset, neque in Canonicis Majoris Ecclesiae debita & vetusta disciplina in Divinis peragendis Officiis vigeret; Rudolphus S. R. E. Cardinalis Episcopus Albanensis a Cle-

men-

mente IV. Summo Pontifice Legatus Apostolicus, & Visitator Generalis Regni Neapolitani electus, prædicto anno idem Monasterium reformavit. Epiphanius Abbas, qui hæc descripsit, mox sigillatim recenset statuta a Legato Apostolico tunc sancita.

XIII. Primo asseruit dictus Cardinalis Albanensis per inquisitionem a se factam, ex antiquis Privilegiis, Bullis Apostolicis, & aliis Monumentis ejusdem Ecclesiæ & Monasterii, plenè sibi constiterit, eandem Neritonensem Ecclesiam olim antiquis temporibus Cathedralè & Episcopalem extitisse. II. Postea quam facta est Monasterium, tam Monachi, quam Canonici Regulares fuerunt in eadem Ecclesia, in qua divina Officia conjunctim exercebant. III. Sancivit 20. Personas in eadem Ecclesia inservire deinceps oportere, demptis Dignitatibus, quarum 10. mandavit esse Monachos ex Ordine S. Benedicti, & 10. Canonicos Seculares. Continuum vero Canonicorum residentiam constituit, præcipiens ne aliquis ex ipsis Canonicis de Præbenda, vel Beneficio, vel ab ipso Monasterio aliquid reciperent, nisi dum in eadem Ecclesia residentes fuerint. IV. Quod in una parte Chori prædictæ Ecclesiæ Monachorum Conventus, in alia vero Canonici Seculares manentes Divina celebrent Officia, & Horas Canonicas psallant, juxta Ritum Regule S. Benedicti. V. Quod omnia & singula alia Bona ejusdem Abbatiæ, demptis prædictis decem Canonicis Secularibus, usibus Abbatis & Monachorum universaliter & totaliter cedant, ita quod in eodem omnes Monachi vescantur Refectorio, de communibus Bonis vestiantur, & in eodem Dormitorio conqueant. VI. Quod Abbas tam in Choro, quam in aliis locis & Functionibus illum locum pacifice obtineat, quem sui Prædecessores consueverunt obtinere. VII. Quod o-

mnes tam Monachi, quam Canonici obediant Abbati, qui pro tempore fuerit, tamquam proprio eorum Superiori & Prelato. VIII. Quod ad electionem Abbatis, quæ faciendâ occurreret, vocentur tam Monachi, quam Canonici, sicut asseritur hætenus fuisse consuetum. Denique quod per Abbatem, qui pro tempore fuerit, creentur & instituuntur tam Monachi, quam Canonici in dicto Monasterio & Ecclesia, & iidem subsint eidem Abbati in omnibus, tamquam eorum Prelato. Inter Canonicos tamen prædictos Legatus Apostolicus nullam mentionem fecit de duobus Archiepiscopis, uno Latino pro populo Latino, uno Græco pro populo Græco. Item de Archidiacono, Præposito, Cantore, & Sacrista. Qui omnes fuerunt, & sunt in Neritonensi Ecclesia ab antiquis usque temporibus, etiam ante quinque integra secula, ut constat ex variis Scripturis Abbatialis Archivi. Ideo autem de illis mentionem dictus Legatus non fecit, quia certos suos jam habebant particulares redditus distinctos a Præbendis Canonicorum, ut constat etiam hodie ex Platea ipsorum reddituum.

XIV. Subdit postmodum Abbas Epiphanius, stratum supradictum Neritonensis Ecclesiæ perdurasse ad annum usque 1388. quo tempore cum Neapolitani Regni Urbes, atque in iis Neritum adhærentes Schismati Clementis VII. Antipapæ adversus Urbanum VI. ab eodem Clemente hæc civitas rursus in Episcopalem Sedem erecta est, constituto illic mense Januario Fr. Matthæo de Castellis, qui hanc Ecclesiam rexit usque ad annum 1401. quo cum tota Provincia ad Obsequentiam Bonifacii IX. rediisset, Matthæo ille sede pulso, rursus restituti sunt Monachi, & Canonici, electus Abbas, eique pristinum decus, jus, auctoritas & jurisdictio, uti antea actis temporibus,

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXII. 2071

bus, ab eodem Bonifacio Papa sunt attributa. Id constat ex ipsius Pontificis Bulla Kalendis Novembris anno 12. sui Pontificatus data. Itaque Abbas Neritonensis spirituales jurisdictionem quasi Episcopalem, & a quovis Episcopo, sive Archiepiscopo exemptam obtinebat, in Urbem ipsam, eique adnexam Diocesim, quæ ampla erat multis Terris Oppidisque constans, quorum alia a Græcis, alia a Latinis frequentabantur. Neritum tunc temporis animarum 15. millia & ultra 700. numerabat: Diocesis vero oppida & Terræ hæc erant: *Terra Tabbelle*, Græcorum: oppidum *Galatena*, Græcorum: *Cupertinum*, Latinorum, *Parabbita*, Latinorum: *Casarani Magni*, Latinorum simul & Græcorum: oppidum alterius *Casarani inferioris*, Græcorum: *Marini* oppidum, Latinorum: *Casale Ottaviani*, Latinorum: *Casale Melfani*, Latinorum: *Terra Alifia*, Græcorum: Oppidum *Racleum*, Latinorum: *Terra Fellini*, Græcorum: *Terra Siceli*, Græcorum: *Terra Neniiani* Græcorum: *Terra Ara Dei*, Græcorum: *Terra Nole* Græcorum: *Terra Phulciliani*, Græcorum: *Casale de Casulis*, Latinorum: *Casale Pulco-vivi*, Græcorum: *Casale Feudi S. Nicolai de Pernco*, Latinorum: *Casale S. Nicolai de Giliiano* Græcorum: *Casale Lacugnani*, Græcorum: Omnia hucusque recensita, loca habebant suas Ecclesias Parochiales, propriosque Archipresbyteros, qui successive ab Abbate Monasterii Neritonensis constituebantur & eligebantur. Sunt & quamplura loca inhabitata, eidem Abbati in spiritualibus subiecta, in quibus tamen omnibus instituebat Rectorem, & Archipresbyterum Titularem, ut in iis jus Ecclesiæ suæ conservaret: quæ sunt, *Tellementum*, *Tullia*, *Ignianum*, *Specia*, *Carignanum*, *Castrum*,

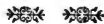
Oleastrum, *Renda*, *Mollonum*, *Rugianum*, *Millignanum*, *Pampilianum*, *Flagianum*, *Temeranu*, *Uccitinum*, *Perfanum*, *Sanctus Andreas*, *Sancta Barbara*, *Sanctus Cosmus*, *Sanctus Theodorus*. Rectores & Archipresbyteri omnium Oppidorum, Terrarum, & locorum, de quibus hæc facta est mentio, præter obedientiam, quam in sua institutione Abbati profitebantur, singulis quoque annis, die Festo Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ, quam singularem Patronam Neritonenses venerantur, omnes cum suis Clericis Cathedrali Ecclesiæ adire debebant, divinis Officiis interesse, Abbati inter Missarum solemnia ministerium, & obedientiam exhibere, eoque absente, illi cui vices suas ipse commisisset. In Periglio autem ejusdem Festivitatæ Abbas amplissima potiebatur potestate eligendi quovis anno in perpetuum quempiam ex suis Canonicis, tamquam Præfectum & Magistrum Nundinarum, quæ tum per octo sequentes dies Neritoni habebantur. Is vero Præfectus jurisdictionem exercebat in causis civilibus, tam pro Clericis, quam pro Laicis, indeque nonnulla ex mercibus tunc divenditis percipiebat emolumenta. Ejusmodi Privilegium Abbati pro tempore concessum fuit a Rogerio Siciliæ Regi, anno 1141.

Suberant insuper collationi & obedientiæ Abbatis Neritonensis sequentes inferiores Abbatiæ, earumque Abbates, qui die quolibet Festo, & quoties Abbas solemniter celebrabat, tenebantur divinis in Choro, una cum Monachis & Canonicis Officiis interesse, sive ipsi essent Monachi, sive tantum Seculares Clerici. Eisdem quoque oportebat, die Assumptionis B. Virginis, una cum ceteris aliis Dignitatibus, Canonicis, Monachis, & Clericis quovis anno obe-

obedientiam Abbati Neritonensi renovare; siqui autem eorum per se ipsos id exequi nequibant, alterum vice sua oportebat ut substituerent. Hujusmodi Abbatiae inferiores quatuordecim sunt, quae sequuntur. 1. *Abbatia S. Nicolai de Pergoletto*, 2. *Sancti Angeli de Salute*, 3. *Sancta Maria de Alto Neritoni*, 4. *S. Eleutherii*, 5. *Sancta Maria de Alto Fellini*, 6. *Sancti Heliae*, 7. *S. Nicolai de Seugno*, 8. *Sancta Anastasia*, 9. *Sancta Maria de Talliata*, 10. *Sancti Stephani de Curano*, 11. *Sancta Maria de Civo*, 12. *S. Nicolai Macugno*, 13. *S. Joannis de Tollemetto*, 14. *Sancta Maria de Cesareo*. Quae omnes sunt peculiariae *Granciae*, ut aiunt, Neritonensis Ecclesiae in diversis locis suae Dioecesis dispersae. Plura itidem Abbas possidebat Feuda & Loca, & quidem jure plenissimo, quae ipsi a variis Dominis fuerunt donata; alia insuper Bona, jus exigendi quartam Funeralem tam in Urbe, quam in tota Dioecesi; jus Decimarum, & Regalium, quae exiguntur in Morte omnium Baronum. Haec autem jura & Privilegia a multis Romanis Pontificibus, Imperatoribus, ac Regibus confirmata fuere, ac sigillatim a Friderico Imperatore anno 1223. Aedes Abbatum junctae erant Ecclesiae, in quibus etiam 27. Monachi degebant. Praeter Canonicos, Monachos, & Abbates supra memoratos, omnibus diebus Festis solemnioribus centum & amplius alii Sacerdotes, magna quoque Clericorum multitudo sacris muneribus operam dabant. Quae omnia fusius enarrat praefatus Abbas Joannes Epiphanius, seu de Epiphaniis in Relatione ad Joannem XXIII. quam integram Julius Ambrosius Lucentius in sua Italia Sacra exhibet.

XV. Accepta igitur Epiphanii Abbatis praedicta Relatione, Sum-

mus Pontifex aequum duxit, Abbatialem illam Ecclesiam Neritonensem, in Cathedralam rursum erigere, atque Abbatia, & Monasterio suppressis, in hac Urbe sedem Episcopatus instituere, seu potius restituere prius extinctam: quod quidem praestitit anno 1413. tertio Idus Januarii. Exinde enim Neritonensis haec Ecclesia Cathedralis effecta, proprium habuit Episcopum, nulli Archiepiscopo obnoxium, sed Apostolicae Sedi immediate subiectum, qua dignitate ad hanc usque diem potitur. Huic porro Neritonensi Basilicae Cathedrali praeter Dignitates & Canonicos supra memoratos, inserviunt quoque nonnulli Capellani Beneficia Juris Patronatus obtinentes, & centum circiter Clerici inferiorum Ordinum. Omnium Animarum in Urbe degentium cura exercetur per Archiepiscopum Cathedralis. Adsunt Neriti quatuor, prope vero & extra ejus muros tria Virorum Coenobia, atque unicum Sanctimonialium; Clericorum insuper Seminarium, Xenodochium, pluraque Laicorum Sodalitiae. Dioecesis ad 20. Mill. Pass. longitudinis se extendit, eademque est, quae olim Abbati Monachorum Sancti Benedicti parebat. Catalogum Episcoporum Neritonensium concinnavit Polydorus antea laudatus. Horum primus a Joanne XXIII. Pontifice, Maximo creatus, fuit idem Joannes Epiphanius, sive de Epiphaniis, tunc Abbas Neritonensis, Ordinis Sancti Benedicti. Is vero ordinatus Episcopus, cum ipse vetus Monasterium pro Episcopi, & Canonicorum Aedibus adlegisset, novum sui Ordinis Monachis juxta Cathedralam Basilicam a fundamentis excitavit.

C A P U T XXXIII.

Synopsis.

I. *Arentum olim Salentinorum caput. Arx ejus inexpugnabilis. Portus, Sinus, Urbis situs.*

II. *Varia apud auctores Tarenti origo. Horum sententias Strabo commemorat.*

III. *Urbs quondam potens & opulenta, sed ob delicias enervis facta. Varias sensit Dominorum vicissitudines.*

IV. *Archytas, Arisfoxenus, alique viri illustres Tarenti cives.*

V. *Vetus Tarenti civitas nunc excisa, recens parva est. Arx ejus valida: portus amplissimus: Mare piscibus abundans: ager fertilis. Noxium ibi phalangiorum genus Tarantula dictum.*

VI. *S. Petrum Apostolum una cum Marco Tarentum adiisse ferunt. Res ibi a Petro & Marco gestæ.*

VII. *B. Amasianus a Petro baptizatus, primus Tarenti Episcopus ordinatur. S. Cataldi Episcopi Tarentini Acta dubia videntur. Is non antea, sed post Constantini temporibus vixit.*

VIII. *Incerta annorum Epochæ quorundam Antiquitum ante Gregorii Magni ætatem. Archiepiscopus Taren-*

entinus Græcorum Patriarchas habuit auctores.

IX. *Corporis S. Cataldi inventio. Illud in Basilica Metropolitana reconditum.*

X. *Diæcesis Tarentina partim Latinis, partim Græcis habitatur. Locustrique Nationi attributa recensentur. Abbatia in hac Diæcesi posita.*

XI. *Castellanesum Urbi Episcopalis Tarentine Metropoli suffraganea.*

XII. *Mutila Urbi exigua Episcopalis Tarento obnoxia.*

XIII. *Uria vetus Messapiæ civitas. Ab Hyria longe differt. A Saracenis sepe devastata fuit. Beneventanis Ducibus aliquando parvis.*

XIV. *Ugbelli opinio de exordio Uritanæ Ecclesiæ exploditur. S. Barfanuppius nunquam adit Uritam. Ejus Corpus e Palestina Uritam translatum.*

XV. *Everfo Brundusio ejus Episcopi Uriæ Sedem fixerunt. Exinde iidem Brundusini & Uritani Antiquitates dicti. Hæc unio a Gregorio XIV. soluta. Proprius tum Episcopus Uritanis datus, & Tarentino Metropolitæ Suffraganeus factus. Cathedralis Ecclesia SS. Reliquiis dives. Hujus Diæcesis tria Oppida nobiliora.*

I. *Ameti inter Salentinorum Urbes Tarentum olim, cum vetustate originis, nobilitate, ac dignitate, tum potentia, opibus, amplitudine, ac rerum gestarum gloria principem locum sibi vendicaret, utpote totius*
Pars II. Vol. III.

Regionis caput, unde Salentini exordium sumebant; quia tamen post secundum bellum Punicum a pristino splendore, ac vetusta magnitudine decidit, ejusque loco Hydruntum posita, quo ad Politiam temporalem susceptum sit, a quo universa Provincia Hydruntina nomenclationem accepit, idcirco Tarentinæ civitatis situm,
Gggg

tum, originem, decora tum civilia, tum Ecclesiastica, huc transferre oportet pretium fuit. Urbs quondam extitit Magnæ Græciæ in Salentinis clarissima, intimo in recessu Sinus, qui ab ipsa Tarentinus dicitur, apud Taræ fluvium, in parva Cherfoneo inter Sinum præfatum, & Portum amplissimum constructa, forma tamen longiuscula. Distat a Brundisio milliar. 32. in Occasum, 20. a Metaponto in Ortum, 90. a Japygio Promontorio in Boream; Arcem habuit munitissimam, qualem Livius describit, atque ab Annibale inexpugnabilem habitam: (1) *Postero die, inquit, Annibal ad oppugnandam Arcem ducit, quam quum & mari, quo in peninsulæ modum pars major circumluitur, & præcælis rupibus, & ab ipsa Urbe muro & fossa ingenti septam videret, eamque nec vi, nec operibus expugnabilem esse cerneret, aggredi non est ausus.* Portum possedit capacissimum; sed, ut Strabo animadvertendum voluit, (2) non omnino undarum motibus carentem, cum se se pandat, & inferius occulta sub undis saxa quædam contineat. Sinum, ubi portus adest, ejusque amplitudinem, tum Arcis situm paulo ante delineaverat: *Tarentini Sinus pars maxima importuosa est, ubi maximus atque pulcherrimus magno includitur ponte. Circuitus vero est stadiorum centum, eque Sinus interioris parte isthmum efficit, exterius prospectantem pelagus, adeo ut Urbs ipsa in Cherroneo jaceat, ut per ipsam facile navigia protrahantur, cum utroque ex littore humile collum existat. Cumque Oppidi depressum solum sit, quæ tamen Arx edificata est, paululum altius attollitur. Antiquus sane murus ingentem circuitum habet, nunc autem qui prospectat isthmum, plurima*

*defecit ex parte. At pars, quæ portus ori vicinior applicatur, quæ Arx perdurat, non mediocri Urbis magnitudinem explet, stadium habet ornatissimum, & forum amplissimum, ubi situs est Jovis colossus, ex ære fabricatus, eximia post Rhodium magnitudinis. Inter forum autem, atque ipsius portus os, Arx ipsa extollitur perpauca veterum ornamentorum & statuarum reliquis continens, quorum cum magna copia foret, Urbe potitæ Carthaginensis, pleraque vastare. Aliqua etiam Romani capto per vim oppido, ut spolia vendicarent, e quibus Hercules imago sublimis ex ære, in Capitolio fixa est, opus Lysippi, quod a Fabio Maximo oblatum est donum, quæ Urbem ceperat. Dubium non est, quin hæc civitas priscis temporibus inter primarias Italiæ Urbes audiret: merito proinde Livius (3) eam vocat, Urbem opulentam nobilemque, tum maritimam, & in Macedoniam opportune versam, Regemque Philippum hunc portum, sitransiret in Italiam, quum Brundisium Romani haberent, potiturum. Caput Lucaniæ, Calabriæ, & Apuliæ olim extitisse affirmat Florus; de ejusdem præterea magnitudine, præstantia, & Situ ita differens: (4) *Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobili, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus positum, in eras nostras, Æthiæ, Illyricum, Epirum, Achaïam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum Urbis theatrum, quod quidem causa misera civitati fuit. Nempe ob insultus Romanorum Classi factos, eorumque Legatos contumeliis affectos, ut ibidem Florus narrat.**

II. De

(1) Livius Dec. 5. lib. 5. alias 25.

(2) Strabo lib. 6.

(3) Livius Dec. 3. lib. 4.

(4) L. Florus lib. 2. lib. cap. 18.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2075

II. De Tarenti primordio multiplex est auctorum sensus: Lacedæmoniorum opus Florus verbis supra relatis nuncupat; quæ fuit Antiochi opinio, quam late Strabo exponit his verbis: (1) *De hujus Urbis origine hæc ab Antiocho mandata sunt literis. Quod confiato inter Lacedæmonios, & Messenios bello, qui Lacedæmoniorum in ejus communicationem vocati non sunt, servi sunt judicati, quos Elotes nominabant. Ea quoque durante militia, quocumque in lucem producti sunt pueri, infames ignobilesque judicatos, Parthenias vocarunt. Quod cum minime ferrent æquo animo, erant autem plurimi, insidias struxere popularibus. Qui cum intellexissent, clam aliquos submiserunt, qui amicitia simulatione modum insidiarum renunciarent. Horum e numero & Pha-*

lantus erat, qui Præfectus eorum videbatur esse, minime vero simpliciter iis, qui participes erant vocati, placebat. Convenerat autem ut in Hyacinthiorum celebritate, quando certamen in Amyclæo conficeretur (is locus est) cum Phalanibus capiti pileum imponeres, fieret insultus. Populares autem a cæsarie noſcitantur, Phalanti vero Sodales cum signum renunciasſent, conſiſtente certamine, præco in medium procedens, Phalantis ne pileum capiti imponeres, inhibuit. Quod conjurati ſentientes, apertiſ jam palam inſidiis, partim fugitant, partim ſupplices adſeunt. Juſſi autem bene ſperare coniciuntur in vincula. Phalanthus vero ad Apollinem de colonia deducenda miſſitur, cui Deus hujusmodi dedit oraculum:

*Saffyreum & pinguem populam tibi trade Tarenti
Incolere, & late Sedem per Japyx ades.*

Una igitur cum Phalanthe Parthenie profecti sunt. Quos Barbari & Cretenſes, qui prius locum occupaverant, hospitaliter acceperunt. Subdit autem Strabo, hos fuiſſe, qui una cum Minoe in Siciliam navigarunt: Tarentum autem ab Heroe quodam nomen accepſiſſe literis proditum eſt. Mox alteram ex Ephori Sententia profert ejusdem Lacedæmonum facti narrationem: At enim Ephorus, inquit, de ipſius edificatione, hunc in modum ſcriptum reliquit. Lacedæmonii adverſus Meſſenios bull'gerabant. Ii namque Regem Teleclum eo ſacrorum cauſa profectum necavere. Illi vero juramento ſe ſe obſtrinxere, non ante domum reverſuros, quam Meſſenam ſolo adequaſſent, aut omnes certe occumbere morti, Urbis vero ſuæ cuſtodiam & junioribus, & natu grandioribus in militiam profecti, reliquere. De-

cimo poſtmodum belli anno Lacedæmoniorum matronas concilium ineuntes, nuncios ad viros emiſſiſſe, querenſes haud pari ſane conditione contra Meſſenios bellum illud geri, hos namque conmorantes in patria, in dies ſobolem procreare, Lacedæmonios vero poſitis in hoſtili terra caſtris, uxores dimiſſiſſe viduas, qua ex re periculum impendere, ne patria virili deſtituta ſtirpe deleatur. At illi ſimul ſacramenti fide ſervata, & mulierum verba fingentes animo, eos ab exercitu miſſunt, qui robore firmiſſimi & juvenſta florentiſſimi fuerant. Eos namque minime juramenti communione teneri noverant, cum puerilibus adduc conſiſtentes in annis cum natu grandioribus ad bellum exierant, juſſeruntque ut cunſti virginibus cunſtis commiſcerentur, rati hoc paſto copioſorem procreatum in ſobolem. *Que*

Ggg 2

cum

(1) Strabo lib. 6.

2076 Orbis Sacer & Profanus

cum ita facta fuissent, nati ipsi Partheniæ nominati sunt. Messana tandem anno XVIII. expugnata, in pote-

statem redacta est, sicut Tyrtæus ipse cecinit:

*Nos duo magnanimos animis armisque vigentes
Perpetuo nonusdecimus quoque viderat annus,
Conserto bello, vicinus venerat hostis,
Pingue solum fugitans, montisque reliquit Ithome.*

Itaque cum Messenium divisissent agrum, revenientes in patriam, Partheniæ nequaquam cum aliis pari honore dignabantur, perinde ac matrimonio minime progenitos. Itaque ipsi cum servis conspirantes Elotibus, Spartanis insidias ordiebantur. Convenit autem ut signum in foro, cum adoriendum, esset, tollerent pileum Laconicum. Qua re per servos quosdam Elotes patefacta, contra impetum ferre factum difficile esse cognoverant. Magna enim erat hominum multitudo, et quod maximum erat, una eademque mens omnibus, quippe qui se se invicem germanos esse cogitarent. Qui autem signum tollere debuerant, e foro concedere iussi fuere, qui vero rem gerendam indicatam esse senserant, se se continebant. Alii per eorum patres persuadebant, ut foras in coloniam excederent, quod si satis idoneum cepissent locum, permanerent, sin contra, redirent, quin tam Messenici terræ partem sortituri. Tum missi Archivos contra Barbaros bellum gerentes offenderunt, in partem igitur periculorum assumpti, Tarentum edificarunt. Ita Strabo ex Ephori sententia. Ex Antiochi tamen verbis antea relatis potius liquet, Tarentum jampridem ab aliis conditum, atque inhabitatum; sed cum eo Lacedæmonii Duce Phalantho pervenissent, a prisca ejus incolis perhumaniter fuisse exceptos. Quare Lacedæmonii non primum ædificarunt; sed antea conditum ampliarunt. Aliorum vero est opinio, hanc

Urbem ab Heraclidis, aut a Cretensibus constructam, atque ab uno ipsorum Duce Tarentum appellatam, quod & Strabo supra laudatus insinuat. Quibusdam visum est, ab Tarento annæ, quinto ab Urbe milliarior præterfluente denominatam. Nonnulli, quos inter Varro, a Sabina voce Tarentum, deducunt, quæ illis molle significat, propterea quod in agro Tarentino, & nuces, & lanæ mollissimæ provenirent. Locum præterea luxui deditum fuisse insinuant Strabo, & Eustathius: unde Horatius dixit:

Pellinibus patulis jactat se molle Tarentum.

Et ad Mæcenatem scribens, vocat hanc Urbem imbellæ Tarentum. Plerique tamen censent, eam a Tarante Neptuni filio primum conditam, & nomen accepisse: deinde vero a Lacedæmoniiis, seu Laconibus auctam, qui Duce Phalantho illuc adventantes expulsis incolis, eam tenuerunt, teste Justino lib. 3.

III. Cum autem Tarentum vetustissimis temporibus Calabriæ, Apuliæ, & Lucaniæ caput esset, uti supra ex Strabone vidimus, armis, viribus, & opibus plurimum valuit: de cujus potentia idem Strabo hæc scribit: (1) Ceterum amplissima Tarentinorum opes aliquando fuere; rem suam civilem populari potestate gerentes, hoc est, Democratia. Nam classe maxima cunctos superaverunt accolæ, peditesque ad millia 30. in expeditio-

ne

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2077

ne emifere, equitum vero tria millia. Ducētores autem equitum mille. Pythagoricam quoque Philofophiam amplexati funt, in primis Archytas fingulariter, qui diutius ejus civitatis Princeps eminuit. Inde pofterioribus annis illecebrosa deliciae propter fortunae nimium fecundas, adeo ut plures totius populi ludos feftasque celebritates quotannis agerent, quam reliquos anni dies. Eam ob rem in deterius urbanum regimen ferebatur. Cujus flagitiorum unum illud documentum eſt, quod externis uti Imperatoribus coaſti funt. Contra Meſſapios enim & Lucanos, Alexandrum Molofforum Regem accerſerunt, antea quoque Archidamum Ageſilai filium, & poſtea Cleonymum, & Agatoclem, dein Pyrrhum, quo tempore adverſus Romanos bellum conſarunt. Nec vero illis obtemperare valuerunt, quos invocant, quin eis inſenſi inimicitiam contraxere. Alexander itaque publicum Graecorum conventum tractus illius eorum compulſus odio, ad Thuriorum agrum traducere conatus eſt, cum in Herculeae Tarentinae telluris ad illum celebrari mos eſſet, jubebatque ad Acalandrum amnem locum edificari, ubi concilia forent. Unde & rem illi male geſtam, propter ingratos eorum mores obveniffe fertur. In eoſque Annibalis tempeſtate redundaffe, libertate ſpoliatos. Poſterius vero admiſſa Romanorum colonia, ſolito melius tranquillo degunt in otio. Bellum autem contra Meſſapios, Heracliae cauſa ſuſcepere, Dauniorum, & Peuceſtiorum Reges Socios & adiutores habentes.

Hæc ille. Bella a Tarentinis cum Romanis geſta, accito primum Pyrrho Epirotarum Rege, dein Annibali Urbis deditionem factam; ſed paulo poſt eandem Urbem, anno 545. Romæ condita a C. Fabio Maximo receptam, jam ſupra oſenſum eſt. Mox a Romanis coloniam deductam, Strabo verbis relatis teſtatur. Sede Imperii in Orientem translata, Bizantinis Imperatoribus diu paruit, uſque ad Saracenorum incurſiones, qui magnam Italiae partem occuparunt. His poſtea ejeſtis, in Principum ſuorum, ex quibus Urſini fuere, inclyta Gente Romana oriundi, poteſtate vixerunt, uſque ad Normannorum adventum, qui una cum reliquis Regni Neapolitani Provinciis, ac civitatibus, hanc quoque obtinuerunt. Henricus IV. Imperator Wilelmum, Tancredi filium, ad preces Sybillæ matris Principem Tarenti creavit, ſed ne ſpes prolis eſſet, adempta, virilitate, anno Chriſti 1194. Poſtea Carolus Claudius e captivitate hæc lege diſmiſſus eſt, ut Neapoli, Calabria, Apulia, & Tarento contentus, Siciliam, Sardiniamque Aragonio cederet, anno 1288. Tandem, Hiſpanorum, nunc vero Caroli VI. Auguſti Imperio ceſſit.

IV. Hujus civitatis mentionem faciunt Livius, Strabo, L. Florus, Plinius, Plutarchus, ceterique Hiſtorici: ex Poëtis autem Silius Italicus loquens de Tarentinorum ad Annibalem defectione: (1)

*Inde Phalantheo levis animoſa Tarento
Auſonium laxare jugum*

Juvenalis item Satyra 6.

Atque coronatum & petulans madidumque Tarentum.

Sidonius quoque Apollinaris carm. 5.

Ipfæque, quæ petiit, trepidaverat unctæ Tarentas.

Non

(1) Silius lib. 11.

2078 Orbis Sacer & Profanus

Non vetustate originis tantum, opibus, armis & potentia; verum etiam Viris eximiis illustre fuit Tarentum. Horum princeps *Archytas*, Hestiei, sive ut aliis placet, Mnesarchi filius, a patria *Tarentinus* dictus, Philoso-

phus professionis Pythagoricæ, Astrologus, & Geometra egregius extitit; cujus cum laude meminit Cicero lib. 3. de Orat. eumque Horatius bis se carminibus celebrat: (1)

*Te maris, & terræ, numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent Archita.*

*Plectantur Silvæ te sospite multaque merces
Unde potest tibi desinat æquo*

Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.

Platonis in Geometria discipulus fuit, eumque per literas monuit, ut e Sicilia discederet, quod Dionysius de eo necando consilia agitaret. Septies ob virtutem Tarenti Rector, cum aliis munere hoc non nisi per annum fungi liceret. A Cardano, Subtilit. lib. 16. inter duodecim subtilia ingenia numeratur. Cum primo invenit: Ligneam Columbam volatilem fecit, uti Gellius lib. 9. cap. 12. & Vossius Mathem. cap. 13. 46. & 48. §. 1. 5. & 7. narrat. Primus *platagen*, hoc est, crepitaculum puer-

rorum invenit, quo pueros numquam quiescentes detineret, atque a periculosioribus ludis evocaret. Hinc factus est locus proverbio, ut desipientes, & puerilia tractantes *ad Architæ platagen* recidisse dicamus. Mundum ingenitum & incorruptibilem, hominumque genus sine ullo ortus principio ab æterno fuisse falso somniavit; quod Diogenes Laërtius, in ejus Vita lib. 8. & Cenforinus de Die Natali cap. 4. commemorant. Periiit naufragio, sicut locum ipse indicat apud Horatium, ubi supra:

*Me quoque devexit rapidus comes Orionis.
Illyricis Notus obruit undis.*

Ortus etiam hic Aristoxenus, qui celebrem Philosophiæ Scholam Mantinæ diu habuit, & prælatum sibi ab Aristotele Theophrastum perinque tulisse dicitur. Plurimos composuit libros, quibus se omni fere disciplinarum genere excultum prodit, Musica præsertim, teste Suida. Ea tamen præpostera opinione tenebatur, Animam nostram armonia esse compositam, uti Cicero in Tusculanis questionibus, & Vetruvius Polion testantur. Tarentini pariter fuisse Luritus Philosophus celeberrimus, Heraclides Musicus, alique prope innumeri, quos omnes recensere instituti nostri ratio non sinit.

V. Ceterum vetus Tarentum jam a multis seculis excidit; sed quo tempore, aut a quo excisum fuerit atque in eam speciem quæ nunc est redactum, ut Castellum videatur, in Peninsula tribus lateribus conclusa mari positum, hæcenus latet. Hodiernum quippe Tarentum parva civitas est, eo in terræ angulo sita, qui inter portum sinumque Tarentinum jacet, extremum veteris Urbis contingens, longior, quam latior, rudibus constans ædificiis, quam magna ex parte nunc Piscatores habitant, ubi quondam tot nobiles vires commorabantur. In extrema, ejus parte continentem spectante, ubi

(1) Horatius lib. 1. Carm. Od. 14.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2079

ubi olim vetus civitas fuit, Arx munitissima affurgit, mari undique cincta, quam Ferdinandus I. Aragonius, Rex Neapolis restauravit. Antiquæ Urbis vestigia adhuc supersunt, quæ ejus amplitudinis sunt testes, potissimum Theatri, plurimum ædificiorum, nec non magnitudinis portus, cujus fauces quondam vastæ, nunc ingenti saxorum mole occlusæ, grandiores naves minime excipiunt sed parvis dumtaxat introitum permittunt. Portus ipse 30. mill. pass. ambitu patet, octo vero longitudine, & duo latitudine sua occupat. Verum quidem est, Strabonem centum stadiorum, hoc est, duodecim & dimidium mill. pass. circuitus ei tribuere; sed Leander corruptum esse censet Strabonis locum, atque aliter se ab incolis accepisse affirmat. Mare Tarentinum piscibus abundat: Ostrea ejus in pretio; quemadmodum & Sal candidissimum suavissimisque Plinio, lib. 31. cap. 7. Ager Tarentinus rerum omnium fertilis est. Mel delicatissimum gignit, ab Varrone laudatum. Nucem Tarentinam adeo fragili esse putamine, ac ita mollem ut vix attrita rumpatur, scribit Macrobius lib. 3. Saturnal. Favorinus quoque dixit, Nuces item & Oves molles, Lingua Sabinorum Tarentinas appellari. Lanæ mollissimas in agro Tarentino provenire constat, tum ex aliis, tum ex Martiale Poëta, ex Persio Satyra 2. Calabri Velleris mentionem faciente: itemque ex Horatio lib. 2. Epist. 1.

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Varro quoque affirmat, oves ibi pellibus tegi solitas, ne lana inquinaretur. Quidpiam tamen noxium ex solo Tarentino nascitur; nam inde *Tarantulis* nomen inditum Phalangiorum generi, quorum morsus

sola musica medicabilis est. At quisquis majorem hujus Urbis, ejusque agri cognitionem desiderat, Aulum Gellium, lib. 7. cap. 16. Leandrum Albertum in Descript. Italiæ; Cluverium de Italia Antiq. pag. 1229. & seqq. Joannem Juvenem Tarentinum adeat, qui de Antiquitate & varia Tarentinorum Fortuna libro octavo scripsit.

VI. Quamquam vero Tarentum tot decoribus quo ad temporalem sui gloriam & nominis claritatem fuerit exornatum, longe tamen illustriori quo ad spiritalia emicuit splendore, quo ab ipsis nascentis Christi Ecclesiæ primordiis effulsit. Vetustissima enim traditio est, Tarentinos a Beato Petro Apostolorum Principe Evangelicis præceptis fuisse primum imbutos. Siquidem cum ille Antiochia discedens, Marco Evangelista ejus Discipulo comite, Romam navi commicaret, vi ventorum in Tarentinum Sinum est delatus, Visitur hodie ad 12. millia passuum, ab Acra Japygia Tarentum versus, vetustissimum Templum Divo ipsi Petro dicatum, ubi rem divinam fecit, cum e cymba descendit. Ad insulas autem haud procul Taranto positas cum sociis nautisque expositus, inde Urbem prospiciens, quam a multis habitatam perceperat, flexit genua, gratias Deo de more acturus; mox lapis Servi Dei pondere pressus, ita mollis redditus, ac si cereus esset, recepit Sanctorum genuum vestigia locus inde *Apodonta*, ob signa vestigiorum est appellatus, quem hodie Piscatorum vulgus Divum *Petrum Veteranum* vocat. Urbem ingressus, miraculis & predicatione plurimos ad Christi fidem pertraxit & sacro Baptismate tinxit. Ingens solis simulacrum, quod incolæ pro numine habebant, & ante aquæ haustur

flum adorabant, solo Crucis signo deiecit atque contrivit. Erat autem Simulacrum illud tantæ magnitudinis, ut vix Rhodio cederet Colosso; opus fuit Lysippi, cubitorum quadraginta. Sed illud in eo mirum, quod cum manu esset mobilis, ea erat libramenti ratio, ut nullis convelleretur procellis; id vero artifex providit, modico intervallo apposita columna, unde maxime statum frangi opus erat: quocirca propter magnitudinem difficultatemque molienti illud attingere non est ausus Fabius Maximus Consul, cum Herculis Statuam, quam in Capitolio statuit, inde transferret. Ingressus iterum Scapham Petrus per eundem Sinum interius navigavit, cumque in Reguli ipsius Urbis Pontarium descendisset, Amasianum horti cultorem jam a pueritia adeo incurvum, ut cœlum nullo modo suspicere posset, intuitus, miseratione commotus, iussit Marco ut eum erigeret: is vero Apostoli præcepto obtemperans, extensa manu Amasianum apprehendit, Prophetæque verbis pie prolatis: *Dominus solvit compeditos: Dominus illuminat cæcos: Dominus erigit elisos: Dominus diligit iustos*; illum elevavit: Sicque homo ille fortunatissimus auctoribus iisdem baptizatus, tam brevi temporis spatio animæ simul & corporis salutem est consecutus. Ante Solis Occasum, qui prope aderat, Apostolorum Princeps in Urbem reversus palam Christi Evangelium annuncians, multos ad Fidem pertraxit, quos & Sacra Baptismatis unda exiavit. Prospiciens demum fore, ut posthac universus populus, qui frequens erat, ac pronus ad pietatis cultum, in Christum Jesum crederet, Rhesium vetustissimam Calabriæ civitatem commeaturus, Marcum Tarenti reliquit. Is autem multos in prædicatione Divini

Verbi menses expendit, nullusque illucescebat dies, quo Tarentinorum plurimi Christianæ Legis præcepta non amplecterentur, Deo miraculis Evangelistæ prædicationem confirmante. Atque inter alia, illud eximium, quod Eucadii Principis filiam a Dæmone vexatam, coram populo ab immundo spirituliberavit: quo prodigio, cum ipsius parens Eucadius Tarenti Regulus, tum ejus filia, & maxima gentis, quæ aderat, multitudo in nomine Dei Nostri Jesu Christi baptizati sunt, cunctis Idolorum fanis everfis; atque ad memoriam Deiparæ Virginis, ac Principis Apostolorum Templum fuerunt erecta. His autem ea, qua dictum est, ratione peractis, B. Marcus Rhesium profecturus ad Petrum, ne sine Pastore novus iste Grex Fidelium aberraret, idem Evangelista Amasianum, cujus supra meminimus, Tarentinorum Episcopum ordinavit. Quæ omnia fufius narrat Joannes Juvenis lib. 8. de Antiquitate & varia Tarentinorum fortuna; ubi & asserit, Divum Petrum Hydrunto Tarentum adventasse anno 45. reparatæ salutis.

VII. Primus itaque Tarentinus Antistes fuit Amasianus, jussu Divi Petri hujus civitatis Episcopus a Sancto Marco ordinatus: is per annum unum paucosque menses Christi Fideles sancte rexit, & ad Cœlum, ut pie creditur, evolavit. Qui autem Amasiano successerint Præfules usque ad Sanctum Cataldum, ignorantur. Hunc Ughellus in suo Catalogo secundum ejusdem Sedis Episcopum, recenset. Eum in Hibernia natum, dein cujusdam ejus Insulæ civitatis Episcopum fuisse illius Acta testantur: suscepta postmodum Jerosolymitana peregrinatione, dum Jerosolymis oraret, Christum Dominum in visu ipsi apparuisse, ac mandasse, ut Tarentum, ubi Petrus Apostolus, & Mar-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2081

Marcus Evangelista prima Fidei semina cecernerat, statim se conferret. Ingressum autem Tarentum anno sexagesimo sexto supra centesimum, Aniceto Summo Pontifice sedente, & Marco Aurelio imperante, Ughellus ex iisdem Actis commemorat. Verum difficilis quæstio est, ac potius conjectura de tempore Episcopatus Tarentini Beati Cataldi, & ex qua Orbis parte eo adveniret. Joannes Juvenis lib. 8. de Antiquit. Tarentinorum, cap. 2. cum de Vita Sancti Cataldi egisset, postea hæc addidit: *Qui Divum Cataldum secuti sunt Episcopi Tarentinæ Ecclesiæ Præfides non satis liquet, usque ad annum 591. Gregorio Pontifice Maximo; vel quia Scripturæ combustæ sunt, vel quia nullæ fuerunt ante hoc tempus; quoniam qui a Paganis reperiebantur Christiani, aut verberibus afficiebantur, aut gladiis variisque tormentorum generibus occidebantur.* In Hibernia natum, & Hiberniæ prius Episcopum, eum extitisse, omnes qui de ipso scripsere, & vetera Tarentinæ Ecclesiæ monumenta affirmant, ut videre est apud Ughellum Tom. IX. in Tarentinis, & in Actis Sanctorum Bollandi Tom. II. Maii, ad diem 10. Parumper tamen addubitare videntur Bollandi Continuatores, num Cataldus fuerit Hibernus: nihilominus tamen in id inclinant, ejusque nomen ejus gentis proprium fatentur. Sane in Cataldi Actis, antequam ipse Tarentum venerit, in Hibernia Episcopum *Rachau* eum fuisse iidem Continuatores affirmant. In MS. quem ipsi exscribere, Tarentum venisse dicitur tempore Aniceti Papæ, anno 166. quod tamen a quopiam margini adscriptum putant. Verum in Officio S. Cataldi, quod Cardinalis Guillelmus Sirletus jussu Gregorii Decimoterti Summi Pontificis emendavit, tempus adventus ejusdem in

Pars II. Vol. III.

hanc Urbem silentio involvitur. Alexander ab Alexandro, lib. 3. Genial. Dier. cap. 15. innuit, B. Cataldum circa annum 590. præter prope vixisse: ego itidem arbitror, non nisi sub finem seculi quinti, aut sexti initium Divum Cataldum floruisse; siquidem ante Sanctum Patricium, Hibernorum Apostolum aut nulli Christi Fideles fuerunt in Hibernia, aut certe nullæ Episcopales Sedes, cum ipse auctoritate Apostolica Sedis primus eas fundaverit. In Actis quoque ipsius Cataldi proditum est, eum ex Hibernia, peregrinationis causa Jerosolymas petiisse, dein Tarentum appulisse. At Sacra Peregrinatio Jerosolymitana tunc vigere cœpit, cum a Constantino Magno ejusque Matre Helena Christi Domini Sepulchrum ad Montem Calvarie detectum, amplissimo Templo circumdatum fuit, indeque eadem peregrinatio frequentari cœpit, ac præcipue seculo quinto & sequentibus Sacrosanctum Christi Sepulchrum magno peregrinantium accursu visitari consuevit. Igitur Cataldus ante Constantini Imperium nequaquam vixit, neque ante Sancti Patritii ætatem. Hiberniæ, dein Tarenti Episcopus esse potuit, sed tantum post ea tempora, & circa finem seculi quinti, aut sexti exordium.

VIII. An autem ab Amasiani obitu, usque ad Cataldi Episcopatum alii extiterint Tarenti Antistites, prorsus ignotum est. Sicuti etiam definiri nequit, num *Mafona*, *Renovatus*, & *Innocentius*, quos Ughellus Tom. IX. col. 168. inter Cataldum, & Andream, in Serie Tarentinorum Præfulum collocat, ante, aut post Cataldum Tarentinam rexerint Ecclesiam, cum tempus Sedis illorum omnino lateat, & Acta desiderentur. Eorum vero, qui a Divi Cataldi felici transitu florere

H h h h

Ta-

Tarenti Præfules certa memoria, apud S. Gregorium Magnum est obvia, Andreæ nimirum, & Honorii: ad primum Gregorius scripsit Epistolam, quæ est 44. lib. 2. quæ etiam legitur apud Gratianum, in Decreto dist. 33. §. *Habuisse*: in qua S. Pontifex Andreæm redarguit de ejus concubina, & de muliere de matriculis verberata: qua de re etiam idem Gregorius scribit ad Joannem Episcopum Gallipolitanum. Ad Honorium vero, qui Andreæ successit, Epistolam direxit, quæ est 24. lib. 11. Indict. 6. de Baptisterio in Ecclesia Sanctæ Mariæ construendo ipsi impertiens facultatem. Qui deinceps Tarentinæ præfuerunt Ecclesiæ Antistites ante seculum decimum sola Episcopatus dignitate fuerunt exornati. Ast seculo decimo ad Archiepiscopatus fastigium sunt evecti, dum hæc civitas Græcorum Imperio pareret: quo circa a Patriarchis Constantinopolitanis Metropolitani Tarentum fuisse institutum, ejusque Præfulem Metropolitanum honore insignitum existimo. Nam ut supra animadvertum est, Patriarchæ CP. in eas Provincias Italiæ, Siciliæ, & Illyrici, quas Græci obtinebant, jus Patriarchicum sibi usurpaverant, illis a Patriarchatu Romano divulsis. Et quidem primus Archiepiscopus Tarentinus, cujus extat memoria, fuit Joannes quidam, qui ante ann. 978. floruit. Is Archiepiscopi titulo nominatur in documento Pandulphi Capoferri, & Landulphi ejus filii, Beneventi Principum, qui anno 978. concesserunt, & confirmaverunt Landolpho Beneventano Archiepiscopo Ecclesiam S. Michaëlis Archangeli de Monte Gargano, cum Castro Sancti Angeli, perpetuo possidendam. Hujus donationis instrumentum recitat Ughellus Tom. VIII. in Archi-

præfulem Beneventanorum serie; & indicat Tom. IX. in Appendice.

IX. Metropolitana Basilica Sancto Cataldo Episcopo, Urbis Patrono dedicata est, cujus etiam Sacra Lipsana custodit, quæ diutius lateverunt; sed tamen anno 1071. hac occasione reperta fuerunt. Dragonus seu Drago Archiepiscopus Tarentinus, Vir apprime religiosus, Dei cultui anhelans, tota animi propensione divinitus inspiratus, majorem Basilicam vetustate jam collabentem a fundamentis reficere decrevit. Dum autem Artifices operi manum admoverent, unus illorum terram effodiens, Sepulchrum Sanctissimi Antistitis detexit, unde mira odoris fragrantia emanabat. Sacra Lipsana illic a Dragone Archiepiscopo reperta, Clero & magna populi multitudine præsentē, undique suavissimum odorem efflarunt. E Tumba mox extracta, thecis argenteis inclusa sunt; Brachium præcipue Sancti ipsius dexterum, Tibia, calvaria, ossa quamplurima, dentes, & quæ stuporem cernentibus affert, integra lingua. Eæ porro Sacræ Reliquiæ, uti & quorundam aliorum Sanctorum in Sacratio sunt repositæ; ubi etiam argentea ejusdem B. Cataldi Statua asservatur, quæ Pontificem dum celebrat imitatur, cum pallio, insula, baculo, ceterisque Pontificiis indumentis Historiam Inventionis, ac Translationis Corporis Divi Cataldi, ex Berlengerio Tarentino, & ex antiquis Codicibus MSS. referunt Bollandi Continuatores Tom. II. Maii ad diem 10. Joannes juvenis lib. 8. de antiq. Tarent. cap. 3. Bartholomæus Moronus Acta & Miracula S. Cataldi, ex vetustissimis Exemplaribus fidelissime desumpta, stylo modice immutato edidit Romæ anno 1614. Dragonis Archiepiscopi Tarentini, quo seden-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2083

te B. Cataldi Corporis Inventio, & Translatio contigit, meminit Leo Ofienfis lib. 3. Chron. cap. 30. ubi narrat, eum interfuisse consecrationi Ecclesiæ Casinenfis, & Bullæ Alexandri II. Pontificis Maximi, qui eam consecravit anno 1071. suscripsisse, Anonymus Casinenfis testatum reliquit. Ut autem ad Basilicam, Metropolitanam sermonem revoce- mus, hæc satis magnifica est; sexdecim utrimque fulcitur marmoreis columnis; pavementum variis emblematibus elaboratum, & navim mediam, inter duas alias minores hinc inde distributas habet, cum suis ædificulis, quæ Divorum imaginibus decorantur. Rem divinam illic peragunt duodecim Canonici, quibus quatuor dignitate eminent, nempe Archidiaconus, Primicerius, seu Prior, Cantor, & Thesaurarius, ac plurimi Sacerdotes & inferiorum Ordinum Clerici. Nulla alia intra Urbis mœnia adest Parœcia, præter Cathedralē ipsam; sed hujus Collegium Animarum curam gerit, quam omnes ejusdem Basilicæ Presbyteri ab Archiepiscopo ad excipiendas Fidelium Confessiones approbati sine discrimine exercent. Verum tollendæ confusionis, quæ inde oriebatur, causa, ab Archiepiscopo Clerus Metropolitanæ Ecclesiæ in quatuor partes sic distributus est, ut ex quatuor Sacellis, quatuor Urbis Regionibus sacra administrarentur; qua quidem partitione tum Cleri labores levabantur, tum etiam populo commodius consulabatur, si in usum induta fuisset. Intra civitatis mœnia reperiuntur plura Virorum Cœnobîa, unicum Sanctimonialium Monasterium, Seminarium Clericorum, Xenodochium, Mons Pietatis, & nonnulla Laicorum Sodalitia. Animarum vero cenferi solent octodecim millia.

X. Diœcesis partim Græcis, partim Latinis habitatur. Singula singulis duabus hisce Nationibus attributa loca Ughellus enumerat, To. IX. col. 165. Latinis octo possidentur oppida, quorum duo sunt præcipua, & nihil nisi nomine ac titulo, civitate inferiora habentur, nimirum *Martina*, & *Griptallarum*: in utroque ornatissimæ extant Ecclesiæ, quarum unaquæque supra ceatū Sacros Ministros obtinet, nempe quatuor Dignitate fulgentes, ad iustas Metropolitanæ, itemque Presbyteros Clericosque quamplures: Fidelium, autem Animarū 15. millia recensentur. In reliquis Oppidis adsunt Archipresbyteri, & Clerici Divina Officia & Ecclesiasticas functiones Romano Latinoque ritu obeuntes. Præter hæc sunt octo Albanorum, seu Epirotarum Pagi Græco ritu viventium; verumtamen illorum Sacerdotes, excepto Gentis suæ ritu, Romanæ Ecclesiæ adherent, ejusque Catholicam profitentur fidem. Decorarunt quondam Tarentinam Diœcesim plura Monachorum Cœnobîa, Abbatia titulo insignia; quarum quinque nunc Abbatia sunt Consistoriales, quæ ut plurimum Cardinalibus S. R. E. commendantur. Prima est *Sanctorum Viti, Modesti, & Crescentia*, olim Græcorum Monachorum Divi Basilii, qui extra Urbem possidebant Monasterium, Sancti Viti nuncupatum: hodie tamen Abbas in ipsa Urbe obtinet Ecclesiam Sancti Salvatoris, ubi prædictorum Martyrum Sacra Reliquiæ asservantur: Caput in primis Sancti Viti, ejusdemque Brachium argento obtectum; pars item Sanguinis in vitrea phiala inclusi, quem duriorē toto anno conspici, in Festo tamen, quod XVII. Kalendas Julii celebratur, liqueferi, ac si recens effusus esset, Ughellus tradit. Altera Abbatia vocatur *Sanctæ Ma-*

H h h h 2

2084 Orbis Sacer & Profanus

Maria de Galefo, olim Monachorum Cisterciensium: tertia dicitur *SS. Petri, & Andrea*, cujus Basilica fuerat antea in parva Insula Tarentina, qua Monachi Ordinis Divi Benedicti potiebantur, sicuti & quarta, quæ appellatur *Sanctæ Mariæ de Crispina*. Quinta pariter Græcorum Monachorum Sancti Basilii quondam extitit, *Sanctæ Mariæ de Tolfano* dicta, cujus Ecclesiæ sex ab Urbe milliaribus distat, iis Monachis concessa, qui Congregationis Montis Oliveti nuncupantur. Ecclesiæ *Sanctæ Mariæ de Justitia*, olim fuit pauperum peregrinorum hospitium. Duæ itidem, aliæ Abbatia Ordinis Cisterciensium, videlicet *Sanctæ Mariæ Coronatæ*, & *Sancti Spiritus de Valle*, in hac Diocesi extructæ erant, sed nunc destructæ jacent.

XI. Duas tantum olim Urbes Suffraganeas Tarentum Metropolis possidebat, nempe *Castellanetum*, & *Mutillam*; sed ipsi postmodum accessit etiam Uria a Brundusina Metropoli disjuncta. *Castellanetum*, seu *Castellaneta* recens est civitas Hydruntinæ Provinciæ, ad fluvium Talvum sita, novem passuum millibus ab ora Sinus Tarentini distans, Marchionatus titulo nobilis. Ab antiquis Mutillæ Colonis extructam refert Frizia, cujus apud veteres nulla occurrit mentio: apud recentiores vero Historicis reperimus, Anno Domini 1080. eam a Duce Roberto obsessam captamque: quo forsitan tempore Episcopus Sede ornatam arbitrator, & Tarentino Metropolitæ Suffraganeam attributam. Siquidem ex monumentis Episcopi Castellanetensis constat, Joannem Episcopum in hac Sede floruisse ann. 1088. Cathedralis Ecclesiæ Divo Nicolao Myrensi Episcopo dicata est. Ibi 20. Canonici, quorum princeps Archidiaconus cum tribus aliis dignitate ful-

gentibus sacra obeunt munia. Intra Urbis mœnia non adest alia Parochialis Ecclesiæ præter ipsam Cathedralē, in qua Animarum cura Thesaurario incumbit. Unicum Monialium, tria Virorum Monasteria, Xenodochium, & quatuor Laicorum Sodalitia illic reperiuntur. Caret Episcopus iste propria Diocesi.

XII. *Mutilla*, quæ & *Motula*, Urbs est Hydruntinæ Provinciæ, ad radices Apennini, in confinio agri Bariani sita. Abest 7. milliaribus ab ora Sinus Tarentini, 13. a Tarento Metropoli in Circium, & 25. a Barrio in Meridiem. Nulla apud veteres ejus mentio; nobilem tamen extitisse ante annum 1023. ac populo sætam, Frizia narrat: ex ejus ruinis vicina Oppida, agro pro regione diviso, ferunt ædificata, Castrumque ibi de novo conditum. Hodie exigua est atque ignobilis, vix centum & quinquaginta Fidelibus habitata; Sede nihilominus Episcopali ornatur, quam a seculo undecimo jam possederat, ejusque primum, cujus expressa habeatur memoria, circa annum 1040. ibi sedisse, scribit Joannes Juvenis lib. 8. de Fortuna Tarentinorum, atque a sui primordio ad hoc usque tempus Tarentino Metropolitæ Suffraganeum esse, quisquis eam tenet Antistes. Cathedralis Ecclesiæ Divo Thomæ Cantuariensi est dicata: cui quinque dignitate præditi, quorum primus est Archidiaconus, & novem Canonici inserviunt. Non alia intra Urbis ambitum Ecclesiæ cernitur, neque ullus Pius locus. Diocesis civitati respondet, vix tria continens loca.

XIII. *Uria* tandem, vulgo *Oria*, tertia accessit Tarento Metropoli. Pervetus est Japygiæ civitas, seu, ut Baudrando placet, Messapiæ, in Salentinis, nunc Hydruntinæ Provinciæ, in Colle, ad radices Apennini con-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2085

condita, inter Brundisium, & Tarentum: a Brundisio 16. mill. pass. in Occasum; a Tarento, quod prospiciat, 18. & 23. ab Alezio in Circium, recedens. A Cretenſibus ædificatam ex Herodoto docet Strabo: (1) *Cum autem dicat Herodotus, Uriam in Japygia esse, quam Cretenſes ædificaverunt, e Minois classe in Siciliam navigantis, errabundi, aut hanc ipsam accipiamus oportet, aut Veretum*. Ejus meminit Plinius, lib. 3. cap. 10. A quibusdam, præsertim ab Appiano Alexandrino, lib. 5. Histor. Roman. Hyriam fuisse appellatam, refert Leander. Nisi forte ii *Hyrium*, sive *Hurium*, cum *Uria* & *Hyria* confundant, quæ tamen ab invicem distant: *Uria* quippe in Mediterraneis sita est; *Hyrium* autem, seu *Hyria* Oppidum fuit Apuliæ Dauniæ maritimum, ad Gargani montis radices. *Hyria* Herodoto, lib. 7. *Rhode* vero dicitur Nigro, in Ora Occidentali, ubi *Urias* Sinus apud Pomponium Melam, vulgo hodie, *Golfo di Rhode*, inter Lefinam Urbem, & Apenestem. Hodie *Rhodia* oppidulum parvi momenti, in Capitanata Provincia, in Ora Maris Hadriatici, ad Boream Montis Gargani, 25. milliar. a Lefina in Ortum, & 15. ab Apeneste. Populi apud Plinium Hyrini nominantur. De posteriore hac Dionysius Afer, de Situ Orbis asserit:

Usque Hyrii summum se tendit Japygiæ ora.

Uria igitur alia est ab *Hyria*, seu *Hyrio*; illa nimirum Japygiæ, seu Messapiæ civitas fuit; hæc Apuliæ Dauniæ; illa in Mediterraneis; hæc vero ad oram Maris est posita. In colle altero ipsi adverso Arx munitissima a Friderico II. Imperatore fuit constructa. Sæpe a Saracenis Uriam fuisse captam ac devastatam narrat Lu-

pus Protospata in Chronico: (2) *Uria*, inquit, a Saracenis mense Julii capta est, & interfecerunt cunctas mulieres, reliquos vero deduxerunt in Africam, cunctos venundantes: & anno 977. incenderunt Agareni civitatem Oriæ, & cunctum vulgus in Siciliam deduxerunt. Beneventi Ducibus aliquando paruit; siquidem Herempertus in Chron. ad annum 879. tradit, Uriam municipium fuisse Gaideris Beneventani Principis. Tandem in potestatem pervenisse Roberti Guiscardi Apuliæ, & Calabriæ Ducis, ann. 1062. commemorant; passim dein excidium, rursus ædificatam, in hanc, quam nunc habet, formam.

XIV. Exordium Uritanæ Ecclesiæ ejusque Episcopalis Sedis antiquius creditur Ughellus, ac reipsa fuerit. Sic enim asserit: (3) *Christianitatis autem Uritanæ Urbis exordium baud facile est investigare; fuisse tamen eadem tempestate, qua Brundisium ceteræque finitimè civitates Evangelii lucem susceperunt, omnino fatendum videtur, si S. Barfanus, sive Barfonulphus Urbis Patronus, ut quidam scribunt, S. Cataldi Tarentini Episcopi, qui sub M. Aurelio Imperatore vixit, synchronus fuit. Barfonulphum hunc alii Eremitam Ægyptium, alii Uritanum primum Episcopum fuisse volunt. Nonnulli etiam, eundem cum Abbate Gaze in Palestina, cujus mentio est in Martyrologio Romano ad 11. Aprilis, faciunt. Refertur in Tabulis Ecclesiasticis, cum ad 30. mensis Augusti, tum ad 8. Februarii, quæ postrema illi festum est apud Uritanos. Paulus Regius, & Romanus inter Sanctos Regni Neapolitani recensent, ac de illo meminerunt. Hætenus Ughellus. Sed plura nos cogunt ab ejus sententia recedere. Cum primis enim falsum est, Sanctum Bar-*

(1) Strabo lib. 6.

(2) Lupus Protospata in Chron. ann. 974.

(3) Ughellus Tom. IX. col. 221.

sanaphium, quem ipse Ughellus *Barfanum*, seu *Barfanulphum* vocat, Sancti Cataldi synchronum fuisse, atque sub M. Aurelio Imperatore vixisse, nam ex iis, quæ supra in Tarentinis diximus, exploratum est, Cataldum Divo Patritio Hiberniæ Apostolo juniorem extitisse. Deinde Barfanulphum Uritanum fuisse primum Episcopum gratis aliqui affirmant, cum nusquam vivens in Occidentem venerit; sed tantum multis post ejus obitum annis, sacrum ipsius Corpus e Palæstina, Uriam delatum fuerit; uti paulo post videbimus. Barfanulphum quippe, cujus Sacra Lipsana Uriæ asservari ferunt, sub Justiniano floruisse, & in Palæstina Eremiticam vitam duxisse, testatur Martyrologium Romanum ad diem 11. Aprilis: *Apud Gazam Palæstinæ, Sancti Barfanulphi Anachoretæ sub Justiniano Imperatore*. De eodem Sanctissimo Viro disertam mentionem facit Evagrius in sua Historia Ecclesiastica his verbis; (1) *Vixere per idem tempus* (quo nimirum Justinianus imperabat) *virī plane divini: qui multis in locis magna edebant miracula, & quorum gloria ubique pervagata est: ex quorum numero erat Barfanulphus, genere Ægyptius. Ille vixit in Monasterio prope Urbem Gazam, & in carne vitam carni adversariam degit, adeo ut multa memorabilia ederet miracula. Creditur porro cum in edicula quadam conclusum ætatem egisset; atque a tempore quo in eam ingressus est, ad spatium quinquaginta annorum & amplius, neque a quovis visum esse, neque quidquam alimenti, vel aliarum rerum in terra cepisse, Quibus rebus cum Eusochius Episcopus Jerosolymorum minime fidem adhiberet, cumque ediculam, in qua vir ille divinus conclusus erat, perfodere constituisset; parum aberat, quin*

ignis ex ea erumpens, omnes qui cum eo illuc venerant, combussisset. Eadem fere verbo tenus transcripsit Nicephorus Callistus, lib. 17. cap. 22. nisi quod *Salustium* pro *Eusochio* nominet. Uterque autem & Beati Barfanulphii genus, & professionem, & locum ubi vixit, ac sanctissime obiit, describit: nempe eum genere Ægyptium, professione Monachum apud Gazam Palæstinæ, deinde in edicula inclusum, solitariam & ab omni humano consortio segregatam vitam egisse: floruisse eundem in Oriente Justiniani Imperatoris tempore; ac tandem eo loci, ubi in Palæstina Monasticam & Eremiticam vitam duxit, ad Superos evolasse. Quocirca S. Barfanulphus, sive, ut ab Ughello appellatur, Barfanulphus Uriam, aut in aliam Occidentis civitatem non venit; minus vero Episcopus Uritanus fuit. Id autem nonnulli perperam opinati sunt, quod ejusdem Divi Eremitæ Sacra Lipsana in Uriæ Templo principe quiescant; indeque crediderunt, illum aut genere Uritanum extitisse, aut ejusdem Civitatis Episcopum; ignorantes Barfanulphii corpus ex Oriente Uriam fuisse translatum. Quæ quidem Translatio contigit, cum Theodosius Episcopus Brundusinam, & Uritanam Sedem teneret: is vero circa annum 850. aut 860. floruit. Hujus Translationis Acta legere est apud Bollandum Tom. II. mensis Aprilis ad diem 11. col. 25. in quibus proditum est Palæstina a Saracenis occupata, Monachum quemdam Corpus S. Barfanulphii, ne in manus hostium Christianæ Fidei veniret, clam sustulisse, atque in Uritanam Urbem deportasse, illudque Theodosio Episcopo tradidisse. Quo tempore Ecclesia extra Urbis mœnia ipsi excitata fuit, in qua Sacra ejus Lipsana fuerunt

re-

(1) Evagrius Hist. Eccles. lib. 4. cap. 31.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIII. 2087

recondita. Verum cum sequenti seculo Uria ab Agarenis fuisset incensa, omnibus ejus civibus in Siciliam captivis abductis, periit memoria loci, in quo S. Barfanuphii Corpus primum fuerat repositum. Cum igitur diu latuisset, denuo tandem repositum in veteri Cathedrali extra muros erecta, in novam, quam postmodum Urbe reædificata condiderunt, fuit translatum. Secundæ hujus Translationis tempus Acta superius laudata apud Bollandum designant: nempe, *Anno ab Incarnatione divini Verbi MCLXX. Regni autem Domini nostri præcellentissimi Wilhelmi Regis anno V. Præfatus vero præfati Domini Luponis* (seu Lupi tunc Archiepiscopi) *anno XXII.* Prædictus Lupus Archiepiscopus sedisse dicitur usque ad annum 1173. Porro B. Barfanuphius tamquam Uriæ Patronus ibi colitur die 8. Februarii; & fortasse, ut Daniel Papebrochius observat, eodem die ac mense, quo in Oriente. Diem autem 30. Augusti, quo rursus illius festum ab Uritanis celebratur, laudatus Papebrochius suspicatur, fuisse diem vel translatus in Occidentem, vel denuo inventi elevatique sacri ejusdem Corporis.

XV. Et iis porro liquet, Uritanæ Sedis Episcopalis exordium, post Divi Barfanuphii ætatem contigisse, nimirum tunc cœpit, cum Brundusio everso, hujus Antistites

Uriam se se receperunt: ubi diu commorantes, a domicilii loco simul & Brundusini, & Uritani Præfules sunt nuncupati: quo titulo usi sunt etiam post eversum ab Agarenis Uriam. At enim ad tollendas lites, jargiaque sedanda, quæ inter Brundusinos cives & Uritanos quotidie oriebantur, postulante Philippo II. Hispaniarum Rege, Gregorius XIV. Pontifex Maximus Uriam a Brundusio distraxit, eique propriam assignavit Diocesim, propriumque Antistitem præesse voluit, quem Tarentini Archiepisculus Suffraganeum esse jussit. Gregorii Diploma recitat Ughellus Tom. IX. col. 222. editumque fuit anno 1591. sexto Idus Maii. Primus tamen ejus Episcopus Vincentius Tufus Neapolitanus, Ordinis Clericorum Regularium Theatinorum, a Clemente VIII. Gregorii successore die 15. Julii ann. 1595. fuit inauguratus.

Antiqua & prima Uriæ Cathedralis Ecclesia titulo Sanctorum Crysanthi & Dariæ a Theodosio Brundusino, & Uritano Episcopo fuit ædificata; ubi ille Sancti Barfanuphii Corpus ex Oriente, ut diximus, huc translatum recondidit. Sed cum eoloci Arx fuerit constructa, etiam ipsa vetus Ecclesia, quæ extra Civitatis muros posita erat, everfa est: adhuc tamen superest columna marmorea antiquæ ædificationis testis, cui hæc carmina sunt affixa:

*Hanc ædem Præsul struxit Theodosius almam:
Dicitur quæso Deus, esto misertus ei.*

Quæ vero hodie spectatur intra civitatem Cathedralis Basilica, nobili architecturæ artis opere ædificata, Deiparæ Virginis titulo decoratur. Plurimis Sanctorum Reliquiis dives est nempe Brachio aliisque Ossibus Divi Barfanuphi Eremitæ, Urbis Patroni:

Sanctorum Bartholomæi, & Andreae Apostolorum, Stephani Protomartyris, Laurentii, Sebastiani, Crysanthi & Dariæ, Cosmæ, & Damiani Martyrum; Blasii Episcopi & Martyris; Apolloniæ & Catharinæ, Virginum; Sanctorum Innocentium; Hieronymi Pres-

2088 Orbis Sacer & Profanus

Presbyteri & Ecclesiæ Doctoris; Sanctæ Claræ Virginis; Sanctorum Caroli Borromæi, & Philippi Neri. In hac Basilica divina celebrant Officia quatuor Dignitate præditi, nempe Archidiaconus, Cantor, Subcantor, & Thesaurarius, & sexdecim Canonici. Decem in Urbe extant Parochiales Ecclesiæ; duo Monasteria, alterum Monachorum Cœlestinorum, alterum Monialium Ordinis Sancti Benedicti; extra muros vero civitatis tria Virorum Cœnobia. Ecclesiam S. Barfanuphii nunc possident FF. Minimi S. Francisci de Paula.

Diœcesis tres Insignes Collegiatis Ecclesias, singulas in tribus primariis ejusdem Oppidis, nempe Francavillæ, Casalis Novi, & Ceglie sitas obtinet. Harum præcipua est Ceglie, cui quatuor Dignitates, videlicet Archipresbyter, Cantor, Thesaurarius, & Succentor, ac sexdecim Canonici inserviunt. In Francavillæ Oppido adest præter Collegiatam Monasterium Capuccinorum; in Casali autem novo Cœnobium Ordinis Sancti Benedicti. Reliqua ejusdem Diœcesis loca haud magni sunt nominis.

C A P U T XXXIV.

Synopsis.

I. *Magna Græcia ampliores olim limites. Antiqua Regionis vocabula. Pars ejus Brutia dicta. Calabria nomen postea ipsi impositum.*

II. Calabriae divisio in Ulteriorem, & Citeriorem. Cur Magna Græcia appellata. Celebres illic Græcorum, Pythagoræ præsertim Scholæ. Pythagoræ patria. Quo tempore in Italiam venerit. Fabulosa vulgi opinio de Numa Pythagoræ Discipulo.

III. Pythagoræ Scholam in Magna Græcia aperit. Discipulis quinquennale silentium imponit. Summo apud eos in honore habitus. Plures civitates legibus informavit. De ejus mortis genere varia Scriptorum placita. Scytham Italianum ipse constituit. Alii Calabriae Viri illustres.

IV. Pars Occidentalis Calabriae Brutia. Brutiorum origo. Lucanorum, quondam pastores fuerunt. Quæ loca olim occupaverint.

V. Calabriae Citerioris, & Ulterio-

ris termini. Mira utriusque fertilitas. Bœum ibi armenta plurima, & ovium Greges copiosissimi.

VI. Montes, & Vallis Calabriae omnia frugum genera proferunt. Arbores illic cujusque generis frugiferæ. Metallorum & marmorum fodinæ. Omnia pene bona ibi nascuntur.

VII. Ughelli opinio de invectio Calabriae vocabulo circa Constantini Magni tempora resciluit. Antiquum esse hoc nomen Livius, Strabo, ceterique produnt.

VIII. Veteres Calabriae incolæ ex Josepho. Brutii deinde magnam ejus partem obtinuerunt. Bellum in Brutios, & Calabres a Romanis gestum. Brutii quod omnium primi Annibali se junxerint turpissimo loco habitii.

IX. Calabria & Brutia subactis novæ Coloniae ibi a Romanis deductæ. Imperii Sede in Græciam translata Græcanicos mores induerunt. Varias deinde bellorum atque dominationum vicissitudines sunt expertæ.

I. Quid-

I.

Uidquid Italiæ reliquum est, nunc Regio illa complectitur, quæ veteribus Magna Græcia, & Brutia dicta est, hodie vero communi Calabriæ vocabulo nuncupatur. Latius olim protendisse fines suos, jam supra ex Strabone lib. 6. adnotavimus; nempe eam Italiæ partem continebat, quæ quondam Oenotriæ nomen tulit, a Lao fluvio usque ad Metapontum Oppidum: nam vetustissimus Scriptor Antiochus apud Strabonem tradit, ab antiquis *Oenotrios* & *Italos* solos fuisse appellatos, qui Isthmum habitarent; Isthmum autem esse, quidquid agrorum inter duos Sinus includeretur, a Tyrrheno Mari Hipponiatem, sive Napitinum, a Siculo Scyllaticum. Quare illa quondam comprehensos volunt, Japygas, Messapios, Salentinos, de quibus antea, & Calabros. Quod quidem Sigonio lib. 1. de Antiq. Jure Italiæ, cap. 11. Brietio, Baudrando, aliisque observatum est. Immo sunt qui asserunt, Magnæ Græciæ vocabulo antiquitus Apuliam utramque, Messapiam, seu Calabriam, Lucaniamque cum Brutiis fuisse comprehensas: constitisse postmodum in Lucania, & Brutiis; tamen plures ei etiam addant Messapiam, ubi Calabri, & Salentini. Ibi nunc Calabria citerior, & ulterior, Basilicata, cum parte Australi Principatus Citerioris, & Terra Hydruntina. Tantam Magnæ Græciæ amplitudinem antiquissimis temporibus attributam ferunt; eandemque prius appellatam Ausoniam, Hesperiam, Oenotriam, dein Magnam Græciam. Ceterum posteris temporibus, cum varæ Gentes huc adventassent, in variam eam Provincias distraxere, quarum singulis propria indita fue-

Pars II. Vol. III.

runt nomina, de quibus supra propriis egimus locis. Quamobrem Regio quondam adeo ampla postmodum contracta fuit in duas partes; harum alteri antiquum Magnæ Græciæ nomen mansit, alteri vero Brutia vocabulum obvenit; utraque tandem una Calabriæ appellatione est comprehensa, quam hodieque tenet.

II. Et quidem Plinius, qui ne dum post Antiochum, verum etiam post Strabonem scripsit, lib. 3. cap. 11. quidquid esset a Locris usque ad Tarrantum, Magnam Græciam vocitam dixit. Hæc vero pars est Orientalis hodiernæ Calabriæ, quam recentes Calabriam ulteriorem, seu inferiorem vocant. Pars autem Occidentalis antiqua est Brutiorum terra, quam nostrates Calabriam citeriorem, seu superiorem nominant. Utriusque appellationis causas hic damus. *Magnam Græciam* antiqui nuncuparunt, vel ob frequentes Græcorum Colonias huc deductas, Urbesque magnas & crebras ab iis hoc in terræ tractu conditas, ut plerique volunt: vel, ut Jamblico placet, ob celeberrimum Pythagoræ Gymnasium illic erectum, plurimosque Discipulos ad illud confluentes: aut potius ob utrumque. Et sane Græcorum Philosophia, ac reliquæ disciplinæ hic plurimum florere; protulitque hæc Regio Viros omni fere scientiarum genere clarissimos. Pythagoram cum primis Calabrum fuisse nonnulli sunt opinati, quos inter Ughellus To. IX. col. 234. recenset Aristoxenum, Aristarchum, Theopompum apud Theodoretum, & Diogenem Laërtium, qui Pythagoram Italum fuisse affirmant: multi vero, ut Plutarchus in *Convivio* ait, Pythagoram Locrensem fuisse asserbant. Ast constans nunc est fere omnium sententia, Pythagoram patriam Samium fuisse, in Ur-

Iiii

be

2090 Orbis Sacer & Profanus

be & Insula Samos dicta natum, quæ Insula est Maris Icarii, Joniæ adjacens contra Ephesum. Est quidem & Samos Oppidum Magnæ Græciæ, apud oram Calabriæ ulterioris, cujus meminere Lycophron, & Stephanus, apud Locros, ubi Pythagoras habitasse dicitur: inde eum a domicilio alii Locrensem, alii Italum vocavere; & D. Thomas Aquinas in primum Meteor. Samium, ex Samo Calabriæ Oppido, eodem sensu appellat. Ceterum natale ejus solum fuisse Samum Insulam certum est. Ibi enim a Mnecarcho gemmarum Sculptore ortus est; auditor fuit Pherocydis Syri; post cujus mortem Hermodamanti jam Seni, Creophili nepoti, se in disciplinam dedit: sub quo cum satis profecisse videretur, in Ægyptum navigavit, ut illorum Theologiam, ritus, moresque cognosceret. Deinde Astrologiæ, Chaldaicæque disciplinæ cupidus Babylonem se se contulit: ubi siderum cursus, eorumque in genituris hominum effectus, uti & multa de religione Judæorum est edoctus. Sunt qui narrare, eum in Indiam usque penetrasse, & aliquamdiu cum Gymnosophistis conversatum esse. In patriam redux, cum Polycratis, & Sylofontis tyrannidem ægre ferret, in Italiam, ejusque regionem, quam magnam Græciam vocant, nunc Calabriam, venit, ex qua deinceps nusquam discessit. Ejus adventum in Italiam nonnulli regnante Romæ Numæ contigisse putant. Sed hanc opinionem Cicero explodit, dum primum asserit, Pythagoram Magnam Græciam adiiisse Tarquinio Superbo regnante: ⁽¹⁾ *Pythagoras, inquit, cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisset, tenuit Magnam illam Græciam cum honore & disciplina, tum*

etiam auctoritate. Quod & alibi confirmat, dicens: Pythagoras fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberavit. Porro L. Brutus patriam liberavit, Tarquinium Superbum Roma expellendo. Eandem opinionem recitat Livius ac refellit, tametsi velit, Pythagoram, non Tarquinii Superbi, sed ejus prædecessoris Servii Tullii ætate floruisse: Livii verba hæc sunt: ⁽²⁾ Inclyta justitia religioque ea tempestate Numæ Pompilii erat; Curibus Sabinis habitabat, consultissimus vir, ut in illa quisque ætate esse poterat, omnis divini atque humani juris, auctorem doctrinæ ejus (quia non exiat alius) falso Samium Pythagoram edunt, quem Servio Tullio regnante Romæ centum post annos & amplius in ultima Italia ora circa Metapontum, Heracleamque, & Crotonam juvenum, æmulantium studia habuisse constat. Popularis erat hæc persuasio, Numam Pythagoræ fuisse auditorem. Quamobrem cum 400. circiter post Numæ obitum annos, teste Plutarcho in ejus Vita, ejusdem Numæ Pompilii tumbam & libros reperiri contigisset, sparsum statim in vulgus fuit, ejusmodi libris Pythagoricam Philosophiam contineri; idque tum quibusdam Historicis creditum, idem Livius commemorat: ⁽³⁾ In agro L. Petilii Scribæ sub Janiculo, dum cultores altius moluntur terram, due lapideæ arcæ octonos fere pedes longæ, quatermos latæ inventæ sunt, operculis plumbo devinctis; literis Latinis Græcisque utraque arcæ inscripta erat, in altera Numam Pompilium, Pompeionis filium, Regem Romanorum, sepultum esse, in altera libros Numæ Pompilii inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulcri Regis habuerat, in-

(1) Cicero Tusc. quæst. lib. 1. 4. & 5.

(2) Livius lib. 1.

(3) Idem lib. 40.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIV. 2091

inanis inventa sine ullo vestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis: in altera duo sasses candelis involuti sepienos habuere libros non integros modo, sed recentissima specie; septem libri Latini de iure Pontificio erant, septem Græci de disciplina sapientie, quæ illius ætatis esse potuit. Addebat Antias Valerius Pythagoricos fuisse, vulgatæ opinionis, quia creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabilis accommodat fidem. Mendacem eam opinionem de Numa Pythagoræ discipulo hic pariter Livius vocat: illum nihilominus amplexi sunt Cassius Hemina, Lucius Piso, & Ovidius lib. 15. Metamorph. Videndus est Plinius lib. 13. cap. 13. Causam porro cur falsa hæc persuasio, & vulgi opinio non paucos etiam ex Romanis sapientibus invaserit, Cicero hanc affert: (1) Quinetiam arbitrator, ait, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque Regem, Pythagoreum a posterioribus existimatum; nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, Regisque ejus æquitatem, & sapientiam a Majoribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarent, propter vetustatem, eum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Exinde apud Romanos Pythagoram tanta in existimatione fuisse Plutarchus tradit, in Numa, ut illi ab Oraculo admoniti, binas Statuas erigere, alteram fortissimo, alteram Sapientissimo Græcorum, utrumque præfiterint, priorem Alcibiadi, po-

steriorem Pythagoræ erigentes. Quod pariter Plinius refert: (2) Invenio, inquit, & Pythagoræ & Alcibiadi, in cornibus Comitii positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græciæ Gentis jussisset & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari ea steteret donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo sapientia præfato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam utroque Themistocli.

III. Quantum vero splendoris & ornamenti Pythagoras adventu suo in Italiam contulerit Magnæ Græciæ, indicat Cicero in Tusculanis Quæstionibus: (3) Quum in Italiam venisset, exornavit eam Græciam, quæ Magna dicta est, & privatim, & publice præstantissimis & institutis & artibus. Italicam ibi sectam constituit, quæ diu obtinuit, ac plurimos habuit sectatores, unaque ex duabus præcipuis habita est, teste Laërtio hæc scribente: (4) Ceterum Philosophiæ due fuerunt successiones: quarum altera ab Anaximandro; altera a Pythagora fluxit. Sapientis elogium ultro sibi oblatum recusavit, Philosophi appellatione contentus. Auditores fertur habuisse non pauciores sexcentis, qui noctu ad eum confluebant: ex quibus clarissimi fuerunt Archytas Tarentinus, Alcmaeon Crotoniata, Hyppasus Metapontinus, & Philolaus Crotoniata. Quinquennali silentio futuros auditores præparavit; quo allusit Sidonius Apollinaris:

*Asserit hoc Samius post docta silentia lustræ
Pythagoras*

Idipsum & plerique affirmant; præfertim Diogenes Laërtius in ejus

Vita; & Servius in illud Æneid. 10. vers. 564.

IIII 2

... ta-

(1) Cicero Tusc. quæst. lib. 4.
(2) Plinius lib. 34. cap. 6.

(3) Cicero Tusc. quæst. lib. 5. circa initium.
(4) Laërtius lib. 2. in Proœmio, num. 13.

2092 Orbis Sacer & Profanus

... . *tacitis regnavit Amyclis.* Apuleius tamen id non ad omnes Pythagoræ auditores extendit; sed exceptionem in quibusdam adhibitam observat: (1) *Non in totum, inquit, (Pythagorici) vocem desuecebant, nec omnes pari tempore cingues Magistrum sectabantur; sed graviore viris brevi spatio satis videbatur taciturnitas modificata. Loquaciores enim ferme in quinquennium, velut in exilium vocis mittebantur. Ea porro Magistrum suum veneratione prosequabantur, ut ab aliis rogati, rationem afferre eorum, quæ didicerant, hoc uno responso satisfacerent: Ipse dixit.* Quod præ aliis Valerius Maximus testatur: (2) *Pythagoræ tanta veneratio ab adiutoribus tributa est; ut quæ ab eo acceperant, in disputationem deducere nefas existimarent: quin etiam interpellati ad reddendam causam; hoc solum respondebant, ipsum dixisse: Magni honos, sed Schola tenuis. Illa urbium suffragilis tributa est. Plures civitates optimis legibus ac institutis ab ipso informatas idem auctor tradit: (3) In Italiæ etiam partem, quæ tunc major Græcia appellabatur, perrexit; in qua plurimis & opulentissimis Urbibus effectus suorum studiorum approbavit. Præ ceteris vero Crotoniatis luxui & luxuriæ indulgentes, ab bonam frugem reduxit. Rem ita narrat Justinus: (4) *Crotonam venit, populumque in luxuriam lapsum, austeritate sua ad usum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem; & vitia luxuriæ, casusque civitatum ea peste perditarum enumerabat: tantumque studium ad frugalitatem multitudini provocavit, ut aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque separatam a viris Doctrinam, & puerorum a parentil-**

bus frequenter habuit. Doccebat nunc has pudicitiam, & obsequia in viros; nunc illos modestiam, & literarum studium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, consecutusque disputationum assiduitate erat, ut matronæ auratas vestes ceteraque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Junonem ipsi Deæ consecrarent, præ se ferentes, vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes esse. In juventute quoque quantum profigatum sit, vitiis seminarum contumaces animi manifestant. Hoc idem confirmat Iamblicus in Vita Pythagoræ: (5) *Fertur & Pythagoras Crotoniatis a pellicum & illegitimarum seminarum consuetudine abduxisse; maritos etiam monuisse, ut erga uxores suas casti & pudici forent; quo factum ut Crotoniatis omnem incontinentiam & luxuriam, quæ tum temporis in Urbe, ceu pestis, grassabantur, & medio tollere laborarint.* Factum idcirco, quod Valerius Maximus de iisdem Crotoniatis scripsit: (6) *Enixo Crotoniatis studio ab eo petierunt, ut Senatui ipsorum, qui mille hominum numero constabat, consilis suis uti pateretur, opulentissimæque civitas tam frequenter venerati post mortem domum, Cereris sacrarium fecit: quantumque illa Urbs vigili, & de ea in hominis memoria, & homo in Deæ religione cultus est.* Quod erga Crotonam Pythagoras præstitit, id ipsum erga alias Magnæ Græciæ Civitates egit. De Tarento indicat Claudianus: (7)

*Annon Pythagoræ monitus annique
silentes*

*Famosum Oebalii luxum pressere,
Tarenti?*

Metapontinis æque ac Crotoniatis le-
ges

(1) Apuleius in Floridis.

(2) Valerius Max. lib. 8. cap. 15. num. 1. in *Extraneis*.

(3) Ibid. cap. 8. in *Extraneis*.

(4) Justinus lib. 20. cap. 4.

(5) Iamblicus in Vita Pythagoræ lib. 1. cap. 27.

(6) Valerius Max. lib. 8. cap. 15. in *Extraneis*.

(7) Claudianus de Mallii Theodori Consulatu.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIV. 2093

ges conscripsit, populosque luxuria diffuentes auctoritate ac doctrina ad frugalem vitam & cultum revocavit; uno verbo universam Magnam Græciam optimis institutis egregie informavit. Postremo cum multos annos Crotone egisset, Metapontum migravit, ubi & supremum diem obiit, quamquam aliis alia tradentibus. De mortis genere non satis constat, cum quidam illum trucidatum, alii subitanea morte sublatum, nonnulli quoque cum discipulis exultum dicant. Postremæ huic opinioni favet Arnobius, Pythagoram falsâ dominandi suspitione vivum in templo exultum narrans: *(1) Pythagoras Samius suspitione dominationis injuste vivus concrematus in fano est: numquid ea, quæ docuit vim propriam perdidit, quia non spiritum sponte, sed crudelitate appetitus effudit?* Pythagoræ vivo a Cyloenis illatum esse incendium, refert Plutarchus, de Stoic. Repugnant. Collegium item ejus Discipulorum ab iisdem Cyloenis crematum, tradit Justinus lib. 20. cap. 4. Idem porro Justinus refert, Pythagoram citra vim Metapontimortalitatem exuisse: *(2) Cum annos viginti Crotone egisset, Metapontum migravit, ibique decessit, cujus tanta admiratio fuit, ut ex domo ejus templum facerent, eumque pro Deo colerent.* Quamobrem Valerius Maximus Pythagoræ obitu ac tumulto maximam Metaponto, gloriam accessisse affirmat: *(3) Cujus ardentem rogam plenis venerationis oculis Metapontus aspexit: Oppidum Pythagoræ, quam suorum cinerum nobilius clariusve monumento.* Mortem obiit Olympiad. 70. anno ejus, juxta Eusebii Chronicon, quarto vel quinto, Urbis Conditi 257. vel 258. ante Christum circiter 498. cum vixisset an-

nos 80. vel 90. ut auctor est Lærtius. Celebrem Philosophorum sectam condidit, ab ipso Pythagoræorum, ab aliis Italicam dictam, quod in Italia, idest, in Magna Græcia, fuerit divulgata: quam postea factione Cyloniana ibi extinctam, adnotat Salmasius, ad Solinum pag. 845. Itaque a Pythagora ejusque Schola, hanc Italiæ partem nedum nominis claritatem accepisse, verum etiam Magnæ Græciæ nobile vocabulum, haud immerito gravissimi auctores existimant. Eximios deinde Viros Calabria protulit; quos inter Philolaus, Alcmaeon, Hipparchus, Timæus, atque alii supra centum, quorum nomina Barrius exhibet. Ex Poëtis autem illustres fuerunt, Orphæus Crotoniata, Stesichorus Taurianensis, qui primus adinvenit usum Chori ad sonitum cytharæ, laudatus Platoni in Phædro, Aristoteli lib. 2. Rhetoric. & Quintiliano; Meander Sybarita, alique plurimi. Legislatores clarissimi inde prodierunt, Zaleucus primus leges scriptas tulisse dicitur, quibus Locrenses usi sunt, teste Aristotele; Androdamus Legislator Reginorum; Thætetus Helianista Metaurenium, Timanes Locrenium: ex Historicis maxime eni-tuerunt Herodotus Thurius, Græcæ Historiæ parens; Callisthenes Sybarita: Geometras itidem Medicosque Calabria peperit Timæum Locrensem, Alcmaeonem Crotoniatam. Praxiteles specula invenit, ac Statuarius perinsignis extitit: Pythagoras alter, a patria Rhegius dictus, primus docuit statuarum proportionem, & modos, & numeros, & varietatem multiplicavit. Feminæ quoque sexus hanc Regionem decoravit, quarum aliæ Philosophiæ, aliæ Poëtiæ egregiam navarunt operam; præ ceteris

(1) Arnobius lib. 1. pag. 25.

(2) Justinus lib. 20. cap. 4.

(3) Valer. Max. lib. 8. cap. 7. in Extraneis.

2094 Orbis Sacer & Profanus

teris commendantur filia Pythagoræ, Arignotis nomine, Myas, Damea, Biscaia. Jure igitur ac merito quota pars Calabriæ ab antiquis Magna Græcia est appellata, cum Græcis artibus, ac doctrinis tantopere floruerit: tot sapientissimis viris omni scientiarum genere excultis adeo referta, ut non modo Italiam, Tullio & Valerio Maximo fatentibus, verum etiam Græciam universam institutis ac disciplinis erudierit.

IV. Pars altera Occidentalis, quæ nunc *Calabria citerior*, seu *Superior* dicitur, a veteribus *Brutia*, seu *Brutiorum Terra* fuit appellata. Gentis originem, atque appellationis causam Diodorus Siculus, Strabo, Justinus alique veteres hanc exponunt. Brutii Lucanorum olim pastores fuerunt, qui excusso servitutis jugo, trans Laum fluvium Sedes posuerunt; unde & *Brutii*, seu *Bre-tii* dicti sunt Lucanorum lingua, idest *fugitivi*, & *rebeldes*. Strabo libro sexto de illis hæc scribit: *(1) Supra hos (nempe Lucanos) Brutii Cherronesum habitant. Et in hoc sane alia comprehenditur Cherronesus Isthmum habens, qui a Scyllatio ad Hipponiatem Sinum porrigitur. Eis autem hoc a Lucanis nomen inditum est. Brutios enim Lucani rebelles fugitivosque vocant. Antea namque Brutii Lucanorum Pastores fuerant, a quibus transfugerunt, atque dehinc remissi in libertate vitam exegerunt, qua tempestate Dion adversus Dionysium exercitu ducto, cuncta in cunctos perturbata effecit.* Haud procul abit etiam Diodorus Siculus: *(2) Olympiade, inquit, 106. cum M. Popilius Lenas & Cn. Manlius Imperiosus Consulatum gererent, in Italia multitudine quædam hominum miscellaneorum (plerique enim erant servi fugitivi) ex variis undique locis circa Lucaniam*

*confluxit. Hi primum vitam prædatoriam instituebant, mox excubitarum, aggressium, & incursumum consuetudine, rerum bellicarum exercitationem usumque sibi compararunt. Itaque iusta acie cum locorum eorum cultoribus congressi, semper victores evadebant: autisque viribus, ad Urbium oppugnationem conversi, Terinam Oppidum captum diripuerunt. Postea in ditionem suam redactis Arponio, Tburii, & aliis aliquot Urbibus, sibi suam Rempublicam instituerunt: vocatique sunt indigena appellatione Brutii, quod eorum plerique omnes fugitivi servi, gens nimirum bruta esset. Sic nimirum habet antiqua Operum Diodori versio: recens autem ita legit: *Et quia plerique erant servi, Bre-tii dicti sunt. Incolarum enim sermone ita fugitivi appellantur.* Justinus tamen lib. 23. a Brutia muliere appellationem hanc deducit. Sed prior nominis significatio, Gentisque origo magis recepta. Hanc Terram, Brutios occupasse, Græcis antiquis habitatoribus inde pulsis, tradit Livius, Decad. 4. lib. 4. alias 44. *Tempsanus ager de Brutiiis captus erat; Brutii Græcos expulerant.* Hanc gentem asserunt, in extremis Italiæ finibus, supra Lucanos peninsulam incoluisse, cujus Isthmus a Lao fluvio usque ad Metapontum, porrigitur. Ampliores ei limites alii assignant, quos inter Baudrandus illorum Regionem ita describit: Brutii fuerunt populi Italiæ, in Magoa, Græcia, inter Lucaniam & Fretum Siculum extensi, & inter Mare Tyrrhenum, & Sinum Tarentinum. Divisique fuere in Cismontanos & Transmontanos, ubi nunc Calabria Citerior & ulterior. Carolus Sigonius de Brutiorum agro disserens, occupasse eos refert, (3) Terinam, Hipponem, Thurios, aliaque oppida complu-*

(1) Strabo lib. 6.

(2) Diodorus Siculus lib. 26.

(3) Sigonius lib. 1. de Antiq. Jnr. Ital. cap. 22.

plura, ac Reipublicæ genus ab aliis separatim instituisse. Crotonem quidem etiam Græcis a Brutiis fuisse adeptum, invenitur in Liviana Historia, in qua eadem Rhegini, qui Brutii erant, Græci appellantur. Quod si veros Brutiorum fines assignemus, profecto vere etiam traditum est, maritima eorum fuisse Tempſam, Terinam, Metaurum fluvium, Scyllæum Promontorium, Alecem flumen Rhegionum agrum dirimens a Locrenſi, Locros, Caulonem, Scyllacium, Lacinium, Crotonem, Sybarium, Thurias, Legariam, Acirim, & Sirim flumina, postremo Metapontum: Intus Numistum, Consentiam, Hipponem, Heracleam, quæ est Siris vocata, & ut placet Straboni, Pandosiam. Ita Sigonius. Præter Scyllæum Promontorium, quod nunc dicitur *Capo di Volpe*, adest quoque & Brutium Promontorium, quod & Leucopetra nuncupatur, in quo desinit alterum Apennini cornu, testibus Sansone & Brietio: nunc vulgo *Punta della Saetta* appellatur. Est illud prope Fretum Siculum, in Calabria Ulteriore, 12. mill. Pass. a Rhegio in Occasum 15. a Promontorio *Bursano*, quod olim *Zephyrium* dictum est.

V. Quod olim Magna Græcia, & Brutiorum Terra continebatur, postea unico Calabriæ vocabulo comprehensum est; hodieque hujusmodi appellatio viget. Est vero, ut diximus, Calabria in duas partes secta, quarum altera *Citerior*, quæ magis in Boream & Ulterior, quæ magis in Meridiem tendit, vocatur: illa itidem *Superior*, hæc *Inferior* dicitur: prima Brutiorum Terram: posterior Magnam Græciam continet: utraque inter Mare Tyrrhenum, & Jonium a Borea in Austrum extensa. Insecti animalis, utpote apes, aut muscæ figuram repræsentat: ab Istmo

enim, quod Syllis & Talari fluminum ostia, & Policastrensem, ac Tarentinum Sinum interjacent, Peninsulæ instar, inter Tyrrhenum atque Jonium mare, ad Siculum Euripum protenditur, ubi est Scylla, & Carybdis. Ambitum ejus Barrius metitur 730. mill. pass. Ananias vero tantum 544. Atque Apennini Montis jugo in longitudinem secta, duo Promontoria, seu cornua emittit, Leucopetram, dextra, Lacinium sinistra. Quare felicissima hæc Regio, dum montuosa simul est, atque campestris, salubri amœnitate, & opima fertilitate perpetuo fruitur, mira cœli clementia, rerumque omnium copia nulli alteri secunda; imo cunctis aliis Italiæ forsitan superior; utpote quæ bonis omnibus affluat. Si namque Herodoto auctore, ⁽¹⁾ *Nec una Regio cuncta sibi ipsi suppeditat, sed aliud habens, aliis indiget, quæ tamen habet plurima, ea est optima*: profecto omnium Regionum Italiæ optima est Calabria, cum quidquid mortalibus est necessarium, ipsa per se felix abunde gignat, nullisque adscititiis bonis egeat, sed per se sibi met suppeditet; quin etiam plurima ad extraneas nationes mittat. Hinc nonnulli eam *Calabriam* dictam volunt, quod sit Regio omnium bonorum genere plena, nam *Calos* Græce, *bonum* Latine sonat, *rheo*, idem est ac *fluo* & *bryo*, significat *emanare* ac *scaturire*; pæne ac si dicamus hic bona omnia fluere ac scaturire. Et quidem universum hujusce Regionis solum felix est amœnumque, non stagnis impeditum, sed liberum & herbidum, ac subinde pabulis accommodatum, ubi Cerealiæ inaudita, fecunditas viget, augmentque soli feracitatem vivi ac perspicui fontes hic passim emanantes. Arva idcirco pingua sunt & feraces campi, grandes copiosasque segetes emittentes: pra-

(1) Herodotus lib. 1.

2096 Orbis Sacer & Profanus

prata ruscida ac miro modo herbida & virentia; indeque armentis, ovium gregibus, equisque optimis, eximiae pernicitatis & magnitudinis pabula ingentia proveniunt; quo fit, ut ibi boum armenta sint plurima, itemque ovium greges copiosissimi. Quod attinet ad armenta, Valerius Flaccus id indicat: (1)

*Continuo, volucris ceu pectora tactus asilo,
Emicuit Calabris taurus per confraga sepiis
Obvia quæque ruens.*

Itemque:

. . . . Calabris redit armentarius arvis.

Quamquam æstivo tempore, ob nimium calorem, quo Calabria afficitur, solet, minus grata armenta, Horatio dicuntur:

*Non æstuose grata Calabriae
Armenta*

Æstuosam eam vocat ob Canem cælestem, cujus maximo verberatur æstu. Quocirca etiam Valerius Flaccus ait: (2)

*. . . . sic cum stabulis, & messibus ingens
Ira Deum, & Calabri populator Sirius arvi
Incubuit*

Hujus tamen incommodi vitandi causa Pastores Calabri, armenta gregesque, antequam æstus sæviat, in Lucaniam deducunt ad pascua; uti Horatius observat:

*Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua.*

Calabras itidem oves pro eximiis accipi, testatur Columella lib. 7. cap. 2. Quare illarum lana in pretio fuit: quod indicat Persius Satyra 2.

Hæc Calabrum coxit vitiato murice vellus.

Tametsi hoc vulgo de *Lanis Tarentinis* exponant, quod apud præfatos *Tarentum* inter Calabriae Urbes haberetur, ubi lanam optimam tondi, testis est Plinius lib. 8. cap. 48.

VI. Montes Calabriae frugiferi sunt, & aprici; pingues colles frugibus, vitibus, arboribus, oleis præsertim impendio apti, ac benigno ventorum afflatui expositi: de oleis notanda sunt hæc Columellæ verba: *ocrumta-men habetur præcipua in hoc usus olea Calabrica, quam quidam, propter similitudinem, oleastellum vocant.* Valles quoque amœnæ sunt, quas vivi & perspicui fontes, e montibus scatuentes, irrigant, ac frugiferas efficiunt. Quamobrem hæc Regio cum in

(1) Valerius Flaccus lib. 3.

(2) Idem lib. 1.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIV. 2097

in aprico, tum in planitie feracissima oleo, vino, melle, ac potissimum frumento, & quidem probatissimo, ac multiplici tota exuberat. Frumenti autem genera plura, nempe triticum, siligo, far, secala, iliodiminum vocant, triminum, quod tuncicum appellant, sagria, robus, rosciam dicunt, cigia. Ibi etiam rea, speltam nominant, ordeum, oriza, & selsami copia ingens. Affluit & omnis generis leguminibus, inter quæ etiam lupini, quibus tellus & armenta pinguescunt. Abundat præterea arborum pomis cujusvis generis, iisdemque sapidis & innoxiiis, quorum quædam præcipui saporis in ore instar sacchari liquefunt; in arcis autem asservata mirum spirant odorem. Ingens pariter oblectamentum afferunt horti nemorosi passim per loca conspicui, malorum aureorum, limonum, citrorum arboribus constiti. Saccharum insuper, anisum, coriandrium, idque laudatissimum tellus gignit. Ac præter cetera provenit ibi sponte sua Medicæ herbæ ingens copia, qua armenta & greges saginantur. Quid de Silvis dicam, quas Calabria mirificas atque pulcherrimas nutrit? Ea porro ne dum proceras arbores generant, ad domorum tigna & reliqua utensilia, ac navium struaturam aptas; verum etiam plantas terebintinæ, resinæ, & optimæ picis feraces. Quare non desunt viri eruditi, qui ab Hebraico nomine *Calab* seu *Calba* quod *Picem* sonat, *Calabria* vocabulum deductum velint; quia nimirum arboribus piciferis abunde sit ferax. Sunt autem ex Silvæ glandiferæ ad porcos alendos, & ut ait Plinius, quercum bigenam, quæ & latifolia dicitur a foliorum latitudine generant. Illic pariter nascuntur robur, ilexque bigena, quarum altera parva est & coccum fert: esculus, fagus, cerrus, ægylops, carilum vocant,

Pars II. Vol. III.

hemeris, & haliflocus. Hic glandiferæ arbores ferunt agaricum, qui fungus est candidus, odoratus, nocte relucens. Est & larix arbor altissima, montes amans, foliis pinus similibus, quæ non decidunt, resinam producens. Crescunt præterea in montibus castanearum Silvæ ad mortalium usum: sponte itidem emergunt nobiles plantæ, nempe platanus, vitex, terebintus, oleander, siliqua silvestris, arbutus, croceus silvestris, rubea tinctoria, glycyrriza, idest, radix dulcis, & subera. Gratæ vero in hujusmodi silvis sunt venationes, & aucupia nobilia & varia; nam in iis & multiplices quadrupes stabulantur, & alites nidificant. Non desunt quoque tepentium calidarumque aquarum scaturigines, ad balnea, morbis curandis opportuna. Effluunt etiam multis locis fontes salis aquam manantes. Irrigatur insuper universa prope Calabria multis fluviis, hisque pisculentis, quorum plusquam centum & decem, singulos propriis nominibus Barrius recenset. Mare itidem Calabrum ex utroque latere piscosum est, variis clarisque piscibus præcipue tynnis, xiphiis, & niurenis secundum; quin etiam pluribus locis corallum album, & rubeum nascitur. Metallis quondam hæc Regio dives fuit, hodieque exuberat; in ejus quippe terræ visceribus latent aurum, argentum, ferrum, sal fossile: ex ejusdem montibus varia exciduntur marorum, ac lapidum genera, alabastrites, chrystallus, pyrites, idest marchasita, gypsi tria genera; Sinopes, sive ut alii dicunt, minium, lubrica fabrilis, chalcantum, bolum, alumen, sulphur, ætites, hæmatites, gagates, magnes; item beryllus, smaragdus, cumex, cos aquaria, olearia, silex, lapis molaris, olearius & frumentarius, lapis obsidianus, lapis quo Pictores imagines inumbrant, lapis specu-

K k k k

la-

2098 Orbis Sacer & Profanus

laris, lapis phrygius, lapis ophites, & lapis, seu color cyaneus. Abunde non minus eadem Regio quidquid ad indumenta, ne dum necessarium est atque opportunum; verum etiam ad ornatum confert, suppeditat. Serici enim probatissimi copia iogens inde provenit, quod inter Italica Serica obtinet principatum: plurimam etiam incolæ Bombycinis nutriendis dant operam. Lanæ Calabræ optimæ: gossipii quoque multum conficitur; lina affatim textuntur: horum duo genera alterum vocant masculum, alterum femineum, Mense Martii satum: cannabis pariter bigena fit & croccus. Quid de cœli clementia, ac temperie dicam? Possidet namque Calabria terras hyemæ æstateque vernantes & amœnas, veras humani generis delicias; illic aër purissimus, mitis, & blandus; ubi nec vis rigidæ hyemis, nec Solis æstus immensus terræ virentia perurit, aut incolas fatigat; sed grata temperies salubri suavique eos vegetatione sustentat: inde contingit, ut plurimis locis nepotes avos proavosque videant. Nequid tandem huic Terræ deesset felicitatis, natura ipsa hic sua sponte gignit mel aëreum, quod *Manna* appellant; quasi cœlestis quoddam alimentum, ambrosiæ ac nectaris instar ex aëre delapsum. Unum tamen præcis temporibus extitit, quod tantæ felicitati haud leve incommodum afferebat, nimirum Calabria olim Cherfydris Serpenti-bus abundabat, teste Solino cap. 8. Calabria Cherfydris frequentissima: quorum meminit etiam Virgilius Georg. 3.

*Est etiam ille malus Calabris in
salsibus anguis.*

VII. Quo autem tempore, oblitteratis Magnæ Græciæ, ac Terræ Brutiorum antiquis vocabulis, Cala-

bræ nomen ipsi accesserit, mihi incompertum est. Ughellus quidem existimat, id nominis eis inditum ab Imperatoribus Græcorum; sic enim ait: ⁽¹⁾ *Calabriam veteres Græci pariter & Latini Salentinam Hydruntinorum oram dixerunt. At posterius sæculis Imperatores Græci Austrialem Italiam in ditione habentes, Calabriam nomen illi parti imposuerunt, quæ Brutios Populos, & Magnam complectitur Græciam.* Inferius vero id factum asserit, circa Constantini Magni tempora: *Postremo, inquit, etiam dicta est Calabria, idque temporibus fere Constantini Magni, ut patet ex Concilio Nicæno, cui Episcopus Rheginus ex Calabria adfuisse in Actis legitur. Sed & in Concilio Sardicensi paulo post Nicænum celebrato, Episcopos ex Calabria adfuisse Theodoretus scribit, cum ante hæc tempora Græci Calabrium appellassent, Oram Salentinorum; Sed posterior ætas Calabriam dixit hanc Australissimam Italia partem, quæ Brutios populos, & Magnam complectitur Græciam: quod quidem nomen merito præter cetera retinuit, cum nulum æque terre hujus laudes continere videatur.* Sic ille. Verum ab hac eruditissimi Viri sententia abire cogor ob veterum auctoritatem, qui longe ante Constantini Magni ætatem, translatusque in Græciam Imperium, de hac Regione scripserunt. Nam Titus Livius, Romanæ Historiæ Princeps, qui Cæsare Augusto floruit, expresse Calabriam nominat: ⁽²⁾ Is loquens de Classe Romanorum, circa Brundisium relicta, inter alia hæc tradit: *Hic ut numerus Legionum compleretur, sex novæ Legiones erant scribendæ, eas primo quoque tempore scribere jussi, & Classem parare, ut cum eis navibus, quæ pro Calabriae littoribus in statione essent, CL. lon-*

(1) Ughellus Tom. IX. col. 229. & 235.

(2) Livius Dec. 3. lib. 4. alias 24.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIV. 2099

garum navium Classis eo anno expleretur. Strabo itidem sua ætate eandem Regionem variis nominibus, inter quæ illud Calabriae erat, fuisse nuncupatam, affirmat: ⁽¹⁾ *E Brundisio autem Tarentum via expedito viatori, uno perficitur navata die, ejus, quam dixi, Cherronesi Isthmum efficit, eam & Messapiam, & Japygiam, & Calabriam, & Salentinam complures communi appellatione nuncupant.* Antea etiam scripserat, ejusdem Terræ incolæ *Calabros* appellari, loquens de Antiquæ Italiæ locis: *Quando antiquæ Italiæ usque Metapontum loca sumus emensi, continenter adiuncti. deinde explicemus. Contigua vero est Japygia, quam & Messapiam Græci vocant, indigenæ autem partim Salentinos ultimam Japygiam nominant,*

partim Calabros. En ab ipsis Terræ accolis partem hanc Italiæ antiquæ jam Strabonis ævo, & fortassis diu antea a *Calabris* habitatam; ac subinde Regioni *Calabriæ* nomen jam impositum. Eodem vocabulo eam donant Plinius lib. 7. cap. 2. Virgilius, Horatius, Valerius Flaccus, & Persius, quorum verba jam antea retulimus. Idipsum confirmat vulgatum apud veteres de Calabris Proverbium; cum enim ii Populi fructibus imprimis abundarent, quos quia hospitibus obtrudebant, sibi alioquin nulli usui futuros, factum est, ut *Dona Calabri hospitibus*, in proverbium cesserint, pro nullius pretii muneribus, quæ donanti oneri magis sunt, quam usui. Eo allusit Horatius dum Amicum ita alloquitur: ⁽²⁾

*Non quo more pyris vesci Calaber jubet hospes
Tu me fecisti locupletem.*

Quod utique adagium tunc Latinis familiare indicat, jampridem apud Romanos Calabriae nomen usu receptum. Quare & Ovidio *Calabri mon-*

tes memorantur, lib. 3. *Matheatechnias*, dum de Ennio Poëta Rudiis ignobili Oppido nato cecinit:

*Ennius emeruit Calabris in montibus ortus
Contiguus poni, Scipio magne tibi.*

Quamobrem vetustissimum est Calabriae nomen, longe ante Constantini Magni Imperium huic Regioni inditum; aut fortassis initio alicui tantum ejus portioni, uti Strabonis verba, superius descripta indicare videntur; quod deinceps universæ Regioni commune factum est.

VIII. Si Josepho Hebræo credimus, primus Calabriae habitator extitit *Aschanaxes*, Noëmi ex Japheto nepos, ex quo *Aschanaxe*, *Rbegina*, seu *Rbegi* Calabriae civitatis populi. Josephi verba hæc sunt: ⁽³⁾ *Gomaris*

autem (is fuit Japheti filius) trium liberorum parentis, unus filius Aschanaxes originem Aschanaxis dedit, qui nunc Rbegines a Græcis nominantur. Josepho assentitur Sanctus Hieronymus in lib. de quæst. Hebr. super Genesim. Postea Græci hanc Terram incolere, variis ac potentissimis Urbibus ibi conditis, quo tempore maxime floruit, cum civili gubernationis forma, tum omni bonarum artium ac disciplinarum genere. Sed ii a Brutiis pulsi, maximam Regionis partem eis cesserunt, sola Magna

(1) Strabo lib. 6.

(2) Horatius lib. 1. Epist. 7

(3) Josephus lib. 1. Antiq. cap. 7.

2100 Orbis Sacer & Profanus

gna Græcia sibi retenta. Nec diutius ea potiri Brutiis datum est, & ipsis Romanorum virtute domitis, ac vili turpique servitio mancipatis. Belli adversus Brutios a Romanis suscepti causam initio dedit Pyrrhi Epirotarum Regis in Italiam adventus, a Tarentinis asciti. Tunc enim Brutii, Lucani, Samnites, cum Pyrrho & Tarentinis societate inita, bellum indixere Romanis, quod in decimum usque annum est protrahum, Sp. Carvilio, L. Papirio Coss. quo anno Tarento a Romanis capto, Tarentinis pax & libertas est concessa. Triumpharunt de Tarentinis & Brutiis C. Fabritius anno Urbis Condita 475. C. Junius 476. Q. Fabius Gurgus 477., triennio post C. Claudius; de utrisque Sp. Carvilius, & L. Papirius, anno 481. quemadmodum Carolus Sigonius in Fastorum Consularium Commentariis demonstrat. Brutiis Hipponem esse adeptum Strabo, Crotonem Livius memoria prodiderunt: Tarentinos autem tum foederatos esse dimissos Zonaras tradit. In numerum porro foederatorum Brutios quoque referendos Sigonius existimat: siquidem de ambobus ita apud Livium loquitur Minio, Antiochi Regis Legatus: *(1)* *Quid magis Smyrnaei, Lampfacenique Græci sunt, quam Rhegini & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex fœdere exigitis? Cui respondit P. Sulpicius: Ab Rheginis & Tarentinis, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exigimus.* Cum Heraclea autem Pyrrhi Regis Epirotarum bello fœdus æquissimum iſtum esse, scribit Cicero in Oratione pro Balbo. In deterius autem abiire Brutiorum res, cum a sancto cum Romanis foede-

re desiverunt. Brutios quippe omnes secundo bello Punico ad Annibalem defecisse, narrat Livius Decad. 3. lib. 2. sub finem; quod quidem statim post Cannensem pugnam contigisse affirmat. Crotona, & Locri, Urbes adhuc a Græcis possessæ, & ipsæ ad Brutios Pœnosque defecerunt; cum paulo ante Petilia, & Consentia ab iisdem Cartaginensibus essent expugnata; idque Livius lib. 3. & 4. fusius commemorat; qui & addit, *Rheginos tantummodo regionis ejus, & in fide erga Romanos, & potestatis suæ ad ultimum mansisse.* Ubi vero Romani aliquanto post Cannensem cladem vires recuperare cœperunt, in Brutiorum agrum copiis missis, duas ipsorum Urbes præcipuas in deditionem accepere. Rem ita refert Livius: *Eodem tempore, in Brutiis ex XII. populis, qui anno priore ad Pœnos desiverant, Consentini, & Thurini in fidem Populi Romani redierunt, & plures redissent, ut L. Pomponius Veientanus Præfectus socium aliquos prosperis populationibus, & in agro Brutio iusti Ducis speciem natūs, tumultuario exercitu coacti, cum Hannone conflisset. Magna ibi vis hominum, sed incondita turba agrestium, servorumque caesa aut capta est, minimumque jactura fuit, quod Præfectus inter ceteros est captus, & tum temerariæ pugna auctor, & ante publicanus omnibus malis artibus & Reipublicæ & Societatibus infidus damnosusque.* Ceterum senfim Carthaginensium viribus enervatis, ac tandem Annibale Italia excedere compulso, Brutii omnes, cum reliquis Populis, qui ad ipsum defecerant, subacti sunt. Quoniam vero Brutii omnium primi Annibali se junxerant, illorum jus, quod ante secundum Bellum Punicum sanctum fuerat, valde imminutum est. Eos enim

(1) Livius Decad. 4. lib. 5. alias 45.

(2) Ibidem lib. 5.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIV. 2101

enim post ignominie causa Romani non milites scripserunt, nec pro sociis habuerunt, sed viatoris publici officio fungi, aut tabellarii operam explere iusserunt, ut refert Strabo in fine libri quinti: qua ignominia etiam Picentes & Lucanos ob eandem causam affectos scribit: (1) *Picentum*, inquit, *Metropolis erat quondam Picentia, nunc vero per vicis vitam agunt ab Romanis expulsi propter initam cum Annibale societatem. Quo quidem in tempore pro militari officio, ut viatoris publici, aut tabellarii operam explerent, assignati sunt, quemadmodum & Lucani & Brutii eandem ob causas.* Similia habet Aulus Gellius, Noctium Asticarum libro decimo: (2) *Quum Annibal Pœnus cum exercitu in Italia esset, & aliquot pugnas Populo Romano adversas pugnasset; primi totius Italie Brutii ad Annibalem desciverunt. Id Romani egre passi, postquam Annibal Italia decessit, superatque Pœni sunt, Brutios ignominie causa non milites scribebant, nec pro sociis habebant; sed Magistratibus in Provincias euntibus parere & præministrare Servorum vice iusserunt. Itaque bis sequebantur Magistratus, tanquam in scenicis fabulis qui dicuntur lorarii, & quos erant iussi, vinciebant, aut verberabant: quod autem ex Brutiiis erant, appellati sunt Brutiani.* Gellio ad stipulatur Festus.

IX. Quemadmodum Brutii, ita & reliqui Magnæ Græciæ populi tunc a Romanis fuerunt subacti; adeo ut Calabria universa illorum pareret imperio. Novem deinceps Colonias Regionem hanc frequentarunt. Duas enumerat Livius, alteram in Thurinum agrum, alteram in Brutios deductam: (3) *Exitu anni huius Q. Aulus Tiberius Tribunus plebis tulit ad*

plebem, ut Latine duæ Colonia, una in Brutios, altera in Thurinum agrum deducerentur: his deducendis triumviri creati, quibus in triennium Imperium esset; in Brutios Q. Naevius, M. Minutius Rufus, M. Furius Crassipes; in Thurinum agrum A. Manlius, P. Aemilius, L. Apulius. Reliquas Colonias Frontinus, alique recensent. Romani imperii sede in Græciam translata, imperantibus Græcis, Calabria ipsis paruit, a quibus Græcanicos mores & instituta suscepit. Posthac varias vias sustinuit, nempe Gothorum, ac Longobardorum jugum aliquando sensit, quos ad Rhegium usque extremam nedum Calabria, verum etiam totius Italici civitatem victores pervenisse, jam supra ostendimus. Graviora dein a Saracenis pertulit damna; & licet ii a Pipino pulsi fuerint anno reparata salutis 809., illam iterum vastarunt, Duce Achapso, anno 828. iterumque anno 910. uti referunt Cedrenus in Hist. & Sigonius lib. 4. & 6. Sed Saracenis rursum ab Orientis Imperatoribus inde ejectis, rediit in Græcorum potestatem: quamquam & ii haud multo post Calabria excedere sint compulsi; ipsis enim anno 968. ab Othone Magno adempta fuit, ob ejus Legatos ignominiose habitos, teste Sigonio lib. 6. Othoni II. vicissim erepta fuit a Basilio, anno 978. Sed Græci denuo pulsi fuerunt ab Henrico II. Imperatore, anno 1022. uti laudatus Sigonius tradit, lib. 8. Cum Normanni Apuliam invasisent anno 1041. quemadmodum referunt Leo Ostiensis, lib. 2. cap. 68. & Guillelmus Apulensis lib. 1. ac postmodum etiam Calabriam in suam potestatem redegerunt, variis bellis impetiti, immo & Apostolicæ Sedis censurarum telis idem tandem pa-

(1) Strabo lib. 5. in fine.

(2) A. Gellius Noct. Astic. lib. 10. cap. 3.

(3) Livius Decad. 4. lib. 4. alias 44.

pace composita, Calabria, una cum Apulia, & Sicilia, ipsis in feudum concessa fuit, a Nicolao II. Summo Pontifice, anno 1059. Siquidem Robertus Guiscardus *Cartatum* Calabriae citerioris tunc Urbem, in ora littorali Maris Jonii positam obsidione cinxerat, quæ certis conditionibus ei se dediderat, primaque fuit Calabriae civitas, quæ se ejus dominationi subiecit: sicque deinceps & reliquæ ejusdem Regionis Civitates, quæ tunc a Græcis tenebantur, partim ab ipso Roberto, partim a Ro-

gerio ejus fratre Normannici juris factæ sunt, ac Roberto subjectæ: quem Nicolaus II. eodem anno Apulia, Calabria, & Sicilia Ducem creavit. Hæc ex Leone Ostiensis discimus, lib. 3. cap. 15. ubi ait: *Nicolaus Papa Roberto Apulie, atque Calabriae, atque Siciliae Ducatum confirmavit.* Leoni consentanea narrat Guilhelmus Apulejus in Poëmæ de rebus in Italia a Normannis gestis: cum enim prius egisset de Concilio Melphitano, cui Nicolaus ipse præfuit, subdit:

*Finita Synodo, multorum Papa rogatu
Robertum donat Nicolaus honore Ducali.
Hic Comitum solus concessit jure Ducatus
Est Papæ factus jurando jure fidelis.
Unde sibi Calaber concessus, & Apulus omnis.*

De his plura habet Baronius, ad annum 1059. sub Normannis stetit ad annum usque 1194. quo obiit Tancredus Normannorum Principum postremus. Varias postmodum subiit vices, easdem plane, quas & reli-

quæ Regni Neapolitani Provinciæ, de quibus in superioribus actum est. Nunc tandem Calabria universa leoni & elementissimo Caroli VI. Austriaci semper Augusti Imperio fruitur.

CAPUT XXXV.

Synopsis.

- I. Rutie seu Citerioris Calabriae fines. Consentie ejus Metropolis situs & origo. Annibali a Romanis crepta. Celebris est Alarici Regis sepulchro, & Othonis II. fuga. A Saracenis combusta, dein reserata.
- II. Consentini agri ubertas. Vallis Urbis proxima frugum ferax. Cratidis & Busentis annes.
- III. Consentina Apostolorum temporis Christi fidem suscepit. Primi

- ejus Episcopi, & Metropolis initium.
- IV. Vetus & nova Basilica Metropolitana. Reliquæ SS. ibi reconditæ. Ejus Capitulum.
- V. Diocesis Consentina in 21. Balivas, seu Prætorias civitates distributa.
- VI. Præcipue Diocesis oppida enumerantur.
- VII. Momertum, vulgo Martoranum unica Civitas Consentie suffraganea. Hujus incolæ a Mamertinis

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2103

nis Sculis diverſi. Ughelli lapſus e-
mendatus.

VIII. Marturanenſis Eccleſiæ initia.
Diacęſis exigua.

IX. Mileſum a Mileſis conditum.
Rogerii precibus a Gregario VII. Epi-
ſcopatus Sede donatur, Vibone & Tau-
riano Episcopatus honore privatiſ. Ca-
thedralis a Rogerio ædificata & di-
tata.

X. Vibo, nunc Bibona, vetus Ci-
vitas Brutiorum, ob civium ſcelera
Episcopatus Sede ſpoliatur.

XI. Taurianum pariter Urbs ejus-

dem Provinciæ pari pœna mulſatur.
Utriuſque Sedes Mileſum transfertur.

XII. Biſinianum Urbi Calabriæ Ci-
terioris. Episcopatus ejus exordium.
Diacęſis loca. Tam Biſinianenſis, quam
Miletenſis, Episcopii a Conſentino Me-
tropolita ſunt exempti.

XIII. Sancti Marci Civitas Epi-
ſcopalis, ſed exempta. Temęſe, ſeu
Tempſe ſucceſſit. Temęſa Romanorum
colonia; nunc exciſa. Ejus Sedes Epi-
ſcopalis in Urbem Sancti Marci trans-
lata eſt.

I. Citerior, quæ & Su-
perior Calabria di-
citur, olim Terra
Brutiorum nuncu-
pata, ad Occaſum
& Septentrionem
vergit. Ejus limites ſunt, ad Occa-
ſum Mare Tyrrhenum, ab Ortu Ca-
labria Ulterior, ſeu Inferior; a Se-
ptentrione Lucania, ab Auſtro au-
tem Fretum Siculum, & Sicilia.
Unica olim erat ejus Metropolis *Con-
ſentia*, totius Provinciæ Caput: ad-
dita poſtmodum & altera Metropolis
Rofcianum. Ut a prima & præcipua
ordiamur, eam Ughellus & alii re-
centes *Cuſentiam* vocant; cum ta-
men apud veteres, Livium ſcilicet,
Polybium, Plinium, Pomponium Me-
lam, Ptolemæum, Antoninum Au-
guſtum, & alios *Conſentia* ſit appel-
lata; a Strabone itidem lib. 6. non
Cuſentia, ſed *Coſentia* appellatur. In-
colę vero Varro, Tullio, & Plinio
Conſentini dicuntur. Diſtat 12.
mill. paſſ. a Mari Tyrrheno, 30. cir-
citer a Roſciano, Auſtrum verſus.
Pœne circa declivitatem Apennini
ſita eſt, juxta Cratidem fluvium,
ubi Buſentum amnem recipit; fere
media inter utrumque jacet; ſeptem-
que colles amplectitur, quibus ma-

xima pars ædificiorum eſt impoſita.
Hinc & Collibus ſeptenis pro inſigni
utitur. In montis jugo Arx valida
eſt conſtructa, Urbi viciniſque op-
pidis imminens. Vetuſtiſſima eſt hæc
Civitas, nec ſatis conſtat, an ab Au-
ſoniis, aut ab Oenotriis, an a Lu-
canis ſit ædificata. Livius Decad. 1.
lib. 8. in Lucania eam collocare vi-
detur, dum ait, ab Alexandro Re-
ge Epiri *Conſentiam ex Lucanis* cap-
tam. Verum aliis locis poſtea re-
ferendis Brutiorum Urbem noſinat.
Primum enim ſub Lucanorum pote-
ſtate fuit, poſtmodum iſtis erepta a
Brutiis, qui eam Gentis ſuę Metro-
polim conſtituerunt. Quare Strabo
lib. 6. dicit: *Brutiorum Metropolis
eſt Coſentia*. Eam Annibal poſt Pe-
telliæ expugnatam, in deditio-
ne accepit, teſte Livio: (1) *Recepta Pe-
telliæ, Pœnus ad Conſentiam copias
traducit, quam minus pertinaciter de-
ſenſam intra paucos dies in deditio-
nem accepit*. Rediit paulo poſt in fidem
Populi Romani, cum Annibal in agro
Tarentino æſtatem conſumpſit, ſpe
per proditionem Urbis Tarentino-
rum potiundę, ut idem Livius nar-
rat initio lib. 5. Decad. 3. Ruſſus
Conſentia in poteſtatem Annibal-
is venit; in cujus propterea agrum
Con-

(1) Livius Decad. 3. lib. 3. alias 23.

2104 Orbis Sacer & Profanus

Consules exercitum Romanorum ducentes, passim eundem agrum depopulati sunt. Refert id Livius lib. 3. alias 28. qui & sequenti libro prodit, tandem Consentiam, cum aliis Brutiorum Oppidis sponte Romanis se dedisse: (1) *Eadem*, inquit, *assate in Brutis jam Petilia a Consule devicta, Consentia, & Pandosia, & ignobiles alie civitates voluntate in dedicationem venerunt*. Romanorum imperio paruit deinceps, usque ad Gothorum in Italiam adventum, quorum victribus armis cedere fuit coacta. Alarici Visigothorum Regis Sepulchro, & Othonis Imperatoris fuga fuit insignis. Alaricus enim postquam in Siculo Mari naufragium passus esset, obiit; ejus vero milites ipsius corpus Regio ornatu indutum ac diademate redimitum, Arca inclusum in medio Busenti amnis alio derivati, atque eodem die revocati sepelierunt; quo peracto fossore omnes interfecerunt. Facinus commemorant Paulus Diaconus, & Jordanes cap. 30. Ughellus, & quidam alii errore falluntur, dum Alaricum in alveo Basensis fluvii conditum volunt; nam ut Leander optime observat, Basensis fluvius, non in Citeriori, sed in Ulteriori Calabria nascitur, indeque in Sinum Tarentinum delabitur; Busentus vero Citerioris Calabriae amnis est, prope Consentiam, atque in Cratidem amnem recipitur. Apud eundem amnem Otho Imperator ejus nominis secundus, anno 980. a Græcis Saracenorum auxilio adjutus, Italicorum perfidia captus, persolutoque lytro, & beneficio Græcæ linguæ, Mercatorem se simulans, scapha aufugit. Ad Basentellum Calabriae Oppidum fuisse captum, tradit Sigonius lib. 7. Leander vero & plerique alii prope Consentiam ad Busentum fluvium id con-

tigisse testantur. In hac eadem Urbe Abrahamum, seu Ebrahimum Saracenorum in Africa Regem isū fulminis fuisse extinctum anno 903. probat Pagius ad eundem annum, numer. 17. & 18. Tunc enim temporis Consentia sub Saracenorum jugo genebat. Plurima deinceps a Saracenis ex Africa in Calabriam irruentibus pertulit damna, imo excidium ab iisdem passa est nobilis hæc civitas. Cum enim eam occupassent, interfectis omnibus civibus, Urbemque depopulati, tandem incendio concremarunt, uti præ aliis refert Blondus lib. 12. Histor. ad annum 975. hoc Ughellus protendit. Verum Pagius Tom. IV. ad ann. 965. num. 19. recte admonet, hunc Ughelli errorem typographis esse attribuendum. Nam Hieronymus Marasiniotus, Franciscanus Calaber in Chronicis & Antiquitatibus Calabriae, in quibus de Civitatibus & Castris ejusdem Provinciae diligenter disserit, narrat id eo tempore accidisse, quo Otho in Germania morabatur, & Johannes XIII. Papa Capuæ exul agebat, ideoque anno præfato 965. ut idem Pagius ibidem ostendit. Post excidium perpulchre instaurata nobilissimis Palatiis, ac venustissimis ædificiis; tribus insuper Magnificis pontibus, duobus fluvii, qui eam circumluunt, impositis. Decoratur peculiari Sedili, ut vocant, pro suis Nobilibus, ingenuisque civibus, ubi in annum creatur Urbis Magistratus. Nullius Reguli subest arbitrio, sed Regis dumtaxat Neapolitani pareret imperio; qua eximia prærogativa semper potita est, hodieque potitur.

II. Cum autem Consentia sita sit in meditullio Calabriae, Regionis fertilissimæ, inde fit ut omnium prope bonorum affluentia gaudeat. Cum-

(1) Livius Decad. 3. lib. 9. alias 29.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2105

Cumprimis secundum ejus Arcem, quæ imminet civitati, fodinas auri, argenti, & plumbi reperiri ferunt. In Cusentino agro poma bifera, ac trifera nasci Varro, & Plinius produnt; vinum itidem eximie bonitatis laudat idem Plinius lib. 6. cap. 14. atque inter nobiliora totius Maris Aufonii reponit. Oleum, frumentum, ordeum, fruges ceteræ, ac varii generis fructus ibi magna copia proveniunt. Jucunda præsertim habentur ejusdem hortensia; Cusentina intubi, sativæ, brassicæ, coriandum, Fœno-Græcum, castanæ itidem oblectamento sunt. Pomorum limoniorum, aureorum, citrorumque plurima illic abundantia. Mororum itidem innumera multitudo, quibus bombyces ad conficiendum sericum nutriuntur. Late etiam in Cusentino agro spatiantur silvæ glandiferæ picis quoque tedarum, ac terebintinæ feraces arbores, aliarumque plantarum mira frequentia ac varietas; ut humana industria atque solertia distributæ videantur. Nascitur item arbor *Cucumilia* dicta fructus ferens similes prunis, colore cæruleo. Fiunt juxta

Consentiam opera figulina; & lapis molaris ibidem inciditur. Ab Orientali Urbis latere ingens Vallis prospicitur, ad Ionium usque Mare quadraginta millium passuum longitudine protensa, plurimis oppidis pagisque frequentata. Rerum omnium ubertate affluit, frumenti, ordeï, siliginis, aliarumque frugum, ac fructuum ferax; omnis præterea generis pomis, ac potissimum castaneis insititiis abundans. Illic itidem sunt hortensia non vulgaria, vina selecta, mel, lana, cannabis gossipium, fescama clara, ac passim manna legitur. Non defunt silvæ glandiferæ, taurorum, armentis frequentes, læta pecudum pascua: in planitie aucupia, in montibus venationes perpulchræ ad delicias se se offerunt. Tantæ porro teluris ubertati plurimum confert Cratidis fluvius nobilis, qui plurimis autus omnibus Vallem hanc interluens irriguam secundamque efficit. Hujus fluminis aqua barbis comisque flavum colorem induci, testatur Strabo, lib. 6. *Cratidis autem*, inquit, *homines in eo lotos cæsarie candidos & flavos efficit. Quo allusit & Ovidius: (1)*

*Cratidis & hinc Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt, auroque capillos.*

Vibio etiam Sequestri auctore, is fluvius *auream comam facit*. Contra vero Bufeni amnis; qui in Crathidem se exonerat, aqua capillum efficit nigrum: accolæ insuper confirmant, fila serica, si Bufeni aqua redordiantur, fuscum accipere colorem. Ita Leander narrat. De Crathidis aqua Strabo præterea scribit, multis eam mederi morbis.

III. Non minorem in rebus sacris, ac in civilibus antiquitatem, dignitatemque Consentia sibi vendicat: inter vetustissimas quippe civi-

Pars II. Vol. III.

(1) Ovidius lib. 25. *Metamor.*

tates Italiæ recensetur, quæ primo Christiani nominis seculo, sub ipso fere adventu Sanctorum Apostolorum, Petri & Pauli in Urbem Romam, Evangelii luce fuerunt illustrata. Nam pervetus ad posteros derivata, traditio fidem facit, Consentiam Christianæ Religionis rudimenta hausisse a S. Stephano Rhentino Antistite, Apostolorum Discipulo, quem D. Paulus Apostolus, ut Christianæ Fidei limites protenderet, ad Brutios eorumque Metropolim Consentiam legavit, cui & proprium attribuisse

LIII

Pa-

2106 Orbis Sacer & Profanus

Pastorem eadem fert antiqua ejus Gentis & Ecclesiæ Consentinæ traditio. Quare Lucentius in Catalogo Consentinorum Antistitum primo loco ponit quemdam Episcopum, cujus nomen latet, ordinatum a præfato Stephano Rhegino, cum is Brutiis, Consentiæque Christi Evangelium predicavit. Illius vero Successores ignorantur, usque ad Maximum & Severum Brutios Episcopos, quibus scripsit Innocentius I. Summus Pontifex, ut videre est apud Labbeum Tom. II. Concil. Ita Lucentius. Periere postmodum nomina & monumenta aliorum Præfulum, qui deinceps Consentiæ præfuerunt, usque ad Palumbum, quem Ughellus primum in serie Consentinorum Antistitum enumerat, ac Christi anno 599. floruisse affirmat. Extant Sancti Gregorii Magni ad eundem Palumbum datæ Literæ, lib. 7. Indiæ. 2. epist. 47. Ceterum Consentinam Ecclesiam unam fuisse ex antiquioribus Ecclesiis Regni Siciliæ scribit Innocentius III. Pontifex Maximus in Epistola ad Archiepiscopum Cusentinum: Siciliæ autem vocabulo secundum morem illius temporis Pontifex Regnum Neapolitanum intelligit. Olim Cusentinum Antistitem Archiepiscopo Salernitano fuisse obnoxium, refert Gaspar Mosca, in libro de Episcopis Salernitanis in Alfano I. idipsum habetur in Bullis Joannis XV. anno 944. & Sergii IV. anno 1012. quas Ughellus Tom. VIII. in Episcopis Salernitanis recitat. Quo vero tempore Consentinæ Metropolis Ecclesiastica sit constituta, non omnino constat. Ughellus Tom. I. col. 256. Petrum ejus nominis primum a Leone IX. Papa creatum, ac sub eodem vita functum anno 1056. narrat ex Lupo Protospata in Chronico. Dubius tamen hæret Ughellus, an Petrus præfatus primus extiterit Cusentinorum

Archiepiscopum, an vero alius ipsum anteiverit, quo præcise anno, quibusve solemnibus facta sit prima hujus Metropolis institutio: addit, creditum esse, hujusmodi mutationem contigisse sub Gregorii IX. Pontificatu, aut paulo ante. At vero Ughelli Continuator Tom. IX. col. 191. in notis, num. 1. ex documento Sancti XI. loco recensiti ad favorem Mauri de Calico, cui subscripsit *Sanctius Dei gratia Cusentinus Archiepiscopus*, recte observat, primam hujusce Metropolis originem Gregorii IX. tempora præcessisse. Sanctius quippe Archiepiscopul Consentinam, seu Cusentinam Ecclesiam regebat an. 1169. uti ex laudato Monumento, jussu Opiizonis Archiepiscopi transumpto ab autographo, cujus verba Ughellus recitat col. 260.

IV. Vetustior Consentiæ Cathedralis Ecclesia titulo Sancti Pancratii Martyris sacra, olim fuerat excitata, ubi nunc Arx exurgit, secus quam primævæ foundationis, se se attollebat Consentina civitas, eoloci, qui *Fora plana* nuncupatur: subortis dein terræmotibus, & quassata simul cum Cathedrali Urbe ipsa, nova Basilica Metropolitana, quæ hodie cernitur, in umbilico civitatis excitata est, sub invocatione Deiparæ Virginis in Cælum Assumptæ. In numeris prope Sanctorum Reliquiis nobilitatur, quas Ughellus col. 252. singillatim recenset. Sunt vero, Calvitium Sancti Gregorii Nazianzeni, Brachium S. Martini Episcopi, Brachium S. Hippolyti, Brachium S. Bernardi Abbatis, Tibia D. Hieronymi, Frustum Crucis Dominicæ, & Crucis Andreæ Apostoli. Bodos, qui fuit unus ex septuaginta Discipulis, aservatur & Arcula cum frustis ossis plurium Sanctorum. In Ara maxima sunt conditæ portiones aliquot, cumprimis Crucis Dominicæ, Vestium,

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2107

stium B. Mariz Virginis, S. Joannis Evangelistæ, Brachii Divi Pauli Apostoli item Reliquiæ Sanctorum Marci, & Lucæ Evangelistarum, Annæ Matris Deiparæ Virginis, Simeonis Justii, Stephani Protomartyris, Dionysii Areopagitæ, Xysti, Cornelii, Silvestri, & Damasi Pontificum Romanorum, Blasii, Laurentii, Anastasii, Priscæ, Martini, Nicolai, Hilarii, Basilii, Mariæ Magdalenz, Theclæ, Sabinz, Agathæ, Luciz, Euphemiz, & Samaritanæ, cum qua Dominus loquutus est. In Ara Meridionali sunt Reliquiæ Sanctorum Joannis Baptistæ, Zachariæ patris ejus, Josephi ab Arimathea, Euphratis, qui fuit unus ex septuaginta Discipulis, Fabiani Papæ, Donati, Gervasii, Protasii, Sebastiani, Luciani, Juliani, Bonifacii, Pantaleonis, Cosmæ, Eustachii, Marcellini, Antonii Abbatis, Macharii Abbatis, Constantii, & Justini. In Ara vero Aquilonari Divi Petri, & Apostolorum nomine consecrata, condita sunt frusta Crucis Dominicæ, Reliquiæ Beatorum Apostolorum Petri, Pauli, Andree, Jacobi, Philippi, Matthæi, Matthiæ, ac Bartholomæi; itemque Clementis, ac Bonifacii Pontificum Romanorum, Joannis Chrysostomi, Camesini, & Cataldi Episcoporum, Bodos, Nerei, Achillei, Mercurii, Christophori, Georgii, Dariz, Vitaliani, Helenæ, Cyriaci, Tiburtii, Pancratii, Luciz, Geminiani, Primi, & Felicissimi, Felicitatis, & Agnetis, & pars Crinium Gregorii Papæ.

In hac autem Basilica Sacris dant operam quatuor Dignitate fulgentes, Decanus, Archidiaconus, Cantor, & Thesaurarius, Canonici septemdecim, quorum unus Præbenda Theologali decoratur; Decanus vero etiam Pœnitentiarii munus exequitur; sexdecim Beneficiati, ex quibus unus

est Succentor, alique Hebdomadarii Choro inservientes, uti etiam alii Presbyteri, & Clerici inferiores. Cura Animarum totius Civitatis Metropolitanæ Ecclesiæ adhæret; aliquando per Dignitates, aliquando per Canonicos, nonnumquam per Hebdomadarios exercetur; eamque Archiepiscopus confert, Synodali concursu & examine præmissis: ille vero, qui eam curam gerit, Capellanus Major nuncupatur, cui tamen etiam alii Presbyteri Coadiutores opitulantur. Tres aliæ Parochiales Ecclesiæ extant in Suburbiiis. Quod attinet ad Canonicorum vestes, ii ex Apostolica concessione rochetto, cappa lanea crocei coloris, superpelliceo quoque & almutia serica, alba, candida, & purpurea pro temporum ratione utuntur. Hebdomadarii in tres classes distributi, quinque pro Missa, quinque pro Evangelio, totidemque pro Epistola decantandis, tenentur quotidie deservire. Canonici tamen non omnes Matutinis interfunt, sed per turam, seu, ut aiunt, ad tertiarum. Eorum præbendæ sunt tenuissimæ. Non desunt in ipsa Urbe, ejusdemque Suburbiiis sacra utriusque sexus Deo inservientium Septa; Virorum quidem duodecim enumerantur; Sanctimonialium vero quatuor; Conservatoria item Puellarum; Clericorum Seminarium; Xenodochium, Mons Pietatis, pluraque Laicorum Sodalitia.

Non hic prætereundi sunt Viri illustres, qui Consentinam Civitatem decoraverunt, quos partim Leander, partim Ughellus commemorant. Cum primis in Templo FF. Minorum quiescit Corpus B. Joannis, ejusdem Ordinis Cœnobitæ. Floruerunt etiam in hac Urbe Thelephorus Presbyter & Eremita, vir non mediocriter doctus, sanctimonia & Spiritu Prophetico præditus, circa annos Domini 1356.

2108 Orbis Sacer & Profanus

Lucas Ordinis Cisterciensis Monachus miræ Sanctitatis, & ejusdem Urbis Archipræsul, qui Historias scripsit: Janus Parrasius Poëta & Orator clarissimus, a Leone X. Summo Pontifice in Romanum Gymnasium accitus, cujus extant Commentarii in Horatium, Ovidium, Claudianum, & in Epistolas Ciceronis ad Atticum, Aldi Manutii nomine falso personati: illustrarunt itidem Consentiam duo Cæsarii, Pater & Filius, quorum multa laudantur eruditionis monumenta, carmine ac soluta oratione edita: Antonius & Bernardinus Tiesii, ille Orator & Poëta eximius, hic Philosophus præstantissimus, uti indicant Libri de Principiis Naturæ ab eo adversus Aristotelem conscripti: Petrus Paulus, & Flaminius Parrasii Jurisconsulti; ille Patavii & Bononiæ primum utriusque Juris Professor egregius, dein Cameræ Apostolicæ Auditor, ac tandem S. R. E. Cardinalis; hic vero Episcopus Buntinthus fuit. Consentini etiam fuerunt Coriolanus Martoranus, S. Marci Episcopus, Græcæ & Latine peritissimus: Sertorius Quatromani, Joannes Paulus Aquinus, Julius Cavalcantes, & Fabius Cicala, magni nominis Philosophi; Joannes Baptista Ardomus, & Cosma Morellus, Poëtæ haud ignobiles.

V. Postremo nobis lustranda, superest Diocesis Consentina, maximæ profectio amplitudinis; nam duorum dierum longitudine, & unius diei latitudine mensuratur. In ea recensentur 21. *Ballivæ*, ut ajunt, seu Prætoriz Civitates. Prima *Balliva* vocatur *Castellonum*, vulgo *Casiglione*, cujus tria sunt Castra, nempe *Castellonum* ipsum, ubi adest Parœcia, unicumque Capuccinorum Cœnobium; Sancti Benedicti, cum Parochiali Ecclesia: & *Sancti Petri de Guccato*, ubi pariter Parochialis

Ecclesia. Secunda *Balliva* duo continet Oppida, scilicet *Cornu*, seu *Atavilla*, & *Lappanum*; utrumque suam Parœciam obtinet. Tertia *Balliva* est *Zumpanum*, cum tribus Pagis, & totidem Parœciis: Castrum præcipuum dicitur *Lupanum*, ubi Ecclesia Parochialis, & Cœnobium FF. Eremitarum Divi Augustini. Quarta *Balliva*, seu Prætoria *Rubeti* nuncupatur, quæ tria habet Casalia sibi subiecta; unum ex eodem Prætoriz nomine, & dividitur in *Rubetum superius*, & *inferius*, ambo cum Ecclesia Sanctæ Barbaræ Virginis & Martyris, & tribus Parœciis portionariis dictis: adest ibidem Monasterium FF. Beati Francisci Strictioris Observantiz: habet insuper *Castrum Motte*, & *Castrum Flavetti*, utrobique propria extat Parœcia. Quinta *Balliva* est Cœlicum, cujus præcipuum oppidum appellatur Sancti Michaelis Archangeli, cui princeps Ecclesia dedicata est, in qua tres Presbyteri curam Animarum exercent: ibidem & duo Cœnobia, alterum FF. Prædicatorum, alterum Capuccinorum; aliud Castrum vocatur *Minoritum*, ubi propria Parœcia. Sexta *Balliva* est *Spatrianum Magnum*, cum unico oppido ejusdem nominis, quod duas habet Parœcias, & Cœnobium FF. Minorum Sancti Francisci de Paula. Septima *Balliva* *Spatrianum* parvum est, & decem complectitur Castra, cum suis Parœciis, videlicet *Macchia*, *Macchisum*, *Spatianum parvum*, *Casula*; *Scalciatorum*, ubi Monasterium Ordinis Cisterciensis; *Triginta*, *Feroecium*, *Cribraccium*, *Verticillum*, *Mollium*. Octava *Balliva*, ejusque Castrum præcipuum est *Pedacium*, ubi tres Parœciæ, & duo Religioforum Cœnobia; reliqua vero Castra sunt, *Jatta*, *Serra*, ubi duæ Parœciæ, & Monasterium FF. Prædicatorum; & *Peritum*, cum sua Pa-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2109

Parœcia. Nona Balliva *Petra fifta* nominatur, in qua ultra Castrum sui nominis adfunt, *Castrum Sancti Nicolai*, & Castrum Vallonis; in quibus duæ Parœciæ: Oppidum *Tertianum* dictum, nec non Oppidum *Sancti Hippolyti*, & duæ Parœciæ. Decima Balliva est *Apriliani* cum undecim Pagis. Undecima Balliva est *Domnicorum*, cum duobus Pagis ejusdem nominis, quorum alter *Superior*, alter *Inferior* dicitur; & Cœnobio FF. Minorum Reformatorum S. Francisci. Duodecima Balliva *Tillenium* nuncupatur, cum duobus Monasteriis, Sancti Dominici nimirum, & Minorum Reformatorum Divi Francisci. Decima tertia *Mangonum* vocatur. Decima quarta est *Roblanum*, in qua tres Parœciæ, ac duo Cœnobia, scilicet FF. Prædicatorum, & Capuccinorum reperiuntur; itemque Xenodochium, & Mons Pietatis. Decima quinta Balliva est *Carpantanum*, ubi duæ sunt Parœciæ, & Monasterium FF. Minorum Conventualium Sancti Francisci. Decima sexta appellatur *Altilia*, in qua duæ sunt Parœciæ, & Cœnobium FF. Minorum Conventualium D. Francisci. Decima septima est *Grimaldum*, quæ duas habet Parœcias, & Cœnobium FF. Reformatorum S. Francisci. Decima octava *Balsitum* dicitur, cum *Melito* Casali suisque Parœciis. Decima nona *Paternum*, quatuor constans Pagis, totidemque Parœciis. Vigesima est *Dipinianum*, quatuor completens Pagos, videlicet *Vipinianum*, *Vitiosum*, *Muscanum*, & *Capocasali*; in hoc postremo duo extant virorum Monasteria. Ultima Balliva est *Texanum*, cujus præcipuum oppidum est *Texanum Serra*; qua itidem continentur *Texanum Pullanum*, & *Casale Laurinianum*, ubi adest & Monasterium Sanctimonialium. Singula vero

hujusmodi Oppida singulas habent Parœcias.

VI. Oppida, seu Terræ Diœceseos Consentinae sunt, *Guardia*, ubi extat Cœnobium FF. Prædicatorum. *Fuscaldum*, ubi duæ Parœciæ, & Cœnobium FF. Minorum Divi Francisci de Paula: Paula Insigne quondam fuit oppidum, nunc vero Civitatis titulo ac jure donatum est. Quibusdam videtur vetus Patycus, Oenotrorum Mediterranea civitas, cujus meminit Stephanus: hanc quippe esse Paulam Barrius censet, 10. mil. pass. distat a Consentia, in Occidentem; 13. ab Amanthea in Boream, & vix 2. ab ora Maris Tyrrheni. Patria est Sancti Francisci, ab ipsa de Paula nuncupati, ubi prima sui Ordinis jecit fundamenta; quæ hodieque coruscat insigni ejusdem Cœnobio; aliis insuper quatuor Diversorum Ordinum Monasteriis decoratur. In ejus Templo primario quatuor Rectores Animarum curam gerunt. Adfunt præterea Xenodochium Mons Pietatis, venustaque ædificia. Ceteræ vero Terræ sunt; *S. Nucius*, *Mons Altus*, *Sanctus Felix*, *Reudardatum*, *Maranum*, *Castrum Francum*, *Cerisinum*, *Monticinum*, olim *Pandesia* celebris civitas, Straboni & aliis memorata; oppidum *Caruleorum*; *Domanicum*, *Lacus*, *Sanctus Joannes in Flore*. Quare Consentinus Archiepiscopus in sua Diœcesi, jurisdictione Ecclesiastica possidet tres Civitates, scilicet Consentiam ipsam, Montem Altum, & Paulam; Ballivas, five Prætorias 21. in quibus sunt Casalia seu Pagi, vel Castra 73. Oppida, seu Terræ tum in Maritimis, tum in Mediterraneis 16.: in his omnibus extant Parœciæ 92. Duo Abbates, nempe Sancti Xyti, & Sancti Joannis Florentis; Monasteria Virorum. 120. Sanctimonialium 59. Conserva-

to-

2110 Orbis Sacer & Profanus

toria 10. Xenodochia 10. Montes Pii 11. Montes pro Puellarum dotibus quinque. Inter Prætorias, vulgo Balivas supra recensitas, *Paternum* pervetus fuit civitas Magnæ Græciæ in Ora, ubi sinus Tarentinus incipit 24. mill. pass. a Crotone in Boream, Roscianum versus ad 36. Cariato proxima. Lycophroni *Crimissa* creditur ejus Strabo, & Stephanus meminerunt; *Paternum* autem Antonino dicitur: sedes quondam fuit Episcopalis. *Montaltum*, seu *Mont Alus* mediterranea fuit Brutiorum civitas in Calabria citeriori, media inter Consentiam, & Argentanum, seu Marcopolim 12 mill. pass. utrimque distans. Hanc Barrius & alii affirmant esse Ufugum illud, quod simul cum aliis Oppidis a Pœnis ad Romanos rediisse, scribit Livius lib. 30. Olim Sedes fuit Episcopalis, sed postmodum vel suppressa, vel Consentinae fuit unita. *Calicum* Consentinae Diocesis Oppidum, seu Pagus, patria fuit Joachinii Abbatis Cisterciensis Ordinis; qui anno 1189. Florentem Congregationem instituit. Paucis ejus elogium perstrinxit Ughellus: ⁽¹⁾ *Is spiritu intelligentiæ divinitus præditus plurima de futuris temporibus scripta reliquit, & sanctitatis fama posteritati commendatus est; quamvis enim nonnulla ejus nomine sint edita, quæ suspicionem heresis inducerent, facile ab omni calumnia se vindicavit ipsemet, cum sua omnia scripta & scribenda Romani Pontificis correctioni subiecit. Migravit ad Dominum anno 1202. jacet in Monasterio Floris a se constructo, & sue discipline heredes reliquit viros Sanctimoniam claros.*

Provincia Consentina per Bruttios, seu Calabriam Citeriorem.

late protenditur, ac plures quondam Episcopatus Archiepiscopo Consentino obnoxios complectebatur, hodie tamen ipsi vix subest unus Marturanensis; reliqui vero, nempe Mileti, Bisiniani, & Sancti Marci, qui omnes Archiepiscopalis jurisdictione exempti, uni Romano Pontifici immediate parent. Idem nihilominus Consentiam Metropolim Synodorum Provincialium causa convenire debent.

VII. *Martoranum* itaque unica civitas est Calabriae Citerioris, seu Superioris Consentinae Metropoli Ecclesiasticae subiecta. *Mamertium* Straboni dicitur, quod proprium est hujus civitatis nomen, ac vetustum: ⁽²⁾ *Super has Urbes, inquit, Brutii Mediterranea occupant, ubi Mamertium situm est oppidum nobile, & Silva picis ferax optima, quam Brutianam vocant, proceris arboribus, & aquis referta, ad stadia DCC. longitudinis.* Vulgare tamen ejus nomen est *Martoranum*, quod tamen apud Stephanum legitur. Urbs est Brutiorum, Mediterranea, juxta Ocinarum amnem, Sabatium quoque dictum, & Silvam picis optime feracem, qualem paulo ante Strabo descripsit, loco sita montano, vix 8. mill. pass. ab ora Maris Tyrrheni in Ortum distans, 14. a Consentia, in limite Calabriae Ulterioris, seu Inferioris. Mamertii incolas Ughellus cum Mamertinis Siciliae populis confundit: sic enim in Mamertii descriptione loquitur: ⁽³⁾ *Fuere Mamertini viri bellicosi, Romanisque amici, ac socii fidelissimi, qui primi, aut soli absque Romano Duce aut milite, Pyrrho ex Sicilia a Tarentinis adversus Romanos accito occurrerunt, ut Plutarchus scribit in ejus Vita, ejusque exercitum*

(1) Ughellus Tom. IX. col. 254.

(2) Strabo lib. 6.

(3) Ughellus Tom. IX. col. 357.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2111

turbaverunt, qui constabat viginti pedum millibus, & tribus equitum, cum Mamertinorum decem millia essent. Verum Vir eruditus affinitate nominis deceptus est: nam Mamertini, quos Plutarchus, & alii veterum tradunt Pyrrho obtulisse, non Brutii, sed Siculi erant. Ii olim e Samio Insula ejeti, a Messanenſibus hospitio excepti, occupata postmodum Urbe, illam Mamertinam appellarunt, sicut Messanenſes Mamertini deinceps sunt dicti. Hinc Cicero Ad. 4. & 7. in Verrem, Messanam passim vocat Mamertinam, e-
jusque incolas Mamertinos: Mamert-

inum quoque Fretum nuncupatur angustia Maris inter Cænidem Brutorum Promontorium, & Pelorum Siciliæ Promontorium, utique ab ipsa Mamertina Siciliæ civitate, quod nunc vulgo appellatur, *il Faro di Messina*: Rhegium vero Straboni; Siciliæ Fretum Ciceroni, Plinio, & Tacito: *Scyllæum* Ovidio & Athenæo; *Siculum* Capellæ. In agro Siculæ hujus civitatis vinum generosum nascitur, ab ipsa Mamertinum nuncupatum; non autem in agro Mamerti Brutii, ut perperam sentit Ughellus. De hujusmodi vino Siculo Martialis cecinit: (1)

*Amphora Nestoræ tibi Mamertina senectæ
Si detur, quodvis nomen habere potest.*

Hos eosdem Siciliæ populos Messanani olim incolentes, passim veteres Mamertinos nominant: nempe Scipio Africanus in Colloquio apud Carthaginem cum Annibale habito, quod Livius refert: (2) *Neque Patres nostri priores de Sicilia, neque nos de Hispania fecimus bellum, & tum Mamertinorum sociorum periculum, & nunc Saguntæ excidium nobis pia ac iusta induerunt arma.* Consentanea iis sunt, quæ ejusdem Livii Epitome narrat lib. 24. ubi cum de rebus a Pyrrho, & Carthaginensibus in Sicilia gestis actum esset, dein hæc de violato a Mamertinis fœdere sunt notata: *Carthaginensium Classis auxilio Mamertinis venit, quo facto ab iis fœdus violatum est.* Plutarchus ipse ab Ughello laudatus vocat Mamertinos circa Messanam incolentes. Num autem Mamertium Brutium ab iis fuerit conditum, mihi incompertum est. Certe e Mamertio hoc in Siciliam colonos non fuisse missos ii ostendunt, qui Mamertinos ex Samio Insula pul-

los narrant, indeque in Siciliam profectos. Strabo tamen eos e Campania in Siciliam appulisse tradit, Mamertinosque Campanam Nationem nominat: (3) Ubi enim præmiserat, Messanam, quam ipse Messenam vocat, a Messeniis Peloponnesii populis conditam, subdit: *Posterior autem Mamertini Natio Campana habitatores induxerunt; eo Romani adversus Carthaginenses, in bello Siculo usi sunt receptaculo.* Inferius ait: *Tantum autem in Messenis invadere Mamertini, ut in eorum manu civitas consisteret, potiusque Mamertinos, quam Messenos vocant omnes. Cumque feracissimus vini ager ipse sit, vinum ipsum non quidem Messenum, sed Mamertinum nuncupant; quod contra Italica cuncta, & quidem præstantissima emulatione certat.* Polybius quoque lib. 1. p. 7. Mamertinos asserit fuisse Campanos, qui dudum cum sub Agathocle Tyranno Syracusano meruissent, occupata Messana, hoc sibi nomen indidisse. Idem habet Dio-

(1) Martialis lib. 23. ep. 114.

(2) Livius Dec. 3. lib. 10. al. 30.

(3) Strabo lib. 6.

2112 Orbis Sacer & Profanus

Diodorus Siculus in Excerptis lib. 21. num. 13. Nemo tamen hanc Gentem Brutiam vocat, sed laudati Scriptores Campanam dumtaxat appellant; quod forsitan e Samnio pulsa primum Campaniam venerit, inde in Siciliam penetraverit. Nonnulli censent, Mamertinos a Marte, quasi *Martios*, seu *Martiales* dictos: Oscorum quippe lingua, pro Marte *Mamers* dicebatur, ut inquit Festus, sicuti postea a Poëtis *Mavors*; inde etiam *Mamercus*, vel *Mamertus* prænomen in eadem dialecto esse asseritur, quod *Marclum* significat: qua de re videndus Sigonius de Nom. Roman. Natio quippe fuit ferox & bellicosa. Quare Mamertini nihil, nisi quamdam nominis affinitatem, cum Mamertio Brutio commune habuerunt.

VIII. Nobile quondam fuisse Calabriz Citerioris Oppidum *Mamertium*, seu *Martoranum* relata superius Strabonis verba nos docent. Nunc parva est civitas, infrequens populo; præsertim posteaquam seculo elapso miserabili terræ motu funditus fuit eversa. Marchionatus titulo gaudet. Evangelii luce hanc Urbem fuisse illustratam ab iisdem Apostolorum Discipulis, a quibus Rhegium & Consentiam illam hauserunt, ac subinde primo Christiani nominis seculo, credunt accolæ. Episcopatus ejus Sedes antiqua censetur, tamen si ante seculum septimum nulla ejus Antislitis memoria occurrat. Primus, cujus habetur mentio, fuit Reparatus, qui interfuit Concilio Lateranensi sub Martino I. anno 649. Opportunus pariter Marturanensis Episcopus subscripsit Concilio Romano anno 721. Ambo ommissi fuerunt ab Ughello, quorum tamen nomina extant in utriusque Concilii Actis apud Labbæum, & Anduinum. Cathedralis Ecclesia Dei-

paræ Virgini in Cœlum Assumptæ dicata est; in qua divinum pensum quotidie persolvunt quatuor Dignitate præditi, nempe Decanus, Archidiaconus, Cantor, & Thesaurarius, octo Canonici, totidemque Capellani: deest inter Canonicos utraque Præbenda, Theologalis nimirum, & Pœnitentiaria. Adest Seminarium Clericorum. Nulla intra Urbem extat Parochialis Ecclesia præter Cathedralē, in qua curam Animarum duo Canonici peritiores Capituli nutu ac nomine exercent. Virorum Cœnobيا duo tantum illic nunc reperiuntur; Xenodochium item ad excipiendos peregrinos per hanc Urbem transeuntes, cum in Siciliam proficiscuntur. Diœcesis Martoranensis Orientem versus milliaria decem extenditur, ad Meridiem octo, ad Occidentem quatuor, ad Septentrionem tria dumtaxat. Tota est montana, incolas habet agrestes ac rudes, qui a principio veris usque ad exitum Autumni habitant in locis silvestribus, atque in tuguriis, paleis & bitumine constructis. In hac Diœcesi quadam sunt Oppida & Castra, quorum præcipuum est *Sciglianum*, ubi duo extant Virorum Cœnobia: itemque Pagi *Constitutum*, *Mota*, & *Confluentum*: Parœciæ totius Diœcesis tredecim sunt, quarum singulæ binos saltem habent Sacerdotes Portionarios ad Animarum curam exercendam. Porro omnes Clerici Diœcesani oportet ut ipso Deiparæ Virginis Assumptionis Festo conveniant in Ecclesiam Cathedralē, & Episcopo obedientiam exhibeant; qua die more Majorum Synodus habetur.

IX. *Miletum* antiqua est Calabriz Citerioris civitas mediterranea ab Hipponio 5. mill. pass. in Ortum distans, a Tropea vero, & Nicotera 12. in Boream. Eandem a Ciccone lib. 3. ad Atticum, *Melitam* appellat.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2113

lari, recte Ferrarius in Lexico Geograph. & Sebastianus Corradus observant. Exploratissimus quippe est Ciceronis locus: (1) Cum enim Atticum, quem ad se arcessiverat, itineris sui certiorum faceret, apud Brutios se mansisse prius indicans illis verbis: *A Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus*: paulo post subdit: *Statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne & Sica, apud quem eram, periret, & quod Melitæ esset non licebat*. Palam est hoc loco Urbem Brutiorum indicari, cum *Vibone*, ejusdem Provinciae civitate, se discessisse affirmet, nec *Melitæ* esse sibi licuisse. *Vibo* enim, quæ *Hipponium* Straboni lib. 6. dicitur, vix quinto milliaro abest Mileto. Hanc Urbem a Milesiis Asiaticis conditam tradit Barrius ex lib. 6. Herodoti, quam hodieque *Mileto* nominari asserit. Sebastianus Corradus a Hieronymo Morassiotto relatus lib. 2. descript. Calabriæ rem eandem fusius narrat, nempe Miletum ab antiquis Milesiis fundatum, cum Mileto Asiæ Urbis Joniæ totius quondam princeps, ut loquitur Pomponius Mela, a Dario Persarum Rege excisa, in Italiam profugi descendentes, apud Brutios coloniam deduxere, ab amissa Patria Miletum eam nuncupantes. Easdem subiit dominatum vices, quas & reliquæ Brutiorum civitates donec post varios belli fortunæque eventus, Rogerius Guiscardus Calabriæ & Siciliæ Dux illam suæ ditionis fecit, ampliavit, auxitque opibus. Huic Principi debet hæc civitas, quod Episcopatus Sede fuerit decorata; precibus namque ille apud Gregorium VII. Summum Pontificem egit, ut Sedem Episcopalem ex Vibone, seu Bibona, ac Taurino, sceleratissimis ob improbos incolarum mo-

Pars II. Vol. III.

res Urbibus translatam, Mileti figeret; quod Pontifex præstitit, an. 1073. primo ei Episcopo dato Arnulpho, quem ipsemet Gregorius Papa consecravit. Eidem autem Arnulpho Rogerius amplissima contulit beneficia & privilegia; nempe colonos, territoria, prædia, vassallos, pleraque alia bona concessit, ejusque subditos ab omni Regia jurisdictione exemit. Quæ omnia singulari Diplomate, quod Sigillum Aureum nuncupavit, rata ac firma esse voluit. Novam Basilicam Cathedralem Divo Nicolao sacram a fundamentis magnificentissime excitavit, ac pretiosa suppellectili ornatam, ditissimis opibus adauxit. Alterum quoque Templum splendidissimum idem Rogerius in hac Urbe construxit, quod Sanctissimæ Triadi dicavit. In utroque Templo marmoreæ columnæ assurgunt, quas ipse Rogerius e Fano Proserpinæ ab Hipponensibus ædificato illic asportandas curavit. Amplissimis redditibus Basilicam Cathedralē, ejusque Antislitem, itemque præfatum Trinitatis Templum donavit. Quidquid juris erat, etiam temporalis cum ipsius Principis, tum Taurianensis, & Vibonensis Ecclesiarum, earumque Territoria, nec non jus decimarum, alique bona quamplura Arnulpho Episcopo, ejusque Successoribus impertiit, uti constat ex laudato *Sigillo Aureo* ipsius Rogerii, quod Græce & Latine exaratum Ughellus descripsit Tom. I. in Militenf. Episcopat. a col. 1022. ad 1029. Cathedralē hanc Ecclesiā a Callisto II. Summo Pontifice consecratam ferunt. Octodecim Canonici, quibus Archidiaconus præstat, illic divinis dant operam; quos inter Theologus, & Pœnitentiarius recensentur. Præter hanc, altera Parrochialis Ecclesia in Urbe extat, cujus Animarum curam

M m m m

Ab-

(1) Cicero lib. 3. ad Attic. epist. 4.

2114 Orbis Sacer & Profanus

Abbas ex Ordine Sancti Benedicti exercet; ad quem etiam dimidia pars juris temporalis civitatis spectat, pars autem altera ad Pastranæ Ducem. Tria Religiosorum Cœnobîa intra Urbis mœnia, duo Laicorum, sodalitia, & unicum Xenodochium enumerantur. Baudrandus in Additionibus ad Lexicon Geographicum Ferrarii perperam scripsit, Mileti Episcopum Rhegiensis Archipræfatis esse suffraganeum: nam a quovis Metropolitano est exemptus, & uni Apostolicæ Sedi immediate subiectus; pendet tamen a Consentino Archiepiscopo, quoad Provinciales Synodos, quibus oportet ut intersit.

X. Ex antea dictis exploratum est, Mileti Episcopatum, Vibonensem, & Taurianensem successisse, atque hos ambos a Gregorio VII. extinctos, in unum Melitensem conversos esse. Id Rugerius Comes, seu Dux Calabriae & Siciliae in suo Sigillo Aureo his verbis testatur: *(1) Quoniam Ecclesiæ Episcopales Bibonæ, & Taurianæ propter patrata scelera ab hominibus inhabitata, atque deperditæ sunt, & ego Rugerius Dei gratia, Comes Calabriae, & Siciliae, annuente nobis Divina Providentia, ut novi, volui duas has Cathedras in unam Ecclesiam Melitensem redigere, & hanc unam, nec Bibonæ, nec Taurianæ nomine, sed Melitensem vocari, quam Deo favente nomini Dei Genitricis, & Sancti Nicolai Episcopi, Patris nostri dicavi: quare huius rei causâ confirmandæ petiti conspectum Sanctissimi Papæ Gregorii Septimi, qui gloriosi Apostolorum Principis Petri Sedem tenet. Is petitiones iustas implevit nostras, deditque nobis beatissimum virum D. Arnulphum nomine, & Episcopum Ecclesiæ Melitenensis constituit. Quam hic Rogerius, & posterior ætas Bibonam vocat, veteri-*

bus Vibo dicta est, quæ & Vibo-Valentia Plinio lib. 3. cap. 5. Hippo Pomponio Melæ, Hipponium Straboni; nunc Castrum Calabriae Citerioris Bivona dictum, teste Barrio; in ora Sinus Vibonensis, qui vulgo Golfo di Eufemia appellatur. De hac Urbe Strabo ita scripsit: 1) Post Consentiam Hipponium est. Locorum adificium, quod Brutii obtinentibus eripuerunt Romani, & mutato deinde vocabulo, Vibonam Valentiam appellaverunt. Ad hæc vero loca Proserpinam e Sicilia adventasse legendos ad flores, credere veteres, quoniam florentissima regionis amantissima prout esse constat. Hinc Martonis usus invaluit, ut collectis ex floribus coronas texant, cum per dies festos empta gestare festa, vitio illis datur. Habet emporium, quod olim Agathocles Siciliae tyrannus, ea potitus Urbe instituit. Jam a prisca temporibus hæc Civitas Episcopatus Sede fuerat exornata; nam Joannes Vibonensis Episcopus subscripsit Synodo Romanæ I. sub Symmacho Papa: Rufinus Episcopus Vibonensis obvius est apud Gregorium Magnum, lib. 5. epist. 40. Venerius apud eundem, lib. 7. Indict. 2. epist. 47. & lib. 11. epist. 18. Papinius Vibonensis Episcopus subscripsit Concilio Lateranensi sub Martino primo.

XI. Taurianum quoque vetus fuit Brutiorum civitas, cujus meminit Pomponius Mela, lib. 2. cap. 4. sed postea a Saracenis excisa fuit, cujus rudera apud Palmam Pagum cernuntur, inter Metaurum fluvium, & Scyllæum oppidum: cui Seminaria Castrum successit. Ab hac Urbe Taurianus Scopulus nomen accepit, de quo Ptolemæus, Plinio autem Terinæus dicitur: est locus in Ora Brutiorum littorali positus, vulgo la Nave, ut Barrio placet. Episcopatus Sede Taurianum olim fuisse insignitum,

(1) Apud Ughell. Tom. I. col. 1022.

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2115

tum, testis est Divus Gregorius Magnus, lib. 1. Indict. 9. epist. 39. ad Paulinum Taurianensem Episcopum scripta. Idem Pontifex lib. 11. epistol. 18. Ecclesiam Taurianensem Paulini obitu vacantem commendat Venerio Vibonensi Episcopo. Laurentius Episcopus Taurianensis interfuit Concilio Lateranensi sub Martino Papa. Ex duabus itaque civitatibus Vibonæ, & Tauriano, Melitenensis Diocesis conflata est.

XII. *Bisuntianum* Urbs Calabria Citerioris est, in colle sita, ad Cotilum amnem, qui paulo infra in Crathim fluvium cadit, quam mediam occupat Arx & propugnaculum. Gabriel Barrius putat esse antiquas *Besidas* Livio, Dec. 3. lib. 10. alias 30. memoratas, & Stephano *Besiam* dictam; quibusdam vero *Dedisæ* creduntur. *Besidianum* habet Antoninus in Itinerario: inde corrupto vocabulo *Besignanum* vulgo appellatur: 15. mill. pass. a Mari Tyrrheno distat. Principatus titulo Sanctæ Severinæ, nobilissimæ Gentis hæc civitas illustris est. Quo tempore hæc civitas Episcopatus honore fuerit primum decorata, non omnino exploratum est. Primus in Serie Bisuntianensem Antistitem ab Ughello, Lucentio, & aliis ponitur *Andreoneus*, sive *Anderamus*, vel *Anderanus*, ut habent varii authentici Codices Romanæ Synodi sub Zacharia Summo Pontifice, anno 743. celebratæ ibique inscribitur *Bisuntianensis*, & *Bisuntianus* Episcopus. Sitamen is Bisuntiani Præsul fuit; præsertim cum ab hoc Andreonzo, usque ad ann. 1182. quo Raynaldus Bisuntiani Episcopus sedit, nullus alter in monumentis hujus Ecclesiæ, & in Synodorum actis Episcopus occurrat. Carolus item a Sancto Paulo in sua Geographia Sacra, & Lucas Holstenius in ejus Adnotationibus, ambo Scripto-

res accuratissimi, nihil de hoc Andreonzo, aut alio ejusdem Urbis Episcopo commemorant. Cathedralis Deiparæ Virgini in Cœlum Assumptæ est consecrata: ibique sex extant Dignitates, quarum princeps Archidiacono inest; nulli vero sunt Canonici, sed omnes Civitatis Clerici ad divina Officia obeunda conveniunt, fructuumque communis Massæ, ut vocant, participes fiunt. Paroeciæ in ipsa Urbe quatuordecim recensentur, Monasteria Virorum quinque, totidem Laicorum Sodalitia, Seminarium Clericorum, tria Xenodochia, & Mons Pietatis. Diocesis Bisuntianensis loca hæc sunt: *Acri*, *Luzzium*, *Rocca*, *Regina*, *Lattaracum*, *Furanum*; quæ quidem sunt Oppida: *Sertanum*, quod est Casale: quatuor vero, quæ sequuntur, nempe, *Sanctus Benedictus*, *Sanctus Martinus*, *Rota*, & *Sancta Sophia* possidentur ab Albanensibus, quos in Sacris exercendis, & ducendis uxoribus Græco hæcenus ritu, sed Catholico uti, tradit Ughellus ex Hieronymo Marosiotto, in Descriptione Calabriae. Hæc Diocesis, uti & ipsa civitas, pertinent quidem ad Consentinam Provinciam; verumtamen Episcopus Bisuntianensis a Metropoli minime pendet, sed Romano Pontifici immediate subest.

XIII. *Sancti Marci* Civitas Calabriae Citerioris, inter Consentiam, & Temesam, seu Tempfam sita, olim, teste Barrio, fuit *Argentanum*, antiquissimum Brutiorum Oppidum. Episcopatus Sedes effecta est post medium seculi duodecimi; seu potius in locum *Temesæ*, seu *Tempse* successit. Porro *Temesa*, quæ dein *Tempsa* Livio & Straboni dicitur, Urbs fuit ampla Brutiorum, in ora Maris Tyrrheni, prope Sinum Hipponiensem, ab Annibale & Romanis primum excisa, postmodum Romano-

M m m m 2 rum

rum Colonia deducta, exacto jam secundo Bello Punico, ut Livius narrat: ⁽¹⁾ *Alii triumviri D. Junius Brutus, M. Bibulus Pamphilus, M. Helvius deduxerunt Tempfam, & Crotonem: Civium Romanorum Colonia deducta: Tempfanus ager de Brutiis caplus erat.* Ære celebris fuit hæc civitas; ideoque Ovidius Fastor. lib. 5. cecinit:

Rursus aquam tangit, Temescæque concepat æra.

Juxta hanc Urbem erat Sacellum. *Polita*, uni ex Ulyssis comitibus sacrum, quod a Barbaris violatum, graves in illos penas exercuit. Inde natum proverbium: *Temescus Genius*, de pœna res sacras violantibus imminente. Pausanias rem paulo aliter sic memorat: *Polita* ab incolis propter stupratam virginem interfecto, larvæ illius, nisi quotannis oblata virgine placarentur, grassari in illos, atque omni sexui perniciem asserri sunt solitæ: sicque *Genius Temescus* in proverbium abiit. Gravia enim, mala alicui minitantes dicere solebant: *Aderit Temescus Genius*. De his quoque omnibus fidem facit etiam Strabo, Temescæ litum, & præcipua quæque describens: ⁽²⁾ *Ab Lao sane*, inquit, *prima Urbs Brutia extat Temesa, quam Ausonii condiderunt. Noster autem ætatis homines Tempfam eam vocitant. Post illos eam habuerunt Thoantis comites Aetoli, quos ejecere Brutii, Brutii dehinc & Annibal & Romani funditus extinxerunt. Prope Tempfam Sacellum est, oleastris circumseptum, Politæ Ulyssis socio dicatum, quem Barbarorum fraude trucidatum, graves excitasse iras tradunt. Ad eosque extare Proverbium, Heroem Temese ingruere sibi dicat nemo: idest: Cavendum ne Temescus ingruat Genius. Locrensibus autem Epizephyriis ipsa Urbo politis, Euthymum fabulan-*

tur pugilem, postquam ad eum descendisset, victorem evasisse pugnae, atque ut finitimos ab eo tributo absolveret, coegisse. Hujusque Temescæ Poetanæ (nempe Homerum) meminisse aiunt, non autem illius, quæ in Cypro est Temescæ. Fuit nimirum & Temescæ Stephano aliisque Oppidum Cypri, quod & Tamassum dixerunt. Sed de Brutia Urbe Homerus & Proverbium intelligitur: *Quod ad Temesam æariam, est, & erifodinarum locus ostenditur, quæ bisce defecere annis.* Jam a multis seculis Tempfa jacet excisa, ejusque rudera hodie Torre Loppa, in Calabria Citeriori; in limite Ulterioris cernuntur, Brietio teste, 4. mill. pass. ab Ostio Sabati fluvii, in Meridiem, 6. a Martorano in Occasum. Quamquam aliis sit *S. Lucido*, castrum prope oram Maris Tyrrheni, 4. mill. pass. a Paula in Meridiem. Episcopali Sede hæc civitas jam ab antiquis temporibus fuit illustris; nam Hilarius ejus Episcopus subscripsit tertiæ Synodo sub Symmacho, & Sergius Lateranensi sub Martino. Everfa postmodum Tempfa, Episcopalis Sedes iade in Urbem *Sancti Marci* est translata, circa medium seculi duodecimi. Hunfridus *Sancti Marci Episcopus* subscripsit Donationi factæ ab Oggerio Comite, Altimontis Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Fontibus Diocesis Cassanenſis, ut videre est apud Ughellum Tom. VII. in Append. ad Tom. I. col. 1297. Cathedralis Basilica Normannorum opus est, Sancto Nicolao Episcopo, in quem Natio illa propensiore religione ferebatur, dedicata. Ibi recondita sunt Sanctorum Martyrum Senatoris, Viatoris, Cassiodori, & Donunatis Corpora; quorum tamen nulla sit mentio in Martyrologio Romano 18. Kalend. Octobris, ut perperam scripsit Ughellus; sed de iis agunt

(1) Livius Dec. 4. lib. 4. alias 34.

(2) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXV. 2117

agunt Ufuardus, & Ferrarius. Sex Dignitatibus conspicui, nempe Archidiaconus, Cantor, Decanus, Archipresbyter, Thesaurarius, & Primicerius, nec non duodecim Canonici illic sacra munia implent. Nul- lus tamen inter eos est Theologus, & Pœnitentiarius. Animarum Cura uni Cathedrali adhæret. Intra Ur- bem duo tantum Religiosorum Cœ- nobia, unicum Monialium, & Se- minarium Clericorum inveniuntur. Diœcesis perampla viginti duo Op- pida complectitur; in quibus emi-

nent, *Belvedere*, quatuor millibus mortalium frequens, & *Mongrafca- num*, non vero *Mongraffonicem*, ut illud Ughellus appellat: in istud po- sterior Episcopus jus habet ne dum Ecclesiasticum, sed etiam civile.

Plures aliæ sunt Calabriz Cite- rioris Urbes, nunc quidem vel omni- no excisæ, vel in Pagos redactæ, quæ Episcopatus honore quondam clare- runt, quarum sedes vel prorsus sunt extinctæ, vel alio translatæ: sed de iis sequenti capite opportunius erit agendum.

C A P U T XXXVI.

Synopsis.

I. *Oficium, seu Rossanum al- tera Calabria Citerioris Me- tropolis. Variæ de illius origine opiniones. Agri Rossanensis fer- tilitas.*

II. *Catalogus Rossanensium Episco- porum corrigitur. Nili Junioris tem- pus vestigatur. Metropolis Rossanensis seculo undecimo erecta.*

III. *Cathedralis Basilica insignis sacra Imago Virginis Deiparæ. E- jusque Urbis servata.*

IV. V. *Sanctus Nilus patria Rossa- nensis. Præclara ejus gesta & eximia sanctitas.*

VI. *Diœcesis Rossanensis amplius. Eam Latini & Græci incolunt.*

VII. *Plures antiquitus bujus Pro- vincie Urbes. Sybaris Urbis olim ce- lebratissima & potens. Ejus exordium. Delitii & voluptatû dedita a Cro- toniatîs evertitur.*

VIII. *Aliam excidii Sybaris causam Diodorus offert.*

IX. *Alias alii ejusdem excidii cau- sas prætexunt. Mollis & voluptuosa Sybaritarum vita. Ob luxuriam & improbos mores in proverbium acciti.*

X. *In Sybaris locum Thurium ædi- ficatur. Ejus primordia Diodorus de- scribit.*

XI. *In decem Tribus civitatem par- titi sunt Thurini legibus a Charonda acceptis.*

XII. *A Lucanis, & Tarentinis, tandem a Romanis domiti. Ad An- nibalem deficiunt. Rursus in Romano- rum potestatem veniunt.*

XIII. *Thurium olim Episcopalis Se- des. Hodie in pagum conversum Ros- sanensis Diœcesis.*

XIV. *Carillum antiqua Brutiorum Civitas Episcopalis, nunc parvum op- pidum.*

I. Mc-

1. Etropolis altera Calabriae Citerioris, seu Superioris est *Rossanum*, quod & antiquis *Roscianum*, sive *Ruscianum* dicebatur. Tribus tantum a littore Sinus Tarentini milliaribus abest, sexdecim a Besidiano, seu Bisiniano in Ortum, duodecim a Thurio in Meridiem, & fere triginta Consentia in Boream. Natura & arte munatissima est, utpote quæ saxo insidet, faxeis pariter rupibus undique circumsepto, & aquarum fontibus exuberanti. Procopius *Rusciam* nominat hanc Urbem, quo pariter vocabulo Promontorium Thuriarum appellat, lib. 3. de Bell. Goth. Blondus autem lib. 6. *Roscianum* nuncupat. De illius origine opiniones variae circumferuntur. Nonnulli Oenotrios, aut Sybaritas ejus conditores fuisse volunt. Sybaritas quippe quondam potentissimam Gentem, per hanc vicinasque Regiones late imperium suum protendisse, ac viginti quinque Civitatibus dominatos esse, Strabo, lib. 6. alique commemorant. Abbas vero Joachimus in Commentariis Isaie Prophetae affirmat, *Rossanum* fuisse Rhodiorum Coloniam. Ceterum Procopius hanc Urbem a Romanis conditam narrat: (1) *Juxta Lambulam, inquit, vallem, angustumque aditum ad litus, Russiam est Promontorium Thuriarum, supra ad millia passuum septem cum dimidio praesidium validissimum construxere Romani.* Quod si ita est, oportet id actum ne dum post secundum Bellum Punicum, verum etiam longe post Syllana tempora; imo & post Octavianum, Tiberii aliorumque Imperatorum Gentilium Principatum, nec nisi paulo ante Gothorum in Italiam

irruptionem. Enim vero Livius, Strabo, Pomponius Mela, Antoninus Augustus, Plinius, Cornelius Tacitus, ceterique Rerum Romanarum Scriptores nullam prorsus hujus oppidi a Romanis constructi faciunt mentionem. Primus, quem sciam, Procopius ejusdem meminit: indeque haud levis mihi est conjecturae locus existimandi, hanc Urbem non nisi paulo ante Gothorum Regnum in Italia fuisse conditam. Ab hoc enim tempore memorari coepit, quando nimirum Totilas Gothorum Rex illam in deditionem accepit, deficiente comaeatu praesidiarii militibus a Belisario, Justiniani Imperatoris Duce illuc missis, auxilioque iisdem non adventante. Seculo decimo Saracenis totam fere Calabriae devastantibus, cum Sanctus Nilus Junior, patria Rossanenſis sanctitate floreſceret, hæc civitas praesentis Deiparae Virginis ope a Barbarorum saevitia servata est, immunis. Suo stemmati Lilia merito inservit, aëris quippe salubritate & clementia, situs amenitate, agrique mira fertilitate tota florida est, eique *Rossanum*, seu *Roscianum* nomen quasi *Rossarium*, aut *Roscium* dictum congrue inditum. Hic vasa fistilia nobilissima constant: ejus in agro vinum, oleumque laudatissimum provenit; siquidem olivæ ad amygdalarum magnitudinem sunt crassæ. Ibi nascuntur cappares, vitex, oleander, crocus silvester, terebinthus, dictamum Cretenſe, centaurium majus, atque aliæ nobiles herbæ ac salubres; itemque reuponticum, & sagapenum: effodiuntur insuper gypsum marmoreum, alabastrides, fossilis, coſaquaria probatissima; nec illic desunt alium nobilissimarum aucupia. De hac Rossani amœnitate

ac

(1) Procopius de Bell. Goth. lib. 3.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2119

ac fertilitate eleganter differit Lander in Italiæ descriptione. Porro Rosfanum hodie gaudet titulo Principatus nobilissimæ Gentis Burghesiæ.

II. Ea Rosfani incolis pia infedit opinio, ut putent, ipsorum Patriam Christi sacra ab ipsis Fidei nostræ fere incunabulis excepisse, una cum reliquis conterminis locis; & procul dubio jam tum Pastorem Animarum sortitam esse, antiquorum traditione testatum volunt. Verum oportebat eos prius demonstrare, Rosfanum primo Christianæ rei seculo jam fuisse ædificatum; quod tamen præstare nequeunt; cum nemo veterum, qui eodem seculo, imo & tribus aliis sequentibus scripsere, ne vel levem quidem hujus civitatis mentionem fecerit. Minus vero probare poterunt, præcis illis temporibus proprium Pastorem Rosfano fuisse præpositum. Scio Rosfanensium nonnullos Scriptores Patriæ suæ rem gratam se facturos existimantes, huic Ecclesiæ adscribere *Ostavianum Episcopum*, qui in Gestis Collationis Carthagine habitis inter Catholicos & Donatistas, unus ex Catholicis Episcopis enumeratur, atque subscriptus legitur, *Ostavianus Rosfanensis*, ann. 411. *Vigilius* item *Rosfanensis* Episcopus recensetur in Catalogo Episcoporum Africæ, qui ex Regis præcepto Carthaginem venerunt, anno 484. sed ii nihil cum Brutiis Episcopis commune habent, neque ad hanc spectabant Ecclesiam. Ambo enim illi Antistites Africæ fuerunt, ex Provincia Numidiæ, sicuti in eodem Catalogo inferibitur, quem Philippus Labbæus Tom. II. & IV. Concilior. & Atduinus recitant. Quare Ughellus ab illis Episcopis in Serie Rosfanensium Antistitem enumerandis prudenter abstinuit. Ipse nihilominus minus fe-

liciter Seriem suam aggreditur a Valeriano, idque ex Actis Concilii Romani sub Agathone, anno 680. celebrati. Sed Ughellus ex Ughello emendatur, qui Tom. I. in Addit. col. 156. num. 4. hunc Valerianum inter Soranos Episcopos reponit. Corrigendus insuper est ex Baronio Tom. VIII. ad annum 680. num. 3. ubi agens de Episcopis Italiæ, qui eidem Synodo Romanæ subscribere de hoc Valeriano hæc tradit: *(1) Corrigendum vero (quod obiter dicendum occurrit) ubi post Saturninum Alatri-næ Ecclesiæ Episcopum legitur in cuso Codice Valerianus Episcopus Rosfanæ Ecclesiæ; sed pro Rosfanæ, restitue ex Codice scripto, Soranæ: nam etsi cetera deessent testimonia Codicum, cum ipsi subscriptio posita legatur secundum ordinem Provinciarum, nulla ratio persuadet, ut post Alatrium, & ante Signinum, Rosfanus, sive Rosfanensis ponatur Episcopus ex Calabriæ Provincia; sed restituendum, Soranus, juxta nominatum locum civitatis Alatrinae, itemque Signinae. Erat præterea Valerianus, sive Valerius nomen commune satis Soranis civibus: nam, & ipsa civitas dicta a Juvenale reperitur Domus Valeriorum, eo quod cum colonia illuc est Romanorum deduc-ta, Valeriorum Familiæ plurimi migraverunt. Ita doctissimus Cardina-lis, qui cum & ipse patria Soranus esset, optimè noverat antiqua suæ Ecclesiæ Soranæ monumenta, ac veterum ejus Episcoporum Seriem.*

Quare primus Rosfanensis Episcopus, eorum qui occurrere possunt a Lucentio in sua Italia Sacra nominatur *Cosmas*, cujus mentio habetur ad annum 820. in quodam documento Donationis factæ a Leone Male-no, quod asseratur in Archivo hujus Ecclesiæ, & transcriptum legitur apud Campanil. dum de præfata Fam-
lia

(1) Baronius Tom. VIII. ad ann. 680. num. 3.

2120 Orbis Sacer & Profanus

lia Malena pertrahat. Quis huic Cosmæ successerit minime constat; certum nihilominus est, post illius obitum Rossanenſem Eccleſiam proprio Pastore non fuisse viduatam, cum in vita Sancti Nili Junioris proditum sit, Rossanenſi Antistite, cujus nomen ignoratur, vita functo, Nilum præfatum a Clero & Populo ejusdem civitatis Episcopum fuisse electum: sed eum vitæ Monasticæ & humilitatis gratia hujusmodi onus subire detrectasse, atque adeo alterum in ejus locum fuisse suffectum, cujus pariter nomen latet. Hanc Beati Nili electionem circa annum 990. contigisse existimat Ughellus Tom. VII. col. 382. num. 2. Verum id accidisse oportet ante annum prædictum; siquidem Sancti Nili ex Calabria discessus, atque ad Montem Casini profectio juxta ⁽¹⁾ Baronium evenit anno 980. quo eum ab Aligerno Casinensi ejusque Monachis benigne exceptum, ex Leone Ostiensi narrat: Pagius vero ⁽²⁾ Nili ex Calabria discessum refert an. 986. quo Venerabilis Abbas Aligerus, post ejusdem Nili adventum, eique concessum vallis Lucii Cœnobium, migravit ad Dominum. Et quidem eodem anno Calabriam a Saracenis vastatam tradit Lupus Protospata in Chron.: *Anno 986. comprehenderunt Saraceni sanctam Chiriachi civitatem, & dissipaverunt Calabriam totam.* Ubi Auctor iste *Sanctam Chiriachi civitatem* vocat Calabriæ Urbem, quæ proprio nomine *Sanctæ Cyriacæ* oppidum appellatur; de quo Porphyrogenetus lib. 2. de Them. cap. 10. Calabriam describens mentionem facit: *In qua Regium est, inquit, & oppidum Sanctæ Cyriacæ & Sanctæ Severinæ, & Croto.* In vita autem Sancti Nili legimus, ipsum spiritu Prophetico prævidentem Saracenos Calabriam proxime devasta-

turos, inde discessisse, ac Montem Casinum petiisse. Igitur cum ille adhuc Rossani degeret, quando a Populo & Clero electus fuit, necesse est hujusmodi electionem ante annum 986. fuisse peractam. Ad Metropolis Ecclesiasticæ dignitatem evecta est Rossanenſis civitas seculo undecimo, tamenſi annus mihi exploratus non sit. Dionyſus quippe Rogerii Siciliæ Regis & Calabriæ Ducis Synchronus Rossanenſis Archiepiscopus appellatur in monumentis hujus Ecclesiæ; quæ itidem monumenta laudat Fridericus II. Imperator in Diplomate Basilio I. Rossanenſi Archipræfuli inscripto, quo privilegia huic Sedi a Rogerio concessa confirmat, ibique fatetur, sub eodem Rogerio Archiepiscopatus jure Dionysium fuisse auctum. Friderici Diploma recitat Ughellus loc. citat. col. 395. & seq. Verisimilem arbitrator Ughelli aliorumque sententiam affirmantium, Sedem Episcopalem Rossano obvenisse ex *Thuriorum* vetustissimæ ac nobilissimæ Brutiorum Urbis clade & vastitate. Sed de Thuris infra.

III. Cathedralis Basilica Rossanenſis Deiparæ Virgini ad æthera Assumptæ dicata, ampla elegantique structura sexaginta Altaribus circumornata, & sacra suppellectili egregie est instructa. Ibi summa religione colitur Venerabilis Imago ejusdem Beatissimæ Virginis, *Archeropoeta*, id est, non manu facta, appellata; nempe cuncti ex traditione testantur, eam divinitus in pilam Basilicæ e cœlo delapsam octo fere ab hinc seculis; quo tempore Imperator Constantinopolitanus, cujus tunc in ditione Provincia erat, huc appulsus, plurimis hanc Eccleſiam muneribus ac privilegiis ditavit; atque illud inter alia sanxit, ut Archiepiscopus in omnes

(1) Baronius ad ann. 980. num. 3.

(2) Pagius Tom. IV. ad ann. 986. num. 3.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2121

omnes Judæos ac spurios summo potiretur imperio. Rem sane relatu dignam B. Bartholomæus Rossanenſis in Vita Sancti Nili commemorat: (1) *Cum omnis finitima Regio ab Agarenis Beati Nili tempeſtate vaſtata eſſet, eorumque præde expoſita, ſolum Roſſanum ab ea vaſtitate immune fuit, idque baudquaquam humana ope, ſed Deiparæ, quæ locum illum inprimis tueretur, auxilio factum eſt. Siquidem cum ſepe Agareni noctu irruiffent, arcemque expugnare tentaffent, ſimul atque ad mœnia acceſſiffent, ſcalis admoti, fama eſt, e ſuperiori loco mulierem purpura indutam illis apparuiſſe, faciem manibus geſtantem, atque illos propellentem, e muroque deurbantem, idque verum eſſe teſtabantur, quæ ex illis auſugerant. Tempore Beati Nili, addit idem auſtor, Roſſanum magnis terræ motibus quatitur, multis imbris noctu ac die ingruentibus, unde complures domus atque Eccleſiæ ejectæ ſunt. Populo autem ad S. Patris Templum ingreſſo, terræmotus imbresque ceſſare, nullus autem homo, neque jumentum aliquod periit. Hæc ille. Plures in hac Bâſilica Sanctorum Reliquiæ aſſervantur, atque in iis pars humeri Divi Chriſtophori Martyris, cui magna ab incolis veneratio exhibetur. Sacris ibi miniſtrantium numerus eſt 24. Canonico- rum, quos inter adſunt quinque Dignitate præditi, nempe Archidia- conus, Decanus, Archipreſbyter, Cantor, & Theſaurarius; nec deſunt in hoc Capitulo Præbendæ Theologalis, & Poenitentiaria: adſunt præterea Capellani plures, aliiſque inferiores Clerici ex tota nobilitate in hunc Clerum cooptati. Cura Animarum ibi non exercetur; extat tamen Fons Baptiſmatis, qui unicus eſt in Urbe, & ceteræ Paroeciæ numero quatuordecim ex Cathedrali*
Pars II. Vol. III.

Sacramenta accipiunt. Virorum Monasteria ſeptem, Monialium duo, totidem Xenodochia, Seminarium, Clericorum, & Mons Pietatis.

IV. Viros Sanctimoniam eximiam Roſſanenſis civitas peperit, ex quibus omnium celeberrimus fuit Sanctus Nilus Hegumenus ideſt, Monasteriorum Præſectus, genere quidem Græcus, ſed in hac Calabria Cite-rioris Urbe natus, doctrina, pietate, dono Prophetiæ, & miraculorum gloria inſignis. Ab infantia Dei cultor eximius extitit, & poſt matrimonium vitam Monasticam ſub Regula Divi Baſilii ſeſtatus, brevi omnes ejus inſtituti Profeſſores facile antecelluit, notus ubique tam in Oriente, quam in Occidente conſpicuus fulgore virtutum, qui ceu fulgentiſſimum ſidus in Eccleſia Dei enituit, eumque Romanus Pontifex, & Imperator adhuc in vivis agentem ad pedes abjecti coluerunt. Plures annos apud Roſſanum patriam ſuam ſanctiſſime tranſegit, conſtructo prope Urbem Monasterio, ubi piis operibus ſacriſque meditationibus aſſidue vacans, innumeros homines ad Monasticam vitam amplectendam pertraxit. Donec divinitus ſibi revelata Saracenorum ex Africa in Calabriam proxima irruptione Montem Caſinum ſe contulit. Ibi vero benigne & honorifice exceptus ab Aligerno Abbate ejusdemque Monachis ab iisdem incolendum accepit Monasterium, *Vallem-Lucii*, ſeu *Lucis* nominatum: Hæc Leo Oſtienſis in Chron. lib. 1. cap. 18. & ſuſius ipſius Nili Acta a contubernali Monacho ejus Diſcipulo Græce ſcripta narrant, quæ Federicus Metius Epico- pus Thermularum latinitate donavit, & illorum non modicam partem doctiſſimus Cardinalis Baronius pro ratione temporis in ſuos Annales Eccle-
N n n n ſia-

(1) Apud Ughellum Tom. IX. col. 380.

siasticos opportuna occasione contexit; atque hæc præsertim ad rem de qua agimus spectantia: (1) Hoc cum jam cognovisset B. Nilus oculo suo Prophetico, Saracenos scilicet Calabria posituros, divinæ indignationi locum dare volens, ad Orientales partes se conferre noluit, veritus opinionem, quam de ipso habebant Orientales (ad ipsos enim etiam Imperatores Christo dilectos fama pervenit virtutis Nili) & bonorum fugientis, elegit inter Latinos agere, ut ignotus apud eos. Quo vero magis ille hominum gloriam fugere studebat, tanto magis cælestis gloria ipsum exornabat, & omnes ut unum ex Apostolis illum excipiebant, & parem venerationem illi tribuebant. Cum enim Capuam venisset (ut alia omit- tam propter copiam) & maximo bonore affectus esset tum a Principe ipso Pandulpho, tum ab aliis nobilibus Civitatis, adeo ut decreverint ipsum sibi Episcopum instituere, & res jam præculta fuisset, nisi mori Principem preoccupasset. Tunc vero cum vocasset Præpositum Monasterii Montis Casini (Aligernus erat iste, ille beatus) illi significarunt, ut daret Beato Nilo Monasterium aliquod Sancti Patris nostri Benedicti, quodcumque ipse vellet. Beatus itaque Nilus cum ad inclitum illud Monasterium accessisset; obviam illi venit universa Monachorum turba usque ad Montis radices, Sacerdotes & Diaconi sacris vestibus, ut in die festo induti, cereos & thuribula præmanibus habentes, & ita Beatum Nilum ad Monasterium deduxerunt, nec aliud quidpiam videbatur audire & videre, quam si Magnus Antonius Alexandria ad ipsos venisset, vel a mortuis Magnus Benedictus surrexisset, divinus ille ipserum legislator & Magister. Et recte quidem iudicabant, & a scopo non aberrabant. Omnes enim qui ex ipsis vel corporis, vel animæ

aliquo detinebantur morbo, curati sunt, & utilia ab ipso sunt lucrati, & qui speculationi incumbabant, doctrinam adepti sunt, qui in bonis erant operibus, ducatum; qui in peccatis, correctionem; qui in virtutibus, exhortationem; qui bene valebant, abstinentiam; qui male, salutem. Et unico verbo; quemadmodum olim Israelitis singulis ipsum manna ad eorum gustum converterebatur & commodum, quapropter non erat in Tribubus eorum infirmus: talem se etiam ipsis Monachis, miraculis Nilus præbuit, cum ipsos curasset præsentia sua Deo missa, & omnes spirituali lætitia cumulasset. Valde etiam ipse gaudius est bono ordine, & eorum Status magnis disciplina exornato. Et cum res ipsorum supra quam res nostras, Græcorum scilicet, esset admiratus, deducebatur iterum ab ipso Abbate, & ab insignioribus ejus Fratribus ad Monasterium, in quo una cum Antisais permanere deberet. Illud autem erat S. Michaelis Archangeli Vallis Lucis nuncupatum. Precati sunt autem ipsum tum Abbas, tum Fratres universi, ut ad maximum Monasterium descenderet, & Græca lingua in eorum Ecclesia divinum Officium perageret; ut hoc pacto fieret, ut inquit Apostolus, Deus omnia omnibus; quod etiam Prophetæ (Isaias scilicet cap. i.) prænuntiavit dicens: quod Leo & Bos simul pascentur, & simul stabunt eorum filii: Beatus vero Nilus initio quidem abnuvit præ humilitate dicens: Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena; qui hodie humiles sumus & abjecti in universa terra, propter peccata nostra? Nihilominus ut consolaremur vociem nostræ fide, & magnum Christi nomen glorificaretur, contentus fuit hoc facere. Et cum hymnum condidisset proprio ore in Sanctum Patrem nostrum Benedictum, qui

(1) Baronius Tom. X. ad annum 980. num. 5. & 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2123

qui complectebatur omnia miracula, quæ in ejus habentur vita, cumque omnes Fratres supra sexaginta suscepisset, ascendit ad Casini Monasterium, & vigiliis peregerunt in hymnis & canticis.

V. Quindecim annos in præfato Monasterio Sancti Michaelis Archangeli Vallis-Lucis exegit Beatus Nilus, ut ejusdem Acta testantur. Inde Romam profectus, ut Philagathum, natione Calabrum, patria Rosanensem, concivem suum, qui adversus Gregorium Quintum legitimum Pontificem, factione Crescentii Romanam Sedem occupaverat, atque ob id ab Othone III. Imperatore in carcerem conjectus, oculis, lingua, & naso mutilatus fuerat, liberaret, summo honore a Gregorio Papa, & Othone Imperatore est affectus. Obviam ei venientes, medium hinc inde positum in Patriarchicum deduxere, manus insuper ejus deosculati; cumque sanctissimum virum enixe rogassent, ut Romæ moraretur, ipse vero renueret, eidem proposuerunt Monasterium Sancti Anastasii extra Urbem, Græcis Monachis jampridem tributum, quod pariter recusavit, statimque ad suum Cœnobium est reversus, juxta Cajetam in loco arduo constructum. (1) Otho Imperatore sua ad Garganum Montem peregrinatione Romam rediens, ad Sancti Nili hospitium divertit: (2) Cum igitur venisset ad Monasterium, & vidisset Fratrum turba circa Oratorium constructa dixit: ecce tabernacula Dei in deserto: ecce habitatores Regni Cælorum. Ipsi non ut habitatores, sed ut peregrini manent hic. Beatus vero Nilus cum percepisset thuribulum suum (quod moris erat) obviam illi ivit cum universis Fratribus, & cum omni humilitate & veneratione ipsum excepit honorifi-

ce. Imperator autem supposita manu Nilum sublevans & sustentans, ingressus est cum eo in Oratorium. Deinde facta oratione, dixit Imperator Sancto Nilo: Dominus (Lucæ 10.) noster Jesus Christus, dum erat cum Apostolis, præcepit illis, ne peram, aut baculum, aut duas vestes possiderent. Cum vero accederet passioni iterum dixit illis: (Lucæ 22.) sed nunc qui habet sacculum, tollat simul & peram. Tu igitur quoque cum jam senueris, & debeas proficisci ad Regnum Cælorum, sit tibi curæ de tuis alumnis, ne post te angustii loci difficultate, recedentes dissipentur. Nos dabimus tibi Monasterium & proventus ubicumque volueris in universa Provincia nostra. Cui Beatus ita respondit: Davidem audiivi dicentem: (Psal. 11.) Salva me Domine, quoniam defecit Sanctus, quoniam defecit veritas a filiis hominum. Et iterum: (Psal. 13.) Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Si omnino sunt Monachi Fratres mei, & custodient pro virili Christi mandata: ipse qui usque adhuc mecum curavimus, gessit de ipsis, multo majorem geret absque me de iis, qui sperant in ejus misericordia. Hec & alia multa cum dicta essent, surrexit Imperator ut discederet. Et iterum conversus ad Senem, dixit illi: Pete a me tamquam a filio tuo quodcumque volueris, & cum omni alacritate perficiam tibi. Beatus vero Nilus cum extendisset manus ad pectus Imperatoris, dixit illi: Nihil aliud peto ab Imperio tuo, præter salutem anime tue. Licet enim Imperator existas, tamquam unus de hominibus debes mori, & ad judicium venire, & rationem reddere eorum, quæ fecisti, bonorum sive malorum operum. Hec cum audisset Imperator, guttas lacrymarum profundebat ex oculis. Deinde coronam suam in

N n n n 2

(1) Baronius ad ann. 996. num. 18.

(2) Idem ad ann. 1000. num. 11.

2124 Orbis Sacer & Profanus

in manibus S. Nili deponens, ab ipso benedictionem adeptus, cum omnibus qui cum illo erant iter suum profectus est. Haec enim ejusdem Nili Aeta: quæ postquam Baronius retulit, continuo subdit: *Ita plane S. Nilus se suosque ad Monasticam vitam composuit, ut nusquam firmas fixerit Sedes, sed peregrinantium more, ubi aliquo in loco aliquamdiu mansisset, aliqua occasione captata, una cum suis alio transfugeret, ita expedire iudicans ad omnes numeros perfectissimæ Monasticæ observantiæ excolendos, ut affectus liberos ab omnibus terrenarum rerum compediibus conservaret.* Hoc pacto multa sui Ordinis Basiliani Monasteria, locis plerumque silvestribus ædificavit, quo ejus Discipuli a seculi tumultibus liberi, facilius divinis contemplationibus incumbere. Inter quæ illud celebre fuit Cryptæ Ferratæ in agro Tusculano, quod ab ipso B. Nilo fundatum testatur Martyrologium Romanum, ibique ad Deum migrasse. Alii volunt, eum *Paterni*, Castro Campaniæ Romanæ, Ditionis Pontificiæ, in ora Maris Tyrrheni obiisse sexto Kalend. Octobr. anno 1002. cum annum ageret quintum supra nonagesimum, neque ab ipso, sed ab ejus Discipulis Monasterium Cryptæ Ferratæ fuisse conditum. Beatissimi hujus Viri Aeta contubernalis ejusdem Discipulus Græce scripsit, quæ Joannes Mattheus Caryophilus Archiepiscopus Iconjensis Latinitate donavit. Sub eodem Nilo Duce alii Rossanenses cives sanctitate conspicui Deo militaverunt, quos inter celebres habentur Beati viri Georgius, Stephanus, ac Bartholomæus, a quo Sancti Nili Magistri sui Vitam Græce scriptam tradidit Ughellus, eundemque in Monasterio Cryptæ Ferratæ Abbatem successum, atque ibidem quiescere affirmat. Ex eadem Urbe fuit Bea-

ta Theodora Virgo Deo grata, Sanctis operibus plena & prudens, quæ Divum Nilum ut filium educavit: Zosimus quoque Romanus Pontifex Rossanensis fuisse dicitur ab incolis.

VI. Diocesis Rossanensis perampla ad 50. circiter pass. mill. extenditur, & 20. partim Castra, partim Oppida complectitur. Horum quatuordecim a Latinis, sex vero a Græcis Epitrotis, seu Albanensibus incoluntur. Latinorum oppidorum nobilissimum, est *Coriolanum*, duo domuum millia continens, in quo duæ præcipuæ extant Ecclesiæ, quarum primaria est Collegiata, cui præest Præpositus; altera vero Archipresbyteratus titulo gaudet. Reliqua Latinorum loca sunt, *Rossanum*, *Casale Paludi*, *Turisia*, *Terra nova*, quam & *Thurium*, novum appellant, *Longobuchum*, *Bocchilerium*, *Campanum*, *Cropalum*, *Celopizzatum*, *Petra paula*, *Calonetum*, *Crusia*, & *Mandatum ficium* recens ædificatum. Sex reliqua a Græcis habitantur, nempe *Sanctus Laurentius*, *Sanctus Demetrius*, *Sanctus Georgius*, *Sanctus Cosmas*, *Spezzanellum*, quibus addendum est *Vaccarissum*. In hac ipsa Diocesi olim illustri censebantur septem Monachorum Divi Basilii Cœnobita, & duo Sanctimonialium. Quorum omnium opibus, ac veterum Monachorum eximia probitate ac religione celeberrimum fuit illud *Sanctæ Mariæ de Patyrio*, cui Nilus alter præcedenti posterior ætate, sed & ipse sanctimonia insignis, anno circiter quinquagesimo supra millesimum fundamenta jecerat. Foundationis exordium ex Græcis Codicibus in Latinum versis a Carolo Blasco Canonico Rossanensi descripsit Ughellus Tom. IX. col. 832. & seqq. Illud postmodum Rugerius Comes & Calabriae Dux, alique Normannorum Principes maximis privilegiis, divitiis, atque redditibus locupletarunt: qua

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2125

qua de re plurima prodiiſſe monumenta in membranaceis tum Græcæ, tum Latine ſcripta, eademque propriis oculis inſpexiſſe, fatetur Ughellus, ex quibus etiam duo ibidem col. 385. & ſeqq. recitat, ejusdemque Monafterii Abbates, ſive Archimandritas a Luca, qui primus extitit initio ſæculi duodecimi, uſque ad Alexandrum, qui vixit circa ſæculi decimi quinti exitum, receuſet.

VII. Plures antiquitus in hac Citerioris Calabriæ Provincia Urbes fuerunt, nunc exciſæ, & Episcopatus Cathedra ſpoliatæ, de quibus hoc loco perpauca diſcretemus. Ex vero ſunt *Thurium*, *Cerilli*, & aliæ nunc unitæ Episcopatibus Calabriæ Ulterioris, de quibus infra. Et quidem *Thurium*, quæ & *Thuria*, & *Thurii*, Urbs quondam fuit ampla Magnæ Græciæ & nobiliſſima, a Philoctete condita, teſte Trogo, ad Sinum Tarentinum ſita, inter oſtia Crathis, & Sybaris amaium. *Thurinum* etiam quibusdam dicitur. A *Thuria* proximo fonte, qui vulgo *Aqua Favella* hodie appellatur, ut ait Leander, nomen accepiſſe volunt. In locum Sybaris vetuſtiſſimæ, ac potentiſſimæ olim ejusdem Provinciæ civitatis, *Thurium* ædificatum Strabo aliique commemorant. Quare de Sybari, ejusque incolis Sybaritis nonnulla prius pertractare operæ pretium exiſtimo.

Sybaris Magnæ Græciæ Urbs quondam celebratiſſima, inter Crathim, & Sybarim amnes, ab Achivis condita fuit, Olympiade 17. Urbis vero Conditiæ anno 45. qui poſt Trojæ

excidium vi tempeſtatis eo fuerunt appulſi. Hujus olim tanta fuit potentia, ut quaternas proximas rexerit gentes, & vigintiquinque civitates ſuo ſubdiderit imperio, & adverſus Crotoniatas trecenta hominum millia armaverit. Hoc fuiſſe Sybaris exordium, hanc ejus potentiam, Strabo ita narrat: *(1) Deinceps ab Achivis conditum oppidum Sybaris eſt, inter duos ſitum fluvios, Crathidem & Sybaridem. Ejus autem condendæ auſtor eſt Iſeliceus. Eo autem excellentiæ & felicitatis ea civitas excrevit, ut quaternas proximas rexerit gentes, & quinque ac viginti Urbes ſuo ſubdiderit imperio, & contra Crotoniatas CCC. hominum millium exercitum duxerit. Super Crathide vero domicilia habentes L. in circuitu ſiad. Achivorum pars, quibus Miſcellus præerat, tanti fecerunt hanc Urbem, jam pridem ab aliis gentis ſuæ conditam, ut hic ſiſtere decreviſſent, niſi oraculo Numinis, a quo Crotonem ædificare juſſi erant, prohibiti fuiſſent. Id paulo ante idem Strabo indicaverat, ex Antiochi ſententia: Ut vero, inquit, auſtor eſt Antiochus, cum Achivi a Deo oraculum cepiſſent, ut Crotonem conderent, Miſcellus ad conſiderandum locum acceſſiſſet. Qui cum jam ædificatam cerneret Sybarin, a vicino flumine cognomen habentem, hanc præſtantiorem eſſe judicaviſſet. Ea propter reverſum ad Oraculum, denuo rogaviſſe, numquid hanc pro illa condere datum eſſet: cui Deus hæc reddidiſſet voces. Erat autem gibbus Miſcellus.*

*Terga brevis Myſicelle, tuo de pectore omitte,
Cetera perquirens fruſtra, en venaris iniqua,
At rectum quodcumque datur, tu laude probato.*

Reverſus igitur Crotonem conſtruxit, Archiæ auxilio, qui Syracuſas condi-

dit, quum forte annavigaſſet, quo tempore Syracuſas ædificare conſtituebant.

(1) Strabo lib. 6.

bant. Tanta postmodum fortuna, felicitate, & potentia abusi Sybaritæ, quum in deliciis voluptatesque diffusæ turpissime luxuriarentur, brevi imperium, Urbem, bona omnia, & vitam ipsam infelicitate amiserunt, ab iisdem Crotoniatis debellati, quos ipsi perdere tentaverant. Sybaritarum excidium describere prosequitur Strabo: Totam autem hanc felicitatem intra dies septuaginta Crotoniatis illis interceperunt, adeo delictis ex luxuria intemperantes desuebant. Urbe enim potiti, inducto fluvio cuncta demerserunt.

VIII. In aliam causam Sybaris excidium reiecit Diodorus Siculus, nempe in Teletis tunc Sybaritarum Ducis tyrannidem. Prius tamen de civitatis exordio, opibus ac felicitate ita loquutus est: (1) *Quum superioribus seculis in Italia Græci Sybarim oppidum condidissent; ubertate ac fecunditate soli factum est, ut brevi res & opes ejus coalescerent. Hac inter duo flumina posita, Crathium, Sybariumque, a quo nomen acceperat oppidum, ejus incolæ amplo simul, & frugum seracissimo incumbentes agro, ingentes inde divitias, & opulentiam miram congersere: tum plerisque alienigenis in civitatem & munera civilia adscriptis, adeo res provecta est, ut multo reliquis Italiæ Urbes antecedere opum vi putaretur: nec non etiam populi numero & multitudine exsuperabat, ut trecenta millia civium ea tempestate capita illic recensita tradantur. Dein belli adversus Crotoniatis excitati, ac Sybaritarum exitii originem a Telete profectam, statim subdit: In qua, ait Teles quidam populi Dux, cum in magna plebis effecti gratia, auctoritateque præstaret, potentissimum quemque calumniari apud populum, atque variis criminibus accusando dilacerare cepit; donec*

tandem voti compos, Sybariensibus persuasit, ut quingentos ex ditissimis civibus eicerent Urbe, fortunæque & opes eorum in publicum redigerent. Quo facto, fugata magna civium vis, qui vago errabundi exilio, Crotonem petunt; ibique ad aras in foro erectas supplicum more confugiunt. Quo audito Teles Legatos ad Crotoniatis mittit, qui jussu suo postulent, ut vel exules dedant, vel si id renuant, exin sibi indicere bellum, armaque & vim expellent. Convocato Senatu, cum inter se consultare, multaque agitare pergerent, num dedi Sybariensibus exules præstaret, an bellum contra potentiores suscipiendum esset, Senatus populique concione varia, & ancipiti sententia hærente, primum quidem, plebis animi ad dedendos supplices inclinari videbantur, pavore belli percussa multitudine. Post hæc Pythagora Philosopho rogantibus consulente, atque multa obtestante, supplices, incolumi Deum fide, ad quam confugerant, esse protegendos; revocata sententia, bellum pro supplicum salute tutanda suscipiendum decernunt. Ita armato in se, & jam adventanti hostium Sybariensium agmini trecentis millibus stipato, Crotoniatis centum millibus obviam ire properant, Milone gladiatore Duce: qui conferta pugna, vigoris corporei invicti robore cornu hostium contra se in acie instructum primus in fugam vertit. Hic vir sexies in Olympiæ victor extitit, robur corporis, quo præstabat, comitem habens. Fertur, coronis Olympiacis ornato corpore, in Olympicis victoriis partis in eam aciem descendisse: Herculis autem ritu, leonis spolio clavaque armatus, præcipuam victoriæ adeptæ causam ducere tribuisse armaturæ. Cujus virtutis insolita magnitudo summam civibus admirationem attulit. Fuis vero hostibus, cum Crotoniatis per iram, jam irritatis

(1) Diodorus Siculus Bibliot. lib. 12.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2127

tatis animis, neminem capi vivum jussissent, quoscunque in fuga comprehensus necans. Unde maior tanti exercitus pars caesa interiit. Qui Urbem ingressi, eam diripiunt, cunctisque passim vastatis, cultoribus vacua loca desertaque reddant.

IX. Alii vero alias ejusdem exitii Sybaritarum causas promunt; atque in iis Dionysius vers. 372. eos Jove valde irato periisse indicat. Eustathius autem narrat, eos dona Jovi Olympio dedicata diripiisse. Receptum tamen est (quod non modo Eustathius, verum & Stephanus, alii-que tradunt) eos oraculo monitos, Sybarin tunc interituram, cum hominem plusquam Deum colerent; idque evenisse cum ab hero servus flagris casus primo in templum confugeret, nec tamen dominus a verberibus temperaret; cum vero ad berilis patris sepulchrum confugeret, tum demum, monumenti paterni veneratione, abstineret. Hinc Jove irato, in perditissimam luxuriam eos ruisse ferunt, quam proximam fuisse exitii causam apud omnes constat. Et quidem Sybaritæ deinceps apud Nationes cunctas pessime audierunt, quod deliciis omnino dediti in omnem luxuriam & molliem essent effusi, omni-que voluptatum genere effeminati: inde *Sybariticæ mensa* in proverbium venit. Convivas in proximum annum invitabant, ne spatium interim deesset, aut convivatori conquestis terra marique deliciis epulas instruendi, aut conviviis ipsis corpus auro gemmisque exornandi. Quod etiam erga ipsorum mulieres actum, Plutarchus his verbis refert: *(1) Nam Sybaritæ, ut fallor, anno ante mulieres invitant, ut liceat summo otio veste & auro adornatas ad canam venire.* Et eo sane venerunt impudentiæ, ut in Deos referrent puerum crutibus hircinis,

tanquam Sylvanum quemdam. Natus is erat ex caprario Crathide & capra; quam cum flagitiose deperiret Crathidis, in somno interfectus est ab hircio, rivali suo: de quo impuro amore ac numine videndus est Ælianus de Animal. lib. 6. cap. 42. item-que Vossius de Idololat. or. & progress. lib. 1. cap. 40. Mollissima hac & voluptuosa vita impliciti Sybaritæ, homines strenuos ac virtute præditos aspernabantur, quod gloriæ & virtutis amore caducam hanc vitam despicerent. Factum idcirco, quod Plutarchus narrat: *(2) Virum quemdam Sybaritanum Spartanis objecisse: eos non multum laudis reportare, quod fortiter bello mortis se se obitterent, ab duos eorum labores, ac vivendi disciplinam & asperitatem. At Sybaritæ, cum virtutis ac gloriæ loco omnibus deliciis ac molliæ dediti essent, non mirum si videantur vitam despiciere, qui mortem non timent.* Ab hac deinceps gente translatum Sybaritæ, vel Sybaritidæ nomen ad eos, qui otio, deliciis, ac voluptatibus student. Hinc illud Ovidii lib. 2. Trist.

Nec qui composuit nuper Sybaritida fugit.

Ubi opus intelligit Hemitheontis ejusdam cinædi, de generibus voluptatum, & obscenarum libidinum. Horatius itidem lib. 1. Carminum. Ode 8. Rivalem suum, *Sybarin* nomine oblique notat, qui sic deperiret Lydiam meretricem, ut se neque disco, neque jaculis, neque venatione, non equis, non armis, non natando exerceret; sed apud eam, velut Achilles inter Lycomedis virgines, latitaret. In quem locum Antonius Thylesius Consentinus Glossator, recte observat: *Sybarin juvenis hic nomen non ab re positum: nam Sybaritæ deliciis & luxuria defluerunt.*

Opta-

(1) Plutarchus in Conviv. 7. Sapient.

(2) Idem in Pelopide.

2128 Orbis Sacer & Profanus

Optarem sane, ut non pauci nostræ ætatis adolescentes attente perlegerent Scholion eruditissimi Matthæi Bonfinis in eandem Horatii Odem, ubi inter cetera hæc habet notatu digna: „Nostræ tempestatis scorta, quantum ad amorem pertinet & libidinem non adolescentes & juvenes exquirunt pulcherrimos, at simplices & tyrones, ut facilius irretire illos queant. Quod ubi sunt suis blanditiis & illecebris consecutæ, eo usque miseros apud se captivos retinent, donec penitus juventæ illorum florem, & omnem succum emunxerint, & expresserint; ac

postea emittunt pallidos, macilentos, effætos, enerves, molles, & omnis denique virtutis & fortitudinis expertes. Sed siquos ex eo genere sortiuntur, præter formam etiam divites, post exactam adolescentiam, patrimoniis quoque exhaustos, vel, si id puduerit, furatum demum se perditum ire compellunt. Et propterea dixit Horatius, *Perdere amando*, quod potius dicendum fuerat, odio habendo. Id autem apertissime demonstrant ultimi Odes, quos subiiciam, versus: „

*Quod latet, ut marine
Filiū dicunt Thetidis sub lacrymosa Troiæ
Funera: ne virilis
Cultus in eadem, & Lycias proriperet catervas.*

Optarem, inquam, ut nostri adolescentes hæc serio considerarent, ne Sybaris hujus, aliorumque similium juvenum pravum sequuti exemplum, ac impudicarum mulierum amoribus irretiti extremam sibi animi corporisque perniciem, bonique nominis jacturam compararent.

X. Sed ut ad Sybarim revertamur, hæc quondam florentissima ac potentissima civitas a Crotoniatis, sub Milonis auspiciis eversa fuit, anno U. C. 244. Rudera ejus cernuntur prope Sinum Tarentinum, quæ adhuc vetus retinent nomen, & vulgo *Sibari rovinata* vocantur. Quæ tamen supererant cladi Sybaritarum reliquæ, rursus quidem ædificavere, sed paucis post annis inde denuo pulsi desertam aliquamdiu reliquerunt, donec a Theffalis anno post ejus Urbis excidium quinquagesimo octavo instaurata fuit: sed ii pariter ab Atheniensibus, aliisque Græcis ejecti fuerunt; eorumque Urbe excisa, altera

haud procul condita est, atque *Thurium* a vicini fontis nomine appellata. Hujusmodi fuisse Thurii exordium, paucis exponit Strabo; postquam enim de Sybaris excidio verba fecerat, continuo rem ita prosequitur: ⁽¹⁾ *Pauci ea ex clade superstites adunati cohabitabant, quos temporis intervallo Athenienses alique Græci profus extinxerunt. Nam in societatem civitatis pervenientes, eos per contemptum habitos trucidarunt: & Urbem aliam in locum prope transpositam ædificarunt, & eos Thurios, ducto de fonte vocabulo, nuncuparunt.* Ast Diodorus Siculus Thuriorum primordia & progressus prolixius narrat: ⁽²⁾ *Crotoniatis Sybarim Urbem ingressi eam diripiunt; cunctisque passim vastatis, cultoribus vacua loca desertaque reddunt: quæ annis post eam cladem octo & quinquaginta, Theffali eo concedentes restauravere, atque incolere: qui paulo post rursus a Crotoniatis quinque annis desertam, rur-*

(1) Strabo lib. 8.

(2) Diodorus Siculus loc. cit.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2129

ſus reliquero, poſt ſecundam reſtaurationem per eadem ſubjecta tempora. Preſcripto Athenis Callimacho rurfus extrui, & cohobitari captum eſt; que brevi poſt in alterum locum translata, altero quoque nomine impoſito, mutavit appellationem. Cujus auſtores fuiſſe Lampus, & Xenocritus, hoc modo traduntur. Ab his enim qui ſecundo patria ejeſti profugerant Sybarienſibus, in Græciam Legati ad Lacedæmonios & Athenienſes miſſi ſunt, deploratum errores & exilia ſua: poſtulatamque, ut reducere eos in patrias ſedes, ſecumque ſibi ut placeret, eam ſibi Urbem ex parte coloniam facere, vellent. A Lacedæmoniis auſti ſuſtra, nihil impetratum. Res Athenienſibus placuit: moxque decreto eis auxilio, decem naſes completas Sybarienſibus ſubſidio mittunt, quas Lampus, & Xenocritus duſtabant. Miſſis quoque per Peloponneſi Urbes præconibus, ediſto proponi ac promulgari fecerant, Urbem ſe communem his facturos, qui eo commigrare voluiſſent. Cui cum plerique aſſentirentur, oraculo Apollinis maxime adducti, percuſtatſis namque reſponderat, tale querendum, quo ſibi conderent Urbem ejusmodi, ſolum, ubi aquam meſura ſumptam potarent, cibum contra ſine meſura caperent. In Italiam itaque navigant, atque Sybarim delati, loca paſſim omnia ſcrutari pergunt, ſicubi veſtigia loci Deo juſti per Oraculi interpretationem ſe offerrent. Cumque baud procul Sybari inveſtigatione ſollicitis ſoni occuriſſet, cui Thuria nomen erat, latentes erumpentes areæ fiſſula procul fundens, quam accolæ medimnam, modicumve appellare conſueverant: re ſimul & nomine ad omen & interpretationem oraculi proveſti, eum locum ſibi a Deo oſenſum ac juſtum judicant, quem mox circumacſſo muro communiant, Urbemque ibi condentes, eam ſontis nomine Thuriam vocant. Tum

Pars II. Vol. III.

Urbis ſpatium in longum porrectum, in quatuor plateas & ſori loca diſtribuant, quorum unum Heraclæam appellant, alteri Aphrodiſiæ nomen dant, tertium Olympiada, & reliquum Dionyſiada vocitari inſtituant. Per latitudinem vero tribus rurfus ſoris ſpatia locis diducunt, nominaque ſingulis imponunt, alteri Heroa, alteri Thuria, tertio Thurinam. Intervalla vero inter hæc intermiſſa domiciliis extructis replent: videturque ea Urbis & ſpecie commoda, & eleganti admodum opificio educta. Ex his Diodori Siculi verbis liquet, Thuriarum ab Athenienſibus aliisque Græciæ populis fuiſſe conditam, ampla ſatis elegantique forma, prope veterem Sybarim antea a Crotoniatſis bis dirutam, eamdemque ad Sinum Tarentinum ſitam, inter oſtia Crathis, & Sybaris amnium; qualem eam etiam Strabo lib. 6. deſcribit. Porro Sybaris fluvius oritur ex Apeonino in Calabria Citeriori, atque in Sinum Tarentinum ſe exonerat. Ejus aqua oves & boves nigros facit, ſicut contra Crathis albos; qua de re Ariſtoteles, ſive quisquis ſub Ariſtotelis nomine auctor eſt Operis de Mirandis Naturæ; Plinius lib. 31. cap. 2. & Strabo lib. 6. ubi & illud addit: Si equi de Sybaride biberint, ſternutamentis agitari conſtat, quamobrem ab ejus potu greges amoveant.

XI. Neque tamen Thuriarum felicitatem diutius conſiſtere potuiſſe, laudatus Diodorus Siculus commemorat, in iſorum ſeditiones infortunii cauſam reiiciens: Ceterum, inquit, brevi tempore concordia nulla Thuriarum continere valuit, ſed gravi & ſæva admodum baud temere ſeditione res eorum vexari, diſcerpique cepit. Nam Sybarienſes incolæ vetuſti primos quoſque Magiſtratus, ſummasque dignitates per uſurpationem, veluti hæreditario ſibi jure de-

Oooo

bi-

bitas inter se partiri, ab onere abesse, contributiones reliquaque dispendii & honorum munia posterioribus, & novis civibus prosequenda demandare. Tum ad sacra Deum mysteriaque peragenda mulieres patricias, antiquae originis cives primo deligi, primoque institui loco: post has secundo novae Urbis restauratae prolem, veluti deteriori jure progenitam. Ad haec agrum manibus finitimum, eoque commodissimum pro cuique dimensum possidere, remotiore novis hospitibus pro colendi incommoitate distributo. Animis itaque diutae iniquitatis indignatione commotis, fervente jam discordia, cum novi adscriptique cives, antiquis & numero plures, & re superiores, viribusque praestarent, tumultu excito, vetustos Sybarienses ferme ad internecionem cunctos ferro absunt; ipsique deinceps Urbem, jam libera administratione obtentam, disponere pergunt. Cumque agro & optimo & amplo supra cultorum ususque sui modum abundarent, accersitis ex Graecia plerisque eo frequenter colonis, Reipublicae munia digerebant, agrumque rursus aequa sorte dimensum, per capita distribuerunt. Ceterum illi Rempublicam praestanter agrumque colendo, magnas brevi divitias opumque, vitiis cumulavere: atque amicitia cum Crotoniatis societateque conciliata, res summas optimis artibus administrabant. Populari statu civitatem constituentes, in decem Tribus cives omnes distribuerunt. Quibus a Gente cuique sua sunt indita cognomen: tres quidem ex colonis a Peloponneso occitis, appellabantur Arcades: totidem ex locis extra Peloponnesum sitis, ex una & eadem Gente ductas, Boeotiam, Amphycitionida, Dorida: reliquas quatuor ex aliis diversisque Nationibus Iadem, Athenaidem, Euboidem, Nesiotin. Tum delegere communi consulto, qui

vivendi modum sibi praescriberet, Legislatorem Charondam quendam, virum in primis natura optimum, tum singulari rerum peritia humanarum, divinarumque, & summa sanctissime cujusque disciplina institutione praeditum. Hic inspectis diligentissime cujusque Gentis legibus & institutis, optima quaeque ex illis ad rem (uti sapientia praestabat) deligendo, & in unum veluti corpus redigendo, eaque pro legibus servanda ipsis mandavit: quibus multa quoque adiecit a se inventa excogitataque, memoriae proditum est. Mox ipse Diodorus singulas Leges a Charonda Thuriis praescripta sigillatim recenset, quas hic non vacat referre. Optimas quidem leges ab hoc suo Legislatore Thurii acceperunt; sed iis non bene usi postmodum in deterius sunt prolapsi. Quod quidem illis Strabo vitio vertit, iisdemque Locros praestantiores Legum interpretes atque exequutores opponens: (1) Ephorus, inquit, describens Locrorum Legibus memoriam faciens, quas ex Cretensibus, & Spartanis, & Arcopagitarum institutis Zaleucus conscripsit, ait, illud in primis novum induxisse Zaleucum, ut cum pristinae Leges definendarum condemnationum in singulis delictis modum iudicibus ipsis concederent, ille per Leges ipsas terminavit. Putavit enim, iudices ipsos haud eandem eadem de re habituros esse sententiam oportere autem eandem approbare & de contrariis iisdem simpliciori quodam modo instituere. Thuriis postea cum praeter Locros acutius explicare voluissent, celebriores quidem, ceterum deteriores evasisse. Bonos quippe Legislatores esse, non qui omnia accusatorum acta caverint, sed qui in simpliciter latis persistant.

XII. Quamobrem Thurii sapientissimis Legibus minus prudenter uten-

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVI. 2131

utentes, tandem a summa felicitate exciderunt, a Lucanis primum, dein a Tarentinis in servitutem redacti; postremum Romanorum Imperio parere compulsi. Quod itidem eidem Straboni observatum est: *Thurii cum diutius beatam duxissent etatem, tandem in Lucanorum servitutem trahiti sunt. Cumque illos Tarentini destruerent, ad Romanorum tutelam confugerunt. Qui quidem mittentes, pro virorum paucitate accolae, mutato nomine civitatem Copias appellavere.* Primum illis auxilium tulere Romani adversus Cleonymum Ducem Lacedaemoniorum, antequam Rex Pyrrhus in Italiam traiceret, uti Livius tradit: ⁽¹⁾ *Eodem anno classis Graecorum, Cleonymo Duce Lacedaemonio, ad Italiam litora appulsa Thurias Urbem in Salentinis cepit; adversus hunc hostem Consul Aemilius missus praelio uno fugatum compulsi in naves: Thuria redditae veteri cultori, Salentinoque agro pax parata. Quam hic Thuriorum Urbem in Salentinis nominat, infra in Brutiis rectius collocat: cum enim de Brutiorum populis, qui ad Anoibalem post Cannensem cladem defecerant, postea Decad. 3. lib. 5. alias 25. verba faceret, Thurinos (quo nomine Thuriorum incolae vocat) in fidem Populi Romani rediisse affirmat: ⁽²⁾ *Eodem tempore, inquit, in Brutiis ex XII. populis, qui anno priore ad Paenos defecerant, Consentini & Thurini in fidem Populi Romani redierunt.* Verum haud multo post, ubi Tarentinos & Metapontinos defecisse a Romanis Thurini noverunt, & ipsi datam fregere fidem, insigni addita insuper proditione. Illorum facinus describit Livius his verbis: *Metapontini exemplo metu, quo tenebantur, liberati ad Anoibalem defecerunt. Hoc idem, eadem ora Maris & Thurini fecerunt,**

movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus indidem ex Achaia oriundi etiam cognatione juncti erant, quam ira in Romanos, propter obsides nuper interfectos, eorumque amici cognatique literas ac nuncios ad Hannonem Magonemque, qui in propinquo in Brutiis erant, miserunt, si exercitum ad maenia admovissent, se in potestatem eorum Urbem tradituros esse. M. Attinus Thurinis cum modico praesidio praerat, quem facile elici ad certamen temere incundum rebantur posse, non tam militum, quos perpauco habebat, fiducia, quam juventutis Thurinae, eam enim ex industria centuriaverat, armaveratque ad tales casus. Divisi copii inter se Duces Paeniquum agrum Thurinum ingressi essent, Hanno cum peditum agmine infestis signis ad Urbem pergit, Mago cum equitatu celsis collibus adtegendas insidias subsistit oppositis. Attinius peditum tantum agmine per exploratores comperio copias in aciem educit, fraudis intestinae, & hostium insidiarum ignarus. Pedestre praelium fuit insigne, paucis in prima acie pugnantibus Romanis, Thurinis expectantibus magis, quam adjuvantibus eventum, & Carthaginiensium acies de industria pedem referebat, ut ad terga collis abequite suo infestis hostem incautum pertraheret. Quo ubi ventum est, coorti cum clamore equites prope inconditam Thurinorum turbam, nec satis fido animo, unde pugnabat, stantem exemplo in fugam, averterunt. Romani, quamquam circumventos hinc pedites hinc equites urgebant, tamen aliquamdiu pugnam traxere, postremo & ipsi terga vertunt, atque ad Urbem fugiunt. Ibi proditores conglobati, quum popularium agmen patentibus portis accepissent, ubi Romanos suos ad Urbem ferri viderunt, conclamant instare Paenum
Oooo 2 num

(1) Livius Decad. 1. lib. 10.

(2) Idem Dec. 2. lib. 5. alias 15.

2132 Orbis Sacer & Profanus

num, permittisqne hostes Urbem invasuros, ni propere portas claudant; ita exclusos Romanos præbuere hosti ad eadem; Attinius tamen cum paucis receptus. Seditio inde paulisper tenuit, quum alii Urbem tuendam, inde alii cedendum fortunæ, & tradendam Urbem visitoribus censerent: ceterum ut plerumque fortuna & consilia mala vicerunt, Attinio cum suis ad Mare ac navis deducto, magis quia ipsi ob imperium in se mite ac iustum consultum volebant, quam respectu Romanorum, Carthagenenses in Urbem accipiunt. Sed tandem secundo Bello Punico absoluto, Thurium in potestatem Romanorum rediit, quo & Coloniam deductam, tradit Livius Decad. 4. lib. 4.

XIII. Sub Romanorum Imperio floruit hæc civitas, utpote salubri cælo, & feracissimo agro prædita. *Thurinum inter vina nobilissimum* vocat Strabo lib. 6. ideo veteribus in pretio fuisse prodit Plinius lib. 15. cap. 6. qui etiam lib. 16. cap. 22. refert, sua ætate in agro Thurino ingentem quercum, ac proceram, toto anni tempore virentibus semper foliis fuisse conspicuam, nec nisi prope medium ætatis germinasse. Illic itidem liquor, quem Manna dicunt, assuenter distillat. Ejusdem Urbis præter Scriptores præfatos mentionem faciunt Thucydides lib. 6. & 7. Appianus Alexandrinus lib. 5. Pomponius Mela, Ptolemæus, Lucius Florus, ceterique veterum. Jam a præfatis Christiani nominis temporibus Episcopus Sede Thurium fuit decoratum. Joannes Thurinum, seu *Thuritanus*

Episcopus subscripsit tertie Synodo sub Symmacho Papa: & quamdiu stetit, proprios habuit Antistites. Verumpostejus excidium, Episcopatus jura Rossanum fuere translata. Hodie in Pagum Rossanensis Diocesis transiit; tamen non omnes pari modo illum indigent; Barrio enim *Terra nova* creditur; aliis *Bussalora*; nonnullis locus *Torre Brodogneto* dictus, in ora littorali, ad ostia Sybaris, ubi etiam rudera visuntur antiquissimæ *Sybaris* Urbis. Leander testatur, se vidisse vetustissimum Aquæductum, per quem, ex fonte *Thuria* nuncupato, unde Urbi nomen obvenit, olim aquam in ipsam Urbem defluxisse, incolæ tradunt, ac præ aliis eidem Leandro Joannes Baptista Martoranus est obtestatus. Fons ille hodie vulgo, *Acqua Favella* appellatur.

XIV. *Cerillum* altera est civitas Calabria Citerioris, ac Rossanensis Provinciæ, nunc excisa; *Cerilli* dicitur Straboni lib. 6. Silio *Cerille*, lib. 8.

... *exhaustæ mox Pano morte Cerille.*

Ab aliis vero *Cerellus* nominatur; nunc vulgo *Cerilla*, teste Barrio nuncupatur. Prope flumen *Laum* illam locat Strabo. Sed alii ultra *Laum* amnem illam ponunt, inter Buxentum & Clamptiam, in ora Maris Tyrreni. Olim Episcopus Sedes fuit: *Romanus* enim *Episcopus Cerellitanus* subscripsit Concilio Lateranensi sub Martino I. Hodie parvum est Calabria oppidum, paucis incolis habitatum.

C A P U T XXXVII.

Synopsis.

I. *Iberena, seu Sancta Severina Calabriæ Ulterioris Metropolis. Ejus situs & origo.*

II. *Sedes Episcopalis S. Severinæ a Græcis videtur constituta. Ab iisdem etiam Metropolis dignitate aucta. Græcorum Notitia id suadent.*

III. *Cathedralis Ecclesia & alia pia loca hujus Civitatis.*

IV. *Diæcesis nobilior oppida: Cutrum, & prope Hilaræ Castella, ubi Castra Annibalis: Mesoraca, Rocca Bernarda, Policastrum, quod aliqui Petellam esse putant, & Roccanestum.*

V. *Sancti Leonis Urbs parva olim Episcopalis, nunc extincta & S. Severinæ unita.*

VI. *Geruntia, vetus Pumentum cre-*

ditur: Urbs est Episcopalis S. Severinæ Suffraganea.

VII. *Cariatum Urbs exigua Episcopalis, S. Severinæ Suffraganea, nunc cum Geruntina Sede conjuncta.*

VIII. *Umbriaticum, olim Bryllacia, Urbs Episcopalis S. Severinæ Suffraganea. Ejus Diæcesis loca præcipua.*

IX. *Strongylis, olim Hiacalla, seu Hiacella dicta, Urbs est Episcopalis S. Severinæ Suffraganea. Differt a Strongyle Insula Siciliæ proxima.*

X. *Insula Urbs Episcopalis S. Severinæ Suffraganea, non eadem est ac Æsula.*

XI. *Belcastrum quibuidam Petelia, aliis Cbonia videtur. Civitas est Episcopalis S. Severinæ Suffraganea.*

I. *Calabriæ Ulterioris, seu Inferioris duæ sunt Metropoles, nempe Siberena, seu Sancta Severina, & Rhegium. Siberena, non Syberona, ut ab Ughello inscribitur, Mediterranea est Calabriæ Ulterioris civitas fortissima, utpote firmissimo in saxo condita, eo-que ingentibus aliis faxis, caveisque circumvallato; valida insuper Arce rupi imposita. Distat 8. mill. pass. a Mari Jonio in Occasum, uti 12. a Crotone, Consentiam versus 40. a Syllacio vero in Cæciam 30. vulgo Sancta Severina appellatur. Apud Neæthum Magnæ Græciæ fluvium sitam Baudrandus affirmat: ejus meminere Strabo lib. 6. & Ovidius lib. 15. Metamor.*

Præterit & Sybarin Salentinumque Neæthum.

Per agrum Crotoniatem fluit, hodieque Neto, teste Barrio nuncupatur. Nonnulli, quibus & Ughellus assentitur, Siberenam Urbem, Oenotriorum opus esse volunt, atque ab iis fundatam annis plusquam 1350. ante Christi adventum. Verum adeo vetustam originem huic Urbi tribuere non audeo, cujus nulla apud Livium, Strabonem, Pomponium Melam, aliosque veteres, occurrit mentio. Primus qui eam memoret fuit Stephanus Byzantinus, auctor libri de Urbibus & Gentibus, seculo quarto aut quinto floruit; cujus Epitomen concinnavit Hermolaus Grammaticus Constantinopolitanus seculo sexto, Justiniano Imperatori inscriptam, uti referunt Suida, & Vossius de Hist. Græc.

2134 Orbis Sacer & Profanus

Græc. lib. 2. cap. 22. ac proinde ex unius Stephani Catalogo hanc Urbem *Siberenam* indicantis, tanta hujus antiquitas colligi nequit. Sed neque ejusdem civitatis accolæ tam vetustam originem patriæ suæ vendicant quin ex adverso, nonnisi post Christianam Religionem per Orbem terrarum propagatam huic civitati exordium factum ingenue fatentur. Unde autem, aut quo tempore ex *Siberinæ* vocabulo, *Sancta Severinæ* nomen in eam irreperit, adinvenire non potui. Arbitror ex vulgi imperitia, *Siberinæ* proprium nomen, in Sanctam Severinam immutatum. Parva quidem est, ceterum in ea quotannis celebre Emporium celebratur. Viridarii citrorum, limonum, malorumque aureorum abundat. Secundo ab Urbe lapide, prope Castrum Netum assurgunt montes nativi salis candidissimi, quod instar aliorum lapidum scalpbris inciditur, & intus gemmam salis continet.

II. Siberitanis incolis creditum est, Majores suos a Divo Dionysio Areopagita Christi sacra primum suscepisse: quamquam ipsis probandum incumbat, tunc temporis hanc Urbem jam fuisse conditam. Ecclesiæ Siberitanæ exordium latet; neque a vero abit quod Ughellus suspicatur, ⁽¹⁾ eam scilicet Græcanici quondam ritus extitisse, & Constantinopolitano Patriarchæ Suffraganeam; tametsi Fritia de Subfeudis novam Sedem, & civitatem novam illam describat. Non liquet tamen quo ævo Metropolitis nomen Sanctæ Severinæ obtigit; certe ex quodam Rogerii Ducis Calabriae monumento pro Ecclesiâ Squillacensi scripto Stephanus Sanctæ Severinæ Episcopus in eo recensetur. Ita Ughellus. Ego sane nequaquam dubito hac in

Urbe Sedem Episcopatus primum a Græcis fuisse erectam, atque ab iisdem postea etiam Metropolitica dignitate eidem adjectam. Ut ita sentiam, suadet cumprimis altum apud Latinos Scriptores Ecclesiasticos, ante seculum undecimum, de illa silentium. Deinde in Conciliis vel Romæ, vel in aliis Italiæ partibus ante id tempus celebratis nulla prorsus obvia est illius mentio. Hac de re factum arbitror ut Vir eruditissimus Carolus a Sancto Paulo in sua Geographia Sacra hanc Sedem præterierit. Vir item Clarissimus Lucas Holstenius in ejusdem Geographiæ Additionibus eandem silentio involvit. Contra vero si Græcos auctores consulamus, ex iis discere pronum erit, Sanctæ Severinæ ne dum Episcopalem, verum etiam Metropolitica Sedem ipsis fuisse cognitam, & suo Patriarchæ Constantinopolitano Suffraganeam, etiam ante seculum decimum. Nam Leo Imperator, ejus nominis VI. Basilii Imper. Filius, cognomento Sapiens, seu Philosophus, qui successit Patri anno 886. in sua Notitia Ecclesiastica, quam nos supra Prima Parte hujus operis, in *Parergo* integram descripsimus, eaque inscripta est: *Ordo dispositus per Imperatorem Leonem Sapientem, quem locum & Seriem habeant Throni Ecclesiarum Patriarchæ Constantinopolitano subiectarum*; inter Metropoles hanc quoque reponit, num. 48. ubi legitur: *Sancta Severina*. Jam igitur seculo nono, cum Calabria Græcorum Imperio esset obnoxia, a Patriarcha Constantinopolitano Sancta Severina inter Metropoles erat constituta & fortassis etiam ante id tempus. Quam dignitatem & deinceps retinuit apud Græcos: liquidem Nilus Doxapatrius in sua *Notitia Patriarchatuum*, quam Seculo XI. jussu Rogerii Siciliae Regis

(1) Ughellus Tom. IX. col. 668.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVII. 2135

gis concinnavit, agens de Provinciis & Urbibus Throno Constantinopolitano subiectis, inter alia hæc habet: *Sicilia præterea, & Calabria se Constantinopolitano supposuerunt, & Sancta Severina, quæ & Nicopolis dicitur.* Tum paulo inferius idipsum repetit: *Erat & Sancta Severina Metropolis, habens & ipsa post se varios Episcopatus, Callipolim, Asyla, Acherontiam, & reliquas, & sunt hæc Ecclesiæ descriptæ in Tactis Nomocanonis sub Throno Constantinopolitano.* Quamquam autem seculo undecimo, quo Nilus Doxapatrius Notitiam suam adornavit, Græci tota Calabria spoliati fuissent, eorum tamen Patriarcha Constantinopolitanus, licet tunc nihil juris in ulla Calabria civitate obtineret, sibi blandiebatur, quasi jurisdictioni suæ essent obnoxii, tum Calabria, tum Sicilia civitates. Quo ambitu Græci etiam secutis temporibus agitabantur: nam *Expositio Imperatoris Andronici Paleologi Senioris*, in qua exponit, *quem locum nunc teneant Metropoles, quæ Constantinopolitano Throno subiectæ sunt*, num. 60. Sanctam Severinam ita recenset: 60. *Sancta Severina post locum quadagesimum octavum, ad sexagesimum primum detecta est.* Quare existimo Sanctæ Severinæ Sedem initio Episcopalem, dein Metropolitanam a Græcis, forsitan grassante Photii schismate, fuisse erectam. Cujus quidem rei testes esse possunt antiquæ Imagines, & Inscriptiones, Græcis characteribus exaratae, tum in ipsa Basilica Metropolitana, tum in aliis Urbis Ecclesiis, præsertim Græcorum Antistitum; quamquam vetustate, ac temporum iniuria pæne deletæ, vix cerni, minus vero legi possunt. Unus duntaxat Græcus Sanctæ Severinæ Præsul, Joannes Baptista nomine occurrit apud Ughellum, primus in Serie ejusdem Ecclesiæ Antistitum, cu-

jus memoria Græcis characteribus extat in epistyllo columnæ Templi Parochialis Divi Joannis Baptista, prope Cathedralē Basilicam; sed tempus ejus Sedis ignoratur. Huic secundo loco ab eodem Ughello adnectitur *Stephanus Episcopus Sanctæ Severinæ*, de quo fit mentio in Charta Rogerii Comitis, anno 1096. pro constituendo Episcopo Latini Ritus in Ecclesia & Civitate Squillacensi. Hic notat laudatus Ughellus, fortassis hoc tempore Sanctæ Severinæ Præsulem dignitatem Metropolitanam nondum accepisse, cum prædictus Stephanus solum Episcopus deominetur. Ceterum a nobis jam antea ostensum est, ex Notitia Leonis Sapientis, seculo saltem nono a Græcis in hac civitate Metropolim Ecclesiasticam fuisse erectam. Immo & eodem anno 1096. hac dignitate eam fulsisse, indicat ipsum Rogerii Comitis Documentum, in quo agitur cum Stephano tunc hujusce Sedis Præsule, de instituendo Squillaci Episcopo Latini Ritus. Porro ad Metropolitam olim spectabat Episcopos in sua Provincia consecrare. Nec refert, eundem Stephanum a Rogerio Episcopum appellari; quoniam hoc nomine interdum etiam Metropolitanos, præsertim a seculi Principibus fuisse appellatos constat.

III. Cathedralis, seu Metropolitana Basilica Sanctæ Virginis & Martyris Romanæ titulo decoratur, cujus Sacrum Brachium ex dono Roberti Guiscardi Comitis, argentea theca inclusum, cum aliis Sanctorum Reliquiis ibidem honorifice asservatur. Hæc Diva universæ Civitatis Patrona a civibus summo honore ac religione colitur. Huic porro Basilicæ Sacra obeundo administrant viginti quatuor Canonici, e quibus sex Dignitate eminent, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, The-

2136 Orbis Sacer & Profanus

Theſaurarius, Primicerius, & Archiprebyter: inter Canonicos itidem enumerantur Theologus & Pœnitentiarius: adſunt præterea viginti quatuor Clerici Seminarii Alumen, & Chorus Muſicorum. Intra Urbis mœnia, præter Cathedralẽ Eccleſiam ex multis, quæ antea reperiiebantur, nunc ſeptem ſuperſunt Parœciæ: duo dumtaxat Virorum Cœnobia, & tria Laicorum Sodalitia.

IV. Diœceſis quinque Oppidis, & ſex Pagis coaleſcit. Oppida ſunt ſatis lauta, & populo frequentata. Horum præcipuum, quod *Cutrum* dicitur, ſeptem circiter hominum millia continet, Ducique Nuceriæ pariet. Binæ illic Parochiales Eccleſiæ, quibus viginti quinque Presbyteri ſunt additi. Huiusce oppidi ager pascuis admodum aptus eſt, tritici aliarumque frugum ferax. Hic ad Mare extat Promontorium & Oppidum, *Caſtella* dictum, ubi olim fuiſſe *Caſtra Annibalis* cenſet Leander: ſiquidem Pomponius Mela, & Plinius *Caſtra Annibalis*, Magnæ Græciæ Portum in hoc Scyllatico Sinu ponunt, ubi Annibal Caſtra, & Claſſem habebat. Vulgus imperite exiſtimat *Caſtella* nomen oppido inditum, ob crebras Turres proximo in litore ſparſas: ſed fallitur, nam *Caſtra Annibalis* vocabulum, poſterior ætas, corrupto Latino Sermone, in alterum ſimile permutaſſe videtur, & *Caſtella* nuncupaſſe: nam locus a Pomponio Mela, & Plinio lib. 3. cap. 9. deſcriptus, reſpondet Portui, ubi Annibal in Scyllatico Sinu Caſtra Claſſemque ſuam collocavit. Hic Mare corallum gignit; ager vero frugifer eſt, pabulis abundans, & vindemiis opportunus. Ex proximis montibus exciditur lapis molaris, frumentarius atque olearius. Secundum Oppidum *Meſoraca* dictum tribus mil-

libus & quingentis incolis conſtat, qui omnes in octo Parœciis ſunt diſtributi, quarum Eccleſiis viginti Presbyteri inſerviunt. Tria illic reperiuntur Virorum Cœnobia. *Reaſtium* olim hoc oppidum fuiſſe appellatum, apud Choniam ſitum, a qua 5. mill. paſſ. a Siberena vero 10. diſtat; poſtmodum *Meſoraca* nuncupatum, a cantu & lætitia incolarum, Barrius prodit. Agro frumenti aliarumque frugum feraci, & aucupiiſ divite potitur. Tertium oppidum *Rocca Bernarda*, duo circiter animarum millia nutriendis, quibus bini Parœci præſunt. Ibi ſal foſſile eruitur; mel itidem oleumque præclarum naſcitur. Quartum eſt *Policaſtrum*, Regium Oppidum, quod tria incolarum millia habitant, in quatuor Parœcias diſtinctorum, eiſque quatuor Parœci, & 20. Presbyteri Sacra adminiſtrant. Inſignis illic viſitur Eccleſia, ab una ex Spinis Coronæ Dominicæ, quæ ibi aſſervatur, & religioſe colitur, *Sancta Maria de Spina* appellatur. Hodiernum autem *Policaſtrum*, olim fuiſſe antiquam *Petiliam*, ſeu *Peteliam*, aliqui volunt, quam Strabo Lucanorum Metropolim a quibuſdam putari ſcribit, quamquam ipſe in Brutiis illam collocet: de cuius etiam origine hæc tradit: (1) *Petelia quidẽm Lucanorum Metropolis putatur, ſatis ad hoc tempus incolarum habens. Hanc Philoſtetes e Melibœa per ſeditionem profugus ædificavit, egregiis munimentis validam, adeo ut Samnites eam quandoque caſtellis exædificatis corroborarint. Philoſtetes igitur Peteliæ conditor fuit, atque egregiis munimentis adeo roboravit, ut expugnari vix poſſe videretur. Quamobrem ſecundo Bello Punico ab Annibali Præſecto Himilcone, non niſi poſt undecim menſium obſidionem, multo Carthaginenſium ſan-*

(1) St rabo lib. 6.

sanguine, fame potius, quam armis
 & vi fuit expugnata. Quanta animo-
 rum constantia & fortitudinis a suis
 civibus fuerit propugnata, Livius nar-
 rat his verbis: ⁽¹⁾ *Petelia in Brutiiis*
aliquot post mensibus quam capta op-
pugnari erat, ab Himileone, Præfe-
cto Annibalís expugnata est, multorum
que sanguine ac vulneribus ea Pœnis
victoria stetit, nec ulla magis vis ob-
sessis, quam fame expugnavit; absum-
piti enim frugum alimentis, carnisque
omnis generis quadrupedum, sutrina-
que poplæmo coriis, herbisque, & ra-
dicibus, & corticibus generis stritili-
que rubis vivere, nec antequam vires
ad standum in muris ferendæque ar-
ma decerant, expugnati sunt. Prope
tumulum, cui Petelia infidet, M. Mar-
cellus Consul, Dux Romanorum longe
fortissimus, inter infanias captus,
a Pœnis est interfectus, teste Livio
Decad. 3. lib. 7. alias 27. Postmo-
do vero Annibalís rebus in deter-
ius prolapsis, Peteliam a Consule
& Carthagenisimū manibus ereptam
idem Livius tradit; eaque recepta,
plures alias Brutiorum civitates in
Romanorum potestatem venisse: (2)
Eadem, inquit, æstate in Brutii jam
Petelia a Consule devicta, Consensita,
& Pandofia, quæ ignobiles aliæ ci-
vitates voluntate in deditionem venerunt.
Prærupto in saxo hæc civitas sita fuit,
haud procul a Lacinio Promontorio,
montes fontesque Tacinæ amnis ver-
sus, inter Siberinam ad Ortum 9.
mill. pass. & Tabernam ad Occi-
dentem 10. ab ora Scyllacæ Sinus 12.
in Boream, uti 6. ab Urbe Belca-
stro, quæ ex ejus ruinis crevisse di-
citur; 90. fere a Policastro, parva
Lucaniæ Urbe, in Cæciam. Quan-
quam autem Barrius, Ferrarius, &
Baudrandus velint, eo loci fuisse Pe-
teliam, ubi nunc Policastro, par-
vum Calabriæ Ulterioris castrum ex-
Pari II. Vol. III.

tat, de quo hic agimus; tamen Vir
Clariss. Lucas Holstenius existimat,
Peteliam fuisse, ubi hodie est *Sron-
goli*, Urbs Episcopalis Calabriae. Me-
minit veteris Petiliæ etiam Virgil-
lius lib. 3. *Æneid*.

Parva Philoficta subnixa Petilia
muro.

Quantum Dioecesis Sanctæ Severinæ Oppidum *Roccametti* appellatur. Ex Pagis sex in ea reperitis, duo partim a Græcis, partim a Latinis incoluntur, nempe *Scandale*, & *Catronum*, in quibus duo sunt Sacerdotes, alter Latinus, alter Græcus, ille Latinis, ritu Latino, ille Græcis, ritu Græco, sed Catholico, Sacramenta administrant. Reliqui quatuor Pagi a solis Latinis habitantur. In universum igitur universæ Dioecesis Parochiales Ecclesie sunt 21. in quibus Sacra faciunt Sacerdotes 106. Virorum Cœnobita novem, in quibus Abbatia *Calabro-Mariæ* dicta, seu *de Atillia*, Ordinis Cisterciensis: Xenodochia tria, Laicorum Sodalitas, fere viginti recententur.

V. Provincia Sanctæ Severinæ per ulteriorem Calabriam late protenditur, ac septem nunc Episcopales Urbes complectitur, videlicet Sancti Leonis, Geruntii, Cariati, Umbriatici, Strongyli, Insulæ, & Bellicæ: ex iis tamen, Episcopatus Sancti Leonis ipsi Metropoli Sanctæ Severinæ unitus est; Cariatis vero cum Geruntino est coniunctus.

Leonia, quæ & *Leonium*, & Urbs *Sancti Leonis* dicitur, Urbs est Magnæ Græciæ, seu Calabriae Ulterioris, nunc excisa, inter Siberenam, seu Sanctam Severinam, & Crotone[m]. A Saracenis funditus deleta fuit, ejusque adhuc apparent vestigia. Nullam de illa mentionem faciunt antiqui Scriptores, ejus tamen

PPP me-

(1) Livius Dec. 3. lib. 3. alias 23.

(1) Ibid. lib. 9. alias 29.

meminerunt Leander, Barrius, Marobottus in Historia Calabriae, alii-
que recentes. Antiquitus ei præfuisse
Græcum Episcopum, tradit Ughel-
lus Tom. IX. col. 725. Ceterum hu-
jus rei vestigium nullum deprehen-
ditur in Notitia Leonis Sapientis.
Nilus quoque Doxapatrius, qui No-
titiam suam circa medium seculi un-
decimi adornavit, tametsi Rhegium,
& Sanctæ Severinæ Metropoles, eis-
que obnoxias Urbes recenset, altum
tamen habet silentium de Episcopa-
tu Sancti Leonis. Id unum reperi-
re potui in *Notitia Ecclesiarum Urbis
& Orbis*, ante annos quadringentos
ab Episcopo Catharense scripta, quam
D. Emanuel a Schellstrate ex MSS.
Codicibus Vaticanis edidit Tom. II.
Antiq. Eccles. in Appendice *ad Opus
Geographicum*, num. XXIV. pag. 759.
inter Episcopos Suffraganeos S. Se-
verinæ, recenseri *Episcopum Sancti
Leonis Græcum*. Deinceps vero oportu-
it, Latinum Episcopum huic Ec-
clesiæ fuisse præfectum; nam ipse
Ughellus in Serie Antistitum S. Leonis,
primo loco posuit *Lucam*, quem
sub Clemente V. anno 1349. obiisse
affirmat. Cum autem hæc civitas diu
desolata jacuisset, Sanctissimus Pon-
tifex Pius Quintus, anno 1571. Epi-
scopalem dignitatem in ea suppressit,
redditus vero, una cum Diocesi Me-
tropoli Sanctæ Severinæ perpetuo
univit.

VI. *Geruntia*, seu *Gerentia*, vul-
go *Cerentia*, Urbs est Mediterranea
Calabriæ Ulterioris, præcipiti in rupe
posita; olim vetus *Pumentum*, Strabo-
ni lib. 6. memoratum, quod a Philo-
ctete conditum, seu potius a sociis ab
eo missis narrat: (1) *Ab eo* (scilicet
Philoctete) *quidam in Siciliam ad Eri-
cem missi, una cum Trolano Eggesta,
& Eggeste mania fecere; & Pumentum
item*. Nonnulli Lucanorum oppidum

fuisse volunt: Barrius vero in Cala-
bria Citeriori, vix 10. mill. pass. a
limite Calabriæ Ulterioris, 12. ve-
ro a Siberena in Circium distans:
ast Ferrarius, Ughellus ceterique
Calabriæ Ulterioris oppidum fuisse
tradunt; omnesque consentiunt, post-
modum *Gerentiam*, seu *Cerentiam*,
appellatum. Xylander in suo Stra-
bone *Grumentum* legit. Duci Semi-
narie, Feudi jure subest; nunc tamen
præe habitatoribus vacua est; siqui-
dem anno 1528. ob pestilentiam fe-
re in solitudinem redacta, paucis de-
inceps incolis, qui plerumque ino-
pes sunt, habitat. Ceterum agro
potitur satis feraci; hic namque vi-
num oleumque optimum conficitur;
olivæ ad amygdalarum magnitudi-
nem sunt crassæ; similago triticea ibi
optima provenit; plurimis locis aquæ
sulfuræ scaturiunt; nascitur sal fos-
sile, & alabastrites & lapis, ex quo
fit alumen, quo oppidani ob insitiam
in construendis ædibus utuntur. Jam
ab annis 960. hanc Urbem Episco-
patus dignitate fuisse exornatam, ex
ejusdem Ecclesiæ monumentis docet
Ughellus Tom. IX. col. 699. Pri-
mus tamen Geruntinorum Antisti-
tum, cujus memoria ad posteros
pervenit, fuit Polychronius, qui Cœ-
nobium Sanctæ Mariæ de Altilia,
nunc Ordinis Cisterciensis, anno
1099. fundavit, eique plura imper-
tuit dona, cujus donationem confir-
maverunt Rogerius Comes Calabriæ,
& Rogerius alter Siciliæ Rex. Horum
Principum Diplomata recitat Ughel-
lus in *Archiepiscopis Sanctæ Severinæ*
col. 672. & seqq. Cathedralis Basilica
Sancto Theodoro Martyri, cujus na-
talis die 9. Novembris celebratur,
dedicata est; multisque Sanctorum
Reliquiis exornatur. Ibi divinum
penum persolvunt quatuor Dignita-
te præditi, oempe Decanus, Archi-
dia-

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVII. 2139

diaconus, Cantor, & Thesaurarius, sex Canonici, & Clerici perpauci. Nulla in Urbe, quæ vix 60. Familiis hodie constat, præter Cathedralē adest Parœcia, ubi Canonici per vires curam animarum exercent: duo itidem extant Virorum Cœnobîa, quatuor aliæ simplices Ecclesiæ, trique Laicorum Sodalitia. Diœcesis Geruntina vix duo continet oppida, ac totidem Villas: Oppidorum præcipuum est *Vertina*, octavo a Geruntia lapide distans, quod mille circiter incolis habitatur; unica illic Ecclesia Parochialis titulo Archipresbyteratus insignis, in qua novem Capellani, & Clerici fere viginti quinque divinis intervniunt: adfunt præterea unicum Religiosorum Cœnobiū, & duo Laicorum Sodalitia. Alterum oppidum est *Cacurium*, quarto a civitate milliario distitum, 200. circiter Familiis habitatum, cujus Parochialis Ecclesiæ famulatum exhibent Presbyteri 25. & 12. Clerici: duo insuper videntur Virorum Cœnobîa, totidemque Sodalitia Laicorum. Quarto autem a Cacurio lapide exurgit celebre Monasterium Divi Joannis a Flore, Ordinis Monachorum Cisterciensium, cujus auctor extitit B. Joachimus Abbas. Pagus *Alons-Sperellus* dictus, sexto ab Urbe milliario 300. alit incolas, unicam habens Parœciam: ibi & Græcorum Familiæ aliquot extant, quibus Sacerdos Græcus Sacra administrat. Pagus alter *Belvedere* appellatur, Græcorum quindecim Familiis constans, quarum curam Græcus Sacerdos gerit.

VII. *Cariatum* Urbs exigua, Calabria Citerioris, in ora littorali Maris Jonii sita est; 10. mill. pass. ab Umbriatico, & 20. a Sancta Severina distat. Principatus titulo gaudet Gentis Spinellæ: vix tamen centum decem circiter Familiis habitatur,

tametſi Cœlo alioqui saluberrimo utatur, agroque secundo; sed quod bis a Turcis direpta fuerit, eorumque obnoxia sit incurſionibus, propterea incolis infrequens est. Hic Mare piscosum est, & pisces optimos alit: ager herbidus & pascuis aptissimus; regio tamen fere deserta est, ob Turcarum metum. Sede Episcopali hæc civitas jam a multis seculis ornata fuit, quamquam mihi ejus origo sit incomperta. Neque enim in Ughelli Sententiam asserentis, ante Divi Gregorii Magni tempora Cariatensem Episcopatum fuisse institutum, concedere possum, cum ejusdem Sanctissimi Pontificis epistola, ad Bonifacium Archiepiscopum Rheginum, quam ipse laudat, non indicatis tamen Regestro libro, indicatione, & Epistolæ numero ad rem non faciat. Non enim Gregorius loquitur eo loci de Cariatensi Ecclesia, sed de Carinenſi, quam tunc temporis jam desolatam, eidem Bonifacio, ejusque Successoribus gubernandam commisit; ut videre est lib. 5. Indiſt. 14. epist. 9. Hinc Vir Clarissimus Carolus a S. Paulo in sua Geographia Sacra, Calabria, Brutiorumque Episcopatus recensens *Carinam* enumerat, & laudatam Divi Gregorii Epistolam indicat; de Cariatensi vero Episcopatu p̄forus silet. Lucas quoque Holſtenius in Notis ad eandem Geographiam Sacram nihil prorsus de Cariatensi Ecclesia memorat. Unita postmodum fuit Cariatensis Ecclesia cum Geruntina, idemque Antistes utriusque titulo est insignitus. Hanc unionem factam circa annum 1342. suspicatur Ughellus col. 704. alii tamen eam producent usque ad annum 1480. Cathedralis Ecclesia Divo Petro Apostolorum Principi est dicata: ibi sacris dant operam novem Canonici, ex quibus quinque dignitate fulgent,

Pppp 2

ni-

nimirum Archidiaconus, Decanus, Archipresbyter, Cantor, & Thesaurarius; quatuor insuper Presbyteri, & viginti Clerici. Nulla præter Cathedralis in Urbe est Parochialis Ecclesia, sed Animarum cura ad Episcopum spectat: unicum illic Cœnobium, & duo Laicorum Sodalitia. Diœcesis Cariatenfis exigua est, unico tantum Oppido, & aliquot pagis constans. Oppidum *Scala* nuncupatum septimo ab Urbe milliario abest, cujus Majori Ecclesiæ præest Archipresbyter, eidemque inserviunt quinque Presbyteri, & novem Clerici: adsunt præterea duo Religiosorum Cœnobia. Pagi sunt *Terra vetus*, vulgo *Terra vecchia*, & *Sanctus Marcellus*.

VIII. *Umbriaticum*, Urbs est Calabriae Citerioris, olim *Bryllacia* nuncupata, 10. mill. pass. a Sinu Tarantino, & Mari Jonio in Occasum; totidemque a Siberina in Occasum distans. Opus fuisse Oenotrorum censet Stephanus, dein a Crotoniatis & Brutiis occupatam: de qua Brietius, & Sanfon in sua Geographia. In rupe quadam, horrendis præcipitiis munita atque inaccessa sedet, cui & montes imminet; idcirco populum & Clerum minus frequentem habet; nam in Codice Fisci Regii censentur Urbane Familiae vix 160. Nihilominus Episcopatus Sede hæc civitas donata est; cujus quidem sedis originem vetustissimam esse Ughellus existimat, (1) secutus Maroflottum, Antiq. Calabr. lib. 1. cap. 26. Is quippe narrat, sub Xysto Papa III. & Valentiniano Imperatore habitam fuisse Rhegii Provinciale Synodum ab Hilario Archiepiscopo Rhegino, adversus Umbraticensem Episcopum, qui minus legitime fuerat ordinatus. Sed optarem hujus rei certiora proferri documenta: nam Xysti III. &

Valentiniani Junioris ætate Rhegensis Antistes, nec dum Metropolitæ dignitatem fuerat adeptus, nec Synodos totius Provinciae cogere poterat. Haud leve etiam argumentum est suspectæ tantæ antiquitatis, quod a Xysti Tertiî Pontificatu, usque ad annum 1122. nulli in Ecclesiasticis monumentis deprehenduntur Umbraticenses Episcopi, ut fatetur ipse Ughellus, qui eo dumtaxat anno recenset Gervasium Episcopum, quem tunc interfuisse consecrationi Catacensis Ecclesiæ affirmat. Cathedralis Ecclesia titulo Sancti Donati insignita, in vertice rupis, & mediotulio civitatis posita, dives est Sacris Reliquiis Sanctorum Gregorii Papæ, Stephani, Laurentii, & Donati Martyrum, Petronillæ, & frustulis vestis Christi, & Deiparæ Virginis. Octo olim Canonicos habuit, quos inter quinque dignitate eminebant, scilicet Archidiaconus, Decanus, Cantor, Thesaurarius, & Archipresbyter; nunc quatuor tantum Sacerdotes ipsi inserviunt. Non alia intra Urbem est Parochialis Ecclesia, nisi Cathedralis; nullum Virorum Cœnobium, sed unicum dumtaxat Monialium; Animæ Fidelium intra mœnia degentium 600. circiter censentur. Diœcesis quatuor tantum oppidis, ac tribus Pagis constat: Oppidorum præcipuum est *Ciro*, seu *Ipyrro*, ubi Episcopus residere solet; incolis 1800. habitatur, atque in quatuor Parœcias est distributum, quarum princeps titulo Sanctæ Mariæ de Plateis decoratur. Adsunt præterea hoc in oppido duo virorum Cœnobia, Seminarium Clericorum, Xenodochium, & Mons Pietatis. Alterum Oppidum *Crucellum* dicitur, quod 1130. Fidelium incolunt: duæ illic Parœciæ, unicum Cœnobium, & Xenodochium. Tertium Oppidum est

(1) Ughellus Tom. IX. col. 741. & seq.

est *Casuboni*, animas circiter 600. continens, unicam Parœciam, unum Cœnobium, & Xenodochium. Quartum Oppidum *Melissa* appellatur, ubi 888. incolæ degunt, tres adfunt Parœciæ, unicum Cœnobium, & Xenodochium. Pagi vero, five Cafalia funt *Tingbe*, *Carfitium* ab Epirotis habitatum, quibus Græcus Presbyter præest; & *Casale Sancti Nicolai*, ubi pariter Epirotæ commorantur.

IX. *Strongylis*, vulgo *Strongoli* dicta, Urbs est Calabriæ Citerioris, edito loco sita, & rupibus undique septa, inter Crotonem ad Meridiem 8. mill. pass. & Chrimissam ad Boream, tribus vero circiter a Mari recedens. Ughellus, Lucas Holstænius & ipsi loci incolæ antiquam *Petellam* esse putant; sed alii *Petelliam* ibi fuisse volunt, ubi nunc *Pelicastrum*, Calabriæ Ulterioris Castrum positum est, montes versus, & fontes Tacinæ amnis: Strongylim vero *Macellam*, seu *Macellam* olim appellatam, Lycophronus, Stephanus, & Barrius testantur. Ciacconius in *Libello Columnæ Rostratæ* hanc Macellam in Sicilia collocat; sed hæc ab illa Calabriæ differt. Veterum ædificiorum ruinæ apud Strongylim conspicuæ, ampliorem quondam illam fuisse indicant; nunc tamen parva civitas est, aquarum scaturigine affluens; nam circum eam fontes plurimi scatent. Ager frumenti aliarumque frugum ferax est, & armentorum pecudumque pabulis accommodatus. Ughellus primum Strongylis Episcopum enumerat *Madium*, quem floruisse ait anno 1178. quo subscriptus legitur documento Confraternitatis S. Mariæ de Latina Messanenſis civitatis, ubi Leges ejusdem statuuntur a Nicolao primo Archiepiscopo Messanenſi, apud Rocchum Pyrrhum, Notitia prima Ecclesiarum Si-

ciliæ. Verum dubius hæreo, an Madius ille fuerit Episcopus Strongylis Calabriæ, an potius Parœcius quidam *Strongylis*, seu *Strongyle*, Insulæ Maris Tyrreni, non procul a Sicilia, quæ una Æolidum extitit, 30. mill. pass. a Lipara in Cæciam, 40. ab Amantea Oppido Calabriæ Citerioris. Hujus incolæ triduo ante ex summo prædicere solebant, quinam flaturi essent venti: hinc factus est fabulæ locus, ut Æolus, qui in hac Insula regnabat, ventorum Rex crederetur. Ejus meminit Plinius lib. 3. cap. 9. *Tertia Strongyle, in qua regnavit Æolus*. Servianum quoque fragmentum: *Æolus Lipari filium, Cyaneam in matrimonium sumpsit, & Strongulam insulam, in qua maneret, accepit*. Meminit etiam Silius Italicus lib. 14.

Mille Agathyryna dedit, perflataque Strongylos Austris.

A rotunditate sic dictam tradit Strabo: ⁽¹⁾ *Alliam Strongulam, a figura, idest, rotundam vocant. Est & hæc ipsa ignibus scatens, flammarum quidem vi minor, lumine vero major. In hac Æoli domicilium fuisse, memorie proditum est*. De illa tandem Cornelius Severus in Ætna cecinit:

Insula, cui nomen facies dedit ipsa rotunda.

De hujus itaque Strongylis Insulæ Sacerdote quopiam, nomine *Madius* intelligendum reor documentum illud, quod Rocchus Pyrrhus profert, cum ea Insula Siciliæ adjacens sit, & olim ad Messanam Metropolim pertineret: non item de Strongylis Calabriæ Episcopo, qui Suffraganeus est Archiepiscopi Sanctæ Severinæ, non autem Messanenſis. Quare primo loco in Serie Strongylenſium Antistitum collocandus est Irenæus Strongylis Episcopus ab Ughello prætermis-

(1) Strabo lib. 6.

2142 Orbis Sacer & Profanus

missus: is quippe interfuit subscriptique Concilio Lateranensi an. 1179. Cathedralis Ecclesia titulo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli nobilitatur; in qua divina obeunt munia quindecim Canonici, ex quibus quinque dignitate coruscant, nempe Archidiaconus, Decanus, Archipresbyter, Cantor, & Thesaurarius, alique viginti circiter Clerici. In civitate præter Cathedralem sunt tres alie Paroeciæ, in quas distributæ sunt Familix 390. Nulla huic Ecclesiæ Diocesis est attributa.

X. *Insula* Urbs est Calabriae Ulterioris, in ora Maris Jonii, prope Lacinium Promontorium; 15. mill. pass. abest a Siberina Metropoli in Austrum. Joannes Jacobus Hofmannus in suo *Lexico Universali*, asserit, Velleio Paterculo *Æsulum* dici, aliis *Esulas*; ac de ipsa loquutum censet Horatium lib. 3. Od. 29. Sed Vellejus & Horatius non hanc Calabriae civitatem, sed *Æsulam* spectant, vetus Oppidum inter Tibur & Præneste situm in montibus; ideo illud *declive* Horatius vocat: (1)

..... eripe te mora,
Ne semper udum Tibur & *Æsula*
Declive contempleris aruum.

Ast *Insula* civitas Calabriae in Planitie jacet. Bis a Turcis spatio annorum octoginta devastata est; neque enim muris cincta erat, sed per pagos habitabatur. Postmodum mœnibus munita incolas 1500. circiter continet. Episcopatus Sede exornata est, & Metropolis Sanctæ Severinæ Suffraganea. *Arnulphus*, sive *Arenulphus* Insulæ Episcopus interfuit Concilio Papiensi, anno 1046. ut videre est Tom. V. Italiae Sacrae Venetæ edit. col. 760. Cathedralis Ecclesia Deiparæ Virgini in Cælum Assumptæ dicata est: ibi Sacris administrant decem Canonici, ex quibus quatuor Dignitate aliis præstant, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, & Thesaurarius; his accedunt sex Clerici, qui in Seminario aluntur. Intra Urbem nulla est altera Parochialis Ecclesia præter Cathedralem ipsam, totiusque civitatis animarum curam Canonici gerunt. Diocesis exigua est atque ob crebras Turcarum incurSIONES pæne desolata, sex tamen in illa extant Abbatiæ, quarum Abbates die Assumptionis Beatissimæ Virgini Sa-

cro coram Episcopo se sistere quotannis solebant.

XI. *Belcastrum*, seu *Bellicastrum* Urbs est Mediterranea Calabriae Ulterioris, octavo a Mari milliariorum loco edito sita. Hanc veterem fuisse *Peteliam*, Leander existimat: Gregorius vero Barrius, alique *Choniam*, seu *Chonin* censent; nonnulli *Crimissam* putant. Utriusque oppidi auctorem Strabo facit *Philistetes*, atque a *Choni*, seu, ut Lycophroni placet, *Cœonia*, *Chones* dictos affirmat: (2) *Philistetes*, inquit, ad *Crotoniatum*, agrum profectus, Promontorium *Crimissam* habitari fecit, & supra illud oppidum *Chonin* a quo *Chones* incolæ dicti. Porro *Chones*, seu *Chonios*, eosdem fuisse ac Oenotrios, atque ab iis magnam Italiae partem, *Choniam* olim fuisse appellatam, inferius ex Antiochi sententia tradit; *Hucusque vero*, inquit, (scilicet Antiochus) *Italiae*, & *Oenotriæ* nomen extenditur ad *Metapontinos*, & *Sirenitides*, videlicet hanc regionem *Chones*, gentem *Oenotriam*, & quidem insignem habuisse, & terram nominasse *Choniam*. He-

(1) Horatius lib. 3. Od. 29.

(2) Strabo lib. 6.

Hesychius pariter asserit, Italiam quondam *Choniam* fuisse nuncupatam. Aristoteles quoque lib. 7. Polit. cap. 10. eodem esse vult *Chonios*, & *Oenotrios*: Non defunt tamen, qui volunt, *Chones* ita dictos ab Hercule in Italiam adventante, quem Ægyptii *Chonem* nominant. Fateor tamen non omnino constare, an *Bellicastrum* sit antiqua *Chones* aut ex ejus ruinis creverit; an potius sit vetus *Petelia*, uti Leander, Morerius, aliique Leandrum sequuti arbitrantur. Hæc civitas 12. mill. pass. a Taberna in Ortum, totidemque ab Umbratico, & 20. a Scyllacio distat. Hic abundantes effluunt aquarum scaturigines, fons itidem nobilis, *Charia* dictus emanat. Olim Clarissimæ Aquinatum Familiæ, comitatus titulo paruit, atque in hac Urbe Divum Thomam Aquinatem, Theologorum Principem & Ecclesiæ Doctorem natum esse, Scriptores narrant: nam Comes Aquinas, Thomæ parens, tum Bellicastri Dominus erat: monumenta quoque natalium, & miraculorum

ejusdem Angelici Doctoris hic asseruari, Bellicastrensiu civiu traditio est. Eius ager frumentij; frugumque vini item, & olei est feracissimus. Bellicastri Episcopatum a Græcis institutum, Ughellus tradit, tamen lateat origo, & primus Antistes, quem ipse in suo Catalogo recenset, circa annum 1122. vixerit; Cathedralis Ecclesiæ Sancti Michaëlis Archangeli titulo gaudet, cui inserviunt duodecim Canonici, e quibus sex Dignitate eminent, scilicet Decanus, Archidiaconus, Cantor, Thesaurarius, Magnus Pœnitentiarius, & Archipresbyter, nec non tres alii Presbyteri. Unica in Urbe Parœcia est & quidem ipsi Cathedrali affixa; Capitulum quippe totius Civitatis Animarum curam exercet. Tria intra mœnia Regularium extant Cœnohia. Diœcesis perangusta est, duos tantum Pagos continens; horum unus *Castrum Aragoniæ* nuncupatus, Albanenses incolas habet fere 600. quibus proprius Parœcus præest.

C A P U T XXXVIII.

Synopsis.

- I. Hegium Juliam Calabriae Ulterioris præcipua Metropolis. Ejus situs. A frastione telluris nomen accepisse tradunt.
- II. Alii aliam causam impositi hujus nominis offerunt.
- III. Regini exordium ex Divi Hieronymi sententia.
- IV. Strabo hanc Urbem a Chalcidensibus & Messeniis conditam refert.
- V. A Dionysio Tyranno solo æquatur. A Dionysio Juniore hujus filio refertur. A Legione Campana Regini

interfelli. In secundo bello Punico Romanis fidem servant.

VI. Terræmotu & incendio Reginum delicitur. A Julio Cæsare inflauratum nomen illius obtinet. A Turcis incensum denuo reficitur. Reginus ager a Cassiodoro descriptus.

VII. Pythagoræ Schola Reginum translata. Ughelli sententia de Hipparcho civæ Regino reicitur.

VIII. Philosophi, & Viri Illustres Regino oriundi.

IX. Reginensis Ecclesiæ antiquissima ori-

2144 Orbis Sacer & Profanus

origo. *Ad Divo Paulo eam cepisse tradunt incolæ.*

X. *Stephanum Nicænum primum Rhegii Episcopum a D. Paulo ordinatum ferunt. De bujus Stephani sociorumque Martyrio & cultu.*

XI. *Alii Presules Rhegiienses sanctitate insignes. Metropolis Rhegiiensis a Græcis tempore scismatis constituta. Metropolitana ejus Basilica.*

XII. *Diaecesis Rhegiiensis obto nobiliora Oppida. Ibi Promontorium Leucopetra dictum. Fluvius Alex. Cur Cicada in Locrensi agro sonore sint, in Rhegino autem muta?*

XIII. *Scyllæum Oppidum prope Scyllam scopulam. Poetarum fabula de Sylla in Saxum conversa. Unde fabulae causa prodierit.*

XIV. *Cetera Diaecesis Rhegiiensis loca.*

Ostremam ne dum Brutiorum, verum etiam Italiæ universæ non quidem origine, ac nobilitate; sed situ, civitatem, Rhegium Juliam, Calabriae Ulterioris Metropolim præcipuam, lustrare hic aggredimur. Illustri sane vetustate ac splendore apud omnes hæc Urbs extitit, in ora Freti Siculi, ex adverso Siciliae & Messanæ Urbis sita, a qua 9. mill. pass. in Ortum distat, Zephyrium Promontorium, versus 28. & 92. a Consentia in Meridiem, celebris trajectu in Siciliam Insulam ex Italia: angusto quippe Freto, sive Euripo, quo Tyrrheni, & Jonii Maris undæ, inter Scyllam & Caribdim perpetuo depugnant, Italia a Sicilia prope hanc Urbem, discinditur. Id Fretum indigenæ Farum Messanæ vocant, indeque Siciliam citra ultraque Pharus posterior ætas distinxit. Hic autem vi terræ motus, aut ingenti aquarum inundatione, Siciliam ab Italia fuisse divulsam, ex veterum traditione Seneca Natural. quæst. lib. 6. cap. 29. Strabo lib. 6. alique commemorant. Ab hac fractura, & scissione hanc Urbem nomen traxisse plerique censent: Rhegium scilicet Græcos a Græca voce *ῥηγνόν* quæ significat frangere, seu discindere, nuncupasse. Quam ejus nominis derivationem præ aliis

iudicat Strabo: (1) Ceterum inquit, casu quodam Rhegio nomen inditum, est, qui huic obvenit regioni, Aescybio teste nimirum Siciliam ab continente vi terræ motus avulsam fuisse, & ille & alii memoria prodiderunt. Ex quo ἀπὸ τοῦ ῥηγνόν, id est a frangendo nomen assequutum. Ex his autem quæ circa Aetnam, & alias Siciliae partes, & Liparam, & circumjacentes Insulas acciderunt conjectura facta. Tum deinde pari casu & alias Insulas a continente abscissas refert. Quid de Pithecusiis, & translocatis terris universis? Haud sane longe a verisimili fuisset si hoc obtrigisse quis dixerit. Nunc hisce referatis oribus, per quæ ignis respirat, & ignis lapides, & aquæ effluunt, raro vicinam freti celurem motibus quassari. Eo autem tempore cum omnes ad superficiem meatus occluderentur, in subterraneis concavitatibus ardentes ignes, & spiritus vehementes, terræ motus efficiebant. Agitati vero ventorum violentia loci cessare, & abscissi utrimque Mare, & hoc & aliud inter Insulas jacens admiserunt. Nam Prochyta & Pithecusa avulsa de terra partes sunt, eodem modo & Capreae & Leucosia, & Sirenes & Oenotria. Nonnulla quidem ex ipso emergentes exiliere pelago, sicuti pluribus in locis hoc etiam tempore evenire constat. Nam quæ in medio jacent Mari, e fundo in altum elatas esse credibilis est. Quæ vero ante

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2145

*te Promontoria jacent, per angustum
disiunctas esse fretum, & illinc avul-
sas videri, rationabilis censeri habet.*
De Rhegio eique a fractione telluris
imposito nomine, idipsum Plinius af-
firnat: (1) *Columnnam Rheginam. Ab
hoc desciscendi argumento Rhegium,
Græci dedere nomen, in margine Ita-
liae Oppido.*

Eidem sententiæ mordicus ad-
hærent Poëtæ cum Græci, tum
Latini; ex Græcis quidem Dio-
nysius vers. 467. eumque ibidem
imitatus Eustathius: ex Latinis
vero Virgilius notis illis carmini-
bus: (2)

*Hæc loca vi quondam & vasta convulsa ruina
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Litore diductas angusto interluit æstu.*

Ovidius item cum lib. 14. Metamorph. de Rhegio Urbe mentionem fe-
cisset illis carminibus: (3)

*Oppositumque petens contra Zancleia saxa
Rhegion ingreditur*

Ubi *Zancleia saxa* vocat *Pelori* Sici-
liæ Promontorium, a *Zancle* Urbe,
in penitissimo Pelori Sinu posita, quam
aliqui Messanam esse volunt; alii ve-
ro civitatem Siciliæ Messana longe

vetustiore: postmodum sequenti li-
bro Siciliam, quam a *Zancle* olim
Urbe ejus præcipua vocat, ab Italia
abscissam hisce verbis indicat: (4)

*. Zancle quoque juncta fuisse
Dicitur Italæ, donec confinia pontus
Abstulit, & media tellurem reppulit unda.*

Lucanus Sicaniæ vocabulo Siciliam appellans, idipsum affirmat: (5)

*Curio Sisaniæ transcendere jussus in urbes
Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, & medias fecit sibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes.*

Valerius quoque Flaccus in idem consensit: (6)

*. neque enim tunc Æolus illis
Rektor erat, Libyca cum rumperet advena Calpen*
Pars II. Vol. III. Q 999

(1) Plinius lib. 3. cap. 8.
(2) Virgilius lib. 3. Æneid.
(3) Ovidius lib. 14. Metam.

(4) Idem lib. 15.
(5) Lucanus Pharsal. lib. 3.
(6) Valerius Flaccus Argonaut. lib. 1.

2146 Orbis Sacer & Profanus

*Oceanus, cum flens Siculos Oenotria fines
Perderet, & mediis intrarent montibus undæ.*

Inferius hoc ipsum repetit: (1)

*Has etiam terras, confertaque gentibus arva,
Sic pelago pulsante, reor, Neptunia quondam
Cuspis & adversi longus labor abscondit ævi;
Ut Siculum Libycumque latus: stupuitque fragorem
Janus, & Occiduis regnator montibus Atlas.*

Concinit & Silius Italicus: (2)

*Ausonia pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut semel expugnante Noto, & vastantibus undis
Acceptis freta ceruleo propulsa tridente;
Namque per oculum cæca vi turbinis olim,
Impactum pelagus, lacerata viscera terræ
Disiecit, & medio pererrumpens arva profundo
Cum populis pariter convulsas transfudit urbes.*

Non minus eleganter Statius Papinius fractionem hanc Siciliæ a Calabriæ
terrīs describit: (3)

*..... h clamor ad auras,
Quantus Tyrrheni gemitus salis; aut ubi tentas
Encladus mutare latus; procul igneus antris
Mons tonat, exundant apices, fluctusque Pelorus
Contrahit, & sperat tellus abrupta reverti.*

Et alio loco idem Poëta canit: (4)

*..... sic dissociata profundo
Brutia Sicanium circumspicit ora Pelorum.*

Horum omnium vestigia postmodum Claudianus prefficit: (5)

*..... Trinacria quondam
Italie pars una fuit, sed pontus & ætus
Mutare situm: rupit confinia Nereus
Victor, & abscessos interluit æquore montes,
Parvaque cognatas prohibent discrimina terras.*

Plures alii auctores hanc eandem rursus refert, de Sicil. Antiq. lib. 1.
sententiam confirmant, quos Cluverius cap. 6. hinc Festus hoc nomen Rbe-
gium

(1) Valerius Flaccus Argonaut. lib. 2.

(2) Silius Italicus de Bel. Punic. 2. lib. 14.

(3) Statius Theb. lib. 3.

(4) Idem Silvar. lib. 2.

(5) Claudianus de Rap. Proserp. lib. 1.

gium adspiratione scribendum admonet, ejus fractionis significandæ causa: contra vero Urbem alteram ejusdem nominis, in via Æmia Tanneto proximam, *Regium* sine adspiratione scribere oportere: *Rhegium*, inquit, *significare oportere, ait Verrius, id municipium, quod in Fretum Siciliae est: quoniam id dictum est a rumpendo quod est Græce Πρυμνός eo quidem magis, quia in Gallia Cisalpina, ubi Forum Lepidi fuerat Regium vocatur.* Discrimen voluit esse Verrius in Orthographia; nempe Urbem hanc ad Fretum Siculum positam, Græco modo scribendam esse cum adspiratione *Rhegium*, quia Græcum ejus est vocabulum: alterum vero in Gallia Cisalpina sine spiritu *Regium*, quasi a *regie* ejusdani dignitatis argumentum.

II. Ceterum aliis visum est, *Rhegium* Latine originis esse nomen, quasi *Regiam* dixeris; idque a Samnitibus Urbi huic inditum, quod in pleraque oppida Colonias deduxerit, & permultos celeberrimos viros ediderit, gubernandæ Reipublicæ aptos, doctrinaque insignes. Hanc quoque sententiam Strabo insinuat, & cum altera conferens, eam minime reiicit: (1) *Verumtamen, ait, siue ob eam causam nomen civitatis factum est, siue propter illius claritatem considerari licet, utro veritas se modo habeat, cum Samnites Latino sermone, Regiam illam appellarint, & præsci eorum auctores, regendis civitatibus, communia cum Romanis instituta servarint, ac plurimum Latinam linguam usurparint. Illustrem autem Urbem extitisse, & in pleraque Oppida Colonias constat deduxisse, & permultos celeberrimos edidisse viros, seu gubernandæ Reipublicæ virtutem, seu doctrinæ magnitudinem spectes.* Satis etiam discriminis inter utramque Urbem co-

gnominem postea statutum fuit, tametsi idem vocabulum sine adspiratione utrumque tribuatur; quod Cisalpina *Regium Lepidi*; Brutia vero *Regium Julium* appelletur; quod nomen huic a Julio Cæsare fuit impositum.

III. De Rhegii autem primæva origine nunc proferam quæ auctores sentiunt. Divus Hieronymus de Tradit. Hebr. lib. 9. cap. secutus Eusebium in Chron. lib. 1. existimat, Rhegium ab *Aschene*, quem Josephus *Aschanaxem* vocat, Gomaris Noëmi ex Japheto progenitore pronepote, filio, qui mortaliū primus, post universale diluvium in Italiam venit, ibique Sedes posuit, fuisse conditum. Hieronymo adhaerent Isidorus, Ortelius, Ughellus, & alii: omnes freti auctoritate Josephi Hebræi hæc scribentis: (2) *Gomaris autem trium liberorum parentis, unus filius Aschanaxes originem Aschanaxis dedit, qui nunc Rhegines a Græcis nominantur.* Quod si ita esset, Rhegium vetustissima haberetur totius Italiæ civitas. Verum Salianus Tom. I. Annal. Eccles. Vet. Testam. ad Annum Mundi 1931. num. 31. huic sententiæ adversatur, quod ignoti sint illi *Rhegines* Straboni, Plinio, Pomponio Melæ, Solino, & Ptolemæo; & Eusebius ipse in Chronici exordio dicat, ex *Aschenes*, seu *Aschanaxe* Gentes Gothicas esse procreatas. Ast sententiæ Divi Hieronymi defensores facile, Saliano reponent, *Rhegines* a Josepho Græcisque dictos, eosdem esse, quos Latini *Rheginos* appellant. Porro Rhegii Calabriae Urbis populi a Strabone lib. 6. Plinio, & aliis antiquis *Rhegini* nuncupantur; quo nomine a Rheginsibus, Rhegii Lepidi Gallia Cispadana civitatis incolis secernuntur. Nec refert, Eusebio creditum esse, Gen-

Qqqq 2

tem

(1) Strabo lib. 6.

(2) Josephus de Antiq. Hebr. lib. 1. cap. 11.

2148 Orbis Sacer & Profanus

tem Gothicam ex *Ascbene* esse progenitam; id quippe ab ejus filiis aut nepotibus postmodum fieri potuit. Hæc satis fuit indicasse ad illustrandam Sancti Hieronymi sententiam: quandoquidem me non latet, aliis visum esse, *Aschenem* Gomarî filium in Asia sedes fixisse: ab ipso nomen sortitam esse *Ascaniam* partem Phrygiæ & Mysiæ, cujus meminit *Homerus* in *Iliade*; & *Strabo* lib. 14. *Ascaniam* amnem memorat. *Ascaniæ* portum describit *Plinius* lib. 5. cap. 30. & *Ascaniam* Insulam lib. 4. cap. 12. & lib. 5. cap. 31.

IV. Aliter *Rhegii* originem profani Scriptores exponunt, nempe Urbem hanc volunt a *Chalcidensibus*, una cum *Zancleis*, & *Messeniiis* ædificatam; & quidem eam ob causam, quam late exhibet *Strabo*, quamvis *Ethnicorum* more fabulis resertam: (1) *Ceterum*, inquit, *Chalcidenses* condidere *Rhegium*, siquidem cum ex oraculo *Apollini* propter sterilitatem decumathin oblatis fuissent, postremo e *Delpbis* eo coloniam deduxisse traduntur, & alii secum assumptis e domo. Ut autem auctor est *Antiochus*, *Zancleis* *Chalcidenses* ad se accersivere, & struendæ colonie principem *Antimnestum* constituerunt, in cujus colonie parte & *Messeniorum* e *Peloponneso* exules fuerunt, qui per seditionem ab iis, qui dare panas recusabant, expulsi erant. Missas enim a *Lacedæmoniiis* ad faciendâ sacra virgines per vim corruperant ad *Limnas*, & auxilio subuenies occiderant. Exules igitur ad *Macissum* se se recipientes, ad *Apollinem* querimoniam facturos Legatos mittunt, & ad *Dianam*, si ejus generis mercedem assequantur, pro allato *Diis* ipsi subsidio, subinde rogantes, quoniam pacto ex eorum ærumna salutem compararent. Quibus respondit *Apollo*, ut una *Chalciden-*

sibus Rhegium commigrarent, sueque sorori gratias haberent, non per ærumnam periisse, sed conservatos esse, neque enim una cum patria deletum iri, quæ non longe post in *Spartatarum* captivitate trahenda foret. Illi autem paruerunt. Quocirca *Rheginorum* Principes usque ad *Anaxilai* tempora scire & *Messeniorum* stirpe constituti fuisse. Hactenus *Strabo*, cui etiam *Solinus* consentit. Ex iis vero exploratum est, *Rhegium* non a solis *Chalcidensibus* conditum; sed etiam in partem deductæ novæ hujus colonie *Zancleos* quoque, & *Messenios* fuisse accitos. Principem autem sibi præfecisse unum e *Messeniorum* stirpe, qui omnibus imperavit, usque ad *Anaxilai* tempora. Porro *Anaxilaus* iste *Messenius*, *Rheginorum* tyrannus *Zanclem* *Siciliæ* Urbem potentissimam bello cepit, *Olymp.* 20. & *Messaniam* appellari jussit; egregieque edidit virtutis exempla. Siquidem, justitia cum ceterorum tyrannorum crudelitate certans, moderationis suæ haud mediocrem fructum tulit: quippe decedens, cum filios parvulos reliquisset, tutelamque illorum, *Micalo* (alii *Smicytho*) spectatæ fidei servo commisisset, tantus amor memoriæ ejus apud omnes fuit, ut parere servo, quam deferere Regis filios mallet; principesque civitatis obliti dignitatis suæ, Regni maiestatem administrari per servum paterentur. Is vero tutelam sancte gessit, & perductis in ætatem pueris, & bonæ imperium tradidit, dein parvo viatico sumpto, profectus est *Olympiam*, ibique summa tranquillitate conviviit. Id narrat *Pausanias* in *Messeniiis*; *Justinus* lib. 4. & *Macrobius* *Saturnal.* lib. 1. cap. 11. Juxta præfatam *Strabonis* narrationem, illud præterea constat, *Rhegium* a *Chalcidensibus* & *Messeniiis*

co-

(1) *Strabo* lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2149

coloniam deductam, antequam Messena civitas Græciæ in Peloponneso, Messeniæ caput, a Spartanis oppugnata esset. Messenii quippe, uti S. Hieronymus tradit in lib. cont. Jovinian. propter frequentes defectio- nes a Spartanis in servitutem redacti, durius quam reliqui servi tractati sunt: hinc proverbium, *Messena servilior*, in eos qui alieno vivunt arbitrio. Duraverat autem hoc bellum ann. 20. a capta Amphia, usque ad destructam Ittomen, ann. 1. Olympiad. 14. quemadmodum referunt Pausanias in Messeniis, Strabo, Plinius, aliique. Antequam igitur Messenii Spartanorum jugo premerentur, Messenios patria sua exules Rhegium commigrasse, relata superius Apollinis verba apud Strabonem declarant. Idem Strabo de antiquis Rhegii accolis Antiochi sententiam prodit: *Verum Antiochus locum hunc univervum ab Siculis antiquitus habitatum, simul & a Morgantiis fuisse tradit, qui deinde ab Oenotriis ejecti in Siciliam trajecere.*

V. Ingenti olim potentia Rheginos valuisse, legibus institutisque præclaris Rempublicam administrasse, ex Thucididis Historia cognoscere licet; nec non ex iis, quæ Strabo scripsit, his verbis: *Ingens vero olim Rheginæ civitatis potentia fuit, validis quaque versum castellis munita, propugnaculum assidue imminens habens insula, & pristis annis, & ætate nostra, cum solitante sexto Pompeio Sicilia deservit a Romanis.* Verum ex hac ipsa Siciliæ Insula, quæ Rhegio ex adverso imminet, huic Urbi extremum discrimen obvenit: Dionysius quippe senior Siciliæ Tyrannus, Hermocratis Syracusani filius, primo Syracusanorum Dux contra Carthagenenses, dein his pulsis, occupatoque totius Insulæ imperio,

copias in Italiam trajecit adversus Græcos, qui proxima Italiæ littora tenebant. Itaque Locros prius expugnavit, deinde Crotoniatas aggressus est, qui Locris auxilium tulerant: in Rhegium mox arma convertens, post undecim menses expugnatum, solo æquavit. Quæ fufius narrant Diodorus Siculus lib. 13. cap. 14. & 15. Justinus ex Trogo lib. 20. Xenophon Histor. lib. 2. & seqq. Eusebius in Chronico, & Caius Nepos in Dione. Causam evertendæ Urbis prodit Strabo: *Eam, inquit, Dionysius solo æquavit, hac commotus causa. Nam cum ex ea civitate puellam in matrimonium petiisset, Rhegini servi publici, sive licloris filiam ei protenderunt.* Ast paulo post a Dionysio juniore ejus filio partem ejusdem Urbis instauratam, Phœbiamque dictam, statim subdit: *Ejus filius quondam Urbis partem acceptam instaurans, Pyrrhi ætate, Phœbiam nominavit.* Bello Pyrrhi Regis pro Tarentinis adversus Romanos cæpto; *Quum in præsidium Rheginorum Legio Campana cum præfesto Decio Jubileo missa esset, occisis Rheginis, Rhegium occupavit, teste Floro in Epitom. lib. 12.* Tunc Rheginos in suspicionem adductos, quod Pyrrho & Tarentinis faverent, censuit Strabo: *(1) Inde, ait, Campanorum præsidium, Rheginos, qui fidi fragili apparuerant, maxima ex parte deleuit.* Contra vero Livius tradit, per scelus militum Rheginos injuria oppressos, ob idque Populi Romani decreto cæsis militibus, patrios lares recepisse. Hoc obtestatum esse L. Rufum Purpurium Legatum Romanorum, concione habita contra Macedones, in Concilio Aetolorum, his verbis Livius exponit: *(2) Rhegium, Pyrrhi bello, Legio a nobis Rheginis ipsis, ut mitteretur, orantibus, in præsidium missa, Urbem, ad quam de-*

(1) Strabo lib. 6.

(2) Livius Decad. 4. lib. 1. alias 31.

2150 Orbis Sacer & Profanus

*fendendam missa erat, per scelus possedit, comprobavimus igitur id facinus? An bello persecuti sceleratam Legionem in potestatem nostram redactam, tergo & cervicibus penas Sociis pendere quum coegissemus, Urbem, agros suaque omnia cum libertate legibusque Reginis reddidimus? Nihil ergo tum in Romanos Regini fuerant moliti, nec fidem datam, societatemque cum iisdem initam ulla ratione violaverant: immo ex adverso sancti fœderis observantissimi, quum secundum bellum Punicum eserbuisset, in fide & amicitia Populi Romani ad ultimum permanserunt. Testatur id idem Livius; (1) quum enim prius dixisset, Brutios omnes ad Pœnos defecisse, mox de Reginis ait: *Regini tantummodo Regionis ejus, & in fide erga Romanos, & potestatis suæ ad ultimum permanserunt.* Frustra Hanno Carthagenensis, eique adiuncti Brutii Rhegium occupare tentarunt. (2) Annibal ipse inani conatu Urbem, repentino impetu invadere præsumpsit. (3) Nusquam enim Carthagenensium armis, qua vi, qua dolo expugnari potuit. Semper in fide ac societate Romanorum stetit invicta; quibus & præsidio opportuna fuit, receptis sapius in Portum suum ipsorum navibus, quum Pœni Taranto; ac universa prope Brutiorum Provincia potirentur. Iis itaque promeritis Rhegium Romana civitate donatum fuit; atque ut Nonius Marcellus, & Festus scribunt, evasit Romanorum Colonia, a Triumviris deducta, Municipiumque nobilissimum. Hinc Appianus lib. 4. Bellor. Civil. enumerat Rhegium & Hipponium inter septem nobiliores, opulentioresque civitates Italiæ, quæ substantia, ædium pulchritudine ac magnificentiâ, pavimentisque præstabant.*

VI. Deperiit tamen prisca illa inclitæ civitatis amplitudo & eximius splendor, variis, quibus deinceps obnoxia fuit, ærumnis damnisque. Nam præter damna ipsi a Dionysio Tyranno, & Campana Legione illata, de quibus paulo ante locuti sumus; terræ motibus paulo ante bellum Mariscum Urbis pars magna corruit; atque Lucio Furio, & Attilio Serrano Consulibus civitas pæne tota incendio consumpta est, citra ulum humanæ fraudis vestigium. Dein Cæsar Augustus fugato ex Sicilia Pompeio, cum desolatam hominibus Urbem videret, acceptos e classe permultos accolæ ei dedit, indeque ex ejus nomine *Rhegium Julium* est appellatum. Quæ quidem ex Strabone discimus: (4) *Terræmotibus quoque ante bellum Mariscum Urbis pars magna corruit. Postea Cæsar Augustus fugato ex Sicilia Pompeio, cum desolatam hominibus Urbem cerneret, accersitos e classe permultos, ei dedit accolæ; nunc autem bona satis est civitas.* Ita quidem Strabonis ævo pristinum decus recuperavit; ast posterioribus Seculis quinque direpta Urbs fuit a Turcis, omniaque illius ornamenta sacra, res, amplissimæque domus ferro & igne absumptæ, adeo ut numquam patrum ætate ruinas priores ante plenam instaurationem non fuerint posteriores consequutæ. Extremum prope sui exidii hæc civitas adiit, primum anno 1552. quum ab ingenti Solymani Turcarum Imperatoris classe direpta fuit; iteratæ deinceps ejusdem clades ann. 1594. & anno 1603. quibus incurfionibus pæne consumpta fuit: nam Urbem præsidio destitutam, cum cives prius aufugissent, Barbari igne incendunt, Templâ, ac vetustaqueque pretiosa monumenta, omniaque Cathedralis Basilicæ privilegia concremarunt;

(1) Livius Dec. 3. lib. 3. alias 13.

(2) Ibidem lib. 4.

(3) Ibid. lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2151

runt; Altaria, sacrasque Imagines diruerunt, cunctisque sacrilega manu profanatis, nec ipsis mortuorum cadaveribus pepercerunt, ea quippe exhumata flammis tradidere. Quamquam autem instaurata postmodum fuerit, numquam tamen pristinum splendorem recuperavit. Ceterum natura loci damna quodammodo compensare videtur; siquidem Rhegium amœna in planitie situm, prope maris littus, inter Luponem, & Calopinacum amnes, telluris fertilitate cœleste temperie gaudens, optimam incolis sedem præbet: Mare piscationi opportunum possidet, terrum vero aquis irriguam & pomariis refertam. Portum habet satis aptum, unde brevi, expeditoque cursu naves proximam Siciliæ Insulam appellant. Tametii autem rerum quarundam penuria ejus ager laborat, uberiore tamen fœnore aliis, quibus affluit, bonis illam refarcit. Eleganter Cassiodorus nonnullis incommodis, quibus ager Rhegiensis obnoxius est longe potiora commoda opponit: (1) *Est, inquit, montanis lapillis terra rarissima, arida paucis, sed undosa vindemtis: segetibus adversa, sed olivis accommoda; & ideo cultura ejus omnis in sarculis est, quia superficies ipsius sicca nutrire non valet superne nascentia. Tergore illic ager nudus, industria potius quam natura vestitus. Nam Palladiæ Silvæ viriditate contegitur, qui in solo aridissimus approbatur. Talibus enim locis illa proficiunt, quæ radicibus proceris ad humi penetrabile descendunt. Segetes rigantur ut vivant, & conditione mutata hoc aristis impenditur, quod oleis exhibetur. Quanta seges est quæ manu colligitur? Raro illic ab arca venit humeris gravatus agricola: nec non messis in horreis colligitur, sed vix possit aliquos copiosos de summa ubertate complere. In bor-*

tis autem rusticorum agmen habetur operosum: quia olus illic omne saporum est marina irroratione respersum: quod humana industria fieri consuevit. Hic cum nutriretur accepit. Contra Maronis autem sententiam, intyborum illic fibræ dulcissime sunt, quæ procinctæ foliis tortuosis callosa teneritudine conglobantur: unde in morem niuri aliquid decerptum frangitur, dum a secundo cespite segregatur. His visualibus, si vis nosse, regio illa secunda est, nam & marinis delictis copiosa jucunditate perfruitur, quia ibi mare Supernum, ac Infernum, inferitis fontibus adunatam, deliciis utriusque pelagi in unam congregationem finis sui volubilitate perducit. Necessè est enim illic & pisces properare, ubi constat & undam posse defluere. Exormiston quoque, inter pisces regium genus, compar murenis corpore, vel colore distans navibus scissis, colostræa delicata teneritudine præditum, oleoso ac suavi liquore coagulatum, appetibilis grataque pinguedo, cum spumis fluctuantibus inter aeris confinia cæperit enatare, nescit ad cubilia redire: quæ deserit, credo, aut immemor reversionis, aut teneritudine summa mollius, nequit undis elevantibus contraria obliuione demergere: fertur velut corpus exanime, nullis nifibus periculum, nulla arte devians, & hinc viribus destitutus redire non creditur, quia nec fugere posse sentitur. Hic plane tantæ dulcedinis esse dignoscitur, ut ei nemo piscium comparetur. Hæc sunt in littore Rhegino, quæ diximus, quod non allo referente cognovimus, cæsi visuali probatione retinemus. Exormiston, cujus hic meminit Cassiodorus, est piscis genus, ita a Græcis illis, qui olim Calabariam incolebant, vocatum, quia fundum maris deferere solet, ut in summum enatet. Vicina littora decimum ad usque la-

(1) Cassiodorus Variar. lib. 12. Epist. 14.

2152 Orbis Sacer & Profanus

lapidem frigidis ac dulcissimis aquis abundant, ita passim manantibus, ut effossa tantum humo, fontes undequaque circumfluentes erumpant: quodque magis mireris, in Rhegino littore, post Cænidem Promontorium mill. pass. 4. usque ad Leucopetram, simul atque mare exieris pede uno, terra effossa aquæ dulces scatent. In hac ora perennes arborum frondes perpetuum ver faciunt: ibi citriorum, limonum, malorumque aureorum nemora amplissima spectantur: palmæ ob gratiam cœli temperiem dactylos ferunt. Platanum vero prima Italicarum Urbium Rhegium vidit, atque nutrit, e Sicilia huc translata a Dionysio, ut Theophrastus refert, lib. 4. de Plantarum Natura. Vinum Rheginum, teste Athenæo, cum Surrentino pinguis sit, usque ad annum decimum quintum est utile. Sunt Rhegii fuliginæ, ubi ollæ quoquinarie laudatissimæ sunt, olim etiam, Plinio narrante, lib. 36., patinæ nobiles fiebant. Rhegini porro, & finitimi populi sunt multum industrii; quorum item præcipuum studium est bombyces alere, ad sericas bombycinasque vestes, ac cetera id genus ornamenta contenda; cui quidem operi incolæ ita sunt dediti, ut eorum fere campi, immo silvæ pæne integræ morum arboribus frequentes adsint; unde tantam Serici copiam conficiunt, ut vix altera in tota Europa civitas esse videatur, quæ majorem, aut æqualem præbeat.

VII. Quid hic memorem viros clarissimos, qui vetustis temporibus Rhegium illustrarunt? Ii porissimum celebrantur apud veteres, qui Pythagorica Schola, exultis Crotonæ Pythagoræ affectis, Rhegium translata, ipsi nomen dedere, uti Jamblicus tradit; idcirco & Pythagoræ

sunt appellati. Ughellus Tom. IX. col. 425. inter hos recenset Hipparchum Platoni & Plinio laudatum, eumque Rheginum fuisse affirmat; atque de illo ita scribit: (1), „ Summus vero, & in omni ævo admirandus Geometra & Astrologus fuit Hipparchus Platoni & Plinio laudatus. Hic utriusque sideris, Solis scilicet & Lunæ cursum in sexcentos annos præcinit, menses gentium, diesque & horas, ac situs locorum, & visus populorum complexus, ævo teste, haud alio modo, quam consiliorum naturæ Particeps. Ejusdem Hipparchi sagacitate compertum est, Lunæ defectum aliquando quinto mense a priore fieri, solis vero septimo; eandem bis in triginta diebus supra terram occultari, sed ab aliis cerni; quæque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terræ Lunam hebetari, nunc ab Occisus parte hoc ei accidere, nunc ab Ortus. Idem novam stellam in cœlo sua ætate genitam deprehendit, & terram universam dimensus, nomina stellis omnibus imposuit, earumque numerum explicavit. Hæc ex Plinio. Locum Plinii non indicat; sed ille perspicuus est, lib. 2. cap. 12. & 13. In Pliniana Editione ab Harduino adornata, hæc de eodem Hipparcho legimus: (2) *Idem Hipparchus numquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem, cum homine siderum, animasque nostras partem esse cæli; novam stellam & aliam in ævo suo genitam deprehendit; ejusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc seplus fieret, moverenturque & cæ, quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam Deo improban, annumerare posleris terras, ac sidera ad*
nor-

(1) Ughellus Tom. IX. col. 425.

(2) Plinius lib. 2. cap. 16.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2153

normam, expandere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signaret: ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirent, nascerenturque, sed an omnino aliqua transirent, moverenturque; item an crescerent, minuerenturque, cælo in hereditate cunctis relicto; si quisquam qui rationem non caperet, inventus esset. Alio item in loco idem Plinius ait: (1) Hipparchus & in coarctuendo eo (scilicet Eratosthene) & in reliqua omni diligentia mirus. Verumtamen in Ughelli sententiam concedere non possum, dum hunc Hipparchum celeberrimum Astronomum ac Geometram, patria Rheginum facit, nec quo auctore id dixerit scio. Nam Strabo lib. 12. eum in Bithynia natum refert; Svidas pag. 1264. Nicæ in Bithynia ortum, ac reliqui omnes, quos legi, Auctores, Hipparchum Nicænum vocant. Unus Ptolemæus eum Rhodium putat: nemo tamen veterum Rheginum appellat. De illo agit Vossius, de Mathem. scient. cap. 33. §. 4. Quare Hipparchus e Rheginorum censu expuncto, alios, quos reipsa Rhegium peperit, nunc recensere aggredimur.

VIII. In iis celebres fuere, Androdamus Philosophus, quem leges Chalcidonenſibus Thraciæ populis, non vero Chalcidentibus, ut male apud Ughellum, scripſisse, Aristoteles refert: Lycus pariter Rheginus fuit, uti Suidas tradit, Alexandri Magni temporibus clarus inter Pythagoricos: is Lycophronem Chalcidentem Poëtam Tragicum, Sophoclis Grammatici filium, qui inter septem Poëtas qui *Pleiades* dicebantur a numero stellarum, fuerat recensitus, filium sibi adoptavit. *Hippias* Historicus & Poëta insignis, Rhegii natus, sub Dario et Xerſe floruit: pri-

Pars II. Vol. III.

mus omnium Historiam Siculam scripsit, cujus, mentionem faciunt Elianus Hist. Animal. lib. 9. cap. 33. Xenophon, Plutarchus, & Suidas, eique Plato duos libros inscripsit. *Glaucus* Pithagoricus, Musicus præstantissimus Democrito æqualis, hanc Patriam suam illustravit egregiis ingenii sui monumentis, antiquorum Poëtarum et Musicorum Historiam scripsit teste Plutarcho in lib. de Musica; Antiquitates etiam Arabie prodidit: legendi sunt Vossius de Histor. Græc. lib. 3. pag. 369. & lib. 4. cap. 2. Josius de Script. Histor. Phil. lib. 1. cap. 4. Ex eadem Urbe fuit *Theages* Historicus, tempore Cambyſis, Olinp. 61. scripsit varia, uti apud Eusebium lib. 10. Præparat. Evangel. & Vossium de Histor. Græc. Prodiit & *Cleonymus* Poëta Dithyrambicus, de quo Athenæus lib. 9. narrat, eum Epistolas & Dithyrambos scripsisse ad Alexandrum Magnum. Inter Rheginos viros Illustres Ughellus reponit *Ibicum* Poëtam Lyricum, Historicum, & Mulicum, unum ex novem Lyricis universæ Græciæ, celebratum Aristophani, & Isacio Lycophronis interpreti, a quo Ibycium, seu Ibycinum metri genus inventum nominatumque tradunt Plutarchus & Suidas. Hic cum pueros amaret, ultore numine in latrones incidit, cumque jam ab iis occidendus esset, Grues sorte supervolantes obtestatus est. Aliquanto post tempore cum iidem latrones in foro sederent, rursumque Grues supervolarent, per jocum inter se susurrabant in aurem: *en, Ibyci Grues*: eum sermonem asidentes in suspitionem verterunt, maxime desiderato jam pridem Ibyco. Re idcirco ad Magistratum delata, rogatique latrones, quidnam sibi vellet ea oratio, cum hæſitante, & in-

R r r

co-

(1) Plinius lib. 2. cap. 108.

2154 Orbis Sacer & Profanus

costanter respondissent, subjecti tormentis facinus confessi sunt. Atque ita velut Gruum indicio poenas Ibyco dederunt. Hinc paremia orta est, *Ibyci Gruet*, in eos qui occulta fore maleficia temere sperant. Hæc refert Plutarchus, in lib. de Futili loquacitate. Aufonius in *Monosyllabis* Ita de Ibyci nece cecinit:

Ibycus ut peritis, vindex fuit altivo-
lans Grus.

Antipater Ibyco Epitaphium scripsit. Fuisse autem Ibycum Rheginum, tradunt ex antiquis Elianus Hist. Animal. lib. 9. cap. 51. Schol. Apollonii, lib. 1. Primus omnium variantia quinque Planetarum nomina digessit. Instrumentum Musicum Jambis canendis idoneum excogitavit, quo Romanos, Gallosque olim in bello usos legimus: *Sambricam*, seu *Sambycam*, aut *Jambycam* vocare, ut est apud Vossium, de Idololat. lib. 2. cap. 33. Plura de Ibyco scripsere Plato in Parmenide; Pausanias lib. 2. Cicero 4. Tuscul. Plinius lib. 36. cap. 5. Athenæus lib. 4. Eusebius, & Erasmus in Adagiis. Nec silentio prætereundi sunt duo Cæii Antistitii Rhegini, quorum alter fuit Legatus Cæsaris in Galliis, una cum L. Caninio Rebilo, ut videre est apud Julium Cæsarem, de Bell. Gall. lib. 6. & 7. alter, fortasse hujus filius, triumvir eudendræ monetæ præpositus sub Cæsare Augusto; Rheginus item fuit Lucius Romæ Tribunus Plebis creatus. Hanc quoque Urbem decoravit Cicero, quem aliquando Rhegii commoratus, Topicorum libros ibidem composuit; quod ipsemet testatur ad Trebatium scribens.

IX. Sed jam ad augustiora Rheginæ civitatis decora sermo convertendus est, nempe ad Christianam Religionem ibi fundatam. Et vero prima hujus semina a Divo Paulo

Apostolo Rhegii fuisse jacta, cum is ex Oriente Romam perductus, eo pertransiit, incolæ ex majorum suorum traditione affirmant. Nam Sanctus Lucas in Actis Apostolorum Apostoli navigationem e Melita Insula in Siciliam, indeque in Calabriam enarrans, hæc habet: (1) *Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, que in Insula hibernaverat, cui erat insigne Castorum. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Rhegium: Et post unum diem flante Austro, secundo die venimus Puteolos.* In hujus autem loci Commentariis Cornelius a Lapide ex Rheginsium relatione ad se transmissa, de Divo Paulo tunc in littore iis populis prædicante, sic differt: (2)
 „ Constant & antiquissima apud Rhe-
 „ gienfes est traditio, hac ratione &
 „ miraculo S. Paulum Rheginses
 „ convertisse: navi quæ Paulum ve-
 „ hebat Rhegium appellente, ejus
 „ visendi causa ad littus concurre-
 „ runt Rheginses, præsertim ut ea
 „ sua numina Castoris & Pollucis,
 „ quæ præferebat navis, venerarentur.
 „ Mox Paulus de more orsus
 „ eis, utpote Idololatris, non audi-
 „ retur, postulavit ut sibi prædican-
 „ ti vel ad modicum aures commo-
 „ darent, tantillo scilicet tempore,
 „ quantulo candela exigua arderet.
 „ Eo impetrato, candelulam accen-
 „ dit, affixitque columnæ, cui na-
 „ ves appellentes solebant alligari;
 „ cumque statim absumpta candela
 „ evanesceret, illico per miraculum
 „ cœpit ardere ipsa columna, quò
 „ portento percussus & compunctus
 „ Rheginses, Paulum ut hominem
 „ divinum auscultantes, ab eo ad
 „ Christum traducti sunt. In hujus
 „ rei fidem & memoriam columna
 „ in Ecclesia Sancti Pauli (quæ in
 „ lit-

(1) Act. Apost. cap. 28. num. 11. 12. & 13.

(2) Cornelius a Lapide ibid. in Comm. pag. 361.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2155

„ littore erecta est) translata , ho-
 „ norifice supra Altare majus repo-
 „ sita est : ubi mira veneratione co-
 „ litur, multisque miraculis coruscat.
 Haftenus Cornelius a Lapide. Ceterum quæ de tam insigni miraculo, & columna illa Rhegini tradunt, Bollandi Continuatores, Tom. II. Julii, ad diem 5. non immerito rejiciunt. Neque enim B. Lucas, qui Divi Pauli appulsus in hanc Urbem commemorat, prodigium adeo illustre ab Apostolo tunc patratum siluisset, sicuti nec ea siluit, quæ idem Paulus in Melita Insula fecit. Acta quoque Sancti Stephani primi Episcopi Rhegini, & Martyris, quæ in Ecclesia Rhegina conservantur, Apostolum advenisse quidem Rhegium referunt, ubi prædicasse, multos ad Christi Fidem perduxisse, & Stephanum itineris sui comitem Urbis Episcopum dedisse; nihil tamen de columna atque insigni miraculo ibi peracto produnt. Id unum itaque indubitatum est, Divum Paulum, dum Romam pergeret, navi Rhegium advenisse, illic una tantum die mansisse. Id quippe Apostolorum Acta testantur. An vero illic tam brevi temporis spatio prædicaverit, Rheginorum aliquos Christi Fide imbuerit, Stephanum ipsis primum Antistitem præfecerit, prorsus tacent.

X. Nihilominus constans est Rheginæ Ecclesiæ traditio, Sanctum Stephanum patria Nicænum, Divi Pauli comitem & Discipulum, ab eodem Apostolo, antequam illinc discederet, primum Rhegii Episcopum ordinasse. Stephanus autem cum prædicatione & miraculis plurimos ibi Christo peperisset, Ecclesiamque Rheginam annis septemdecim sanctissime administrasset, in sæva persecutionum procella multis pro Religione laboribus ac certaminibus perfunctus, apud Hieracem præfe-

ctum accusatus, quod impias Idolorum superstitiones coargueret, glorioso & illustri Martyrio una cum Suera Episcopo, Agnete, Felicitate, & Perpetua, quas in fide erudierat, coronatus fuit, anno Christi 74. cujus Sacrum Corpus in abdito ejus Oratorio, uno fere ab Urbe lapide conditum fuit: Suerae autem Episcopi, Agnetis, Felicitatis, & Perpetuæ Corpora, ubi a Gentilibus trucidati fuerant Fideles humarunt. Sancti Stephani Corpus in parva ac veteri Ecclesia, ubi primum fuerat tumulatum, ejusque Sepulchrum adesse dicitur, anno 1617. inquisitum, sed nequaquam fuisse repertum, narrat Politus in sua Historia Rhegensi. Aliorum item Martyrum sacra, Lipsana hætenus sunt incomperta. Notiores porro fuerunt ii Sancti Martyres apud Græcos, quam apud Latinos: meminerunt eorum quædam Græcorum Menæa, nempe Vaticana, Chiffetii, & Sirmondi; at nulla ipsorum occurrit mentio in Martyrologiis, Romano, Bedæ, Adonis, Usuardi aliorumque: quod utique indicium esse potest, non adeo celebrem extitisse cultum illorum in Ecclesia Latina. Seculo dumtaxat XVII. anno scilicet 1622. Sacra Congregatio Rituum Rheginsibus dedit facultatem publice exponendi Imaginem S. Stephani Episcopi & Martyris, Altaria & Tempia in ejusdem honorem erigendi, atque de Stephano, Sociisque die quinta Julii Missam, & alia Officia celebrandi. Hinc apparet, solemnem horum Martyrum cultum, apud Latinos recentem esse; tamen Rhegina Ecclesia semper eos singulari veneratione sit prosequuta. De iis agunt Hieronymus Marafiotus in *suo Calabria Chronico*; Paulus Gualterius in *Sanctis Calabria*; Politus in *Historia Rhegensi*; & Ferrarius in *Catalogo Sanctorum*; quamquam pos-

2156 Orbis Sacer & Profanus

stremus hic ab omnibus aliis diffen- tit, quum B. Stephanum civem Rhe- ginum facit; ceteri vero, sicuti etiam Martyrii ejusdem Acta Nicænum. vocant. Sub Nerone passum esse idem Ferrarius tradit; reliqui omnes post Neronis Principatum, anno Chri- sti 74. Martyrii coronam adeptum affirmant. Extant S. Stephani Acta apud Cornelium a Lapide, Comment. in cap. ultim. Act. Apost. sed in fine sunt mutila: Ughellus ea integra exhibet e Græco in Latinum versa; ab iis parum aut nihil differunt Græco-Latina a Bollandi Continuatori- bus novissime edita, Tom. II. de Actis Sancto. Mensis Julii Tom. II. ad diem 5. pag. 217. & seqq. Hu- jusmodi Actorum auctor Græcus non videtur antevertere seculum decim- um, uti iidem Bollandianæ Collec- tionis Continuatores observant. Tempus ætatis & Martyrii S. Ste- phani in Actis descriptum, Bollandi Continuatores in dubium revocant; ambigunt nimirum, an ille a D. Paulo Rheginus fuerit ordinatus, quod ab ejus passione, usque ad Constan- tini Magni tempora desiderentur Epi- scopi, qui in Rheginæ Sede florue- runt: quod insuper Acta prædicta re- ferant, Stephanum anno 74. repara- tæ salutis Martyrem occubuisse, cum tamen eo anno nulla in Christianos persecutio sæviret. Adde: si Ste- phanus adeo eximius extitisset Divi Pauli Apostoli Discipulus, itineris Comes, & ab eo Episcopus creatus, Martyrologia ejus memoriam minime præterissent; sicuti aliorum nequa- quam præterierunt. Quare laudati Bollandi Continuatores magis in id inclinant, ut credant, Stephanum. subiisse Martyrium in persecutione Diocletiani & Maximiani. Ast ego veneror hujus Ecclesiæ antiquam tradi- tionem, quam convellere nequeunt objecta ex adverso argumenta. Quod

enim ab anno 74. usque ad Constan- tini Imperium desiderentur Rhegi- norum Antistitum nomina, non ad aliam causam referri potest, quam ad injuriam temporum, cui & plu- res aliæ Ecclesiæ fuerunt obnoxie, uti sæpius in superioribus adnotatum est: præsertim cum Rhegienſis civi- tas incendiis, devastationibus pluries fuerit absumpta, ejusque perierint vetusta monumenta. Nihil itidem, obest, anno 74. persecutionem ad- versus Christianos non fuisse excita- tam: esto enim demus de persecu- tione universali, falsum tamen est de particulari, quam interdum Præfæcti Provinciarum & Urbium tunc Gen- tiles, proprio arbitrio commovebant, freti antecedentibus Imperatorum, edictis. Demum nihil mirum, in La- tinorum Martyrologiis nullam Ste- phani mentionem fieri, nam & plu- res alii Sancti Martyres & Episcopi, de quibus nulla subest dubitandi ra- tio, in iisdem sunt prætermissi. Dein- de Græcorum Miræ de Stephano suppleant, quod Latinorum Martyro- logiis deest.

XI. In Catalogo Reginorum Antistitum, secundus occurrit Mar- cus Episcopus, quem asserunt flo- ruisse sub Constantini Magni Impe- rio, ac interfuisse Nicæno Conci- lio, tanquam Legatum Silvestri Papæ. Ego tamen hujusmodi le- gationem non ita facile admiserim, cum ex ipsius Concilii Actis, & subscriptionibus Patrum constet, eo munere sanctos esse, Osium Episco- pum Cordubensem, Victorem, & Vincentium Presbyteros Romanæ Ecclesiæ. An vero Marcus Concilio interfuerit, nec inficari audeo, nec affirmare; siquidem ex trecentis o- ctodecim Patribus Nicænis, plurium nomina in subscriptionibus desunt. Celebris extitit inter Reginos Præ- sules Joannes, qui anno 649. sedit in Con-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2157

Concilio Lateranenſi ſub Martino I. poſtmodum ab Agathone Papa, anno 680. in Orientem Legatus Apoſtolice Sedis miſſus eſt contra Monotheliſtas, Synodo Conſtantinopolitane Oecumenicæ interfuit, ſociosque legationis habuit Abundantium Portuenſem, & Joannem Paternenſem, Episcopos: de iis agit Baronius ad annum 680. Illuſtres itidem Sanctiſſima ſanctiſſi diſcipulum, inſcitusque Chriſti Martyrem, Roma Meſſanam proficiſcentem benigne biduo excepit hoſpicio. Sanctus Siniſius, civis & Episcopus Rheginus, floruit anno 536. Is Divum Placidum, Sancti Benediſti diſcipulum, inſcitusque Chriſti Martyrem, Roma Meſſanam proficiſcentem benigne biduo excepit hoſpicio. Sanctus Cyrillus, & ipſe civis & Episcopus Rheginus, circa annum 559. reparatæ Salutis huic Eccleſiæ præfuit, tantaque efulſit Sanctiſſima, ut incolæ in ejuſdem nominis gloriam & memoriam, oppidum condiderint, quod Sancti Cyrilli appellarunt. Sanctus Eusebius pariter Rhegii natus, atque ad hanc Eccleſiam regendam eveſtus, ſpectatæ Sanctiſſimæ Præſul fuit, ejus precibus meritisque hæc civitas id beneficii naſta eſt, ut Saracenis Græciſque ſurentibus, atque univerſam Calabriam & Lucaniam vaſtantibus, ſola ab illorum injuriis illaſa permanſerit. Exceſſit ex hac vita mortali ann. 916. Iis accenſendus eſt S. Bruno, Carthuſianorum Parens, a Clero Rhegii Archiepiſcopus electus, atque ab Urbano II. Summo Pontifice confirmatus; ſed vir ſanctiſſimus Eremiticam vitam Archiepiſcopatu prætulit. Sedes Archiepiſcopalis Rhegina, poſt Mediolanenſem, Aquilejenſem, & Ravennatem, antiquior reliquis habetur; quamquam prima ejus origo ab illegitima proderit poteſtate; ut proinde ſi legitimum juſ ſpectemus, abs dubio Rheginæ ſunt præferendæ Beneventana, & Capuana Metropoles. Siquidem

ad initium uſque ſeculi octavi Rhegii Antiſtes Episcopos tantum erat ad Romanam Metropolim, & Romanum Patriarchatum, cum ceteris utriusque Calabriæ Episcopis peculiari ratione ſpectans, eique ſubjeſtus. Sed cum Leo Iſauricus, cultus Sacrarum Imaginum, & Catholicæ Fidei hoſtis inſenſiſſimus a Gregorio II. Romano Pontifice anathematis fulmine conſoſſus eſſet, in rabiem ob id aſtus Siciliam, & Calabriam, una cum Illyrico a Romano Patriarchatu diſcendens, eas Conſtantinopolitano per neſas attribuit. Exinde Conſtantinopolitanus Antiſtes, tametſi in has Provincias nulla potiretur legitima juſdiſdictione, Rhegium in Metropolim Eccleſiaſticam erexit. Id patet ex Notiſſima ſub Photio, & Leone ſapiente conſcripta, itemque ex Notiſſima a Nilo Doxapatrio de quinque Thronis Patriarchalibus edita, in qua ultra Metropoles Illyrici & Siciliæ, habentur Rhegium Calabriæ cum quindecim, & Sancta Severina pariter Calabriæ cum quinque Suffraganeis Eccleſiis. ſeculo autem undecimo pulſis & Calabria Græcis, quemadmodum univerſa hæc Regio Patriarchatui Romano eſt reſtituta; ſic legitima Summi Pontificis auctoritate Rhegina Metropolis Eccleſiaſtica legitimum juſ obtinuit, quo ad hanc uſque diem fruatur.

Metropolitana Rheginæ civitatis Baſilica titulo Deiparæ Virginis in Cælum Aſſumptæ nobilis eſt, ac veteris ſtruſturæ, in ipſo Urbis centro ædificata. Divinis ibi muneribus dant operam octodecim Canonici, ex quibus quatuor, nempe Decanus, Archidiaconus, Cantor, & Theſaurarius dignitate ceteris antecellunt. Eidem & Clerici Seminarii Alumnii inſerviunt. Intra Urbis mœnia, præter Metropolitanam Eccleſiam, extant undecim Parœciæ, ex quibus emi-

2158 Orbis Sacer & Profanus

eminet Collegiata insignis, vulgo, *la Catolica*, nuncupata, quam Græci Catholico ritu administrant. In hac *Protopapa* dignitate præstat, ac duodecim Presbyteris Græcis præest. Virorum Cœnobita diversorum Ordinum sex enumerantur, unicum verum dumtaxat Sanctimonialium septum: iis accedit Collegium Patrum Societatis Jesu, & Mons Pietatis. Olim hæc civitas amplior, & populo longe frequentior extitit; sed multis postea Turcarum incursionibus devastata, plurimum imminuta est, hodieque ejus Familæ ex Codice Fisci 2380. censentur.

XII. Diœcesis Rhegina octo nobilia continet Oppida, pagosque tres & viginti. Ex Oppidis 1. *S. Agatha* dicitur, Græcum Oppidum, civitatis titulo Regum privilegio ornatum, natura munitum, serico, atque oleo affluens, in cujus agro duo sunt Pagus, *Cardetum*, & *Misorifa*: Oppidi autem incolæ Latina & Græca lingua utuntur; sacra vero Græca lingua, Græcoque ritu faciunt. Inde occurrit 2. Oppidum, *la Motta* nuncupatum, ubi & celebre apud veteres *Leucopetra* Promontorium; cujus meminit Strabo, ita scribens: (1) *E Rhegio ad Orientem naviganti Promontorium occurrit, quod a colore Leucopetram, idest Saxum Album appellant, per stadia quinquaginta, ubi Montis Apennini finem adesse aiunt.* Nonnullis creditur esse Promontorium illud, quod nunc vulgo dicitur *Capo dell'Armi*, juxta Fretum Siculum, 12. mill. pass. a Rhegio in Austrum recedens; sed tanta distantia repugnat verbis Strabonis antea relatis. Quare Brietius censet, esse Promontorium illud, quod *Punta della Saetta* vocatur, 8. inde circiter mil. pass. in Ortum distans, in quo desinit alterum Apennini cornu: aut *Capo del-*

l'Armi, est Rheginum Promontorium. Ibi Mare coralliferum est, ager vero capparum ferax. Hinc tertium Oppidum se offert, *Pentadactylum* dictum, quod quinque digitos significat, amygdalarum, capparum, mellis, sesamæ, & cotis aquariæ copia nobile. Supra est quartum Oppidum *Mons bellus* appellatum, amygdalarum ferax. Inde quintum Oppidum *Sancti Laurentii* assurgit edito loco situm, ubi linum optimum, & caseus fit probatissimus; proveniunt itidem terebinthus, lapis molaris, frumentarius, olearius, cuminum silvestre, sœniculum marinum, & spar-tum. Exin Alex annis delabitur, qui Rheginum agrum a Locrensi determinat: hic cicadas, quæ in Locrensi agro sunt maxime sonoræ, in Rhegino mutas esse, scribit Strabo: (2) *Cum fluvius Alex, inquit, Rheginum a Locrensi determinet agro, qui per vallem profundam cursum habet, peculiare quoddam hic de cicadis obvenit, quæ enim in Locrorum ripa versantur, sonantius strident, illis alii vox nullo contingit. Ejus rei hanc causam suspicantur esse, nam cum iis omnino umbrosa regio sit, unde rosidas alarum pelliculas minime pandant, illis sole fervida est, ut aridas & veluti corneas habeant, unde apte stridor emittitur.* Jam vero cum de Cicadis Locrensi & Rheginis hic sermo incidit, minime prætereundam arbitror lepidam narrationem ejusdem Strabonis, de Musico certamine inter Eunomum Locrensem, & Aristonem Rheginum, celebres Citharædos: *Apud Locros, inquit, Eunomi Citharædi statua ostenditur, quæ insidentem citharæ Cicadam habet. Timæus posteris scriptum reliquit, in Pythiorum quondam certamine Eunomum, & Rheginum Aristonem all-*
quan-

(1) Strabo lib. 6.

(2) Idem ibid.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXVIII. 2159

quando in contentionem venisse, uter præmium fortiretur: Arifonem fasces precibus Apollinem invocasse Delphicum, ut sibi adjutor afforet, majores enim suos Deo ipsi consecratos fuisse, & a Delphis Rhegiam missam esse coloniam. Eunomum autem dixisse, illis nunquam de Musica ab eorum primordio fuisse certamina, cum quidem apud eos cicadæ, cunctorum animalium cantu suavissima, omni sono destituta sint. Nibiloninus Arifonem ad laudem comparandam fuisse impigrum, speque victoriam jam completi. Tamen Eunomum victorem declaratum, Statuam, quam diximus, in patria posuisse. Nam cum inter certandum eborda una fracta defecisset, cicada supervolans adfuit, quæ supplementa vocis faceret.

XIII. Sed ad reliqua Oppida Rhegini tractus progrediamur. Sextum Oppidum *Flamar di Marouli* nuncupatur. Septimum *Colonna*: fortassis sic dictum a Columna, seu *Columella Rhegina*, quam in hoc terra tractu colloeat Strabo, lib. 6. Octavum est *Scylla*, hodie *Scyllo* dictum, teste Fazello; seu *Scyglio*, uti Leander, & Baudrandus asserunt. In ora Maris Tyrrheni positum est, prope Scyllæum Promontorium, & Fretum Siculum, 15. milliar. a Messana in Cæciam, & paulo minus a Rhegio in Boream distans, Principatus titulo ornatum, a Scylla saxo, in Freto Mamertino, Siciliam inter, & Italiam positum, nomen accepit. Hujus Oppidi meminit Pomponius Mela, Scyllæ vero saxi Strabo his verbis: *Post fluxum Metaurum, Metanarus alter occurrit. Inde Scyllæum exiitque sublime saxum, quod hu-*

milem a tergo tellurem, alluentibus undis habeat, in Cherronei faciem, quam Rheginorum tyrannus Anaxilaus edificato muniti muro, ut Tusci navale strueretur, & prædonibus navigandi per Euripam facultatem interciperet. Locus iste ita munitus, Scyllæum Oppidum Plinio dicitur, ubi vero portus adest, a Pomponio Mela appellatur Scylla: Itaque Scyllæum oppidum prope Scyllam Saxum, seu scopulum situm est; cui id nominis Poëtarum fabulis consecratum est. Ut enim ii fingunt, Scylla, Phorcii filia cum mutuo Glauco amore teneretur, indignata Circe, quæ Glauco misere deperibat, Scyllam sibi ab illo præferri, fontem, in quo illa lavari solebat, noxiis herbis veneficiisque infecit. Cujus rei illa, ignara, cum lavandi gratia fontem ingressa esset, videns inferiorem corporis partem in caninos rictus esse commutatam, deformitatem tantopere exhorruit, ut se statim in vicinum præcipitaverit fretum, ubi & in saxum mutata fingitur, Carybdi ex adverso objectum, præternavigantibus vehementer periculofum. Fabulæ locus inde factus; quod Scylla scopulus superiori sui parte veluti hominis faciem præferat, inferius vero cavernis plenus sit, in quas ob scopulofum angustumque fretum fluctus irruentes, scopulisque proximis illisi, quemdam quasi latratum referant. Hinc fingitur Scylla a pube canibus, & lupis succincta, quam in Freto Scopulum esse constat: ubi & Euripi fluxum bis die noctuque alternari scribit Strabo, Virgilius vero ter: qui & Scyllæ fabulam ita exhibet: (1)

*Dextram Scylla latus, levum implacata Carybdi
Obsidet, atque imo borathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras*

Eri-

(1) Virgilius lib. 3. *Æneid.*

2160 Orbis Sacer & Profanus

*Erigit alternos, & sidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naves in saxa trabentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema immani corpore pistrinx,
Delphinum caudas utero commissa luporum.*

Lucretius itidem Scyllanæ fabulæ assertor: (1)

*Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
Corporibus Scyllas.*

Nec minus eleganter Seneca in Medea:

*Quid? cum Siculi Virgo Pelori
Rabidos utero succincta canes
Omnes pariter soluit hiatus.*

Fuse eamdem fabulam carminibus suis
prosequitur Ovidius lib. 4. & 14.
Metamor.

XIV. Præter Oppida prædicta,
Diœcesis Rhëgina Pagos 23. seu Ca-
salia complectitur, nempe *Joppidum*,
Molaium, *Sabatellum*, *S. Stephanum*,
Alexium, *Aratum*, *Orchum*, *S. Jo-*
annem, *S. Dominicum*, *Torrettum*,
Trianum, *Pavilianum*, *Cannaum*, *So-*
peratum, *Podargenum*, *Ceratum*,

Schindilevam, *Dominitium*, *Perlupum*,
Sanctum Bingum, *Leganale*, *S. Rober-*
tum, *Molocbellum*: ex his vero ali-
quot Pagi Græcos habent colonos.
In universum autem tota hac Diœ-
cesis continentur Parœciæ 23. quarum
quatuordecim in Suburbiiis civitatis,
reliquæ in Oppidis extant; in quibus
etiam virorum Cœnobîa octo, Ec-
clesiæ 233. recensentur.

C A P U T XXXIX.

Synopsis.

I. *Rhet Rhegio Metropoli sub-*
jecta. Croton vetus Cala-
bria civitas. Varia apud
Scriptores Crotonis origo. Ejus ampli-
tudo. Arx valida. Templum Juno-
nis. Civium opes.

II. *Crotoniatarum Athleta præ-*
stantissimi, Attylus, Egon, Mîlo,
ceterique.

III. *Bello quondam fortissimi Cro-*
toniata. In delicias postea diffusi a Lo-
crensibus victi. A Pyrro Rege dimi-
dia civitas excisa. Romanis parent.
Romanorum illuc Colonia deducta.

IV. *Pythagoræ Schola Crotone flo-*
ruit. Præstantiores ejus Philosophi.

V. *Hodiernus Crotonis status.*

VI. *S. Dionysium Arcopagitan-*
pri-

(1) Lucretius lib. 5.

(2) Horatius in Medea.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2161

primum suum Episcopum Crotoniatē vocant.

VII. Cathedralis Ecclesia sacra Dei-
paræ Virginis Imagine decoratur.

VIII. Hieracium Locris successisse
ferunt. Locrorum situs & origo ex
Strabone.

IX. Locrenses bello strenui Crotonia-
tas superant. Romanis obssunt. Ad
Annibalem deficiunt. Altera civium
fessione Romani adiuti Locros capiunt.

X. Ex Locrorum ruinis Hieracium

edificatur. Ughelli lapsus de primo
Episcopo Hieracensi notatur.

XI. Ambiguus Ughelli sensus de
Episcopis Hieracensibus Græci ritus
& obedientie dilucidatur.

XII. Cathedralis Ecclesia variis SS.
Reliquiis locupletata. Diæcesis satis
cultæ. Præcipua ejus Oppida sunt,
Castrum Vetrium, olim Caulonia: Ro-
cella, Blancum, Condoiannei, Joleja,
aliaque plura. Quinque insignes Ab-
batie.

I.

Mpliore olim fue-
runt limites Rhe-
ginæ Provinciæ, e-
jusque Metropolis
longe plures Urbes
sibi obnoxias ha-
buit, ac modo obtineat. Hodie
namque in novem dumtaxat civita-
tes Episcopali Sede ornatas jura sua
expandit: sunt vero, *Croton*, *Hiera-
cium*, *Scyllacium*, *Tropea*, *Zova*,
Nicotera, *Neocastrum*, *Catacium*, &
Oppidum. *Cassanum* olim eidem Me-
tropoli paruit; nunc exemptum uni
Apostolicæ Sedi immediate obtemper-
rat. Reliquas Calabriæ Ulterioris ci-

vitates hodie excisās, inferius expo-
nemus.

Croton, quæ & *Croto* Straboni,
& *Crotona* Livio lib. 1. dicitur, &
vulgo nunc *Cotrone* appellatur, Urbs
est vetustissima quondam Magnæ
Græciæ, hodie Ulterioris Calabriæ,
in ora Maris Jonii, ad ostia Æsaris
fluvii, 7. mill. pass. a Neeto amne,
& a Calabriæ Citerioris finibus, 12.
a Strongilo in Meridiem distans. De
primo hujus civitatis conditore varia
sunt Scriptorum placita. A *Crotone*
quodam nomen accepisse, quod ibi
supra ejus tumulum Urbs fuerit ab
Hercule ædificata Ovidius dixit: (1)

*Invenit Æsarii fatalia fluminis ora,
Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotontis
Ossa tegebat humus jussaque ibi mania terra
Condidit, & nomen tumulati traxit in Urbem:*

Ast Dionysius Halicarnass. Hist. Rom.
lib. 2. ab Achæis, & quidem Dio-
mede, vel Melisso, 3. ann. 10. Olympi-
ad., quarto anno, quo Numa Ro-
mæ imperabat, excitatam commemo-
rat. Antiochus vero, quem Stra-
bo, lib. 6. laudat, ab Achæis qui-
dem post Troiæ excidium Crotonem
conditam narrat, sed Myscello Duce,
Archia ipsi auxilium ferente. Quan-
quam non tunc primum a funda-
mentis exædificatam vel it, sed potius

Pars II. Vol. III.

antiquis incolis ereptam. Strabonis
verba perspicua sunt: (2) *Reversus
igitur Myscellus (Crotonem constru-
xit, Archia auxilio, qui Syracusas
condidit, cum forte annavigasset, quo
tempore Syracusas edificare constitu-
bant. Antea sane Japyges Crotonem,
Ephoro teste, incolabant. Antequam
itaque Achivi huc adventassent, Ja-
pyges Crotonem jam incoluerant, ac
proinde oportet eam prius fuisse con-
ditam; sed postmodum vel iis ab
S s s s Ach-*

(1) Ovidius lib. 15. Metam.

(2) Strabo lib. 6.

2162 Orbis Sacer & Profanus

Achivis patria pulsus, vel una comorantibus fuisse auctam. Et vero eo amplitudinis pervenit, ut 12. mil. pass. ambitu suo occuparet; uti eam Livius describit: (1) *Urbs Crotona murum in circuitu patentem 12. millia passuum habuit ante Pyrrhi adventum in Italiam, post vastitatem eo bello factam vix pars dimidia habitabatur. Validissima Arce insuper munita, paulo post indicat: Et Arx Crotonis una parte imminens mari, altera vergente in agrum situ tantum naturali quondam munita, postea & muro cincta, qua per averfas rupes ab Dionysio Sicilia tyranno per dolum fuerat capta. Augebat Crotonis gloriam Junonis Templum, sexto dumtaxat lapide ab ipsa civitate distitum, superstitiosa Gentilium religione a vicinis populis frequentatum, cujus idem Livius meminit: Sex millia, inquit, aberat ab Urbe nobile Templum, ipsa Urbe nobilior, Lacinia Junonis, Sanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequentis silva, & proceris abjectis arboribus septus, laeta in medio pascua habuit, ubi omnis generis sacrum Deæ pasciebatur pecus sine ullo pastore, separatimque egressi cujusque generis greges nocte remeabant ad stabula, numquam insidiis ferarum, non fraude violati hominum, magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnaque inde aurea solida facta & sacrata est, inclytumque Templum divitiis etiam, non tantum sanctitate, fuit. Ac miracula aliqua affinguntur plerumque tam insignibus locis, fama est aram esse in vestibulo Templi, cujus cinerem nullus umquam moveat ventus. Civium præterea opibus, virtute, sapientia, & fortitudine adeo excelluit, ut cunctis Italiæ civitatibus aliquando præstaret. Quare Theocriti Schol. in 4. Idyll. dixit: Exceibat Croton omnes Italiæ Urbes for-*

itudine, & omnium rerum affluentia. Petronius quoque in Satyrice asserit: Crotonam esse cognovimus Urbem antiquissimam, & aliquando Italiæ primam.

II. Præ ceteris Italiæ & Græciæ Civitatibus, Croton peritissima fuit rei bellicæ: nec parvam exercendis athleticis operam dedit. In uno enim Olympico certamine victores omnes septem Crotoniæ fuerunt. Jure itaque dici visum est: *Qui Crotoniatarum postremus est, is reliquorum Græcorum primus est.* Id testatur Strabo lib. 6. Et sane ex hac Urbe Athletæ præstantissimi prodire: cumprimis Attylus Crotoniæ, cum tribus continuis Olympicis vicisset Stadio, Dolicho, & Diaulo, statuam meruit: hunc perpetua virginitate fuisse præditum, Plato lib. 8. de legibus refert. Porro Stadium, erat cursus unius tantum Stadii: Dolichus, duplex uno cursu Stadium: Diaulus, duplex & ipse Stadium, sed reflexo cursu. Istiusmodi autem cursores, qui scilicet recursum relegerent spatium, sine intermissione, tacta meta recurrendo, *Diaulodromi* dicebantur. De his plura scripserunt Pachelius, Coron. lib. 6. cap. 13. & Scaliger Poëtices lib. 1. cap. 22. ubi de Ludis. Agon athleta robustissimus, quibusdam Crotoniata videtur, aliis vero in Zacyntho Insula natus, qui taurum ferum calcibus prehensum e monte in Urbem pertractum Amaryllidi dono dedit; & 80. placentas una die solus comedit: de eo Theocritus Eidyll. 4. Præ ceteris autem athleticis, Croton Milone memorabilis fuit Pythagoræ quondam discipulo. Is corporis robore ac virium magnitudine cunctis antecelluit. In Olympico certamine bovem retento anhelitu per Stadium portavit, quem istu pugni interfecit,

uno-

(1) Livius Dec. 3. lib. 4. alias 24.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2163

unoque die integrum devoravit. Malum tenenti digitis nemo poterat extorquere: dum constitisset, nemo vestigio educere. *Fama est*, inquit Strabo, ⁽¹⁾ *columna quandoque in Philopporum contubernio laborante, Milonem subeuntem, saluos reddidisse universos, deindeque seipsum extraxisse.* Eiusdem Milonis jam senis querelam de virium suarum defectu, Cicero

ita commemorat: ⁽²⁾ *Quæ enim vox potest esse contemptior, quam Milonis Crotoniatæ? qui cum jam senex esset, athletasque se in curriculo exercentes videret, adspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansque dixisse: At hi quidem jam mortui sunt. Quod & Ovidius suis carminibus eleganter descripsit:*

. . . Fletque Milon, senior, cum spectas inanes
Illos, qui fuerant solidorum mole tororum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.

Quum autem nimia nervorum fiducia arborem in parte media hiantem diducere vellet, brachiis hinc inde constrictis, & deficiente conatu re-tentus, lupis fuit præda. Facinus Strabo prodit his verbis: ⁽³⁾ *Quo membrorum robore fretum, vitæ subversionem offendisse, baud incredibile dixerim; de qua Scriptores quidam tradidere. Ferunt igitur cum profundam densamque per silvam iter faceret, longe a tramite deviasse. Truncum, deinde ingentem, adactis cuneis, in-*

niens, insertis manibus pariter ac pedibus in scissuram ejus hiantem, ut penitus discinderet, esse conatum. Tantum autem solummodo valuisse, ut ex-lirent cunei, ligni vero partibus flatim in se coeuntibus, derelictum in ejus generis laqueo a feris devoratum fuisse. De hoc admirando Milonis interitu scribunt, Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. in extern. Aulus Gellius Noct. Attic. lib. 15. cap. 16. Athenæus lib. 10. Pausanias, & alii: quo allusit etiam Juvenalis: ⁽⁴⁾

. viribus ille
Confusus peritit admirandisque lacertis.

Crotoniata pariter fuit Phayllus, tribus Olympionicis celeberrimus, Aristophani Poætæ Acharn. pag. 381. G. 2. laudatus, victor pentathlo, hoc

est, quintuplici certamine, nimirum disco, cursu, saltu, lucta, & pugilatu. De quo Græci in Epigrammate, quod Latinum apponimus:

*Saltum ad quinque pedes quinquagintaque Phayllus
Discum ad centum egit quinque minus pedibus.*

Nempe saltavit pedes quinquaginta quinque, jecit discumpedes nonaginta quinque. Meminit quoque Aristophanes Cræbron. pag. 516. E. & fortasse illum innuit, quem asserunt

teste Eustathio in Dionys. unius navis imperatorem fuisse, quam Crotoniatæ auxiliatum miserunt Græciæ periclitanti in bello Persico. Illic Phayllus dicitur ter vicisse Pythia.

S s s 2 Fuit

(1) Strabo lib. 6.

(2) Cicero in Cat. Major. seu de Senect.

(3) Ovidius lib. 15. Metamor.

(4) Strabo lib. 6.

(5) Juvenalis Satyr. 10.

2164 Orbis Sacer & Profanus

Fuit igitur olim Croton patria Olympionicon, quorum apud Græcos, ut ait Cicero in Orat. pro Flacco, prope majus & gloriosius erat decus, quam Romæ triumphasse. Hinc vetus adagium prodiit, cujus Strabo meminit, *Crotone salubrius*: quod inde ortum esse ajunt, quia locus ipse ad salubritatem, & bonas habitudines corporis, propter athletarum multitudinem, plurimum conferat. Quod & Plinio, lib. 2. cap. 98. observatum est.

III. Quamobrem Crotoniatæ tanto robore præditi facile patriam & opum & imperii amplitudine florentem effecere: bellandi quippe arte peritissimi, & viribus præstantes cunctis finitimis Calabriae populis dominabantur. Centum Crotoniatarum millia, Duce Milone, trecenta Sybaritarum millia trucidarunt, Urbeque illorum potiti, inducitur fluvio cuncta demerserunt. Id referunt Strabo lib. 6. Diodorus Siculus, alique auctores. Dionysio Siciliae Tyranno solos Crotoniatas fortiter resistisse, Herodotus lib. 7. prodidit. Græciæ periclitanti auxilium una navi tulerunt, cui Phayllus præfuisse dicitur, vir strenuus, ter Pythiorum ludorum victor, adversus Persas. Quocirca Alexander Magnus, Plutarcho narrante, exuviarum Persicarum partem Crotonem transmisit, Multa de præclaris Reipublicæ Crotoniatarum institutis, Aristoteles in Politicis commemorat. Verum cum postea opibus & potentia tumidi, Sybaritarum in luxum dilapsi essent, eorumque Imperator purpurea veste indutus, aureo Diademate redimitus, albisque coturnis calceatus Urbem lustraret, ac cives otio & voluptatibus indulgerent, veteri disciplina exoleta, potentiam amiserunt. Et quidem quum atiquando adversus Locros Cleony-

mo Duce, centum triginta hominum millia armaissent, clade ad Sagram fluvium accepta, tanta tum fuit occisorum multitudo, inquit Strabo, ut non multo deinceps tempore perduraverint. Pyrrhi Epirotarum, Regis bello Crotone devastata, vix dimidia ejusdem pars habitata est, siquidem, ut ex Livio discimus: (1) *Urbi Croto murum in circuitu patentem 12. millia passuum habuit ante Pyrrhi adventum in Italiam, post vastitatem eo bello factam vix pars dimidia habitabatur. Flumen quod medio oppido fluxerat, extra frequentia telluris loca præterfluebat muros, procul iis, qui inhabitabantur. Itaque superioribus cladibus afflicta civitas, ubi Bellum Punicum secundum viguit, adeo jam armis virisque defecerat, ut omnis ætatis minus viginti millium civium supersessent. Eo in bello Optimates Romanis, plebs Carthagenensibus favebat, quæ immixta Brutiis, Arcem Optimatum præsidio munitam obsedit. Proditione Aristomachi civis tandem coacti Arcem, Urbemque Hannoni Carthagenensium Duci dederunt, ea tamen lege, ut Crotoniatas omnibus liceret, Locros transmigrare, id satius rati, quam una cum Brutiis hostibus in patria commorari. Rem fusius idem Livius persequitur: *Eam tum Arcem satis, ut videbatur, tutam Crotoniatum Optimates tenebant, circumfidente eam, Brutii eos etiam plebe sua; postremo Brutii, quum suis viribus inexpugnabilem viderent Arcem, coacti necessitate Hannonis auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam Brutiorum eo deduci, antiquamque frequentiam eorum recipere vastam ac desertam bellis Urbem paterentur, omnium neminem præter Aristomachum movit, morituros se affirmabant citius, quam**

(1) Livius Dec. 3. lib. 4. alias 14.

quam immissi Brutiis in alienos mores, ritus, legesque, & mox linguam verterentur. Aristomachus unus quando nec suadendo ad deditionem suis valebat, nec sicut Urbem prodiderat, locum prodenda Arcis inveniebat, transiit ad Hannonem. Locrenses brevi post legati quum permissa Hannonis Arcem intrassent, persuadent ut traduci se in Locros paterentur, nec ultima experiri vellent. Jam hoc ut sibi liceret impetraverant ab Annibale missi ad ipsum tum legatis, ita Crotona excessum est, deductique Crotoniata ad mare naves conscendunt, Locros omnis multitudo abeunt. Tandem pulsus in Italia Pœnis Crotonem Romani Coloniam deduxere, uti Livius laudatus tradit⁽¹⁾ Tempſam item, & Crotonem civium Romanorum colonia deductæ, Tempſanus ager de Brutiis captus erat, Brutii Græcos expulerant, Crotonem Græci habebant. Triumviri C. Octavius, L. Æmilius Paulus, C. Leſtorius Crotonem, Tempſam, L. Cornelius Nerula deduxerunt. Eo ex tempore Croton semper coluit Romanum Imperium; cumque Totilas Gothorum Rex magna Italiæ parte potitus, hanc Urbem obsedisset, ejus cives tamdiu in fide Imperii perſtiterunt, quoad usque Justinianus Augustus ex Græcia auxilium ipsis misit; uti Procopius narrat, lib. 3. de Bell. Goth.

IV. Non solum bellorum gloria & corporis fortitudine, verum & bonarum Artium decore Crotoniata summopere floruerunt. Ex quo enim Pythagoras Crotonem optimis legibus informavit, Philosophiæ Schola illic constituta, quam & Pythagoricam, & Italicam dixerunt, magnus inde illustrium Virorum numerus prodiiit, ut merito scripserit Strabo: Ad ejus gloriam accessit ingens Py-

thagoræorum catus. Philosophos eruditione celebres plusquam viginti Crotona natos, Jamblicus commemorat. Ex quibus Alcmaeon, Pirithi filius, & Pythagoræ auditor, primus Physicam scripsit: de quo Clemens Alexandrinus ait: ⁽²⁾ Et Alcmaeon quidem Perithoi filius, Crotoniata, primus librum scripsit de natura. Quod pariter tradunt Favorinus apud Diogenem Laërtium in Alcmacone, lib. 8. Eusebius ann. 250. U. C. & Theodoretus ferm. 1. nonnulli eum perperam confundunt cum Alcmacone Poëta Lyrico, qui lingua scripsit Dorica. Porro Alcmaeon Crotoniata Philosophiam suam erroribus deturpavit, præcipue quum Astris, hominumque animis divinitatem tribuit, si Ciceroni credimus hæc dicenti: ⁽³⁾ Crotoniata autem, Alcmaeon, qui Soli, & Lune, reliquisque Sideribus, animoque præterea divinitatem dedit, non sensit, se se mortalibus rebus immortalitatem dare. Crotoniata item fuit Hierophantes, Pythagoræ discipulus, qui de Regno scripsit, cujus sententias Stobæus recitat. Democedes itidem insignis Medicus Crotonæ ortus, filius Calliphontis, Polycratis Samii familiaris, cum inter Darii Persarum Regis captivos esset, & Darius ipse ob inversum pedem graviter ægrotaret, ita ut jam nunc septem noctes insomnis exegisset, nec a Medicis suis vel parum juvaretur, ductus in medium Democedes, ut erat vinculus, Darium penitus morbo liberavit; dein Atossa carcinoma sanavit; ab hoc tempore maximo in honore apud Regem, & Persas omnes habitus. Darii contra Græcos apparatus bellicos avertit: tandem e Perside in patriam profugus, Milonis gener evasit. Ita Herodotus lib. 3.

(1) Livius Dec. 4. lib. 4. alias 34.

(2) Clemens Alex. Strom. lib. 1.

(3) Cicero de Natur. Deor. lib. 1.

2166 Orbis Sacer & Profanus

lib. 3. & 4. itemque Ælianus var. Hist. lib. 8. cap. 18. Prætereo alios insignes Philosophos, qui Crotonem illustrarunt, quorum omnium catalogum texere hic non vacat. Illud insinuare satis sit, etiam mulieres in hac Urbe Philosophiæ ac literarum studio se totas dicasse; Jamblicus quippe tradit, præ ceteris novem Crotoniatis mulieres doctrina excelluisse. Ughellus Crotoniatis accenset Zaleucum, Philosophum & Legislatorem; ast hic Crotoniata non fuit, sed Locrensis Legislator eximius, qui agris prohibuit vinum injussu medici bibere, pœna capitis indita, teste Æliano. De eo Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. narrat, quodcum ejus filius adulterii crimine damnatus, secundum jus ab eo constitutum utroque oculo carere deberet, ac universa civitas virtuti & meritis patris crimen condonaret, ipse sibi non pepercerit; sed suo prius, dein filii oculo eruto, usum utrique videndi reliquerit: *Ita debitum supplicii modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem, & justum legislatorem partitus.*

V. Nunc Croton adhuc ampla est, & Arce valida satis munita; verum populo minus frequens, veterem splendorem penitus amisit; habitatur enim Familiis in Regio Fisco descriptis 1368. animæ vero 8000. circiter recensentur. Plures tamen illic eminent Familix insigni nobilitate præstantes. Cingitur Urbs vivis ac perspicuis fontibus, hortisque irriguis; aëris mira salubritate fruitur; solum habet fertile, felix, amœnum, & amplum, non vastis rupibus, non stagnis impeditum; sed aut campestre est, aut amœnis collibus distinctum. Cereale inaudita fecunditas ac bonitas; arva locave herbida sunt, & pascua armentorum gregum-

que pabulis accommodata. In molendis frugibus accolæ pistrinis utuntur. Hic ūmilago triticea nascitur; figlina opera non vulgaria, & vina probatissima conficiuntur. In ejus agro rubrica fabrilis, & cappares laudatissimi proveniunt. Quisquis plura de hac Urbe scire cupit, consulat Joannem Baptistam Nolam Molisi, Patritium Crotoniatam, qui de Crotonis origine, rebus gestis, virisque illustribus librum adornavit.

VI. Antiquis hisce ornamentis antea relatis, illud ceteris longe præstantius Crotoni accessit, quod vetustissima hæc Civitas primo Christiani nominis seculo Evangelicam Legem a Divo Petro Apostolorum Principe per finitimas civitates Christi præcepta promulgante, ut quidam volunt, acceperit. Alii vero tradunt, Crotoniatis a Sancto Dionysio Areopagita illuc transeunte Christianam Religionem edoctos. Constantis quippe apud eos populos fama est, Dionysium, cum Romam proficisceretur, Crotonem divertisse, & Crotoniatis Christianis præceptis imbuisse. Quamobrem Crotoniatis fidem facturi poteris, Dionysium suum fuisse primum Episcopum, Sacellum in Cathedrali Basilica ejus nomini dicarunt, ubi Deiparæ Virginis Sacram. Imaginem, ad vivum depictam, quam ille ex Oriente secum detulerat, atque in amoris pignus Crotoniatis dono dederat, summa religione collocarunt; eundemque Dionysium Divum suum Tutelarem delegerunt. Propterea ejus Simulachrum in Cathedra sedens, & civitatem manibus gestans, nobile esse voluerunt Crotonis Insigne, hac epigraphæ illi apposita: *Sun signum, & Presul Dionysius Episcopus Crotonis.* Hæc constans est Crotoniatum traditio a majoribus suis ad eos derivata: oportet tamen, Dionysium haud longo tem-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2167

tempore hac in Urbe commoratum; sed confirmatis Fidelibus, quos ibi Christo pepererat, eisdemque Pastore relicto, in Gallias commigrasse, ubi & gloriosum subiit Martyrium. Nec mirum esse debet, cum prius Athenarum, dein Crotonis, postremo Parisiorum fuisse Episcopum; cum nascente tunc Ecclesia Apostoli, eorumque Discipuli, non semper uni Civitati sedem suam fixam haberent, sed ex una in aliam transirent, quo commodius Evangelium in omnes Terræ partes ac Regiones propagarent. Ex Crotoniatum traditione hæcenus sum loquutus, fide hujusmodi rerum penes ipsos relicta. Illud certum est, ad seculum usque sextum desiderari nomina Episcoporum hujus civitatis. Primus, qui deinceps occurrit est Flavianus, quem Ughellus asserit vixisse sub Vigilio Papa, anno 537. In Conciliorum Actis nulus alter Crotonis Antistitum deprehenditur ante Theodosium: is quippe interfuit. Concilio Lateranensi, anno 649. sub Martino I. celebrato.

VII. Cathedralis Basilica Deiparæ Virgini in Cælum Assumptæ est dicata; sub cuius, & Sanctorum Dionysii Sociorumque Martyrum tutela Croton quiescit. In ea ejusdem Beatissimæ Dei genitricis Imago, miraculis coruscans aservatur, inter columnas dicta, quam a Divo Luca Evangelista depictam ferunt, illucque, ut diximus, a S. Dionysio Areopagita adportatam. Ibi divinis officiis dant operam novem & decem Canonici, ex quibus sex Dignitate fulgent, nempe Archidiaconus, Diaconus, Cantor, Archipresbyter, cui etiam onus Pœnitentiarii incumbit, & Thesaurarius; præterea huic Basilicæ intersunt duodecim Capellani Presbyteri, totidem Clerici Seminarii, alique inferiorum graduum Clerici extra Seminarium degentes.

Ipsa Civitas in duodecim olim Parœcias distributa erat, hodie vix quinque continet; singuli vero illarum Pastores ex Cathedrali Sacramenta propriis subditis administrant. Duo tantum intra moenia reperiuntur Cœnobîa, alterum Virorum, alterum vero Monialium; & unicum Xenodochium pro infirmis curandis. Diœcesis angustissima est, uno fere constans oppido, pago, & 25. tuguriis. Prope & extra Urbem tria sunt Religiosorum Cœnobîa, quatuor Laicorum Sodalitîa, totidemque Oratoria. In oppido *Papanichia* dicto præter Latinorum Ecclesiam, cui Latinus Presbyter præest, adest altera Græcorum, in qua ejusdem Gentis Sacerdos Græcorum more ac ritu, ad hanc usque diem sacra facit.

VIII. *Hieracium*, vernaculo incolarum sermone, *Gieraci* dictum, civitas est Calabriae Ulterioris, edito, saluberrimoque, ac natura munissimò loco sita, inter duos ampes Meritum, & Rovitum, a Freto Siculo 4. mill. pass. distans. A viso accipitris augurio, dum conderetur, nomen habuisse volunt. Marchionatus titulo insignis est. Locris, vetustissima Calabriae civitate successisse, atque ex ejus ruinis eam crevisse tradunt. Quare hic locus posulat, ut de Locrorum origine, ac situ nonnulla dicamus. *Locri* insignis quondam fuit Magnæ Græciæ civitas, quam aliqui asserunt conditam ab iis Locris, qui Ajacem Oileum ad Troiam secuti sunt; qua de re legendus est Servius in illud Virgilii carmen, *Æneid.* lib. 3.

Hic & Nartii posuerunt mania Locri.

Quidam vero a Locrensisbus Ozolis, Duce Evante, ædificatam referunt. Ii porro Locri discriminis gratia *Epizephyrii* dicebantur, quod supra *Zephy-*

2168 Orbis Sacer & Profanus

phyrum Promontorium siti essent. Urbs eorum erat ampla Brutiorum, antea prope Zephyrium Promontorium, postea ad montem Esopim. translata, 3. pass. mill. ab ora Maris Jonii diffusa. Ejus velut splendida, ac potentis Civitatis veteres me-

minere, præsertim Strabo, Livius, Trago, Pomponius Mela, postea referendi, & Silius Italicus lib. XI. ubi eas recensens Urbes, quæ in secundo Bello Punico, post Cannensem cladem ad Annibalem defece-
runt, de Locris hæc habet: (1)

*Id etiam Locros habuit furor, ora vadosi
Littoris, Argivos, maior quam Græcia muros
Servat, & Jonio laitur curvata profundo
Letas res Lybia, & fortunam in morte secuta,
Juvavit pavitans Tyrio sua prælia Marti.*

Locris celebre quondam fuisse Templum Proserpinæ, refert Livius: (2) *Q. Minusio*, inquit injunctum, ut in Brutis idem de conjurationibus quæ-
siones, quas Prætor cum fide curaque excrevisset, perficeret, & eos quos sacilegii compertos in vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad suppli-
cium, quæque sublata ex Delubro Proserpinæ essent, reponenda causa pia-
culi servaret. De Urbis hujus situ & origine Strabo ita scribit: (3) *Post*
Herculeum, Locri agri Promontorium offertur, quod Zephyrium appellatur, portum habens venientibus ab Occasu
ventis commodum, qua ex causa & nomen assequitur. Deinceps Locri Epi-
zephyrii, Urbis insignis. Quoniam e-
Locris Crisæum habitantibus sinu, Coloni huc profecti sunt, Evante du-
lore, paulo post conditam Crotonem atque Syracusas. Qua in re fallitur
Ephorus, eos ab Locris Oponitiis descen-
disse dicens, triennio aut quadriennio cum Zephyrium incoherent. Postmo-
dum Urbem transfulerunt, opem fe-
rentibus Syracusanis una cum iis, apud quos est Lacus Lucrinus, ubi Locri
in expeditionem profecti fuerant. Nam e Rhegio usque Locros DC. intersunt
stadia. Situm est autem Oppidum in
quodam montis supercilio quod Esopis

vocatur. Quam impie in Locros se-
gesserit Dionysius Tyrannus, mox
exponit. *At* Dionysius egestus e Sy-
racusis flagitiosissime omnium abusus
est, quippe ornatis sponsalibus puellas,
cubicula & thalamos irrumpens, vi-
tilabat. Formosas vero & maturas vi-
ro virgines in unum congregabat, de-
hinc dimissas integris aliis columbas in
convivio, illas nudas in circuitu quæ-
ritare & captare videbas. Nonnullas-
que sandalia soluta calciantes, partim
superne, partim infime sceleri dice-
bat, dedecoris causa. De quibus pæ-
nas dedit postmodum, cum recupera-
turus imperium rursus in Siciliam re-
gressus esset. Locri enim cæso Diony-
sii præsidio, primum quidem in liber-
tatem se se vendicarunt; dehinc uxorem
illius ac liberos in potestatem suam
redegerunt. Erant autem filia quidem
duæ, filius unus minor natu, sed jam
ad adolescentiam perveniens. *Alter*
enim Apollocrates nomine una cum
patre in expeditionem comes reverso-
nis in Regnum causa, profectus fue-
rat. Cum autem Dionysius pariter ac
pro eo Tarentini multis eos fatigaret
precibus, ut corpora redderent, redem-
ptione, quæcumque collibisset, acce-
pta, nullo pacto restituerunt; at obsi-
dionis incommoda, agrorumque popu-
latis-

(1) Silius lib. 11.

(2) Livius Dec. 4. lib. 1.

(3) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2169

*lationem potius tolerarunt, iracundiam
furoremque omnem in filias evomue-
runt, eas namque passim conflupratas
demum strangularunt, corpora deinde
concremarunt, ossaque cum molendo as-
trivissent, in mare dissipaverunt. Hæc
quidem in vindictam scelestorum fa-
cinorum, quæ Dionysius Locris pa-
traverat, præsertim in constuprandis
ipsorum puellis, Locrenses egerunt.
Ceterum eisdem optimis institutis
rexisset rempublicam, laudatus Stra-
bo commemorat: *Eos autem, inquit,
primo legibus scriptis usus esse opinio
est, & plurimum temporis rempubli-
cam optimis rexisse institutis. Zaleu-
cum Locrensem leges a Cretensibus,
Spartanis, & Atheniensibus mutua-
tas civibus suis dedisse, Ephorus a
Strabone laudatus narrat: Ephorus,
inquit, de scribendis Locrorum legi-
bus memoriam faciens, quas ex Cre-
tensibus, & Spartanis, & Arcopagi-
tarum institutis, Zaleucus conscripsit,
ait; illud in primis novum induxisse
Zaleucum, ut cum pristinae leges de-
finiendarum condemnationum in singu-
lis delictis modum iudicibus ipsis con-
cederent, ille per leges ipsas termina-
vit. Locros opibus, ac Literarum,
studiis quondam floruisse, testatur
Plato in Timæo lib. 1.**

IX. Quantum vero animi forti-
tudine Locrenses excellerent, bellum
adversus Crotoniatis ab ipsis gestum
declarat. Nam a Crotoniatis bello
appetiti, licet iis longe inferiores
numero essent, tanto tamen animi
robore prælium commiserunt, ut in-
signi victoria Crotoniatis debellarent.
Id fusius refert Pompejus Trogus
lib. 20. Contra Romanos, cum qui-
bus post Tarentinum bellum inierant
societatem, arma sumpserunt. Si-
quidem furente secundo bello Puni-
co, cum Appius Claudius per quam-
Pars II. Vol. III.

dam simulationem Provinciæ circum-
eundæ, Messanam raptim Romano-
rum exercitu ducto, æstu secundo
Locros trajecisset, Locrenses portas
Romanis clausurunt. ⁽¹⁾ Sollicitati
dein a Brutiis ad Pœnos defecerunt,
tradita illis Urbe, pulsoque Roma-
norum præsidio, qui illic aderat.
Locrensis jussu Annibalis tum-
data pax, ut legibus suis liberi vi-
verent, Urbs pariter & portus in-
potestate Locrensi esset, Societas
co jure staret, ut Pœnus Locrensem,
Locrensisque Pœnum pace & bello
juvaret. ⁽²⁾ Ea tamen Locrorum ad
Pœnos defectio non omnes Locren-
ses auctores habuit: imo cum qui-
busdam viris principibus summopere
displicuisset, coacti ii fuerunt patria
excedere. Quæ res causa fuit, ut
postea civitas ad Romanos rediret,
nec difficili tamen, quin potius le-
vissimo negotio. Quo pacto id con-
tingerit, Livius, ex cujus Historia hæc
haulimus, ita narrat: ⁽³⁾ Latrocinii
magis, quam justo bello in Brutiis ge-
rebantur res, principio a Numidis
facto, & Brutiis non societate magis
Punica, quam suoapte ingenio congru-
entibus in eum morem, postremo Ro-
mani quoque milites jam contagione
quadam raptò gaudentes, quantum
per Duces licebat, excursionses in
hostium agros fecere. Ab iis egressi
quidam Urbe Locrenses circumventi,
Rhegiumque abstracti fuerant, in eo
captivorum numero fabri quidam
fuere, assueti forte apud Pœnos mer-
cede opus in Arce Locrorum facere:
ii cogniti a Locrensi Principibus,
qui exulabant Rhegii, pulsati ab ad-
versa factione, quæ Annibali Locros
tradiderat, Rhegium se contulerant.
Quum cetera percunctantibus, ut
mos est iis, qui diu absunt, quæ do-
mi agerentur, simul cupiditate ini-
T t t t mi-

(1) Livius Dec. 3. lib. 3. alias 23.

(2) Ibid. lib. 4. alias 24.

(3) Ibid. lib. 9. alias 29.

micos ulciscendi arderent, redemptis extemplo iis remisisset quum ordinem agendæ rei composuissent, signa quoque, quæ procul edita observarent, ipsi ad Scipionem Syracusæ profecti, apud quem pars exulum erat, referentes sibi promissæ captivorum, quum spem ab effectu haud abhorrentem Consuli fecissent, Tribuni militum cum iis M. Sergius, & P. Matienus missi, iussique tria milia militum Locros ducere, & Q. Pleminio Proprætori scriptum ut rei agendæ adesset. Profecti ab Rhegio scalas ad dictam altitudinem Arcis fabricatas portantes, media ferme nocte ex eo loco, unde convenerat, signum dedere proditoribus Arcis, qui parati, intenti & ipsi scalas ad idipsum factas quum demississent, pluribusque simul locis scandentes accepissent, priusquam clamor oriretur, in vigiles Pœnorum, ut in nullo metu sopitos, impetus est factus, quorum gemitus primo morientium exauditus, deinde subita consternatio ex somno, & tumultus, quum causa ignoraretur, postremo certiores aliis excitantibus alios, jam pro se quisque ad arma vocabat, hostes in arce esse, & cædi vigiles, oppressique forent Romani nequaquam numero pares, ni clamor ab iis, qui extra Urbem erant, sublati, incertum unde accidisset, omnia vana augente nocturno tumultu fecisset. Itaque velut plena jam hostium arce territi Pœni, omisso certamine, in alteram Arcem (duæ sunt haud multum inter se distantes) confugiunt: Oppidani Urbem habebant, victoribus præmium in medio positam; ex Arcibus duabus præliis quotidie levibus certabatur. Q. Pleminius Romano, Amilcar Punico præsidio præerat, & accersentes ex propinquis locis subsidia, copias augebant; ipse postremo veniebat Annibal, nec su-

stinuissent Romani, nisi Locrensiū multitudo exacerbata superbia, atque avaritia Pœnorum ad Romanos inclinasset. Adventu Scipionis e Sicilia Locros properantis res Romana firmata est; Annibal ab obsidione Urbis, Pœni ab altera recesserunt Arce. Scipio vocatos ad concionem Locrenses graviter ob defectionem, inculpavit, de auctoribus supplicium sumpsit, bonaque eorum principibus alterius factionis ob egregiam fidem adversus Romanos concessit, publice nec dare, nec eripere se quicquam Locrensis dixit, Romam mitterent legatos, quam Senatus censuisset, eam fortunam habituros; illud satis scire, etsi male de Populo Romano meriti essent, in meliore statu sub iratis Romanis futuros, quam sub amicis Carthaginensibus fuerunt. Missi itaque Romam Locrensiū legati, quibus auditis, Senatus Prætorem Locros, una cum legatis remisit: Prætorem vero summa aequitate usus, Locrensiū concione habita, iis libertatem legesque suas Populum Romanum Senatūque restituere dixit. Tranquilla deinceps Locrensiū civitas sub Romanorum Imperio diu stetit, donec sui excidium passa est. Nunc tantum ejus rudera supersunt eo loco, qui Leandro *Palepolis*, idest. vetus civitas dicitur.

X. Ex Locrorum itaque ruinis Hieracium ædificatum est, vix inde mille passibus distans. Mille & triginta Familiis habitatur in Regii Fisci Codice descriptis. Plurimis affluit bonis: illic namque nobilia sunt figlina opera, sericum, oleumque optimum proveniunt; legitur manna, nascuntur cappares, reuponticum, gossypium, sesama: excidunt lapides molares, magnesia, silex cotes, & rubrica fabrilis. Episcopus Sede ornata est hæc civitas, cujus exordium Ughellus ab ann. 330.

re-

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2171

repetit ⁽¹⁾, ejusque primum Episcopum afferit, fuisse Basilium circa annum 330. quem adfuisse ait Concilio Chalcedonenſi ſub Leone I. enormi ſane Chronologiæ lapſu; a quo errorem pariter hauſit Auguſtinus Alberti in libro, quem Italice inſcripſit, *Idea Generale delle Cathedrali dell' Europa*, edito Taurini, ann. 1718. pag. 135. Nam Chalcedonenſe Concilium Oecumenicum ſub Leone Magno celebratum fuit anno 451. Nec Baſilius ille qui ipſi interfuit Hieracenſis inſcribitur. Si de Locrenſi ſermo eſſet, utique verum eſt Episcopatum eſſe antiquiſſimum, cujus mentio eſt obvia apud S. Gregorium Magnum lib. 6. epiſt. 38. & lib. 7. Indict. 2. epiſtol. 47. quæ loca citant Carolus a S. Paulo in *Provincia Calabria*, & Lucas Holſtenius ibidem in notis. *Crefens*, ſeu *Crefcentius Locrenſis Episcopus* interfuit Concilio Lateranenſi ſub Martino I. anno 649. in Notitia Leonis Sapientis ſub Rhegenſi Locri nominantur, neutiquam Hieracium. Nilus item Doxapatris Hieracii nihil prorfus meminit. Quamobrem arbitror, Hieracenſem Episcopatum non antevertere ſeculum duodecimum, nec ipſi unitum fuiſſe Locrenſem, ſed potius Locris jam exciſis, Sedem Episcopatus Hieracium Urbem proximam fuiſſe tranſlatam. Primus enim Hieracenſium Antiſtitum, cujus memoria eſt obvia, fuit Leontius a Clero electus, atque a Cœleſtino II. Papa confirmatus anno 1138. Eccleſias Sanctorum Philippi, & Hieronymi condidit: ejus atque Rogerii Comitſ Imagines in Cathedrali Eccleſia viſuntur.

XI. Neſcio quid ſibi velit Ughellus, dum Tom. IX. col. 544. ſcribit: *Episcopatus Hieracenſis Græci quondam ritus & obedientiæ fuit*

uſque ad annum Domin. 1467. quo abdicatis Græcorum ritibus Romanæ Eccleſiæ ceremonias cepit, procurante id Athanaſio Calcopilo Conſtantinopolitano hujus Sedis Episcopo, qui cum aliis Græcis Concilio Florentino adfuerat. Si enim de obedientia ante hoc tempus a Hieracenſi Eccleſiâ Græcorum Patriarchæ exhibitâ ſermo ſit, falſum omnino eſt, cum jam a ſeculo undecimo, ac deinceps Græcorum Imperator & Patriarcha nihil juris ac dominii in Calabria civitates & loca obtinerent. Imo vero Romanus Pontifex plena ac libera poteſtate Hieracenſi Eccleſiæ imperabat; idque exemplis ab ipſo Ughello relatis col. 547. & ſeqq. perſpicuum eſt. Siquidem Cœleſtinus II. Leontii Episcopi anno 1138. Alexander III. Euſtaſii Episcopi ann. 1178. electiones confirmarunt: Innocentius IV. circa annum 1253. Bartolulphum Græcum, Monachum Monasterii de Gala Meſſanenſis Dioceſis, Ordinis Sancti Baſilii, Græcorum violentia in hanc Eccleſiam intruſum, ſede deturbavit, ejusque loco delegit M. Leonem Hieracenſis Baſilicæ Archidiaconum. Alexander IV. anno 1260. Paulum Leoni vita ſuncto Episcopum ſuffecit: Martinus IV. anno 1279. Jacobum hujus nominis primum, Abbatem S. Philareti Ordinis Divi Baſilii Hieracii Antiſtitem declaravit: Clemens V. anno 1312. Joannem Tirſeum, Abbatem S. Philippi, Ordinis Divi Baſilii, Episcopum a Clero electum confirmavit: Clemens VI. anno 1342. rejectâ electione Andreæ Primicerii a Capitulo celebratâ, Nicolaum Episcopum Bovenſem ad hanc Eccleſiam tranſtulit: idem Clemens VI. Nicolao eodem anno e vivis erepto, Barlahamum S. Baſilii Monachum Episcopum creavit; quo pariter mortuo,

T t t t 2

(1) Ughellus Tom. IX. col. 544. & 546.

2172 Orbis Sacer & Profanus

tuo, anno 1348. Fr. Simeonem Constantinopolitanum, ejusdem Basiliani Ordinis Monachum, Episcopum instituit. Urbanus Quintus ann. 1366. Nicolsum Mele Episcopum confirmavit: Bonifacius IX. anno 1382. Jacobum Episcopum elegit: cui vita functo Angelum de Tufo, ann. 1400. successorem dedit. Nusquam igitur Hieracenses Episcopi, etiam primæva sui institutione, Græcorum Patriarchæ obedientiam præstiterunt. At vero si de Græcorum Ritu dumtaxat Ughellus sit loquutus, nihil abnucrium illum in Hieracensi Ecclesia viguisse, cum seculis XII. XIII. & XIV. plerique Hieracensium Antistitem Græci homines fuerint, ex Ordine Sancti Basilii assumpti. Ritu tamen Catholico eos Sacra administrasse oportet; siquidem Romani Pontifices eos nequaquam Episcopos creassent, aut confirmassent, nisi Catholici fuissent, ac Ritu Catholico Sacra munia peregissent. Verum cum, jam in ceteris Calabriae locis Latinus Ritus vigeret, Athanasius Calceophilus, licet Constantinopoli natus, & Abbas Græcorum Monachorum esset, creatus postea anno 1461. Hieracensis Episcopus, ut Ecclesiam suam Latinæ, etiam quo ad cæremonias sacras omnino conformem redderet, sublato Græco Ritu, Latinum amplecti voluit, quem hodieque custodit. Hunc Athanasium interfuisse Concilio Florentino, Ughellus affirmat: verumtamen in Catalogo Patrum Græcorum, qui Decreto Unionis subscripserunt, unus tantum, Athanasius nomine obvius est; neque is vocatur *Abbas Sanctæ Mariæ de Patiro & de Arca*, uti est apud Ughellum: sed in Actis Concilii ab Horatio Justiniano ex Codice Vaticano descriptis, (1) sic legitur: *Athanasius Abbas Monasterii circumsp-*

eli subscripti. In Actis autem ejusdem Concilii Florentini, e Græco in Latinum traductis, Interpretæ Bartholomæo Abrahamo Cretensi, Præfule Arienti, apud Lodovicum Bail Tom. I. Concil. pag. 592. sic legitur: *Ego Athanasius olim Abbas Circumspecte subscripti*: Nisi forte, Athanasius ille ab Ughello laudatus, post Concilium Florentinum Monasterio Sanctæ Mariæ de Patiro & de Arca Abbas fuerit præfectus. A prima sui origine ad hanc usque diem Hieracensis Antistes Suffraganeus est Rhegini Archiepiscopi.

XII. Basilica Cathedralis Hieracensis Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ titulo, ac multis Sanctorum Reliquiis est decorata; nempe Crucis Dominicæ Ligno, Beatissimæ Virginis Mariæ Veste; Sanctorum Thomæ, & Simonis Apostolorum; Stephani Protomartyris, Gervasii, Felicis, & Hippolyti Martyrum, Petronillæ, Agathæ, Julitiæ, & Mariæ Egyptiæ Ossibus, nec non portione Capitis Divi Joannis Baptistæ ditatur. Frequens ibi Clerus divina Officia celebrat; nimirum viginti quatuor Canonici, quorum octo dignitate eminent, videlicet Archipresbyter, Archidiaconus, Primicerius, Decanus, Protonotarius, Thesaurarius, Cantor, & Magister Cæremoniarum: quadraginta insuper alii Presbyteri, & Clerici Seminarii Alumni duodecim, qui sacris interserviunt. Præter Cathedralem Ecclesiam, in civitate & Suburbiiis duodecim Parœciæ enumerantur, duo Virorum Cœnobii, totidem Sanctimonialium Ordinis S. Basilii, unicum Xenodochium, & decem Laicorum Sodalitia. Diœcesis Hieracensis patet in longitudinem 40. fere passuum millia, Lunæ corniculatæ formam referens; ad Orientem enim in Jonium Ma-

(1) Concil. Flor. Par. II. Coll. 22. pag. 321.

Pars II. Lib. IV. Cap. XXXIX. 2173

Mare fleatitur, ubi & Sinus Hieracenſis; ab Occidente Apenninos habet montes; a Meridie ad Turrin. Brutianam porrigitur; a Septemtrione Caſtro Vetrio terminatur. Hinc fit ab ipſa Urbe totam ejus Dioceſim conſpicere. Oppidis, Caſtris, Pagisque frequentatur haud ignobilibus. Præcipuum ex iis eſt *Caſtrum Vetrium*, olim *Caulum*, ſeu *Caulon* dictum, quod Plinius lib. 3. cap. 10. in prima Italiæ fronte apud Locros collocat; de quo Virgilius lib. 3. *Æneid*.

Cauloniſque arces, & naufragum Scylacæum.

Quamquam ibi Poëta non tam de Oppido ipſo, quam de ejus Promontorio loqui videtur. Pomponio Melæ, & Straboni *Caulonia* dicitur; Urbs quondam antiquiſſima, ab Archivis condita: de cujus origine Strabo hæc tradit: (1) *Post Sagram Caulonia extat, prius Aulon, quaſi Vallonia, a vicina convalle nominata, ab Achivis edificata, nunc autem vacua eſt. Qui enim eam habitabant, e Sicilia a Barbaris ejeſti, illam edificare Cauloniam. Bello Annibalis ingnis fuit, de qua Livius ita refert: (2) Oſto millia hominum, pars maxima ab Agatirna, ſicut antea dictum eſt, ex Sicilia traduſta, rapto vivere hominum affectorum, additi erant Brutiorum indidem perſugæ, & audacia, & audendi omnia neceſſitatibus pares. Hanc manum ad Brutium agrum primum depopulandum duci juſſit, nempe Fabius Maximus Conſul, inde ad Cauloniam Urbem oppugnandam. Imperata non impigre ſolum, ſed etiam avide executi, direptis fugatiſque cultoribus agri, ſumma vi Urbem oppugnabant. Verum adventu Annibalis territos oppugnatores ab Urbe ſeceſſiſſe, inferius narrat: In Brutii interim Cauloniæ oppugnatores ſub ad-*

ventum Annibalis, ne opprimerentur, in tumultum a præſenti impetu tu-
tum, ad cetera inopem ſe recepere. Hos tamen continuo ab Annibale in tumulto circumdatus, in deditionem fuiſſe acceptos, poſtea ſubdit: *Annibal iis qui Cauloniam obſidebant in deditionem acceptis.* Eo bello Punico, Cauloniam, quod Annibalis partes ſequuta fuerit, poſtmodum a Romanis male habitam exiſtimo: nam Strabo ſua ætate vacuam fuiſſe affirmat. Nunc veteri vocabulo in Caſtrum Vetrium mutato, inſigne eſt Oppidum: Eccleſiam habet Collegiatam, novem Parœcias, tria Virorum Cœnobia, unum Sanſimonialium, Commendam Equitum S. Joannis Jeruſolymitani, & oſto Beneficia ſimplicia. Hic in Templo Divo Hilarioni Sacro ejus Brachium aſſervatur. Alterum Oppidum eſt *Rocella*, ubi Mare Coralliſerum. Tertium Oppidum vocatur *Blancum*, cum Caſali *Caſignani*, duabus Parœciis, totidem Abbatiis, & Clero numeroſo illuſtre: hic vinum album & auſterum, bonitate mirificum naſcitur. Quartum Oppidum *Condojanæ* appellatur, cum Caſali *Cimine* puncupato, Marchionatus titulo gaudens, ubi tres Parœciæ, & duo Religioſorum Cœnobia extant. Hanc eſſe *Uriam* ab Idomenio conditam quidam ſuſpiciantur, ab altera ejusdem nominis Japygiæ civitate, inter Brundisium & Tarentum, cujus meminit Strabo lib. 6. diſtinctam: nam Varro & alii *Uriam* commemorant, Magnæ Græciæ oppidum, apud oram Calabriæ Ulterioris, in territorio Locrenſi. Quintum oppidum *Joſiſa* dicitur, nobiliſſimæ Gentis Caracciolæ Marchionatus, ubi duæ ſunt Parœciæ, & unum Virorum Cœnobium. Sextum oppidum *Agnopterea* appellatum, cum Caſalibus Maronis, Sancti Joannis,

(1) Strabo lib. 6.

(2) Livius Dec. 3. lib. 7. alias 17.

2174 Orbis Sacer & Profanus

dis, Mamole, Agnane, & Siderni, duas Paroecias, & unum Virorum Cœnobium, pluraque Beneficia simplicia continet. Septimum est Crepacordium, cum Casali Sanctæ Agathæ. Octavum oppidum *Bovalina* vocatur, ubi tres Paroeciæ, & unicum Virorum Cœnobium: hic aer saluberrimus est, vinum optimum, legitur, manna, nascitur gypsum, & rubrica fabrilis, & athlapis, proveniunt tubera, nascuntur cappares, fit gassygium & sesama, perpulchra, quoque occurrunt pabula, herbarumque medicarum sponte nascentium, ingens adest copia. Sex insuper Pagi Hjeracensi subsunt civitati, nempe *Ardarium*, *S. Nicolai*, *Bombilium*, *Canolum*, *Parileola*, & *Antonimina*. In universum autem hæc Diœcesis complectitur Oppida & Castra fere 30. Parochiales Ecclesias 45. Laicorum Sodalitia 60. Abbatis insignes quinque in commendam da-

ri solitas, nempe S. Philippi de Argiro: S. Nicomedis Mamolæ, Ordinis Divi Basilii, quam Monachi Græci possident, Græco ritu utentes: S. Nicolai de Butramo, S. Mariæ de Piliano, & S. Mariæ de Cannis, Sacello Præsepis S. Mariæ de Urbe annexam: quartam S. Nicolai de Prato: quintam S. Mariæ de Populo: Virorum Cœnobia diverforum Ordinum 12. Sanctimonialium vero unum. Ager Hjeracensis multis affluit bonis, vino præsertim, frugibus, & pascuis. A Leucopetra ad Conitannem usque in montibus & vallibus passim vagantur, & capiuntur apri, cervi, capræ, meles, sciuri, lutres, martes, lince, istrices, lepores, herinacii, & testudines terrestres: gignuntur & cappares, vitex, oleander, terebinthus, tamarix, lentiscus, siliqua silvestris, aliaque plurima proveniunt bona.

C A P U T XL.

Synopsis.

- I. **R**eliquæ Urbes Reginæ Provincie. Scyllacium ejusque initia, situs.
- II. A Dionysio Tyranno, dein a Romanis captum. Roberto Normanno se dedit. Cassiodorus ejus civis.
- III. Scyllacii Ecclesia antiqua est. Ughelli Catalogus in primis illius Episcopi corrigitur. A Græcis multo tempore occupata, dein Latinis redita.
- IV. Cathedralis Ecclesia & Diœcesis Scyllacensis.
- V. Tropæa Urbs unde sic appellata. Aliqui putant esse Herculis Por-

tum. Illius Episcopi olim Græci, postea Latini. Cathedralis Ecclesia.

VI. Diœcesis Tropæensis in duas partes distracta. Nobiliora illius loca recensentur.

VII. Bova parva Calabria civitas Episcopalis. Ejus Clerus olim Græco, nunc Latino ritu utitur.

VIII. Diœcesis Bovenfis Oppida. In illi Peripolis patria Praxitelis Sculptoris præstantissimi.

IX. Nicotera quibusdam vetus Medama creditur, aliis diversa. Urbs antiqua est Episcopalis.

X. Neocastrum civitas Episcopalis

Ca-

Calabria. Diœcesis ampla pluribus constat Oppidis & Pagis.

XI. Catacium nobilis Calabriae civitas. Quo tempore ibi erecta Sedes Episcopatus. A quo dedicata sit Cathedralis Ecclesia.

XII. Taberna illustre Diœcesis Catacenſis Oppidum. Numquam Episcopatus Sede donatum fuit.

XIII. Abbatia S. Mariae de Pefaca, & reliqua ejusdem Diœcesis loca.

XIV. Oppidum Urbis Calabriae seculo XIII. Episcopatus Sedem obtinuit. Ejus Diœcesis a Latinis & Graecis ha-

bitatur. Terra nova nobile ejus Oppidum. Haec civitas, ut & praecedentes Rhegio Metropoli sunt obnoxiae.

XV. Cassanum Urbis quondam Rhegio Metropoli subiecta, nunc sui juris facta. Vetus Cosa Thuriarum creditur. Quae de Cosa Colonia offert Ughellus, non de hac, sed de Etrusca intellicantur. Quisnam primus illius Episcopus. Diœcesis Latinis & Graecis Oppidis coalescit.

XVI. Urbes Calabriae quondam Episcopales, nunc excisae: Carina, Muranum, Orestis.

I. Eliquæ supersunt Calabriae Ulterioris civitates Rhegio Metrop. obnoxiae nunc perlustrandæ; nimirum Scyllacium, Tropæa, Bova, Nicotera, Neocastrum, Catacium, & Oppidum.

Scyllacium, Urbs olim Brutiorum, nunc Calabriae Ulterioris, in ora Maris Jonii & Sinus Scyllacii sita fuit, fere 4. pass. mill. ab ora ejusdem Maris Jonii, 15. a Mari Tyrreno in Ortum, 75. a Rhegio in Boream, 45. a Locris distans, Consentiam versus 36. circiter, juxta, amnem vulgo *Favelone* dictum. Leander in Descript. Italiae, pag. mihi 195. col. 2. Morelius in suo Dict. & alii observant, hujusce civitatis nomen varie ab Auctoribus describi, nempe a Strabone lib. 6. & Ptolemaeo lib. 13. cap. 1. *Syllacium*; a Plinio *Syllaceum*; ab aliis vero *Scylletium* appellari. Ceterum in Strabonis Geographiconum Libris, juxta Guarini Veronensis, Gregorii Tiphernatis, & Conradi Heresbachii interpretationem, lib. 6. pag. 18. reperio, ante Strabonis aetatem *Scylletium* fuisse nuncupatum; postea ve-

ro *Scyllacium* dictum. Vetus Scyllacium in Promontorio, quod *Scylleum* nominant, hodie *Capo di Volpe* nonnullis, Leandro autem *Capo di Squillacci* dicitur, olim fuerat conditum; ast novum *Scyllacium* in altero monte positum est, & vulgo *Syvallacci* nominatur. De primis ejus Auctoribus diversa sunt Scriptorum placita: nam Strabo a Menestheo ejusque sociis Atheniensibus hanc Urbem fuisse ædificatam existimat: (1) *Post hanc* (scilicet Cauloniam) *est Scylletium, Atheniensium colonia, eorum qui Menesthei comites fuere hoc tempore Scyllacium vocatur*. Alii Æneam ejus conditorem faciunt, atque hujus sententiae patronum laudant Cassiodorus, sed falluntur; siquidem Cassiodorus, non Æneam, sed Ulyssæm Scyllacii auctorem fuisse affirmat: (2) *Scyllacium*, inquit, *prima Urbium Brutiorum, quam Troia destruxit Ulysses creditur condidisse*. Tum deinde civitatis, in qua ipse natus erat, situm & commodam describit: „Civitas supra Sinum Hadriaticum constituta, in modum botronis pendet in collibus, non quod difficili ascensione turgescat, sed ut voluptuose campos virentes, & cæ-

(1) Strabo lib. 6.

(2) Cassiodorus Variar. lib. 12. Epist. 15.

2176 Orbis Sacer & Profanus

„ rula maris terga respiciat. Hæc
 „ nascentem Solem ab ipsis cunabulis
 „ intuetur, ubi ventura dies non
 „ præmittit auroram, sed mox ut
 „ oriri cœperit lampadem suam vi-
 „ brans fulgor ostendit. Gaudentem
 „ respicit Phœbum, propria illic lu-
 „ minis claritate resplendet, ut ipsa
 „ magis Solis putetur esse patria,
 „ Rhodi opinione superata. Fruitur
 „ luce perspicua, æris quoque tem-
 „ perie donata, apricas hiemes, re-
 „ frigeratas sentit æstates: & sine ali-
 „ quo mœnore transigitur, ubi inse-
 „ sta tempora non timentur. Hinc
 „ & homo sensu liberior est, quia
 „ temperies cuncta moderatur. Pa-
 „ tria siquidem fervens leves efficit
 „ & acutos, frigida tardos & sub-
 „ dolos; sola temperata est, quæ mo-
 „ res hominum sua qualitate com-
 „ ponit. Hinc est quod Antiqui A-
 „ thenas Sedem Sapientum esse di-
 „ xerunt, quæ æris puritate perun-
 „ cta lucidissimus sensus ad contem-
 „ plativam partem felici largitate
 „ præparavit. Fruitur marinis
 „ quoque copiosa deliciis, dum pos-
 „ sidet vicina, quæ nos fecimus clau-
 „ stra Neptunia. Ad pedem siqui-
 „ dem Moëcii, seu Moysi, al. Mo-
 „ siii montis saxorum visceribus ex-
 „ cavatis, Nerei gurgitis fluentia de-
 „ center immixtus: ubi agmen pi-
 „ scium sub libera captivitate luden-
 „ tium, & delectatione reficit ani-
 „ mos, & admiratione mulcet ob-
 „ tutus. Currunt avidi ad manus
 „ hominum, & antequam cibi fiant,
 „ escas expetunt. Pascit homo de-
 „ licias suas, & dum habet in po-
 „ testatem quod capiat, frequenter
 „ evenit, ut repletus omnia dere-
 „ linquat. Spectaculum quoque pul-
 „ chre laborantium non admittitur in
 „ civitate sedentibus. Cernuntur af-
 „ fatim copiosæ vindemiæ. Arearum

„ pinguis tritura conspicitur. Oliva-
 „ rum quoque virentium vultus ape-
 „ ritur. Non eget aliquis agrorum
 „ amœnitate, cui datum est de Ur-
 „ be cuncta conspiciere. Hoc mihi
 „ modo non habet muros, civitatem
 „ credis ruralem, villam judicare,
 „ possis urbanam, & inter utrunque
 „ posita copiosa noscitur laude di-
 „ tata. Hæc Cassiodorus in patriæ
 „ suæ laudem. Ex cuius verbis constat,
 „ Scyllacium multis bonis ditari. Hic
 „ enim optima fiunt vina, mel, oleum,
 „ linum conficiuntur; adfunt fodinæ
 „ auri, & argenti, itemque marmoris,
 „ gypsi, lapidis specularis, alabastris.
 „ Inde etiam proveniunt gossy-
 „ pium, sesama, oriza, triticumque
 „ laudatissimum. Oriuntur itidem vi-
 „ tex, tamarix, terebynthus, oleander.
 „ Mira æris temperie gaudet. Urbs
 „ ipsa loco edito, & natura munito,
 „ atque undique rupibus vallato sita
 „ est, inter duos amnes, qui subtus
 „ Urbem cœunt.

II. Vetus Syllacium, ut dixi-
 „ mus, ab Ulyssæ conditum, postmo-
 „ dum Atheniensium fuit Colonia: exin
 „ Crotoniatis paruit, quo ad usque
 „ Dionysii Siciliæ tyranni opera Lo-
 „ crentium imperio cessit. Quum vero
 „ ipse Dionysius Locris potiretur, in-
 „ gens facinus circa hanc oram molis-
 „ sum est. Parum a Scyllacio abest Si-
 „ nus Maris, ab ipsa *Scyllatiens*, seu
 „ *Scylleticus* nuncupatus, qui ad Hip-
 „ poniatem Sinum, isthmum efficit.
 „ Porro tyrannus ille isthmum hunc
 „ muro circumdique vallare est ag-
 „ gressus, quo Græcorum invicem uni-
 „ onem intercluderet, ac dissociaret.
 „ Sed vicinarum gentium incursione
 „ facta, ab incepto desistere est com-
 „ pulsus. Rem Strabo ita narrat: (1)
 „ *Tenentibus autem (Syllacium) Cro-*
 „ *toniatis, Dionysius Locris terminum*
 „ *statuit, ab Urbeque Sinus ipse Scylle-*
 „ *ticus*

(1) Strabo lib. 6.

Pars II. Lib. IV. Cap. XL. 2177

telus nomen accepit, qui ad Hipponiatem Sinum, islbium, quem diximus, efficit. Conatus est autem Dionysius islbium illum manibus munire, in ea expeditione, quam contra Lucanos suscepit, verbo quidem, ut intra islbium habitantes redderet adversus Barbaros tutiores, re autem vera ut communem Græcorum invicem concordiam dissolveret, & securius interiores suo subderet imperio. Verum exteriores incursatione facta vetuerunt. Post Dionysii tempora, occasione secundi Belli Punici Scyllacium in Romanorum potestatem venit, a quibus Coloniam fuisse deductam, Paterculus testatur. Cum autem hæc civitas natura loci munitissima sit, exterisque armis accessu impervia, Saraceni, qui reliquas Calabriæ Urbes invaserant, hanc numquam valuerunt occupare. Ob eamdem causam Robertus Normannus Urbe Rhegio capta, Syllacium frustra oppugnare est aggressus. Quamquam enim Arcem pro moenibus erexit, quo facilius obsideret civitatem, non tamen obtinere potuit, quoad usque cives pulsus duobus Rhegiois viris principibus, libertate donati sponte Roberto se Urbemque dediderunt. Exinde Calabria universa in Normannorum potestatem redacta, Robertus Scyllacium, ejusque Comitatum Rogerio fratri concessit, sicuti ex Siculi Historia, lib. 9. Ughellus Tom. IX. col. 586. refert. Illustravit quam maxime hanc Urbem Magnus Aurelius Cassiodorus Senator, clarissimis parentibus Scyllacii natus, anno Domini 469. aut 470. sub Odoacre Erulorum Rege, qui tunc Italiæ dominabatur. Comitæ Rerum Privatarum dignitate auctus, deinde Sacrarum Largitionum Comes est institutus. A Theodorico Rege Brutiis & Lucanis Præfectus, Quæstor, Magister Officiorum, Præfectus Prætorio, Consul creatus est.

Pars II. Vol. III.

Sub Athalarico iterum Quæsturam; & Præfecturam Prætorii gessit integerrime. Sub Theodahato eadem dignitate tertio ornatus est. Quam & sub Vitige Theodahati successore quarto consecutus, & Quæsturæ insuper munere functus est. Legendæ sunt Literæ Theodorici Regis, quæ laudes Cassiodori commemorant, apud eundem Cassiodorum lib. 1. Variar. Epist. 4. & Athalarici lib. 9. Epist. 24. & 25. Amplissimas vero has ille Dignitates sanctissime administravit, magno Ecclesiæ & Reipublicæ bono. Anno autem ætatis suæ 69. aut 70. fluxas opes ac dignitates despiciens, Religiosam vitam amplexus est, condito fundatoque Vivariensi Monasterio prope Scyllacium, cujus Abbas fuit. Ibi horologia Solis & aquæ plurima confecit, lampades item inextinguibiles, & Bibliothecam selectam. Doctrinæ laude, clarissimus multa egregiaque ingenii & eruditionis suæ monumenta ad posterum transmisit. Domin. Joannes Garetius Asceta Benedictinus Congregationis S. Mauri omnia Cassiodori Opera in duos Tomos distributa edidit emendatissime ex antiquis & probatæ fidei MSS. Quam Regulam professus fuerit Cassiodorus Monasticam Vitam amplexus, lis est apud Eruditos. Ordinis Divi Benedicti Monachum eum fuisse, luculenta Dissertatione laudatus Pater Garetius probare contendit. Vixit Magnus hic Senator ad ann. 575. obiisseque creditur prope centenarius. Ipsi Alcuinus lib. 5. contra Felicem Urgellitanum, Sancti appellationem tribuit: & nomen ipsius Witfordi Martyrologio, nec non Monologio Benedictino adscriptum est. Meminerunt Cassiodori cum laude S. Gregorius Magnus lib. 7. Epist. 31. & 33. Paulus Diaconus Histor. Longobard. lib. 1. cap. 25. Aimoinus Hist. Franc.

V v v v

lib. 2.

2178 Orbis Sacer & Profanus

lib. 2. cap. 9. Jornandes, Volateranus, Vossius, alique Viri Eruditi.

III Ex iis, quæ de Cassiodoro hætenus diximus, exploratum est, Syllacium jam a priscis temporibus Christi Fidem suscepisse, cum ipse Seculo quinto Christianos parentes nactus esset, ibique Evangelii lumen jam diu antea affluisset; eo nimis seculo, quo alia Brutiorum finitimæ civitates illud exceperunt. Quamobrem verosimile est, tunc primum huic Urbi Pastorem fuisse præpositum; tametsi temporum injuria hujus rei memoria exciderit. Primus ejus Episcopus ab Ughello vocatur *Zacharias*; sed corrigendus ex Baronio ad annum 553. num. 209. & dicendus *Zacheus*, qui anno præfato subscripsit Constituto Vigiliæ Papæ. Perperam vero & Vigilium, & hunc Zachæum, seu, ut ipse ait, Zachariam anno 442. consignat, cum Vigilium post integrum seculum Pontificatum gesserit; anno autem 442. Sanctus Leo Magnus Divi Petri Cathedralam moderaretur. Primus itaque in Catalogo Syllacensium Antistitem recensendus est Gaudentius, qui subscripsit Concilio Romano sub Hilario Papa anno 465. Deinde Zachæus sub Vigilio. Huic subiiciendus est Joannes, ad quem S. Gregorius Magnus scripsit Epistolas suas, scilicet epist. 38. lib. 2. Indict. 10. & epistol. 37. lib. 7. Indiction. 1. Addendus postea *Augustinus Squillacinus Episcopus*, qui anno 649. interfuit Concilio Lateranensi sub Martino I. quem quidem Ughellus prætermisit. Hunc ordine subsequitur Paulus, qui interfuit Concilio sub Agathone celebrato anno 680. & ab Ughello Joanni proxime adnectitur. Qui autem Paulo successerunt ad seculum usque undecimum Syllacenses Antistites, Græci fuisse videntur; uti Ughello observatum est. In No-

titia Leonis Sapientis, quam exhibet Schelstrates Appendice XVII. ad Opus Geographicum, in Provincia Calabria pag. 681. inter Urbes Rhegio Metropoli subiectas, *Scyllacis* recensetur. Nilus quoque Doxapatrius in sua Notitia Patriarchatum cum Rhegium Metropolim, ceterasque civitates Calabriae Constantino-politano Patriarchæ subiiciat, abs dubio etiam Scyllacium ipsi obnoxium facit, tametsi illud minime exprimat, quemadmodum & reliquas Calabriae civitates nequaquam expresse nominat nisi perpaucas. Postremus Græcorum Antistitem fuit *Theodorus Messinerius*, qui interfuit dedicationi Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Turri juxta Eremum Divi Brunonis, una cum Archerio Archiepiscopo Panormitano, Goffrido Militeni, Tursteno Tropejensi, & Henrico Neoca-strensi Episcopis, anno 1094. Mense Augusti, die Assumptionis Deiparæ Virginis celebratæ. Sequenti vero anno 1095. idem Theodorus Episcopus Brunonis sanctitate illectus eidem concessit plura bona prope Ecclesiam præfatam. Utrumque Diploma recitat Ughellus col. 589. & seq. Theodoro e vivis erepto, Rogerius Normannus, Siciliae, & Calabriae Comes, cum uxore sua Adelfia condolens, in hac Civitate Scyllacensi Latinam Ecclesiam quatuor circiter seculorum tractu excidisse, atque in eam Græcorum Ritum irrepisse; consilio Sassonis Cassanen-sis, Arugerii Catanensis, Stephani Mazaren-sis, Engerlandi Agrigentini, & Rogerii Syracusani, Antistitem, nec non Sancti Brunonis, & Fratris Lavini Eremitarum, Latinum Episcopum, Joannem de Nicephoro, Canonicum & Decanum Militen-sis Ecclesiæ ab Urbano II. impetravit atque hujus rei causa ipse Rogerius Comes Ecclesiam Syllacensem am-plis

plis redditibus dotavit, anno 1096. multisque privilegiis auxit. Extat Rogerii Diploma apud Ughellum col. 591.

IV. Cathedralem Ecclesiam Scyllacenſem, Deiparæ Virgini in Cœlam Affumptæ dicatam, laudatus Rogerius Comes a fundamentis excitavit, eamque invidioſis opibus ac redditibus ditavit. Ibi reconditum eſt Corpus Sancti Agatii; itemque fruſtulum Ligni Dominicæ Crucis, & plures Divorum Reliquiæ aſſervantur. In hac Baſilica divinis muneribus funguntur viginti Canonici, quorum quinque Dignitate eminent, ſcilicet Decanus, Cantor, Archidiaconus, Theſaurarius, & Archipreſbyter; plures itidem alii Preſbyteri & Clerici eidem inſerviunt. Decem in Urbe extant Paroeciæ, quatuor Religioſorum, duo Sanctimonialium Cœnobია, Domus Mulierum Pœnitentium, Clericorum Seminarium, Laicorum Sodalitia quatuor; Xenodochium, & 3000. circiter Animæ. Diœceſis triginta ſeptem continet Oppida; Paroecias quinque & quadraginta, ex quibus duodecim ab Archipreſbyteris totidem reguntur; harum tamen quatuor a Turcis Anno Domini 1595. ſolo æquatæ fuerunt. Pagi autem Scyllaceni agri ſunt, *Stalaſum* a *Stalizzo*; *Scylum* cum ejuſdem nominis Promontorio, quod vulgo *Capo di Volpe* appellatur; ibi olim, ut fertur, Sedes Episcopii extitit, quod ibi forſitan eſſet vetus Scyllacium: in ejus Eccleſia Corpus Beati Gorgonii quieſcit. In hoc agro ſponte naſcuntur tubera, & aſparagi quovis anni tempore. Reliqui Pagi ſunt, *Montaurum*, *Gaſparina*, *Sanctus Vitus*, *Lucenadum*, *Olivadum*, *Centracum*, *Palermium*, ubi marmor effoditur: *Amoronum*, *Florum*, & *Zorgia*.

V. *Tropæa*, aliis *Tropia*, *Tropas*, & *Peſtropæa* nuncupata, uti Moerius in ſuo Dictionario animadvertit, Urbs eſt vetuſta & Maritima, olim Brutiorum, nunc Ulterioris Calabriæ, in ora Maris Tyrrheni 45. mill. paſſ. a Rhegio in Boream, 12. ab Hipponio in Occaſum diſtans. Baudrando etiam *Tropæa*, & *Trophia* dicitur. Eam vero ſic appellatam cenſet Joannes Parravius a Tropæis Sexti Pompeii, cum Octavianum Cæſarem prælio navali ibi ſuperavit: idcirco a quibuſdam *Peſtropæa*, ideſt, *peſt Tropæa*, nimirum illic a Pompeio reportata, nuncupatur. Nonnullis creditum eſt, Tropæam eſſe ipſum *Herculis Portum*, de quo Strabo hæc ſcribit: ⁽¹⁾ *Inde cum ad Herculis portum naviget, extrema Italiæ circumſpecti, quæ ad fretum jacentia, in Occaſum ſpeſtant.* Quod præ aliis docet Leander in Deſcript. Ital. dicens: *Erat prope hanc Urbem Strabonis tempore Portus Herculis, ſic etiam a Plinio vocatus.* Inde ad Pelorum Siciliæ Promontorium 40. paſſ. millia, idem Leander enumerat. Alii autem volunt, Herculis Portum quinto a Tropæa lapide in Ortum, Nicoteram verſus abeſſe. Loci amœnitate inſignis eſt hæc civitas, eam quippe perpulchra viridaria undique circumeunt, cedris, malis limoniis, & aureis, aliisque frugiferis arboribus plena. Populo ſatis culto frequens eſt; habitat namque Familiis in Regii Fiſci Codice deſcriptis tribus millibus, ac centum & quatuor. Antiquus eſt Tropæenſis Episcopatus, nam Joannes Tropæenſis Episcopus interfuit Concilio Lateranenſi ſub Martino I. anno 649. Theodorus Concilio Conſtantinopolitano ſub Agathone Papa, anno 680. Stephanus Concilio II. Nicæno anno 787. penes Græcos fuiſ-

V v v v 2

(1) Strabo lib. 6.

fuisse hanc Episcopalem Sedem ad annum usque 1094. tradit Ughellus Tom. IX. col. 626. quo anno Rogerius Siciliæ & Calabriæ Comes, constituto Latini Ritus Episcopo Justego, seu Justeyro, Tropæensem Ecclesiam nobili decoravit privilegio, quod recitat idem Ughellus col. 629. Ab obitu nimirum Stephani præfati usque ad annum 1094. hujus Ecclesiæ Præfules Græci fuerunt, Patriarchæ Constantinopolitano addiçti, uti videre est in Notitia Leonis Sapientis, ubi hæc Civitas sub Rhegio Metropoli ponitur, & *Tropia* appellatur: idipsum ex Notitia Nili Doxapatrii colligitur. Suffraganeus est autem Tropæensis Antistes Rhegini Metropolitæ, quemadmodum & antea fuerat, dum Græci eo potirentur.

Cathedralis Basilica Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ dedicata est, in qua asservari ferunt Corpus Sanctæ Dominicæ Virginis & Martyris, Divæ Tutelaræ Tropæensis, quæ sub Diocletiano Imperatore, cum fre-gisset Idola, ad bestias damnata, sed ab illis nihil læsa, demum capite obtruncato, gloriosam Martyrii palmam est consecuta. Ibi viginti quatuor Canonici divinum pensum persolvunt; ex quibus sex Dignitate, fulgent, nempe Decanus, Archiep-sbyter, Cantor, Thesaurarius, Archidiaconus, & Pœnitentiarius; quibus accedunt plures Mansionarii & Clerici. Intra Urbis mœnia quatuor reperiuntur Parœciæ, Viro-rum Monasteria octo, Sanctimonialium tria, Seminarium Clericorum, Xenodochium, Mons Pietatis, & Laicorum quatuor Sodalitia.

VI. Diœcesis Tropæensis in duas partes distracta est; quarum altera complectitur Pagos, quos Casalia vocant, 24. civitati finitimos; ex iis vero 12. in *Capite Zambrone* dicto, 12. in *Capite Vaticano* siti sunt: sin-

guli singulas obtinent Parœcias. Pars altera Diœcesis 60. passuum milia abest a civitate Miletensi, & Diœcesi Neocastrensi, sinu Sanctæ Euphemie eas dividente. Præcipuum ex ejus Oppidis *Manthea* dicitur, olim vetus Brutiorum Urbs littoralis, *Amanthea*, seu *Aman-tia* nuncupata, quibusdam vero *Adamantia*, apud Sinum Napitinum, vulgo, *Golfo di S. Eufemia*, ex ad-verso Tropæ: est in ditione Principis Bisigniani, Arcemque habet ut-cumque munitam, juxta Olivam am-nem. Sunt qui *Napitium* Oppi-dum pariter Brutiorum ad Napiti-num Sinum, *Amantheam* indigent, ii præsertim, qui *Nepetiam* a *Napa-tia*, seu *Napitia* distinguunt. Verum Barrio Napitia est Oppidum Calab-riæ Ulterioris, quod nunc *la Pizzo* nominatur. Porro *Amantheam* Ur-bem quondam fuisse Episcopaleu tradunt, ejusque Sedem ab imme-morabili tempore sublatam, Tropæ-ensi Ecclesiæ fuisse unitam indigenæ affirmant. Hinc, teste Ughello, ali-quando in Romana Curia dubitatum fuit, an Episcopus Tropæensis Man-theanus, seu Amantheanus esset ap-pellandus; nihil tamen hac de re definitum, in libro Actorum Consi-storialium sub Benedicto XII. qui ex-tat MS. in Bibliotheca Barberina, proditum est. Id unum fertur dum-taxat, a Rege Neapolitano Mantheæ incolis fuisse concessum, ut idem Episcopus Tropæensis, & Mantheanus denominaretur. Obtinet tamen ad hanc usque diem, ut uno Tropæensis vocabulo appelletur. Ceterum Aman-thea, seu Manthea etiamnum Tropæensi Diœcesi adhæret, ejusque præ-cipuum partem constituit. Hic re-periuntur sex Parœciæ, duo Viro-rum Monasteria, Laicorum Sodalit-ia quatuor, & Animæ Fidelium cir-citer 2000. Ad Amantheæ tractum qua-

quatuor alia Oppida spectant. Præter hæc autem in hac ipsa Diœcesis Tropæensis parte assurgunt octo alia Oppida, totidemque Casalìa. Ex iis Oppidis primum est *Ayellum* Ducatus titulo nobile, habitatum incolis 1860. ibique tres Parœciæ, unicum Viro-
rum Cœnobium, & quatuor Laicorum Sodalitìa recententur. Secundum est *Flumen frigidum*, vernacula Gentis lingua, *Fiume freddo*, quod incolunt Animæ 1300. quatuor illic Parœciæ, & unicum Religiosorum Monasterium. Haud procul ab hoc Oppido cernitur Abbatia Fontis Laureati, Ordinis Monachorum Cisterciensium, olim Sanctæ Dominicæ nuncupata, quæ B. Virgo in hac Diœcesi nata, sub Diocletiani persecutione, ut diximus, Martyrii coronam in Campania obtinuit, ejusque Sacrum Corpus ad natale solum ab Angelis translatum, summa veneratione colitur; in cujus honorem a piis Fidelibus Templum conditum fuit, & Monasterium excitatum. Tertium *Belmonte* dicitur, quartum *Nocera*, quintum *Petramala*, sextum *Castiglione*, septimum *Longobardi*, octavum *Secuto*. Casalìa vero sunt *Falconera*, *Sanctus Petrus*, *li Terrati*, *la Serra*, *Laglicello*. In iis omnibus Oppidis, & Casalibus Parœciæ 23. universim autem in tota Diœcesi Parœciæ 47. numerantur.

VII. *Bova* Urbs Brutiorum mediterranea, nunc Ulterioris Calabriae, 20. mill. pass. a Rhegio in Ortum, quinque a Freto distans, editissimo in monte sita est, præruptis undique faxis circumsepta. Deficit tamen in dies, vixque 400. Familiis habitatur. Nulla apud veteres occurrit ejus mentio; sed tantum in libris Conciliorum, & apud recentiores Scriptores. Hæc civitas, cum vicino Pago *Africi* dicto, Co-

mitatus, titulo decoratur, & quoad utile dominium temporale subest Archiepiscopo Rhegino. Ab hac Urbe ad Leucopetram indigenæ familiari sermone Latina & Græca lingua utuntur. Sede Episcopali donata est, de cujus antiquitate Carolus a S. Paulo in sua Geographia Sacra hæc scribit: *(1) Bova civitas Brutiorum, in libro Conciliorum legitur: multis antiqua Sedes Episcopalis creditur, sed ejus Episcopum non reperi ante Luminosam Bovensem, qui subscripsit Concilio Lateranensi sub Martino; non enim legendum est Bovenfis, cum nullo Bona legatur in Italia.* A Luminoso, qui interfuit Concilio Lateranensi sub Martino I. anno 649. usque ad annum 1341. desunt in Catalogo Ughelli Bovenfium Episcoporum nomina; non idcirco crediderim tot seculis hanc Urbem caruisse suis Præsulibus; in Notitia quippe Ecclesiarum tempore Cœlestini III. an. 1225. conscripta a viro Religioso, & Milone ejus Abbate, quam exhibet Schellstrates in Appendici XXIII. ad Opus Geographicum, in Calabria, sub Rhegensi Archiepiscopo recensetur *Bovenfis Episcopus*. Cathedralis Ecclesia Præsentationi Deiparæ Virginis dicata est, ibique quiescit Corpus Beati Leonis Monachi Ordinis S. Basilii ex Africo Pago, cujus Festum agunt 3. Nonas Maii. Illic sacris dant operam octodecim Canonici, quorum sex Dignitate ornantur, nempe Archiepresbyter, quem Græco vocabulo *Prothopapam* nominant, Decanus, Archidiaconus, Cantor, Thesaurarius, & Primicerius; alii itidem Sacerdotes, & inferiorum Ordinum Clerici: qui omnes olim Græco ritu utebantur; sed Gregorio XIII. in Petri Cathedra sedente, Latinum sunt amplexi. In ipsa civitate extant, præter Cathedralem, qua-

(1) Carolus a S. Paulo in Brutia.

2182 Orbis Sacer & Profanus

quatuor Parœciæ, unicumque Virorum Cœnobium. Ex hac Urbe prodiiit Beatus Helias Abbas, Divi Basilici Monachus, Beati Nili contemporaneus, eique benevolentia conjunctus; cujus diem Festum agunt tertio Idus Septembris.

VIII. Diœcesis Bovenfis patet in longitudinem 20. mill. pass. & continet tria Oppida, & Pagos quinque Oppidorum præcipuum est *Mendolara*, cui subsunt Pagi *Rocudium*, *Rocca fortis*, & *Gallanum*, quibus Princeps Mileti dominatur. *Mendolarum* autem incolis, idem est ac amygdala Latinis: Barrio creditum est, esse *Peripolim* Plinii, seu *Peripolium* Thucydidis, vetus Brutiorum Oppidum, in finibus Locrensiū, ad Halecem fluvium, in ora Calabriæ Ulterioris, medium inter Leucopetram & Herculeum Promontorium 18. mill. pass. a Rhegio 30. mill. sed alii volunt *Peripolim* esse nunc *Pagliosi*, Pagum vicinum, loco editiore situm, ultra Bovam ad 3. mill. pass. ut Ferrarius observat. Patria fuit Praxitelis, sculptorum omnium celebratissimi. Is relicta patria, Romam profectus Pompeii Magni tempore, cum marmoris sculpendi insignis esset artifex, Romana civitate donatus est; duplici præcipue Venere nobilitatus, Gnidia, & Coa, quæ ob artis præstantiam, magnam mortalium vim in eas Insulas ad sui spectaculum allexerunt. Sed Gnidia vesano amore juvenis ejusdum insignis, qui delituit in templo, simulacroque co hæsit; tum Niomedis Regis æstimatione, grandi Gnidiorum are alieno permutare conantis, plus famæ adepta est. Ejus Romæ opera, Triptolemus, Flora, Ceres in hortis Servilianis; Boni Eventus, & Bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant & Caryatidas, & Sileni in Afinii Pollionis monumentis

& Apollo, & Neptunus. Hæc tradit Plinius lib. 33. cap. 34. & 36. Claruit autem potissimum candido marmore, quod ab insulæ nomine, in qua effoditur, Parium dicitur. Scripsit etiam, teste Varrone, quinque Volumina nobilium operum in toto Orbe. Præterea Cupidinis simulacrum ex Pentelico lapide summa industria elaboravit; quod postea Phrynes insignis meretrix, quam amore deperibat, ab ipso dono accepit. Id autem Phryne mortua, a Thespisensibus octingentis auri minis comparatum, Cajus Cæsar Romam advexit, quod deinde a Claudio Imperatore remissum, Nero denuo abstrixit. Ita Athenæus lib. 12. De ejus Venere plura scripsit Ausonius lib. 4. Summis etiam laudibus Praxitelem celebrant Varro, Cicero, Plinius, Propertius, Claudianus, aliique. Sexto a Bova milliario est *Patitium* Castellum, ubi præter cetera cappares, tubera assatim nascuntur: deinde occurrit oppidum Brancalensis in montis supercilio situm, ad quod spectant Pagi S. Nicolai, & Stuppæ, nec non Herculeum Promontorium, a quo ad Leucopetram spatium 30. mill. pass. enumeratur. In tota hac Diœcesi reperiuntur octo Parœciæ, aliquot Abbatie simplices centum aureorum summam non excedentes, beneficia simplicia quinque tenuissima, Virorum Cœnobiorum tria, Laicorum Sodalitia viginti. Ecclesiæ Parochiales Urbis ac Diœcesis pauperrimæ sunt; Clerus inops & infrequens. Omnes Abbates, Parœci, Beneficiati, & Clerici, Festo Purificationis Deiparæ Virginis coram Episcopo se sistant, cui & obedientiam exhibent, & certam pecuniæ summam, quam *Festaticum* vocant, persolvunt. In agro Bovenfi sit caseus laudatissimus, vinum quoque, oleum, & mel præclarum. Ibi etiam

etiam adfunt Silvæ glandiferæ, accipitres multigeni, & coturnicum aucupia non-vulgaria.

IX. *Nicotera* Calabriæ ulterioris parva civitas est, in ora Maris Tyrreni, in extremis prope Italiæ finibus Siciliam spectans, in excelso salubrique loco sita, 10. mill. pass. ab ostio Metauri. distans. Ab incolâ Nicodro appellatur. Gabriel Barrius, quem Ughellus sequitur, existimat, Nicoteram esse antiquam *Medamam*, Locrorum ædificium & emporium celebre, cui Liparenfes Insulæ obja-cent. Ejus meminit Strabo his ver-bis: (1) *Inde cum ad Herculis portum naviges, extrema Italia circumflectis, quæ ad fretum jacentia, in Occasum spectant. In quo navigationis tractu Locrorum civitas Medama est. Nec longe ejusdem nominis fons magnus, cum emporio nobili, propeque fluvius est Metaurus, & ejusdem nominis flatio. Ante litus hoc Liparensum, jacent Insule longe ab Euripo stad. CC.* At vero Leander asserit, Nicoteram aliam a Medama esse civitatem, at-que ab illa 8. mil. pass. recedere. Baudrando similiter *Medama* alia vi-detur civitas a Nicotera, ubi au-tem nunc est *Rossarnus*, vicus Calab-riæ Ulterioris, prope ostia fluvii co-gnominis, *Metranio* hodie dicti, in ora Maris Tyrreni, vix 4. mill. pass. a Nicotera, in Meridiem, ibi fuisse antiquam *Medamam*. Fluvius anti-quum adhuc nomen retinet, Urbs vero a Saracenis fuit excisa: ex e-jus tamen ruinis Nicoteram cre-visse, omnes fatentur. Plurima, & ipsa a Saracenis pertulit damna semel iterumque ab illis devastata, ac tandem a Turcis capta ac pæne desolata, paulatim deinde instaura-ri cœpit, hodieque Familiis 500. & 2000. mille mortalium habitat. Antiquam esse hanc Urbem certum

est, cum Antoninus Augustus bis in suo Itinerario Nicoteræ mentionem faciat, eamque collocet 25. a Vibonæ milliario. Hic ferica, & lina cla-ra sunt, locusque negotiationi & mercaturæ est opportunus; siquidem haud procul a civitate est fida na-vigiis statio, indeque Metaurus flu-vius navigabilis mari adhibetur, uti ex relatis Strabonis verbis liquet.

Antiquitati Urbis respondet etiam ejus Sedis Episcopalis antiquitas, nam Divus Gregorius Magnus lib. 7. Ind. 2. epist. 47. scripsit ad *Procu-lum* Nicoteræ Episcopum, ut videre est apud Carolum a S. Paulo in *Brutia*: idem Pontifex lib. 5. Ind. 14. epist. 40. curam ejus & visitationem committit Rufino Episcopo Vibonen-si, cui & jubet ibidem ordinare Pres-byterum, cum Episcopus pro quibus-dam culpis Pœnitentiæ esset additus, nec ullus illic reperiretur alius Pres-byter, qui posset Sacra Missarum so-lemnia celebrare. Ea autem in Epi-stola S. Gregorius vocat hanc civi-tatem, *Massam Nicoteranam*. *Ser-gius* item Nicoterensis Episcopus in-terfuit Nicænæ Synodo secundæ sub Adriano Papa, anno 787. Diu deinceps Nicotera mansit viduata Epi-scopo, quod a Saracenis excidium passa esset, teste Freccia de Subfeudis; donec Bonifacius IX. Summus Pontifex in gratiam Henrici de San-cto Severino, Urbis Domino, eam a Rhegiensi jurisdictione divulsam, rursus Episcopatus Sede donavit, & Rhegio Metropoli Suffraganeam esse decrevit, anno 1392. xviii. Kalend. Septembris dato ei Episcopo Fr. Jaco-bo e civitate S. Angeli Lombardorum, Ordinis Eremitarum Divi Augustini. Cathedralis Ecclesia Dei-paræ Virginii in Cœlum Assumptæ dicata est, ibique duodecim Cano-nici divina munia exequuntur, ex

qui-

(1) Strabo lib. 6.

quibus quatuor Dignitate sunt præditi, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, & Thesaurarius, Capellani duo titulares, aliique Sacerdotes. Archidiaconus Animarum totius civitatis curam gerit, adjuvantibus illum in Sacramentorum administratione etiam reliquis Canonicis. Quinque extant in Civitate Virorum Cœnobio, unum Sanctimonialium, Xenodochium, & quinque Laicorum Sodalitia. Diœcesis Nicoterensis exigua est, Oppido enim uno Philocastro appellato, & quinque Pagis constat, in quibus totidem Parochiales Ecclesiæ, earumque Rectores, præterquam in Oppido Philocastri, ubi tres Rectores curam exercent. In tota Diœcesi octo recensentur Parœciæ, quatuor Beneficia simplicia, unum Xenodochium, & quinque Laicorum Sodalitia.

X. *Neocastrum*, vulgo *Nicasstro*, Urbs est Mediterranea Brutiorum, in Magnæ Græciæ confinio, nunc Calabriæ Ulterioris, in limite Citerioris Calabriæ, ad radices Appennini, edito tamen pensilique loco sita 6. mill. pass. ab ora maris Tyrreni distans. Fontibus rivisque affluit; quo fit, ut ejus ager frumenti aliarumque frugum ferax sit, & passuus; jucundis quoque limonum, citratorum, malorumque aureorum domesticis silvis abundet, fructibus item, oleo, vino, & melle præclaris. Ipsa civitas anniversariis nundinis celebris est, eamque Familiæ 922. Animæ vero circiter 3000. incolunt. Principatus titulo decoratur, eique utili dominio Princeps Castillonis imperat. Primus Neocastrensis Antistitum, de quibus in monumentis mentio habetur, fuit Henricus, qui una cum aliis Calabriæ & Siciliæ Episcopis, anno 1094. interfuit Dedicationi Ecclesiæ Sancti Stephani de Bosco, die 15. Augusti celebratæ ab

Archerio Archiepiscopo Panormitano, uti refert Rocchus Pyrrhus in Notitia Catanensis Ecclesiæ. Hæc civitas Summorum Pontificum Marcelli II. & Innocentii IX. Præfatu decorata est. Veterem Cathedralē Ecclesiā Divis Petro & Paulo sacram, a Saracenis dirutam, Aumburgā, Rogerii Ducis Calabriæ neptis, Draconis Comitis filia magnifico sumptu, una cum Episcopo extra Urbem a fundamentis erexit, Richardus vero Comes ejus frater pia liberalitate dotavit. Verum cum eam crebri terræmotus non semel quassassent, tandem eadem vi, una cum civitate, anno 1538. collapsam, Joannes Thomas Perronus Episcopus in civitatem transtulit, suisque sumptibus novam, una cum Episcopo magnificentius ædificavit, ditavitque Anno Salutis 1652. Cathedralis hujus Basilicæ ad divinum cultum subsellia satis numerosus Clerus adimplet, ubi viginti Canonici numerantur, ex quibus sex dignitate eminent, scilicet Decanus, Archidiaconus, Cantor, Thesaurarius, Capellanus Major, & Pœnitentiarius; præterea Capellani stipendiarii 14. quorum Capellas Canonici ex cujusdam Episcopi institutione in titulum obtinent: dein Capellani titulares 20. & Clerici Seminarii alumni duodecim. Intra civitatis mœnia præter Cathedralē, sunt tres aliæ Parœciæ, unicum Sanctimonialium Cœnobium, Hospitalia pauperum duo, & Laicorum Sodalitia novem.

Diœcesis Neocastrensis pluræ Oppida Pagosque complectitur, in quorum tribus Epirotæ degunt, a Latino tamen Sacerdote, ritumque Latino sacramenta suscipientes, ac more Romano viventes. Oppidum præcipuum *Maidam* appellant; quatuor illic Parœciæ, in quibus sunt Capellæ dotatæ 19. Presbyteri plus mi-

Pars II. Lib. IV. Cap. XL. 2185

minus 30. Clerici minores multi, Animæ vero Fidelium prope 2000. Adest & sacrum Septum Sanctimonialium Regulam Sancti Basilii profitentium. Secundum Oppidum est *Feroletum*, Ducatus titulo illustre, in quo duæ Parœciæ, Capellæ dotatæ quatuor, totidem Laicorum Sodalitæ, & Animæ Fidelium 1700. enumerantur. Tertium Oppidum est *Marcellinæ* suam Parochialem habens Ecclesiâ, Xenodochium, Laicorum Sodalitæ quatuor, incolas 1000. Quartum Oppidum *Toriorum* vocatur, unica ibi Parœcia Animas 700. comprehendens. Quintum est Casale *Miliarinæ*, cum sua Parochiali Ecclesiâ, habitatum incolis 600. Sextum Casale *Cursalis* sub Oppido Mایدæ, cujus Parœciæ Præpositi sunt duo Presbyteri Animas 300. regentes. Septimum est ipsum Oppidum *Maidæ*; sub cujus pariter ditione sunt Casale *S. Petri*, ubi propria Parœcia, & 700. incolæ, & Casale *Viringbæ* propriam habens Parœciam, & 800. Animas. Reliqua sunt, Oppidum *Montis Sori*, sua quidem Parœcia præditum, sed vix 130. hominibus habitatum: Casale *Sere/stru/Æ Ferroletii*, ubi sub una Parœcia, Animæ 600. degunt: *Sancti Basilii* Neocastrensis ditionis, in quo una Parœcia, unicum Virorum Cœnobium, Xenodochium, & incolæ 2400. Casale *Zangaronæ* sub ditione Neocastrensi, Albanenses incolunt, sed Latino ritu sacra fumentes: Casale *Viris*, ubi pariter Albanenses commorantur, eodem ritu Latino viventes: Casale *Amati*, ubi Græci Italici permixti sunt, Latino tamen ritu sacramenta suscipientes. In universum autem civitas & Diœcesis Neocastrensis complectitur Parochiales Ecclesiâs 24. Parochos 37. Capellas dotatas 65. Ecclesiâs simplices dota-

Pars II. Vol. III.

(1) Ughellus Tom. IX. col. 500.

tas 18. iis autem intersunt Presbyteri plus minus 117. Diaconi & Subdiaconi 13. Clerici 130. Adfunt præterea quinque Archipresbyteri, sex Vicarii Foranei, octo Abbatæ in commendam dari solitæ, Sanctimonialium duo Cœnobia, Laicorum Sodalitæ 50. & octo Xenodochia. Porro omnes Diœcesis Sacerdotes primis Vesperis Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli in Cathedrali Basilica celebrandis personaliter interesse debent, pullum gallinaceum offerre, singuli, Episcopo obedientiam, & obsequium exhibere, qui & ipsa die omnibus victum præbet: tunc itidem mos est Synodalia Diœcesana statuta recitare, & si opus fuerit innovare. Abbates itidem, & Beneficiati jus canonicum, ut antiquo more taxatum est, solvere debent ac solent. Episcopus Neocastrensis Suffraganeus est Rhegini Metropolitanus; & Dominus est Oppidi cujusdam Diœcesis Catacenensis, vulgo *Roccafellucæ* appellati.

XI. *Catancium* Urbs Mediterranea Calabriae Ulterioris inter Crotoniensium & Locrorum terminum, Albimque amnem, in colle sita, 3. pass. millibus ab ora Sinus Syllacei, a Syllaceo autem & Bellicastro 11. milliaribus distat. Natura loci, atque opere munita est; æris vero temperie, situsque amœnitate ita coaluit, ut hodie inter primarias Calabriae civitates connumeretur. Vernaculo gentis sermone *Catanzaro* nuncupatur. Familis 2295. in Regio Codice descriptis, incolis autem duodecim millibus frequens est. Hic omnis generis verficolores ferici panni textuntur, quibus conficiendis maxima textorum & telariorum ibi adest copia. Exordium Episcopatus Catacenensis Ughellus reiecit in annum 783. sub Adriano Papa: (1) tunc enim Leo

X x x x

Leo

2186 Orbis Sacer & Profanus

Leo Grandi Magnæ Græciæ Episcopus transtulit Episcopalem Sedem in hanc Catanzarii civitatem, ut produnt memoriz ejusdem Ecclesiæ: quo autem ex loco Sedem transtulerit, minime indicant. Mihi tamen dubia videtur ea translatio tunc temporis facta, quod Leo Sapiens, Hierocles Grammaticus, Nilus Doxapatius, alique Græci in suis Notitiis nullam hujusce Episcopatus, quem tum a Græcis administratum oportuit, mentionem faciant: nullam itidem Latinorum Tabulæ, aut Conciliorum Acta. Silentium quoque Urbis, ex qua Sedes translata fuit, dubium augeat. Nisi forsitan ob ingruentia tunc bella ad tempus dumtaxat ea translatio facta sit, & personæ potius, quam Sedis existimanda; quæ proinde cum ipso Leone Grandi expiraverit. Certe ab anno 738. usque ad annum 1107. nulli alii Catacenses Episcopi occurrunt. Primus post tantum temporis Episcopus est Joannes Capellanus sub Paschale II. anno prædicto 1107. quem hujus Ecclesiæ monumenta vixisse referunt in Episcopatu annos triginta. Cathedralis Basilica Catacensis Deiparæ Virginis in Cœlum Assumptæ, Sanctisque Apostolis Petro & Paulo dicata est. Hanc a Callixto II. Papa, anno 1122. fuisse consecratam tradunt, ejusque consecrationis Bulla in marmore exarata in hac ipsa Ecclesia legitur, eamque Ughellus deferibit Tom. IX. col. 501. quam ipse ut nuperrimam, & omnino suspectæ fidei merito reiecit; multisque argumentis col. 502. fictitiam esse probat. Id unum indicare satis, ex Callixti Actis apud Baronium, Spondanum, Franciscum Pagi, aliosque id unum constare, Callixtum adiisse quidem Beneventum, Salernum, Apuliamque; sed numquam in Calabriam penetrasse. Fieri utique po-

tuit eodem anno 1122. hanc Basilicam a proprio, aut ascito alio Episcopo fuisse dedicatam; posteris vero temporibus quempiam Catacensem, quo patriæ suæ majus decus adderet, Bullam præfatam confinxisse: nec deerat commento fucatus prætextus, nempe adventus Callixti in Campaniam, Samnium, & Apuliam, ut inde facilius illuderet posteris, atque in Calabriam quoque Pontificem profectum ipsis suaderet. Suus itaque huic Basilicæ citra fucum & mendacium honos sit, quem & ipsi augent Divorum Reliquiæ illic aservatæ, nimirum Sanctorum Irenæi, & Fortunati Martyrum, nec non Divi Vitaliani, Capuæ Episcopi, hujusce civitatis Patroni, cujus Natalis dies 16. Julii summo apud Catacenses cultu celebratur. In eadem porro Basilica sacris muneribus funguntur quinque dignitate fulgentes, nempe Decanus, Cantor, Archidiaconus, Thesaurarius, & Pœnitentiarius, cum quo & Capellani Majoris Officium est conjunctum; quatuordecim insuper Canonici, Magister Cæremoniarum, alique plures Presbyteri & Clerici; uti etiam illi, qui in Seminario aluntur. Intra Urbis mœnia, enumerantur Virorum novem, Sanctionum vero Cœnobiorum quatuor, Laicorum Sodalitiam novem, Mons Pietatis, & Domus Hospitalis Pauperum.

XII. Diocesis Catacensis limites suos habet, ad Orientem Mare Joanium, & agrum Bellicastrensem; ad Meridiem idem Mare, & agrum Squillacensem; ad Occasum Diocesim Neocastrensem, ad Septemtrionem vero Cusentinam. Octo insignia continet Oppida, quibus totidem præsunt Vicarii Foranei ab Episcopo constituti, singuli singulis, penes quos residet facultas cognoscendi in causis civilibus ad certam summam, in

in criminalibus autem dumtaxat inquirendi. Primum est *Taberna*, nobile Ulterioris Calabriae Oppidum, ad Semitum fluvium, & radices Appennini, in valle situm, 10. pass. mill. a Catacio, 15. a Scyllacio in Boream, 14. a Neocastro in Ortum, Siberenam versus 20. & 34. Besidianum in Meridiem distans, Regi immediate subiectum: in quinque distributum est Paroecias, quæ singula singulos aut plures habent Presbyteros. Erecta in eo sunt tria Virorum, & duo Monialium Cœnobîa. Hoc Oppidum incolæ contendunt fuisse *Tres Tabernas*, Episcopatus Sede quondam ornatas, uti liquet ex D. Gregorio lib. 2. epist. 35. Hinc auctor Chronici, quod inscribitur: *Incipit Chronica Trium Tabernarum, & quomodo Catacensis Civitas fuerit edificata*; apud Ughellum col. 487. & seqq. tradit, unitos fuisse Episcopatus Tabernæ & Squillacii, rursumque Tabernæ & Catanzarii. Verum ipse Ughellus recte asserit huiusmodi Chronicon, & Callixti Papæ Bullas in eo contentas esse suspectæ fidei, multisque fabulis & absurdis scatere; quæ illius Chronici auctor, vel ad suam illustrandam exornandamque Patriam, vel ad ingenii pompam commentus est. Cumprimis enim, quæ ille scribit de Episcopatu *Trium Tabernarum*, seu *Trisibinæ*, omnino falsa sunt, neque congruunt cum epistola laudata Sancti Gregorii Magni, ad Joannem Episcopum Veliterneensem scripta. Nam *Tres Tabernæ*, quarum Divus Gregorius meminit, Urbs quondam Latii fuit, quam nonnulli, quibus adhæret Ughellus putant esse Oppidum, quod nunc *Cisterna* dicitur; Lucas vero Holstenius aliique melius asserunt, esse Pagum in Via Appia occurrentem, inter Urbem Romam 26. & Forum Appii 22. mill. pass. ultra

Velitras; Baudrandus vero censet distare 5. milliis, ab Aricia, & 21. Roma in Ortum; ubi Severum Imperatorem a Maximino occisum narrant auctores Historiæ Miscellaneæ, & Zosimus. De iis itaque Tribus Tabernis loquitur S. Gregorius lib. 2. Indict. 10. epist. 35. quam & Decreto suo inseruit Gratianus, 16. quæst. 1. cap. 49. Postquam hostilis impetus. Inscripta enim est epistola illa Joanni Episcopo Veliterno, cuius Ecclesiæ Pontifex alteram Trium Tabernarum ipsi proximam, sed ab hostibus desolatam univit. In vulgatos quidem Codices Gregorianos error irrepserat, & loco *Triumtabernensium*, scriptum erat, *Treverensum*, quo nihil absurdius dici poterat, cum Trevirensis Ecclesia in Germania sit, Veliterna autem in Latio, ut proinde altera alteri uniri non potuerit. Et tamen S. Gregorius utramque, simul se unire decernit: *Ideoque Fraternitati tuæ curam gubernationemque Triumtabernensium Ecclesiæ providimus committendam: quam tuæ Ecclesiæ aggregari, uniriq; necesse est*. Sic Glossa ad præfatum Gratiani locum, eam Gregorianam epistolam corrigendam docet: *In vulgatis, inquit, legebatur Treverensum. Emendandum est ex aliquot vetustis, & Originali, & Joanne Diacono. Nam, ut is testatur, epistola scripta est Joanni Episcopo Veliterno. Oppidum autem, Triumtabernarum Velitris vicinum est*. Nulla igitur in Calabria fuit umquam Civitas Episcopalis Trestabernæ appellata, cuius Sedes Catacensis unita fuerit. Æque falsum, quod auctor Chronici prædicti, & nonnulli alii tradunt, de unione Tabernensis Ecclesiæ cum Scyllacensi, quibus nihil favet ejusdem Gregorii Magni epistola 25. lib. 2. Indict. 10. ne verum quidem ibi est de Ecclesiâ Tabernensi, aut Triumtabernarum, sed

X x x 2

de

de *Lisitanæ*, seu *Lissitanæ* civitatis Episcopo quem Sanctissimus ille Pontifex, quod ea civitas ab hostibus capta esset, in Scyllacensem Sedem tunc vacantem transtulit. En epistolæ verba: (1) *Pastoralis Officii cura nos admonet, defunctis Ecclesiis proprios constituere Sacerdotes, qui Gregem Dominicum debeant pastoralis sollicitudine gubernare. Propterea te Joannem ab hostibus captivatæ Lisitanæ civitatis Episcopum in Scyllatina Ecclesia Cardinalem necesse duximus constituere Sacerdotem: ut susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas. Et licet a tua Ecclesia sis hoste imminente depulsus, aliam, quæ pastore vacat Ecclesiam debes gubernare: ita tamen ut si civitatem illam ab hostibus liberam effici, & Dominum protegente ad priorem statum contigerit revocari, ad eam, in qua prius es ordinatus, Ecclesiam revertaris: sin autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate prematur, in hac in qua a nobis incardinatus es, debeas Ecclesia permanere.* Ughellus Urbem illam *Lusitanam* vocat; æst vulgati Codices Gregoriani *Lisitanam*, Gratianus vero in suo Decreto, duplici litera S *Lisitanam* appellat. Quæ autem esset hæc civitas, aut quo loco sita, ignoratur: id unum constat Episcopum ejus Joannem nomine, a Gregorio in Scyllacensem fuisse translatum. Reliqua ejusdem Chronici commenta Ughellus egregie refellit. Quamobrem Taberna nunquam Episcopatus Sede ornata fuit.

XIII. Tertio ab hoc oppido lapide cernitur Abbatia *Sanctæ Mariæ de Pesaca* Ord. S. Basilii, nunc Clerico Seculari commendari solita, Sanctorum Reliquiis, & populi concursu celebris, cujus Abbas *Archimandrita* nuncupatur: is vero bis in

anno obedientiam solemnem exhibet Episcopo, nimirum Festo Assumptionis Deiparæ Virginis, & Sanctorum Innocentium, quibus diebus Episcopus Abbatiam visitat. Ager Tabernenlis octo Pagos Oppido subjectos, totidemque Parœcias continet. Secundum Oppidum Catacensis Diœcesis est *Sibaris*, *Squillaci* Principi subjectum; abest a Catacio sex pass. mill. incolis 1700. habitatur, Septemque continet Parœcias, quarum una est Collegiata, cui undecim Canonici inserviunt, quos inter tres dignitate sunt præditi nempe Archiepresbyter, Cantor, & Thesaurarius, ubi adest Virorum Cœnobium, & Xenodochium. Tertium Oppidum, *Cropani* dicitur, a Catacio 15. pass. millib. distans; in quo bis millia hominum degunt, ubi & Collegiata adest Ecclesia duodecim Canonicis ornata, ex quibus tres dignitate fulgent scilicet Archiepresbyter, Cantor, & Thesaurarius, quorum singuli per singulas hebdomadas curam animarum exercent: sunt insuper duo Cœnobia, & unicum Xenodochium; uno ab hoc Oppido miliario assurgit Abbatia S. Laurentii, quondam Monachorum Divi Basilii, nunc in commendam Clerico Seculari tributa. Quartum Oppidum est *Tagaritum* decem pass. mill. a Catacio recedens, & Bellicastrensi Domino subjectum: mille & sexcentas alit animas: ejus Ecclesia est Collegiata, tribus dignitate fulgentibus, ac novem Canonicis decorata, qui omnes per hebdomadas sacramenta Fidelibus administrant. Duo illic extant Virorum Cœnobia, & Peregrinorum Hospitalis Domus. Quintum Oppidum *Sancti Petri* octavo a Catacio lapide distans, 960. animabus habitatur. Sextum Oppidum *Sellæ* vocatur, 1270. incolis constans, cujus Ec-

(1) S. Gregorius lib. 2. epist. 25. Ind. 10. apud Gratian. 7. q. 1. cap. *pastoralis*.

Ecclesiæ præter Archipresbyterum, adsunt itidem in ea Cantor, & Thesaurarius; eodem in Oppido est unum Virorum Monasterium. Septimum Oppidum *Gimilianum* vocatur, abest a Catacio sex mill. pass. illudque incolunt Animæ 1390. in duas sectum est partes, quarum altera dicitur *Motta* superior, ubi unum Virorum Cœnobium, altera *Motta* Inferior; ubi quoque S. Nicolai Monasterium olim Ord. S. Benedicti, nunc in commendam conferri solitum: utraque Oppidi pars suam habet Parochialem Ecclesiam. Postremum hujus Diœcesis Oppidum est *Rocca felluca*, nunc prope dirutum, cujus temporale dominium residet penes Episcopum Neocastrensem; spirituale vero penes Catacensem: distat a Catacio tribus milliariis. Adsunt ibi duæ Parœciæ, & unum Virorum Cœnobium: ex duobus vero Parochiis alter est Vicarius Foraneus, cui subsunt quatuor Pagi, quorum unum Latini, tres reliquos Græci Albanenses incolunt; sed ii defectu Græcorum Sacerdotum a Latinis reguntur.

XIV. *Oppidum* mediterranea civitas est Calabriae Ulterioris, ad radices Aspri-Montis, loco salubri, natura & arte munito posita, inter Trecosum & Mademam amnes, amœnis vallibus undique circumdata. Non multum antiquitatis hanc Urbem sibi vindicare, indicat auctorum de illa silentium. Familias 800. Animas vero circiter 2000. alit, Comitatus insuper titulo illustris. Episcopatus Sede donata est, Rhegioque Metropoli obnoxia. Græcæ originis esse hunc Episcopatum docet Ughellus, sed nullum hujus rei profert monumentum: neque ego in Græcorum Notitiis quidpiam de illo potui deprehendere. Antiquior ejus mentio non antevertit Seculum decimum tertium, nam primus hujusce

civitatis Episcopus apud Ughellum Anonymus, *Stephanus* vocatur in Bulla Indulgentiæ anno 1295. concessæ ab undecim Episcopis *Ecclesiæ B. Philippi in Cella*, quam recitant Bollandi Continuatores, in Actis SS. Maii Tom. I. pag. 772. Verumtamen Notitia Ecclesiarum, tempore Cœlestini III. anno 1225. conscripta a Viro Religioso, & Milone ejus Abbate, apud Schelstratem Antiq. Eccles. Tom. II. Append. XIII. ad Opus Geogr. in Provincia Calabriae, inter Suffraganeos Archiepiscopi Rhegini recensetur *Oppensis*, qui idem est ac Oppidenfis. Hæc vetustior est hujus Episcopatus notitia, quæ mihi obvia esse potuit. Xystus IV. Summus Pontifex, anno 1472. hanc Sedem cum Hieracensi conjunxit; sed postea Paulus III. Papa, anno 1536. eam ab Hieracensi separavit, ac pristinum splendorem propriæ Urbis restituit. Cathedralis Basilica Deiparæ in Cœlum Assumptæ dicata est, cujus Capitulum viginti Canonicis coalescit; ex quibus sex dignitate eminent, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, Thesaurarius, Archipresbyter, cui Animarum cura incumbit, & Cimeliarcha: inter Canonicos unus Pœnitentiarii munus implet: plures eidem Basilicæ inferviunt inferiorum graduum Clerici. Præter Cathedralem, duæ aliæ in Urbe extant Parœciæ, tria Virorum Cœnobia, unicum vero Sanctimonialium, quinque Laicorum Sodalitiæ, & unum pro pauperibus Xenodochium. Diœcesis ad quadraginta passuum millia porrigitur, multis Oppidis, Pagisque frequentata; partim Græcæ originis homines, partim Latinos alentibus. Græci tamen Latinorum ritum & mores ultro susceperunt. Ex Latinorum Oppidis celeberrimum habetur illud, quod *Terra nova* appellatur, Ducatus titulo,

&

2190 Orbis Sacer & Profanus

& anniversario emporio, ac serici copia clarum. Agrum obtinet vini, lini, cannabis copia opulentum; aucupis quoque phasianorum, alitumque nobilium, ac ferarum venationibus insigne. Hoc in Oppido tres reperiuntur Parœciæ, quatuor Viro- rum Cœnobîa; nobile Templum Divæ Catharinæ plurimis Sanctorum Reliquiis ditatum. Ad agrum Terræ novæ spectant Pagi sequentes *Regicorum, Leonum, Martini, Cressori, Vassum, Radicina, Botrinorum, Bracatum, Cortiladum, Galatonum, Scrofonium, Melochium, & Castellacium*. Celebris item locus hujus Diœcesis est comitatus Sanctæ Christi- næ, in quo insignes extant Ecclesiæ, nobile juxta mœnia Cœnobium, & quædam Laicorum Sodalitia. In ipso autem civitatis Oppiden- sis agro sunt Pagi *Varapodum, Crotonum* par Oppido, *Tresillicum, Mesinadum, Sargonadum*. Ager porro omnia incolis necessaria præbet; ferax enim est frumenti aliarumque frugum, pas- cendis etiam gregibus aptus & irriguus; ibi idcirco Regia equorum armenta tempore æstivo pabulantur. Inde etiam oleum, vinum, & sericum no- bile proveniunt.

XV. Ex iis, quæ adhuc lustran- dæ supersunt, Calabriæ civitatibus, quædam a Rhegio Metropoli hodie nequaquam pendunt; aliæ cum suis sedibus Episcopalibus sunt excisæ. Cum primis *Cassanum* Urbs quondam Rhegio subiecta, nunc sui juris est, sub ditione Principis Bisigniani. Sex milliariibus distat ab ora Sinus Taren- tini, in Oceasum, totidem a confi- nio Basilicatæ, a Rossano 20. mill. pass. in Boream recedit. Gabrieli Bar- rio, Ughello, ac plerisque creditur vetus *Cosa*, quam ab Oenotriis con- ditam Hecateus apud Stephanum, Byzantinum auctor est: in regione

ac ditione Thuriorum sitam, asserit Julius Cæsar de Bell. Civil. lib. 3. Cosam Romanorum Coloniam fuisse deductam a T. Q. Flaminio, refert Plutarchus in ejus vita: Livius vero tradit, post secundum Bellum Puni- cum novis colonis auctam: ⁽¹⁾ *Cosanis eo die posulantibus, ut sibi colonorum numerus augetetur, mille ascribi jussit, dum nequis in eorum numero esset, qui post L. Cornelium, & T. Sempronium Consules, hostis fuisset*. Verum hæc loca non de Cosa Brutiorum; sed de *Cossa*, maritima Etruriæ civitate sunt accipienda. Hæc enim a T. Q. Flaminio colonia est deducta; nec de *Cosanis* Brutiis, sed de *Cosanis* Etruscis Livius loquitur, uti docet Sigonius, de Antig. Jur. Ital. lib. 2. cap. 5. Hanc item civitate Romana donatam, & Municipium, Populi Romani factam, Vellejus Pat- terculus, & Cicero Orat. 7. cont. Verrem affirmant. Perperam idcirco Ughellus de Cosa Calabriæ Urbe hæc scripta existimavit. Secutus temporibus *Cosa* nomen in *Cassanum* mutatum est. Parva civitas est, habitata Familiis Regio in Codice de- scriptis 642. quam fluvius Eanus ad- labitur, qui Racavella miscetur. Sub- tus Urbem specus gemina claudit balnea dulcem, sulphureamque fun- dentia aquam. Episcopus dignita- tem antiquitus Cassano fuisse tribu- tam incolarum opinio est, sed nullis veterum testimoniis fultam. Nulla quippe in Conciliorum Actis, aut Ecclesiasticis monumentis obvia est ejus mentio. In Concilio quidem Ro- mano sub Hilario Papa, anno 465. *Caprarius Cassitanus Episcopus* subscri- ptus legitur, sed utrum fuerit Cas- sanensis Episcopus interpretari non audeo, cum per plura deinde secula nullius alterius Episcopi Cassanensis memoria occurrat. Primum prodit Lu- cen-

(1) Livius Dec. 4. lib. 3. alias 33.

centius, sed Anonymum, ad annum 1059. ex Jophrido Malaterra in Histor. Norman. lib. 1. cap. 32. Huic forte successit *Saffo*, quem Ughelli Catalogus primo loco exhibet. Dubium non est, quia Cassanenſis Episcopus jam ab initio Suffraganeus esset Rhegini Metropolitæ, uti constat ex Notitiis Milonis Abbatis, & Episcopi Catharenſis, alibi a nobis relatis, ex monumentis Rheginæ Ecclesiæ: ceterum tractu temporis contigit, quod Ughellus narrat: (1) *Cum enim Cassanenſis Episcopus a Metropolitæ Rheginiſis jurisdictione exemptus prætenderetur, Pius V. per suas literas anno 1566. 17. Septembris declaravit, Metropolitano Rhegino subiacere; sed nunc Cusentiam Metropolitim Synodorum gratia petit.* Cathedrali Basilicæ titulo Nativitatis Deiparæ Virginis insignitæ sexdecim Canonici administrant, quorum quatuor dignitate reliquis præstant, nempe Archidiaconus, Decanus, Cantor, & Thesaurarius; itemque alii Presbyteri, & duodecim Clerici Seminarii Alumni. Archidiaconus Animarum totius civitatis curam gerit, cum nulla alia præter Cathedralē in Urbe sit Parœcia. Virorum Cœnobîa quatuor enumerantur. Diœcesis Cassanenſis viginti duo completitur Oppida; Castella tria, & octo Albanenſium, seu Epirotarum Pagos, in quibus ritu Græco Sacerdotes Græci Missas celebrant, Sacramentaque impertiuntur. In tota Diœcesi Virorum Cœnobîa 19. Virginum unum, recentior; Clerus numerosissimus est, nam quadringenti circiter Sacerdotes rem sacram faciunt, præter alios inferiorum graduum Clericos. Singulæ Parochiales Ecclesiæ Archipresbyteratus titulo decorantur. Duo Castra, scilicet *Murmanum*, & *Trebisacium*, etiam quoad jus tempora-

le Episcopo subſunt, indeque vectigalia 5000. fere ducatorum annui census ipsi proveniunt. Cassanenſis ager vina & lina nobilia profert: ibi etiam legitur manna, sit goſſipium, & sesama: nascitur magnæſius lapis: pepones sunt probatissimi.

XVI. Ad eas tandem devenimus Calabria civitates, quæ olim florentes, ac Episcopatus Sede illustres; nunc excisæ jacent, ac pristina exutæ dignitate. Sunt autem, *Carina, Muranum, Orestis, & Milistia.*

Carina olim inter Brutiorum Urbes haud ignobilis fuit, non longe a Rhegio distans, ad Fretum Siculum. Desolatæ hujus civitatis Sedem S. Gregorius Magnus Rheginæ Metropoli univit, his literis ad Bonifacium Episcopum Rheginum datis: (1) Postquam Ecclesiæ Carinenſis, defuncto ejus Antistite, alium ordinari nec loci deserto, nec fuit imminutlo personarum, majori cura confiringimur, ne defunctis earum Sacerdotibus consistentes, ibidem si Pastoris fuerint moderamine destituti, per invita fidei hostis callidi raptantur insidits. Sed hoc nostro sedes cordi consilium tuæ eam sollicitudini debere committi, quod facere per præsentia scripta perspeximus. Cujus ut curam gubernationemque studiosius habere gerereque festinet, tuæ eam Ecclesiæ aggregari unirikue censemus, quatenus utrarumque Ecclesiarum Sacerdos recte Christo adjutore possit existere, & quæque tibi de ejus patrimonio, vel Cleri ordinatione, ac canonica vigilanti visa fuerint cura disponere, quippe ut Sacerdos propriis liberam habeas ex præsentia nostra permissione licentiam. Num adhuc extet vestigium aliquod hujus civitatis me latet; nisi quod Leander in Descriptione Calabria meminit Carini Caſtri.

Mu-

(1) Ughellus Tom. IX. col. 463.

(1) S. Gregorius lib. 5. Ind. 14. Epist. 9.

2192 Orbis Sacer & Profanus

Muranum Antonino, in Itinerario memoratum, nunc Castrum est Calabriae Citerioris, vulgo *Morano* dictum in confinio Basilicatae, infra Apenninum, 40. mill. pass. a Consentia in Boream, medium inter Sinum Tarentinum ad Ortum, & Mare Tyrrhenum ad Occasum, 16. utriusque milliar. Urbs quondam fuit Episcopatus Sede ornata; nam *Lucianus Episcopus Murani* subscripsit Concilio Romano sub Julio.

Orestis, seu Orestis-Portus Plinio, lib. 3. cap. 5. olim civitas fuit Calabriae Ulterioris, inter Taurianum, & Scyllæum; hodie *Porto Ra-*

vaglioso appellatur. *Longinus Orestensis Episcopus* subscripsit Synodo sextæ Romanæ sub Symmacho Papa.

Mistia Pomponio Melæ, *Mistia* Plinio, *Mistrea* aliis Urbs quondam fuit Episcopalis Magnæ Græciæ, in finibus Locrorum, inter Hjeracium ad Meridiem, & Auricellam Oppidum ad Boream fere medium: nunc Oppidum est *Gelsia* vel *Gioiosa* dictum, teste Barrio. Si quæ aliæ quondam fuerunt Calabriae Civitate, Episcopatus honore insignitæ, sed postmodum eo exutæ, jam a nobis in superioribus sparsim indicatæ fuerunt.

Finis Tertii Voluminis Partis Secundæ.

INDEX

I N D E X

RERUM NOTABILIVM.

Abbatia Sancti Leonardi in
Diœcesi Aſculana Theoto-
nici Ordinis, celebris, 1931.

Abbatia Sancti Vincentii Martyris,
in Diœcesi Aſternina, quondam
illuſtris, 1595.

Abella, ſeu Avella olim civ. Campa-
næ, ubi poſita, 1671. nunc opp.
1672.

Abellinum ol. op. nunc civ. Episcopali-
tis, ejus ſitus, 1920. Chriſtiana
Religionis primordia, & primi
ejus Episcopos, 1921. Cathedralis
Eccleſiæ Clerus, & Dignitates, ib.
alia Urbis, ac Diœceſis Loca, ib.
& 1922.

Acervum civ. Episcopalis, ubi poſi-
ta, 1737. ejus Eccleſia Cathedra-
lis, & alia Urbis, ib. Diœceſis
loca, ib.

Aſerra civ. Campaniæ Felicis, 1672.
quando Chriſtianis Sacris imbuta,
1673. Cathedralis Eccleſia, Diœ-
Pars II. Vol. III.

ceſis Loca, & ejus primi Episco-
pi veſtigantur, 1674.

Aſcheruntia civ. Metropolis Lucaniæ,
1957. Vetus exciſa, & nova re-
edificata, 1958. ejus ſitus, ibid.
quando Chriſti fidem ſuſcepit ibid.
in Metropolim inſtituta 1959.
Baſilica Metropolitana ibid. &
1960. cum Materanenſi Eccleſia
conjuncta 1961. Episcopatus ſuf-
fraganei ib.

Aequaviva op. Episcopale, Urbi ejus-
dem nominis, jam exciſe, ſuſte-
ritum 2007.

Acropolis ol. civ. Episcopalis Luca-
niæ, nunc vero op. 1728.

S. Acutius Martyr, ejus Corpus ubi
quieſcat 1632. 1635. 1659.

Adria, ſeu Hadria civ. ubi poſita,
1833. ejus origo ibid. Pinnenſi
civitati unita, 1834. ejus Cathedra-
lis Eccleſia ib. utriuſque Diœ-
ceſis Loca ibid.

Aſcana vetus civ. Episcopalis, nunc
exciſa: an in ejus loco Troja A-

Y y y y

pu-

- pula extructa 1993. ejus Episcopatus antiquitas 1994.
Aegon athleta robustissimus, ejus patria 2162.
Aemilius Episcopus Beneventanus 1867. an inter Sanctos adnumerari debeat 1868.
Aenaria Insula. V. *Ischia Insula*.
Aequa civ. nunc diruta, ubi posita 1773. ex ejus ruinis Vicus Aequensis edificatus ibid. hic quando civitatis Episcopalis titulo decoratus 1774. Urbis, & ejus Diocesis Loca ibid.
Afernia civ. ubi posita 1593. Romanorum Colonia ibid. quando Christiani fidem susceperit 1594. Urbis Ecclesie, & Diocesis loca 1595.
Aex olim Marforum opp. 1521.
Agathopolis civ. quando facta Episcopalis 1926. Urbis, & Diocesis Loca ibid. & 1927.
S. Agatii Corpus ubi asservetur 2179.
S. Agnellus Abbas, ejus Corpus ubi quiescat 1632. 1639.
Agnopterea opp. Calabriae 2174.
Agri opp. Nuceriae civitati subiectum 1718.
S. Agrippinus Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi repositum 1632. 1635.
Alba olim Marforum civ. 1521.
S. Albina V. & M. ejus Corpus ubi sepultum 1507. 1606.
Albula flum. nunc *Librata dictum* 1793.
Alcmeon Crotoniata, Philosophus Pythagorae auditor 2165.
Aletium civ. Salentinorum ubi posita, & ejus origo 2048. a Lupiis, & Rbudiis populis diversa ib. & 2049. quando Christi fidem suscepit 2050. Cathedralis Ecclesia ib. alia Urbis, & Diocesis loca 2051.
S. Alexander Mart. olim Miles 1530. quando Martyr occubuit 1532. ejus Corpus ubi reconditum 1533.
S. Alexandri M. Corpus ubi asservatur 1970.
Alexander Rex Epiri a Lucanis victus interimitur 1955.
Alexanum civ. Episcopalis 2053. ejus origo ibid. Urbis, & Diocesis Loca ibid.
Alfabucellis olim Marforum oppidum 1521.
S. Alferius Abbas Ord. Dni Benedicti 1740. *Alonasterii in Valle Cava positi fundator* ibid.
Allise, seu Allisa civitas ubi posita 1914. quando Christianam Religionem suscepit 1915. Urbis, & Diocesis Loca ibid.
Alonvilla opp. 1729.
Alvitum opp. 1511.
Amalphis civ. ubi posita, & ejus origo 1775. variae Dominorum, vices 1776. Ducatus Amalphitani limites 1777. quando a Roberto Guiscardo subacta 1779. a Pisaniis bis capta, & direpta 1780. tempus hujus expeditionis vestigatur 1781. Pyxis Nautica an ib. inventa 1782. Christianae Religionis, & Episcopatus primordia ib. Cathedralis Ecclesia, & aliae Urbis 1783. Diocesis loca & Episcopatus subiecti 1784.
Amantea olim civ. Episcopalis 2180.
S. Amasius Theani Siciliae Episcopus 1605. ejus Corpus ubi asservatur 1606.
Amatrix oppidum ubi positum 1793.
Amisernum olim civ. ubi posita 1813. ejus antiquitas, & excidium 1814. ejus primi Episcopi 1815.
S. Amatus primus Nusci Civitatis Episcopus, ejus vita, & mortis tempus vestigatur 1731.
Amoronum opp. 2179.
S. Andreas Fuvdanus Episcopus 1500.
S. Andreas Martyr, olim Amasae Proconsul 1532. ejus Reliquiae ubi asservuntur 1533.

S. An-

I N D E X.

iii

- S. Andreas Apostolus**, ejus Corporis translatio 1783. ubi nunc asservetur ibid.
- Andria civ.** Episcopalis Apuliæ Peucetia ubi posita 2030. ejus origo 2031. Episcopalis Sedis antiquitas ibid. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis loca 2032.
- Angiolus, seu Civitas-Sancti Angeli opp.** ubi positum 1834.
- Anglona civit.** Episcopalis Lucaniæ nunc excisa 1967. ejus Sedes Episcopalis Tuscaniam translata ibid.
- Anglonum opp.** Diocesis Triventinæ olim Aquilonia dictum, ejus loca 1941.
- Annibal Dux Cartaginensis;** damna a deliciis Capuanis sibi illata 1571.
- S. Anteri Papæ, & Martyris Corpus** 1633.
- S. Anthemas Puteolanus Martyr** 1657.
- S. Anthemi Martyr**, ejus Corpus ubi repositum 1696. 1703.
- S. Antoninus Abbas Monasterii Cassinensis**, ejus astra, & obitus 1756. ejus Corpus ubi sepultum ibid. post Monasterii excidium Stabias confugit 1759. hujus excidii tempus 1760. 1761. confirmatur 1763. similiter ejus fuga tempus vestigatur 1764. & obitus 1767.
- Anxanum civit.** ubi posita 1812. quando Episcopali Sede decorata ib. Urbis, & Diocesis loca 1813.
- Apennina Apuliæ civ.** nunc excisa 1975.
- Apina civ.** Apuliæ nunc excisa 1976. ejus nomen ludibrio habitus ibid.
- Aprutium Regio Italiæ unde sic dicta** 1792. urbes, oppida, & alia ejus loca 1793. & seqq. Duplex ceterius, & ulterius 1803. utriusque limites ibid.
- Apulia Regio Italiæ** 1474. in Dauniam, & Peucetiam divisa 1972. utriusque limites 1973. ejus veteres populi 1974. veteres Civitates nunc excise 1975. Regionis incommoda 1976. bona 1977. a Romanis subacta 1978. variae dominorum vices 1979. 1981. Apuliæ Peucetie origo 1995.
- Aquaria opp.** 1739.
- Aquila Aprutii civ.** 1813. ejus origo vestigatur 1818. 1819. ubi posita, & quando Episcopalis facta 1821. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis loca 1822.
- S. Aquilina Martyr** 1530. ejus Reliquiæ ubi asseruntur, 1533.
- Aquinum civ.** ubi olim posita series Aquini comitum 1512. nunc excisa 1515. ejus Diocesis 1516.
- Arpinum op.** Ciceronis Patria 1511.
- Arianum civ.** ubi posita 1923. olim Equum-Tuticum dicta 1924. ejus origo ibid. Urbis, & Diocesis loca ibid. 1925.
- Arpis civ.** Apuliæ nunc excisa 1976. olim Episcopalis 2032.
- Asculum Apulum civit.** ubi posita 1929. vetus excisa, & nova reedificata ib. quando Episcopali Sede decorata 1930. Urbis, & Diocesis loca 1931.
- S. Asprenas primus Episcopus Neapolitanus** 1626. ejus astra, & obitus 1627. 1628. ejus Corpus ubi quiescit 1632. 1635.
- Atella civ.** 1559. nunc diruta 1560.
- S. Athanasius Episcopus Neapolitanus**, ejus Corpus ubi repositum 1632. 1635.
- S. Athanasius Episcopus Surrentinus** 1755. an diversus ab altero ejusdem nominis Episcopo Neapolitano ibid.
- S. Athellais Virgo**, ejus astra 1879.
- Atina, seu Altinum olim civ.** Episcopalis 1591. ejus primi Episcopi 1592. nunc vero op. ibid.
- Atrinum opp.** loca adjuncta 1784.
- Atripalda opp.** insigne in Abellinensi Diocesi 1921.
- Atylus Crotoniata eximius Athleta**, & Dianodromus 2162.
- Yyyy 2 Ave.

- Avecanum opp.* 1525. *Avezzanum* quoque dictum 1534.
- Avernus*, seu *Aornus lacus* 1556. hic lacus cur a Poëtis pro Inferorum sede usurpetur 1557.
- Aversa Calabriae civ.* ejus origo 1484. 1683. 1684. quando Sedes Episcopalis instituta 1685. Cathedralis Ecclesia 1686. Urbis, & Diocesis loca ibid.
- Ausidena olim civ. princeps*, & caput *Caracenorum* 1802.
- Augustinus Albertus*, ejus error de Titulo Cathedralis *Aceranae* corrigitur 1674.
- S. *Augustinus Episcopus Lucerinus* 1933. ejus gesta, & obitus 1934. ejus Corpus ubi repositum ibid. & 1935.
- Avia olim civ. Vestinorum* 1817. *Martyres*, qui eam decorarunt ibid.
- S. *Aurelianus Nole Episcopus*, ejus Corpus ubi aservatur 1671.
- Aurunca ol. Campaniae oppidum*, ubi positum 1538.
- Avellum oppidum ubi situm* 2181.
- B
- S. **B** *Aculus Episcopus Surrentinus*, ejus acta 1756. ejus Corpus ubi repositum ibid.
- Baia civ.* ejus origo 1552. nunc excisa 1554.
- Baianus Sinus*, ejus descriptio 1552.
- Baiana Balnea* 1554.
- S. *Barbatus Episcopus Beneventanus*, ejus mentio 1874.
- Barium civ. Metropolis Apuliae Peucetiae*, ubi posita 1996. varie dominatus vices 1997. quando Metropolis instituta vestigatur 1999. firmatur contra Ughellum 2000. ejus jurisdictionis amplitudo 2001. *Canusina Civitati unitur ib.* Metropolitana Ecclesia, & aliae Urbis 2004. Synodus ibidem celebrata 2007. Diocesis loca ibid. Provincia *Barenfis Urbes* 2008.
- S. *Bartholomaeus Apostolus*, variae ejus Corporis translationes 1879. tempus barum translationum vestigatur 1880. a quibus peractae 1881. confirmatur 1883. 1905.
- Barulum op.* ejus origo 2020. Sedes Episcopi *Nazzareni ibid.* ejus Cathedralis Ecclesia *Cannensi conjuncta* 2021. hujus oppidi loca ibid. Diocesis ibid. & 2027.
- Basilicata Provincia Regni Neapolitani* 1957.
- Beelmons op.* 2181.
- Bellicastrum*, seu *Bellicastrum civit. Episcopalis Calabriae ulterioris* 2142. ubi posita 2143. S. *Thomae Aquinatis Patria ibid. Urbis*, & Diocesis loca ibid.
- Benedictus XIII. PP. Beneventi restaurator* 1859. ejus praecara gesta 1902. opera ab ipso edita 1903. ejus Patria *Gravina civitas* 1965.
- S. *Benedictus Ordinis Monastici Institor*, ejus gesta 1539.
- S. *Benedictus Aferniae Episcopus*, ejus Corpus ubi aservatur 1595.
- Beneventum civ.* ubi posita 1845. olim *Maleventum* dicta ibid. ejus origo ibid. 1846. totius *Samnii*, caput ibid. *Romanorum Colonia* 1848. a *Gothis expugnata* 1849. Ducatus *Beneventani primordia* 1850. ejusdem Ducatus limites 1852. a *Gracis capta* 1854. *varii Beneventani Duces* 1855. de *Romano Pontifici subiectum* 1859. *Terremotu quassatur ibid.* restauratur ibid. *christiana religio* primordia 1861. ejus *primi Episcopi*, & *Martyres* 1862. alii *Episcopi Sanctitate illustres* 1865. alii *Martyres Beneventani apud Beneventum Martyrium coronati* 1876. *Sanctorum Corpora*, quae ibi quiescunt, 1879. Diocesis *Beneventanae amplitudo* 1887. quap-

I N D E X.

v

- quando Metropolis Ecclesiastica instituta 1890. cur Metropolis facta 1892. an reliquis Regni Neapolitani Metropolitibus antiquior 1893. confirmatur 1899. Archiepiscopi Beneventani privilegia 1901. Basilica Metropolitanæ 1903. Canonicoꝝ Catus 1904. eorum indumentum, tituli, Jurisdictiones, & alia decora ib. & 1905. aliæ Urbis Ecclesie ibid. & 1906. Diæcesis limites, & loca præcipua 1909. quænam ejus loca olim Romano Pontifice subiecta 1910. Beneventanæ Provinciæ extensio 1912. Civitates, & alia loca Benevento subiecta 1913.
- S. Berardus Episcopus Marforum 1534. ejus Corpus ubi quiescit ibid.
- S. Bernardinus Senensis, ejus acta, & obitus 1822. ejus Corpus ubi asseruetur ibid.
- S. Bernardus Episcopus Carimilenſis, ejus Corpus ubi repositum 1599.
- Bibona olim Brutiorum civitas Episcopalis 2114. nunc excisa ibid.
- S. Bibiana Virginis, & Martyris Corpus ubi asſervatur 1632.
- Bisacium civ. ol. vetus Romuleæ 1948. quando Episcopalis facta 1949. Urbis, & Diæcesis loca ib. nunc Sedes Episcopalis suppressa, & civitati Sancti Angeli Longobardorum unita ibid.
- Bisintianum civ. Episcopalis Calabria Citerioris, ubi posita 2115. Urbis, & Diæcesis loca ibid.
- Biteſtum civ. Episcopalis Apuliæ, Peuceciæ 2011. Urbis Ecclesiæ & alia loca ibid.
- Bituntum civit. Episcopalis Apuliæ, Peuceciæ 2010. Ecclesiæ, & alia loca 2011.
- Blancum opp. Calabria 2173.
- Blondus, ejus lapsus de Stuessani Concilii celebratione corrigitur 1504.
- Siniliter de Formiæ excidio 1506.
- Boralina opp. Calabria 2174.
- Borgia opp. 2179.
- Bova civ. Calabriae ulterioris 2181. ejus Cathedralis Ecclesia ib. Diæcesis loca 2182.
- Bovianum, seu Bojanum civitas, ejus origo 1915. quando Episcopali Sede decorata 1916. Urbis, & Diæcesis loca ibid.
- Bovinum, seu Bivinum civ. Episcopalis Apuliæ, ubi posita 1931. Urbis, & Diæcesis loca ibid.
- S. Braccinosa Virgo, & Martyr, ejus Corpus ubi quiescit 1634.
- Brancaleo op. Calabriae 2182.
- Brundisium civ. Metropolis Salentinorum, ubi posita 2056. ejus varia nomina ibid. nominis ethymologia 2059. Portus descriptio ibid. a quibus condita 2060. Romanorum Colonia 2061. quando Christianam religionem suscepit 2063. ejus primi Episcopi ibid. & 2065. Urbi civitati unita ibid. quando Metropolis instituta 2066. vetus, & nova Ecclesia Cathedralis ibid. Diæcesis loca 2067.
- Bruttia Regio Italiae Calabria inferior nuncupata 1474. 2089. ejus origo 2094. loca ibid. & 2095. V. Calabria.
- Burgentia opp. ubi positum 1723.
- Buxentum olim civ. ubi posita 1733. Colonia Romanorum 1734. nunc excisa ibid.

C

- S. Cæsidius Sancti Rufini Martyris filius, quando Martyr occubuit 1532. ejus Reliquiæ ubi asſerventur 1533.
- Cajeta civ. ubi posita 1500. ex Formiæ ruinis aucta 1506. quando Sede Episcopali decorata 1507. Cathedralis Ecclesia, & Diæcesis loca ibid. Romano Pontifici immediate subiecta 1508.

Ca-

- Cajeta* Mulier Trojana Urbis *Cajeta* nomen dedit 1501.
- S. Cajetanus* Theatinorum Parent, ejus Corpus ubi repositum 1633. 1639.
- S. Caius Martyr*, ejus Corpus ubi quiescit 1696. 1703.
- Caius Caligula*: in Sinu Bajano pontem extruxit 1554.
- Calabria* Regio Italiae 2089. in ulteriore, & alteriore diuisa ibid. Viri illustres in ea orti ibid. ejus origo, & loca praecipua 2094. utriusque Calabriae limites 2095. ejus amenitas, & fertilitas ibid. quando Calabriae nomen duxerit, 2098. ejus antiqui Populi 2099. Bella ab eis gesta 2100. a Romanis subacta 2101. variae ejus dominationum reliquiae ibid. & 2102. Calabriae Alterioris proprii limites, & loca 2103. similiter Calabriae Alterioris limites & loca 2133.
- Calatia* civ. ubi posita 1595. ejus origo 1596. Romanorum Colonia 1597. vetus Calatia describitur ibid. quando Christi fidem suscepit ibid. Urbis Ecclesiae, & Diaecesis loca 1598.
- Cale* op. ubi posita 1538.
- Cales* olim civ. nunc excisa 1600.
- Callitula* olim civ. 1542.
- Calvinum* civ. Campaniae ejus origo 1600. ejus loca ibid.
- Campania felix* Regio Italiae 1474. ejus descriptio ibid. ejus limites 1535. agri fertilitas 1537.
- Campaniae* civ. Principatus ulterioris, ejus origo 1738. ejus Cathedralis Ecclesia, & alia loca ibid. Diaecesis, & ejus primus Episcopus 1739.
- Campani* Populi eorum bella, & gesta praecipua 1567.
- Callipolis* civ. V. Gallipolis civ.
- Campulum* civ. ejus origo 1811. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis, & Diaecesis loca 1812.
- S. Candida Senior* a Divo Petro Apostolo baptizata 1627. ejus obitus 1628. Corpus ubi sepultum 1632.
- S. Candida Junior*, ejus obitus 1631. Corpus ubi repositum 1632.
- S. Canio* Episcopus Africanus, & Martyr, ejus acta, & Martyrium 1959.
- Cannae* civ. Apuliae Peucetiae, ingenti Romanorum strage celebres 2018. post ejus excidium Tranensis dein Nazzaresae Ecclesiae conjuncta 2019.
- Cantalix* op. Aprutii 1835. Sancti Felicit Capuccini Patria ibid.
- Canusium* civ. Apuliae 2001. ejus origo 2002. ejus primi Episcopi 2003. ejus Episcopalis Sedes Baren-si conjuncta 2004.
- Capreae* Insulae Maris Tyrrheni, ubi posita 1784. civitas ejusdem nominis ibid. extructa 1786. eadem civitas, quando Episcopalis facta ibid. alia Insulae loca ibid.
- Capua* civ. Campaniae, ejus origo 1574. amenitas, & fertilitas 1575. ubi posita 1576. Romanorum Coloniae 1578. Comites Capuani 1579. vetus Capua excisa, & nova edificata ibid. & 1581. quando Christi fide imbuta, & ejus primi Episcopi 1582. 1584. quando Metropolitae instituta 1585. Veteris Capuae templa 1589. Viri Sanctitate illustres 1590. novae Urbis Ecclesiae, & Diaecesis loca ibid. tempus quo instituta fuit Metropolis vestigatur 1894. 1895. 1898. confirmatur 1899.
- Capuani* Populi Annibalem excipiunt 1570. a Romanis bello subjugantur 1571.
- Caput-Aquae* civ. unde sic appellata 1723. quando Episcopali Sede donata 1729. ejus Cathedralis Ecclesia ibid. Diaecesis loca ibid. & 1730.

Ca-

I N D E X.

vii

- Caraceni Populi eorum Regio* 1802.
Cariatum civ. Episcopalis Calabriae
Uterioris, ubi posita 2139. *cum*
Geruntina Ecclesia conjuncta ibid.
Cathedralis Ecclesia ibid. Urbis,
& Diœcesis loca 2140.
Carina olim Brutiorum civ. nunc ex-
cisa 2191.
Carinula civ. 1598. ejus origo 1599.
ubi posita ibid. Urbis, & Diœ-
cesis loca 1600.
S. Carponius Martyr, ejus Corpus ubi
asseretur 1639.
Caserta civ. Campaniae, ubi posita
1600. Urbis, & Diœcesis loca 1601.
Cassilinum olim civ. nunc op. 1542.
Cassinus civ. nunc excisa 1539.
Cassinus Moni. V. Mons-Calinus.
Cassanum civ. Calabriae, ubi posita
2190. olim Cosa dicta ibid. ejus
Cathedralis Ecclesia, & Diœcesis
loca 2191.
Cassiodorus, ejus Patria, & gesta
2177.
Castellanetum civ. Episcopalis, ubi
posita 2084. *Urbis Ecclesiae, &*
alia loca ibid.
Castelluccia op. 1729.
Castilio op. Calabriae 2181.
Castillonum: Series Comitum Castil-
lionensium 1514.
Castum, seu Castellum-Moris civit.
V. Stabiae vetus Civitas.
Castra Annibalis in magna Graecia
posita describuntur 2136.
Castum Minervae civ. Salentinorum
2053. quando Sede Episcopali de-
corata ibid. Urbis, & Diœcesis
loca 2054.
Castum vetrium op. Calabriae 2173.
Castum vetus op. Marsorum 1525.
S. Cassus Martyr, ejus Corpus ubi as-
seretur 1507.
S. Cassus Calvi Episcopus, ejus Corpus
ubi sepultum 1600.
Catacium civ. Calabriae ulterioris,
ubi posita 2185. *Cathedralis Ec-*
clesia, & Diœcesis loca 2186.
S. Cataldus Tarentinus Episcopus 2082.
quid de ejus actis sentiendum 2083.
ejus Corporis inventio, & trans-
latio ibid.
Catapanus vox, ejus significatio ex-
ponitur 1936.
S. Catellus Stabiae Episcopus, quo tem-
pore vixerit vestigatur 1759. *con-*
firmitur 1764. 1767.
Catharum civ. Episcopalis Dalmatiae
Bario Metropoli subiecta 2015.
ubi posita, & ejus Cathedralis Ec-
clesia 2016. *alia Urbis, & Diœ-*
cesis loca ibid.
Cava civ. Principatus citerioris, ejus
origo 1739. *celebre Monasterium*
Casinese ibidem extructum 1740.
Privilegia eidem Monasterio con-
cessa 1742. *Monasterium fit Sedes*
Episcopi 1744. *Monachis Mona-*
sterium restituitur 1745. *Novae*
Episcopalis Sedes ibid. Urbis, &
Diœcesis loca ibid.
Cauni olim Populi Apuliae, eorum
Regio 1974.
Celanum op. 1525. 1534.
Celanus lacus olim lacus fucinus di-
ctus 1525. 1534.
S. Celsus Puteolanus Episcopus 1656.
ejus Corpus ubi asseretur 1657.
Ceretum op. Telefinae Diœcesis, ejus
loca 1920.
Cerillum civit. Calabriae citerioris,
quando Episcopali Sede decorata
2132. nunc excisa ibid.
Chieti civ. V. Theate, seu Teate
Civitas.
Cicadae, cur in Locrensi Agro Sono-
re, in Rhegino vero muta 2158.
Ciceronis celeberrima Villa, ejus descri-
ptio 1652.
Civitas Ducalis Urbis, ubi posita 1834.
quando Episcopalis facta 1805.
Cathedralis Ecclesia, & alia Ur-
bis, & Diœcesis loca ibid.
Civitas Sancti-Angeli. V. Angiolus
Civitas.
Civitatensis civitas Marisci Veteris,
olim

- olim *Episcopalis*, at nunc excisa, & Civitati Sancti-Severi unita. 1938.
- Clarimontium op. ejus territorii loca præcipua 1968.
- Cliternia Apulie Civitas nunc excisa 1976.
- Clepbis Rex Longobardorum, ejus annus emortualis vestigatur 1579.
- S. Cælestinus PP. ejus Corporis translatio 1823. ubi nunc asservetur ibid.
- Celicum op. 2110.
- Columna Marcus Antonius Marcellus Archiepiscopus Salernitanus, ejus mentio 1698. Salerni Metropolitane descriptio ab eo peracta ibid. & 1701.
- Comitatatus-Molissi oppidum insigne 1910.
- Compsa civ. Hirpinorum 1943. non hæc, sed Cossa Tuscorum Romanorum Colonia deducta ibid. ejus Ecclesie primordia 1945. quando Metropolis instituta 1946. Cathedralis Ecclesia ibid. Urbis, & Diocesis loca ibid. & 1947.
- Condoianne op. Calabriae 2173.
- S. Constantia Virg. & Mart. ejus Corpus ubi repositum 1632.
- S. Constantius Episcopus Aquinas 1515.
- S. Constantius Episcopus Masse Lubrensis 1771. ejus Corpus ubi quiescat ibid. & 1773. 1786.
- Cosa Calabriae civ. V. Cassanum Calabriae Civitas.
- Corfinium civ. Pelignorum olim celeberrimis 1799.
- Cosentia, seu Consentia civ. Metropolis ceteriorum ubi posita 2103. a Saracenis devotata 2104. restaurata ibid. ejus agri fertilitas 2105. quando Christianam Religionem suscepit, & Metropolis instituta 2106. vetus, & nova Basilica Metropolitana ibid. & 2107. Viri illustres ex ea orti ibid. Diocesis loca præcipua 2108.
- Crepacordium op. Calabriae 2174.
- Cropani opp. Calabriae ubi positum 2188.
- Croton civ. Calabriae ulterioris ubi posita, & ejus origo 2161. ejus cives Athletæ excellentissimi 2162. Romanorum Colonia deducta 2165. Philosophi præstantiores ibid. ejus status bodiernus 2166. quando, & a quo Christiana fide instructa ibid. ejus Cathedralis Ecclesia, & Diocesis loca 2167.
- Cuculum op. 1920.
- Cumæ civ. ejus origo 1545. quando Christi fidem suscepit 1550. nunc diruta ibid.
- Cuperfanum civ. ubi posita 2009. ejus Episcopatus antiquitas ibid. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis, & Diocesis loca 2010.

D

- S. **D**aria Martyr 1607. ejus Corpus ubi asservetur 1608.
- David Romanus, ejus opinio de Sancto Athanasio Episcopo Surrentino, ac Neapolitano refellitur 1755. 1756.
- Democedes Crotoniata Medicus insignis 2165.
- S. Deodatus Episcopus Niglanus, ejus mentio, & Corporis translatio 1886.
- S. Deus-dedit PP. ejus Corpus ubi asservetur 1632.
- Dianum op. 1729.
- Diaulodromi, qui 2162.
- Diomedæ Insula, ubi 1964.
- S. Dionysius Areopagita, ejus mentio 2166. an unquam Crotone commoratus ibid.
- Dominadius vox, ejus propria significatio 1666.
- S. Dominica Tropæensis Virg. & Mart. ejus Corpus ubi repositum 1738. 2180. 2181.

S. Do-

I N D E X.

ix

- S. Dominicus Abbas Ord. Divi Benedicti 1510. ejus Corpus ubi sepultum ibid.
 S. Dorus Episcopus Beneventanus, ejus aëta exponuntur 1867.
 Draconaria olim civ. Episcopalis, nunc excisa, & civitati Sancti-Severi unita 1938.

E

- S. **E** Berardus, seu Berardus Episcopus Interamensis, ejus aëta exponuntur 1829. ejus obitus 1830. Corpus ubi quiescat ibid.
 Eclanum, sive Eclanum civ. nunc diruta 1871. ubi posita 1922. quando excisa ibid.
 Egnatia Apulia civ. nunc diruta. 1975. olim Episcopalis 2023.
 Elea civ. V. Velia Civitas.
 Ennius Poëta, ejus Patria vestigatur 2014. 2015.
 Epaphroditus unus ex septuaginta. duobus Christi discipulis 1499.
 S. Equitius Abbas, ejus Corporis transitio, & ubi asservetur 1823.
 S. Erasinus Martyr Episcopus Campaniensis, ejus Corpus 1507.
 S. Erasmus Martyr Puteolanus, ejus Corpus ubi repositum 1657.
 S. Evaristus PP. ejus Corpus ubi sepultum 1632.
 S. Evaristus Martyr, ejus Corpus ubi tumulatum 1639.
 S. Evastus M. Beneventanus, ubi Marcoronatus 1876.
 S. Euphadius Neapolitanus Episcopus, ejus Corpus ubi asservetur 1632. 1639.
 S. Eufanius Martyr, ejus aëta, & Martyrium 1816.
 S. Eustasius Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi asservetur 1632.
 S. Eutychetus Martyris Corpus ubi quiescat 1632. 1635. 1658.
 Pars II. Vol. III.

- S. Eutychius Martyr 1532. ejus Reliquiæ ubi asserventur 1533.
 Exulo: hujus vocis propria significatio 1897.
 S. Exuperia Corpus ubi sepultum 1507.

F

- F** Alernus Mons 1537.
 Farentinum olim civitas Episcopalis 1935. nunc fere excisa, & Luceria unita 1937.
 Fasanelle op. nunc dirutum, V. Sanctus-Angelus-Fasanelle.
 S. Felicitatis, & filiorum memoria, & Corporum transitio 1883.
 S. Felix Senior Nole Episcopus 1666. ejus Martyrium 1667. 1670.
 S. Felix Presbyter, ejus aëta 1667.
 S. Felix Junior Episcopus Neolanus, ejus Corpus ubi asservetur 1671.
 S. Ferdinandus Episcopus Calatinus, ejus Corpus ubi sepultum 1598.
 Feroleum op. Calabriae 2185.
 Ferrarius Philippus perperam Horatii carmina de Vulture civitate interpretatur 1928.
 S. Flavia Virg. & Mart. ejus Corpus ubi repositum 1632.
 Florum op. 2179.
 Flumen-frigidum op. 2181.
 Formia civ. ubi posita 1501. olim in deliciis habita ibid. & 1502. quando excisa 1506.
 S. Fortunata Virgo, ejus Corpus ubi tumulatum 1639.
 S. Fortunatus Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi quiescat 1632. 1639.
 S. Fortunatus Martyr, ubi Martyrio coronatus 1696. ejus Corpus ubi asservetur 1703.
 Francavilla op. an idem, ac vetus op. Frentanum 1801.
 Fregella civ. diruta, & reedificata, & Pons-corvus dicta 1516.
 Zzzz Fren-

Frentani Populi, eorum Regionis limites 1801. eorum oppida, & alia loca 1802.

Frentanum op. an sit hodierna Francavilla 1801.

Frequentum civ. ab Eclano diversa 1922. quando *Episcopalis Sede decorata* ibid. nunc fere excisa, & *Abellinensi Ecclesie conjuncta* 1923. Urbis, & *Diocesis loca* ib.

Fucinus lacus 1525.

Fundanus lacus 1496.

Fundi civ. Latii, ubi posita, & ejus origo 1496. ab *Hariadeno Aenobarbo* olim excisa 1498. quando, & a quibus *Christiana Fide* imbuta 1499. ejus *Cathedralis Ecclesia*, & *Diocesis loca* 1500.

Furconium olim civ. quando Christi Religione suscepit 1815. Viri, *Sancititate*, & *Martyrio illustres* 1816.

G

Gaietum op. 1525.

Gallipolis, seu *Callipolis civitas Episcopalis Hydrunto subiecta*, ubi posita 2054. ejus origo ibid. Urbis descriptio 2055. excidium 2056.

Garganus Mons, describitur 1983. ejus loca 1984.

Gasparina op. 2179.

S. Gaudiosus Episcopus Africanus, ejus Corpus ubi asservetur 1632. 1639.

Gauranus Mons 1537.

Gaurus Mons 1537.

Gaurus oppid. Principatus ulterioris 1738.

Gelosia, vel *Giotosa opp. Calabriae*, olim Civitas, & *Mistia* appellata, ubi posita 2192.

Geopbanum olim Civitas Episcopalis 1709. nunc oppidum *Salerno* subiectum 1710.

Geruntia, seu *Gerentia civ. Episcopalis Calabriae ulterioris*, ejus si-

tus, & origo 2138. *Cathedralis Ecclesia* ibid. Urbis, & *Diocesis loca* 2139.

Gimilianum op. Calabriae 2189.

Gioia op. 1729. 1920.

Gladiator Samnis: quid apud Veteres significet 1843. 1844.

Gorgianum op. 1525.

B. Gorgonius, ejus Corpus ubi asservetur 2179.

Gravianum op. ejus loca 1787.

Gravina civ. Gentis Ursine Ducatus titulo insignis, ubi posita 1965. quando *Episcopalis Sede decorata* ibid. *Cathedralis Ecclesia*, & alia Urbis loca 1966.

Grumentum olim civit. Episcopalis 1719. a *S. Laverio Martyre Christi fide imbuta* ibid. & 1720. ejus excidium 1721.

Guardia-Alferia civ. ubi posita 1917. quando *Episcopalis facta* ibid. Urbis, & *Diocesis loca* ibid.

Guardia-Sanframundi op. 1920.

H

HAdria civ. V. Adria Civitas. Hamae Lucus prope Cumas 1550.

Hariadenus Aenobarbus Fundanum Civitatem evertit 1498.

Heraclaea olim Campaniae civ. 1558.

S. Herbertus Compfanus Archiepiscopus, ejus acta 1946. Corpus ubi sepultum ibid.

Herculantea civ. altiter etiam Formiae dicta 1503.

Hercules Lybicus Fundanae civitati auctor 1496.

Herculeum Promontorium 2182.

Herdonia civ. ubi posita, nunc excisa 1930. olim *Episcopalis* 2032.

Hieracium civ. Calabriae ulterioris ubi posita 2167. ex *Locrorum* ruinis edificata 2170. quando *Episcopalis facta* 2171. ejus *Cathedralis*, & *Diocesis Loca* 2173.

Hic-

I N D E X.

xi

- Hierophantes Crotoniata Philosophus Pythagoræ auditor* 2165.
- S. *Hilaria Virg. & Mart. ejus Corpus ubi asseruatur* 1632.
- Hirpini Populi, eorum Regio* 1942. origo *ibid. a Romanis subacti ib.*
- Hirpinum op. nunc excisum* 1942.
- Hofmannus Jacobus, ejus Lexicon verbo Salernum corrigitur* 1693. *perperam Horatii de Vulture carmina explicata* 1928.
6. *Honoratus Abbas Fundani Monasterii* 1500.
- Horatius Poëta, ejus Patria* 1962.
- Hofunum civ. Episcopalis Brundusio Suffraganea* 2067. *Cathedralis Ecclesia ibid. Urbis, & Diocesis Loca* 2068.
- Horta civ. V. Horton, seu Ortona Civitas.*
- S. *Hyacinthus Martyr, ejus Corpus ubi sepultum* 1958.
- Hydruntum civ. caput Provinciae Salentinae* 2044. *quando Christianam Religionem suscepit* 2045. *Metropolitanae Ecclesie decora ibid. & 2046. ejus Episcopatus antiquitas* 2047. *Diocesis Loca ibid.*
- Hypparchus celebris Astronomus, & Geometra, ejus Patria vestigatur* 2153.
- Hyrium Apulia civ. nunc excisa* 1976.
- S. *Januarius Martyr Episcopus Carthaginensis, ejus Corpus ubi quiescat* 1722.
- Japygia Regio Italia, unde sic appellata* 2035.
- Ibycus Poëta Lyricus, ejus Patria* 2153. *ejus opera* 2154.
- Incantatio Serpentum, quibus propria* 1519.
- S. *Innocentius Mart. ejus Corpus ubi servetur* 1507.
- Inscriptio de Via Valeria celebris* 1523.
- Insula civ. Episcopalis Calabriae Ulterioris, ubi posita* 2142. *ab Asula oppido diversa contra Hofmannum ibid. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis, & Diocesis Loca ibid.*
- Interamnia civ. 1828. ubi posita 1829. alia Civitates sic appellatae ibid. quando Sedes Episcopalis decorata ibid. Cathedralis Ecclesia, & Diocesis Loca* 1830.
- Joachinus Abbas Cisterciensis, Florentis Congregationis Institutor, ejus mentio* 2110.
- S. *Joannes Acquarolus Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi asseruatur* 1632. 1635.
- S. *Joannes Abbas* 1831. *an Pinnensisbus tribuendus* 1832.
- Joannes XIII. PP. ejus exilii tempus vestigatur* 1896. 1897.
- Joiosa op. Calabriae* 2173.
- Jonius Sinus* 2062. *unde sic dictum* 2063.
- Ischia, seu Iscla Insula in Sinu Neapolitano* 1675. *ejus varia nomina ibid. & 1676. ignis eruptiones* 1680. *quando Christi fidem suscepit* 1682. *Oppidum ejusdem nominis ibid. ejus Cathedralis, & Diocesis* 1683.
- Itrum, seu Tiri oppidum ubi posuitum* 1507.
- S. *Juliana Virg. & Mart. ejus Corpus ubi sepultum* 1550.
- Z z z z 2 S. Ju-

I

- Jacobus Major Apostolus, ejus Corpus ubi asseruatur 1633.
- S. *Januarius, an Neapoli oriundus* 1630. *ejus Sanguis liquefieri solitus* 1632. *ejus Corpus ubi sepultum ibid. & 1635. ubi Martyrio coronatus* 1657. 1658. *an Beneventanus Episcopus* 1862. *ejus Martyrium ib. & 1863. ejus Corporis diversae translationes* 1864. *Templa eidem Sacra* 1865.

- S. Julianus Martyr, abî Martyrio coronatus* 1510.
- Julianus Antagonista Episcopus Pelagianus, ejus Sedes Episcopalis vestigatur* 1870. 1871.
- S. Justinus primus Episcopus Theatinus* 1806. *tempus quo vixit vestigatur* 1807.
- Juvenacium, seu Juvenacia civ. Episcopalis Apulie Peucetie, ejus origo* 2011. *Cathedralis Ecclesia, & alie Urbis* 2012. *Diæcesis Loca* *ibid.*
- L
- L** *Lacus Avernus ubi situs* 1556. *Lacus Fucinus describitur* 1525. *Lacus Lucrinus* 1554.
- Laquedonia civ. Episcopalis* 1949. *an sit vetus Aquilonia* 1950. *ejus Cathedralis Ecclesia, & Diæcesis Loca* *ibid.*
- Larinum civ. ubi posita* 1917. *quando Episcopali Sede decorata* *ibid.* & 1918. *Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis, & Diæcesis loca* 1919.
- Latium vetus regio Italiae, ejus limites* 1495. *quando in Romanorum potestatem venerit* 1496. *Civitates, oppida, & alia loca* *ib.* & *seqq.*
- Lavellum civ. Episcopalis Apulie Peucetie: Urbis Ecclesie, & alia loca* 2012.
- S. Laverius Mart. ejus Martyrii acta* 1719. *Corpus ubi asservetur* 1721.
- S. Laurentius Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi tumulatum* 1632. 1635.
- Lauretum op. Lucanie* 1729.
- Lenola op.* 1500.
- Leo Ostiensis, perperam Normannorum in Italiam adventum indicat* 1478. *in designandis temporum epochis fallitur* 1896.
- Leo IX. PP. a Normannis pralio victus* 1486. *ab iisdem liberati restitutus* 1487.
- B. Leo Monachus Ordinis Sancti Basilii, ejus Corpus ubi quiescit* 2181.
- Leonia, seu Sancti Leonis civ. Calabriae Ulterioris nunc excisa* 2137. *ejus Episcopatus Siberenam translatus* 2138.
- Lesina olim civ. Episcopalis nunc suppressa, & Ecclesie Beneventanae unita* 1939.
- Leuca civ. Episcopalis Salentinorum ubi posita* 2052. *nunc excisa, & ejus Episcopatus Alexanum translatus* *ibid.* & 2053.
- S. Leucius Brundisinus Episcopus* 2063. *tempus ejus Episcopatus vestigatur* 2064. 2065.
- Leucopetra Promonterium, ejus descriptio* 2158.
- S. Libertinus Abbas Fundanus, ejus Corpus ubi quiescit* 1500.
- Librata flumen. V. Albula flumen.*
- Liternum civ. ubi posita* 1542. *Scipionis Africani Sepulchro nobilitata* 1543. *nunc excisa* 1545.
- Litterensis civ. seu Letterarum, ejus origo* 1786. *quando Episcopalis facta* 1787. *Cathedralis, & alie Urbis Ecclesie* *ibid.* *Diæcesis Loca* *ibid.*
- Locrensis Populi eorum gesta* 2161.
- Locris civ. Calabriae Ulterioris, a quo condita* 2167. *nunc excisa* 2170.
- Longobardi op. Calabriae* 2181.
- Lucania Provincia Regni Neapolitani* 1474. *ejus limites* 1952. *Metropolis* 1953. *Bella* 1955. *a Romanis subacta* 1957.
- Lucani Populi, eorum origo* 1952. *horum nomen apud Romanos vile* 1954. *Bella* 1955. *a Romanis subacti* 1957.
- Lucenadum op.* 2179.

Lu-

I N D E X.

xiii

- Lucentius in sua Italia Sacra: perperam de exordio Episcopatus civitatis Montis Pelusii reicitur* 1971.
- Luceria* Saracenorum Civitas, ubi posita 1932. unde nomen sortita ibid. ejus Sedis Episcopalis antiquitas 1933. primi Episcopi ibid. Cathedralis Ecclesia, & aliq. Urbis 1935. Diæcesis Loca ibid.
- Lucerna* ardentes perpetue apud Antiquos 1699. 1700. a Christianis quoque usu receptæ 1701.
- Lucius Saccus*, ejus opinio de aliquibus Sueffæ Episcopis reicitur 1603.
- Lupia* civ. nunc excisa 2048. olim Episcopalis 2049. Aletino Episcopo unita 2051. ejus Diæcesis 2052.
- M
- M** *Macarius Abbas Aegyptius*, ejus Corpus ubi quiescat 1783. *Magdalena*, seu *Meta-Leonis* op. *Calabrie* 1601. *Magna-Græcia*, seu *Calabria Superior Provincia Regni Neapolitani* 1474. Viri illustres in ea orti 2089. V. *Calabria*.
- S. Magnus Episcopus Tranensis*, ejus gesta 2024. Corpus ubi quiescat ibid.
- Maidam* op. *Calabrie* 2184. *Majorum* op. ejus loca 1784. *Mallianum* op. 1525. *Mamertium* civ. V. *Martoranum*. Civitas.
- Mansfredonia* civ. ejus origo 1985. ejus *Metropolitana Ecclesia* 1989. alia Urbis loca 1990. Diæcesis amplitudo ibid. V. *Sipontum* Civit.
- Mansbea* op. V. *Amanthea*. *Marcellinare* op. *Calabrie* 2185.
- S. Marcianus Mart.* 1607. ejus Corpus ubi asseruetur 1608.
- S. Marcianus Episcopus Beneventanus* 1874.
- S. Marcianus Episcopus Frequentanus*, ejus mentio, & Corporis translatio 1886. ubi nunc quiescat 1923. *Marcina* olim Civitas nunc excisa 1739.
- S. Marcus Galileus*, an *Marsus* primum predicaverit 1529.
- S. Marcus Episcopus Lacerinus*, ejus Corpus ubi asseruetur 1931. ejus acta, & obitus 1933.
- C. Marius*, ejus facinus apud *Minturnas* gestum 1504.
- F. Marcus Laureus Tropeiensis*, Episcopus *Campaniensis* insignis Theologus 1739.
- Marrucini Populi*, eorum Regio 1794. *Marsi Populi*, eorum origo 1517. eorum proprietates necandi, & incantandi serpentes 1518. 1519. *Bella* ab eis gesta 1525. quando Christi fidem susceperint 1529. eorum Episcopi Cathedralis Sedes, ubi posita 1533. Diæcesis ejusdem, & alia loca 1534.
- Marsicum novum* civ. 1718. ejus origo 1719. *Grumentina Ecclesia* huic unita 1721. Urbis Ecclesie 1722. Diæcesis loca 1723.
- Marsicum vetus* op. ubi positum, & ejus loca 1723.
- S. Martinus*, seu *Marcus Abbas*, ejus Corpus ubi repositum 1599.
- Martoranum*, seu *Mamertium* civ. *Brutiorum* ubi posita 2110. ejus Incolæ a *Mamertinis Siculis* diversi contra *Ugbellum* 2111. quando Episcopalis facta 2112. Urbis, & Diæcesis Loca ibid.
- Marsya Tibicen* ab *Apolline* excoctus 1518. *Marsus Populi* nomen dedit 1522.
- Marrubium* civ. 1521. nunc excisa 1522.
- S. Martinianus Episcopus*, & *Mart.* ejus Corpus ubi repositum 1507.
- Massa Lubrensis* civ. *Campanie* felicitas 1770. ejus origo 1771. quando Christi fidem suscepit ibid. *Episcopus*.

- piscopus primordia* 1773. *Urbis*, & *Diæcesis Loca* *ibid.*
Massicus Mons 1537.
Mateola, seu *Matera* *civ. Apulie* *Peucestæ*, ubi *posita* 1960. nunc *Acheruntino Archiepiscopatus* unita 1961.
S. Matthæi Apostolus, & *Evangelista*, ejus *Corpus* ubi *asservetur* 1633. 1696. ejusd. *Corporis translationes* 1697.
S. Maurus Martyr, ejus *Corpus* ubi *asservetur* 1500.
S. Maximus Levita, & *Martyr*, ejus *Corpus* ubi *quiescat* 1550.
S. Maximus Episcopus Neapolitanus, ejus *Corpus* ubi *sepultum* 1632. 1639.
S. Maximus Martyr, ejus *Corpus* ubi *asservetur* 1632. 1635.
S. Maximus Levita Avienfis, ejus *acta* 1817.
Medama olim civ. nunc diruta 2183.
Melpheta, seu *Molphetta* *civ. Episcopalis Apulie Peucestæ* 2016. ejus *origo* 2017. *Cathedralis Ecclesiæ*, & *aliæ Urbis* *ibid.* *Diæcesis Loca* 2018.
Melphis *civ. Episcopalis*, ejus *origo* 1969. *Cathedralis Ecclesiæ* 1970. *alia Urbis*, & *Diæcesis Loca* *ibid.*
Melus, *Dux Apulie*, ejus *gesta*, & *obitus* 1481. 1483.
S. Menne Corpus, ubi *asservetur* 1926.
Mendolara op. Calabriae 2182. *Præxistelis Scultoris celebris Patria* *ib.*
S. Mercurius Martyr, ejus *Corpus* ubi *quiescat* 1908. 1909.
Messapia Regio Italiae, ejus *origo* 2035.
Messena *civ. Græciæ in Peloponneso*, a *Spartanis subacta* 2149.
Messenii Populi Græciæ, eorum *Regio* 2148. 2149.
S. Michaël Archangelus: *Basilica*, ejus *nomini dicata in Monte Gargano* *posita describitur* 1990. ejus *Apparitionis celebris historia* 1991.
Miletum *civ. Calabriae Citerioris*, ubi *posita* 2112. ejus *origo* 2113. *quando Episcopalis Sede decorata* *ibid.* *Urbis Ecclesiæ* *ibid.* *Diæcesis Loca* 2114. *Vibonensis*, & *Taurinienfis Episcopatus Mileto uniti* 2115.
Milo Crotoniata eximius Athletæ 2162. ejus *mors* 2163.
Minervæ Promontorium 1565.
Minervium, seu *Minervium* *civ. Episcopalis Apulie Peucestæ* 2012. *Urbis*, & *Diæcesis Loca* 2013.
Minor, seu *Minora* *civ. ubi posita* 1787. *quando Episcopalis facta* *ib.* *Cathedralis Ecclesiæ S. Trophimæ Sacra* *ib.* ejusdem *Sancitæ Corporis inventio* 1788. *Translatio* 1789. *Urbis*, & *Diæcesis Loca* *ibid.*
Minturnæ *civ. ubi posita* 1503 nunc *excisa* *ibid.* ejus *Sedes Episcopalis Formiæ unita* 1505.
Misenum *civ. nunc diruta* 1552.
Misenum Promontorium: *Portus ibi extructus* 1551.
Misenus olim Civitas nunc excisa 1646.
Mistia olim civ. Calabriae, nunc *oppidum Gelosia dictum* 2192.
Molisernum opp. ubi positum 1723.
Mania Civitatum apud Veteres, *quomodo constructa* 1596.
Monasterium Casinense: *tempus ejus everisionis vestigatur* 1759. 1760. 1761. *confirmatur* 1763.
Monasterium in Valle Cava extructum Ord. Divi Benedicti 1740. ejusdem *Ecclesiæ Dedicatio* *ib.* & 1741. *Privilegia eidem Monasterio concessa* 1742. *fit Sedes Episcopalis Cavenfis* 1744. *dein Monachis restituitur* 1745.
Monopolis *civ. Episcopalis* 2018. *Romæ immediate subiecta* *ibid.* *Urbis*, & *Diæcesis Loca* *ibid.*
Mont-Arculus op. illustre 1910.
Monti-Altas olim Brusterum *civ. Episcopalis* 2110.

Moni-

I N D E X.

XV

- Moni-Casinus* 1539. *Monasterium* Ordinis Divi Benedicti ibidem fundatum ibid. ejusdem *Monasterii* Abbatis *Dignitas*, & *Privilegia* ibid. & 1540.
- Moni-Corvinus* opp. *Principatus* *Ulterioris* 1737. ejus *Ecclesie*, & *alia* *Loca* ibid. & 1738.
- Moni-Fuscus* op. insignis 1940.
- Moni-Marranus* civ. ubi posita 1925. *Cathedralis Ecclesia*, & *alia* *Urbis* ibid. *Dioecesis* *Loca* 1926.
- Moni-Sorus* op. *Calabriae* 2185.
- Moni-Pelusus* civ. 1971. quando *Episcopali Sede* decorata ibid. *Roma* immediate subiecta ibid. *Cathedralis Ecclesia*, & *alia* *Urbis* *Loca* 1962.
- Moni-Viridis* civ. *Episcopalis* 2021. *Nazareno Episcopatu* conjuncta 2022. *Urbis*, & *Dioecesis* *Loca* ibid.
- Montaurum* op. 2179.
- Monti-Corvini* civitas olim *Episcopalis* nunc *Vulturariensis Ecclesie* unita 1929.
- Morconum* opp. illustre 1910.
- Moricus* *Monachus*, ejus *Corpus* ubi asservetur 1633.
- Muranum* olim civ. *Episcopalis* nunc op. *Calabriae* *Citerioris* ubi positum 2192.
- Murus*, seu *Muri* *Civitas* *Episcopalis* ubi posita 1947. *Urbis*, & *Dioecesis* *Loca* 1948.
- Mutula*, seu *Motula* civ. *Episcopalis* ubi posita 2084. *Urbis*, & *Dioecesis* *Loca* ibid.

N

N Arses Dux Copiarum Justiniani Imperatoris: Neapolim a Gothis obsidione liberat 1616. deinde in Longobardorum potestatem tradit 1617.

Narses variis 1616.

- Nazareth Galilee* olim civ. 2020. *Nazareni Episcopatus* in Italia origo ibid. & 2021. ejusdem *Episcopi* *Privilegia* ibid. V. Barulum oppidum.
- Neapolis* civ. *Regni Neapolitani* *Princeps* & *Sedes* *Proregum* 1474. a Gothis subacta 1475. *Series Regum Neapolitanorum* 1493. ejus *amanitas* 1609. origo 1610. Romanis fudere juncta 1612. antea olim existerit *Romanorum Colonia* 1613. *Dominatus* *vices* 1615. *amplitudo* 1618. *edes*, & *loci* *Urbis* *praecipua* 1619. *populo frequentissima* 1620. *opum affluentia* 1621. *commercium* 1622. *Provinciae* *subiectae* 1623. *Viri illustres* ibid. & 1624. *celebris Academia* ibid. *Christiana Fides* *primordia* 1626. *Episcopi*, & *Viri Sanctitatis celebres* 1628. *Divi Tutelares* 1631. *Sanctorum Reliquiae* ibi asservae 1632. *Cathedralis Ecclesia* 1634. *Basilica*, & *Templa praecipua* 1637. quando *Metropoli* instituta 1640. ejus *Dioecesis* *amplitudo*, & *amanitas* 1642. 1643. *Urbis*, *Oppida*, & *alia loca subiecta* 1646.
- Neapolitanum Regnum*, ejus *limites* 1474. *primordia* 1475. a Roberto Guiscardo excitatum 1490. *Series Regum Neapolitanorum* 1493. *Provinciae* in Regno *Neapolitano* contentae 1623.
- Neocastrum* civ. *Calabriae* *Ulterioris* ubi posita 2184. *Cathedralis Ecclesia*, & *alia* *Urbis*, & *Dioecesis* *loci* ibid. & 2185. *Intra Episcopi* in *Sacerdotes* *subiectos* ib.
- Neritum* civit. *Salentinorum* 2068. ejus *Ecclesie antiquitas* ibid. a *Monachis* in *Spiritualibus* gubernatur 2069. reformatur 2070. *Episcopus* *eligitur* ibid. *Monachi* *restituuntur* ibid. *Dioecesis* olim *ampla* 2071. dein *civitas Episcopalis* *Sede*

de decorata 2072. Urbis, & Diæcesis Loca ibid.

Nero Imperator, ubi primum artem cantandi protulit 1614.

S. Nicander Mart. 1607. ejus Corpus ubi quiescat 1608.

S. Nicca Mart. 1530. ejus Reliquiæ ubi asseruentur 1533.

B. Nicolaus Eremita, ejus Corpus ubi sepultum 1635.

S. Nicolaus Syracæ Episcopus: ejus Corpus Barium transitum 2005. an integrum 2006.

Nicotera civ. Calabriae Ulterioris ubi posita 2183. Cathedralis Ecclesia ibid. Diæcesis Loca 2184.

S. Nilus Patria Rossanensis, ejus præclara gesta 2121. 2122. 2123.

Nocera op. 2181.

Nola civ. Campaniæ 1658. an Virgilio fuerit invisa 1659. ejus origo 1660. incolarum gesta 1661. olim ampla Civitas nunc exigua 1663. Christianæ Fidei primordia 1665. Episcopi Sanctitate illustres 1666. 1667. Cathedralis Ecclesia 1670. alia Urbis, & Diæcesis Loca 1671.

Normanni Populi, quando in Italiam venerint 1477. variæ de hac re opiniones 1478. 1479. 1480. eorum Bella in Italia gesta 1483. Averfam condunt 1484. alia eorum præclara gesta 1485.

S. Nostrianus Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi asservetur 1632.

Novi op. Lucaniæ 1729.

Nuceria Paganorum civ. 1711. ubi posita, & ejus origo 1712. Romanorum Colonia 1715. quando Christianam Religionem suscepit 1716. Cathedralis Ecclesia 1717. Urbis, & Diæcesis Loca 1718.

Nuscum civ. ubi posita 1730. quando Episcopalis facta 1731. Urbis, & Diæcesis Loca ibid.

O

Olivadum op. 2179.

Ollaſtum op. 1729.

Oppidum Civitatis Calabriae Ulterioris, quando Episcopalis Sede decorata 2189. ejus Cathedralis Ecclesia, & Diæcesis Loca ibid. ejus agri fertilitas 2190.

Optatum op. 1729.

Orestis-Portus olim civ. Episcopalis Calabriae nunc oppidum 2192.

Ortium op. an ab Ortone diversum 1808.

Orton, seu Ortona civ. ubi posita 1808. quando Episcopalis facta 1809. an ibi quiescat Corpus Sancti Andreae Apostoli 1810. Urbis, & Diæcesis Ecclesiæ, & Loca 1811.

Ovidius Naso, ejus Patria 1824.

P

Pacuvius Brundisius Poëta, & Pistor celebris, ejus Patria 2061. 2062.

Pæstum olim civ. ejus origo 1724. Sede Episcopali ditata 1725. quando excisa 1728. & Sede Episcopali spoliata 1729.

Pagius: de institutione Capuanæ Metropolis perperam opinatur 1587. ejus error de tempore, quo Beneventum in Metropolim erectum, fuit, corrigitur 1891.

Palermium op. 2179.

Palitium op. Calabriae 2182.

S. Pamphilus Episcopus Sulmonensis 1826. ejus Corpus ubi asservetur 1828.

Papanichia op. Calabriae 2167.

S. Pardus Episcopus, ejus aſſa, & Corpus ubi quiescat 1919.

S. Paris Theani Sidicini Episcopus 1605. ejus Corpus ubi asservetur 1606. Pafsa-

- Paschasius Cardinalis*, ejus anima a Sancto Germano Capuano Episcopo in expiatorio igne inventa, ejusdem Sancti precibus ab eo liberatur 1654.
- Pastina* op. 1500.
- Paternum* op. 1525.
- Paternum* olim civ. Episcopalis Magne Græciæ 2111.
- S. Paternus Aegyptius* Mart. 1499. ubi Martyrio coronatus ibid. ejus Corpus ubi aservetur 1500.
- S. Patritia* Virg. ejus Corpus ubi sepultum 1632.
- S. Patrobas*, an Episcopus Neapolitanus 1628. an etiam Patulanus 1655. ejus Corpus ubi aservetur 1656.
- Paula* olim op. nunc civitas 2009. Patria Sancti Francisci ab ipsa nuncupata ibid. Urbis Loca præcipua ibid.
- S. Paulinus Senior* Nole Episcopus 1670. ejus Corpus ubi sepultum ibid.
- S. Paulinus Junior* Nole Episcopus, ejus Corpus ubi tumulatum 1671.
- Peligni Populi*, eorum Regionis limites vestigantur 1798. Bella ab eis gesta 1799. Urbes, & alia Loca ibid. & 1800.
- S. Pelinus* Mart. ejus acta, & Martyrium 1828. Corpus ubi quiescat ibid.
- S. Peregrinus Confessor*, ejus Corpus ubi aservetur 1632.
- S. Perpetua*, & Sociarum Virginum, & Martyrium 2155. Corpora ubi sepulta ibid.
- Peñiti* olim civ. dein oppidum nunc dirutum 1725.
- Petelia* vetus Calabriae civ. ejus origo 2136. excidium 2137.
- Petramala* op. Calabriae 2181.
- S. Petronilla* Virg. & Mart. ejus Corpus ubi aservetur 1634.
- S. Petrus Abbas* Monasterii Cavenfis, ejus acta 1735. quando Pontificatus uti capitis 1736. Monasterii Ecclesiam extruxit 1740. ejusdem Pars II. Vol. III.
- Ecclesie solemnem dedicationem celebrat ibid. & 1741.*
- Phayllus Crotoniata* celebris Bellator 2163. 2164.
- Philocastrum* opp. Calabriae 2184.
- S. Plato* Mart. 1865. ubi Martyrio Coronatus 1866. ejus Patria vestigatur ibid. & 1867.
- Picentia* olim civ. nunc opp. ubi positum 1690.
- Picentini Populi*, eorum Regio 1690. Regionis limites 1691.
- Pimontium* opp. ejus Loca 1787.
- Pinna* civ. Vestlinorum, ejus origo 1830. Christianæ Religionis primordia 1831. Urbis Ecclesie, & alia Loca ibid. nunc Adriensi Ecclesie unita 1834. utriusque Diocesis Loca, ibid.
- Pisani Etruriæ Populi* Amalphi, evertant 1780. hujus Belli tempus vestigatur 1781.
- Piscina* op. 1525. 1534.
- S. Placidius* Mart. 1532. ejus Reliquiæ ubi aserventur 1533.
- Policastrum* civ. ubi posita 1733. variæ Dominatus vices 1734. nunc fere excisa 1735. Urbis, & Diocesis Loca 1736.
- Policastrum Oppidum* Calabriae, ejus Loca 2136. an ex antiquæ Peteliæ ruinis extructum ibid.
- Polla* opp. 1729.
- Polimnium* civ. Apuliæ Peucetiae 2013. quando Episcopali sede decorata ib. Cathedralis, & alia Urbis Ecclesie, & Loca 2014.
- Pompeii* opp. nunc excisum 1561.
- S. Pomponius* Episcopus Neapolitanus, ejus Corpus ubi aservetur 1632.
- Pons-Corvus* olim oppidum, nunc civitas Episcopalis 1516.
- Posidonia* civ. V. Pæstum Civitas.
- Portum Julium* apud Baias 1554.
- S. Potinus* primus Beneventanorum Apostolus 1861.
- Potentia* civ. quando Christianam Religionem suscepit 1964. Cathedralis

A a a a

dra

- drales Ecclesia, & alia Urbis* 1965. *Diœcesis Loca ibid.*
- Præstutiani Populi, eorum Regio describitur* 1793. 1794.
- Praxiteles Sculptor præstantissimus, ejus patria, & opera* 2182.
- S. Priscus Mart. Capuæ Episcopus, quando & Martyrio coronatus* 1582.
- ejus Corpus ubi asseruetur* 1590.
- S. Priscus Nuceriæ Episcopus* 1716. *tempus ejus Episcopatus expenditur* 1717.
- S. Prisoianus Martyr, ejus Corpus ubi sepultum* 1639.
- S. Proculus Diaconus, & Martyr ubi coronam Martyrii adeptus* 1657. *ejus Corpus ubi quiescat* 1658.
- Promontorium Minervæ* 1565.
- Promontorium Herculeum* 2182.
- Pulsis Puteolanus, ejus vii* 1650.
- Puteoli civ. Campania* 1646. *ejus origo* 1647. *Romanorum Colonia* 1648. *Portus ibidem extructus* 1650. *an sit eadem, ac vetus Puteoli* 1653. *Balnea ib.* & 1654. *Viri illustres* 1655. *Christianæ Religionis primordia ibid.* *Episcopi Sanctitate illustres ibid.* & 1656. *alii Viri Martyrio Clari* 1657. *Cathedralis Ecclesia* 1658. *Urbis, & Diœcesis Loca ibid.*
- Pythagoras Philosophus, ejus patria* 2089. *gesta* 2090. *in Magnæ Græciæ Philosophiam docet* 2091. *Leges ab eo inditæ* 2093. *obitus ibid.* *Pythagorica Schola Rhegium translata* 2152. *Crotone etiam docuit* 2165.
- Pyxis nautica, a quibus primum inventa* 1782.
- Q
- Q*uod-Vult-Deus Episcopus Africanus 1632. *ejus Corpus ubi asseruetur ibid.* & 1639.

R

- R*apolla civit. ubi posita 1970. *quando Episcopali Sede decorata ibid.* *Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis ibid.* *Diœcesis Loca* 1971.
- Rebellum civ. ubi posita* 1790. *ejus Episcopatus Scalensi conjunctus, & Romæ immediate subiectus ibid.*
- S. Renatus Episcopus Surrentinus, an prius fuerit Episcopus Andegavensis* 1750. 1751. *ejus acta conciliantur* 1753. *ejus Corpus ubi quiescat ibid.* & 1754.
- S. Reparata Virg. & Mart. ejus Corpus ubi asseruetur* 1606.
- S. Restituta Virg. & Mart. ubi Martyrio coronata* 1510. *ejus Corpus ubi quiescat* 1632. 1635. *ejus acta, & Martyrium* 1636. *ejus Corporis translatio* 1637.
- Rhegium Julium civ. Metropolis Calabriae Ulterioris, ejus situs, & origo* 2144. *allæ de ejus origine opiniones* 2147. 2148. *bella a Rheginis suscepta* 2149. *ejus excidium, & restauratio* 2150. *Agri Rhegini descriptio* 2151. *Viri illustres* 2152. 2153. *Christianæ Religionis primordia* 2154. *ejus primi Episcopi* 2155. 2156. *quando Metropolis instituta* 2157. *Basilica Metropolitana ibid.* *Diœcesis Oppida, & Loca* 2158. 2160.
- Rhudia olim civ. Calabriae nunc excisa* 2014.
- S. Richarius Presbyter, & Confessor, ejus obitus contra Ughellum* 1730.
- Robertus Guiscardus Apulicæ, Calabriae, & Siciliæ Dux* 1487. *ejus gesta* 1488. *Regnum Neapolitanum excitat* 1490.
- Rocca-Felluca opp. Calabriae* 2189.
- Rocella opp. Calabriae* 2173.
- S. Romualdus an patria Beneventanus* 2878.

Rof-

- Rossanum*, seu *Roscianum* civ. *Metropolis* Calabriae *Citerioris* ubi posita 2118. ejus origo ibid. quando Christi fidem suscepit 2119. *Metropolis* instituta 2120. *Cathedralis Basilica* ibid. aliae *Urbis Ecclesiae* 2124. *Viri Sanctitatis illustres* ibid. *Diocesis amplitudo*, & loca 2124.
- Rubum*, seu *Rubus* civ. *Episcopalis Apuliae* *Peucetiae* a *Rhudia* diversa 2014. ejus *Cathedralis Ecclesia*, & alia loca 2015.
- S. Rufinus Mart. Episcopus Marforum*, ejus acta 1529. 1530. quando cum *Sociis Martyrium consummaverit* 1532.
- S. Rufus Mart. an fuerit Capuae Episcopus* vestigatur 1583.

S

- S** Ala *Oppidum* 1729.
- Salapia* civ. *Apuliae* 1975. ubi posita 2027. a Romanis subacta 2028. ejus *Episcopatus Trauensis* conjunctus 2029.
- Salentina Provincia* *Regni Neapolitani* 1474. ejus varia nomina 2035. nominis *Etimologia* 2036. *Regionis limites* ibid. & 2037.
- Salentini Populi*, eorum gesta, & bella 2037. a Romanis subacti 2043.
- Salernum* civ. ubi posita 1691. ejus origo ibid. *Medicinae Schola* ibidem celebris 1692. liber de conservanda valetudine ibidem editus 1693. *Romanorum Colonia* 1694. *Salernitani Principatus exordium* ibid. quando *Christianam Religionem* suscepit 1696. *Metropolitanæ Ecclesiae* describitur 1698. *Lucerna ardens in Metropolitana Cameterio* reperta 1699. hujus *Lucernæ inscriptio* declaratur 1701. *Reliquiae Sanctorum* 1703. 1704. ejus primi *Antiquitates* vestigantur 1705. quando *Metropolis* instituta 1703. ejus *Diocesis amplitudo* 1709. *Episcopatus Suffraganei* 1711.
- Saliva jejuni oris humani contr.* 1
Serpentum morsus idonea 1520.
- Samnites Populi*, eorum origo, & mores 1837. eorum potentia, & opes 1838. *Bella* 1839. 1840. *excidium* 1842.
- Samnium Regio Italiae* 1474. ejus *limites* 1791. *Urbes*, & alia loca ibid.
- Samnium* proprie dictum *Regio Italiae*, ejus *limites* 1836.
- Samnium* olim *civitas* 1847. *Variae de eo opiniones* ibid.
- Sancta-Agata Gothorum, Civitas*. V. de *Agathopolis Civitas*.
- Sancta-Maria-Majoris opp. Capuae* subiectum 1590.
- Sancta-Severina Civitas Calabriae Uterioris*. V. *Siberena Civitas*.
- Sancti-Angeli Oppidum in Monte Gargano: Basilica Divo Michaeli Archangelo Sacra* ibidem extructa 1990. *Oppidi Loca* 1992.
- Sancti-Apetitus Oppidum* 1525.
- Sancti-Germani Civitas* 1539. olim *Episcopalis* ibid. *lis contra Castinensem Monasterium* 1540. *Civitatis origo* 1541.
- Sancti-Jonae opp.* 1525.
- Sancti-Laurentii opp.* 1920.
- Sancti-Leonis civ. Calabriae*. V. *Leonina Civitas*.
- Sancti-Marci civ. Calabriae Citerioris* ex *Temesse* ruina extructa 2115. *Cathedralis Ecclesia* 2116. alia *Urbis*, & *Diocesis Loca* 2117.
- Sancti-Petri opp. Calabriae Diocesis Catacenſis* ubi positum 2188.
- Sanctus-Angelus-Fasanelle opp.* ejus origo 1730. celebris *Divi Michaelis Archangelæ Crypta* prope eum posita ibid.
- Sanctus-Angelus-Longobardorum civ.*
A a a a a 2 Episco-

- Episcopolis ubi posita* 1948. *Urbis, & Diæcesis Loca ibid.*
Sanctus-Martinus opp. 1733.
Sanctus-Severus olim opp. 1937. *nunc Civitas Episcopolis* 1938. *Cathedralis Ecclesia ibid. Urbis, & Diæcesis Loca ibid.*
Sanctus-Valentinus opp. 1733.
Sanctus-Vitus opp. 2179.
Sannazarius Poëta illustris Neapoli oriundus 1624.
Sangrum Flumen in Frentanis 1801.
Saponaria opp. ubi situm, & ejus origo 1723.
Sarcoum oppid. ubi situm & ejus Loca 1723.
Sarnum civit. ubi sita 1731. *quando Episcopali Sede ditata* 1732. *Urbis, & Diæcesis Loca* 1733.
Satrianum olim civ. Episcopolis, nunc excisa 1950. *ejus Sedes Episcopalis Civitatem Campaniam translata ibid. ejus Diæcesis Loca* 1951.
Saxum opp. ubi posita 1723.
Scala, seu Scala civ. ubi posita 1789. *quando Episcopalis facta* 1790. *Cathedralis Ecclesia, & aliæ Urbis ibid. ejus Diæcesis ibid.*
Scipio Africanus: ejus exilium, & obitus 1443.
Scyllacium civ. Calabriae Ulterioris, ubi posita, & a quo condita 2175. *Patria Cassiodori ibid. &* 2176. *Christianæ Religionis primordia* 2178. *ejus Cathedralis, & Diæcesis Loca* 2179.
Scylum oppidum 2179.
S. Secundus Mart. ejus Corpus ubi conservatur 1507.
Secuto opp. Calabriae 2181.
Sellæ opp. Calabriae 2188.
Septenarius numerus, quid significet 1699.
Serra Oppidum 1729.
S. Severa Virg. & Mart. ejus Corpus ubi sepultum 1634.
S. Severinus Abbas ejus Corpus ubi quiescit 1631. 1632. 1639.
Siberena, seu Sancta-Severina Civitas Metropolis Calabriae Ulterioris, ejus situs, & origo 2133. *quando Christi fidem suscepit* 2134. *Metropolis instituta ib. Cathedralis Ecclesia* 2135. *Diæcesis Oppida, & alia Loca* 2136.
Seylla opp. Calabriae Ulterioris ubi posita 2159.
Seylla Phorci filia: Fabula de ea in Saxum versa unde prodierit 2159.
Sibaris opp. Calabriae 2188.
Sicilia Insula, ejus Regum Series 1493.
Sibylla Cumana, Sive Cumæa 1547. *ejus oracula* 1548.
Sibyllæ: earum oracula defenduntur 1548.
S. Silon Mart. olim Amasæ Miles 1530. *quando Martyr occubuit* 1532. *ejus Reliquiæ ubi asseruntur* 1533.
Sinveffa civ. nunc diruta 1536.
S. Sinitius non Sueffæ in Campania, sed Sueffionum in Galliis Episcopus 1603.
Sipontum 1912. *seu Syrus, civ. Apulie nunc excisa* 1975. *ubi olim posita* 1984. *ejus excidii causa* 1985. *notum Sipontum extructum, & Manfredonia dictum ibid. hæc Civitas quando Episcopali Sede decorata* 1986. *Benevento unita* 1987. *dein proprius Episcopus institutus* 1989. *Diæcesis amplitudo* 1990.
Sirmondus, ejus opinio de Metropolitica Capuanæ Ecclesiæ institutione 1585. *refellit* 1586.
S. Sophia Episcopus Beneventanus 1872. *an plures Sancti ejusdem nominis extiterint ibid. ejus acta, & Martyrium* 1873.
Sora civ. ubi posita 1508. *a Romanis subacta* 1509. *quando Christi fide imbuta* 1510. *Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis ibid. Diæcesis Loca* 1511. *Romæ immediate subiecta ibid.*
B. Sosti Corpus ubi assernetur 1633.
S. So-

I N D E X.

xxi

- S. Soter patria Fundanus* 1499.
Stabia vetus Civitas, nunc diruta. 1757. nunc Castrum, seu Castellum Maris distum 1758. primi Episcopi 1759. Cathedralis Ecclesia, & alia Urbis, & Diocesis Loca 1770.
Stalafum opp. 2179.
Statius Papirius Poeta illustris, Neapoli Ortus 1623.
Stellates ager describitur 1537.
S. Stephanus Episcopus Calatinus, ejus Corpus ubi repositum 1598.
S. Stephanus Episcopus Neapolitanus, ejus Reliquia ubi quiescant 1632.
S. Stephanus primus Regini Episcopus, ejus acta, Martyrium, & Corpus ubi sepulchrum 2155. tempus Martyrii vestigatur 2156.
Strianum opp. 1733.
Strongyle Insula Maris Tyrrheni 2141.
Strongylis civ. Episcopalis Calabriae Ulterioris ubi posita 2141. Urbis Ecclesia, & alia Loca 2142.
Sudarium Domini Nostri Jesu Christi ubi asservetur 1633.
Suessa Campaniae civ. ubi posita 1601. diversa a *Suessa Pomertia* 1602. quando Christi fidem suscepit 1603. Urbis, & Diocesis Loca 1604.
Suessa Pomertia civ. diversa a Suessa proprie dicta 1602.
Suessula civ. fere diruta, nunc Pessula dicta 1560.
Sulmo, seu Sutnona civ. ubi posita 1824. ejus origo 1825. quando Episcopali Sede decorata 1826. Episcopi 1827. Cathedralis, & alia Urbis Ecclesia 1828. Diocesis Loca ibid.
Summa Mons. V. Vesuvius Mons. Surrentum civ. ubi posita 1746. ejus origo 1747. ejus agri fertilitas 1748. quando Christianam Religionem suscepit 1749. Viri Martyrio illustres 1750. S. Renatus, ejus Episcopus ibid. an prius fuerit Episcopus Andegavensis 1751.

reliqui Episcopi 1754. Ecclesia Metropolitana, & alia Urbis 1757. Diocesis Loca ibid. quando Metropolis instituta ibid.
Sybaris olim Civitas Magnae Graeciae 2125. ejus excidii causa 2126. ejus decora Thurium translata 2128.
Sybaris olim populi Magnae Graeciae 2127. eorum nomen ad otiosos, & voluptuosos translatum ib.

T

T*Aberna opp. Calabriae ubi posita*, 2187. falsa incolarum opinio de ejus Episcopatu 2188.
Tagaritium opp. Calabriae ubi posita 2188.
Tallacquitium, seu Tallacocetum oppidum 1525.
Tarentula Tarentinae, eorum morsus quomodo medendi 2079.
Tarentini populi, eorum gesta, & Bella cum Romanis, & aliis populis suscepta 2037. a Romanis subacti 2043.
Tarentum civ. olim Salentinorum Caput 2073. ubi posita, & ejus Portus descriptio 2074. ejus origo 2075. potentia 2076. vetus Tarentum excisum, & novum extructum 2078. quando Christi fidem suscepit 2079. ejus primi Episcopi, & tempus quo floruerint vestigatur 2080. quando Metropolis instituta 2082. Metropolitana Basilica ibid. alia Urbis, & Diocesis Loca 2083.
Taurianum olim Brutiorum civ. Episcopalis, nunc excisa 2114.
Telesia civ. 1919. ubi posita 1920. Urbis, & Diocesis Loca ibid.
Temesa, seu Tempa olim Brutiorum civ. 2116. ubi posita ibidem nunc excisa, & ejus Sedes Episcopalis in Sancti-Marci Urbem translata ibid.

Ter-

- Termile civ. ubi posita* 1938. quando *Episcopalis facta* 1939. *Urbis, & Diæcesis Loca ibid.*
- Terra: Insule opp.* 1511.
- Terra-Laboris regio Italiae* 1688.
- Terra Nova opp. Calabriae* 2189.
- S. Thaminarus Episcopus Beneventanus* 1871. tempus, quo *vixerit, vestigatur* 1872.
- Theanum Apulum Civitas Apuliae nunc excisa* 1976.
- Theanum Sidicinum civ. Campaniae, ubi posita* 1604. quando *Christi Fidem suscepit, & ejus Episcopi* 1605. *Urbis, & Diæcesis Loca* 1606.
- Theate, sed Teate civit. ubi sita* 1804. a *Pipino Francorum Rege capta* 1805. quando *Christianam Religionem suscepit* 1806. *Cathedralis Ecclesia, & alie Urbis* 1807. *Diæcesis Loca* 1808.
- S. Theodorus Martyr, ejus Reliquie ubi asseruntur* 1507.
- S. Thomas Apostolus, ejus Corpus ubi quiescat vestigatur* 1809. 1810. 1811.
- S. Thomas Aquinas Ord. D. Domini ci* 1512. *ejus Patria* 2143.
- S. Thomas Episcopus Cantuariensis, an Patria Beneventanus* 1878.
- Tburium, seu Thurie olim Civitas Magnæ Græciæ* 2124. *ejus origo* 2128. *Leges a Charonda Tburii præscriptæ* 2130. a *Romanis subacti* 2131. *Sedes Episcopalis Rossanum translata* 2132.
- Toriolum opp. Calabriae* 2185.
- Tramontum opp.* 1784.
- Transaccum opp. V. Transaquæ opp. Marforum* 1531. *Claudii Imperatoris Donus ibidem, extructa ibid. Transaccum quoque appellatum* 1534.
- Tranum civ. Metropolis Apuliæ Præetice, ubi posita* 2023. quando *Christianam Religionem suscepit* 2024. *Metropolitica dignita-*
- tis origo* 2025. *Metropolitana Ecclesia, & alie Urbis* 2026. *Diæcesis Loca ibid. &* 2027.
- Trebula civ. nunc excisa* 1542.
- Tres-Tabernæ olim civ. cujusnam regionis fuerit inquiritur* 2187.
- Trica civ. Apuliæ nunc excisa* 1976. *ejus nomen in ludibrium versum ibid.*
- Tricaricum civit. ubi sita* 1966. quando *Episcopali Sede decorata* 1967. *Cathedralis Ecclesia, & alie Urbis ibid. Diæcesis Loca ibid.*
- S. Triphomenis, seu Trophimæ Virg. & Mart. Corpus* 1782. *ejus inventio* 1788. *translatio* 1789. *ubi hodie quiescat ibid.*
- Triventum civ. ubi posita* 1940. *ferre excisa ibid. ejus Sedis Episcopalis primordia ibid. Romæ immediate subiecta* 1941. *Urbis, & Diæcesis Loca ibid.*
- Trivicum olim Oppidum, nunc Civitas, ubi posita* 1927. quando *Episcopalis facta ibid. Urbis, & Diæcesis Loca ibid.*
- Troia Apuliæ Civitas ubi posita* 1993. *an Vectus Accana ib. quando condita ibid. ejus primi Episcopi* 1994. *Cathedralis Ecclesia, & alie Urbis ibid.*
- Tropea Civitas Calabriae Ulterioris* 2179. *Cathedralis Ecclesia, & Diæcesis Loca* 2180.
- Truentum flumen in Præutlaniis* 1793.
- Truentum opp.* 1793.
- Tunganum op.* 1729.
- Tunfanum opp.* 1229.
- Tursia civit. ubi posita* 1967. *ejus Episcopatus Origo ibid. Cathedralis Ecclesia, & alie Urbis* 1967. *Diæcesis Loca ibid.*
- Turtibulensis Civitas olim Episcopalis, nunc Luceriæ unita* 1935.

Vat-

- V** Acharitia, seu Baccharita Civitas Episcopalis, ubi posita 2032. nunc excisa ib. & 2033.
- Valeria Civitas 1372.
- Valeria Provincia 1522.
- Valentia via 1523.
- S. Valerius Episcopus Surrentinus, ejus Corpus ubi asserbetur 1754.
- Vallecorfa opp. 1510.
- Vasoa Regio, hujus nominis origo 1826.
- Velia olim civ. Lucanie 1726. ubi posita 1728. Sede Episcopali decorata, at nunc excisa ibid.
- Velina Tribus, unde nomen accepit 1727. 1728.
- Venafrum civ. ejus origo 1606. Romanorum Colonia 1607. quando Christi fidem suscepit ibid. Civitatis, & Diocesis Loca 1608. primus ejus Episcopus ibid.
- Veneris opp. in Regione Marforum 1525.
- Venusium civ. ubi posita 1961. olim Respublica dein Romanorum Colonia 1962. quando Christianam Religionem suscepit 1963. Episcopali Sede decorata ibid. Urbis, & Diocesis Loca 1964.
- Vesta Civitas ubi posita 1993. ejus Sedis Episcopalis antiquitas contra Ughellum ibid. Urbis Loca ibid.
- S. Veronia Virginis, & Martyris Corpus ubi quiescat 1634.
- Vesini populi, eorum regionis limites 1796. Urbes, & alia Loca 1797.
- Vesuvius Mons 1561. nunc Summa dictus 1562. Ignivomus ibid. ejus conflagrationes 1563.
- Ughellus, ejus error de Cajetanis Episcopis 1505. Calenum, & Caltani Civitates confundit 1596. ejus error de Titulo Cathedralis Acerrane corrigitur 1674. ejus Catalogus Salernitanorum Principum mendosus 1694. similiter Catalogus Episcoporum Mariscensium 1721. de die obitus Sancti Rhabarii Presbyteri, & Confessoris corrigitur 1730. de Beneventi in Atropolim erectionis anno refellitur 1891. opinio de Origine Episcopatus Frequentani reicitur 1922. de Sede Episcopali Herdoniensis Avulum translata improbat 1930. de tempore Barenfis Metropolis instituta 1999. reicitur 2000. de Gallipolis excidio corrigitur 2056. de Neritonensi Ecclesia perperam opinatur 2069. similiter de exordio Episcopatus Urientis 2085. Mermerinos Calabriae, & Sicilia confundit 2110. de primo Strongylius Episcopo refellitur 2141. similiter de Hipparcho civ. Rhegino reicitur 2153. similiter de Episcopo Hleracensi 2171. de primis Scyllacii Episcopis corrigitur 2178. Livii Textum de Cosa Urbe perperam interpretatur 2190.
- S. Vibius Martyr 1532. ejus Reliquiae ubi asserventur 1533.
- Vibo civ. V. Bibona Civitas.
- S. Victorinus Martyr, ejus Martyrium 1814.
- S. Victoris Episcopi Neapolitani Corpus ubi quiescat 1632.
- Vicus-Aquensis civ. V. Aequa Civ.
- Vigginum opp. ubi 1723.
- Vigilia civ. Apuliae Peucetiae ubi posita 2029. ejus origo ibid. quando Christi fidem suscepit ib. primi Episcopi 2030. Cathedralis, Ecclesia, & alia Urbis ibid.
- Vitulanium opp. insigne 1910.
- S. Vitus Martyr Paestanae Urbis Patronus, ejus Patria inquiritur 1725.
- Vitulula opp. 1525.
- Vivus Ludovicus, ejus opinio de Sibyllis refellitur 1548.
- Umbriaticum civ. Episcopalis Calabriae Ulterioris ubi posita 2140. Ecclesiae Urbis, & Diocesis Loca ib.
- S. Ur-

S. Crhanus Theani Sidicini Episcopus
1605. *ejus Corpus ubi asseratur*
1606.

Uria vetas Japygia Civitas 2084.
ubi posita 2085. *ab Hyria diuersa*
ibid. quando Episcopalis facta ib.
& 2086. *Brundusio everso utra-*
que Ecclesia unita 2087. *Vetus,*
& nova Cathedralis ibid. Urbis,
& Diæcesis Loca 2088.

Uria civ. ab Idomenico condita ubi
posita 2173.

Vulturaria civ. 1927. *Horatium non*
de hac Civitate, sed de Vulture
Monte in suis carminibus memi-
nisse contra Ferrarium, Philip-
pum, & Jacobum Hofmannum,
1928. *quando Episcopalis facta ib.*
Urbis, & Diæcesis Loca ibid. Ci-
uitatis & fontis Carthini unita 1929.

Vulturum Oppidum nunc dictum
1536.

Uxentium Civitas Episcopalis Salen-
tinorum, ubi posita 2056. *Cathe-*

dralis, & aliæ Ur'is Ecclesiæ ib.
Diæcesis Loca 2057.

X

S. Xystus Papa, & Martyr 1915.
ejus Corpus ubi quiescat ibid.

Y

Ytri, seu Hytri Oppidum. Vi-
de Itrum opp.

Z

Zaleucus Philosophus non Croto-
niata, sed Locrensis Legislator
2166.

Zancle pop. eorum mentio 2148.

Zancle olim civ. an Calabria an Si-
ciliæ fuerit vestigatur 2145. 2148.

Zoto primus Dux Beneventanus 1851.

F I N I S.

C O R R I G E N D A.

Pag. 1515. col. 2. vers. 3. Crescentius lege Constantius. pag. 1640. col. 1. ver. 31. Gregarium leg. Gregorius p. 1642.
col. 2. ver. 35. Episcopus leg. Episcopus. pag. 1681. col. 1. ver. ult. Pondanus leg. Pontanus. pag. 1715.
col. 2. ver. 4. instauri leg. instaurari. pag. 1722. col. 2. vers. 25. Junonem leg. Iuonem. pag. 1725. col. 2.
ver. 19. Qhod leg. Quid. pag. 1777. col. 1. ver. 42. anno 1795. pag. 1781. col. 2. ver. 11.
legitasti leg. dignitastus. pag. 1850. col. 2. ver. 15. France leg. Frattum. ibid. in Synopsi col. 2. num. 1.
ver. 4. Dicipulus leg. Episcopus. pag. 1894. col. 2. ver. 21. Stractus leg. Sanctissimus. pag. 1905. col. 2.
ver. 41. Benedicti XIII. leg. Benedictus XIII. pag. 1928. col. 1. ver. 29. Anonymum leg. Anonymus.
pag. 1929. col. 2. ver. 8. Angelicus leg. Angelus. pag. 2010. col. 2. ver. 40. vini leg. vini. pag. 2011.
col. 2. ver. 25. vini leg. vini. pag. 2012. col. 1. ver. 1. seculere leg. seculere. pag. 2046. col. 2. ver. 20.
Alahours leg. Alphonso II. pag. 2049. col. 2. ver. 13. passum leg. passum. pag. 2070. col. 2. ver. 31. stratum
leg. statum. pag. 2085. col. 2. ver. 40. iestium leg. festiva. pag. 2091. col. 1. ver. 18. adiutoribus
leg. auditoribus.

005646733

FIRENZE - BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
SEGNAURA - 2.1.124. (157)
RESTAURO - 1998
LABORATORIO - RAIMONDO MILIO
RESTAURATORE PROGETTISTA- CLAUDIO MONTELATICI

SINTESI DELLE OPERAZIONI EFFETTUATE:

Controllo della numerazione, pulizia a secco con pennello morbido, risarcimento con montaggio a scarnire con carta giapponese di adeguato spessore e colore, VANGEROW, velatura con velo giapponese 502 e Tylose MH300P, rifilatura del restauro eccedente, carte di guardia Ingres struttura F, cucitura su n. 4 nervi di spago, indorsatura con carta giapponese e pelle di capra neutra scarnita, incartonatura dei quadranti, nuova legatura in piena pelle di capra al vegetale (fornitore Scaricaciottoli), dorso attaccato, adesivi Tylose MH300P e Vianvil 59 in percentuale (15%).

COLLAUDATORE
DATA DEL COLLAUDO

LAB. RESTAURO
LIBRI
R. Milio
[Signature]

